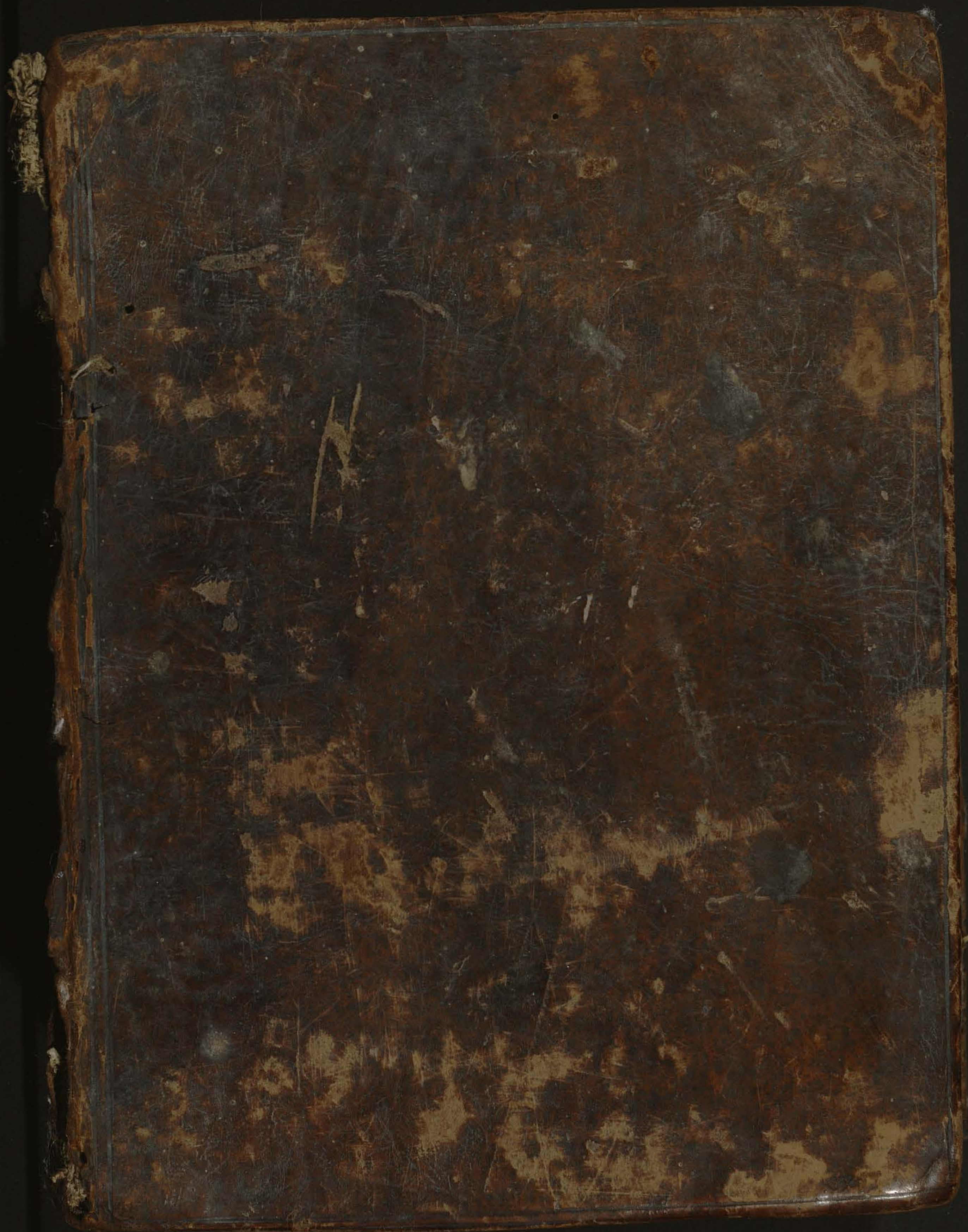

THEOLOGIA
MORALIS UNIVERSA,
COMPLECTENS

OMNIA MORUM PRÆCEPTA,
& Principia Decisionis omnium CONSCIENTIÆ CASUUM, suis quæque momentis stabilita

AD USUM

PAROCHORUM ET CONFESSARIORUM.

AUTHORE R. P.

PAULO-GABRIELE ANTOINE
Societatis Jesu Presbytero, Sacræ Theologiæ Doctore, & Ex-professore.

Juxta Edit. Venet.

PARS PRIMA.

CRACOVIÆ
Sumptibus CHRISTOPHORI BARTL, & Consort. Bibliopol. Universitatis, Anno M DCCXLVII.

D. VINCENTIO
A PAULO
Presbyterorum Congregationis Miſſionis
FUNDATORI.

PRoſtrato in demiſſam Adorationem poplite, Scientiarum Principem, Arcanorum Divinorum ſummam, Dogmatum Fidei noſtræ compendium, Theologiam univerſam Tuis ſubjicimus plantis, Galliarum Regni Decus, Orbis Chriſtiani Columen, Eccleſiæ Catholicæ Præſidium & Ornamentum, **VINCENTI** *diviniſſime.* Opus hoc à R. P. Paulo Gabriele Antoine Societatis Jeſu Presbytero, Sacræ Theologiæ Doctore concinnatum, non alteri præterquam **TIBI** dedicari debuit, **QUI** illud unà cum Lectiſſimis Filiis tuis, pridem feciſti Tuum & domeſticum. Et ſanè volumen iſtud ab emeriti Authoris dignitate commendatione non eget, hoc ipſo commendatiſſimum, quòd Honori Tuo, Inſtitutíque Tui utilitati devovetur. Commendatiſſimum cenſuimus, quia ſanctiſſimo Tuo Nomine inſignitum, à Quo ſublimis liberalibus ſcientiis gloria derivatur. Illas **TU** in terris cæleſti ſtudio decoraſti, dum humanas Aquis; Toloſæ, Cæſarauguſtæque Divinas complexus, non tam didiciſti, quàm perſpicaci Ingenio demonſtraſti innatas Tibi fuiſſe & inquilinas. Lento aliis greſſu ad eruditionis Culmen eundum erat, ſoli

Tibi concessum altissimarum scientiarum Appiam, inoffenso terere pede, ab ipsisque incunabulis, quidquid doctum fuerat, maturo an verius gigante passu prendere ac capessere. Nullus in Palladis Atrio te doctior, nullus prudentior, nullus qui anteiret, vel præeminentem intelligentiam assequeretur. Inde erat, quòd omnium ora, vultus & animos, in Te unum tanquam in admirabile scientiarum Prototypon converteras. Supremâ Theologiæ insignitus laureâ, plurimos eruditionis Tuæ participes effecisti; Astrorum Principis more, illustre mentis jubar toto dispensans ac diffundens Orbe. Cæcutiebat is atris ignorantiæ oppressus noctibûs, cæcutienti adfuisti præsidio, ubi crassam inscitiæ caliginem præfulgida frontis acie dissipasti. Altissimis doctrinis plusquam fraterno fædere, germanam copulasti pietatem. Hæc non alia fuerat, nisi quæ TE cæteris Patriæ concivem, Angelum in terris, vivamque virtutum imaginem demonstraret. Quam enimvero faventes superi Sanctorum Diademate coronârunt, Clemens XII. sanctorum Fastis Arisque apposuit, adorant populi, colunt universi, Illâ præduce in animarum effusus lucra totum TE impendisti. Zelô divinæ gloriæ plenus, Urbes, Provincias, inaccessa terrarum Imperia, Apostolicis laboribus & meritis implesti: Tibi sua debent subsidia afflicta dejecti sorte, quæ liberali manu in egentium turbas erogasti. A te captivi libertatem, salutem ægri, fideles sanctioris vitæ exempla, cuncti millena hausêre solatia. Gestiebat præ gaudio un-

universa Ecclesia, cujus integritatem inter barbaros à fide extorres, hæreticósque non minùs fortiter, quàm fideliter propugnasti. Quid memorem admirandum prudentiæ spiritum, quo innumeros hominum cætus, quadrageno annorum spatio incredibili omnium lætitiâ moderabaris. Illud in Tui ençomium narrare sufficiat, quod sanctissimus æquè ac sapientissimus Præsul SALESIUS tulit judicium, cùm diceret: *Nullum se nosse Sacerdotem Vincentio digniorem.* Et verò amplior hæc Tui Nominis dignitas eminuit, cùm non Galliis tantùm, ast orbe toto inclaresceret. Parum Tibi fuerat patrio solo, liligeri sceptri finibus, sanctis insudare muneribus. Terris major spiritus, Europæ unius limitibus contineri haud potuit; Asia, Africa, Americáque Apostolicis laboribus patere debuit. Ex Italia in Poloniam, Scotiam, Hyberniam, Indos inter atque barbaros sesé extendit zelus tuus; Quæ Dominia vasta licet, meritorum tuorum famâ, selectissimorum Filiorum numerô, virtutibus & exemplis ampliasti. Florebunt Regna hæc, tuis irrigata sudoribus, eò magis feliciora, quo ampliorem spem concipiunt, nunquam illis te Patrono, cæleste defuturum Patrocinium. Admitte jam, hanc quam gratioso conspectui tuo subjicimus, ac Plantis supplices substernimus, theologicam facultatem VINCENTI divinissime. Cedat opus hoc Honori tuo, Filiorumque tuorum commodo. Hæc est votorum nostrorum, (Qui sacri Nominis tui profundi sumus Adoratores) summa.

APPROBATIO CENSORIS ORDINARII VARSAVIENSIS.

OPus quod inſcribitur : *Theologia Moralis Univerſa &c. Auctore R. P. Paulo Gabriele Antoine*, jam aliàs multoties excuſum, ac probatum ; ad uſum Seminariorum, iterum typis mandari, cum magno Eccleſiæ bono poſſe cenſeo. In quorum fidem &c. Datum Varſaviæ in Ædibus S. Crucis die 28. Aprilis Anno 1746.

Petrus Hyacinthus Slivvicki Præpoſitus S. Crucis Varſavienſ. Viſitator in Provincia Poloniæ Congregationis miſſionis : in Urbe Varſavienſ. Librorum Cenſor Ord.rius.

APPROBATIO

Illuſtriſſimi Epiſcopi loci, ubi facta eſt prima editio.

SCIPIO-HIERONYMUS, Dei gratia, & Sanctæ Sedis Apoſtolicæ authoritate Epiſcopus-Comes Tullenſis, S. R. I. Princeps, Regi à ſanctioribus Conſiliis &c. Omnibus præſentes viſuris Salutem in Domino.

R. P. Paulus-Gabriel Antoine Soc. Jeſu Presbyter, S. Theologiæ Doctor, Ex-Profeſſor, & Univerſitatis Muſſipontanæ Rector, Nobis expoſuit ſe Curſum Theologiæ Moralis ad uſum Parochorum & Confeſſariorum ea methodo elaboraſſe, ut nec prolixitas tædium, nec obſcuritatem brevitas pariat, ac tradita in eo doctrina ſanioris Ethicæ Chriſtianæ principiis innitatur. Cùm verò perſpectum habeamus, tum ex quarumdam ejusdem Operis partium lectione, tum præſertim ex relatione Doctoris Sorbonici, viri pietate & ſcientia eximii, cui Librum hunc attentè legendum dedimus, non levem ex eo utilitatem percipere poſſe Parochos & Confeſſarios ; Nos non ſolùm hoſce Tractatus Theologicos in noſtra Diœceſi in lucem edi & doceri permittimus, ſed etiam valdè hortamur om-

omnes rebus theologicis operam dantes, ut sedula illorum lectione scientiam curandi animas, quæ est ars artium, sibi comparare studeant. Datum Tulli Leucorum die quinta Octobris, anno Domini 1725.

† SCIPIO-HIERONYMUS, Episcopus-Comes Tullensis.

Licentia Rerverendi Patris Provincialis.

EGo Præpositus Provincialis Provinciæ Campaniæ Soc. Jesu, potestate ad id mihi ab admodum Reverendo Patre Præposito Generali ejusdem Societatis tradita, facultatem concedo, ut Patris PAULI GABRIELIS ANTOINE ex eadem Societate Liber, qui inscribitur *Theologia Moralis,&c.* trium ejusdem Societatis Theologorum judicio approbatus, typis mandetur. In quorum fidem has ei dedi Litteras, Argentinæ die 7. Novembris 1725.

LUDOVICUS LAGUILLE.

APPROBATIO CENSORIS REGII.

ILlustrissimi D. D. Regiorum Sigillorum Custodis Jussu, Librum perlegi Typis editum Nanceii, anno 1731. apud Joannem Baptistam Cusson, cui titulus est: *Theologia Moralis Universa, Authore R. P. Paulo Gabriele Antoine, Societatis Jesu Presbytero, S. Theologiæ Doctore & ex-Professore*: Opus egregium, brevitatem conjungens cum claritate & integritate, ita ut fusiori expositione non egeat, nihilque in eo desideres morum directioni & casuum occurrentium decisioni necessarium vel utile; certioribus innixum fundamentis, Scriptura sacra, Sanctorum Patrum authoritate, Conciliorum cùm œcomenicorum tum particularium definitionibus, juris utriusque regulis ac placitis, praxi & usu Ecclesiæ, præstantissimorum Theologorum sententiis, nec non rationum solidiorum momentis gravioribus; à vitioso aliunde utroque extremo cautè & prudenter recedens, nimia videlicet relaxatione, & majori quàm par est severitate, mediam constanter ineundo viam, eamque certiorem & tutam stilo denique exaratum puro, nitido, & eleganti. Nedùm igitur aliquid impediat, quominùs in hocce florentissimo, & Christianissimo regno distribuatur, quin imò utilissimum fore existimo, si in ipso, majoris commodi gratia, typis quoque mandetur. Datum in Sorbona, anno reparatæ salutis humanæ septingentesimo trigesimo secundo supra millesimum, die verò mensis Januarii septima. A. LE MOINE, Doctor & Socius Sorbonicus, Eccle-

Ecclesiæ Collegiatæ sancti Benedicti Canonicus Librorum Censor Regius.

ALIA APPROBATIO CENSORIS REGII.

EX mandato Illustrissimi DD. Regiorum Sigillorum Custodis legi hanc *Theologiam Moralem*, quæ intra paucos annos typis pluries edita, se publica existimatione non indignam probat. Ipsa sanis & optimis morum regulis constanter adhæret, è Scripturis & Traditione sua haurit momenta, quæ ad sensus alienos non detorquet: Evangelicam sectatur diligenter severitatem, quam argutiolis emolire aut enervare non studet: nihil igitur mirum si hoc opus spectatissimis omnium ordinum viris probatum fuerit: itaque è re videtur illud prælo rursus committi, ut faciliùs & promptiùs haberi queat, ac tandem è manibus excutiantur libri illi morales, qui non in ædificationem, sed in destructionem scripti fuisse videntur. Datum in Sorbona die duodecima mensis Martii anno 1733. Saint AUBIN.

NOI RIFORMATORI
Dello Studio di Padova.

AVendo veduto per la Fede di revisione, ed approvazione del P. Fr. Paolo Tommaso Manuelli Inquisitore nel Libro intitolato; *Theologia Moralis Universa, Authore R. P. Paulo Gabriele Antoine*, non esservi cosa alcuna contro la santa Fede Cattolica, è parimente per attestato del Segretario nostro niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo Licenza che possi essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite Copie alle pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova. Dat. 17. Marzo 1738.

(Gio: Francesco Morosini Kav. Rif.
(
(Pietro Grimani Kav. Proc. Rif.

Agostino Gadaldini Segr.

Adi 20. Marzo. 1738.

Registrato nel Magistrato Eccellentissimo degli Esecutori contro la Bestemmia.

Vettor Gradenigo Segr.

TRA-

TRACTATUS DE ACTIBUS HUMANIS.

ACTUS, qui ab homine fiunt, alii dicuntur actus hominis, alii actus naturales, & alii actus humani. Actus hominis dicuntur ii, qui procedunt ab homine, sine deliberatione, advertentia & libertate, ut motus indeliberati concupiscentiæ, seu motus primò primi. Actus naturales sunt actus merè corporei, qui necessariò fiunt, nec ad mores pertinent, ut respiratio, circulatio sanguinis, &c.

Actus verò humani, de quibus hic agitur, dicuntur ii, qui fiunt ab homine humano modo agente, nempe liberè & cum aliqua ad morem advertentia vel formali, vel virtuali: nam hic modus agendi est hominis proprius, nec brutis convenit. Propriè enim loquendo, ea omnis & sola actio dicitur humana, quæ procedit ab homine, in quantùm homo est, id est, in quantum differt ab aliis creaturis irrationalibus: ab his autem differt, in quantùm est dominus suorum actuum, ita ut possit illos pro arbitrio ponere vel non ponere ex electione. Ita docet S. Thomas, 1. 2. q. 1. a. 1. *actionum*, inquit, *quæ ab homine aguntur, illæ solæ propriè dicuntur humanæ, quæ sunt propriæ hominis, in quantùm est homo: differt autem homo ab aliis irrationalibus creaturis in hoc, quòd est suorum actuum dominus. Unde illæ solæ actiones vocantur propriè humanæ, quarum homo est dominus. Est autem homo Dominus suorum actuum per rationem & voluntatem: unde & liberum arbitrium esse dicitur facultas voluntatis & rationis. Illæ ergo actiones propriè humanæ dicuntur, quæ ex voluntate deliberata procedunt.*

Igitur actus humani sunt actus ab homine liberè facti, cum advertentia ad regulam morum vel formali, vel virtuali, aut interpretativa seu debita & possibili. Quare actus humanus idem est realiter, ac actus moralis, seu actus pertinens ad mores, ideoque laude vel vituperio dignus. Nam actus moralis est actus liber bonus vel malus moraliter: omnis autem actus, qui fit ab homine liberè & cum advertentia suprà dicta, est bonus vel malus moraliter, cùm nullus actus liber in individuo spectatus, sit indifferens.

CAPUT I.

De voluntario, & involuntario.

ARTICULUS I.

Quid sit voluntarium, & quotuplex?

Dico 1. Voluntarium propriè est id, quod fit, vel quasi fit, seu omittitur à voluntate, ex prævia cognitione intellectuali, supple vel actuali, vel virtuali, aut interpretativa, quæ scilicet potuit & debuit haberi. Unde duo ad voluntarium requiruntur, 1. Ut fiat vel omittatur à voluntate ejus, respectu cujus dicitur voluntarium. 2. Ut fiat vel omittatur ex prævia cognitione intellectuali eorum, quæ dicuntur voluntaria. Non tamen ad quodlibet voluntarium requiritur cognitio actualis. Nam ad voluntarium indirectum & interpretativum, quod est verum voluntarium in ordine ad mores, utpote imputabile ad culpam & pœnam, si sit liberum, sufficit cognitio virtualis & interpretativa, hoc est, cognitio, quæ quidem non existit, sed quæ potuit & debuit haberi.

Porro voluntas definitur appetitus rationalis, sive potentia volendi & nolendi, ex prævia cognitione spirituali.

Aliquid autem fieri potest tripliciter à voluntate, 1. Ut actus elicitus: sic fiunt à voluntate omnes actus ejus immediati, qui dicuntur eliciti, ut volitio, nolitio, amor, odium, &c. 2. Ut actus imperatus: hoc modo fiunt à voluntate actus aliarum potentiarum ei subjectarum, quoties scilicet ex ejus imperio seu impulsu & applicatione agunt. Cùm autem voluntas sibi ipsi per unum actum possit imperare alium, idem actus voluntatis potest simul esse elicitus, quatenus nempe immediatè fit à voluntate, & imperatus, quatenus fit ex impulsu per alium priorem actum facto. 3. Aliquid fit à voluntate, ut effectus secutus ex aliquo actu voluntatis elicito vel imperato. Sic fit à voluntate homicidium, quod sequitur ex percussione imperata à voluntate.

Dico 2. Voluntarium multiplex est: nam dividitur, 1. In elicitum seu immediatum, & imperatum seu mediatum.

2. In necessarium, quod scilicet fit à voluntate ad unum antecedenter determinata; & in liberum, quod fit à voluntate sine antecedenti & intrinseca ad unum determinatione.

3. In perfectum, & imperfectum. Voluntarium perfectum est illud,

quod

quod est à voluntate cum perfecta cognitione, hoc est, cum cognitione, qua rationes boni & mali cognoscuntur sufficienter ad perfectum usum libertatis: cognitione inquam, vel quæ actu habeatur, vel haberi possit & debeat. Unde voluntarium perfectum est illud, quod est à voluntate, cum sufficienti usu rationis & libertatis ad hoc, ut ad laudem vel vituperium, ad meritum vel demeritum imputetur, integrè scilicet. Voluntarium verò imperfectum est illud, quod est à voluntate, cum imperfecta tantùm cognitione, hoc est, cum cognitione, qua non cognoscuntur nec cognosci possunt rationes boni & mali sufficienter, ad usum perfectum rationis & libertatis.

4. In voluntarium in se, & voluntarium in alio. Voluntarium in se est tum actus elicitus voluntatis, tum id, quod immediatè & secundùm se intendit voluntas. Voluntarium in alio est illud, quod virtualiter seu moraliter continetur in alio immediatè & secundùm se intento à voluntate, velut effectus in causa. Sic, v.g. cùm quis ob solam voluptatem nimiùm bibit, & nimiùm bibendo se inebriat; actus elicitus quo vult bibere, & ipsa actio bibendi sunt voluntaria in se: ebrietas verò, quæ ex nimia potatione sequitur, est tantùm voluntaria in alio, nempe in ipsa nimia potatione; quia voluntas bibendi non fertur directè & immediatè in ebrietatem, sed in nimiam potationem, in qua virtualiter continetur ebrietas velut effectus in causa.

5. Denique in formale, & virtuale ac interpretativum.

Voluntarium formale est illud, quod est à voluntate positivè volente & agente. Quod si voluntas positivè vult illud immediatè ac in se, est formale voluntarium in se: si verò voluntas positivè illud intendit mediatè tantùm & in alio, est formale voluntarium in alio.

Voluntarium virtuale & interpretativum est illud, quod est à voluntate liberè non volente & omittente agere, ac proinde virtualiter & interpretativè nolente agere. Sic si quis liberè non velit facere eleemosynam, nec faciat, unde alii meritò scandalizentur; libera omissio positivæ volitionis faciendi eleemosynam, & libera omissio dationis eleemosynæ sunt ei virtualiter & interpretativè voluntariæ in se: scandalum verò ex illa omissione secutum, quod prævisum est vel prævideri potuit, est ei virtualiter, & interpretativè voluntarium in alio, nempe in libera omissione eleemosynæ.

Nota. Ut aliquid sit voluntarium in alio, duo requiruntur; nempe, 1. Ut sit aliquo modo saltem confusè cognitum ut secuturum ex alio, quocum connexionem habet, vel quod est immediatè ac in se volitum: vel ut sic cognosci potuerit ac debuerit, hoc enim sufficit; nam tunc perinde se habet in ordine ad imputabilitatem, licèt fortasse non tantam, ac si re ipsa actu cognosceretur. 2. Ut sit vel per se connexum cum illo alio directè & immediatè volito: est autem per se connexum cum illo alio, si ponitur re

ipsa hoc ipso, quòd illud aliud ponitur, sic ebrietas cum nimia potatione connexa est. Vel si sit tantùm per accidens cum illo alio connexum, ita ut vi illius non sequatur, sed propter alia adjuncta, requiritur in voluntate obligatio illud impediendi, & ad illud impediendum abstinendi ab actione: nam alioqui non censetur voluntarium.

ARTICULUS II.

Quid & quotuplex sit involuntarium?

DIco. Involuntarium propriè est illud, quod est contra actualem inclinationem voluntatis, itaut sit aliquo actu voluntatis nolitum.

Duplex est autem, nempe involuntarium simpliciter, & involuntarium secundùm quid. Involuntarium simpliciter est illud, quod est contra inclinationem voluntatis, quantùm est ex se efficacem ad illud impediendum, ut mors quæ homini planè invito & pro viribus reluctanti infertur: item motus concupiscentiæ, qui voluntate toto affectu renitente insurgit.

Involuntarium secundùm quid est illud, quod displicet quidem secundùm aliquam considerationem, sed magis & efficaciter placet secundùm aliam: unde est aliquo actu inefficaci nolitum, & simul alio actu efficaciter volitum. Sic cum viator metu mortis dat latroni crumenam, quam retinere vellet; datio illa est secundùm quid involuntaria, nam secundùm se displicet; sed spectata ut necessaria ad vitam servandam, magis & efficaciter placet: unde sub hac consideratione re ipsa acceptatur, & adhibetur ut medium ad hunc finem necessarium.

Hinc involuntarium secundùm quid non est involuntarium, nisi cum addito diminuente, imò destruente rationem involuntarii: nam est simpliciter & absolutè voluntarium, cùm voluntas illud efficaciter velit & agat. Quare meliùs vocatur voluntarium mixtum cum involuntario; quia voluntas illud vult, sed cum aliqua repugnantia.

ARTICULUS III.

Utrum ea quæ fiunt ex metu, sint voluntaria?

NOta. Fieri aliquid ex metu non idem est ac fieri cum metu. Nam aliquid fit ex metu, quando metus est causa illud faciendi. Sic datio crumenæ facta latroni ad mortem vitandam fit ex metu: nam mortis metus viatorem movet ad dandam crumenam, & sic est causa dationis crumenæ. Aliquid fit cum metu tantùm, quando metus non est causa actionis, nec ad illam movet, sed solùm eam comitatur. Clarè autem patet, ea quæ fiunt duntaxat cum metu, voluntaria esse. Sic latro cùm furatur timens ne deprehendatur, agit cum metu, non ex metu; quia non metus, sed divitiarum cupiditas eum ad furandum movet: quod furtum est ei maximè voluntarium.

Dico 1. Ea quæ fiunt ex metu, sunt absolutè & simpliciter voluntaria.

Prob. Illud est simpliciter voluntarium, quod est à voluntate agente ex perfecta cognitione, sed quod fit ex metu, est à voluntate agente ex perfecta

fecta cognitione: ergo est simpliciter voluntarium.

Dico 2. Ea quæ fiunt ex metu, aliquando sunt involuntaria secundùm quid, aliquando non.

Prob. Quæ fiunt ex metu, aliquando fiunt cum aliqua repugnantia, aliquando non: nam aliquando fiunt contra aliquem affectum voluntatis, aliquando non. Atqui quando fiunt cum repugnantia, sunt involuntaria secundùm quid: quando verò fiunt absque omni repugnantia, nullo modo sunt involuntaria. Ergo.

ARTICULUS IV.

Utrùm ea quæ fiunt ex concupiscentia, sint voluntaria?

N*Ota.* Concupiscentia hic sumitur pro quolibet motu appetitus sensitivi in bonum sensibile. Alia est antecedens, alia consequens. Concupiscentia antecedens est ea, quæ à voluntate non imperatur, sed ab objecto sensibili excitatur, voluntate nil planè conferente. Consequens est ea, quæ à voluntate imperatur seu excitatur. Unde patet ea esse voluntaria, quæ fiunt ex concupiscentia consequente.

Dico 1. Quæ fiunt ex concupiscentia antecedente, & à fortiori consequente, sunt voluntaria.

Prob. Illud est voluntarium, quod fit à voluntate ex prævia cognitione intellectuali. Sed quod fit ex concupiscentia etiam antecedente, fit à voluntate, ex prævia cognitione intellectuali: nam intellectus apprehendit bonum sensibile, à quo est commotio sensus interni, illudque ut bonum sensibile voluntati proponit. Ergo.

Dico 2. Concupiscentia etiam antecedens minuit voluntarium.

Prob. Nil potest imminuere voluntarium, nisi vel ex parte intellectus, vel ex parte voluntatis. Sed concupiscentia non minuit voluntarium, 1. Ex parte intellectus: nam concupiscentia non impedit claram perceptionem intellectus circa objectum sensibile. 2. Non etiam minuit ex parte voluntatis, siquidem inclinat voluntatem, ad volendum: unde voluntas agens ex concupiscentia, ardentiùs fertur in objectum sensibile.

Imò concupiscentia etiam antecedens auget voluntarium. Nam quod fit ex illa, fit cum majore inclinatione voluntatis, & ex clariore apprehensione ac propositione objecti saltem ut boni sensibilis.

Obj. Concupiscentia antecedens tollit aut minuit liberum: ergo & voluntarium.

Resp. 1. Concupiscentia antecedens solùm tollit liberum, quando ita vehemens est, ut totaliter auferat usum rationis, ita ut intellectus nequeat considerare rationes boni & mali. Quando autem concupiscentia antecedens non est adeò vehemens, minuit duntaxat liberum; quia minuit cognitionem requisitam ad libertatem, nempe considerationem finis & eorum quæ sunt ad finem.

Resp. 2. Nego conseq. Quia voluntarium strictè sumptum differt à libero, & potest esse necessarium, & re vera est in amore beatifico, qui est

maximè voluntarius & ſimul neceſſarius.

De ignorantia actum eſt in Theologia morali, in qua etiam continentur omnes aliæ quæſtiones ad praxim pertinentes, quæ ideò omiſſa ſunt in hac Theologia dogmatica & ſpeculativa.

CAPUT II.

De libero ſeu de libertate.

ARTICULUS I.

In quo conſiſtat eſſentia liberi arbitrii, ſeu libertas ſtrictè ſumpta?

§. I.

Prænotanda.

I. Liberum, voluntarium, & ſpontaneum, licèt aliquando confundantur, tamen ſi ſtrictè ſumantur, inter ſe differunt. Nam ſpontaneum ſtrictè eſt id, quod eſt à principio intrinſeco, juxta inclinationem agentis, cum cognitione materiali ſeu purè ſenſitiva: ac proinde ſolis brutis convenit. Si minùs ſtrictè ſumatur, præſcindit à cognitione ſpirituali & materiali; & tunc convenit hominibus ac brutis: nam eſt id, quod eſt à principio intrinſeco cum aliquâ cognitione ſive ſpirituali, ſive materiali.

Liberum eſt id, quod eſt à principio intrinſeco, ſeipſum per electionem determinante, & valente non agere. Unde liberum minùs latè patet quàm voluntarium. Nam omne liberum eſt voluntarium, quia omne liberum eſt à voluntate agente ex prævia cognitione ſpirituali: at non omne voluntarium eſt liberum, quia non omne voluntarium eſt à voluntate ſe ipſam per electionem determinante, & valente non agere: Sic amor beatificus eſt maximè voluntarius, quatenus à Beatis maxima cum inclinatione voluntatis elicitur ex prævia cognitione ſpirituali; ſed ſimul eſt neceſſarius, quatenus eorum voluntas ex viſione beatifica ſummi boni clarè cogniti, omni ex parte ſummè amabilis, determinatur neceſſariò ad amorem Dei eliciendum, ita ut ab illo amore nequeat abſtinere. Igitur liberum ſuperaddit voluntario immunitatem ab omni neceſſitate antecedente intrinſeca, ſeu potentiam ſe determinandi per electionem ad utrumlibet ex oppoſitis, ideoque potentiam omittendi id quod fit, & potentiam agendi id quod omittitur.

Porro morale dicitur illud, quod eſt conforme vel difforme regulæ morum; vel quod conſideratur relatè ad regulam morum: ſive quod eſt laude vel vituperio dignum. Naturale verò dicitur id, quod eſt à principio intrinſeco ſine cognitione.

II. Neceſſarium, violentum, & coactum: licèt ſæpe confundantur, tamen ſtrictè & propriè ſumpta differunt inter ſe. Nam neceſſarium eſt id, quod eſt à principio ſive intrinſeco, ſive extrinſeco ad unum determinante. Violentum propriè eſt illud, quod eſt à principio extrinſeco contra inclinationem patientis, carentis omni cognitione, ut aſcenſus lapidis: unde ſoli naturali directè opponitur; ſæpe

tamen pro coacto ſumitur. Coactum dicitur illud, quod eſt à principio extrinſeco contra inclinationem patientis cognoſcitivi. Quare coactio eſt motus ab extrinſeco procedens contra inclinationem patientis: ſive eſt vis illata ab agente extrinſeco determinante ad unum, contra inclinationem patientis cognoſcitivi. Violentia verò latè ſumpta, eſt vis illata ab agente extrinſeco ad unum determinante, contra inclinationem patientis ſive cognoſcitivi, ſive non cognoſcitivi.

III. Libertas generatim idem eſt ac immunitas. Quare totuplex eſt libertas, quotuplex immunitas. Sextuplex autem aſſignatur immunitas, ſcilicet immunitas à ſervitute, ab impedimento, à miſeria, à peccato, à coactione, & à neceſſitate. Agitur hìc ſolùm de duabus ultimis, quæ dicuntur libertas naturæ, & important potentiam agendi.

IV. Neceſſitas eſt determinatio ad unum. Duplex eſt, nempe violenta, & non violenta. Neceſſitas violenta eſt determinatio ad unum cum violentia, breviùs eſt coactio. Neceſſitas non violenta eſt determinatio ad unum abſque violentia, & dicitur neceſſitas ſimplex. Neceſſitas autem ſimplex ſeu voluntaria, non violenta, duplex eſt, intrinſeca ſcilicet, & extrinſeca. Neceſſitas extrinſeca eſt determinatio ad unum orta à principio extrinſeco, Intrinſeca eſt determinatio ad unum orta à principio intrinſeco.

Neceſſitas intrinſeca ſubdividitur in antecedentem, & conſequentem. Neceſſitas antecedens intrinſeca eſt intrinſeca ad unum determinatio antecedens omnem liberam voluntatis determinationem, & ab illa independens. Neceſſitas intrinſeca conſequens, eſt intrinſeca ad unum determinatio orta ex libera voluntatis electione.

Porro libertas à neceſſitate, de qua hìc agitur, eſt libertas à neceſſitate ſimplici intrinſeca antecedente, quæ vocatur liberum arbitrium, libertas indifferentiæ, & indifferentia activa. Dicitur indifferentia, quia ſecundùm ſe eſt expers determinationis ad unum: & activa, quia eſt potentia ſe ipſam determinandi.

V. Libertas à neceſſitate ſimplici, ſeu libertas indifferentiæ activæ, quæ eſt libertas ſimpliciter & propriè dicta. definitur à S. Thoma vis electiva, hoc eſt, potentia eligendi. Eligere autem eſt unum è pluribus oppoſitis, quæ ſint in poteſtate eligentis, unum aſſumere ſeu ponere, altero recuſato. Unde libertas, ſeu vis electiva eſt potentia è pluribus oppoſitis, quæ ſint in poteſtate, unum aſſumendi, alio recuſato.

Libertas propriè dicta rectè etiam definitur, facultas ſuorum actuum domina, potentia ſuorum actuum per electionem determinativa, potentia completa & expedita ſe determinandi per electionem ad utrumlibet ex oppoſitis ſeu incompoſſibilibus, potentia agendi & non agendi poſitis omnibus ad agendum prærequiſitis.

VI. Cùm libertas ſit completa & expedita potentia agendi & non agendi, ad libertatem requiritur duplex poten-

potentia, nempe potentia agendi, & potentia non agendi, vel ponendi aliud incompoſſibile, quamvis non requiratur potentia ponendi ſimul duo oppoſita, quod repugnat. Hinc ad libertatem dicitur requiri ſimultas poteſtatis, non autem poteſtas ſimultatis, id eſt, poteſtas ponendi ſimul duo oppoſita. Per oppoſita intelliguntur incompoſſibilia, quæ ſcilicet non poſſunt ſimul poni.

VII. Libertas propriè dicta, ſeu libertas à neceſſitate ſimplici antecedente, dividitur in libertatem contradictionis, contrarietatis, & ſpecificationis. Libertas contradictionis ſeu exercitii eſt potentia ſe determinandi per electionem, ad utrumlibet ex duobus contradictoriis, qualia ſunt amor, & non amor. Libertas contrarietatis eſt potentia ſe determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus contrariis, qualia ſunt amor & odium. Libertas ſpecificationis eſt potentia ſe determinandi per electionem ad utrumlibet, ex ſpecie diverſis incompoſſibilibus, qualia ſunt oratio & ſtudium. Libertas verò genericè ſumpta, quæ in has tres ſpecies dividitur, eſt potentia ſe determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus oppoſitis ſeu incompoſſibilibus, quorum alia ſunt contradictoria, alia contraria, alia ſpecie tantùm diverſa: unde oritur diviſio in tres ſupradictas ſpecies libertatis.

VIII. Duplex potentia, & impotentia diſtinguitur, nempe phyſica & moralis. Potentia phyſica eſt facultas ſeu virtus agendi proportionata operi faciendo. Potentia moralis eſt facultas agendi, nullis gravibus difficultatibus implicata, quæ ab agendo avocent. Impotentia phyſica eſt carentia facultatis agendi. Impotentia moralis conſiſtit in maxima difficultate agendi vel omittendi.

IX. Bucerus, Bajus, Janſenius docuerunt, ad eſſentiam liberi arbitrii ſufficere libertatem à coactione, quæ etiam libertas ſpontaneitatis & voluntarietas dicitur, conſiſtitque in carentia abſolutæ & inevitabilis ad unum determinationis, ab extrinſeco ortæ contra inclinationem voluntatis, é contra omnes Catholici contendunt ad liberum arbitrium eſſentialiter requiri libertatem ab omni neceſſitate ſimplici intrinſeca antecedente, etiam voluntaria ſeu non violenta. Cum quibus

§. II.

Dico. Eſſentia liberi arbitrii conſiſtit in potentia agendi vel non agendi, immuni ab omni neceſſitate ſimplici antecedente & intrinſeca, Unde ad liberum arbitrium non ſufficit libertas à coactione, ſed eſſentialiter requiritur libertas ab omni neceſſitate ſimplici antecedente & intrinſeca.

Prob. 1. Conſtitutionibus S. Pii V. & Gregorii XIII. ab Eccleſia Catholica receptis, quibus damnatæ ſunt hæ Baji propoſitiones 39. *quod voluntariè fit, etiamſi neceſſariò fiat, liberè tamen fit.* 66. *ſola violentia repugnat libertati hominis naturali.*

Prob. 2. Ex Patribus. Pro omnibus ſint Gregorius Naz. in apolog. ubi ait: *Arbitrii libertas parem in utramque partem motum habet.* S. Ambroſius, l. 2. de Fide, c. 3. *pro voluntatis arbitrio, non*

pro

pro necessitatis obsequio. Ubi liberum arbitrium opponitur necessitati. S. Augustinus infrà citand. & S. Damascenus, l. 2. orthod. Fidei, c. 26. *arbitraria ac nobis libera sunt, quæ in utramque partem æquè contingere possunt, velut moveri & non moveri, appetere & non appetere, &c.* His adde S. Thomam, l. 1. contra Gentes, cap. 68. *dominium quod habet voluntas supra suos actus, per quod in ejus est potestate velle vel non velle, excludit determinationem virtutis ad unum, & violentiam causæ exteriùs agentis.*

Prob. 3. Ratione duplici. 1. Si quod datur liberum arbitrium, est illud, quod requiritur ad meritum & demeritum. Atqui liberum arbitrium requisitum ad meritum & demeritum, est libertas ab omni necessitate simplici intrinseca antecedente, ut fide constat & mox ostendetur. Ergo. 2. Liberum arbitirum ex S. Thoma est vis electiva. Sed vis electiva, seu potentia se determinandi per electionem excludit omnem necessitatem intrinsecam antecedentem, ut ex communi hominum intelligentia constat, secundùm quam non dicitur propriè eligi, nisi quod potest fieri & potest omitti. Ergo liberum arbitrium excludit omnem necessitatem, &c.

Confirm. Ex eo, quod ante Buceri, Baji & Jansenii tempora, omnes omninò non solùm Catholici, sed etiam Hæretici, & Ethnici per liberum arbitrium intellexerunt libertatem ab omni necessitate simplici. Et verò omnes Hæretici, qui negarunt in homine liberum arbitrium, ideo negarunt, quia cum Catholicis per illud intelligebant facultatem agendi & non agendi, absque omni necessitate antecedente, etiam non violenta. Nam nemo, nisi prorsus insaniat, negare seriò potest contra evidentem rationem & experientiam, voluntatem esse liberam à coactione.

Præterea liberum arbitrium & voluntarium strictè differunt. Sed non differunt, nisi quòd liberum superaddat voluntario immunitatem ab omni necessitate simplici. Ergo.

§. III.

Solvuntur objectiones petitæ ab auctoritate.

Obj. 1. S. Damascenus, l. 2. orthodoxæ Fidei multa docet, ex quibus colligitur ad essentiam liberi arbitrii sufficere immunitatem à coactione. Nam

1. Cor. 12. dicit: *neque virtutis nomen obtinere potest, quod quis per vim atque invitus facit.*

Resp. Ibi vim & invitum latè sumit, per vim intelligendo quamcumque necessitatem, & per vocem *invitus* intelligendo necessitatem quacumque necessitate. Unde non opponit libero solum coactum strictè dictum, sed coactum latè sumptum, nempe pro necessitato quacumque necessitate antecedente. Nam ibi loquitur de libertate arbitrii, quacum Adam conditus fuit, & quam proinde in statu innocentiæ habuit: quæ sanè libertas erat immunis ab omni necessitate antecedente intrinseca, etiam non violenta.

2. Ibidem docet hominem liberum esse eò quòd rationalis est.

Resp. Hoc dicit, quia libertas necessariò supponit rationem, & radix libertatis residet in intellectu; & quia natura rationalis exigit libertatem naturalem.

3. Idem, c. 26. dicit, id esse in nostra potestate quod ultro & sponte fit.

Resp. Per tò *sponte* intelligit libere. Nam (ut ex c. 24. constat) spontaneum duplex admittit; unum imperfectum, quod nullam supponit deliberationem, nec proinde est ex electione; vocatur tamen spontaneum, quia voluptatem affert: & alterum perfectum, quod supponit deliberationem, & est ex electione, ac proinde à principio se determinante per electionem, & consequenter quod est liberum libertate ab omni necessitate antecedente.

4. C. 27. dicit libertatem nil aliud esse quàm voluntatem.

Resp. Voluntatem ibi sumit pro facultate agendi & non agendi, seu pro potentia sui ipsius per electionem determinativa. Voluntas quippe apud Patres & Theologos sumitur dupliciter, nempe prout natura est, ideoque potentia ad unum determinata, & prout est facultas sui ipsius per electionem determinativa. Et ipse S. Thomas voluntatis nomen in hoc duplici sensu accepit, nam, quæst. 2. de potentia, art. 3. sic ait: *voluntas in quantùm voluntas, cùm sit libera, ad utrumlibet se habet: potest enim voluntas agere vel non agere, sic vel sic non facere, velle. & non velle. Et si respectu alicujus hoc voluntati non conveniat, hoc accidit voluntati, non in quantum voluntas est, sed ex inclinatione naturali,* ideoque in quantùm natura est.

Confirmantur hæ nostræ responsiones ex eo, quòd S. Damascenus doctrinam nostram clarè tradat in eodem libro objecto, nam postquàm, c. 25. probavit, hominem habere in suo arbitrio & in sua potestate actiones suas, explicat, c. 26. quid sit hominem habere aliquid in potestate & arbitrio suo. *In nostra potestate*, inquit, *sunt ea, quæ liberum est nobis vel facere vel non facere.* Et infrà. *Propriè autem in nostra potestate consistunt omnia ea, de quibus deliberamus. Consilium porrò ac deliberatio de iis rebus suscipitur, quæ peræquè in utramque partem contingere possunt. Peræque autem contingens id est, quod & ipsum possumus, & quod ipsi adversatur. Hujus verò electio penes mentem nostram est.*

Obj. 2. S. Anselmus, l. 2. *cur Deus homo*, c. 10. sic ait: *impropriè dicitur necessitas, ubi coactio ulla est, nec prohibitio.* Ergo ex S. Doctore necessitas simplex seu non violenta non est propriè necessitas, nec proinde tollit libertatem arbitrii.

Resp. Nego conseq. Quia per coactionem & prohibitionem intelligit omnem necessitatem antecedentem, ut patet ex lib. de concordia, q. 1. ubi dicit, actus Imperatos voluntatis esse necessarios, quia voluntas cogit potentias, à quibus eliciuntur. Sanè per tò *cogere* intelligit necessitare necessitate non violenta. Præterea S. Anselmus eadem quæst. hæc ait: *potest* (voluntas) *non velle antequam velit, quia libera est; & cùm vult, non potest non velle, sed eam velle, necesse est, quoniam impossibile illi est, id ipsum simul & velle, & non velle. Opus verò voluntatis, cui datum est, ut, quod vult, sit, &*

quod

quod non vult, non sit, voluntarium sive spontaneum est, quoniam spontanea voluntate fit, & bifariam est necessarium, quia & voluntate cogitur fieri, & quod fit, non potest simul non fieri. Sed has necessitates facit voluntatis libertas, quæ priùs quam sint, eas cavere potest.

Inst. S. Anselmus ibidem dicit Christum viatorem, Angelos beatos, & Deum ipsum liberè justos esse, quamvis peccare non possint.

Resp. Dicit eos liberè esse justos, quatenus, quamvis impeccabiles sint, possunt hoc opus bonum in particulari facere vel non facere, & ex pluribus actibus bonis seorsim sumptis possunt hoc vel illud eligere.

Obj. 3. S. Bernardum, l. de gratia & libero arbitrio.

Resp. S. Doctor eodem libro apertè nobiscum sentit. Nam postquàm triplicem distinxit libertatem, nimirum à peccato, à miseria, & à necessitate, quam asserit esse libertatem arbitrii, hæc subjicit: *sola remansit ad pœnam libertas arbitrii, per quam utique cæteras amisit, ipsam tamen amittere non potuit ... de tribus ergo libertatibus, quas acceperat, abutendo illa, quæ dicitur arbitrii, reliquis se privavit.* Ergo ex S. Bernardo libertas, qua Adamus in statu innocentiæ abusus est, & qua abutendo se ipsum & posteros suos privavit duabus libertatibus, nempe à peccato & à miseria, est libertas arbitrii. Secundùm autem omnes etiam hæreticos ejusmodi libertas est libertas ab omni necessitate simplici.

Jam respondeo ad ea, quæ ex S. Bernardo objiciuntur.

Cùm de libertate loquens ait: *est enim habitus animi liber sui: siquidem non cogitur, non extorquetur: est quippe voluntatis, non necessitatis.* Per has voces (*non cogitur, non extorquetur*) intelligit, non necessitatur ulla necessitate etiam non violenta. Nam etiam secundùm communem loquendi modum, cùm aliquid dicitur non cogi, non extorqueri, significatur nulla necessitate fieri. Et quòd hic sit ejus sensus, patet etiam ex his verbis immediatè præcedentibus verba objecta: *aliud est,* inquit, *voluntarius consensus, aliud naturalis appetitus ... hunc communem habentes cum bestiis, consensus voluntarius nos discernit: est enim habitus animi liber sui, &c.* Ergo ex S. Bernardo solus voluntarius consensus nos discernit à bestiis per libertatem sibi propriam, & quam non habet appetitus naturalis, seu sensitivus. Atqui libertas illa non est libertas à coactione, quam bestiæ etiam habent: ergo est libertas à simplici necessitate.

Cùm autem dicit voluntatem hoc ipso, quòd voluntas est, liberam esse libertate arbitrii. Per voluntatem intelligit facultatem sui ipsius determinativam per electionem, facultatem activè indifferentem ad opposita.

Nota. Multi Patres, atque etiam Theologi, qui ante exortos Baji & Jansenii errores scripsere, has voces (*necessitatem & coactionem, voluntarium ac spontaneum & liberum, cogi & necessitari, liberum, & non coactum*) sæpe confundunt, & pro eodem sumunt; quia eas in sensu latiore & etiam vulgari sumunt. Sed tunc per coactionem intelligunt quamcumque necessitatem etiam non violentam:

per tò *cogi* intelligunt necessitari sive violentè sive non violentè: per voluntarium & spontaneum intelligunt liberum, seu id quod est à voluntate sui ipsius determinativa per electionem. Item per voluntatem intelligunt potentiam sui ipsius determinativam per electionem, proindeque libertatem indifferentiæ. Unde has voces non acceperunt in significatione stricta, quam nunc in scholis habent, sed in significatione latiori, & quam etiam habent in usu communi. Imò interdùm sumunt liberum latè, nempe pro voluntario necessario. Quare voces illæ pro subjecta materia ad illorum mentem exponendæ sunt. Nunc autem Theologi easdem voces accuratius distinxerunt, & strictiùs sumunt, ut recentiorum novatorum cavillationes confutent.

Obj. 4. S. Thomam variis locis. Nam 1. quæst. 10. de potentia, art. 2. & 5. sic ait: *Naturalis necessitas, secundum quam voluntas aliquid ex necessitate velle dicitur, ut felicitatem, libertati voluntatis non repugnat. Libertas enim voluntatis violentiæ vel coactioni opponitur.*

Resp. S. Doctor hic loquitur de libertate spontaneitatis & latè dicta, quæ est facultas agendi juxta inclinationem: non autem de libertate arbitrii & propriè dicta, quam clarè multis locis docet esse immunem ab omni necessitate etiam non violenta. Nam, 1. p. quæst. 19. art. 10. ait: *Liberum arbitrium habemus respectu eorum, quæ non necessario volumus, vel naturali instinctu. Non enim ad liberum arbitrium pertinet, quòd volumus esse felices, sed ad naturalem instinctum. Unde & alia animalia, quæ naturali instinctu moventur ad aliquid, non dicuntur libero arbitrio moveri. Cùm igitur Deus ex necessitate suam bonitatem velit, alia verò non ex necessitate, respectu illorum, quæ non ex necessitate vult, liberum arbitrium habet.*

2. S. Thomas, in 2. dist. 25. quæst. un. art. 4. ait: *Liberum arbitrium dicitur ex eo, quòd cogi non potest.*

Resp. Per tò *cogi* intelligit necessitari quacumque necessitate antecedente intrinseca tum voluntaria, tum involuntaria. Sic, art. 2. dicit, quod *intellectus demonstrationis vi cogitur.* Et verò S. Doctor, 1. p. qu. 83. art. 4. ait: *Liberum arbitrium nihil aliud est quàm vis electiva.* Et, art. 3. *Proprium liberi arbitrii est electio. Ex hoc enim liberi arbitrii esse dicimur, quòd unum possumus recipere, alio recusato, quod est eligere.* Per verbum *recipere* intelligit assumere.

3. S. Thomas, eadem dist. art. 1. ad 4. dicit: *Quædam ordinata sunt ad finem ultimum beatitudinis, quæ ipsi fini conjungunt, ut videre, amare, & hujusmodi: & respectu horum erit* (in beatis) *sempiterna & libera electio.*

Resp. Solùm vult, beatos semper habituros esse liberum arbitrium circa aliquos actus, quales sunt actus visionis & amoris circa multa objecta alia à Deo, quæ videndi & amandi nullam necessitatem habent. Et verò, 1. 2. qu. 13. art. 2. sic ait: *Cùm electio sit præacceptio unius respectu alterius, necesse est quòd electio sit respectu plurium, quæ eligi possunt: & ideo in his quæ sunt penitùs determinata ad unum, electio locum non habet.*

§. IV.

§. IV.

Solvuntur objectiones ex ratione petitæ.

Obj. 1 Voluntarium omne quamvis necessarium est liberum. Ergo ad essentiam liberi arbitrii non requiritur libertas ab omni necessitate simplici. *Nego antecedens. Probabis.* Illud est liberum, quod est in nostra potestate. Sed omne voluntarium etsi necessarium, est in nostra potestate: ergo est liberum.

Resp. 1. Nego min. Nam (ut lumine naturali patet) illud solum est in nostra potestate, de quo possumus pro arbitrio disponere: ac proinde illi soli actus sunt in nostra potestate, quos possumus pro arbitrio elicere vel non elicere.

Resp. 2. Disting. maj. Illud est liberum, quod est in nostra potestate electiva, seu activè indifferente, *conc. maj.* In nostra potestate non electiva, *nego maj.* Potestas electiva est potentia se determinandi per electionem: quæ potentia includit simul potentiam ponendi actum, & potentiam illum non ponendi. Potestas non electiva est potentia producendi actum, antecedenter ad illum determinata, ideoque excludens potentiam illum omittendi.

Inst. 1. Illud est liberum, quod fit cùm volumus, quod non fit cùm nolumus, nec fit, nisi quia volumus, at quod est in nostra potestate non electiva fit cùm volumus, non fit cùm nolumus, nec fit nisi quia volumus. ergo illud est liberum.

Resp. Disting. maj. Quod fit cùm volumus sine necessitate antecedente intrinseca volendi, & non fit cùm nolumus sine antecedente necessitate non volendi, *conc. maj.* Secùs, *nego major. & distincta similiter minore nego conseq.* Ut aliquid sit liberum, non sufficit, ut illud fiat cùm volumus, nec fiat nisi quia volumus, nec fieret si nollemus; alioqui Dei amor beatificus esset propriè liber; sed insuper requiritur, ut habeamus potentiam illud non volendi cùm volumus, & potentiam volendi cùm nolumus.

Inst. 2. Amor Dei beatificus est liber beatis, quia fit ex eo quòd voluntas velit amare: ergo. *Nego anteced. probabis.* Si beatus non vellet amare Deum, re vera non amaret: ergo Deum liberè amat.

Resp. Nego anteced. Nam ex communi usu ad veritatem hujus & cujusvis similis propositionis, non sufficit connexio consequentis cum antecedente, sed insuper requiritur possibilitas antecedentis, alioqui propositio est falsa & nugatoria. Nam ejusmodi propositiones juxta communem usum enuntiant non solùm antecedentis cum consequente connexionem, sed etiam antecedentis possibilitatem: beatus autem non potest non velle Deum amare. Et verò eodem argumento probaretur beatum posse odisse Deum, & liberè non odisse: si enim vellet Deum odisse, Deum odisset. Item probaretur Deum posse peccare, quia, si vellet peccare, re vera peccaret: ergo liberè non peccat, ergo potest peccare.

Inst. 3. Voluntas beati, Deum amando, seipsam movet: ergo amat ex propria determinatione.

Resp. Nego anteced. Nam (ut docet S. Thomas) voluntas, propriè ac strictè loquendo, non movet seipsam, nisi cùm est actus sui domina: non est autem actus sui domina, nisi cùm potest pro arbitrio illum elicere vel omittere.

Obj. 2. Si libertas arbitrii consisteret in indifferentia agendi, habitus boni vel mali tollerent libertatem, nam tollunt indifferentiam. Falsum conseq. Ergo.

Resp. Disting. maj. Si libertas arbitrii consisteret in indifferentia propensionis, *conc. maj.* Si libertas consistit in indifferentia activa, quæ est facultas se determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus oppositis, ut re ipsa consistit, habitus tollerent libertatem, *nego sequel. maj.* Nam habitus ita voluntatem in alterutram partem impellunt, ut eam non necessitent, seu determinent ad unum.

Nota. Triplex distinguitur indifferentia, nimirùm activa, passiva, & propensionis. Indifferentia activa est facultas se determinandi per electionem ad utrumlibet, ex duobus oppositis seu incompossibilibus. Indifferentia passiva est capacitas recipiendi vel non recipiendi aliquid, quod nondum habetur. Hæc duplex est; alia merè passiva, quæ est capacitas recipiendi vel non recipiendi aliquid necessariò, non ex propria determinatione; & alia non merè passiva, quæ est capacitas recipiendi vel non recipiendi aliquid, sed ex propria determinatione: sic homo neque amans, neque odio habens Deum, est indifferens ad amandum vel odio habendum Deum; quia potest ex propria determinatione in se recipere amorem vel odium Dei. Quare indifferentia non merè passiva est indifferentia simul activa & passiva. Indifferentia propensionis est æqualitas propensionis ad plura, ut si quis æqualiter propendeat ad amorem & odium: sive consistit in æquilibrio voluntatis, non magis in unam partem quàm in aliam propendentis: quæ indifferentia non requiritur ad essentiam liberi arbitrii, sed illi accidentalis est.

Obj. 3. Si essentia libertatis consistit in immunitate ab omni necessitate simplici, tota essentia libertatis est in libertate contradictionis. Falsum conseq. Ergo.

Resp. Nego min. Re vera tota essentia liberi arbitrii est in libertate contradictionis. Nam tota essentia liberi arbitrii consistit in eo præcisè, quòd sit facultas eligendi hoc vel illud, aut neutrum volendi, quòd sit facultas agendi vel non agendi, quòd sit facultas, quæ positis omnibus ad agendum prærequisitis potest agere & potest non agere.

Porrò libertas contrarietatis includit libertatem contradictionis, & ei superaddit potentiam faciendi actum positivum contrarium. Nam actus malus est tum negatio actus boni, tum actus positivus ei contrarius.

Quæres, utrùm potentia peccandi sit de ratione liberi arbitrii?

Resp. Nego. *Prob.* 1. Ex S. Augustino l. de correptione & gratia, c. 11. ubi ait: *Quid erit liberius libero arbitrio, quando non poterit servire peccato, quæ futura erat & homini, sicut facta est & Angelis*

gelis

gelis sanctis merces meriti? ... Prima libertas voluntatis erat, posse non peccare: novissima erit multò major, non posse peccare.

2. Ex aliis Patribus docentibus liberum arbitrium esse eximiam illam perfectionem, secundùm quam homo ad imaginem Dei conditus est. Sed homo non est secundùm potentiam peccandi conditus ad imaginem Dei. Ergo.

3. Quia Deus habet totam essentiam liberi arbitrii, cùm liberum arbitrium perfectissimum habeat; & tamen peccandi potestate caret.

4. Quia tota essentia liberi arbitrii consistit in completa & expedita facultate agendi & non agendi.

Obj. 1. Patres aliquando describunt liberum arbitrium per indifferentiam activam ad bonum vel malum.

Resp. Tunc liberum arbitrium describunt, non per id quod ei essentiale est, sed per merum statum ei accidentarium, quem habet in hominibus viatoribus.

Obj. 2. Potentia peccandi est aliqua perfectio, nam est aliqua virtus.

Resp. Nego. Itaque potentia peccandi neque est perfectio, neque virtus aliqua; sed est solùm defectibilitas alicujus virtutis, nempe liberi arbitrii, ejus perfectioni essentiali accidentalis. Quæ quidem defectibilitas est aliquid purè negativum: unde ea posita vel sublata liberum arbitrium semper manet idem, quoad totum positivum quo constituitur; nec augetur, aut minuitur secundùm suum constitutivum essentiale. Igitur potentia peccandi non competit libero arbitrio, nisi accidentaliter ratione status contingentis, quem habet in puris viatoribus.

Potest etiam dici potentia peccandi esse virtus aliqua, non præcisè sumpta, sed quatenùs defectibilis, nempe liberum arbitrium quatenus defectibile: unde supra liberum arbitrium dicit aliquid merè negativum.

ARTICULUS II.

Utrùm ad merendum & demerendum in præsenti statu requiratur libertas ab omni necessitate simplici?

Nota. Libertas à coactione est immunitas à violentia extrinsecùs illata: sive est potentia agendi secundùm propriam inclinationem. Coactio autem est determinatio ad unum orta à principio intrinseco contra inclinationem coacti.

§. I.

Dico. Ad merendum & demerendum in præsenti statu naturæ lapsæ non sufficit libertas à coactione, sed requiritur libertas ab omni necessitate intrinseca antecedente, etiam voluntaria & variabili. Est de fide contra Jansenium & ejus Sectatores.

Prob. 1. Ex Script. Eccli. cap. 31. *Beatus .... qui potuit transgredi, & non est transgressus, facere mala, & non fecit: ideo stabilita sunt bona illius in Domino, &c.* Ergo laudabilitas & ratio meriti repetitur ex eo, quòd quis non violet mandata cùm possit violare, ideoque quòd mandata servet sine ulla necessitate antecedenti.

Prob. 2. Ex tertia Jansenii propositione damnata ab Ecclesia ut hæretica, quæ sic habet: *Ad merendum & demerendum in statu naturæ lapsæ*

non

non requiritur in homine libertas à necessitate, sed sufficit libertas à coactione. Ergo nostra assertio huic propositioni in sensu doctrinæ Jansenii in quo damnata est, contradictoria, est de fide. Adde quòd Pius V. & Gregorius XIII. & Urbanus VIII. hanc Baji propositionem damnarunt: *Homo peccat etiam damnabiliter in eo, quòd necessariò facit.*

Prob. 3. Ex Patribus. Pro omnibus sint 1. S. Irenæus, l. 4. contra hæreses, cap. 71. *Dedit Deus bonum .... & qui operantur quidem illud, gloriam & honorem percipient, quoniam operati sunt bonum, cùm possint non operari illud. Hi autem qui illud non operantur, judicium justum recipient Dei, quoniam non sunt operati bonum, cùm possent operari illud.*

2. Sanctus Justinus, in apologia ad Senatum. *Nihil esset in illis laude dignum, nisi facultatem haberent, qua se in utramque partem converterent.*

3. Clemens Alexandrinus, l. 1. stromatum. *Quoniam libera electio peccata primum inchoat, jure infliguntur supplicia.*

4. Sanctus Chrysostomus, Homil. 22. in Genesim. *Nonne manifestum est, sua quemvis voluntate vel malitiam vel virtutem eligere? Nam nisi ita esset, naturæ nostræ potestas insita esset, neque illos puniri, neque istos virtutum retributiones accipere oportebat. Verùm quia in nostra voluntate totum post gratiam Dei relictum est, ideò & peccantibus supplicia proposita sunt, & bene operantibus retributiones.*

5. Sanctus Hieronymus, l. 2. contra Jovinianum. *Liberi arbitrii nos condidit Deus, nec ad virtutem, nec ad vitia necessitate trahimur: alioquin ubi necessitas est, nec damnatio, nec corona est.*

6. S. Damascenus, l. 2. de Fide, c. 26. *In nobis sunt ea, quorum liberam adepti potestatem sumus & facere & non facere .... quæ sequitur laus aut vituperatio.*

Patribus addo Sanctum Thomam, qui, qu. 6. de malo, art. un. sic ait: *Quidam posuerunt, quod voluntas hominis ex necessitate movetur ad aliquid eligendum, nec tamen ponebant quod voluntas cogeretur: non enim omne necessarium est violentum, sed solùm id, cujus principium est extra .... Hæc autem opinio est hæretica: tollit enim rationem meriti & demeriti in humanis actibus. Non enim videtur esse meritorium vel demeritorium, quod aliquis ex necessitate agit, quòd vitare non possit, &c.*

Prob. Denique ratione. 1. Pro merito. Ut actio sit meritoria, debet esse nostra, sic ut illam dare possimus velut pretium pro præmio. Atqui ut actio sit nostra, & illam dare posimus velut pretium pro præmio, requiritur libertas ab omni necesitate simplici antecedente: nam ad hoc requiritur, ut actio sit in dominio nostro, ita ut posimus de illa pro arbitrio disponere, & illam dare vel non dare pro arbitrio. Ergo ut actio sit meritoria, requiritur libertas ab omni necesitate simplici.

2. Pro demerito. Omne demeritum est essentialiter peccatum imputabile, ad culpam scilicet & pœnam. Sed ad peccatum imputabile requiritur libertas à necesitate, ergo & ad demeritum. *Prob. min.* Omne peccatum debet posse vitari: ergo ad peccatum imputabile requiritur libertas à necesitate. *Prob. antec.* Obligamur ad vitandum peccatum. Ergo peccatum

tum poteſt vitari: alioquin obligaremur ad impoſsibile, nam obligaremur ad vitandum id quod non poſſet à nobis vitari. Nemo autem obligari poteſt ad impoſsibile, ut lumine naturali patet; & Deus impoſsibilia non jubet, ut docet Conc. Trident. ſeſſ. 6. c. 11.

Confirmatur ex communi omnium hominum, partium ſtudiis non excœcatorum aſſenſu; & ſolo lumine naturali patet, neminem laudem ac præmium, vel vituperium & pœnam mereri, quòd egerit id quod non potuit omittere, vel omiſerit id quod non potuit facere.

§. II.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1. S. Thomas, in 3. diſt. 18. qu. un. art. 2. ad 5. ait: *Vel dicendum, quòd etiamſi* (liberum arbitrium Chriſti) *eſſet determinatum ad unum numero, ſicut ad diligendum Deum, quod non facere non poteſt; tamen ex hoc non amittit libertatem, neque rationem laudis ſive meriti, quia in illud non coactè, ſed ſponte tendit: & ita eſt actus ſui dominus.* Ergo ex Sancto Thoma ad meritum ſufficit libertas à coactione.

Reſp. Nego conſeq. Quia ibi S. Doctor per voces (*non coactè, ſed ſponte*) intelligit non neceſſariò quacumque neceſſitate ſed liberè libertate à quavis neceſſitate ſimplici, ut patet ex his verbis: *& ita eſt actus ſui dominus.* Nam ad dominium actuum requirit multis in locis libertatem à neceſſitate ſimplici, ut eodem a. in o. ubi poſtquam dixit tria ad merendum requiri, ſic proſequitur: *ſecundum, ut ſit dominus ſuæ actionis .... & ideo ea, quæ agunt per neceſſitatem naturæ, non merentur.* Item, 1. p. q. 82. art. 1. ad 3. ait: *ſumus domini noſtrorum actuum, ſecundùm quod poſſumus hoc vel illud eligere: Electio autem non eſt de fine, ſed de his quæ ſunt ad finem. Unde appetitus ultimi finis non eſt de his quorum domini ſumus.* Item, 3. p. q. 18. art. 4. ad 3. *voluntas Chriſti licèt ſit determinata ad bonum, non tamen eſt determinata ad hoc vel illud bonum. Et ideo pertinet ad Chriſtum eligere per liberum arbitrium.*

Dices. S. Thomas, 1. 2. q. 6. art. 2. ad 3. ſic ait: *laus & vituperium conſequuntur actum voluntarium ſecundùm perfectam voluntarii rationem.* Ergo ad vituperium & laudem ſufficit libertas à coactione.

Reſp. Nego conſeq. Quia ex S. Thoma voluntarium quod fit ſecundùm perfectam rationem voluntarii, eſt illud, quod fit à voluntate ſine antecedenti neceſsitate. Nam juxta illum voluntarium ſecundùm perfectam rationem voluntarii eſt illud, quod fit ex prævia deliberatione, ſic enim eodem articulo ait: *perfectam cognitionem finis ſequitur voluntarium ſecundùm rationem perfectam, prout ſcilicet apprehenſo fine, aliquis poteſt deliberans de fine, de his quæ ſunt ad finem, moveri in finem, vel non moveri.* Sed ex Sancto Thoma, quod fit ex prævia deliberatione, fit ſine antecedenti neceſsitate etiam voluntaria, nam, ad 2. ita loquitur: *ex hoc contingit, quòd homo eſt Dominus ſui actus, quòd habet deliberationem de ſuis actibus: ex hoc enim quòd ratio deliberans ſe habet ad oppoſita, voluntas in utrumque poteſt.* Enim verò cùm ratio deliberans ſe ha-

bet ad oppoſita, voluntas agens ex prævia deliberatione, agit cum activa indifferentia ad oppoſita, & ſic agit ſine ulla neceſſitate antecedenti.

Obj. 2. Qui agit voluntariè licèt neceſſariò, habet potentiam faciendi oppoſitum: nam voluntas eſt facultas volendi & nolendi, quæ ſemper remanet. Ergo.

Reſp. Diſting. anteced. Habet potentiam faciendi oppoſitum ligatam & impeditam, *eſto*. Completam & expeditam, *nego antec.* Ad meritum autem & demeritum requiritur potentia completa & expedita agendi id quod omittitur, & omittendi id quod fit. Sic militi ſano ac robuſto, ſed manus pedeſque vinclis conſtricto imputari non poteſt ad culpam quòd non pugnet, quia habet quidem potentiam pugnandi, ſed ligatam & impeditam.

Jam verò ſi (ut docet Janſenius) voluntas noſtra bonum & malum neceſſariò agit prout determinatur à gratia vel à concupiſcentia intenſiore; certè cùm vult bonum, non habet potentiam illud non volendi niſi ligatam per gratiam, ſiquidem ſtante majore gratiæ delectatione non poteſt non velle bonum. Similiter quando vult malum, etiamſi tunc habeat aliquam gratiam ad oppoſitum ſed minùs intenſam, non habet potentiam omittendi malum niſi ligatam & impeditam per majorem concupiſcentiæ delectationem, neceſsitantem voluntatem ad malum. Ergo in ſyſtemate Janſenii voluntati neque actus bonus ad meritum, neque malus ad demeritum imputari poteſt.

Inſt. Voluntas etiam cùm neceſſariò agit, poneret oppoſitum, ſi vellet. Ergo ei imputari poteſt actus ejus bonus vel malus.

Reſp. Nego antecedens, quod falſum ſupponit: nam cum dicitur voluntas ponere oppoſitum ſi vellet, ſupponitur ex communi hominum intelligentia quòd poſsit velle oppoſitum. Sic dici non poteſt: Deus peccaret ſi vellet, quia Deus non habet peccandi potentiam, quamvis voluntas peccandi ſit peccatum. Voluntas autem non poteſt ſupponi poſſe velle oppoſitum illius, quod neceſſariò vult.

Obj. 3. Belluæ pœna & præmio afficiuntur, & tamen non habent libertatem à neceſsitate ſimplici. Ergo hæc libertas non requiritur ad merendum & demerendum.

Reſp. Nego 1. partem antecedentis. Nam belluæ propriè loquendo, nec pœna, nec præmio afficiuntur; ſed bonis vel malis quibuſdam afficiuntur, ut ad aliquas actiones alliciantur, vel ab iis deterreantur.

Dolores autem belluarum non ſunt pœnæ propriè dictæ, ſed duntaxat mala ipſis connaturalia: pœna enim propriè dicta eſt malum ſeu incommodum aliquod naturæ vel voluntati contrarium, ad culpam aliquam vindicandam inflictum. Neque canes propriè loquendo fuſte percutiuntur ob carnem comeſtam, niſi ut abſterreantur à comedenda in poſterum, alioqui irrationabiliter percuterentur.

Obj. 4. Ad meritum & demeritum requiritur quidem libertas à neceſsitate etiam voluntaria, ſed abſoluta & inva-

riabili, non autem à necessitate relativa & variabili, quæ nempe modò ad bonum, modò ad malum fit, prout motus indeliberatus gratiæ vel concupiscentiæ intensior est.

Resp. Nego. Et dico esse de fide requiri libertatem ab omni necessitate etiam voluntaria tum absoluta & invariabili, tum etiam relativa & variabili. Nam 1. Scriptura & Patres ad meritum & demeritum exigunt immunitatem à qualibet necessitate etiam voluntaria, sine ulla restrictione, & completam ac expeditam potentiam agendi id quod omittitur, & omittendi id quod fit. 2. Tertia propositio Jansenii damnata est ab Ecclesia ut hæretica in sensu doctrinæ Libri Jansenii, ut constat ex bullis Alexandri VII. & Clementis XI. ab Ecclesia receptis. Sensus autem hujus propositionis Jansenii (*ad merendum & demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas à necessitate*) est quòd non requiratur libertas à necessitate relativa & variabili voluntaria, ut patet cuilibet librum Jansenii legenti; & ipse Jansenius admittit in præsenti statu naturæ lapsæ immunitatem à necessitate absoluta & invariabili: nam disertè docet eumdem hominem modò ad bonum à gratia intensiore, modò ad malum à concupiscentia intensiore physicè determinari. 3. Omnia argumenta allata militant pro libertate à qualibet necessitate etiam voluntaria, tam relativa & variabili quàm absoluta & invariabili. Nam utraque necessitas tam insuperabilis est, & æquè tollit potentiam ad oppositum eo instanti quo fit bonum vel malum.

Obj. 5. Licèt homo necessitetur à concupiscentia, tamen verè imputabiliter peccat, quia id quod fit à concupiscentia necessitante est sufficienter liberum in peccato Adami.

Resp. Nego. Quia, 1. Alexander VIII. damnavit hanc propositionem: *in statu naturæ lapsæ ad peccatum mortale & demeritum sufficit illa libertas, qua voluntarium fuit in causa sua, peccato originali & voluntate Adami peccantis.* 2. Quia peccata personalia debent procedere, à libertate propria voluntatis, quæ sit physicè nostra. Nam cùm omne peccatum sit essentialiter liberum, peccatum personale est essentialiter liberum libertate personali. 3. Quia si ea quæ contra legem fiunt, non sunt libera nisi libertate peccati originalis, sublato peccato originali, jam non sunt libera, nec proinde peccata imputabilia. Unde baptizati jam non possunt peccare imputabiliter.

ARTICULUS III.

Utrum homo in statu naturæ lapsæ habeat libertatem ab omni necessitate simplici intrinseca?

§. I.

OLim Manichæi negarunt, & nunc Lutherani & Calvinistæ negant inesse homini in præsenti statu liberum arbitrium seu libertatem ab omni necessitate intrinseca antecedente, quamvis in eo admittant libertatem à coactione. Idem docet Jansenius in suo opere, quod inscribitur *Augustinus*, ab Ecclesia damnato, ex quo quinque famosæ hæreses quoad sensum excerptæ sunt, ut videre est, tom. 2. lib. 6. de gratia, c. 6. & tom. 3. l. 6. c. 38. & alibi.

Idem etiam nunc docent Janseniſtæ, qui idem quoad hoc cum Luthero & Calvino ſentientes, ut errorem ſuum à Concilio Tridentino jam damnatum occultent, dicunt dari etiam in hoc ſtatu naturæ lapſæ liberum arbitrium, per illud intelligentes ſolam libertatem à coactione, vel à neceſſitate invariabili. Sed pertinaciter negant nunc homini ineſſe libertatem ab omni neceſſitate antecedente intrinſeca voluntaria etiam relativa & variabili, quam aſſerunt amiſſam eſſe per Adami peccatum quoad actus virtutis & vitii. Hinc quod à nobis fit ſive bonum ſive malum, cenſent fieri ex neceſſitate intrinſeca, antecedente, inſuperabili; quia gratiæ delectatio major ſeu intenſior voluntatem ad bonum, concupiſcentiæ verò delectatio major ad malum inſuperabiliter determinat.

Equidem eorum plerique jam non ita durè loquuntur, licèt non minùs hæreticè ſentiant; ſed ſuam hæreſim, mutatis antiquis liberi arbitrii notionibus & uſitatis vocum ſignificationibus, ſub verbis in ſpeciem Catholicis velant. Quare ut ſimpliciores decipiant, ac fucum faciant, admittunt nomen indifferentiæ ad bonum & malum; ſed per illud intelligunt indifferentiam paſſivam, quæ juxta illos eſt capacitas, quam habet voluntas, ut à gratia intenſiore ad bonum, vel à motu concupiſcentiæ intenſiore ad malum inſuperabiliter determinetur: Quin etiam quidam eorum hanc indifferentiam vocant activam, quia voluntas licèt antecedenter & inſuperabiliter determinata à gratia vel à concupiſcentia, verè agit, quamvis non ex propria determinatione & electione; & in hoc ſenſu dicunt ſe admittere libertatem indifferentiæ activæ.

Sed omnes illi novatores conſtanter negant voluntatem noſtram immunem eſſe ab omni neceſſitate intrinſeca antecedente etiam voluntaria, & variabili, hoc eſt, quæ modò eſt ad bonum, modò ad malum prout gratiæ vel concupiſcentiæ motus eſt intenſior; ſed volunt voluntatem noſtram ſemper neceſſariò agere id quod agit.

§. II.

Dico. Ineſt homini etiam in præſenti ſtatu naturæ lapſæ libertas à qualibet neceſſitate intrinſeca, antecedente, etiam voluntaria & variabili ad bonum & peccatum. Eſt de fide.

Prob. 1. Ex Script. Deuter. cap. 30. ſic Moſes Iſraelitas homines exiſtentes in ſtatu naturæ lapſæ alloquitur: *teſtes invoco hodie cœlum & terram, quòd propoſuerim vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam, ut & tu vivas, & ſemen tuum, & diligas Dominum Deum tuum, atque obedias voci ejus, & illi adhæreas.* Et lib. Joſue, c. 24. ſic eoſdem Iſraelitas exhortatur Joſue Spiritu Sancto afflatus: *nunc ergo timete Dominum, & ſervite ei perfecto corde atque veriſſimo .... ſin autem malum vobis videtur ut Domino ſerviatis, optio vobis datur: eligite hodie quod placet, cui ſervire potiſſimùm debeatis, utrum diis, quibus ſervierunt Patres veſtri in Meſopotamia, An diis Amorrhæorum. Ego autem & domus mea ſervimus Domino.*

Ergo

Ergo Israelitæ habebant optionem & potestatem eligendi bonum vel malum, cultum veri Dei vel idololatriam. Ergo habebant libertatem ab omni necessitate etiam voluntaria. Enim verò si hac libertate caruissent, exhortatio illis facta instinctu Spiritus Sancti, fuisset inanis & planè nugatoria. Nam inutilis est exhortatio ad aliquid, ad quod faciendum quis necessitetur; & nugatoria ac jocosa est, si sit ad faciendum id, ad quod omittendum quis insuperabiliter necessitatur.

Item, Eccli. c. 15. *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata & præcepta sua; si volueris mandata servare, conservabunt te .... apposuit tibi aquam & ignem: ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi.* Quæ verba evidenter diriguntur ad homines præsentes, ideoque lapsos.

Prob. 2. Ex Patribus apud Bellarminum & alios. Hìc sufficiant Patres, art. 2. citati, & hi pauci. Sanctus Irenæus, lib. 4. c. 9. *homo rationalis, & secundùm hoc similis Deo, liber in arbitrio factus, & suæ potestatis, ipse sibi causa est, ut aliquando quidem frumentum, aliquando autem palea fiat.* Si homo suæ potestatis est, & sibi ipse causa est, ut frumentum vel palea fiat, certè bonum vel malum agit sine ulla antecedenti necessitate. Sanctus Athanasius, in orat. contra idola. *Anima libera est & sui arbitrii, potest enim ut ad bona se inclinari, ita bona quoque aversari.*

Prob. 3. Ex Concil. Tridentino, quod, sess. 6. cap. 1. declarat in hominibus lapsis *liberum arbitrium minimè extinctum fuisse, viribus licèt attenuatum & inclinatum.* Et can. 5. sic habet: *si quis liberum hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum & extinctum esse dixerit .... anathema sit.* Ex quo sic argumentor. Liberum illud hominis arbitrium, quod Concilium definit non esse amissum, est libertas ab omni necessitate simplici antecedente, intrinseca, etiam voluntaria, non autem sola libertas à coactione. Ergo concilium definit libertatem ab omni necessitate simplici remanere in homine post Adæ peccatum. *Prob. ant.* Illud liberum arbitrium, quod Concilium definit non esse amissum, est illa libertas, quam amissam esse asserebant Hæretici hoc canone damnati, nempe Lutherus & Calvinus, non autem illa libertas quam fatebantur non esse amissam, ut nemo sanæ mentis dubitat: alioqui Concilium nil ageret, & inutilis prorsus esset illius definitio. Atqui liberum arbitrium, quod amissum esse asserebant Lutherus & Calvinus, est libertas ab omni necessitate simplici, seu voluntaria & variabili, non autem libertas à coactione. Ergo liberum arbitrium, quod Concilium definit non esse amissum post Adæ peccatum, est libertas ab omni necessitate simplici etiam voluntaria & variabili. Minor constat; nam illi Hæretici asserebant amissam esse libertatem à necessitate simplici, nec unquam negarunt inesse homini lapso libertatem à coactione, ut patet ex illorum scriptis. Lutherus, in libro de servo arbitrio, fol. 434. Vittemb. an. 1562. de voluntate nostra ait: *mera lubentia,*

pronitate, ac ſponte ſua vult & facit. Calvinus verò, lib. 2. inſtit. c. 3. imò Calvinus expreſsè admittit liberum arbitrium intellectum in ſenſu Janſenii, nempe de ſola libertate à coactione, ſic enim, lib. 2. contra Phigium ait: *ſi coactioni opponitur libertas, liberum eſſe arbitrium & fateor, & conſtanter aſſevero; ac pro Hæretico habeo, quiſquis ſecus ſentiat. Si hoc, inquam, ſenſu liberum vocetur, quia non cogatur, & violenter trahatur externo motu, ſed ſponte agatur ſua, nihil moror.* Et vero dari libertatem à coactione, nemo unquam negavit, nec negare quis poteſt niſi inſaniat. Nam per ſe patet voluntatem cogi non poſſe quoad actus ſuos; cùm omnis actus voluntatis ſit ipſa inclinatio voluntatis, & evidenter repugnet voluntatem poſſe velle nolendo, & nolle volendo: quod tamen fieret, ſi cogeretur quoad ſuos actus.

Accedit Concil. Arauſicanum II. can. 15. ubi ait: *Hoc ſecundùm fidem Catholicam credimus, quòd accepta per Baptiſmum gratia, omnes quæ ad ſalutem pertinent, poſsint & debeant, ſi fideliter laborare voluerint, implere.* Et Concilium Conſtantienſe, quod, ſeſſ. 18. damnavit articulum Wicleffi, quo aſſerebat omnia de neceſſitate evenire. Per neceſſitatem intelligebat ſimplicem ſeu voluntariam, quam à præſcientia Dei repetebat, in quo ſolo à Janſenio & Calvino diſcrepat.

Prob. 4. Ratione Theologica, Homo in ſtatu naturæ lapſæ meretur & demeretur, ut fide conſtat: ac proinde habet id omne, quod requiritur ad merendum & demerendum. Atqui ad merendum & demerendum requiritur libertas ab omni neceſſitate intrinſeca antecedente, nec ſufficit libertas à coactione, ut etiam fide conſtat, & oſtenſum eſt, art. 2. Ergo homo in ſtatu naturæ lapſæ habet libertatem à neceſſitate ſimplici, & non tantùm à coactione.

Prob. 5. Alia duplici ratione. Prima ſi homo lapſus careret libertate ab omni neceſſitate etiam voluntaria, teneretur ad impoſſibile: nam teneretur obſervare præcepta divina, quæ tamen neceſſariò violaret, quoties ea non ſervaret.

Secunda ratio. Si non daretur libertas ab omni neceſſitate ſimplici, homines ſcelerati juſtam haberent excuſationem ſuorum criminum, nempe neceſſitatem antecedentem inſuperabilem peccandi. Falſum conſequens: alioqui injuſtè ſive à Deo ſive ab hominibus punirentur: ergo & antecedens. Item viri probi fruſtra curam ac conatum adhiberent, ad virtutem colendam, ſiquidem ad illam exercendam neceſſitarentur, & quidem ex majore delectatione. Nec magis laude ac præmio digni forent quàm improbi, ſiquidem utrique facerent quod non poſſent non facere, quare hæreſis illa negans libertatem ab omni neceſſitate ſimplici eſt principium omnis morum corruptelæ, ſceleribus ac vitiis omnibus fræna laxat, & omnem virtutis curam ac ſtudium penitùs tollit.

§. III.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1. Multos textus Scripturæ. 1. Chriſtus, Matth. c. 7. dicit: *non*

poteſt

potest arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala bonus fructus facere.

Resp. Per arborem hìc intelligitur voluntas efficax, ut docet S. Augustinus, & sensus est: homo habens bonam voluntatem efficacem, quamdiu illam habet, non potest malum agere. Sed bonam illam voluntatem liberè habuit ex auxilio Gratiæ, & potest illam amittere dissentiendo Gratiæ. Similiter homo habens malam voluntatem, quamdiu illam habet, non potest bonum agere; sed illam liberè habet, & potest cum auxilio Gratiæ habere aliam bonam, & haberet si consentiret Gratiæ. Præterea si per arborem intelligitur homo ipse, sensus est: homo bonus quatenus bonus non potest malum agere, neque homo malus quatenus malus potest bonum agere. Sed homo bonus potest fieri malus dissentiendo Gratiæ, & homo malus potest fieri bonus consentiendo Gratiæ.

2. Illud, Joann. c. 8. *omnis qui facit peccatum, servus est peccati.*

Resp. Sensus est, quòd peccator necessariò subjectus sit pœnis peccati, nec possit se sine Gratia à peccato & pœnis peccati liberare, & justificationem consequi.

3. Illud, Rom. c. 7. *non quod volo bonum, hoc ago; sed quod odi malum, illud facio.*

Resp. Apostolus loquitur de indeliberatis concupiscentiæ motibus ad peccatum inclinantibus, quos quidem necessariò experimur, sed quibus possumus ex auxilio Gratiæ non consentire, & qui dissentientibus non imputantur ad culpam. Quare subjicit: *si autem quod nolo, illud facio, consentio legi, quoniam bona est. Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum,* id est, concupiscentia. Sensus igitur textus objecti est: non sentio inclinationem ad bonum, quam vellem habere: sed è contra experior inclinationem seu propensionem indeliberatam ad malum, quam nollem sentire.

4. Eodem cap. dicitur: *video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.*

Resp. Homo captivatur in lege peccati impropriè dicti, non autem propriè dicti. Peccatum propriè dictum est actus liberè factus vel omissus contra legem Dei. Peccatum impropriè dictum est concupiscentia, quæ ideò dicitur peccatum, quia oritur à peccato (Adami scilicet) & ad peccatum inclinat. Per peccatum autem in cujus lege captivamur, intelligit Apostolus concupiscentiam, quæ est habitualis propensio ad malum: cujus quidem motus necessariò experimur, & sic ea captivamur, sed iis non necessariò obsequimur, & sic non necessariò peccamus. Unde quamvis non simus liberi circa motus concupiscentiæ quoad sensum, sumus tamen quoad consensum.

5. Illud, 2. Tim. c. 2. de impiis & incredulis: *Ut resipiscant diaboli laqueis, à quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem.*

Resp. Impii & increduli dicuntur captivi teneri ad voluntatem diaboli, non quia ab illo necessitantur ad peccatum, sed quia propter voluntariam suam

ſuam cœcitatem & pravos habitus poſſunt difficiliùs reſipiſcere & ejus tentationibus reſiſtere, & dæmon à Deo permittitur in illos magis ſævire quàm in pios & fideles.

6. Illud, Prov. c. 21. *Cor regis in manu Domini: quocumque voluerit, inclinabit illud.*

Reſp. Deus inclinat & movet voluntates hominum quocumque vult efficaciter, non eas neceſsitando, ſed (ut ait Sanctus Auguſtinus) eas vocando & movendo quomodò ſcit congruere ut vocantem non reſpuant, ſed Deo planè conſentiant.

7. Illud, Iſai. c. 26. *Domine .... omnia opera noſtra operatus es nobis.*

Reſp. Deus operatur quidem opera noſtra nobis, ſed non ſine nobis ex propria determinatione & electione operantibus.

8. Illud, Jerem. cap. 10. *Scio, Domine, quia non eſt hominis via ejus, nec viri ut ambulet, & dirigat greſſus ſuos.*

Reſp. Hìc agitur de ſucceſſu conſiliorum & actionum hominis, non de productione ſuarum volitionum. Et ſenſus eſt, quòd ſucceſſus ſeu executio eorum, quæ homo liberè vult, non ſit ſemper in poteſtate hominis, ſed ſemper pendeat à divina Providentia. Quòd ſi ageretur de actibus voluntatis humanæ, ſenſus eſſet, quòd homo ex ſuis ſolis naturæ viribus & ſine auxilio divino non poteſt rectè vitam ſuam inſtituere, & actus ſalutares elicere.

Obj. 2. Ex Cæleſtino Papa I. Naturalis poſſibilitas Adami amiſſa eſt per peccatum.

Reſp. Per poſſibilitatem intelligit, non potentiam agendi ex propria determinatione & electione, ſed potentiam agendi ſalutariter: quæ quidem per peccatum Adami amiſſa eſt, ſed per Chriſtum reparata fuit. Hanc autem potentiam vocat naturalem. quia Adamus eam ſimul cum natura accepit, eamque ſi non peccaſſet, cum natura ad poſteros transmiſiſſet.

Ob. 3. Concil. Arauſicanum II. can. 15. ait: *Arbitrium voluntatis in primo homine infirmatum, niſi per gratiam Baptiſmi non poteſt reparari. Quod amiſſum, niſi à quo potuit dari, non poteſt reddi.*

Reſp. Loquitur de libero arbitrio tantùm, ut eſt potentia inſtructa habitibus ſupernaturalibus, qui neceſſarii ſunt ad merendam & conſequendam vitam æternam. Quæ quidem potentia per peccatum originale amiſſa eſt, nec reparari poteſt niſi per Baptiſmum in re vel in voto ſuſceptum. At Concilium non loquitur de libero arbitrio præciſè, ut eſt facultas naturalis, quæ poſitis omnibus ad agendum prærequiſitis poteſt agere & ſimul poteſt non agere: quod quidem liberum arbitrium per peccatum originale infirmatum & extenuatum eſt, non tamen amiſſum.

Obj. 4. Si voluntas eſt indifferens, debet determinari ab alia cauſa. Ergo non eſt libera.

Reſp. Nego ſequel. anteced. Quia voluntas noſtra eſt indifferens indifferentia activa; & ſic poteſt ſe ipſam determinare; & re vera ſe ipſam determinat efficienter ſeu activè per ſe ipſam ſeu per ſuam virtutem agendi, formaliter verò per ſuam actionem,

quæ

quæ eſt formalis ejus determinatio. Cùm autem voluntas agit, non poteſt non agere, ſed impotentia conſequente ejus liberam determinationem.

Obj. 5. Voluntas non poteſt habere potentiam ad oppoſita: nam non poteſt oppoſita ponere. Ergo non eſt libera.

Reſp. Voluntas noſtra habet potentiam ad oppoſita, non ſimul, ſed diviſim ponenda. Nam non habet potentiam ponendi ſimul duo oppoſita, cum illorum poſitio repugnet; ſed habet ſimul potentiam agendi & potentiam non agendi reducibilem ad actum diviſim tantùm. Unde voluntas cùm amat, poteſt producere odium, vel non amare, non conjunctim cum amore, ſed diviſim ab amore, id eſt, loco amoris poteſt producere odium.

Obj. 6. Voluntas non poteſt eligere minus bonum: ergo à fortiori non poteſt eligere malum.

Reſp. Nego anteced. Itaque voluntas poteſt eligere minus bonum, non quidem ut minus bonum, ſed ut bonum ſufficiens, vel comparatu facilius, & reſpuere majus bonum ut non neceſſarium, vel ut difficiliùs comparabile, vel ut ſenſibus minùs gratum.

Nota. Per Adami peccatum liberum hominis arbitrium non fuit quidem extinctum; ſed tamen læſum, & viribus attenuatum fuit, non ſolum quia per hoc peccatum voluntas hominis ſpoliata eſt juſtitiæ originalis dono, & ſpeciali illa Providentia, quæ ſic regebat hominem, ut in poteſtate ſua haberet omnes corporis & animi motus, ſed maximè quia propter ignorantiam, vitiatum corporis temperamentum, & effrænatam concupiſcentiam continuò ad malum impellentem, voluntas noſtra bonum honeſtum adeò faſtidit, & ita propendet in malum, ut nihil ſalutare velle & agere poſſit ſine auxilio gratiæ potentioris, quàm indiguerit Adamus in ſtatu innocentiæ: imò ſine gratia non poſſit actus honeſtos merè naturales arduos exercere, quos tamen cum ordinario Dei concurſu naturali potuiſſet in ſtatu innocentiæ, vel etiam in ſtatu naturæ puræ elicere.

ARTICULUS IV.

Exponitur mens & doctrina S. Auguſtini circa liberum arbitrium in ſtatu naturæ lapſæ.

§. I.

Sanctus Auguſtinus per liberum arbitrium hominis etiam lapſi intellexit libertatem ab omni neceſſitate intrinſeca etiam voluntaria. Eſt contra Janſenium.

Prob. Nam. 1. L. 2. contra Fauſtum, c. 5. ſic ait: *Et nos quidem ſub fato ſtellarum nullius hominis geneſim ponimus, ut liberum arbitrium voluntatis, quo bene vel male vivitur, propter juſtum judicium Dei ab omni neceſſitatis vinculo vindicemus.* 2. Lib. de gratia & libero arbitrio, cap. 2. poſtquam retulit verba Eccleſiaſtici, c. 15. quibus deſcribitur liberum arbitrium hominis lapſi ut immune ab omni neceſſitate, nempe hæc: *Ipſe ab initio fecit hominem, & reliquit eum in manu conſilii ſui. Si volueris, conſervabis mandata, & fidem bonam placiti. Apponit tibi*

ignem & aquam, ad quodcumque volueris, extende manum tuam. In conspectu hominis vita & mors, & quodcumque placuerit, dabitur ei. Sic prosequitur S. Doctor: *Ecce apertissimè videmus expressum liberum humanæ voluntatis arbitrium.* Ergo S. Augustinus per liberum arbitrium intellexit eam facultatem, quam Ecclesiasticus attribuit homini viatori lapso: atqui Ecclesiasticus attribuit homini lapso facultatem agendi bonum vel malum pro arbitrio, & absque ulla necessitate antecedenti intrinseca, ut patet ex ejus verbis, quæ diriguntur ad hominem qui ea legit, ideoque ad hominem lapsum. Ergo S. Augustinus per liberum arbitrium intellexit facultatem agendi bonum vel malum, pro arbitrio & sine ulla necessitate antecedenti intrinseca. 3. Lib. 2. de nuptiis & concupiscentia, c. 3. infrà citando testatur se admittere secundùm fidem Catholicam liberum arbitrium in hominibus lapsis sicut ipsi Pelagiani, idque esse commune Catholicis & Pelagianis dogma. Atqui Pelagiani per liberum arbitrium intelligebant facultatem agendi completam, & expeditam, ac immunem ab omni necessitate simplici, ut constat apud omnes. Ergo. 4. Lib. de spiritu & litera, nu. 54. ait: *Cùm potestas datur, non necessitas utique imponitur.*

Obj. 1. S. Augustinus, lib. 5. de civitate Dei, c. 10. ait: *Si autem illa definitur esse necessitas, secundùm quam dicimus necesse esse, ut ita sit aliquid, vel ita fiat, nescio cur eam timeamus, ne nobis libertatem auferat voluntatis.* Ergo ex S. Doctore libertas non excludit omnem necessitatem.

Resp. Nego conseq. Quia S. Augustinus ibi loquitur de necessitate non intrinseca, sed extrinseca & resultante ex aliqua hypothesi, quæ sit aliquo modo in nostra potestate. Nam ibi agit contra Stoicos, qui ut libertatem humanam tuerentur, omnem indiscriminatim necessitatem ab ea removebant: & idcirco in Deo negabant præscientiam omnium liberè futurorum, ex eo quòd inde sequeretur, necesse esse ut illa futura eveniant. Contra hos Sanctus Doctor docet libertati non officere necessitatem extrinsecam, resultantem ex hypothesi, quæ sit aliquo modo in nostra potestate, ut fuerit vel non fuerit: qualis est necessitas secundùm quam dicimus necesse esse, ut actus à Deo absolutè præsciti & futuri, re vera futuri sint. Nam hypothesis præscientiæ divinæ est aliquo modo in nostra potestate ut fuerit vel non fuerit; quia DEUS non præscit actus nostros esse futuros, nisi quia futuri sunt, ut docet Sanctus Augustinus, cap. citato: ac proinde non esset præscientia DEI circa actus nostros futuros si illi futuri non essent: ut autem sint futuri, pendent à voluntate nostra. Jam verò necessitas resultans ex aliqua hypothesi, quæ in potestate nostra est, ut fuerit vel non fuerit, est etiam in nostra potestate ut fuerit vel non fuerit: ac proinde non tollit libertatem, imò supponit aliquod ejus exercitium ut quid ratione prius.

Igitur necessitas, secundùm quam dicimus necesse esse, ut actus quibus benè vel malè vivimus, aliquando sint, quia Deus eos præscivit, non officit liber-

libertati nostræ, cùm hæc necessitas, ut fuerit vel non fuerit sit in nostra potestate perinde ac hypothesis ex qua resultat. Quare S. Doctor non ibi loquitur de necessitate antecedente, quæ nullatenùs sit in nostra potestate, imò talem necessitatem expressè removet à voluntate, eodem cap. *Si necessitas*, inquit, *illa dicenda est*, *quæ non est in nostra potestate*, *sed etiamsi nolumus efficit quod potest*, *sicut est necessitas mortis*, *manifestum est voluntates nostras*, *quibus rectè vel perperàm vivitur*, *sub tali necessitate non esse*. Ergo ex S. Augustino actus voluntatis nostræ boni & mali non subjacent necessitati, quæ non est in nostra potestate, nec proinde necessitati intrinsecæ antecedenti.

Inst. S. Augustinus in exemplum necessitatis, quam dicit non nocere libertati, adducit necessitatem, qua necesse est Deum semper vivere, sic enim, cap. citato ait: *Neque enim & vitam Dei & præscientiam Dei sub necessitate ponimus*, *si dicamus necesse esse*, *Deum semper vivere & cuncta præscire*. Sed talis necessitas est absoluta. Ergo.

Resp. Disting. maj. Adducit necessitatem, qua necesse est Deum semper vivere vita contingenti, hoc est, semper habere actus liberos & contingentes voluntatis & intellectus, *conc. maj.* Vivere vita necessaria hoc est, habere actus necessarios voluntatis & intellectus, *nego maj. & distincta pariter minore*, *nego conseq.* S. Doctor in exemplum necessitatis non tollentis libertatem adducit necessitatem, qua necesse est Deum semper vivere vita contingenti, id est semper habere actus liberos ac contingentes voluntatis & intellectus, quibus vivit Deus in actu secundo; nam velle & intelligere est vivere, cùm sit agere immanenter. Hæc autem necessitas est hypothetica, quatenùs ex hypothesi quòd Deus liberè aliquid extra se velit, & aliquid contingens cognoscat, necesse est ut illud semper & incommutabiliter velit & præsciat, licèt illud non necessariò velit & præsciat necessitate antecedente & independente à libertate Dei vel creaturæ.

Quare sensus loci objecti est: quamvis dicamus necesse esse, ut Deus semper & immutabiliter velit quidquid vult extra se, non idcirco tamen dicimus Deum necessariò velle id quod vult extra se. Sic ex hypothesi quòd Deus velit mundum, necesse est ut semper nempe ab æterno & pro æterno illum velit, licèt non necessariò velit mundum. Similiter licèt dicamus necesse esse, ut Deus præsciat omnia futura quæ futura sunt, non idcircò dicimus præscientiam illam divinam esse absolutè necessariam; quia nempe quamvis ex hypothesi quòd sint aliqua futura, Deus non possit non illa præscire; Deus tamen sic illa necessariò præscit ex hypothesi, ut potuerit non præscire, quia illa sic futura sunt, ut potuerint non esse futura, & sic potuerint non præsciri ut futura, cùm repugnet Deum præscire ut futura quæ non sunt futura.

Confirmatur. Responsio nostra. Quia S. Augustinus in exemplum necessitatis quam dicit non nocere libertati voluntatis nostræ, ibidem immediatè

poſt verba inſtantiæ adducit aliam neceſsitatem hypotheticam, & quæ eſt in noſtra poteſtate, ſic enim poſt verba objecta proſequitur: *Sicut etiam cùm dicimus neceſſe eſſe ut, cùm volumus, libero velimus arbitrio: & verum procul dubio dicimus, & non ideò ipſum arbitrium neceſſitati ſubjicimus, quæ adimit libertatem.* Deinde ſic caput illud conficit: *Neque enim ideò peccat homo, quia Deus illum peccaturum præſcit... Qui ſi nolit, omnino non peccat: ſed ſi peccare noluerit, etiam hoc ille præſcivit.*

Obj. 2. Ex S. Auguſtino, l. 3. de libero arbitrio, c. 3. illud eſt in noſtra poteſtate, quod fit cùm volumus. Sed actus voluntatis neceſſarius fit cùm volumus: ergo eſt in noſtra poteſtate, ideoque eſt liber.

Reſp. Ibi per poteſtatem intelligit poteſtatem electivam; & ſenſus eſt illud eſſe in noſtra poteſtate electiva, quod fit cùm volumus pro arbitrio noſtro & ex electione, ita ut poſsimus illud non velle. Præterea minor eſt falſa: nam ex communi ſenſu & uſitato loquendi modo, illud ſolum dicitur fieri cùm volumus, quod poſſumus velle & non velle, agere & non agere pro arbitrio, & abſque ulla neceſsitate antecedenti. Sic Deus non dicitur ſe ipſum amare quia vult: è contra dicitur Deus nos amare, nos conſervare, quia vult.

Obj. 3. S. Auguſtinus, ibidem, nempe l. 3. de lib. arb. c. 3. ait: *Voluntas noſtra nec voluntas eſſet, niſi eſſet in noſtra poteſtate. Porro quia eſt in poteſtate, libera eſt nobis.* Ergo ex S. Auguſtino volitio hoc ipſo eſt libera, quòd volitio eſt, & ſic volitio neceſſaria eſt libera.

Reſp. Nego conſeq. Quia ibi ſumit volitionem in ſenſu ſtrictiore, & per eam intelligit, non quamlibet volitionem, ſed eam tantùm volitionem, quæ eſt à voluntate ut eſt facultas ſui ipſius determinativa per electionem, & immunis ab omni neceſsitate antecedenti. Nam, eodem cap. volitionem opponit neceſsitati antecedenti etiam voluntariæ, ſic enim ait: *Miraris quomodò non ſint contraria & repugnantia, ut Deus præſcius ſit omnium futurorum, & nos non neceſſitate ſed voluntate peccemus. Si enim præſcius eſt Deus, inquis, peccaturum eſſe hominem, neceſſe eſt ut peccet: ſi autem neceſſe eſt, non ergo eſt in peccando voluntatis arbitrium, ſed potiùs inevitabilis & fixa neceſſitas. Qua ratiocinatione hoc videlicet ne conficiatur, times ne aut Deus futurorum omnium præſcius impiè negetur, aut ſi hoc negare non poſſumus, fateamur non voluntate ſed neceſſitate peccari.*

Obj. 4. S. Auguſtinus, lib. 1. operis imperfecti, n. 100. ait: *Si liberum non eſt, niſi quod Deus poteſt velle, id eſt, bonum & malum, liber Deus non eſt, qui malùm non poteſt velle, de quo etiam ipſe dixiſti, Deus eſſe niſi juſtus non poteſt. Siccine Deum laudas, ut ei auferas libertatem?*

Reſp. Hic ſolùm reprehendit Julianum, quòd libertatem arbitrii generaliter ſumptam diceret eſſe facultatem agendi bonum & malum pro arbitrio. Quod falſum eſt, nam hæc eſt tantùm ſpecies libertatis propria hominis viatoris, qui poteſt mereri & demereri. At libertas generatim & ſecundùm eſſentiam ſuam ſumpta, eſt præciſè facultas agendi & non agendi pro arbitrio & abſque ulla neceſsi-

tate

tate intrinſeca antecedenti; eſt facultas eligendi hoc vel illud; eſt completa & expedita facultas ſe determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus incompoſſibilibus, ſeu oppoſitis, ſive illa ſint oppoſita contradictoriè, ſive contrariè.

S. Auguſtinus ſenſit ad merendum & demerendum in hoc ſtatu naturæ lapſæ requiri libertatem ab omni neceſſitate antecedente intrinſeca, nec ſufficere libertatem à coactione. Eſt contra Janſenium.

Prob. Nam. 1. L. de duabus animabus, c. 11. ſic ait: *Etiamne hi libri obſcuri mihi ſcrutandi erant unde diſcerem, neminem vituperatione ſuppliciove dignum, qui aut id velit quod juſtitia velle non prohibet, aut id non faciat quod facere non poteſt? Nonne iſta cantant & in montibus paſtores, & in theatris poetæ, & indocti in circulis, & docti in bibliothecis, & magiſtri in ſcholis, & Antiſtites in ſacratis locis, & in orbe terrarum genus humanum? Quòd ſi nemo vituperatione vel damnatione dignus eſt, aut non contra vetitum juſtitiæ faciens, aut quod non poteſt non faciens; quis dubitet tunc eſſe peccatum, cùm & velle injuſtum eſt, & liberum nolle; & ideo definitionem illam veram eſſe. Peccatum eſt voluntas retinendi vel conſequendi quod juſtitia vetat, & unde liberum eſt abſtinere?* Et c. 12. *Peccati enim tenere quemquam, quia non fecit quod facere non potuit ſummæ iniquitatis eſt & inſaniæ. Quamobrem illæ animæ quidquid faciunt, ſi natura non voluntate faciunt, id eſt, ſi libero & ad faciendum & ad non faciendum motu animi carent; ſi denique his abſtinendi ab opere ſuo poteſtas nulla conceditur, peccatum earum tenere non poſſumus.* 2. L. 3. de libero arbitrio, c. 18. *Hoc breviſſimum tene, quæcumque iſta cauſa eſt voluntatis* (malæ) *ſi ei non poteſt reſiſti, ſine peccato ei ceditur. Si autem poteſt, non ei cedatur, & non peccabitur. An fortè fallit incautum? Ergo caveat, ne fallatur. An tota fallacia eſt, ut cavere omnino non poſſit? Si ita eſt, nulla peccata ſunt: quis enim peccat in eo, quod nullo modo caveri poteſt?* 3. L. de natura & gratia, c. 65. poſtquam hæc S. Hieronymi verba retulit, (*liberi arbitrii nos condidit Deus, nec ad vitutem nec ad vitia neceſſitate trahimur: alioquin ubi neceſſitas eſt, nec corona eſt.*) ſic reſpondet: *Quis non agnoſcat? Quis non toto corde ſuſcipiat?* Ubi agitur de omni neceſſitate antecedenti etiam voluntaria, nempe de neceſſitate qua trahamur. 4. L. de Gratia & libero arbitrio, c. 2. *Ubi ad aliquid faciendum vel non faciendum opus voluntatis exigitur, ſatis liberum demonſtratur arbitrium. Nemo ergo Deum cauſetur in corde ſuo; ſed ſibi imputet quiſque, cùm peccat.*

Nota. S. Auguſtinus, l. 1. retractationum refert textus pro libertate expreſſos, quos contra Manichæos tradiderat, & illos confirmat, nedùm retractat: volens tantùm intelligi illam libertatem quoad opus ſalutare ſupponere gratiam Chriſti, & illos textus non adverſari peccato originali.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1. S. Auguſtinus, l. 1. contra duas epiſtolas Pelagianorum, c. 3. ait: *Voluntas* (peccatorum) *libera eſt in malis, quia delectatur malis.* Ergo ad demerendum ſufficit libertas à coactione.

Reſp. Nego conſeq. Quia per tò *de-*

lectatur intelligit deliberatam ac liberam delectationem, quæ in amore libero consistit. Unde sensus est, quòd peccatores liberè malum agunt, quia liberè illud amant, & amando, liberè illo delectantur: nam omnis amor est delectatio, ut docet S. Thomas, & experientia patet.

Obj. 2. S. Augustinus, eod. libro, c. 2. ait: *Liberum arbitrium usque adeò in peccatore non periit, ut per illud peccent, maximè omnes qui cum delectatione peccant, & amore peccati hoc eis placet, quod eis libet.*

Resp. Ita loquitur, ut significet peccatores ultrò & libere seu ex propria determinatione peccare: loquitur enim juxta communem & ordinarium loquendi modum, secundùm quem ex eo quòd quis non cogitur ad aliquid faciendum, illud absque omni antecedenti necessitate atque ex propria electione ab eo fieri infertur.

Obj. 3. S. Augustinus, l. 1. operis imperfecti, n. 105. ait: *Cogitare te existimo, quid appetendum, quid vitandum sit in agenda vita, quanto labore dicatur. Qui autem hoc nesciunt, ipsa boni appetendi malique vitandi ignorantia patiuntur peccandi necessitatem. Necesse est enim, ut peccet, qui nesciendo quid facere debeat, quod non debet, facit. De quo genere malorum Deus rogatur, ubi dicitur delicta juventutis & ignorantiæ meæ ne memineris. Quod genus delictorum si non imputaret Deus justus, non ea sibi dimitti posceret homo fidelis.* Ergo homo necessariò peccando demeretur.

Resp. Nego conseq. Quia hic agitur de necessitate consequenti, non antecedenti. Libertas autem non excludit necessitatem consequentem; quæ supponit libertatis exercitium, & ex eo oritur. Nam ibi S. Doctor loquitur de peccatis ignorantiæ, hoc est, de peccatis, quæ fiunt ex ignorantia culpabili, quæ scilicet potuit ac debuit depelli, nec tamen depulsa est, quia homo neglexit discere, quantum poterat & debebat. Hæc autem ignorantia est libera in causa, nempe in libera negligentia addiscendi: ac proinde ipsa peccatum est, & ea quæ ex illa malè fiunt, sunt peccata imputabilia, quæ vitari potuerunt.

Inst. 1. S. Augustinus ibi agit de ignorantia invincibili. Ergo.

Resp. Nego anteced. Nam agit de ignorantia, qua ex magna difficultate addiscendi laborat homo, qui ad illam depellendam non adhibet tantam diligentiam, quantam posset & deberet. Nec obstat, quòd loquatur de ignorantia, quæ est pœna peccati originalis: nam juxta illum ignorantia vincibilis est etiam pœna peccati, quamvis sit simul peccatum & causa peccati.

Inst. 2. S. Augustinus, ibidem, n. 106. sic concludit: *non est igitur impunitatis securitas in necessitate peccandi. Sed ut non obsit ista necessitas, donat ille, cui dicitur: de necessitatibus meis erue me. Donat autem duobis modis, & præteritam dimittendo iniquitatem, & opitulando ne intremus in tentationem. Unusquisque verò tentatur à concupiscentia sua.*

Resp. Ibi loquitur de morali necessitate peccandi orta tum ex ignorantia culpabili eorum, quæ ad rectè vivendum pertinet tum ex concupiscentia.

Sed cum morali illa necessitate peccandi, quæ nil aliud est quàm magna difficultas vitandi peccatum, remanet in peccatore indifferentia activa, & potentia non peccandi. Vel loquitur de necessitate consequente, non antecedente.

Obj. 4. S. Augustinus docet hominem lapsum habere necessitatem ignorandi aliqua præcepta juris naturalis, quæ scire tenetur, & quorum tamen ignorantia ei imputatur. Ergo sensit necessitatem non impedire imputabilitatem peccati. Ergo, &c.

Resp. Loquitur de necessitate morali, non physica. Nam hæc necessitas ignorandi aliqua præcepta, quorum tamen ignorantia ad culpam imputatur, non oritur ex absoluta impossibilitate, sed solum ex magna difficultate addiscendi omnia, quæ fieri vel vitari debent ad bene vivendum. Quæ magna difficultas potest & debet superari ab homine.

§. III.

S. Augustinus sensit inesse homini etiam in præsenti statu naturæ lapsæ libertatem ab omni necessitate simplici antecedente. Est contra Lutherum, Calvinum & Jansenium.

Prob. 1. Ex ejus textibus in duobus prioribus paragraphis allatis.

Prob. 2. Ex l. 2. de nuptiis & concupiscentia, c. 3. ubi sic Julianum Pelagianum alloquens ait: *Non itaque sicut te atque alios fallens loqueris, si quis aut liberum in hominibus arbitrium, aut Deum esse nascentium conditorem dixerit, Cœlestianus & Pelagianus vocatur, ista quippe Catholica Fides dicit .... liberum itaque in hominibus esse arbitrium, & Deum esse nascentium conditorem utrique dicimus, non hinc estis Cœlestiani & Pelagiani. Liberum autem quemquam esse ad agendum bonum sine adjutorio Dei, & non erui à potestate tenebrarum, & sic transferri in regnum Dei, hoc vos dicitis, hinc estis Cœlestiani & Pelagiani. Quid obtendis, ad fallendum, communis dogmatis tegmen, ut operias proprium crimen?* Ubi S. Doctor testatur se secundùm Fidem Catholicam admittere liberum arbitrium in hominibus lapsis sicut ipsi Pelagiani admittebant, hocque esse commune Catholicis & Pelagianis dogma: & Pelagianos solùm arguit, quòd dicerent illud liberum arbitrium sine gratia valere ad bonum salutare agendum: non autem eos arguit, quòd per liberum arbitrium intelligerent libertatem à necessitate. Atqui S. Doctor liberum arbitrium in homine lapso admittere non potuit cum Pelagianis, & asserere dogma liberi arbitrii, quale nunc inest homini lapso, esse Catholicis & Pelagianis commune, nec aliud in Pelagianis circa libertatem reprehendere, quàm quòd gratiæ necessitatem negarent, nisi idem nomine liberi arbitrii cum Pelagianis intellexisset, nempe libertatem ab omni necessitate simplici, illudque sic intellectum admisisset. Ergo S. Augustinus admisit in homine lapso libertatem ab omni necessitate simplici.

Porro probè sciebat Pelagianos constituere libertatem hominis lapsi in indifferentia activa, & immunitate ab omni necessitate simplici. Nam, l. 2. de peccatorum meritis & remissione, c. 18. dicit liberum arbitrium

quale nunc habemus, tale esse secundùm Pelagium, *quod huc atque illuc liberum flectitur.* Et, l. de gratia Christi, c. 31. refert hæc Pelagii verba ex ejus ad Innocentium epistola: *Ecce ad beatitudinem tuam epistola ista me purget, in qua purè atque simpliciter ad peccandum & ad non peccandum integrum liberum arbitrium habere nos dicimus, quod in omnibus bonis operibus divino semper adjuvatur auxilio.* In quo Pelagii textu nihil reprehendit, sed tantum quærit sensum hujus vocis auxilii divini. Nam hæc subjicit S. Doctor: *cernitis itaque pro intellectu, quem vobis Dominus dedit, hæc ejus verba solvendæ non sufficere quæstioni. Quærimus enim adhuc quo auxilio liberum adjuvari dicat arbitrium, ne fortè, sicut solet, velit intelligi legem atque doctrinam.*

Prob. 3. Ex lib. 1. operis imperfecti, n. 98. ubi ait: *ex quo homo incipit uti voluntatis arbitrio, & peccare & non peccare potest: sed alterum horum non facit, nisi adjutus ab eo, qui dixit, sine me nihil potestis facere: alterum verò propria voluntate.* Ergo ex S. Augustino homo lapsus potest peccare & non peccare, benè & malè agere, cum hoc tamen discrimine, quòd cùm bonum salutare agit, illud non agat nec agere possit sine gratia: peccet verò propria voluntate, hoc est, solis viribus naturalibus liberi arbitrii, & ex sola propria determinatione, Deo nullatenus impellente.

Prob. 4. Ex lib. 2. contra Felicem Manichæum, c. 4. *habet unusquisque in voluntate aut eligere quæ bona sunt, & esse arbor bona: aut eligere quæ mala sunt, & esse arbor mala.*

Denique S. Augustinus docet nos habere eamdem specie libertatem, quam Adamus habuit in statu innocentiæ, cum hoc solo discrimine accidentali, quòd libertas status innocentiæ esset immunis ab ignorantia & concupiscentia, & facilitatem ad bonum complecteretur: nostra autem difficultatem adjunctam habeat propter reluctationem concupiscentiæ, & nobis per gratiam Christi restituatur quoad bonum salutare. Nam, lib. 6. operis imperfecti, n. 11. asserit libertatem per gratiam in pristinum statum restitui. Postquam enim citavit textum Innocentii I. sic ait: *Audis restitui libertatem, & non periisse contendis; atque humana voluntate contentus, divinam non petis gratiam, quam libertas nostra etiam in statum pristinum restituta, sibi esse intelligit necessariam.* Idem docet, lib. 3. n. 114.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1. S. Augustinus, Enchirid. c. 30. ait: *Libero arbitrio malè utens homo, & se perdidit & ipsum .... cum libero peccaretur arbitrio, victore peccato, amissum est liberum arbitrium.* Ergo amissum est liberum arbitrium.

Resp. Disting. conseq. Amissum est liberum arbitrium quale erat in statu innocentiæ, *conc. conseq.* Amissum est liberum arbitrium sumptum præcisè pro facultate, quæ positis omnibus ad agendum requisitis potest agere & non agere, *nego conseq.* Per peccatum originale amisimus liberum arbitrium sumptum quoad potentiam agendi utiliter ad salutem, sed illud per Christum recuperavimus. Item amisimus irre-

irrecuperabiliter liberum arbitrium quoad potentiam bonum agendi prompte, facile, & sine reluctatione concupiscentiæ. At ex S. Augustino per peccatum originale minimè amissum est liberum arbitrium quoad essentiam, sumptum nempe pro facultate agendi & non agendi, positis omnibus ad agendum requisitis; nam, lib. 1. contra duas epist. Pelagian. cap. 2. sic ait: *Quis nostrum dicat, quòd primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? Libertas quidem periit per peccatum, sed illa, quæ in Paradiso fuit, habendi plenam cum immortalitate justitiam.* Illa autem plena justitia consistebat in habitibus supernaturalibus, in dono integritatis, in immunitate à concupiscentia inordinata & ignorantia, & in magna facilitate agendi bonum salutare. Porro per merita Christi nobis applicata recuperamus habitus supernaturales cum auxiliis eis annexis, non tamen donum integritatis, & immunitatem à concupiscentia, quæ nobis relicta est ad humilitatis cæterarumque virtutum exercitium: ita ut ad bonum salutare agendum & peccatum vitandum indigeamus gratiæ auxilio potentiore, quàm fuerit auxilium necessarium in statu innocentiæ.

Obj. 2. Sanctus Augustinus, lib. contra Fortunatum, disp. 2. ait. *Liberum voluntatis arbitrium in illo homine fuisse dico; qui primus formatus est. Ille sic factus est, ut nihil omninò voluntati ejus resisteret, si vellet Dei præcepta servare. Postquam autem libera ipse voluntate peccavit, nos in necessitatem præcipitati sumus, qui ab ejus stirpe descendimus.*

Resp. Hìc per liberum arbitrium intelligit libertatem sanam ac robustam, sive facultatem se ad bonum determinandi promptè, facilè & hilariter, quacum primus homo conditus fuit, & quam dicit nos amisisse per ejus peccatum. Per necessitatem verò, in quam præcipitati sumus, intelligit necessitatem moralem peccandi, propter concupiscentiæ motus vehementes, ferè continuò nos in malum impellentes. Nam necessitatem illam opponit facilitati, & comparat cum necessitate quam affert inveterata consuetudo peccandi: ac proinde non est nisi necessitas moralis, quæ consistit in magna quadam difficultate agendi vel omittendi aliquid. Potest etiam per necessitatem illam intelligi necessitatem patiendi motus inordinatos concupiscentiæ ad peccatum inclinantes, item necessitatem nascendi in peccato, & manendi sub captivitate dæmonis donec per Baptismum in re vel in voto susceptum justificemur.

Obj. 1. S. Doctor, lib. 8. Confessionum, cap. 8. ait: *dum servitur libidini, facta est consuetudo. Dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas.*

Resp. Loquitur de necessitate morali peccandi, quæ est magna difficultas vitandi peccatum: prava quippe consuetudo non affert necessitatem physicam & insuperabilem: nam gratiæ auxilio emendari ipsa potest; & non semper fit id ad quod inclinat.

Obj. 4. S. Augustinus, lib. 83. quæstionum, quæst. 66. ait: *Ante legem actio est, cùm peccatum ignoramus, & sequimur carnales concupiscentias. Sub Lege est actio, cùm jam prohibemur à peccato,*

& tamen conſuetudine ejus victi peccamus, quoniam nos nondum adjuvat Fides.

Reſp. Loquitur de fide viva & per charitatem formata; & diſtinguit plures ſtatus, in quorum primo homo ſine pugna vincitur à concupiſcentia, id eſt, obſequitur ejus motibus, quia non habet boni & mali cognitionem niſi valdè imperfectam & confuſam: in ſecundo verò ſtatu non vincitur ſine pugna, id eſt, non obſequitur concupiſcentiæ ſine repugnantia aliqua propter diſtinctam ac perfectam boni & mali notitiam quam habet. Homo autem in hoc duplici ſtatu ſic liberè peccat, qui tamen non peccaret ſi adjuvaretur per fidem vivam & charitate formatam, & acciperet majora illa & frequentiora auxilia, quæ ſolis juſtis & amicis Dei reſervantur & quibus coërcetur concupiſcentia.

Obj. 5. S. Auguſtinus, l. 1. operis imperfecti, n. 47. ad ſolum Adami peccatum reſtringit definitionem hanc peccati, quam, lib. de duabus animabus tradiderat, videlicet peccatum eſſe voluntatem retinendi vel conſequendi quod juſtitia vetat, & unde liberum eſt abſtinere. Ergo poſteà agnovit libertatem ſtatus naturæ lapſæ non eſſe immunem à neceſſitate ſimplici.

Reſp. Nego conſeq. Nam ibidem ſic ait: *multa ſunt, quæ agunt homines, mala, à quibus eis liberum eſt abſtinere; ſed nulli tam liberum eſt, quàm illi fuit, qui Deo ſuo, à quo erat conditus rectus, nullo prorſus vitio depravatus adſtabat.* Ubi manifeſtè docet homines etiam nunc mala agere, à quibus poſſent abſtinere, ideoque peccare ſine ulla neceſſitate, quamvis non habeant libertatem tam expeditam quàm habuit Adamus, quia agitantur inordinatis concupiſcentiæ motibus ad malum impellentibus, quibus caruit Adamus in ſtatu innocentiæ.

Itaque S. Auguſtinus (ut ex eodem loco objecto patet) definitionem ſuam reſtringit ad peccatum Adami, quod tantummodo peccatum fuit, non etiam pœna peccati, quia in ſtatu naturæ lapſæ liberum nobis non eſt aliquibus carere, quæ ſunt peccata & ſimul pœna peccati ab Adamo commiſſi, à quo ei liberrimum fuit abſtinere. Peccatorum autem, quæ ſimul peccata & pœna peccati ſunt, exemplum affert S. Doctor, 1. In motibus inordinatis concupiſcentiæ, quibus carere nobis liberum non eſt, quique peccata dicuntur quamvis impropriè, quia ſunt effectus peccati & ad peccatum inclinant, imò verè & propriè peccata ſunt, ſi accedat voluntatis conſenſus, quamvis iis carere non potuerimus. 2. In iis, quæ contra Legem fiunt ex ignorantia vincibili etiam non affectata: nam ea peccata ſunt etiam propriè, quamvis licita & bona putentur, quia ignorantia vincibilis non excuſat à peccato propriè dicto; & ſunt pœna peccati, quia ſunt effectus ignorantiæ, quæ eſt pœna peccati originalis; & ab iis non eſt liberum abſtinere ob neceſſitatem etiam phyſicam ſed conſequentem peccandi, quia impoſſibile eſt agentem non peccare ex hypotheſi quòd aliquis malum liberè agat, quamvis licitum & bonum eſſe putet ex ignorantia vincibili.

3. In peccato originali, quo infantes naſcuntur infecti, & quo nobis liberum non eſt carere, & tamen verè ac propriè peccatum eſt; & ſimul juxta S. Auguſtinum eſt pœna peccati; nam S. Doctor conſtituit peccatum originale in concupiſcentia velut materiali, & in ipſomet actu Adami moraliter perſeverante velut formali: unde ſequitur peccatum originale eſſe etiam pœnam peccati ſecundùm ſuum materiale conſtitutivum, cùm concupiſcentia ſit pœna peccati originalis.

Hæc autem omnia dicit contra Pelagianos abutentes definitione illa, & docentes involuntarios concupiſcentiæ motus nullo ſenſu peccata dici poſſe, nulla dari peccata ignorantiæ, ſed ſolùm ignorantiam affectatam eſſe culpabilem, & infantes ſine ullo peccato naſci.

Hic referri juvat ipſa Auguſtini verba in loco objecto: *Si tria iſta diſcernas, & ſcias aliud eſſe peccatum, aliud pœnam peccati, aliud utrumque, id eſt, ita peccatum, ut ipſum ſit etiam pœna peccati; intelligis quid horum trium pertineat ad illam definitionem, ubi voluntas eſt agendi quod juſtitia vetat, & unde liberum eſt abſtinere. Peccatum namque iſto modo definitum eſt, non peccati pœna, non utrumque. Habent autem tria iſta genera etiam ſpecies ſuas .... Tertium genus, ubi peccatum ipſum eſt & pœna peccati, poteſt intelligi in eo qui dicit, quod nolo malum, hoc ago. Ad hoc pertinent etiam omnia, quæ per ignorantiam cùm aguntur mala, non putantur mala, vel etiam putantur bona ... Pertinet originale peccatum ad hoc genus tertium, ubi ſic peccatum eſt, ut ipſum ſit & pœna peccati.*

Inſt. Eod. lib. n. 104. Sic de eadem definitione loquitur: *Iſta definitio peccati ejus eſt, quòd peccatum tantummodò eſt, non quod etiam pœna peccati, quà periit libertas non peccandi; à quo malo non liberat niſi ille, cui non tantùm dicimus, dimitte nobis debita noſtra; verùm etiam, & ne nos inferas in tentationem, ſed libera nos à malo. Multùm erras, qui vel neceſſitatem nullam putas eſſe peccandi, vel eam non intelligis illius peccati eſſe pœnam, quod nulla neceſſitate commiſſum eſt.*

Reſp. S. Doctor per libertatem non peccandi quæ periit, intelligit, non libertatem ſimpliciter, ſed libertatem non peccandi, qualis fuit in ſtatu innocentiæ, quæ fuit facultas abſtinendi ab omni peccato cum ſumma facilitate. Et per neceſſitatem peccandi ex peccato Adami ortam non intelligit phyſicam & antecedentem neceſſitatem peccandi propriè, ſed intelligit tum neceſſitatem peccandi impropriè per indeliberatos concupiſcentiæ motus, tum neceſſitatem phyſicam ſed conſequentem peccandi propriè per ignorantiam culpabilem, tum etiam neceſſitatem moralem peccandi ortam ex concupiſcentia effrænata, donec ab ejus motuum vehementia liberemur per juſtificationem & auxilia ei annexa, quæ majora & frequentiora ſunt iis, quæ injuſtis dantur. Hæc autem triplex neceſſitas eſt effectus & pœna peccati originalis, & ea carebat Adamus in ſtatu innocentiæ ob integritatis donum, quo caro ſpiritui perfectè ſubjecta erat.

Obj. 6. Ex Sancto Auguſtino, epiſt. 107. Liberum arbitrium ad diligendum Deum primi peccati granditate perdidimus.

Reſp. Per peccatum originale amiſimus quidem liberum arbitrium ad amandum Deum perfectè & ſuper omnia, ſed illud per Chriſtum recuperavimus.

Obj. 7. S. Auguſtinus, l. de perfectione juſtitiæ dicit ex libero Adami peccato ſubſecutam eſſe pœnalem vitioſitatem, quæ ex libertate fecit neceſſitatem.

Reſp. Hìc per neceſſitatem intelligit, non neceſſitatem peccandi phyſicam & antecedentem, ſed neceſſitatem etiam phyſicam patiendi motus inordinatos concupiſcentiæ, ignorantiam, mortem, aliaſve miſerias, & neceſſitatem moralem peccandi ortam ex concupiſcentia.

Obj. 8. Ex S. Auguſtino, homo in præſenti ſtatu non eſt liber niſi per gratiam Chriſti.

Reſp. Senſus eſt, hominem ſine gratia Chriſti non eſſe liberum à peccato ſeu juſtificatum, nec etiam liberum ad agendum ſalutariter ſeu faciendum actus utiles ad ſalutem, neque ad agendum ullum bonum arduum etiam ordinis naturalis, neque poſſe ſuperare gravem tentationem.

Obj. 9. Ex S. Auguſtino, homo non fit liber ad vitandum peccatum niſi per gratiam liberantem. Ergo peccatores carent libertate ad non peccandum.

Reſp. Per gratiam liberantem vel intelligit gratiam actualem Chriſti Redemptoris corroborantem voluntatem adversùs concupiſcentiam. Vel per eam intelligit gratiam habitualem juſtificantem; & ſolùm vult hominem non eſſe niſi per gratiam juſtificantem liberum ad vitandum peccatum libertate quadam majore & potentiore, quacum facilè concupiſcentiam vincit. At non loquitur de libertate merè ſufficienti ad vincendam concupiſcentiam, & ſic vitandum peccatum. Nam ſine gratia juſtificante homo habet libertatem per alia minora auxilia, quibuſcum concupiſcentiam vincere poteſt, & vinceret ſi vellet, quamvis cum tali libertate id non poſſit niſi difficilè.

Obj. 10. Ex S. Auguſtino, homines peccatores ſunt ſub ſervitute dæmonis, & ſub dominatu concupiſcentiæ.

Reſp. Ex S. Doctore peccator eſt ſub ſervitute & tyrannide dæmonis, quatenus peccator privatus ſpeciali Dei protectione qua dæmon cohibetur, graviores & crebriores patitur tentationes, eiſque ſaltem ut plurimùm cædit, & à dæmone regi ſe ſinit, utpote deſtitutus majoribus illis gratiæ auxiliis, quæ juſtis & amicis Dei reſervantur.

Item ex S. Auguſtino, peccator ſubjicitur dominatui concupiſcentiæ, quatenus homo quamdiu eſt in ſtatu peccati, vehementiores & frequentiores concupiſcentiæ motus experitur, eiſque ut plurimum obſequitur, utpote deſtitutus auxiliis illis gratiæ potentioribus & frequentioribus, quæ ſolis juſtis & amicis Dei conferuntur. Homo tamen ſub illa dæmonis & concupiſcentiæ ſervitute non habet neceſſitatem peccandi niſi moralem, quæ liberum arbitrium non adimit, nec caret gratia ſaltem remotè ſufficiente ad vitandum peccatum.

Obj. 11. S. Augustinus pluries asserit liberum arbitrium per peccatum Adami factum esse servum & captivum peccati.

Resp. Per servitutem illam & captivitatem intelligit magnam propensionem ad malum propter concupiscentiam effrænatam ex peccato Adami ortam, vi cujus homo in peccata sæpissimè labitur, donec liberetur per gratiam sanctificantem, & adjuvetur per auxilia gratiæ sanctificanti annexa. Sed hæc illa magna propensio ad malum facit tantùm moralem peccandi necessitatem, seu magnam difficultatem, abstinendi à peccato, quæ numquam superatur sine speciali gratiæ auxilio, sed tamen superari potest cum gratiis ordinariis.

Cæteræ objectiones diluuntur in Tractatu de Gratia.

Nota. 1. Cùm libertas generatim sit immunitas, per libertatem, S. Augustinus in variis locis intelligit immunitatem vel à peccato, vel à servitute dæmonis, vel à concupiscentia, vel à miseriis sive corporalibus sive spiritualibus, vel à difficultate in bono agendo & malo vitando, vel etiam à coactione sive perfecta sive imperfecta, nam utramque pati possunt à concupiscentia. Duplex quippe est coactio, nempe perfecta, & imperfecta. Coactio perfecta est ea, qua aliquid patimur omnino inviti & reluctantes, ut cùm quis planè invitus & reluctans detruditur in carcerem. Coactio imperfecta & secundùm quid est ea, qua aliquid facimus vel patimur consentientes quidem sed cum aliqua repugnantia: sic naufragii metus mercatorem cogit ad projiciendas merces. Itaque homines possunt utramque coactionem pati à concupiscentia. Sic quando homo voluntate nil omnino conferente, sed quantùm potest reluctante patitur inordinatos concupiscentiæ motus, coactione perfecta cogitur ad sentiendam motionem ad malum: & dicitur captivari à concupiscentia. E contra cùm concupiscentia ad consensum pertrahit hominem, qui consentit cum aliqua repugnantia, tunc is à concupiscentia cogi dicitur coactione imperfecta & secundùm quid. At præter has libertates, aliam nempe libertatem ab omni necessitate physica antecedente & intrinseca pluribus locis admittit S. Augustinus.

Nota. 2. A S. Augustino coactio & cogo sæpe sumuntur pro verbo necessito quacumque necessitate sive violenta sive non violenta, imò pro minis, vel vehementi suasione, ut constat ex variis locis, ut, lib. 1. retract. c. 15. ubi de primis parentibus loquens ait: *Qui primi in paradiso fuerunt humano generi origo mali, nullo cogente peccando, hoc est, libera voluntate peccando: quia & scientes contra præceptum fecerunt, & ille tentator suasit, ut hoc fieret, non coegit.* Ubi verbum *cogo* sumitur latè pro inferre quamcumque necessitatem etiam voluntariam. Nam adversarii in Adamo innocente admittunt libertatem non solùm à coactione propriè dicta, sed etiam ab omni necessitate simplici. Et verò verbum *cogo* latinè significat idem ac gallicè vox *presser*: sic Horatius, epist. 9. ait: *Cùm rogat, & preces cogit.* Sic etiam extra

ſcholas quotidiano uſu dicimus, tu me coegiſti ad hoc faciendum, id eſt, vehementer impuliſti.

Nota 3. Ex S. Auguſtino duplex eſt libertatis ſpecies; alia immutabilis, remanens in cœlo, cujus objectum eſt bonum & beatitudo ipſa, quæ libertas eſt ipſamet voluntas ſeu volendi facultas, & ipſa libertas ſpontaneitatis, voluntati eſſentialis & identificata. Altera conſiſtit in potentia eligendi, ſeu volendi & non volendi, requiſita ad meritum & demeritum, viatorum propria, cujus objectum ſunt media.

Item juxta S. Doctorem duplex eſt virtutis ſpecies: prima eſt virtus propria libertatis ſpontaneitatis & beatorum, nempe impeccabilitas, & immobilitas in bono; alia eſt propria hujus ſtatus, & ſola meritoria.

Nota 4. Cùm S. Auguſtinus tribuit laudem actibus neceſſariis, v. g. amori beatifico Angelorum, ſumit laudem in ſenſu latiori, nempe pro honore, non autem propriè & ſtrictè, nempe pro teſtificatione de excellentia alicujus propter actum virtutis quem omittere poterat, & qui per ſe dignus eſt præmio, ſi ſubjectum ſit illius capax.

ARTICULUS V.

De ſubjecto, objecto, & exercitio libertatis.

QUæres 1. *Quodnam ſit ſubjectum libertatis? Nota.* Subjectum libertatis aliud eſt immediatum, & eſt facultas illa quæ dicitur libera: aliud meditatum ſeu denominationis, & eſt natura ſeu ſuppoſitum, cui libertas convenit.

Reſp. 1. Subjectum libertatis immediatum eſt ſola voluntas: quia in ſola voluntate reſidet formaliter libertas. Nam libertas eſt vis electiva. Sed vis electiva eſt in ſola voluntate: nam ſola voluntas poteſt eligere; eligere enim eſt unum velle præ alio, vel unum & idem potiùs velle, quàm non velle. Ergo.

Libertas tamen arbitrii ſic eſt formaliter in ſola voluntate, cùm ſola ſit facultas electiva, facultas ipſius determinativa, & actuum ſuorum domina, ut tamen ſit etiam aliquo modo in intellectu nempe radicaliter, quatenus voluntas non eſt libera niſi dependenter ab intellectu: nam voluntas non poteſt unum præ alio eligere, niſi dependenter ab intellectu proponente objectum partim ſub ratione boni, partim ſubratione mali, vel boni limitati aut ardui.

Porro ad uſum libertatis ſufficit apprehenſio compoſita, repræſentans objectum partim ut bonum, partim ut malum, vel ut bonum limitatum aut arduum.

Reſp. 2. Subjectum denominationis libertatis eſt omnis & ſola natura intellectualis; nam omnis & ſola natura intellectualis cognoſcit finem ut finem, & media ut media, & ſic omnis & ſola poteſt unum præ alio eligere.

Quæres 2. *Quodnam ſit objectum libertatis, ſive quodnam ſit illud, circa quod voluntas verſari poteſt per ſuam electionem, illud volendo vel reſpuendo?*

Reſp. 1. Finis ultimus conſideratus ſecundùm communem beatitudinis rationem, ſeu beatitudo generatim

&

& indeterminatè ſumpta, hoc eſt, non determinata ad aliquod objectum particulare, item bonum in communi non poteſt eſſe objectum libertatis.

Prob. Quia ad utrumque voluntas neceſſariam habet inclinationem, à natura inſitam. Nam non ex propria electione, ſed ex inſtinctu naturali volumus eſſe felices; nec quiſquam verè velle poteſt eſſe infelix. Unde nemo umquam verè deliberavit utrùm beatus eſſe vellet, ſed dumtaxat de mediis quibus beatus eſſe vellet.

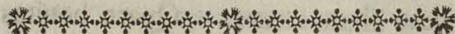
Hinc ſummum bonum clarè & in ſe viſum non eſt objectum libertatis. Hinc etiam voluntas non poteſt appetere beatitudinem actu cogitatam, licèt poſſit de illa non cogitare.

Liberum tamen arbitrium, quale eſt in homine viatore, verſari poteſt circa finem ultimum ſumptum materialiter, ut ajunt, hoc eſt, circa objectum, quod eſt re ipſa finis ultimus & beatitudo objectiva, nempe Deum. Nam ſæpe homines deliberant, utrùm beatitudinem ſuam in Deo, an in creaturis conſtituere ac quærere debeant ſeu velint; & re ipſa cum ſumma Dei injuria & ſummo ſuo malo in creaturis conſtituunt & quærunt. Sed hoc eſt per accidens reſpectu libertatis noſtræ, quatenus in hac vita Deus obſcurè cognoſcitur.

Reſp. 2. Objectum libertatis noſtræ ſunt omnia bona particularia ſive vera, ſive apparentia tantùm. Nam cùm iſta nobis exhibeantur cum admixtione alicujus mali veri vel apparentis tantùm, aut ſaltem ut finita, inſufficientia & defectibilia, poſſunt à nobis eligi vel reſpui pro arbitrio.

Quæres 3. *Utrùm poſſit dari omiſſio pura libera?*

Reſp. Hæc quæſtio eſt merè philoſophica. Id unum ad Theologum pertinet, ſcilicet quòd ex hypotheſi quòd detur reſpectu actus præcepti, ſit verum peccatum imputabile. Quia omiſſio illa eſt virtualis, & interpretativum libertatis exercitium. Nam ſi poſitis omnibus ad agendum requiſitis voluntas abſtinet ab omni actu, tunc liberè non vult, liberè non agit, & perindè ſe habet in æſtimatione prudenti & in ordine ad imputabilitatem, ac ſi poſitivè nollet, poſitivè vellet non agere: ac proinde tunc virtualiter & interpretativè libertatem ſuam exercet, virtualiter & interpretativè volendo non agere, ideoque peccat.

CAPUT III.

De bonitate & malitia Actuum humanorum.

ARTICULUS I.

Quid requiratur, ut actus ſit bonus?

Nota 1. Actio humana tum interna tum externa conſiderari poteſt dupliciter, nempe in genere naturæ, & in genere moris. Spectatur in genere naturæ, cùm ſpectatur ſecundùm ſuum eſſe phyſicum ſeu entitatem ſuam. Spectatur in genere moris, cùm ſpectatur ſecundùm libertatem, & bonitatem vel malitiam mora-

moralem, & capacitatem laudis vel vituperii, meriti vel demeriti. Hic autem ſpectatur tantum hoc ultimo modo.

Nota 2. Actus humani duplex diſtinguitur bonitas, nempe tranſcendentalis, & moralis. Bonitas moralis, de qua ſola agitur, eſt bonitas in ordine ad mores, & ſubdividitur in materialem & formalem. Bonitas materialis conſiſtit in ſpeciali conformitate ſeu convenientia actus cum natura rationali ſeu intellectuali ut intellectuali: malitia verò materialis conſiſtit in diſformitate & diſconvenientia cum natura intellectuali ut intellectuali. Ideo enim actus aliquis eſt bonus moraliter, quia convenit naturæ intellectuali, itaut hanc deceat illum facere; & ideò malus eſt, quia diſconvenit naturæ intellectuali, itaut hanc dedeceat illum facere. Quare bonitas moralis idem eſt ac honeſtas, & malitia moralis eſt inhoneſtas ſeu turpitudo.

Bonitas formalis eſt materialis bonitatis imputabilitas ad laudem & meritum, quæ adeſt, cùm actus honeſtus ſeu conformis naturæ intellectuali ut intellectuali fit liberè. Tunc enim bonitas ejus in laudem & meritum imputabilis eſt; & ipſe actus eſt completè ac ſimpliciter moralis, ſeu formaliter moralis. Hæc autem imputabilitas nihil aliud eſt, quàm denominatio extrinſeca, petita à voluntate ſcienter ac liberè actum ſuum exercente modo decenti naturam rationalem.

Porro bonitas actus dicitur moralis; quia pertinet ad virtutes, à quibus homines denominantur boni moraliter; & quia imputabilis eſt ad laudem & meritum, ſi actus liberè fiat.

Nota 3. Præter moralem bonitatem actus interni tum materialem, tum formalem, datur bonitas objectiva moralis, quæ eſt id, vi cujus res aliqua appeti poteſt modo decenti naturam intellectualem; & conſiſtit in ſpeciali conformitate ac convenientia, quam objectum habet cum natura intellectuali ut intellectuali; nihilque aliud eſt realiter, quàm objectum ipſum conforme ſeu conveniens naturæ intellectuali ut intellectuali. Bonitas autem moralis ratione prior eſt, quàm moralis bonitas actus; nam objectum aliquod non habet ſpecialem conformitatem ac convenientiam cum natura intellectuali, quia appetitur modo decenti naturam rationalem: ſed è contra appetitur modo decenti naturam rationalem, quia ſpecialem habet conformitatem cum natura rationali quatenus rationalis eſt. Hæc bonitas dicitur objectiva, quia apta eſt eſſe objectum tum terminativum tum motivum actus interni. Dicitur etiam moralis, quia pertinet ad mores, & per modum objecti facit actum internum bonum moraliter.

Nota 4. Objectum voluntatis duplex eſt, nempe materiale, & formale. Objectum materiale eſt id, quod voluntas appetit vel refugit. Objectum formale eſt id, propter quod voluntas appetit vel refugit aliquid, unde dicitur etiam motivum & finis actus. Actus autem internus bonus ſpeciem ſumit, non ab objecto materiali, ſed à for-

à formali, à quo solo accipit ultimam suam differentiam essentialem. Hinc actus habentes idem objectum formale, licèt habeant diversa objecta materialia, sunt ejusdem speciei: sic actus, quo amatur Deus propter suam bonitatem absolutam, & actus quo amatur proximus propter eamdem bonitatem divinam, sunt ejusdem speciei, nempe sunt actus charitatis. E contra actus habentes diversa objecta formalia, licèt habeant idem objectum materiale, sunt diversæ speciei, ut actus quo amatur Deus quia in se bonus est, & actus quo amatur Deus quia est summum nostrum bonum: nam prior est actus charitatis, alter verò actus amoris concupiscentiæ seu spei.

Nota 5. Agitur hìc solùm de bonitate materiali, nam supponitur actus liberè fieri, ideoque habere bonitatem formalem, si habeat materialem.

Dico 1. Ut actus sit bonus bonitate scilicet materiali, necesse est, ut habeat tum objectum bonum, vel de se indifferens sed conducibile ad finem bonum seu honestum, tum finem honestum, tum circumstantias objecto debitas.

Prob. Quia si unum ex his desit, actus hoc ipso non habet specialem conformitatem seu convenientiam cum natura intellectuali ut intellectuali. Nam non tendit decenter & conformiter naturæ intellectuali in objectum, finem & circumstantias: unde nec approbatur à recta ratione, sed improbatur. Enim verò recta ratio dictat, eum solum actum esse bonum & laudabilem, qui habet objectum legitimum, finem honestum, & circumstantias objecto debitas. Hinc illud axioma ab omnibus receptum: *bonum ex integra causa malum ex quolibet defectu.*

Dico 2. Ut actus internus prosecutivus sumat bonitatem ab objecto habente bonitatem objectivam, non sufficit quòd hæc bonitas sit cognita, sed debet esse formaliter, directè & secundùm se volita, & esse aliqua ratione motivum prosequendi objectum.

Prob. 1. Ex S. Augustino, in Psal. 31. *Bonum opus intentio facit. Non valdè attendas quid homo faciat, sed quid cùm facit, aspiciat.*

2. Ex S. Thoma, 1. 2. q. 19. art. 7. ad 3. *malum contingit ex singularibus defectibus, bonum autem ex tota & integra causa. Unde sive voluntas sit ejus quod est secundùm se malum, & sub ratione boni, sive sit boni sub ratione mali, semper voluntas erit mala. Sed ad hoc quòd sit voluntas bona, requiritur quòd sit boni sub ratione boni, id est, quòd velit bonum & propter bonum.*

3. Ex Aristotele 2. Ethic. c. 4. *ut aliquis sit temperans & justus, temperatèque ac justè agere dicatur, non satis est, ut justa agat & temperata: sed oportet, ut sit eligens propter ipsa*, hoc est, ut eligat justa quia justa sunt, & temperata quia temperata.

4. Ratione. Quia ut actus prosecutivus sit bonus, debet appetere objectum modo decenti naturam rationalem: alioqui actus non convenit naturæ rationali, nec illam decet. Atqui actus non appetit objectum modo decenti naturam rationalem, nisi illud appetat propter motivum conveniens naturæ rationali

tionali ut rationali, ideoque propter honestatem: nam si appetat propter motivum inferius, jam non appetit modo decenti naturam rationalem. Ergo ut actus prosecutivus sit bonus, debet appetere objectum propter honestatem seu bonitatem moralem.

Obj. Ut actus sit malus, sufficit quòd malitia objecti sit indirectè volita, id est, ut cognoscatur conjuncta cum eo quod appetitur, licèt ipsa secundùm se displiceat. Ergo ut actus sit bonus, sufficit ut cognoscatur bonitas moralis.

Resp. Nego conseq. Disparitas est, quòd bonitas moralis seu honestas sit appetibilis propter se directè & secundùm se, exigatque sic appeti: quare ut quis secundùm rectam rationem agat, debet velle bonitatem directè ac secundùm se. At malitia actus exigit quovis modo fugi. Quare contra rectam rationem agit, qui eam quovis modo etiam indirecto & interpretativo appetit. Hinc qui se inebriat, quamvis non velit directè privationem usus rationis & malitiam ebrietatis, sed solùm delectationem quæ in potando percipitur, turpiter agit & peccat.

Dico 3. Ut actus internus aversativus objecti mali sit bonus, debet illud aversari propter finem honestum.

Prob. Ut actus aversativus objecti mali sit bonus, debet illud aversari modo decenti naturam rationalem ut rationalem. Atqui non aversatur illud tali modo, nisi aversetur illud propter motivum aliquod honestum. Ergo ut ejusmodi actus sit bonus, debet aversari objectum malum propter motivum aliquod honestum. Minor patet; nam aversari objectum malum modo decenti naturam rationalem est illud aversari propter motivum decens naturam rationalem, ideoque illi conveniens & conforme, proindeque honestum.

Obj. Actus quo voluntas aversatur objectum malum propter solam ejus malitiam, & nullatenus propter bonitatem aliquam, est bonus moraliter. Ergo.

Resp. Antecedens supponit falsum, Nam voluntas aversari non potest objectum malum propter solam ejus malitiam tanquam unicum motivum; quia odium malitiæ vitii necessariò fundatur in amore objectivæ bonitatis virtutis oppositæ, illumque necessariò supponit. Unde nemo odit malitiam alicujus vitii propter se, nisi amet & quia amat bonitatem ac pulchritudinem virtutis oppositæ.

Porro objectiva bonitas seu pulchritudo virtutis est ejus conformitas ac convenientia specialis cum natura rationali ut rationali: sicut malitia seu turpitudo objectiva vitii est ejus difformitas & disconvenientia specialis cum natura rationali ut rationali.

ARTICULUS II.

Utrùm actus internus sumat bonitatem à fine extrinseco & circumstantiis?

NOta 1. Agitur hic de fine extrinseco ex se bono, nam actus internus nullam potest sumere bonitatem ab objecto indifferenti. Ob-

jectum enim eatenus bonitatem actui interno dare poteſt, quatenus ex ſe habet id, vi cujus voluntas in illud tendere poteſt decenter ac conformiter naturæ rationali: ſiquidem materialis bonitas actus nil aliud eſt, quàm actus conformitas cum natura rationali. Objectum autem de ſe indifferens non habet id, vi cujus voluntas in illud tendere poteſt decenter naturæ rationali: alioqui jam eſſet bonum non indifferens.

Nota 2. Circumſtantia moralis eſt affectio accidentalis actui ſpectato in genere moris, aliquid tamen ad bonitatem vel malitiam illius conferens. Circumſtantiæ aliæ augent vel minuunt tantùm bonitatem aut malitiam moralem infra eamdem ſpeciem: aliæ verò mutant ſpeciem, hoc eſt, novam ſpeciem bonitatis vel malitiæ dant vel addunt ſpeciei actus humani.

Porro circumſtantia ſpeciem mutans eſt quidem eſſentialis actui humano adæquatè ſumpto, ſecundùm omnes bonitates vel malitias ſpecie diverſas, quas habet: at eſt accidentalis eidem actui inadæquate ſumpto, nempe ſecundùm ſpeciem bonitatis vel malitiæ, cui altera bonitatis vel malitiæ ſpecies ſupervenit.

Nota 3. Circumſtantiæ ſeptem vulgò aſſignantur, hoc verſu contentæ, *quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.*

Tamen motivum actus ſignificatum voce *cur*, non eſt propriè circumſtantia, quia finis ſeu motivum dat ſpeciem actui humano.

Nota 4. Agitur hic ſolùm de circumſtantiis ſe tenentibus ex parte objecti, & aliquam bonitatem moralem habentibus: non verò de circumſtantiis ſe tenentibus ex parte actus, ut ſunt intenſio, duratio, &c. Nam certum eſt, actum ab his aliquam bonitatem moralem ſumere.

Nota 5. Actus alio melior eſſe poteſt tripliciter, nempe eſſentialiter, intenſivè, & extenſivè. Melior eſt eſſentialiter, dum fit ex perfectiore motivo. Melior eſt intenſivè, dum fit cum majore conatu potentiæ, ſeu ardore & vehementia. Denique eſt melior extenſivè, cùm ſe extendit ad plura objecta bona ſeu honeſta quatenus honeſta.

Dico 1. Actus voluntatis ſumit bonitatem in aliqua ſpecie virtutis à fine extrinſeco, quando voluntas propter ejus bonitatem tanquam motivum proſequitur objectum aliquod de ſe indifferens, vel etiam bonum.

Prob. Quia tunc actus eſt moraliter bonus in aliqua ſpecie virtutis propter bonitatem finis extrinſeci. Nam in objectum ſuum tendit modo naturam rationalem ſpecialiter decenti: objectum enim illud ſeu finis extrinſecus ſpecialem habet conformitatem & convenientiam cum natura rationali, ideoque ſpecialem bonitatem objectivam.

Quòd ſi objectum materiale, ſeu objectum quod voluntas propter finem extrinſecum appetit, ſit bonum, & voluntas illud non ſolùm propter bonitatem objectivam finis extrinſeci, ſed etiam propter ſpecialem illius objectivam bonitatem appetat; tunc actus voluntatis moraliter bonus eſt in duplici ſpecie virtutis, nempe in

ſpecie virtutis ad quam pertinet bonitas finis, & in ſpecie alterius virtutis ad quam pertinet bonitas objeɗi materialis, ſicque aɗus voluntatis eſt duplicis virtutis. Si verò voluntas non appetat objeɗum bonum niſi propter bonitatem finis extrinſeci; tunc aɗus voluntatis eſt tantùm in unica ſpecie virtutis, illius nempe cujus eſt bonitas finis extrinſeci, ſicque eſt aɗus unius tantum virtutis. Ratio eſt, quia in primo caſu aɗus duplicem habet modum tendendi in objeɗum ſpecialiter naturam rationalem decens: in ſecundo verò unicum habet.

Hinc qui vult eſſe temperans ut ſit caſtus, ſi tum temperantiæ tum caſtitatis bonitate objeɗiva afficitur, aɗus ille eſt ſimul aɗus internus temperantiæ & caſtitatis. Si autem ſolâ bonitate objeɗiva caſtitatis afficitur, aɗus ille eſt ſolius caſtitatis aɗus.

Dico 2. Aɗus voluntatis ſumit etiam bonitatem à fine extrinſeco bono, quando voluntas propter bonitatem illius averſatur objeɗum aliquod ex ſe malum, vel indifferens.

Prob. Quia voluntatis aɗus tendit in objeɗum ſuum modo naturam rationalem ſpecialiter decente, propter ſpecialem conformitatem & convenientiam, quam finis extrinſecus habet cum natura rationali ut rationali: ac proinde ſpecialem habet bonitatem propter illam ſpecialem conformitatem: & conſequenter eſt in aliqua ſpecie virtutis, cùm omnis ſpecialis bonitas ſeu honeſtas ſit in aliqua ſpecie virtutis.

Dico 3. Aɗus voluntatis à circumſtantiis bonis ſeu convenientibus bonitatem ſumit, etiam ſpecie diverſam à bonitate objeɗi, ſi illarum bonitas ſit ſpecie diverſa à bonitate objeɗi, & propter ſe appetatur.

Prob. Quia tunc aɗus voluntatis tendit in objeɗum modo naturam rationalem ſpecialiter decente, non ſolùm propter bonitatem objeɗi propriam, ſed etiam ob bonitatem circumſtantiarum propriam. Ergo aɗus voluntatis præter bonitatem objeɗi propriam, habet etiam bonitatem circumſtantiarum propriam, cùm voluntas utramque propter ſe velit. Hinc volitio ſublevandi miſeriam patris pauperis, & quia pauper, & quia pater eſt, duplicem habet bonitatem ſeu honeſtatem in duplici ſpecie virtutis, nempe miſericordiæ & pietatis.

Quòd ſi circumſtantia habet bonitatem eamdem ſpecie cum bonitate objeɗi, tunc auget ſolùm bonitatem aɗus interni intra eamdem ſpeciem; & aɗus melior eſt extenſivè.

ARTICULUS III.

Unde aɗus internus ſumat malitiam, & quid ad hoc requiratur.

NOta 1. Moralis malitia aɗus duplex eſt, nempe materialis, & formalis. Malitia materialis conſiſtit in difformitate & diſconvenientia aɗus cum natura rationali, ut rationali. Nam hoc ipſo aɗus intelligitur malus, quod diſconvenit naturæ rationali ut rationali, ſeu illam dedecet. Malum enim relativum eſt aliquid

aliquid disconveniens, sicut bonum relativum est aliquid conveniens. Hæc autem difformitas seu disconvenientia cum natura rationali, proindeque cum Lege divina, dicitur malitia moralis, quia facit malos mores, & repugnat regulæ morum.

Malitia formalis est materialis malitiæ imputabilitas ad vituperium & pœnam. Nam si actus disconveniens naturæ rationali fiat liberè, & cum cognitione, vel cum ignorantia aut inadvertentia culpabili malitiæ, hoc ipso malitia actus interni imputabilis est, & imputatur ad vituperium, culpam & pœnam, atque ita actus internus est completè & simpliciter moralis. Si autem non sic fiat, malitia materialis imputari non potest ad culpam & pœnam, & sic actus non est nisi inchoatè & secundùm quid moralis.

Itaque actus malus adæquatè moralis est actus disconveniens naturæ rationali, imputabilis ad vituperium, culpam & pœnam. Hæc autem malitiæ imputabilitas est denominatio extrinseca, petita à voluntate decenter ac disconvenienter naturæ rationali agente liberè, & scienter, vel saltem cum ignorantia aut inadvertentia vincibili disconvenientiæ actus cum natura rationali & Lege divina.

Nota 2. Præter actus interni malitiam materialem & formalem, est etiam malitia objectiva moralis, quæ est specialis difformitas ac disconvenientia; quam habet objectum cum natura rationali ut rationali. Hæc autem ratione prior est malitia actus interni. Nam res non habet malitiam objectivam, quia appetitur decenter ac disconvenienter naturæ rationali; sed è contra appetitur dedecenter & disconvenienter naturæ rationali, quia habet malitiam objectivam.

Dico 1. Actus internus sumit malitiam ab objecto, fine, & circumstantiis moralibus: ita ut sit malus hoc ipso, quod habet objectum malum, seu disconveniens naturæ rationali, vel finem malum, vel circumstantiam malam seu disconvenientem naturæ rationali.

Prob. Quia actus, quo ejus vult objectum malum, vel vult objectum bonum propter finem malum, vel vult objectum bonum propter finem bonum, sed in circumstantia mala seu disconvenienti, hoc ipso malus est moraliter. Nam hoc ipso actus dedecet naturam rationalem, ei disconvenit, & improbatur à recta ratione; & si libere fiat, imputatur ad vituperium & pœnam. Unde illud axioma theologicum: *Bonum ex integra causa, malum ex quolibet defectu.*

Sic 1. Volitio furandi ad solvenda debita est mala, quia habet objectum malum. 2. Volitio dandi eleemosynam propter vanam gloriam est mala, quia habet finem malum. 3. Volitio celebrandi sacrum propter fines bonos, sed in loco indecenti vel interdicto, aut tempore vetito, est mala ob circumstantiam malam.

Dico 2. Actus voluntatis sumit malitiam materialem ab objecto, fine & circumstantiis, quamvis malitia ignoretur etiam invincibiliter.

Prob. Quia actus voluntatis hoc ipso habet malitiam materialem, quod

dedecet naturam rationalem ut rationalem: ſed actus naturam rationalem dedecet hoc ipſo, quòd vult objectum de ſe malum, vel objectum bonum ob finem malum, vel vult objectum bonum ob finem bonum, ſed in circumſtantia mala. Ergo.

Dico 3. Ut malitia objectiva tribuat actui voluntatis malitiam formalem, ſufficit quòd ſit cognita, nec requiritur ut ſit ſecundùm ſe volita.

Prob. Nam hoc ipſo actu voluntatis habet malitiam formalem, quod habet malitiam materialem imputabilem ad vituperium & pœnam. Sed hoc ipſo habet malitiam materialem imputabilem ad vituperium & pœnam, quòd voluntas objectum malum, vel objectum bonum propter malum finem, vel objectum bonum propter finem bonum ſed in circumſtantia mala vult, cum libertate & cognitione malitiæ objecti, vel finis, vel circumſtantiæ: nam hoc ipſo malitia objectiva imputatur ad vituperium & pœnam. Ergo.

Imò ad malitiam formalem non requiritur actualis cognitio malitiæ objectivæ, ſed ſufficit quòd hæc potuerit & debuerit cognoſci. Quia ignorantia vel inadvertentia vincibilis non excuſat ab imputabilitate malitiæ actus; & in æſtimatione prudenti æquivalet actuali cognitioni in ordine ad imputabilitatem actus ad vituperium & pœnam, licèt non tantam ſi ignorantia non ſit affectata.

Ex dictis inferes unum & eumdem actum poſſe habere triplicem malitiam ſpecie diverſam non ſolùm objectivam, ſed etiam formalem. Quia objectum, finis, & circumſtantia actus habere poſſunt malitiam objectivam ſpecie inter ſe diverſam cognitam, vel non niſi culpabiliter ignoratam. Talis eſt actus, quo quis furari vult in loco ſacro ad fornicandum: nam hic actus tres malitias ſpecie diverſas habet, ſcilicet injuſtitiæ, ſacrilegii, & luxuriæ.

ARTICULUS IV.

Utrùm idem actus voluntatis poſſit eſſe ſimul bonus & malus?

DIco. Idem actus voluntatis non poteſt eſſe ſimul bonus & malus.

Prob. Quia actus eſt ſimpliciter malus, non bonus, hoc ipſo quòd habet vel objectum malum, vel finem malum, vel circumſtantiam malam: nam hoc ipſo tendit in objectum modo dedecente naturam rationalem, ideoque ſimpliciter dedecet naturam rationalem, eique diſconvenit. Et verò actus, qui ſub aliqua ratione naturam rationalem dedecet, hoc ipſo malus eſt, minimè bonus; & ſolus actus, qui ſic naturam rationalem dedecet, ut ſub nulla ratione illam dedeceat, bonus eſt.

Obj. 1. Actus, quo quis vult idem objectum ob duo motiva non ſubordinata, unum bonum, & alterum malum; ut actus, quo quis vult dare eleemoſynam propter motivum miſericordiæ, & ſimul propter vanam gloriam, eſt bonus ex parte boni motivi, & malus ex parte mali. Ergo.

Reſp. Nego anteced. Nam hic actus eſt ſimpliciter malus, & nullatenus bonus,

bonus, quamvis malitiam suam ex unico motivo sumat. Quia per talem actum voluntas tendit in objectum modo naturam rationalem dedecente, & actus ille simpliciter dedecet naturam rationalem: nam simpliciter dedecet naturam rationalem appetere bonum propter malum, & sic velle malum.

Inst. Per hujusmodi actum voluntas vult objectum bonum in circumstantiis debitis propter finem bonum. Ergo actus ille bonus est.

Resp. Nego conseq. Quia voluntas per hunc actum vult simul & indivisibiliter bonum objectum propter aliud motivum malum, & sic malus est simpliciter: nam bonum ex integra causa, malum verò ex quolibet defectu.

Obj. 2. Actus, quo quis celebrare vult sacrum in loco indecenti vel tempore vetito, bonus est ex objecto, & malus ex circumstantia.

Resp. Nullatenus bonus est, sed est simpliciter malus. Nam ut actus sit bonus ex objecto, necesse est ut re ipsa hic & nunc objectum possit honestè appeti propter bonitatem suam objectivam: unde voluntas celebrandi sacrum non potest sumere bonitatem ab objecto suo, nisi hic & nunc honestum sit velle celebrare sacrum. At hic & nunc non est honestum velle celebrare, quia non est honestum hic & nunc celebrare. Ergo.

Obj. 3. Actus, quo quis eligit medium malum ad finem bonum, v. g. furatur ad dandam eleemosynam, est partim bonus, & partim malus.

Resp. Nego. Nam est simpliciter malus, & nullatenus bonus; quia volitio finis honesti ut per medium illicitum obtinendi est mala: nam tendit in objectum modo naturam rationalem dedecente, naturam enim rationalem dedecet versari circa malum, illud appetendo.

Quæres, in quo consistat malitia materialis, an scilicet in positivo, an in negativo seu privatione rectitudinis debitæ?

Resp. Hæc quæstio est merè philosophica, & in qualibet sententia rectè explicantur omnia quæ ad Theologiam pertinent.

ARTICULUS V.

Utrum dentur actus indifferentes in individuo, hoc est, qui neque boni, neque mali sint, spectatis omnibus circumstantiis, & præsertim fine?

§. I.

DIco. Nullus est actus indifferens in individuo: sive nullus datur actus deliberatus, qui neque bonus, neque malus sit ex objecto, circumstantiis, & fine. Ita Suares, Bellarminus, & alii Theologi communius contra Scotum & alios.

Prob. 1. Ex Script. Matth. c. 12. *Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die Judicii.* Ex quo sic argumentor. Omne verbum otiosum est peccatum; siquidem de eo reddetur ratio in die Judicii, utique tanquam de peccato. Ergo actio otiosa est etiam peccatum, cùm par sit utriusque ratio. Atqui actio, quæ hone-

honesto fine caret, seu quæ non est bona moraliter, est otiosa moraliter, nam nil confert ad bonos mores: ergo est peccatum. Ergo &c.

Prob. 2. Ex S. Augustino, lib. 4. contra Julian. c. 3. ubi ait: *Cum facit homo aliquid ubi peccare non videtur, si non propter hoc facit propter quod facere debet, peccare convincitur.* Et infrà. *Quidquid boni fit ab homine, & non propter hoc fit, propter quod fieri debere vera sapientia præcipit, etsi officio* (id est, ex objecto materiali) *videatur bonum: ipso non recto fine peccatum est.*

Prob. 3. Authoritate & ratione S. Thomæ, 1. 2. quæst. 18. art. 9. *Oportet quòd quilibet individualis actus habeat aliquam circumstantiam, per quam trahatur ad bonum vel malum, ad minus ex parte intentionis finis. Cùm enim rationis sit ordinare, actus à ratione deliberativa procedens, si non sit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipso repugnat rationi, & habet rationem mali. Si verò ordinetur ad debitum finem, convenit cum ordine rationis, unde habet rationem boni. Necesse est autem quòd vel ordinetur vel non ordinetur ad debitum finem. Unde necesse est omnem actum hominis à deliberativa ratione procedentem in individuo consideratum, bonum esse vel malum.*

Hæc est igitur ratio S. Thomæ. Quilibet actus deliberatus vel ordinatur in finem debitum rationis, vel non ordinatur. Si ordinatur, congruit cum ordine rationis, & à recta ratione approbatur: ergo bonus est. Si non ordinatur, repugnat ordini debito rationis, & à recta ratione improbatur: ergo malus est. Et consequenter omnis actus deliberatus bonus vel malus est.

Prob. 4. Ratione. Omnis actus deliberatus vel fit propter finem honestum, vel non fit. Si fit propter finem honestum, bonus est, modò aliunde non vitietur: tunc enim naturam rationalem decet. Si non fit propter finem honestum, eo ipso malus est. Ergo omnis actus deliberatus est bonus vel malus, proindeque nullus est indifferens. *Prob.* 2. *pars min.* Homo deliberate agens tenetur semper agere propter finem honestum. Ergo actus deliberatus, qui non fit propter finem honestum, eo ipso malus est. *Prob. ant.* Homo deliberatè agens tenetur semper agere propter finem proportionatum seu consentaneum naturæ suæ rationali quatenus rationalis est. Atqui finis consentaneus naturæ rationali ut rationali est finis honestus: nam honestum est id, quod est consentaneum naturæ rationali & rectæ rationi. Ergo homo deliberatè agens tenetur semper agere propter finem honestum. Major satis per se patet. Enim verò homo deliberatè agens agit modo humano & hominis proprio. Atqui homo agens humano modo & hominis proprio, debet agere ut homo, ideoque ut rationalis; & non agit ut homo & ut rationalis, nisi agendo propter finem naturæ rationali ut rationali consentaneum. Ergo.

Dices. Homo licitè agit propter finem conformem legi permittenti.

Resp. Contra est. Nam 1. sine fundamento asseritur lex permittens finem non honestum. Imò videmus in omni agente sive naturali sive artificiali exigi bonitatem sibi propriam. Ergo etiam natura rationalis exigit,

ut

ut agens rationale agat propter bonitatem ſibi propriam, nempe honeſtatem. 2. Lex permittens non poteſt eſſe motivum actionis, ſed eſt duntaxat conditio removens impedimentum agendi: nam motivum ſeu finis actionis debet eſſe aliquod bonum. Sed id, quod eſt præcisè conforme legi permittenti, non eſt bonum: ergo non poteſt eſſe finis actionis.

Prob. Adhuc alia ratione. Actus ſpectatus in individuo eſt actus conſideratus præſertim ſecundùm finem. At nullus actus ſpectatus ſecundùm finem eſt indifferens. Ergo nullus actus in individuo ſpectatus eſt indifferens. *Prob. min.* Finis cujuslibet actus deliberati vel eſt bonum honeſtum, vel jucundum: nam bonum utile nunquam appetitur propter ſe, ſed ſolùm propter aliud ad quod conducit, proindeque non poteſt eſſe finis. At ſi finis actus ſit bonum honeſtum, actus eſt bonus, modò aliunde non vitietur: ſi finis ſit bonum jucundum, actus eſt malus. Ergo quilibet actus conſideratus ſecundùm finem eſt bonus vel malus; ac proinde nullus eſt indifferens. *Prob. 2. pars min.* Qui agit duntaxat propter bonum jucundum ſeu propter delectationem, agit inordinate. Ergo actus factus propter bonum jucundum eſt inordinatus, ideoque malus. *Prob. ant.* Ille inordinatè agit, qui rerum ordinem ab auctore naturæ inſtitutum pervertit. Sed homo propter ſolam delectationem agens, pervertit rerum ordinem ab auctore naturæ inſtitutum. Ergo homo agens propter ſolam delectationem agit inordinatè. *Prob. min.* Nam juxta rerum ordinem ab auctore naturæ inſtitutum delectatio eſt propter operationem, non autem operatio propter delectationem. Sed homo propter ſolam delectationem agens pervertit hunc ordinem, faciendo operationem propter delectationem: ergo pervertit ordinem ab auctore naturæ inſtitutum. Major conſtat, & expreſſe traditur à S. Thoma, 1. 2. quæſt. 4. art. 2. ad 2. ubi ait: *Divinus intellectus, qui eſt inſtitutor naturæ, delectationes appoſuit propter operationes.* Et (ut docet Ariſtoteles) bonum delectabile, cùm ſit inferius honeſto, ordinatur per ſe ad illud.

Confirm. ex hac propoſitione ab Innocentio XI. damnata: *Comedere & bibere uſque ad ſatietatem ob ſolam voluptatem non eſt peccatum, modò non obſit valetudini, quia licitè poteſt appetitus naturalis ſuis actibus frui*, id eſt, conquieſcere in actibus ſuis, non illos referendo ad finem honeſtum.

Hinc collige delectationem à natura rebus inſperſam eſſe veluti ſal & condimentum quoddam, quod non propter ſe quæreretur ab agente rationali, ſed quo duntaxat alliceretur ad actiones quaſdam ſuæ conſervationi ac perfectioni neceſſarias & utiles, quas faceret ex fine naturæ rationali ut rationali conſentaneo, ideoque honeſto. Igitur delectatio per ſe eſt duntaxat medium ad actiones facilius, meliùs & conſtantius efficiendas, non autem finis actionis. Hinc lex benè agendi non vetat moderatum uſum delectabilium in certis circumſtantiis, ſed eum regulat juben-

jubendo, ut ad finem honestum referatur.

§. II.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1. S. Hieronymus, epist. 89. ait: *Bonum est continentia, malum est luxuria: inter utrumque indifferens ambulare, &c.*

Resp. Solùm vult dari actus indifferentes in specie, hoc est, actus qui neque sunt boni, neque mali ratione objecti materialis. Eodem sensu intelligi debent alii Patres, qui objici possunt, nempe solùm intendunt dari actus indifferentes ex objecto.

Inst. S. Hieronymus addit: *Sive enim feceris, sive non feceris, nec justitiam habebis, nec in justitiam.*

Resp. Loquitur tantùm de actu secundùm objectum spectato. Nam agit de natura objecti, & dicit aliud est bonum, ut continentia, aliud malum ut luxuria, aliud indifferens ut deambulatio. Quare sensus est: sive feceris, sive non feceris, nec justitiam nec injustitiam habebis ratione objecti. Quod non impedit, quominus actus sit bonus vel malus ratione finis.

Obj. 2. Dantur actus indifferentes in specie, ergo & in individuo.

Resp. Nego conseq. Ratio disparitatis est, quia actus indifferentes in specie sunt actus, qui neque boni, neque mali sunt ex objecto: actus verò indifferentes in individuo sunt actus, qui neque boni neque mali sunt ex omni parte, nempe ratione objecti, circumstantiarum, & finis. At ex eò quod aliqui actus neque boni neque mali sint ex objecto, non sequitur eos non esse bonos vel malos ex alia parte, nempe ratione finis. Imò omnis actus necessariò bonus vel malus est ratione finis: nam vel fit ob finem honestum, & tunc bonus est, modò aliundè non vitietur, vel non fit ob finem honestum, & tunc malus est, quia homo semper tenetur agere propter finem honestum, utpote solum consentaneum naturæ suæ rationali ut rationali.

Inst. 1. Nulla est species sine individuo. Ergo si dantur actus indifferentes in specie, dantur etiam in individuo.

Resp. Nego conseq. Quia non datur species actuum indifferentium. Dantur quidem actus indifferentes in specie, sed inde non sequitur dari speciem actuum indifferentium; quia dari speciem actuum indifferentium est dari naturam communem actuum liberorum, qui neque boni neque mali sunt moraliter sub ullo respectu, qualis nulla esse potest: at dari actus indifferentes in specie est dari actus, qui neque boni neque mali sunt præcisè ratione objecti, licèt sint boni vel mali ratione finis.

Inst. 2. Deambulatio facta propter sanitatem in circumstantiis non vetitis, ex nullo capite est bona vel mala, nam sanitas recuperanda est finis indifferens: ergo est indifferens.

Resp. Nego anteced. Nam si intendatur honestas elucens in procuranda sanitate per media ordinata, deambulatio est bona moraliter. Si verò nulla intendatur honestas, deambu-

ambulatio eſt mala, quia caret fine debito.

Porro honeſtum eſt procurare ſanitatem per media ordinata: nam eſt materia charitatis propriæ, ſicut honeſtum eſt procurare ſanitatem proximi per media ordinata, & materia charitatis alienæ. Charitas autem propria ordinata tam eſt virtus quàm charitas aliena.

Inſt. 3. Ambulare propter relaxationem moderatam eſt actus indifferens: nam illa relaxatio non eſt prohibita, nec honeſta. Ergo.

Reſp. Nego anteced. Nam ſi per relaxationem intelligitur delectatio, finis ille malus eſt, utpote diſconveniens naturæ rationali, cujus finis proprius eſt bonum honeſtum. Si verò per relaxationem intelligatur levamen, & intendatur honeſtas, quæ in levando corpore vel animo elucet, tunc bonus eſt ille finis; & actus pertinet ad charitatem propriam, vel virtutem, cujus eſt proprium moderari curam corporis & animi. Quòd ſi nulla intendatur honeſtas in relaxatione illa, tunc actus eſt malus, quia debito fine caret.

Inſt. 4. Saltem qui ambulat præcisè, quia deambulatio non eſt prohibita, facit actionem indifferentem etiam ex fine. Ergo datur talis actio.

Reſp. Nego anteced. Quia falſum ſupponit. Nam aſſignatur pro fine id quod revera non eſt finis: quòd enim res non prohibeatur ſed ſit licita, non poteſt eſſe finis actionis, ſed duntaxat conditio removens impedimentum agendi. Sic quando quis dicit: ego ambulo, quia vacant ſcholæ, vel quia habeo licentiam: vacatio & licentia non eſt finis, ſed tantùm conditio removens impedimentum ambulandi. Ratio eſt, quia omnis finis eſt bonum honeſtum vel jucundum. Poteſt quidem quis agere quia lubet, quia placet; ſed illud motivum eſt delectatio, proindeque finis illicitus.

Inſt. 5. Actus, qui fiunt præcisè ob moderatam naturæ commoditatem, ut volitio accedendi ad ignem, frigoris depellendi cauſa, volitio deambulandi ad juvandam digeſtionem, &c. Sunt actus nulla ex parte boni vel mali. Ergo.

Reſp. Nego anteced. Nam illi actus ſunt mali, ſi non intendatur honeſtas aliqua, ſaltem illa quæ relucet in moderata corporis cura; quia alioqui carent fine debito. Nam homo ſemper tenetur agere modo naturam ſuam rationalem ut rationalem decenti; & hoc modo non agit, niſi agat ob finem decentem naturam rationalem ut rationalem, ideoque ob finem honeſtum: honeſtum enim nil aliud eſt quàm conſentaneum naturæ rationali ut rationali.

Inſt. 6. Delectatio moderata corporis vel animi non eſt mala moraliter. Ergo poteſt eſſe finis licitus.

Reſp. Diſting. anteced. Delectatio moderata & licita non eſt mala ut objectum quod appetatur, *conc. ant.* Ut finis qui propter ſe appetatur, *nego ant.* Delectatio licita ac moderata non eſt quidem mala ut objectum, quatenus licitè appeti & percipi poteſt: at eſt mala ut finis, quatenus licitè ab agente rationali appeti & percipi non

poteſt propter ſe, ſed tantùm propter finem honeſtum. Enim verò qui agit ſolùm propter delectationem, inordinatè agit: nam rerum ordinem ab auctore naturæ inſtitutum pervertit, ordinando operationem ad delectationem, cùm tamen delectatio ex natura ſua ſit propter operationem.

Inſt. 7. Naturæ auctor inſperſit rebus multis ſuavitatem, & delectabilitatem, v. g. floribus ſuavem odorem, alimentis ſaporem, &c. Ergo homo non pervertit rerum ordinem, agendo propter ſolam delectationem de ſe licitam.

Reſp. Diſting. anteced. Auctor naturæ rebus multis inſperſit delectabilitatem, quam homo percipiat ut medium, & referat ad finem honeſtum, putà ad honeſtam recreationem, qua meliùs diſponatur ad munera ſua rectè obeunda, *conc. antec.* Quam ſibi proponat ut finem, & in qua ſiſtat, *nego ant. & conſeq.* Suavitas & delectabilitas rebus inſperſa, eſt quidem propter delectationem hominis, ſed qua utatur velut medio, non autem quam ſibi ut finem proponat.

Obj. 2. Si homo tenetur agere ſemper propter finem honeſtum, non datur lex permittens. Falſum conſeq. Ergo.

Reſp. Diſting. ſequel. maj. Non datur lex permittens circa finem non honeſtum, *conc. ſequel.* Circa objectum actus, *nego ſequel. maj.* Igitur extat lex permittens, ſed ſolùm circa objecta quædam, quæ ex ſe neque bona, neque mala ſunt moraliter, & quæ ad finem honeſtum referri poſſunt. At non datur lex permittens finem non honeſtum, cùm detur lex præcipiens naturæ rationali finem honeſtum in omnibus ſuis actibus deliberatis.

Inſt. 1. Si datur præceptum agendi ſemper propter finem honeſtum, illud eſt naturale, vel poſitivum. Neutrum dici poteſt. Ergo.

Reſp. Nego min. Et dico illud præceptum eſſe naturale. Nam lumen naturale dictat hominem teneri ſemper agere propter finem conſentaneum naturæ ſuæ rationali ut rationali, proindeque propter finem honeſtum, qui ſolus proprius eſt hominis ut homo eſt. Hoc præceptum eſt etiam poſitivum: nam Chriſtus vetat omnem actionem otioſam moraliter, ideoque non honeſtam, ſiquidem declarat reddendam eſſe rationem de verbo otioſo, & à fortiori de opere otioſo moraliter.

Inſt. 2. Præceptum naturale eſt notum omnibus ſaltem piis & eruditis. Sed hoc præceptum non eſt notum omnibus viris piis & eruditis: nam S. Bonaventura, Scotus, & alii multi illud negant. Ergo tale præceptum non eſt naturale.

Reſp. Diſting. maj. Præceptum naturale debet eſſe omnibus notum, ſi ſit unum ex primis principiis, vel evidenter aut facilè deducibile ex illis, *conc. maj.* Si neque ſit unum è primis principiis, neque ita facilè deducatur ex illis, *nego maj.* Præceptum agendi ſemper ob finem honeſtum, neque eſt unum è primis principiis, neque ex illis evidenter ſaltem reſpectu omnium deducitur, quamvis ſit ſufficienter certum.

Inſt.

Inst. 3. Illud præceptum si datur, vel est affirmativum, vel negativum. Neutrum dici potest. Ergo non datur.

Resp. Nego min. Et dico illud præceptum esse affirmativum, quia obligat ad actum positivum: & est etiam æquivalenter negativum, nam æquivalet præcepto vetanti finem non honestum.

Inst. 4. Illud præceptum obligat semper & pro semper, ergo est negativum.

Resp. Non obligat semper pro semper absolutè, sed solùm hypotheticè, nempe obligat semper quoties in ejus materia agimus. Præceptum autem negativum obligat semper & pro semper absolutè. Præceptum verò affirmativum potest obligare semper & pro omni tempore, quo in ejus materia agimus. Sic quoties cum parentibus agimus, cum illis debito cum amore & reverentia semper agere tenemur. Quare præceptum affirmativum agendi propter finem honestum obligat in singulis actibus deliberatis, cùm illi actus sint ejus materia propria. Non obligat tamen omni instanti actionis, ad illam referendam in finem honestum, sed solùm initio actionis, modò in decursu actionis non retractetur.

Inst. 5. Præceptum agendi semper propter finem honestum est universalissimum, ergo est unum è primis principiis, ac proinde debet esse omnibus notum.

Resp. Est universalissimum ratione objecti, quatenus habet pro objecto omnes actus deliberatos; non autem ratione principii, nam ab illo alia morum præcepta non derivantur.

Obj. 3. Qui ignorant invincibiliter præceptum agendi semper ob finem honestum, non peccant præcisè non agendo aliquid licitum propter finem honestum. Ergo dantur actus indifferentes.

Resp. Disting. Dantur actus indifferentes in individuo per accidens, *conc. conseq.* Per se & ex natura sua, *nego conseq.* Qui invincibiliter ignorant præceptum agendi propter finem positivè honestum, non peccant præcisè omissione finis honesti, quia excusantur propter ignorantiam invincibilem. Unde illorum actus est indifferens seu potiùs inculpabilis, seu tantùm per accidens, & ratione ignorantiæ invincibilis, modò aliunde non vitietur. Imo ejusmodi actus verè malus est, quia caret fine debito, ejus tamen malitia non imputatur agenti propter ejus ignorantiam invincibilem.

Hìc autem agitur de actibus deliberatis secùndùm se spectatis.

Obj. 4. Datur omissio deliberata indifferens in individuo, ergo & actio. *Nego antecedens: probabis.* Omisso consilii seu rei, quæ tantùm consulitur, neque bona est, neque mala moraliter: ergo est indifferens.

Resp. Disting. anteced. Omissio consilii neque bona, neque mala est ex objecto, *conc. ant.* Ex fine, *nego ant. &* *conseq.* Omissio consilii est indifferens ex objecto: quia objectum non præcipitur. At est bona vel mala ex fine. Nam si fit ex fine honesto est bona: si ex fine malo, mala est, non

quatenus est omissio rei quæ præcisè consulitur, sed quatenus est omissio ex fine vetito, nempe non honesto. Sic, v. gr. qui sacrum die non festo omittit, non peccat præcisè quia omittit sacrum, sed quia illud omittit ex fine non honesto, putà ex acedia, negligentia, & ut genio indulgeat: nam si ex fine honesto omittat, putà ut ægro opituletur, tunc omissio sacri bona est.

Obj. 5. Dantur actus aliqui, qui neque meritorii, neque demeritorii sunt. Ergo dantur actus indifferentes.

Resp. Nego conseq. Quia ut actio sit meritoria vitæ æternæ, non sufficit quòd sit bona moraliter seu honesta, sed insuper fieri debet ex motivo supernaturali & in statu gratiæ.

Obj. 6. Concilium Constantiense damnavit hanc propositionem Joannis Hus, nempe quòd omnia humana opera sint vel virtuosa, vel vitiosa. Ergo dantur aliqua indifferentia.

Resp. Damnavit, quòd omnia opera sint virtuosa vel vitiosa ex parte subjecti seu agentis, non verò ex parte finis. Concilium Constantiense hanc propositionem damnavit tantùm in sensu illius Hæretici & propter rationem ab illo allatam, petitam scilicet ex parte subjecti & agentis; quia (inquiebat) quidquid agit peccator, peccatum est: & quidquid agit homo virtuosus, virtutis opus est: ut patet ex ipsa integra propositione his verbis expressa: *Divisio immediatè humanorum operum est, quòd sint vel virtuosa, vel vitiosa: quia si homo est vitiosus, & agat quidquam, tunc agit vitiosè; & si est virtuosus, & agat quidquam, tunc agit virtuosè. Quia sicut vitium, quod crimen dicitur, sive peccatum mortale inficit universaliter actus hominis vitiosi; sic virtus vivificat omnes actus hominis virtuosi.*

ARTICULUS VI.

Utrùm actus externi habeant bonitatem vel malitiam objectivam?

DIco. Ex actibus externis alii habent bonitatem intrinsecam, alii malitiam intrinsecam, alii demum neutram habent.

Prob. Nam alii ex se habent conformitatem, & convenientiam cum natura rationali, vi cujus possunt ab ea decenter appeti & imperari, ut solutio debiti: alii ex se habent difformitatem & disconvenientiam cum natura rationali, vi cujus nec appeti, nec imperari possunt nisi decenter, ut furtum, blasphemia: alii demum neutram ex se habent, ut deambulatio, unde dicuntur indifferentes ex objecto.

ARTICULUS VII.

Utrùm actus externus augeat bonitatem vel malitiam formalem actus interni?

DIco. Actus externus per se non auget bonitatem vel malitiam formalem actus interni, à quo efficaciter imperatur.

Prob. 1. Ex script. Genes. cap. 22. *Quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi, &c.* Et, Matth. cap. 5. *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est in corde suo.* Ubi voluntas efficax pro facto reputatur: ac proinde tantam per se habet imputabilitatem

ad

ad laudem & præmium si sit bona, vel ad vituperium & pœnam si sit mala.

2. Ex S. Augustino, in Psalm. 57. *Quidquid vis, & non potes, factum Deus computat.* Et lib. 1. de lib. arbitr. c. 3. *Si cui etiam non contingat facultas concumbendi cum conjuge aliena, planum tamen aliquo modo sit id eum cupere, & si potestas detur, facturum esse; non minùs est reus, quàm si in ipso facto deprehenderetur.*

3. Ratione duplici. Prima, quia actus externus nullam habet imputabilitatem ad meritum & demeritum sibi propriam & distinctam ab imputabilitate actus interni: nam non habet libertatem nec rationem voluntarii distinctam à libertate actus interni à quo imperatur, cùm à potentia necessaria immediatè procedat, & non sit liber nisi quia imperatur ab actu interno.

Secunda ratio. Quia cùm actus internus efficax est, si actus externus non ponitur, ideo non ponitur, quia deest potestas illum ponendi: ac proinde quòd tunc non ponatur actus externus, est omnino involuntarium. Quod autem est prorsus involuntarium, non auget imputabilitatem sive ad laudem & præmium, sive ad vituperium & pœnam, ut docet S. Thomas, 1. 2. q. 20. a. 4. & per se patet.

Obj. 1. Qui martyrium subit, plus apud Deum meretur, quàm is, qui solùm subire vult martyrium, quantum in se est.

Resp. Neg. Si tam intensè & perseveranter velit, quàm si re ipsa subiret.

Inst. Quia martyrium re ipsa subit, plus gratiæ sanctificantis, ideoque plus gloriæ consequitur, quam qui solum vult efficaciter illud subire, nec tamen subit. Ergo plus meretur.

Resp. Nego conseq. Quia excessum gratiæ & gloriæ Martyr consequitur tantùm ex opere operato martyrii, vel saltem ex speciali privilegio actui externo martyrii concesso. Unde re vera actus externus martyrii plus prodest quàm sola illius voluntas efficax; sed hoc fit per accidens, seu ex privilegio, non ex natura rei.

Obj. 2. Actus internus & actus externus mali diversis præceptis prohibentur: nempe externus prohibetur sexto, *non mœchaberis*, & internus nono, *non concupisces.*

Resp. Illa præcepta non sunt strictè ac propriè diversa. Nam idem ex eodem motivo vetant, cum hoc solo discrimine, quòd sextum vetet explicitè actum externum, & implicitè internum: nonum verò vetet explicitè actum internum, & implicitè externum.

Obj. 3. Si actus internus per se non augeret malitiam actus interni, non esset obligatio confitendi actum externum. Falsum conseq. Ergo.

Resp. Neg. seq. maj. Tum quia actus externus facit cum actu interno unum actum moralem completum, & unum peccatum totale. Tum quia sine confessione actus externi non satis declaratur actus interni efficacia, intensio, extensio & duratio, ac proinde tota ejus gravitas non satis innotescit. Præterea actus externus est obnoxius scandalo, censuris, irregu-

regularitati, restitutioni, & variis obligationibus, quibus immunis est actus merè internus. Unde sine actus externi declaratione Confessarius non satis cognosceret statum pœnitentis, ejus obligationes, & qualitatem satisfactionum præscribendarum: proindeque non posset, ut par est, officio suo fungi.

Obj. 4. Assertio nostra tollit studium ac curam bonorum operum externorum, & metum ac fugam malorum operum externorum.

Resp. Neg. Quia si non exerceantur bona opera externa, cùm facultas adest, tunc actus internus non est efficax; sed est mera velleitas, quæ sanè non habet meritum, quod habet voluntas efficax. Præterea bonum opus externum plerumque auget per accidens meritum, & sæpe præcipitur à Deo, ut eleemosynæ largitio. Opus verò externum malum prohibetur à Deo, & plerumque auget per accidens malitiam actus interni.

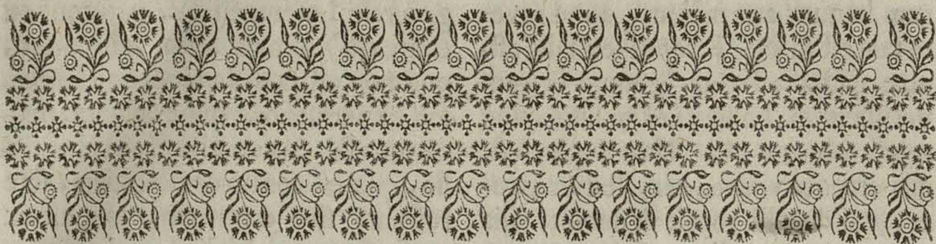
His adde quòd actus externus plura affert commoda, si bonus est: nam ædificationem parit, & quandoque gratiam confert, ut sacramentum & martyrium. Si verò malus est, plura affert incommoda: nam parit scandalum, infamiam, restituendi obligationem, &c. Subjicitque pœnis ac censuris.

Dico 2. Actus externus sæpissimè auget per accidens seu occasionaliter bonitatem vel malitiam actus interni, à quo imperatur.

Prob. Quia sæpissimè est occasio, cur augeatur bonitas vel malitia actus interni, vel diutiùs duret, aut multiplicetur actus internus. Nam actus internus in executione intenditur propter arduitatem aut delectationem ortam ex actu externo, vel diutiùs continuatur propter longiorem temporis moram necessariam ad opus externum perficiendum, vel ob utramque causam sæpius iteratur.

TRA-

TRACTATUS DE CONSCIENTIA.

NOta. Conſcientia eſt judicium, dictans quid in particulari ſit licitum vel illicitum; agendum ut honeſtum, vel omittendum ut inhoneſtum. Sive eſt actus, quo intellectus judicat aliquid hic & nunc licitum eſſe vel illicitum, faciendum ut bonum, vel omittendum ut malum. Quare dicitur judicium practicè practicum, ſeu ultimò practicum, ut diſtinguatur à judicio generali & non ultimò practico, quo intellectus judicat aliquid in genere, ſeu abſtrahendo à circumſtantiis particularibus, eſſe licitum vel illicitum, v. g. contractum uſurarium eſſe illicitum: nam conſcientia verſatur circa actionem in individuo, hoc eſt, cum omnibus ſuis circumſtantiis conſideratam.

Hinc conſcientia differt à ſyndereſi, ut actus ab habitu. Nam ſyndereſis eſt habitus, ſeu cognitio habitualis primorum principiorum moralium, qualia ſunt: *Bonum faciendum: Peccatum fugiendum: Deus colendus & amandus: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: Suum cuique reddendum, &c.* Conſcientia autem eſt judicium applicans principium morale alicui actioni particulari, v. gr. *Non debeo huic homini inferre hoc damnum &c.*

Conſcientia dividitur in veram ſeu rectam, & erroneam; certam & incertam; probabilem & improbabilem; ſcrupuloſam & laxam; perplexam & dubiam, quamvis hæc non ſit propriè conſcientia.

CAPUT I.

De conſcientia vera ſeu recta, erronea, & perplexa.

NOta. Conſcientia vera ſeu recta, eſt ea, quæ dictat aliquid in particulari eſſe licitum vel illicitum,

tum bonum aut malum, quod revera tale eſt in ſe. Erronea ſeu falſa eſt, quæ dictat eſſe hìc & nunc licitum vel illicitum, bonum vel malum, quod reipſa tale non eſt. Hæc duplex eſt, alia erronea vincibiliter, ſeu ex errore, qui depelli potuit & debuit! alia erronea invincibiliter, ſeu ex errore, qui depelli non potuit, aut non debuit.

Quæſt. I. *An tenemur ſequi conſcientiam veram ac rectam, dictantem aliquid præceptum vel vetitum eſſe?*

Reſp. Affirm. Quia dictat eſſe faciendum, vel omittendum id, quod Lex æterna præſcribit faciendum vel omittendum eſſe hìc & nunc, ſeu in talibus circumſtantiis. Quare qui contra conſcientiam rectam agit, peccat: quia agit contra Legem divinam intimatam per dictamen rectæ rationis.

Porrò an conſcientia recta ac vera dici debeat proxima regula actuum humanorum, an duntaxat intimatio talis regulæ, quæ ſit tantum lex, ſeu præceptum, non refert ad praxim.

Quæſt. II. *An & quale peccatum eſt agere contra conſcientiam erroneam?*

Reſp. 1. Actio vel omiſſio contra conſcientiam ſive vincibiliter ſive invincibiliter erroneam, dictantem eam eſſe illicitam, eſt ſemper peccatum, quamvis ex ſe ſit illicita. *Ita omnes.* Conſtat 1. Ex Rom. 14. *Qui autem diſcernit* (ſcilicet inter cibos, falsò putans aliquos præ aliis adhuc eſſe à Deo vetitos) *ſi manducaverit, damnatus eſt, quia non eſt ex fide. Omne autem, quod non eſt ex fide, peccatum eſt.* Id eſt, (ut interpretantur Patres & Concilium generale Lateranen. IV. patetque ex contextu) omnis actio vel omiſſio, quæ non eſt ex dictamine conſcientiæ, ſeu ex perſuaſione quòd ſit licita, peccatum eſt. At omnis actio, vel omiſſio, quæ eſt contra conſcientiam, ſive rectam, ſive erroneam, non eſt ex perſuaſione quòd ſit licita. Ergo peccatum eſt.

2. Ex cap. 13. de Reſtitut. ſpoliat. *Quidquid ſit contra conſcientiam, ædificat ad gehennam.*

Quia agens contra conſcientiam erroneam, vult peccatum, cùm velit actionem vel omiſſionem, quam judicat eſſe peccatum. Nam eſto, tale objectum non ſit re ipſa illicitum, ſed licitum: at voluntas illud amplectendo conſentit in objectum ſibi propoſitum ut malum, ideóque in objectum malum: objectum enim voluntatis eſt bonum vel malum, non quomodocunque, ſed pro ut ab intellectu proponitur. Item is reipſa, quantùm in ſe eſt, ſectatur malum, faciendo id quod putat eſſe malum. Præterea qui facit aliquid de ſe bonum, putans eſſe malum, in æſtimatione prudenti cenſetur perinde velle malitiam, ac ſi actio illa eſſet reipſa de ſe mala: cùm nolit ab illa abſtinere, quamvis ei proponatur ut mala. Ergo peccat.

Hinc qui agit contra conſcientiam, peccat contra legem divinam naturalem, vetantem omnem conſenſum & affectum ad id quod putatur malum etiam ex errore.

Reſp. 2. Peccatum, quod contra conſcientiam erroneam agendo admittitur, habet eam ſpeciem & gravitatem,

tem, quam quis ex errore judicat inesse actioni vel omiſſioni ſuæ. *Eſt communis ſententia.* Quia is vult objectum, in quo talem ſpeciem & gravitatem malitiæ apprehendit; & ſic vult, ſaltem interpretativè, talem ſpeciem & gravitatem malitiæ ſibi ab intellectu propoſitam; habetque affectum ad peccatum talis ſpeciei & gravitatis: cum voluntas feratur in malum pro ut concipitur. Breviùs: is vult peccatum committere, quale eſſe conſcientia dictat.

Hinc peccat mortaliter contra temperantiam, qui falſo putans tali die eſſe jejunium, non jejunat; contra juſtitiam, qui non reſtituit id quod falsò putat non eſſe ſuum; contra charitatem, qui falsò judicans ſe debere mentiri ad ſervandam vitam proximi, non mentitur. Supple ſemper, niſi deponat prudenter hanc conſcientiam erroneam.

Nota. Licèt is, qui contra conſcientiam erroneam agit, perinde peccet: ac alter qui contra rectam; non incurrit tamen eaſdem pœnas humanas, ac cenſuras; quia hæ non imponuntur niſi transgreſſoribus legis veræ, non autem putatitiæ. Hinc non incurrit excommunicationem, qui facit actum, quem falsò putat eſſe prohibitum ſub tali cenſura; nec qui percutit laicum, putans eſſe clericum.

Reſp. 3. Qui facit quod falsò putat eſſe illicitum, non diſtinguens an veniale an mortale ſit, peccat mortaliter: Tum quia vult objectum illud, etiamſi eſſet mortaliter malum, & ſic vult ſaltem interpretativè peccatum mortale committere: tum quia ſe exponit morali periculo peccandi graviter ſpectata ſua mente. *Ita Azor, Vaſquez, Sanchez, &c.* Quòd ſi apprehendat peccatum in genere tantum, & non in ulla ſpecie, peccat contra charitatem Dei, & propriam, vetantem quodlibet peccatum, utpote offenſam Dei, & malum peccantis.

Quæſt. III. *An licet agere ſecundùm conſcientiam erroneam?*

Reſp. 1. Si ſit invincibiliter erronea, non ſolùm licet huic obſequi, quia ignorantia invincibilis excuſat à peccato, cùm tollat omne voluntarium circa malum: ſed etiam tenemur eam ſequi in iis, quæ dictat eſſe præcepta vel prohibita. Quia alioquin, cùm ipſa deponi nequeat, ageremus contra illam; quod non licet, ut dixi.

Non tamen eſt propriè regula morum, nec propriè obligat, cùm non ſit legis veræ intimatio. Sed tenemur ſequi talem conſcientiam; quia non poſſumus aliter peccatum vitare; cùm deponi nequeat, & non liceat contra illam agere.

Dices. Hinc ſequitur, quòd aliquis poſſit neceſſariò peccare, v. gr. in hoc caſu: Mulier gerens curam infirmi die feſto, putat ex errore invincibili ſe peccare, ſi omittat ſacrum, & ſi deſerat infirmum, nec poteſt tunc errorem ſuum deponere: unde ſi utrumvis agat, aget contra conſcientiam, & ſic neceſſariò peccabit. *Reſp.* In hoc caſu non erit libera moraliter, ideóque non peccabit, modò eligat id, quod minus malum eſſe judicat. Quamvis enim poſſit ex duobus illis alterutrum eligere, non eſt tamen libera ad non agendum contra conſci-

entiam, cùm utravis parte electa, culpam apprehendat. Ad culpam autem imputabilem requiritur libertas, qua culpa vitari potuerit.

Reſp. 2. Nunquam licet agere ſecundùm conſcientiam vincibiliter erroneam, dictantem aliquid eſſe licitum: quia fieret culpabiliter aliquid illicitum; cum ignorantia vincibilis, utpote voluntaria, non excuſet à peccato, & id quod ex ea fit, ſit ſaltem indirectè voluntarium. Neque etiam licet agere contra eam, ut modo dixi, ſed ipſa deponi debet.

Hinc ſi quis ex errore vincibili judicet ſe debere furari, ut ſubveniat egeno non laboranti extrema neceſſitate, peccat contra juſtitiam, ſi furetur: quia furtum eſt vetitum, & ei voluntarium eſt ut malum in cauſa, nempè in negligentia inquirendi veritatem. Si verò non furetur, peccat contra charitatem: quia non agit id, quod lege charitatis præceptum eſſe exiſtimat. Quare talis conſcientia deponi debet prudenter, rem pro ejus gravitate diligenter perpendendo, pios & peritos conſulendo, praxim timoratorum attendendo, &c. Quòd ſi error jam deponi nequeat, & electio urgeat; v. gr. ſi non poſſis veritatem per te invenire, nec adſit peritior quem conſulas; tunc debes orare, & elicere actum contritionis de priori peccato ignorantiæ, & eligere eam partem in qua putas eſſe minùs mali: & ſic excuſaberis ab ulteriori culpa, quia tunc error è vincibili fiet invincibilis & involuntarius, cùm ejus cauſa fuerit retractata, & facias jam quod in te eſt ut non pecces. Teneris tamen reſarcire damnum illatum: Nam retractatio culpæ non facit ut non fuerit liberè poſita cauſa damni, neque ut damnum ex ea non ſit ſecutum: & ſic non tollit obligationem illud reſtituendi, neceſſariò annexam injuriæ damnoſæ.

Quæſt. IV. *Quid eſt conſcientia perplexa?*

Reſp. Eſt judicium practicum, dictans eſſe peccatum; ſive actus hic & nunc fiat, ſive omittatur; v. gr. ſive mentiaris ad impediendum homicidium, ſive non mentiaris. Cum hoc judicium ſit erroneum, deponi debet: nam quisq; tenetur adhibere medium neceſſarium ad vitandum illud, quo putat Deum offendi. Quòd ſi deponi nequit, culpa vitabitur, eligendo minùs malum, puta mendacium in illata hypotheſi, ex can. *Duo mala*, diſt. 13. Non enim peccat, qui facit quod in ſe eſt ad vitandum peccatum. Quòd ſi eligas id quod apparet majus malum, peccas ſecundùm quantitatem exceſſus apprehenſi; nam hunc exceſſum liberè eligis. Si utraque pars appareat æque mala, non peccabis alterutram eligendo, quia cares libertate ſufficiente ad peccandum imputabiliter. Hinc non peccat, qui detentus in carcere, putat ſe peccare omiſſione ſacri, quod audire vellet, ſed non poteſt: quia hæc omiſſio non eſt ei voluntaria, nec libera.

CAPUT II.

De conſcientia certa & dubia.

NOta. Conſcientia certa eſt actus, quo intellectus prudenter & firmiter, ſeu absque dubio & formidine

midine falſitatis ſaltem rationabili, judicat aliquid hìc & nunc eſſe licitum vel illicitum. Incerta verò eſt actus, quo intellectus ſic judicat aliquid eſſe licitum vel illicitum, ut ſimul judicet rem fortè aliter ſe habere. Dixi: *prudenter*: nam certitudo duo dicit, nempe prudentiam, & firmitatem adhæſionis; & firmitatis ſine prudentia non eſt certitudo, ſed pertinacia. Quare conſcientia certa debet excludere omnem rationabilem dubitationem & formidinem oppoſiti; alioqui non haberet firmitatem prudentem.

Quæſt. I. *An ad peccandum non requiritur judicium certum de honeſtate ſeu licentia actus vel omiſſionis?*

Reſp. Requiritur tale judicium certum ſaltem certitudine morali, qua prudenter excludatur dubitatio, & peccati formido ſaltem rationabilis. *Ita communiter, imò forte nullus quoad rem diſſentit.* Prob. 1. Ex Eccli. 37. *Ante omnia opera tua verbum verax præcedat te, & ante omnem actum conſilium ſtabile*, hoc eſt firmum & prudens judicium de honeſtate actus, qui eligitur. Et ex Rom. 14. *Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt.* Ubi per fidem intelligitur certa perſuaſio.

2. Quia conſcientia recta eſt actus prudentiæ, qui debet eſſe ſaltem moraliter certus de veritate: cùm prudentia ſit virtus intellectualis, & ex Ariſtotele ſit habitus vera cum ratione activus circa ea, quæ ſunt homini bona atque mala, ut hæc ſcilicet reſpuantur, & illa eligantur. 3. Quia operans ſine tali judicio moraliter certo, actionem ſuam committit regulæ incertæ, habetque formidinem rationabilem peccandi; ac proinde ſpectato ſuo conceptu, ſe exponit morali periculo peccandi formaliter ſeu imputabiliter. 4. Sic probat Terillus. Omnis operans, ut excuſetur à peccato, debet operari ex bona fide, quia *quod non eſt ex fide, peccatum eſt.* Rom. 14. At nulla fides poteſt eſſe bona, ſeu ſufficiens ad excludendum peccatum, quæ non reddat operantem ſaltem moraliter certum ſe non peccare, nam ſi fides, ſeu perſuaſio quòd non peccet, ſit ſolùm probabilis, illa & reipſa falſificari, & homo non ſolùm reipſa, ſed etiam quantùm ipſemet judicat, peccare poterit; quia quævis opinio probabilis de objecto contingenti, non ſolùm reipſa, ſed etiam quantum ad exiſtimationem operantis, falſificari poteſt. Impoſſibile autem eſt hominem bona fide, ſeu fide ad honeſtatem actionis ſufficiente operantem, aut reipſa, aut ſecundùm propriam exiſtimationem peccare poſſe. Ergo fieri nequit ut bona fides, ſeu perſuaſio ſufficiens ad honeſtatem actionis, ſit judicium tantum probabile. Ergo neceſſe eſt, ut ſaltem moraliter certò judicet actionem, quam regulat, non eſſe peccaminoſam.

Quæſt. II. *Quid eſt dubium, & quotuplex?*

Reſp. 1. Dubium eſt ſuſpenſio aſſenſus & diſſenſus inter utramque partem ob motiva pro utraque parte æque probabilia. Dico, *ob motiva*, &c. Nam dubium, quod vocant negativum, conſiſtens in ſuſpenſione mentis inter utramque partem contradictionis, ob carentiam motivorum pro utraque parte, non eſt propriè dubium,

ſed neſcientia & ignorantia. Quòd ſi mens in unam partem magis inclinet quàm in alteram, abſque tamen aſſenſu, tum eſt ſuſpicio. Hinc patet, 1. Dubium differre ab opinione; nam per hanc aſſentimur uni parti: in dubio verò mens ſuſpenſa manet inter aſſenſum & diſſenſum. 2. Conſcientiam dubiam non eſſe propriè conſcientiam, cùm dubium non ſit dictamen ſeu judicium practicum, ſed ſuſpenſio judicii circa bonitatem, & malitiam actus.

Reſp. 2. Dubium aliud eſt juris, aliud facti. Dubium juris eſt dubium de lege, ſeu obligatione, aut legitima facultate agendi. Et hoc duplex eſt, nempe ſpeculativum ſeu generale, quo dubitatur in genere num aliquid ſit licitum, an illicitum; & practicum ſeu particulare, quo dubitatur an actus aliquis hìc & nunc cum omnibus ſuis circumſtantiis ſit licitus necne: ut cùm quis dubitat an contractus hic, quem nunc vult inire cum talibus conditionibus, ſit licitus.

Dubium facti eſt dubium circa aliquod factum, ut cùm dubito an tale debitum perſolverim; item an hæc perſona ſit v. g. conſanguinea, an non; an cibi appoſiti ſint caro necne, &c. Ex dubio facti ſæpe oritur dubium juris, ut cùm quis dubitans an aliquid voverit, præterea dubitat an id præſtare teneatur in tali dubio.

Quæſt. III: *An eſt peccatum agere vel omittere aliquid in dubio de malitia talis actus hìc & nunc faciendi, vel ejus omiſſionis?*

Reſp. Eſt peccatum ejuſdem ſpeciei & gravitatis, cujus eſt peccatum, de quo dubitatur, quamvis id ſecundùm ſe ſit licitum. *Ita omnes.* Conſtat 1. ex Rom. 14. *Omne quod non eſt ex fide*, hoc eſt, ex perſuaſione quòd ſit licitum, *peccatum eſt.* At actio, (idem dic de omiſſione) quæ fit in dubio de ejus malitia, non eſt ex fide, ſeu ex perſuaſione quòd ſit licita, ut patet. Ergo peccatum eſt. 2. Agens in dubio, vult ſaltem interpretativè malitiam peccati, de qua dubitat, eo ipſo enim æquè vult actum, ſive ſit peccatum ſive non. 3. Qui ſe exponit morali periculo peccandi, peccat, & quidem eadem ſpecie & gravitate peccati, cujus periculo ſe exponit, juxta illud *Eccli.* 3. *Qui amat periculum, in illo peribit.* At agens in tali dubio, exponit ſe periculo faciendi peccatum, de quo dubitat, & tale periculum amat ac eligit: nam id agit, quod ſpectato ſuo conceptu: tam poteſt eſſe illicitum quàm licitum, nec habet determinatum judicium quòd operatio ſua ſit licita potiùs quàm illicita. Idque Ethnici ſolo lumine naturali norunt. Sic enim Cicero lib. 1. de Offic. ait: *Bene præcipiunt qui vetant quidquam agere, quod dubites æquum ſit, an iniquum.*

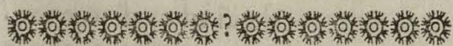
Quæſt. IV. *Quomodo formanda eſt conſcientia in dubiis?*

Reſp. Tum quiſque tenetur, 1. adhibere diligentiam in veritate inquirenda debitam, & poſſibilem pro rei gravitate, & loci ac perſonæ qualitate & conditione; Deum orando, cor mundando per contritionem, ne impediatur lumen veritatis, affectum omnem pravum deponendo; cupiditates quæ mentem obcœcant cohibendo; probos ac peritos conſulendo; praxim timora-

moratorum ac proborum attendendo; rationes utrimque, & rem pro materiæ gravitate ex solo amore veritatis expendendo. Nam eodem præcepto, quo quisque tenetur prudenter agere, & vitare peccatum, tenetur etiam veritatem diligenter investigare, ne imprudenter agat, seque periculo peccandi exponat.

2. In dubio post diligentiam debitam adhibitam, quisque tenetur se prudenter resolvere, ideòque non per solum affectum, sed per motivum prudentiæ. Alioqui adhuc se exponet periculo peccandi; nam voluntas est potentia cœca, quæ debet dirigi per prudentiam intellectus.

3. Quod si pro utraque parte æqualis stet probabilitas, vel nullum grave motivum occurrat, tenetur sequi partem tutiorem, hoc est quam sequendo nullum est periculum agendi contra ullam legem, juxta regulam juris: *In dubio tutior pars eligenda est:* alioqui se exponit periculo peccandi. Licet tamen sequi partem minùs tutam, modò sit longè probabilior altera, ut infra dicam.

CAPUT. III.

De conscientia scrupulosa.

Quæst. I. Q*Uid est scrupulus?*

Resp. Est opinio formidolosa peccati, ubi non est peccatum, ex inani frivoloque motivo concepta, & animum plerumque angens: sive est actus, quo intellectus ob motivum parvi aut nullius momenti, judicat cum anxietate aliquid hic & nunc esse præceptum vel prohibitum. Laxa econtra est actus, quo intellectus ob motivum leve seu insufficiens, judicat aliquid hìc & nunc licitum esse, vel etiam bonum.

Quæst. II. *Quænam sunt causæ scrupulorum?*

Resp. Hæ, nimirùm melancholia, indoles timida, judicii imbecillitas, cerebri debilitas ex morbo, vel ex immoderatis jejuniis ac vigiliis contracta: ignorantia, superbia, mentis inconstantia vel pertinacia, pusillanimitas & dejectio animi, ob quam quis nescit timores vanos contemnere; conversatio cum scrupulosis; suggestio dæmonis, ut bonum spirituale hominis impediat, & à perfectione vel salute tanquam nimis ardua imò & impossibili deterreat, vel ut hominem ineptum reddat ad opera Deo gloriosa, & proximo utilia, &c.

Quæst. III. *Quænam sunt remedia contra scrupulos?*

Resp. Hæc à Doctoribus passim præscribuntur.

1. Frequens oratio, & alia pietatis opera, præsertim actus humilitatis, fiduciæ & amoris in Deum, &c.

2. Solicitudo cavendi peccata manifesta, tum mortalia, tum venialia.

3. Proborum ac sapientum vitam ac consuetudinem intueri, ut monet sanctus Antoninus.

4. Sequi in omnibus directionem sui superioris, vel confessarii, seu directoris probi ac prudentis, deposita opinione propria inani: quod non solùm tutò potest, sed etiam debet

scru-

ſcrupuloſus, ob gravia damna, & pericula peccandi formaliter, quæ ei impendent, ſi remedia & conſilia reſpuat. Et ſi enim directorem errare contingeret, quia tamen ei obtemperando, agit quod in ſe eſt, non peccabit, ex c. 44. *de ſentent. excomm.* ibi: *Ad ſui Paſtoris conſilium, conſcientia levis & temerariæ credulitatis exploſa, licitè poteſt, &c.*

5. Non debet ad ſingula directorem adire, ſed ex regulis generalibus ab ipſo vel aliunde acceptis aſſueſcat formare conſcientiam in caſibus occurrentibus.

6. Cavere otium, & vagas cogitationes, quæ mentem ſcrupulis vexant; & animum in ipſis ſcrupulorum initiis aliò avertere.

7. Scrupulos contemnere, non fovere cogitationes, ſed contra illos agere, formando prudens ac rectum judicium in oppoſitum. Quod facilè fieri poteſt, cùm ſcrupulus ſit opinio levi ac contemptibili motivo nixa.

8. Deſtruere cauſas ſcrupulorum. Superbus prudentiæ ſuæ non innitatur. Pertinax frangat ſuum judicium. Rudis inſtruatur. Timidus meditetur bonitatem Dei, qui non imponit præcepta redigentia ad inſaniam. Melancholicus expellat medicamentis atram bilem, &c.

Quæſt. IV. *Quomodo ſe gerere debet Confeſſor cum ſcrupuloſo?*

Reſp. Confeſſor, 1. nullum ſcrupuloſum admittat, niſi declaret ſe velle ejus conſilia ſequi, depoſito proprio judicio. Quare ei perſuadeat ſcrupuloſum non poſſe ſeipſum regere, ideòque debere regi per alium cui obſequatur: nam Dei providentia nemini negat modum, quo regi in via ſalutis poſſit, cùm Deus ſincerè velit omnes ſalvare. Idque eſſe medium ab omnibus Sanctis & Doctoribus præſcriptum, & neceſſarium ad curandum hunc animi morbum, ex quo, ni curetur, graviſſima damna ſpiritualia & pericula oriuntur.

2. Scrupulorum cauſas exploret, & remedia ex allatis aptiſſima præſcribat.

3. Doceat principia generalia, quibus utatur ad depellendos ſcrupulos, nec admittat frequentes ad ſe recurſus: & dum ſcit ſcrupulum afferendum eſſe, dimittat illum non auditum: nam hæ interrogationes & frequentes recurſus fovent ſcrupulos.

4. Sollicitè moneat, ut nulli ſcrupulo cedat, ſed contra omnes cognitos ut tales agat.

5. Si valdè gravem anxietatem & moleſtiam patiatur in obſervando præcepto, à quo notabile nocumentum excuſat, petatur pro eo diſpenſatio, ſi aliter curari nequeat.

6. Moneat, ut abſtinet à nimis anxio conſcientiæ examine, doceatque eum non teneri niſi ad mediocre examen peccatorum, quamvis aliqua fortaſſe hinc omitti contingeret, ſi videat tantam hac in re eſſe anxietatem, ut timeatur periculum lædendi cerebrum, vel ad inſaniam aut deſperationem redigendi. Nam ad materialem Confeſſionis integritatem, non tenetur cum tanto incommodo ac periculo; nec Deus id totum hac in re ab ægris animis exigit, quod à ſanis.

7. Con-

7. Confeſſionem generalem peccatorum antea ritè confeſſorum, impediat ſcrupuloſo timorato, & ſufficienter à peccatis purgato, ſi inde oriatur nimia anxietas ac moleſtia, vel timeatur capitis debilitas, aut corporis morbus. Sed permittat ei, qui non videtur ſatis purgatus à peccatis; modò ex illa repetitione non immineat periculum in ea denuò conſentiendi: nam confeſſio generalis per ſe utilis eſt ad conſcientiam purgandam.

8. Non permittat abſtinere à frequentandis ut oportet Sacramentis, ne privetur gratia ſacramentali, quæ plurimùm valet ad pacandam conſcientiam.

9. Plerumque mitem ac benignum ſe præbeat erga illum, ne afflicto afflictionem addat. Quandoque tamen juvabit auſteritas, ut expugnetur ejus animi pertinacia.

10. Caveat ne pœnitens ab uno extremo tranſeat ad aliud, conſcientiamque timoratam in ulla re deponat.

CAPUT IV.

De Conſcientia & Opinione probabili.

N*Ota* 1. Opinio probabilis ſpeculativè ac ſecundùm ſe, eſt opinio veriſimilis, ſed non evidenter vera: ſive eſt opinio quæ nititur motivo gravi, ſed abſolutè fallibili. Opinio verò probabilis practicè & reſpectivè ad operantem, eſt ea, quæ apparet ita veriſimilis, ſeu niti motivo tam gravi, quamvis abſolutè fallibili, ut poſt diligentem veritatis inquiſitionem, poſſit meritò ac prudenter approbari ut vera. Non poteſt autem meritò ac prudenter ob apparentia veritatis approbari ut verum, quod habet majorem, aut etiam æqualem apparentiam falſitatis.

Nota 2. Opinio probabilis ſtrictè loquendo differt à conſcientia probabili: nam hæc eſt actus, quo intellectus, ob motivum grave ſed fallibile, judicat actionem hic & nunc exercendam, eſſe licitam vel illicitam: illa verò eſt actus, quo intellectus, ob motivum grave ſed fallibile, judicat aliquid eſſe licitum vel illicitum, præſcindendo à praxi actuali, ſeu exercitio.

Nota 3. Ut opinio cenſeatur probabilis etiam ſpeculativè, neceſſe eſt, 1. Ut nec rationi evidenti, aut principio certo, nec Scripturæ, nec Traditioni, nec Patribus, nec Conciliis, nec Summorum Pontificum decretis, nec unanimi Doctorum ſententiæ adverſetur. 2. Ut nitatur motivo gravi, licèt abſolutè fallibili. Motivum autem grave eſt motivum magni momenti; quod, ſi ſeorſim ſpectetur, nec oppugnetur motivo æquè aut magis gravi in oppoſitum, per ſe ſufficit ad eliciendum pro una parte judicium prudens, quamvis inevidens & abſolutè fallibile. Porrò opinio improbabilis eſt ea, quæ nititur motivo levi; & abſolutè inſufficiente ad prudentem aſſenſum.

Nota 4. Probabilitas eſt veriſimilitudo ſeu apparentia veri infra evidentiam, fundamento nixa; ſive eſt motivum grave, ſed abſolutè fallibile, reddens opinionem veriſimilem. Di-

viditur in intrinſecam, & extrinſecam. Probabilitas intrinſeca eſt ea, quam facit momentum aliquod diſtinctum ab authoritate; ſeu eſt momentum ipſius rationis. Extrinſeca eſt ea, quam facit momentum authoritatis Doctorum, vel teſtium. Doctorum tamen authoritas non movet, niſi in quantum præſumitur cum ea conjunctam eſſe gravem rationem, ita ut reſolvatur in gravem rationem præſumptam. Quare probabilitas, quæ eſt ab auctoritate Doctorum, non tam ex illorum numero, quàm ex eorum merito, videlicet probitate, doctrina, ſtudio, diligentia ac ſapientia, metienda eſt. Hinc opinio probabilis intrinſecè eſt ea, quæ habet pro motivo rationes ab authoritate diſtinctas: probabilis verò extrinſecè eſt ea, quæ habet pro motivo authoritatem aliquam magnam, ſed fallibilem, quamvis hæc reſolvatur in gravem rationem præſumptam.

Nota 5. Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Si liber ſit alicujus junioris & moderni, debet opinio cenſeri probabilis, dum non conſtet rejectam eſſe à Sede Apoſtolica tamquam improbabilem.*

Nota 6. Opinio tuta eſt ea, quæ removet à periculo peccandi; tutior, quæ magis removet; minùs tuta, quæ minùs removet à tali periculo. Item tutior ſtat pro præcepto, hoc eſt, aſſerit extare præceptum jubens vel vetans aliquid. Minùs tuta dicitur favere libertati, quia negat extare præceptum & obligationem circa aliquid, ſed aſſerit hominem poſſe licitè pro arbitrio utrumvis eligere.

Nota 7. Agitur hìc de Opinione probabili relatè ad operantem poſt diligentem ac debitam veritatis inquiſitionem, & motiva utriuſque partis diligenter & ex ſtudio veritatis aſſequendæ expenſâ.

Quæſt. I. *An licet ſequi conſcientiam probabilem & minùs tutam?*

Reſp. Non licet, niſi probabilitas ſit tanta, ut excludat omnem formidinem rationabilem falſitatis, & pariat certitudinem moralem ſaltem relativam: quia, ut dixi cap. 2. quæſt. 1. ad non peccandum requiritur judicium certum ſaltem certitudine morali, qua prudenter excludatur dubitatio, & peccati formido ſaltem rationabilis. Hinc non licet ſequi conſcientiam minùs tutam, & minùs aut non magis probabilem quàm ſit tutior oppoſita, ut conſtabit etiam ex mox dicendis. Econtra licet ſequi conſcientiam unicè probabilem, vel ſaltem longè probabiliorem oppoſita, ſtante pro præcepto, non quidem quatenus eſt præcisè probabilis, ſed quatenus eſt tunc moraliter certa.

Quæſt. II. *An licet ſequi opinionem minùs probabilem ſtantem pro libertate, in concurſu probabilioris ſtantis pro præcepto.*

Reſp. Numquam licet, ſed ſemper tenemur ſequi probabiliorem & tutiorem. Prob. 1. Ex *Eccl.* 3. *Ante omnia opera tua verbum verax præcedat te, & ante omne actum conſilium ſtabile.* Ibi traditur præceptum generale ſectandi veritatem, & faciendi quod in nobis eſt ad ſectandam veritatem de licitate ſeu honeſtate actus; quod etiam ipſe Ariſtoteles 1. Ethic. c. 4. docet: *Veritatem*, inquit, *debemus inquirere, & ſequi, quantùm poſſumus.*

Sed

Sed qui sequitur opinionem minùs probabilem de honestate actus, relicta probabiliore de ejus malitia, non facit quod in se est ad sectandam veritatem de honestate actus: nam sequitur partem minus verisimilem, quæ proinde à vero magis recedere ipsi videtur, relicta verisimiliore, & veritati propiore. Ergo.

2. Ille peccat, qui facit id, quod non potest judicare prudenter esse licitum: nam ad agendum vel omittendum licitè, requiritur judicium prudens de honestate actus, vel omissionis. At sequens opinionem minùs probabilem & minùs tutam, non potest judicare prudenter actionem vel omissionem suam esse licitam. Ergo. *Prob. min.* Talis non potest judicare suam actionem vel omissionem esse licitam, nisi in judicando præferat minorem verisimilitudinem majori, & motiva minùs gravia motivis gravioribus, ut patet. Sed qui in judicando præfert minorem verisimilitudinem majori, & motiva minùs gravia motivis gravioribus, imprudenter judicat. Ergo sequens opinionem minùs probabilem, &c. non potest, nisi imprudenter, judicare actionem vel omissionem suam esse licitam. *Minor* patet. Et verò ut intellectus prudenter procedat in judicando, debet in judicando, quantùm in se est, vitare malum suum, nempe errorem. At hoc non facit, si in judicando præfert minorem verisimilitudinem majori; nam intellectus non censetur in æstimatione prudenti vitare quantùm in se est errorem, nisi cùm in evidentibus amplectitur id, quod verum est, & in obscuris id, quod, omnibus diligenter perpensis, apparet verisimilius. Quare extat præceptum generale prudentiæ, ut in evidentibus sequamur veritatem notam de honestate actus, & in obscuris verisimilitudinem majorem, & magis removentem à periculo agendi contra veram legem.

3. Tenemur observare præceptum, quod sufficienter proponitur ad obligandum, ut patet; & illud præceptum sufficienter proponitur ad obligandum, quod prudenter affirmari potest, nec nisi imprudenter negari, ut etiam patet. At tale est præceptum, quod apparet probabilius, cùm pro eo stent motiva graviora: prudenter enim in judicando præferuntur motiva graviora motivis minùs gravibus, & major verisimilitudo minori, nec nisi imprudenter postponerentur.

4. Ut quis non peccet, debet habere judicium saltem moraliter certum, quòd actio sua sit licita. Nam homo semper tenetur prudenter agere, nec licet se exponere periculo peccandi: prudentia autem, cùm sit virtus mentis practica, requirit certitudinem saltem moralem. At hoc judicium habere non potest, sequendo opinionem minùs probabilem, & minùs tutam. Nam non potest illi apparere certum quòd actus sit licitus, cùm illi appareat certum quòd verisimilius sit eum esse illicitum; hæc enim judicia virtualiter opponuntur: Mihi apparet certum quòd actus sit licitus, & simul mihi apparet certum quòd verisimilius sit eum esse illicitum.

5. Quia in concurſu duarum opinionum æquè probabilium, tenemur ſequi tutiorem, ut modo probabo. Ergo à fortiori, &c.

Hinc collige nemini licere conſilium dare ſecundùm opinionem, quæ ei minùs probabilis & minùs tuta videtur, cùm nemini liceat ſecundùm illam operari, & nemini liceat conſulere actum illicitum.

Porrò Adverſarii fatentur, Profeſſores in docendo teneri ſequi ſententiam probabiliorem, præſertim in rebus gravibus, quales ſunt quæ ad fidem vel mores pertinent: quia ideò eis tale munus commiſſum eſt, ut diſcipulos doceant probabiliora in rebus, quarum abſoluta certitudo non eſt.

Obj. 1. Opinio minùs probabilis in allata hypotheſi, eſt probabilis, habet motivum grave ac rationabile. Ergo. *Reſp.* Opinio minùs probabilis, in concurſu tutioris probabilioris aut æquè probabilis, eſt ad ſummum probabilis ſpeculativè, ſecundùm ſe, & abſolutè: at non eſt probabilis practicè, & in ordine ad hìc & nunc operandum ex prudenti judicio de honeſtate ſeu licitate actus. Habet motivum grave, aptum ad obtinendum aſſenſum viri prudentis, ſi illud ſpectetur ſeorſim & abſolutè: ſecus, ſi ſpectetur comparatè ad motivum gravius aut æquè grave in oppoſitum: nam motivum grave non poteſt prudenter in judicando præferri motivo graviori aut æquè gravi in oppoſitum; nec proinde in hoc concurſu poteſt fundare aſſenſum prudentem de licitate actus.

Obj. 2. Opinio probabilis, hoc ipſo quòd eſt probabilis, prudenter judicatur ut vera, etiam in tali concurſu, & ſic prudenter ſecundùm eam agimus. *Reſp.* Hoc eſt falſum, ut conſtat ex dictis, & ex his propoſitionibus ab Innoc. XI. damnatis. 3. *Generatim dum probabilitate ſive intrinſeca ſive extrinſeca quantumvis tenui, modò à probabilitatis finibus non exeatur, confiſi aliquid agimus, ſemper prudenter agimus.* 4. *Excuſabitur infidelis non credens, ductus opinione minùs probabili.* Ergo nec quivis alius excuſabitur, ſi talem opinionem ſequatur in iis, quæ pertinent ad mores. Præterea opinio probabilis non poteſt, ſaltem prudenter, judicari vera in concurſu probabilioris oppoſitæ; cùm ſit fundamentum gravius judicandi eam eſſe falſam. Idem dic in concurſu opinionis æquè probabilis, quia non eſt potior ratio eam judicandi veram, quàm falſam; nec eſt ſufficiens fundamentum attribuendi veritatem uni parti potiùs quàm alteri, cùm neutra appareat magis vera quàm falſa: unde intellectus tunc debet hærere ſuſpenſus, vel judicare rem eſſe dubiam.

Obj. 3. Motivum grave, hoc ipſo quòd grave eſt, dignum eſt aſſenſu, & facit magnam ſpem aſſequendæ veritatis. *Reſp. diſt.* Quamdiu non apparet motivum gravius vel æquale in oppoſitum, *Concedo.* Cùm apparet motivum gravius vel æquale pro oppoſita parte, *Nego.* Nam gravitas motivi vincitur per gravitatem majorem alterius oppoſiti, & non poteſt vincere gravitatem æqualem. Porrò motivum grave non ſic dicitur, quia mere-

meretur aſſenſum in omni caſu, ſed tantùm quia illum meretur, quamdiu ejus vis non ſuperatur per majus motivum oppoſitum; vel non eliditur per æquale, quod viciſſim elidit: nulla enim gravitas prævalere poteſt alteri majori vel æquali oppoſitæ.

Obj. 4. Motivum per ſe ſufficiens ad prudentem aſſenſum, ſemper ad eum ſufficit: *Reſp.* Motivum per ſe & intrinſecè ſufficiens ad prudentem aſſenſum pro quocumque caſu, ſemper ſufficit ad prudentem aſſenſum. At non ſemper ad prudentem aſſenſum ſufficit motivum, quod ad illum ſufficiens eſt pro aliquibus tantùm caſibus. Motivum autem præcisè grave non eſt motivum per ſe & intrinſecè ſufficiens ad prudentem aſſenſum pro quocumque caſu: alioqui ſufficeret etiam dum poſtea occurrit motivum evidens & certum pro oppoſita parte.

Obj. 5. Sequens opinionem minùs probabilem, agit cum ratione. Ergo non peccat. *Reſp.* Agit cum ratione, quæ ſuperatur per aliam majorem in oppoſitum, & quæ proinde non ſufficit ad prudentem aſſenſum, & ſic agit imprudenter & irrationabiliter. Si autem ſequatur opinionem æquè probabilem, tunc agit cum ratione quæ eliditur per aliam æqualem, & quæ proinde non ſufficit ad prudentem aſſenſum.

Obj. 6. Lex non obligat, niſi cùm certum & evidens eſt illam exiſtere. *R.* Neg. quia 1. hoc continet laxitatem intolerabilem. 2. Inde ſequeretur legem naturalem, quoad maximam ſui partem, inutiliter latam eſſe à Deo. Nam, ut patet ex diſidiis Doctorum circa innumeros penè caſus, lex naturalis quoad maximam ſui partem, & innumeros penè caſus, non cognoſcitur evidenter. 3. Sequeretur licere ſequi opinionem minus tutam, quamdiu habet aliquid probabilitatis, quod damnatum eſt ab Innocent. XI. & repugnat cap. 44. *de ſent. excomm.* nam tamdiu oppoſita tutior non eſt evidenter vera. 4. Lex obligat, hoc ipſo quòd eſt ſufficienter propoſita; & eſt ſufficienter propoſita hoc ipſo quòd eſt probabilius illam exiſtere: nam hoc ipſo ejus exiſtentia prudenter affirmari poteſt, & non niſi imprudenter negari, cùm habeat motiva graviora.

Obj. 7. Poteſt quis per principia certa formare judicium prudens & certum, quòd liceat ſequi opinionem minùs probabilem & minùs tutam in concurſu tutioris magis aut æquè probabilis.

Reſp. Neg. Nam principia Probabiliſtarum non ſunt certa, ſed controverſa; imò ſunt falſa, aut ſaltem dubia, ut patet ex noſtris ſolutionibus. Unde non poſſunt fundare judicium moraliter certum de honeſtate actionis vel omiſſionis.

Obj. 8. Summi Pontifices ſæpè diſpenſarunt in caſibus, in quibus minùs probabile erat, eos poſſe diſpenſare. Ergo ſæpe ſecuti ſunt opinionem minùs probabilem, &c. *Reſp.* Neg. ant. Nam ſi qui in concedendis diſpenſationibus aliquando à communiori ſui temporis ſententia receſſerunt, ideò ab ea diſceſſere, quia poſt ſufficientem veritatis inquiſitionem, oppoſi-

oppositam sententiam judicarunt esse longè probabiliorem ex motivis intrinsecis.

Obj. 9. Cap. *Si vir* 2. de cognat. spirit. dicitur: *Si vir, vel mulier scienter vel ignoranter filium suum de sacro fonte susceperit, an propter hoc separari debeant? Consultationi tuæ taliter respondemus, quòd quamvis generaliter sit institutum, ut debeant separari, quidam tamen humaniùs sentientes, aliter statuerunt. Ideóque nobis videtur, quòd sive ex ignorantia, sive ex malitia id fecerint, non sunt ab invicem separandi; nec alter alteri debet debitum subtrahere, nisi ad continentiam servandam possint induci.* Unde sic argumentaberis. Ibi Alexander III. casum propositum decidit secundùm opinionem minùs probabilem, & minùs tutam, utpote faventem libertati, ut patet ex his verbis: *Quidam humaniùs sentientes, aliter statuerunt.* Ergo.

Resp. Neg. ant. Et dico eum decidisse casum secundùm opinionem faventem libertati, quia ei probabilior videbatur, ut patet ex ratione quam subjicit: *Quia*, inquit, *si ex ignorantia id factum est, eos ignorantia excusare videtur: si ex malitia, eis sua fraus non debet patrocinari, vel dolus.* Quare multi Canonistæ per tò *humaniùs*, intelligunt æquiùs, rationabiliùs. Porrò ibi non permitti parenti, qui scienter filium de sacro fonte levarat, exigere debitum; sed præcisè statuit non ideò debitum denegari debere petenti. Præterea ibi agitur de eo, quod Pontifex, ut pote legislator supremus, mutare poterat, si magis expedire judicaret ad amovendum peccandi periculum.

Obj. 10. cap. *Laudabilem*, de frigidis, ubi Cœlestinus III. triennium experientiæ concedit eis, qui matrimonium contraxerunt, si dubitent, an impotentia sit absoluta, vel temporalis. *R.* Ex hoc capitulo nil concludi potest contra nos: nam etiam si minùs probabile esset illos sub finem triennii non fore impotentes; tamen certum est, 1. Ecclesiam, in dubio an impotentia sit absoluta, an temporalis, posse certum tempus experientiæ concedere iis, qui jam contraxerunt: alioqui si hoc non concederetur, vel matrimonium dissolveretur in dubio de ejus valore, quod non licet; vel contrahentibus prohibendum esset, ne in tali dubio uterentur conjugio, & ne aliud inirent, quod etiam fieri non potest sine injuria illorum, qui bona fide contraxerunt; & sine necessitate & culpa sua exponerentur periculo incontinentiæ. 2. Tempus illud triennii prudenter constitutum esse, ut adhibitis mediis possibilibus & licitis, conentur impotentiam tollere: nam hoc tempus nec nimis breve, nec nimis longum est, & circa finem triennii impotentia tandem cessare potest.

Obj. 11. cap. *Litteras*, de restit. spoliat. *R.* In hoc capitulo Innocentius III. præcisè relinquit duabus sententiis oppositis suam probabilitatem speculativam & absolutam, quam habebant. Unde non vult damnare eum, qui alterutram eligit prudenter, ideóque putans eam esse probabiliorem. Ipse verò tertiam eligit, quia ei

ei videbatur probabilior, nolens tamen definire veritatem aut falſitatem aliarum. Præterea, duæ illæ aliæ ſententiæ priores, quas exponit, ſingulæ ſtant pro lege licèt diverſa, non autem pro libertate: nam prima ſtat pro lege juſtitiæ, & jure mariti contra libertatem mulieris, altera verò pro lege matrimonium inter conſanguineos vetante.

Obj. 12. cap. *Inquiſitioni*, de ſent. excom. *R.* Ibi Pontifex reſpondet ſecundùm partem tutiorem, & legi faventem: nam ſic ait de conjuge, probabiliter, ſed non certo credente matrimonium eſſe invalidum: *Cùm conſcientia pulſat animum ex credulitate probabili & diſcreta, quamvis non evidenti & manifeſta debitum quidem reddere poteſt, ſed poſtulare non debet: ne in alterutro vel contra legem conjugii, vel contra judicium conſcientiæ committat offenſam.*

Obj. 13. can. *Ego ſolis*, diſt. 9. *R.* Ibi S. Auguſtinus non agit de minùs probabili & tuto, ſed ſolùm de Auctoribus non canonicis. *Alios*, inquit, *ita lego, ut quantalibet ſanctitate, doctrinaque polleant, non ideò verum putem, quia ipſi ita ſenſerunt, ſed quia mihi per alios authores, vel canonicas, vel probabiles rationes, quòd à vero non abhorreat, perſuadere potuerunt.* Ubi non dicit ſe admittere eorum libros ut veros propter probabiles rationes. quæ oppugnentur rationibus æquè aut magis probabilibus ſeu gravibus in contrarium: de quo tamen hìc agitur. Sanè licet ſequi opinionem nixam rationibus probabilibus ſeu gravibus, quando non oppugnat aliis rationibus magis aut æquè gravibus.

Obj. 14. can. *Sicut quædam*, diſt. 14. ubi S. Leo dicit: *In iis quæ vel dubia fuerint, aut obſcura, id noverimus ſequendum, quod nec præceptis evangelicis contrarium, nec decretis ſanctorum Patrum inveniatur adverſum. R.* Sequi opinionem minùs probabilem & minùs tutam, eſt contra præcepta evangelica, quibus præcipiuntur prudentia chriſtiana in actibus noſtris, vitatio periculi peccandi, maxima cura in ſervandis præceptis, & via arcta quæ ducit ad vitam, quamque pauci ingrediuntur.

Præterea hic textus in doctrina adverſariorum nimis probat: probat enim nos debere ſequi ſimul duas opiniones contradictorias: nam juxta illos, opinio minùs probabilis & minùs tuta, & opinio probabilior & tutior ipſi contradictoria, non adverſantur præceptis evangelicis, nec decretis ſanctorum Patrum; & tamen S. Leo dicit: *Id noverimus ſequendum*, hoc eſt, id ſequi debemus.

Porrò cùm dicitur opinio probabilis eſſe ea, quæ neque Scripturæ, neque Patribus & Conciliis, neque Summorum Pontificum decretis adverſatur, hoc debet intelligi de opinione probabili abſolutè & ſecundùm ſe conſiderata: nam ſi conſideretur relatè ad tutiorem æquè aut magis probabilem, ea jam quoad praxim adverſatur Scripturæ præcipienti magnam prudentiam, & exigenti certitudinem moralem de bonitate actionis: quæ certitudo non poteſt ſtare pro opinione minùs tua, & minus aut æque probabili in concurſu tutioris & probabilioris.

Obj. 15.

Obj. 15. Omnes ferè Doctores xvii. ſæculi docuerunt licere ſequi opinionem minùs probabilem, & minùs tutam. *Reſp.* 1. Illis oppono tum veteres Doctores, qui ante annum 1571. floruerunt. Nam Anton. Cordubenſis in ſuo Quæſtionario lib. 2. quæſt. 3. poſtquam dixit tenendam eſſe partem tutiorem, quando probabilior eſt, addit: *Et in hoc omnes Doctores conſentiunt.* Tum Clerum Gallicanum, & innumeros recentiores ex omni natione & ordine, qui nunc re melius perpenſa, oppoſitum docent. 2. Plurimi ex illis, qui nobis objiciuntur, docuerunt ſolùm licere ſequi opinionem minùs tutam, quæ communiùs ab aliis haberetur minùs probabilis, quando operanti, poſt diligentem veritatis inquiſitionem, apparet certò probabilior ex ratione. 3. In tantum opinio aliqua cenſeri poteſt probabilior propter majorem numerum Doctorum eam tuentium, in quantum idcircò rectè præſumitur habere pro ſe graviora motiva ex Scriptura, traditione, vel ratione petita. At jam hæc motiva habere pro ſe rectè præſumi non poteſt Probabiliſmus, cùm oppſitum jam pridem à multis oſtenſum ſit. 4. Probabilitas extrinſeca, petita ſcilicet ab authoritate Probabiliſtarum, non plus valere debet apud eos, qui per ſe veritatem explorare debent, quam valeat pondus rationum, quibus nititur Probabiliſmus: quæ profectò rationes certitudinem moralem nunquam fundare poſſunt. 5. Sicut ille imprudenter agit, qui in agendo ſequitur judicium multorum & gravium virorum, quos ei aliunde evidens eſt errare; ita ille imprudenter agit, qui in agendo ſequitur judicium multorum & gravium virorum, quos ei, omnibus maturè conſideratis, veriſimilius eſt errare. 6. Multæ olim viguerunt opiniones, quæ poſtea diligentiùs expenſæ, omninò evanuerunt. *Obſerva.* Nemo è Societate noſtra ex profeſſo Probabiliſmum, cujus author fuiſſe fertur Bartholomæus Medina ex alio Ordine, amplexus eſt, & pro eo ſcripſit, niſi poſtquam ita invaluerat, ut jam eſſet communis Scholarum omnium doctrina. Nam Vaſquez, qui primus è Societate noſtra hunc ex profeſſo amplexus eſt, teſtatur tunc fuiſſe inter Doctores communem. Primi verò Probabiliſmi impugnatores è Societate noſtra prodiere, videlicet Rebellus tom. 1. de Juſtitia, edito an. 1608. Comitolus lib. 2. reſponſ. moral. quæſt. 18. n. 6. edit. an. 1609. Et Andreas Blancus, ſub nomine Candidi Philaleti, tract. de opinionum praxi, edito an. 1642. quos ſecuti ſunt multi alii ex eadem Societate, ut de Elizade, Eſtriz, R. P. Thyrſus Gonzalez Præpoſitus Generalis, de Camargo, Malatra, Gisbert, &c. His adde Reginal. lib. 11. c. 3. Cardinal. Bellarminum, & plurimos Profeſſores Theologiæ, quotidie impugnantes Probabiliſmum, quem Congregatio generalis XIII. an. 1687. declaravit non eſſe doctrinam Societatis. Et vero S. Ignatius Societatis noſtræ Inſtitutor, hanc prudentiæ regulam omnibus Societatis Profeſſoribus præſcribit, ut *ſequatur in quavis facultate ſecuriorem & magis approbatam doctrinam*, Conſtit. p. 4. cap. 5.

Quæſt.

Quæſt. III. *An licet ſequi opinionem minùs tutam, ſeu ſtantem pro libertate, in concurſu opinionis æquè probabilis tutioris, ſeu ſtantis pro præcepto?*

Reſp. Neg. Quia 1. extat illud præceptum generale lumine naturali notum, & in Jure canonico ſæpe à Summis Pontificibus traditum, ut principium deciſionum: *In dubiis tutior pars eſt eligenda*, ut cap. 5. de Clerico excomm. *In dubiis tutior pars eſt eligenda.* Et cap. 12. de homicid. *Cùm in dubiis ſemitam debeamus eligere tutiorem.* Et cap. 3. de Sponſal. *Quia igitur in his, quæ dubia ſunt, quod certius exiſtimamus, tenere debemus, &c.* Alioqui enim operans exponit ſe periculo faciendi contra legem, & peccandi. At in concurſu duarum opinionum æquè probabilium, eſt verum dubium, ut docet S. Thomas q. 14. de verit. a. 1. & S. Antoninus 1. p. tit. 20. de regulis juris. Nam eſt vera ſuſpenſio judicii de veritate & falſitate, ob motiva pro utraque parte æqualia: neque enim eſt potior ratio judicandi unam opinionem eſſe veram, quàm alteram, cùm neutra plus minusve appareat vera aut veriſimilis quàm altera; & ſic intellectus neceſſariò ſuſpendit judicium. Ergo in tali concurſu eligi debet pars tutior, agendo ſecundùm opinionem ſtantem pro præcepto.

2. Ex S. Auguſt. lib. 1. de Bapt. c. 3. *Graviter peccaret in rebus ad ſalutem animæ pertinentibus, vel eo ſolo, quòd certis incerta præponeret.* Et cap. 5. *Accipere* (Baptiſmum) *in parte Donati, ſi incertum eſt eſſe peccatum; qui dubitet certum eſſe peccatum, non ibi potiùs accipere, ubi certum eſt non eſſe peccatum?* Ergo ex S. Auguſtino, cùm incertum eſt aliquid eſſe peccatum: & certum eſt aliquid non eſſe peccatum, certò peccat, qui non eligit id quod conſtat non eſſe peccatum. At in concurſu opinionum æquè probabilium, eligens minùs tutam, non eligit id, quod certum eſt non eſſe peccatum, ſed id quod incertum eſt non eſſe peccatum, ut patet; cùm ſit æquè probabile eſſe peccatum. Ergo talis certò peccat.

3. Peccat, qui agit ſine judicio prudenti, quòd actio ſua ſit licita. At ſequens opinionem minùs tutam in allata hypotheſi agit ſine tali judicio: nam non poteſt, ſaltem prudenter, judicare non extare præceptum prohibens actionem, cùm non poſſit ſaltem prudenter judicare veram eſſe opinionem negantem extare præceptum: non enim habet fundamentum ſufficiens judicandi illam eſſe potiùs veram quam oppoſitam, cùm fundamenta utriuſque opinionis appareant æqualia; & apparentia veri ac falſi ſit æqualis pro utraque parte contradictionis. Quare, ut intellectus prudenter ſe gerat, debet ſuſpendere aſſenſum & diſſenſum, cùm non habeat motivum potiùs aſſentiendi quàm diſſentiendi.

4. Opinio æquè tantùm probabilis ſtans pro libertate, non poteſt afferre certitudinem moralem, quæ ſaltem requiritur ad non peccandum: nam motiva, quibus nititur, eliduntur per motiva oppoſita æquè gravia: quantam enim illa habent vim movendi ad aſſenſum, tantam alia habent moven-

movendi ad dissensum; & sic intellectus nihil habet quo possit, saltem prudenter & firmiter, determinari ad assensum.

5. Qui se exponit probabili periculo peccandi, peccat, juxta illud Eccli. *Qui amat periculum, in illo peribit.* Sed qui facit id quod ei apparet tam probabile esse illicitum quàm licitum, exponit se probabili periculo peccandi, attento animi sui conceptu, cùm evidenter & necessariò judicet esse æque probabile actum prohiberi.

6. Qui facit vel omittit id quod cognoscit æquè probabiliter esse contra legem: quam non esse, violat hoc præceptum generale, obligans ad maximam sollicitudinem & curam servandi legem. Psal. 118. *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis.* Item peccat contra legem charitatis, & subjectionis ad Deum: nam hæc lex exigit, ut abstineamus non solùm ab iis, quibus certò scimus Dominum ac Legislatorem offendendum, sed etiam ab illis, quibus non constat non esse offendendum. Non enim est bonus amicus, bonus ac fidelis servus, qui facit id, quod judicat æquè probabile esse quòd displiceat amico vel domino.

Confirmo 1. Authoritate Cleri Gallicani, qui in Comitiis generalibus ann. 1700. sic ait: *Absit verò, ut probemus eorum errorem, qui negant licere sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam. Sed ad rectum usum probabilium opinionum has regulas à jure præscriptas agnoscimus: Primùm, ut in dubiis de salutis negotio, ubi æqualia utrimque animo sese offerunt rationum momenta, sequamur id quod tutius, sive quod est in hoc casu unicè tutum. Neque id consilii, sed præcepti loco habeamus, dicente Scriptura:* Qui amat periculum, in illo peribit. *Hæc prima regula. Altera ... ut nemini liceat eligere eam sententiam, quam non veritati magis consentaneam duxerit.*

2. Authoritate Cardin. Bellarmini ep. ad nepotem suum Episc. Thean. ubi hæc ait: *Si quis velit in tuto salutem suam collocare, is omninò debet certum veritatem inquirere, & non respicere quid multi hoc tempore dicant, aut faciant. Et si rei certitudo non possit ad liquidum apparere, debet omninò tutiorem partem sequi; & nulla ratione, nullius imperio, nulla utilitate temporali proposita, ad minùs tutam partem declinare. Agitur enim de summa rei, cùm de salute æterna tractatur; & facillimum est conscientiam erroneam aliorum exemplo induere, & eo modo, conscientia non remordente, ad eum locum, ubi vermis non moritur & ignis non extinguitur, descendere.*

Hinc non licet inire contractum, qui probabiliùs vel æquè probabiliter apparet injustus, &c.

Obj. 1. Qui sequitur opinionem minùs tutam in concursu oppositæ tutioris æquè probabilis, non agit in dubio practicè practico; sed per judicia reflexa certò judicat se licitè agere.

Resp. 1. Ex dubio speculativo seu generali, necessariò resultat dubium practicum circa actionem particularem hic & nunc ponendam. Nam cùm propositio universalis contineat omnes particulares propositiones & per illas verificetur; dubitare an aliquis contractus in genere sit illicitum,

idem

idem est ac dubitare, an hic & ille contractus particularis participans illam rationem specificam, sit illicitus: sic dubitare an liceat pingere die festo sine necessitate, idem est ac dubitare an Petro, Paulo, &c. liceat pingere hoc die festo sine necessitate. Ergo non possum dubitare speculativè & in universali, an illicitus sit aliquis contractus, quin simul dubitem an sit illicitus contractus, à me hìc & nunc celebrandus, si hic contineatur sub illa ratione communi, & nisi adsit aliqua circumstantia hunc contractum extrahens ab illa ratione specifica seu communi.

Resp. 2. Judicia illa reflexa adversariorum non sunt certa. Nam nituntur principiis dubiis, controversis, imò falsis: unde non resolvunt prudenter dubium, nec certitudinem moralem de honestate actionis pariunt. Nempe hæc sunt præcipua illorum principia.

Primum. Prudenter agimus sequendo opinionem probabilem, etiam in concursu oppositæ tutioris, magis aut saltem æquè probabilis. Sed hujus falsitatem jam ostendi.

Secundum. In dubio melior est conditio possidentis; & homo est in possessione suæ libertatis circa actiones suas, quamdiu non constat extare legem eas vetantem. Sed contra est. Nam 1. hoc assatum (*In dubio melior est conditio possidentis*) valet solùm in materia justitiæ, seu in rebus temporalibus, quæ subsunt potestati humanæ, & in quibus solis applicatur à jure, idque docent Vasquez, Azor, Turrian. & alii. At non habet locum in actibus moralibus, ubi agitur de licito & illicito, quod non subjicitur potestati humanæ; sed in his valet istud axioma, *In dubio tutior pars est eligenda.* Præterea prius effatum supponit parem causam: At in dubiis de licito & illicito, non est par causa Dei & creaturæ; Deus enim, ut supremus Dominus, habet jus prælationis in omnibus. 2. Falsum est hominem esse in possessione suæ libertatis quamdiu lex non est certa. Nam agitur hìc, non de libertate facti, quæ consistit in potentia physica agendi & non agendi pro arbitrio; sed libertate juris, quæ consistit in potentia agendi & omittendi licitè. Unde cùm dubitatur, an extet lex vetans aliquid, hoc ipso dubium est, an homo id possit facere licitè, ac proinde an sit in possessione suæ libertatis. Ergo jam est petitio principii, & affertur pro principio id, de quo est quæstio. Jam verò cùm æquè verisimile est extare legem prohibentem actum, homo non potest licitè eum ponere: nam tunc non potest judicare prudenter illum non esse prohibitum, & sic privatur libertate juris: homo enim nil potest licitè agere, nisi priùs prudenter judicet illud esse voluntate divina permissum vel præceptum; voluntas quippe divina est regula ac mensura actionum nostræ voluntatis, quæ illi necessariò subjici debet: regula autem est prior regulato; ac proinde prius est aliquid esse voluntate Dei permissum, quàm esse licitum voluntati nostræ; & sic voluntas nostra, ut licitè agat, debet cognoscere priùs an illud sit divinæ voluntati conforme, non enim regulari potest à vo-

luntate Dei niſi præcognita. Præterea in dubio ſeu æquali probabilitate, lex generalis ſubjectionis ad Deum ut ſupremum Dominum ac legislatorem, habet poſſeſſionem anteriorem & potiorem, quàm noſtra libertas; obligatque ad abſtinendum ab iis, de quibus dubitamus utrùm Dei voluntati adverſentur.

Tertium. Chriſti jugum ſuave eſt. *Reſp.* Eſt equidem ſuave, non per laxitatem doctrinæ; ait enim ipſe Matth. 7. *Quàm arcta via eſt; quæ ducit ad vitam!* Sed tum per gratias uberiores & majores, quæ in lege evangelica dantur: tum quia lex Evangelica eſt lex charitatis, efficientis ſuave & leve, quod grave & amarum erat, ut explicat S. Aug. ſerm. 47. de diverſ. tum quia lex Chriſti liberat ab onere innumerorum pene præceptorum Judæis impoſitorum; & præter præcepta moralia quæ ſunt juris naturalis, pauca merè poſitiva omnes obligantia continet.

Quartum. In æquali probabilitate pro exiſtentia & non exiſtentia legis, lex non eſt ſufficienter propoſita, nec poteſt prudenter affirmari. Ergo tunc non obligat. *Reſp.* Neg. conſeq. Quia tenemur ſervare illud præceptum dubium vi alterius præcepti generalis certi, nempe, *In dubio tutior pars eligi debet. Cavendum eſt periculum peccandi; nam qui amat periculum, in illo peribit.* Item vi legis charitatis & ſubjectionis ad Deum præcipientis ut ſervetur præceptum dubium, cujus exiſtentia prudenter negari non poteſt, ne nos exponamus periculo faciendi contra legem verè exiſtentem, & agendi id, quod reipſa diſplicet Deo.

Obj. 2. Hoc axioma: *In dubiis tutior pars eligenda eſt*, continet dumtaxat conſilium, non præceptum, ſaltem pro omni caſu. *Reſp.* Neg. Nam Summi Pontifices locis citatis illud adhibent ut principium morale ſuæ deciſionis, ex ſe obligans pro omni caſu: unde utuntur verbo *Debeo*; illudque ſupponunt ut certum & lumine naturali notum. Et verò alioqui homo in æſtimatione prudenti exponeret ſe periculo morali agendi contra legem, & peccandi.

Nec dicas illos loqui de dubio facti. Si enim in dubio facti pars tutior eligi debet, à fortiori etiam debet in dubio juris; nam tutior pars eligi non debet in dubio facti, niſi quia dubium facti conjunctum eſt cum dubio juris, in quo non poteſt haberi perſuaſio ſaltem prudens, nec certitudo moralis, quòd electio partis minùs tutæ ſit licita.

Dices, 1. Hæc regula, *In dubio tutior pars eligenda eſt*, intelligi debet ſolùm de dubio negativo. *Reſp.* Neg Nam regula generalis eſt, & æquè ſpectat poſitivum dubium, quod eſt magis propriè dubium. Nam cùm æquales occurrunt pro utraque parte rationes, intellectus non poteſt ſaltem prudenter non ſuſpendere aſſenſum, cùm non ſit potior ratio aſſentiendi uni parti, quàm alteri. Ergo tunc eſt propriè verum dubium morale ac prudens.

Præterea in quovis dubio, eligens partem minùs tutam, exponit ſe morali periculo violandi legem & peccandi; nec intellectus poteſt judicare prudenter partem minùs tutam eſſe veram, & licere illam ſequi.

Dices 2. In dubio poſitivo poteſt intellectus ex imperio voluntatis aſſentiri parti minùs tutæ; ut veræ.

Reſp. Id non poteſt ſaltem prudenter, cùm pars minùs tuta non apparet ei magis vera quàm falſa; nec id poteſt ſaltem ſine gravi formidine oppoſiti, quæ non poteſt niſi imprudenter contemni. Unde talis adhæſio non poteſt excuſare à peccato, & cum ea morale periculum eſt agendi contra aliquam legem, ideóque peccandi.

Obj. 3. Motivum grave non amittit gravitatem ſuam ex eo, quod concurrat cum motivo æquè gravi in oppoſitum. Ergo motivum grave etiam in concurſu æquè gravis, ſufficit ad prudentem aſſenſum. *Reſp.* Neg. conſ. Imò quia utrumque motivum retinet gravitatem ſuam in concurſu & ſic ſe mutuò elidunt, neutra pars magis apparet vera quàm falſa: ac proinde intellectus neutri poteſt ſaltem prudenter aſſentire vel diſſentire; ſed debet ſuſpendere aſſenſum ac diſſenſum, & ſic manere dubius: Extat autem præceptum generale certum, obligans ad ſequendam partem tutiorem in omni dubio, ne nos exponamus periculo peccandi.

Obj. 4. Nobis obſtant hæ regulæ juris: *In obſcuris minimum eſt ſequendum. Odia reſtringi, & favores convenit ampliari. Reſp.* Hæ & ſimiles regulæ intelligi debent ſolùm de dubiis facti, & ubi agitur de pœnis infligendis; non autem de dubiis ubi agitur de licito & illicito. Quia in dubio de admiſſione criminis, vel de merito culpæ, benignior pars eſt tutior. Nam illam ſequens, exponit ſe ſolum periculo non condemnandi reum vel puniendi infra meritum, quod non eſt intrinſecè ac per ſe malum: oppoſitam verò ſequens, exponit ſe periculo damnandi innocentem, vel puniendi reum ultra meritum, quod eſt intrinſecè malum. Hinc illa Regula 152. ff. de regul. juris: *In re dubia benigniorem interpretationem ſequi non minùs juſtius eſt, quàm tutius*: Et iſta Reg. 11. Jur. in 6. *Cùm ſunt partium jura obſcura, reo favendum eſt potiùs quàm actori.* At in dubiis de licito & illicito, ſequens opinionem benigniorem ſeu faventem libertati, exponit ſe periculo faciendi contra legem, ac proinde peccat.

Quæſt. IV. *An licèt ſequi opinionem minùs tutam, ſed probabiliorem?*

Reſp. 1. Tenemur ſequi partem tutiorem in iis omnibus, in quibus ignorantia invincibilis, & major probabilitas non juvant ad obtinendum finem, quem procurare tenemur. Quia adhiberi debent media efficacia, ſi adſint.

Hinc tenemur, 1. Sequi partem tutiorem, ubi agitur de iis, quæ ſunt de neceſſitate medii ad ſalutem, vel quæ requiruntur ad validam adminiſtrationem & ſuſceptionem Sacramentorum: quia non obtinebitur ſalus, nec effectus Sacramenti, niſi reipſa ponantur ea, quæ Deus ad hunc finem exigit. 2. Ubi agitur de procuranda ſanitate corporis, de victoria ſive in bello ſive in judicio, de vitando damno proximi, quod cavere tenemur ex juſtitia vel charitate, &c. Quia in his non obtinebitur finis debitus, niſi adhibeantur media reipſa & non ſolùm opinione efficacia. Ne-

que enim major probabilitas opinionis mutat naturam rerum, aut iis efficaciam tribuit, aut impedit damnum. Unde nullatenùs eſt probabile, etiam ſpeculativè, quod tunc liceat oppoſitum. 3. Ad tutiorem partem tenetur, qui ad tutiora adhibenda ex conventione, voto, vel ſuperioris præcepto obligatur.

Reſp. 2. Licet ſequi opinionem minùs tutam de licito, quando poſt debitam veritatis inquiſitionem apparet certò ac valdè probabilis, & multò probabilior oppoſita, ita ut excludat dubitationem & formidinem rationabilem errandi. *Prob.* Quia 1. Alexander VIII. damnavit hanc propoſ. *Non licet ſequi opinionem vel inter probabiles probabiliſſimam.* 2. Ex Clero Gallicano ſupra laudato. 3. Licet ſequi judicium prudens ac moraliter certum de honeſtate ſeu licitate actus. At opinio multò probabilior de licito eſt, ſeu fundat ejusmodi judicium: nam ſequens opinionem multò probabiliorem de licito, licet minùs tutam, judicat, aut ſaltem judicare poteſt prudenter & firmiter, actionem ſuam eſſe licitum: ille enim firmiter & prudenter judicat, quia in judicando præfert motiva multò graviora motivis minùs gravibus, quæ præ illis citra culpam & affectum inordinatum levia & meritò contemnenda apparent; & ſi habet prudentem & firmam perſuaſionem, quòd actio ſua ſit licita, nec ullam habet formidinem erroris; vel ſi quam habet, illam prudenter repellit ac contemnit ut ſcrupulum; cùm habeat motiva multò graviora judicandi actionem ſuam eſſe licitam, quàm ſint motiva judicandi oppoſitum, quæ comparatè ad longe graviora, apparent levia, & meritò præ illis contemnenda: proinda ſe habent perinde ac ſi non eſſent; motivum enim quod prudenter contemnitur, perinde ſe habet ac ſi non extaret. Ita docet S. Antonin. 2. p. tit. 3. cap. 10. §. 10. & ſub fin. hæc ait: *Non enim conſurgit certitudo moralis ex evidentia demonſtrationis, ſed ex probabilibus conjecturis groſſis & figuralibus, magis ad unam partem, quàm ad aliam ſe habentibus.* At ex Reg. 31. Jur. in 6. *Eum, qui certus eſt, certiorari ulterius non oportet.* Et verò impoſſibile eſt habere dictamina metaphyſice aut phyſice certa de omnibus agibilibus. Deus autem, qui diſponit omnia ſuaviter, non exigit ab homine, ut ſemper cum evidentia & certitudine metaphyſica de materiali honeſtate ſuæ actionis operetur, quia eſt ſupra conditionem hominis, in hoc ſtatu ſemper ſic operari, ait Cajet. Itaque Deus ſolùm à nobis exigit, ut numquam operemur ſine firma & prudenti perſuaſione quòd operatio hìc & nunc exercenda, ſic licita.

Hinc quamvis opinio Guillelmi Pariſienſis, docens hominem ſtatim atque peccavit, teneri ad confeſſionem, ſit tutior; nemo tamen peccati arguit eum, qui confeſſionem aliquantiſper differt; quia opinio oppoſita S. Thomæ eſt multò probabilior, & tuta.

Dixi *multò probabilior.* Nam non licet ſequi opinionem minùs tutam, quæ apparet ſolùm paulò probabilior tutiore. Quia in moralibus ſparum pro nihilo reputatur; & quia exiguus probabilitatis exceſſus non fundat certi-

tudi-

tudinem moralem, nec excludit formidinem rationabilem erroris, nec proinde tollit periculum probabile peccandi.

Obj. 1. Opinio tutior licèt minùs probabilis, eſt adhuc probabilis, habet motivum grave, &c. *Reſp.* Ita eſt, ſi abſolutè & ſeorſim ſpectetur, non autem ſi ſpectetur comparatè ad oppoſitam longè probabiliorem, & relatè ad operantem. Nam tunc ejus motivum operanti apparet leve, ſic ut prudenter contemnatur præ oppoſito longè graviori, ac proinde perinde ſe habet ac ſi non eſſet.

Obj. 2. Formido eſt eſſentialis cuilibet opinioni etſi probabiliſſimæ. Ergo nulla opinio poteſt eſſe moraliter certa. *Reſp.* diſt. ant. Formido logica. C. moralis. N. Duplex eſt formido, una logica, quæ eſt eſſentialis omni aſſenſui opinativo, & conſiſtit in actu, quo intellectus cognoſcit non repugnare præcisè ex vi motivi aſſenſus, rem aliter ſe habere atque judicat: & alia moralis, quæ eſt accidentalis aſſenſui opinativo, & ab eo ſeparabilis, conſiſtitque in actu quo intellectus dicit fortè aliter ſe habere, ſive quo non leviter ſuſpicatur rem aliter ſe habere atque judicat. Hæc ſola formido repugnat certitudini morali, & abeſt ab opinione probabiliore.

Quæſt. V. *Ad quid tenemur, quando opinio eſt probabilis extra concurſum?*

Reſp. 1. Tenemur ſervare præceptum, quando opinio affirmans illud exiſtere, eſt unicè probabilis. Quia 1. tenemur ſervare præceptum cujus exiſtentia apparet æquè probabilis ac non exiſtentia, ut probavi: Ergo à fortiori, ſi ejus exiſtentia appareat unicè probabilis. 2, Homo in hoc caſu poteſt prudenter judicare legem exiſtere, nec id poteſt niſi imprudenter negare: nam habet grave motivum id aſſerendi, & nullum habet negandi. At quiſque tenetur ſervare legem, quam poteſt prudenter judicare exiſtere, vel quam non poteſt niſi imprudenter negare.

Reſp. 2. Licet ſequi opinionem minùs tutam, ſeu negantem præceptum, quando eſt unicè probabilis, ita ut excludat omnem formidinem ſaltem rationabilem peccandi. Quia illam ſequens poteſt judicare prudenter & firmiter actionem ſuam eſſe licitam: nam habet motivum grave id judicandi, & nullum habet aliter judicandi. Unde nec habet anxietatem, nec formidinem erroris; aut ſi quam habet, poteſt eam contemnere ut ſcrupulum, quippe quæ careat fundamento ſaltem rationabili. Sic ruſticus licitè omittit ſacrum eo die, quo ejus Paſtor, vir probus & doctus exiſtimatus, aſſerit ad illud non teneri, ſi nullum habet motivum judicandi oppoſitum, nec ſuum Paſtorem falli aut fallere, ex cap. 44. *de ſentent. excomm.* Unde tunc talis opinio eſt certa practicè, & relatè ad operantem, quamvis ſpeculativè & abſolutè ſpectata, ſit dumtaxat probabilis. Quòd ſi contingat talem opinionem eſſe reipſa falſam, error eſt invincibilis.

TRA-

TRACTATUS DE LEGIBUS.

SECTIO I.

De Lege in communi.

Quæst. I. QUid est Lex? R. Est præceptum commune, honestum, justum, stabile seu perpetuum, ad bonum commune, à gerente curam communitatis impositum, & sufficienter promulgatum.

Itaque ex communi Doctorum sententia, Lex est, 1. Præceptum: nam Lex est ordinatio Superioris efficax, & obligans subditos ad agendum vel omittendum aliquid. Non potest autem obligare nisi præcipiendo, hoc est, jubendo vel vetando. Hinc Lex permittens est etiam præceptiva, saltem virtualiter: nam hoc ipso quòd permittit aliquid fieri, prohibet ne illud fieri impediatur. Porrò præceptum est recta agendi vel omittendi ratio, seu regula obligans ex authoritate Superioris. Per tò obligans, differt à consilio, quod est etiam recta agendi regula, sed non obligans. Hinc illud S. Hieronymi, lib. 1. contra Jovin. *Ubi consilium datur, offerentis arbitrium est, ubi præceptum, necessitas est servientis.*

2. Commune: nam debet fieri communitati perfectæ, ex L. *Jura*, ff. de legib. *Jura non in singulas personas, sed generaliter constituuntur.* Communitas autem perfecta est, quæ ex natura sua perpetua est, ac politicæ gubernationis capax: sive est ea, quæ sibi sufficit ad assequendum finem ad quem instituta est, nempe ad conciliandam & conservandam felicitatem, pacem ac tranquillitatem publicam, ut Regum, Provincia sui juris, Ecclesiæ, &c. Imperfecta verò, quæ ex natura sua non est perpetua, nec capax politicæ gubernationis; sive quæ sibi non sufficit ad prædictum finem, ut Familia, Parochia, &c.

Porrò censetur communitas sibi ad suum finem sufficere, dum in ea est potestas Magistratus aut Pastores instituendi, membra ac subditos in ordine continendi, lites & controversias dirimendi, improbos ac scelestos morte mulctandi, vel contumaces à corpore resecandi.

3. Lex necessariò debet esse honesta, statuendo videlicet aliquid honestum, vel in se, vel saltem ratione finis intenti, ad quem conducat: nam finis legis est homines bonos facere, ut docent Aristot. & S. Thom. Deinde homo non potest obligari ad actus malos, vel inutiles, seu indifferentes; nec Deus, utpote summè bonus

sapiens

ſapiens ac rectus, dedit hominibus poteſtatem ſtatuendi niſi honeſta.

4. Juſta, ſcilicet ex parte Legislatoris, & juſtitia quidem tum legali, in eo poſita ut proſit bono communi: tum commutativa, qua Legislator non plus ſtatuat quàm poſſit ſtatuere, nec aliis quam ſubditis; alias injuriam inferret, & nulla eſſet lex, cùm actio non poſſit excedere agentis poteſtatem: tum denique diſtributiva, qua ſecundùm æqualitatem proportionis, habita ratione virium & facultatum, imponantur ſubditis onera in ordine ad bonum commune. Nam eſſet contra rectam rationem, & juſtitiam etiam commutativam, aliquos ultra modum gravare. Ad nullitatem tamen legis ex hoc capite requiritur tanta improportio & inæqualitas, ut redundet in detrimentum commune, & in injuſtum ac grave onus plurium, ut notat Suarez: alioqui enim ſi Lex de ſe utilis ſit, & pauci plus æquo vexentur, Lex erit valida, & obligabit alios. Illi verò qui injuſtè gravantur, non obligabuntur, quoad exceſſum injuſtum, niſi per accidens, ratione ſcandali vel perturbationis, ad quæ vitanda debet quiſque juri ſuo cedere.

Porrò in dubio de honeſtate vel juſtitia legis, præſumendum eſt pro Legislatore, & ſervanda lex eſt: tum quia Superior habet jus altius, & poſſidet jus præcipiendi, à quo ſubditus per iſtiusmodi dubium non probat ſe eſſe exemptum: tum quia Princeps regitur altiori conſilio, & poteſt habere rationes ſubditis occultas: tum quia tunc legis obſervationem poſtulat bonum commune, & recta gubernatio; nam alioqui ſubditis daretur nimia licentia non ſervandi leges.

5. Eſt de ſe perpetua, hoc eſt, ſtatuta in perpetuum, & ſine termino definito: ita ut ſemel lata, ſemper duret, quamdiu durabit communitas cui imponitur; niſi abrogetur, aut mutatis circumſtantiis noxia vel inutilis fiat, ex c. ult. *de offic. Legat.* Nam perpetuitas legum neceſſaria eſt ad earum finem, nempe bonum commune, quod poſtulat ſtabilitatem, & uniformitatem, ut utiliter adminiſtretur communitas de ſe perpetua, quatenus per continuam ſucceſſionem perſeverat eadem moraliter in poſteris: legum quippe mutatio detrimentum reipublicæ affert.

6. Lex debet eſſentialiter eſſe utilis bono comuni, quod eſt finis eſſentialis & primarius Legis. Conſtat tum ex c. *Erit.* diſt.4. ibi: *Erit autem lex honeſta, juſta, poſſibilis, ſecundùm naturam, ſecundùm patriæ conſuetudinem, loco temporique conveniens, neceſſaria, utilis, nullo privato commodo, ſed pro communi utilitate conſcripta.* Tum quia Lex eſt actus publicæ poteſtatis, quæ inſtituta eſt ſolùm in bonum commune; & poteſtas ferendi leges non eſt data hominibus, niſi propter bonum commune procurandum, ut conſtat ex Scriptura docente Legislatores Eccleſiaſticos eſſe Paſtores, & habere poteſtatem tantùm in ædificationem aliorum, 2. ad Cor. 10. Sæculares verò eſſe Miniſtros Dei in bonum ſubditorum, Rom. 13. Præterea cùm Lex toti communitati imponatur, eamque obliget, debet quoque ad illius bonum referri; alioqui inordinata eſſet: nam contra rectam rationem eſt totum ordinare ad partem, & totum opera-

operari pro ſolo bono privato partis. In quo differt poteſtas juriſdictionis à poteſtate dominativa in ſervum, & à jure proprietatis, in utilitatem privatam conceſſio. Itaque lex omnis cedere debet in bonum commune, vel immediatè, vel ſaltem mediatè & ultimatè, alioqui nulla eſt.

7. Lex debet ferri ab eo, qui præeſt communitati. Nam cùm Lex feratur communitati perfectæ ob bonum commune, eamque obliget, ferri non poteſt niſi ab eo ad quem pertinet curare communitatem, quique illius regendæ, obligandæ & cogendæ poteſtatem habet juridicam.

8. Demùm debet eſſe promulgata, ex L. 9. *Cod. de Legib.* quia Lex eſt regula actionum generalis & publica, dirigens & obligans communitatem: ut regula non poteſt communitatem dirigere & obligare, niſi ſit ei applicata & nota.

Quæſt. II. *Quomodo Lex differt à Præcepto?*

Reſp. Differt 1. Quòd Lex neceſſariò feratur à perſona publica pro communitate, & ad bonum communitatis; at præceptum ferri poteſt à perſona privata ad privatam, puta à domino ad ſervum, & in bonum privatum ſuperioris, vel ſubditi, vel alterius, 2. Quòd Lex de ſe ſit perpetua, non merum præceptum, quod expirat morte præcipientis; Lex verò non. Quare ſi in noſtra Societate, præcepta Propoſitorum Generalium ſemper obligent donec à ſucceſſore revocentur, id non habent à ſe, ſed à lege ſpeciali Congregationis ſeptimæ can. 10. iis perpetuitatem ſtatuente. Igitur lex differt à præcepto, ſicut ſpecies à genere: nam omnis lex eſt præceptum, ſed non omne præceptum, eſt lex. Præceptum enim aliud eſt commune, aliud particulare. Commune ſubdividitur in perpetuum, quod ſolum eſt propriè lex, & in non perpetuum, ſed ad breve tempus impoſitum. Convenit autem lex cum præcepto, quòd utrumque ſit ratio ſeu regula agendi vel omittendi, obligans ex authoritate ſuperioris.

Quæſt. III. *An Lex omnis neceſſario obliget?*

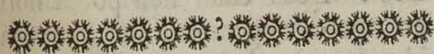
Reſp. Affirm. *Ex commun.* Prob. 1. ex S. Hieron. ſuprà cit. & ex S. Auguſt. lib. de ſancta Virginit. c. 14. *Præcepto quiſquis non obtemperat, reus eſt & debitor pœnæ.* 2. Quia lex ac præceptum eſt uſus & applicatio juris, quod habet ſuperior ad obligandum ſubditos. Item eſt ordinatio ſuperioris habentis poteſtatem & voluntatem efficacem obligandi, eamque ſubditis declarantis: at voluntas efficax ſuppoſita poteſtate inducit effectum. 3. Lex divina, naturalis & poſitiva præcipit, ut juſtis ſuperiorum præceptis obtemperemus. Quare violatio cujuſvis præcepti etiam humani, eſt tranſgreſſio Legis divinæ, ideoque offenſa Dei, & peccatum.

Obj. Datur lex permiſſiva, ex l. 7. ff. de legibus ibi: *Legis virtus hæc eſt imperare, vetare, permittere, punire. Reſp.* Lex permiſſiva obligat alios ad non impediendum id, quod permittitur.

Quæſt. IV. *Quomodo dividitur Lex?*

Reſp. Dividitur in divinam, quæ à Deo, & humanam, quæ ab homine ſancita eſt. Lex divina ſubdividitur

in æternam, naturalem, & positivam: Positiva in veterem, & novam. Vetus est ea, quam Deus dedit Moysi per Angelum, & per Moysen Israelitis. Nova est ea, quæ à Christo lata fuit omnibus hominibus, & per Apostolos promulgata. Lex humana subdividitur in Ecclesiasticam, quæ scilicet fertur potestate Ecclesiastica & spirituali, ut Papæ, Concilii, Episcopi; & in civilem, quæ fertur potestate sæculari, ut Regis, Principis, &c.

SECTIO II.

De Lege Divina.

Quæst. I. Q*uid est Lex æterna?*

Resp. Lex æterna latè sumpta est summa ratio, qua Deus omnia regit & gubernat: strictè sumpta, est ordinatio & voluntas Dei, qua Deus ab æterno statuit, ut à creatura intellectuali fierent ea quæ ex natura rei necessaria sunt ad vivendum decenter, ac conformiter naturæ suæ intellectuali; & omitterentur ea, quæ naturam intellectualem dedecent, ex S. August. l. 22. contra Faustum cap. 27. dicente: *Lex æterna est ratio divina, vel voluntas Dei, ordinem naturalem conservari jubens, perturbari vetans.* Hinc non differt à lege naturali, nisi quòd hæc superaddat promulgationem factam in tempore per lumen naturale. Lex enim naturalis nil aliud est, quàm Lex æterna strictè sumpta, naturæ rationali per lumen naturale intimata, habitualiter quidem per rectam rationem, actualiter verò per dictamina rectæ rationis.

Quæst. II. *Quid est Lex Naturalis?*

Resp. Est Lex divina, creaturæ rationali impressa, præcipiens quidquid ex natura rei necessarium est ad vivendum decenter, ac conformiter naturæ rationali ut rationali, & prohibens quidquid ex natura rei dedecet naturam rationalem ut rationalem; atque etiam statuens ea quæ ex se necessaria sunt ad valorem actuum.

Hanc obligare sub mortali in re gravi, fide constat ex Roman. 1. *Qui talia agunt* (contra legem naturalem) *digni sunt morte.* Et c. 2. *Quicumque sine lege* (scripta) *peccaverunt, sine lege peribunt*, propter peccata scilicet contra legem naturalem commissa. Enimverò legem naturalem violans in re gravi, offendit graviter Deum, quem non potest invincibiliter ignorare esse illius authorem.

Porrò Christus explicuit & sancivit præcepta moralia legis naturalis, eorumque omnium observationem præcepit. Quare Lex omnis naturalis est etiam evangelica quoad materiam, seu rem præceptam & vetitam. *Quæcumque sunt vera, quæcumque pudica, quæcumque sancta, quæcumque amabilia, quæcumque bonæ famæ; si qua virtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate*, ut agatis. Phil. 4. ubi Apost. commendat observationem eorum omnium, quæ lex naturalis ac divina præcipit & consulit.

Quæst. III. *An Lex naturalis præcipit, ut semper fiant actus honesti ac boni?*

Resp. Affirm. Quia Lex naturalis præcipit, ut homo ſemper vivat decenter, ſeu agat modo conſentaneo naturæ ſuæ rationali qua rationalis eſt; & ſic præcipit homini id omne quod neceſſarium eſt ad vivendum ſeu agendum ſemper honeſtè, ac decenter naturæ rationali ut rationali: *Omnia honeſtè & ſecundùm ordinem fiant*, 1. ad Cor. 14. At ad ſemper agendum honeſtè ac decenter naturæ rationali qua rationali, neceſſe eſt ut omnis ejus actus deliberatus, ſit conſentaneus naturæ rationali qua rationali, ideoque honeſtus.

Ut autem actus ſit honeſtus ac bonus, neceſſe eſt ut ſit de objecto bono, vel indifferenti, ſed conducibili ad bonum finem, ut fiat modo convenienti, & in circumſtantiis objecto debitis, & propter finem honeſtum. Nam ſi unum ex iis deſit, actus non eſt bonus, ſed malus: tunc enim non tendit decenter ac convenienter naturæ rationali in objectum, finem, & circumſtantias actui debitas; & ſic non convenit, ſed diſconvenit naturæ rationali ſeu intellectuali, nec à recta ratione approbatur, ſed improbatur: quippe recta ratio dictat eum ſolum actum eſſe bonum & laudabilem, qui habet objectum legitimum, finem honeſtum, & circumſtantias objecto debitas. Hinc illud axioma Theologicum: *Bonum ex integra cauſa, malum ex quolibet defectu.*

Quæſt. IV. *An Lex naturalis poteſt mutari?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, non poteſt mutari propriè. Quia Lex mutatur propriè, cùm deſinit, aut fit inhoneſta, noxia vel inutilis, aut abrogatur à ſuperiore, vel contraria conſuetudine præſcribitur. At Lex naturalis neque poteſt deſinere, cùm ſit neceſſaria, & lata in perpetuum; neque fieri inhoneſta, noxia vel inutilis: cùm nil præcipiat niſi bonum ac honeſtum, & ex natura rei neceſſarium, & nil vetet niſi id quod eſt per ſe malum ac inhoneſtum; neque poteſt abrogari à Superiore, nempe Deo: Deus enim non poteſt non præcipere ſemper creaturæ rationali id omne, quod ex natura rei neceſſarium eſt ad vivendum honeſtè, & decenter naturæ ſuæ; nec prohibere id omne, quod ex natura rei illam dedecet: nam non poteſt creaturam rationalem non regere ſapienter & ordinatè, & modo ſuæ ſanctitati conſentaneo, ideoque decenter ac conformiter naturæ rationali. Quare Lex naturalis, ſuppoſita creatura intellectuali, eſt abſolutè neceſſaria. Denique non poteſt contraria conſuetudine præſcribi: nam ſi non poteſt abrogari à Deo, multo minùs poteſt ab hominibus.

Reſp. 2. Lex naturalis poteſt mutari impropriè, quatenùs nempe poteſt fieri mutatio in circumſtantiis materiæ illius. Nam Deus poteſt materiæ Legis naturalis apponere vel tollere conditiones ac circumſtantias quaſdam, quibus poſitis aut ſublatis, actiones jam non ſunt Lege naturali prohibitæ vel præceptæ, & per quas mutatur materia.

Nota. Aliquid eſt de jure naturali per-

permissivè, vel præceptivè. Illud est de jure naturali permissivè, quod Lex naturalis nec præcipit, nec vetat, nec irritat; sed permittit fieri, vel aliter de eo statui. Illud est de jure naturali præceptivè, quod præcipitur vel prohibetur jura naturali, ac proinde cujus oppositum à nemine statui potest.

Quæst. V. *An saltem Deus potest dispensare in aliquo præcepto Legis naturalis?*

Resp. 1. Ex communi sententia, non potest dispensare directè & propriè. Quia dispensare propriè in lege, est liberare aliquem ab obligatione Legis, manentibus omnibus circumstantiis, sub quibus Lex viget & obligat. At Deus non potest absolutè hoc facere in Lege naturali. Ergo. *Prob. Min.* Nam Deum liberare aliquem ab obligatione Legis naturalis, manentibus omnibus circumstantiis, sub quibus illa per se obligat, est Deum concedere alicui, ut agat aliquid jure naturali vetitum, vel omittat aliquid hoc jure præceptum, manentibus omnibus circumstantiis, in quibus id jure naturali prohibetur, vel præcipitur: ac proinde ut agat id quod est intrinsecè malum ac inhonestum, vel omittat id quod tunc ex natura rei necessarium est ad honestatem morum, & cujus omissio dedecet naturam rationalem. At Deus non potest absolutè hoc concedere: nam hæc concessio repugnat sanctitati ac sapientiæ divinæ, & decenti ac ordinatæ gubernationi creaturæ intellectualis.

Obj. 1. Deus reipsa dispensavit in variis legis naturalis præceptis. Nam 1. dispensavit cum Abrahamo in homicidio, præcipiendo ut filium innocentem occideret. 2. Cum Patriarchis in Polygamia. 3. Cum Judæis in furto, nempe ut retinerent vasa Ægyptiorum ipsis commodata. 4. Cum Judæis in dissolutione matrimonii per libellum repudii. 5. Cum iisdem in usura. 6. Cum Osea, ut fornicaretur. 7. Cum Machabæis, ut pugnarent die Sabbati. Ergo.

Resp. Neg. ant. & ejus probationem. Nam Deus non præcepit, nec permisit has actiones, manentibus omnibus circumstantiis, sub quibus lege naturali prohibitæ sunt; sed solùm mutavit conditiones ac circumstantias materiæ legis naturalis, sub qua mutatione actiones illæ non sunt lege naturali prohibitæ. Itaque.

Ad 1. *Resp.* Deus, ut supremus vitæ ac necis omnium Dominus, dedit Abrahamo jus in vitam filii innocentis, ut illum sibi immolaret. Occisio autem innocentis, facta authoritate & jussu Dei, non est injusta, nec vetita lege naturali, nec proinde homicidium, sed est justa & consentanea juri divino naturali.

Ad 2. *Resp.* Uxorum pluralitas non est contra jus naturale, posita concessione divina. Nam non repugnat absolute fini primario conjugii, qui est prolis susceptio & educatio; sed tantùm adversatur societati & paci familiæ, & difficiliorem reddit bonam liberorum educationem: quibus incommodis Deus facilè auxiliis gratiæ prospicere potest. Polygamia quidem ponit inæqualitatem juris ac dominii corporum; sed hanc injustitiam tollit seu impedit Deus, mariti corporis dominium in plures uxores dividendo, quibus

proinde jam non fit injuria, cùm Deus ſit ſupremus omnium creaturarum, & jurium illarum Dominus.

Porrò Deus uxorem pluralitatem Patriarchis conceſſit, ad majorem fidelis populi, ex quo Chriſtus naſciturus, & verus Dei cultus in cæteras gentes propagandus erat, multiplicationem.

Ad 3. *Reſp.* Deus tamquam ſupremus rerum omnium Dominus, Ægyptiorum vaſa Iſraelitis donavit, ita ut Ægyptii jam deſinerent eſſe illorum domini: & ſic Iſraelitæ non abſtulerunt nec retinuerunt rem alienam, ſed ſuam factam per donationem Dei, nec proinde furti rei fuere. Deus autem dominium rerum Ægyptiorum in Iſraelitas tranſtulit, tum ut ſummam Ægyptiorum in Iſraelitas crudelitatem puniret, tum etiam ut Iſraelitis debitam redderet laborum ſuorum mercedem, qua fraudati fuerant ab Ægyptiis.

Ad 4. *Reſp.* Matrimonium diſſolvi poteſt authoritate Dei ut authoris naturæ, & ſupremi omnium jurium creaturarum Domini. Repudium autem permittendo, hoc ipſo irritavit ſeu diſſolvit prioris matrimonii vinculum, quo diſſoluto vir & prior uxor poterant aliud matrimonium contrahere. Lex enim naturalis prohibet dumtaxat ſecundum matrimonium, quamdiu prioris vinculum manet.

Ad 5. Tradetur reſponſio, ubi de uſura agetur.

Ad 6. *Reſp.* Cum SS. Auguſtino & Hieronymo. Deus non juſſit Oſeæ, ut fornicaretur, ſed ut mulierem, quæ priùs fornicaria erat, duceret uxorem, & ad eam affectu maritali accederet. Illa autem mulier vocàtur adhuc poſt matrimonium fornicaria, quia talis ante illud fuerat; & filii ejus filii fornicationum appellantur, quia nati erant ex matre, quæ fuit fornicaria.

Ad 7. *Reſp.* Præceptum de Sabbato non eſt de jure naturali quoad determinationem temporis. Præterea in facto Machabæorum non intervenit propriè diſpenſatio, ſed ſolùm interpretatio legis. Nam illa lex non prohibebat opus ad humanam ſalutem neceſſarium, ut probat Chriſtus Matth. 12. nec proinde actum pugnandi contra hoſtes, præſertim infideles.

Obj. 2. Papa per authoritatem à Deo acceptam diſpenſat. 1. In actuali reſidentia Epiſcoporum in ſuis Diœceſibus. 2. In votis & juramentis. 3. In matrimonio rato non conſummato, quæ tamen omnia ſunt de jure naturali.

Ad 1. *Reſp.* Papa non eximit Epiſcopos ab obligatione reſidentiæ actualis in iis circumſtantiis, in quibus ad eam lege naturali tenentur; ſed ſolùm cum authoritate declarat Epiſcopos in his aut illis circumſtantiis poſſe legitimè à ſuis ſedibus abeſſe.

Ad 2. *Reſp.* Papa non tollit obligationem voti & juramenti, manente ipſo voto & juramento, ſed tamquam Vicarius Dei, & ejus nomine, remittit promiſſionem Deo factam, & juramentum; qua remiſſione facta, hoc ipſo ceſſat obligatio præſtandi promiſſum. Nam lex naturalis non præcipit reddi promiſſum, relaxata promiſſione. Promiſſio autem Deo facta relaxari poteſt à Deo, non ſolùm immediatè, ſed etiam mediate,

nempe

nempe per suum Vicarium & œconomum.

Ad 3. *Resp.* Papa dispensat in matrimonio rato non consummato, nomine Dei, vinculum conjugale tollendo, & rescindendo matrimonii contractum. Lex autem naturalis non obligat nisi ad servandum matrimonium non dissolutum, nec vetat illud dissolvi ex gravissima causa per supremam potestatem acceptam à Deo, qui ut naturæ author, & rerum ac jurium omnium Dominus, potest pro libito vinculum matrimonii dissolvere, & quemlibet contractum rescindere sive per se, sive per alium. Deus tamen nemini concessit potestatem dissolvendi matrimonii consummati baptizatorum.

Igitur in his omnibus Summus Pontifex non dispensat propriè in lege naturali, legis naturalis obligationem directè tollendo, materia ejus secundùm omnes suas conditiones remanente: sed impropriè tantùm dispensat, tollendo aliquam conditionem seu circumstantiam se tenentem ex parte materiæ, aut actum fundantem obligationem annullando: quod facere potest ut Dei vicarius, œconomus, & supremus Ecclesiæ Pastor à Deo constitutus.

Resp. 2. Deus potest dispensare impropriè in iis Legis naturalis præceptis, quorum materia pendet à dominio Dei, quatenùs potest materiæ legis apponere vel tollere conditiones ac circumstantias quasdam, quibus positis aut sublatis, actiones jam non sunt lege naturali prohibitæ vel præceptæ. Sic Deus, ut supremus rerum ac jurium omnium creaturarum Dominus, potest alicui tribuere jus usurpandi bona aliena, occidendi innocentem, &c. Quo jure dato, acceptio boni alieni non est injusta, imò non est acceptio alieni, sed boni, quod fuit alienum, & jam per donationem Dei factum est proprium accipientis: occisio innocentis est justa, cùm fiat authoritate accepta à Deo, qui potest pro libito disponere de vita hominum, &c. In iis verò præceptis, quorum materia non pendet à dominio Dei, ne impropriè quidem dispensare potest: nam sunt quidam actus ita intrinsecè mali, ut in nulla circumstantia fieri possint liciti: cujusmodi sunt odium Dei, blasphemia, idololatria, hæresis, perjurium, &c.

Quæst. 6. *Quid est Lex positiva?*

Resp. Lex positiva in genere, est ea, quæ liberè à legislatore lata est, & aliter promulgata quàm per lumen naturale, videlicet aliquo signo externo; putà voce, vel scripto. Alia est merè positiva, quæ scilicet statuit aliquid, quod non est sic statutum jure naturali, sed quod jus naturale permittit sic statui, ut lex vetans comestionem certarum rerum. Alia est etiam naturalis ex parte materiæ, quæ scilicet statuit aliquid, quod jam sic lege naturali statutum est, qualia sunt omnia præcepta Decalogi, excepta determinatione Sabbati.

Lex verò divina positiva est ea, quæ à Deo libere lata est, & aliter promulgata quam per lumen naturale. Tales sunt Lex vetus, & Lex evangelica, quæ sunt etiam Lex natura-

lis ex parte materiæ, quoad præcepta ſcilicet moralia, & merè poſitiva quoad cætera præcepta.

SECTIO III.

De lege humana.

NOta. Jus gentium eſt jus ab omnibus aut ferè omnibus gentibus, uſu & conſuetudine vim Legis habente introductum. Sive eſt jus non ſcriptum, quod libero omnium aut ferè omnium nationum conſenſu & uſu receptum, vim obligandi habet. Sic ad jus gentium ſpectant diviſio & proprietas bonorum, &c. Quare jus gentium eſt quædam Lex humana virtualiter & æquivalenter.

CAPUT I.

Da cauſa efficiente, & materia Legis humanæ?

Quæſt. 1. QUinam poſſunt ferre leges, & quibus?

Reſp. 1. Leges Eccleſiaſticas ferre poſſunt, 1. Papa pro tota Eccleſia, ex Joann. 21. *Paſce agnos meos, paſce oves meas.* 2. Concilium generale etiam pro tota Eccleſia, Nationale pro tota natione, & Provinciale pro ſua provincia. 3. Legatus Apoſtolicus pro ſua provincia. 4. Epiſcopus pro ſua diœceſi, licèt non conſecratus, modò ſit confirmatus. Archiepiſcopi autem, Primates & Patriarchæ extra Concilium poſſunt pro ſua tantùm diœceſi. 5. Qui habent jurisdictionem quaſi Epiſcopalem, ut aliqui Abbates pro locis ſibi ſubjectis. 6. Ordines Religioſi in Capitulo generali; non tamen illorum Præpoſiti generales, niſi ex ſpeciali & expreſſa conceſſione Papæ, quæ ordinariè non datur; neque Ordo fœminarum, qui æquè eſt incapax jurisdictionis eccleſiaſticæ, ac earum ſingulæ: ideoque non poteſt ferre leges propriè dictas, ſed ſolùm ſtatuta conventionalia, & obligantia vi voti obedientiæ.

Reſp. 2. Leges civiles ſancire poſſunt, Imperator pro toto Imperio, Rex & quivis Princeps, ac Reſpublica ſuperiorem non agnoſcens, pro ſuis ditionibus. Ratio generalis eſt, quia Epiſcopi & Principes ſæculares præpoſiti ſunt Rectores communitatis perfectæ; ac proinde habent legislativam poteſtatem, utpote neceſſariam ad rectè ac convenienter regendam communitatem perfectam: nec enim rectè ac convenienter communitatem perfectam regere poſſunt, niſi habeant poteſtatem efficaciter ac ſtabiliter ſtatuendi ea, quæ ad bonum commune expediunt, & curandi ut obſerventur, coercendo & puniendo improbos ac rebelles, omneſque in officio continendo.

Nota. Qui poſſunt condere leges, à fortiori poſſunt ferre præcepta, quæ etiam imponere poteſt quivis Superior privatus reſpectu ſuorum ſubditorum circa materiam directioni ſuæ ſubjectam; nam nemo poteſt eſſe Superior ſine poteſtate præcipiendi.

Reſp. 3. Nemo poteſt ferre leges, niſi ſuis ſubditis, & de rebus ſuo regimini ſubjectis; cùm nemo habeat pote-

potestatem in non subditos, & circa res suo regimini minimè subjectas. *Potestas spiritualis & sæcularis, utraque deducitur à potestate divina: & ideò in tantùm sæcularis potestas est sub spirituali, in quantum est ei à Deo supposita, scilicet in his quæ ad salutem animæ pertinent. Et ideò in his magis est obediendum potestati spirituali, quam sæculari. In his autem, quæ ad bonum civile pertinent, est magis obediendum potestati sæculari quàm spirituali, secundùm illud* Matth. 22. *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari*, ait S. Thom. in 2. dist. 44. q. 2. a. 4. ad 4. Hinc 1. Principes merè Ecclesiastici non possunt ferre leges nisi de rebus spiritualibus, & ad regimen ecclesiasticum; Sæculares verò nisi de rebus temporalibus, & ad gubernationem politicam pertinentibus. Principes tamen sæculares, *quos Deus sanctæ fidei, Ecclesiæque protectores esse voluit*, ait Trid. sess. 25. cap. 20. ut tales possunt & debent fidem, Ecclesiamque tueri, & curare ut ejus leges observentur, ut monet S. Leo Leonem Imperat. epist. 75. *Debes incunctanter advertere, regiam potestatem tibi non solum ad mundi regimen, sed maximè ad Ecclesiæ præsidium esse collatam, ut ausus nefarios comprimendo, & quæ bene sunt statuta defendas, & veram pacem his, quæ sunt turbata, restituas.*

2. Imperator non potest ferre leges pro regionibus, quarum non est dominus jure feudi vel alio titulo; & sic regiones illæ non tenentur legibus Justiniani, aut aliis Imperatoriis, nisi eas adoptaverit supremus Princeps, vel consuetudo.

3. Nemo potest ferre leges contrarias legibus sui Superioris: Quia potestas inferioris non prævalet, imò subest potestati superioris. Sic Episcopus non potest ferre leges contra jus commune, vel legem Papæ.

Quæst. II. *Quid potest statuere Lex humana?*

Resp. 1. Non potest quidquam statuere contra legem divinam sive naturalem, sive merè positivam. Nam potestas humana est subordinata potestati ac voluntati Dei, & inferior non potest derogare juri superioris, quò spectat illud Act. 5. *Obedire oportet Deo magis quàm hominibus.*

Resp. 2. Homines possunt multa præcipere, vetare, aut irritare, quæ nec lege naturali nec positiva divina præcepta, vel vetita, aut irrita sunt. Constat. 1. Ex praxi: nam multa legibus humanis statuuntur, quæ lege divina naturali aut positiva sic statuta non sunt; quæque supposita lege humana obligant, ex lege divina, naturali & positiva generaliter præcipiente, ut subditi justis superiorem præceptis obtemperent. 2. Quia legislator humanus habet potestatem legibus statuendi ea, quæ ad bonum commune expediunt: potestas enim legislativa hominibus concessa, tanta est, quantam postulat bonum commune, propter quod datur: nam (ut ait S. Thom. 1. 2. quæst. 95. art. 3.) *Uniuscujusque rei, quæ est propter finem, necesse est quòd forma determinetur secundùm proportionem ad finem.* At multa ad bonum commune expediunt, quæ nulla lege divina statuta ac determinata sunt. 3. Alioqui non extaret potestas verè legislativa humana, sed

tantùm poteſtas declarativa vel determinativa juris divini.

Reſp. 3. Legislator humanus non poteſt omnibus quoslibet virtutum actus etiam heroicos præcipere, niſi bonum commune aliquem ejusmodi actum exigeret. Quia Lex humana debet eſſe accomodata hominum conditioni, & verè moraliter poſſibilis toti communitati, aut ſaltem majori parti illius. At exercere quoslibet actus virtutum non eſt hujusmodi, hoc enim paucorum eſt ac perfectorum. Ergo. *Major conſtat.* Nam Lex humana debet eſſe utilis bono communi ad quod ordinatur: at non erit talis, ſi non ſit accommodata hominum conditioni, & moraliter poſſibilis majori ſaltem parti communitatis: nam Lex moraliter impoſſibilis à paucis obſervaretur, ac proinde eſſet in ruinam majori parti eam transgredienti; ſicque poſita hac lege, major pars ſubditorum pejor evaderet.

Hoc tamen non debet intelligi de legibus, quæ poſſunt ferri ex aliqua hypotheſi voluntaria: ſic enim Eccleſia præcipit caſtitatem perpetuam iis, qui ſacros Ordines ſuſcipere volunt. Sic etiam ex hxpotheſi delicti gravis imponi poſſunt graves pœnæ. Item nec de regulis Religioſorum ex amore perfectionis ſponté ſuſceptis.

Reſp. 4. Legislator humanus poteſt omnibus præcipere actus illos virtutum, qui ad bonum comune expediunt, & ordinariæ facultati communitatis accommodati ſunt; & poteſt prohibere illos actus vitiorum, qui bono communi noxii ſunt, & cum morali utilitate Reip. coerceri ac puniri poſſunt. Nam poteſtas ferendi leges hominibus data, tantum habet latitudinem, quantam poſtulat bonum commune, propter quod datur: finis enim eſt menſura eorum, quæ ſunt & requiruntur ad finem. Cùm autem non ſit idem finis poteſtatis eccleſiaſticæ & civilis, unaquæque poteſt ſolùm præcipere actus virtutum illarum, quæ ſuo fini accommodatæ ſunt. Proximus quippe Eccleſiaſticæ poteſtatis finis eſt cultus divinus & felicitas æterna: Civilis verò poteſtatis proximus finis eſt publica tranquillitas & temporalis felicitas populorum; quamvis ejus finis ultimus ſit gloria Dei & æternam hominum felicitas; nam omne regimen ad Dei gloriam & æternam hominum ſalutem referri debet.

Reſp. 5. Superior habet poteſtatem obligandi ſubditos in omni caſu, in quo judicat ſe poſſe obligare, quamdiu non eſt evidens eum falli, ſic judicando. Nam bonum commune & recta gubernatio poſtulat, ut hanc poteſtatem habeat. Alioqui magna daretur ſubditis licentia Superiorum juſſa abnuendi; quod multum obeſſet rectæ eorum gubernationi, & bono communi.

Quæſt. III. *An Lex humana poteſt præcipere actus internos?*

Reſp. 1. Lex humana poteſt præcipere actus internos neceſſarios, ut actus externi ſint in tali ſpecie morali, putà contractus, juramenti, Sacramenti, orationis, &c. Ita communiter. Quia 1. Eccleſia habet poteſtatem præcipiendi actus externos, qui neceſſarii ſunt, aut valdè expediunt

ad

ad rectam gubernationem, bonum commune Ecclesiæ, & cultum Dei convenientem. At actus externi, in tali specie morali constituti, tales sunt. Ergo Ecclesia potest ejusmodi actus externos præcipere. Ergo potest etiam præcipere actus internos necessarios, ut illi actus externi sint in tali specie: nam qui potest præcipere aliquid, potest etiam præcipere id omne, sine quo illud esse nequit: alioqui non haberet veram & efficacem potestatem illud præcipiendi. 2. Ecclesia potest præcipere Sacerdoti, ut verè sacrificet, baptizet, &c. Fidelibus, ut verè orent, contrahant, jurent, voveant, &c. Nam hi actus sunt necessarii, vel valdè expediunt ad bonum commune Ecclesiæ, cultumque in ea debitum. Ergo Ecclesia potest præcipere intentionem sacrificandi, laudandi Deum, orandi, se obbligandi, jurandi, &c. cùm sine hac intentione tales actus fieri nequeant.

3. Reipsa Ecclesia præcipit Confessionem sacramentalem validam, ac proinde etiam dolorem internum ad illam requisitum: nam Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Qui facit Confessionem voluntariè nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ.* Item Ecclesia præcipit promovendis ad beneficia & gradus theologicos, ut jurent se sincero animo damnare quinque famosas Propositiones in sensu doctrinæ Jansenii: cui præcepto non satisfit, nisi interiùs credant has propositiones hæreticas contineri quoad sensum in libro Jansenii, ut declaravit Clemens XI. in Bulla *Vineam Domini Sabaoth*, recepta ab Ecclesia.

Resp. 2. Ecclesia potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint boni ac honesti. Quia 1. Ecclesia habet potestatem præcipiendi actus externos honestos. Nam hæc potestas multùm expedit, imò necessaria est ad rectam Ecclesiæ gubernationem, ad cultum Religionis in Ecclesia debitum, & ad bonum animarum. Ergo potest etiam præcipere actus internos ad honestatem necessarios, præsertim cùm Ecclesiæ potestas sit spiritualis, & immediatè ordinata ad salutem animarum: nam sine hac potestate inanis ac nulla esset prior potestas. 2. Reipsa Ecclesia præcipit actus externos ut honestos: sic præcipit Communionem Paschalem honestam ac religiosam: nam Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Præcepto Communionis annuæ satisfit per sacrilegam Domini manducationem.* Item præcipit Beneficiatis, ut Officium *studiosè & devotè* celebrent, cap. *Dolentes, de celebrat.* & fidelibus auditionem sacri religiosam, & cum attentione interna: unde oppositum damnavit Clerus Gallican. ann. 1700. Ecclesia autem dici non potest sibi attribuere potestatem aliquam, quam reipsa à Christo non acceperit; cùm semper regatur à Spiritu Sancto, & sit *columna & firmamentum veritatis.* 1. ad Tim. 3.

Resp. 3. Ecclesia potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint honestatis seu virtutis. Quia 1. Ecclesia potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint honesti ac boni: Ergo etiam

ut sint honesti tali honestate speciali. Quidni enim hoc æquè posset ac illud, cùm utrumque ad cultum Religionis conducat, & communi Ecclesiæ bono expedire possit? 2. Ecclesia potest præcipere non solùm ut actus externus rectè fiat, sed etiam ut fiat propter talem finem bonum: sic in gravi necessitate vel periculo communi, Episcopi jejunia & preces fidelibus interdùm præcipiunt ad avertendam calamitatem publicam, obtinendam pacem, &c. Nec satisfacit tali præcepto, qui jejunat vel orat ob alium finem licèt bonum, cùm non faciat id totum, quod præcipitur. 3. Reipsa Ecclesia prohibet, ne actus externi fiant aut omittantur propter talem finem malum, ut patet ex *Clementina* 1. *de statu Monach.* ubi excommunicatur Monachus Benedictinus, qui sine licentia Prælati se confert ad Curiam animo accusandi Prælatum. Et ex *Clement.* 1. *ad Hæret.* ubi excommunicantur Inquisitores, qui ex odio, vel amicitia, vel lucri cupiditate omittunt contra justitiam & conscientiam procedere contra aliquem in causa Fidei. Ergo Ecclesia vetare potest, ne actus aliqui fiant ex tali fine, ideòque sint inhonesti speciali inhonestate. Ergo etiam potest præcipere ut actus externi fiant ex tali fine honesto, ideòque sint honesti tali specie honestatis: nam actus boni sumunt speciem à fine. Ergo Ecclesia potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint honesti in tali specie honestatis seu virtutis.

Porrò actus internus ad talem honestatem actus externi necessarius, quantùm ad positionem vel omissionem sui, potest sufficienter innotescere per positionem vel omissionem actus externi, ad cujus honestatem requiritur: quia cum actu externo unum eumdemque actum totalem constituit, ac proinde posito actu externo in talibus circumstantiis internus rationabiliter præsumitur poni, nisi sufficientia ad contrarium judicandum adsint indicia, omisso autem actu externo, internum omitti certò cognoscitur; ideòque talis actus internus est sufficienter proportionatus legi humanæ etiam coactivæ.

Quæst. IV. *An Ecclesia potest præcipere vel prohibere actus merè internos?*

Resp. Communis sententia negat; sed asserunt Glossa in cap. *Cogitationis*, dist 1. *de pœnit.* Adrian. Major, Julius Clarus, Rosella, Albertin. Medina, Cardenas, la Croix, &c. Et probant 1. ex Matth. 18. *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cælo, &c.* quæ verba generalia sunt, & significant amplissimam potestatem à Christo Ecclesiæ concessam, quæ proinde limitari non debet ad actus externos. 2. Quia potestas Ecclesiæ est spiritalis, & ordinatur immediatè ad salutem animarum, quæ pendet maximè ab actibus internis. Ergo extenditur etiam ad actus merè internos, cùm sint materia proportionata fini potestatis ecclesiasticæ: nam finis cujuslibet potestatis, est mensura illius. 3. Ecclesia præcipit directè & immediatè actus internos. Sic cap. ult. *de hæret. in* 6. Papa præcipit Inquisitoribus, ut puram & providam intentionem habeant. 4. Reipsa Conc. Tri-

Trident. seſſ. 6. in procemio prohibet, ne aliter credatur, quàm ſuo decreto ſtatuitur. Ergo diſſenſus merè internus, non ſolùm præcepto divino, ſed etiam eccleſiaſtico prohibetur. 5. Urbanus VIII. mandavit in omnibus & per omnia ſervari ab omnibus Rubricas Miſſalis Romani, inter quas una præſcribit, ut Sacerdos *aliquantulùm quieſcat in meditatione Sanctiſſimi Sacramenti*: quæ certè meditatio eſt actus merè internus. 6. Innocentius VI. damnavit hanc propoſitionem Michaelis de Molinos: *Riſu digna eſt doctrina quædam nova in Eccleſia Dei, animam quoad interna gubernari debere per Epiſcopum... Quia Eccleſia non judicat de occultis.*

Nec obſtat, inquiunt, illud cap. *Sicut*, 2. *de ſimon. Eccleſia non judicat de occultis.* Et cap. *Tua nos*, eod. tit. *Nobis datum eſt de manifeſtis tantummodò judicare.* Quia ad præcipiendum & obligandum in conſcientia, non neceſſe eſt ut Superior poſſit cognoſcere tranſgreſſionem factam; ſed ſufficit ut reverà velit obligare, ſeu præcipere; nam hoc ipſo culpæ & pœnæ reatus contrahitur apud Deum, qui vindex eſt violationis legum humanarum. Neque, inquiunt, inutilis eſt hæc poteſtas circa actus merè internos. Nam ut poteſtas præcipiendi ſit utilis & efficax, ſufficit quòd poſſit obligare in conſcientia, & ſub culpa à Deo punienda; hæc enim obligatio ſatis per ſe urget impletionem præcepti, ut patet in lege naturali.

Imò ſunt qui putant Eccleſiam punire poſſe pœna ipſo facto lata actus merè internos, v. g. hæreſim merè internam, ſicut punit occultam: quia ad hoc non requiritur cognitio tranſgreſſionis.

Ad authoritatem & rationem S. Thomæ reſpondent: Homo quidem non poteſt de actibus merè internis ferre legem coactivam coactione externa, hoc eſt, obligantem ſub pœna per hominis ſententiam ferenda; quia talis lex requirit, ut homo per ſe poſſit cognoſcere, judicare, & punire; quod præſtare non poteſt, ſi materia legis eſſet actus merè internus, utpote prorsùs occultus. Sed, inquiunt, poteſt homo ferre legem obligantem tantùm ſub culpa à Deo punienda, vel etiam ſub pœna ipſo facto contrahenda circa ea quæ non poteſt cognoſcere, nec per ſe punire; quia lex illa per ſeipſam ſufficienter cogit & punit tranſgreſſorem, & per ſe operatur omnem effectum quem habere poteſt, & qui intenditur à legislatore.

Quæſt. V. *An Lex ponit rem præceptam in ea virtute, ex cujus motivo etiam extrinſeco præcipitur?*

Reſp. Affirm. Ita Delugo, Cardenas, & alii communiſſimè. Quia 1. omnis actus ſpecificatur à fine etiam extrinſeco, propter quem fit. Sic actus, quo quis furatur ut ſe inebriet, eſt in ſpecie furti & ebrietatis; & furans ex hoc fine, magis eſt intemperans quàm fur, ut docent Ariſtoteles & S. Thomas. Ergo lex pariter ſpecificatur à fine etiam extrinſeco, ſicut omnis electio medii ſpecificatur à fine intento: nam lex æquè finem extrinſecum intendit, &

& actionem aliquam præcipit vel vetat tamquam medium ad illum finem. 2. Permutatio beneficiorum ex propria authoritate, non est de se mala contra Religionis virtutem, sed solùm quia prohibetur ab Ecclesia ex motivo religionis & reverentiæ erga res sacras. Item sumptio cibi vel potus levissimi ante Communionem est sacrilega, ob prohibitionem Ecclesiæ factam ex motivo reverentiæ erga Eucharistiam.

Ut autem præceptum obliget subditum ex illa virtute, ex cujus motivo materiæ extrinseco imponitur, requiritur, 1. Ut superior declaret, se ex illo motivo præcipere, si non sit aliunde notum: alioqui actus non præsumitur præcipi nisi ex motivo suo intrinseco, v. g. jejunium ex motivo temperantiæ. 2. Ut velit obligare ad illam virtutem, & rem præceptam facere materiam ejus necessariam: quamvis enim Ecclesia præcipiat jejunium in vigilia Nativitatis Christi v. g. non solùm ex motivo intrinseco temperantiæ, sed etiam ex motivo extrinseco Religionis, nempe ad honorem Christi; quia tamen obligationem Religionis nobis non imponit, qui isto die non jejunat, peccat solùm contra temperantiam.

Quæst. VI. *An qui violat legem humanam de actu virtutis alicujus, v. gr. Religionis, peccat solum contra obedientiam?*

Resp. Peccat etiam contra virtutem illam, cujus actus præcipitur. Quia obligatur ad actum virtutis qui præcipitur, cùm præceptum humanum obliget in conscientia. Hinc qui sacrum omittit die festo, non abstinet à carnibus feria sexta, peccat contra Religionem & temperantiam; & tenetur hæc peccata specie diversa exprimere in Confessione; nec satisfaceret dicendo, se bis peccasse contra præceptum Ecclesiæ.

CAPUT II.

De obligatione Legis humanæ.

Quæst. I. *AN Principes Ecclesiastici, & sæculares, possint etiam fidelibus ferre leges obligatorias in conscientia: ita ut earum transgressio sit offensa Dei, etiam mortalis in re gravi?*

Resp. Affirm. Fide constat. *Prob.* 1. Ex 1. Petr. 2. *Subjecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum: sive Regi, sive Ducibus . . . quia sic est voluntas Dei.* Et Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas nisi à Deo: quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt . . . . Ideò necessitate subditi estote non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Ergo qui resistit potestati civili transgrediendo ejus legem, resistit Deo, & acquirit sibi damnationem etiam æternam à Deo, ut explicant Patres, & patet ex his verbis: *Ideo subditi estote propter conscientiam.*

Ergo

Ergo Principes ſæculares poſſunt ferre leges, quarum transgreſſio ſit mortalis culpa.

Idem à fortiori poſſunt Principes Eccleſiaſtici; cùm poteſtas Eccleſiaſtica ſit ſpiritualis, & altioris ordinis; & conſtat adhuc, 1. Pro Summo Pontifice: nam Chriſtus dixit Petro, & ſucceſſoribus ejus, Joan. 21. *Paſce agnos meos. Paſce oves meas* Et Matth. 16. *Quodcumque ligaveris ſuper terram, erit ligatum & in cœlis.* 2. Pro Epiſcopis: nam Chriſtus dixit reliquis Apoſtolis, & eorum ſucceſſoribus Epiſcopis, Matth. 18. *Quæcumque alligaveritis ſuper terram, erunt ligata & in cœlo.* Et Luc. 10. *Qui vos audit, me audit; & qui vos ſpernit, me ſpernit.* Et Hebr. 13. *Obedite præpoſitis veſtris.* Item ex Trident. ſeſſ. 7. can. 8. & ſeſſ. 25. de delectu ciborum; & ex cap. *Violatores.* 25. quæſt. 1. & ſequentibus. Hoc etiam conſtat ex traditione, & perpetuo ſenſu ac uſu Eccleſiæ & fidelium. Sic, Act. 15. Apoſtoli, ſtatuendo Legem etiam merè poſitivam, qualis eſt Lex abſtinendi à ſanguine & ſuffocato dicunt: *viſum eſt Spiritui ſancto & nobis.* Et de Paulo dicitur: *perambulabat .... confirmans Eccleſias: Præcipiens cuſtodire præcepta Apoſtolorum & ſeniorum.*

Prob. 2. Quia Lex naturalis præſcribit, & recta ratio dictat ſubditos teneri Superiorum præceptis parere: nam eſſe ſuperiorem, eſt poteſtatem ac authoritatem habere in alios, qui tamquam ſubditi debeant illi parere.

Prob. 3. Qui violat jus alterius in re gravi, hoc ipſo Deum graviter offendit: nam Deus vult ac jubet ut ſuum cuique tribuatur; & graviter vetat ne graviter violetur jus alterius, cùm violare jus alterius ſit intrinſecè malum, ideóque prohibitum lege divina naturali. At violans præceptum legislatoris in re gravi, violat graviter jus illius, nempe jus quod habet exigendi per legem ſuam aliquid grave, & quo reipſa illud graviter exigit. Ergo. Adde quòd poteſtas obligandi in conſcientia ſub mortali, ſit neceſſaria ad rectam gubernationem & efficaciam legum; alioquin innumeræ eſſent transgreſſiones occultæ; nec finis Legis ſatis obtineri poſſet.

Nota. Obligare in conſcientia eſt imponere neceſſitatem agendi vel omittendi aliquid ad vitandam culpam & offenſam Dei. Obligatio verò in conſcientia eſt talis neceſſitas.

Obj. 1. multos Scripturæ textus.

1. Illud Matth. 15. *Sine cauſa colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum. Reſp.* Ibi Chriſtus damnat, non præcepta hominum juſta & legitima, ſed injuſta, & contraria legi divinæ, vel etiam inutilia, quæ Phariſæi anteponebant legibus divinis.

Porrò cùm dicitur Deuteron. 4. *Non addetis ad verbum, quod vobis loquor:* Supple aliquid tamquam præceptum divinum, immediatè à Deo latum. Cùm autem Deus Deuter. 12. dicit: *Quod præcipio tibi, hoc tantùm facito Domino;* loquitur de præceptis cœremonialibus, & prohibet Judæis, ne ad illa addant aliquid, præſertim ex ritibus Gentilium.

2. Illud 2. Cor. 3. *Ubi autem ſpiritus Domini, ibi libertas. Reſp.* Per liber-

tatem

tatem intelligitur immunitas à servitate peccati, à timore serviliter servili, &c. Cùm autem dicitur Rom. 6. *Non enim sub lege estis, sed sub gratia.* Et Gal. 5. *Si spiritu ducimini, non estis sub lege;* hæc verba, *Non estis sub lege*, significant: Non servitis, nec obeditis concupiscentiæ, sed illi imperatis. In aliquibus aliis locis, per legem intelligitur lex Mosaica, quæ per Evangelicam abrogata est, & à qua omnes sunt liberi.

3. Illud 1. Tim. 1. *Lex justo non est pósita, sed injustis, &c. Resp.* Sensus est: Lex non est posita justo ad illum pœnis cöercendum & terrendum, quia justus libenter & ex amore justitiæ legem observat. Quare lex justo imposita est ad illum dirigendum: lex quippe plura officia & effectus habet.

4. Illud Jac. 4. *Unus est Legislator & Judex*, nempe Deus. *Resp.* Sensus est, unum esse Legislatorem supremum & principalem, à quo cæteri suam potestatem accipiunt: sicut Matth. 23. dicitur: *Unus est Pater vester, qui in cœlis est. Nec vocemini Magistri; quia Magister vester unus est Christus.* Et verò cùm multa ad bonum commune necessaria & utilia sint, quæ jure naturali & positivo divino statuta non sunt, necesse fuit dari à Deo hominibus potestatem illa statuendi, & alia non satis jure divino determinata magis determinandi.

Obj. 2. Præcepta evangelica sufficiunt. Ergo inutilia sunt præcepta humana. *Resp.* Neg. conseq. Nam inter præcepta evangelica est præceptum parendi legibus Principum Ecclesiasticorum & sæcularium, atque præceptis legitimis superiorum, quorum authoritatem commendat, & quibus obedientiam præcipit Christus per se & per Apostolos. Unde ad servandam legem Evangelicam obtemperandum est legibus ac præceptis humanis.

Obj. 3. Inferior non potest obligare in foro superioris. Ergo homo non potest ob ligare in foro conscientiæ, quod est forum Dei. *Resp.* Inferior obligare potest in foro superioris, quando potestas inferioris est ab ipso superior. Omnis autem potestas est à Deo.

Obj. 4. Principes, præsertim sæculares, non intendunt obligare sub peccato. *Resp.* Hoc saltem virtualiter & implicitè intendunt. Nam hoc ipso quòd intendunt uti potestate legislativa, quæ à Deo derivatur, sufficienter intendunt obligare sub peccato, propter essentialem connexionem usus potestatis à Deo derivatæ, & obligationis sub culpa.

Instabis. Legislator humanus non exprimit obligationem in conscientia, & sæpè de ea non cogitat, ferendo legem. Ergo non obligat in conscientia. *Resp.* Neg. conseq. Quia ad obligandum in conscientia non requiritur expressa intentio & mentio obligationis in conscientia, sed sufficit implicita & virtualis, contenta scilicet in præcepto. Nam hoc ipso quòd superior præcipit aliquid, ad illud sub culpa mortali vel veniali pro gravitate vel levitate rei præceptæ obligat, vi legis divinæ generaliter præcipientis observationem omnis legitimi præcepti superiorum: obligatio enim

sub

ſub culpa eſſentialiter annexa eſt præcepto cuilibet legitimo, quia Deus vult & jubet, ut legitimis ſuperiorum præceptis obtemperemus. Quare violando præceptum hominis, violatur etiam illud præceptum divinum generale, quod ſanè obligat pro capacitate materiæ.

Quæſt. II. *Quandonam Lex humana obligat ſub mortali culpa?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, ad hoc requiritur materia gravis. Quia 1. poteſtas humana eſt limitata, & commenſurata exigentiæ ac capacitati materiæ. 2. Obligare graviter in re ex omni parte levi, eſt contra rectam rationem, bonum commune, & convenientem gubernationem, & in perniciem animarum, imò eſt injuſtum; nulla autem eſt poteſtas à Deo data hominibus, niſi ad ædificationem, non in deſtructionem. 3. Lex divina naturalis & poſitiva numquam obligat ſub mortali in materia levi ſub omni reſpectu.

Item ſecundùm multos, requiritur intentio ſuperioris graviter obligandi ſeu exigendi graviter, hoc eſt, ex tota ſua poteſtate, id quod ſtatuit: quia ſuperior poteſt in materia gravi obligare tantùm ſub veniali. Non tamen requiritur ut ſuperior expreſsè intendat obligare ſub mortali: ſed ſatis eſt quòd intendat uti ſua tota poteſtate, & graviter exigat aliquid grave, licèt ignoret quid ſit obligatio ſub peccato: cum enim poteſtas ſuperioris ſit à Deo, & Deus jubeat ut ſubditi ei pareant, poſita gravitate præcepti humani, hoc ipſo oritur obligatio gravis, adeòque ſub mortali.

Reſp. 2. Lex obligat ſub mortali, quoties materia eſt gravis, & Legislator abſolutè præcipit vel vetat, nec expreſsè ſignificat ſe velle ſolùm obligare ſub veniali. Ita omnes, ex Clement. 1. *de verb. ſignif.* quia tunc ſuperior poteſtate præcipiendi utitur ſine limitatione, & ſecundùm materiæ capacitatem, cui cenſetur ſe accommodare, niſi oppoſitum declaret; & ſic imponit præceptum grave, ideòque graviter obligans.

Cæterum ad gravitatem materiæ legis duo requiruntur & ſufficiunt. 1. Ut finis proximus legis, ſeu id quod proximè intenditur per legem, ſit magni momenti. 2. Ut id, quod ſtatuitur, non parùm ad illum finem conferat, quamvis ſit aliquid in ſe leve. Sic comeſtio pomi in paradiſo, licèt de ſe levis, tamen erat gravis ratione finis à Deo intenti, nempe ut homo ſuam ſubjectionem & dependentiam à Deo profiteretur. Sic etiam ingreſſus viri in clauſtrum Monialium eſt materia gravis; quia ejus omiſſio multùm confert ad gravia mala avertenda. Quare legis materia gravis eſt, quando res præcepta vel prohibita, multùm conducit ad finem proximum legis, qui ſit gravis momenti.

Reſp. 3. Gravitas materiæ, & intentio ſuperioris ſufficiens ad obligandum ſub mortali, cognoſci poſſunt. 1. Ex gravitate verborum quibus utitur ſuperior, ut v. g. cùm præcipit vel vetat aliquid ſub interminatione divini judicii, vel in virtute obedientiæ, vel ex tota ſua poteſtate, &c. Nam graviſſima verba

non adhibentur à prudenti ſuperiore, niſi circa materiam gravem, & ad ſignificandam gravem obligationem. Item dum ſignificat ſe velle obligare ſub gravi culpa. 2. Ex gravitate pœnæ tranſgreſſoribus impoſitæ, qualis eſt excommunicatio, pœna mortis, exilii, carceris perpetui, &c. Nam gravis pœna non imponitur juſtè, niſi pro gravi culpa, quæ ſupponit gravem obligationem præcepti violati. 3. Ex communi prudentum judicio, vel ex conſuetudine, quæ eſt *optima legum interpres*, cap. 8. *de Conſuet.*

Quæſt. III. *An legislator poteſt in materia gravi obligare ſolùm ſub veniali?*

Reſp. Multi aſſerunt, & videtur communis ſententia. Quia 1. Poteſtas obligandi, quam habet Legislator, eſt quoad uſum in ejus libera voluntate, & ſic poteſt eam applicare prout voluerit. Ergo poteſt illam applicare ad obligandum ſolum ſub veniali; præſertim cùm materia majoris obligationis ſit etiam capax minoris, & hoc ad convenientem gubernationem interdùm expediat, ne ſcilicet nimiùm oneretur conſcientia ſubditorum, qui ſufficienter ad talis legis obſervationem inducuntur per obligationem ſub veniali. 2. Multæ leges ac conſtitutiones Religioſorum, ut Carmelitarum diſcalceatorum, à SS. Pontificibus approbatæ obligant ſolùm ſub veniali in rebus gravibus, ut jejuniis, abſtinentiis, &c. 3. Lex divina ſolùm præcipit, ut pareatur ſuperiori quantùm & quatenùs præcipit, & ab illa oritur obligatio commenſurata voluntati ſuperioris. Ergo ſi ſuperior leviter exigat & præcipiat aliquid, etſi de ſe grave, inde oritur ſolùm obligatio levis, & tunc præceptum cenſetur formaliter leve. 4. Actus liberè agentium, non operantur ultra intentionem eorum.

Obj. 1. Legislator humanus non poteſt in re levi obligare ſub mortali culpa. Ergo non poteſt in re gravi obligare ſub veniali. *Reſp.* Neg. conſeq. Quia Deus non dedit hominibus poteſtatem obligandi alios niſi ſecundùm materiæ capacitatem: alioqui regimen humanum eſſet nimis durum. At legislator cùm habeat poteſtatem præcipiendi & vetandi liberè exercendam, poteſt illam poteſtatem applicare ad præcipiendum vel prohibendum rem gravem ſub levi culpa, ſicut poteſt illam poteſtatem nullo modo exercere nec applicare. Et interdùm habere poteſt juſtam cauſam ſic applicandi ſuam poteſtatem, putà ne nimiùm gravetur conſcientia ſubditorum, & ne detur occaſio graviter peccandi, quando aliunde levis obligatio ſufficienter inducit ſubditos ad ſervandam legem, ut conſtat ex legibus quorumdam Religioſorum à Sede Apoſtolica approbatis.

Obj. 2. Licèt pendeat à legislatore, ut legem ferat vel non ferat, tamen poſito præcepto, vis obligandi derivatur à lege naturali. Ergo vim illam obligandi minuere nequit legislator. *Reſp.* Poſito præcepto, derivatur quidem à lege naturali vis obligandi, ſed proportionata præcepto,

quod

quod in hoc casu leve est, cùm legislator tunc leviter præcipiat.

Quæst. IV. *An leges fundatæ in præsumptione, obligant in conscientia?*

Nota. Duplex est præsumptio, altera periculi, seu potentiæ quæ frequenter ad actum reducitur; & altera facti, qua factum aliquod in particulari præsumitur.

Resp. 1. Lex fundata solùm in præsumptione periculi, semper obligat in conscientia, Quia, 1. Leges illæ semper nituntur veritate, ac judicio certo periculi, vel sæpè vel aliquando contingentis; quod semper verum est. 2. Legislator intendit per illas obligare, etiamsi eventus periculi non interveniat in aliquo casu particulari. Nam bonum commune postulat ut omnes & semper obligentur: alioqui non impediretur efficaciter malum, quod sæpe evenire posset, etiam cùm ejus periculum non perspicitur, & multi, imò plerique sibi falsò persuaderent non extare periculum respectu sui; & sic lex paucos obligare censeretur. Hinc lex vetans & irritans matrimonia clandestina, fundata in periculo fraudis, scelerum & incommodorum, quæ ex illis facilè oriri possunt, obligat etiam in casu, in quo ista certò non evenirent.

Resp. 2. Præceptum fundatum in præsumptione facti, quod in re ipsa supponitur, non obligat in conscientia, non subsistente veritate facti. Quia tunc non subsistit fundamentum præcepti, nec proinde obligatio ejus; nec tunc superior intendit obligare, cùm nulla sit ratio obligandi. Sic mulier non tenetur obedire Episcopo præcipienti, ut reddat debitum ei, cui ipse præsumit eam esse validè conjunctam, cùm tamen non sit propter occultum impedimentum: imò peccaret, si obediret.

Quæst. V. *An Lex humana potest obligare cum gravi nocumento seu damno?*

Nota. Certum est legem naturalem obligare ad sui observationem, etiam cum damno vitæ, in iis circumstantiis, in quibus viget, seu jubet vel vetat aliquid. Quia non præcipit nec vetat nisi id, cujus commissio vel omissio dedecet naturam rationalem, estque intrinsecè mala. Non licet autem, ad vitandam mortem & quodvis supplicium, facere aliquid intrinsecè malum, etsi leve: nam quod est ex natura rei malum ac illicitum, tale est in quovis periculo & damno. Item id quod à Deo præcipitur ut medium absolutè necessarium ad salutem animæ, obligat cum quovis damno temporali, etiam vitæ; cùm salus æterna sit rebus omnibus temporalibus anteponenda.

Resp. 1. Ex communi sententia, leges humanæ non obligant plerumque, seu ordinariè, cum gravi nocumento seu damno, quod per accidens conjunctum est actui præcepto. *Prob.* 1. Ex cap. 2. *de observ. jejun.* ubi statuitur infirmos esse immunes à jejunio, *cùm non subjaceat legi necessitas.* Et ex cap. 4. *de regul. juris. Quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum. Nam & sabbatum custodiri præceptum est: Machabæi tamen sine culpa sua in sabbato*

pugnabant. Sic & hodie si quis jejunium fregerit ægrotus, reus voti non habetur. 2. Ex praxi Ecclesiæ, & consensu omnium, præcepta audiendi Sacrum, jejunandi, recitandi horas, &c. non obligant cum gravi incommodo seu damno. 3. Leges divinæ merè positivæ, quæ strictiùs obligant quàm humanæ, non solent obligare cum gravi nocumento. Nam Christus Matth. 12. approbat factum Davidis, qui in necessitate gravi comederat panes Propositionis, quorum esus lege divina erat laicis prohibitus. Item lex de integritate confessionis ex communi non obligat cum gravissimo damno confessioni extrinseco. 4. Ex cap. *Erit*, dist. 4. lex debet esse possibilis secundùm hominum naturam & consuetudinem. Sed ex S. Antonino 2. part. tit. 3. c. 10. §. 10. *Impossibile est, quod vix possibile est, ut putà nimiam habens difficultatem.* 5. Ordinariè ad bonum commune, & ad finem legum illarum assequendum sufficit, si illæ obligent ac serventur communiter, & extra casus extraordinarios gravis periculi ac damni. Unde Legislator prudens censetur obligare cum hac moderatione & benignitate: alioqui sine causa sufficiente exponeret subditos morali periculo peccandi.

Dixi, *ordinariè*, ob sequentes responsiones.

Resp. 2. Ex communi sententia, lex humana, cui periculum gravis damni est accidentarium, observari debet aliquando per accidens cum quovis damno temporali, etiam vitæ, quando scilicet omitti non potest sine contemptu legitimæ potestatis, vel religionis, aut scandalo gravi. Quia lex humana, vel saltem divina naturalis, tunc obligat ad tuendum & non contemnendam, etiam exterius tantùm, religionem & potestatem publicam, quæ præponderat bono vitæ privati. Quippe ad bonum commune plurium refert religionem & potestatem legitimam non contemni, ac scandalum omitti, quàm privati vitam servari. Dixi, *saltem naturalis*: nam contemptus etiam externus legis & potestatis legitimæ, vel religionis, & scandalum, sunt intrinsecè mala, ideòque lege naturali prohibita. Quare Machabæi elegerunt potiùs mori, quàm manducare carnem suillam in contemptum legis veteris, 2. Machab. 7.

Hinc quamvis juxta multos, liceat Catholico transeunti per loca Hæreticorum, comedere carnes die aliàs vetito, ne si abstineat, prodat se Catholicum, & ideò de vita periclitetur, eò quod præceptum Ecclesiæ non obliget cum tanto damno; tamen si quis ab Hæretico cogeretur ad comedendas carnes die vetito, ut ostenderet hoc facto se despicere ecclesiasticam legem seu potestatem, teneretur subire mortem, potius quàm comedere. Nec excusaretur, etsi declararet se non comedere carnes in contemptum Ecclesiæ, sed propter necessitatem ad vitandam mortem: nam tunc adhuc esset contemptus externus legis, qui semper est intrinsecè malus. *De Lugo.*

Resp.

Resp. 3. Ex communi ſententia, lex humana poteſt per ſe obligare cum periculo & damno etiam vitæ. Quia in quavis communitate perfecta, eſt tota poteſtas ad ſuam conſervationem & ad bonum commune neceſſaria. Nam Deus ut author naturæ, cujuslibet communitatis civilis gubernationi ac communi bono, & Chriſtus Eccleſiæ bonò ac recto regimini ſufficientiſſimè providit. Ergo in quavis communitate perfecta eſt poteſtas præcipiendi actus ad ſuam conſervationem & bonum commune neceſſarios, quamvis annexum habeant vitæ periculum; cùm aliunde æquum ſit pro totius ſalute partem periculo objicere. Sic Epiſcopus poteſt obligare Vicarium mortuo Parocho, ad non deſerendum parochianos tempore peſtis, Dux milites ad ſervandam ſtationem, vel irruendum in hoſtes cum certo mortis periculo, &c.

Lex autem humana tunc maximè per ſe obligat cum periculo vitæ, quando tale periculum per ſe actui præcepto conjunctum eſt. Sed tunc ad juſtitiam legis requiritur ut res præcepta ſit gravis, & neceſſaria ad conſervationem, vel bonum ſtatum reip. Nam reſpublica non habet dominium, ſed ſolùm convenientem uſum vitæ civium.

Quæſt. VI. *An & qualis promulgatio requiritur ut Lex obliget?*

Nota. Promulgatio Legis eſt Legis publicatio, ſeu publica denuntiatio facta nomine Principis, per quam Lex ſubditis innoteſcere poteſt. Fit autem vel voce præconis, vel affixione Legis ſcriptæ in loco publico, vel alio ſimili modo. Unde differt à divulgatione, quæ eſt promulgationis extenſio, qua ſcilicet Legis jam promulgatæ notitia extenditur ad omnes, aut ſaltem ad majorem partem ſubditorum.

Resp. 1. Ex communi ſententia, ut Lex obliget, requiritur ſufficiens promulgatio. Quia 1. Lex non poteſt obligare communitatem, niſi ipſi ſic proponatur, ut ab ea cognoſci poſſit. Nam nemo poteſt obligari ad aliquid incognitum; cùm rei incognitæ obſervationem velle nemo poſſit. At Lex non poteſt ſic proponi communitati, niſi ſufficienter promulgetur, & notitia illius fiat aliquo modo publica, ut patet. 2. Lex eſt regula publica actuum: nam eſt regula actuum communitati propter bonum commune præſcripta à ſuperiore ejus curam gerente. At regula publica debet publicè proponi, & applicari ad hoc ut ſubditi teneantur ei ſe conformare, ſicut regula privata debet ſaltem privatim applicari, ad hoc ut privatus ei ſe conformare teneatur. Enimverò quævis regula, niſi ſufficienter regulabili applicetur, & quidem modo ſibi proportionato, nullum habet effectum. Quare promulgatio vel eſt complementum eſſentiale Legis, vel ſaltem conditio eſſentialiter requiſita, ut Lex actu obliget.

Hinc ſi Titius certò ſciat legem aliquam eſſe latam, & juſſu principis triduo promulgandam, non obligatur ad illam, donec reipſa promulgata ſit.

Nam Lex cùm ſit præceptum commune latum pro tota communitate, non poteſt ullum membrum particulare obligare, quin obliget communitatem: hanc autem non obligat, niſi publicè propoſita ſit, ideóque promulgata.

Reſp. 2. Ad promulgationem ſufficientem nulla certa ſolemnitas, ſeu nullus modus determinatus promulgationis ex natura rei requiritur. Quia ex natura rei ſufficit, quòd Lex ſic proponatur, ut poſſit facilè pervenire ad notitiam ſubditorum. Hinc ex natura rei ſufficit quòd Lex publicè denuncietur in curia, ſeu in civitate in qua reſidet princeps: nam Lex ibi denunciata poteſt facilè in ſubditorum notitiam pervenire, ob frequentem ad ſedem principis recurſum & concurſum ex civitatibus omnibus ei ſubjectis.

Ad promulgationem verò ex jure poſitivo requiſitam, talis debet eſſe publicatio, qualis vel ex Lege poſitiva, vel ex conſuetudine, vel ex Legislatoris voluntate præſcribitur. Cùm ergo circa hoc diverſæ in diverſis locis ſolemnitates & conditiones, vel conſuetudine vel Lege determinatæ ſint, ſi earum aliqua omittatur, non cenſetur Lex legitimè promulgata.

Reſp. 3. Ut Leges Imperiales obligent provincias, debent in illis ſingulis promulgari. Imo non obligant in provincia, niſi poſt duos menſes à promulgatione ibi facta, ex Authent. *Conſtitutiones*, ſecundùm Doctorum interpretationem, & conſuetudinem.

Idem eſt de Legibus latis à Regibus & Principibus Imperatori ſubjectis, ac de imperialibus: quia illi principes non acceperunt ab Imperatore poteſtatem ferendi Leges, niſi ſecundùm jus commune Imperii, & juxta modum, quem ſervant ipſi Imperatores in Legibus ſuis ferendis.

Reſp. 4. Leges Regum & Principum Imperatori non ſubjectorum, ut obligent, non requirunt promulgationem in ſingulis provinciis, nec duos menſes poſt illam; ſed ſufficit ut fiat promulgatio in uno loco, ex quo ad alia loca divulgetur; niſi aliud exigat Lex vel conſuetudo. Quia talis promulgatio ex natura rei ſufficit ad obligandum ſubditos; & aliunde illi Principes non tenentur Legibus Imperatoriis. Ferè tamen ubique viget conſuetudo aut Lex regni, ut Reges qui habent plures provincias, curent ſuas Leges in ſingulis provinciis promulgari, neque aliter eas obligent. Sic in Gallia Regiæ Leges dicuntur non obligare, niſi referantur in acta Curiarum ſupremarum.

Reſp. 5. Lex humana, quæ in uno loco promulgatur, non ſtatim incipit ubique obligare, ſed ſolùm in unoquoque loco obligat actu, elapſo eo tempore, quo Legis promulgatæ notitia ad illum ordinario modo pervenire potuit. *Prob.* 1. Ex Bulla *Sicut*, ad calcem Conc. Trident. ubi Pius IV. ait: *Jure etiam communi ſancitum eſt, ut conſtitutiones novæ vim non niſi poſt certum tempus obtineant.* 2. Quia Lex in uno loco promulgata, non eſt ſuffici-

enter

enter denuntiata in omnibus aliis locis, nisi post elapsum tempus sufficiens ut notitia Legis promulgatæ pervenire possit ad omnia illa loca, ut patet.

Nota. Licet ignorantes invincibiliter Legem promulgatam & divulgatam, ab ejus transgressione excusentur, tamen si Lex illa statuat aliquid de esse morali rerum vel personarum, irritando, inhabilitatem inducendo, habet omnem effectum suum circa illos præter imputabilitatem ad culpam; ut patet in Legibus de impedimentis Matrimonii, de irregularitatibus spuriorum, &c. Quia tales effectus non supponunt culpam, & finis illarum Legum postulat ut habeant talem effectum circa omnes.

Quæst. VII. *An ut Leges Papæ obligent in Provinciis, debent esse in illis promulgatæ?*

Resp. Non pauci censent Leges Papæ debere in singulis provinciis promulgari, ut in illis obligent, nisi in illis usu receptæ sint, vel Papa expressè declaret velle se obligare omnes ubique fideles post promulgationem Romæ factam. Quia Ecclesia Jus civile servat, ubi ipsa nihil aliter instituit, ex cap. 1. *de novi oper. nunt.* ubi Lucius III. ait: *Sicut Leges non dedignantur sacros Canones imitari, ita & sacrorum statuta Canonum Principum Constitutionibus adjuvantur.* At juxta Jus civile, Lex non obligat provincias singulas, nisi in illis sit promulgata; nec Ecclesia aliter de suis Legibus statuit. Enim verò, inquiunt, suavitas & benignitas regiminis Ecclesiastici hunc modum obligandi, quem servant Leges civiles, postulant; nisi aliqua urgens causa compellat Papam ad obligandum omnes post Romanam promulgationem.

Plures verò docent Leges Pontificias Romæ tantùm promulgatas, obligare in provinciis omnes ad quorum notitiam venerint secluso privilegio, vel legitima consuetudine in contrarium. Probant. 1. Quia ex natura rei sufficit unica promulgatio Romæ facta, cum per eam Lex possit innotescere in omnibus provinciis, & aliunde Ecclesia nil plus statuit. 2. Ex praxi & consuetudine Curiæ Romanæ, in qua provinciarum causæ & lites definiuntur juxta Leges Pontificias Romæ tantùm promulgatas. 3. Pleræque Decretales corpori Juris insertæ, non sunt promulgatæ in provinciis, & tamen in iis obligant. 4. Pius IV. in Bulla *Sicut*, cit. declarat decreta Conc. Tridentini ad reformationem & disciplinam spectantia, ubique incœpisse obligare Kalendis Maji, ann. 1564. post promulgationem Romæ factam. Et Sixtus V. in Constitut. de habitu & tonsura Clericorum, non requirit aliam promulgationem, quàm quæ Romæ facta est; & tamen vult omnes ultra montes constitutos, obligari infra octo menses à die publicationis Romæ faciendæ.

Nec obstat Lex civilis. Nam Papa non subjicitur Legibus Imperatoriis in usu suæ jurisdictionis, quam à Christo immediatè accepit; & dispositio illa Juris Cæsarei repugnat consuetudini Ecclesiæ. Equidem leges

ges civiles adhibentur ab Ecclesia in causis decidendis, quando sunt conformes æquitati ac rectæ rationi, & desunt Leges canonicæ: quia requiritur aliqua regula decidendi causas, & tunc nulla aptior videtur Lege civili.

Alii docent spectandum esse usum singularum regionum; quia modus promulgationis sufficientis ad obligationem Legis, usu & consuetudine determinari debet, cùm nil de eo lege statutum est.

Quæst. VIII. *An ut Leges humanæ obligent, requiritur acceptatio, seu consensus majoris partis communitatis?*

Resp. Neg. Quia 1. potestas Legislativa absoluta, quæ residet in Principe, est etiam potestas præcipiendi, obligandi, & exigendi Legis observationem: alioquin solùm esset potestas consulendi, vel proponendi subditis, num velint aliquid facere aut omittere. 2. Obligatio obediendi necessariò oritur ab authoritate superioris, non à consensu subditi: alioqui subditus nolens obedire superiori, non peccaret. 3. Præceptum particulare superioris absolutè impositum, obligat subditum independenter ab illius acceptatione: alioqui potestas præcipiendi esset inefficax & inutilis. Ergo pariter Lex, quæ est præceptum commune, obligat communitatem independenter ab illius consensu: sicut enim quantùm ad vim obligandi se habet præceptum superioris ad inferiorem, ita & Lex Principis ad communitatem, cum sit ejus superior. 4. Legislatores supremi possunt cogere, imò sæpè pœnis cogunt subditos ad Legem recipiendam & servandam: & hi nequeunt sine culpa resistere: nam ex Rom. 13. *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.* 5. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat Legem à Principe promulgatam.*

Obj. 1. In Lege *de quibus* 32. §. de Legibus dicitur: *Cùm ipsæ Leges nulla alia ex causa nos teneant, quàm quòd judicio populi receptæ sunt.* *Resp.* Ibi agitur de Legibus latis, non à Principe & Legislatore supremo & absoluto, sed à Legislatore dependente à consensu populi, Legum approbationem sibi reservantis. Quales fuere Leges Romanis latæ, durante sua Republica, atque etiam sub potestate suorum Imperatorum usque ad tertium sæculum: quo tempore nulla Lex obligabat nisi post suam acceptationem.

Obj. 2. Illud Gratiani, ad can. 3. dist. 4. *Leges instituuntur, cùm promulgantur: firmantur, cùm moribus utentium approbantur.* Ergo. *Resp.* Neg. conseq. Nam. 1. hæc verba non sunt ullius Summi Pontificis, aut Concilii, aut Patris, sed ipsius Gratiani. 2. Sensus verborum illorum est, Leges firmari per usum, quatenus per eum removentur à periculo abrogationis. Nam si Lex non servaretur, tandem aboleretur, vel contraria consuetudine præscribente, vel Principe cedente nimiæ resistentiæ populi.

Unde

Unde Gratianus ſubjicit: *Sicut enim moribus utentium in contrarium nonnullæ Leges hodie abrogatæ ſunt, ita moribus utentium ipſæ leges confirmantur.*

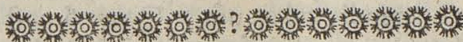
Obj. 3. Conſuetudo poteſt abrogare Legem jam obligantem. Ergo poteſt illam prævenire ne obliget. *Reſp.* diſt. ant. Si princeps tali conſuetudini non reſiſtat, Concedo ant. Si reſiſtat, Nego ant. & conſeq. Conſuetudo Legem abrogare non poteſt, niſi ſit legitimè præſcripta. Talis autem non eſt, quamdiu conſuetudini reſiſtit, ſeu contradicit Legislator, & vult Legem obſervari. Conſuetudo verò non ſervandi Leges, niſi priùs à majore parte communitatis approbatæ fuerint, ſi quæ ſit, non eſt legitimè præſcripta: nam tali conſuetudini reſiſtunt Legislatores, ſubditos ſuos ad legum ſuarum acceptationem & obſervationem compellendo poſt ſufficientem illarum promulgationem.

Obj. 4. Nemo accepit ſive à Deo, ſive à communitate poteſtatem ferendi Leges, niſi dependenter à conſenſu majoris partis communitatis: nam poteſtas bene inſtituta non eſt ad gravandum ſubditos circa res non neceſſarias, neque ad dominandum, ſed ad adjuvandum. Ergo. *Reſp.* Neg. ant. Ad probationem dico, poteſtatem bene inſtitutam debere habere vim compellendi ſubditos prudenter & moderatè ad ea, quæ bono regimini communitatis neceſſaria vel utilia ſunt. Quæ vis eo magis neceſſaria eſt, quòd major pars ſolet eſſe deterior; quæ ſi invita cogi non poſſet ad acceptandas & ſervandas Leges, pauciſſimæ Leges acceptarentur, & ſic pauciſſimæ valerent, in detrimentum reipublicæ.

Obj. 5. Leges humanæ feruntur tantùm ſub hac tacita conditione, ut non obligent niſi acceptentur à populo: nam regimen humanum debet eſſe ſuave. Ergo. *Reſp.* Neg. ant. Cujus oppoſitum experientia conſtat: ſæpiſſimè enim Legislatores puniunt Legum violatores, non expectata populi acceptatione. Ad probationem dico, regimen humanum debere eſſe non ſolùm ſuave, ſed etiam efficax. Porrò ſuavitas Legum in eo conſiſtit, ut non ferantur de iis, quæ ſint difficiliora: quæque juſtis receptiſque conſuetudinibus adverſentur.

Notanda ſunt ſequentia. 1. Hoc intelligi debet de Legibus abſolutè latis, & cum intentione ſtatim obligandi: nam ſi Legislator ſupremus nolit obligare ante conſenſum majoris partis communitatis, Lex non obligat niſi poſt illum. Quia cùm Lex pendeat à voluntate Legislatoris, ipſius eſt præfinire tempus & conditiones, quibus vult ad illam ſubditos obligari. Intentio autem Legislatoris cognoſcitur vel ex ipſius verbis, vel ejus modo agendi, vel ex uſu. Quare ſi poſt Legis promulgationem puniat ejus tranſgreſſores, non expectato conſenſu majoris partis, ſignum eſt non requirere talem conſenſum ut Lex obliget. 2. Si Lex promulgata non obſervetur à majori parte communitatis, tunc ſi Legislator id ſciat & taceat, cenſetur conſentire ut non ſervetur, nec obliget. Nam

qui tacet, consentire videtur, reg. 43. Jur. in 6. Si verò urgeat observationem Legis, v. g. puniendo violatores, singuli tenentur eam servare: nam per aliorum resistentiam Legislator non amittit jus obligandi; & consuetudo nil potest contra Legem, nisi sit legitimè præscripta, nec est legitimè præscripta quamdiu Legislator ei resistit. 3. Si Legislator ignoret Legem non recipi, nec servari à majori parte communitatis, Lex obligat donec legitimè præscripta sit, nisi lata sit sub conditione saltem tacita acceptationis: cùm Lex absolutè lata obliget omnes independenter à consensu subditorum. 4. Ut Lex censeatur recepta, & vigere, sufficit consensus tacitus majoris partis subditorum. Nam major pars prævalet minori, & quod fit à majori parte, censetur fieri à tota communitate. Imò sufficit quòd recipiatur à dignioribus reip. quales sunt Præsides & Senatores. In dubio autem an Lex recepta sit, præsumi debet pro ipsa: quia in dubio factum præsumitur, si jure faciendum erat.

CAPUT III.

De modo, quo observandæ sunt Leges.

Quæst. I. AN *ad satisfaciendum præcepto requiritur intentio illi satisfaciendi?*

Nota. Certum est requiri intentionem faciendi opus, quod præcipitur. Quia actus Lege præscriptus, est actus humanus, qui est essentialiter voluntarius ac liber: nam Lex hominibus imponitur, non brutorum more, sed humano modo implenda. Actus autem non potest esse voluntarius sine voluntate illum ponendi. Hinc per actus merè coactos non satisfit præcepto: sic si quis omnino invitus cogeretur manere in templo tempore Sacri, non impleret præceptum de audiendo Sacro, nisi vellet attendere, & reipsa attenderet ad Sacrum: Eidem quoque non satisfaceret, qui ingressus templum solo animo meditandi divina, ibi maneret in meditatione defixus toto Sacri tempore, sine ulla intentione audiendi Sacrum, & attendendi ad illud; quia non poneret voluntariè actum præceptum, cùm non habeat voluntatem audiendi Sacrum, sed solùm dandi operam meditationi.

Resp. 1. Ut satisfiat præcepto negativo, nulla requiritur intentio. Quia per tale præceptum non exigitur actus aut omissio libera, sed solùm prohibetur actus humanus liber, v. g. ne quis furetur. Hinc licèt aliquis numquam cogitasset de furto, & sic ab eo abstinuisset, non censebitur violasse Legem furtum vetantem.

Resp. 2. Ut satisfiat præcepto affirmativo non requiritur intentio expressa ei satisfaciendi, sed sufficit implicita vel interpretativa, contenta in voluntate faciendi actum præceptum, quæ non excludat intentionem implendi Legem. Quia Lex non præcipit positionem actus ut præcep-

ti, vel ex intentione ei satisfaciendi, sed ut actus voluntariè fiat: nec ullibi major obligatio reperitur. Unde si ignorans præceptum, rem præceptam liberè faciat, verè illud implet: sic qui ignorans vel non advertens ad diem festum, interest devote Sacro, non tenetur aliud audire, postquam resciverit esse festum.

Imò secundùm multos, satisfacit præcepto, qui voluntariè facit rem præceptam animo expresso non ei satisfaciendi per illum actum: v. gr. qui Sacrum audit die festo præcisè ut privatæ suæ devotioni indulgeat, proponens aliud audire ad satisfaciendum præcepto Ecclesiæ, jam huic satisfecit, nec tenetur aliud Sacrum audire, nisi ex errore putet se ad id obligari. Quia revera implet præceptum, qui facit voluntariè actum præceptum; nam nil aliud præcipitur. Voluntas autem non satisfaciendi præcepto per executionem voluntariam actus præcepti, inefficax est: nam non destruit voluntatem efficacem faciendi id, quod præceptum est, ideòque verè satisfaciendi præcepto.

Illud vero axioma, *Actus agentium non operantur ultra intentionem eorum*, verum est dumtaxat respectu eorum, quæ ab intentione agentium pendent, ut sunt, v. g. contractus. At non pendet ab eo, qui voluntariè actum præceptum posuit, ut per hoc non satisfecerit præcepto.

Aliud dicunt de Voto, quia vovens sibi imposuit obligationem voti, & in hoc casu vult eam retinere ac prorogare, sicque se obligare ad aliud Sacrum audiendum: nam cum impositio obligationis in voto sit à voluntate, pendet à voluntate ut eam proroget. At cùm impositio præcepti, & ejus obligatio non pendeat à voluntate subditi, non pendet etiam ab eo, ut illam proroget, vel non impleat, cùm voluntariè actum præceptum posuit.

Azor tamen, & alii negant tunc impleri præceptum, quia voluntas est contraria impletioni præcepti. Præceptum autem non impletur solo facto & opere, cum positiva & expressa voluntate non implendi. Sed responderi potest talem voluntatem esse inefficacem, ac proinde non repugnare efficaciter impletioni præcepti, nec illam impedire. Id videtur certum talem teneri saltem congruo tempore mutare intentionem, vel saltem judicare se satisfecisse præcepto per actum positum.

Quæst. II. *An ad satisfaciendum Legi, debet intendi finis Legis?*

Nota. Duplex est finis & modus Legis, nempe intrinsecus, & extrinsecus. Finis Legis intrinsecus est id, ad quod Legislator sua Lege intendit obligare: unde est id, quod reipsa per Legem præcipitur vel prohibetur. Extrinsecus est id, ad quod res præcepta dirigitur & ordinatur à Legislatore. Modus autem intrinsecus est ille, sine quo substantia rei præceptæ impleri nequit, ut attentio interna in oratione: extrinsecus est is, sine quo substantia rei præceptæ poni potest.

Resp. 1. Sine fine & modo intrinseco Legis non impletur præceptum,

ut patet ex eorum notione. Unde uterque cadit sub præceptum.

Resp. 2. Si finis extrinsecus, ad quem ordinatur actus præceptus, præcipiatur à superiore, non satisfacit præcepto, qui illum sibi non proponit: quia tunc non facit id totum quod præcipitur; & finis ille est etiam materia Legis. Finis autem præcipi censetur quoties præcipitur actus faciendus ob certum finem in Lege expressum. Hinc si jejunium, vel oratio præcipiatur, v. gr. ad avertendam calamitatem publicam, jejunans aut orans, sed non ex hoc fine, non satisfacit præcepto.

Resp. 3. Si finis extrinsecus à Legislatore intentus non præcipiatur, satisfacit præcepto, qui opus præceptum exequitur, etsi finem illum non intendat. Quia talis implet id totum quod præcipitur; tunc enim solùm præcipitur voluntaria executio operis. Equidem Lex omnis dirigit ad finem, sed non omnis est de fine ipso. Unde finis præcepti non cadit sub præceptum, quando finis distinguitur ab opere præcepto, nec præcipitur intentio ipsius finis. Hinc satisfacit præcepto jejunii, qui unicam refectionem ex cibis licitis sumit, licèt non intendat macerare corpus: quia hæc intentio non præcipitur ab Ecclesia.

Quæst. III. *An satisfacit præcepto, qui opus illius exequitur actu ex fine vel circumstantia malo?*

Nota. Agitur hìc de Lege humana. Nam Lex naturalis prohibet quemlibet finem, & modum agendi pravum, utpote dissentaneum naturæ rationali, præcipitque finem honestum & modum convenientem in omnibus actibus liberis. Nam præcipit ut homo semper vivat seu agat honestè, id est, decenter ac conformiter naturæ suæ rationali qua rationalis est: ac proinde præcipit id omne, quod necessarium est ad sic agendum. Sed ad agendum honestè & decenter naturæ rationali ut rationali, necesse est ut non solùm actus præceptus fiat, sed etiam ut modo convenienti, in circumstantiis debitis & propter finem honestum fiat. Quare homo Lege naturali tenetur observare omnia præcepta humana rectè, convenienter, & ob finem honestum, ideòque actu bono & honesto.

Resp. 1. Non satisfacit præcepto, qui facit opus cum peccato repugnante substantiæ præcepti; aut illud facit sine ea honestate ac rectitudine, quæ à superiore expresſè præcipitur, vel essentialis est actui præcepto: nam tunc non fit id totum quod præcipitur.

Resp. 2. Quando honestas ac rectitudo non est essentialis actui externo, neque expresſè præcipitur à superiore, sine ea satisfit præcepto humano; quia tunc sine ea ponitur id totum, quod præcipitur ab homine; & actus vitiatur tantùm per peccatum præcepto accidentarium: unde retinet bonitatem ac speciem moralem objectiva Lege intentam. Sic miles fortitur pugnans ex vana gloria, adimplet præceptum Ducis,

Ducis, licèt peccet contra legem naturalem, ob finem malum. Item quando actus vitiatur solùm ratione motivi cujusdam extrinseci venialiter mali impulsivi, vel se habentis solùm concomitanter, tunc satisfit præcepto. Sic qui devotè & attentè Sacrum audit ex motivo intrinseco religionis, licet concomitanter moveatur, aut priùs impellatur ex vana gloria, satisfacit præcepto Ecclesiæ: nam ponit liberè actum religionis præceptum ex proprio motivo finali.

Quæst. IV. *An per unum eundemque actum possunt impleri plura præcepta?*

Resp. 1. Non possunt, nisi constet talem esse intentionem præcipientis. Quia superior aliquid præcipiens, censetur exigere aliud quàm quod jam aliàs debitum est. Alioquin sæpe non assequeretur finem à se intentum, & frustra imponeret novam obligationem. Sic pœnitens præcepto jejunandi à confessario imposito non satisfacit per jejunium jam ex voto vel præcepto Ecclesiæ debitum. Quia confessarius censetur obligare ad opus alias non debitum, ut pote de novo punitivum, nisi aliud exprimat.

Item si obligatio per se postulat aliud opus quàm quod jam debitum est, tunc requiruntur plures actus, ut semper contingit in materia justitiæ, ubi semper attenditur æqualitas rei ad rem: sic qui centum ex duplici titulo justitiæ, putà ex damno illato & ex emptione, bis debet, non satisfacit duplici illi obligationi dando solùm centum, nam non esset æqualitas solutionis ad debitum.

Resp. 2. Si prudenter existimetur superior concedere, ut per unum actum satisfiat duplici præcepto, tunc satisfit. Quia obligatio ad unum vel plures actus pendet ab ejus voluntate, sic in Jubilæis satisfit jejuniis à Papa præscriptis per jejunia quatuor temporum tunc occurrentia. Intentio autem superioris cognosci potest, vel ex circumstantiis, fine, ac natura operis præscripti, vel ex communi usu ac interpretatione. Sic si confessarius injungat auditionem sacri singulis diebus per mensem, pœnitens satisfacit, unum sacrum diebus festis audiendo: quia in his circumstantiis non censetur confessor intendere, ut pœnitens bis sacrum audiat eodem die, nisi hoc exprimat. Econtra si injungat operario, ut sacrum omnibus diebus festis audiat per annum v. gr. hic tenetur bis sacro interesse, quia talis est mens confessarii, quæ ex natura satisfactionis colligitur.

Ut plurimum autem duo præcepta uno actu implentur, quando idem eadem die ex eodem motivo præscribunt; sic die festo in Dominicam incidente, unius Missæ auditione impletur duplex præceptum. Alias regulariter superior plures actus exigit, nisi contrarium explicet; & in dubio, plures velle censendus est, quia tunc interpretatio fieri debet ex communiter contingentibus, juxta reg. 45. Jur. in 6. *Inspicimus in obscuris quod est verisimilius, vel quod plerumque fieri consuevit.* Hinc si vovisses dare eleemosynam,

ſynam, & confeſſor eleemoſynam etiam injunxiſſet, non ſatisfaceret dando unicam.

Quæſt. V. *An eodem tempore pluribus præceptis ſatisfiere poteſt per plures actus?*

Reſp. Communis ſententia aſſerit, modò unus actus non impediat alium, nec attentio uni debita, tollat alteram. Quia tunc eodem tempore poteſt fieri id totum, quod præſcribitur per plura præcepta; cùm in præceptis non præſcribatur diverſitas temporum. Sic ex communi ſententia, qui die feſto tempore ſacri recitat horas cum intentione & attentione debita: ſatisfacit præcepto Miſſæ, & præcepto recitandi horas: Nam ad utramque obligationem implendam ſufficit attentio ad Deum, myſteriave divina.

Quæſt. VI. *An peccat, qui ponit voluntariè impedimentum impletioni Legis?*

Reſp. 1. Peccat, qui illud apponit directè, & ex intentione non implendi legem. Patet: nam is habet voluntatem non ſervandi legem, & gerit pravum affectum erga illam, agitque in illius fraudem. Lex autem prohibet pravum affectum erga illam, & ne quid in ejus fraudem fiat.

Reſp. 2. Peccat contra præceptum, qui ejus obſervationi impedimentum infert per actionem non neceſſariam eo tempore, quo urget præceptum, vel paulò ante, aut tunc non removet impedimentum cùm poteſt ſine gravi damno. *Ita communiter.* Quia lex præſcribens aliquid, ſimul virtualiter vetat id omne, quod cum actione vel omiſſione præſcripta impoſſibile eſt, ideóque poſitionem impedimenti, alioquin non eſſet per ſe efficax Præterea præcipiens finem, ſimul præcipit media neceſſaria ad talem finem, ſaltem ſi non nimis difficilia ſint; at removere & non inferre impedimentum, eſt medium neceſſarium impletioni legis. Ergo.

Hinc 1. qui die jejunii pila ludit cum ea defatigatione, quæ reddat illum impotentem jejunare, peccat contra præceptum jejunii. 2. Qui die feſto ſe inebriat, ita ut ſacrum audire nequeat, peccat contra ſobrietatem & contra præceptum audiendi ſacrum. 3. Excommunicatus tenetur, quantùm poteſt, abſolutionem ſibi comparare ad communicandum in Paſchate, imò & ad ſacrum audiendum diebus feſtis, &c. cùm hujus impedimenti remotio neceſſaria ſit ad implendam præceptum, & aliunde non ſit nimis difficilis, imò ad eam jam teneatur.

Reſp. 3. Materiæ præceptæ gravitas vel neceſſitas poteſt eſſe tanta, ut præceptum obliget ad numquam apponendum impedimentum ejus obſervationi, etiam multo tempore antequam urgeat ad tollenda impedimenta etiam remota, & ad adhibenda media difficilia; ut patet in iis, quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem, ad honeſtatem morum & ad bonum commune.

Quæſt. VII. *An qui non poteſt totum opus præceptum implere, tenetur ad partem quam poteſt?*

Reſp. Affirm. ſi præceptum ſit de re diviſibili, hoc eſt, de re quæ commodè dividi poteſt, & in cujus parte invenitur ratio præcepti, ut in ſeptem horis canonicis, in jeju-

nio totius quadragesimæ, in qua jejunium singulorum dierum dividuum est ab alio. *Prob.* Quia 1. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Qui non potest recitare Matutinum & Laudes, potest autem reliquas horas, ad nil tenetur; quia major pars trahit ad se minorem.* 2. Tunc præceptum utpote dividuum, obligat ad omnes & singulas partes, etiam seorsim sumptas; cùm singulæ seorsim faciant ad finem præcepti; nec est causa sufficiens excusans à parte possibili, quæ est utilis fini. 3. Qui non potest totum debitum solvere, tenetur ad partem quam potest, si hæc sit divisibilis à toto. 4. Sicut *utile non debet per inutile vitiari.* ex reg. Jur. 37. in 6. ita nec possibile per impossibile.

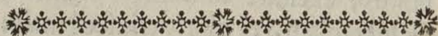
Porrò hæc regula, *Accessorium sequitur principale*, non valet in omnibus, nec habet locum, dum principale & accessorium sunt divisibilia, & in accessorio reperitur aliqua ratio ipsius principalis; vel ubi est diversa utriusque ratio. Sic qui promisit equam cum suo pullo, si equam dare non potest quia mortua est, tenetur dare pullum. Deinde pars non est propriè accessorium respectu totius.

Quæst. VIII. *Quid agendum quando simul occurrunt duo præcepta, quæ simul servari nequeunt?*

Resp. Per se loquendo, servandum est majus præceptum; quia prævalet minori, & gravius obligat, unde tunc minùs obligare desinit. Præceptum autem naturale, cùm sit de rebus ex natura sua ad morum honestatem necessariis, præponderat præcepto merè positivo etiam divino: divinum humano, cùm Deus sit superior homine: præceptum supremi Principis præcepto superioris subordinati: præceptum altioris virtutis præcepto virtutis inferioris; præceptum negativum affirmativo, quia illud obligat semper & pro omni tempore, *nec sunt facienda mala, ut veniant bona.* Rom. 3.

Hinc si die festo infirmus tua opera egeat tempore Sacri, teneris ei opitulari. Quia præceptum divinum naturale charitatis, quæ est virtus omnium præstantissima, prævalet omnibus aliis præceptis. Quòd si minus præceptum notabiliter nobiliori præferas, peccas mortaliter, quia excessus est notabilis: ideóque gravis est inordinatio, à qua tamen sæpe excusat ignorantia in rudibus.

Dixi *per se loquendo.* Nam interdum servari debet præceptum inferius, ut cùm hujus materia gravis concurrit cum materia levi præcepti majoris. Sic non debes omittere Sacrum die festo, ad levandam levem molestiam infirmi, tua ope tunc non graviter indigentis.

CAPUT IV.

De subjecto Legum.

Quæst. I. QUinam Legibus humanis subjiciuntur?

Resp. Ex communi sententia, omnes & soli adulti subditi. *Prob.* 1. quoad omnes & solos adultos, saltem qui non fuerint perpetuò amentes. Quia illi omnes & soli sunt capaces cognitionis

tionis & directionis humanæ, & libertatem habent saltem habitualem.

2. Quoad subditos, quia jurisdictio non potest exerceri nisi in subditos, & nemo habet jus præcipiendi nisi subditis, cap. 21. *de sentent excomm.* cùm potestas præcipiendi, subjectionem in aliis essentialiter connotet & inferat.

Hinc 1. Infantes Legibus humanis præceptivis non obligantur: unde secluso scandalo licet eis dare carnes comedendas die Veneris. Idem multi docent de perpetuò amentibus; quia sentiunt eamdem esse rationem pro illis, & videri sicut infantes. Sed negat Sanchez, afferens hoc inter illos discrimen, quòd infantes ea ætate suapte natura usus rationis incapaces sint: at perpetuò amentes, ubi jam infantiæ ætatem excedunt, suapte natura usus rationis capaces sunt, & ex quodam solo accidenti eo privantur, quamvis ob defectum deliberationis à Legis transgressione excusentur perinde ac ignorantes invincibiliter. Porrò constat non licere eos, uti nec infantes, excitare ad iram, libidinem, blasphemiam, & alia intrinsecè mala: nam excitans censeretur causa moralis ac principalis horum actuum intrinsecè deformium, & ex objecto malorum, atque amentis opera uti velut instrumento ad illos.

2. Pueri saltem anno septimo completo obligantur præceptis, quorum materia eorum ætati congruit, ideóque tenentur ad auditionem Missæ, Confessionem, abstinentiam à carnibus, &c.

3. Ebrii, & ad breve tempus delirantes, tenentur Legibus. Quia sunt in statu habituali usus rationis, licèt per accidens pro aliquo tempore impediti: & fuere aliquando obligati Lege, quæ semper eamdem vim obligandi retinet: unde non licet eis dare carnes comedendas die vetito, cùm hæ sint illis prohibitæ.

4. Infideles tenentur omnibus præceptis evangelicis; quia subditi sunt Christo homini Deo, qui est *Rex Regum, Dominus dominantium*, & omnium omnino hominum. Non tenentur tamen Legibus Ecclesiasticis, ex c.8. *de divort.* quia nemo est subditos Ecclesiæ nisi per Baptismum. Ad utrasque Leges hæretici obligantur; quia sunt subditi Deo & Ecclesiæ, quamvis rebelles.

Quæst. II. *An exempti à jurisdictione Legislatoris obligantur illius Legibus ex vi illarum, si in ejus territorio habitent?*

Resp. Neg. Quia exempti non sunt subditi Legislatoris: nam desinunt esse subditi hoc ipso quòd ab ejus jurisdictione eximuntur, secundùm id scilicèt in quo eximuntur. At Legislator non potest obligare suis Legibus nisi subditos, cùm careat jurisdictione in non subditos.

Quare Religiosi exempti non obligantur Legibus Episcopalibus aut Synodalibus, imò nec decretis Synodi Provincialis, ut declaravit S. Congregatio, apud Fagnan. in cap. *Sicut olim*; nisi in casibus in quibus à jure communi, Concilio Tridentino & Summis Pontificibus potestas in ipsos specialiter Episcopis aut Concilio Provinciali concessa est. Idque declaravit Gre-

gorius XIII. in suis responsionibus ad Conc. Rothomagense, in eodem Concilio publicatis, an. 1581. Quia scilicet Religiosi illi sunt exempti à jurisdictione Episcopali. Ex decreto autem Conc. Trident. sess. 25. cap. 12. tenentur servare censuras & interdicta ab Episcopis lata, & festos dies ab illis præscriptos. Imò juxta Vasquez, Sanchez, & alios, tenentur jure naturali, & ex æquitate, servare præcepta Episcoporum spectantia ad communem observantiam, & totius populi devotionem, in iis quæ statui & privilegiis Regularium non adversantur, ut jejunia, preces ad causam publicam: nam licèt sint exempti, sunt tamen pars illius communitatis, & ejus commoda participant.

Item omnes exempti, sed præsertim Regulares, qui ex suo instituto incumbunt in salutem proximi, debent Episcopos, ut Principes Ecclesiæ, & *Successores Apostolorum positos à Spiritu sancto regere Ecclesiam Dei?* (Conc. Trid. sess. 23. cap. 4.) singulari honore, reverentia & amore prosequi, & eorum statuta ad rectam administrationem Sacramentorum Pœnitentiæ & Eucharistiæ & ad bonum animarũ Diœcesis spectantia diligenter servare, & in hoc cæteris exemplo prælucere: nam hæc est voluntas Dei, nec aliàs possunt in salutem proximi utiliter incumbere. Et ideo hoc magnopere verbo & exemplo commendarunt S. Ignatius de Loyola & S. Franciscus Xaverius.

Quæst. III. *An Legislator obligatur Legibus suis, vel prædecessorum?*

Resp. 1. Legislator non obligatur Legibus prædecessorum suorum vi ipsarum Legum; quia non est subditus illorum, parem enim cum illis habet potestatem, imò eamdem: neque obligatur suis legibus, quia non est sibi subditus; nemo enim sui ipsius subditus & superior esse potest: *Neque imperare sibi, neque se prohibere quisquam potest.* L. 51. ff. de recept. arbit. Legislator autem non potest obligare nisi subditos. Hinc illud, L. 31. ff. de Legibus. *Princeps Legibus solutus est.*

Resp. 2. Legislator tenetur servare Leges à se vel à prædecessoribus suis latas, quando materia convenit Principi & subditis. Ita S. Thomas, 1. 2. quæst. 96. art. 5. ad 3. & Theologi communiter. Tenetur autem jure naturali. Quia 1. Lex naturalis præcipit, ut Princeps communitati, cujus caput est, se conformet in iis, quæ æquè ipsi ac aliis conveniunt. Nam hoc ad utilem ac convenientem communitatis gubernationem necessarium est, & pertinet ad officium Principis, qui subditis suis exemplo præesse debet, per Legum observationem, quam procurare tenetur. Enim verò ex S. August. l. 3. Confess. cap. 8. *Turpis omnis pars est suo universo non congruens:* quantò magis caput non congruens? 2. Princeps æque, imò magis quàm subditi, tenetur curare & prosequi bonum commune, ac proinde servare Leges, quæ omnes in bonum publicum feruntur. 3. Ex jure tùm Canonico, cap. 6. de Constit. *Quod quisque juris in alterum statuit, ipse debet uti eo . . . Patere legem, quam tu ipse tuleris.* Et cap. *Justum est*, dist. 9. Tum Civili, L. 4. cod. de Legibus: *Digna vox est majestate regnantis, Legibus*

ligatum se principem profiteri . . . Et revera majus imperio est subjicere Legibus principatum. Adde S. Ambros. epist. 32. ad Valentin. *Quod præscripsisti aliis, præscripsisti & tibi; Leges enim Imperator fert, quas primus ipse custodiat.*

Nota 1. Legislator jure naturali tenetur Leges suas servare, etiam seclusо scandalo; & quidem tam graviter, quàm subditi ejus, ut docent Suarez, & multi Doctores, quos citat. Quia hoc exigit æquitas, officium Principis, bonum commune, & recta ac utilis gubernatio, quæ postulat ut omnia communitatis membra vivant uniformiter in iis, quorum materia omnibus æque convenit.

2. Legislator violans Legem suam vel prædecessoris sui admittit peccatum ejusdem speciei ac subditi eam violantes, v. g. peccatum intemperantiæ, si non servet jejunium à se præceptum. Nam lex naturalis imponit illi eamdem obligationem, quam ille subditis per suam Legem. Non tamen incurrit pœnas Lege humana impositas, quia Legibus illis humanis non est subjectus, sed solùm juri naturali, præcipienti actus virtutis Lege præscriptos, nec illas pœnas statuenti.

3. Si Legislator habeat justam caussam non servandi Legem, ob quam licitè dispensare posset cum subdito, tunc non tenetur servare Legem. Quia tunc cessat ratio obligationis; tunc enim officium Principis, & recta gubernatio Legis observationem non exigunt & difformitas rationabile fundamentum habet. Quare tunc propriè non dispensat secùm; sed solùm interpretatur Legem naturalem ipsum non obligare ad servandam Legem suam, quando habet caussam rationabilem, ob quam ipse subditum meritò liberaret ab ejus obligatione; cùm non sit ipse deterioris conditionis quàm subditi. At peccat, quoties sine justa caussa Legem suam non servat, quia violat Legem naturalem, cujus obligationem tollere nequit.

4. Hìc agitur solùm de Legislatore habente potestatem ferendi Leges absolutam, & independenter à communitate. Nam duces rerum publicarum tenentur Legibus quas cum illis tulerunt, & generales Ordinum obligantur Legibus in capitulo generali latis: quia subditi sunt communitati, à qua feruntur.

Quæst. IV. *An Clerici obligantur Legibus civilibus?*

Respondet Bellarminus, lib. 1. de Cleric. cap. 28. Clericos in conscientia obligari Legibus civilibus, quæ non repugnant sacris Canonibus vel officio clericali; qualis est Lex taxans pretium rerum, vel vetans nocturnam armorum gestationem, aut asportationem frumenti extra Provinciam, &c. Probat, quia 1. Clerici sunt etiam cives, & partes quædam, seu membra communitatis politicæ, & commodis ejus fruuntur. Undè æquitas & recta ratio postulat, ut se cæteris omnibus membris conforment in iis, quæ æque illis ac laicis conveniunt. Alioqui magna confusio & perturbatio in Repub. oriretur, si Clerici illas Leges non servarent. 2. Nicolaus I. epist. 8. dicit Christum divisisse Pontificiam authoritatem ab Im-

Imperiali, *ut & Christiani Imperatores pro æterna vita Pontificibus indigerent, & Pontifices pro cursu temporalium tantummodo rerum, imperialibus Legibus uterentur.* 3. S. Chrysostomus, in illud Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*, ait, Christi Legem non tollere politicas Leges, & ideo debere etiam sacerdotes & Monachos eis parere. Hancque esse communem sententiam quoad vim directivam seu obligationem in conscientia, de qua agitur; testatur Suarez.

Quæst. V. *An peregrini tenentur Legibus sui territorii propriis?*

Nota 1. Peregrinus, advena, vagus inter se differunt. Peregrinus dicitur is, qui extra territorium ubi domicilium habet, transit per aliquem locum, vel alicubi moratur cum animo redeundi. Advena, qui extra patriam suam domicilium fixit. Vagus qui nullibi domicilium fixum habet.

Nota 2. Certum est præcepta personalia, quæ scilicet afficiunt immediate personas, non territorium, semper illas obligare ubicumque fuerint: nam illa semper personis cohærent. Hinc si Episcopus Sacerdoti usum sui Ordinis absolutè vetuisset, is in aliena Diœcesi celebrare non posset.

Nota 3. Si Lex prohibeat actionem ubivis factam, quæ cedat specialiter in damnum communitatis, ut est venditio armorum vel aliarum rerum hostibus: hæc ex communi sententia obligat subditum extra territorium versantem, qui puniri potest si illam violet. Quia tunc delictum censetur intra territorium committi: damnum enim ei illatum censetur moraliter factum intra illud. Ex Leg. 4. codic. *de commerc.*

Resp. 1. Peregrini non tenentur servare Leges sui territorii, quando extra illud versantur, ubi illæ non obligant, modò non absint in fraudem. *Ita communis sententia.* Prob. 1. ex cap. 2. *de constit. in 6.* ubi dicitur statuto Episcopi, quo furantes excommunicantur, non ligari ejus subditos, qui extra diœcesim furantur, *cùm extra territorium jus dicenti non pareatur impune.* 2. Quia Leges & consuetudines locales sunt solùm pro tali loco seu territorio, eique sunt affixæ: & jurisdictio, ut respicit territorium, intra illud limitatur. Et verò potestas Legislativa agere non potest extra sphæram activitatis suæ, quæ sphæra non extenditur extra proprium territorium.

Suppono, quòd tum ipse peregrinus, tum res, circa quam operatur, & ejus actio, sint extra territorium. Nam si res circa quam agit, vel ejus actio, aut omissio, sit intra territorium, licèt ejus persona sit extra; tunc ex communi sententia ipse tenetur Legibus territorii, & pœnis per illas statutis. Quia tunc delictum meritò censetur committi intra territorium, non extra. Nam omissio rei præceptæ, vel commissio rei prohibitæ, ibi censetur consummari, ubi res præcepta vel vetita fieri vel omitti debuisset; & delinquens censetur ratione delicti ibi esse moraliter præsens, ex L. 2. cod. *Quæ res exportari, &c.* Hinc Beneficiarius absens à territorio, in quo beneficium habet, contrahit

censuras in non-residentes latas ab Episcopo beneficii, quia ibi delictum consummatur, ex cap. 11. *de cleric. non resid.*

Resp. 2. Ex communi sententia peregrinus non tenetur servare præcepta etiam juris communis, v. g. jejunium vigiliæ, vel festum S. Thomæ, si illa ex privilegio aut consuetudine legitima non servetur in loco ubi bona fide diversatur. Quia privilegium locale, vel consuetudo localis, spectat omnes, qui sunt in loco. Hinc S. August. epist. 118. docet in iis, quæ non sunt contra fidem & legem divinam, posse quemque se conformare Ecclesiæ particulari, in qua moratur. *Alia verò*, inquit, *quæ per loca terrarum regionesque variantur ..... nec disciplina ulla est in his melior gravi prudentique christiano, quàm ut eo modo agat, quo agere viderit Ecclesiam, ad quam fortè devenerit.*

Resp. 3. Qui causa subterfugiendi legem etiam localem, abit in locum, ubi illa non viget, non ideò ab illius obligatione liberatur. Quia 1. (ut ait Layman) leges, quæ ad subditorum utilitatem præsertim spiritualem ordinantur, ut sunt Ecclesiasticæ, eam conditionem annexam habent, quam communis fidelium persuasio & Episcoporum praxis ostendit, ut subditis sine justa causa earum obligationem subterfugere non liceat; cùm id necessarium sit ad bonum regimen, & efficaciam legum, & ad præcludendam januam multis abusibus, præsertim in confinibus diversarum diœcesum. Imò ipsa lex divina naturalis generatim præcipiens diligentem observationem legum & ordinis, id vetat.

2. *Fraus & dolus alicui patrocinari non debent*, cap. 15. & 16. *de descript.* At fraudem committit in legem, qui solo animo eam subterfugiendi absque alia justa causa abit è proprio territorio: nam *fraus legi fit, ubi quod fieri noluit, fieri autem non vetuit* (expressè) *id fit*, L. 30. ff. de Legib. Neque dici potest quòd abeundo utatur jure suo; nemo enim habet jus exeundi è proprio territorio solùm ad eludendas illius leges: sicut nullus habet jus iter instituendi vel laborandi, causa subterfugiendi legem jejunii; & qui hoc faceret, censeretur in fraudem legis agere; & secundùm communem sententiam, teste Layman, peccaret contra legem.

3. Ex responso Cardinalium ab Urbano VIII. in Brevi ad Archiepiscopum Coloniensem authoritate Apostolica confirmato, quod declarat de incolis loci, ubi viget Concilium Tridentinum, discedentibus in locum ubi non fuit publicatum, solo animo matrimonium clandestinum contrahendi, sine mutatione domicilii, *non esse legitimum matrimonium inter sic contrahentes cum fraude.* Ergo tales adhuc tenentur lege Tridentini, irritante matrimonium clandestinum, & discesserunt cum fraude. Ergo, &c.

Hinc peccant contra legem, qui aliò discedunt, præcisè ut carnibus vescantur, vel operibus servilibus vacent, cùm hæc in sua diœcesi vetita sunt.

Quæst. VI. *An qui è suo domicilio ubi Lex obligat, abit in locum ubi non obligat, tenetur illam implere antequam exeat?*

Resp. Tenetur, si prævideat illam impleri non posse in alio loco. *Est commu-*

communis sententia. Quia 1. Hæc est praxis & persuasio fidelium timoratorum. 2. Lex illa talem obligat, & tempus quo adhuc versatur in suo domicilio, unicum est ei aptum ad illam observandam: quare perinde est ac si eo solo tempore obligaretur. At quisque tenetur servare præceptum eo tempore, quo obligatur. 3. Ut ait Suarez, præceptum affirmativum debet impleri, quando potest, & prævidetur postea non implendum. Neque enim requirit aut concedit certum temporis spatium, pro quo possit semper ejus observatio differri: sed obligat ut quàm primùm potest, impleatur, si postea non possit impleri: alioqui non esset satis efficax, & sæpe eludi posset. Et verò respectu talis, non est aliud tempus ad implendum præceptum: ergo tunc tenetur illud implere, alioqui nullo tempore teneretur.

Hinc qui abit die festo ad locum ubi non est festus, tenetur audire Sacrum priusquàm exeat, si possit absque gravi incommodo, & nequeat alibi audire: sicut si non exiret, teneretur audire primam Missam, si prævideret postea impeditum iri. Quia præceptum obligat simpliciter illo die: & non potest impleri nisi audiendo Missam primam; nam hic & nunc & respectu talis hominis, illa est unica, & præsens hora est ultima ipsi apta ad implendum præceptum. Alioqui omissio meritò imputatur ad culpam.

Nota. Si in loco domicilii tui sit Lex jejunii, non potes ibi jentaculum sumere manè, eo quòd scias te vespere fore in loco ubi illa non obligat. Quia obligaris jejunio quamdiu existis in loco ubi obligat. Nec spes dispensationis, nec dispensatio quæ nondum est, nec privilegium loci in quo non es, obligationem præcepti, quo hìc & nunc ligaris, tollit.

Quæst. VII. *An peregrini tenentur Legibus specialibus loci in quo versantur?*

Nota. Certum est, 1. eos qui accedunt ad aliquem locum animo ibi perpetuò manendi, teneri statim Legibus illius loci, cùm jam verè sint illius incolæ. Nam domicilium hoc ipso acquiritur, quo quis incipit in loco habitare animo ibi perpetuò manendi, ex L. *Cives*, cod. *de incolis.* 2. Statim teneri Legibus loci eos, qui in illum veniunt animo ibi manendi per majorem anni partem, ut faciunt scholastici, famuli, operarii, &c. Constat ex usu, & communi Doctorum sententia. Nam tales consequuntur ibi quasi domicilium sufficiens, ut statim quis fiat Parochianus idoneus ad ibi Sacramenta omnia præter Ordinem recipienda. 3. Peregrinos teneri servare Leges loci per quem transeunt, quando aliàs esset periculum scandali, cùm hoc vetet Lex naturalis: vel quando illæ Leges sunt juris communis, quamvis ex consuetudine, vel privilegio non serventur in loco domicilii sui, ut docent communiter Theologi; quia Legislatori juris communis subditi sunt, nec habent causam excusantem, cùm consuetudo vel privilegium extra territorium vim non habeat. 4. Peregrinos teneri servare

in contractibus Leges ac consuetudines loci in quo contrahunt: nam quisque sortitur forum in loco contractus, cap. ult. *de foro compet.*

Resp. Peregrini, & à fortiori Vagi, tenentur servare Leges & consuetudines etiam speciales loci, in quo morantur etiam ad breve tempus, & secluso scandalo. *Ita Covarr. Suarez, Lessius, & alii communiùs.* Prob. 1. Ex S. August. lib. 3. Confess. cap. 8. ibi. *Quæ contra mores hominum sunt flagitia, pro morum diversitate vitanda sunt, ut pactum inter se civitatis aut gentis consuetudine vel Lege firmatum, nulla civis aut peregrini libidine violetur. Turpis enim omnis pars est suo universo non congruens.* Item, ex epist. ad Januar. 2. Quia pax, ordo, recta gubernatio, bonum commune territorii postulant, ut Leges locales serventur ab omnibus, qui sunt in illo loco, quandiù in eo morantur: ac proinde Legislator habet potestatem obligandi etiam peregrinos ad illas Leges servandas: nam superior habet omnem potestatem necessariam ad bonum commune & rectum ordinem tuendum in suo territorio. 3. Lex generatim fertur pro tali territorio. Ergo obligat omnes ibi morantes, etiam peregrinos, qui ratione suæ præsentiæ in illo loco, licèt brevis, subjiciuntur regimini & jurisdictioni territorii, cum juxta omnes, teneantur quibusdam Legibus; v. g. ne quis noctu arma ferat, ne triticum efferat, ne peregrinus ultra triduum commoretur, &c. Ergo peregrini tenentur, titulo subjectionis, servare Leges alieni territorii, suntque verè subditi Principis illius loci, ratione suæ præsentiæ in illo, non quidem permanenter, & habitu, sed solùm transeunter & actu: quippe ad transeuntem & brevem subjectionem sufficit brevis præsentia, sicut ad transeuntem exemptionem à jurisdictione & Legibus sui territorii sufficit brevis absentia. 4. Peregrini, eo ipso quòd exeunt è proprio territorio, solvuntur Legibus illius: Ergo eo ipso, quòd ingrediuntur territorium alienum, subjacent Legibus illius, præsertim cùm gaudeant ejus privilegiis. Nam qui sentit commodum & onus sentire debet, ex *reg. Jur.* 55. *in 6.*

Obj. Nemo fit alteri subditus, nisi ratione originis, vel domicilii, vel delicti. *Resp.* dist. Permanenter & habitu, Conc. Transeunter & actu, N. Peregrini autem fiunt subditi Principis alicujus loci ratione suæ præsentiæ in illo loco, sed transeunter tantùm, non permanenter & habitu.

Nota. Peregrinus tenetur solùm iis Legibus loci, quarum observatio non requirit tempus longius, quàm illud, quo ipse ibi moratur. Nam quoad alias non censetur esse in loco moraliter: nec ad eas implendas tenetur diutiùs morari quàm statuerat; quia non obligatur ad ibi permanendum, sed solùm supposita præsentia ad implendam Legem quæ tunc impleri potest. Hinc tenetur servare omnia præcepta localia negativa, v. g. abstinere ab esu carnium, nam hæc non requirunt moram. Sed qui transit per locum ubi est dies festus, in alium ubi non est, non tenetur cessare ab itinere ad audiendum Sacrum, nec secluso

scandalo

ſcandalo illud audire, ſi ibi moretur solùm ad ſumendum cibum: quia mora non eſt proportionata impletioni præcepti. Econtra tenetur audire Sacrum, ſi ſufficienti tempore moretur, vel ſi feſtum ſervetur in loco ubi pernoctavit, aut in toto illo territorio, per quod uſque ad meridiem acturus eſt iter.

CAPUT V.

De interpretatione, & Epikiia.

Quæſt. I. QUid & *quotuplex eſt interpretatio Legis?*

Reſp. Interpretatio Legis eſt explicatio ſenſus Legis. Triplex eſt: authentica, uſualis, & doctrinalis. Interpretatio authentica ſeu cum authoritate prolata eſt ea quæ fit per ipſum Legislatorem, vel ejus ſuperiorem, vel ſucceſſorem, vel per miniſtros ab ipſo conſtitutos: habetque vim Legis, cùm procedat à ſuperiore habente poteſtatem Legem condendi & explicandi in ſenſu, in quo vult illam ſervari. Uſualis eſt, quæ petitur ex communi uſu: nam *conſuetudo eſt optima Legum interpres*, cap. 8. *de conſuet.* Doctrinalis eſt ea quæ fit per homines doctos ac peritos. Quamvis hæc non habeat vim Legis, cùm non procedat à poteſtate jurisdictionis, ſed à judicio peritorum: tamen imprudenter & contra rectam rationem rejiceretur, ſi in eam Doctores omnes conſentiant. Si verò Doctores inter ſe diſſentiant de ſenſu & obligatione Legis, tunc tenemur ſequi opinionem tutiorem & probabiliorem: licebit tamen ſequi minùs tutam, ſi ſit certò & notabiliter probabilior tutiore, juxta dicta de opinione probabili.

Interpretatio iterum duplex eſt; una ſimplex, qua explicatur ambiguitas verborum Legis: & altera per æquitatem, qua interpretamur caſum aliquem particularem non comprehendi in Lege, quamvis verba Legis clara ſint & generalia. Hæc dicitur Epikiia.

Quæſt. II. *Quænam ſunt regulæ aptæ ad rectè faciendam interpretationem doctrinalem?*

Reſp. Hæ à Doctoribus traduntur.

1. Accipienda ſunt verba Legis ſecundùm eorum proprietatem, & uſitatam acceptionem, niſi ſic accepta injuſtitiam vel abſurditatem continerent, aut Legem inutilem redderent. Quia Legislator debet Legem clarè, ideoque verbis ſecundùm eorum proprietatem & communem ſignificationem intellectis, exprimere: Alioquin nihil firmum ſtabiliret, & errandi occaſionem daret. In dubio autem, uſus & acceptio communis verborum præferri debet eorum proprietati.

2. Correctio Legum vitanda quoad fieri poteſt, ex cap. 29. *de elect.* in 6. Nam ordinariè Legum mutatio noxia aut incommoda eſt communitati.

3. Si Legis verba ſint æquivoca vel ambigua, eorum ſignificatio ſpectanda eſt ex antecedentibus & conſequentibus: ex materia & circumſtantiis Legis, atque etiam ex aliis Legibus, in quibus eadem verba vel ſimilia in tali & tali ſenſu accipiuntur, ſed præſertim ex fine Legis, ex cap. 6.

de

de verb. signif. ibi: *Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi: quia non sermoni res, sed rei est sermo subjectus.* Et, ex S. Thoma, in 3. dist. 37. a. 4. *Sicut Lex lata est mensura subditorum in suis actibus, ita hoc ad quod respicit Legislator, quod est Legis intentio & finis, est mensura Legis positivæ.*

4. Lex pœnalis, & omnis alia onerosa, strictè interpretanda est, ex reg. Jur. 49. in 6. *In pœnis benignior est interpretatio facienda.* In favorabilibus verò lata est facienda, ex reg. 15. Jur. in 6. *Odia restringi, & favores convenit ampliari.* Hinc pœnæ non extenduntur ad casum in Lege non expressum. Nec in Legibus pœnalibus valet argumentum à pari, imò nec à minori ad majus: nam Legislator potest vellet punire minus crimen, non majus, eò quòd illud sæpiùs patretur, vel sit periculosius bono communi.

5. Lex generaliter vel indefinitè loquens omnia significata propria comprehendit. Nam verba generalia generaliter accipienda sunt, & *ubi jus non distinguit, nec nos distinguere debemus.* Argum. lib. 8. §. *de Publician.*

6. Lex intelligenda est, & servanda secundùm receptam consuetudinem: *Optima enim est Legum interpres consuetudo,* lib. 37. §. *de Legibus,* & cap. 8. *de consuet.*

7. Aliquando Legislator loquitur de singulari casu vel persona, non quòd velit Legem ad hunc casum vel personam restringere, sed iis utitur exempli gratia: nam exemplum non limitat dispositionem, sed declarat. Quare valet hæc regula: Cùm Lex frequentioris usus causa aliquid decernit, casum minùs frequentem non excludit, sed comprehendit.

8. Lex positiva non semper ob paritatem rationis extendi debet ad casus sub lata verborum forma non comprehensos. Quia non ratio Legis, sed voluntas Legislatoris significata subditis, est Lex & obligat. Hic autem potuit velle ad unum obligare, & non ad aliud, unum crimen punire, non aliud, quamvis esset eadem ratio pro utroque. Legis enim positivæ dispositio omnino pendet à libera voluntate Legislatoris, qui non obligat, nisi ad id, ad quod sufficienter declarat se velle obligare.

Dixi, *non semper.* Nam lex extenditur ob identitatem rationis in his casibus. 1. Si aliqua iniquitas, vel absurditas sequeretur ex eo quòd Lex non extendatur ad alios casus non expressos. 2. In correlativis: nam dispositum in uno correlativo, censetur esse dispositum in alio, *ex l. ult. Cod. de indicta viduit.* Sic Lex statuens de uxore, censetur idem statuere de marito: quando est par ratio pro utroque, ut cùm agitur de debito conjugali. 3. In æquiparatis & connexis. 4. Cùm Lex exprimit rationem, ob quam fertur, secundùm multos, extenditur ad casus, in quibus clarè occurrit eadem ratio Legis: quia ubi ratio exprimitur, censetur eadem esse dispositio pro casibus ubi clarè repetitur: neque tunc est interpretatio extensiva, sed declaratio comprehensiva. 5. In judiciis, ex l. 12. §. *de Legib.* Nam prudentia & recta ratio dictat, ut cùm pro aliquo casu deci-

dendo non eſt certa Lex, deciſio illius petatur à ſimilis caſus deciſione.

Nota. Particulæ *aut*, *vel*, aliquando accipiuntur copulativè, ex l. *Sæpe ff. de verbor. ſignif.* ut cùm inter illas ponuntur ea, quæ non ſeparantur. Particulæ *ſeu*, *ſive*, plerumque ſumuntur copulativè, aliquando tamen disjunctivè.

Quæſt. III. *Quandonam licet uti Epikiia?*

Nota. Epikiia eſt benigna & rationabilis interpretatio caſum aliquem particularem, ob ſuas circumſtantias, non comprehendi Lege, quamvis per verba generalia lata: ideoque Legem non obligare in tali caſu. Hinc ſola Lex poſitiva admittit Epikiiam, non naturalis: quia ſola Lex poſitiva ſtatuit per verba generalia, quæ reſtringenda ſunt ex æquitate in certis caſibus. At Lex naturalis excipit omnes caſus excipiendos: eſt enim ordinatio divina per dictamen rationis intimata de omnibus & ſingulis, quæ ex natura rei agenda vel omittenda ſunt, ad honeſtè ac rectè vivendum.

Reſp. 1. Aliquando neceſſe eſt uti Epikiia: quoties nempe ſecùndum verba generalia Legis agendo, fieret aliquid contra rectam rationem vel bonum commune. Nam Lex numquam obligat ad aliquid irrationabile, vel noxium bono communi: ut ſi, v. g. Lex generatim ferretur, ne aperirentur noctu Portæ civitatis: eſſet contra rectam rationem & intentionem Legislatoris eas non aperire in eventu, quo copiæ auxiliares admittendæ eſſent in urbem, alioquin interficiendæ ab hoſtibus illam obſidentibus.

Reſp. 2. Uti licet Epikiia, quando evidens eſt non poſſe ſervari legem ſine gravi damno, cum quo conſtet Legem non obligare, ſaltem ſi adiri nequit ſuperior. Nam tunc certò & prudenter judicamus Legem non obligare in tali caſu.

Reſp. 3. In dubio num aliquis caſus comprehendatur in Lege, debet conſuli ſuperior, ex cap. 31. *de ſent. excomm.* & *L.* 1. & *ult. Cod. de Legibus.* Si non poſſit conſuli, non licet uti Epikiia, ſed ſervanda eſt Lex. *Azor & alii*, poſt. S. Thomam, 2. 2. quæſt. 120. art. 1. ad 3. ubi ait: *Interpretatio locum habet in dubiis, in quibus non licet abſque determinatione principis à verbis Legis recedere. Sed in manifeſtis non eſt opus interpretatione, ſed executione.* Ratio eſt, quia in dubiis tutior pars ſemper eligi debet. Nec tunc abſque determinatione ſuperioris formari poteſt judicium prudens & moraliter certum Legem non obligare.

CAPUT VI.

De Diſpenſatione.

Nota. Diſpenſatio eſt relaxatio Legis ad tempus, ſeu exemptio à Legis obligatione in aliquo caſu particulari, ubi Lex cæteroquin obligaret. Hinc differt, 1. Ab interpretatione, qua non relaxatur obligatio, ſed ſolùm declaratur Legem non obligare in certis caſibus. 2. A privilegio, quod eſt facultas permanens conceſſa in perpetuum, & per

per modum Legis; & ſæpe non eſt contra, ſed præter legem. 3. A licentia ſeu permiſſione, quâ non relaxatur obligatio Legis, ſed ſolùm apponitur conditio, ſub qua Lex non obligat.

Quæſt. 1. *Quinam habent poteſtatem diſpenſandi?*

Nota. Poteſtas diſpenſandi eſt poteſtas jurisdictionis, & duplex eſt, nempe ordinaria, & delegata. Ordinaria eſt ea, quæ alicui competit ratione officii, ſeu ex vi ſui muneris. Delegata eſt ea, quæ habetur ex conceſſione illius, qui habet ordinariam. Hæc conceditur vel ab homine, vel à jure. Si à jure datur, tranſit in ordinariam, vel ei æquiparatur. Si datur ab homine per privilegium, non expirat morte concedentis. Si verò datur per ſimplicem commiſſionem, ceſſat mortuo vel amoto delegante, ſi res eſt integra.

Reſp. 1. Ex communi ſententia Theologorum, nullus homo habet poteſtatem diſpenſandi in Legibus divinis, etiam merè poſitivis. Quia nemo habet poteſtatem relaxandi obligationem à Deo impoſitam, niſi ſpecialem ad hoc poteſtatem à Deo acceperit. Nam inferior non poteſt propria authoritate relaxare obligationem impoſitam à ſuperiore: authoritas enim inferiori non poteſt ſuperiori prævalere, nec derogare. At nemo accepit à Deo poteſtatem relaxandi obligationem Legum divinarum: tam talis poteſtas neque ex Scriptura, neque ex Traditione probari poteſt: & aliunde non expedit bono Eccleſiæ, quæ non poſſet ſuam unitatem, uniformitatem, & conſtantiam in fide & in cultu divino ſervare, niſi Leges divinæ eſſent prorſus hominibus indiſpenſabiles. Præterea Leges merè poſitivæ à Chriſto latæ, ſi ad fidem & Sacramenta, ac Sacrificium Euchariſtiæ, quæ ſunt religionis noſtræ fundamenta, pertinent: ideoque ſunt fundamentales, ac proinde debent eſſe immutabiles reſpectu omnium: alioqui ſi mutarentur, mutaretur religio ſubſtantialiter. Unde Conc. Trident. ſeſſ. 21. cap. 2. clarè indicat Eccleſiam non poſſe mutare ſubſtantiam Sacramentorum. Itaque circa Leges divinas etiam merè poſitivas, Deus ſolùm conceſſit Eccleſiæ poteſtatem illas interpretandi, & declarandi caſus, ad quos Lex divina non extenditur.

Reſp. 2. Poteſtatem Ordinariam diſpenſandi in Lege humana habet 1. Is qui eam tulit; nam ejusdem poteſtatis eſt ferre Legem & in ea diſpenſare. 2. Succeſſor Legislatoris cum pari poteſtate. Nam Si Legislator habet, ergo & is qui habet æqualem, imò eamdem poteſtatem, ex cap. 20. de electione, ubi Innocentius III. de prædeceſſore ſuo Legislatore ait: *Qui ſucceſſoribus ſuis nullum potuit in hac parte præjudicium generare, pari poſt eum, imò eadem poteſtate functuris, cum non habeat imperium par in parem.* 3. Qui habet poteſtatem Legislatori ſuperiorem circa eosdem ſubditos. Nam ſi inferior habet poteſtatem ordinariam diſpenſandi, à fortiori habet ejus ſuperior, qui etiam poteſt Legem inferioris abrogare.

Hinc Papa habet poteſtatem ordinariam diſpenſandi in omnibus Legibus Eccleſiaſticis, etiam ab Apoſtolis latis: qui parem habet jurisdictionem cum Petro Apoſtolorum Principe, cujus eſt ſucceſſor.

Reſp. 3. Inferior non habet poteſtatem diſpenſandi in Lege ſuperioris niſi ex ejus conceſſione. Quia 1. Ex Clement. 2. *de elect. Lex ſuperioris per inferiorem tolli non poteſt.* 2. Inferior non poteſt tollere obligationem impoſitam à ſuperiore ſine ejus conſenſu. Nam inferior non poteſt derogare, nec prævalere authoritati ſuperioris: alioqui inferior eſſet ipſi ſuperiori ſuperior.

Poteſt tamen inferior habere Poteſtatem diſpenſandi delegatam. Quia ſuperior poteſtatem diſpenſandi exercere poteſt per alium, & ſic eam alteri concedere: nam *poteſt quis per alium, quod poteſt facere per ſe ipſum. Reg. Jur.* 68. *in* 6.

Hinc 1. Epiſcopi & omnes alii Prælati Papa inferiores, non habent poteſtatem ordinariam diſpenſandi in jure communi & Legibus Papæ, ex cap. 15. *de tempor. ordin.* ubi damnatur Epiſcopus, quòd uno die plures ordines, licèt de mandato Metropolitani, contuliſſet; eo quòd diſpenſatio in hoc non fuerit à canone conceſſa. Habent tamen delegatam in certis caſibus: nam diſpenſare poſſunt in Lege communi ex conceſſione Concilii vel Papæ expreſſa vel tacita, aut legitimè præſumpta. Unde poſſunt non ſolùm quando in Lege expreſſe dicitur Epiſcopos poſſe diſpenſare in ea, ut patet: ſed etiam quando eſt conſuetudo diſpenſandi, ex cap. 13. *de foro compet.* vel quando neceſſitas diſpenſandi in aliqua Lege ſæpe occurrit, ut in feſtis & jejuniis; vel quando dubium eſt an res egeat diſpenſatione; vel quando occurrit gravis ac urgens neceſſitas diſpenſandi, nec poteſt recurri ad Papam, aut periculum eſt in mora, ob ſcandalum, aut graviſſimum detrimentum imminens. Nam in his caſibus ex communi ſententia cenſetur poteſtas diſpenſandi Epiſcopo conceſſa, cum hoc poſtulet bonum commune, ſitque neceſſarium ad ordinarium & rectum regimen animarum.

2. Epiſcopus vel Archiepiſcopus non habet poteſtatem diſpenſandi in Legibus Concilii provincialis, aut rationalis, niſi ex conceſſione ejusdem Concilii vel Papæ. Quia ſunt Leges conditæ authoritate ſuperiori: nam Concilium provinciale eſt unum corpus myſticum habens propriam & diſtinctam jurisdictionem majorem jurisdictione ſingulorum Epiſcoporum, qui proinde ſubjiciuntur ejus Legibus. Aliud eſt de Legibus latis ab Epiſcopo in Synodo diœceſana, vel de conſenſu Capituli. Nam Epiſcopus habet poteſtatem ordinariam in iis diſpenſandi, quia ſive in Synodo, ſive in Capitulo, tota poteſtas condendi Leges penes Epiſcopum eſt; neque ex Epiſcopo & Parochis aut Canonicis, fit corpus myſticum, quod jurisdictionem habet majorem jurisdictione Epiſcopali.

3. Archiepiſcopus non habet poteſtatem ordinariam diſpenſandi in

Legibus Episcoporum suæ provinciæ. Quia non est superior Episcopi, neque ejus diœcesanorum, nisi cum actu visitat diœcesim, aut in casu appellationis.

Nota. Prælati, qui habent potestatem dispensandi quoad Leges, vota & juramenta, possunt etiam secum dispensare saltem indirectè, committendo scilicet alteri potestatem dispensandi secum. Quia Prælati non sunt deterioris conditionis quàm subditi, qui in promptu habent à quo possint dispensationem accipere. Imò id possunt etiam directè & immediatè per se: quia hoc nullo jure prohibetur. Nec repugnat, quòd quis in se exerceat jurisdictionem omnino voluntariam, quæ non sit condemnativa nec absolutiva: nam ad hoc per se non requiritur distinctio personarum.

Quæst. II. *An peccat qui dispensat etiam in propria lege sine justa causa?*

Resp. Affirm. Ita communiter. Quia 1. irrationabiliter ab onere liberat eum, qui non est eximendus: quod est peccatum acceptionis personarum, & contra justitiam distributivam. 2. Superior ex officio tenetur procurare bonum commune per legum observationem, & fideliter ac prudenter uti sua potestate, in ædificationem, non in destructionem: quod non facit dispensans sine justa causa, sed potiùs dissipat crudeliter, ut ait S. Bernardus lib. 3. de consid. 3. Unicuique aperit aditum ad transgrediendas Leges, ut ait Conc. Trident. sess. 20. cap. 18. Enimverò subditi facilè putant idem sibi licere quod aliis, qui nullam specialem causam habent, & quorum exemplo ad violationem Legum incitantur.

Hinc sine causa dispensans peccat mortaliter, si materia gravis est. Ita *Covarr. Suarez, Sanchez, Valent. & alii.* Nam peccat in re gravi contra officium proprium, contra bonum commune, item contra charitatem, præbendo multis occasionem peccandi. Peccat verò venialiter, per se loquendo, si materia levis est, nempe si obligatio Legis sit tantùm sub veniali.

Hinc peccat etiam subditus, qui dispensationem petit sine justa causa: nam inducit superiorem ad peccandum; imò qui ultrò oblata acceptat, quia cooperantur peccando superioris.

Nota. 1. Non requiritur talis causa dispensandi, propter quam superior teneatur dispensare: sed ea sufficit, quæ apta sit ad movendum rationabiliter superiorem ut benigniùs agat cum inferiore, illum liberando ab obligatione Legis, quæ alioqui non desineret; & tunc dispensatio data vocatur gratia.

2. Si causa talis sit, ut superior saltem ex charitate teneatur dispensare, non idcirco subditus liber est ab obligatione, si negetur dispensatio. Quia per hanc causam sine authoritate superioris non tollitur obligatio Legis.

3. Ex Jure canonico, triplex est generatim causa justa dispensandi, scilicèt pietas, necessitas, & utilitas communis, vel etiam privata petentis, quæ redundet in bonum commune; nam dispensatio debet semper saltem mediatè & ultimatè cedere in bonum commune; alioquin est illicita

&

& infidelis, ut docet Suarez post S. Thom. Sufficit tamen, quòd detur propter bonum rationabile personæ privatæ, quod in aliorum damnum non cedat: hoc ipso enim redundat in bonum commune, postulans ut superior singulorum etiam bonum procuret, quantum fieri potest absque jactura boni communis. Quare S. Thomas docet dispensationem rectè dari, quando Lex, quæ communitati expedit, huic personæ non expedit propter periculum mali, vel impedimentum majoris boni.

Quæst. III. *An dispensatio sine justa causa scienter data, valida est?*

Resp. 1. Ex communi Theologorum sententia, est valida, quamvis illicita, si detur à Legislatore, vel ab ejus successore aut superiore. Quia obligatio Legis positivæ, sicut ipsa Lex, ut sit & perseveret, pendet à libera voluntate Legislatoris, & à libera applicatione juris, quod habet ad obligandum: Ergo etiam pendet à libera voluntate succedentis cum æquali potestate, & à fortiori superioris. Ergo si Legislator, vel ejus successor, aut superior, non vult subditum Lege obligari, revera is non obligatur. Et verò Legislator potest sine justa causa tollere obligationem Legis respectu omnium, ipsam Legem abrogando; Ergo à fortiori potest illam tollere respectu aliquorum in certis casibus, dispensando cum illis, licèt remaneat respectu aliorum.

Equidem Legislator non potest ferre Legem sine justa causa, quia non potest sine justa causa obligare subditos. At potest, etiam sine justa causa, non obligare: nam ad hoc sufficit quòd obligare nolit. Ergo cum Legislator possit sine justa causa nolle obligare, potest etiam sine justa causa non obligare.

Resp. 2. Invalida est dispensatio sine justa causa data ab inferiore & delegato. *Ita omnes, teste Suarez.* Quia inferior & delegatus non habet potestatem dispensandi sine justa causa: nam superior non censetur talem potestatem ei concedere, cum id non possit licitè; non enim censetur velle peccare. Non minus autem peccaret superior, si inferiori concederet potestatem dispensandi sine justa causa, quàm si ipse sine ea dispensaret. Porrò hoc est discrimen inter superiorem & delegatum, quòd superior habeat ex vi muneris sui potestatem dispensandi, & Lex pendeat ab ejus voluntate: at delegatus non habet potestatem nisi eam, quam superior ei concedit.

Hinc Episcopus, justa causa deficiente, invalidè dispensat in Lege jejunii, abstinentiæ, &c. *Covarr. Navarr. Sylvest. & alii.*

Quæst. IV. *An licet uti dispensatione valida sine justa causa obtenta?*

Resp. Non licet, sed subditus ea utens peccat eadem specie peccati, cujus est violatio illius Legis. Quia quamvis non amplius obligetur ex vi Legis humanæ ad actionem vel omissionem per illam præscriptam, cùm talis obligatio sublata sit per dispensationem; obligatur tamen ad illam ex vi Legis naturalis præcipientis uniformitatem membrorum in servanda Lege propter bonum commune, &

vetantis ne quis ab onere communi se subtrahat sine justa causa, & ne pars absque ratione discrepet à suo toto: nam (ut ait S. August. lib. 3. Confess. c. 8.) *Turpis omnis pars est suo universo non congruens*, scilicèt sine rationabili causa, qualis non est dispensatio injusta, & repugnans bono communi. Enim verò Legislator ipse peccat, si sine rationabili causa Legem suam non servet: Ergo etiam & ipse subditus. Ob eandem rationem, cessante causa dispensationis, cessat usus ejus esse licitus.

Qui tamen tali dispensatione utitur, non incurrit censuras & pœnas Lege humana impositas; quia per dispensationem validam tollitur obligatio orta à Lege humana: quare solùm peccat contra Legem naturalem præcipientem idem, ad quod alii tenentur. Cujus quidem peccati gravitas & species petenda videtur à gravitate materiæ, & specie actus per Legem humanam præscripti, in quo Lex naturalis præcipit conformitatem. Nam Legis naturalis obligatio accomodatur materiæ gravitati, & eam præscribit ex eodem motivo, quo Lex humana. Unde videtur peccare mortaliter contra temperantiam, qui non servat Legem jejunii ex dispensatione sine justa causa obtenta. Alii tamen censent talem tantùm obligari ex justitia legali aut distributiva, & Legem naturalem tunc non tam severè obligare.

Obj. 1. Subditus utens dispensatione sibi concessa quamvis sine justa causa utitur jure suo. Ergo non peccat. *Resp.* Nego ant. Quia tenetur adhuc servare Legem. Nam quamvis non obligetur ampliùs ex vi Legis humanæ, tamen adhuc ad actum, in quo dispensatus est, obligatur ex vi Legis naturalis, præcipientis uniformitatem, & vetantis ne quis oneri communi se subtrahat sine justa causa, qualis non est dispensatio injusta & irrationabilis.

Obj. 2. Ergo nullum est discrimen inter dispensatum sine justa causa, & non dispensatum. *Resp.* Neg. Hoc enim inter utrumque intercedit discrimen, quòd sic dispensatus obligetur tantùm vi Legis naturalis, nec contrahat pœnas ac censuras per Legem inflictas. At non dispensatus obligatur non solùm vi Legis naturalis uniformitatem inter membra ejusdem communitatis præcipientis, sed etiam vi Legis humanæ. Unde non servando Legem, incurrit pœnas per Legem inflictas, & graviùs peccat, quia peccat contra duplicem obligationem, alter verò contra unicam.

Nota. Quamvis inferior dubitet utrùm ratio petendi dispensationem sit sufficiens, nòn tamen peccat illam sincerè proponendo superiori, aut utendo dispensatione, si detur; modò dubium deponat conformando judicium suum judicio superioris, qui prudenter judicasset causam dispensandi sufficientem fuisse, præsumendus est, nisi oppositum constet, aut sit multò probabilius.

Quæst. V. *Quandonam dispensatio invalida est ex parte petitionis?*

Resp. Nulla est dispensatio, si sit subreptitia vel obreptitia. Quia tum superior non intendit dispensare, nec dispensat nisi sub hac tacita conditione:

ne: *Si res ita ſit, & nihil occultetur*, propter quod diſpenſaturus non eſſet, aut ſaltem niſi cum certo onere vel limitatione; nec voluntarium eſt, ſi ignoretur quod agitur, ex cap. 7. de fide inſtrument. ubi Innocentius III. ait: *Si tales per ſuppreſſionem veritatis, aut falſitatis expreſſionem litteras noſtras, etiam certas conſtiterit impetraſſe, carere volumus impetratis: & eis non obſtantibus, ad voti executionem compelli.*

Diſpenſatio autem ſubreptitia eſt ea, quæ obtinetur per reticentiam veritatis exprimendæ, ſeu eorum, quæ exponi debent in petitione juxta jus & ſtylum. Obreptitia eſt, quæ obtinetur per expreſſionem falſitatis, qua cognita non fuiſſet data diſpenſatio. Hæc vocatur etiam aliquando ſubreptitia, & utraque ſæpe in jure confunditur: eo quòd utraque nullas vires habeat.

Itaque invalida eſt diſpenſatio. 1. Si retineatur licèt inculpate aliquid ad rem petitam ſpectans, vel aliquid eorum, quæ ſecundùm jura & ſtylum exprimi debent, ex cap. 2. de *filiis presbyt. in.* 6. quia ſuperior non intendit dare diſpenſationem, niſi adſint conditiones, quæ ad ipſam intrinſecè ſpectant, & quæ jus, ſtylus, conſuetudo, & Leges ſeu regulæ Cancellariæ exigunt, ut cognoſcatur qualis ſit gratia, quæ poſtulatur; & ſine horum omnium cognitione ſuperior non vult dare gratiam qualis petitur, cùm eam ut talem ignoret. 2. Nulla eſt, ſi obtineatur ex cauſa finali falſa, cap. 20. *de reſcript.* quia ſuperior non vult diſpenſare ſine juſta & vera cauſa, nec poteſt cenſeri velle peccare. Idem dic ſi duæ cauſæ allatæ ſint, una vera, & altera falſa, & vera per ſe non ſufficit ad diſpenſationem æquam & rationabilem, ſecùs ſi ſola cauſa impulſiva ſit falſa, *ex eod. cap.* Cauſa autem finalis eſt ea, quæ immediatè pertinet ad rem petitam, & ob quam conceditur gratia, ita ut ea non exiſtente, aut nullo modo, aut non niſi cum quibusdam conditionibus & limitationibus conceſſa fuiſſet. Cauſa verò impulſiva dicitur ea, propter quam diſpenſans faciliùs diſpenſat, ita tamen ut ſine illa ſecundùm rectam rationem & cauſæ meritum diſpenſaturus eſſet eodem modo.

Quæſt. VI. *An valet diſpenſatio, ſi poſt petitionem cauſa ceſſet?*

Reſp. 1. Nulla eſt diſpenſatio, ſi ejus cauſa finalis non ſubſiſtat tempore, quo conceditur à Papa vel Pœnitentiario, cap. 9. *de reſcript. in* 6. quia non volunt concedere diſpenſationem, niſi ob cauſam, quæ tunc ſubſiſtat: alioqui eſſent iniqui diſſipatores, & ſine cauſa diſpenſarent. Idem eſt, ſi cauſa non perſtet eo tempore, quo Commiſſarius, nempe Epiſcopus vel Confeſſarius diſpenſat: quia ceſſante cauſa finali mandati ceſſat mandatum, ſi res integra ſit, ex cap. 30. *de præb. in.* 6. At hic antequam Commiſſarius diſpenſet, res eſt adhuc integra. Præterea Commiſſarius non poteſt diſpenſare niſi ſub hac conditione apponi ſolita, aut ſaltem ſubintellecta, *ſi preces veritate nitantur*; quæ exigit ut cauſa finalis verè perſtet tempore, quo datur diſpenſatio, & quo examinata precum veritate executioni mandatur à Commiſſario: alioquin

quin delegaretur poteſtas diſpenſandi ſine cauſa exiſtente, quod illicitum eſt. Hinc ſi ob cauſam legitimandæ prolis ex conſanguinea ſuſceptæ petatur diſpenſatio in impedimento, ſed ante obtentam vel à Commiſſario datam diſpenſationem proles moriatur, non valet, nec poteſt executioni mandari.

Reſp. 2. Si poſt diſpenſationem obtentam, examinatam, & datam à Commiſſario ceſſet cauſa finalis ante illius uſum, v. g. proles moriatur ante contractum matrimonium, controverſia eſt. Alii putant tunc etiam valere diſpenſationem ſuper impedimento: quia in litteris diſpenſatoriis conceditur diſpenſatio ſub hac ſolâ conditione jam poſita; *ſi preces veritate nitantur*, cùm nempe à Commiſſario examinatur petitio diſpenſationis. Sanchez verò cum multis docet generatim tunc ceſſare diſpenſationem. Quia ſuperior non vult eam valere in caſu, quo ceſſat ejus cauſa legitima: alioqui peccaret eſſetque iniquus diſpenſator, concedendo facultatem agendi contra Legem non ſubſiſtente juſta cauſa. Unde in omni diſpenſatione ſubintelligitur hæc conditio, *Modò cauſa permaneat tempore executionis.* Idque videtur certum, dum diſpenſatio non eſt ſuper impedimento, ſed ſuper obſervantia alicujus præcepti, v. g. officii, jejunii, &c. Tunc enim ſi ante illius uſum cauſa ceſſet, manet obligatio ſervandi præceptum: quia non eſt mens ſuperioris ab ea liberare ſine cauſa ſubſiſtente tempore quo urget ipſa obligatio; cùm hoc non poſſit licitè velle: & quia Lege naturali, à qua nemo poteſt diſpenſari, pars tenetur ſe toti conformare, ceſſante cauſa exemptionis.

Item ſi initio uſus ſubſiſtebat cauſa, ſed poſtea ceſſet, & diſpenſatio habeat effectum ſucceſſivum, ſitque virtualiter multiplex; tum hæc quoque ceſſat ceſſante ejus cauſa. Sic ſi quis propter infirmitatem, quæ perpetua fore videbatur, à Lege jejunii diſpenſationem ſine limitatione obtinuiſſet; ſi poſtea convaleſcat, rurſus tenetur jejunare. Quia cùm obligatio jejunii ſit ſucceſſiva & multiplex, ſive cùm tot ſint obligationes jejunandi, quot ſunt dies Quadrageſimæ, non poſſunt tolli, niſi per totidem diſpenſationes; nam pro ſingulis diebus opus eſt diſpenſatione virtualiter nova, ac proinde requiritur juſta cauſa, quæ ſingulis illis diebus ſubſiſtat. Nec debet præſumi eſſe mens fidelis diſpenſatoris velle liberare ab aliqua obligatione ſine juſta cauſa ſubſiſtente tempore obligationis, cùm id licitè non poſſit.

Si verò diſpenſatio ſit ſuper impedimento matrimonii, vel irregularitate ſeu inhabilitate, & jam executioni mandata fuerit, non ceſſat diſpenſatio ceſſante cauſa: ut ſi quis ob parentum inopiam diſpenſationem ad Ordines obtinuit, ſed poſt ſuſceptos Ordines ceſſat paupertas, non ideo ceſſat diſpenſatio ſuper irregularitate, ſed talis licitè exercet Ordines: quia non redit impedimentum ſemel abſolute ſublatum per diſpenſationem; & quia *factum legitimè retractari non debet*, licet

licet casus postea eveniat, à quo non potuit inchoari. Reg. 73. Jur. in 6.

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

CAPUT VII.

De Abrogatione & Cessatione Legis.

Nota. LEgis abrogatio, derogatio, & cessatio inter se differunt. Nam abrogatio est totius Legis abolitio: Derogatio est Legis adhuc vigentis imminutio secundùm aliquam sui partem, seu abolitio partis Legis: *Derogatur Legi, cùm pars detrahitur: abrogatur Legi, cùm prorsus tollitur,* l. 102. §. *de verbor. signif.* Cessatio verò est simplex & pura desitio Legis per se ipsam.

Quæst. I. *An Lex potest validè & licitè abrogari?*

Resp. 1. Princeps potest validè, etiam sine justa causa, abrogare Legem à se, vel à suo prædecessore, aut inferiore latam. Probatur 1. pars. Quia Lex positiva, ut sit & ut conservetur, pendet à libera voluntate Legislatoris: nam Lex est actus, & applicatio potestatis præcipiendi, & obligandi subditos. Hæc autem applicatio est actus liber voluntatis Legislatoris. 2. Quia qui succedit Legislatori cum pari potestate, potest id totum quod Legislator poterat. 3. Quia jus & voluntas superioris prævalet juri & voluntati inferioris.

Resp. 2. Inferiores non possunt abrogare Leges superiorum sine eorum concessione, ex *Clement. de elect.* Quia potestas & voluntas inferioris non potest prævalere potestati & voluntati superioris: alioqui inferior esset ipso superiore superior.

Resp. 3. Legem sine justa causa abrogans peccat. Nam hoc bono communi nocet, & parit contemptum Legum, ac inconstantiam regiminis. Non peccant tamen subditi non servando Legem sic abrogatam, quia ejus obligatio sublata est respectu omnium, cùm validè sit abrogata.

Nota. Lex abrogatur tripliciter. 1. Per simplicem revocationem. 2. Per desuetudinem, vel contrariam consuetudinem expresè aut tacitè à superiore approbatam, vel legitimè præscriptam. 3. Per aliam Legem, qua vel declaretur revocatio prioris, vel contrarium priori Legi statuatur: nam si Lex posterior stare nequeat cum priori, illam revocat, cùm ei opponatur. Leges tamen speciales per posteriores generales non abrogantur, sine expressa mentione, vel clausula saltem generali expresè derogatoria. Quia, ut docent communiter Canonistæ, Princeps censetur ignorare Legem specialem, cujus expressam mentionem non facit, vel cui non derogat expresè. Unde cùm voluntas non feratur in incognitum, non censetur velle illi derogare per Legem generalem carentem clausula derogatoria Legis specialis, ex cap. 1. *de constit. in* 6.

Quæst. II. *Quandonam Lex cessat per seipsam?*

Resp. Ex communi sententia cessat. 1. Quando elapsum est tempus, ad quod lata est. 2. Quando, propter mutationem materiæ, vel circumstantiarum,

tiarum, facta est injusta, aut inutilis bono communi: nam Lex omnis est essentialiter honesta & utilis communitati. 3. Quando cessat respectu communitatis tota & adæquata ratio seu causa finalis propter quam lata est, Nam Lex non obligat, nisi quamdiu Legislator vult ut obliget; imò lex ipsa saltem ex parte est ipsa Legislatoris, jus suum ad obligandum subditos applicantis, voluntas moraliter perseverans, unde Lex non perseverat, nisi eadem voluntate moraliter perseverante. At voluntas obligandi non perseverat moraliter cessante tota & adæquata causa, propter quam lex lata est: nam cessat volitio cessante motivo volendi, seu causa finali propter quam volumus; actus enim volendi nec esse nec perseverare potest sublato ejus objecto formali, nempe motivo.

Si tamen ratio seu causa legis cesset solùm respectu aliquorum privatorum, lex non cessat, sed semper obligat etiam illos privatos. *Ita Suarez, Azor, Layman, & alii commun.* quia Legislator vult, ut omnes Lege teneantur, quamdiu illa lex utilis est bono communi, & honestè servari potest. Nam Legis observatio in tali casu confert ad illius vigorem ac robur, & ad bonum commune exigens membrorum conformitatem: alioquin daretur subditis occasio sæpe eludendi Leges; nam sibi quisque facilè fingeret finem Legis respectu sui cessare. Quare bonum commune exigit, ut tunc Lex obliget.

CAPUT VIII.

De Lege pœnali & irritante.

Nota. Lex pœnalis est ea, quæ pœnam expressè apponit transgressoribus. Alia est pure pœnalis, & alia mixta.

Quæst. I. *An extant Leges pœnales?*

Resp. 1. Ex communi sententia, extant Leges pœnales mixtæ, quæ obligant in conscientia absolutè sub culpa & pœna. Nam Lex pœnalis mixta est ea, quæ præcipit aliquid faciendum vel omittendum, & simul pœnam transgressoribus imponit: ideoque duo præcepta continet, unum faciendi, vel omittendi aliquid: aliud subeundi pœnam appositam, si secùs fiat. At omne præceptum legitimum obligat in conscientia. Ergo. Et verò impositio obligationis ad utrumque bono communi expedit, & sæpe necessaria est: nam sæpe una obligatio sine altera non esset satis efficax ad consequendum finem Lege intentum; utraque autem simul valdè urget observationem Legis.

Porrò Leges, in quibus apponitur pœna cum verbis præcipiendi vel prohibendi, sunt pœnales mixtæ, nisi Legislator, vel consuetudo declaret esse purè pœnales. Nam Lex aliquid præcipiens vel vetans non apponendo pœnam, obligat absolutè sub culpa: Ergo etiam sic obligat apponendo pœnam; nam pœna præcepto apposita, non tollit ejus obligationem, sed potiùs confirmat.

Resp.

Resp. 2. Extant etiam Leges purè pœnales. Nam Lex purè pœnalis est ea, quæ præcipit tantùm disjunctivè, ut vel fiat id quod statuitur, vel certa pœna subeatur: unde unicum continet præceptum, illudque disjunctivum, scilicet faciendi, omittendive aliquid, vel subeundi pœnam aliquam, si illud fiat aut omittatur. At extant ejusmodi Leges aliquæ: nam tales sunt constitutiones seu Leges quarumdam Religionum, ut de sua testatur S. Thomas. 2. 2. quæst. 186. art. 9. ad 1. Et verò quidni darentur tales Leges, cùm sæpe magis expediant saluti ac bono spirituali subditorum? sæpe enim per illas subditi sufficienter impelluntur timore pœnæ ad actum præscriptum, & tollitur periculum peccandi, quod aliàs esset.

Observ. 1. Duplex est pœna, una propriè dicta, quæ est malum seu incommodum aliquod naturæ, vel voluntati contrarium, ad vindicandam culpam aliquam inflictum. Et altera impropriè dicta, quæ est onus quoddam vel incommodum impositum non propter culpam; sed propter aliam causam, putà ut illius metu impellamur ad aliquid faciendum, vel omittendum. De hac intelligi debet regula 23. Jur. in 6. *Sine culpa, nisi subsit causa, non est aliquis puniendus.*

2. Lex purè pœnalis obligat quidem in conscientia & sub culpa, sed solùm disjunctivè vel ad actum præscriptum, vel ad pœnam impropriè dictam subeundam: quia alterutrum tantùm præcipitur. Hinc subditus omittendo actum peccat, nisi paratus sit ad pœnam illam subeundam: nam semper est contra rectam rationem & legem divinam, non obedire superiori præcipienti, eo modo scilicèt & quatenus præcipit.

3. Lex certam pœnam apponens, cognoscitur esse purè pœnalis, vel ex verbis Legislatoris, quibus declarat se velle obligare disjunctivè tantùm ad actum aut ad pœnam: vel ex ipsa forma Legis, ut si disjunctivè præcipiatur vel prohibeatur aliquid, v. g. *Nullus tales merces evehat, vel solvat 50. nummos:* tunc enim datur optio ad alterutrum: vel si Lex non feratur per modum præcepti aut prohibitionis, ut *Qui venaturus est, centum libras solvet:* nisi pœna sit gravissima, vel censura, aut ex circumstantiis, aut materia verisimilius appareat contrarium. Item lex purè pœnalis cognoscitur ex communi sapientum interpretatione, vel ex conconsuetudine, quæ est omptima Legum interpres.

Quæst. II. *An & quando Lex pœnalis obligat ad subeundam pœnam ante omnem sententiam Judicis?*

Nota. Pœna alia est lata, quæ ipso facto, seu sola culpæ admissione infligitur per Legem; & altera ferenda, quæ statuitur infligenda per Judicem. Item duplex est sententia Judicis, una condemnatoria, per quam reus à judice condemnatur ad certam pœnam; altera criminis declaratoria, per quam Judex declarat aliquem incidisse in crimen, propter quod pœna ipso facto contrahitur, & eam subeundam esse. Hic

non agitur de pœna ſententiæ ferendæ; nam patet reum non obligari ad eam perſolvendam donec Judex eum condemnaverit. Lex enim ſtatuit ſolùm eam à judice eſſe infligendam.

Reſp. 1. Ex communi ſententia, reus tenetur ante ſententiam Judicis, etiam declaratoriam, ſubire pœnas ipſo facto latas, ſive illæ pœnæ ſint paſſivæ, quæ nullam rei actionem requirant, ut ſunt cenſuræ, irregularitas, privatio vocis paſſivæ & activæ, irritationes contractuum, inhabilitas: ſive ſint privativæ, quæ irritent actum vetitum, & rerum inhabilem reddant, licèt executioni mandari nequeant ſine rei actione: ſive ſint activæ, ſed moderatæ, ut ſunt recitatio aliquarum precum, jejunium, moderata corporis caſtigatio, mulcta pecuniaria, & ſimiles. Conſtat 1. Ex communi Eccleſiæ ſenſu & uſu. 2. Quia Legislator poteſt per ſuam Legem infligere & exequi pœnas ejusmodi, quoties hic modus infligendi & obligandi ad illas neceſſarius eſt, aut valde expedit bono communi, ſicut reipſa ſæpe expedit. Nam Legislator habet poteſtatem ad ea omnia, quæ expediunt bono communi. 3. Non minor eſt poteſtas obligativa in Lege, quàm in ſententia Judicis: cùm Lex ſit actus immediatè procedens à Principis poteſtate, ſententia verò ſit à poteſtate delegata Principis; & Legislator poteſt per ſuam Legem infligere & exequi pœnam, quam poteſt per judicem, qui ab eo totam ſuam poteſtatem accipit, quando per talem modum exequendi pœnam, pœna non redditur nimis acerba, & moraliter impoſſibilis. Ergo ſi reus tenetur ſubire & exequi pœnam per ſententiam Judicis inflictam, tenetur etiam ſubire & exequi pœnam per Legem inflictam, ſi illa pœna ut ſtatim & ante omnem ſententiam à reo perſolvenda, non ſit nimis acerba, & moraliter impoſſibilis. Quod addo, quia Lex humana debet eſſe tolerabilis, accommodata imbecillitati ac conditioni humanæ; alioquin eſſet occaſio multarum transgreſſionum, & ideo magis obeſſet quam prodeſſet.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, reus non tenetur ante ſententiam declaratoriam ſubire pœnam ipſo facto latam, quæ executioni mandari nequit ſine actione rei, ſi illius executio ſit admodùm acerba & difficilis, ut confiſcatio omnium bonorum, privatio beneficii juſtè poſſeſſi, &c. niſi addantur aliæ voces plus ſignificantes, v. g. ut nulla alia præmiſſa monitione, & ante omnem declarationem, & promulgationem ſententiæ ſit privatus beneficio, &c. Quia 1. communis uſus tales Leges ſic interpretatur: & aliunde voces, *ipſo facto*, *ipſo jure*, in illis Legibus poſitæ ſufficientem effectum habent: nam ſignificant ad pœnam ſtatutam contrahendam non requiri ſententiam condemnatoriam, ſed ſufficere declaratoriam, faciuntque ut pœna illa extendatur ac retrotrahatur usque ad diem commiſſi criminis: ita ut alienatio, v. g. bonorum à die

commissi criminis facta, rescindi queat. 2. Cap. 19. *de hæret. in* 7. cùm statutum esset bona hæreticorum esse ipso jure confiscata, mox additur, ne executio confiscationis fiat ab ullo Principe sæculari, donec à Judice competente sententia super eodem crimine fuerit promulgata.

Quæst. III. *An ignorantia excusat à reatu pœnæ?*

Resp. 1. Omnis ignorantia, quæ excusat à culpa, excusat etiam à reatu, seu debito pœnæ propriè dictæ, ex cap. 9. *de cler. excomm.* Quia pœna propriè dicta statuta est ob culpam, & hanc necessariò supponit. Ergo quod tollit culpam, tollit meritum ac reatum pœnæ.

Hinc 1. qui Legem aliquam non servavit ex ignorantia inculpabili, non tenetur in conscientia ad pœnam subeundam, quamvis Lex eam imponat ipso facto. Quòd si condemnetur à Judice, quia non potest probare suam inculpabilem ignorantiam, de qua certus est, potest pœnam vitare, modò id sine publica resistentia & scandalo fiat. 2. Ignorantiam excusans à culpa, excusat etiam ab irregularitate ex delicto: quia hæc est propriè pœna, aut saltem eam ut causam supponit: secùs de irregularitate ex defectu, quia non est propriè pœna, nec supponit culpam, sed solùm factum aliquod, quod non impedit ignorantia.

Resp. 2. Ignorantia excusans à culpa mortali, licèt non excuset à veniali, excusat à pœna gravi Legis. Quia gravis pœna non imponitur per Legem humanam, nisi propter gravem culpam: nam Lex humana debet esse tolerabilis, & accommodata conditioni humanæ, nec moderationem rationabilem & æquitatem excedere debet Quòd si pœna sit levis, & talis, quæ cadere possit in culpam venialem, tunc ignorantia non excusans à veniali, non excusabit ab illa.

Resp. 3. Ignorantia, quæ non excusat à culpa gravi, non excusat à pœna, nisi in Lege addatur verbum, quod dolum aut scientiam requirat. Quia cum tali ignorantia ponitur culpa propter quam pœna statuitur.

Dixi, *nisi in Lege*, &c. propter quasdam Leges in quibus additur: *Qui scienter, vel temerè hoc fecerit; si quis præsumpserit*, aut aliud æquivalens, quod scientiam requirit. Tunc enim pœna non contrahitur, nisi culpa fiat ex scientia, vel ex ignorantia affectata, quæ æquiparatur scientiæ: quia Legislator (ut verba Legis indicant) non vult punire transgressionem Legis licèt mortalem, nisi habeat talem modum gravitatis, ut nempe fiat ex certa scientia & temeritate, quæ circumstantia multùm auget culpam. Hinc ignorantia affectata numquam excusat à pœna gravi, quia meritò æquiparatur scientiæ, cum includat scientiam periculi directè voliti, contemptum Legis, temeritatem ac præsumptionem; & auget culpam propter majorem affectum peccandi.

Resp. 4. Ignorantia licèt invincibilis solius pœnæ non excusat à pœna, quæ saltem non sit censura. Quia 1. Ignorantia solius pœnæ non excusat à culpa, propter quam est obligatio ad pœnam Lege statutam. Et ideo Deus inni-

infideles pœna æterna ob peccata mortalia punit, quamvis invincibiliter ignorent talem pœnam illis debitam esse. Item homines mortis pœna mulctant fures, quamvis eam ignorantes. 2. Pœna non debet esse voluntaria sicut culpa: imò magis est pœna dum est involuntaria.

Sed an qui ponit actum aliquem Lege divina & humana prohibitum, excusatur à pœna Legis humanæ, si ignoret inculpabiliter solam Legem humanam?

Resp. Non videtur excusari, regulariter loquendo. Quia talis ignorantia non tollit omnem causam pœnæ, nempe culpam. Nam si hoc casu violatur culpabiliter Lex divina; & Lex humana non solùm intendit punire transgressionem suam voluntariam, sed etiam culpam contra Legem Dei commissam: & aliunde notitia pœnæ non est necessaria ad contrahendam ipsam pœnam. Hinc rebaptizans fit irregularis ex delicto, licèt ignoret invincibiliter Legem Ecclesiasticam de hoc latam, si norit divinam.

Dixi *regulariter*. Nam 1. excipiuntur censuræ, à quibus excusat semper ignorantia invincibilis Legis Ecclesiasticæ, eo quòd requirant contumaciam contra Legem Ecclesiasticam, qua caret is qui ignorat invincibiliter talem Legem. 2. Si pœna extraordinaria sit, minui debet: quia minor est contemptus, ideoque culpa minorem pœnam meretur.

Quæst. IV. *Quid est Lex irritans, & quinam ejus effectus?*

Resp. 1. Lex irritans est ea, quæ statuit actum aliquem esse invalidum. Constat autem actum, qui fit contra talem Legem, esse nullum etiam in foro conscientiæ. Quia in Ecclesia & in Republica est potestas legitima irritandi actus, sive præscribendo certam formam actui, cujus defectus impediat actuum valorem & obligationem, sive subditos reddendo inhabiles ad certos actus. Nam talis potestas ad bonum commune & rectam ac efficacem gubernationem requiritur, cùm sine tali potestate, fraudes, pericula, aliaque gravia incommoda impediri sæpe nequeant.

Resp. 2. Invincibilis ignorantia Leges irritantis non impedit irritationem actus factam immediatè propter bonum commune. *Indubitatum est apud omnes*, ait Suarez. Quia irritatio non supponit culpam, cùm imposita sit non propter illam, sed propter bonum commune, quod postulat ut Lex irritans habeat effectum suum pro isto & omni alio casu. Ergo à fortiori nec metus gravis impedit irritationem actus, alioquin homines sumerent occasionem incutiendi metum ad eludendam Legem; quod bono communi multùm obesset, & in grave reipublicæ detrimentum redundaret. Nec potest quis derogare bono communi, cedendo proprio.

Resp. 3. Lex irritans simul & prohibens actum, obligat in conscientia ad vitandum illum actum. Quia Lex illa continet præceptum prohibens. Lex vero purè irritans actum, non obligat ad illum vitandum: quia Lex illa non continet præceptum omittendi actum, quem irritat; & ad finem talis Legis sufficit irritatio actus absque obligatione abstinendi ab illo.

Hinc

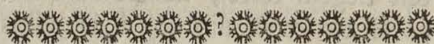
Hinc Lex irritans renuntiationem hæreditatis paternæ factam à filia dote contenta, dum nuptui collocatur, non obligat illam ad non renuntiandum.

Lex autem censetur purè irritans, quando ejus verba nullam continent prohibitionem, sed præcisè actum irritant, nisi contrarium ex materia, fine, vel circumstantiis, aut usu colligatur, ut contingit in Legibus Ecclesiasticis irritantibus, & quoties inhonestum est velle facere actum, qui non potest fieri validè, ver. gr. matrimonii contractum.

Resp. 4. Lex ipso facto irritans obligat in conscientia ad ea omnia, quæ per se ex irritatione sequuntur. Nam talis Lex actum, quem irritat, privat omni usu ac utilitate morali: ad hoc enim ipso facto irritatur ut omni utilitate morali careat. Ergo omnis moralis usus illius illicitus ac vetitus est vi Legis irritantis, & non tantùm vi Legis naturalis: alioquin talis actus non privaretur per Legem irritantem omni morali utilitate; si adhuc licitus esset illius usus in ordine ad effectus morales. Ergo etiam vi Legis irritantis obligamur ad omnia, ad quæ tenemur ex natura rei, ac proinde Lege naturali ex hypothesi nullitatis actus.

Hinc, v. g. Lex ipso facto irritans acquisitionem fructuum beneficii, hoc ipso privat illam omni utilitate morali, & sic reddit omnem illius usum moralem illicitum; ac proinde non solùm vi Legis naturalis, supposita nullitate actus, sed etiam vi Legis humanæ actum illum irritantis, teneatur subditos in conscientia fructus illos restituere.

Resp. 5. Lex non irritans ipso facto actum, sed solùm præcipiens ejus irritationem, non obligat privatas personas ante sententiam Judicis, ad irritandum actum: nam irritatio est actus proprius potestatis publicæ, & ita si non fit per Legem, fieri debet per Judicem, cui soli illam Lex præcipit. Neque etiam obligat ad ea, quæ ex actus irritatione per se consequuntur, quia nondum est irritatio actus ante sententiam Judicis.

CAPUT IX.

De Privilegio & Consuetudine.

Quæst. I. QUid & quotuplex est Privilegium?

Resp. Privilegium est facultas constans ac permanens, à superiore concessa, agendi vel non præstandi aliquid contra, vel præter Legem. Hinc differt à dispensatione, quæ solùm est ad actum vel casum particularem, nec est permanens, sed transiens, & semper est relaxatio Legis. Dividitur præcipuè, 1. in reale, quod conceditur ratione rei, muneris, conditionis vel status; & in personale, quod directè conceditur ratione seu intuitu personæ. Hoc affixum est personæ, & cum ea extinguitur, *regul.* 7. *Jur. in* 6. Reale verò affixum est rei, & cum ea perseverat, & perit. 2. In privilegium contra Legem, quo datur exemptio ab oneribus communibus;

bus; & in privilegium præter Legem, quo conceditur aliqua facultas iis, quibus de jure non competit. Sed sine ullius damno, nec contra Legem aliquam. Prius est odiosum, & strictæ interpretationis, cùm gravet alios: nisi datum sit in favorem causæ piæ vel publicæ, aut communitatis Religiosæ. Posterius est amplæ interpretationis, quia nullos gravat.

Quæst. II. *Quis Privilegium concedere potest?*

Resp. Is omnis & solus, qui potest Legem ferre, & iisdem, quibus potest Legem ferre, nempe subditis: potest tamen & aliis non sibi subditis aliquid circa se suaque concedere, quod jure communi non haberent.

Nota. Juxta Canonistas: in generali concessione specialissima non comprehenduntur, nisi sufficienter exprimantur, ex regul. 81. Juris in 6. *in generali concessione non veniunt ea, quæ quis non esset verisimiliter in specie concessurus.*

Quæst. III. *Quot modis Privilegium amittitur?*

Resp. His. 1. Per illius abusum accedente sententia Judicis: *quia Privilegium meretur amittere, qui permissa sibi abutitur potestate cap.* 24. *de privileg.* 2. Per non usum spatio sufficienti ad præscribendum, si gravet alios, ex cap. 15. *de privileg.* Quòd si non gravet, non amittitur per præscriptionem: nam alii contra privilegiatum præscribere nequeunt, cùm ipsorum nihil intersit. 3. Per revocationem concedentis aut successoris expressam, & privilegiato significatam, vel per Legem revocatoriam promulgatam. Quæ tamen concessa sunt in remunerationem servitiorum, vel ex pacto & cum onere adjuncto ac præstito, non possunt revocari, nisi ex gravi causa pertinente ad bonum commune, & quidem cum juris ablati compensatione.

Porrò Privilegium non cessat morte concedentis: nam *decet concessum à principe beneficium esse mansurum*, reg. 16. Jur. in 6. At cessat per se cessante causa, ob quam datum est, quando versatur circa obligationem dividuam ac successivam, quam tollit, ut dixi de dispensatione. Quia superior non intendit concedere exemptionem, quæ duret contra Legem, cessante causa, cùm id licitè non possit: sic privilegium alicui datum non recitandi horas ob gravem causam, hac cessante cessat.

Nota. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Regulares possunt in foro conscientiæ uti privilegiis suis, quæ sunt expressè revocata per Concilium Tridentinum.*

Quæst. IV. *Quid est consuetudo?*

Resp. Hic sumitur pro frequentia actuum externorum similem liberè factorum à majore saltem parte communitatis. Nomine actuum intelligi etiam omissiones. Duplex est, nempe facti, & juris. Consuetudo facti est ejusmodi frequentia, sed non habens vim Legis, defectu conditionum ad hoc requisitarum. Consuetudo juris est talis frequentia habens vim Legis, sive est jus ex illa frequentia ortum. Unde, can. 5. dist. 1. difinitur, *Jus quoddam moribus institutum, quod pro Lege suscipitur, cum deficit Lex.*

Quæst. V.

Quæſt. V. *An & quæ conſuetudo habet vim Legis?*

Reſp. 1. Conſuetudo honeſta, & bono communi utilis; inducta liberè & publicè à communitate, cum animo inducendæ obligationis, accedente conſenſu Principis perſonali vel legali, habet vim Legis, & obligat in conſcientia. Quia 1. ita docent omnes Theologi & Canoniſtæ, eſtque communis Eccleſiæ ſenſus. 2. Ex S. Auguſt. epiſt. 86. *In his rebus, de quibus nihil certi ſtatuit Scriptura divina, mos populi Dei vel inſtituta majorum pro Lege tenenda ſunt.* 3. Ex L. 32. & 33. §. *de Lege* 4. Quia tali conſuetudini nihil deeſt ut vim Legis habeat. Nam eſt materia proportionata, poteſtas, & voluntas obligandi communitatem ſufficienter exteriùs declarata.

Eſt autem duplex conſuetudo vim Legis habens, nempe præſcripta, & non præſcripta. Prior eſt ea, quæ longi temporis diuturnitate vim Legis obtinet per conſenſum legalem Principis. Tempus autem longum in Jure dicitur tempus ſaltem 10. annorum, quod debet eſſe continuum, nec interruptum per actus contrarios ſuperioris reſiſtentis vel populi eam interrumpentis. Conſuetudo non præſcripta, & tamen vim Legis habens, eſt ea, quæ ſine diuturnitate longi temporis vim Legis obtinet per conſenſum Principis perſonalem, ſaltem tacitum, Principe videlicet ſciente & non impediente: id quod fit, cùm poſſet facilè impedire, deberetque, niſi tacitè conſentiret.

Reſp. 2. Ut conſuetudo vim Legis habeat & obliget, hæ conditiones ex communi ſententia requiruntur. 1. Ut ſit honeſta, & utilis bono communi. Nam talis debet eſſe Lex eſſentialiter. Hinc conſuetudo non poteſt habere rationem Legis, ſi ſit noxia, vel inutilis; vel contra bonos mores; ſed eſt mera corruptela.

2. Ut inducatur à communitate perfecta per actus voluntarios & publicos. Nam actus iterati non inducunt conſuetudinem vim Legis habentem, niſi ratione conſenſus communitatis, qui per tales actus declaretur, & cui Princeps ſe accommodat. Porrò cenſetut fieri à tota communitate, quod fit à majore illius parte, *ex L.* 19. *ſſ. ad municip.*

3. Ut actus, ex quibus oritur conſuetudo, fiant cum animo inducendæ obligationis: quia conſuetudo non habet vim obligandi, niſi voluntate populi, cui Princeps conſentit. Hinc conſuetudines inductæ tantum devotionis cauſa, & ſine animo ſe obligandi, non obligant, ut conſuetudo ter quotidie recitandi Salutationem Angelicam ad pulſum campanæ.

Conſuetudo autem cenſetur eſſe inducta animo obligandi ſe, & revera obligare. 1. Si ita Doctores communiter ſentiant. Nam communis ſenſus prudentum & peritorum evidentiam moralem parit, in rebus ab hominum opinione & uſu pendentibus, in quibus ſe habent ut multitudo teſtium omni exceptione majorum. 2. Si conſuetudo ſit rei gravis ac difficilis, & tamen diu, conſtanter & communiter ſervetur à majore parte communitatis: plurimi enim non ſolent, citra motivum obligationis ita con-

convenire in ejusmodi actibus. 3. Si viri prudentes & timorati malè sentiant de non servantibus consuetudinem, aut populus inde scandalizetur. 4. Si Prælati, vel Magistratus puniant, vel graviter reprehendant eos, qui non servant consuetudinem: id enim non fit, nisi violetur aliqua obligatio.

4. Ut adsit Principis consensus vel personalis, vel saltem legalis. Quia Lex & vis Legis non potest esse nisi ab habente potestatem Legislativam, ideóque nec sine illius consensu. Princeps autem consentit personaliter, cùm per se immediatè consentit, vel dando licentiam ut inducatur consuetudo obligans, vel approbando consuetudinem expressè aut tacitè. Consentit legaliter quando ipse, vel prædecessores ejus tulerunt aut receperunt Legem, qua approbantur consuetudines rationabiles & legitimè præscriptæ.

Quæst. VI. *An consuetudo potest abrogare Legem?*

Resp. 1. Nulla consuetudo potest abrogare Legem naturalem. *Ita omnes.* Quia hæc statuit solùm ea, quæ necessariò & ex natura rei agenda vel omittenda sunt ad vivendum honestè. Hinc, cap. ult. *de consuetud.* Greg. IX. ait: *Cùm tantò sint graviora peccata, quantò diutius infelicem animam detinent alligatam, nemo sanæ mentis intelligit naturali juri, (cujus transgressio periculum salutis inducit) quacumque consuetudine, quæ dicenda est veriùs in hac parte corruptela, posse aliquatenus derogari.* Neque etiam potest abrogare Legem evangelicam, quia Deus vult illam integram servari usque ad consummationem sæculi. Præterea cùm utraque Lex lata sit à Deo, nullus homo potest eam abrogare: nam potestas & voluntas inferioris non potest prævalere potestati & voluntati superioris.

Resp. 2. Consuetudo, si sit rationabilis & legitimè præscripta, habet vim abrogandi Legem humanam. *Ita omnes.* Constat 1. ex Jure, tum civili, l. 32. §. de legib. *Rectissimè illud receptum est, ut Leges non solùm suffragio Legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem abrogentur.* Tum canonico, cap. ult. cit. de consuet. *Licèt longævæ consuetudinis non sit vilis authoritas, non tamen est usque adeo valitura, ut vel juri positivo debeat præjudicium generare, nisi fuerit rationabilis, & legitimè sit præscripta.* 2. Quia posita tali consuetudine, Princeps consentit saltem legaliter, ut Lex non ampliùs obliget. Obligationis autem perseverantia, sicut ejus impositio, pendet à libera voluntate Principis.

Dixi, *si sit rationabilis, &c.* Nam ex cap. cit. & ex consensu Doctorum, hæc duo requiruntur. Jam verò ut consuetudo sit rationabilis, non debet Legi naturali aut evangelicæ, aut debito ordini, aut immunitati Ecclesiasticæ adversari; nec à jure canonico reprobari, nec peccandi licentiam aut occasionem præbere, vel alia ratione commmunitati nocere, nec aliquam indecentiam continere; & præterea debet reipsa expedire Legem tunc jam non obligare, ne scilicèt peccata multiplicentur, neve subditi ad observantiam rei difficilis tamdiu adstringantur.

Ut autem ſit legitimè præſcripta, debet eſſe continuata toto tempore requiſito ad præſcribendum, non contradicente ſuperiore. Sed cum hoc tempus non ſit in jure definitum quoad Leges, ſecundùm multos requiritur idem tempus, quod ad præſcriptionem bonorum ac jurium ſtatutum eſt. Quare Leges civiles 10. annis præſcribuntur: Eccleſiaſticæ verò, cùm ſint jura Eccleſiaſtica, 40. annis præſcribuntur, ſi non reſiſtat ſuperior. Ita *S. Antoninus*, *Navarr. Azor*, *Fagnanus*, *Suarez*, aſſerens hanc eſſe communem ſententiam. Nec obſtat, quòd requirantur 100. anni ad præſcribendum bona propria Eccleſiæ Romanæ, quia Leges Pontificiæ ſunt Leges communes toti Eccleſiæ. Sed alii volunt Leges etiam Eccleſiaſticas præſcribi decennio; quia, inquiunt, ad hanc præſcriptionem requiritur & ſufficit longum tempus, quod in jure civili cenſetur ſpatium 10. annorum; & jus civile valet in rebus Eccleſiaſticis, quando jure canonico præter illud nil conſtitutum eſt. Non eſt autem conſtitutum jure canonico, ut ad abrogandam Legem Eccleſiaſticam tempus longius quàm 10. annorum requiratur.

Obj. 1. Illud, cap. 3. de conſuetudine: *Conſuetudo, quæ canonicis obviat inſtitutis, nullius debet eſſe momenti.* Et illud, cap. 8. de ſententia & re judicata: *Licèt uſus vel conſuetudinis non minima ſit authoritas, numquam tamen veritati, aut Legi præjudicat. Reſp.* In illis capitulis agitur de conſuetudine, quæ ſit contra rectam rationem, & debitum ordinem; vel de conſuetudine reprobata, aut cui ſuperior contradicit: non verò de conſuetudine rationabili, & legitimè præſcripta.

Obj. 2. Conſuetudo contra Legem non eſt rationabilis; nam fit per actus pravos & prohibitos, ideóque contra rationem. Ergo non poteſt abrogare Legem. *Reſp.* Conſuetudo contra Legem humanam non eſt quidem rationabilis, quando incipit, donec completa ſit per longum tempus ad præſcriptionem requiſitum: unde tunc non excuſat à transgreſſione Legis. At conſuetudo, quæ non adverſatur Legi divinæ, nec bono communi, nec debito ordini, & cui per longum tempus Legislator non reſiſtit, cenſetur ſufficienter rationabilis ad abrogandam Legem humanam.

Obj. 3. Ad præſcriptionem validam bonorum requiritur bona fides continua præſcribentis. Ergo cum major pars populi agentis contra Legem ſine conſenſu Principis non ſit bonæ fidei, ſaltem prioribus annis, non poteſt præſcribere contra Legem. *Reſp.* Bona fides continua requiritur ad præſcriptionem bonorum, non verò ad præſcriptionem Legum. Ratio diſparitatis eſt, quia per præſcriptionem bonorum transfertur eorum dominium invito domino, ad lites aliaque incommodo vitanda: quare ſi valeret in bonis præſcriptio malæ fidei, aperiretur via fraudibus & rapinis, majoribusque incommodis, quàm ſint ea, quæ Lex præſcriptionis vitare intendit. At præſcriptio contra Legem non fit invito Legislatore, ſed eo conſentiente legaliter, & habente pote-

ſtatem abrogandi conſuetudinem Legi contrariam.

Obſerva 1. Juxta communem ſententiam conſuetudo contra Legem præſcribit, licèt ignoretur à Principe: quia ad hoc ſufficit conſenſus legalis, qui habetur in jure canonico & civili ſupra cit. Hoc eſt, ſufficit quòd conſuetudo ſit rationabilis, & certo tempore duraverit, ſuperiore non contradicente: quippe Princeps generatim conſenſit, ut omnis ejusmodi conſuetudo Legem abrogaret, hoc ipſo quòd ipſe, vel ejus prædeceſſor Legem de hoc tulit vel recepit, vel id uſu receptum non improbavit. Neque Leges requirunt ut Princeps norit conſuetudinem, ſed ſolùm ut conſuetudo ſit rationabilis & legitimè præſcripta. Imo ſi hanc norit, & perſonaliter conſentiat ut Lex non amplius obliget, hoc ipſo Lex non obligat. Nam (ut paſſim docent Theologi & Canoniſtæ, teſte Leſſio) ut conſuetudo tollat Legem, ſolùm requiritur, ut paſſim non ſervetur, quando occurrit ſervanda, ſciente Principe, & non ſe opponente: dum enim ſcit Legem ſuam non ſervari, & ſilet, cenſetur conſentire ut non ſervetur, ne Reſpublica perturbetur, peccata multiplicentur, &c.

2. Ut Lex toti Eccleſiæ communis abrogetur in aliqua tantùm provincia per deſuetudinem, vel conſuetudinem contrariam, ſatis eſt ut non ſervetur à majore parte provinciæ, non contradicentibus ſuperioribus tóto tempore ad præſcriptionem requiſito. Sic in quibusdam diœceſibus conſuetudo abrogavit Legem communem jejunandi in vigilia Sancti Thomæ, & Sancti Bartholomæi, & ſervandi eorum feſtum. Item conſuetudo veſcendi carnibus diebus Sabbati à feſto Nativitatis Chriſti uſque ad feſtum Purificationis incluſivè, abrogavit in variis diœceſibus Legem communem abſtinendi à carnibus ſingulis Sabbatis totius anni. Nam conſuetudo ſpecialis legitimè præſcripta abrogat Legem ſpecialiter, ubi viget ipſa conſuetudo, abrogat autem generaliter ſi ſit generalis.

3. In dubio an Lex abrogata ſit, ipſa obligat. Nam Lex lata obligat quandiu non conſtat eam non vigere. Quia Lex eſt ſemper in poſſeſſione obligandi, & in dubio non amittitur poſſeſſio. Deinde in dubio tutior pars ſemper eligi debet.

4. Cùm Lex tota poſſit conſuetudine abrogari, à fortiori Lex pœnalis poteſt conſuetudine fieri non pœnalis, & Lex mixta fieri pure pœnalis. Item conſuetudo poteſt derogare Legi, ſeu tollere partem Legis remanente alia.

5. Per conſuetudinem hìc intelligitur etiam deſuetudo, ſeu non uſus. Porrò conſuetudo Legem abrogans inchoatur, ſaltem plerumque, per actus peccaminoſos priorum, qui Legem non ſervant: deinde continuatur plerisque bona fide agentibus, & putantibus Legem jam non vigere: demùm exacto decennio, vel quadrageſimo anno, deſinit obligatio Legis.

Quæſt. VII. *An conſuetudo etiam immemorialis poteſt abrogari per Legem contrariam ſubſequentem?*

Reſp.

Resp. Affirm. ex cap. 1. *de constitut. in* 6. Quia consuetudo non habet vim nisi authoritate Principis illam approbantis, qui eadem authoritate potest eam reprobare. Præterea consuetudo præcedens non habet majorem vim quàm Lex præcedens, quæ tamen potest abrogari per consuetudinem contrariam subsequentem.

Non abrogatur tamen consuetudo particularis per Legem contrariam, nisi rectè præsumatur Princeps illam nosse saltem confusè, voluisse eam abrogare, ex cap. 1. *de constitut. in* 6. Hinc consuetudo particularis unius provinciæ non abrogatur per Legem generalem totius Ecclesiæ, vel Regni, nisi in Lege fiat ejus mentio speciatim, vel per clausulam generalem dicatur: *Non obstante quacumque consuetudine contraria.* Imò, si sit immemorialis, cujus nempe initii memoria non extet, nisi dicatur: *Non obstante quacumque consuetudine etiam immemoriali:* quia alioquin Princeps præsumitur ignorare consuetudinem particularem, ideóque non voluisse illam abrogare; & jus statuit, ut aliter talis consuetudo non abrogetur. Econtra quia consuetudines universales præsumuntur esse notæ Principi, abrogantur eo ipso quòd Princeps fert Legem contrariam, etiam sine clausula universali derogatoria, quia videlicet statuit contrarium consuetudinis sibi satis notæ.

TRACTATUS DE PECCATIS.

CAPUT I.

De Peccati natura, divisione, distinctione, & gravitate.

Quæst. I. **Q**uid est peccatum propriè dictum?

Resp. Est Legis divinæ violatio libera, sive actus liberè factus vel omissus contra Legem Dei. Nam 1. est Legis divinæ violatio, ex S. Ambr. l. de Paradiso, c. 8. *Quid est peccatum, nisi prævaricatio Legis divinæ, & cœlestium inobedientia præceptorum?* Et ex S. August. l. 22. contra Faustum, cap. 27. *Peccatum est factum, vel dictum, vel concupitum aliquid contra*

Legem Dei æternam. Ubi ſub facto, dicto, concupito, comprehenditur omiſſio: nam nomine actus in moralibus intelligitur etiam omiſſio, quia hæc habetur ut actio in ordine ad mores & culpam; & omittens id quod facere tenetur, cenſetur moraliter facere contra id quod tenetur facere. Imò omiſſio pura libera, ſi detur, eſt moraliter & interpretativè operatio, quatenus eſt virtuale & interpretativum libertatis exercitium. Nam ſi poſitis omnibus ad volendum & agendum prærequiſitis, voluntas abſtinet ab omni actu, tunc liberè non vult, liberè non agit, & perinde ſe habet in æſtimatione prudenti, atque in ordine ad imputabilitatem, ac ſi poſitivè nollet, poſitivè vellet non agere: proindeque tunc virtualiter & interpretativè exercet libertatem ſuam, virtualiter, & interpretativè volendo non agere. Ratio eſt, quia omnis & ſola violatio Legis divinæ eſt offenſa Dei, ideóque peccatum. Porrò cùm Lex divina naturalis & poſitiva præcipiat obſervationem omnis præcepti humani legitimi, & omnis poteſtas ſit à Deo; qui illud non ſervat, violat Legem divinam, & ſic peccat.

2. Eſt violatio libera, vel in ſe, vel ſaltem in cauſa, aut periculo, ita ut non ſit ex ulla neceſſitate intrinſeca ac antecedente, & verè potuerit vitari. Nam Eccleſia damnavit ut hæreticam hanc Janſenii propoſitionem: *Ad merendum & demerendum in ſtatu naturæ lapſæ, non requiritur in homine libertas à neceſſitate, ſed ſufficit libertas à coactione.* Ratio eſt, quia nemo poteſt eſſe dignus vituperio & pœna, propter actionem vel omiſſionem ei non liberam, ſed planè neceſſariam, ut docet S. Aug. l. de duabus animabus, c. 11. & per ſe patet. Præterea tenemur ad vitandum peccatum: at *nemo poteſt ad impoſſibile obligari*, reg. 6. Jur. in 6. Hinc illud S. Auguſt. lib. cit. cap. 12. *Peccati reum tenere quemquam, quia non fecit quod facere non potuit, ſummæ iniquitatis eſt & inſaniæ.*

Dices. Poteſt dari peccatum merè philoſophicum, quod ſcilicet ſoli rationi, non Legi divinæ adverſetur, nec ſit offenſa Dei.

Reſp. Hoc repugnat. Quia qui peccat contra rectam rationem, ſimul, & indiviſibiliter peccat contra Legem Dei; & ſic Deum offendit: nam dictamen rectæ rationis, eſt intimatio Legis divinæ æternæ, neceſſariò prohibentis quidquid dedecet naturam rationalem, & præcipientis quidquid eſt neceſſarium ad vivendum conformiter ac decenter naturæ rationali; & aliunde nemo poteſt ignorare, ſaltem invincibiliter, quidquid diſconvenit naturæ rationali ut rationali, eſſe prohibitum à Deo ſupremo authore ac rectore naturæ rationalis. Quoties enim recta ratio dictat aliquid diſconvenire naturæ rationali, ſimul ſaltem confusè dictat illud idem diſplicere ſupremo enti, naturæ rationalis authori & rectori, cujus eſt eam convenienter ſapientiæ ac ſanctitati ſuæ regere. Hinc Alexander VII. ut erroneam damnavit

vit hanc propositionem: *Peccatum philosophicum seu morale, est actus humanus disconveniens naturæ rationali, & rectæ rationi: theologicum verò & morale est transgressio libera Legis divinæ. Philosophicum quantumvis grave in illo, qui Deum vel ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum; sed non est offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna dignum.*

Quæst. II. *Quænam excusant à peccato?*

Resp. Cùm peccatum sit essentialiter liberum & voluntarium vel in se, vel in alio; excusat generatim ab eo, quidquid tollit voluntarium & liberum, ut ignorantia invincibilis, quia tollit voluntarium; vel impotentia physica, quia tollit liberum; aut metus vel passio antecedens, tollens usum rationis, quia utrumque tollit. Quod autem auget, vel minuit liberum, aut voluntarium, cæteris paribus, auget, vel minuit peccatum.

Quæst. III. *An metus excusat à peccato?*

Resp. 1. Metus levis nunquam excusat à peccato. Quia non tollit voluntarium, nec liberum, nec excusat ab observatione ullius Legis, cùm sit vanus, & Lex quælibet obliget saltem cum aliquo incommodo. Hinc regula 144. §. de regul. Jur. *Vani timoris justa excusatio non est.*

Resp. 2. Metus gravis nunquam excusat hominem sui compotem à iis, quæ sunt intrinsecè mala, seu prohibita Lege naturali. *Inter omnes constat.* Quia ea non desinunt esse mala in quovis periculo, ac vetita; & aliunde metus ille non impedit voluntarium simpliciter ac liberum. Nullum autem peccatum etsi veniale, facere licet, ad vitandum quodvis aliud malum: nam quodvis peccatum, etiam veniale, utpote offensa Dei, entis supremi & in omni perfectione infiniti, est malum gravius quovis alio, quod non est peccatum. Deinde omne peccatum ut peccatum, est intrinsecè & essentialiter illicitum: Ergo nunquam ob ullum bonum aut malum pœnale potest esse licitum: nam natura & essentia rerum mutari nequit. Unde ad tuendam vitam propriam non licet mentiri.

Metus tamen gravis minuit culpam, ex cap. *Sacri*, de iis quæ vi, &c. ibi: *Licet metus attenuet culpam, tamen non eam prorsus excludit:* quia minuit, sed non tollit voluntarium. Nunquam tamen sic culpam attenuat, ut eam de mortali faciat venialem in materia gravi, ut patet in iis, qui metu diræ mortis idolis sacrificarunt: quia nempe relinquit consensum sufficienter liberum: nam eo non obstante actus procedit à voluntate cum cognitione etiam perfecta, & fit ex electione & absque necessitate physica, ita ut possit non fieri.

Resp. 3. Metus prudens damni gravis excusat à peccato in iis, quæ sunt contra Legem non obligantem cum gravi damno. Nam excusat ab observatione talis Legis. Lex autem humana ordinariè non obligat cum gravi detrimento; nisi charitas, vel bonum commune, vel vitatio scandali, aut contemptus religionis, potestatisve legitimæ id exigat.

Quæst.

Quæst. IV. *Quomodo dividitur peccatum?*

Resp. Dividitur præcipuè. 1. In originale, quod in ipsa origine ab Adamo contrahimus, & personale, quod peccantis voluntate physicè propria committitur. 2. In mortale & veniale. 3. In peccatum commissionis & omissionis. 4. In actuale & habituale. 5. In peccata contra Deum, contra proximum, & contra ipsum peccantem, ratione scilicèt virtutum, contra quas peccatur. Sunt enim quædam virtutes, quæ habent Deum pro objecto immediato, ut fides, spes, charitas: unde peccata quæ illis adversantur, sunt speciali modo contra Deum. Aliæ habent pro objecto proximum, ut justitia, misericordia, dilectio proximi: unde peccata, quæ illis opponuntur, sunt contra proximum. Aliæ demùm rectè disponunt hominem erga seipsum, ut fortitudo, temperantia, &c. Unde peccata iis opposita, sunt speciali modo contra ipsum peccantem: quamvis omnia peccata generali quadam ratione sint contra Deum, qui illis omnibus offenditur, & contra ipsum peccantem, cui omnia nocent. 6. In peccata ignorantiæ, infirmitatis, & malitiæ. 7. In septem capitalia.

Quæst. V. *Unde petitur specifica peccatorum distinctio?*

Nota. 1. Species moralis peccati est specialis malitia, per quam unum peccatum essentialiter differt ab alio. Malitia autem actus est ejus difformitas ac oppositio cum natura rationali, & Lege divina. Unde illa peccata differunt specie, quæ habent disconvenientiam & oppositionem cum natura rationali, & Lege divina notabiliter inter se diversam.

Nota. 2. Voce objecti hic intelligitur id totum, in quod voluntas tendit per actum malum; ex hoc enim omnis refundi potest malitia in actum ipsum. Unde objectum voluntatis complectitur objectum materiale, seu id quod vult; objectum formale, seu id propter quod vult; & circumstantias in quibus vult, & fit actus. Ex his autem omnibus & singulis aliqua notabilis diversitas malitiæ potest actui accidere.

Resp. 1. Ea peccata specie differunt, per quæ violantur præcepta specie moraliter diversa. Quia cùm peccatum sit transgressio Legis seu præcepti, transgressiones præceptorum specie diversorum, quæ sunt transgressiones specie & notabiliter diversæ, sunt peccata specie diversa. Præcepta autem specie diversa sunt ea, quæ præcipiunt aut prohibent actus diversæ speciei moralis, vel actus ejusdem speciei, sed ex diverso motivo proximo. Actus verò diversæ speciei moralis sunt ii, qui habent convenientiam vel disconvenientiam notabiliter diversam cum natura rationali & Lege divina.

Hinc si per unam eamdemque actionem vel omissionem violatur multiplex præceptum specie morali diversum, tunc committitur multiplex specie peccatum. Sic 1. eadem percussio Clerici est duplex specie peccatum, unum injustitiæ, & alterum sacrilegii. 2. Beneficiatus sacro ordine initiatus,

una

una omiſſione Horarum duo ſpecie peccata committit, quia violat ſimul duas virtutes ſpecie diverſas, nempe religionem, & juſtitiam, ex quarum præcepto obligatur ad horas. 3. Qui ex voto, & præcepto Confeſſarii tenetur jejunare feria ſexta, non jejunans, occurrente vigilia, v. g. S. Matthæi, tria ſpecie peccata admittit, unum intemperantiæ, ſecundum contra præceptum Confeſſarii ex motivo pœnitentiæ, tertium contra religionem propter votum. Imò peccata, quæ eidem virtuti, ſed modo notabiliter diverſo opponuntur, ſunt ſpecie diverſa, nam habent difformitatem notabiliter diverſam: ſic avaritia & prodigalitas, quæ liberalitati opponuntur, ſunt vitia ſpecie diverſa; quia ei opponuntur modo notabiliter diverſo, nempe per defectum & per exceſſum.

Reſp. 2. Diſtinctio ſpecifica peccatorum rectè etiam petitur ab objecto, fine, & circumſtantiis, quæ ſpecialem habent diſconvenientiam cum natura rationali & Lege divina. Quia actus voluntatis ſumit malitiam moralem in aliqua ſpecie ab objecto, fine, & circumſtantiis moralibus: nam actus voluntatis fertur ſaltem interpretativè in iſta omnia; & malus eſt hoc ipſo quod fertur etiam interpretativè in aliquid malum, ſeu diſconveniens rectæ rationi & Legi, cùm hoc ipſo diſconveniat naturæ rationali & Legi. Ergo ſi iſta habeant ſpecialem malitiam ſpecie diverſam, actus voluntatis habebunt quoque malitiam ſpecie diverſam, ideóque ſpecie different. Item actus voluntatis habet diſconvenientiam cum natura rationali & Lege divina, ideóque malitiam moralem, hoc ipſo quòd vult aliquid malum, vel vult aliquid etiam de ſe licitum, ſed vel ob finem malum, vel in circumſtantia mala ſeu diſconvenienti: nam talis volitio diſconvenit naturæ rationali, & prohibetur à Deo. Ergo habet ſpecialem malitiam hoc ipſo, quòd vult objectum ſpecialiter malum, vel aliquid ob finem ſpecialiter malum, vel in circumſtantia ſpecialiter mala.

Id patet etiam inductione. Nam 1. actus, quo quis vult furari, ſumit à furto malitiam in ſpecie injuſtitiæ. 2. Actus, quo quis vult labore etſi licito lucrari ad ſe inebriandum, ſumit malitiam intemperantiæ ab hoc fine. 3. Celebratio Miſſæ in loco vetito ſeu indecenti, habet malitiam irreligionis ex circumſtantia loci, propter quam ipſa dedecet & prohibetur. 4. Actus, quo quis vult objectum malum, ob finem malum, in circumſtantia mala, ſumit ab his tribus malitiam in triplici ſpecie peccati, ſi hæc ſint diverſæ malitiæ: quia tunc habet triplicem diſconvenientiam & oppoſitionem cum natura rationali & Lege divina notabiliter inter ſe diverſam: ſic actus, quo quis vult furari in templo, ut fornicetur, habet triplicem malitiam ſpecie diverſam, ſcilicèt injuſtitiæ, ſacrilegii, & luxuriæ.

Quæſt. VI. *Unde petitur diſtinctio numerica peccatorum?*

Nota. 1. Agitur hìc de multiplicatione peccatorum non phyſica, ſed morali, & in ordine ad confeſſionem, ſeu ad ferendum ſalutare ac rectum

judicium de illis, & de ſtatu peccatoris. 2. Unus & idem actus ſi plures malitias habuerit, eſt peccatum multiplex moraliter, & in ordine ad Confeſſionem, in quo actus conſideratur non ſecundùm entitatem phyſicam, ſed ſecundùm malitiam. 3. Actus internus voluntatis, & externus alterius potentiæ, circa quem prior ille verſatur, unum numero peccatum conſtituunt, v. g. volitio furandi & ablatio rei alienæ; qui actus internus & externus ab eo imperatus unum eundemque totalem actum moralem conſtituunt.

Reſp. Generatim peccata multiplicantur ſecundùm numerum intra eamdem ſpeciem, pro numero ſeu multitudine objectorum totalium, vel actionum ex ſe completarum, aut quæ interiùs vel exteriùs conſummantur, vel quæ inter ſe non uniuntur: item per interruptionem moralem actuum. Nam tunc plures actus non cenſentur una moraliter actio, & habent plures numero malitias. Sed hæc ſpeciatim explicanda ſunt.

1. Itaque peccata multiplicantur pro numero objectorum totalium, ita ut actus malus phyſicè unus, verſans circa plura objecta totalia, ſit moraliter plura numero peccata. Ita communior ſententia. Quia tunc eſt multiplex & numero diſtincta moraliter malitia in ejusmodi objectis: nam ſingula objecta habent ſuam malitiam numero diſtinctam à malitia aliorum. Ergo eſt multiplex ſaltem æquivalenter & diſtincta numero moraliter malitia in actu voluntatis phyſicè uno, tendentis in illa objecta: nam tota malitia objecti & actus externi communicatur actui voluntatis, cum ſit volita ſaltem indirectè & interpretativè. Præterea ſicut unus actus eſt multiplex ſpecie peccatum, dum habet multiplicem ſpecie malitiam; ita eſt multiplex numero peccatum, cum habet multiplicem numero malitiam. Et quamvis eſſet unum peccatum in rigore metaphyſico: tamen ſunt plura moraliter in prudenti hominum æſtimatione. Ea autem peccata ſunt plura numero in ordine ad confeſſionem, quæ humano modo ſeu in prudentum æſtimatione, plura reputantur. Hinc qui unico actu vult ſex homines occidere, vel reipſa unica tormenti bellici exploſione occidit, ſex moraliter peccata committit uno illo actu; & hic unus actus ſex homicidiis ſeorſim patratis æquivalet, etiam in ordine ad obligationem confitendi. Item qui uno actu tribus convitiatur, aut detrahit, triplicis peccati reus eſt: & hic actus judicio prudentum, etiam in ratione numeri, æquivalet tribus actibus, per quos detraheretur ſingulis. In Confeſſione tamen dicere debet: *Uno actu tribus detraxi*; non autem, *Ter detraxi*: alioqui ſignificaret tres malitias per tres actus diſtinctos contraxiſſe, quod falſum eſt.

Peccata, quæ interiùs conſummantur, ut hæreſis, odium, deſiderium, delectatio moroſa, &c. multiplicantur per quamcumque ceſſationem; ſive voluntariam, ſive naturalem ex ſomno vel diſtractione animi ortam, & illorum repetitionem.

Quia

Quia ſinguli actus repetiti, ſunt per ſe peccata, & nil eſt, in quo unian-tur & continuentur ad conſtituen-dum unum peccatum. Nam non uniuntur nec continuantur in actu, objecto vel effectu externo, ut ſup-ponitur; neque in actu interno, cùm inter actus internos intercedat aliqua ceſſatio: unde ad ſingulos actus re-quiritur nova determinatio volunta-tis. Ergo ſunt plura reipſa peccata. Ergo ut plura confitenda ſunt: nam multitudo numerica perinde ac ſpe-cifica declaranda eſt.

Hinc qui actum odii in proximum elicuit, & poſt ſomnum, vel aliquam diſtractionem, eum renovat, duo peccata odii admittit. Quando au-tem horum peccatorum numerus ini-ri nequit, tunc ſatis eſt in confeſſio-ne moram temporis explicare, v. g. Perſeveravi per horam in delectatio-ne venerea; per hebdomadam in odio, &c. Et hos actus interea reno-vavi toties, vel ſæpe, vel raró; tunc enim declaretur numerus eo modo, quo moraliter fieri poteſt, & per mo-dum unius confuſæ multitudinis in ta-li mora incluſæ, quæ ex communi agendi modo à Confeſſario æſtima-tur.

Item peccata, quæ conſumman-tur in actione externa, multipli-cantur per ceſſationem totius actus tum interni tum externi, & alterius ſimilis repetitionem. Quia tunc nil remanet in quo uniantur & continuentur, & adeſt nova de-terminatio voluntatis ad ſingula pec-cata, ut dixi de merè internis; nec unum perſeverat virtualiter in alio.

At non multiplicantur per ceſſa-tionem & repetitionem propoſiti cir-ca idem objectum, quamdiu effica-citas primi propoſiti in libero aliquo effectu vel opere externo perdurat. Quia tunc prior actus voluntatis in illo effectu vel opere virtualiter perſeverat; & ſic ſemper virtualis voluntas continuatur & durat: un-de unum moraliter peccatum ex il-lis omnibus actibus conſtituitur. Sic qui ex voluntate occidendi ini-micum, manè ſurgit, gladio ſe ac-cingit, proficiſcitur, quærit illum, & poſt plures horas repertum inva-dit, pluries vulnerat, & tandem occidit; quamvis in itinere cogitet de aliis rebus, confabuletur, le-gat, ſæpiusque volitionem occiden-di renovet, committit unum mo-raliter peccatum, eo tamen gra-vius, quò pluries renovavit volun-tatem occidendi. Quia internæ illæ volitiones repetitæ, cenſentur una moraliter continua actio huma-na, nam prior virtualiter in illa ſerie actuum externorum ſubordi-natorum perſeverat ac continuatur. Neque ſeries illa cenſetur moraliter interrumpi per colloquium, aut diſtractionem voluntariam ad alia, quia iſtæ actiones ordinariè inter-miſceri ſolent ſeriei diuturnæ actio-num. Neque enim quælibet in-terruptio phyſica tollit unitatem moralem, ut patet in comeſtione, quæ cenſetur unica, licèt inter-rumpatur per lectionem epiſtolæ, colloquium, &c.

Aliud eſſet, ſi interruptio illius ſeriei eſſet extraordinaria: nam hæc tollit unitatem moralem actionis, licèt prior voluntas non retractetur. Quod contingit cum ex alio fine interrumpitur aliquod opus moram & attentionem talem exigens, ut ad reſumendam poſtea intermiſſam mediorum ſeriem neceſſe ſit primam intentionem renovare, & requiratur nova deliberatio ac determinatio; ut ſi homicida ille longius divertat à via, qua inimicum inſequitur, ad conficiendum aliquod negotium ſuperveniens, quo confecto ad priorem viam revertatur.

3. Si actus externi mali plures phyſicè ſint in ſe completi, & de ſe non ſpectent ad conſummationem unius peccati vel operis, ſunt plura numero peccata, quamvis ad unum finem ab operante referantur: nam non cenſetur una moraliter actio. Sic qui die Natali Chriſti tres legens continenter Miſſas, ter communicat in peccato mortali, ter peccat, quamvis tres Miſſas ad unum finem ordinaret. Sic pollutio, quamvis fiat ex intentione copulæ, ſemper eſt peccatum ab ea diſtinctum: quia ex ſe non ordinatur ad copulam, imò eſt contra finem copulæ, nempe generationem. Item copula ter patrata cum eadem & eadem hora, tria ſunt peccata: quia una copula non facit unum moraliter actum cum alia, ſed ſunt ſingulæ actiones completæ ac totales. Item Sacerdos pluribus Euchariſtiam adminiſtrans in ſtatu peccati, plura perpetrat ſacrilegia, quia quælibet communio eſt actio completa, nec ulla ad aliam ordinatur.

4. Actus externi phyſicè plures ex ſe non completi, ſed ſubordinati, ſi ad eumdem actum principalem ordinentur tamquam illius diſpoſitiones, media, inchoationes, ſintque cum illo ſimilis malitiæ, ac circa idem objectum, conſtituunt unum moraliter peccatum cum ipſo actu principali. Nam tunc ita uniuntur, ut judicio prudentum cenſeantur una actio in genere moris, & in illis actibus cenſetur una deliberatio ac determinatio voluntatis virtualiter ac moraliter perſeverans. Sic ictus & vulnera ordinata ad homicidium ejusdem conſummandum, ſunt unum totale peccatum cum homicidio. Item tactus, verba & oſcula impudica ordinata ad fornicationem ſubſequentem, faciunt cum ea unum peccatum moraliter & in ordine ad Confeſſionem. Unde non eſt neceſſe illorum numerum exprimere, niſi generatim, eo quòd multum aggravent peccatum, *quod tanto gravius eſt, quantò plura concurrunt*, ait S. Antonin. 2. p. t. 5. c. 1. §. 10.

Si quæ tamen circumſtantiæ extraordinariæ per ſe malæ, illis adjungerentur, ſpeciatim explicandæ ſunt, ut monet Suarez.

Dixi, *Similis malitiæ*; nam ſi media aſſumpta, vel actus, habeant malitiam ſpecie diverſam à malitia finis ſeu actus principalis, ſunt plura ſpecie peccata exprimenda.

Delectationes verò moroſæ, tactus, & verba impudica, quæ ſubſequuntur copulam, ſunt peccata inter ſe & à co-

à copula distincta. *Ita Suarez, Vasquez, & alii.* Quia sunt ex se inchoationes ac dispositiones ad novam copulam. Et quia actus subsequentes actum principalem ac consummatum, neque sunt partes aut dispositiones, nec proprietates prioris actus, neque etiam ejus complementum, cùm ipse actus sit consummatus, & ex se completus; neque in illo expresse intelliguntur, cùm ei tantùm per accidens ex malitia operantis adjungantur.

Quòd si tales actus subordinati non referantur per intentionem peccantis ad eundem actum principalem, sunt multiplex peccatum. Quia tunc non uniuntur, nec in æstimatione prudenti censentur una moraliter actio; & ad actum subordinatum & actum principalem requiritur duplex, etiam moraliter, deliberatio & determinatio. Sic si Petrus primò voluisset tantùm vulnerare Paulum, & postea ex ira fervescente eum occideret, sunt duo peccata speciatim explicanda. Item si Titius oscula & tactus exercens; non intendat copulam, sive hæc postea ob libidinem auctam sequatur, sive non, debet numerum tactuum & osculorum confiteri, Imò actus sibi subordinati, & ad eundem finem ordinati, sunt plura moraliter peccata, si inter illos intercedat magna mora temporis: quia tunc censentur moraliter interrumpi, nec continuari.

Hoc totum debet cum proportione applicari ad unitatem vel pluralitatem aliorum peccatorum.

5. Peccata multiplicantur per interruptionem moralem; quæ vel fit per retractationem etiam virtualem prioris voluntatis, & postea ejusdem repetitionem. Nam posita retractatione, seu voluntate contraria, jam prior voluntas non manet formaliter nec virtualiter, nec influit in actum postea secutum, ideóque ad novum actum requiritur alia deliberatio & determinatio: unde voluntas resumpta non potest censeri unus moraliter actus cum priore. Vel fit per deliberatam conversionem ad aliquid incompossibile, cum priore actu intento; nam hæc est retractatio interpretativa, quæ multiplicat peccata repetita: hoc ipso enim quòd advertenter vis aliquid cum priore actu incompossibile, censeris tum non velle quod priùs volebas.

Item actus voluntatis interrumpitur moraliter, cum neque actu, neque virtute perseverat: quod fit non solùm per retractationem sed etiam per somnum, vel diuturnam applicationem ad aliam rem. Unde tunc ad quemlibet actum requiritur nova deliberatio & determinatio.

Nota. Cùm hæc tota unitas & pluralitas sit moralis, æstimari debet ex prudenti judicio, & usu circa unitatem vel pluralitatem actionis humanæ, spectatis circumstantiis & qualitatibus actionum.

Quæst. VII. *An est multiplex peccatum in eadem actione vel omissione, ratione plurium præceptorum, quibus statuitur ex motivo ejusdem virtutis?*

Resp. 1. Ex communi sententia, est unicum, si hæc præcepta inter se subordina-

dinata aut connexa ſint, & idem numero objectum per ſe ſpectent ex eodem motivo proximo. Quia tunc hæc præcepta unicam eamdemque numero obligationem imponunt, ſicut eamdem numero honeſtatem intendunt, quando eumdem numero actum per ſe præſcribunt. Ergo illorum violatio unam eamdemque numero malitiam ac turpitudinem inducit. Sic uſura, etſi quadruplici jure vetita, unicum eſt peccatum, ſicut & violatio ejusdem voti multoties renovati, aut jejunii quatuor temporum Quadrageſimæ.

Tamen cùm violatur obligatio pluribus titulis ejusdem rationis impoſita, tunc peccatum eſt gravius quàm ſi eſſet unicus titulus, quia cùm ſinguli tituli imponant obligationem, plures illam augent, ac proinde aggravant illius violationem. Sic Religioſus Sacro ordine inſignitus, gravius peccat omiſſione Breviarii, quàm alter eo non inſignitus.

Reſp. 2. Probabile eſt multiplex eſſe numero peccatum, in Confeſſione declarandum, ſi præcepta ſint inter ſe diſparata, hoc eſt, nec ſubordinata, nec connexa inter ſe, neque eamdem numero actionem vel omiſſionem per ſe præſcribant. Quia ibi eſt multiplex numero peccatum, ubi violantur plures obligationes ab invicem numero contradiſtinctæ, & ſimiles: nam violatio cujuslibet obligationis ſic diſtinctæ eſt peccatum; & proinde violatio duplicis eſt duplex peccatum. At ubi violantur plura præcepta diſparata, neque eamdem numero actionem vel omiſſionem per ſe præſcribentia, ibi violantur plures obligationes ab invicem contradiſtinctæ: nam quodlibet ex hujusmodi præceptis imponit obligationem perfectam & completam, eamque ſeparabilem ab obligatione alterius præcepti, à qua plerumque & per ſe ſeparatur, & reſpectu cujus ſe habet per accidens: ideóque plura imponunt plures obligationes contradiſtinctas. Ergo.

Nec obſtat quod interdum per unum eumdemque actum impleri poſſint; quia hoc fit per accidens; & ſicut tunc unicus ille actus habet rationem duplicis obſervationis, ita omiſſio illius habet rationem duplicis transgreſſionis, moraliter loquendo. Sic feſto S. Matthæi incidente in diem Dominicam, unica auditione Miſſæ duplex præceptum impletur; ea omiſſa, duplex erit transgreſſio. Item vigilia ejusdem incidente in Sabbatum Quatuor temporum, ſufficiet ſemel jejunare; ſi autem violetur jejunium, duplex eſt peccatum. Quia tunc violatur duplex præceptum diſparatum, nec per ſe reſpiciens idem numero objectum; ſi enim feſtum & vigilia incideret in alium diem, ut ferè fit, eſſet obligatio ad duas Miſſas, & duo jejunia. Et hic videtur eſſe communis ſenſus fidelium, hæc tanquam duo peccata confitentium, dum ad id advertunt. Doctores autem hoc negantes, opinativè tantùm loquuntur, & eorum argumenta probant ſolùm primam reſponſionem. Saltem tale peccatum eſt gravius, quàm ſi non eſſet talis præceptorum concurſus: nam pluribus ex cauſis obligatus ad aliquid, ſi id omittat, plus

pec-

peccat, cùm plures obligationes, vel unam graviorem violet.

Quæst. VIII. *Unde petitur gravitas peccatorum?*

Nota. Gravitas peccati est quantitas, seu mensura malitiæ, per quam peccatum est magis aut minùs disconveniens naturæ rationali ac legi, & offensivum Dei, ideoque majore vel minore pœna dignum. Peccatum autem potest esse magis aut minùs grave gravitate ejusdem speciei, aut diversæ: sic furtum sex nummorum est levius homicidio, & gravius furto trium nummorum.

Resp. 1. Gravitas peccati petitur ab objecto, fine & circumstantiis, prout disconveniunt naturæ rationali & legi. Nam hæc gravitas æstimanda est ex iis omnibus & singulis, ex quibus absolute petitur malitia peccatorum: inde enim malitiæ quantitas petitur, unde ipsa malitia; & inde actus est magis malus, unde est simpliciter malus. At malitia actus sumitur ex objecto, fine, & circumstantiis, prout disconveniunt naturæ rationali, & Legi divinæ. Ergo.

Hinc 1. Peccatum eo magis vel minùs grave est, quo vel objectum, vel finis, vel circumstantia ejus magis vel minùs disconvenit naturæ rationali ac Legi, & quo Lex magis vel minùs obligat. Sic ebrietas gravior est mendacio officioso; & furtum eo gravius est, quo quantitas ablata major est; quia magis disconvenit, & magis prohibetur.

2. Cæteris paribus, actus habens objectum malum, & finem malum, pejor est, quàm si esset solùm malus ex alterutro: cùm sumat malitiam ab utroque, ideoque majorem habeat. Erit quoque pejor, si simul malitiam contrahat ex objecto, fine & circumstantia. Item malitia, cæteris paribus, tantò gravior est, quantò actu secundùm plures vel pejores circumstantias opponitur rationi & Legi: nam sicut malitia, ita & ejus incrementum petitur à circumstantiis moralibus, cùm vel debitæ desunt, vel disconvenientes adsunt. Hinc S. Thom. 2. 2. quæst. 10. art. 3. ad 3. ait: *Cæteris paribus, graviùs peccat fidelis, quàm infidelis, tum propter notitiam veritatis ex fide, tum propter Sacramenta, quibus est imbutus, quibus peccando contumeliam facit.*

3. Peccatum intra eamdem speciem magis vel minus grave est, quò major vel minor est ejus intensio, duratio, & quò fit cum majore vel minore advertentia, libertate, conatu, &c. quia tunc magis vel minùs disconvenit naturæ rationali ac Legi.

Resp. 2. Illa peccata, cæteris paribus, graviora sunt, quæ præstantioribus virtutibus, & actibus harum excellentioribus directè ac per se opponuntur. Quia, ut docet S. Thomas, pessimum est contrarium optimo: optimum autem in moralibus est maxima virtus, & pessimum est gravissimum peccatum. Præterea dignitas virtutis, & gravitas peccati oppositi, petuntur ex eodem objecto, ratione cujus directè opponuntur. Quare odium Dei est gravissimum peccatum, utpote directè oppositum præstantissimo charitatis actui.

Porrò virtutes præstantiores sunt primò Theologicæ hoc ordine, charitas,

tas, ſpes, fides: deinde religio, pœnitentia, quia Deum immediatiùs reſpiciunt: poſtea reliquæ morales, hoc ordine; prudentia, juſtitia, fortitudo, temperantia: & ſimili ordine procedunt aliæ virtutes his annexæ.

Malitiæ gravitas petitur etiam à modo, quo actus eidem virtuti opponuntur; nam oppſitio contraria pejor eſt privativa: ſic odium Dei pejus eſt, quàm omiſſio amoris præcepti.

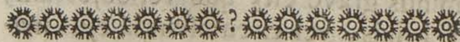
Dixi 1. *directè*, Nam etiam minora vitia indirectè opponuntur majori virtuti, à qua prohibentur. 2. *Per ſe*, ſeu ex natura ſua. Nam quæ præſtantiori virtuti tantùm ex præcepto poſitivo opponuntur, non ſunt, cæteris paribus, per ſe graviora iis, quæ minùs nobili ex natura ſua & jure naturali opponuntur; cùm non ſit par obligatio præcepti. Sic homicidium gravius eſt quàm laborare die feſto, quamvis hoc religioni, illud juſtitiæ adverſetur. 3. *Cæteris paribus*, Nam malitia vel bonitas non ſolùm deſumitur ex ratione generica objecti, ſed etiam ex multis aliis, ratione quorum poteſt eſſe exceſſus. Quare major vel minor gravitas unius peccati præ alio definienda eſt ex complexione eorum omnium, ex quibus augeri vel minui poteſt malitia.

Quæſt. IX. *An effectus malus, vel noxius proximo, ex peccato ſecutus, imputatur peccanti, & dat peccato novam malitiam?*

Reſp. Affirmat. Si ille effectus fuerit prævifus, vel potuerit ac debuerit prævideri. Quia tunc eſt ſaltem indirectè & interpretativè volitus, nempè in cauſa illicitè ac liberè poſita. Quod verum eſt, etſi voluntas, antequam effectus eveniat, retractet cauſam: quia hæc retractatio non facit ut reipſa non ſit liberè poſita cauſa, neque ut effectus ex illa non ſequatur. Et verò effectus ille ſequitur ex peccato ut præterito; & retractatio non facit, ut peccatum non fuerit pro præterito voluntarium. Hinc qui alterum lethaliter vulneravit, mors læſi etiam poſt occiſoris contritionem ſecuta, ei imputatur quoad obligationem damni compenſandi; & is fit irregularis ex delicto.

Quæſt. X. *Quot modis poteſt quis eſſe reus peccati alieni, & illud contrahere?*

Reſp. His, nimirum juſſione, ſuaſione, cooperatione, auxilio, conſenſu, favore, laudatione ſeu adulatione, prava doctrina, exemplo, & ſilentio. Nam qui uno ex his modis cooperatur peccato alieno, cenſetur cauſa moralis illius, eique verè conſentit vel expreſsè, vel virtualiter, vel interpretativè, & ſic illius malitiam ac reatum contrahit: *Nam digni ſunt morte non ſolùm qui ea faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus*, ad Rom. 1.

CAPUT II.

De Peccato mortali & veniali.

Quæſt. I. *Quid ſunt, & quomodo differunt?*

Reſp. 1. Peccatum mortale eſt Legis divinæ transgreſſio gravis, & proinde gravis offenſa Dei, privans amicitia

citia divina, & gratia sanctificante, quæ est supernaturalis vita animæ; atque reddens peccatorem dignum odio Dei, ac pœna æterna. Veniale verò est Legis transgressio levis, & levis offensa Dei, quæ nec privat gratia sanctificante, nec amicitia divina, nec ex se meretur pœnam æternam, sed solùm temporalem: nec proinde excludit à cœlesti beatitudine, sed solùm retardat ejus assecutionem; nec extinguit charitatem, sed solùm ejus fervorem impedit.

Differunt inter se, quòd mortale sit Dei contemptus, saltem virtualis & interpretativus: nam peccatum mortale est prædilectio, seu prælatio creaturæ præ Deo, & aversio à Deo tamquam à fine ultimo, atque adhæsio creaturæ tamquam fini ultimo. Nam qui mortaliter peccat, Legem Dei aliquid pro jure suo graviter præcipientis vel vetantis violat graviter, ac proinde graviter violat jus divinum, & sic gravem injuriam facit Deo: unde graviter illum offendit, & meritò censetur contemnere authoritatem, majestatem & amicitiam ejus. Hinc Deus de graviter peccantibus ait, Isaiæ 1. *Ipsi spreverunt me.* Et, lib. 1. Reg. c. 2. *Qui contemnunt me, erunt ignobiles.* Item, talis hoc ipso præfert creaturam amicitiæ & possessioni Dei, ob aliquod bonum creatum faciendo id, quod privat amicitia & possessione Dei, & sic eligendo potiùs frui creatura quàm Deo, quod est contemnere Deum: quæ omnia non conveniunt peccato veniali, quod est solùm levis transgressio, & offensa, quæ non est digna privatione amicitiæ Dei.

Resp. 2. Mortale & veniale, ut talia, semper differunt inter se specie morali, ideóque essentialiter. Quia illorum malitiæ notabiliter inter se differunt in ratione offensæ: nam mortale habet specialem ac gravem malitiam, positam in contemptu Dei & aversione à Deo tamquam à fine ultimo, atque conversione ad creaturam, quæ non reperitur in veniali. Quilibet autem contemptus Dei etiam virtualis, continet gravem deordinationem ac malitiam, propter infinitam Dei excellentiam, graviterque disconvenit infinitæ Dei majestati. Quatenus tamen circa idem objectum versantur, possunt esse ejusdem speciei; nam malitia petita ex objecto ejusdem est speciei in furto gravi & levi, cùm ambo eidem præcepto & virtuti ex eodem motivo opponantur, & differant solùm secundùm plus & minus, sintque in eadem specie injustitiæ.

Quæst. II. *Quænam requiruntur ad peccatum mortale?*

Resp. Secundùm omnes, duo 1. Ex parte objecti aliquid grave, saltem ex fine. 2. Advertentia & consensus sufficiens ad actum simpliciter liberum & humanum, qui consensus dicitur plenus ac perfectus. Nam si alterutrum desit, violatio Legis non censetur imputabilis ad gravem culpam, nec gravis offensa, nec contemptus Dei. Consensus autem plenus ac perfectus est ille., quo voluntas cum plena deliberatione objectum ab intellectu propositum firmiter amplecti-

plectitur: sive est ille, qui datur ab homine vigilante, plenè sui compote, & expeditum habente rationis usum, qui advertit ad malitiam actus, seu omissionis, vel potuit ac debuit advertere. Quod si ad eam advertere non possit ex defectu cognitionis habitualis malitiæ, non excusatur, si ignorantia fuit vincibilis.

Quæst. III. *Quodnam voluntarium sufficit ad mortale?*

Nota. Peccatum est essentialiter voluntarium. *Usque adeo peccatum voluntarium est malum, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium*, ait S. Augustin. lib. de vera religione, cap. 14. Quia peccatum est actio vel omissio imputabilis homini ad culpam, vituperium & pœnam. At nil potest esse sic imputabile homini, nisi sit ei liberum, proindeque voluntarium. Nam omne liberum est essentialiter voluntarium, licèt non omne voluntarium sit liberum, ut patet in amore beatifico: quia liberum superaddit voluntario immunitatem ab omni necessitate intrinseca & physica. Voluntarium autem est id, quod procedit à principio intrinseco, nempe voluntate, cum intellectuali cognitione, vel actuali vel virtuali & interpretativa, hoc est, quæ potuit & debuit haberi, licèt defuerit.

Voluntarium dividitur, 1. in perfectum, quod fit cum plena advertentia, plenoque consensu: & in imperfectum, quod fit cum semiplena advertentia, & semipleno consensu, ut in semidormiente contingit. 2. In directum, indirectum & interpretativum. Illud est directè voluntarium, quod in se ac secundùm se volitum est. Illud est indirectè voluntarium, quod non est in se ac secundùm se volitum, sed censetur volitum in alio directè volito, vel tamquam cum illo connexum, vel tamquam effectus inde sequens, vel propter alias causas. Ut autem aliquid sit voluntarium indirectè & in alio, non sufficit quod sequatur ex illo, alioqui infidelitas negativa esset imputabilis, sed insuper requiritur, ut cognoscatur vel cognosci possit sequi ex illo: quia alioqui non est voluntarium, ut connexum cum illo, seu ut sequens ex illo: nam quod nullatenus cognoscitur, nec cognosci potest, nullatenus est voluntarium. Illud est interpretativè voluntarium, quod non est positivè volitum, sed tamen secundùm prudentem æstimationem censetur volitum, & meritò imputatur voluntati, eo quòd non fecerit, vel non omiserit quod debebat & poterat facere vel omittere. Sæpe hoc voluntarium cum indirecto confunditur.

Resp. 1. Consensus sufficiens ad mortale est ille, qui ab homine perfectè vigilante, & plenè sui compote datur actioni vel omissioni graviter malæ, cujus malitiam actu cognoscit, vel cognoscere potuit ac debuit. Quia talis consensus est plenus, & sufficienter liber ac humanus, ut actio vel omissio sit imputabilis ad culpam gravem, cùm ejus malitia, aut malitiæ periculum potuerit ac debuerit cognosci, & vitari. Neque enim inadvertentia vincibilis ac culpabilis voluntarium

luntarium plenum impedit in æstimatione morali.

Resp. 2. Ad peccatum mortale non requiritur, ut malitia mortalis sit directè & propter se volita, quod potiùs diabolicum est quàm humanum; sed sufficit ut sit indirectè vel interpretativè volita, hoc est, ut voluntas velit ex quocumque motivo aliquid graviter malum, etiamsi ejus malitiam secundùm se aversetur, modò cognoscat, vel possit ac debeat cognoscere ejus malitiam. Quia, 1. disconvenit naturæ rationali, & Legi divinæ, velle aut acceptare ullo modo id quod malum ac illicitum est; & Lex naturalis prohibet, ne malum ullo modo velimus & eligamus, non solùm directè, sed etiam indirectè, & interpretativè: malum enim nullatenus est volibile, sed malitia actus exigit quocumque modo fugi. 2. Meritò imputatur voluntati ad culpam & vituperium, quòd malum velit non solùm directè, sed etiam indirectè, vel interpretativè, cùm nempe non refugit nec impedit malum quod potest & debet repudiare & impedire. Nam tunc non fugit nec aversatur malum ut debet; nam debet illud fugere & aversari summè & omni modo, cùm sit summè odibile & omni modo fugiendum. Igitur ad mortalem culpam ex parte voluntatis sufficit voluntarium indirectum & interpretativum, ut consentiunt omnes.

Obj. Ut actus sit bonus, ejus bonitas debet esse directè volita. Ergo à pari, &c. *Resp.* Neg. conseq. Disparitas est, quòd bonitas moralis seu honestas, sit appetibilis directè & secundùm se, exigatque sic appeti; & ut actus sit bonus moraliter, debet tendere in objectum modo decenti naturam rationalem, ac proinde debet in illud tendere sub ratione honesti & propter bonitatem. Econtra malitia actus exigit quocumque modo fugi; & ut actus sit malus, sufficit ut appetat id quod est malum, aut quomodocumque velit id quod est malum: nam hoc ipso convenit naturæ rationali & Legi divinæ.

Quæst. IV. *Quænam advertentia sufficit ad peccatum mortale?*

Resp. 1. Potest esse peccatum mortale imputabile, sine advertentia actuali malitiæ. Quia 1. Dantur peccata imputabilia ad culpam mortalem, quæ tamen fiunt ex ignorantia vincibili malitiæ, & dum operans putat se rectè agere, & obsequium Deo præstare, ut constat ex Joann. 16. *Venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo.* Et tamen persecutores Apostolorum verè in hoc peccabant mortaliter. Hinc illud Psal. 18. *Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me.* Et illud S. Aug. l. de spir. & litt. cap. 36. *Attendat quàm in multis offendamus omnes, dum putamus Deo, quem diligimus, placere, vel non displicere quod facimus.* 2. Multi multa agunt contra Legem, ex habituali inconsideratione & negligentia, imò ex dispositione habituali voluntatis non considerandi an actio sit licita necne; sed statim se determinandi, ad id quod delectat, vel utile est, sive sit licitum sive non. Certè hi sæpe agunt sine ulla cognitione actuali malitiæ; & tamen quis neget

eos graviter peccare? 3. Ob reſponſionem ſequentem.

Reſp. 2. Ad mortale, etiam ſecundùm ſe imputabile, ſufficit advertentia virtualis & interpretativa malitiæ, aut periculi illius, conſiſtens in eo quòd quis poſſit ac debeat advertere malitiam vel ejus periculum, nec tamen advertat. Quia 1. malitia actus ſecundùm ſe ei meritò imputatur, qui debuit & potuit illam advertere, & vitare actum, cui annexa eſt. Nam ei malitia ſatis voluntaria eſt, & libera, cùm potuerit & debuerit ab eo vitari. 2. Ut malitia ſecundùm ſe imputetur, ex communi ſententia ſufficit conſenſus voluntatis interpretativus, cùm ſcilicèt voluntas poteſt & debet repudiare objectum malum, & non repudiat. Ergo etiam ſufficit advertentia interpretativa: nam ad peccatum imputabile non minùs requiritur conſenſus voluntatis, quàm advertentia rationis. 3. Peccatum mortale eſt libera transgreſſio præcepti graviter obligantis. Sed ad talem transgreſſionem ſufficit advertentia virtualis ac interpretativa: nam talis transgreſſio eſt libera, hoc ipſo quòd poſita eſt ex defectu advertentiæ actualis, quæ potuit & debuit haberi: hoc ipſo enim talis transgreſſio ita poſita eſt, ut potuerit non poni à voluntate. 4. Advertentia virtualis & interpretativa eſt ea, quæ quidem non habetur, ſed haberi poteſt ac debet. Sed qui legem violat, quam potuit ac debuit cognoscere, perinde ſe habet moraliter & in æſtimatione prudenti, in ordine ad imputabilitatem etiam mortalem (licet non tantam, quando advertentia non eſt affectata) ac ſi eam actu cognoſceret: ac proinde non excuſatur à peccato etiam mortali. Paulo aliter. Advertentia interpretativa eſt ea, cujus privatio eſt culpabilis, cùm ipſa potuerit ac debuerit haberi, ac proinde non excuſat à peccato actiones & omiſſiones ſecutas contra legem; cùm ipſa ſit culpabilis, nec tollat voluntarium indirectum ac interpretativum, ſufficiens ad culpam; nec culpa poſſit quemquam excuſare. Igitur malitia actus meritò imputatur voluntati, hoc ipſo quòd actus malus procedit à voluntate liberè & ſcienter, vel cum vincibili ac culpabili ignorantia aut inadvertentia agente. 5. Vincibilis ignorantia ſeu carentia cognitionis habitualis, non excuſat à peccato. Ergo multò minùs excuſat inconſideratio & inadvertentia vincibilis: nam (ut ait Suarez) ignorantia non refertur ad voluntarium vel involuntarium ratione habitualis ſcientiæ qua privat, ſed proximè & immediatè ratione actualis conſiderationis quam tollit; quia voluntas non movetur proximè & immediatè ab habituali cognitione, ſed ab actuali. Inadvertentia autem eſt vincibilis & voluntaria, hoc ipſo quòd potuit & debuit pelli per advertentiam; ſicut ignorantia habitualis eſt vincibilis & voluntaria hoc ipſo quòd potuit & debuit depelli per inquiſitionem veritatis.

Nota. 1. Equidem nihil eſt volitum quin præcognitum; & voluntarium eſt id, quod eſt à principio intrinſeco cum cognitione; ſed cum cognitio-

ne

ne vel actuali, vel virtuali & interpretativa. Nam ad voluntarium indirectum & interpretativum sufficit cognitio virtualis & interpretativa. Item cum actus moralis definitur actus qui liberè fit cum advertentia ad regulam morum, intelligi debet advertentia vel actualis, vel virtualis & interpretativa, alioqui definitio mala est, cùm non conveniat omni actui morali, nempe peccato commisso ex ignorantia vel inadvertentia vincibili.

Nota. 2. Advertentia virtualis & interpretativa adest, cùm quis potest & debet advertere ad præceptum seu obligationem, vel malitiam actus, & tamen non advertit. Potest autem advertere, quando ex aliqua cognitione præsenti ejusdem vel alterius objecti, aut circumstantiæ, prudenter ac circumspectivè agendo, deveniret in cognitionem malitiæ, quam novit quidem habitu, sed actu non advertit. Tunc enim habet sufficiens principium discurrendi & considerandi an actus sit licitus, vel illicitus. Et si hoc non cognoscit aut considerat, malè consultat, & imprudenter agit: unde meritò illi imputatur peccatum, quod inde sequitur. Nam in omni deliberatione humana primò considerandum est, utrum res liceat nec ne: eodem enim præcepto, quo tenetur vitare peccatum & servare legem, tenemur adhibere advertentiam & considerationem, cùm sine ea lex observari nequeat.

Hinc in iis, quæ intrinsecè mala sunt & contra Legem naturalem, ad virtualem advertentiam malitiæ moralis habitualiter notæ sufficit, ut consideretur ipsa actio secundùm se, seu ut quis rectè advertat quid agat. Nam hoc ipso facillimè excitari potest actualis cognitio malitiæ, utpote habentis cum illa intrinsecam connexionem, si consideratè & sine præcipitatione agatur, ut notat Suarez. In iis verò quæ non sunt per se mala, sed vetita solo jure positivo, quamvis non semper sufficiat consideratio ipsarum actionum secundùm se, cùm non habeant intrinsecam connexionem cum malitia, seu præcepto eas vetante, tamen si quis non laboret ulla ignorantia facti, sola objecti propositio simul cum cognitione habituali præcepti regulariter sufficit ad excitandam cognitionem malitiæ, si qua par est consideratione & mora in agendo procedatur. Possunt & alia principia deliberandi in talibus rebus occurrere, ut si quis non cogitans de die abstinentiæ, videat alios vesci cibis quadragesimalibus; vel die festo nihil cogitans de Sacro, audiat festivum campanarum pulsum, aut videat populum ad templum accurrentem. Ex his enim aut similibus excitari potest cogitatio præcepti: quæ tamen si adhibita sufficienti attentione & consideratione non habeatur, tunc inadvertentia erit naturalis, & invincibilis, qualis esse solet in timoratis & ex circumspectione agentibus: in aliis autem plerumque est vincibilis & culpabilis. Quòd si malitia non sit habitualiter nota: tunc actus est culpabilis, si ignorantia sit vincibilis, quia hæc non excusat à peccato.

Nota. 3. Cum aliqui Theologi dicunt ad peccatum mortale requiri advertentiam malitiæ, vel ſuſpicionem aut dubitationem de illa; ut id cum veritate, & certiſſimis ipſorum ac omnium principiis conſentiat, debet intelligi in ſenſu accommodo, nempe vel de peccato directè volito, & de peccato malitiæ ex certa ſcientia commiſſo: vel de advertentia malitiæ ſive formali præſenti aut præcedente, ſive virtuali & interpretativa, in ſpecie vel in genere, in ſe vel in cauſa.

Quæſt. V. *Quibus indiciis in dubio de conſenſu ſufficienti ad mortale, cognoſci poteſt eum fuiſſe datum, vel non?*

Reſp. Traduntur à Doctoribus hæ regulæ. 1. Si dubitans de conſenſu præſtito ſit vir probus & timoratæ conſcientiæ, ſeque ita habitualiter ac conſtanter diſpoſitum ſentiat, ut potiùs vellet mori quàm mortaliter peccare; cenſendus eſt non dediſſe ſufficientem conſenſum, licèt aliquam fortè in repellenda tentatione negligentiam admiſerit. At ſi ſit homo pravus & peccatis aſſuetus, in dubio cenſendus eſt conſenſiſſe. Quia in dubio prudens præſumptio à conſuetis ac communiter contingentibus & habituali diſpoſitione ſumitur: & quia prior ſummè deteſtans peccatum habitualiter, ſi illud amiſiſſet cum pleno conſenſu, hanc mutationem ita advertiſſet, ut de ea nil dubitaret: poſterior verò parvi pendens peccatum, ſi non plenè conſenſiſſet, non dubitaret. Porrò non eſt ſignum imperfecti conſenſus, ſed tantùm mutatæ voluntatis, contritio, quæ actum peccati ſtatum conſequitur.

2. Quando ſuborta cogitatione ſeu tentatione de facienda re mala, non facis, cùm facilè poſſes; ſignum eſt conſenſum in opus non fuiſſe perfectum, quia potentia executrix voluntati omnino obtemperat.

3. Sola perſeverantia motus interni poſt advertentiam, non indicat ſufficienter plenum conſenſum, ſicut perſeverantia motus exterioris membrorum illum arguit: quia his voluntas, non illis deſpoticè imperat.

4. Quando quis dubitat, vigilans an dormiens, ſui compos an impos, quidpiam voluerit aut fecerit, probabile indicium eſt non plenæ deliberationis, quia hæc regulariter hominem de ſuis actibus certiorem reddit, & perfectè vigilans ſatis novit ſe vigilare, & ſui compos de hoc non dubitat, niſi fortè mora temporis aliquam induxerit oblivionem.

Cæterùm cùm hæ omnes conjecturæ veritatem non oſtendant, eſt obligatio confitendi conſenſum illum dubium.

Quæſt. VI. *An eſt mortale agere vel velle aliquid graviter illicitum ob finem bonum?*

Reſp. Affirm. *Ita omnes.* Quia 1. *Ad Rom.* 3. Graviter damnatur illud. *Faciamus mala, ut veniant bona.* 2. Voluntas mala eſt, hoc ipſo quòd vult id quod malum eſt, ex quocumque motivo illud velit. Nam actus voluntatis ſumit malitiam ab eo omni in quod fertur, ex Oſeæ 9. *Facti ſunt abominabiles ſicut ea quæ dilexerunt.* Neque enim finis bonus malitiam ob-

jecti seu medii tollit, cùm ejus naturam non immutet. 3. Volitio finis honesti ut per medium illicitum comparandi, est mala. Nam tendit in objectum modo naturam rationalem dedecente, & contra legem; disconvenit enim naturæ rationali & legi prosequi bonum per medium illicitum. Imò volitio finis honesti per medium licitum, sed in circumstantia mala, est vetita & mala: nam disconvenit naturæ rationali & Legi divinæ, & finis honestus non potest nisi dedecenter & disconvenienter naturæ rationali appeti per medium licitum in circumstantia mala, verbi gratia velle celebrare Sacrum propter bonum finem in loco dedecenti. *Quod est secundùm se malum ex genere, nullo modo potest esse bonum & licitum; quia ad hoc quod aliquid sit bonum, requiritur quòd omnia rectè concurrant, bonum enim ex integra causa, malum verò ex singularibus defectibus*, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 110. art. 3.

Quæst. VII. *Quænam sunt peccata mortalia vel venialia ex genere suo?*

Resp. 1. Ex S. Augustino, Enchyrid. cap. 78. *Quæ sint levia, quæ gravia peccata, non humano, sed divino sunt pensanda judicio.* Et, cap. 79. *Sunt autem quædam quæ levissima putarentur, nisi in Scripturis demonstrarentur opinione graviora; quis enim dicentem fratri suo, Fatue, reum gehennæ putaret, nisi veritas diceret?*

Resp. 2. Id sicut tota doctrina morum, repeti debet, 1. Ex Scriptura. Quæ enim ab illa dicuntur abominabilia, detestanda, execranda, Deo exosa, digna morte, gehenna, excludere à regno Dei, vel ob quæ dicitur Væ; judicanda sunt ex genere suo mortalia. 2. Ex traditione, quæ extat in scriptis Patrum. 3. Ex definitione & sensu Ecclesiæ, quæ semper est infallibilis in doctrina fidei & morum. 4. Ex ratione fide illustrata, & his principiis nixa. 5. Ex unanimi Doctorum consensu.

Resp. 3. Peccatum mortale ex genere suo est illud, intra cujus objectum seu materiam datur aliquid grave, seu graviter repugnans rectæ rationi, vel fini legis, qualia sunt peccata contra virtutes Theologicas, fidem, spem & charitatem, contra religionem, justitiam, & alias virtutes graviter obligantes, item quæ nos graviter corrumpunt. Peccata verò, quæ leviter tantùm adversantur naturæ rationali, vel præcepto leviter obliganti, & quæ non lædunt graviter charitatem Dei, & ejus honorem, vel proximum quoad personam, res vel jura, nec nos ipsos corrumpunt, sed continent præcisè aliquam levem inordinationem, ut mendacium officiosum, verbum otiosum, sunt venialia per se & ex genere suo. S. *Thom.* 1. 2. *quæst.* 88. *art.* 2. *Duo sunt omnino genera mendaciorum, in quibus non magna culpa est, cùm aut jocamur aut ut prosimus mentimur*, ait S. August. in Psalm. 5.

Resp. 4. Mortale ex genere suo duplex est: aliud ex toto genere suo, & aliud ex genere suo non toto. Peccatum mortale ex toto genere suo est illud, cujus omne objectum seu omnis materia est per se gravis, quia nempe quælibet ejus materia gravem inordinationem continet, vel per quamlibet ejus quantitatem læditur

gravi

graviter virtus, quæ eſt finis præcepti gravis. Unde non poteſt eſſe veniale niſi ex imperfectione actus, ſeu ex defectu advertentiæ & conſenſus ſufficientis ad mortale. Talia ſunt ea, quæ ſunt directè contra aliquod attributum divinum, ut odium & contemptus Dei, hæreſis, deſperatio, blaſphemia, perjurium, &c. Nam hæc directè repugnant Dei bonitati, veracitati, miſericordiæ, majeſtati, excellentiæ infinitæ Dei; & per iſta graviter læduntur charitas, fides, ſpes religio, &c. Talia item ſunt, quæ graviter disconveniunt naturæ rationali, ſeu ex ſe gravem habent inordinationem, ut delectatio venerea extra conjugium, pollutio, &c.

Morale verò ex genere ſuo, ſed non toto, eſt illud intra cujus objectum ſeu materiam datur aliquid ex ſe grave & leve, ſeu graviter & leviter inordinatum ac prohibitum, quatenus per aliquam materiam graviter, & per aliam leviter læditur virtus, quæ eſt finis præcepti. Nam illa materia cenſetur gravis, per quam graviter læditur virtus, quæ eſt finis pæcepti & ea eſt levis, per quam leviter læditur talis virtus, ut patet in furto.

Quæſt. VIII. *An peccatum mortale ex genere ſuo fieri poteſt veniale, & viciſſim?*

Reſp. 1. Cùm ad mortale requiratur gravitas materiæ, & ſufficiens advertentia & conſenſus, ſequitur peccatum ex genere ſuo mortale, fieri veniale: 1. Ob levitatem materiæ, ut patet in peccatis contra juſtitiam, v. gr. furto levi. Nam tunc leviter læditur juſtitia, quæ eſt finis præcepti vetantis furtum, & ſic tunc eſt levis inordinatio, transgreſſio ac offenſa Dei. Peccata autem ex toto genere ſuo mortalia, non poſſunt fieri venialia ex parte materiæ, quia in quavis eorum materia reperitur gravis diſformitas, & per quamlibet eorum quantitatem graviter læditur virtus, quæ eſt finis præcepti. Porrò materiæ levitas in iis, quæ levitatem materiæ admittunt, ex circumſtantiis, & præſertim ex quantitate materiæ, & ejus conducentia ad finem dijudicanda eſt. 2. Ob imperfectionem actus ex parte intellectus & voluntatis. Ita S. Thom. 1. 2. quæſt. 88. art. 6. *Poteſt id, quod eſt ex genere mortale, eſſe veniale propter imperfectionem actus, quia non perfectè pertingit ad rationem actus moralis:* hoc eſt quia deeſt ſufficiens advertentia, & conſenſus ad hoc, ut actus dicatur ſimpliciter liber & humanus. Actus autem ſeu conſenſus voluntatis imperfectus & ſemiplenus, ideóque inſufficiens ad mortale, eſt ille qui datur cum impotentia plenè advertendi ob impeditum rationis uſum, qualis eſt in ſemidormiente, modò hæc ſit omninò involuntaria: ſicut conſenſus dicitur plenus ac perfectus, cùm datur ab homine plenè ſui compote, & habente uſum rationis expeditum, & valente plenè advertere. Similiter advertentia imperfecta ſeu ſemiplena eſt ea, quæ procedit ab homine non perfectè ſui compote, nec habente uſum rationis expeditum, qualis eſt ſemidormiens. Sicut enim hic non habet perfectum judicium rationis, nec plenè advertere poteſt ad id quod agit: ita interdum fit, ut quis ob ſubitam & vehementem paſſionem,

aut distractionem ad res alias, non advertat nec advertere possit ad actum suum, quantum requiritur ad mortale. Unde delectatio de objecto malo, quæ cæteroquin esset mortalis, potest defectu sufficientis advertentiæ esse solùm venialis. Advertentia verò perfecta & plena est ea, quæ procedit ab homine sui compote, & habente usum rationis expeditum.

Hinc triplex distinguitur motus, nempe primo-primus, qui subitò ante omnem mentis advertentiam insurgit, nec ullatenus pendet à voluntate; & hic non est culpa secundum se: secundo-primus, qui est cum aliqua, sed imperfecta advertentia, sufficiente quidem ad culpam venialem, non autem ad mortalem, qualis est in semidormiente: & motus plenè ac perfectè deliberatus, qualis est in vigilante, & plenè sui compote, & hic est mortalis, si sit graviter inordinatus & voluntarius.

Imperfectio tamen actus numquam impedit quominùs ea, quæ sunt ex objecto venialia, revera sint venialia, ut docet Suarez. Quia ad culpam venialem sufficit quodcumque voluntarium & liberum, sicut & quantulacumque inordinatio: secùs verò ad mortale; nam homo non potest ex qualicumque actione & quantumvis imperfecta constitui reus perpetui odii Dei, & damnationis æternæ, hoc enim repugnat bonitati, sapientiæ, ac convenienti gubernationi divinæ.

Resp. 2. Actus ex genere suo seu objecto venialis vel indifferens, fit mortalis per accidens, seu per aliquid ei adjunctum.

1. Ex errore conscientiæ, quo quis putat id, quod agit, esse mortale, licèt reipsa non sit. Nam tunc consentit in mortale apprehensum.

2. Ratione affectus graviter inordinati in rem aliquam leviter malum vel indifferentem, constituendo in ea finem ultimum: ut si ex affectu ad illam paratus sis illam velle etiamsi mortalis esset, vel peccare mortaliter potiùs quàm ab ea abstinere, vel illam comparare per medium graviter illicitum. Nam tunc eam præfers divinæ amicitiæ, & violas graviter maximum præceptum diligendi Deum super omnia.

3. Ratione finis mortaliter mali, ad quem ordinatur, ut adulatio seu laudatio ex se venialis, ordinata ad subornandam virginem. Nam talis actus continet affectum ad rem mortaliter malam, & medium malitiam finis contrahit.

4. Ratione gravis damni vel scandali, quod ex re levi secuturum prævidetur, vel prævideri potest ac debet, ut si ex furto rei levis prævideas alterum blasphematurum. Nam ob talem affectum actus graviter adversatur charitati: & causa participat malitiam sui effectus.

5. Ratione periculi incidendi in mortale, in quod quis experientia didicit se ex actione de se leviter mala vel indifferenti incurrere, puta si aspectus mulieris, vel colloquium, inducat ad actum turpem, vel consensum in delectationem veneraem; si ludus de se licitus sit occasio proxima pejerandi, blasphemandi, &c. Nam mortale est, exponere se morali periculo

culo peccandi mortaliter: is quippe Dei amicitiam & animæ ſalutem contemnit, qui ejus perdendæ periculum probabile non vitat, cùm poteſt; & eodem præcepto, quo tenemur vitare peccatum, tenemur etiam ejus probabile periculum vitare.

6. Propter contemptum formalem præcepti, vel regulæ, vel ſuperioris qua ſuperior eſt; ut ſi quis violat præceptum in re levi, quia præceptum eſt, ſive quia renuit ſubjici præcepto, vel ſuperiori. Talis enim inobedientia inducit contemptum poteſtatis à Deo derivatæ, & ſuperioris ut miniſter Dei eſt, ejusque vices gerit: qui contemptus redundat in Deum, juxta illud, Luc. 10. *Qui vos ſpernit, me ſpernit.*

Item omiſſio conſilii evangelici ex contemptu, quaſi Deus inutilia & vana conſuleret, mortalis eſt. Nam eſt graviter injurioſa Deo, & Deus ipſe conſilii author contemnitur.

Quæſt. IX. *An multa venialia poſſunt facere unum mortale?*

Reſp. 1. Peccàta venialia quantumvis multiplicata, non poſſunt per ſe efficere unum mortale, niſi eorum materiæ vel effectus uniantur. *Eſt communis ſententia.* Quia 1. ex Conc. Trident. ſeſſ. 14. cap. 5. per venialia à Dei gratia non excludimur. 2. Peccatum mortale, cùm ſit contemptus Dei & averſio à fine ultimo, habet malitiam ordinis ſuperioris, imò infinitam, quam proinde æquare nequeunt quævis venialia. 3. Sola multiplicatio non conſtituit peccatum in alia ſpecie ſuperiore à veniali. Item quantumcumque multiplicentur venialia, ſingula ſunt, & manent in ſpecie inferiore, habentque differentiam eſſentialem aliam, quam ſpecies ſuperior. Ergo multiplicatio venialium non poteſt attingere ſpeciem peccati mortalis, quæ eſt ſuperior. Ex Patrum verò textibus ſequitur tantùm multa venialia diſponere ad mortale, non verò illud conſtituere.

Qui tamen proponeret omnia venialia occurrentia committere, vel ad hoc paratus eſſet, velletque ſola mortalia vitare, ſecundùm Sanchez & Bonacinam mortaliter peccaret, etiamſi contemptus formalis deeſſet. Quia illius propoſiti objectum continet apertiſſimum peccandi mortaliter periculum, quod talis vult ſubire, cùm ex SS. Patribus & Doctoribus multa venialia deliberatè & ex propoſito commiſſa, certò diſponant ad mortale, & in praxi patet: quæ culpa mortalis adverſatur præcepto charitatis.

Reſp. 2. Si plurium venialium materiæ, vel effectus moraliter uniantur, & unum objectum grave conſtituant contra unum præceptum, tunc mortale eſt peccatum, cujus materia, licèt ſecundùm ſe parva, tamen ob moralem conjunctionem cum objectis priorum, notabilis cenſetur, & effectum gravem malum producit. *Eſt communis ſententia.* Quia tunc per hoc ultimum peccatum, ponitur complementum gravis materiæ, vel effectus graviter prohibiti; & illud ponens cenſetur velle aliquid graviter inordinatum ac prohibitum. Sic qui uno die feſto pluries laborat per quadrantem diverſis horis, peccat mor-

taliter

taliter ultimo quadrantis labore, quo completur tempus notabile; quia iſti omnes labores breves moraliter uniuntur; & tunc verum eſt dicere talem laboraſſe illo die feſto tempore notabili, verbi gratia, duas aut tres horas. Sic ebrietas per ultimum ſcyphum completur. Item qui intemperanter cibum ſumit, & ultima comeſtione agnoſcit valetudinem graviter lædendam, peccat tunc mortaliter: nam jam vult objectum graviter diſſentaneum naturæ rationali ac legi, & ſibi notabile damnum.

Si verò plurium venialium materiæ parvæ & effectus non uniantur, nec in grave objectum coaleſcant: tunc omnia & ſingula peccata ſunt venialia, nec efficiunt mortale: quia tunc materiæ illæ non conflant unum objectum grave, nec materiam ſufficientem ad mortale. Sic qui pluribus feſtis per unum quadrantem laborat, non peccat mortaliter, ſecluſo ſcandalo & contemptu: quia tunc ſicut feſta ſunt diverſa, neque efficiunt unum moraliter; ita & labores ſunt diverſi, nec unum inter ſe conſtituunt. Item qui in Quadrageſima quotidie bolum panis extra tempora comedit, non peccat mortaliter, quia comeſtio una die facta non continuatur, nec conjungitur moraliter cum comeſtione alterius diei, cùm obligatio abſtinendi affixa ſit ſingulis diebus, & tranſeat cum illis. Unde propoſitum comedendi ſingulis diebus Quadrageſimæ bolum panis extra tempora, eſt per ſe loquendo ſolùm veniale, quia non fertur in illas omnes comeſtiones leves conjunctim ſumptas, ſed in omnes ſeparatas, & ſingulis diebus vitandas, quæ cùm ſolùm ſint vetitæ ſub veniali, propoſitum non eſt de mortali. Idem dic de eo, qui plures inducit ad parum comedendum uno die jejunii, quia actio unius non unitur, nec facit unum moraliter objectum vetitum cum actione alterius. Unde inductio non eſt ad aliquid grave.

Quæſt. X. *An & quomodo multa venialia diſponunt ad mortale?*

Reſp. 1. Multa venialia, ſi negligantur & continuentur, ſenſim diſponunt hominem ad mortale. Conſtat. 1. ex Eccli. 19. *Qui ſpernit modica paulatim decidet.* Et, Luc. 10. *Qui in modico iniquus eſt, & in majori iniquus eſt.* 2. Ex conſenſu Theologorum, & ex Patribus docentibus venialia diligenter cavenda eſſe, ne labamur in mortalia. 3. Ex praxi & experientia.

Reſp. 2. Multa venialia diſponunt ad mortale. 1. Indirectè ſeu negativè, removendo id, quod mortalia impediret. Nam & in peccante minuunt fervorem charitatis, & timorem Dei, ac horrorem peccati, & ex parte Dei impediunt providentiam illam ſpecialem, qua tentationes ac pericula removebat, & liberalitatem qua uberes & potentiores gratias largiebatur.

2. Poſitivè: tùm quia cùm mortale & veniale in hoc conveniant, quòd ſint infractio legis & ordinis; multitudo leviorum infractionum, maximè ſi deliberatè & ex gravi negligentia fiant, hominem diſponit ad violandum Legem & ordinem in gravioribus:

ribus: tum quia libido peccandi, & affectus erga rem venialiter malam, potest sæpius peccando ita crescere, ut in ea re constituatur finis ultimus, & ex affectu erga illam homo sit paratus violare præceptum gravius, vel illius violandi periculo se exponat. Venialia autem ejusdem speciei, magis adhuc per se ac directè disponunt ad mortale; cùm circa idem objectum specificè sumptum versentur, & pariant similem habitum. Sic levioribus furtis, contumeliis, detractionibus via sternitur ad graviores injurias, & comparatur consuetudo furandi, aut detrahendi, quæ magis adhuc in gravia objecta, ut pote magis ad se allicientia, inducit, quàm in levia.

CAPUT III.

De Peccatis commissionis & omissionis.

Quæst. I. *Quid sunt, & an differunt inter se talia peccata?*

Resp. 1. Peccatum commissionis est actus positivus factus contra Legem eum prohibentem, sive est violatio præcepti negativi. Peccatum omissionis est omissio actus præcepti, sive violatio præcepti affirmativi.

Resp. 2. Hæc peccata, etiam cùm eidem virtuti aut præcepto ex eodem motivo adversantur, sic moraliter inter se differunt, saltem secundùm gravitatem, ut in Confessione sigillatim explicandæ sint. Nam peccatum commissionis, cæteris paribus, est notabiliter gravius peccato omissionis: habet quippe notabiliter majorem disconvenientiam ac oppositionem cum natura rationali & Lege divina: magis enim, cæteris paribus, inordinatum est ac disconveniens naturæ rationali ac Legi æternæ, facere quod non debes, quàm non facere quod debes; & illud opponitur præcepto, *Declina à malo:* hoc autem, præcepto, *Fac bonum.* Sic odium Dei est longè gravior culpa, quàm omissio actus amoris Dei præcepti, licèt utrumque eidem præcepto charitatis opponatur; & qui utriusque reus esset, non satisfaceret præcepto confitendi, dicendo se bis peccasse mortaliter contra debitam charitatem Dei. Item longè pejus est patrem contumelia afficere, quàm præcisè ei honorem debitum non deferre.

Imò sunt qui docent aliqua peccata commissionis & omissionis inter se differre secundùm gravitatem specificam, ut ista allata: quia censent ea habere inter se disconvenientiam & oppositionem cum natura rationali & Lege divina notabiliter diversam: nam quamvis eidem virtuti ac præcepto ex eodem motivo adversentur, tamen ei modo notabiliter diverso opponuntur.

Quæst. II. *Unde æstimanda est species & gravitas omissionis culpabilis?*

Resp. Ex specie & bonitate actus præcepti. Nam privatio eò pejor est, quo forma ei opposita melior est. Ergo omissio actus præcepti eò pejor est, quò actus præceptus melior est. Sic omis-

omiſſio orationis longioris præceptæ, eſt culpa gravior omiſſione orationis brevioris etiam præceptæ.

Quæſt. III. *An actus cum omiſſione culpabili conjunctus, eſt peccatum?*

Reſp. 1. Omnis actus, qui eſt cauſa, finis, vel occaſio proxima omisſionis malæ, contrahit malitiam omisſionis, ut ſi omittas Sacrum ut ſtudeas, vel dormias: quia prohibetur eodem præcepto, quo præcipitur actus omiſſus. Nam præceptum, utpote de ſe efficax, hoc ipſo quod præcipit actum aliquem, ſimul prohibet omnem actum, vi cujus ſequitur omisſio actus præcepti. Sicut enim præceptum obligat ad ſervanda omnia, quæ neceſſaria ſunt ad ejus obſervationem; ſic & ad vitanda omnia, quæ eamdem obſervationem impediunt. Item in illo actu continetur virtualis ſaltem voluntas omittendi. Ergo habet idem objectum cum omiſſione, & proinde eamdem malitiam, & repugnantiam eidem præcepto. Idem eſt ſi actus aſſumatur ut medium omisſionis: nam media contrahunt malitiam finis. Hinc ſi actus ſit aliunde malus, habet duplicem malitiam; ut ſi quis omittat Sacrum, quia tempore Sacri furatur. Si verò non ſit aliunde malus, habet unam & eamdem malitiam cum omiſſione culpabili, cùm ſolùm habeat malitiam ab illa omiſſione, & eidem præcepto adverſetur. Docet tamen Suarez, quòd ſi quis advertit ſe hoc tempore omittere, & ex nimio affectu ad illud opus de ſe licitum, velit nihilominus illud exercere, & ſic omittere; tunc actus ille habet malitiam ſpecie diſtinctam: quia verè eſt contra rectitudinem propriæ virtutis, & quia conſtituitur ultimus finis in illo opere.

Reſp. 2. Quando actus, qui fit tempore omiſſionis, non eſt cauſa, nec finis, nec medium, nec occaſio omisſionis, ſed tantùm aſſumitur conſequenter ad voluntatem efficacem omittendi ob alium finem, juxta multos non contrahit malitiam omiſſionis, nec proinde eſt peccatum, ſi aliunde non ſit malus: ut ſi quis poſtquam decrevit omittere Sacrum ad aliquod leve incommodum vitandum, oret domi, vel ſtudeat tempore Sacri, ut otium vitet. Quia Lex præcipiens aliquid, non vetat actum alium, niſi ſit cauſa, vel medium, vel occaſio omiſſionis actus præcepti; & ſuppoſita voluntate omittendi actum præceptum, alius actus materialiter & per accidens ſe habet ad omiſſionem, & nullo modo in eam influit.

Quæſt. IV. *Quandonam admittitur peccatum omiſſionis?*

Reſp. 1. Peccatum omiſſionis externum admittitur eo ſolo tempore, quo urget præceptum faciendi actum. Quia hoc peccatum conſiſtit in omisſione actus debiti ex præcepto: actus autem non eſt debitus, niſi eo tempore, quo ſervandum eſt præceptum. Internum verò committitur, dum quis expreſsè, aut virtualiter, indirectè vel interpretativè, vult omittere actum præceptum: nam tunc ponitur voluntas violandi præceptum.

Reſp. 2. Qui ponit cauſam, ex qua prævidet probabiliter ſecuturam omisſionem, tunc peccat, & contrahit malitiam omiſſionis: quia qui ponit cau-

causam omissionis, vult indirectè, vel saltem interpretativè ipsam omissionem: qui enim vult causam, censetur velle effectum qui ex illa sequitur. Præterea eodem præcepto, quo vetatur omissio, prohibetur etiam positio libera causæ illius. Hinc qui die festo manè se somno tradit, prævidens se somno sepultum iri tempore ultimi Sacri, tunc peccat contra religionem; etiamsi per accidens excitetur, & postea Sacrum audiat. Nam tunc habuit voluntatem, saltem interpretativam ac virtualem, omittendi Sacrum, quamvis postea eam mutaverit.

Idem dic de eo, qui scienter, aut non nisi cum ignorantia vel inadvertentia culpabili, exponit se morali periculo omittendi. Nam tunc contrahit totam malitiam omissionis, licèt postea omissio non sequatur; quia sic exponendo se morali periculo omittendi, saltem interpretativè voluit omissionem. Quòd si is, qui posuit causam omissionis, vel exposuit se morali periculo omittendi, postea possit præceptum, dum urget, implere, desistendo ab opere incompossibili, non implens præceptum, denuò peccat peccato omissionis; & tunc omissio ejus est in se libera eo modo, quo actus externus liber esse potest: quia tunc denuò vult saltem indirectè ipsam omissionem actualem. Porrò non contrahitur censura, nisi eo tempore, quo actus ex præcepto faciendus est: nam tunc solùm ponitur omissio externa, cui annexa est.

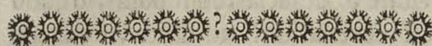
Resp. 3. Probabile est, eum qui posuit omissionis causam, qua factus est impotens ad implendum præceptum, peccare non solùm quando posuit illam causam, sed etiam dum reipsa actum præceptum omittit, si non retractet ejus causam culpabilem, cùm potest. Sic Sacerdos, qui Breviarium in mare liberè projecit, unde factus est impotens ad illum recitandum, non solùm peccavit projiciendo, sed etiam singulis diebus denuò peccat non recitando, quamdiu priorem culpam non retractat. Item qui ante Sacrum longæ viæ sine necessitate se dedit, unde factus est impotens ad audiendum Sacrum; peccat contra religionem, non solùm cùm se dedit longæ viæ prævidens impotentiam audiendi Sacrum inde secuturam, sed etiam postea dum celebratur Sacrum, nisi tunc eliciat contritionem. Ratio est, quia omissio actualis est imputabilis voluntati, quamdiu est voluntaria in causa non retractata, quæ possit retractari: tamdiu enim liberè continuatur, & ponitur voluntariè omissio, quamdiu potest retractari ejus causa, & non retractatur; nam est tunc in potestate hominis efficere ne sit ampliùs voluntaria ac moralis.

Sed quid si homo non possit retractare causam culpabilem omissionis, ut fit in somno vel ebrietate? An peccat non solùm quando posuit causam, sed etiam cum præceptum urget?

Resp. Alii affirmant, eo quòd talis omissio sit illi sufficienter voluntaria in causa non retractata. Alii probabilius negant, docentes talem omissionem nil per se malitiæ imputabilis addere culpabili positioni causæ ejus, eo quòd tunc omissio non sit voluntaria

ria & libera niſi in cauſa ; & voluntas tempore omiſſionis non continuetur liberè, nec ullum exercitium liberum habeat, cum ne poſſit quidem ejus cauſam retractare.

Cæterum neceſſe eſt omnes omnino omiſſiones actuales confiteri, & non tantùm cauſam earum culpabilem. Nam ex praxi perpetua fidelium, ex qua neceſſitas materiæ confeſſionis potiùs quàm ex principiis metaphyſicis metienda eſt, conſtat actiones & omiſſiones in cauſa mortaliter culpabiles, eſſe neceſſario confitendas, ſive illæ ſecundùm ſe peccata ſint, ſive ſolùm effectus & objecta peccati in cauſa liberè poſita commiſſi. Præterea id etiam neceſſarium eſt, vel ad explicandam ſicut oportet peccati gravitatem, vel ad detegendum damnum tertii, obligationem reſtituendi, &c. vel ob periculum reſervationis aut cenſuræ.

CAPUT VI.

De ignorantia, & ejus peccatis.

Quæſt. I. *Quid eſt Ignorantia, & quotuplex?*

Reſp. Ignorantia latè eſt carentia cognitionis veræ in ſubjecto capaci. Strictè, ut hic ſumitur, eſt carentia cognitionis debitæ, ſeu cognitionis eorum, quæ quis ſcire debet. Nam qui ignorat ea quæ ſcire non tenetur, non eſt in eo ignorantia, ſtrictè loquendo, ſed mera neſcientia.

Dividitur 1. in invincibilem, & vincibilem. Ignorantia invincibilis, quæ etiam inculpabilis & probabilis vocatur, eſt ea, quæ morali diligentia adhibita depelli non poteſt. Vincibilis eſt ea, quæ morali diligentia adhibita depelli poteſt.

2. In antecedentem, concomitantem, & conſequentem. Antecedens eſt ea, quæ nullo modo fuit volita, & eſt cauſa actionis, quatenus ea ſublata non fieret actio: ut cùm venator adhibita ſufficienti diligentia ne hominem occideret, occidit amicum, putans eſſe feram. Concomitans eſt ea, quæ non eſt volita, nec eſt cauſa actionis, in quantum ea ſublata adhuc fieret actio, quæ proinde non fit ex ignorantia, ſed præcisè cum ignorantia: talis eſt in eo, qui, adhibita ſufficienti diligentia ne hominem occideret, inimicum latentem occidit, quem æque occidiſſet, ſi ſciviſſet ibi latere. Conſequens eſt ea, quæ volita eſt directè vel indirectè: ut cùm quis neſcit talem diem eſſe feſtivum, quia aut expreſsè noluit aut neglexit inquirere. Unde eſt ſemper vincibilis; & quandoque eſt cauſa actionis, quandoque non, quia ea ſublata quandoque adhuc fieret actio, quandoque non fieret.

3. In ignorantiam juris, & facti. Prior eſt, qua ignoratur jus aut præceptum aliquod. Poſterior eſt, qua ignoratur id, quod fit, eſſe juxta vel contra præceptum, & poteſt eſſe de opere vel aliqua ejus circumſtantia: ut cùm quis neſcit eſſe diem Veneris, quo comedit carnes.

4. In negativam, & poſitivam. Negativa eſt mera privatio debitæ cognitionis alicujus rei abſque judicio erroneo de illa re. Poſitiva eſt error, ſeu judicium falſum de aliqua re.

5. In

5. In habitualem, & actualem. Habitualis, est privatio cognitionis habitualis, & dicitur simpliciter ignorantia. Actualis est privatio debitæ cognitionis actualis, & meliùs dicitur inadvertentia, inconsideratio, vel oblivio.

Quæst. II. *An ignorantia vincibilis est secundùm se peccatum?*

Nota. Ignorantia vincibilis, alia est affectata, seu directè volita, & est ea, quam quis directè & expressè vult ut liberiùs peccet, juxta illud Job 21. *Recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus.* Alia non affectata, & est ea quæ non est directè & expressè volita, sed est solùm volita indirectè, nempe in negligentia addiscendi. Hæc subdividitur in crassam seu supinam, & non crassam. Crassa est, cùm aut nulla adhibetur diligentia ad sciendum, aut non nisi pro rei gravitate valde exigua adhibetur: unde semper oritur ex gravi negligentia discendi. Non crassa est, cùm ad sciendum adhibetur quidem aliqua diligentia, sed non adhibetur sufficiens.

Resp. Ignorantia vincibilis eorum, quæ quis scire tenetur, etsi non affectata, est secundùm se peccatum imputabile. *Est communis sententia.* Prob. 1. ex Psalm. 24. *Delicta juventutis meæ, & ignorantias meas ne memineris.* Et, Eccli. 23. *Ne adincrescant ignorantiæ meæ, & multiplicentur delicta mea.* 2. Quia talis ignorantia est libera transgressio præcepti, seu omissio rei præceptæ. Nam omnia & singula præcepta obligant ad id, sine quo observari nequeunt, ideoque ad sui cognitionem comparandam, sine qua servari non possunt: præcipiens quippe finem, præcipit media per se necessaria ad illum. Igitur cùm cognitio obligationum tum omnibus communium, tum specialium, quæ ad cujusque statum, officium & munus spectant, præcepta sit; talis cognitionis privatio vincibilis est transgressio præcepti, & quidem libera ac voluntaria saltem indirectè, nempè, in negligentia discendi, ideoque est peccatum. Unde ignorantia est peccatum, & mala imputabiliter ob negligentiam voluntatis, à qua manat. 3. Qui ignorat ea, quæ scire potest & debet, se exponit voluntariè morali periculo violandi præcepta quoties urgent, ideoque multoties peccandi: Ergo peccat gravissimè.

Observa 1. Gravitas peccati ignorantiæ æstimanda est ex gravitate præcepti ignorati, & ex negligentia discendi. 2. Ut aliquid sit voluntarium interpretativè, sufficit ut tenearis illud vitare, nec facias, cùm possis, id quod est necessarium ad illud vitandum: hoc enim ipso tibi meritò imputatur quòd non vitaveris. 3. Ignorantia eorum, quorum cognitio ratione sui præcipitur, ut sunt mysteria fidei, est peccatum speciale oppositum virtuti fidei, quamvis fidei habitum non destruat. Ignorantia verò eorum, quorum cognitio requiritur solùm in ordine ad opus, est peccatum ejusdem speciei, cujus est transgressio præcepti ignorati: nam eidem præcepto ac virtuti opponitur, cùm omne præceptum, utpote efficaciter obligans ad sui observationem, obliget etiam ad sui cognitionem & considerationem. 4. Peccatum ignorantiæ continuatur & multiplicatur, sicut peccatum

catum omiſſionis reſtitutionis debitæ.

Quæſt. III. *An quæ fiunt contra Legem ex ignorantia vincibili, ſunt peccata imputabilia?*

Reſp. 1. Actio vel omiſſio omnis contra Legem poſita ex ignorantia vincibili, etiam non affectata, vel cum ea, eſt peccatum imputabile, etiam ſecundùm malitiam ignoratam, etiamſi putetur bona, ac proinde quælibet ignorantia vincibilis non excuſat à peccato. *Ita omnes.* Prob. 1. ex Num. 15. *Si anima neſciens peccaverit, offeret capram anniculam pro peccato ſuo; & deprecabitur pro ea Sacerdos, quòd inſcia peccaverit coram Domino: impetrabitque ei veniam, & dimittetur illi.* Certè quæ non ſunt peccata imputabilia, non indigent expiatione & venia, nec ſunt ſimpliciter peccata coram Deo. Et, ex Luc. 12. ſervus ignorans voluntatem Domini ſui, & faciens digna plagis, *vapulabit.* Et ex Act. 3. *Fratres, ſcio quia per ignorantiam feciſtis, ſicut & principes veſtri.* Et, 1. ad Cor. 2. *Si enim cognoviſſent, numquam Dominum gloriæ crucifixiſſent.* Ubi mors Chriſto à Judæis ex ignorantia illata eſſe dicitur, & tamen illis ad graviſſimum peccatum imputata eſt, ut patet ex excidio urbis, & everſione ac reprobatione totius gentis. Item, ex Luc. 23. *Pater, dimitte illis, non enim ſciunt quid faciunt.* Certè ubi eſt locus ignoſcendi, ibi eſt peccatum imputabile. 2. Ex SS. Patribus, & ſpeciatim Hieronymo & Auguſtino, qui hanc veritatem ut fidei dogma contra Pelagianos propugnarunt; & S. Auguſtinus, Epiſt. 154. ſic ait: *Si quis bonum putaverit eſſe, quod malum eſt, & fecerit hoc putando, utique peccat: & ea ſunt omnia peccata ignorantiæ, quando quiſque bene fieri putat quod malè fit.* 3. Ex can. 16. diſt. 37. & cap. 2. de ſortil. 4. Quia ea, quæ cum vel ex ignorantia vincibili fiunt contra præceptum, ſunt ſufficienter libera ac voluntaria ſaltem indirectè & in cauſa, nempe in voluntaria negligentia addiſcendi, & ſic meritò ad culpam imputantur voluntati, quæ potuit & debuit præceptum cognoſcere & ſervare; tunc enim nullam habet juſtam excuſationem. Nam culpabilis negligentia diſcendi quæ cognoſci debent, non pòteſt eſſe juſta excuſatio, cùm ſit culpa; & qui vult cauſam, vult conſequenter effectum, qui ex ea neceſſariò ſequitur, & quem ſcit vel ſcire poteſt ex ea ſecuturum. Imò quæ contra Legem fiunt ex vel cum ignorantia vincibili etiam non affectata, ſunt moraliter & æquivalenter voluntaria in ſe, etiam quoad malitiam moralem in ordine ad veram & gravem, quamvis non tantam imputabilitatem; quatenus qui culpabiliter ignorat, perinde ſe habet in æſtimatione prudenti in ordine ad veram & gravem, etſi non tantam imputabilitatem, ac ſi actu ſciret. 5. Si ignorantia vincibilis excuſaret à peccato, melior eſſet conditio negligentis addiſcere ea quæ poteſt & tenetur ſcire, quam adhibentis debitam ad ea diſcenda diligentiam, quod eſt abſurdum.

Obſerva. 1. Ignorantia præcepti eſt vincibilis, cùm venit in mentem dubitatio de illo, vel aliquid, quo poſſit homo excitari ad inquirendam talis præcepti cognitionem, & omiſit inquirere:

rere: nam tunc debuit & potuit illud cognoſcere inquirendo.

2. Ut quis ſit reus mortalis culpæ, non requiritur maxima negligentia, ſed ſufficit ſi omittatur diligentia moralis pro rei qualitate & gravitate neceſſaria. *Ita omnes, teſte Sanchez.* Quia tunc culpa mortalis ei meritò imputatur, cùm potuerit & debuerit vitare id, quod eſt graviter malum.

3. Quoties ex vel cum ignorantia vincibili actio vel omiſſio mala deliberatè ponitur, toties fit novum peccatum diſtinctum numero à priori ignorantia & negligentia diſcendi. Quia tunc liberè fit denuò aliquid malum, cujus malitia imputatur voluntati ad culpam, cùm illam potuerit ac debuerit cognoſcere & vitare, & voluntas perſeveret velle ſaltem interpretativè ignorantiam. Hinc homo ignorans ea quæ neceſſaria ſunt ad Judicis munus rectè obeundum, peccat graviter contra juſtitiam, tunc ſuſcipiendo tale munus; & poſtea toties peccat actu mortaliter, quoties fert ſententiam injuſtam. Nam liberè fert ſententiam injuſtam, quamvis putans eſſe juſtam, & ejus injuſtitiam potuit & debuit cognoſcere, & ſic ea ipſi meritò imputatur: Imò cognoſcit ſaltem confusè ex ſua imperitia ſecuturas multas ſententias injuſtas & ob eam adire periculum eas ferendi, aut ſaltem poteſt ac debet id cognoſcere & conſiderare, & non judicare, ne ſe exponat periculo faciendi injuriam. Idem dic de Advocato, Medico, Superiore, Confeſſario, Opifice, &c.

Obj. Malitia actus ignorata non fuit volita, cum non fuerit cognita. *Reſp.* Fuit volita ſaltem indirectè in negligentia diſcendi, & interpretativè, quatenus liberè factus eſt actus malus, cujus malitia potuit & debuit cognoſci ut vitaretur, quod ſufficit ut imputetur voluntati ad culpam. Præterea malitia actus cognoſcitur ſaltem confusè ab ignorante. Nam hoc ipſo quòd ſcit ſe ignorare, cognoſcit multa peccata ex ſua ignorantia ſecutura, & ſe exponere periculo peccandi, cùm ſit ineptus ad cognoſcendum quid ſit illicitum vel licitum; idque identidem conſiderat, vel ſaltem conſiderare poteſt ac debet. Quare non depellendo ignorantiam, vult ſaltem indirectè & interpretativè omnia iſta peccata confusè cognita, ut ex illa ſecutura.

Dices. Negligentia addiſcendi non fuit poſitivè volita. *Reſp.* Fuit volita ſaltem interpretativè, nam potuit & debuit vitari? unde meritò imputatur voluntati, quòd illam non vitaverit, adhibendo diligentiam debitam & poſſibilem ad diſcendum ea, quæ homo ſcire tenetur. Ignorantia autem vincibilis eſt voluntaria & culpabilis in negligentia diſcendi: nam propter illam negligentiam meritò imputatur voluntati.

Reſp. 2. Peccata ex ignorantia qualibet vincibili vel cum ea admiſſa, ejusdem ſunt ſpeciei cum peccatis ſcienter admiſſis circa idem objectum. *Eſt communis ſententia.* Quia 1. ignorantia & negligentia, & peccatum quod ex illa fit, adverſantur eidem præcepto & virtuti. Nam quodlibet præceptum cognitionem & diligentiam in ſua materia ex ſuo motivo injungit, cum utraque per ſe ſit neceſſaria

ad

ad illud observandum. 2. Actus sumit malitiam specificam ex objecto. Ergo actus ignoranter & actus scienter factus, si sint circa idem objectum malum, sumunt ab eo eamdem malitiam specificam.

Hinc qui ex ignorantia vel inconsideratione vincibili juris aut facti facit contractum injustum, peccat peccato injustitiæ; si omittat Sacrum præceptum, peccat contra religionem, &c.

Quæst. IV. *Quænam ignorantia minuit, vel auget peccatum?*

Resp. 1. Ignorantia vincibilis non affectata minuit malitiam peccati. *Est communis sententia.* Prob. 1. ex Luc. 12. *Ille servus qui cognovit voluntatem domini sui, & non fecit secundùm voluntatem ejus, vapulabit multis, qui autem non cognovit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis*, hoc est minùs punietur. Et, Luc. 23. *Pater dimitte illis; non enim sciunt quid faciunt.*

2. Quia talis ignorantia minuit voluntarium; nam impedit ne mens peccatum in se apprehendat, & illud in se voluntas velit: & sic facit ut peccans minùs afficiatur ad malum.

Quando tamen negligentia discendi gravis est, ignorantia numquam eò usque minuit peccatum, ut ex mortali fiat veniale, quia non tollit sufficiens voluntarium ad mortale. Enim verò Judæi qui ex ignorantia Christum crucifixerunt, & Apostolos persecuti sunt, profectò peccarunt mortaliter. Hinc S. Augustinus, lib. de grat. & lib. arbitr. cap. 3. ait: *Sed & illa ignorantia, quæ non est eorum qui scire nolunt, sed eorum qui tamquam simpliciter nesciunt, neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat . . . . sed fortassis ut mitiùs ardeat.*

Resp. 2. Ignorantia affectata auget malitiam peccati. *Ita communiter, cum S. Thom.* 1. 2. quæst. 76. art. 4. Nam illud auget malitiam peccati, quod reddit illud magis voluntarium. At ignorantia affectata hoc præstat: quia per illam directè & expressè volitum est periculum peccandi, nempe ipsa ignorantia, ex affectu liberiùs peccandi. Imò expressè volitum est quodvis peccatum ex ignorantia sequi natum: nam per illam homo vult ignorare, ut liberiùs peccet. Et aliunde peccatum sufficienter cognitum est saltem confusè, nempe in ejus periculo directè volito. Hinc homo ob talem ignorantiam ut peccatum aggravantem, arguitur, Psalm. 35. *Noluit intelligere, ut bene ageret.* Præterea talis ignorantia in ordine ad imputabilitatem in æstimatione prudenti æquivalet certæ scientiæ.

Quæst. V. *An ignorantia invincibilis cujusvis Legis etiam naturalis, excusat à peccato formali seu imputabili?*

Resp. Affirm. Constat 1. ex S. August. lib. 3. de lib. arbitr. c. 19. *Non tibi deputatur ad culpam, quòd invitus ignoras, sed quòd negligis quærere quod ignoras.* Hinc paulò post docet ea, quæ malè fiunt ex tali ignorantia juris naturalis, non esse nisi impropriè & metaphoricè peccata; sicut lingua græca vel latina non dicitur nisi impropriè lingua. 2. Ex S. Thom. 1. 2. quæst. 76. art. 3. *Si sit ignorantia, quæ omnino sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omnino excusat à peccato.*

cato. 3. Alexander VIII. damnavit hanc propositionem: *Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsa non excusat à peccato formali.* 4. Quia omne peccatum imputabile ut peccatum, est essentialiter voluntarium ut peccatum seu in ratione peccati, ita ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium, ut docet S. August. Nam quod non est voluntarium, non potest imputari voluntati, cum nullatenus sit à voluntate. At actus ex ignorantia invincibili factus contra Legem, nullatenus est voluntarius prout oppositus Legi, & ut peccatum, cùm ejus malitia non cognoscatur, nec cognosci potuerit vel in se vel in ejus periculo: voluntarium enim est id quod est à voluntate cum cognitione vel actuali, vel virtuali & interpretativa. 5. Quia alioquin homo teneretur ad impossibile, & damnari posset, quòd non servaverit præceptum, quod omnino non potuit servare, cùm illud non potuerit cognoscere, nec proinde velle servare.

Obj. 1. Ignorantia juris naturalis fuit voluntaria in causa sua, nempe in peccato originali, & voluntate Adami. *Resp.* Hoc non sufficit ad peccatum personale. Qui 1. Alexander VIII. damnavit hanc propositionem: *In statu naturæ lapsæ ad peccatum mortale & demeritum sufficit illa libertas, qua voluntarium ac liberum fuit in causa sua, peccato originali, & voluntate Adami peccantis.* 2. Cùm ad omne peccatum requiratur voluntarietas & libertas, ad omne peccatum personale requiritur voluntarietas & libertas personalis. 3. Alioqui ea, quæ malè fiunt in phrenesi & amentia, imputarentur ad culpam, cùm utraque sit effectus peccati originalis sicut ignorantia.

Obj. 2. Ex reg. jur. *Ignorantia facti, non juris excusat.* *Resp.* Hoc intelligi debet quoad præsumptionem fori externi, in quo non præsumitur quis ignorasse inculpabiliter, quod debuit scire: non autem quoad forum internum.

Obj. 3. Conc. Palæstinum damnavit hanc propositionem Pelagii: *Oblivionem & ignorantiam non subjacere peccato: quoniam non secundùm voluntatem, sed secundùm necessitatem eveniunt.* *Resp.* Ibi agitur de oblivione & ignorantia vincibili, sed quæ non esset affectata, & directè procurata. Nam Pelagius docebat omnem ignorantiam, quæ non esset affectata, seu directè volita, vacare culpa, quia ex necessitate seu ex conditione naturæ, & innata infirmitate evenit; quod falsum est: nam ignorantia non affectata, nec directè volita, sed quæ adhibita morali diligentia vinci potest & debet, culpabilis est, cùm sit indirectè, ideoque sufficienter voluntaria in negligentia addiscendi. Et quamvis non oriatur à voluntate eam procurante, sed ex necessitate, tamen ejus perseverantia volita est indirectè in omissione voluntaria discendi; nec hæc ignorantia tunc necessariò manet nisi necessitate consequente.

Obj. 4. S. Augustinum variis locis. *Resp.* In iis locis quæ objici solent, loquitur de ignorantia vincibili, saltem cum ordinariis gratiæ auxiliis, & quæ

oratione

oratione ac diligentia morali expelli potest. Similiter explicabis textus, qui ex S. Hieronymo & aliis Patribus objici possunt.

Ex dictis collige, non excusari in actu nisi malitiam invincibiliter ignoratam, non autem quæ fuit cognita, vel vincibiliter solùm ignorata. Hinc occidens hominem quem invincibiliter ignorat esse clericum, reus est homicidii, non sacrilegii.

Nota. Moralis malitia actus voluntatis duplex est, nempe materialis, & formalis. Malitia materialis consistit in difformitate ac disconvenientia actus cum natura rationali, & Lege divina. Formalis est materialis malitiæ imputabilitas ad vituperium & pœnam. Quòd si actus disconveniens naturæ rationali & Legi, fiat liberè & cum cognitione, vel saltem cum ignorantia aut inadvertentia culpabili malitiæ, hoc ipso malitia actus interni imputabilis est ad vituperium & pœnam; & sic actus est completè ac simpliciter moralis. Si autem non sic fiat, malitia materialis non potest imputari ad vituperium & pœnam, & sic actus non est nisi inchoatè & secundùm quid moralis. Nam actus malus adæquatè moralis, est actus disconveniens naturæ rationali & Legi, imputabilis ad vituperium & pœnam. Porrò præter utramque actus interni malitiam est etiam malitia objectiva, quæ est specialis difformitas ac disconvenientia, quam habet objectum cum natura rationali ut rationali, & Lege divina.

Quæst. VI. *An datur ignorantia invincibilis juris naturalis?*

Resp. 1. Non datur neque circa prima principia morum; quippe quæ sunt per se nota, & cuilibet rationis compoti per se obvia; qualia sunt ista: *Bonum est faciendum; malum fugiendum: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: Deus est colendus & amandus, &c.* Neque etiam circa præcepta, quæ vel per se nota sunt, vel facilè ex per se notis colliguntur, cujusmodi sunt præcepta Decalogi, ac similia: tunc quia & facili diligentia cognosci possunt; & natura ipsa ac conscientia, inquit Suarez, ita pulsat in actibus eorum, ut non permittat ea inculpabiliter ignorari: tum quia Apostolus, ad Rom. 1. & 2. ait gentiles contra ista peccantes esse dignos morte, & inexcusabiles, & perituros, habereque opus Legis scriptum in cordibus suis.

Resp. 2. Datur in aliquibus ignorantia invincibilis circa quædam præcepta particularia juris naturalis valde abstrusa, & remota à principiis. *Est communis sententia.* Prob. 1. Experientia. Nam Theologi etiam sanctissimi & doctissimi, veritatisque studiosissimi, passim in re ad jus naturale pertinente inter se dissident, alii affirmando, alii negando aliquid esse contra jus naturale: quorum proinde aliqui errant, cum ex duabus opinionibus contradictoriis unam esse falsam necesse sit. At hi non errant nisi invincibiliter, cùm orationem, diligentiam debitam, & alia media ad assequendam veritatem necessaria adhibuerint. 2. S. Thomas, & S. Bonaventura de multis ad Legem naturalem pertinentibus inter se dissident. Et alteruter erravit in materia Legis

naturalis: & tamen neuter ullam opinionem ante mortem tetractavit. Ergo ſi non datur ignorantia invincibilis Legis naturalis in aliquibus, alteruter in gravi peccato mortuus eſt, cùm ſit gravis culpa docere culpabiliter errorem circa præcepta divina; ſicque damnatus eſt. 3. Quia cùm aliqua præcepta ſint valde abſtruſa, & remota à primis principiis, à quibus ſine longo ac difficili diſcurſu deduci nequeunt, facilè ignorari poſſunt invincibiliter, præſertim à rudioribus, & hominibus tardioris ingenii, qui non ſunt moraliter capaces longioris diſcurſus, & quibus etiam ſine illorum culpa poſſunt deeſſe occaſiones & opportunitates ad comparandam notitiam veritatis. 4. Quia inter varios articulos hic ordine tertius, teſte P. la Croix, confixus eſt Romæ, ann. 1685. die 8. Aug. *Nullam admittimus ignorantiam invincibilem juris naturæ in ullo homine, dum hic & nunc contra jus naturæ agit.*

Quæſt. VII. *Quid dicendum de inadvertentia, inconſideratione, & oblivione?*

Nota. Inadvertentia eſt privatio actualis attentionis. Inconſideratio eſt privatio debitæ inſpectionis. Oblivio eſt privatio recordationis rei aliàs notæ. Unde differunt ab ignorantia habituali, quæ eſt privatio ſcientiæ habitualis. Poſſunt tamen comprehendi ſub nomine communi ignorantiæ actualis, quatenus ſunt privatio debitæ cognitionis actualis.

Reſp. Illa eodem modo ſe habent ad peccatum, quo ipſa ignorantia habitualis; ita ut harum quælibet vincibilis, ſit peccatum ſecundùm ſe; & actio vel omiſſio mala, quæ ex illa ſequitur, deputetur ad culpam: ſecùs, ſi invincibilis ſit. Quia ad voluntarium & involuntarium ſe habent inadvertentia, inconſideratio, & oblivio perinde ac ignorantia habitualis. Nam ſicut cognitio habitualis non dirigit immediatè actum voluntatis, ſed ſolùm mediante cognitione actuali proponente objecta: ita nec quidquam facit ignorantia habitualis, niſi ratione ignorantiæ actualis, ſeu privationis cognitionis actualis.

Quare inadvertentia & inconſideratio vincibilis, quæ ſcilicèt potuit & debuit vitari, eſt peccatum. Nam homo tenetur conſideratè & prudenter procedere in actibus ſuis; & quodlibet præceptum obligat ad adhibendam advertentiam ac conſiderationem, utpote neceſſariam ad ſui obſervationem. Ea verò quæ ex illa fiunt contra Legem, ſunt peccata imputabilia: quia non tollit voluntarium indirectum & interpretativum, quippe ſunt voluntaria etiam ut peccata in ipſa inadvertentia ſeu inconſideratione, quæ potuit & debuit vitari. Econtra ſi ſit invincibilis in homine habente cognitionem habitualem debitam, eſt prorſus inculpabilis, & excuſant à peccato ea quæ ex illa fiunt contra Legem: quia malitia actus tunc nullatenus, ne interpretativè quidem, eſt voluntaria; nam ſine poteſtate cognoſcendi non poteſt eſſe volitio.

Porrò inadvertentia ſeu inconſideratio culpabilis poteſt eſſe voluntaria. 1. In ſe ipſa, quando adeſt illa reflexio intellectus advertentis eſſe ampliùs conſiderandum, aut inquirendum, &

voluntas vult agere sine majore consideratione. 2. In alio, nempe vel in actu positivo, quo quis vult aliud quod advertentiam impediat, v. g. sequi passionem: vel in omissione diligentiæ, quæ posset & deberet adhiberi: vel in aliquo defectu habituali non ignoto, v. g. in nimia præcipitatione in agendo, in negligentia ordinaria in attendendo, in prava consuetudine, quam quis emendare non curat.

CAPUT V.

De concupiscentia, & peccatis infirmitatis: malitiæ, & habitus.

Quæst. I. AN *motus concupiscentiæ sunt peccata?*

Resp. 1. Inordinati concupiscentiæ motus, si libera voluntate excitentur, sunt peccata mortalia in materia gravi, & venialia in levi. Quia sunt inordinati & plenè voluntarii ac liberi. Ergo nil illis deest ad culpam materiæ commensuratam.

Resp. 2. Inordinati concupiscentiæ motus, quamvis à dæmone excitati, vel sua sponte necessariò exurgentes, accedente aliqua advertentia imperfecta, & consensu voluntatis imperfecto, sunt peccata venialia: quia homo non potest absque culpa ullatenus, etiam imperfectè, admittere vel approbare quod ex se malum ac inordinatum est, & disconvenit naturæ rationali. Non sunt tamen mortalia, etiamsi sint de re graviter illicita, propter imperfectionem actus. Accedente verò perfecta advertentia, si voluntas eos velit vel approbet, sunt peccata mortalia, ex *Rom.* 1. Quia mortale est velle perfectè, & approbare quod graviter ex objecto inordinatum est, & dedecet naturam rationalem: hoc enim à Deo graviter prohibitum est.

Resp. 3. Motus indeliberati concupiscentiæ, rationem ac voluntatem prævenientes, licèt graviter inordinati, non sunt peccata imputabilia, nullo accedente voluntatis consensu, etiam interpretativo. Constat, 1. Ex Conc. Trident. sess. 5. cap. 5. docente concupiscentiam non posse nocere non consentientibus; quin imò coronatum iri qui legitimè certaverit. 2. Ex his Baji propositionibus damnatis à Pio V. & Gregorio XIII. 50. *Prava desideria, quibus ratio non consentit, & quæ homo invitus patitur, sunt prohibita præcepto*, Non concupisces. 51. *Concupiscentia sive Lex membrorum, & prava ejus desideria, quæ inviti sentiunt homines, sunt vera Legis inobedientia.* 3. Quia tales motus nullo modo sunt voluntarii ac liberi, voluntate ac libertate personali requisita ad demeritum personale: non enim possumus pro arbitrio voluntatis nostræ illos non habere.

Nota. Idem dici debet de omnibus pravis cogitationibus, & aliis motibus internis graviter ex objecto malis. Nam si actus illi sint penitus indeliberati ac involuntarii etiam in causa; & à voluntate improbentur, nullatenus sunt peccata, quia nullatenus sunt voluntarii. Quod si sint imperfectè deliberati ac voluntarii, sunt peccata venialia ob imperfectionem

nem actus: si verò plenè deliberati sint & approbentur à voluntate, sunt peccata mortalia in materia gravi, quia sunt plenè voluntarii, & graviter mali.

Quæst. II. *An passio seu motus vehemens concupiscentiæ tollit peccatum, vel malitiam ejus minuit?*

Resp. 1. Est peccatum obsequi passioni, etiam antecedenti, hoc est, quam voluntas non excitat seu imperat, quando non tollit usum rationis, nec omnem deliberationem. Constat, 1. Ex Daniel. 13. *Concupiscentia subvertit cor.* Et ad Rom. 7. *Passiones peccatorum operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti.* Et, Eccli. 5. *Ne sequaris concupiscentiam cordis tui: Deus enim vindicans vindicabit.* Hinc illud, Gal. 5. *qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis, & concupiscentiis.* 2. Quia est quid inordinatum, & tunc est liberum, nam voluntas potest ei non obsequi.

Tamen passio illa antecedens minuit malitiam peccati. Ita. *S. Thom.* 1. 2. *quæst.* 77. *art.* 6. Quia minuit cognitionem ac deliberationem requisitam ad libertatem, ideoque libertatem. Nam facit ut objectum delectabile appareat magis conveniens, & ut intellectus magis consideret rationem boni delectabilis, quàm rationem illiciti, quæ voluntatem à consensu avertere posset.

Sed non ita malitiam minuit, ut ex mortali veniale faciat in motibus deliberatis, ut quando ex passione aliquis procedit ad actum peccati, vel ad consensum deliberatum: quia tunc voluntas potest simpliciter non consentire, & non obsequi passioni, cùm habeat sufficientem ad id deliberationem. Ita *S. Thom. art.* 8.

Si verò talis passio tollat totaliter usum rationis, vel advertentiam omnem impediat, impedit peccatum: quia tunc id, quod ex illa fit, non est liberum, nec voluntarium in se, neque in sua causa. Si tamen motus illi fuerint voluntarii in causa, in qua prævideri potuerint, ut in ebrietate, tunc actus mali ex iis sequentes imputantur ad culpam, cùm sint indirectè & interpretativè voliti.

Resp. 2. Passio consequens, seu liberè excitata, vel voluntaria in prava consuetudine non retractata, non minuit, sed potiùs auget peccatum, quod ex illa fit: quia non minuit, sed auget voluntarium & intensionem affectus. Ita *S. Thom. art.* 6. inde inferens: *Et sic verum est, quòd quantò aliquis majori libidine vel concupiscentia peccat, tantò magis peccat.*

Quæst. III. *Quid & quale est peccatum infirmitatis, & malitiæ?*

Resp. 1. Peccatum ex infirmitate est illud, quod procedit ex passione antecedente, seu quæ non est voluntaria in se, nec in causa, putà in prava consuetudine efficaciter non retractata, nec tamen tollit libertatem. Peccatum ex malitia est illud, quod fit ex pura libertate; sive quod neque ex ignorantia indirectè tantùm volita, neque ex passione antecedente committitur, sed ex mera electione voluntatis: & sic nihil habet quo minuatur ejus malitia. Unde peccatum procedens ex ignorantia affectata, vel ex passione liberè excitata,

est etiam peccatum ex malitia, aut ei æquivalet; cum ejus prima radix sit sola prava voluntas, quæ passionem vel ignorantiam procurat, nec minuit libertatem.

Resp. 2. Peccatum ex infirmitate seu passione ex suo genere gravius est, quàm peccatum ex ignorantia non affectata. Quia talis ignorantia minuit liberum, & voluntarium: at passio antecedens minuit quidem liberum, sed auget voluntarium, nam auget voluntatis intensionem ac conatum. Omnium verò, cæteris paribus, ex suo genere gravissimum est peccatum ex malitia, quia omnium maxime voluntarium & liberum est.

Quæst. IV. *An peccata commissa ex prava consuetudine, quam quis emendare non curat, æquivalent peccatis malitiæ?*

Resp. Affirm. Ita S. Thomas 1. 2. quæst. 78. art. 2. ibi: *Manifestum est quod quicumque peccat ex habitu, peccet ex certa malitia.* Quia peccans ex habitu, peccat ex majore inclinatione & intentione voluntatis. Nam, ut ait S. Thomas, habitus vertitur in naturam. Nec consuetudo tollit deliberationem saltem citam, quæ sicuti ad rectè agendum, ita ad actu peccandum sufficit, licèt sit imperceptibilis ob facilitatem & promptitudinem agendi; ut patet in homine assueto ad amandum Deum; qui audito ejus nomine statim prorumpit in amorem ex cita deliberatione, ut notat Suarez. Et quamvis peccaret ex minùs perfecta deliberatione, hoc tamen non minuit ejus malitiam: quia defectus ille est ei voluntarius in causa, nempe in consuetudine non retractata efficaciter, & in negligentia illam tollendi. Quàm stultè igitur aliqui conantur excusare sua peccata, eò quòd ex pravo habitu oriantur! cùm inde augeantur. Unde Conc. Later. III. cap. 7. ait: *tantò graviora sunt crimina, quantò diutius animam infelicem tenuerint.*

Quæst. V. *Ad quid tenetur implicatus consuetudine peccandi mortaliter?*

Resp. Tenetur sub mortali illam efficaciter retractare & emendare. *Est communis sententia.* Quia mala consuetudo est occasio proxima & periculum mortale peccandi, imò & necessitas quædam moralis, in quam homo voluntariè se conjecit: *Dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas*, ait S. August. lib. 8. Conf. cap. 5. mala quippe consuetudo vehementer pertrahit ad similes actus malos. At quisque sub mortali tenetur vitare & à se removere occasionem proximam, ac morale periculum peccandi mortaliter, cùm teneatur velle efficaciter vitare peccatum: alioqui censetur velle, saltem interpretativè, peccatum. Imò talis toties actu peccat, quoties ad pravam illam consuetudinem advertens, non proponit efficaciter illam corrigere. Nam tunc voluntariè retinet in se occasionem proximam peccati, & vult saltem interpretativè in morali periculo peccandi immorari, adeoque vult ipsum peccatum. Adde quòd pravus habitus, quem non statim curat evellere, necessitatem moralem peccandi augeat, & pariat cordis duritiam, obstinationem, desperationem, ac demùm impœnitentiam finalem.

Hæc procedunt etiam de consuetudine circa actus quosdam malos externos, verbi gratia, blasphemiam, juramentum falsum, licèt absque advertentia & animo blasphemandi aut jurandi prolata. Nam ex communi sententia, gravis est obligatio etiam ejusmodi consuetudinem tollendi: quia (ut ait Delugo) talia verba etiam sic prolata, habent gravem turpitudinem ac difformitatem objectivam, ob quam graviter disconveniunt naturæ rationali, & ratione cujus homo tenetur ea non velle neque in se, neque in causa: quippe exterius sonant blasphemiam aut juramentum, & eum sensum generant apud audientes. Igitur sicut illicitum est Deum blasphemare, vel adducere in testum falsitatis, aut cum periculo falsitatis, & usurpare verba, quæ exterius sonant & significant audientibus blasphemiam vel perjurium: ita illicitum est velle in causa ponere illos actus; & præcipitur destructio causæ illorum, nempe consuetudinis: quæ consuetudo voluntariè permissa, est grave peccatum. Non velle autem efficaciter illam emendare, est velle indirectè & saltem interpretativè actus illos illicitos ex ea ortos. Adde quòd ista grave scandalum parere apta sint.

Item motus alii subiti graviter inordinati; qui ex prava consuetudine quasi inadvertenter accidunt, non excusantur à morali, quamdiu non adhibetur diligentia & conatus ut præcaveantur, & consuetudo corrigatur. Quia si non in se, certe in causa, nempe in mala consuetudine non retractata, vel negligentia, sufficienter noti & voluntarii sunt.

CAPUT VI.

De Peccatis merè internis, quæ scilicet consistunt in solis actibus internis, absque ullo opere & signo externo.

NOta. Actus voluntarius generatim dividitur in prosecutivum, & adversativum. Prosecutivus circa objectum illicitum triplex est. Primus est volitio efficax objecti, qua voluntas vult adhibere media, quæ sunt in ejus potestate, ad illud objectum assequendum, seu opus volitum exequendum. Secundus est desiderium, sed inefficax. Tertius est simplex delectatio, seu mera complacentia de objecto seu opere apprehenso, absque proposito exequendi, & desiderio assequendi; quæ est simplex quidam voluntatis affectus, quo res apprehensa tamquam jucunda placet, & grata atque accepta habetur.

Quæst. I. *An & quale peccatum est desiderium operis seu objecti mali?*

Resp. Quodlibet desiderium rei vel actionis malæ, etiam inefficax, illicitum est, utpote prohibitum præcepto, *Non concupisces*, juxta sensum Ecclesiæ; & habet malitiam mortalem vel venialem, ac eamdem speciem, quam habet res vel actio in quam fertur. *Ita omnes.* Constat 1. Ex Prov. 15. *Abominatio Domini cogitationes malæ.* Et, Ps. 10. *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam.* Et, Osee 9. *Facti sunt abomi-*

abominabiles sicut ea, quæ dilexerunt. Quod indefinitè ac generatim dictum intelligi debet de omni affectu etiam inefficaci, cùm hic etiam tendat in objectum suum. 2. Quia turpe ac inhonestum est velle & desiderare quovis modo aliquid turpe ac illicitum. Item omnis affectus prosecutivus circa aliquid graviter malum, graviter disconvenit naturæ rationali, & Legi divinæ prohibenti tale objectum; sumitque malitiam ac speciem ab objecto malo, ratione cujus opponitur rectæ rationi & Legi: objectum autem voluntatis est id omne, in quod ipsa fertur. Et verò ad mortale non requiritur consensus efficax in opus: alioquin approbans crimen alterius, sine voluntate illud patrandi, non peccaret mortaliter, contra illud, ad Rom 1. *Digni sunt morte, non solùm qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.*

Hinc desiderium licèt inefficax occidendi, fornicandi, &c. est peccatum mortale injustitiæ, luxuriæ, &c. Desiderium verò leviter nocendi proximo, est veniale. Nam omnis actus internus sumit malitiam & speciem ab actu externo tamquam objecto.

Quæst. II. *An actus externus auget malitiam actus interni?*

Resp. 1. Actus externus per se non auget bonitatem vel malitiam formalem seu imputabilem volitionis efficacis, qua scilicet fit id omne quod est in potestate voluntatis. *Est communis sententia.* Prob. 1. Ex Genes. cap. 22. *Quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi, &c.* Et, Matth. 5. *Omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo.* Ubi voluntas sola pro facto reputatur. 2. Ex S. August. in Ps. 57. *Quidquid vis, & non potes, factum Deus computat.* Et, lib. 1. de lib arbitr. cap. 3. *Si cui etiam non contingat facultas concumbendi cum conjuge aliena, planum tamen aliquo modo sit id eum cupere, & si potestas detur, facturum esse; non minùs reus est, quàm si in ipso facto deprehenderetur.* 3, Quia actus externus non habet ullam imputabilitatem ad meritum & demeritum sibi propriam, & distinctam ab imputabilitate actus interni: nam non habet libertatem nec rationem voluntarii distinctam à libertate actus interni, à quo imperatur, cùm immediatè procedat à potentia necessaria, & non sit liber, nisi quia imperatur ab actu interno. 4. Quia cùm actus internus efficax est, si actus externus non ponitur; ideo non ponitur, quia deest potestas illum ponendi: ac proinde quòd tunc non ponatur actus externus, est omnino involuntarium. At quod est prorsus involuntarium non minuit imputabilitatem sive ad laudem & præmium, sive ad vituperium per pœnam, ut docet S. Thomas, 1. 2. quæst. 20. art. 4. & per se patet.

Nihilominùs actus externus plura affert commoda, si bonus est: nam parit ædificationem, & quandoque etiam gratiam confert, ut Sacramentum & martyrium. Si verò malus est, plura affert incommoda: nam parit scandalum, infamiam, obligationem restituendi, & subjicit pœnis humanis ac censuris, &c.

Resp. 2. Actus externus sæpissime auget per accidens, seu occasionaliter bonitatem vel malitiam actus interni, à quo imperatur: quia sæpissime est occasio cur augeatur bonitas aut malia actus interni, vel multiplicetur actus internus, aut diutiùs duret. Nam actus internus in executione intenditur propter arduitatem aut delectationem ortam ex actu externo: vel continuatur diutiùs propter longiorem temporis moram necessariam ad perficiendum opus externum, vel ob utramque causam sæpiùs iteratur. Hinc S. August. lib. 13. de Trin. cap. 5. ait: *Mala voluntate vel sola quisque miser efficitur: sed miserior potestate, qua desiderium malæ voluntatis impletur.*

Quæst. III. *An desiderium conditionatum, seu consensus conditionatus in opus malum, vel delectationem illius, est peccatum, & quale?*

Resp. 1. Desiderium conditionatum rei vetitæ, per se loquendo non est mortale, si conditio apposita aufert totam, vel saltem gravem operis malitiam. *Est communis sententia.* Quia talis affectus non est graviter inordinatus, neque secundùm se, neque ex objecto, à quo per conditionem gravis malitia verè excluditur. Non est autem per se peccatum desiderare præcisè objectum, à quo verè sublata est malitia.

Si tamen, ut sæpe fit, inducat periculum probabile consensus absoluti, erit mortale ratione talis periculi. Quia mortale est se exponere periculo probabili peccandi mortaliter: nam est velle interpretativè mortale peccatum. Imò secluso tali periculo, ejusmodi desideria raro vacant culpa saltem veniali, ratione inutilitatis, otiositatis, aut alicujus inordinati affectus.

Quòd si conditio non aufert malitiam, tale desiderium vel delectatio in re gravi est culpa mortalis, in levi venialis. Quia talis affectus tendit in objectum malum, & quidem absolutè, cùm apposita conditio non verè tollat malitiam ab objecto, etiam ut repræsentato; & sic malitia objecti in actum voluntatis tota transfunditur. Sive tunc est affectus admittendi malum, vel delectatio de illo, remanente tota objecti malitia.

Conditio autem aufert malitiam mortalem objecti, quando vel reipsa subest, vel possibilis est, & ea posita res seu actio non est amplius mala saltem graviter, ut contingit, 1. In iis quæ solo jure positivo vetita sunt. Hinc non peccat mortaliter, qui dicit: Vellem comedere seu comederem carnes die Veneris, si Ecclesia non vetuisset; vel Optarem ne esset hodie prohibitus esus carnium, ut illis vesci possem. 2. In prohibitis quidem jure naturali, sed licitis tamen in aliqua circumstantia, si hæc pro conditione apponatur, v. g. Si essem judex, hunc homicidam morte mulctarem, &c. Rectè tamen monent ejusmodi desideria esse periculosa & vitanda, atque (ut ait Cajet.) fatuas ac diabolicas tentationes. Et revera sunt plerumque occasio peccati, præsertim in materia periculosa, ut ex multorum lapsu constat, ut si dicas: Vellem uxorem ducere, si non essem Sacerdos.

At

At malitiam non tollit conditio, quando ea apposita adhuc manet objectum graviter inordinatum, ut si dicas: Vellem fornicari, si non esset infernus: Inimicum occiderem, si non essem Sacerdos. Unde peccas mortaliter perinde ac si non poneretur conditio. Item quando conditio per se impossibilis est, ut si ea, quæ intrinsecè mala sunt ponatur non esse vetita; ut si dicas: Vellem furari, ni esset peccatum, vel ni Deus prohiberet: nam est verè consensus in objectum malum, & ut tale cognitum. Imò hoc optare est gravis culpa: nam est velle ut id, quod est per se malum, sit licitum, nec à Deo prohibeatur; ac proinde ut ordo naturæ pervertatur, ac lex æterna immutetur, atque ut natura rationalis non sapienter regatur à Deo: quod desiderium est graviter inordinatum, & pejus est quàm semel furari; nam pejus est furtum licere, quàm semel committi.

Resp. 2. Delectatio appetitus sensitivi de objecto graviter malo, etiam sub conditione, sub qua est licitum, v. g. delectatio carnalis de copula cum femina, si esset uxor, est mortalis: quia appetitus sensitivus semper fertur in objectum ut est in se, & omni conditione destitutum: nam imaginatio, cujus apprehensione movetur, quam sola sequitur, nullam conditionem apponere potest, nec præscindere malitiam ab objecto. Imò juxta varios, quævis delectatio de objecto intrinsecè malo perinde mala est, posita quacumque conditione, ac foret illa sublata: quia delectatio est affectus complacentiæ de objecto ut præsenti, qui unicè pendet ex delectabili quod in objecto apprehenditur: Ergo si objectum sit malum, delectatio erit mala. Conditio autem quævis apposita nil operatur ad delectationem, nec tollit ejus malitiam, nisi tollat rationem quæ delectat, seu ipsam delectabilitatem.

Quæst. IV. *Quænam prohibentur præcepto isto:* Non concupisces?

Resp. Prohibetur tum quodvis desiderium, & complacentia objecti seu actus mali, & consensus pravis concupiscentiæ motibus; tum etiam desiderium habendi quodvis bonum proximi, sive uxorem, sive servum, sive fundum, &c. juxta Deut. 5. *Non concupisces uxorem proximi tui, non domum, non agrum, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, & universa quæ illius sunt;* ita ut sit mortale, proximi bonum notabile expetere cum ejus damno, vel appetere proprium commodum aut lucrum cum damno gravi proximi: nam hoc graviter repugnat charitati, vetanti ne alteri fieri velis quod tibi non vis fieri. Hinc (ut ait Catechismus Roman.) *Graviter peccant mercatores, qui rerum penuriam, annonæque caritatem expetunt; atque id ægrè ferunt, ut alii præter ipsos sint, qui vendant aut emant, quò cariùs vendere aut viliùs emere possint. Item qui alios egere cupiunt, ut aut vendendo aut emendo ipsi lucrentur. Medici item, qui morbos desiderant: judices advocati, procuratores, scribæ, qui causarum litiumque vim & copiam concupiscunt, &c.*

Quæſt. V. *Quale peccatum eſt ſimplex delectatio moroſa ſeu deliberata rei illicitæ?*

Reſp. 1. Delectatio deliberata ſeu deliberata admiſſa, de quolibet objecto vel opere mortaliter malo, eſt peccatum mortale, etiam ſecluſo omni deſiderio, propoſito, conatu & periculo illud efficiendi; ſumitque ſpeciem & malitiam à tali objecto. Eſt communis ſententia, & conſtat, 1. Ex Prov. 2. *Qui lætantur, cùm male fecerint, & exultant in rebus peſſimis, quorum viæ perverſæ ſunt, & infames greſſus eorum.* Et, Sap. 1. *Perverſæ cogitationes ſeparant à Deo.* 2. Ex S. Auguſt. lib. 12. de Trin. cap. 12. *Totus homo damnabitur, niſi hæc quæ ſine voluntate operandi, ſed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, ſolius cogitationis ſentiuntur eſſe peccata, per mediatoris gratiam remittantur.* Naturæ rationali & legi divinæ diſconvenit ac repugnat, quòd voluntas gratum & acceptum habeat id, quod naturæ rationali diſſentaneum eſt, Deo diſplicet, & ab eo prohibetur. Ergo eſt peccatum grave vel leve, pro gravitate vel levitate malitiæ objecti. 4. Delectatio deliberata de objecto malo eſt affectus complacentiæ, & inclinatio appetitus in illud: nemo enim delectatur de eo, quod non amat. At omnis affectus in rem vel actionem mortaliter malam eſt mortalis: nam graviter naturæ rationali ac legi divinæ adverſatur, & ſumit totam objecti malitiam, ex Oſee 9. *Facti ſunt abominabiles, ſicut ea, quæ dilexerunt.* Ergo. Ita S. Thom. 1. 2. quæſt. 74. art. 8. *Nullus delectatur, inquit, niſi in eo, quod eſt conforme appetitui ejus. Quod autem aliquis ex deliberatione eligat, quòd affectus ſuus conformetur his, quæ ſecundùm ſe ſunt peccata mortalia, eſt peccatum mortale. Unde talis conſenſus in delectationem peccati mortalis, eſt peccatum mortale.* Idque verum eſt, quamvis delectatio ſit propter bonum finem: quia finis quantumvis bonus non tollit malitiam objecti.

Hinc mera complacentia de actu ſeu objecto mortali contra juſtitiam, v. g. de furto, vel homicidio à ſe aut ab alio patrato, eſt peccatum mortale contra juſtitiam; eſt tamen minùs grave, quàm ipſe conſenſus efficax in tale opus, ut docet S. Aug. loco cit. nam conſenſus efficax habet longè plus determinationis. Item mortale eſt contra caſtitatem, gaudere ſe amari amore libidinoſo ab alio, quamvis non ſic redamato. Delectatio verò de actu vel objecto veniali eſt venialis.

Non eſt tamen mortale, gaudere præcisè de objecto ex ſe non malo, ſed ſola Lege poſitiva vetito, quatenus non eſt de ſe malum, v. gr. de cogitato eſu carnium die Veneris, non ut tali die poſito aut ponendo. Nam neque objectum iſtud de ſe illicitum eſt, neque ipſe actus delectationis merè internæ eſt prohibitus ab Eccleſia. Hæc tamen delectatio eſt venialis, quia includit affectum quemdam intemperantiæ, etiam deformiorem quàm ſi alio tempore contingeret.

Nota. Deliberata triſtitia ſeu diſplicentia de opere bono eſt peccatum. Nam opponitur virtuti, cujus

eſt

est actus; & naturæ rationali ac Legi divinæ disconvenit odisse bonum, & amare malum ei oppositum, gaudere de malo, & dolere de bono ejus contrario.

Resp. 2. Est mortale, gaudere de actu ex se mortali, sed à culpa excusatur ratione ignorantiæ invincibilis, vel defectus libertatis, ut de homicidio in somno patrato, de violatione jejunii ex ignorantia, &c. *ita Suarez, Azor, Sanchez, & alii.* Quia est delectatio voluntaria de objecto graviter illicito, cùm talis actus sit ex objecto mortalis. Nec delectatio excusari potest: nam ideò actus non fuit culpabilis, quia non fuit voluntarius. Sed nunc voluntas liberè eum approbat, & de eo gaudet sine ignorantia; quod graviter disconvenit naturæ retionali ac Legi. Quare hæc regula: *Talis est delectatio, quale ejus objectum,* intelligi debet, quando eadem causa opus excusans reperitur in delectatione.

Resp. 3. Ex communi sententia, delectatio deliberata de solo modo artificioso patrandi malum, qui ex se malum non est, vel de aliqua ejus circumstantia insolita, sed non mala, per se loquendo non est mortalis. Quia, 2. in parabola, Luc. 16. *Laudavit Dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset.* 2. Ex sensu commu ni hominum, qui crimini non vertunt, quòd quis delectetur de modo, quo ebrius tremule incedit, quo quis ex equo decidit, vel de industria, qua fur subtiliter crumenam emungit, &c. & aliis non malis circumstantiis actuum malorum, qui simul quoad substantiam displicent. 3. Objectum talis delectationis non est malum.

Potest tamen consensus in ejusmodi delectationem esse culpa venialis, ratione otiositatis, curiositatis, aut similis inordinationis; imò & mortalis ratione scandali, vel periculi consentiendi in delectationem de ipso actu malo. Quòd si circumstantia vel modus esset malus, non liceret de eo delectari.

Quæst. VI. *An licet gaudere de effectu bono secuto ex peccato?*

Resp. Per se loquendo licet, non tamen prout est à peccato: quia objectum talis gaudii non est malum, nec proinde ipsum gaudium. Sic Ecclesia gaudet de Redemptione per Christum secuta ex peccato Adami: *ò felix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere Redemptorem!*

Quæst. VII. *An delectatio de sola cogitatione seu cognitione rei graviter illicitæ est mortalis?*

Resp. Nego, Modò absit periculum consensum in objectum. Quia rei malæ cognitio, quæ est objectum talis delectationis non est secundùm se mala; & Deus ipse cognoscit omnia mala & obscœna. Imò hæc cognitio sæpe est necessaria vel utilis Confessario aut Doctori. Delectatio autem specificatur à suo objecto directo & immediato. Quare si cognitio seu cogitatio sit vana vel inutilis, delectatio de ea erit venialis. Si verò cognitio sit utilis aut necessaria, delectatio de ea per se non erit culpa. S. Thom. 1. 2. quæst. 74. art. 8.

Hinc licet gaudere de scientia rei obscœnæ ob bonum finem, putà ad fun-

gendum officio confessarii, medici. At cognitio rei obscœnæ ex affectu veniali, putà ex curiositate, etiam absente delectatione & periculo omni, est venialis; mortalis verò, si sit ex affectu graviter inordinato, vel cum periculo gravi, aut referatur ad finem graviter malum.

CAPUT VII.

De Peccatis capitalibus.

NOta. Peccata capitalia sunt ea, quæ non solùm sunt per se peccata, sed etiam radix & causa impulsiva multorum aliorum peccatorum. Septem numerantur à Theologis post S. Gregorium, nimirùm superbia, avaritia, gula, luxuria, ira, invidia, acedia.

ARTICULUS I.

De Superbia.

Quæst. I. QUid est Superbia, & quale peccatum?

Resp. 1. Superbia est inordinata cupiditas propriæ excellentiæ & celsitudinis. Cupiditatis nomine intelligitur etiam amor, desiderium, complacentia. Ejus actus sunt, 1. Inordinata sui æstimatio, qua quis se ipsum æstimat supra id quod est, & afficitur erga seipsum tamquam aliquid excellentius quam revera sit. 2. Finem suum ultimum in propria excellentia constituere; & virtutem, scientiam, & alia ad excellentiam spectantia non appetere propter Deum saltem ultimatè, nec ad ejus gloriam referre, sed unicè & ultimatè propter suam satisfactionem ac excellentiam. 3. Ab aliis velle magnifieri, honorari, laudari: si non faciant, dolere, irasci. 4. Judicio proprio pertinaciter adhærere. 5. Alios & aliena parvi facere, se & sua pluris æstimare, vel velle videri singulariter habere quæ possidentur. 6. Si putes te habere bona quæ non habes, vel majora quàm habeas, aut in eo ponas excellentiam ubi non est, & inde te extollas. 7. Si bona tua æstimes quasi ex te ipso habeas, & non à Deo. 8. Si bona tua accepta quidem à Deo credas, sed ea æstimes tamquam meritis propriis debita, vel ea ad Dei gloriam non referas. Tamen ad superbiam (ut notat S. Thom.) non est necesse, ut quis revera judicet se bona à se ipso habere, aut propriis meritis absque Dei gratia obtinuisse (hoc enim esset hæreticum:) sed satis est quod consideratis bonis suis sine relatione ad Deum, perinde se gerat, & animo se extollat, ac si non à Deo haberet. 9. Nolle se subjicere suis superioribus, quasi id sit indignum. 10. Nolle etiam se Deo ejusque præceptis submittere, id æstimans tamquam contrarium dignitati suæ, & volens suo arbitratu vivere, quasi Deo non indigeat, aut ab eo non dependeat.

Resp. 2. Superbia, ex genere suo est peccatum mortale. Nam, ad Rom. 1. *Superbi & elati* numerantur inter eos, qui *digni sunt morte*. Et, Prov. 8. *Deus arrogantiam & superbiam dete-*

deteſtatur. Ratio eſt, quia ſuperbia adverſatur charitati Dei, ejus honori, majeſtati & excellentiæ. Superbia eſt etiam radix omnis peccati, ex Eccli. 10. *Initium omnis peccati eſt ſuperbia: qui tenuerit illam, adimplebitur maledictis, & ſubvertet eum in finem.* Et ex S. Auguſt. l. 2. de peccat. merit. cap. 17. *Vitiorum namque omnium humanorum cauſa ſuperbia eſt.*

Hinc ſuperbia perfecta eſt ſemper culpa mortalis, ut 1. Quando præ ſuperbia quis ſubjici renuit Deo, vel ſuperioribus, eorumve præceptis etiam in re minima. 2. Cùm quis bona æſtimat à ſe ipſo habere, vel eſſe propriis meritis debita, vel ſolis viribus acquiſita. 3. Quando finis ultimus ponitur in propria excellentia, vel in rebus graviter malis propria excellentia conſtituitur, aut ex illis quæritur.

Imperfecta tamen ſuperbia, qua quis ſine Dei & aliorum contemptu, nec ſubjici ſuperioribus renuens, ſolùm plus juſto ſe effert, agnoſcendo ſe omnia Deo debere; eſt venialis: quia non eſt gravis inordinatio, nec graviter repugnat charitati.

Quæſt. II. *Quænam ſunt ſuperbiæ remedia?*

Reſp. Generatim eadem ſunt, quæ humilitatis adjumenta, ſpeciatim vero hæc: 1. Sæpe humilitatem à Deo petere.

2. Sæpe conſiderare ſuum nihilum, ſuam effrænatam ad malum propenſionem, ſuas pravas cupiditates, ſua peccata, vitia, defectus, miſerias tum corporis, tum animæ, infirmitatem, impotentiam, ſine Dei gratia actuali ad quemlibet actum ſalutarem; item infinitam Dei excellentiam, ad quam omnia ſunt inſtar nihil; omnia quæ habemus eſſe à Deo; noſtra merita eſſe illius dona: *Quis te diſcernit? quid habes quod non accepiſti? ſi autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis?* 1. ad Cor. 4. Ex horum conſideratione complacentiam ſui coercere, ſeipſum contemnere; & ex ſui contemptu humiliationes & quasvis afflictiones tamquam ſibi propter peccata debitas, libenter pro Chriſto ſuſcipere & ſuſtinere.

3. Meditari ſuperbiæ pœnas, & humilitatis præmia, 1. Petri 5. *Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.* Et, Matth. 23. *Qui ſe exaltaverit, humiliabitur: & qui ſe humiliaverit, exaltabitur.* Item & maximè exempla Chriſti, qui humiliavit ſemetipſum, factus obediens usque ad mortem Crucis, & opprobriis ſatiatus eſt, quemque imitari debemus: *Fruſtra enim appellamur Chriſtiani, ſi imitatores non ſimus Chriſti, qui ideo ſe viam dixit eſſe, ut converſatio Magiſtri forma eſſet diſcipuli; & illam humilitatem eligeret ſervus quam ſectatus eſt Dominus,* ait S. Leo Magn. ſerm. 5. de Nativ.

4. Omnia ſua bona ac opera ad Dei gloriam ſæpiſſimè actu referre, & crebrò exercere actus internos ac externos humilitatis, atque opera ac miniſteria vilia & abjecta obire, infimum locum eligere, hoſpitalia viſitare, pauperibus & ægrotis miniſtare, &c.

Quæſt. III. *Quænam ſunt filiæ ſuperbiæ, hoc eſt, vitia quæ à ſuperbia tamquam radice oriuntur?*

Resp. Tres sunt, scilicet præsumptio, ambitio, & vanagloria.

I. *Præsumptio*, & hic est inordinata cupiditas faciendi aliquid facultatem suam excedens. Mortalis est, 1. Ratione gravis injuriæ Dei, ut cùm Lucifer dicere præsumpsit: *Ascendam, & similis ero Altissimo.* 2. Ratione gravis damni proprii vel alieni, aut periculi talis damni: ut si præsumas exercere sine sufficienti peritia officium medici, judicis, confessarii, &c. 3. Cùm usurpatur dignitas, vel potestas, vel officium sæculare aut Ecclesiasticum: ut si audias confessiones, aut judices, aut exerceas actum ordinis sine potestate legitima. *De præsumptione opposita spei dicetur infrà.*

II. *Ambitio*, & est inordinata cupiditas honoris, vel dignitatis, aut potentiæ. Est autem inordinata, 1. Si appetas honorem quem non mereris, vel majorem quàm mereris, vel ob rem qua cares; ut si honorari cupias ob doctrinam, nobilitatem, virtutem, &c. qua cares: item si aspires ad officium, munus, quo es indignus. 2. Si appetas honorem propter se, non illlum referendo ad Dei gloriam, vel utilitatem proximi. 3. Si appetas honorem ex re illicita, v. g. duello. 4. Si nimio affectu honorem appetas.

Ambitio sæpe mortalis est, nempe vel ratione materiæ graviter malæ, vel damni gravis, quod proximo infertur, vel periculi peccati gravis, vel medii graviter illiciti quod adhibetur, vel finis mortalis ad quem refertur, vel affectus graviter inordinati, ut si quis paratus sit peccare mortaliter ad honorem vel dignitatem obtinendum aut tuendum.

III. *Vanagloria*, & est inordinata cupiditas humanæ existimationis ac laudis. Proprius ejus actus est inordinata manifestatio propriæ excellentiæ sive veræ, sive fictæ. Est autem inordinata illa cupiditas, dum gloria quæritur ex simulata doctrinæ, peritiæ, aut virtutis excellentia, vel ex rebus malis aut indifferentibus, aut major quàm par sit, aut præcisè propter se, non referendo illam ad honorem Dei.

Vanagloria mortalis est, eodem modo quo dixi de ambitione, ut si quis velit gloriam, vel laudes admittat de re mortali, v. g. fornicatione, &c. si in gloria humana ponatur finis ultimus, omnia ad illam referendo, &c. Sæpe tamen est solùm venialis, quia sæpe non graviter repugnat charitati, nec gravem continet inordinationem.

Cæterùm debitum honorem, gloriam, laudem, favorem hominum, non propter se, sed propter honorem Dei vel bonum proximi, acceptare aut moderatè expetere, non est peccatum, sed actus charitatis, ex S. Thom. 2. 2. qu. 132. art. 1.

Quamvis vanagloria sit filia superbiæ, tamen à S. Thoma, post S. Gregorium, numeratur inter peccata capitalia, eo quòd ex ea septem alia immediatè oriantur, nimirùm inobedientia, jactantia, hypocrisis, contentio, pertinacia, discordia, & inventio novitatum.

IV. *Inobedientia*, formalis scilicet & specialis, est peccatum, quo violatur

latur præceptum ſuperioris ex contemptu, ſive quia præceptum eſt. Ex ſententia communi, ſemper eſt mortalis, etiam in re minima: quia tunc contemnitur ſuperior ut ſuperior & miniſter Dei, ideoque Deus ipſe contemnitur, juxta illud, Luc. 10. *Qui vos ſpernit, me ſpernit:* & quia tunc quis ita affectus eſt, ut nullo modo velit obſequi ſuperiori, quidquid præcipiat.

Violatio autem præcepti non ex contemptu, ſed ex alio motivo, putà ob delectationem vel utilitatem, aut difficultatem, eſt ex S. Tom. inobedientia generalis pertinens ad aliam ſpeciem peccati. Eſtque mortalis vel venialis prout præceptum quod violatur, ſub mortali vel veniali obligat: atque etiam prout motivum graviter vel leviter malum eſt, cum actus participet malitiam finis utpote per eum voliti.

V. *Jactantia*, qua quis verbis inordinate prædicat de ſe id, quod gloriam ac laudem apud alios parit, vel falsò parere putat, vel gloriatur de peccato. *Quandoque eſt peccatum veniale, quando ſcilicet aliquis de ſe talia jactat, quæ neque ſunt contra proximum*, ait S. Thom. quæſt. 112. art. 2. Eſt vero mortalis culpa: 1. Si quis proferat aliquid contra gloriam Dei, ut illud Ezech. 28. *Elevatum eſt cor tuum, & dixiſti: Deus ego ſum.* 2. Ratione gravis ſcandali, damni, contumeliæ, vel contemptus proximi. 3. Si fit de actione mortaliter mala: quia includit approbationem actus mali, quæ eamdem cum illo ſpeciem habet: quia ſicut laudare opus mortale, ver. gr. duellum, ita & de illo gloriari eſt mortale, opponiturque eidem virtuti opus illud vetanti: nam quævis virtus non ſolùm obligat ad actum quem directè præcipit, ſed etiam indirecte obligat & vetat ne ipſa contemnatur, aut irreverenter tractetur; contemnitur autem virtus, cùm quis gloriatur de ejus violatione, vel cùm ejus violatio laudatur in alio. Hinc glorians de peccato aliquo, vel illud laudans, contrahit ſpeciem talis peccati. *Sanchez*, *& alii.*

VI. *Hypocriſis*, & eſt ſimulatio virtutis, hoc eſt, factum quo quis mentitur ſe virtutem ſeu ſanctitatem habere, quam non habet, vel majorem quàm habeat. Unde ſemper eſt peccatum ſaltem veniale, cùm ſit mendacium facti. Sed mortale eſt, ſi habeat conjunctum vel contemptum virtutis, vel damnum proximi grave; item ſi ſimuletur ſanctitas ob finem graviter repugnantem charitati Dei aut proximi, putà ut quis falſam doctrinam diſſeminet, ut decipiat proximum in re gravi, vel ut adipiſcatur beneficium Eccleſiaſticum, aut quodvis officium, etiam ſæculare, quo indignus eſt. Si autem abſit contemptus virtutis ac damnum proximi, vel honoris Dei, nec finis intentus repugnet graviter charitati, erit ſolùm veniale. *Ita S. Thom. q.* 111. *art.* 4.

VII. *Pertinacia*, & eſt perſeverantia in propria ſententia contra veritatem cognitam, vel ſufficienter propoſitam. Mortalis eſt quando illa veritas ad fidem, vel bonos mores, pietatem, pacem, bonum grave proximi pertinet; nam materia gravis eſt.

VIII. *Inventio seu præsumptio novitatum*, & est, cùm quis ex inani gloria præsumit nova excogitare. Novitatum inventio vel usus, mortalis est, si fidei, bonis moribus, pudicitiæ adversetur, vel pariat scandalum, aut grave damnum proximo. *His adde contentionem & discordiam, de quibus in Tract. de Charitate.*

Vanæ gloriæ remedia eadem sunt quæ superbiæ, quibus adde actus oppositos vitiis, quæ ab illa oriuntur.

ARTICULUS II.

De Avaritia.

Quæst. I. QUid est *Avaritia, & quale peccatum?*

Resp. 1. Avaritia est inordinata cupiditas divitiarum, hoc est, pecuniæ, & rerum pecunia æstimabilium, ut sunt agri, domus, pecora, &c. Mortalis est, 1. Cùm in divitiis finis ultimus ponitur, ex Ephes. 5. *Avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei.* 2. Cùm quis ad divitias acquirendas, augendas vel conservandas adhibet media graviter illicita, & injurias; vel paratus est peccare mortaliter, aut ita peccat, v. g. injustè alienum accipiendo, retinendo, eleemosynas debitas omittendo, &c. Hinc illud, Eccli. 10. *Avaro nil est scelestius... Nihil est iniquius, quàm amare pecuniam.* Est peccatum capitale, quia est fons & origo multorum aliorum. *Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nociva, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas.* 1. ad Tim. 6.

Si autem inordinatio amoris intra hoc sistat, ut scilicet homo, quamvis superfluè divitias amet, non tamen præfert earum amorem amori divino, ut si propter divitias non velit aliquid facere contra Deum & proximum, sic avaritia est peccatum veniale, ait S. Thom. 2. 2. q. 118. art. 4.

Præcipua avaritiæ remedia sunt oratio, meditatio bonorum cœlestium, periculi ac vanitatis bonorum terrestrium, paupertatis Christi, mortis, &c. crebra & larga eleemosynarum largitio, resignatio in jactura bonorum, &c.

Quæst. II. *Quænam sunt filiæ Avaritiæ?*

Resp. Ex S. Greg. sunt hæ. 1. Obduratio cordis contra misericordiam, miseris & egenis non compatiendo, non opitulando, eos objurgando, debita durè exigendo à debitore, qui non est solvendo, &c. Mortalis est, quoties ex ea præceptum eleemosynæ vel charitatis graviter violatur.

2. Inquietudo cordis, quæ est inordinata & anxia applicatio mentis ad acquirendas vel conservandas divitias, cum inani timore ne non acquirantur, aut ne amittantur. Mortalis est, quando retrahit à spiritualibus vel aliis officiis, ad quæ graviter obligamur; vel cùm quis divinæ providentiæ diffidit.

3. Violentia, qua res aliena per vim injustam usurpatur. Mortalis est ex genere suo contra justitiam.

4. Fal-

4. Fallacia ſive dolus, qui eſt alterius deceptio ſive verbis ſive factis; & Fraus quæ eſt aſtuta deceptio proximi per ſola facta. Utraque eſt ex genere ſuo mortalis contra juſtitiam, & ſæpe confunditur.

5. Perfidia, qua fides in promiſſis, pactis, & rebus creditis violatur. Mortalis eſt in re gravi contra juſtitiam.

6. Proditio, quæ eſt manifeſtatio rei alicujus, vel perſonæ, in proximi damnum contra fidem ei debitam. Mortalis eſt ex genere ſuo contra charitatem & juſtitiam; & contingit tripliciter. 1. Circa perſonam; quo modo Judas Chriſtum prodidit. 2. Circa res, ut ſi miles declarat hoſti modum capiendi arcem; vel ſi alterius veſtem, pecuniam, &c. abſconditam prædoni oſtendas. 3. Prodendo alterius ſecretum tuæ fidei commiſſum.

ARTICULUS III.

De Gula.

Quæſt. I. Quid eſt Gula, & quale peccatum?

Reſp. 1. Gula eſt inordinatus appetitus vel uſus cibi aut potus. Unde opponitur abſtinentiæ, & ſobrietati. Sumitur aliquando ſtrictiùs prout continet inordinationem ſolùm in cibo & potu non ebriante. Ex S. Gregorio, committitur quinque modis. 1. Si edas ante tempus. 2. Si nimis exquiſita, id eſt pretioſiora quàm conveniat tuo ſtatui vel neceſſitati. 3. Si plus juſto. 4. Si voraciter. 5. Si nimis exquiſitè præparata; juxta hunc verſum.

Præpropere, lautè, nimis, ardenter, ſtudiosè.

Quod ſpectat ad qualitatem cibi & potus, hæc debet eſſe accomodata ſtatui, conditioni, facultati, infirmitati, neceſſitati perſonarum, & loco ac tempori.

De quantitate autem cibi & potus non poteſt dari una certa regula omnibus ſecundùm eamdem menſuram. Sed plus & minus exigitur ſecundùm varietatem complexionum & fatigationum. Unus etiam & idem plus indiget uno tempore quàm alio, ſecundùm diſpoſitionem ſui corporis .... Tantum ergo poteſt, & debet quis comedere & bibere, quantùm credit ſe indigere ad ſuſtentationem & executionem eorum, quæ ſibi incumbit agenda, ita ut non uſque ad nauſeam ſumat, ſed cum aliquali adhuc appetitu finem faciat Cùm autem ex delectatione cibi vel potus plus ſumit, quàm ſibi dictat conſcientia opportunum, tunc peccat, ait S. Antonin. part. 2. tit. 6. cap. 1. §. 5. Peccat inquam, etiamſi viliſſimi ſint cibi & potus, ut paulo ante notat poſt S. Auguſtinum, qui, l. 10. confeſſ. cap. 31. ait: *Hoc me docuiſti, quemadmodum medicamenta, ſic alimenta ſumpturus accedam.*

Reſp. 2. Peccatum gulæ mortale eſt in multis caſibus: unde, ad Gal. 5. comeſſationes inter opera excludentia à regno Dei numerantur. Et 1. quidem, ratione affectus graviter inordinati, quo quis ita inhæret oblectationibus cibi vel potus, ut in iis finem ſuum ultimum conſtituat, juxta illud, ad Philip. 3. *Quorum Deus venter eſt.* Idque quamvis ſolùm interpretativè, ut cùm quis ex affectu gulæ paratus eſt peccare mortaliter;

nam hoc ipſo quòd mortaliter peccat, Deum propter voluptatem deſerit, hancque illi ſuo facto præfert. Item cùm quis nil quærit aliud, quam edendi & bibendi voluptatem, ad id cogitationes ac curas ferè omnes referendo: nam is vitæ finem in delectatione cibi vel potus ponit. 2. Si quis bibat ad ebrietatem. 3. Si quis ob ſolam voluptatem cibo & potu uſque ad vomitum ſcienter ſe ingurgitat: nam hoc, etiam ſecluſis ſcandalo & ebrietate, continet gravem inordinationem, ac periculum lædendi ſanitatem, & graviter reprehenditur ab Iſaia, cap. 28. *Omnes menſæ repletæ ſunt vomitu, ſordibuſque.* Idem dic, ſi quis poſtquam multùm comedit, ad vomitum ſe excitet, ut iterum ob ſolam voluptatem edat; nam hoc graviter dedecet naturam rationalem, præſertim elevatam, eſtque plus quàm beſtiale. 4. Ratione gravis nocumenti, quod quis ob gulam ſibi, aut familiæ ſuæ, aut creditoribus infert; ſanitatem corporis graviter lædendo, ſe reddendo impotem ad ſolvenda debita, filios, vel filias in ſtatu convenienti non collocando, item non opitulando gravem neceſſitatem patienti; aut ſi inde notabiliter ineptus fiat ad functiones aliquas, ad quas ſub mortali tenetur, &c. 5. Si quis ſaltem extra neceſſitatem extremam, carne humana aut ſanguine veſcatur. *Ita communiter.* Nam hoc eſt contra honorem defunctis debitum, & contra ordinem ac inſtinctum rectum naturæ: unde ab hoc tamquam à re valdè inordinata & extremæ feritatis abhorruere Gentes omnes non penitùs barbaræ. Licet tamen uti carne humana in medicamentis, quia tunc ſic alterata eſt, ut dici nequeat carnis humanæ ſumptio. 6. Ratione gravis ſcandali, vel periculi peccandi graviter.

Extra hos caſus peccatum gulæ eſt ſolùm veniale. *S. Thom.* 2. 2. *q.* 148. *art.* 2.

Quæſt. II. *Quænam ſunt Gulæ remedia?*

Reſp. Hæc 1. Conſiderare gulæ incommoda ac damna: nempe intellectum obnubilat, mentem deprimit, bona deſideria extinguit, aggravat animam, reddit hominem ineptum ad ſua officia, & exercitia ſpiritualia; impedimenta apponit gratiæ divinæ & gaudiis ſpiritualibus; vitam minuit, morbos & multa peccata parit; aditum vitiis aperit, & intercludit virtutibus. Item cogitare quàm citò tranſeat cibi & potus delectatio, gravia autem mala ex gula orta maneant.

2. Vitare occaſiones.

3. Sectari in omnibus temperantiam, nil ultra neceſſitatem convenientem edendo & bibendo.

4. Semper ſibi in menſa ſubtrahere aliquid modicum, quod adhuc licitè ſumi poſſet, & præſertim quod magis arridet palato.

Quæſt. III. *Quid eſt ebrietas, & quale peccatum?*

Reſp. Ebrietas eſt exceſſus in potu uſque ad violentam privationem rationis, ejuſque poteſtatis proximæ. Eſt peccatum mortale, ut inter omnes conſtat. 1. Ex Iſa. 5. *Væ qui conſurgitis manè ad ebrietatem ſectandam.* Et, 1. ad Corinth. 6. *Neque ebrioſi regnum*

Dei

Dei possidebunt: Vox græca significat ebrios. Et, ad Gal. 5. ebrietas recensetur inter opera carnis, quæ excludunt à regno Dei. 2. Ex consensu Patrum & Doctorum. Pro omnibus sint, S. Basil. hom. 14. *Ebrietas dæmon est voluntarius . . . Ebrietas malitiæ mater est, virtutis inimica.* S. Ambros. lib. de Helia, cap. 14. *Noxia est ebrietas ad corporis sanitatem, mentis etiam crimen adjungit.* S. Hieron. epist. 83. *Qui inebriatur & mortuus & sepultus est.* 3. Quia est gravis inordinatio & difformitas violenter adimere sibi potestatem proximam utendi ratione, exercendi opera virtutum, obeundi sua munera, vitandi malum, faciendi bonum; & subveniendi necessitatibus subitis animæ ac corporis; atque ita se ad brutorum stoliditatem abjicere, & imaginem Dei deturpate. Ebrietate autem hæc potestas sic amittitur.

Quare non licet se inebriare, sive ad vitandam mortem ab altero intentatam: nam (ut ait S. August. serm. 232. vel S. Cæsarius) *Etiamsi ad hoc veniretur, ut tibi diceretur: Aut bibas, aut morieris; melius erat, ut caro tua sobria occideretur, quàm per ebrietatem occideretur.* Ebrietas quippe, sicuti fornicatio, non est medium ex se ordinatum ad vitandam mortem. Sive in medicamentum; quod tamen rarò & ferè numquam esse potest, cùm, teste Hypocrate, ebrietas sit valde periculosa corporis sanitati. Ita S. Anton. part. 2. tit. 6. cap. 3. ibi: *Non excusaretur per hoc quis ab ebrietate secundùm Thomam, quamvis faceret causa medicinæ: & per consequens peccat mortaliter & amens, nisi crederet ex illo potu non posse inebriari, & medicus, vel alius qui hoc sibi scienter consuleret, & propinaret hoc existimans.* Nam ebrietas quovis modo intentata ac procurata, semper graviter disconvenit naturæ rationali quà rationali, cùm violenter rationem perturbet, adimat potestatem ea utendi, & subveniendi necessitati animæ ac corporis, Dei imaginem fœdat, atque hominem ad statum bruti redigat.

Nec dic ebrietatem consistere tantùm in excessu vini, voluptatis causa. Nam quamvis voluptas in nimio potu non intendatur, tamen effectus recensiti semper sequuntur, & temperantia violatur; cùm immoderata potus vel cibi sumptio, præciso hoc vel illo fine, ei opponatur: neque enim ad violandam aliquam virtutem necesse est agere ex voluptate. Enimvero si duo, proposito præmio, inter se contenderent, uter illorum plus vini biberet, & usque ad privationem rationis biberent absque voluptate, imò cum molestia, saltem quantum ad excessum; nonne contra temperantiam peccarent, & ebrietatis malitiam contraherent? Et ideo SS. Patres excessum vini sine ulla exceptione semper damnant.

Ut autem ebrietas sit mortalis, sufficit quòd sit voluntaria indirectè vel interpretativè. Quare peccat mortaliter. 1. Qui expresè non vult se inebriare, sed tamen tantum bibit, quantùm potest, non satis attendens an sequatur privatio rationis, necne. 2. Qui probabiliter putans, vel suspicans secuturam privationem rationis si pergat bibere, vel de hoc dubitans,

tans, adhuc bibit: quia ſaltem ſe exponit periculo ebrietatis, & vult ebrietatem ſaltem interpretativè. Item ſi hoc periculum advertere poſſit, & negligat etiamſi privatio rationis ſolùm eventura ſit poſt unam alteramve horam, cùm nempe ad aerem prodibit. 3. Qui ex amicitia vel urbanitate alium invitat ad hauſtus, quibus probabiliter prævidet inebriandum; quia invitat ad id quod alter ſine mortali facere nequit; & eum vere inducit in ebrietatem, vel ejus periculum. Idem dic de iis, qui alios ad æquales hauſtus incitant, vel cogunt, aut ſe invicem obligant, ex cap. 14. *de vita & honeſtat. clericor.* ex Concilio generali Later. Nam ſaltem alios vel ſe conjiciunt in periculum probabile ebrietatis. Similiter de iis, qui ebrioſis, vel ebrietati proximis vinum ſubminiſtrant, & de iis, qui non impediunt ne alius inebrietur, cùm commode impedire poſſunt.

Nota. 1. Ebrietas ſic eſt peccatum grave reſpectu omnium, ut ſit gravius in quibusdam perſonis, ſcilicet. 1. Mulieribus, ob turpitudinis & luxuriæ periculum tum in ſe, tum in aliis. 2. In iis, qui debent ex officio alios regere, ut ſunt paterfamilias, magiſtratus, &c. 3. In Clericis præſertim ſacro ordine inſignitis, & maximè curatis, tum propter ſcandalum majus, tum quia ebrietas eſt libidinis fomes ac nutrix; tum propter damna quæ aliis oriri poſſunt, cùm Sacerdos ebrius fungi nequeat officio in neceſſitate occurrente: unde à multis Conciliis ſub gravibus pœnis ebrietas illis ſpeciatim prohibita eſt.

Nota. 2. Ebrietas perfecta cognoſcitur. 1. Quando quis non novit diſcernere inter licitum & illicitum, vel non poteſt ſolita officia exequi. 2. Quando quis poſtridiè non meminit quid dixerit, egerit, quomodo domum redierit, &c. 3. Si ea fecit quæ nunquam integra mente ſolet: ut ſi turpia vel abſurda protulerit, cùm aliàs ſit pudicus & prudens; ſi juraverit, blaſphemarit, vel familiam perturbarit, cùm alias ſit modeſtus, & benignus, &c.

Quæſt. IV. *An mala & peccata in ebrietate culpabili commiſſa imputantur ad culpam, ut cædes, vulnera, blaſphemia &c.*

Reſp. Affirmat. ſi præviſa ſint ut veriſimiliter ſecutura, vel prævideri potuerint. *Eſt communis ſententia.* Quia ſunt ſufficienter voluntaria: qui enim vult cauſam, vult conſequenter effectum ſaltem interpretativè, ſi hunc cognoſcat vel cognoſcere poſſit probabiliter ex ea ſecuturum: ad culpam autem mortalem ſufficit voluntarium indirectum & interpretativum. Ita S. Thom. 1. 2. quæſt. 77. art. 7. ibi. *Aliquid poteſt eſſe voluntarium vel ſecundùm ſe, ſicut quando voluntas directè in ipſum fertur; vel ſecundùm ſuam cauſam, quando voluntas fertur in cauſam & non in effectum, ut patet in eo qui voluntariè inebriatur: ex hoc enim quaſi voluntarium ei imputatur quod per ebrietatem committit.*

Imò peccata, quæ probabiliter ſecutura novit ebrius, vel prævidere potuit, ei imputantur coram Deo, etiam ſi reipſa poſt non ſequantur: quia iſtud eſt per accidens defectu objecti;

jecti; & quia se exponere periculo probabili peccati mortalis, etiamsi illud non perficiatur, est peccatum mortale ejusdem speciei cum illo, cujus probabile periculum adire voluit: nam hoc ipso tale peccatum indirectè, vel saltem interpretativè, volitum est. Secùs de peccatis, quæ nullo modo prævideri potuerunt, quia nullo modó sunt voluntaria.

Quæst. V. *Quænam sunt filiæ Gulæ?*

Resp. Ex S. Gregorio hæ sunt ex parte animæ. 1. Hebetudo mentis, seu stupiditas orta ex crapula. Est mortalis, quando quis ex intemperantia fit ineptus ad intelligenda vel præstanda ea, quæ ad salutem ei sunt necessaria; aut ad quæ graviter obligatur. *Attendite vobis, ne fortè graventur corda vestra in crapula & ebrietate, & curis hujus vitæ, & superveniat in vos repentina dies illa, &c.* Luc. 21.

2. Inepta lætitia, quæ movet ad cantiones obscœnas, actus turpes, choreas inhonestas, &c. Mortalis est, quando est inductiva ad consensum, vel actum, vel delectationem mortalem, aut ad aliquid scandalum pariens.

3. Multiloquium, in quo invenietur stultitia, nec deerit peccatum. *In multiloquio non deerit peccatum.* Prov. 10.

4. Scurrilitas, quæ excitat ad indecora, vel turpia agenda aut dicenda, risus movendi causa.

ARTICULUS IV.

De Luxuria.

Quæst. I. *Quid est Luxuria?*

Resp. 1. Est inordinatus appetitus vel usus venereorum, aut voluptatis venereæ. Esse peccatum mortale ex genere suo, inter omnes constat, 1. Ex Galat. 5. *Opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria .... quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* 2. Quia cum usus rei venereæ ex natura sua sit institutus ac necessarius ad conservationem ac propagationem generis humani, censetur res gravis. Ergo inordinatio in hac materia est in re gravis: Ergo mortalis.

Luxuria dividitur in perfectam seu consummatam, quæ consistit in voluntaria effusione seminis; & in non consummatam, in qua non intervenit effusio seminis. Consummata duplex est: alia naturalis, quæ est voluntaria seminis effusio, in qua servantur conditiones, quas postulat natura actus ad hominis generationem requisiti: alia innaturalis seu contra naturam, in qua conditiones illæ non servantur.

Quæst. II. *Quot sunt species luxuriæ consummatæ naturalis?*

Resp. Sex, nempe simplex fornicatio, stuprum, raptus, adulterium, incessus, & sacrilegium, quorum quinque ultima habent specialem & notabiliter diversam inter se difformitatem superadditam luxuriæ.

1. Simplex fornicatio est copula soluti cum soluta non virgine ex mutuo consensu extra matrimonium. Solutos voco, qui nullo vinculo seu impedimento ab ineundo inter se conjugio prohibentur. Dixi, *non virgine.* Nam

Nam ex S. Thom. quæst. 154. artic. 6. *fornicatio est concubitus, qui fit cum mulieribus jam corruptis.* Fornicationem esse semper per se peccatum mortale, fide constat ex ad Ephes. 5. *Omnis fornicator non habet hæreditatem in regno Christi & Dei;* Et, ex 1. ad Corinth. 6. *Neque fornicarii regnum Dei possidebunt.* Et, ad Gal. 5. supra citat. Esse verò intrinsecè malam graviter, patet ex eo quòd per se graviter repugnet bonæ ac debitæ educationi prolis, hæc enim requirit operam viri & fœminæ, qui sint inter se conjuncti Lege matrimonii: alioqui ex natura rei incerta esset & periculo exposita prolis institutio. Unde ejusmodi inordinatio est gravis, utpote in re magni momenti, qualis est bona prolis institutio. Et quamvis hoc incommodum posset impediri in aliquo casu, id esset per accidens, & nihilominus debuit à Deo, authore naturæ generaliter prohiberi pro omni casu: nam alioqui homines cupiditate excœcati facile sibi fingerent & promitterent illud incommodum cessaturum in multis casibus, in quibus non cessaret, cum magno prolis damno. Imò numquam potest cessare hoc damnum & incommodum, quod est nasci extra matrimonium, & à parentibus Lege matrimonii non obligatis ad curandam & rectè educandam prolem. Unde Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Tum clarum videtur, fornicationem secundùm se nullam involvere malitiam, & solùm esse malam quia interdicta, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur.*

Cæterum fornicatio cum concubina est cæteris gravior: quia concubinatu homo non solùm peccat, sed etiam manet in statu peccati; & in continua voluntate saltem virtuali peccandi. Quare concubinarius, quamvis mors immineat, absolvi non debet, quin prius concubinam ejecerit, nisi ejiciendi tempus omninò desit, tunc enim sufficit verum ejiciendi propositum. Imò etiamsi eam domi non retineat, extra mortis articulum non est absolvendus antequam habeatur experientia de ejus continentia.

Item fornicatio fidelis cum infideli, est, secundùm omnes, longè gravior, quam cum catholica. Imò juxta Delugo, & alios, hæc circumstantia mutat speciem, quia prohibito ab Ecclesia matrimonio cum infideli in honorem religionis catholicæ: atque ob periculum malæ educationis prolis, & nimii amoris erga infidelem, & defectionis à vera fide: ita ob idem motivum censetur prohibita ab Ecclesiá quævis copula cum infideli, quæ semper vergit in dedecus religionis, ac proinde talis fornicatio est non solùm contra castitatem, sed etiam contra virtutem religionis, ac cultus veri Dei.

Item fornicatio in Christianis habet peculiarem deformitatem. Nam corpora nostra per Baptismum & Eucharistiam facta sunt membra Christi, & templa Spiritus Sancti. 1. *ad Cor.* 6.

Copula verò cum alterius sponsá præter luxuriam, continet malitiam mortalem injustitiæ, positam in eo quod fides data violetur: & res alteri

pro-

promiſſa & ex juſtitia debita, notabiliter corrumpatur. Quod idem de ſponſo affirmant multi, quia pariter violat in re gravi fidem datam.

2. Stuprum eſt concubitus, quo mulier virgo extra matrimonium defloratur, ſeu corrumpitur. Qui ſi fiat virgine coacta, vel per dolum ſeu fraudem ſeducta, præter malitiam fornicationis continet duplicem injuriam mortalem, unam factam virgini, cui honor virginitatis per vim vel fraudem adimitur; alteram ejus patri, in cujus cuſtodia manet.

Quòd ſi nec invita, nec ſeducta fuerit, tamen ejus defloratio, præter fornicationis malitiam, continet tum injuriam illatam parentibus, qui jus habent tuendi integritatem corporalem ſuæ virginis, donec nuptui collocetur, juxta illud, Eccli. 7. *Filiæ tibi ſunt? ſerva corpus illarum*: Tum malitiam contra pietatem illis debitam, præbendo iis graviſſimam mæſtitiæ ac ignominiæ cauſam, & ob periculum augendi dotem, vel innuptam retinendi filiam. Item conſtituit fœminam in gravi periculo deinceps peccandi, & aufert ſignaculum virginitatis: cui multiplici malitiæ cooperatur ſtuprator. Quare circumſtantia defloratæ virginitatis fœminæ, etiam abſque vi, dolo, falſis perſuaſionibus, debet in confeſſione exprimi, præſertim cum ſit verum ſtuprum, ex S. Thom. 2. 2. quæſt. 154. artic. 6.

Porrò eſt etiam ſtupri ſpecies cùm adoleſcens virgo à muliere vi vel dolo ad copulam pertrahitur. Nam tunc eſt illicitia ac violenta virginis defloratio.

3. Raptus eſt cùm perſona aliqua per vim abducitur ab uno loco in alium, concubitus illiciti vel alterius libidinis, aut etiam matrimoni cauſa, ſive ſit mas, ſive fœmina, nupta aut innupta, virgo aut corrupta: ſive vis inferatur ſoli perſonæ abductæ, ſive parentibus ſolis, ſive utriſque. Unde duplicem continet malitiam mortalem, unam contra caſtitatem, alteram contra juſtitiam, ob injuriam illatam perſonæ abductæ invitæ, vel ſaltem ejus parentibus aut tutoribus, dum conſtituta ſub ipſorum cuſtodia extrahitur ipſis rationabiliter invitis. Graviſſimæ pœnæ in utroque jure contra raptores ſtatuuntur.

4. Adulterium eſt concubitus perſonarum, quarum alterutra, vel utraque eſt conjuncta matrimonio cum alia tertia. Præter malitiam luxuriæ mortalem, continet gravem injuriam, tum contra conjugem, nam vir non habet poteſtatem corporis ſui, ſed uxor; nec uxor ſui, ſed vir, ex 1. *ad Cor.* 5. tum contra matrimonii ſtatum & ſanctitatem. Unde ſpecialiter prohibetur à Deo, *non mœchaberis.* Et. 1. Cor. 6. *neque idolis ſervientes, neque adulteri Regnum Dei poſſidebunt.*

Quod ſi conjux adulterantis conſentiat, adhuc concubitus erit contra juſtitiam. Quia eſt ſemper contra jus conjugii, & conjugis ut conjux eſt, quo cedere validè non poteſt, eò quòd ei competat non ad bonum privatum, ſed ratione ſtatus, qui communis eſt. Unde cùm ceſſio juris ſit nulla, jus manet, & ſic tunc violatur: ideòque ſemper eſt verum adulterium. Hinc Innocen-

tius XI. damnavit hanc propoſition. *Copula cum conjugata, conſentiente marito, non eſt adulterium, adeòque ſufficit in confeſſione dicere ſe eſſe fornicatum.*

Triplex eſt adulterium. Nam vel eſt copula conjugati cum ſoluta, vel ſoluti cum conjugata, vel conjugati cum conjugata. Si fœmina ſit conjugata gravius eſt peccatum, quàm ſi vir tantùm: propter incommoda graviora, nempe incertitudinem prolis, ſuppoſitionem prolis alienæ cum damno mariti & veri hæredis, & ſæpe impedimentum generationis. Unde hæc circumſtantia declarari debet, etiam ab adultero, quia ipſe cooperatur fœminæ ad illam gravitatem majorem, & ad pericula ac damna inde ſequi nata. Si verò uterque ſit conjugatus, adhuc gravius eſt, quia eſt duplex adulterium, & duæ injuriæ mortales in utriuſque conjugem, exprimendæ in confeſſione.

5. Inceſtus eſt copula perſonarum conſanguinearum, vel affinium intra gradum prohibitum. Opponitur caſtitati, & pietati; nam præter luxuriæ fœditatem, continet turpitudinem contrariam reverentiæ conſanguineis vel affinibus debitæ. Eò gravius ſcelus eſt, quò gradus eſt propinquior, qui proinde in confeſſione exprimi debet: nam conſanguineis & affinibus pro diverſitate graduum diverſus honor ac pietas debetur, & tunc violatur.

Item multò gravior eſt inceſtus cum conſanguinea, quàm cum affine, v. gr. cum ſorore propria, quàm cum ſorore uxoris. Quia vinculum illud eſt multò arctius: nam plus eſt eſſe conjunctum ex proprio ſanguine, quàm ratione ſanguinis uxoris; & conſanguinitatis propinquitas, utpote immediata ac naturalis, major eſt propinquitate affinitatis, quæ eſt dumtaxat mediata & voluntaria. Imò inceſtus in conſanguinitate differt ſpecie ab inceſtu in affinitate: nam reverentia debita conſanguineis, quæ violatur, eſt notabiliter diverſa à reverentia debita affinibus, cum habeat motivum notabiliter diverſum, nempe communionem ſanguinis & originem ab eodem ſtipite: ac proinde hi duo inceſtus habent turpitudinem notabiliter diverſam.

Inceſtus verò ſpiritualis, qui eſt copula illicita inter perſonas impeditas ob cognationem ſpiritualem ortam ex Baptiſmo vel Confirmatione, continet tum malitiam propriam inceſtus, quatenus eſt copula inter perſonas vinculo ſpirituali conjunctas, cujus conjunctionis intuitu Eccleſia prohibuit inter illas matrimonia: tum malitiam ſacrilegii, eo quòd prohibitio iſta facta ſit propter reverentiam debitam Sacramento, quæ reverentia violatur per talem copulam. Unde debet explicari cognatio ſpiritualis in ſpecie, ut innoteſcat utraque malitia. *Ita Delugo, Sanchez, &c.*

6. Sacrilegium venereum eſt violatio rei ſacræ per actum luxuriæ. Unde duplicem continet malitiam mortalem, unam contra caſtitatem, & alteram contra religionem, qua gravis irreverentia Deo irrogatur. Res autem ſacræ, quæ ſic violari ſolent, perſona ſunt voto caſtitatis etiam ſimplici obſtricta, & locus ſacer.

Quare

Quare sacrilegium est, 1. Omnis actus tum externus, tum etiam merè internus luxuriæ sive consummatæ sive non consummatæ, à persona voto castitatis obstricta, vel ab alia cum illa aut circa illam commissus: ut sunt pollutio, copula, oscula, tactus, desideria, delectatio morosa, &c. Nam per tales actus violatur sanctitas personæ, quæ per votum castitatis corpus suum, & affectus suos omnes quoad voluntatem veneream Deo consecravit. Quòd si utraque persona sit sacra, erit duplex sacrilegium.

2. Omnis actus venereus illicitus exterior, etsi occultus, ut fornicatio, pollutio, & tactus impudici in loco sacro, nempe in Ecclesia vel cœmeterio. Nam sunt contra reverentiam loci sacri, & ejus intuitu ab Ecclesia prohibentur. Item copula conjugalis etiam occulta, quam non permittit sanctitas loci, & quæ in ejus reverentiam ab Ecclesia prohibetur.

Porrò tantò gravius est sacrilegium, quantò fœdior est luxuria; quia tantò magis repugnat reverentiæ debitæ rebus sacris.

Nota. Peccatum luxuriæ confessarii cum Pœnitente, continet malitiam duplicis sacrilegii, tum contra votum castitatis, tum contra reverentiam Sacramenti, quod per hoc redditur odiosum ac suspectum, maximè si sumitur ut medium ad peccandum. Imò licèt tale peccatum non sit propriè incestus, quia non contrahitur cognatio spiritualis, nisi ex Baptismo & Confirmatione, cap. 3. *de cognat. spirit. in* 6. tamen habet etiam malitiam tamquam incestus spiritualis: nam est incestus quidam similitudinarius, ex cap. *Non debet* 30. quæst. 1. ubi Cælestinus Papa ait: *Non debet Episcopus, aut Presbyter commisceri cum mulieribus, quæ ei sua fuerint confessæ peccata. Si fortè (quod absit) hoc contigerit, sic pœniteat, quomodo de filia spirituali, Episcopus quindecim annos, presbyter duodecim, &c. & deponatur, si tamen inconscientiam populi devenerit.* Et, ex cap. *Omnes*, eod. *Quia per pœnitentiam contrahitur quoddam fœdus inter sacerdotem & mulierem confitentem, simile cognationi spirituali, ut tantum peccet eam carnaliter cognoscens, ac si esset sua spritualis filia*, ait S. Thom. in 4. dist. 42. quæst. 1. art. 2. ad 8. Hinc circumstantia hæc in confessione exprimi debet. *Sanchez, Delugo, &c.*

Quæst. III. *Quænam sunt species luxuriæ consummatæ contra naturam?*

Resp. Cum hæc peccata sint ea, in quibus non servantur conditiones, quas postulat natura actus venerei, ut ex eo possit fieri conceptio hominis, & hæ conditiones quinque sint, scilicet conjunctio duorum, eadem in utroque species, sexus diversus, organa seu vasa apta, & debitus modus, ideò sunt quinque ejusmodi peccata.

1. Mollities, seu pollutio propriè sumpta, quæ est voluntaria seminis effusio sine ullo concubitu: sive illud foras effundatur, ut in maribus, sive intus diffluat in matricem, ut in fœminis.

2. Inordinatus concumbendi modus, quo semen extra vas effunditur, aut effundendi periculum infertur, est peccatum mortale, cùm repug-

pugnet generationi, ad quam semen ex natura sua ordinatum est; & quidem gravius pollutione, cùm ei superaddat inordinatum congressum. Quòd si modus debitus non servetur, sed vir succumbat, vel aversè accedat more pecorum, vel a latere stet aut sedeat, tunc modò diligenter avertatur periculum effusionis extra vas juxta communem sententiam, non est peccatum per se mortale, sed veniale grave, nec contra naturam, sed præter naturam. Dico, *per se*, quia potest esse, & est plerumque signum concupiscentiæ mortalis, cum fit ex sola libidine sine causa, ut dicit S. Thom. Sed nullum erit peccatum, si hoc fiat ex necessitate, cùm scilicet ob dispositionem alterutrius corporis conjuges non possunt servare modum ordinarium; nam tunc alter modus non est incongruus respectu illorum, sed conveniens, modo diligenter avertatur periculum effusionis extra vas.

3. Sodomia imperfecta, quæ est commixtio maris cum fœmina non servatis debitis organis, seu instrumentis naturalibus.

4. Sodomia perfecta, quæ est commixtio duorum ejusdem sexus, ut maris cum mare, vel fœminæ cum fœmina. Nec refert in quo vase coeant masculi inter se, & fœminæ, sive in vase anteriori aut posteriori sive in ore, aut quavis alia parte; cum Sodomiæ perfectæ malitia consistat in affectu ad sexum indebitum, & sit completa eo modo quo potest, dum est applicatio membri ad membrum ejusdem sexus. Præter malitiam mortalem graviorem pollutione, potest habere alias adjunctas, ut adulterii, si fiat à persona conjugata vel cum illa; sacrilegii si cum sacra; incestus si cum consaguinea aut affini, &c. Debet autem pœnitens explicare in confessione an fuerit agens, vel patiens, quia ex parte agentis intervenit pollutio propria; quæ fortè non intervenit ex parte patientis (quamvis plerumque interveniat utrimque; & cùm sic intervenisse noscitur, exprimi debet.) Nam diversa sunt peccata voluntariè pollui, & solùm cooperari pollutioni alterius: aliud enim est non cohibere delectationem propriam illicitam, aliud procurare alienam. *Delugo.*

Hæc sodomia est diversæ speciei ab imperfecta. Nam non servare in copula carnali debitum sexum, est deformitas contra rectam rationem, notabiliter diversa à deformitate, quæ inest congressui, quo non servatur debitum instrumentum seu vas, servato debito sexu.

5. Bestialitas, quæ est coitus cum bestia sive ejusdem, sive diversi sexus, est scelus cæteris gravius: nam magis dedecet naturam rationalem ad Dei imaginem factam; & diversitas speciei magis repugnat instituto naturæ. Ad hoc revocatur congressus cum dæmone in forma hominis vel bruti, qui præter malitiam luxuriæ contra naturam, est etiam contra virtutem religionis, propter commercium & societatem cum capitali hoste Dei.

Porro hæc omnia peccata inter se specie differunt; nam singula habenr specialem & notabiliter diversam deformitatem castitati repugnantem. Hinc Alexander VII. damnavit hanc pro-

propoſitionem. *Mollities, Sodomia, & Beſtialitas ſunt peccata ejusdem ſpeciei infimæ, ideoque ſufficit dicere in confeſſione ſe procuraſſe pollutionem.* Sunt etiam graviora aliis ſpeciebus luxuriæ naturalis in ratione luxuriæ: nam per ſe magis ſunt contra naturam & finem generationis. Aliquæ tamen ex his ſpeciebus poſſunt eſſe graviores culpæ ex alia parte, ut ſcilicet involvunt malitiam alterius ſpeciei contra juſtitiam, pietatem, religionem: nam ſimplex pollutio non eſt abſolute majus crimen quàm concubitus cum matre, vel cum moniali.

Quæſt. IV. *An pollutio voluntaria eſt per ſe ſemper peccatum mortale?*

Reſp. Affirmat. *Ita omnes.* Conſtat. 1. Ex 1. ad Corinth. 6. *Neque adulteri, neque molles regnum Dei poſſidebunt.* Et, ad Epheſ. 5. *Omnis fornicator, aut immundus non habet hæreditatem in regno Chriſti & Dei.* Pollutio autem eſt vera immunditia ac impuritas, & quidem ſpecialis. Quia eſt intrinſecè mala, & crimen ſimplici fornicatione gravius. Nam graviter repugnat generationi & propagationi generis humani, ad quam ex natura ſua ordinatum eſt ſemen humanum: ideòque gravem continet inordinationem, quam Scriptura indicat, Geneſ. 38. ubi de Onam fundente ſemen in terra, ait: *Et idcirco percuſſit eum Dominus; quòd rem deteſtabilem faceret.* 3. Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Mollities jure naturæ prohibita non eſt: unde ſi Deus eam non interdixiſſet, ſæpe eſſet bona, & aliquando obligatoria ſub mortali.*

Quare, ſecundùm communem Doctorum ſententiam, nullo caſu, etſi non voluptatis, ſed ſolius mortis vitandæ cauſa, licet in ſe vel in alio quovis modo, pollutionem voluntariè procurare, admittere vel intendere, aut aliquid ſumere ea intentione ut etiam in ſomno accidat. Nam ipſe actus pollutionis independenter à delectatione, ſecundùm ſe graviter repugnat generationi, quæ ſola eſt finis ſeminis humani. Et ideo neque licet præbere, aut ſumere medicamentum ad corrumpendum ſemen, illudque emittendum via ordinaria ſine delectatione.

Porrò de diſtillatione, quæ eſt fluxus humoris quaſi medii inter urinam & ſemen, idem ſentiendum eſt, quod de pollutione, ſi fiat cum ſenſu delectationis venereæ. Cum autem fit ſine ulla commotione ſpirituum genitalium, & abſque omni carnali delectatione, de ea non eſt magis curandum quam de ſudore, inquit Cajetanus.

Obj. Licet corporis ſui partes abſcindere ad vitæ ſuæ conſervationem. Ergo, &c. *Reſp.* Diſparitas eſt, quòd partes corporis per ſe & primariò ordinentur ad totum conſtituendum; unde de illis diſponere licet ad totius conſervationem. At ſemen ſolùm inſtitutum eſt & ordinatum ad ſpeciei propagationem: ideòque eo uti non licet, niſi modo ad ſpeciei propagationem convenientem idoneo, & intra matrimonium. Addit Sanchez, quòd ſi ullo caſu liceret ſeminis effuſionem procurare extra actum conjugii, periculum eſſet ne ob vehementem voluptatem, quæ in ea ſentitur, homines paſſione excœcati & illecti, eam licentiam facilè extenderent ad plures

alios

alios casus, in detrimentum speciei humanæ, & sæpissimè illum casum adesse sibi falsò persuaderent. Nam si simul voluptate frui, & onera educandæ prolis vitare liceret, impediretur propagatio generis humani. Unde ad commune bonum, & ad occurrendum periculis alias futuris, debuit pollutio jure naturali prohiberi in omni casu. At cùm abscissio membri sit de se molesta, periculum non est, ne extenditur ultra casùs à natura concessos.

Dixi, *voluntaria.* Quia si pollutio non sit voluntaria nec in se nec in causa, ut sæpè fit in somno, vel quando ex causis naturalibus licitis oritur, non est peccatum, secluso consensu in delectationem. Nam omne peccatum imputabile est essentialiter voluntarium, vel directè, vel indirectè, aut interpretativè, in se vel in alio.

Pollutio tamen in somno facta mortalis est, si ante directè procurata est, vel si post somnum in ipsa evigilatione, cum plena advertentia placuit ob delectationem veneream: Aliàs non est peccatum, nisi indirectè procurata fuerit in excessu cibi vel potus, quia nemo potest peccare in somno, defectu libertatis. Ita *S. Tom. in* 4. *dist.* 9. *art.* 4. Quod si (ut multi docent) liceat evigilanti non impedire, sed permittere absolvi pollutionem jam in somno cœptam ad vitandum morbum, (modo absit periculum consentiendi in delectationem veneream, ad quod opus est oratione, quia, inquiunt, est præcisè pati ex necessitate effusionem seminis, non autem illam procurare;) tunc saltem est obligatio reprimendi delectationem per positivam displicentiam internam; nam non licet se habere indifferenter ad illam. Certò autem peccat, qui expergefactus promovet pollutionem in somno cœptam, addendo conatum: quia non præcisè patitur, sed positivè continuat illam. Imò dum pollutio naturaliter fluere sentitur, quovis tempore tenemur eam cohibere, alioqui displicentia interna, quam tenemur de venerea delectatione elicere, non est efficax.

Nota. Sæpe pollutio, præter propriam malitiam, habet aliam in confessione exprimendam, petitam vel ex qualitate personæ se polluentis, si est sacra vel conjugata: vel ex affectu ad aliam cum qua desideratur concubitus, quæ si sit soluta, malitiam habet fornicationis; si sacra, sacrilegii; si ejusdem sexus, sodomiæ; si conjugata, adulterii, &c. vel ex modo quo se polluit, si nempe fiat per tactus mutuos cum illa persona; nam hæc circumstantia pertinet ad speciem sodomiæ, si ambo sint ejusdem sexus; ad incestum si sint consanguinei aut affines, &c. idem dic de aliis luxuriæ peccatis.

Sed an licet desiderare pollutionem in somno contingentem, ut natura levetur seu sanetur, non intendendo pollutionem ipsam nec delectationem veneream: nec aliquid adhibendo ut pollutio in somno sequatur.

Resp. Azor cum aliis negat: quia pollutio est mala ex objecto suo & natura: at non licet etiam ob bonum finem desiderare id quod ex objecto suo malum est. Affirmant alii cum S. Antonino, 2. part. tit. 6. cap. 5. ubi ait: *Appe-*

Appetere habere pollutionem propter alleviationem naturæ tantùm sine peccato, id est, sine hoc quod det operam, sed via naturali, non est peccatum. Ratio quam affert Sanchez, est quia talis pollutio non procurata, sed via naturali proveniens, nullatenus est actus hominis, nec ejus voluntati subjectus, sed actus quidam & evacuatio naturalis, sicut sudor. Secùs de homicidio & fornicatione, quæ non sunt actus naturales, sed suapte natura liberi, & hominis voluntati subjecti.

Item controversia est utrùm liceat de pollutione in somno inculpabiliter eveniente gaudere, præcisè ob levamen naturæ & salutem corporis; quamvis consentiant omnes licitum esse gaudere de bono effectu illo ex ea orto. S. Thom. *in* 4. *dist.* 9. *art.* 4. *quæst.* 1. *ad* 5. de pollutione nocturna & inculpabili ait: *Si autem placeat ut naturæ exoneratio, vel alleviatio, peccatum non creditur.* Porrò constat esse mortale de illa gaudere propter delectationem veneream.

Quæst. V. *An est peccatum ponere actionem, ex qua prævidetur secutura pollutio, vel delectatio venerea?*

Resp. 2. Est mortale ponere sine urgenti necessitate actionem, ex qua tamquam causa proxima, prævidetur secutura pollutio, vel delectatio venerea, quamvis neutra aliunde intendatur, imò adsit propositum illos motus comprimendi cùm insurgent. Quia 1. Lex naturalis obligans ad non procurandam pollutionem & delectationem veneream, simul obligat graviter ad vitandas & auferendas causas horum motuum proximè excitativas, & per se in illos notabiliter influentes, ubi abest necessitas tales causas honestans. 2. Meritò effectus censetur voluntarius, & imputatur ponenti causam proximam sine necessitate eam cohonestante. Hinc graviter teneris ejusmodi actionem inchoatam deserere statim ob insurgentem pollutionem, vel delectationem veneream: nam si pergas in illa actione, effectus secutus censetur in illa volitus: volitio enim continuandi causam, est virtualiter & moraliter volitio effectus. *Lessius, Valentia, &c.*

Causa autem seu dispositiones proximæ horum motuum excitativæ, sunt actiones quæ per se sunt turpes, & natæ excitare motus venereos, aut turpitudinis speciem habent, nisi propriæ vel alienæ necessitatis titulis honestentur, ut aspectus & tactus partium prudendarum proprii vel alieni corporis, præsertim diversi sexus; lectio, auditio, locutio rerum valdè obscœnarum, & ad libidinem allicientium, quamvis ex sola curiositate fiat.

Dixi: *sine necessitate:* nam aspectus & tactus partium pudendarum alterius corporis ob nessitatem medendi, non est peccatum, secluso affectu pravo & periculo consensus in delectationem veneream. Nam in tali casu pollutio secuta non censetur voluntaria in causa, sed solùm permissa; quia adest justa ratio ponendi causam illam; & prosequenti jus suum non imputatur effectus præter intentionem secutus. Neque enim tenemur motus illos naturales & per se involuntarios impedire, cùm adest justa cau-

ſa non impediendi & abeſt conſenſus periculum. Sic chirurgus exercens ſuam artem circa mulierem, non peccat, etſi prævideat pollutionem inde ſecuturam, modò abſit periculum conſenſus in delectationem.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, non eſt mortale contra caſtitatem ponere actionem, ex qua tamquam cauſa ſeu diſpoſitione remota & per accidens, prævidetur ſecutura pollutio vel delectatio venerea, modò neutra intendatur, & abſit periculum conſenſus in delectationem veneream. Quia. 1. cùm illi motus facillimè & frequenter inſurgant naturaliter, in æſtimatione prudenti non cenſentur ſufficienter voluntarii in cauſa remota, ut imputentur illam ponenti ex alio fine; ſed è ſola natura corrupta oriri cenſentur: alioqui enim homo teneretur abſtinere à multis actionibus licitis ac neceſſariis, ne illos motus experiretur. Nec cauſæ illæ remotæ cenſentur moraliter illorum cauſæ; nec in illas conſentiens cenſetur velle talem effectum propter ſummam facilitatem, qua illi motus excitantur ex naturæ corruptione. Sed potiùs illa effuſio procedit è virtute naturali expellente. 2. Quia jus ſuum proſequenti, non imputatur effectus per accidens, & præter intentionem ſecutus.

Sanchez tamen ex communi docet tales cauſas ſine juſta cauſa ponere, eſſe veniale etiam contra caſtitatem: quia aliquantulum adverſatur caſtitati, quod ſine utilitate honeſta cogente ponatur cauſa remota, & per accidens motuum caſtitati inimicorum, & ad malum incitantium.

Cauſæ autem remotæ & per accidens horum motuum ſunt eæ, quæ nec ſunt per ſe turpes, nec ad luxuriam, ſed ad alios fines licitos per ſe ordinantur, nec turpitudinis ſpeciem habent; ſed vel per ſe honeſtæ ſunt, ut auditio confeſſionum: vel indifferentes, ut equitatio, eſus calidorum, ſtudium medicinæ, medicamenta, &c. Quare hæc, accedente honeſta & utili cauſa, & ſecluſo periculo conſenſus, ſunt licita, quamvis præter intentionem ex iis ſequatur pollutio, vel delectatio venerea. Nam tunc illi motus cenſentur ſolùm permiſſi, non voliti, eò quòd nulla ſit obligatio relinquendi opus honeſtum & utile, propter motum inordinatum & indeliberatum occaſione illius ex naturæ corruptione, præter intentionem & ſecluſo periculo conſenſus, exurgentem.

Quòd ſi eſſet periculum probabile conſentiendi in delectationem veneream, (ut ſi pluries quis in tali occaſione conſenſerit) tunc is, ex communi ſententia, tenetur ab illa actione, quantumvis honeſta & utili, v. g. auditione confeſſionum, abſtinere; nam non licet ſe probabili peccandi periculo exponere.

Quæſt. VI. *An eſt ſemper peccatum non expellere cogitationes de rebus venereis, ſed illis immorari?*

Reſp. Qui immoratur cum plena advertentia in cogitatione de rebus venereis, ſi adſit delectatio venerea, quæ non reprimatur, vel periculum conſenſus in illam aut in rem cogitatam,

tam, peccat mortaliter ratione talis delectationis vel periculi: venialiter verò ſi advertentia ſit ſolùm imperfecta ac ſemiplena, qualis eſt in ſemidormiente. Qui autem de talibus rebus cogitat ex juſta & honeſta cauſa, v. gr. ut tales res meliùs diſcernat ad confeſſarii vel medici munus rectè obeundum, non peccat, ſecluſo periculo conſenſus in rem cogitatam & delectationem: quia talis cogitatio non eſt mala neque in ſe, neque in effectu aut ratione periculi: Erit autem venialis culpa, ſi hoc ex mera curioſitate fiat, ſecluſis delectatione venerea, & periculo conſenſus in rem cogitatam, & affectu in ipſam: quæ tamen omnia rarò abſunt in cogitatione de his rebus abſque fine honeſto; nam hæc materia eſt valde lubrica & periculoſa.

Quæſt. VII. *Quænam ſunt peccata luxuriæ non conſummatæ?*

Reſp. Sunt deſideria, delectatio moroſa venerea, aſpectus, amplexus & tactus impudici, oſcula, verba obſcœna, geſtus turpes, &c. ſine effuſione ſeminis. Jam conſtat ex dictis, cap. 6. deſiderium ſimplex etſi inefficax actus luxurioſi, habere malitiam mortalem ejusdem ſpeciei; ſic deſiderium ſimplex copulæ cum conjugata vel conſanguinea habet malitiam adulterii vel inceſtus. Nunc de cæteris agam.

Quæſt. VIII. *An delectatio moroſa venerea extra conjugium eſt mortalis?*

Nota. 1. Delectatio moroſa eſt delectatio deliberata, ſive delectatio poſt ſufficientem advertentiam admiſſa, ſeu approbata, etſi unico inſtanti. Dicitur enim moroſa, non à mora temporis quo durat, cùm peccatum mortale unico inſtanti committi poſſit; ſed voluntatis, quæ poſt advertentiam ſufficientem ei immoratur, ea acceptando aut non rejiciendo. Hinc poteſt eſſe delectatio moroſa quamvis inſtantanea, ſi nempe voluntas in eam advertenter per unicum inſtans conſenſerit.

Nota 2. Triplex eſt delectatio, nempe ſpititualis, merè ſenſibilis, & venerea. Spiritualis eſt ea, quæ in ſola voluntate reſidet ſine ullo motu ſenſibili in corpore, ſive quæ eſt independens ab omni motu ſenſibili in corpore. Hæc delectatio, ſi ſit de actu mortali, eſt mortalis, & ſumit ſpeciem ab illo ut objecto. Delectatio merè ſenſibilis eſt, quæ oritur ex proportione ac conformitate rei ſenſibilis cum organo ſenſus, ſine ulla commotione ſpirituum genitalium circa partes venereas: qualis eſt delectatio, quæ percipitur ex tactu rei blandæ, ex guſtu, ex muſica, &c. Delectatio venerea eſt ea, quæ ſentitur circa partes venereas ex commotione ſpirituum genitalium, ſeu generationi inſervientium.

Reſp. Omnis deliberata delectatio venerea vel minima, extra conjugium quæſita aut admiſſa, eſt mortale peccatum, nec poteſt eſſe veniale ex levitate materiæ. *Eſt communis Doctorum ſententia.* Prob. Quia. 1. Omnis delectatio venerea ex natura ſua ordinatur ac tendit ad ſeminis effuſionem, eſtque inchoatio quædam illius: nam in omni delectatione venerea fit quædam reſolutio ſeminis, ejuſque

deductio ad partes venereas, ut testantur Aristotel. Galen. Hyppocrat. & medici. Ergo cùm seminis effusio voluntaria extra actum conjugalem sit mortalis, ut patet ex dictis de pollutione & fornicatione, omnis actus ad illam ex se tendens & ordinatus, est per se mortalis: nam dispositio sumit suam speciem ac malitiam moralem à forma, ad quam disponit, motus à termino ad quem tendit, medium à fine, causa a suo effectu. 2. Inter omnes constat, moraliter & practicè loquendo, minimam delectationem veneream quæsitam, vel deliberatè admissam extra conjugium, habere annexum periculum proximum peccati mortalis; eo quòd difficillimum sit & moraliter impossibile in re tam lubrica dijudicare ac determinare materiam levem, & ob summam naturæ corruptæ in talia propensionem sistere in certa delectationis parvitate, ita ut animus leviore delectatione illectus, graviorem non appetat, nec admittat. Ergo certum est etiam speculativè, delectationem veneream vel minimam, quæsitam aut admissam, esse mortalem; cùm certum sit etiam speculativè omnem actionem, cui per se annexum est periculum morale peccati mortalis, esse mortaliter malam; nam *qui amat periculum, in illo peribit.* Eccli. 3. & qui vult morale periculum peccati, vult saltem interpretativè ipsum peccatum.

Obj. In furto, in excessu cibi vel potus datur levitas materiæ. Ergo, &c. *Resp.* Disparitas est, quia rei vilis ablatio, levis excessus in cibo vel potu per se non ordinatur ad actum mortalem, nec inducit periculum graviter peccandi. At delectatio venerea vel minima ex se ordinatur ad effusionem seminis mortaliter malam extra conjugium, & per se inducit periculum consentiendi majori delectationi.

Nata. In societate nostra omnibus in virtute sanctæ obedientiæ prohibitum est, ne quis publicè, vel privatim sententiam huic oppositam, non modò ut veram & probabilem, sed ne ut tolerabilem quidem ulla ratione doceat, aut sibi placere significet, aut secundum illam cuiquam consilium det. Ex Congregat. 9. Decreto 24.

Quæst. IX. *An peccat mortaliter, qui post sufficientem advertentiam negativè se habet ad delectationem veneream, eam neque approbando, neque reprimendo?*

Resp. Affirmat. Quia voluntas tenetur reprimere positivè motus illicitos delectationis & sensualitatis, saltem, per actum displicentiæ. Ita S. Antoninus, Suarez, Vasquez, Azor, Lessius, & alii communiùs cum S. Th. 1. 2. quæst. 74. art. 6. ubi ait: *Contingere peccatum esse in ratione dupliciter. Uno modo quando imperat illicitas passiones .... alio modo quando non reprimit illicitum passionis motum: sicut cùm aliquis postquam deliberavit, quòd motus passionis insurgens est inordinatus, nihilominùs circa ipsum immoratur, & ipsum non expellit.* Prob. Quia. 1. Concil. Trident. sess. 5. canon. 5. definit concupiscentiam non posse nocere *non consentientibus, sed virtualiter per gratiam repugnantibus.* Ergo ut non noceat, non sufficit mera negatio consensus, sed requitur repugnantia seu displicentia positiva.

2. Ta-

2. Tales motus sunt ex objecto graviter inordinati, cùm juxta omnes sit mortale illis positivè consentire: item sunt ex natura sua dispositiones proximæ ad opus mortale, ad quòd valde pertrahunt & alliciunt appetitum. Ergo graviter disconvenit naturæ rationali & Legi divinæ se habere indifferenter ad illos; & voluntas, cujus est regere passiones secundùm rectam rationem ac Legem divinam, tenetur illos expressè ac positivè reprobare per formalem displicentiam. 3. Sicut non licet se habere indifferenter ad actus turpes ab alio circa se exercitos; ita nec ad motus turpes à dæmone vel ex naturæ corruptione in se excitatos. 4. Illis motibus per se annexum est periculum intrinsecum rei mortaliter malæ, & consensus in delectationem: nam ex se sunt dispositiones proximæ ad actum mortalem, nempe effusionem seminis, & per se vehementer alliciunt voluntatem ad consensum per sympathiam appetitus sensitivi cum rationali. Ergo requiritur positiva displicentia ad impediendum voluntatis consensum, sine qua non tollitur periculum consentiendi, cùm moraliter impossibile sit voluntatem diu se negativè habere circa objectum vehementer alliciens. Hinc illud, Prov. 4. *Omni custodia serva cor tuum.*

Imò sola illa displicentia non sufficit, sed illi motus prorsus expellendi sunt, præsertim deserendo actionem, quæ eos excitat, ni obstet causa justa. Tum quia tunc sola displicentia non videtur satis sincera, cùm vix discerni possit utrum sit vera displicentia, an fallacia voluntatis sibi imponentis, & illis motibus frui volentis. Tum quia homo tenetur impedire & expellere motus per se graviter inordinatos, saltem cùm abest justa causa eos permittendi. Hinc teneris sub mortali actiones etsi leviter turpes, ut sunt visus, locutiò, lectio rerum leviter obscœnarum ex sola curiositate dimittere statim, quæ excitant in te pollutionem, vel delectationem veneream vehementem, ut docet Valentia. Ubi autem adest justa causa non sic expellendi, ut si probabilis timor sit, ne ex majore resistentia magis augeantur, aut illis depulsis graviores insurgant, vel si ad illos motus expellendos dimittenda esset actio honesta, necessaria vel utilis, v. gr. auditio confessionum, studium casuum conscientiæ, tunc sufficiet displicentia vera: alioqui homines deberent semper esse anxii, & multa bona omittere.

Porrò medium aptissimum compescendi motus illos est mentem statim aliò avertere, & si perseverent, orare, signo crucis se munire, oculos ad imaginem Christi crucifixi convertere, cogitare de ejus passione, de igne æterno, morte, &c. interdum de re indifferenti, aut negotio quod animum applicet, & à tali objecto avocet.

Quæst. X. *An Delectatio morosa de actu luxuriæ, v. gr. copula cogitata, contrahit non solùm malitiam substantiæ operis, sed etiam circumstantiarum cognitarum ei annexarum, & speciem mutantium?*

Resp. Affirmat. *Ita S. Antonin. Cajetan. Suarez, & alii.* Quia talis

delectatio versatur circa opus ut cogitatum; ergo illius objectum est id omne quod cognoscitur; ac proinde non solùm opus, sed etiam circumstantiæ illi anexæ & cognitæ, sunt ejus objectum. Actus autem sumunt speciem ac malitiam à toto objecto suo, & ad illam contrahendam sufficit voluntarium indirectum ac interpretativum. Hinc simplex delectatio deliberata de copula cogitata cum conjugata vel consanguinea, pertinet ad speciem adulterii vel incestus.

Quæst. XI. *An oscula, aspectus, tactus impudici sunt culpa mortalis in non conjugatis?*

Resp. 1. Ista omnia, imò & amplexus, oscula & tactus partium etiam honestarum, ut faciei, manus, sunt culpa mortalis, si extra conjugium fiant ob delectationem veneream, quæ potest ex illis sequi, etiam ibi sistendo: idem dic de tactu partium proprii corporis. Est communis sententia, & constat ex dictis: nam mortale est, extra conjugium quærere aut advertenter admittere quamlibet delectationem veneream vel minimam, cùm hæc parvitatem materiæ non admittat, & ex se tendat ad seminis effusionem, ideòque ad pollutionem vel fornicationem in non conjugato.

Hinc (ut docet S. Antoninus) est etiam mortale permittere se tangi, etiam in facie vel manu, ab eo qui noscitur ad id moveri amore libidinoso, quia est cooperari & consentire alterius culpæ mortali. Digni autem sunt morte, non solùm qui mala faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, *ad Rom.* 1.

Resp. Tactus partium pudendarum aut pudendis proximarum corporis, ejusdem vel diversi sexus, sunt mortales, si fiant vel admittantur sine necessitate medendi, etsi non ob delectationem veneream, sed ex sola curiositate vel joco. *Ita Sanchez, Layman, & alii communiter.* Quia. 1. Hi tactus ad delectationem veneream ex se tendunt, illamque valdè excitant, & sic sunt causa illius proxima: imò ex suapte natura ad effusionem seminis referuntur. Ergo simul cum illa graviter prohibentur: nam prohibita graviter re aliqua, prohibentur etiam graviter omnia, quæ per se ad illam excitant & ordinantur. Deinde causa participat malitiam sui effectus. 2. Hi tactus sunt impudici, & comprehenduntur nomine impudicitiæ, quæ ad Gal. 5. dicitur excludere à regno Dei.

Hinc seclusa necessitate medendi, tactum partium inhonestarum in se permittere ab alio fieri, est mortale; & quisque tenetur quantùm potest, omnino talia impedire in se, & illis resistere, cùm sint intrinsecè mala.

Item mortale est propria pudenda sine necessitate tangere, si delectatio venerea ex eo tactu oriatur & prævideatur, quia per se tendit ad pollutionem. Ita Sanchez, secùs dicens, si tactus ille ex curiositate, levitate, absque libidine & delectationis ac pollutionis periculo fiat; quia deficit animus libidinosus, nec intervenit ea turpitudo, quæ in tactu alieno; nec idem periculum. Hoc tamen non omnino vacat periculo nec peccato.

Resp.

Resp. 3. Aſpectus partium pudendarum alterius ſexus, item concubitus viri cum fœmina, quamvis non animo libidinoſo, ſed ex ſola curioſitate vel levitate, mortalis eſt. Quia ad veneream libidinem & pollutionem in hac naturæ corruptione per ſe multum excitat, & periculum morale conſentiendi in delectationem veneream affert, & valdè honeſtati naturali adverſatur. *Ita Sanchez, Reginald. Layman, &c.*

Aſpectus verò pudendorum ejusdem ſexus, vel proprii corporis, aut coitus animalium ex ſola curioſitate vel levitate, ſeclufis affectu venereo, ſcandalo, & periculo pollutionis, ac delectationis venereæ, juxta multos eſt ſolùm venialis; quia nec graviter honeſtati adverſatur, nec adeò ad luxuriam per ſe incitat. Poteſt tamen eſſe mortalis ratione periculi, ſpectata aſpicientis ſpeciali fragilitate: quod non rarò adeſt in juvenibus, quare ab his graviter deterrendi ſunt. Et certò mortalis eſt, ſi fiat ex voluptate deliberatè quæſita.

Reſp. 4. Amplexus, tactus & oſcula etiam in partibus honeſtis, ob ſolam delectationem merè ſenſibilem & nondum actu veneream, ſunt culpa mortalis inter perſonas diverſi ſexus libidinis capaces, ſaltem ſi fiant cum mora vel repetitione, quamvis non intendatur expreſsè delectatio venerea. Quia illi actus ſic exerciti, per ſe non parùm excitant commotionem ſpirituum genitalium, & delectationem veneream, quæ neceſſitate quadam phyſica oritur ex tali delectatione ſenſibili, ſaltem repetita vel diuturna: & quia ſuppoſita propenſione naturæ inordinata in voluptates carnis, non poſſunt ſic uſurpari abſque delectatione moroſa concubitus: aut ſaltem in hac naturæ corruptione ingerunt periculum morale delectationis venereæ, & conſenſus in illam; & ſic ſunt cauſaliter libidinoſi, utpote libidinis cauſæ. Malitia autem talium actuum non ex fine ſolùm, ſed etiam ex effectu, quem pariunt, ſumi debet. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Eſt probabilis opinio, quæ dicit eſſe tantùm veniale oſculum habitum ob delectationem carnalem & ſenſibilem, quæ ex oſculo oritur, ſecluſo periculo conſenſus ulterioris, & pollutionis.*

Reſp. 5. Amplexus, contactus manuum, oſcula in facie, ſi juxta morem patriæ fiant urbanitatis ac benevolentiæ honeſtæ cauſâ, non ſunt peccata per ſe, quia non ſunt impudica, nec per ſe tendunt in actum venereum, & fiunt ob rationabilem cauſam. Ita communiter cum S. Thoma 2. 2. quæſt. 154. art. 4. Si verò iſta fiant ex aliqua vanitate, joco, levitate, petulantia veniali, juxta multos, ſunt ſolùm venialia, modò abſit omnis affectus libidinoſus, & periculum peccati gravis tam in ſe quàm in alio, nec habita ratione conſtitutionis perſonarum, delectationem veneream multùm excitent.

Si autem iſta ſine cauſa exercita, longiora ſint, aut crebro fiant inter perſonas libidinis capaces, ſunt mortalia. Quia arguunt affectum ad libidinem, & excitant delectationem veneream, afferuntque morale periculum conſenſus in illam. Nam (ut

rectè

rectè monent) in materia tam lubrica, quæ de se essent solùm venialia, si repetantur aut diutiùs protrahantur, fiunt mortalia, curiositate aut levitate degenerante in libidinem.

Quare admittens oscula morosa, aut crebra, aut indecentia, item tactus mamillarum, peccat mortaliter. Quia cooperantur affectui libidinoso alterius, qui satis per ista indicatur.

Nota. Oscula, amplexus ob delectationem veneream, tactus & aspectus impudici mortales supradicti ex communi sententia sunt ejusdem speciei moralis ac actus consummatus, seu concubitus, ad quem suapte natura referuntur, quamvis hic non intendatur. Quia sunt dispositio proxima ad concubitum, & media per se ad illum tendentia; dispositio autem & media sumunt malitiam à suo termino & fine: ac proinde ista omnia contrahunt diversam specie malitiam, pro diversitate personarum, à quibus, & circa quas exercentur: ut malitiam sodomiæ, si cum simili sexu exerceatur: adulterii, si cum conjugata aliena: incestus, si cum cognata, &c. Nam cùm opera circa eas personas differant specie, ita etiam actus, qui sunt dispositio & media per se ad illa tendentia: quare circumstantia agentis & patientis exprimi debet in confessione. *Ita Sanchez, Lessius, & alii.* Impudicus verò sui ipsius tactus ad mollitiem pertinet, nisi aliò referatur ex intentione agentis.

Quæst. XII. *Quale peccatum est loqui, canere, legere, vel audire turpia & obscœna?*

Resp. Est mortale, si fiat extra conjugium ob delectationem veneream, cum probabili periculo illius in se vel in aliis, aut cum animo se oblectandi rebus illis. *Ita S. Antonin. Navarr. Sanchez, & alii communiter.* Quia delectatio venerea extra conjugium est ex objecto mortalis, cum sit mortale ei consentire. Ergo est mortale intendere vel procurare illam, aut ejus periculum probabile in se vel in aliis. Delectatio verò de actu turpi apprehenso est per se mortalis: ergo & illam verbis fovere.

Secluso autem omni affectu venereo, & periculo delectationis venereæ ac scandali, turpia loqui vel canere solùm ex levitate, vel legere aut audire ex mera curiositate, est saltem veniale. Nam hæ adversantur castitati, & prohibentur Ephes. 4. *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat.* Et, cap. 5. *Fornicatio autem, & omnis immunditia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos; aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas.* Tamen juxta S. Antoninum, & alios, non est mortale, quia non est per se gravis inordinatio. *De hoc nulli dubium est, quòd qui dicit verba turpia & lasciva hac intentione, ut se vel alium provocet ad luxuriam, vel mente se delectandi in locutione & cogitatione turpium, extra matrimonium, mortaliter peccat . . . . Sed ubi talia verba turpia dicuntur ex quadam levitate ad solatium, quamvis de se non videantur mortalia, quia peccata oris, secundùm Thomam, per maximè judicantur quoad gravitatem peccati ex intentione proferentis; tamen per accidens potest esse mortale ibi, ratione scandali seu ruinæ inde sequentis in mente alicu-*

jus, ut cùm audientes ſunt debiles ſpiritu, & verba eſſent multùm laſciva. Idem videtur dicendum de facientibus, vel cantantibus cantilenas plenas laſciviis, ait S. Antonin. part. 2. tit. 5. cap. 1. §. 8.

Sed quia in praxi raro abeſt periculum turpis deſiderii aut complacentiæ, ſive in proferente ac legente, ſive in audientibus ſermones, cantiones, vel lectiones rerum turpium ac laſcivarum in vel coram juvenibus aut aliis infirmis ſpiritu, raro vacant culpa mortali, nam *corrumpunt mores bonos colloquia mala*, 1. ad Cor. 15. *& præbent verba ad res ipſas ingreſſum*, ait S. Athanaſ. Hinc obſcœna proferens tenetur in confeſſione exprimere numerum eorum, quibus fuit occaſio turpis deſiderii vel delectationis. Qui verò alteri præbet occaſionem ſermonis turpis continuandi cum aliorum periculo, vel præſtat authoritatem verbis turpibus, peccat mortaliter, etiam ſi rem narratam interiùs non approbet, nam complacentia vel approbatio exterior rei mortalis, eſt mortalis.

Idem eſt de geſtibus turpibus ac de turpiloquiis, cùm ſint etiam ſigna ad luxuriam incitantia, & de turpibus ſpectaculis ac comœdiis. Qui autem libros turpes & amatorios habent, non ſunt abſolvendi, niſi illos comburant.

Quæſt. XIII. *An licent oſcula, amplexus, tactus, &c. in ſponſis, & viduis?*

Reſp. 1. Omnis delectatio venerea, aſpectus & tactus turpis ſeu partium pudendarum, & quivis actus luxuriæ, ſunt mortales in viduis & ſponſis. *Ita Sanchez, & alii communiter.* Quia cùm omnis delectatio venerea & actus libidinoſus ſuapte natura ordinetur ac tendat ad effuſionem ſeminis & copulam, eſt mortalis in non conjugatis: cùm effuſio ſeminis & copula ſit in ipſis mortalis: nam medium à fine, & actio à termino ad quem tendit, malitiam ac ſpeciem ſumit. Cùm ergo copula tam ſit ſponſis ac viduis illicita, quàm aliis ſolutis: tam etiam iis illicitus eſt omnis actus turpis ac impudicus. Et verò cùm ſponſalia ſint ſolùm promiſſio futuri matrimonii, non traditio corporum, nullum tribuunt jus præſens in corpus alterius in ordine ad copulam hic & nunc exercendam, nec proide ad actus qui ad illam per ſe ordinantur: ſicuti munus judicis exercere hodie non licet ei, cui præcisè promiſſum eſt.

Itaque ſolùm licent ſponſis amplexus & oſcula honeſta, juxta morem patriæ, amoris honeſti ſignificandi & fovendi cauſa. Hinc ſponſi non debent relinqui ſoli, obpericulum actuum impudicorum, vel etiam copulæ, ut S. Carolus & Doctores paſſim monent.

Reſp. 2. In ſponſis ac viduis mortalis eſt voluntaria delectatio carnalis, ſeu delectatio appetitus ſenſitivi de copula futura aut præterita, vel de copula apprehenſa ſub conditione ſi adeſſet matrimonium. *Ita Sanchez, Azor, & alii communiter.* Quia delectatio carnalis, quæ ex cogitatione copulæ futuræ vel præteritæ, vel conditionalis oritur, eſt delectatio abſoluta, præſens & conjuncta cum actuali commotione ſpirituum genitalium per ſe ordinata ad copulam præſentem: ſive carnalis illa delectatio eſt delectatio venerea præſens & volun-

voluntaria, quæ ex ſe ordinatur ad copulam præſentem, ideòque ſemper mortalis eſt in non conjugatis. Nam copula præſens ſeu actualis ſemper eſt mortalis in non conjugatis: Ergo & omnis actus ad illam ex ſe ordinatus ac tendens. Et vero appetitus ſenſitivus ſequitur imaginationem, quæ non poteſt præſcindere, nec apponere conditiones.

Porrò ſunt qui docent poſſe excuſari à mortali eos, qui abſque commotione venerea apprehendunt actum conjugalem ut præteritum vel futurum, approbantes quòd illum exercuerint aut exercituri ſint; eo quòd non approbent illud opus, niſi quatenus fuit vel erit iis licitum; ſed monet talem mentis apprehenſionem, cùm vix poſſit eſſe ſine delectatione venerea, eſſe ſtatim rejiciendam, & numquam accerſendam. Neque enim eſt in noſtra poteſtate ſiſtere in delectatione merè ſpirituali, dum certa objecta apprehendimus.

Quæſt. XIV. *Quænam ſunt filiæ Luxuriæ?*

Reſp. Ex S. Gregorio & Thoma ſunt octo. Quatuor ex parte intellectus, nempe cœcitas mentis, præcipitatio, inconſideratio, & inconſtantia: quæ ſunt mortales, cùm ideò præceptum aliquod in re gravi violatur. Et quatuor ex parte voluntatis. 1. Amor ſui inordinatus, quo luxurioſus carnem ſuam & carnis voluptates ita diligit, ut in iis finem ultimum ponat, ſuas cogitationes ac curas ad illarum aſſecutionem referendo. 2. Odium Dei, qui voluptates illas graviter vetat & punit. 3. Affectus præſentis ſæculi, hoc eſt, vitæ præſentis, & rerum hanc oblectantium, quò ita iſtis inhæret, ut contentus eſſet in hoc mundo ſemper manere, de beatitudinis cœleſtis conſecutione haud ſolicitus. 4. Horror, & deſperatio futuri ſæculi: horror quidem, quia ſcit ſe poſt mortem impuris voluptatibus privatum iri, & earum loco ſupplicia acerbiſſima ſubiturum. Deſperatio verò; quia obſcœnas voluptates deſerere quaſi impoſſibile reputat. Hæc quatuor ſunt mortalia.

Quæſt. XV. *Quænam ſunt remedia contra Luxuriam?*

Reſp. Iſta. 1. Oratio humilis & frequens, nemo enim poteſt eſſe caſtus, niſi Deus det, *Sap.* 8.

2. Mortificatio & cuſtodia ſenſuum, maximè viſus. *Virginem ne conſpicias, ne fortè ſcandalizeris in decore illius.... Averte faciem tuam à muliere compta, & ne circumſpicias ſpeciem alienam. Propter ſpeciem mulieris multi perierunt: & ex hoc concupiſcentia quaſi ignis exardeſcit.* Eccli. 9. Et S. Auguſt. epiſt. 109. ait: *Oculi veſtri etſi jaciuntur in aliquem, figantur in neminem ... Nec ſolo tactu, ſed affectu quoque & aſpectu appetitur, & appetit fœmina. Nec dicatis vos habere animos pudicos, ſi habeatis oculos impudicos.* Unde illud S. Gregor. M. l. 21. moral. cap. 2. *Intueri non licet, quod non licet concupiſcere.*

3. Sobrietas, ſeu uſus moderatus vini, quod non ſolum modicum, ſed etiam aqua permixtum ſit præſer-

tim in juvenibus: nam ex Proverb. 20. *Luxuriosa res vinum.* Item abstinentia seu moderatus esus ciborum: nam copia nimia humorum & sanguinis suppeditat materiam tentationum carnis: temperantia autem superfluitatem humorum impedit ac tollit. Unde Ezech. 16. dicitur: *Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius & filiarum ejus . . . & fecerunt abominationes coram me.*

4. Vitatio occasionum, quales sunt familiaritates & colloquia inter personas diversi sexus, frequentatio improborum, lectio librorum obscœnorum, & amatoriorum, choreæ, comœdiæ, spectacula, &c. Hoc vitium vincitur fugiendo. *Contra libidinis impetum apprehende fugam, si vis obtinere victoriam,* ait Sanctus Augustin. Et, *Qui amat periculum, in illo peribit,* Eccli. 3. Quocirca monendi sunt parentes, ne umquam lectum communem permittant pueris diversi sexus, etiam fratribus & sororibus, nec patiantur secum liberos decumbere in eodem lecto, nec si grandiores sint, in eodem cubiculo: hoc enim perniciosum est eorum castitati, ut experientia constat.

5. Fuga otii: *Multam enim malitiam docuit otiositas,* Eccli. 33.

6. Frequens Confessio, & communio cum debitis dispositionibus.

7. Carnis macerationes, & jejunia, cilicium, catena ferrea, &c. Nam *hoc genus non ejicitur nisi per orationem & jejunium,* Matth. 17. & contraria contrariis curantur.

8. Eleemosynæ, & alia charitatis opera, quæ valent ad obtinendas à Deo uberiores ac potentiores gratias.

9. Assidua piorum librorum lectio, & meditatio Passionis Christi, ac æternorum. *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, & in æternum non peccabis,* Eccli. 7.

10. Occurrente tentatione cogitare Deum adesse præsentem, justum peccati vindicem, & virtutis remuneratorem; & sæpe animo volvere illud S. Gregorii: *Momentaneum est quod delectat, æternum quod cruciat.*

11. Initio tentationis fortiter resistere, & statim avertere cogitationem ad quidvis aliud licitum primò occurrens, sed præsertim ad Passionem Christi, &c. *Diabolus serpens est lubricus, cujus si capiti, hoc est, primæ suggestioni non resistitur, totus interna cordis, dum sentitur, illabitur,* ait. S. Hieron. in Eccles. cap. 9. *Resistite diabolo, & fugiet à vobis,* Jac. 4. Si nihilominus tentatio duret, orare, cogitare de morte, de pœnis inferni, &c. Intueri imaginem Christi patientis, vel eum animo comtemplari; signo Crucis cor munire; considerare neminem, quantacumque fame prematur, sumpturum esse cibum, si sciret venenum ei esse admixtum, ideóque sibi mortem illaturum: *Numquid potest aliquis gustare, quod gustatum affert mortem?* Job. 6. Quantò magis metus certæ mortis animæ deterrere debet!

12. Nascentem voluntatis sensum præsenti aliquo dolore accito extinguere.

Denique multùm juvabit habere stabilem Confessarium pium ac pru-

 den-

dentem, ejuſque pia conſilia ſequi: nam ſuggeret remedia, quæ pœnitenti erunt utiliora, & huic tentationi ſuperandæ aptiora.

Nota. Iſta remedia valent etiam contra alia vitia & tentationes.

ARTICULUS V.

De Ira.

Quæſt. I. Q*uid eſt Ira?*

Reſp. Eſt inordinatus appetitus vindictæ. Ira autem eſt inordinata dupliciter. 1. Ex parte objecti, cùm quis vindictam optat ei, qui non meruit, vel majorem quàm meruit, vel inferendam ſine legitima authoritate; vel licèt ſit juſta, non tamen eam appetit ut juſtam, ſed ut ſatiativam animi ſui malevoli. Ira ſic inordinata, eſt peccatum mortale ex genere ſuo, cùm ſit contra charitatem & juſtitiam. Hinc, ad Gal. 5. ira numeratur inter opera carnis excludentia à regno Dei. Poteſt tamen eſſe venialis ob defectum ſufficientis advertentiæ, vel ob levitatem materiæ.

2. In modo iraſcendi, *utpotè ſi quis nimis ardenter iraſcatur interiùs, vel ſi nimis exteriùs manifeſtet ſigna iræ. Et ſic ira ſecundùm ſe non habet ex ſuo genere rationem peccati mortalis*, ait S. Thom. quæſt. 158. art. 3. Poteſt tamen eſſe mortalis ratione ſcandali, blaſphemiæ, injuriæ, convitii, maledicti, &c. quæ ex nimia iræ commotione oriuntur.

Quæ II. *Quænam ſunt filiæ iræ?*

Reſp. Sunt. 1. Indignatio, quæ eſt animi commotio contra alium, ob malum ab illo acceptum, quia hoc indignum reputat. Sæpe venialis eſt: mortalis vero ratione maledicti, contumeliæ, gravis odii, contemptus, vindictæ, vel ſcandali.

2. Tumor mentis, qui eſt æſtus quidam excandeſcentis animi, & excogitantis diverſas vindictæ vias. Mortalis vel venialis eſt pro qualitate vindictæ excogitatæ & expetitæ.

3. Clamor, qui eſt inordinata & confuſa locutio, poteſt eſſe mortalis ratione convitii, maledicti, ſcandali, &c.

Denique blaſphemia, contumelia, maledictio, rixa, pugnæ, ſeditiones, vulnera, homicidium. Quæ omnia ſunt ex genere ſuo mortalia, utpote contra charitatem & juſtitiam.

Quæſt. III. *Quænam ſunt iræ remedia?*

Reſp. Præcipua ſunt conſiderare quàm ſit injuſta & pernicioſa; orare; meditari manſuetudinem Chriſti; nil umquam agere & loqui ex motu vel in motu iræ, ſed ſolùm poſtquam ſedatus eſt; omni cura impedire iræ motum, & excitatum ſtatim reprimere; exercere frequentes actus charitatis; manſuetudinis, patientiæ, humilitatis, &c.

ARTICULUS VI.

De Invidia.

Quæſt. I. Q*uid eſt invidia?*

Reſp. Eſt triſtitia de bono proximi, quatenus videtur imminuere gloriam vel excellentiam noſtram, quia nempe in eo bono ab eo æquamur vel ſuperamur. Ad eam revocatur gaudium de malo alieno, quatenus id bonum invidentis æſtimatur. Mortalis

talis eſt ex genere ſuo: nam directè opponitur charitati, cujus eſt de bono proximi gaudere, & de illius malo dolere: Et, ad Galat. 5. invidia dicitur excludere à regno Dei. Eſtque diabolicum vitium, ex Sap. 2. *Invidia diaboli mors introivit in orbem terrarum. Imitantur autem illam, qui ſunt ex parte illius.* Invidia autem ſumpta pro habitu, eſt vitium inclinans ad talem triſtitiam, & ad gaudium prædictum.

Nota. Ex S. Thom. 2. 2. q. 36. art. 2. triſtitia de bono alieno poteſt contingere quatuor modis. 1. Cùm quis dolet de bono alicujus, v. gr. poteſtate, in quantùm ex eo ſibi vel aliis damnum timet. Talis triſtitia eſt licita, ſi inde timeas malum certò injuſtè inferendum, ob quod liceret eum privare tali bono, ſi haberes poteſtatem ad id legitimam: ſecùs, eſt illicita. 2. Poteſt quis dolere de bono alterius, non ex eo quòd ipſe habet bonum, ſed ex eo quòd ſibi deeſt bonum illud, quod alter habet, ita ut minimè cupiat alterum illo carere. Et hoc non eſt invidia, ſed æmulatio, quæ ſi ſit circa bona ſpiritualia & honeſta; laudabilis eſt: ſi autem ſit de bonis temporalibus, poteſt eſſe cum culpa & ſine culpa, prout bonum eſt dolenti proportionatum & neceſſarium, vel improportionatum & ſupervacaneum, & prout refertur ab bonum vel malum finem. 3. Cùm quis dolet de bono alterius, quia is eo indignus eſt. Quæ triſtitia mortalis eſt, ſi fit de bonis ſupernaturalibus: vel ſi quis Dei providentiam arguat, quòd peccatoribus bona temporalia largiatur, & bonos affligat; nam eſt Blaſphemia. 4. Cùm quis dolet de bonis alicujus in quantùm alter æquat aut ſuperat ipſum bonis illis. Hoc eſt propriè invidia: *Et iſtud ſemper eſt pravum, ut etiam Philoſophus dicit in 2. Reth. Quia dolet de eo, de quo gaudendum eſt, ſcilicet de bono proximi*, ait. S. Thom.

Quæſt. II. *Quænam ſunt filiæ Invidiæ?*

Reſp. Sunt, 1. Odium. 2. Delectatio. 3. Gaudium in malis proximi. 4. Suſurratio, quæ eſt ſermo, quo ſine juſta cauſa refertur alicui de alio aliquid aptum ad diſſolvendam ejus amicitiam cum illo. Mortalis eſt contra juſtitiam, quia per illam grave damnum proximo injuſtè infertur. Nam quisque habet jus, ne per injuriam, ſeu ſine juſta cauſa privetur amicitia alterius, quæ eſt magnum bonum, juxta illud, Eccli. 6. *Amicus fidelis protectio fortis: qui invenit illum, invenit theſaurum. Amico fideli nulla comparatio, &c.* Hinc illud, Eccli. 21. *Suſurro coinquinabit animam ſuam, & in omnibus odietur.* Et illud 28. *Suſurro & bilinguis maledictus: multos enim turbabit pacem habentes.* Quare ſuſurratio eſt graviſſimum peccatum; ut patet etiam ex Prov. 6. ubi dicitur: *ſex ſunt quæ odit ſpecialiter Dominus, & ſeptimum deteſtatur anima ejus*, nempè, *eum qui ſeminat inter fratres diſcordias.*

Ad ſuſurrationem moralem ſufficit quòd ſine juſta cauſa referatur alicui de alio aliquid aptum ad diſſolvendam ejus amicitiam cum illo, licèt referatur ſine intentione eam diſſolvendi: quia tunc ponitur injuſtè & voluntariè cauſa diſſolutionis amicitiæ

tiæ. Quare susurro tenetur restituere in quantùm potest, amicitiam injustè ab ipso ablatam, & alia damna inde secuta, perinde ac detractor famam, cùm sit causa injusta talium damnorum.

Alia sunt etiam mortalia ex genere suo. Unde, ad Rom. 1. inter eos, qui digni sunt morte, recensentur *pleni invidia, malignitate, susurrones, detractores, sine affectione, &c.*

Quæst. III. *Quænam sunt invidiæ remedia?*

Resp. Præter orationem sunt hæc. 1. Considerare te non ideò minus habere; invidiam invidenti nil prodesse; nam non ideo alter carebit bono, quod tu invides, nec tu illud obtinebis, etiam si eo careat: quinimò gravissimum inferre malum, privando invidum gratia ac amicitia Dei, & beatitudine æterna; econtra gaudendo de bono proximi propter Deum, te mereri augmentum gloriæ æternæ, quod est bonum infinito majus omnibus bonis temporalibus. 2. Sæpe gaudere de bono proximi, quia est proximus, quem sicut te ipsum diligere debes propter Deum. 3. Gratificari ei cui invides, illum laudare, orare Deum pro ejus bono, & gratias agere Deo propter beneficia ab eo in ipsum collata, &c. 4. Humilitas & contemptus gloriæ ac honoris humani: *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes*, ad Gal. 5.

ARTICULUS VII.

De Acedia.

Quæst. I. *Quid est Acedia, & quale peccatum?*

Resp. Acedia latè sumpta est quodvis tædium, seu animi remissio in exercitio virtutum, ob laborem, seu molestiam ac difficultatem adjunctam. Sic sumpta non est vitium speciale, sed generale: quia (ut ait S. Thomas) omnè vitium refugit bonum virtutis oppositæ; estque contra illam virtutem, cujus actus refugit. Est autem peccatum mortale vel veniale, prout ex illa violatur præceptum in re gravi vel levi.

Acedia strictè sumpta est tristitia & tædium de divina amicitia apprehensa ut mala propter adjunctam difficultatem illius obtinendæ & conservandæ per laboriosa virtutum exercitia, & voluptatum illicitarum fugam: unde fit, ut quis amicitiam illam non curet. Sic sumpta, est vitium speciale, & per se mortale, nam specialiter & graviter charitati Dei repugnat.

Quæst. II. *Quænam sunt filiæ Acediæ?*

Resp. Sunt 1. Malitia, qua quis odit bona spiritualia, & vellet ea non esse, aut qua ipsum pœnitet bonum fecisse; aut quà contemnit Dei beneficium, verbi gr. cupiendo non agnovisse Christum, non fuisse Religionem professum, &c. ob difficultates, quæ in Dei obsequio superandæ sunt. Est mortalis ex genere suo. 2. Pusillanimitas. 3. Desperatio. 4. Rancor, qui est indignatio & fastidium adversus eos, qui ad virtutum opera & fervorem inducunt, ideoque eos refugit.

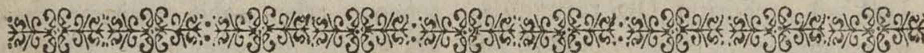
5. Torpor, qui est languor animi, quo bonum vel omittitur, vel negligenter fit. Est mortalis, si bonum sit graviter præceptum; & semper valde

valde periculosus est, disponitque ad mortale.

6. Evagatio mentis in oratione aliisve exercitiis spiritualibus. Mortalis est in oratione vel exercitio spirituali graviter præcepto, si in parte notabili voluntariè duret; venialis verò in oratione non præcepta, nisi sit circa objecta graviter illicita, quæ placeant.

Quæst. III. *Quænam sunt Accediæ remedia?*

Resp. Præcipua sunt oratio, omnia religionis & pietatis exercitia, quotidiana meditatio rerum cœlestium, laborum ac Passionis Christi & Sanctorum, perfectionum ac beneficiorum Dei; præmiorum fervidæ charitatis; brevitatis laborum, æternæ beatitudinis, damnorum temporis, &c. lectio librorum spiritualium; quotidiana auditio Missæ; frequens confessio & communio cum debitis dispositionibus; temperantia; fuga otii; macerationes carnis, &c.

TRACTATUS DE VIRTUTIBUS THEOLOGICIS.

Nota 1. Virtus generatim rectè definitur habitus habilitans vel inclinans ad rectam operationem; & consequenter perficiens ac rectè disponens subjectum, cui inest. Unde ex S. August. lib. 83. quæst. q. 31. *Virtus est animi habitus naturæ modo atque rationi consentaneus.*

Virtutes dividuntur, 1. In intellectuales, quæ intellectum habilem reddunt seu inclinant ad actum verum; & in virtutes voluntatis, quæ voluntatem habilem reddunt, vel inclinant ad actum honestum. 2. In theologicas, & morales. Virtutes theologicæ, de quibus hic agitur, sunt eæ, quæ habent Deum pro objecto materiali immediato saltem primario, & aliquam ejus perfectionem pro formali, seu motivo saltem principali. Tres sunt, nempe Fides, Spes & charitas. *De Virtutibus Moralibus suo loco.*

Nota 2. Virtutum actus alii sunt eliciti, alii imperati. Actus elicitus alicujus virtutis est, qui ab illa immediatè procedit. Imperatus est actus pertinens ad unam virtutem, sed qui ex motu ac imperio alterius virtutis fit, & ab ea assumitur tamquam medium ad proprium finem assequendum.

PARS

PARS PRIMA.

DE FIDE.

CAPUT I.

De natura & necessitate Fidei.

Quæst. I. QUid est Fides?

Resp. Fides actualis est assensus supernaturalis & firmissimus, datus rebus à Deo revelatis propter Dei revelantis authoritatem, seu veracitatem. Hinc objectum ejus materiale sunt res omnes a Deo revelatæ: formale verò est authoritas Dei revelantis, per quam summè repugnat Deum falli & fallere? nam summa Dei authoritas in revelando, quæ idem est ac veracitas, est complexum tum ex sapientia infinita; qua Deus perfectissimè novit omnia ut sunt, nec potest errare: tum ex bonitate infinita, qua vult revelare res ut illas cognoscit, nec potest fallere. Quare Fides divina excludit omnem dubitationem, & formidinem saltem voluntariam. Fides habitualis est habitus per se infusus, elicitivus actuum Fidei cum auxilio gratiæ: sive est habitus per se infusus, permanenter habilitans ad actus Fidei eliciendos.

Nota. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Assensus Fidei supernaturalis & utilis ad salutem, stat cum notitia solùm probabili revelationis: imò cum formidine, qua quis formidat ne non sit locutus Deus.*

Quæst. II. *An & qualis actus Fidei est necessarius necessitate medii?*

Nota. 1. Illud est necessarium necessitate medii ad salutem, sine quo salus obtineri nequit, etiamsi illius omissio sit inculpabilis. Illud est necessarium necessitate præcepti, quod est præceptum, & sine quo proinde salus obtineri nequit, si culpabiliter omittatur, nisi hæc omissio per pœnitentiam remittatur. Si tamen sit necessarium hac sola necessitate, ejus omissio inculpabilis non impedit salutem. Porro quidquid necessarium est necessitate medii, est etiam necessarium necessitate præcepti, si sit in nostra potestate: nam eodem præcepto quo tenemur procurare nostram salutem, tenemur etiam nobis comparare media ad salutem necessaria. Certum est autem habitus Fidei, spei & charitatis esse omnibus, etiam infantibus, necessarios necessitate medii, *ex Conc. Trident. sess. 6. cap. 7.* nam nemo unquam justificatur sine infusione habituum Fidei, spei, & charitatis. Sed nullus actus virtutis est infantibus necessarius ad salutem, cùm nullius sint capaces, & tamen salvari possint.

Nota. 2. Aliquid credi potest, vel expressè, hoc est, distinctè, & secundùm se ac proprium conceptum; vel implicitè, id est, non distinctè, non secundùm se, sed confusè, & in alio in quo continetur: ut cùm creditur quidquid Ecclesia credit, tunc creduntur implicitè omnia dogmata Fidei.

Resp. 1. Omnibus adultis est necessarium necessitate medii credere explicitè actu supernaturali Deum existere, providere saluti hominum, & justos remunerari vita æterna. Const. ex Heb. 11. *Sine fide impossibile est placere Deo.*

Cre-

Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est, & in quirentibus se remunerator sit. Et, ex Conc. Trident. sess. 6. cap. 7. *sine qua* (Fide) *nulli contigit umquam justificatio.* Nam Deus non vult salvare adultos, sine propria eorum cooperatione, quæ non potest sine tali Fide salutem procurare. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Non nisi Fides unius Dei necessaria videtur necessitate medii, non autem explicita remuneratoris.* Requiritur autem explicita Fides Dei ut remuneratoris supernaturalis, nempe per vitam æternam in cœlo, quam solus Deus revelavit & promisit; quæque est supernaturalis merces.

Resp. 2. Nunc ab Evangelii promulgatione omnibus adultis necessaria est necessitate medii Fides explicita incarnationis quoad divinitatem, humanitatem, passionem, mortem, & resurrectionem Christi Salvatoris nostri.

Prob. 1. Ex Joann. 17. *Hæc est vita æterna* (id est, *via* assequendæ vitæ æternæ) *ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti, Jesum Christum.* Et, ad Galat. 2. *Non justificatur homo ex operibus Legis, nisi per Fidem Jesu Christi. Et nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex Fide Christi.* Ubi Apostolus agit de Fide in Jesum Christum, qualem habebat ac prædicabat, & docentur Fideles. At talis Fides est Fides explicita Christi ut veri Dei & hominis, pro salute hominum mortui, &c. Deinde Fides Christi in sensu proprio id significat; & per Fidem Christi plus intelligitur quàm per Fidem Dei ut remuneratoris, & saluti humanæ providentis, quæ est Fides implicita Christi. Idem docent Patres.

2. Ex Conc. Trident. sess. 6. cap. 6. ubi exponens ea, quæ ad justificationem credi debent, ait: *Liberè moventur in Deum, credentes vera esse, quæ divinitùs revelata & promissa sunt atque illud imprimis, à Deo justificari impium per gratiam ejus, per redemptionem quæ est in Christo Jesu.*

3. Ex. S. August. lib de corrept. & grat. cap. 7. *A damnatione se non liberabunt, qui dicere poterunt se non audivisse Evangelium Christi.* Et infrà: *Quicumque ab illa damnatione ista divinæ gratiæ largitate discreti sunt, non est dubium quòd & procuratur eis audiendum Evangelium, & cùm audiunt, credunt, &c.*

4. Quia homines debent nosse viam salutis pro ratione status in quo versantur: at Christus est via salutis nostræ, ut ipse testatur Joann. 14. *Ego sum via, veritas & vita.* Et verò non est verisimile Deum voluisse Fidem explicitam Christi pro ejus gloria & salute nostra mortui, & authoris salutis nostræ, & jam ubique publicè prædicati, non esse magis necessariam, quàm sit cognitio aliarum rerum, à quibus non ita pendet salus nostra; præsertim cùm hoc ad honorem Christi conducat.

Resp. 3. Nunc etiam sic necessaria est Fides explicita SS. Trinitatis. Quia 1. Fides SS. Trinitatis est objectum Fidei nostræ primarium, & fundamentum salutis nostræ; & ideo Baptismus, qui est sacramentum Fidei, necessariò conferri debet in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, ex Matth. 28. *Docete omnes gentes, bapti-*

zantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. At quod eſt ſalutis fundamentum, id certè ſecundùm ſe & explicitè requiritur. Fides explicita Incarnationis non poteſt eſſe ſine Fide explicita Trinitatis: nam (ut ait S. Thom. 2. 2. quæſt. 2. art. 8.) *In Myſterio. Incarnationis hoc continetur, quòd Filius Dei carnem aſſumpſerit, quòd per gratiam Spiritus Sancti mundum renovaverit, & quòd de Spiritu Sancto conceptus fuerit.* 3. Ex Symbolo Athanaſiano ab Eccleſia uſu recepto, & approbato, ibi: *Fides Catholica hæc eſt, ut unum Deum in Trinitate, & Trinitatem in unitate veneremur, &c. Sed neceſſarium eſt ad æternam ſalutem, ut incarnationem quoque Domini noſtri Jeſu Chriſti fideliter credat, &c..... Hæc eſt Fides Catholica, quam niſi quiſque fideliter firmiterque crediderit, ſalvus eſſe non poterit.*

Reſp. 4. Neceſſe eſt neceſſitate medii, ut adulti credant generatim vera eſſe omnia, quæ à Deo revelata & promiſſa ſunt, quæque per Eccleſiam credenda propoſuit; ideoque credant implicitè omnia Fidei dogmata, ex Conc. Trid. ſeſſ. 6. cap. 6. ſuprà cit. Et verò authoritas Dei revelantis exigit: ut ſaltem ſic generatim credantur omnia, quæ ipſe revelavit.

Quæſt. III. *An & quarum rerum Fides explicita præcepta ſit?*

Reſp. 1. Extat præceptum ſpeciale Fidei. Conſtat 1. Ex Marc. 1. *Credite Evangelio.* Et, cap. ult. *Prædicate Evangelium .... Qui non crediderit, condemnabitur.* 2. Quia Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Fides non cenſetur cadere ſub præceptum ſpeciale & ſecundùm ſe.* Hoc præceptum obligat tum ad credendum & confitendum, tum ad dicendum quæ credenda ſunt; prohibetque omnem infidelitatem internam ac externam, & ignorantiam credendorum.

Reſp. 2. Ex communi ſententia omnes adulti tenentur ſub mortali: ob materiæ gravitatem, credere explicitè, ideoque ſcire & addiſcere, 1. Myſteria Trinitatis & Incarnationis: nam omnia quæ ſunt neceſſaria neceſſitate medii, ſunt etiam adultis neceſſaria neceſſitate præcepti, ſi ſint in eorum poteſtate; quia quiſque tenetur omnia media ad ſalutem neceſſaria aſſumere, cum ex Lege divina & charitate ſui teneatur ſalutem ſuam procurare. Præterea illa myſteria ſunt primarium Fidei objectum, ergo ſi quæ objecta tenemur explicitè credere, maximè iſta.

2. Omnes articulos Symboli, ſaltem quoad ſubſtantiam & ſenſum, ita ut de ſingulis interrogati ſciant reſpondere. Conſtat tum ex Marc. cap. ult. cit. tum ex canonibus 58. 59. 105. diſt. 4. de conſecr. & catechiſmo Romano; tum ex praxi perpetua Eccleſiæ, quæ ſemper Symboli notitiam à fidelibus exigit, nec ullum adultum ſine illa ad Baptiſmum admiſit: tum quia præceptum Fidei obligat per ſe ad præcipua ſaltem Fidei Chriſtianæ capita, ſeu articulos cognoſcendum & credendum; idque exigit ſtatus ac profeſſio hominis chriſtiani, qui debet ſcire myſteria & doctrinam Chriſti, ſaltem quoad ſubſtantialia capita, quæ ut omnibus cognoſcenda & credenda Apoſtoli divino inſtinctu diſpoſuerunt.

3. Sa-

3. Sacrameuta, ſaltem ea quæ debent aut volunt ſuſcipere; eorum efficaciam, & diſpoſitiones neceſſarias ad ea debitè & utiliter recipienda: nam ſine tali cognitione non poſſunt illa religiosè ac dignè ſuſcipere. Item ſacrificum Miſſæ: nam tenetur ei reverenter ac devotè intereſſe.

4. Tenentur ſcire omnia Dei & Eccleſiæ præcepta & omnes obligationes ad ſuum ſtatum, munus ac officium pertinentes. Nam ſingula præcepta obligant ad ſui cognitionem, cùm ſine ea obſervari nequeant: præcipiens enim finem præcipit ſimul media ad illum neceſſaria. Imò, ut notat Delugo, cognitio & Fides mandatorum Dei neceſſaria eſt non ſolùm ex præcepto aliarum virtutum, ſed etiam ex ipſa vittute Fidei, quatenus ſunt veritates à Deo revelatæ, ut ab omnibus credantur, & in praxim reducantur: nam quando Deus aliquid univerſaliter præcipit, atque proponit & revelat, ut à ſubditis omnibus obſervetur, ipſa virtus Fidei obligat ad credendum poſitivè præceptum, & ad audiendum & cognoſcendum illud. Neque hæc poſſunt ſine gravi irreverentia contra authoritatem divinam omitti.

5. Orationem Dominicam: nam datur præceptum orandi; & hæc oratio præſcripta eſt à Chriſto, Matth. 6. *Sic orabitis* ut Eccleſia dicit in Miſſa: *Præceptis ſalutaribus moniti..... audemus dicere: Pater noſter, &c.* continetque omnia à Deo petenda.

Ex præcepto autem Eccleſiæ, & conſuetudine vim Legis habente, tenentur omnes ſcire memoriter Symbolum Apoſtolorum, Decalogum, Orationem Dominicam, & quidem lingua quam intelligant, atque etiam modum formandæ Crucis. Debent autem horum omnium ſenſum percipere, cum debeant iſta ſcire, ut res Fidei credant, & ſervent præcepta. Idem videtur de Salutatione Angelica, ob conſuetudinem Eccleſiæ curantis & exigentis ut diſcatur, & uſum omnium fidelium, contra quem qui illam addiſceae negligeret, ab omnibus meritò reprehenderetur.

Porrò hæc omnia tenentur pueri addiſcere pro ſuo captu, cùm primum uſum rationis aſſecuti fuerint. Quia tunc debent vitam ſuam ad finem ultimum dirigere, elicere actus Fidei, ſpei & charitatis, ſervare mandata, &c. Unde tenentur parentes ea tunc ipſos docere vel per ſe, vel per alios.

Hinc peccant mortaliter. 1. Omnes qui iſta culpabiliter ignorant, vel diſcere negligunt. 2. Parentes, Domini, & ſuperiores, qui non curant ut liberi & ſubditi hæc omnia calleant. 3. Parochi, qui oves ſuas in iis diligenter non erudiunt, &c.

Nota. Parochi, confeſſarii & concionatores tenentur eam ſcientiam rerum Fidei & præceptorum habere, ut & aliis explicare, & difficultates ſaltem communes intelligere ac diluere poſſint; alioqui non poſſunt alios rectè inſtituere, ex Malach. 2. *Labia enim ſacerdotis cuſtodient ſcientiam, & Legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum eſt.* Epiſcopi verò longè ampliorem & perfectiorem cognitionem habere debent, cùm ex officio teneantur Fidem ex-

plicare, tueri, & fallacias hæreticorum dissolvere, ex cap. 1. ad Tit. & 1. ad Tim. 3. *Oportet Episcopum esse Doctorem.*

Quæst. IV. *Quandonam præceptum Fidei internæ obligat?*

Nota. Præceptum aliud est affirmativum, aliud negativum. Affirmativum est quod aliquem actum positivum præcipit primariò & ratione sui; obligatque semper, sed non pro omni tempore. *Præcepta affirmativa* (inquit S. Thom. 2 2. quæst. 3. art. 2. *non obligant ad semper, etsi semper obligent. Obligant autem pro loco & tempore secundùm alias circumstantias debitas.* Præceptum negativum est illud, quod vetat aliquem actum, obligatque semper & pro omni tempore. In quolibet autem præcepto affirmativo divino, quo præcipitur actus virtutis, includitur præceptum negativum, quo prohibetur peccatum oppositum: nam ex affirmatione alicujus rectè infertur negatio contrarii illius.

Resp. 1. Duplex est Fidei divinæ præceptum: aliud affirmativum, quod nos obligat ad credendum certo tempore explicitè certas veritates revelatas, implicitè verò cæteras omnes, & ad ediscendas res Fidei. Aliud negativum, quod obligat ad numquam dissentiendum ulli rei a Deo revelatæ, nec de ulla dubitandum. Nam dissentire uni veritati vel minimæ sufficienter propositæ ut à Deo revelatæ, aut de illa deliberatè dubitare, est gravissima injuria in Deum, quasi in aliqua re falli aut fallere possit, & ejus testimonium non sit in omnibus etiam minimis infallibile.

Resp. 2. Præceptum Fidei obligat per se ad eliciendum actum Fidei, 1. Initio usus rationis, ubi res credendæ sufficienter propositæ sunt ut à Deo revelatæ: tunc enim assensus omitti aut suspendi nequit sine injuria gravi authoritatis divinæ: hoc ipso enim, quod Deus revelavit aliqua ut à nobis credantur, & talis revelatio nobis sufficienter proposita est, ita ut eam prudenter negare, aut de ea dubitare nequeamus; reverentia debita divinæ veracitati, quam cultu intellectuali supremo colere debemus, exigit ut rebus revelatis firmissimum assensum statim præbeamus, quem tunc sine gravi irreverentia negare, vel omittere non possumus. Præterea tenentur adulti, ubi primùm possunt, debitum mentis obsequium Deo præstare, atque se & omnia sua in Deum ut finem ultimum dirigere: ad quod necessaria est Fides actualis. Idem dic de infidelibus adultis: ubi primùm Fides Catholica sufficienter eis proposita est.

2. In quolibet probabili mortis periculo. Quia tunc maximè urget obligatio tendendi in Deum, eumque colendi per actus præcipuos virtutum, Deus autem, (ut docet S. August. enchir. cap. 3.) Fide, spe, & charitate maximè colitur. Prætereà justus sicut vivere, sic mori debet ex Fide.

3. Sæpe in vita. Nam præceptum tam gravis momenti non pro aliquibus vicibus solùm, sed pro plurimis à Deo sancitum est; cùm actibus Fidei Deus maximè colatur, & vita justi, per illos alatur ac conservetur, juxta illud, ad Gal. 3. *Justus ex Fide vivit.*

Hinc

Hinc Innocentius XI. damnavit has propositiones. 17. *Satis est actum Fidei semel in vita elicere.* 65. *Sufficit ista mysteria* (Trinitatis & Incarnationis) *semel credidisse.*

4. Cùm gravis tentatio contra Fidem ingruit, quæ superari non posse videatur, nisi per contrarium actum Fidei. Nám cùm hoc præceptum Fidei prohibeat omnem dissensum ac dubitationem circa veritates revelatas, præcipit etiam media necessaria ad hæc vitanda.

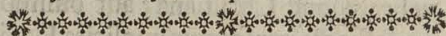
5. Quando facienda est Professio Fidei exterior: nam sine actu interno non esset vera professio Fidei, sed illius simulatio.

6. Quoties quis in hæresim vel dubitationem voluntariam lapsus est. Quia actus Fidei explicitus ac formalis, necessarius est ad justificationem in adulto, qui Fidei habitu caret; & quia injuria primæ veritati illata resarcienda est.

Obligat autem per accidens, seu ratione alterius præcepti, ad quod servandum necessarius est actus Fidei. 1. Quando urget gravis tentatio contra aliam virtutem, quæ sine actu Fidei vinci posse non videtur: nam quisque tenetur assumere medium necessarium ad vitandum peccatum. 2. Quoties ex præcepto eliciendus est actus aliarum virtutum, putà spei, charitatis, religionis, pœnitentiæ, &c. Nam actus virtutum supernaturales necessariò præsupponunt actum Fidei saltem implicitum, seu imperceptibilem. 3. Actus Fidei requiritur ad justificationem peccatoris adulti.

ACTUS FIDEI.

Domine Deus omnipotens & incomprehensibilis! firmissimè credo te esse verum Deum unum in essentia ac natura, & trinum in personis, Patrem, Filium, Spiritum Sanctum, rerum omnium Factorem, supremum Dominum ac Rectorem, & finem ultimum, super omnia colendum & amandum; qui beatitudine æterna ac perfecta Fideles justos remuneras, malos verò æternis mulctas suppliciis. Credo secundam Personam, nempe Filium, factam esse hominem ex Maria semper Virgine: hunc Deum hominem pro salute nostra passum & mortuum esse, deinde tertia die resurrexisse, & postea cœlum conscendisse, unde descendet, omnes homines judicaturus secundùm cujusque opera: Neminem nisi per ejus merita salvari, nec ullum donum salutare accipere posse, & peccatores non nisi per ejus gratiam ac merita gratis justificari. Denique, mi Deus, credo generatim quæcumque revelasti ac promisisti, & quæcumque credit Ecclesia Catholica, Apostolica, & Romana, quæ sola vera est Ecclesia tua, & in qua sola salus obtineri potest. Hæc omnia firmissimè credo, quia tu ea revelasti, qui, cùm sis infinita sapientia, & summa bonitas ac sanctitas, nec falli nec fallere potes.

CAPUT II.

De actu externo, seu Confessione Fidei.

Quæst. I. *AN extat præceptum confitendi exteriùs fidem suo tempore?*

Resp. Affirm. Constat, 1. Ex Rom. 10. *Corde creditur ad justitiam: ore autem confessio fit ad salutem.* Et, ex Luc. 9. infrà citand. 2. Ex SS. Patribus. Pro omnibus sit S. August. lib. de fide & Sym-

Symb. cap. 1. *Fides officium à nobis exigit & cordis & linguæ.* 3. Ex perpetuo usu ac sensu Ecclesiæ. Et verò honor authoritati Dei revelantis debitus exigit, ut non solùm assensu interno, sed etiam professione externa ei adhæreamus, & nos subjiciamus.

Hoc præceptum, quatenus est negativum, prohibet pro quolibet tempore negationem fidei etiam merè externam: & quatenus affirmativum, præcipit confessionem externam procerto tempore.

Quæst. II. *Quandonam obligat præceptum fidem exterius confitendi?*

Resp. Ex communi sententia obligat etiam cum vitæ damno, quoties per ejus omissionem subtraheretur honor Deo debitus, vel utilitas proximo impendenda; ut cùm prudenter speratur ex confessione Fidei conversio infidelium, vel confirmatio fidelium infirmorum, qui aliàs vacillaturi aut Fidem negaturi putentur; aut quando ex taciturnitate sequeretur contemptus religionis, vel scandalum, vel confirmatio in errore, perversio aliquorum; aut minueretur apud infideles existimatio de Deo vel religione Christiana; aut omissio confessionis censeretur implicita Fidei negatio. Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 3. art. 2. *Confiteri*, inquit, *Fidem non semper, neque in quolibet loco est de necessitate salutis, sed in aliquo loco & tempore, quando scilicet per omissionem hujus confessionis subtraheretur honor debitus Deo, & etiam utilitas proximis impendenda: putà si aliquis interrogatus de fide taceret, & ex hoc crederetur vel quòd non haberet Fidem, vel quòd Fides non esset vera, vel alii per ejus taciturnitatem reverterentur à Fide: in hujusmodi enim casibus confessio Fidei est de necessitate salutis.* Et, ad 2. *In casu necessitatis ubi fides periclitatur, quilibet tenetur Fidem suam aliis propalare, vel ad instructionem aliorum fidelium, sive confirmationem: vel ad reprimendum infidelium insultationem.*

Prob. 1. Ex Luc. 9. *Qui me erubuerit & meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cùm venerit in majestate sua.* At tunc non confiteri clare & apertè Fidem cùm ad. est tam gravis causa eam exteriùs confitendi, est Christum & ejus doctrinam erubescere. 2. Quia actus cujuslibet virtutis, sive internus sive externus, præceptus est, cùm necessarius est ad Finem præcepti, qui est charitas, juxta illud 1. ad Tim. 1. *Finis præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & Fide non ficta.* At in prædictis casibus professio Fidei necessaria est ad charitatem Dei & proximi. Ergo.

Dixi, *clarè & apertè:* nam qui utitur verbis ambiguis, quæ ab interrogante accipiantur pro negatione, erubescit sanè professionem doctrinæ christianæ, ut notant Suarez & Delugo.

Quisque etiam tenetur impedire, si potest, peccata contra fidem & religionem. Nam quælibet virtus obligat ad impedienda quæ illi adversantur; alioquin Deus afficeretur injuria. Quare si videas Dei nomen blasphemari, vel dogmata fidei impugnari, honorem Dei lædi, vel religionem contemni, sacras virgines vel templa profanari, &c. hæc impedire, si possis, teneris etiam cum periculo vitæ, nam tunc Dei honor debitus, & sacrorum reverentia, & charitas in Deum id exigunt. Secùs, si prudenter judices oppositionem tuam magis obfuturam, quàm profuturam.

Item tenetur veritates practicas non minus

minùs quàm ſpeculativas à Chriſto traditas, facto & dicto profiteri, & tueri non ſolùm coram infidelibus, ſed etiam coram mundanis hominibus, quando honor Chriſti, vel ædificatio proximi id exigit: nam generaliter Chriſtus dixit: *Qui me erubuerit, & meos ſermones, hunc Filius hominis erubeſcet.*

Quæſt. III. *An licet aliquando fidem exterius tantùm negare ad vitandum mortem, & dira ſupplicia?*

Reſp. Numquam licet. Prob. 2. Ex Matth. 10. *Qui negaverit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo.* 2. Ex perpetua Traditione, & praxi Eccleſiæ, quæ id ut graviſſimum crimen ſemper habuit: & Helceſeitas ut hæreticos damnavit, quod dicerent id licere, modò fides in corde retineretur; & graviſſimis pœnis mulctabat eos, qui in perſecutionibus fidem Chriſti negabant tantùm exteriùs, ad mortem acerbiſſimam vitandam. 3. Illa negatio exterior eſt mendacium pernicioſum in re graviſſima; & gravem injuriam Deo infert, exteriùs proteſtando eum non ſummè veracem. Item dedecus eſt Domini, quòd ſervus dedignetur eum agnoſcere ut Dominum, & eo ipſo neget ei cultum debitum.

Hinc Catholicus à quovis interrogatus de ſua religione, peccaret graviter contra fidem, 1. Negando ſe eſſe Chriſtianum, vel Catholicum; qui negaret ſe veram Chriſti fidem tenere. 2. Reſpondendo ſe eſſe Turcam vel Judæum, aut Gentilem: quia hoc ipſo negaret ſe eſſe Chriſtianum. 3. Dicendo non eſſe Papiſtam, vel ſe eſſe Calviniſtam, Lutheranum, &c. Quia hoc ipſo negaret ſe eſſe Catholicum, quod eſt veram Chriſti fidem negare. At Sacerdos vel Religioſus, rogatus num ſit Sacerdos vel Religioſus peccaret quidem negando ſe eſſe, quia mentiretur; non tamen negaret fidem, quia non negaret ſe eſſe Catholicum, cùm multi laici ſæculares ſint Catholoci.

Quæſt. IV. *An licet aliquando falſam Religionem ſimulare verbis aut factis?*

Reſp. Nunquam licet, nec proinde exercere actiones, quæ ex ſe, vel ex lege, vel ex communi uſu ſunt profeſſio exterior falſæ religionis: ut genuflexio, thurificatio coram idolo, oratio ad Mahometem, &c. quamvis fiant ſimulatè, & ad vitandam diram mortem. *Prob.* 1. Ex perpetuo ſenſu & uſu Eccleſiæ, quæ ſemper abhorruit à ritibus externis infidelium, & quæ tam graviter punit eos, qui ſimulatè ſolum idola adorabant, vel libellum à Magiſtratu infideli accipiebant, quo ſignificaretur quamvis falſo, ipſos ſatisfeciſſe edicto ſacrificandi idolis. 2. Quia ſicut eodem præcepto affirmativo fidei præcipitur veræ Fidei internus aſſenſus, & externa confeſſio: ſic eodem præcepto negativo prohibetur falſæ Fidei internus aſſenſus, & externa profeſſio, quæ intrinſecè mala eſt, utpote mendacium facti pernicioſum in re maximi momenti. 3. Qui ſimulatè exercet actionem, quæ eſt profeſſio falſæ religionis, hanc exteriùs factò profitetur, & facto oſtendit ſe eſſe falſæ religionis ſectatorem, verbi gratia, Idolatram, Mahometanum, Judæum, vel Hæreticum; ac proinde facto & opere externo negat ſe eſſe Chriſtianum vel Catholicum, quod ſemper

eſt

est intrinsecè malum, & Deo graviter injuriosum.

Cæterùm neque Jehu, lib. 4. Regum, cap. 10. laudatur, quòd simulaverit se velle sacrificare Baal, sed solum quod domum Achab delevisset, & cultum Baal destruxisset. Neque Elisæus permisit Naam adorare Idolum per simulationem, sed solùm incurvare se, ut rex illi inniteretur dum coram Idolo genuflecteret: quia Naaman hoc obsequium civile tenebatur præstare Regi, qui solebat sive in foro, sive in templo, inniti humero alterius, & quem de more sustinere non poterat Naaman, si Rege genuflectente ipse rectus staret, ideoque debebat se inclinare, ut Regem sustineret: quod erat obsequium merè civile erga Regem; & aliis adstantibus satis notum erat Naaman genuflectere obsequii civilis causa. Unde Elisæus solùm permisit Naaman exercitium officii Civilis suo Regi exhibendi etiam cum hic sua idola adoraret.

Hinc nunquam licet, 1. Cœnam hæreticam sumere, aut cum hæreticis in propriis ipsorum cæremoniis vel precibus communicare, verbi gratia, simul cum iis psalmos canere, &c. quia id faciens censeretur cum illis communicare in falsa religione, & illam facto profiteri; & sic veram fidem virtualiter exterius negaret.

2. Interesse concionibus vel conventibus hæreticorum, non solùm cum adest periculum subversionis, vel scandali; sed etiam quoties id censetur à vera fide defectio, aut simulatio defectionis. Item nec licèt obedire principis edicto, quo præciperet subditis suis adire conciones hæreticorum, etiam si verbis protestaretur se nolle cogere quemquam ad religionem mutandum. Quia talis edicti observatio per se apta est ad Catholicos paulatim pervertendos, & ad conciliandam authoritatem hæresi, ac vilipensionem fidei Catholicæ; imò est honoratio exterior falsæ doctrinæ; quæ sic magno concursu auditur. Ideo Paulus V. Anglis bis rescripsit hoc non licere. Non peccat tamen, qui extra has circumstantias, & scandali ac perversionis periculum, ob aliquam causam justam templa hæreticorum ingreditur, ibique eorum conciones audit, non ut cum illis communicet, sed ut observet quid ibi agatur, vel prædicetur. Sed, ut notat Sanchez, mera curiositas non sufficit, ut licitè quis ejusmodi conciones audiat, sed requiritur aliqua causa gravis.

3. Seriò uti vestibus vel aliis signis, quæ solùm adhibentur ad professionem vel exercitium falsæ religionis: nam qui uteretur, falsam religionem hoc ipso profiteretur, & ita facto verâ fidem negaret. Secùs de vestibus & signis, quæ distinguunt nationem ab alia.

De signis autem & vestibus, quæ distinguunt infideles à fidelibus, qualis est tobalia propria Turcarum, vel Romæ pileus flavus Judæorum, controvertitur. Toletus & alii multi negant unquam licere iis uti, quia illorum gestatio est professio externa infidelitatis. Certè nemo negare potest iis vestibus uti non licere, si nulla adest causa fidem occultandi: nam tunc meritò censeris negasse fidem, aut velle illius desertorem videri, quod est intrinsecè malum; tunc enim censeris ea uti ad te distinguendum à fidelibus.

Quæst.

Quæſt. V. *An licet aliquando fidem veram occultare?*

Reſp. 1. Non licet, quoties præceptum confitendi exteriùs fidem obligat & urget. Patet: nam violaretur.

Reſp. 2. Si quis à poteſtate publica puta à principe, judice, magiſtratu, vel tyranno interrogetur etiam privatim, tenetur clarè & apertè confiteri fidem, etiam cum certo vitæ periculo. *Prob.* Quia 1. Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Si à poteſtate publica quis interrogetur, fidem ingenuè confiteri ut Deo & fidei glorioſum conſulo; tacere ut peccaminoſum per ſe non damno.* 2. Alioqui Chriſtum & ejus doctrinam erubeſceret. 3. Qui à poteſtate publica etſi injuſtè interrogatus de Religione, profitetur ſe eſſe Catholicum, ſignificat ſe magni facere Fidem catholicam, & pro ea quodlibet periculum ſubire paratum eſſe: quod ſanè Fidei & Deo ejus authori valde honorificum eſt. Econtra ſi diſſimulet Fidem, indicat ſe parvi facere Fidem catholicam; & ſic Fidei catholicæ dedecus inferret. 4. Silentium in hac circumſtantia per ſe & regulariter cenſetur ſignum, vel negatæ Fidei, vel erubeſcentiæ, vel timoris pœnæ, ob quam ſilens non vult Fidem confiteri, aut ſaltem dat grave ſcandalum.

Quòd ſi à perſona privata quis interrogetur publicè, tenetur etiam confiteri Fidem, quia alioqui ſubtraheretur magnus honor Deo ac religioni debitus, vel daretur ſcandalum proximo. Ita *Suarez.*

Multi docent eum, qui privatim à privato interrogatur, poſſe tacere, aut interrogationem eludere, dicendo, verbi gratia, Quid ad te? quid me interrogas? modò inde nullum ſequatur detrimentum honoris Deo debiti, aut ſcandalum proximi, ſpectatis circumſtantiis. Sed hoc alii negant, quia cenſent repugnare præcepto abſoluto confitendi Fidem. Porrò aliquando ſilentium ex circumſtantiis in ordine ad ſcandalum vel ad dedecus religionis, æquivalet negationi vel erubeſcentiæ: ut ſi te tacente alius reſpondeat te Fidem negare, cui tamen ob verecundiam vel metum non contradicas. *Delugo.*

Reſp. 3. Licet Chriſtiano fugere, vel ſe occultare tempore perſecutionis, ſi ex ejus fuga nullum Fidei detrimentum in aliis, vel ſcandalum oriatur. *Prob.* 1. Ex Matth. 10. *Cùm perſequentur vos in civitate iſta, fugite in aliam.* 2. Ex Apoſtolorum & S. Athanaſii ac aliorum Sanctorum exemplo. 3. Quia præceptum confitendi Fidem, utpote affirmativum, non obligat pro omni tempore, ſed tantùm ubi honor Dei, vel utilitas proximi id exigit. 4. Fugiens extra neceſſitatem divini honoris vel utilitatis proximi, Fidem non negat, imò quodam modo profitetur: non enim fugeret, ſi Fidem non retineret.

Hæc tamen fuga illicita eſt ei, cujus præſentia neceſſaria eſt ad confirmandos alios in Fide: nam talis ex charitate, vel etiam ex officio, ſi ſit Paſtor, tenetur ad manendum etiam cum periculo vitæ. Item Paſtori non licet fugere, cùm oves ejus opera egent, quia tenetur ex officio eis providere, ex Joann. 10. *Bonus Paſtor animam*

mam suam dat pro ovibus suis. Secùs, si suis subditis vel communi bono utilius sit, ut ad tempus se subducat, & in eorum bonum se reservet, providendo eis necessaria vel per se occulte, vel per alium: nam tunc charitas fugam postulat.

Nota. Seclusa necessitate vel utilitate Fidei & proximi, confessio Fidei publica est illicita in his casibus: 1. Si quis temerè se exponat periculo suppliciorum, quæ fortè tolerare non poterit: quia tunc imprudenter se exponit periculo negandæ Fidei. 2. Si per eam detur infidelibus occasio peccandi, fidemque persequendi: nam per illam impeditur majus bonum, imò inferretur magnum periculum, ac damnum proximo & religioni. Unde illud, Matth. 7. *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne fortè conculcent eas pedibus suis, & conversi, dirumpant vos.* Ita S. Thom. ad 3. addens, *Sed si utilitas fidei aliqua speretur, aut necessitas adsit, contempta perturbatione infidelium, debet homo publicè Fidem confiteri.*

CAPUT III.

De peccatis Fidei oppositis.

Tria vulgò numerantur, nempe infidelitas specificè sumpta, Hæresis, & Apostasia.

Quæst. I. QUid & quotuplex est infidelitas?

Resp. Infidelitas est carentia Fidei. Triplex est, negativa, privativa, & positiva.

Infidelitas purè negativa est carentia Fidei in eo, qui de Fide nil umquam audivit. Hæc non est peccatum, sed tantùm pœna peccati, ut constat ex Joann. 15. *Si non venissem, & locutus fuissem eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo,* infidelitatis. Et ex hac Baji propositione damnata: *Infidelitas purè negativa in his, in quibus Christus non est prædicatus, peccatum est.* Ratio est, quia omne peccatum est voluntarium vel in se, vel in alio. At hæc infidelitas non est voluntaria neque in se, utpote in se non cognita; neque in alio, quia nil faciunt infideles illi unde cognoscant, aut cognoscere possint sequi infidelitatem illam. Nam ut aliquid sit voluntarium in alio, requiritur ut sit aliquo modo saltem confusè cognitum ut secuturum ex alio, quocum connexionem habet, & in quod voluntas directè ac immediatè fertur; vel saltem cognosci potuerit ac debuerit ut secuturum ex alio: alioquin non est voluntarium in illo, cùm nil sit voluntarium sine cognitione vel actuali, vel virtuali & interpretativa. Quare ejusmodi infideles damnabuntur quidem propter peccatum originale & peccata personalia contra legem naturalem commissa non tamen propter infidelitatem.

Infidelitas privativa est carentia Fidei in eo, qui vel Fidem non vult audire, vel sufficienter propositæ non assentitur, vel non inquirit, quando est sufficienter proposita ut teneatur inquirere, quamvis nec positivè dissentiat, nec errorem Fidei contrarium asserat. Est mortale peccatum, ex Joann.

Joann. 3. *Qui non credit, jam judicatus est.* Nam est omissio voluntaria medii ad salutem necessarii, & à Deo præcepti; atque reverentiæ authoritati Dei revelantis debitæ.

Infidelitas positiva seu contraria, est carentia Fidei in eo, qui Fidei sufficienter propositæ dissentit, vel negando veritatem Fidei, vel errorem Fidei contrarium asserendo. Est mortale peccatum contra Fidem: nam continet gravem injuriam ac contemptum primæ veritatis, seu authoritatis Dei revelantis.

Infidelitas positiva triplex est, Paganismus, Judaismus, & Hæresis. Paganismus est infidelitas, qua doctrina Fidei totaliter rejicitur. Ad hunc reducitur Atheismus, & Mahumetismus. Judaismus est infidelitas, qua doctrina Fidei in novo Testamento contenta rejicitur; sic tamen ut admittatur vetus Testamentum, continens illius figuras & promissiones. Hæresis est infidelitas, qua doctrina novi Testamenti non ex toto, sed solùm ex parte rejicitur. Porrò in hac etiam infidelitate non datur parvitas materiæ, cùm nulla possit esse infidelitas positiva sine contemptu authoritatis Dei revelantis, quæ exigit ut credantur res à Deo revelatæ, ubi primum sufficienter propositæ sunt ut à Deo revelatæ.

Quæst. II. *An infideles possunt cogi ad Fidem suscipiendum?*

Resp. 1. Certum est infideles baptizatos, sive hæreticos, sive apostatas, posse cogi ad Fidem Catholicam suscipiendam, & servandas Leges Ecclesiasticas, quamvis baptizati sint in infantia, vel in adulta ætate ex metu compulsi. Quia omnis baptizatus est subditus Ecclesiæ quoad ea, quæ ad salutem & religionem spectant.

Resp. 2. Infideles non baptizati, sive sint subditi principibus Christianis, sive non, compelli directè non possunt ad amplectendam religionem Catholicam. *Probat.* 1. Ex cap. 3. *de Bapt.* & c. 9. *de Judæis.* 2. Ex praxi Ecclesiæ, quæ numquam tali coactione sive per se, sive per principes Christianos usa est, quamvis id facilè potuisset obtinere à principibus religiosissimis, putà Constantino Magno, Theodosio, & aliis, quibus innumeri infideles subjecti erant. 3. Quia Ecclesia nullam habet potestatem in non baptizatos, ex 1. Cor. 5. *Quid enim mihi de iis, qui foris sunt, judicare?* Et ex Concil. Trident. sess. 14. c. 2. Potestas verò sæcularis, utpote merè politica ac temporalis, non extenditur ad supernaturalia, ut est Fidei susceptio. Adde quòd Fidei ac Baptismi susceptio debeat esse voluntaria, alioqui non esset vera, sed ficta & sacrilega. Illud autem Christi, Luc. 14. *Compelle intrare*, significat adhortationibus adducendos esse homines ad Fidem.

Dixi, *directè*. Nam principes possunt, 1. Vetare infidelibus subditis cultum Idololatriæ: quia possunt prohibere id quod Legi naturali repugnat, & cogere ad illius observationem, & præsertim ad ea, quæ ad publicam morum honestatem spectant. Sic Constantinus Magnus tulit Leges contra Idololatras, quas approbat S. Augustinus. Nam princeps tenetur

tur subditos dirigere ad finem gubernationis naturalis, qui est vivere secundùm rectam rationem. 2. Cogere illos ad audiendam Fidei doctrinam, negando illis jus habitandi in suis provinciis, vel exigendo majus tributum, justum tamen, quàm ab aliis, ni audiant; vel negando privilegia & gratias aliis concessas. Sic Gregorius XIII. constit. 92. statuit, ut Judæi ad audiendam singulis hebdomadis concionem de rebus nostræ Fidei cogerentur ab Ordinariis locorum, sub pœna interdicti cum fidelibus commercii, vel aliis mulctis.

Resp. 3. Juxta S. Thom. 2. 2. quæst. 10. art. 8. Ecclesia potest per principes Christianus compellere Infideles, ut non impediant prædicationem & propagationem Fidei: quia habet jus & potestatem prædicandi Fidem per totum orbem, Marc. 16. *Prædicate Evangelium omni creaturæ.* Sed qui habet jus ad aliquid faciendum, habet potestatem non solùm illud exequendi, sed etiam compellendi per se vel alios, ut non impediatur ejus executio.

Quæst. III. *An licet cum infidelibus communicare?*

Resp. Non licet in eorum ritibus, sacrificiis, orationibus, cultu superstitioso; quia talis communicatio est exterior quædam professio & approbatio falsæ religionis, ac proinde virtualis negatio veræ. At in civilibus, secluso periculo perversionis & scandali, licet, ex 1. Cor. 10. *Si quis vocat vos infidelium? & vultis ire; omne quod vobis apponitur, manducate.*

Jure tamen canonico vetitum est omnibus Christianis, ne cum Judæis habitent, comedant, in balneo laventur, ipsis famulentur, & ab eis medicinam accipiant. Item ne officia publica iis committantur, *tit. de Judæis.* Ex Conc. gener. Lateran. Quod sancitum est tum ad tuendam dignitatem Christianæ religionis, tum ad vitandum perversionis periculum per familiaritatem cum Judæis, qui præ cæteris infidelibus religioni Christianæ adversantur, & Christum blasphemare solent.

Quæst. IV. *An licita est disputatio de rebus Fidei cum hæreticis?*

Resp. 1. Prohibita est omnibus laicis, cap. 2. de hæret. in 6. *Inhibemus ne cuiquam laicæ personæ liceat publicè vel privatim de Fide Catholica disputare. Qui verò contra fecerit, excommunicationis laqueo innodetur,* Circa quod.

Nota. 1. Ibi comprehenduntur etiam laici docti, nam nullus excipitur. 2. Hæc prohibitio locum non habet in casu necessitatis, si laicus sit doctus, ut si quis hæreticus Fideles perverteret, nec adessent clerici docti, qui Fidem tuerentur. Imò tunc Lege divina teneretur, ut saluti proximi consuleret, & Fidem despectam defenderet. Hoc multi extendunt ad causam magnæ utilitatis evidentis, quam Lex impedire non intendit. 3. Dicitur hæc prohibitio in locis ubi hæretici grassantur, per contrariam consuetudinem esse abrogata, scientibus & non contradicentibus Prælatis.

Resp. 2. Jure naturali prohibita est cuilibet indocto, etsi clerico. Quia cùm non possint Fidem rectè tueri, nec objectiones solidè diluere, hæc disputatio hæreticos in errore confirmaret,

&

& Catholicis dubitationem injiceret; & res Fidei periculo contemptus & minoris existimationis exponeret.

Resp. 3. Omnibus illicita est disputatio de rebus Fidei coram Catholicis indoctis & simplicioribus. Quia imminet periculum, ne illi auditis hæreticorum argumentis, in Fide vacillent; nam facilè vim objectionum percipere solent, & raró ac difficile solutionum, cùm res Fidei sint obscuræ, & supra rationem humanam: Unde illud, 2. ad Timoth. 2. *Noli contendere verbis, ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium.* Excipe, nisi simpliciores ab hæreticis sollicitarentur.

Quæst. V. *Quid est hæresis?*

Resp. Est voluntarius error contra aliquam Fidei veritatem, cum pertinacia in eo, qui Christianismum profitetur. Unde ad hæresim tria requiruntur. 1. Ex parte intellectus, judicium erroneum contra Fidem, seu directè oppositum alicui veritati revelatæ, & ut tali sufficienter propositæ. Hinc qui exterius solùm negat Fidem absque judicio interno Fidei contrario, non est verè hæreticus, nec incurrit pœnas contra hæreticos latas. Nam quamvis graviter peccet contra Fidem, & in foro externo præsumatur hæreticus: tamen actus non habet malitiam hæresis, ob quam sub censura vetitus est.

2. Ex parte voluntatis requiritur pertinacia. Ita omnes, post S. August. Epist. 162. Nam Fides amittitur per hæresim, non per errorem simplicem, ut patet in aliquibus Sanctis, qui errarunt circa aliquas Fidei veritates. Pertinacia autem illa consistit in deliberata voluntate dissentiendi alicui doctrinæ, quam quis scit ab Ecclesia Catholica teneri ut Fide certam, vel quæ ei sufficienter proponitur ut doctrina Ecclesiæ, seu ut à Deo revelata; quamvis errorem contrarium sensui Ecclesiæ teneat, non ut contradicat Ecclesiæ, sed ex quovis alio motivo: nam hoc ipso resistit authoritati Ecclesiæ infallibili, & testimonio Dei sufficienter proposito, ex S. Augustino, lib. 4. contra Donat. cap. 16. ubi ait: *Constituamus . . . . . . unum eorum id sentire de Christo, quod Photinus opinatus est . . . . existimantem ipsum esse Catholicam Fidem. Istum nondum hæreticum dico, nisi manifestata sibi doctrina Catholicæ Fidei resistere maluerit, & illud, quod tenebat, elegerit.*

Hinc errans contra Fidem ex ignorantia, etiam culpabili, non affectata, sed animo parato ad credendum id omne quod Ecclesia credit, ubi primùm ejus doctrina ei proponetur, non est hæreticus, quamvis peccet contra præceptum sciendi res Fidei; quia deest pertinacia. Est tamen hæreticus qui errat in Fide ex ignorantia affectata, quam habet, vel quia parvi momenti esse judicat, quæ Ecclesia proponit credenda; nam tunc despicit authoritatem Ecclesiæ, nec illam credit qualem Fides docet esse; vel ut liberiùs erret in Fide; nam tunc error est illi voluntarius cum pertinacia, cum velit errare in Fide, nec velit subjici authoritati Ecclesiæ.

3. Ex parte subjecti requiritur professio christianismi, seu Fidei in Christum, ex S. August. qui lib. 18. de

Civit. cap. 51. hæreticos vocat eos, *qui sub vocabulo Christiano, doctrinæ resistunt Christianæ.* Non tamen requiritur baptismus, ut quis sit hæreticus in foro Dei; nam habiti sunt ab Ecclesia ut hæretici, qui non erant baptizati saltem validè, ut Paulianistæ, qui verum baptismi ritum non servabant: ut constat ex Innocentio I. Epist. 22. & S. Hieron. dialog contra Lucifer. & ex Concil. Nicen. I. can. 19. jubente eos rebaptizari. Requiritur tamen Baptismus in foro Ecclesiæ, & ad subeundas pœnas hæresis; cùm nemo sit ejus subditus, nisi per baptismum, ex Concil. Trident. sess. 14. cap. 2.

Nota ex Delugo. Ut aliquis sit hæreticus, sufficit, quòd taliter ei proponatur Ecclesiæ doctrina seu judicium, ut hoc prudenter negare nequeat, nec de eo dubitare, quamvis nolit credere tale esse judicium Ecclesiæ; nam hoc ipso pertinaciter respuit Ecclesiæ doctrinam sibi sufficienter propositam. Enim verò ad hæresim non requiritur, ut quis credat aliquid proponi ab Ecclesia habente authoritatem infallibilem in proponendo, & ei dissentiat; nam cum hoc judicio est impossibilis dissensus: alioqui crederet esse falsum id, quod simul credit proponi ab Ecclesia non potente proponere falsum, quod esset apertè sibi contradicere. Hinc hæreticus est, qui dicit: Ego credo omnia, quæ credit Ecclesia; sed non credo hoc dogma, quod puto non proponi nec credi ab Ecclesia: si taliter ei proponatur judicium Ecclesiæ circa tale dogma, ut non possit nisi imprudenter id negare, nec de eo dubitare, aut formidare. Item hæreticus est, qui adhæret propositioni ab Ecclesia damnatæ sub quacumque qualificatione, sive tamquam temerariæ, sive tamquam scandalosæ vel falsæ, vel erroneæ, &c. quia propositioni sic damnatæ adhærere non potest, quin simul judicet Ecclesiam fallibilem esse in decidendo: quod utique hæresis est.

Porrò hæresis est unum ex gravissimis peccatis, ut consentiunt omnes, teste Suarez. Quia, 1. virtus Fidei est virtus theologica, ideoque major omnibus virtutibus moralibus. Ergo peccatum illi oppositum est unum ex gravissimis: nam ut docent Aristoteles & S. Thomas, illud est pessimum, quod optimo contrariatur. 2. Fides est fundamentum justitiæ, sine qua impossibile est placere Deo. Ergo infidelitas expellendo Fidem, omnino privat hominem justitia à fundamentis. 3. Sicut Fides est radix cæterarum virtutum, ita infidelitas secum infinita affert vitia. 4. Hæresis est contemptus authoritatis divinæ, seu veracitatis divinæ revelantis; & sic est immediatè ac directè contra Deum. Quare hæresis, cùm sit infidelitas commissionis, est maximum peccatum in specie infidelitatis, ideoque gravius omnibus speciebus vitiorum moralium. Ita Suarez, & alii communiter. Hinc illud, ad Tit. cap. 3. *Hæreticum devita, quia subversus est, & delinquit.*

Quæst. VI. *An dubius in Fide est Hæreticus?*

Resp.

Resp. Qui de veritate aliqua, ab Ecclesia proposita & revelata dubitat deliberatè, judicando eam esse incertam, & posse esse falsam, est formaliter hæreticus. Ita communiter cum S. Thoma, quæst. 10. art. 1. Ex cap. 1. de Hæretic. ibi: *Dubius in Fide infidelis est.* Item ex Conc. Later V. sess. 8. ubi damnantur tamquam hæretici, qui asserunt, vel dubitant animam hominis esse mortalem. Quia sic dubitans judicat veritatem Fidei ab Ecclesia propositam ut revelatam, non esse certam: item authoritatem Ecclesiæ in proponendis rebus Fidei non esse infallibilem: quod utrumque est aperta hæresis. Idem dic de dubitante per meram suspensionem assensus à voluntate imperatam propter motiva contraria. Quia talis æquivalenter judicat motiva contraria Fidei tantùm valere, ut incertam reddat veritatem illam, quamvis ab Ecclesia proponatur ut Fide credenda: siquidem assensum sibi imperare non audet ex metu errandi incusso per motiva contraria illi veritati. Ergo æquivalenter judicat Ecclesiam non esse infallibilem in rebus Fidei, & æquivalenter contradicit sensui Ecclesiæ judicantis veritatem à se propositam ut revelatam firmissimè credendam esse propter authoritatem divinam. Ergo talis est formaliter hæreticus; cùm in æstimatione morali & in ordine ad hæresim formalem contrahendam perinde sit, sive formaliter, sive æquivalenter judices Ecclesiam non esse infallibilem, & contradicas scienter ejus judicio: nam ad hæresim formalem sufficit quodvis judicium erroneum contra Fidem cum pertinacia.

Dixi, *per suspensionem imperatam à voluntate.* Nam qui cogitans de rebus Fidei intellectum ad alia averteret, & ita assensum suspenderet non ex metu errandi, sed præcisè ut intellectum aliis rebus applicaret; non esset ideo dubius in Fide: ut patet.

Quæst. VII. *Quænam sunt pœnæ contra Hæreticos latæ?*

Resp. Sunt, 1. Excommunicatio major ipso facto lata, can. *Achatius* 24. quæst. 1. & cap. 9. & cap. 13. de Hæretic. Ex consensu Doctorum sufficit hæresis occulta, modò sit externa, hoc est, verbo, signo, vel facto, quamvis nemine præsente, declarata: nam tunc est verè externa, & per se exterius cognoscibili. 2. Irregularitas. 3. Infamia juris, si hæresis sit notoria. 4. Privatio beneficiorum & dignitatum, cap. 12. de Hæret. in 6. Item jurisdictionis spiritualis, cap. *Audivimus*, 24. quæst. 1. Et, cap. *Aperte* ibid. 5. Bonorum confiscatio, cap. 10. de Hæret. sed hoc non ubique viget. 6. Privatio sepulturæ Ecclesiasticæ, cap. 2. de Hæret. in 6. ubi excommunicantur ii, qui hæreticos scienter tradunt sepulturæ Ecclesiasticæ. In Gallia tamen hæretici sola ipso facto excommunicatione majori cæterisque privationibus & inhabilitatibus ei annexis mulctari dicuntur; à qua excommunicatione Episcopi per se, vel per delegatos absolvunt ex antiqua consuetudine.

Nota. Credentes, receptatores, defensores & fautores hæreticorum ipso facto in excommunicationem incur-

currunt, & privantur ſepultura Eccleſiaſtica, cap. 13. *de Hæret.* ex Conc. Gener. Later. IV.

Quæſt. VIII. *An licita eſt lectio libri Hæretici?*

Reſp. Jure naturali prohibita eſt iis, quibus ex tali lectione imminet periculum perverſionis: quales ſunt infirmi in Fide, & præſumuntur eſſe rudiores, & in rebus Fidei parùm eruditi, & ſemidocti, imò & eruditi viri plurimi, quorum Fides interdum infirmior eſt, quàm ſimplicium & rudiorum. Nam quisque ex charitate Dei ac ſui tenetur periculum morale peccati & ſalutis amittendæ. Imò ſecluſo periculo perverſionis eſt graviter illicita etiam doctis & firmis in Fide, quando eſt prohibita ab Eccleſia ſimpliciter & abſolutè; quia Eccleſia eam prohibet non ſolùm ob periculum perverſionis, ſed etiam in odium & pœnam hæreſis ac authoris hæretici. Præterea Lex fundata in præſumptione periculi obligat omnes qui non excipiuntur.

Lectio autem & retentio librorum quorumcumque hæreticorum prohibita eſt ſub excommunicatione in indice à Pio IV. & aliis Pontificibus edito, & in Bulla Cœnæ. Et quam vis hæc pœna (inquit Grandin Doctor Sorbonicus) non vigeat in tota Gallia, ubi non eſt promulgata Lex Indicis, nec Bulla Cœnæ, non deſint tamen peccare, qui ſine licentia libros ejusmodi legit: ſive quia eatenus receptus eſt Index quoad Libros prohibitos: ſive quia vi Legum antiquioris Juris, prohibitio librorum hæreticorum in Gallia in ſuo vigore perſeverat, tranſitque ad libros hæreticæ doctrinæ, qui tunc eduntur. Lectionem cujuslibet libri hæretici ſub peccato mortali prohibitam eſſe in Gallia non tamen ſub excommunicatione, Paſtores Eccleſiæ Gallicanæ ſemper & ubique docuerunt, inquit eruditus recentior Gallus; addens, docere authores Gallos, Epiſcopos in Gallia eſſe in poſſeſſione concededendi facultatem legendi libros hæreticos & prohibitos.

Notanda ſunt ſequentia.

1. Nomine libri hæretici prohibiti, ex uſu Patrum & ſtylo Curiæ Romanæ, comprehenduntur brevis ſcriptura, oratio, concio, diſputatio, epiſtola de religione tractans. Nam ſæpe æquale aut etiam majus periculum continent quàm liber grandior.

2. Ex communi ſententia datur in tali lectione parvitas materiæ, ſed hæc difficilè deſignari poteſt. Videntur ad mortale ſufficere quindecim lineæ, aut forte pauciores: quia hæc communiter poſſunt continere materiam ſufficientem ad perverſionem. Imò juxta varios, non excuſatur à mortali culpa & cenſura, qui legit paucas lineas libri hæretici, in quibus ſcit hæreſim contineri: quia ſunt partes ſubſtantinales libri hæretici ut hæretici, ideoque notabiles relativè ad finem prohibitionis; & æquivalent multis aliis, cùm contineant ſubſtantiam veneni. Quod videtur à nemine negari poſſe, ſi illæ paucæ contineant etiam approbationem propoſitionis hæreticæ. Item ex communi datur parvitas materiæ excuſans à mortali in tem-

pore

tempore quo retinetur liber prohibitus, nisi retineatur animo retinendi diutiùs.

Probato libro censetur quælibet illius pars prohiberi, quamvis nullum fortè errorem contineat; præsertim cùm prohibitio fiat etiam in pœnam & detestationem erroris & hæreticorum.

4. Peccat & contrahit censuram, qui licèt ipse non legat, tamen, curat alium legere, ut ipse audiat: nam moraliter censetur ipse legere per alterius ministerium: *Quod enim quis facit per alium, est perinde ac si faciat per seipsum*, reg. 72. Juris in 6. Neque ad strictam verborum interpretationem confugiendum est, cùm de mente legislatoria rationabiliter dubitari nequit. *Ita Azor, Layman, &c.*

5. Non licet Bibliopolæ libros prohibitos emere & vendere: quia per hoc moraliter disseminaret errores, & esset multis occasio peccandi. Et quamvis deceptus sit emendo, non ideo licet revendere; sicut qui accepit falsam monetam, non ei licet eam tradere alteri pro mercibus; sed istud damnum casui attribuat: nam est merx substantialiter vitiosa & prohibita.

Quæst. IX. *Quid est Apostasia à Fide?*

Resp. Est totalis defectio seu recessus à Fide Christiana per baptismum suscepta. Iisdem omnino pœnis, quibus hæresis, subjicitur; nam est verè hæresis, cùm discedatur à Fide suscepta: quod autem discedatur totaliter, est augmentum quoddam in eadem specie.

Præter illam, triplex est alia Apostasia nempe ab obedientia, ab ordine clericali, & à statu Religionis. Apostasia ab obedientia, si latè sumatur, reperitur in omni peccato mortali: si strictè, consistit in eo, quòd quis justis præceptis superiorum suorum se opponit, & obedire recusat. Apostasia ab Ordine consistit in eo, quòd quis sacro Ordine initiatus, deserit habitum clericalem, ut more laici vivat. Apostasia à Religione est recessus à statu religioso ad statum vitæ sæcularis, dimisso habitu Religionis, vel cum animo non redeundi.

PARS II.

De Spe.

Quæst. I. *Quid est Spes?*

Resp. Spes actualis est fiducia certa obtinendi beatitudinem æternam per media à Deo statuta: sive est actus, quo optamus, & certò expectamus à Deo per merita Christi beatitudinem æternam, seu possessionem Dei perfectam, & media illius assequenda: eo quòd Deus sit summum nostrum bonum, auxiliator omnipotens, misericors & fidelis in promissis. Spes habitualis est habitus per se infusus actuum spei ex auxilio gratiæ elicitivus.

Hinc 1. Spes est actus virtualiter duplex, sive est actus æquivalens duobus actibus, quorum unus esset tantùm desiderium efficax beatitudinis, seu amor Dei ut summi nostri boni, & alter esset confidentia seu erectio voluntatis adversus difficultates in prose-

prosecutione beatitudinis occurrentes, fundata in auxiliis & promissionibus divinis. Ac proinde spei duplex est objectum, formale seu motivum, unum totale constituens: nam motivum desiderii est Dei bonitas relativa, cujus possessio potest nos perfectè beare: motivum vero confidentiæ seu erectionis, est Dei virtus auxiliatrix, seu multiplex Dei perfectio, nempe benignitas, misericordia, omnipotentia, & fidelitas in promissis factis propter merita Christi. *In spem vitæ æternæ quam promisit qui non mentitur, Deus.* Tit. 1. *Deus meus adjutor meus & sperabo in eum.* Psalm. 17.

Hinc 2. Spei objectum materiale primarium est Deus possidendus, secundarium sunt media salutis à Deo instituta, nempe gratia, & bona opera ex viribus gratiæ facta, sine quibus spes esset mera præsumptio: Item bona temporalia, quatenus per bonum usum ex gratia Dei ad salutem conducere possunt: uno verbo, omnia quæ in oratione Dominica continentur. Deum autem possidendum, esse objectum primarium spei, patet ex Genes. 15. ubi Deus dicit Abrahamo: *Ego . . . . . merces tua magna nimis.* Et, 1. Joann. 3. *Nunc Filii Dei sumus; & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus: quoniam videbimus eum sicuti est*, (& videndo fruitivè amabimus.) *Et omnis qui habet hanc spem in eo sanctificat se*, &c. Unde S. August. lib. 22. de Civit. cap. 30. ait: *præmium virtutis erit ipse, qui virtutem dedit, & qui se ipsum, quo melius & majus nihil possit esse, promisit.*

Hinc 3. Ad spem pertinet timor privationis gratiæ Dei, & ejus possessionis.

Dixi, *Certa*, scilicet ratione sui, & quantum est ex parte Dei: quia nititur omnipotentia, misericordia & fidelitate Dei in promissis. Unde, ad Hebr. 6. dicitur *Anchora animæ tuta ac firma.* Est tamen incerta respectu nostri. Nam non sumus certi de nostra cooperatione, & perseverantia ad salutem necessaria. *Nescit homo utrùm amore, an odio dignus sit: sed omnia in futurum servantur incerta*, Eccli. 9. Hinc illud, ad Phil. 2. *Cum metu & tremore vestram salutem operamini.* Possumus tamen & debemus sperare perseverantiam finalem: nam ad hoc sufficit, quòd sit certò futura conditionatè, nempe sub hac conditione, si non defuerimus gratiæ Dei. Est autem certò futura sub hac conditione; id enim docet Conc. Trident. sess. 6. cap. 13. ubi de perseverantia finali loquens, sic ait: *Nemo sibi certi aliquid absoluta certitudine polliceatur; tametsi in Dei auxilio firmissimam spem collocare & reponere omnes debent. Deus enim, nisi ipsi illius gratiæ defuerint, sicut cœpit opus bonum, ita perficiet, operans velle & perficere.*

Quæst. II. *An datur speciale præceptum Spei?*

Resp. Affirm. Constat 1. Ex Psalm. 4. *Sperate in Domino.* Et, 1. Petri. 1. *Sperate in eam, quæ offertur vobis, gratiam.* Et, 1. ad Tim. 6. *Præcipe . . . . neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo.* 2. Ex S. August. tract. 83. in Joann. *De Fide nobis quàm multa mandata sunt, quàm multa de spe?* 3. Quia spes est medium ad salutem

lutem neceſſarium: *Spe enim ſalvi facti ſumus*, Rom. 8. Eſtque diſpoſitio neceſſaria in adulto ad juſtificationem obtinendam, ex Conc. Trident. ſeſſ. 6. cap. 6. Deus autem præcepit omnia media ad ſalutem neceſſaria. Præterea Deus non vult ſalvare adultos ſine propria cooperatione, quæ non fit ſine ſpe, per quam voluntas tendit in Deum ut ſuum ſummum bonum, & erigitur adversùs difficultates, quæ reperiuntur in virtutum exercitio. 4. Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Homo nullo umquam vitæ ſuæ tempore tenetur elicere actus Fidei, ſpei, & charitatis, ex vi præceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium.*

Præceptum ſpei obligat ad eliciendos ſuo tempore actus ſpei, aliosque connexos, & ad adhibenda omnia media neceſſaria ad beatitudinem conſequendam; prohibetque præſumptionem, deſperationem, & incuriam ſalutis.

Quæſt. III. *Quandonam præceptum ſpei obligat ad eliciendum actum ſpei?*

Reſp. Obligat per ſe & ratione propriæ honeſtatis, 1. Initio uſus rationis, quando quis novit æternam beatitudinem, ad quam deſtinati ſumus: nam tunc debet tendere ad ſuam beatitudinem ac ſuum ſummum bonum, & rectè vitam ſuam inſtituere. 2. Quoties verſatur in periculo deſperandi, niſi actu ſpei animum confirmet; nam eodem præcepto tenemur ſperare, & non deſperare. 3. Sæpe in decurſu vitæ, ut ſemper homo ſit bene diſpoſitus & corroboratus ad bonum faciendum, & peccatum vitandum. 4. In periculo mortis: nam tunc præcepta præſertim Deum immediatè ſpectantia, maximè urgent. Et tunc actus ſpei neceſſarius eſt ad ſe confirmandum contra tentationes & dolores.

Obligat autem per accidens, 1. Quando ex præcepto eliciendus eſt actus aliarum virtutum, ut orationis, pœnitentiæ, &c. quæ ſine actu ſpei exerceri nequeunt. 2. Quoties urget tentatio, quæ ſuperari non poteſt niſi animus corroboretur per actum ſpei. 3. Actus ſpei requiritur ad juſtificationem peccatoris adulti.

Quæſt. IV. *Quænam ſunt peccata ſpei oppoſita?*

Reſp. Sunt deſperatio, præſumptio, & incuria ſalutis.

Deſperatio eſt diffidentia obtinendi beatitudinem, & media ad illam neceſſaria.

Præſumptio eſt inordinata fiducia obtinendi à Deo beatitudinem aliter quàm ipſe ſtatuit eſſe obtinenda. Eſt autem inordinata, 1. Cùm quis innititur propriæ virtuti & viribus, ut ſi præſumat obtinere gloriam ex ſolis viribus naturæ per opera naturalia, ut faciebant Pelagiani. 2. Cùm quis inordinatè innititur omnipotentiæ & miſericordiæ Dei, ut ſi ſperet quæ Deus negare ſtatuit, verbi gratia, beatitudinem ſine bonis meritis, ut faciunt Calviniſtæ: vel ſi ſtatuat perſeverare in peccatis quamdiu bene valet, ſperans ſe acturum pœnitentiam in articulo mortis, ut faciunt peccatores multi. Præſumptio extenditur etiam ad tentationem Dei, de qua alibi.

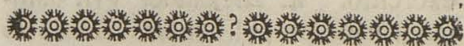
Ad incuriam salutis pertinet ea animi abjectio, qua quis vellet bonis terrenis perpetuò frui.

Hæc peccata sunt per se mortalia, cùm sint opposita virtuti theologicæ; & graviter injuriosa Deo. *Ita duo occidunt animas, aut desperatio, aut perversa spes;* ait S. Augustin. sermon. 87. de verb. evangel. nov. edit.

Hinc mortale est, 1. Non velle efficaciter, nec optare possessionem Dei. 2. Deliberatè cupere perpetuò manere in hac vita, & magis amare bona creata quàm possessionem Dei. 3. Ex nimio damnationis metu, & diffidentia de Dei gratia ac misericordia, absolutè cupere annihilari, vel numquam fuisse. 4. Desperare de obtinenda vita æterna & venia peccatorum, emendatione vitæ, vel auxiliis gratiæ necessariis. 5. Sperare salutem sine bonis operibus ex gratia factis, vel ut debitam ob dotes, aut opera naturalia, aut veniam peccatorum sine pœnitentia. 6. Velle perseverare diu in peccatis ex spe misericordiæ divinæ, aut post lapsum in unum mortale multa alia committere, eo quòd æquè facile sit obtinere veniam multorum quàm unius, quasi Deus sua misericordia esset fautor criminum, contra illud, ad Rom. 2. *Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundùm autem duritiam tuam & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ, &c.* Nam hæc & similia sunt divinæ bonitati, misericordiæ, vel potentiæ, vel gloriæ, vel providentiæ ac ordinationi, vel justitiæ graviter injuriosa.

ACTUS SPEI.

Summopere, mi Deus, tui visionem ac fruitionem in cœlo desidero, quia tu es animæ meæ summum bonum & unica beatitudo: & confido me hac perfecta beatitudine fruiturum esse propter merita Salvatoris mei JESU Christi, per bona opera ex ejus auxiliis facta: quia tu Deus es benignissimus, misericordissimus, potentissimus, & in promissis servandis fidelissimus, atque virtus mea auxiliatrix.

PARS III.
DE CHARITATE.

CAPUT I.

De natura Charitatis.

Quæst. I. *Quid est charitas?*

Nota. Amor propriè dictus est affectus, quo voluntas adhæret bono præcisè quia bonum est. Dividitur in amorem charitatis, & concupiscentiæ. Amor charitatis seu benevolentiæ est ille, quo quis amat alterum propter ipsum, & bona illius tamquam bona illius, quia sibi complacet in illius persona propter propriam ejus perfectionem. Hic amor vocatur amicitiæ, quando persona amata similiter afficitur erga personam amantem. Amor concupiscentiæ est ille, quo quis amat seipsum, & bona sua tamquam sua, vel alium tamquam sibi bonum.

Resp. Charitas actualis, quæ præcipitur, est actus amoris benevolentiæ,

tiæ, quo Deum ſupra omnia propter ſe, & nos ipſos, & proximum ſicut nos ipſos propter Deum efficaciter amamus, ex S. Auguſt. lib. 8. de Trin. cap. 8. *Ex una eademque charitate Deum proximumque diligimus: ſed Deum propter Deum; nos autem & proximum propter Deum.* Charitas verò habitualis eſt habitus per ſe infuſus, actuum charitatis cum auxilio gratiæ elicitivus; ſeu permanenter habilitans ad actus charitatis eliciendos.

Quare ex communi ſententia, charitatis objectum materiale primarium eſt Deus, ſecundarium nos ipſi & proximus. Nam eodem habitu charitatis, quo Deum amamus, etiam nos ipſos & proximum propter Deum diligimus; quia creaturæ intellectuales beatitudinis capaces, ſunt aliquid ſpecialiter ad Deum pertinens; & charitas eſt perfecta amicitia cum Deo. Eſt autem perfectæ amicitiæ non ſolùm amare primariò eum, quocum primariò & per ſe contrahitur amicitia, ſed etiam ſecundariò & propter illum diligere ea quæ ad ipſum pertinent. *Si diligamus invicem, Deus in nobis manet, & charitas ejus in nobis perfecta eſt.* 1. Joan. cap. 4.

Objectum verò formale, ſeu motivum, eſt Deus ipſe, quatenus in ſe bonus ac perfectus, ſive infinita Dei bonitas abſoluta, quæ adæquate ſumpta, eſt complexio omnium perfectionum poſſibilium, & infinitarum, ſive ipſum eſſe divinum abſolutè & in omni genere infinitè perfectum. Nam charitas eſt amor benevolentiæ & amicitiæ erga Deum; & per amorem amicitiæ amamus alterum propter ipſum, & volumus ei bonum ut ejus bonum eſt, propter propriam ejus perfectionem. Hinc charitas differt ab amore ſpei ſeu concupiſcentiæ, quo amamus Deum præciſe ut noſtrum ſummum bonum, ſeu quatenus nobis bonus eſt, & nos perfectè beare poteſt. Charitas verò eſt amor benevolentiæ & amicitiæ, quo amamus Deum, quia in ſe bonus eſt, ſeu propter ſuam infinitam amabilitatem: cùm enim charitas ſit virtutum omnium præſtantiſſima, debet habere motivum omnium præſtantiſſimum, ideóque Deum ipſum prout eſt in ſe.

Quæſt. II. *Quænam bona Deo velle debemus?*

Reſp. Deo velle debemus bona tum intrinſeca, tum extrinſeca. Bona Dei intrinſeca ſunt omnes perfectiones poſſibiles infinitæ, quas Deus habet in ſe. Bonum Dei extrinſecum eſt gloria ejus extrinſeca, quæ conſiſtit in manifeſtatione ejus perfectionum, & in eo quòd perfectè cognoſcatur, colatur, laudetur, & ametur à creaturis. Itaque cùm amare ſit velle bonum, amare Deum eſt illi hæc omnia bona velle, ſcilicet velle illi per modum complacentiæ ac gaudii, omnes perfectiones infinitas, quas habet; velle per modum deſiderii, ſeu optare efficaciter, & quantum in nobis eſt efficere, ut à nobis & omnibus creaturis cognoſcatur, laudetur, colatur, & perfectè ametur.

Quæſt. III. *An charitas eſt virtus omnium excellentiſſima?*

Reſp. Affirmat. Conſtat ex 1. ad Corinth. 13. *Major autem horum eſt charitas.* Et, ad Coloſenſſ. 3. *Super omnia charita-*

charitatem habete, quod est vinculum perfectionis. Ratio est, quia habet objectum & motivum omnium perfectissimum, attingitque Deum modo perfectissimo, nempe propter seipsum.

Quæst. IV. *Quinam sunt charitatis actus proprii & eliciti?*

Resp. Sunt amor, benevolentia, affectus unionis; complacentia de perfectionibus divinis, desiderium ejus gloriæ, &c. odium & dolor circa malum bono divino contrarium ut tale, scilicet peccatum.

CAPUT II.

De Præcepto Charitatis.

ARTICULUS I.

De Præcepto Charitatis erga Deum.

Quæst. I. *AN extat præceptum Charitatis erga Deum & ad quid obligat?*

Resp. 1. Extat præceptum amoris Dei speciale, & ab aliis omnibus distinctum. Constat, 1. Ex Matth. 22. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc est maximum & primum mandatum.* Ad mandatum quod est primum & maximum, est sanè præceptum speciale & ab aliis distinctum, & quidem primò & per se maximè datum, ita ut cætera omnia præcepta eo fine dentur, ut hoc ex omni parte perfectè observetur, juxta illud, 1. ad Tim. 1. *Finis præcepti charitas.*

2. Ex SS. Patribus Pro. omnibus sit S. August. qui, lib. 1. Conf. c. 5. ait: *Quid tibi sum ipse, ut amari te jubeas à me, & nisi faciam irascaris mihi, & mineris ingentes miserias? Parvane ipsa est, si non amem te?*

3. Ex propositione damnata ab Alexandro VII. supra cit. & ex hac ab Alexandro VIII. damnata ut hæretica: *Sufficit ut actus moralis tendat in finem ultimum interpretative: hunc homo non tenetur amare neque in principio, neque in decursu vitæ suæ moralis.* Quæ propositio fuerat jam ante à S. Facultate Mussipontana speciali decreto damnata.

4. Quia cum Deus sit objectum summè amabile propter se, & finis ultimus rerum omnium, non potuit sapienter non præcipere creaturæ amoris capaci & liberæ, ut seipsum supra omnia propter se amet. Præterea (ut ait S. Thomas) id quod est finis, per se debitum est, cùm habeat rationem boni per se. At charitas Dei est finis omnium præceptorum, cùm Deum tamquam finem attingat immediatè & modo perfectissimo, nempe supra omnia propter se ipsum & ut in se est: Ergo est per se maximè debita.

Resp. 2. Hoc præceptum, prout est affirmativum, obligat ad eliciendum certis temporibus actum internum supernaturalem amoris Dei supra omnia propter se: ut constat ex illis verbis, *Diliges ex toto corde*, in sensu proprio significantibus internum dilectionis affectum, qui (ut exponunt Patres & Doctores) sit amor benevolentiæ efficax & appretiativè summus, vi cujus homo Deo, utpote summè ama-

amabili ac bono, adhæreat supra omnia propter se, ipsi omnia bona velit & faciat ea quæ Deus ab illo saltem graviter exigit, se suamque beatitudinem & cætera omnia ad Dei gloriam referat, malitque privari omni bono creato, & pati omne malum, quam Deum offendere saltem graviter.

Itaque amor, qui primo & maximo mandato præcipitur, debet esse. 1. internus, verus, ac propriè dictus, ut patet ex his verbis præcepti, *Diliges ex toto corde.*

2. Debet esse appretiativè summus in adhæsione, ita ut Deum plus amemus quàm nos ipsos & creaturas omnes, malimusque privari omni bono creato, & pati quodvis malum, quàm Deum offendere saltem graviter. Constat 1. ex Patrum ac Theologorum & totius Ecclesiæ consensu. 2. Ex his verbis præcepti, *Ex toto corde, & in tota anima tua, & in tota mente tua:* in quo sensu explicantur à S. Augusf. lib. 1. de moribus Ecclesiæ, cap. 11. ubi ait: *Summum bonum, quod etiam optimum dicitur, non modò diligendum esse nemo ambigit, sed ita diligendum, ut nihil amplius diligere debeamus; idque significatur & exprimitur quod dictum est;* Ex tota anima, & ex toto corde, & ex tota mente. Tum ex Matth. 10. *Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, non est me dignus:* Et, *Qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus.* Et, ad Rom. 8. *Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? .... Certus sum, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei.* 3. Quia hunc amorem exigit summa ac infinita excellentia bonitatis divinæ. Enim verò cùm Deus sit per suam essentiam infinitè bonus & perfectus in omni genere excellentiæ: atque finis ultimus rerum omnium, ideóque infinitis titulis magis diligendus quàm quodlibet aliud bonum; nulla creatura potest ei affectu & adhæsione præferri aut æquari, sine gravi ejus injuria ac contemptu. Præterea amor, qui à Deo præcipitur, debet esse proportionatus Deo summè bono & amabili: at talis non esset, si Deo non plus amaretur quàm quælibet creatura, quæ præ Deo nihil est. Igitur cùm amabilitas sit mensura amoris, utpote ejus motivum, summa amabilitas exigit amorem summum appretiativè.

3. Amor Dei præceptus debet esse efficax & universalis in suis effectibus, hoc est, debet ita voluntatem afficere ac disponere, ut semper sit parata ad servanda omnia præcepta, & vitandum omne peccatum, saltem mortale. Unde amor ille Dei continet propositum saltem virtuale efficax servandi omnia alia præcepta. Nam amor ille non est solùm complacentia de divinis perfectionibus, sed est etiam amor seu affectus voluntatis efficax, efficaciter movens ad facienda ea, quæ Deo placent, & ipse exigit saltem graviter, & ad vitanda ea quæ ei displicent: amor enim qui præcipitur, est amor *ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota fortitudine*, ut habetur Deuteron. 6.

qui

qui sanè amor est efficacissimus. Amare autem efficaciter est bonum velle & facere amato, nec eum offendere saltem graviter. Præthereà amor non potest esse appretiativè summus, nisi Deus & ejus amicitia præferatur omni bono creato; ita ut malimus omne bonum creatum amittere, & quodvis malum pati, quàm Deum offendere graviter, & ejus amicitiam amittere, ideóque efficaciter parati simus ad nullum præceptum saltem in re gravi umquam violandum. Quare præceptum charitatis obligat ad Dei amorem tum affectivum, tum effectivum, & ad servanda omnia alia præcepta, ut constat ex Joann. 4. *Si diligitis me, mandata mea servate .... Qui habet mandata mea, & servat ea, ille est qui diligit me.* Et, 1. Joann. 5. *Hæc est charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus.* Hinc transgressiones aliorum præceptorum sunt etiam communi ratione contra charitatem, ejusque habitum destruunt, si sint in re gravi.

4. Amor charitatis erga Deum debet esse purus in suo motivo. Nam ejus motivum est Deus ipse absolutè ac in se spectatus, seu Deus ut est in se infinitè bonus ac perfectus; sive est ipsa Dei amabilitas infinita & bonitas absoluta, ita ut Deus super omnia ametur propter seipsum, seu quia in se bonus ac perfectus est. Ita Theologi communiter. *Prob.* 1. ex S. August. qui, lib. 1. de Doctrin. Christ. c. 27. ait Deum diligendum esse propter seipsum. Et lib. 8. de Trinitat. cap. 8. *Ex una eademque charitate Deum proximumque diligimus, sed Deum propter Deum.* Et in Psalm. 53. *Deus noster laudetur voluntate, ametur charitate; gratuitum sit quod amatur & quod laudatur. Quid est gratuitum? ipse propter se, non propter aliud.* Ex S. Bern. lib. de diligendo Deo: ubi ait: *Causa diligendi Deum Deus est, modus sine modo diligere .... Non sine præmio diligitur Deus, etsi absque præmii intuitu diligendus sit. Vacua nempe vera charitas esse non potest, nec tamen mercenaria est .... verus amor præmium non requirit, sed meretur.* Et, Epist. 11. *Est qui confitetur Domino quoniam potens est, & timet sibi: & est qui confitetur, quoniam sibi bonus est: & item qui confitetur quoniam simpliciter bonus est. Primus servus est, & timet sibi: secundus mercenarius est: & cupit sibi: tertius filius, & defert Patri. Itaque & qui timet, & qui cupit uterque pro se agunt. Sola quæ in filio est charitas, non quærit quæ sua sunt.* Et ex S. Thom. 2. 2. quæst. 17. artic. 8. & quæst. 23. artic. 5. ad 2. ubi ait: *Charitate diligitur Deus propter seipsum. Unde una sola ratio diligendi attenditur principaliter à charitate, scilicet divina bonitas, quæ est ejus substantia.* Et art. 6. *Fides & spes attingunt quidem Deum, secundùm quod ex ipso provenit nobis vel cognitio veri vel adeptio boni: sed charitas attingit ipsum Deum, ut in ipso sistat, non ut ex eo aliquid nobis proveniat.* 2. Ex ipsa Ecclesiæ doctrina tradita in catechismis, in quibus charitas definitur Virtus, per quam amamus Deum supra omnia, & proximum sicut nos ipsos propter Deum. Ergo charitatis motivum est Deus simpliciter, ideóque absolutè & in se consideratus. 3. Quia charitas est amor benevolentiæ & amicitiæ erga Deum.

At

At per amorem amicitiæ amamus alterum propter ipsum, & volumus ei bonum ut ejus bonum eſt, propter propriam ejus perfectionem. Et verò quis putet ſe ab alio amari ut amicum, ſi ſciret ſe ſolum ab eo amari, quia ei bonus ac benignus eſt? Præterea charitas, cum ſit virtutum omnium præſtantiſſima, debet habere motivum omnium præſtantiſſimum, ideóque Deum ipſum prout eſt in ſe.

Equidem debemus etiam amare Deum ut noſtrum ſummum bonum, quod nos perfectè beare poteſt. At hic amor non eſt amor charitatis, ſed ſpei, nec ſufficit; nam tenemur inſuper Deum ſupra omnia amare propter ſe, ſeu quia eſt in ſe infinitè bonus ac perfectus, atque nos ipſos & beatitudinem noſtram referre ad ejus gloriam; & hic eſt proprius actus charitatis: *Eſt enim Charitas amicitia honeſta, qua amicus ametur propter ſe*, ait Toletus. Et ita docet S. Thom. 2. 2. quæſt. 17. art. 8. ubi ait: *Perfectus quidem amor eſt, quo aliquis ſecundùm ſe amatur, utpote cui aliquis vult bonum, ſicut homo amat amicum. Imperfectus amor eſt, quo quis amat aliquid non ſecundùm ipſum, ſed ut illud bonum ſibi ipſi proveniat; ſicut homo amat rem quam concupiſcit. Primus autem amor pertinet ad charitatem, quæ inhæret Deo ſecundum ſeipſum. Sed ſpes pertinet ad ſecundum amorem.* Quare Filiucius ex aliis docet eſſe mortale diligere Deum principaliter propter beatitudinem, ita ut ſi hæc deeſſet, Deus non diligeretur ſupra omnia. Licitum eſt tamen ac bonum diligere Deum propter mercedem æternam tanquam finem minùs principalem.

Reſp. 3. Hoc præceptum prout eſt negativum prohibet pro quolibet tempore omnem generaliter Dei offenſam, ita ut omnia peccata mortalia ſint contra charitatem, ejusque habitum deſtruant; nam per quodlibet peccatum mortale creatura præfertur Deo ſuper omnia diligendo: ſpecialius tamen & magis directè vetat odium Dei.

Quæſt. II. *An tenemur etiam amare Deum ſupra omnia intenſivè, ſeu cùm majore intenſione, vehementia & conatu, quàm omnes creaturas?*

Reſp. Communiter negant Theologi. Quia intenſio eſt charitatis perfectio ſolùm accidentalis, & ſine majori illa intenſione ſervatur præceptum de ordine charitatis, eo modo, qui ſatis ſit, ut charitas erga Deum ſit re & opere efficacior, quàm amor cujuslibet objecti. Quod autem præcipuum eſt in charitate, eſt ut ſit efficax erga Deum, qui affectu & opere propter ſe præferatur omnibus creaturis. Præterea cum Deus amatur appretiatione ſumma, amatur modo actum amoris conſtituente in gradu excellentiæ, ad quem nullus pertingere poteſt amor erga creaturam ordinatus, etiamſi infinita intenſione amaretur: & ſic tunc Deus amatur modo proportionato ſuæ excellentiæ, ideóque modo ſufficiente ad impletionem præcepti.

Præceptum autem diligendi Deum ex toto corde intelligunt de totalitate appretiationis, non intenſionis.

Appretiatio verò consistit non in vehementia & conatu affectus, sed in libera prælectione & prælatione.

Certè quando affectus erga creaturam actu obsistit amori Dei appretiativè summò; tunc opus est maximo conatu voluntatis, ut Deus supra omnia ametur.

Quæst. III. *Quandonam præceptum charitatis obligat ad amandum Deum?*

Resp. Sub mortali obligat per se ad eliciendum actum internum amoris Dei supra omnia propter se. 1. Ubi primum, moraliter loquendo, quis rationis usum adeptus est, & habet sufficienter Dei notitiam, quam quidem tunc quisque sibi comparare tenetur. *Ita S. Thom.* 1. 2. *quæst.* 89. *art.* 6. *Toletus, Layman, & alii multi.* Nam recta ratio dictat, creaturam rationalem, ubi primum moraliter loquendo capax est cognitionis & amoris Dei, eum debere amare ut rerum omnium finem ultimum, propter quem facta sunt omnia, & ad quem proinde omnes se suaque omnia ac totum vitæ cursum referre debent, & consequenter Deum super omnia propter se amare, atque implere debere primum & maximum mandatum. Præterea quando præcepta non determinant tempus, censetur obligare pro præsenti, seu primo quoque tempore, quo commodè impleri possunt: alioqui posset quis semper in futurum usque ad mortem suam differre eorum observationem, & sic eludere præcepta, Unde Cajetanus & Navarrus dicunt teneri omnes hoc omissionis peccatum confiteri, in dubio an tunc actum charitatis elicuerint, necne.

2. In quovis probabili periculo mortis, quamvis Sacramenta suscepta sint. *Ita communiter.* Tum quia hic actus sæpiùs ratione sui præceptus est, & tempus maximè necessarium est articulus mortis. Tum quia homo instante termino viæ tenetur perfectè tendere in finem suum ultimum. *Sive enim vivimus, Domino vivimus; sive morimur, Domino morimur*, ad Rom. 14.

3. Quando est periculum labendi in mortale, nisi actus amoris eliciatur; & ingruit gravis tentatio, quæ non putetur posse aliter superari: nam ex charitate Dei tenemur ejus offensam vitare, & media ad hoc necessaria adhibere.

4. Sæpissimè in decursu vitæ, ut satis patet tum ex natura charitatis, quæ est finis omnium præceptorum & actionum; & quæ (ut ait S. Augustin. in Psalm. 121.) vacare non potest in anima amantis: nam charitas est amicitia quædam cùm Deo: amicitiæ autem divinæ ratio, Deique bonitas infinita exigit, ne diutiùs amorem erga Deum differamus, & rarò eliciamus: sed ut quamprimùm possumus, & sæpissimè in vitæ curriculo Deum amemus. Tum ex verbis præcepto additis, quibus Deus jubet illud ferè semper habere in mente, videlicet ut actus amoris sæpissimè eliciatur, Deuteron. 6. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. Eruntque verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo: & narrabis*

rabis ea filiis tuis, & meditaberis in eis, sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens atque consurgens. Et ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque & movebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine & ostiis domus tuæ. Et verò nullus est habens jus exigendi ab alio amorem, qui petat ut semel tantùm aut raro ametur; sed is exigit potiùs, ut sæpe affectu effectuque ametur. Ergo à fortiori jure Deus amoris erga se actum sæpiùs tota nostra vita iteratum à nobis exigit. Præterea omissio amoris Dei per tempus notabile includit quemdam contemptum divinæ amicitiæ. Hinc ab Innocentio XI. damnatæ sunt hæ propositiones. 6. *Probabile est, ne singulis quidem rigorosè quinquenniis per se obligare præceptum charitatis erga Deum.* 7. *Tunc solùm obligat quando tenemur justificari, & non habemus aliam viam qua justificari possimus.*

Quoties autem intra annum obliget per se, non potest facilè determinari. Scotus putat adultos obligari ad illum actum singulis diebus Dominicis & festis. Quam opinionem ait Cardenas noster, non esse contemnendam; quia cùm constet hunc actum frequenter in vita eliciendum esse, & tempus definiendum sit ex judicio prudenti; videtur prudens designatio temporis esse dies cultui divino dicatus; cultus enim optimus est actus charitatis, ut docet S. Augustin. Idem Cardenas asserit esse mortale, si intra mensem integrum omittatur. Suarez verò lib. 1. de orat. cap. 30. docet divina præcepta affirmativa, ut charitatis, & similia, obligare ut actus eorum non multo tempore differantur: in particulari autem judicare quando sit nimia dilatio vel quæ sit debita frequentia, prudenti arbitrio relictum videri ex natura rei.

Obligat verò ex virtute Religionis, quando quis culpæ mortalis conscius, deficiente confessario, tenetur celebrare, vel Sacramentum quodvis conficere, aut suscipere. Nam tunc obligatur ad actum contritionis perfectæ, quæ includit actum charitatis. Requiritur etiam hic actus ad justificationem extra Sacramentum.

Ex dictis collige parentes & parochos graviter tenere suos docere obligationem & modum eliciendi actus Fidei, spei, & charitatis: Confessarios verò teneri curare, ut pœnitentes in mortis periculo hos actus eliciant.

Nota. Ex Delugo, præcepta Fidei, spei, & charitatis sunt in aliquo sensu supernaturalia, & in aliquo etiam sensu naturalia. Sunt supernaturalia tum ex parte objecti, tum ex parte suorum actuum: nam impleri nequeunt nisi per actus naturales, quatenus Deus elevavit hominem ad finem supernaturalem, per tales actus supernaturales consequendum. Sunt verò naturalia ex parte obligationis, quia ex suppositione quòd Deus elevaverit hominem ad finem supernaturalem consequendum per actus supernaturales; eo ipso absque alio novo præcepto & ex natura rei obligatur homo ad eliciendos actus supernaturales necessarios ad finem illum obtinendum: nam ex obligatione diligendi Deum & seipsum, obligatur ad com-

parandum finem illum adeo sublimem ac perfectum, & consequenter ad adhibenda media necessaria ad talem finem. Quare Lex naturalis ad tales actus supernaturales obligat in hypothesi elevationis: in statu autem naturæ puræ esset obligatio amandi Deum super omnia propter se actu naturali.

Quæst. IV. *An ex præcepto charitatis tenemur omnes actiones nostras referre ad Deum?*

Resp. Affirm. Prob. 1. Ex S. August. lib. 1. de Doctrin. Christ. cap. 22. ubi ait: *Hæc regula dilectionis divinitùs constituta est:* Diliges proximum sicut te ipsum; Deum verò ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente, *ut omnes cogitationes tuas, & omnem vitam, & omnem intellectum in illum conferas, à quo habes ea ipsa quæ confers. Cum autem ait*, toto corde, tota anima, tota mente, *nullam vitæ nostræ partem reliquit, quæ vacare debeat.* 2. Ex S. Thom. 1. 2. quæst. 100. artic. 10. ad 2. ibi: *Sub præcepto charitatis continetur, ut diligatur Deus ex toto corde: ad quod pertinet, ut omnia referantur in Deum: & ideo præceptum charitatis implere homo non potest, nisi etiam omnia referantur in Deum.* 3. Quia ex præcepto charitatis tenemur amare Deum, ut finem ultimum rerum omnium, & Deus non amatur ut finis ultimus rerum omnium, nisi omnia in ipsum referantur.

Porrò omnes actiones nostras generatim ad Deum ex affectu charitatis referre tenemur tunc tantùm, cum urget præceptum amandi Deum propter se ut finem ultimum rerum omnium. Nam præceptum charitatis non obligat ad referendum omnes actiones & omnia in Deum, nisi obligando ad amandum Deum propter se ut finem ultimum rerum omnium. Quare non tenemur omnes omnino actiones sigillatim elicere ex motivo seu affectu charitatis, alioqui omnia opera infidelium, imò & fidelium in statu peccati manentium essent peccata, quod est error ab Ecclesia damnatus: item actus, quo quis detestatur peccatum præcisè ob metum pœnalem, esset malus, quod repugnat tum Conc. Trident. sess. 7. can. 8. & sess. 14. cap. 4. tum S. August. qui, in Ps. 127. ait: *Ille timor nondum castus præsentiam Domini & pœnas timet, timere facit, non timore amittendi bonum illud, sed timore patiendi illud malum. Non timet, ne perdat amplexus pulcherrimi sponsi, sed timet ne mittatur in gehennam. Bonus est & iste timor, utilis est.* Præterea Alexander VIII. damnavit has propositiones: 10. *Intentio, qua quis detestatur malum, & prosequitur bonum, merè ut cœlestem obtineat gloriam, non est recta, nec placens Deo.* 11. *Omne, quod non est ex Fide christiana supernaturali, quæ per dilectionem operatur, peccatum est.* Denique actus eliciti ex motivo aliarum virtutum sunt boni ac liciti, alioqui non essent actus virtutis. Et evidens est omne bonum honestum esse honestè diligibile propter se præcisè. Quid enim magis rationi consentaneum est, quàm amare quæ sunt rationi & naturæ rationali consentanea qua talia?

Tamen dum non referimus ex affectu charitatis actiones nostras ad Deum,

Deum, tunc tenemur eas ad ejus gloriam referre virtualiter, ſeu implicitè, & ex intentione ſeu natura operis (ut ajunt) agendo ſcilicet ex motivo alicujus virtutis & honeſtatis. *Prob.* 1. Ex. 1. ad Cor. 10. *Sive manducatis, ſive bibitis, ſive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Id eſſe præcepti ſatis indicat verbum imperativum, *Facite*, quod in ſenſu proprio ſonat imperium ſeu mandatum, dum materia id patitur, & docet S. Thom. in epiſt. ad Coloſſenſ. cap. 3. ubi ait: *Quidam dicunt quod hoc eſt conſilium, ſed hoc non eſt verum.* 2. Ex S. Auguſt. in Pſalm. 65. *Quo fine facias, vide. Si ideò facis ut tu glorificeris, hoc prohibuit: ſi autem ideo ut Deus glorificetur, hoc juſſit.* Et, ex S. Baſil. in Reg. interrogat. 195. ubi ait, *Omnia propter Deum ex Dei mandato facienda.* Idem docent alii Patres. 3. Quia debemus Deo omnes actiones noſtras ex titulo creatoris, ac redemptoris, & vi ſupremi ejus dominii, ex quo omnes actus noſtri magis debentur Deo, quàm cuivis Domino temporali opera ſervi. Ergo omnes actus noſtri debent ad Dei obſequium referri, ſaltem ex natura operis. 4. Quia (ut aliàs probatum eſt,) ſemper tenemur agere propter finem honeſtum, ideóque ex motivo alicujus virtutis. At omnis honeſtas & actus virtutis ex natura ſua refertur & ordinatur ad Deum tamquam ad regulam, fontem ac finem omnis honeſtatis, & ex ſe tendit ad Dei gloriam, cùm ſit conformis ejus voluntati, eique placeat.

ACTUS CHARITATIS.

Domine Deus, te ex toto corde meo & ſuper omnia diligo, quia tu Deus es ob infinitas perfectiones tuas omni & ſummo amore digniſſimus. Proximum quoque meum ſicut meipſum propter de diligo.

ARTICULUS II.

De Præcepto charitatis erga proximum.

Quæſt. I. *An datur præceptum diligendi proximum & ad quid obligat?*

Reſp. 1. Extat præceptum ſpeciale diligendi proximum non tantùm actu externo, ſed etiam interno, & amore benevolentiæ, quo ei velimus bonum quatenus ejus bonum eſt. Conſtat ex Matth. 22. *Secundum autem* (mandatum) *ſimile eſt huic: Diliges proximum tuum ſicut te ipſum.* Et, ex Joann. 15. *Hoc eſt præceptum meum, ut diligatis invicem ſicut dilexi vos.* Et 1. Joann. 4. *Hoc mandatum habemus à Deo, ut qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum.* Dilectio autem eſt affectus voluntatis, quo volumus bonum perſonæ amatæ. Hinc Innocentius XI. damnavit has propoſitiones. 10 *Non tenemur proximum diligere actu interno, & formali.* 11. *Præcepto proximum diligendi ſatisfacere poſſumus per ſolos actus externos.*

Reſp. 2. Hoc præceptum complectitur omnes creaturas rationales ejuſdem nobiſcum beatitudinis capaces. Nam ii omnes & ſoli charitate divina amari poſſunt & debent, quibus debemus & poſſumus propter Deum velle ſummum bonum beans, in cujus communicatione & capacitate fundatur dilectio charitatis. Ac

proinde complectitur omnes Angelos ac homines beatos, animas in purgatorio detentas, omnes homines viatores, sive sint justi, amici, consanguinei, catholici; sive peccatores, inimici, extranei, & infideles: sunt enim hi omnes nobis proximi communione capacitatis ejusdem beatitudinis ac hæreditatis æternæ, quam jam beati possident, & ad quam alii destinantur, & quam possunt consequi quamdiu in via sunt. Ideóque amandi sunt amore benevolentiæ, tendentis ad unionem quæ intercedere debet inter fratres & cohæredes. Unde tenemur omnes omnino homines in universali amare, nullo excepto; in particulari verò hos determinatè, quibus opitulari debemus, vel in quos odium deponi nequit, nisi sigillatim actu interno diligantur.

Hinc soli dæmones & homines jam damnati excipiuntur: quia charitas est amor benevolentiæ, quo volumus præcipuè beatitudinem æternam, & quæ ad eam conducere possunt. At hoc non licet damnatis velle: nam amor ille repugnat charitati erga Deum, qua approbamus ejus justitiam, inquit S. Thom. quæst. 25. art. 11.

Resp. 3. Hoc præceptum, ut affirmativum, obligat ad amandum proximum propter Deum amore benevolentiæ affectivo & effectivo sicut nos ipsos amamus, non quidem secundùm omnimodam æqualitatem, sed secundùm similitudinem, ut docet S. Thom. 2. 2. quæst. 44. art. 7. ubi ait: *Cum dicitur, sicut teipsum, non est intelligendum quantum ad hoc quòd aliquis proximum sibi æqualiter diligat, sed similiter sibi*; ita ut idem bonum proximo velimus, & ei quantum possumus procuremus in necessitate quod tenemur nobis velle, & rationabiliter volumus; & quidem principaliter beatitudinem æternam, ac media ad eam assequendam necessaria, secundariò autem bona temporalia necessaria ad vitam corporalem convenientem, & quatenus ex auxilio gratiæ ad salutem conducunt; eaque quantum possumus, ei procuremus in ejus necessitate. *Velle debemus, ut omnes nobiscum diligant Deum, & totum quod vel eos adjuvemus, vel adjuvemur ab eis, ad unum illum finem referendum est*, ait S. August. lib. 1. de Doctrin. Christian. cap 29. Et lib. 1. de morib. Ecclesiæ, cap. 26. postquam hoc præceptum retulit, sic prosequitur: *Te autem ipsum salubriter diligis, si plus quam te diligis Deum. Quod ergo agis tecum, id agendum cum proximo est, hoc est, ut ipse etiam perfecto amore diligat Deum. Non enim eum diligis tanquam te ipsum, si non ad id bonum, ad quod ipse tendis adducere satagis.*

Obligat autem ad eliciendum sæpe in vita actum internum amoris supernaturalis erga proximum propter Deum, & ad exercendum externum seu effectivum amorem, positum in opitulatione proximi, sive spirituali, sive corporali: nam amare est bonum velle & facere cùm possis, juxta illud, 1. Joann. 3. *Non diligamus verbo, neque lingua, sed opere & veritate.* Præterea internus amor proximi præceptus est in bonum ac utilitatem proximi: at non potest prodesse proximo, nisi per beneficia & auxilia.

Dixi,

Dixi, *propter Deum*, hoc eſt, quia ad Deum pertinet ut imago ejus, ut capax dilectionis, & poſſeſſionis ejus, ut ab ipſo creatus, redemptus, &c. ita ut Deum in ipſo amemus, &c. & quia id Deo ſummè bono & amato placet. *Propter hoc ex charitate diligere debemus alios, quia ſunt nobis proximi & ſecundùm naturalem Dei imaginem & ſecundùm capacitatem gloriæ*, ait S. Thom. 2. 2. quæſt. 44. art. 7. Nam amare proximum propter aliquam utilitatem temporalem, vel quodvis aliud motivum naturale, non eſt actus charitatis. *Si quis quemlibet amat, ſed propter Deum non amat, charitatem non habet*, ait S. Gregor. homil. 38. in Evangel. Et S. Auguſtin. lib. 1. de Doctrina Chriſtiana, cap. 27. ait: *Omnis homo in quantùm homo eſt, diligendus eſt propter Deum, Deus verò propter ſeipſum.* Et, lib. 2. cap. 7. *In eo ſe exercet omnis divinarum ſcripturarum ſtudioſus, nihil in eis aliud inventurus quàm diligendum eſſe Deum propter Deum, & proximum propter Deum: & illum quidem ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente diligere: proximum verò tamquam ſeipſum, id eſt, ut tota proximi, ſicut etiam noſtri, dilectio referatur in Deum.* Et verò debemus diligere alios ſicut Chriſtus nos dilexit, ex Joann. 15. ſupra citat. Chriſtus autem omnes dilexit propter Deum.

Hinc objectum formale ſeu motivum charitatis erga proximum eſt infinita Dei bonitas abſoluta, ſeu amabilitas, quæ ſicut movet ad amorem Dei, movet quoque ad amorem proximi propter Deum; eo quod ad Deum pertineat, & Deus amet omnes homines, etiam peccatores, quamdiu ſunt in via, volendo illis ſummi boni, nempe ſui ipſius fruitionem, eis conferendo media ad eam aſſequendam ſufficientia, aliaque bona, velitque ut omnes amemus.

Reſp. 4. Hoc præceptum, quatenus eſt negativum, vetat pro quovis tempore odium, & omnes actus oppoſitos amoris benevolentiæ, ne ſcilicet proximo unquam velimus, optemus, inferamus malum ſpirituale, nec etiam temporale, ſaltem ut ipſius malum, & ſine juſta cauſa & authoritate. Quod addo, quia ex juſta cauſa & authoritate poteſt inferri malum temporale proximo ob finem bonum, v. gr. aliqua punitio à ſuperiore correctionis cauſa, vel à judice ob crimina ex motivo juſtitiæ. Hinc nunquam licet odiſſe ullum hominem, quantumvis improbum, ex diſplicentia perſonæ, ei optando malum quatenus ejus malum eſt, aut gaudendo de ejus malo, vel dolendo de ejus bono ut ejus bonum eſt.

Duæ autem ſunt regulæ generales duplicis hujus præcepti à Scriptura traditæ, & lumine naturali notæ. 1. Pro affirmativo: *Omnia quæcumque vultis* (rationabiliter) *ut faciant vobis homines, & vos facite illis. Hæc eſt enim Lex & Prophetæ.* Matth. 7. 2. Pro negativo: *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias*, Tob. 4. Hinc S. Auguſtinus, lib. de vera relig. cap. 46. ait: *Ea eſt regula dilectionis, ut quæ ſibi vult bona provenire, & illi velit: & quæ accidere ſibi mala non vult: & illi nolit. Hanc voluntatem erga omnes homines ſervat.*

Quæſt.

Quæst. II. *An tenemur diligere inimicos, id est, eos qui nos, vel nostros oderunt, vel aliqua injuria affecerunt?*

Resp. 1. Præceptum charitatis erga proximum obligat etiam erga inimicos, perinde ac si tales non essent. *Ita omnes.* Quia nihilominus sunt verè proximi, utpote ejusdem nobiscum æternæ beatitudinis capaces, per quam capacitatem nobis societate quadam conjunguntur. Quare tenemur eos non solùm non odisse, sed etiam positivè diligere amore effectivo, non quidem ut sunt inimici, sed ut sunt homines beatitudinis capaces, & quia Deus vult ut illos amemus. Et constat etiam ex Matth. 5. *Ego autem dico vobis; Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos; & orate pro persequentibus & calumniantibus vos.* Quæ verba, juxta Ecclesiæ & Patrum interpretationem, continent verum præceptum, quod est etiam juris naturalis, *Grave præceptum, sed grande præmium:* Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus vos. *Audisti opus, expecta mercedem:* ut sitis (inquit) filii Patris vestri, qui in cœlis est S. Augustin. sermon. 317. aliàs 92. de diversis.

Resp. 2. Ex charitate obligamur erga inimicos generatim ad ea omnia, ad quæ tenemur erga proximum modo supra explicato; siquidem sunt verè proximi nostri. Speciatim verò tenemur. 1. Omne in illos odium, ac vindictæ affectum rejicere ac deponere; atque omnes offensas ex corde iis remittere, ita ut ob offensam illis non malè velimus, sed ea non obstante semper parati simus iis exhibere debitæ internæ dilectionis signa, etsi veniam non petant, imò in odio contra nos persistant, ex Matth. 6. *Si non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.* Et, Eccli. 10. *Omnis injuriæ proximi ne memineris; & nihil agas in operibus injuriæ.* Unde nunquam licet iis velle malum ut eorum malum, nec de malo ut eorum malo gaudere, vel de eorum bono ut eorum bono dolere: hæc enim sunt odii actus. *Cùm ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina ejus ne exultet cor tuum, ne fortè videat Dominus, & displiceat ei*, Proverb. 24. *Si de prosperitate addicitur, & de calamitate se odientis lætatur, constat quòd non amat*, ait S. Gregor. lib. 22. in Job, cap. 6. neque licet à Deo vel hominibus vindictam injuriæ expetere ex displicentia personæ, multò minus eam sumere. *Benedicite persequentibus vos; benedicite, & nolite maledicere ... nulli malum pro malo reddentes.* ad Rom. 12.

2. Tenemur eos non excludere ab actu interno charitatis, quem erga proximum elicimus, sed eos in eo generatim includere; imo in particulari hos numero ac determinatè diligere, quoties periculum est ne ob gravem injuriam acceptam eos oderimus, eisque malum optemus, ut sæpe contingit, nisi illud odium actu amoris & oratione cohibeatur; nam tunc ille amor est medium necessarium ad servandum præceptum.

3. Tenemur inimicis ex interno affectu præstare communia dilectionis signa,

ſigna, & beneficia, quæ aliis ejuſdem ſtatus & conditionis præſtare ſolemus, qualia quæ Chriſtiano debentur à quovis Chriſtiano, concivi à concive, cognato à cognato, pauperi à divite, ſuperiori à ſubdito, &c. *Ita communiter cum S. Thom. 2. 2. quæſt. 25. art. 9.* Nam tenemur inimicos diligere, eis benefacere, & pro eis orare, in particulari quidem quando occurrit neceſſitas; & in communi extra caſum neceſſitatis, quando ſcilicet alios homines in communi amamus, vel aliis hominibus benefacimus, aut pro eis oramus in communi, etiam abſque obligatione. Hinc non licet inimicum excludere à communibus orationibus, vel eleemoſynis, à reſalutatione, à reſponſione ad interrogata, mercium expoſitarum venditione, &c. Nam talis excluſio eſſet vindicta privato illicita, & in talibus circumſtantiis ſignum odii præbens ſcandalum; ideóque de ſe adverſatur charitati, & quidem graviter.

Specialia autem benevolentiæ ſigna, & beneficia non tenemur eis præſtare, per ſe loquendo, niſi iis indigeant! ſed ſolùm eſſe parati ad præbendum quando egebunt. Quia præceptum de exhibenda benevolentia non obligat pro omni tempore, ſed tantùm in caſu indigentiæ proximi, juxta illud, Proverb. 25. *Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum ..... & Dominus reddet tibi.* Enim verò ex præcepto charitatis non aliter tenemur, per ſe loquendo, amare inimicos atque alios homines; nam non magis ſunt proximi noſtri quàm alii homines. Non tenemur autem per ſe loquendo, amare alios homines in particulari ex lege charitatis, niſi in caſu neceſſitatis: & extra caſum neceſſitatis ſufficit ſi eos amemus in communi, & eis communia benevolentiæ ſigna exhibeamus. *Diligere inimicos in generali, eſt in præcepto: in ſpeciali autem non eſt in præcepto, niſi ſecundùm præparationem animi: ſi ſcilicet homo eſſet paratus etiam ſpecialiter inimicum diligere, & eum juvare in neceſſitatis articulo, vel ſi veniam peteret.* S. Thom. 2. 2. quæſt. 73. art. 8.

Dixi, *per ſe loquendo.* Nam ob circumſtantias quaſdam poteſt eſſe ratio obligationis ad iſta ſpecialia præſtanda inimico, ut periculum ſcandali ex omiſſione, inimici neceſſitas ſpiritualis vel temporalis, exhibitio ſpecialium ſignorum amoris ex parte ipſius. Item ſi per aliqua ſpecialia beneficia vel ſigna amoris certò poſſis ſaltem ſine gravi incommodo, inimicum tibi & Deo reconciliare, ad ea teneris; quamvis ille prior offenderit, & nolit inimicitiam deponere, niſi tu eum ſic prævenias, juxta illud ad Rom. 12. *Noli vinci à malo, ſed vince in bono malum.* Quia ex charitate tenemur grave damnum proximi, præſertim ſpirituale, licèt ex ejus culpa obveniens, impedire vel tollere, cùm poſſumus ſaltem ſine noſtro gravi incommodo. Imò juxta Suarez & alios, ſi inimicum ante offenſam ſolebas ſalutare, alloqui, cum eo converſari, &c. tametſi illa ſint ſpecialia dilectionis ſigna, teneris eadem præſtare, niſi circumſtantiæ ſpeciales aliud poſtulent, vel ex-

cusent, ut si specialis illa benignitas inimico non sit profutura. Quia istorum recusatio extra circumstantias speciales censetur communiter signum odii, vindictæ, vel contemptus, ac proinde odii fomitem & scandalum præbet, & charitati adversatur. Item tenemur specialia beneficia & signa inimico exhibere, si ipse ea nobis prius exhibeat: nam horum omissio censeretur moraliter vindicta, & signum inimicitiæ, quæ præcepto negativo vetantur.

4. Tenemur inimico veniam petenti non solùm offensam condonare ex animo, nempe odium, malevolentiam, & vindictæ appetitum rejiciendo ac deponendo, (ad quod obligamur etiamsi non peteret,) sed etiam externa benevolentiæ & reconciliationis signa exhibere, habita ratione circumstantiarum. Tunc enim horum omissio esset quædam odii declaratio, vindicta, & scandali causa. Excipe nisi sit pater, vel quivis superior, qui quandoque potest justæ correctionis causa erga liberos vel subditos benevolentiæ signa differre, modò intus charitatem servet.

5. Tenemur inimicis in necessitate sive spirituali, sive corporali opitulari, & damnum in honore, fama, corpore vel rebus impedire, saltem dum sine nostro gravi damno possumus. *Benefacite his qui oderunt vos*, Matth. 5. Nam ad id tenemur erga proximum.

Porrò qui alterum injustè offendit, tenetur veniam petere, nam id exigit ratio justitiæ. Quòd si duo mutuo se offenderunt, tunc si offensio sit æqualis gravitatis, tenetur reconciliationem petere qui priùs offendit; quia qui primus læsus fuit, priùs jus habet exigendi satisfactionem: si offensio sit inæqualis, tenetur ille qui gravius offendit; nam gravior offensio prævalet priori minùs gravi; & sic priùs compensanda est. Et excessus ille est quasi nova injuria, quæ novum jus læso dat exigendi satisfactionem. *Petat veniam, qui fecit injuriam; det veniam, qui accepit injuriam, ut non possideamur à Satana, cujus triumphus est dissensio christianorum*, ait S. Augúst. serm. 210. alias de diversis. 74.

Resp. 3. Non tenemur remittere inimico satisfactionem debitam, ut honoris, famæ, vel pecuniæ: quia eam exigere non est vindicta, sed usus juris. Quippe injuriam passus habet jus ad congruam satisfactionem, & jus illud per se legitimam potestatem prosequendi. Et hæc compensatio seu restitutio non expetitur quatenus est malum inimici, sed quatenus in nostrum bonum justum cedit, & malum nostrum injustum expellit. Imò adversus illum licet instituere actionem tum civilem, tum criminalem, modò id non fiat ex odio, vindicta, vel alio pravo fine: civilem quidem, ut damnum illatum compenset, vel pro injuria satisfaciat: criminalem verò ex amore publicæ justitiæ, ne aliis noceat, vel ne impunita maneant crimina cum reip. damno. Qui tamen uterque procedendi modus ordinarie non vacat periculo, cùm pauci amore justitiæ aut boni communis ducantur, plurimi verò vindictæ explendæ desiderio. Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 108. art. 1. ubi ait: *Vindicatio fit per aliquod*

aliquod pœnale malum inflictum peccanti. Est ergo in vindicatione considerandus vindicantis animus. Si enim ejus intensio feratur principaliter in malum illius, de quo vindictam sumit, & ibi quiescat, est omnino illicitum, quia delectari in malo alterius pertinet ad odium, quod charitati repugnat, qua omnes homines debemus diligere. Nec aliquis excusatur, si malum intendat illius, qui sibi injustè intulit malum; sicut non excusatur aliquis per hoc, quòd odit se odientem. Non enim debet homo in alium peccare propter hoc quòd ille peccavit prius in ipsum. Hoc enim est vinci à malo, quod Apostolus prohibet, Rom. 12. *dicens:* Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. *Si verò intentio vindicantis feratur principaliter ad aliquod bonum, ad quod prevenitur per pœnam peccantis, puta ad emendationem peccantis, vel saltem ad cohibitionem ejus, & quietem aliorum, & ad justitiæ conservationem, & Dei honorem; potest esse vindicatio licita, aliis debitis circumstantiis servatis.*

Æquam tamen ad arbitrium prudentum satisfactionem ab inimico oblatam acceptare tenemur ex charitate: nec tunc licèt judicem interpellare, nisi reus sit reip. noxius, vel periculum sit, ne alios similiter injuria afficiat. Nam extra hos casus actionem civilem instituere, & inimicum sumptibus onerare, est contra charitatis Legem, vetantem ne alteri facias: quod tibi non vis rationabiliter fieri.

Quæst. III. *An vindicta, seu redditio mali pro malo, facta auctoritate privata, semper est illicita?*

Resp. Affirmat. Constat. 1. Ex Eccli. 28. *Qui vindicari vult, à Domino inveniet vindictam .... Memento novissimorum, & desine inimicari.* Et, ex Matth. 7. supra cit. Et, ex Rom. 12. *Nulli malum pro malo reddentes .... Non vosmetipsos defendentes* (hoc est ulciscentes, ut habet vox græca.) *Scriptum est enim: Mihi vindicta, & ego retribuam, dicit Dominus, &c.* Et, 1. Thessal. 5. *Videte ne quis malum pro malo alicui reddat.* 2. Quia vindicta privata authoritate illata, est non solùm contra charitatem, sed etiam contra justitiam: tum quia est usurpatio alienæ potestatis, nempe superioris, ad quem solùm punitio pertinet: tum quia quisque habet jus, ut non puniatur ab eo, qui nullam habet authoritatem & jurisdictionem in ipsum. Imò numquam licet expetere punitionem inimici etsi justam, & legitima authoritate factam, quatenus ejus malum est: nam hoc est actus odii nunquam liciti.

CAPUT III.

De ordine Charitatis.

Quæst. I. A*N ordo in charitate servari debet?*

Resp. Affirmat. *Ita omnes.* Prob. 1. Ex Cant. 2. *Ordinavit in me charitatem.* 2. Ex S. August. lib. 1. de Doctrina Christiana; c. 27. *Ille justè & sanctè vivit ..... qui ordinatam dilectionem habet, ne aut diligat quod non est diligendum; aut non diligat quod est diligendum; aut amplius diligat quod est minùs diligendum; aut æque diligat quod vel minùs vel ampliùs di-*

 ligen-

ligendum eſt . . . . . Et ſi Deus omni homine amplius diligendus eſt, ampliùs quiſque debet Deum diligere quam ſeipſum. Item ampliùs alius homo diligendus eſt quàm corpus noſtrum: quia propter Deum iſta omnia ſunt diligenda; & poteſt nobiſcum alius homo Deo perfrui, quod non poteſt corpus, quia corpus per animam vivit, qua fruimur Deo. 3. Ex S. Thom. 2. 2. quæſt. 44. art. 8. *Modus qui pertinet ad rationem virtuoſi actus, cadit ſub præcepto, quod datur de actu virtutis. Ordo autem charitatis pertinet ad ipſam rationem virtutis, cùm accipiatur ſecundùm proportionem dilectionis ad diligibile. Unde manifeſtum eſt, quòd ordo charitatis debet cadere ſub præcepto.* 4. Quia objecta diligenda & optanda, non ſunt æqualia inter ſe. Ergo debet eſſe inter illa ordo, ut charitas ſit recta. 5. Deus vult, ut aliquos, nempe qui nobis ſunt conjunctiores, plus diligamus.

Duplex autem eſt ordo in charitate ſervandus, alter in perſonis, alter in bonis. In perſonis homo amare debet. 1. Deum utpote principium ac finem ultimum rerum omnium, & ſummè bonum ac perfectum. 2. Seipſum. 3. Cæteros homines. In bonis primum locum tenent bona ſpiritualia, ſeu ſupernaturalia, nempe gloria, ſeu beatitudo æterna, gratia, virtutes, bona merita. Secundum bona naturalia & bona corporis, ut vita, integritas membrorum, ſanitas, &c. Tertium bona externa, ut honor, fama, divitiæ, &c. Item bonum commune majus eſt bono privato; quia bonum commune eſt bonum totius, & bonum privatum eſt bonum partis: ſicut autem totum eſt majus ſua parte, ita bonum totius majus eſt bono partis, ideóque ei præferendum.

Quæſt. II. *An & quomodo quiſque ſeipſum magis diligere debet quàm proximum.*

Reſp. 1. Unuſquisque tenetur ſeipſum magis diligere ſimpliciter & abſolutè, quàm proximum. Ita S. Thom. quæſt. 26. artic. 4. & quæſt. 44. artic. 8. ad 2. *Prob.* 1. Ex Matth. 22. *Diliges proximum ſicut teipſum.* Ubi dilectio ſui proponitur ut Regula & exemplar amoris proximi. Regula autem prior & potior eſt quàm regulatum. Quare præceptum diligendi ſeipſum includitur in præcepto dilectionis proximi. 2. Quia ex ordine charitatis homo magis inclinatur ad ſui dilectionem quàm proximi, eſtque ſibi magis conjunctus. Unde illud, Eccli. 14. *Qui ſibi nequam eſt, cui alii bonus erit?*

Hinc 1. Quisque tenetur ſe magis diligere in bonis ſpiritualibus quàm proximum, ita ut ſibi potiùs velit & comparet Dei gratiam, amicitiam, virtutes, & beatitudinem æternam, quàm cuilibet alteri, cùm hæc bona ſint omnium maxima & maximè neceſſaria. Quod indicant hæc Chriſti verba, Matth. 16. *Quid prodeſt homini, ſi mundum univerſum lucretur, animæ verò ſuæ detrimentum patiatur, &c.* quibus verbis Chriſtus ſignificat debere nos ante omnia ſaluti noſtræ providere.

2. In quacumque corporali neceſſitate æquali licet ſibi potius ſubvenire quàm alteri privato: nam nemo tenetur diligere proximum magis quàm ſeipſum, ſed ſolùm ſicut ſeipſum.

ſum. *Non eſt de neceſſitate charitatis, quòd homo proprium corpus exponat pro ſalute proximi, niſi in caſu quo tenetur ejus ſaluti providere. Sed quòd aliquis ſponte ad hoc ſe offerat, pertinet ad perfectionem charitatis*, ait S. Thomas 2. 2. quæſt. 26. art. 5. ad 3. Imò juxta multos, tenetur ſeipſum magis diligere quoad vitam temporalem, & bona ejus conſervationi neceſſaria, quàm proximum parem vel inferiorem: quia (ut ait S. Auguſtin. lib. de mendac. cap. 6.) *Si pro illius temporali vita ſuam ipſam temporalem perdat, non eſt jam diligere ſicut ſeipſum, ſed plus quam ſeipſum: quod ſanæ doctrinæ regulam excedit*. Præterea per ſe loquendo charitas magis inclinat ſubjectum ſuum ad ſui conſervationem, quam ad conſervationem alterius privati. Ergo qui privati vitam ſuæ præfert, agit contra inclinationem charitatis, ideóque contra ordinem charitatis; & conſequenter peccat contra charitatem. Alii tamen multi cum S. Thoma cenſent licere vitam propriam exponere pro ſervanda vita alterius privati, non quidem præcisè ob bonum vitæ proximi, quæ ut talis non debet præferri vitæ propriæ; ſed ob ſpeciale quoddam virtutis exercitium, quod in certis circumſtantiis exurgit ex alio titulo, v. gr. ſi vitam exponat pro altero, cujus vita ſit utilior ad promotionem gloriæ Dei; ſi pro parente, inſigni benefactore, &c. ad inſigne opus pietatis, gratitudinis, &c. Nam, inquiunt, actus virtutis chriſtianæ, qui tunc exercetur, majus bonum eſt vita temporali. Textum verò Sancti Auguſtini allatum explicant, ſi vita amittatur ob vitam proximi præcisè ſumptam ut talem, non autem ob exercitium virtutis.

Dixi, *Privatio*: nam ſubditus tenetur vitam propriam certo periculo exponere pro ſalute reip. vel principis ſui, aut alterius perſonæ reip. neceſſariæ. Nam membrum periculo exponi, imò & abſcindi debet pro conſervatione totius; & quælibet pars bonū totius ſuo privato præferre tenetur.

Reſp. 2. Unusquisque ex charitate tenetur proximum magis diligere in ſpiritualibus, quàm ſe ipſum in corporalibus. Tum quia quilibet tenetur diligere proximum ſicut ſe ipſum: at quilibet tenetur ſeipſum magis diligere ſecundùm animam quàm ſecundùm corpus: ergo ſimiliter, &c. Tum quia anima proximi ſecundùm rectam rationem magis amabilis eſt quàm corpus proprium, nam ipſa longè præſtantiori, quàm corpus proprium, modo participat bonitatem divinam, quæ eſt objectum formale charitatis; eſtque capax poſſeſſionis Dei, non corpus proprium, & in ipſa Deus magis glorificari poteſt quàm in corpore proprio. Hinc

Reſp. 3. Tenemur præferre ſalutem æternam proximi bonis omnibus noſtris temporalibus, & vitam noſtram corporalem certo periculo exponere pro ſalute proximi in neceſſitate extrema ſpirituali poſiti, hoc eſt verſantis in periculo damnationis æternæ, à quo ſe eripere non poſſit ſine ope noſtra, quando eſt ſpes illum juvandi. Eſt communis ſententia, & conſtat. 1. Ex Joann. 15. *Hoc eſt præceptum meum, ut diligatis invicem ſicut*

sicut dilexi vos. At Christus nos ita dilexit, ut vitam corporalem pro animarum nostrarum salute amiserit. Item, ex 1. Joann. 3. *Nos debemus pro fratribus animas ponere.* Quæ lex obligat saltem in extrema necessitate spirituali, alioqui nunquam obligaret. 2. Ex S. Augustin. lib. de mendac. cap. 6. *Temporalem vitam suam pro æterna vita proximi non dubitabit Christianus amittere; hoc enim præcessit exemplum, ut pro nobis Dominus ipse moreretur. Ad hoc enim, & ait; Hoc est mandatum meum, ut diligatis invicem sicut & ego dilexi vos.* 3. Quia tenemur amare proximum sicut nos ipsos. Ergo sicut in periculo salutis, quo non possemus liberari sine jactura vitæ, tenemur ex charitate nostri vitam amittere potiùs quam salutem æternam: ita, &c. Præterea salus æterna proximi est bonum longè excellentius & amabilius vita nostra temporali, ideóque ei in necessitate anteponendum secundùm debitum ordinem charitatis.

Hinc teneris infantem moriturum baptizare etiam cum vitæ damno, si alius non adsit qui id faciat. Item si scias aliquem existentem in peccato mortali interficiendum in somno, vel nil cogitantem, teneris cum vitæ periculo ei subvenire, modo prudenter judices te illi profuturum: nemo enim tenetur ad opus prorsus inutile cum proprio gravi damno.

Resp. 4. In gravi necessitate spirituali communitatis teneris ei subvenire etiam cum vitæ periculo. *Ita Suarez, Delugo, Azor & alii.* Quia talis necessitas semper conjuncta est cum necessitate extrema aliquorum privatorum: nam multi in illa necessitate probabiliter peribunt. Et quia ipsa per se est gravissimum malum, cui meritò succurri debet cum jactura vitæ alicujus privati. Imò gravis necessitas spiritualis communitatis non minoris æstimanda est quàm extrema alicujus privati.

Hinc si quis hæresim alicubi spargat, teneris cùm periculo vitæ impedire si possis, & nemo alius impediat. Item si in persecutione vel hostili incursione plebs aliqua careret Sacerdote, & aliunde esset exposita gravibus periculis peccandi, teneris cum periculo vitæ illi opitulari. Quod ad alios similes casus ob eandem rationem extendi debet.

Quæst. III. *Quis ordo erga proximos inter se servandus est?*

Resp. 1. Magis diligere debemus affectu complacentiæ sanctiores: quia sunt amiciores & conjunctiores Deo, & secundùm se amabiliores. Item velle illis majorem gloriam, quia habent majorem gratiam sanctificantem, quæ est mensura gloriæ.

Resp. 2. Quoad amorem affectivum simul & effectivum, quo alteri benefacimus, consanguinei secundùm varios gradus in pari necessitate præferendi sunt quoad bona temporalia & spiritualia aliis licet melioribus, quia ad hoc inclinat charitas, propter naturalem conjunctionem, quæ cùm sit prior ordine naturæ, & præsupponatur omnibus aliis, sitque firmior & immobilior, utpote in natura ipsa fundata, priorem locum postulat in dilectione quoad bona amicis appetibilia. Enim verò ordo charitatis non inver-

invertit ordinem naturæ, ſed potius illam perficit. Poſt hos cæteri ſecundùm varias conjunctiones affinitatis, amicitiæ, ſocietatis præferendi ſunt extraneis; nam ratio dictat magis diligendos eſſe conjunctos quàm extraneos, & conjunctiores quam minus conjunctos; & charitas ad hoc inclinat, *Cùm omnibus prodeſſe non poſſis, his potiſſimum conſulendum eſt, qui conſtrictiùs tibi junguntur*, ait S. Auguſt. lib. 1. de Doctrin. Chriſt. cap. 28. Patria tamen ſeu Reſp. præferenda eſt parentibus: quia eſt totum cujus ſunt partes parentes, qui proinde tenentur vitam pro illius ſalute exponere; cùm totum parti, & bonum totius bono partis præferendum ſit.

Reſp. 3. Cæteris paribus ex conſanguineis præferendis ſunt propinquiores. Nam ſi propter naturalem conjunctionem teneris magis diligere conſanguineos, cæteris paribus, teneris etiam, cæteris paribus, propter naturalem conjunctionem majorem, magis diligere conſanguineos propinquiores.

Item ex conſanguineis æque propinquis tenemur magis diligere digniores, ſeu aliquam in conſanguinitate eminentiam habentes: nam hoc ipſo, cæteris paribus, ſunt magis diligibiles. Hinc,

Reſp. 4. Inter ipſos conſanguineos. 1. Pater & mater in neceſſitate extrema, ubi vita periclitatur, præferendi ſunt filiis & uxori, & aliis omnibus. Ita S. Thom. quæſt. 26. artic. 11. quia præter communionem ſanguinis, habent eminentiam principii, ſunt enim principium noſtri eſſe, quod eſt ingens beneficium, & fundamentum ad recipienda ab alio beneficia. Extra neceſſitatem extremam, & ubi agitur de conſervatione proprii ſtatus, uxor & filii non emancipati, juxta multos præferri debent parentibus, propter arctiorem in communi victu & vitæ ſocietate conjunctionem viri & uxoris, indicatam, Geneſ. 2. & Matth. 19. *Dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ, &c.* & quia bonum familiarum & reipub. id poſtulat. Unde S. Tho. 2. 2. quæſt 26. art. 9. ad 1. ait: *Filiis magis debetur cura proviſionis.* 2. Cæteris paribus, pater præferendus eſt matri: quia eſt principalior ac nobilior cauſa noſtri eſſe naturalis, cùm ſit præcipua cauſa generationis; eſtque familiæ caput, & ad eum magis ſpectat cura liberorum: unde major ei honor & amor debetur, S. Thom. ibidem. 3. Uxor præferenda eſt filiis, quia eſt una caro cum marito, & principium liberorum. 4. Filii ſunt præferendi cæteris omnibus: quia ſunt conjunctiores, cùm à ſubſtantia parentum procedant: fratres cognati ob majorem ſanguinis conjunctionem.

Hinc in naufragio, vel alio mortis periculo filius tenetur patrem præ aliis omnibus liberare, uxorem præ filiis, &c.

Inter extraneos verò meliores præferendi ſunt aliis, nam ob majorem ſanctitatem ſunt Deo ſimiliores & conjunctiores, ideóque magis amabiles: juſtus peccatori, fidelis infideli, ob majorem conjunctionem ſpiritualem. Item perſona publica, vel bono comuni valde utilis, præferenda eſt privatæ:

quia

quia bonum commune, utpote bonum multorum, præferendum est bono privato, quod est unius vel paucorum: Item cæteris paribus, benefactor aliis præferendus est.

Hæc intellige, in pari necessitate. Nam extraneus in majore necessitate positus, præferendus est propinquo longè minùs indigenti: cùm enim præceptum charitatis non obliget ad benefaciendum aliis, nisi sint in aliqua necessitate, magis & potius obligat ubi major est necessitas. S. Thom. quæst. 31. artic. 3. ibi: *In aliquo casu est magis subveniendum extraneo, putà si sit in extrema necessitate, quàm etiam patri non tantam necessitatem patienti.* Hinc extraneus in necessitate gravi spirituali debet præferri consanguineo gravem necessitatem corporalem patienti: quia tum necessitas extranei est major ob indigentiam boni magis necessarii; & quia sicut tenemur magis diligere proximum in spiritualibus, quam nos ipsos in corporalibus, ita & tenemur magis diligere extraneum in spiritualibus, &c.

Porrò obligatio servandi hunc ordinem est ex genere suo gravis, cùm nascatur ex præcepto charitatis gravissimo, & ejus materia ac finis sit gravis.

Quòd si possis omnibus subvenire, teneris.

CAPUT IV.

De Eleemosyna.

Quæst. I. QUid *est Eleemosyna?*

Resp. Est sublevatio alienæ miseriæ propter Deum. Sive est auxilium proximo indigenti datum ex compassione propter Deum. Estque opus misericordiæ imperatum à charitate. Misericordia autem est virtus, quæ nos ex compassione inclinat ad subveniendum alienæ miseriæ ex S. August. lib. 9. de Civit. c. 5. Illi per excessum opponitur nimia cordis mollities seu indulgentia; per defectum cordis durities & crudelitas.

Eleemosynæ, seu opera misericordiæ ac charitatis magis vulgata, & ad quæ cætera reduci possunt, quatuordecim. Septem corporalia, nempe visitare infirmos & carcere detentos, potare sitientes, pascere esurientes, redimere captivos, vestire nudos, peregrinos hospitio suscipere, & sepelire mortuos. Et septem spiritualia, nempe præbere consilium, corrigere peccantem, docere ignorantem, consolari tristem, remittere offensam, ferre patienter injurias & molestias ac defectus proximi, pro omnibus orare, juxta hos versus.

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.
Consule, carpe, doce, solare, remitte, fer, ora.

Quæst. II. *An extat præceptum Eleemosynæ & quandonam obligat sub mortali?*

Nota. 1. Necessitas seu indigentia proximi triplex est. Prima extrema, ex qua imminet mors vel mutilatio, nisi ei succurratur. Secunda gravis est, cùm homo, nisi ei subveniatur, non potest vitare grave malum, ut captivitatem, gravem infamiam, amissionem status vel dignitatis, jacturam notabilem bono-

bonorum, vel magnam miſeriam, quæ reddat vitam graviter moleſtam. Tertia communis, quæ parit aliquod incommodum in neceſſariis ad vitam vel ſtatum, ita tamen ut non reddat vitam nimis miſeram vel moleſtam, ſpectatis ſtatu & conditione patientis. In hac verſantur plerique mendici triviales.

Nota. 2. Bona triplicis ſunt generis. Nam. 1. Alia ſunt neceſſaria naturæ ſeu vitæ, illa videlicet, ſine quibus conſervari non poteſt vita noſtra, & aliorum quorum cura nobis incumbit. 2. Alia ſunt neceſſaria ſtatui, ſine quibus non poteſt quis convenienter vivere ſecundùm conditionem & ſtatum præſentem propriæ perſonæ, vel aliarum quarum cura ei incumbit; & hæc iterum duplicia ſunt: quædam enim ſunt neceſſaria ad ſtatum ſimpliciter, ea nimirum ſine quibus aliquis ſuo ſtatu excideret: quædam dumtaxat ad ſtatus decentiam modeſtiæ chriſtianæ conſentaneam. 3. Alia non ſunt neceſſaria, ſed ſuperflua vel vitæ, vel ſtatui, vel utrique.

Nota. 3. Neceſſarium ſtatui complectitur bona, quæ requiruntur ad ſuſtentanda onera familiæ, ad alendos famulos, ad filios educandos, & in ſtatu honeſto juxta ſuam conditionem collocandos, filias dotandas, ad honeſtas dotationes, moderata cum amicis convivia, hoſpitalitatem; item ad illum ſtatum ſervandum in quolibet caſu calamitoſo probabiliter eventuro, ut ſunt morbi, bellum, ſterilitas, &c. Dico, *probabiliter*: nam non debet attendi ad omnes caſus qui poſſunt contingere in futurum: *hoc enim eſſet de de craſtino cogitare, quod Dominus prohibet*, Matth. 6. *ſed debet dijudicari ſuperfluum & neceſſarium ſecundum ea quæ probabiliter & ut in pluribus occurrunt*, ait S. Thom. quæſt. 32. artic. 5. ad 3. Quare multi habent ſuperflua. *Multa ſuperflua habemus, ſi non niſi neceſſaria teneamus; nam ſi inania quæramus, nihil ſufficit. Fratres, quærite quod ſufficit operi Dei, non quod ſufficit cupiditati veſtræ*, ait S. Auguſtin. in Pſalm. 147. Hinc Innocentiis XI. damnavit hanc propoſitionem: *Vix in ſæcularibus invenies, etiam in Regibus, ſuperfluum ſtatui: & ita vix aliquis tenetur ad eleemoſynam, quando tenetur tantùm ex ſuperfluo ſtatui.*

Nota. 4. De neceſſariis vitæ non eſt obligatio faciendi eleemoſynam: quia ſuam ſuorumque vitam quisque poteſt, & ordinariè debet alienæ vitæ præferre, ut exigit ordo charitatis. Excipe, niſi perſona indigens ſit neceſſaria bono communi, quod ſemper proprio anteponendum eſt.

Reſp. 1. Extat præceptum divinum naturale ac poſitivum dandi eleemoſynam, obligans ſub mortali. Conſtat. 1. Ex Matth. 25. *Diſcedite à me maledicti in ignem æternum. Eſurivi enim, & non dediſtis mihi manducare, &c.* Ubi damnantur, qui eleemoſynam omiſere. Et, 1. Joann. 3. *Qui habuerit ſubſtantiam hujus mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſitatem habere, & clauſerit viſera ſua ab eo: quomodo charitas Dei manet in eo?*

2. Quia Lex divina charitatis graviter obligat quemque ad proximum diligendum ſicut ſeipſum, ideóque ad illi indigenti opitulandum: nam amare proximum eſt ei bonum velle, & facere quantum poſſumus, quando

ille nostra ope eget. *Ad dilectionem proximi pertinet, ut proximo non solùm velimus bonum, sed etiam operemur, secundùm illud.* 1. Joann. 3. *Non diligamus verbo neque lingua, sed opere & veritate. Ad hoc autem quod velimus & operemur bonum alicujus, requiritur quòd ejus necessitati subveniamus; quod fit per eleemosynarum largitionem: & ideo eleemosynarum largitio est in præcepto.* S. Thom. 2. 2. quæst. 32. art. 5.

Hoc præceptum extenditur ad quælibet opera misericordiæ, & subsidia tum corporalia, tum spiritualia, quibus proximus indiget, cùm fundetur in charitate, qua tenemur diligere proximum sicut nos ipsos, & ei facere quod nobis fieri rationabiliter vellemus. Et verò si tenemur subvenire proximo in necessitate corporali: multò magis etiam tenemur in necessitate spirituali; nam longè potior cura habenda est salutis animæ, quàm vitæ corporalis, quæ propter illam amittenda est, cùm salus animæ consistat in consecutione perfectæ ac æternæ felicitatis, & in vitatione infelicitatis æternæ. Quare quidquid dicetur de eleemosyna corporali, idem cum proportione applicari debet spirituali. Præterea Lex charitatis in proximum obligat ad amandum hominem, qui cùm constet corpore & anima, potest secundùm utrumque ope nostra indigere; & sic obligat ad subveniendum proximo in ejus corporalibus & spiritualibus necessitatibus. Ita S. Augustinus, lib. de moribus Ecclesiæ, cap. 27. ubi ait: *Homo igitur ut homini apparet, anima rationali est mortali atque terreno utens corpore. Partim ergo corpori; partim verò animæ hominis benefacit qui hominem diligit.*

Triplex autem est necessitas spiritualis, scilicet extrema, cùm proximus sine nostra ope non potest sibi necessaria ad salutem providere; gravis, cùm potest quidem sine nostra ope sibi talia providere, sed non sine magna difficultate, vel incurrit gravissimum periculum peccandi ob paupertatem, ignorantiam vincibilem, pravam consuetudinem, vel occasionem valde allicientem ad malum; & communis, cui potest ipse providere sine magna difficultate.

Resp. 2. Quilibet in extrema necessitate proximi tenetur sub mortali ei subvenire non solùm de superfluis statui, sed etiam de necessariis ad status decentiam. *Est communis & certa sententia*, inquit Platellius. Quia charitas ordinata exigit, ut vitam proximi plus diligamus quàm decentiam status nostri, & huic illam præferamus: ac proinde, ut jacturam decentiæ status patiamur pro vita proximi servanda. Imò tunc etiam adjuvandus est proximus ex bonis quodam modo ad integritatem status necessariis. *Ita Suarez, Valentia, Sanchez, & alii multi.* Nam juxta ordinem charitatis vita Proximi præferenda est cuidam integritati status proprii. Et verò amissio integritatis status non reddit hominem miserum, & nemo prudens ad hanc amissionem avertendam exponet se morali periculo mortis; imò hanc amissionem quilibet facilè patietur ad servandam suam vitam.

Hinc teneris sub mortali, proximo in tali necessitate subvenire cum dispen-

ſpendio bonorum etiam gravi, inquit Toletus; & ob hanc cauſam detrahere de ſtatus tui ſplendore, ornatu, integritate, famulorum numero, & aliis ſumptibus.

Reſp. 3. In gravi neceſſitate proximi quiſque ſub mortali tenetur ei ſubvenire de bonis ſtatui ſuperfluis. *Eſt communis certa ſententia.* Prob. Quia 1. hæc verba Chriſti: *Eſurivi & non dediſtis mihi manducare, ſitivi, &c.* important præceptum eleemoſynæ in neceſſitate non extrema, ſed frequenti, quam indicant fames, ſitis, &c. Et Chriſtus ibi inſinuat multos damnatum iri ob eleemoſynam egentibus denegatam, ideóque indicat præceptum ſubveniendi proximo in frequenti & ſatis ordinaria neceſſitate. Idem ſignificant hæc verba, Luc. 3. *Qui habet duas tunicas, det non habenti; & qui habet eſcas, ſimiliter faciat.* 2. Ex SS. Patribus. Pro omnibus ſint S. Ambroſ. lib. 1. Offic. cap. 3. *Grandis culpa, ſi ſciente te fidelis egeat, ſi ſcias eum fame laborare, ærumnam perpeti, præſertim ſi mendicare erubeſcat, & non adjuves, &c.* Et, S. Auguſtin. tract. 5. in 1. epiſtol. Joann. *Eſurit frater tuus, in neceſſitate poſitus eſt, à creditore anguſtatur: non habet ipſe, habes tu . . . Quid ad me pertinet, fortè dicis? Ego daturus ſum pecuniam meam, ne ille moleſtiam patiatur? Si hoc tibi reſponderit cor tuum, dilectio Patris non in te manet.* 3. Quia juxta omnes, quiſque tenetur ex charitate proximum gravi malo liberare, cùm poteſt ſine ſuo gravi incommodo: nam quiſque debet amare proximum ſicut ſeipſum, & ei facere quod ſibi fieri rationabiliter vellet. Non eſt autem grave incommodum dare ſuperflua. 4. Nolle ſuccurrere amico in gravi, ſed ſolùm in extrema neceſſitate, eſt per ſe diſſolutivum amicitiæ. Ergo non ſubvenire gravi neceſſitati proximi eſt contra charitatem proximi, & Dei, cui fit & denegatur id quod fit vel denegatur pauperi, juxta illud, Matth. 25. *Quamdiu feciſtis uni ex his fratribus meis minimis, mihi feciſtis: quamdiu non feciſtis uni de minoribus his, nec mihi feciſtis.*

Imò in gravi neceſſitate proximi quiſque tenetur ei ſubvenire de bonis ad integram ſtatus decentiam aliqualiter neceſſariis. *Ita Suarez, Valentia, & alii communius.* Prob. tum ex 1. Joann. 3. *Qui habuerit ſubſtantiam hujus mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſitatem habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo: quomodo charitas Dei manet in eo?* Non dicit ſubſtantiam omnino ſuperfluam, ſed abſolutè ſubſtantiam; nec dicit neceſſitatem extremam, ſed neceſſitatem ſimpliciter. Tum quia quilibet tenetur amare proximum ſicut ſe ipſum *opere & veritate;* ideóque illi facere quod ſibi rationabiliter vellet fieri in pari neceſſitate, ut jubet Chriſtus, Matth. 7. At quiſque rationabiliter vellet malo valde gravi liberari cum aliquo incommodo alterius longè minori, qualis eſt diminutio aliqua decentiæ ſtatus, ut ſi quis de ſplendore convenienti, de ornatu veſtium, de lautitia menſæ, de ſupellectili aliquid etiam notabile detrahit. Nam *talis decentia non conſiſtit in aliquo indiviſibili: quia multis additis homo non excedit ſtatus ſui conditionem: multis etiam ſubſtractis conditio ſui ſtatus decentèr conſervatur. Sta-*

 tur

tur in hoc prudentiæ arbitrio & discretioni, quæ docet de omnibus, ait S. Thom. in 4. dist. 15. quæst. 2. artic. 4. Et verò nolle pati aliquod incommodum, ad liberandum tam gravi malo proximum, non est illum amare sicut seipsum.

Porrò S. Thom. sub necessitate urgenti, gravem etiam comprehendit.

Hoc à fortiori intelligi debet de necessitate gravi spirituali, videlicet, cùm proximus non potest sine magna difficultate salutem consequi, vitare peccatum & periculum peccandi, nisi ei subveniatur ex bonis illis, vel sustentatio suppeditetur sacerdotibus, qui illos in spiritualibus adjuvent: nam tunc charitas obligat ut cum aliquo damno temporali subvenias. *Qui diligit proximum, agit quantùm potest ut salvus corpore salvusque animo sit; sed cura corporis ad sanitatem animi referenda est*, ait S. August. lib. 1. de morib. Eccles. cap. 28.

Hinc peccant mortaliter divites, qui tempore caritatis annonæ nihil de status sui splendore, ornatu, & mensæ lautitia detrahunt, & sinunt pauperes inedia confici; vel qui in dubio de necessitate extrema aut gravi proximi, debitam diligentiam non adhibent ad veritatem indagandam: nam exponunt se periculo violandi præceptum charitatis non subveniendo proximo in necessitate.

Resp. 4. Est gravis obligatio faciendi eleemosynam de superfluis vitæ & statui, etiam in communi pauperum necessitate. Ita communiter. *Prob.* Quia. 1. Scriptura præceptum eleemosynæ non restringit ad extremam & gravem necessitatem: immo hæc Christi verba, *Esurivi, sitivi, &c.* important communem etiam necessitatem, quam patiuntur communiter pauperes: esuries enim & sitis communibus pauperibus convenit. Idem significant ista. 1. ad Timoth. 6. *Divitibus hujus sæculi præcipe facilè tribuere, communicare, &c.* Ideóque non expectare extremam vel gravem necessitatem ad tribuendum. Pondera has voces *præcipe* & *facilè*. 2. Patres docent simpliciter superflua divitum esse pauperum, tanquam eis debita ex mandato Dei. S. Ambros. lib. de Nabuthe cap. 12. *Non de tuo largiris pauperi, sed de suo reddis. Quod enim commune est in omnium usum datum, tu solus usurpas. Omnium est terra, non divitum .... debitum igitur reddis, non largiris indebitum.* S. Hieronym. Epistol. ad Hedib. *Si plus habes quàm tibi ad victum vestitumque necesse est, illud eroga, & in illo debitricem esse te noveris.* S. Augustin. in Psalm. 147. *Superflua divitum, necessaria sunt pauperum. Res alienæ possidentur, cum superflua possidentur.* S. Gregor. lib. 3. pastor. cap. 22. *Cùm qualibet necessaria indigentibus ministramus, sua illis reddimus, non nostra largimur: justitiæ debitum potius solvimus quàm misericordiæ opus implemus.* Idem docent SS. Basil. Chrysostom. & S. Thom. 2. 2. quæst. 87. artic. 1. ad 4. ibi; *Dominus non solùm decimam partem, sed etiam omnia superflua pauperibus jubet exhiberi, juxta illud, Luc. 11. Quod superest, date eleemosynam.* Quare etsi divites sint superfluorum Domini respectivè ad alios homines, non tamen respectivè ad Deum: cujus sunt dispensatores, & qui illis hæc bona dedit, ut ea in pau-

pauperes impenderent. Nam juxta SS. Patres laudatos superflua impendi debent in pauperes non solùm ex charitate erga proximum, sed etiam ex justitia erga Deum, qui ea bona in hunc dumtaxat finem dedit. 3. Unusquisque tenetur diligere proximum sicut seipsum, & illi facere quod sibi rationabiliter vellet fieri. Matth. 7. At vellemus rationabiliter nobis succurri in necessitate communi ex bonis superfluis alterius. 5. Alioqui pauperes isti inciderent in necessitatem gravem, imò & extremam. Item grave detrimentum inferretur Reip. relinquendo ei totum onus alendi pauperes.

Hinc peccat mortaliter, qui ex superfluis nullatenus aut non sufficienter subvenit necessitatibus etiam communibus pauperum. Nec excusantur divites, qui solùm post mortem volunt relinquere bona pauperibus: quia ante mortem urgent præceptum eleemosynæ, & interim proximus patitur miseriam.

Nec dic divitem posse reservare superflua ad se evehendum in altiorem statum, ad quem actus est. Nam non potest, nisi satisfecerit debito charitatis, & subvenerit occurrentibus pauperum necessitatibus.

Resp. 5. Tanta eleemosyna danda est, quanta sufficit ad levandam proximi necessitatem, ut patet ex ratione & fine præcepti eleemosynæ, & quidem ab uno & eodem, si possit, & alii non possint aut nolint dare.

Præterea observanda sunt sequentia.

1. Eadem est obligatio præstandi gratis operam quamlibet quia indiget pauper, v. gr. opificium, laborem, auxilium, patrocinium, &c. quia eadem est ratio ac de pecunia vel alimentis subministrandis. S. Thom. 2. 2. quæst. 71. art. 1.

2. Si alius adsit, qui succurrat, non obligaris: nam tunc pauper non indiget ope tua. At si alii, etsi ditiores te, non subveniant, tu teneris: nam tunc pauper indiget tuo subsidio, perinde ac si tu unus posses opitulari. Nec requiritur evidentia omnimoda necessitatis proximi: sed sufficit, quòd eam possis prudenter judicare adesse, nec certò scias alium ei subventurum.

3. Prælati, Parochi, & superiores tenentur ratione officii inquirere necessitates corporales & spirituales suorum subditorum: quia illorum curam ex officio genere debent, & erga illos parentum vicibus funguntur. *Cum præcepto divino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est . . . . pauperum aliarumque miserabilium personarum curam paternam gerere*, ait Conc. Trident. sess. 23. cap. 1. Alii verò non tenentur inquirere: *Non tenetur homo per mundum quærere indigentes, quibus subveniat, sed eis qui sibi occurrunt*, (vel quos aliunde novit) *misericordiæ opus impendat*, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 71. art. 1.

Quæst. III. *An præcepto eleemosynæ satisfit per mutuum, venditionem, vel alium contractum onerosum?*

Resp. 1. Si proximus sit tantùm pauper secundùm quid, hoc est, si hic & nunc careat necessariis, sed habeat alibi bona, vel spem certam ac proximam habendi ex fundo, agro,

ſucceſſione, vel ex induſtria propria, &c. ſatisfit ei mutuando, non numerata pecunia vendendo, &c. id quo indiget. Quia talis non eſt abſolutè ac ſimpliciter pauper & egens, cùm indigeat ſolùm pro definito aliquo loco & tempore; nec indiget ipſa re ut gratis danda, ſed ſolùm mutuatione rei. Ergo non teneor ei dare abſolutè & ſimpliciter. Sic charitas ſufficienter exercetur erga peregrinum hic verſantem, dando ei unde neceſſitati ſubveniat, cum onere reſtituendi cùm erit in patria, ubi bona multa habet. Sic ſufficit mutuari frumentum agricolæ nunc egenti, ſed uberrimam meſſem expectanti.

Reſp. 2. Si proximus ſit abſolutè pauper, ita ut nullibi bona habeat, nec ſpem proximam ac certam habendi; tunc eſt obligatio ei dandi neceſſaria gratis & absque onere reſtituendi. *Ita Azor, Valentia, Sanchez, & alii multi.* Prob. 1. Ex Luc. 14. *Cum facis convivium, voca pauperes; & beatus eris quia non habent retribuere tibi.* Et, ex cap. 10. ubi Samaritanus in exemplum debitæ charitatis adductus, gratis opitulatur. 2. Quia nomine eleemoſynæ Scriptura & Patres intelligunt liberalem & abſolutam donationem factam pauperi; & hanc ſignificat verbum *do*, ſimpliciter & abſolutè prolatum. Enimverò vendere, locare, mutuare non eſt eleemoſynam facere: alioquin cùm divites pauperibus vendunt, dicerentur eis eleemoſynam facere. 3. Patres ſuprà citati docent bona ſuperflua divitum deberi pauperibus. 4. Charitas exigit, ut proximo abſolutè & ſimpliciter egenti ſubveniamus modo conſentaneo charitati, quæ non quærit quæ ſua ſunt; & ejus miſeriam abſolutam levemus abſolutè ac ſine ullo onere & gravamine.

Quæſt. IV. *Ex quibus bonis facienda eſt eleemoſyna?*

Reſp. Ex ſolis bonis propriis, quorum libera adminiſtratio habeatur, non ex alienis ſine conſenſu Domini. *Eſt communis, & certa ſententia.* Quia nemo poteſt donare id quod ſuum non eſt, vel cujus alienatio ei prohibita eſt; niſi careat propriis, & Proximus in neceſſitate extrema verſetur, in qua omnia ſunt communia quoad uſum. Alioqui fit injuria Domino, vel adminiſtratori. *Honora Dominum de tua ſubſtantia.* Prov. 3. *Dona iniquorum non probat Altiſſimus, nec reſpicit in oblationes iniquorum .... Qui offert ſacrificium ex ſubſtantia pauperum, quaſi qui victimat filium in conſpectu patris ſui.* Eccli. 34. *Dicit tibi Deus: Juſſi ut dares, ſed non de alieno. Si habes, da de tuo, ſi non habes quod des de tuo, meliùs nulli dabis, quàm alteros ſpoliabis.* S. Auguſt. ſerm. 178. aliàs 19.

Hinc extra neceſſitatem extremam, 1. Famuli & ancillæ non poſſunt ex rebus dominorum, nec filii ex parentum bonis eleemoſynas facere, ſine eorum conſenſu expreſſo vel tacito, aut prudenter præſumpto; cum non ſint Domini bonorum illorum. 2. Religioſus non beneficiatus, nec ullam habens adminiſtrationem, cui annexa ſit poteſtas faciendi eleemoſynam, nullam poteſt largiri ſine licentia Superioris expreſſa, vel tacita, qualem cenſetur habere iter faciens, aut in ſtudiis verſans extra Monaſterium, ex pecu-

pecuniis ei datis, vel (ut ait S. Thom.) *probabiliter præsumpta*. Quòd si habeat beneficium cum plena administratione, non indiget ad hoc licentia Prælati, quia potestas, imò & obligatio erogandi eleemosynas ex bonis sui beneficii est annexa suo muneri. 3. Uxor non potest de bonis communibus & fructibus dotalibus facere eleemosynas extraordinarias sine consensu mariti, ad quem pertinet illorum administratio. Potest tamen eo invito vulgares & modicas spectata facultate facere, quales solent feminæ ejusdem conditionis & facultatis, saltem nisi vir sufficientes largiatur; quia id censetur pertinere ad debitam uxoris sustentationem, quam præstare vir tenetur, nec circa eas est rationabiliter invitus. Tutores verò & curatores possunt juxta multos, facere modicas eleemosynas ex bonis quæ administrant: quia pertinet ad rectam bonorum administrationem, ut aliquid ex eis erogetur in eleemosynam, & hoc cedit in bonum pupilli & minoris, qui consentire debent. Item minor & pupillus possunt facere eas, quas alii ejusdem conditionis & facultatis facere solent, saltem si tutor aut curator nullas ex eorum bonis faciant: quia tutor vel curator consentire debet; & in hoc differunt à filiis familias, quod habeant dominium bonorum; non tamen majores facere possunt, cùm non habeant liberam bonorum suorum administrationem.

CAPUT V.

De Correctione fraterna.

NOta. Correctio seu correptio fraterna est admonitio, qua quis Proximum ex charitate conatur revocare à peccato. Hinc differt, 1. A correptione judiciali, quæ fit authoritate publica; & ad castigationem delinquentis ob bonum commune potiùs ordinatur, quàm ad ejus emendationem, estque actus justitiæ vindicativæ. 2. A paterna, qua superiori cum authoritate absque forma judicii corripit delinquentem, ad eum emendandum, & ad tollendum scandalum: nam hæc supponit specialem ad id authoritatem in faciente: nec solùm ad bonum delinquentis, sed etiam ad bonum commune ordinatur.

Quæst. I. *An extat præceptum correctionis fraternæ, & quos ac quando obligat?*

Resp. 1. Extat tale præceptum. Constat. 1. Ex Eccli. 19. *Corripe proximum, ne fortè iteret.* Et, 2. ad Thess. 3. *Corripe ut fratrem.* Et, Matth. 18. *Si peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum.* Quod de omni peccato intelligendum est; ibi enim species ponitur pro genere: nam ratio cur Christus præcipit corrigere peccantem contra nos, est quia vitam animæ peccando perdidit, ut docet S. August. & patet ex his verbis: *Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum.* Imò multi Patres per to *in te* intelligunt *coram te*, 2. Ex cap. 13. *de judic.* &c. *Facientis*, dist. 86. & ex Patrum ac

Docto-

Doctorum consensu. 3. Quia Lex charitatis obligat ad subveniendum miseriæ proximi, præsertim gravi. Maxima autem miseria est peccatum, & proximus est in necessitate spirituali saltem aliquali, ob quam indiget correctione, quatenus sine ea peccatum vitare aut ab eo resurgere non potest nisi difficulter, ob peccati nempe illecebras & determinationem pravæ suæ voluntatis, vel ob ignorantiam aut inadvertentiam vincibilem. Unde correctio fraterna est moraliter necessaria; quod sufficit, ut sit in præcepto, quando fructus ex ea speratur.

Resp. 2. Hoc præceptum obligat sub mortali ad corrigendum proximum de quavis culpa mortali non emendata, quæ est gravissimum malum: nam materia gravis est.

Secundùm Cajet. Valent. Layman, & alios, obligat etiam per se loquendo ad eum corripiendum de veniali. Nam charitas exigit, ut quodvis proximi malum, quantumvis in suo genere exiguum, impediamus vel tollamus, saltem cum facillimè & sine ullo incommodo nostro possumus: sicut obligat ut nullum malum quantumvis leve ei inferamus. Sed hæc obligatio est solùm sub veniali, ob parvitatem materiæ; nisi sit periculum morale ne ex venialibus sequatur mortale, vel grave scandalum, vel magnum damnum spirituale Ordini Religioso. Quare ex consensu Doctorum, Superiores Religiosorum tenentur sub mortali impedire & corrigere culpas veniales, per quas notabiliter læditur Religiosæ disciplinæ vigor: quia notabilis jactura disciplinæ, etiam per defectus leves, est grave malum Religionis, quod Superior tenetur ex officio avertere & tollere.

Dixi, *per se loquendo*; nam sæpe non est obligatio respectu venialis, eo quod sæpiùs talis correptio potiùs obesset quàm prodesset; præsertim secularibus: nisi fiat erga aliquem perfectionis suæ studiosum, aut valde familiarem, aut ab eo qui ratione officii peculiarem curam gerere debet proximi,

Resp. 3. Hoc præceptum obligat omnes & singulos, etiam æquales, inferiores, laicos, peccatores, quando utiliter corripere possunt sine suo gravi damno. *Ita communiter*, cum S. Thom. 2. 2. q. 33. art. 4. *Prob.* 1. Ex, Matth. 18. *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum.* Quod dirigitur ad eum omnem, qui proximi peccatum novit. Et, ex Eccl. 17. *Mandavit unicuique de proximo suo*, adjuvando scilicet in omnibus necessitatibus tum corporalibus, tum maximè spiritualibus. 2. Ex can. *Tam.* 24. qu. 3. *Tam Sacerdotes quàm reliqui Fideles omnes summam curam habere debent de his qui pereunt: quatenus eorum redargutione aut corrigantur à peccatis, aut si incorrigibiles apparuerint, ab Ecclesia separentur.* Et, ex cap. 12. de hæret. ubi Innocentius III. ait: *Cùm aliud sit fratrem peccantem occultè corripere, quod quisque tenetur efficere secundùm regulam evangelicam.* 3. Quia hæc obligatio oritur ex charitate & misericordia, quæ sicut ad eleemosynam corporalem, sic etiam ad spiritualem obligat omnes qui possunt illam facere. Unde etiam subdi-

ſubditus tenetur corrigere ſuperiorem: nam præceptum correptionis fraternæ obligat ad ſubveniendum per correptionem omni proximo in miſeria ſpirituali conſtituto; nec ad hoc requiritur jurisdictio, ſed ſufficit conjunctio charitatis, quæ, cæteris paribus, debet eſſe major erga ſuperiores, qui etiam ſæpe magis indigent, cùm in majoribus obligationibus & periculis verſentur, ut notat Suarez. Debent tamen corrigi ſeorſim, & magis obſecrando, quàm arguendo, juxta illud, 1. ad Timoth. 5. *Seniorem ne increpaveris, ſed obſecra ut patrem*: niſi ex ejus peccato periculum gravis ſcandali vel Fidei immineret; tunc enim publicè corripiendus eſſet ſuperior ad tollendum ſcandalum.

Porrò ſuperiores, ut parentes, Domini, paſtores, prælati, ad corrigendos ſubditos magis obligantur tum ex charitate, nam charitatis ordo id poſtulat, & ſunt magis idonei; tum etiam ex juſtitia, ratione officii, unde illud, 1. ad Timoth. 5. *Si quis ſuorum .... curam non habet, eſt infideli deterior.* Hinc eorum obligatio ad plures actus ſe extendit: nam tenentur de eorum peccatis inquirere, ut illa corrigant, & eorum bonum ſpirituale promovere quantùm poſſunt. Debent enim ipſi pervigilare, quaſi rationem pro animabus eorum reddituri, ex Hebr. 13. Imò debent punire ſuos ſubditos etiamſi nulla ſit ſpes emendationis, ut ſcandalum tollatur, & alii deterreantur, & ſic bono communi provideatur.

Reſp. 4. Ut hoc præceptum obliget, ex communi ſententia, requiruntur ſequentia.

1. Ut proximus prudenter judicetur peccaſſe, vel eſſe in proximo periculo peccandi; alioqui temeraria eſſet correctio vel monitio: at nullus actus temerarius præceptus eſt. Porrò nemo inquirere tenetur niſi ſuperior. Sed ut ſuperior teneatur inquirere, ſufficit ſuſpicio, vel dubia cognitio. *Ita communiter.* Quia cùm teneatur ex officio vigilare ſuper gregem ſuum, etiam tenetur occurrere malis dubiis.

2. Ut ſit periculum ne relabatur, vel permaneat in peccato, & ut putetur non aliter facilè emendandus: alioquin non eſſet indigentia ſpiritualis, ideoque nec locus eleemoſynæ ſpirituali. Præceptum autem ſubveniendi proximo non obligat, niſi in ejus neceſſitate ſeu indigentia.

3. Ut ſit probabilis ſpes emendationis, ex Prov. 9. *Noli arguere deriſorem.* Nam deſperato fine nemo tenetur ad medium inutile; & correctio non eſt præcepta, niſi prout conducit ad emendationem proximi, quæ eſt ejus finis intrinſecus. Et verò tunc correctio eſſet imprudens: nemo autem obligari poteſt ad actum imprudentem. Ita S. Tom. 2. 2. quæſt. 33. art. 6. ibi. *Duplex eſt correctio delinquentis. Una quidem pertinens ad prælatos, quæ ordinatur ad bonum commune, & habet vim coactivam. Et talis correctio non eſt dimittenda, propter turbationem ejus qui corripitur; tum quia ſi propria ſponte emendari non velit, cogendus eſt per pœnas, ut peccare deſiſtat; tum etiam quia*

si incorrigibilis sit, per hoc providetur bono communi, dum servatur ordo justitiæ, & unius exemplo alii deterrentur: ..... Alia est correctio fraterna, cujus finis est emendatio delinquentis, non habens coactionem, sed simplicem admonitionem: & ideo ubi probabiliter æstimatur, quod peccator admonitionem non recipiat, sed ad pejora labatur, est ab hujusmodi correctione desistendum: quia ea, quæ sunt ad finem, debent regulari secundùm id, quod exigit ratio finis.

Excipe, nisi redargutio necessaria vel utilis sit ad honori Dei vel famæ proximi consulendum, aut scandalum aliorum impediendum; ut cùm quis blasphemias vel errores profert, aut detrahit proximo. Tum enim fieri debet correctio, etiamsi nulla sit spes emendationis delinquentis; ne tacendo videaris approbare malum, & quia teneris injuriam Dei & grave malum proximi impedire cùm potes. At tunc non erit strictè correctio fraterna peccantis, sed alius actus charitatis Deo vel alteri proximo debitus.

Porrò non est omittenda correctio propter aliquam tristitiam delinquentis, vel etiam iram cum aliqua levi culpa, si tandem speretur emendatio. Quia hæc per accidens sequuntur, & ad impediendum majus malum permitti possunt. Item correctio fieri debet, si decursu temporis, licèt non statim, fructus speretur. Ita S. August. Epist. 210. alias 87.

4. Ut non adsit alter magis idoneus, vel dignitate aut ætate superior, qui commodiùs possit & velit corrigere: nam tunc peccans non indiget tua correctione. Quòd si ille tertius aptior nolit, teneris perinde ac si tu unus esses qui posses corrigere: nam tunc tua correctione peccans indiget.

5. Ut opportuno tempore fiat, quando scilicet fructus probabiliter sperari potest: nam alioqui non prodesset, sed potius obesset. Præterea, ut ait S. Thom. q. 33. art. 2. *Actus virtutum non quolibet modo fieri debent, sed observatis debitis circumstantiis, quæ requiruntur ad hoc, quòd sit actus virtuosus, ut scilicet fiat ubi debet, & quando debet, & secundùm quod debet.* Quare non semper facienda est statim atque peccatum cognitum est.

Sed quid si dubitetur, sit ne profutura correctio?

Resp. Si de fructu dubites, & simul certò scias obfuturam non esse, teneris corrigere. Quia sicut in morbo corporali, ita & in spirituali remedium quod non est obfuturum, adhiberi debet in dubio an sit profuturum, si nullum certius adsit: & quia adest materia correctionis, & fieri potest ut obtineatur ejus finis. Si verò dubites non modo sit ne profutura correptio, sed etiam num sit nocitura, eam omittere debes: quia cum correctio ad emendationem ordinetur, fieri non debet, cùm æque imminet peccatum proximi ac ejus emendatio. Excipe, nisi alioqui moriturus esset in mortali: nam tunc, etiam in dubio de peccato mortali, ipse admonendus esset, ne proximus damnetur in æternum.

Quæst. II. *An corripiendus est, qui peccat ex ignorantia?*

Resp. Corrigendus est, & docendus, 1. Si ignorantia sit culpabilis: quia est

in gravi miseria spirituali, cùm hæc ignorantia sit peccatum, nec excuset à peccato. 2. Si malè agat ex ignorantia invincibili juris naturalis, vel etiam positivi humani, quando fructus speratur. Quia talis ignorantia est magnum quoddam proximi malum ac miseria, & varia incommoda afferre potest, ut scandalum, habitum pravum, &c. imò & periculum postea peccandi formaliter: nam sæpe contingit ignorantiam fieri vincibilem ex invincibili, ideóque non ampliùs excusare à culpa. Præterea id exigit studium ac reverentia Legis, cujus violatio facilè impediri potest. Et multò magis, si ex illa ignorantia oriatur scandalum, vel irreverentia Dei aut religionis, aut damnum tertii; ut si quis rem alienam bona fide retineret. 3. Si sit invincibilis ignorantia medii necessarii ad salutem: quia talis ignorantia conjuncta est cum evidenti periculo damnationis.

Quæst. III. *Quis ordo correctionis fraternæ servandus est?*

Resp. Per se loquendo servari debet, secundùm omnes, ordo à Christo præscriptus, scilicet ut proximus corripiatur primùm secretò, deinde coram uno aut duobus aliis, si secreta monitio non profuerit: tum verò res ad Prælatum Ecclesiæ seu superiorem deferatur, Matth. 18. *Corripe eum inter te & ipsum solum .... Si te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos .... Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ.* Quia dic ordo est præcepti tum positivi; nam hæc verba *Adhibe*, *dic*, tam præceptum sonant, quàm illud *Corripe*; & Christus eodem tenore verborum substantiam præcepti & ordinem in ejus executione servandum statuit: tum etiam naturalis; nam Lex naturalis præcipit ut proximum corrigamus sine detrimento illius famæ, si fieri possit; vel certè cum minimo quod sufficiat ad correctionem, si sine aliquo fieri nequeat correctio. Neque enim licet proximi famam lædere sine necessitate. Igitur si sufficit secreta monitio, non licet adhibere testes; si unus testis sufficit, non licet adhibere plures: si testes non sufficiunt, deferendum est peccatum ad superiorem, qui pro sua authoritate compescere poterit peccatum; quod neque tu, neque testes coercere potuistis.

Dixi, *per se loquendo.* Nam cùm præceptum hoc sit affirmativum, non obligat pro omni tempore, sed quando charitas & recta ratio dictat. Unde hi casus ab omnibus excipiuntur, in quibus peccatum proximi statim deferendum est superiori.

1. Quando peccatum proximi est ita publicum, ut non censeatur infamari per denuntiationem factam immediatè superiori. Nam tunc cessat ratio servandi famam; & tunc non solùm emendatio fratris, sed etiam reparatio scandali per punitionem procuranda est. Ita S. Thom. in 4. dist. 19. quæst. 2. art. 3. ad 2. addens; *Si autem nondum in publicum devenit, sed est in via deveniendi, tunc etiam denunciandum est, ut scandalo futuro occurratur.*

2. Quando peccatum, etsi occultum, cedit in damnum comunitatis, ut proditio, hæresis quæ ut cancer serpit, falsificatio monetæ, veneficium, &c. &

non constat impeditum iri per secretam monitionem, ita S. Thom. 2. 2. quæst. 33. art. 7. Nam bonum commune præferendum est privato, & illi sufficienter providendum, etiam cum infamia nocentis. Item si peccatum cedat in grave damnum tertii privati; ut si quis furtum grave vel necem alterius machinetur, ad turpia sollicitet, &c. nisi constet hoc malum impeditum iri per secretam monitionem, ex cap. 4. *de furt.* Quia secundùm ordinem charitatis præferri debet innocens nocenti voluntariè lædenti. *Quædam peccata occulta sunt, quæ sunt in nocumentum proximorum, vel corporale vel spirituale . . . . . & quia ille qui sic occultè peccat, non solùm in se peccat, sed etiam in alios; oportet statim procedere ad denuntiationem, ut hujusmodi nocumentum impediatur; nisi forte aliquis firmiter existimaret, quòd statim per secretam admonitionem posset hujusmodi mala impedire.* S. Thom. 2. 2. q. 33. art. 7.

3. Quando prudenter judicatur non profutura tua monitio, nec aliorum inferiorum. Nam tunc duo priores actus essent inuliles, & proximus tunc eget correptione superioris ut patris, cui tunc revelatur ut singulari personæ, quæ tenet locum testis idonei, & quæ magis potest prodesse quàm alii. S. Thom. q. 33. art. 8. ad 4. & charitas exigit ut bonum spirituale præferatur famæ.

4. Si alter satisfactionem tibi debitam deneget, tunc potes illam petere à superiore: quia jure tuo uteris.

5. Quando proximus cessit jus quod habet, ne defectus & peccata denuncientur superiori, non præmissa monitione secreta, ut fit in nostra Societate. Nam quisque potest juri ac favori suo renunciare, cap. 6. *de privil.* nisi id vergat in aliorum damnum. Ordo autem correptionis fraternæ in peccantis favorem constitutus est, & fundatur in jure famæ, cujus quisque Dominus est. Porrò non licet delictum grave subditi perfectè emendatum sine relapsus periculo deferre superiori: quia sine causa subditus apud superiorem infamaretur.

Ex dictis sequitur eum peccare mortaliter, 1. Qui ex timore ne proximus offendatur, & ne ipse inde aliquod leve damnum patiatur, omittit in re gravi correctionem, quam putat profuturam. 2. Qui sine justa causa non servat ordinem à Christo præscriptum. 3. Qui corripit vel denunciat non ex charitate, ut proximus emendetur, sed ex odio gravi, ut confundatur ac deprimatur.

CAPUT VI.

De Peccatis charitati specialiter oppositis.

NOta. Licet omnia peccata charitati generaliter adversentur, & ideo quodvis mortale ejus habitum destruat; sunt tamen quæ illi specialiter opponuntur, & directè pugnant contra ejus actus. Qualia sunt odium, acedia invidia, discordia, contentio, schisma, rixa, seditio, bellum, scandalum: quæ sunt mortalia ex genere suo, cum directè ac specialiter opponantur charitati, & excludant à regno Dei, ad Gal. 5.

§. I.

De Odio Dei & proximi.

Quæst. I. QUid est Odium?

Resp. 1.

Resp. 1. Odium est aversio objecti. Duplex est, unum inimicitiæ, quo alicui personæ ex ejus displicentia volumus malum, quatenus ejus malum est; alterum abominationis, quo rem vel personam aversamur ut malam præcisè, vel ut malam nobis aut aliis.

Quæst. II. *Quale peccatum est odium Dei?*

Resp. Omne odium inimicitiæ erga Deum est peccatum omnium gravissimum: quia per se immediatè, directè & formaliter avertit à Deo: & opponitur directè actui charitatis Dei, qui est actus omnium præstantissimus, & ejus habitui. Nam ex Aristotele, illud est pessimum, quod optimo est contrarium. Item omne odium abominationis erga Deum est intrinsecè malum & mortale: quia est graviter injuriosum Deo, quasi in eum cadere possit aliqua malitia, vel defectus seu ratio, ob quam aversione dignus sit, cùm tamen Deus sit essentialiter in omni ratione infinitè bonus & perfectus.

Hinc gravissimum scelus est optare, ut Deus non sit, ut careat aliqua perfectione, v. gr. scientia, justitia, omnipotentia, &c. aut de illa dolere. Item gaudere de offensa Dei ut tali, &c.

Quæst. III. *Quale peccatum est Odium proximi?*

Resp. Odium inimicitiæ erga proximum est peccatum mortale ex genere suo. Nam directè opponitur charitati proximi, & graviter prohibetur præcepto diligendi proximum, ex 1. Joann. 3. *Qui non diligit, manet in morte. Omnis qui odit fratrem suum, homicida est: & scitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in semet ipso manentem.* Potest tamen esse veniale ex levitate materiæ, ut si ex levi displicentia personæ leve malum optetur. Aliud est de odio Dei, quod semper est mortale, nec admittit levitatem materiæ, cùm vel levissimum malum Deo optare sit Deo graviter injuriosum, quasi in eo reperiatur aliqua ratio aversionis.

Odium verò abominationis erga proximum, si sine justa causa & inordinatè concipiatur, est culpa gravis vel levis pro gravitate vel levitate materiæ. Interdum tamen culpa vacat, & est laudabile, dum scilicet non adversatur charitati, sed procedit ex amore benevolentiæ erga Deum, vel eum quem sic aversamur, aut alterum proximum, servato ordine debito charitatis: ut cùm quis aversatur peccatorem, non qua homo est, sed qua peccator est, seu quòd peccator sit, in eo aversando ejus peccatum ut ejus malum est, juxta illud, Prov. 29. *Abominantur justi virum impium.* Nam sic odisse nil aliud est quam odisse peccatum in ipso; & tale odium conjunctum est cum charitate, qua eidem volumus salutem & ejus media, ac alia bona quibus indiget.

Quæst. IV. *An semper est peccatum optare malum proximo, vel de eo gaudere?*

Resp. 1. Nunquam licet optare & imprecari malum proximo, quatenus ejus malum est, vel gaudere de ejus malo ut tali, vel dolere de ejus bono ut ejus bonum est. *Ita omnes.* Quia hæc sunt actus odii & inimicitiæ, &

repugnant charitati; ideóque ſunt mortalia ex genere ſuo, nec poſſunt eſſe venialia, niſi ob defectum ſufficientis advertentiæ, vel ob levitatem mali optati.

Item non licet optare etiam inefficaciter malum proximi quamvis non ut malum illius, aut gaudere de eo etſi inculpatè advenienti, vel dolere de ejus bono, quamvis non ex diſplicentia perſonæ, ſed præcisè propter bonum minus noſtrum, vel alterius proximi. Quia hi actus repugnant debito ordini charitatis, ex qua tenemur bonum proximi majus & altioris ordinis præferre noſtro minori & inferioris ordinis. Idque conſtat ex his propoſitionibus ab Innocentio XI. damnatis 13. *Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicujus triſtari, vel de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere & deſiderare: non quidem ex diſplicentia perſonæ, ſed ob aliquod temporale emolumentum.* 14. *Licitum eſt abſoluto deſiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, ſed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura eſt pinguis hæreditas.* 15. *Licitum eſt filio gaudere de parricidio à ſe in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex hæreditate conſecutas.*

Reſp. 2. Ex S. Thom. in 3. diſt. 30. art. 1. ad 4. *Quia charitas ordinem habet, & plus debet diligere quisque ſe, quàm alium, & propinquos quàm extraneos, & amicos quàm inimicos, & bonum commune multorum quàm bonum privatum unius; poteſt aliquis ſalva charitate optare malum temporale alicui, & gaudere ſi contingit, non in quantum eſt malum illius, ſed in quantum eſt impedimentum malorum alterius, quem plus tenetur diligere, vel communitatis aut Eccleſiæ. Similiter de malo temporali ejus, ſecundùm quod per malum pœnæ impeditur frequenter malum culpæ ejus.*

Igitur, 1. Licet deſiderare affectu inefficaci aliquod malum temporale alteri, verbi gratia, morbum, & de illo gaudere præcisè propter ejus bonum ſpirituale, v. gr. ut peccare deſinat & reſipiſcat: quia ſecundùm ordinem charitatis, bonum ſpirituale præfertur temporali.

2. Licet ſic optare mortem juſtè obventuram hæreſiarchæ vel malefactori Reip. noxio, & de ea gaudere, non quatenus ipſius malum eſt, ſed quatenus per illam mortem majora mala impediuntur, & ob multorum bonum, quod præferendum eſt bono unius privati.

3. Licitè optas victoriam de hoſtibus in bello juſto, vel Turcarum excidium, ob ingens bonum juſtum tuæ communitatis, vel Eccleſiæ. Quia bonum Eccleſiæ vel communitatis tuæ præferre debes bono alterius communitatis.

4. Licet optare malefactori pœnam meritam per judicem infligendam, vel ut ipſe aut alii coerceantur ab injuria inferenda tibi aut aliis, nam hoc eſt conſentaneum charitati; vel quia expedit reip. & bono communi, nam eſt actus pietatis erga remp. vel ut jus læſum reſarciatur, nam eſt actus juſtitiæ. At, ut dixi, numquam licet optare aliis vel ſibi majus malum ad vitandum minus; quia hoc eſt contra debitum ordinem charitatis. Hinc peccant mortaliter, qui ſibi mortem deliberatè optant ex gravi impatien-

tia,

tia, ad vitandas aliquas leves molestias.

Quæst. V. *Quid dicendum de Maledictione?*

Resp. 1. Ex dictis constat esse mortale proferre maledictionem gravem ex animo ut malum grave eveniat, v. gr. Diabolus te rapiat, Utinam mortuus sis, &c. Imò sibi vel aliis malum grave ex ira imprecari, quamvis sine animo ut eveniat, sæpe mortale est, sive ratione contumeliæ gravis spectata personæ qualitate, sive ratione scandali. Sic parentes graviter peccant liberis suis præsentibus grave malum oretenus ex ira imprecando: nam suo exemplo eos docent sibi invicem, vel aliis malum grave imprecari, & iræ servire. Nec à mortali excusatur, qui durante passione, grave malum evenire deliberatè voluit, etsi statim postea noluisset, imò doluisset, si evenisset: quia reverà passioni iræ deliberatè consensit in re gravi. Item mortale est seipsum ex ira deliberatè dæmoni devovere, ob fœditatem ac perversitatem rei. *Contingit tamen verbum maledictionis prolatum esse peccatum veniale, vel propter parvitatem mali quod quis alteri maledicendo imprecatur; vel etiam propter affectum ejus qui profert maledictionis verba, dum ex levi motu vel ex ludo, aut ex subreptione aliqua talia verba profert: quia peccata verborum maximè ex affectu pensantur.* S. Thom. 2. 2. quæst. 76. art. 3. Hinc confitens maledictionem interrogari debet, an ex animo malum grave sibi, vel alteri imprecatus fuerit, an cum scandalo vel contumelia, & quale malum in specie optaverit: nam maledictiones sunt diversæ speciei, pro diversitate malorum optatorum; actus enim voluntatis mali sumunt speciem etiam ex objecto materiali.

Resp. 2. Maledictio gravis effusa in non subditum præsentem, non solùm charitati, sed etiam justitiæ repugnat. Nam est etiam gravis & injusta læsio honoris proximi, seu contumelia, ideóque obligat ad satisfactionem.

Nota. Maledicere creaturis irrationalibus, quatenus sunt utiles homini, est æquivalenter maledicere homini. Maledicere illis in quantum sunt creaturæ Dei, est blasphemia. Maledicere verò eis secundùm se consideratis *est otiosum & vanum, & per consequens illicitum.* Ita S. Thom. quæst. 76. art. 2. Hoc tamen ultimum censetur solùm veniale per se, ut si rusticus equis suis mortem vel diabolum optet.

§. II.

De discordia, contentione, schismate, rixa, & seditione.

I. Discordia est dissensio voluntatis à voluntate alterius in iis, quæ quis tenetur velle ex charitate Dei vel proximi. Opponitur concordiæ, quæ consistit in voluntatum consensione. Estque peccatum mortale ex genere suo, ex Gal. 5. ubi *dissensiones* numerantur inter opera carnis, de quibus ibi dicitur: *Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* Tum quia, Prov. 6. Deus *detestatur eum, qui seminat inter fratres discordias.* Tum quia specialiter opponitur charitati, cujus

est

eſt voluntates unire. Sed ad hoc requiritur, ut ſcienter quis diſſentiat à bono Dei vel proximi, in quo debet conſentire, ut docet S. Thom. quæſt. 37. art. 1. addens non eſſe peccatum diſcordiæ, cùm unus æſtimat hoc eſſe bonum, & pertinet ad honorem Dei, vel utilitatem proximi; alius autem habet contrariam opinionem: niſi hujusmodi diſcordia ſit cum errore circa ea, quæ ſunt de fide aut neceſſitate ſalutis, vel pertinacia indebitè adhibeatur.

II. Contentio eſt altercatio verborùm, quibus inordinatè quis alteris contradicit. Eſt peccatum mortale ex genere ſuo, ſicut alia quæ ſunt contra charitatem. Unde, ad Gal. 5. *Contentiones* numerantur inter opera carnis excludentia à regno Dei. Contentio autem ſemper eſt mortalis. 1. Si impugnetur veritas ad finem, bonos mores, pietatem, juſtitiam, vel grave bonum proximi ſpectans. Si tamen veritas non impugnetur ſeriò, ſed ſolùm exercitii cauſa, ad illuſtrandam explicandamque veritatem, vel ad explorandam doctrinam alterius, ſecluſo ſcandalo & modo inordinato non eſt peccatum. 2. Si contentio fiat cum periculo ſcandali, vel cum gravibus maledictis, conviciis, contumeliis. Eſt autem ſolùm venialis, ſecluſis conviciis ac ſcandalo, ſi materia ſit levis vel inordinatio ſit ſolùm in modo, v. gr. ſi ſolùm fiat cum nimia acrimonia, clamoribus aut ex ſolo ſtudio vincendi adverſarium.

III. Schisma eſt voluntaria ſeparatio baptizati ab unitate Eccleſiæ: ſive eſt ſubſtractio ab obedientia Eccleſiæ, vel Summi Pontificis ejus capitis in ſpiritualibus, vel etiam ſeparatio voluntaria à ſolis membris Eccleſiæ. De hoc ſic ait S. Thom. quæſt. 39. art. 1. *Eſt ſpeciale peccatum ex eo quod intendit ſe ab unitate ſeparare, quam charitas facit, quæ non ſolùm alterum alteri unit ſpirituali dilectionis vinculo, ſed etiam totam Eccleſiam in unitate ſpiritus. Et ideò propriè Schiſmatici dicuntur, qui propria ſponte & intentione ſe ab unitate Eccleſiæ ſeparant . . . Eccleſiæ autem unitas in duobus attenditur, ſcilicet in connexione membrorum Eccleſiæ ad invicem, ſeu communicatione, & iterum in ordinem omnium membrorum Eccleſiæ ad unum caput ſcilicet Chriſtum, cujus vicem, in Eccleſia gerit Summus Pontifex. Et ideo Schiſmatici dicuntur, qui ſubeſſe renuunt Summo Pontifici, & qui membris Eccleſiæ ei ſubjectis communicare recuſant.*

Schiſma aliud eſt purum, quod charitati ſolùm & paci ac obedientiæ opponitur, quale eſt in iis, qui cùm credant unam eſſe Sanctam Eccleſiam ſub viſibili capite Romano Pontifice conſtitutam, & quidquid Eccleſia Romana credit; tamen ex malitia voluntatis, ſeu ſuperbia, nolunt cum quadam rebellione Papæ ſubeſſe ac obedire; vel reliquis Eccleſiæ membris uniti eſſe. Et aliud cum hæreſi conjunctum, ut cùm quis ſe *ſeparat ab obedientia Papæ, quia non credit ejus poteſtatem*, ait Toletus.

Porrò omnes hæretici ſunt etiam ſchiſmatici, cum ab unitate Eccleſiæ ſe ſeparent, contrariam doctrinam ſectando. Schiſmaticum eſſe, qui non à Papa, nec ab univerſis Eccleſiæ membris, ſed ſolùm à ſuo Epiſcopo Papæ unito & verè ſubjecto, ſe

ſepa-

ſeparat, vel etiam à ſolis fidelibus membris illius diœceſis, docent Bellarminus, Valentia, & alii, ex S. Cypriano, in can. *Scire*. quæſt. 9. 1. Quia hic etiam implicitè & indirectè ſe ſeparat à Summo Pontifice ac reliquis Eccleſiæ membris, quatenus Epiſcopus ejusque ſubditi habent ſubordinationem & connexionem cum Papa & aliis Eccleſiæ membris, ut quædam pars cum ſuo capite ac reliquis ejusdem corporis partibus. Sic manus à brachio ſeparata, hoc ipſo etiam ſeparatur à capite & à toto corpore.

Eſt autem Schiſma graviſſimum ſcelus, ut conſtat ex Patribus, cùm lædat præclariſſimum quoddam bonum commune; nempe ipſam Eccleſiæ unitatem. *Quisquis ab hac catholica Eccleſia fuerit ſeparatus, quantumlibet laudabiliter ſe vivere exiſtimet, hoc ſolo ſcelere quòd à chriſtianitate disjunctus eſt, non habebit vitam; ſed ira Dei manet ſuper eum*, ait S. Auguſtinus cum multis aliis Epiſcopis, in Epiſt. 152. quæ eſt Concilii Zertenſis.

4. Rixa eſt pugna manuum & verborum inter privatos, cùm ſcilicet aliqui ex ira invicem ſe percutiunt authoritate privata. In aggreſſore eſt peccatum mortale ex genere ſuo, cùm ſit contra charitatem & juſtitiam: & ad Gal. 5. *rixæ* numerentur inter opera carnis excludentia à regno Dei. *In eo autem qui ſe defendit poteſt eſſe ſine peccato, & quandoque cum peccato veniali, & quandoque cum mortali, ſecundùm diverſum motum animi ejus, & diverſum modum ſe defendendi. Nam ſi ſolo animo repellendi injuriam illatam, & cum debita moderatione ſe defendat, non eſt peccatum, nec propriè poteſt dici rixa ex parte ejus. Si verò cum animo vindictæ vel odii, vel cum exceſſu debitæ moderationis ſe defendat, ſemper eſt peccatum. Sed veniale quidem, quando aliquis levis motus odii vel vindictæ ſe immiſcet, vel tùm multum non excedit moderatam defenſionem. Mortale autem, quando obſirmato animo in impugnantem inſurgit ad eum occidendum, vel eum graviter lædendum.* S. Thom. 2. 2. quæſt. 41. art. 1.

5. Seditio eſt bellum aggreſſivum unius partis reip. adverùs aliam, vel adversùs principem ſuum. Eſt ſemper mortalis, nam ſemper graviter adverſatur unitati, paci ac bono communi, & etiam juſtitiæ, cum authoritas bellandi reſideat in ſolo principe, vel rep. libera.

§. III.

De Bello.

Quæſt. I. AN *Bellum etiam offenſivum poteſt eſſe licitum?*

Reſp. Affirm. Quia 1. Luc. 3. S. Joann. Bapt. rogatus à militibus quid ſibi ad ſalutem eſſet agendum, non juſſit ut militiam deſererent, ſed ne quemquam concuterent. 2. Deus, Deut. 23. Leges belli gerendi dedit. 3. Principi ſummo & reip. liberæ licet jus ſuum tueri ac repetere. Cùm autem careant ſuperiore, à quo jus ſuum obtinere poſſint, debuit iis jure naturæ competere poteſtas ad jus ſibi dicendum, & cogendam partem adverſam ad ſibi ſatisfaciendum:

dum: alioqui non posset communitas perfecta in pace conservari. De defensivo per se patet, cùm jure naturæ unicuique liceat injustam vim vi repellere cum debita moderatione.

Quæst. II. *Quænam requiruntur ut Bellum sit licitum?*

Resp. Ex S. August lib. 22. contra Faustum, cap. 74. & 75. ex S. Thom. 2. 2. quæst. 40. & communi Doctorum sententia, hæc tria.

1. Potestas suprema, quæ residet vel in rep. libera, vel in principe supremo, cui cura reip. commissa est. Nam qui habent superiorem, possunt ejus authoritatem implorare ad injuriæ compensationem; & sic bellum non potest esse iis licitum.

2. Causa justa, quæ est dumtaxat gravissima injuria principi vel subditis illata, quam tollere, vel pro ea satisfacere pars adversa recuset. Ex S. August. in *c. Dominus,* 53. quæst. 2. ibi. *Bella justa definiri solent, quæ ulciscuntur injurias, si qua gens vel civitas quæ bello petenda est, vel vindicare neglexerit, quod à suis improbè factum est, vel reddere quod per injuriam ablatum est.* Nam charitas & justitia exigunt, ut sine gravissima & necessaria causa non inferantur aliis gravissima damna, qualia fiunt in bello. Quòd si majora incommoda, quàm commoda, præsertim respectivè ad honorem Dei & bonum religionis catholicæ secutura prævideantur, à bello abstinendum est: quia secundùm debitum ordinem rerum & charitatis, honor Dei, bonum Ecclesiæ, salus æterna proximi præferri debent bono temporali status politici.

3. Recta intentio, ut non geratur bellum ex odio, avaritia inordinata, cupiditate amplificandi imperii, sed ad publicam quietem ac justitiam servandam, vel ad opitulandum injustè oppressis.

Porrò licet etiam aliis tamquam sociis auxilium præbere principi habenti justam causam bellandi, & hìc uti aliorum auxilio, quamvis sint diversæ religionis, modò absit scandalum & periculum Fidei ac sacrilegiorum, sicut Judas Machabæus fœdus cum Romanis iniit. 1. Mach. 8. Nam per se loquendo licet alium in re justa juvare. At non licet in bello etiam justo advocare infideles & hæreticos in auxilium, vel iis opem ferre, quando adest periculum scandali, sacrilegiorum, incrementi hæreseos, & detrimenti veræ religionis. Quia salus æterna proximi, & præsertim multorum, præferenda est cuilibet bono temporali; & principes tenentur supra omnia Christo servire, ejusque regnum quod est Ecclesia catholica, quam sanguine suo acquisivit, quantùm possunt, integrum conservare, imò & amplificare. *Major vobis Fidei causa debet esse quàm regni, ampliusque pro pace Ecclesiarum clementia vestra debet esse sollicita, quàm pro omnium securitate terrarum. Subsequentur enim omnia prospera, si primitùs quæ sunt Deo cariora serventur .... pro vestri enim imperii salute geritur, quidquid pro quiete Ecclesiæ, vel sanctæ religionis observantia laboratur,* ait Sanctus Cælestinus I. Epist. ad Theodos. Imper. in actis Concil. Ephes.

Cæte-

Cæterùm quamvis non poſſit dari bellum utrimque *juſtum* ex natura rei, cùm circa idem non poſſint eſſe jura contraria; fieri tamen poteſt, ut neutra pars peccet bellando, ob ignorantiam invincibilem.

Quæſt. III. *Quænam ante bellum, & in ipſo bello fieri debent, ac licent?*

Reſp. 1. Ante bellum tenetur princeps rem diligenter examinare cum viris probis ac peritis, & habere certitudinem ſaltem moralem de juſtitia cauſæ. Nam cùm ex bello graviſſima ſequantur mala ac incommoda, etiam innocentibus, charitas & juſtitia exigunt ut non inferatur, niſi planè conſtet de cauſa juſta & ſufficienti. Et verò ſi non licet hominem privatum in dubia cauſa punire; multò minùs licet multos & totam remp. Quòd ſi juſtitia ſit dubia, & alter ſit in poſſeſſione, certa injuſtitia eſt bellare: quia in dubio melior eſt conditio poſſidentis. Deinde tenetur parti adverſæ juſtitiam cauſæ & ſuas prætenſiones proponere, ut illa poſſit ſatisfacere injuriæ illatæ, vel reſtituere ablata ſine alio damno: nam bellum ſine neceſſitate geri licitè nequit, propter ingentia mala quæ cum eo conjuncta eſſe ſolent. Ex S. Auguſtin. in cap. *Noli*, 23. quæſt. 1. *Pacem habere debet voluntas, bellum neceſſitas.* Hinc æqua ſatisfactio oblata acceptari debet: alioqui bellum ſine juſta cauſa & neceſſitate fieret.

Reſp. 2. In bello juſto licita ſunt ea omnia & ſola, quæ juxta conſuetudinem chriſtianorum neceſſaria ſunt ad aſſequendum finem belli, ſcilicet vel ad recuperanda injuſtè ablata, vel injuriam juſtè vindicandam, & ad ſecuritatem reip. ſtabiliendam. Nam cùm finis licitus ſit, licita ſunt etiam media per ſe ad illum neceſſaria, non autem alia quæ proximo nocent, cùm nemini ſine juſta cauſa damnum inferre liceat.

Hinc 1. Licet occidere hoſtes pugnantes & reſiſtentes, non tamen innocentes qui non pugnant, ut ſunt clerici, ſenes, mulieres, pueri, ruſtici, opifices, &c. quamvis ſint partes reip. hoſtilis: quia nunquam licet directè occidere innocentes. Neque enim reſp. poteſt puniri in ſuis membris, niſi ſecundùm id quod ejus dominio ſubeſt, qualis non eſt vita civium. Indirectè tamen & per accidens poſſunt interfici, ut cùm urbs expugnari, vel nocentes ſeu milites vinci nequeunt, niſi cum periculo & occiſione innocentum. Quia bonum publicum, quod ex victoria ſperatur, eſt majus bonum quàm vita aliquorum, quorum mors præter intentionem ſequitur. Et alioqui non poſſet contra nocentes bellum geri, & ſic cauſa bellantium fruſtra eſſet juſta.

2. Licet ſpoliare bonis cives etſi non pugnantes, qui ſunt membra reip. hoſtilis, ſi hoc neceſſarium ſit ad finem belli. Quia cùm ſint pars reip. ipſa juſtè punitur in illis, & debilitatur privatione bonorum quæ ejus dominio ſubjiciuntur.

3. Licet uti inſidiis & ſtratagematibus, ex Joſue, cap. 8. &c. *Dominus* ſupra cit. quia non ſunt mendacia, ſed occultatio veritatis.

4. Civitas capta dari ſine gravi neceſſitate non poteſt in prædam,

propter multa ſcelera & mala, quæ in tali deprædatione à militibus committi ſolent. Et ſi detur, tenentur duces diligentiſſimè curare ne ſcelera committantur.

5. Ea quæ caveri nulla prudentia poſſunt, ut veneno inficere puteos, aquas, glandes, non licent: quia ſunt contra jura belli & gentium. Item chriſtiani à chriſtianis capti non poſſunt fieri ſervi, nam id ex conſuetudine gentis chriſtianæ receptum eſt, in honorem religionis chriſtianæ, & libertatis quam per Chriſtum conſecuti ſumus: unde eſſet contra jus gentis chriſtianæ.

6. Non licet victori retinere urbes captas, & alia bona immobilia hoſtium, niſi quatenus debitam compenſationem vel ſatisfactionem non excedunt, vel neceſſaria ſunt ad ſecuritatem in poſterum contra victos ſtabiliendam. Nam compenſatio debet eſſe commenſurata debito & pœna culpæ, alioqui eſt injuſta.

7. Princeps tenetur inchoatum bellum finire, ſi æqua ſatisfactio offeratur, ſecuritas ſufficiens præſtetur, & compenſentur impenſæ belli: quia tunc ceſſat cauſa continuandi belli, quod proinde jam foret illicitum.

Reſp. 3. Jure naturali nihil fieri licet contra juſtitiam, jus gentium, fortitudinem, charitatem, & veram religionem. Et Fides data hoſtibus ſervanda eſt, ex S. Auguſtino in c. *Noli.* Nam hæc obligat jure naturali & gentium; & hoc neſſarium eſt ad pacem ac bonum commune regnorum. Nam ſi fœdera publica inter regna & principes non obligarent, nec neceſſariò ſervanda eſſent, nulla pax aut ſocietas inter genus humanum conſiſtere poſſet. Quod intellige, niſi hoſtes ipſi Fidem fregerint: nam tunc eſt quædam compenſatio, ſi alter promiſſis ſteterit, nec Fidem fregerit.

Reſp. 4. Tenentur Princeps & ejus duces militibus juſta ſtipendia ſolvere, & impedire omnia crimina, quæ impedire moraliter poſſunt, curareque ne proprii ſubditi iniquis vexationibus graventur, alioqui tenentur ad compenſanda damna ſecuta ex omiſſione ſolutionis, vel diligentiæ debitæ, cùm ſint eorum cauſa contra proprium officium & juſtitiam.

Reſp. 5. Ex communi ſententia bona juſto bello capta, ſi ſint immobilia, cedunt principi aut reip. Si mobilia, ſunt capientium, niſi ex conſuetudine regionis ea dividenda ſint inter milites, aut una pars cedat principi. Tamen bona injuſtè acquiſita ab hoſtibus, reſtitui debent eorum dominis, ex l. 20. §. *de captivis*, cùm jus habeant in illa, nec ſint hoſtium.

Quæſt. IV. *An Repreſſaliæ licitæ ſunt?*

Reſp. Affirm. Poſitis certis conditionibus. Quia authoritate publica uſurpari poſſunt per compenſationem bona ſubjecta dominio reip. quæ in culpa eſt, dum non procurat reparationem injuriæ à ſuis membris illatæ alterius reip. civibus. Sed hæ conditiones requiruntur. 1. Ut conſtet de injuria illata. 2. Ut princeps vel magiſtratus civium nocen-

centium rogatus debitam satisfactionem deneget. 3. Ut fiant authoritate principis civium læsorum. 4. Ne plus damni inferatur quàm justa satisfactio requirit. 5. Ut non fiant in personas Ecclesiasticas, & earum bona, cap. un. *de injur. in 6.*

§. IV.

De Scandalo.

Quæst. I. QUid *est Scandalum*?

Resp. 1. Generatim duplex est, nempe activum & passivum. Scandalum activum est dictum, vel factum minùs rectum, præbens alteri occasionem peccandi. Sub dicto vel facto comprehenditur etiam omissio externa: nam qui omittit agere vel loqui quod debet, aliis est scandalo.

Dicitur minùs rectum, hoc est, quod vel malum est, ut si turpia loquaris coram adolescente; vel mali speciem habet, ut si mulierem suspectam domi tuæ aleres, licet cum ea nec peccares, nec periculum tibi esset cum ea peccandi; aut si justa de causa, coram aliis eam ignorantibus, comedas carnes die vetito. Unde illud, 1. ad Thessalon. 5. *Ab omni specie mala abstinete vos.*

Scandalum passivum est ipsa ruina seu peccatum proximi, ex occasione facti vel dicti vel omissionis alterius commissum. Dividitur in scandalum pusillorum seu infirmorum, quod oritur ex ignorantia vel infirmitate peccantis; & in pharisaicum seu mere acceptum, quod oritur ex ipsa malitia peccantis. Sic vocatur, quia Pharisæi ex insigni malitia occasionem peccandi ex sanctissimis Christi dictis & factis sumebant.

Quæst. II. *An Scandalum est speciale peccatum?*

Resp. 1. Dare scandalum directè, inducendo scilicet proximum ad peccandum, etsi non ex intentione expressa ut peccet & pereat, sicut facit dæmon, sed propter utilitatem vel voluptatem aliquam propriam, aut alterius, est peccatum speciale contra charitatem. Nam Lex charitatis in Deum & proximum, vetat ne offensam Dei & malum spirituale proximi quovis modo procuremus. Præterea hoc directè opponitur præcepto correctionis fraternæ, cùm sint contraria revocare proximum à peccato, & eum in illud inducere.

Imò talis inductio habet duplicem malitiam in confessione exprimendam, unam contra charitatem, & alteram contra virtutem, cui repugnat opus illud malum; nam singulæ virtutes obligant directè ad suos actus eliciendos, & indirectè ad non procurandam sui violationem in aliis. Præterea inducens consentit peccato ad quod inducit: Ergo illius reus est: nam, ex Rom. 1. eadem pœna æterna digni sunt qui faciunt, & qui consentiunt facientibus.

Hinc 1. numquam licet petere ab alio vel ei suadere id quod ipse non potest sine culpa præstare; nam hoc esset inducere in peccatum.

2. Qui fœminam induxit ad fornicationem, peccat tum contra castitatem, tum etiam contra charitatem:

cùm fuerit ei causa ruinæ: unde hæc circumstantia inductionis in confessione explicanda est. Idque etiamsi ipsa fuerit parata ad malum; nam non est hic & nunc in actuali voluntate peccandi, sed solùm in habituali: unde sine tua inductione hic & nunc non committeret hoc peccatum.

3. Consilium pravum specificatur à peccato, quod consulitur, & est etiam contra charitatem.

4. Laudans alium de peccato commisso, vel vituperans quòd non commiserit, tenetur explicare speciem peccati, circa quod fuit laus vel vituperium. Nam illæ laudes vel vituperia sunt exhortationes ex se ordinatæ ac aptæ ad inducendum in peccatum, & ad complacendum de illo si commissum est: quare sumunt ab illo suam specialem malitiam tanquam ab objecto.

Resp. 2. Dare scandalum indirectè tantùm, non intendendò peccatum alterius, nec ad illud inducendo, sed præcisè faciendo vel dicendo coram illo aliquid malum, vel mali speciem habens, est peccatum mortale ex genere suo, & speciale contra charitatem. *Ita S. Antoninus, Navar. Suarez, Valentia, & alii multi.* Prob. 1. ex Matth. 18. *Væ homini illi, per quem scandalum venit.* Ubi Christus loquitur de scandalo simpliciter & generaliter. Et, ex Rom. 14. *Si propter cibum frater tuus contristatur: jam non secundùm charitatem ambulas;* ubi agitur de cibis Lege veteri abrogata vetitis, ideóque jam licitis. Et, ex 1. ad Cor. 8. *Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis, &c.* Ubi ut grave peccatum contra charitatem reprehenditur scandalum indirectum, quo fideles plenè instructi carnes idolo immolatas comedebant coram infirmis falsò putantibus id esse de se illicitum, qui inde præter intentionem comedentium impelli poterant ad eas contra conscientiam erroneam comedendas. 2. Quia secundùm omnes, Lex charitatis in Deum & proximum obligat ad cavendum & impediendum etiam in aliis peccatum, quod est offensa Dei & maximum malum proximi. Item obligat ad proximum à peccato per correptionem fraternam retrahendum: ergo à fortiori obligat ad non conjiciendum eum per scandalum in peccatum vel ejus periculum. Et verò ad contrahendam malitiam aliquam sufficit ut liberè fiat id, quocum conjuncta est, & cognoscitur vel cognosci potest ac debet esse conjuncta: nam tunc illa malitia est saltem interpretativè volita.

Imò hoc scandalum indirectum, ex communi sententia, contrahit etiam malitiam peccati, cujus datur occasio, exprimendam in confessione. Tum quia dans illud, vult saltem interpretativè tale peccatum alterius, volendo sine justa causa id ex quo prævidet secuturum, vel ejus periculum: tum quia virtus omnis non solùm vetat actus sibi contrarios, sed etiam ne detur aliis occasio illos ponendi.

Est autem mortale, si detur occasio culpæ mortalis; veniale verò, si

detur

detur ſolùm occaſio venialis, ſecluſo periculo gravioris mali: nam quamvis peccatum veniale ſit gravius malum quolibet temporali, eſt tamen leve in ſuo genere, & reparatu facile.

Hinc peccant mortaliter contra charitatem & caſtitatem, 1. Qui imagines, vel ſtatuas nudas faciunt, vel palam exponunt: nam hæ æque ſaltem inducunt ad peccatum, quam ſermo obſcœnus. 2. Qui ſcribunt, imprimunt, recitant, tradunt libros amatorios, cantilenas turpes, &c. Item qui componunt, vel agunt comœdias obſcœnas, aut periculoſas ratione verborum, factorum, aut geſtuum. Nam hi omnes ſunt cauſa ruinæ multorum. Nec refert quòd eam non intendant, nam dant ei ſufficientem cauſam. Item qui ſua præſentia eas approbant, iis conſentiunt, & cooperantur ſolvendo mercedem agentibus. 3. Fœminæ quæ nudum pectus geſtant: nam hæc denudatio apta eſt ſcandalum parere infirmis, eos ad complacentias & deſideria prava inducendo; & chriſtianæ modeſtiæ ac ſanctitati repugnat. Nec poteſt excuſari conſuetudine, utpote contraria præcepto divino, 4. Puella, quæ ſine juſta cauſa ſe præbet conſpiciendam, ei à quo putat ſe turpiter concupiſcendam, quamvis id faciat ex mera vanitate, & ſine animo ejus amorem excitandi. *Ita communiter.* Item mortaliter peccant, qui alios vexationibus inducunt ad blaſphemias, contumelias graves, imprecationes, &c. nam cooperantur ad peccatum.

Præterea obſervanda ſunt ſequentia.

1. Peccatum ſcandali hoc ipſo committitur, quòd datur proximo occaſio peccandi, quamvis is reipſa non peccet; nam ad hoc ſatis eſt, quòd peccatum proximi ex tua actione, vel omiſſione minùs recta in talibus circumſtantiis, ſpectata ejus fragilitate, ſequi probabiliter poſſit. Nam tunc ei creas probabile periculum peccandi; & quòd tunc non ſequatur peccatum, per te non ſtat, ſed per ipſum: ſicut mortaliter peccat, qui explodit catapultam cum periculo occidendi hominem, licèt nullus reipſa occidatur.

2. Peccatum coram aliis commiſſum habet malitiam ſcandali tunc ſolùm, quando eſt periculum probabile, ne ii, coram quibus committitur, inde impellantur ad peccandum. Hinc blaſphemia coram ſolis Religioſis non habet rationem ſcandali. Qui verò publicè peccat, tenetur eam ſcandali circumſtantiam confiteri, ratione periculi, cui ſe incitandi multos ad peccandum ſuo pravo exemplo exponit, ut rectè docent Azor, Sanchez, & alii.

3. Numerus eorum quibus ſcandalum datur, debet in confeſſione declarari, ſicut numerus hominum uno ictu occiſorum. Nam numerus ſe habet ut objectum peccati, illudque in ſuo eſſe individuali conſtituit; & non ſolùm aggravat, ſed etiam multiplicat peccatum.

4. Actus venialis, vel ex objecto indifferens poteſt eſſe mortalis ratione ſcandali, quando à tali perſona &

coram

coram talibus fit, ut probabile ſit periculum ne inde alii ex infirmitate, vel ignorantia ſumant occaſionem peccandi mortaliter, ex cap. 2. *de novi oper. nunt.* Nam, ex 1. ad Cor. 8. ſupra cit. comeſtio carnis idolo immolatæ, quæ per ſe licita eſt, fit mortalis ratione ſcandali.

6. Cùm ſit actio de ſe licita, quæ aliquam ſpeciem mali habet, tollitur ſcandalum, declarando juſtam cauſam agendi, quando hoc ſufficit ad amovendam ſuſpicionem omnem mali. Sic comedens carnes die vetito ob rationem occultam, impedit ſcandalum, hanc aperiendo.

6. Quamvis juxta multos liceat, non auferendo occaſionem peccati, permittere unum peccatum, ut impediantur plura, verbi gratia, liceat hero non auferre occaſionem furandi famulis, aut filiis, quos ad furandum propenſos ac paratos novit, ut ſic deprehenſi puniantur & reſipiſcant, eo quod tunc rationabiliter permittat furtum unum ut vitentur plura; non licet tamen talia ultrò ponere, aut pericula objicere: quia eſſet poſitivè cooperari peccato, & occaſionem præbere, ac creare alteri periculum peccandi, quod non licet.

Quæſt. III. *An tenemur omittere opus de ſe non malum, nec ſpeciem mali habens, ob ſcandalum paſſivum aliorum vitandum?*

Reſp. 1. Non tenemur illud omittere ob ſcandalum ortum ex malitia, cùm adeſt rationabilis cauſa, ut utilitas magna noſtra, vel aliena, etiam temporalis. *Ita S. Thom. quæſt.* 43. *art.* 8. Quia cùm ſcandalum illud ex ſola malitia ſcandalizati oriatur, ei ſoli imputatur: alioquin quivis per ſuam malitiam poſſet impedire commoda aliorum. Si tamen nulla eſſet neceſſitas vel notabilis utilitas opus illud faciendi, omitti deberet: quia tenemur ex charitate impedire peccatum proximi, etſi ex ſola ejus malitia ſecuturum, cùm nulla adeſt juſta cauſa illud permittendi. *Layman, Valentia & alii.*

Reſp. 2. Ad vitandum ſcandalum paſſivum ex infirmitate vel ignorantia ortum, tenemur omittere opus utile non malum, nec mali ſpeciem habens, vel ſaltem differre, donec proximus moneatur ne ſcandalizetur, cùm id ſine gravi incommodo poſſumus. Nam ex Lege charitatis tenemur impedire peccatum proximi infirmi, cùm poſſumus ſine gravi noſtro incommodo ſeu damno, ex Eccli. 17. *Mandavit illis unicuique de proximo ſuo.* Hinc mulier, quæ prævidet aliquem in particulari ex ſuo aſpectu ſumpturum occaſionem peccandi ob infirmitatem, tenetur vitare ejus conſpectum, cùm poteſt ſine gravi incommodo. Non eſt tamen obligatio omittendi actionem de ſe licitam, nec habentem per ſe aut communi prudentum judicio ſpeciem mali, ne quis generatim ac indeterminatè ſumat inde occaſionem peccandi; nam alioquin hoc eſſet onus intolerabile, & obnoxium innumeris ſcrupulis. Hinc mulier, ad vitandum periculum vagi ac indeterminati ſcandali, non tenetur abſtinere ab ornatu honeſto & ordinario ſecundùm ſuam conditionem;

ſecùs

ſecùs de extraordinario nec convenienti.

Quæſt. IV. *An omitti debet opus bonum ad vitandum ſcandalum paſſivum puſillorum ſeu infirmorum?*

Reſp. 1. Ad vitandum ſcandalum numquam licet facere actionem prohibitam lege naturali: quia numquam licet facere actionem intrinſecè malam, ſeu dedecentem naturam rationalem. Neque etiam licet omittere actum lege naturali præſcriptum, in iis circumſtantiis in quibus præcipitur: quia omiſſio talis actus eſt intrinſecè mala, cùm lex naturalis non præcipiat niſi id quod neceſſarium eſt ad honeſtatem morum, ſpectatis omnibus circumſtantiis. Conſtat etiam ob ſcandalum aliorum nunquam poſſe omitti ea, quæ neceſſaria ſunt neceſſitate medii ad ſalutem: quia (ut ait S. Thomas, quæſt. 43. art. 7.) *Secundùm ordinem charitatis plus debet homo ſuam ſalutem ſpiritualem diligere, quam alterius.*

Item non licet ob ſcandalum paſſivum omittere opus bonum in detrimentum fidei, vel boni communis ſpiritualis. Quo ſpectat illud S. Gregor. hom. 7. in Ezech. *Si de veritate ſcandalum ſumitur, utilius permittitur naſci ſcandalum, quàm veritas relinquatur.*

Reſp. 2. Ad vitandum grave ſcandalum puſillorum, multi putant debere prætermitti præcepta merè poſitiva, præſertim humana, niſi ex ejuſmodi omiſſione majus damnum immineret omittenti vel aliis. Sic ſi te ituro ad Sacrum die feſto excitanda ſit cædes, vel gravis rixa, non debes ire.

Item ſi mulier prævidens in ſui aſpectu aliquem in particulari ſcandalizandum ex infirmitate, tenetur omittere ſacrum etiam die feſto ſemel aut iterùm: quia cùm præcepta omnia charitati deſerviant, & ei tanquam fini ſubordinentur; non obligant in iis circumſtantiis, in quibus charitas dictat omittendam eorum obſervationem, ut impediatur grave peccatum proximi.

Reſp. 3. De bonis operibus quæ ſunt ſolùm conſilii, docet S. Thomas 43. art. 7. ea omitti non debere, ad vitandum ſcandalum ex mera malitia acceptum, juxta illud, Matth. 15. *Sinite illos, cæci ſunt, &c.* Nam Phariſæi ſcandalizabantur quòd Chriſtus cum publicanis & peccatoribus comederet, nec propterea id omiſit. Et alioqui quivis ſua malitia poſſet bona ſpiritualia aliorum impedire.

Si verò ſcandalum ex infirmitate aut ignorantia oriatur, occultari debent, vel interdum differri, donec ratio ſic agendi propoſita ſit. Nam ex lege charitatis tenemur proximi ex infirmitate, vel ignorantia lapſuri ruinam impedire, cum facilè poſſumus. At tunc facilè poſſumus, cùm tale opus non ſit præceptum, nec neceſſarium, & illud differendo, vel etiam omittendo ad impediendum peccatum proximi, exerceamus actum charitatis magis meritorium, quàm foret ipſum opus quod omittitur.

Quòd ſi poſt redditam rationem non deſinant inde ſcandalizari; tunc ſcandalum ex mera malitia oritur, & ſic propter ipſum non eſſe dimittenda bona opera, docet S. Thomas, *ibid.*

Quæst. V. *An licet minus peccatum suadere volenti committere gravius, quando aliter gravius impediri nequit?*

Resp. Id non licet loquendo de suasione, aut alia inductione directa. Tum quia semper per se malum est inducere ad peccatum quodvis, etsi leve: nam numquam licet facere malum, nec proinde illud consulere, ne quidem ut eveniant bona, ex Rom. 3. Tum quia qui consulit minus peccatum, etiamsi consulat ad impediendum majus, in peccatum illud minus consentit, illudque approbat, quod est intrinsecè malum. Tum quia suadens esset moralis causa peccati minoris, ad quod alter non erat determinatus: ideóque ei meritò imputaretur. Porrò illud effatum, *E duobus malis minus eligendum est*, non habet locum in peccatis, quæ liberè fiunt, & vitari possunt; sed in iis solùm malis, quorum unum sustinendi necessitas incumbit.

Tamen peccata inæqualia committere volentem deterrere licet à graviore, tacendo de alio minus gravi, quia hoc est dumtaxat suadere omissionem gravioris.

Quæst. VI. *Quandonam est peccatum scandali vendere vel dare alteri rem aut operam de se licitam, qua malè usurus prævidetur, vel probabiliter putatur?*

Resp. 1. Peccatum est, quando denegari potest sine gravi damno. Quia secundùm omnes, teste Delugo, quisque tenetur ex charitate impedire peccatum proximi, si potest saltem sine gravi incommodo: Ergo à fortiori tenetur non suppeditare materiam vel operam, qua usurus est ad peccandum: nam charitas est velle bonum dilecto, & removere malum illius. Deinde quisque tenetur peccantem corripere, scandalum amovere: ergo & à fortiori materiam peccandi non præbere. Præterea talis merito censetur saltem interpretativè velle ruinam alterius.

Hic mortaliter peccant caupones, qui secundam refectionem bene pransis, vel carnes die jejunii præbent hospitibus, quos sciunt vel prudenter judicant non habere dispensationem, nisi fortè ex denegatione gravissimum malum ipsis immineat, ut mors, incendium, vulnera, &c. Secùs, si ista præbeant viris honestis petentibus, de quorum dispensatione non certò iis constet: nam in dubio debent præsumere esse legitimè dispensatos. Item qui præbent vinum copiosum iis, quos eo inebriandos prævident: nam sine justa causa omittunt impedire peccatum proximi; imò materiam peccandi suppeditant, cùm moraliter possint & debeant iis denegare. Nec lucrum est quærendum ex casu in quo est alterius peccatum, nec est tanti momenti, cùm tamen ebrietas sit damum maximum animæ & corporis, & scandalosum, ac sæpe nocendi injustè aliis occasionem & causam afferat. *Ita Sanchez, Valentia & alii.*

Idem dic de iis qui vendunt venenum aliis, quos non constat bene usuros, verbi gratia, ad confectionem medicinæ vel colorum, aut merces iis qui abusuri sunt. Neque hi excusantur eo quòd si non vendant, alii vendituri sunt, quia isti peccabunt vendendo; non licet autem peccare,

eo quòd cæteroquin alii sint peccaturi; neque factum aliorum immutat tuam cooperationem.

Neque etiam excusantur eo quod ii quibus ista tradunt, jam sint animo parati ad peccandum: quia adhuc cooperantur actui externo malo, quo prava illa voluntas executioni mandatur. At peccatum est non solùm velle malum facere, sed etiam facere & exequi malum, & ejus executioni cooperari: nam lex non solùm voluntatem furandi, v. gr. se inebriandi, &c. sed etiam ipsum furtum actuale, ipsam ebrietatem, ejusque cooperationem vetat; & actio externa seu executio rei illicitæ dedecet naturam rationalem, estque illicita, & contra legem divinam.

Resp. 2. Non licet præbere operam vel rem aliquam, quæ in talibus circumstantiis proximè ad peccatum adjuvat, & ad illud determinate ordinatur. Quia tunc est moraliter cooperari peccato alterius. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Famulus, qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandum virginem, & multoties eidem subservit deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, putà ne à domino malè tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.* Nam hæ actiones in talibus circumstantiis proximè ad peccatum adjuvant & ordinantur. Quare qui eas ponit, meritò censetur velle peccatum alterius, & ei consentit. Hinc etiam non licet famulo gladium præbere hero suo alterum occidere volenti, furanti scalam admovere, meretricem domum deducere, litteras amatorias ipsi deferre, &c. Nam hæc & similia ad peccatum proximè concurrunt seu conducunt.

Resp. 3. Licet rem & operam ex se licitam, nec per se ac proximè ad peccatum concurrentem præbere ea abusuro, si adsit causa justa & proportionata excusans, & desit intentio cooperandi ejus peccato, nec alter abutatur contra bonum Reip. vel Ecclesiæ: Nam tunc ista suppeditans, in æstimatione prudenti non censetur cooperari alterius peccato, sed solùm illud permittere ex urgenti causa, ob quam non tenetur illud impedire; & peccatum soli malitiæ abutentis imputatur.

Hæc autem causa tantò gravior & urgentior debet esse, 1. Quantò gravius est peccatum, quod non impeditur. 2. Quantò subministratio tua minùs remotè illud attingit. 3. Quantò probabilius est, te non suppeditante, alterum non executurum peccatum. Item ex communi sententia, requiritur major causa, quando alter non est paratus ad peccandum, quia gravius malum patitur. 4. Si abusurus sit contra justitiam: tunc enim requiritur tantum malum vitandum, quod ex charitate non tenearis subire, ad impediendum tale damnum tertii: nam strictius tenemur impedire peccata alterius, quæ nocent aliis, quam quæ non nocent: in his enim solus peccans damnum spirituale voluntariè subit, in illis autem insuper innocens damnum invitus patitur.

Hinc 1. Parochus poteſt & debet Euchariſtiam miniſtrare peccatori occulto eam publicè petenti.

2. Excuſantur caupones vinum vendentes militibus abuſuris ad ebrietatem, ſi denegare non poſſint ſine damno vitæ, vel bonorum omnium.

3. In neceſſitate licet ab alio petere, quod poteſt ſine peccato facere, quamvis prævideatur peccaturus, v. gr. mutuum quo indiges, ab uſurario.

TRACTATUS DE VIRTUTE RELIGIONIS.

RElígio eſt virtus, qua Deo ut rerum omnium principio, cultus debitus ac ſupremus exhibetur. Per cultum intelligitur teſtificatio excellentiæ divinæ, cum ſubmiſſione noſtra erga Deum. Religio non eſt virtus theologica, ſed moralis, cum habeat pro objecto materiali actus quibus Deus colitur, & pro objecto formali ſpecialem honeſtatem elucentem in præſtando cultu Deo debito ob ſummam ejus excellentiam: quæ excellentia divina eſt titulus ſeu ratio ob quam honeſtum eſt præſtare Deo cultum ſupremum. Eſt tamen Religio virtutum moralium præſtantiſſima, quia ejus objectum immediatius & perfectiùs tendit in Deum, quàm objecta aliarum virtutum moralium.

Actus præcipui Religionis ſunt adoratio, ſacrificium, oratio, devotio, quæ eſt prompta & efficax voluntas præſtandi ea quæ ad Dei obſequium pertinent: item laus Dei, gratiarum actio, votum, juramentum, adminiſtratio & ſuſceptio ſacramentorum, &c.

Porrò tenemur Deum colere non ſolùm actibus internis, ſed etiam externis. Nam cùm ſpiritu & corpore conſtemus, tenemur utriusque actibus colere Deum, utpote utriusque principium.

CAPUT I.

De Adoratione, Oratione, & ſpeciatim de Horis canonicis.

Quæſt. I. Q*uid & quotuplex eſt Adoratio?*

Reſp. Adoratio latè ſumpta eſt actus, quo teſtificamur alterius excellentiam,

tiam, & nostram erga illum submissionem ob ejus excellentiam. Hinc complectitur non solùm excellentiæ alterius significationem, qui est propriè honor, sed etiam submissionem, & hujus testificationem, quam utramque superaddit honori. Consistit formaliter tum in voluntate testificandi excellentiam alterius, & se illi submittendi; hujusque submissionis signum exhibendi ob ejus excellentiam; tum in exhibitione talis signi.

Adoratio latè sumpta dividitur. 1. in latriam, quæ exhibetur Deo ob increatam & infinitam ejus excellentiam; in duliam, quæ exhibetur Sanctis ob eorum creatam excellentiam supernaturalem; in hyperduliam, quæ sanctæ Virgini Dei Matri ob singularem ejus supra omnes Sanctos & Angelos excellentiam supernaturalem creatam exhibetur; & in politicam, quæ defertur viris, principibus, sapientibus, &c. ob creatam excellentiam naturalem, ut potentiam, sapientiam, &c. 2. In absolutam, qua persona adoratur propter excellentiam sibi intrinsecam; & in relativam, qua aliquid adoratur ob excellentiam personæ, ad quam habet habitudinem aliquam, vel conjunctionem.

Adoratio verò strictè sumpta est cultus latriæ soli Deo debitus, consistens in actu quo testificamur increatam ac infinitam Dei excellentiam, & nostram summam submissionem erga illum, agnoscimusque supremum ejus in res omnes dominium, juxta illud, Matth. 4. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies.*

Constat autem, 1. Solum Deum adorandum esse cultu latriæ, Sanctos verò colendos esse cultu duliæ, & B. V. cultu hyperduliæ. Nam adoratio debet esse commensurata excellentiæ, cùm propter illam exhibeatur. 2. Christi, B. Virginis, & Sanctorum imagines, & reliquias colendas esse cultu relativo proportionato personæ, cujus sunt: adoratio enim imaginis consistit in signo aliquo externo submissionis ac reverentiæ exhibito imagini propter excellentiam prototypi, ad testificandum submissionem nostram internam erga ipsum prototypum, hujusque excellentiam ac superioritatem agnoscendam, ex Concil. Trident. sess. 25.

Quæst. II. *An & qualis Oratio est præcepta?*

Nota. Oratio latè sumpta est ascensus mentis in Deum: sive quivis pius animæ motus, seu affectus in Deum, qualis est actus fidei, spei, amoris, laudis, gratiarum actio, &c. Strictè sumpta, est petitio decentium Deo facta, sive immediatè, sive mediante Sanctorum intercessione. Duplex est oratio, scilicet mentalis, quæ fit sola mente, & vocalis, quæ non solùm mente fit, sed etiam voce exprimitur. Hæc dividitur in privatam, quæ fit à persona privata ac privato nomine; & in publicam, quæ fit à communitate, vel à Ministro nomine communitatis. Hinc recitatio breviarii privatim à Clerico facta, est oratio publica; quia nomine Ecclesiæ & tanquam ejus legatus eam fundit.

Resp. 1. Oratio frequens eſt omnibus adultis præcepta. *Prob.* 1. Luc. 18. *Oportet ſemper orare, & non deficere*, hoc eſt oportet orare frequenter & perſeveranter. Et, cap. 21. *Vigilate omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere iſta omnia, & ſtare ante Filium hominis.* 2. Quia ſine oratione debita non obtinentur auxilia omnia neceſſaria ad obſervanda omnia mandata & ad vincendas tentationes, ex Jac. 4. *Non habetis propter quod non poſtulatis:* & imprimis donum perſeverantiæ non eſt præparatum adultis niſi orantibus, ut docet S. Aug. lib. de dono perſever. cap. 16. Quare, Catechiſm. Rom. ait: *Preces tanquam inſtrumentum neceſſarium nobis dedit* (Deus) *ad id, quod optaremus conſequendum, præſertim cùm quædam eſſe conſtet, quæ ſine ejus adjumento non liceat impetrare.*

Hinc oratio eſt adultis neceſſaria etiam neceſſitate medii ad ſalutem, cùm Deus ſtatuerit non dare gratiam perſeverantiæ & alia quædam neceſſaria, niſi orantibus.

Præceptum autem orandi obligat in gravi neceſſitate ac tentatione propria vel proximi, & ſæpiſſimè in vita; quia continuo Dei auxilio egemus, & ad illud obtinendum inſtituta eſt oratio tanquam medium ordinarium.

Reſp. 2. Oratio debet eſſe pia & & honeſta: alioqui non eſſet actus religionis, nec cultus Dei. Ut talis ſit, debet fieri cum intentione, attentione, fide, fiducia, humilitate, devotione, decenti ac pia corporis compoſitione, & de rebus neceſſariis, vel conducentibus ad ſalutem & ad gloriam Dei: ita ut res de ſe indifferentes non petantur, niſi quatenus ex Dei ordinatione & cum ejus gratia poſſunt conferre ad ejus gloriam & ſalutem noſtram.

Porrò mortale eſt petere à Deo rem malam vel auxilium ad illam, quia in hoc eſt gravis irreverentia in Deum, quaſi eſſet author vel fautor peccati.

Quæſt. III. *Quinam obligantur ad Horas canonicas?*

Nota. Horæ canonicæ ſunt oratio vocalis, publica authoritate Prælatorum Eccleſiæ conſtituta, ut quotidie certis horis nomine Eccleſiæ recitetur, ad laudandum & precandum Deum.

Reſponſio. Secundùm omnes Doctores, ad eas ſub mortali ſingulis diebus obligantur. 1. Omnes inſigniti aliquo ex ſacris Ordinibus, etſi non beneficiati; imò etiam excommunicati & degradati, cùm nullo privilegio ab hoc onere liberentur, nec æquum ſit ut commodum ex delicto reportent. Subdiaconi autem incipiunt obligari ipſo die ſuæ inordinationis, ſaltem ad partem reſpondentem Horæ, in qua ordinantur: nam cùm obligentur ratione Ordinis ſacri, ſtatim illo ſuſcepto obligantur.

Porrò ſunt qui docent, clericum, qui totum officium recitavit antequam ordinem vel beneficii poſſeſſionem caperet, teneri iterùm recitare partem officii reſpondentem Horæ in qua cœpit obligari. Tum quia obſervatio præcepti ſupponit obligationem contractam: tum quia Horæ canonicæ recitantur à clericis nomine

Eccle-

Ecclesiæ: & ante subdiaconatum vel beneficii adeptionem, officium non recitatur nomine Ecclesiæ, cùm nondum quis sit minister ad hoc deputatus.

2. Omnes Religiosi & Moniales professi & ad chorum deputati, etiam fugitivi, ejecti, & ad triremes damnati: nam hi manent verè religiosi, ideóque obstricti obligationibus religionis, quibus si possunt satisfacere, tenentur; culpa enim nemini debet suffragari. Hæc obligatio in clericis non beneficiatis, & Religiosis ac Monialibus recitandi etiam privatim, si in choro non recitaverint, oritur præsertim ex antiqua & universali Ecclesiæ consuetudine vim legis habente & fundata in eorum statu ad Dei cultum instituto; & constat ex communi usu & consensu totius Ecclesiæ, ut docet Suarez. Dixi, Professi ad chorum destinati, nam non obligantur Novitii, Conversi, Laici, Religiosi Societatis Jesu antequam sint in sacris, Religiosi militarium Ordinum, &c.

3. Omnes Beneficiarii, non solùm ex religione, ut supradicti; sed etiam ex justitia: quia sub hoc onere beneficium eis collatum est, ab iis acceptatum.

Hinc peccat mortaliter, qui ex prædictis uno die officium totum vel partem ejus notabilem omittit sine justa & gravi causa excusante; ut constat ex consensu Doctorum & totius Ecclesiæ. Nam violat præceptum in re gravi ad religionem virtutem præstantissimam pertinente. Pars autem notabilis & sufficiens ad mortale juxta omnes censetur una parva Hora, verbi gratia, Nona, vel quælibet pars officii ei æquivalens: imò juxta varios, media pars unius Horæ parvæ. Item qui interruptim per totum officium omittit quantum est integra Hora parva, peccat mortaliter, quia partes pertinentes ad unum totius diei officium coalescunt moraliter in unum, & conflant unam notabilem quantitatem.

Cæterùm, explicandus est in confessione numerus Horarum omissarum; quia omissio plurium vel sunt plura numero peccata, vel unum pluribus æquivalens: & per plurium omissionem saltem multum aggravatur culpa, & variatur judicium de illa. Præterea numerus Horarum est quid se tenens ex parte objecti, & constituit peccatum in suo esse individuali.

Quæst. IV. *Quænam requiruntur ad debitam recitationem Horarum?*

Resp. 1. Quoad officii qualitatem, ex Bulla Sancti Pii V. *Quod à nobis*, Sæculares & Regulares tenentur sub mortali servare formam Breviarii Romani: alioquin suæ obligationi non satisfaciunt. Excipiuntur Capitula & Monasteria, quæ ducentis ante hanc Bullam annis habebant Breviarium particulare, quibus tamen permittitur ex Episcopi seu Prælati, & universi Capituli consensu assumere Romanum. Qui autem ab hoc tempore habent Breviarium proprium sui Ordinis vel Diœcesis suæ, tenentur illud etiam privatim recitare: nam Bulla tales relinquit dispositioni juris communis, quod quemque obligat

ad

ad recitandum officium suæ Ecclesiæ, ex cap. 13. & cap. 14. dist. 12. & ex Clem. 2. de celebratione Missarum, ubi Clemens V. permittit clericis & monachis, ut officium recitare possint juxta formam officii Cardinalium aut Episcoporum, cum quibus vivunt.

Qui utuntur Breviario Romano, non obligantur extra chorum ad officium Beatæ Virginis, nec ad officium Defunctorum diebus in rubrica præscriptis, ex Bulla citata. Tenentur tamen sub mortali ad officium Defunctorum 2. Novembris, item ad Litanias in festo Sancti Marci, & diebus Rogationum, si non intersint processioni: nam ex communi sensu, & consuetudine, censentur pars officii illorum dierum, vel alterum officium eodem die præceptum. In Ecclesiis verò, ubi erat consuetudo officium parvum Beatæ Virginis recitandi, hanc servari vult Pius V. ibidem.

Qui non utuntur Breviatio Romano, ad ea omnia tenentur ad quæ ante Bullam Pii tenebantur, nam à nulla re eximuntur per Bullam, & exceptio firmat regulam in casibus non expressis.

Tenetur autem quisque recitare officium proprium diei, alioqui non satisfacit præcepto, licet aliud etiam æque longum v. gr. officium de feria loco officii de Sancto, vel contra recitaverit. Tum quia Ecclesia non officium in genere, sed hoc officium in individuo, seu officium tale proprium hujus diei, prout hos psalmos, has preces, & lectiones continet, præcipit; cujus obligatio est tali diei affixa, & sic cum eo transit. Unde quamvis substantia præcepti in genere sit de septem Horis; tamen substantia præcepti in particulari pro tali die est de septem Horis talibus, quæ scilicet constet talibus psalmis, lectionibus, &c. Tum quia Bulla Pii V. præcipit officium diei juxta formam Breviarii Romani, ad quam pertinet distributio officii per dies feriales, & festos temporis accommodatos: tum quia aliqua officia de aliquibus Sanctis injunguntur de præcepto recitanda tali die, cùm antea essent ad libitum. *Ita Sanctus Antoninus Tolet. Bellarmin. Bonacin. Reginald. de Moya, &c.*

Porrò Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *In die Palmarum recitans officium Paschale, satisfacit præcepto.*

Hinc qui scienter officium mutat, peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem fructuum beneficii, cùm non satisfecerit etiam quoad substantiam, præcepto recitandi officium debitum & ab Ecclesia præscriptum. Qui verò inadvertenter officium aliud recitavit, tenetur eodem die officium proprium persolvere, & recitare quæ omisit, si sine gravi incommodo possit. Qui autem in aliquibus Horis erravit, ubi id advertit, tenetur supplere quod omisit, & reliquas Horas legere juxta officium eo die currens.

Nota. Qui per errorem, etsi inculpabilem, hodie recitavit officium crastinum, cras debet iterum idem officium recitare: quia per legem tale officium pro tali die determinatum est. Item officium de Sancto,

die ſuo omiſſum, ſecundum multos, non debet alia die non impedita recitari; quia officia ſicut jejunia diebus ſuis affixa ſunt, & rubricæ ſolùm excipiunt caſum, quo dies illi impediuntur altiori feſto.

Reſp. 3. Quoad tempus, in recitatione publica ſervanda eſt recepta cujusque Eccleſiæ conſuetudo. In privata verò ad vitandam mortalem culpam, ſufficit ſi recitetur officium totum à media nocte usque ad alteram mediam noctem. Quia in privata recitatione temporis variatio non eſt gravis inordinatio; & obligatio ſervandi tempus præſcriptum, ſi quæ fuit gravis, imminuta eſt per conſuetudinem in privata illa recitatione. Ita S. Antonin. 3. part. tit 13. cap. 4. ibi: *Non videtur de ſe eſſe mortale, quandocumque quis tardè dicat officium, dum non tranſeat dies, qui quantum ad hoc videtur terminari circa mediam noctem.* Immo ob juſtam cauſam, v. gr. iter, negotia, legitimam occupationem, licet in illa privata recitatione antevertere, vel protrahere tempus præſcriptum, quod quidem ex conſuetudine magnam habet latitudinem. Nam quod fit ex juſta cauſa, rationabiliter & prudenter fieri cenſetur. Sine cauſa tamen tempus debitum ac proprium notabiliter variare eſt veniale, ut v. gr. ſi legas Primam, vel etiam juxta Layman Tertiam poſt meridiem, aut veſperas ante meridiem, excepta Quadrageſima: quia eſt contra conſuetudinem communem, & congruentem rationem temporis: Sexta & Nona ante vel poſt meridiem dici poſſunt.

Ex conſuetudine licet Matutinum cum Laudibus recitare pridie, ab eo circiter tempore, quo ſol eſt propior ad occaſum quàm ad meridiem, ut videre eſt in tabula de tempore inchoandi Matutinum pro die ſequenti, Romæ edita typis Rever. Cameræ Apoſtolicæ, hic poſt indicem poſita. Secus de aliis Horis, quia conſuetudo id non permittit; nec obligatio affixa diei, poteſt impleri ante illum diem, cùm ante illum diem nondum ſit; & patet in aliis præceptis de jejunio, auditione Sacri, &c. Obligatio autem recitandi officium eſt affixa diei in honorem, quem tali die DEO exhibere debemus juxta præſcriptum Eccleſiæ. Præterea qui uno die omiſit officium non tenetur aliud alio die recitare, quia obligatio affixa diei tranſit cum ipſo die: Ergo nec poteſt diem prævenire, cùm par ſit ratio.

Secundum multos, non eſt mortale extra chorum celebrare Miſſam ante Matutinum & Laudes: quia inquiunt extra chorum non eſt gravis obligatio iſta præmittendi; nec eſt gravior inordinato in inverſione ordinis inter Matutinum & Miſſam, quàm in inverſione ordinis inter Horas ipſas, quæ ſolùm venialis eſt, cùm tamen major ſit ordo inter ipſas Horas, quàm inter eas & Miſſam, nec conſuetudo præmittendi recepta eſt ſub mortali, eò quòd nulla ſit neceſſaria connexio & dependentia inter Miſſam & Matutinum. Verùm hæc opinio tuta non videtur; nam eſt gravis obligatio recitandi etiam pri-

vatim Matutinum cum Laudibus ante celebrationem Missæ. 1. Ob consuetudinem vim legis habentem. 2. Quia in rubricis Missalis Romani inter defectus in ministerio Missæ ponitur, quòd celebrans saltem Matutinum cum Laudibus non dixerit. 3. Julius III. in Bulla *Sacræ* concedit Societati JEsu privilegium postponendi officium celebrationis Missæ *ex legitimis & justis causis*, in quo onerat conscientiam Superiorum illud dispensantium: quod inane & illusorium esset, si nulla foret obligatio.

Resp. 3. Quoad ordinem, est veniale sine justa causa ordinem Horarum invertere, v. gr. Tertiam ante Primam recitare, ut constat ex communi Doctorum sensu. Quia hoc est contra ordinem ab Ecclesia præscriptum: & ad modum præcepti pertinet ordo Horarum. Tenemur autem præceptum non tantùm quoad substantiam, sed etiam quoad modum servare. Hæc tamen inversio extra chorum non est mortalis citra contemptum: quia præceptum observatur quoad substantiam omnes Horas dicendo intra diem naturalem. Imò nec est venialis si fiat ex inadvertentia, aut ex causa legitima, nec est obligatio repetendi; ut si quis ab ægro invitetur ad recitandas secum Vesperas, cùm necdum Nonam persolverit. Nam cùm hic ordo & modus non pertineat ad substantiam officii, censetur Ecclesia permittere eum mutari, cùm adest rationabilis causa.

Resp. 4. Quælibet Hora recitari debet continuatè: Nam unitas uniuscujusque Horæ, & usus Ecclesiæ id exigunt. Deinde est aliqua irreverentia cœptam orationem sine causa interrumpere: si enim vituperabile est sermonem cum terreno principe inchoatum sine justa causa abrumpere; à fortiori si id fiat erga Deum Regem regum. Facta tamen sine causa interruptio, juxta multos est solùm venialis in officio privato, quia hic defectus non est in substantia, sed solùm in modo accidentario; cùm singuli psalmi, lectiones & orationes per se suam habeant completam significationem. Quòd si subsit justa causa, ut si ex officio, vel obedientia, vel charitate aliquid faciendum occurrat, quod non possit commodè differri; tunc nulla culpa erit, nec repetenda priora, nisi pauca dicta sint: nam tunc rationabilis est interruptio.

Secundùm multos, Matutinum licitè separatur à Laudibus; imò juxta aliquos, unum nocturnum ab alio per duas circiter horas. Sed videtur obstare præsens Ecclesiæ consuetudo contraria; & Azor ad hoc exigit justam & rationabilem causam; quia tres nocturni cum Laudibus habentur tanquam officium unius Horæ, ac proinde simul recitari debet.

Resp. 5. Quoad modum, officium recitari debet *studiosè & devotè*. Ita Concil. general. Lateranen. IV. cap. *Dolentes* de celebrat. Missar. ubi Clericis strictè præcipit *in virtute obedientiæ, ut divinum officium nocturnum pariter & diurnum quantum eis Deus dederit, studiosè celebrent pariter & devotè*. Studiosè, inquit Glossa, quantum ad officium oris, & devotè quantum ad officium cordis. Enimverò hoc exigit vera ac reli-

religiosa oratio & laudatio Dei. Itaque officium recitari debet tum *studiosè*, hoc est integrè & perfectè, absque præcipitantia, contractione, & abscissione syllabarum: tum *devotè*, id est, cum intentione orandi ac laudandi Deum, & debita attentione mentis, ac reverentia tam interna quàm externa.

Item pronuntiatio debet esse articulata & sensibilis, seu per se audibilis recitanti, ita ut recitans, seclusis impedimentis, seipsum audire possit. Nam oratio vocalis, prout à mentali distinguitur, debet habere sonum distinctum: omnis autem sonus est per se audibilis, cùm sit objectum auditus. Ita *Medin. Navarr. Reginald. Sanchez, &c.*

Quæst. V. *An ad satisfaciendum præcepto requiritur intentio & attentio interna, & qualis?*

Nota. Intentio hic est volitio orandi & laudandi Deum. Attentio duplex est, externa, & interna. Attentio externa consistit in attentione ad prolationem verborum, ut distinctè ac integrè pronuntientur, excludentem omnem actionem incompossibilem cum attentione interna, & evagationem sensuum circa objecta distractiva. Attentio interna est advertentia mentis vel ad sensum verborum, vel ad Deum, aut res divinas.

Resp. 1. In recitatione officii requiritur intentio seu voluntas orandi, vel explicita, qua quis initio velit expresè orare; vel saltem implicita, qua velit recitare ad satisfaciendum præcepto Ecclesiæ: in hac quippe volititione implicitè includitur intentio Deum orandi & laudandi, cùm id quod Ecclesia præcipit, sit laus Dei, & oratio. Nam cùm recitatio externa officii sit indifferens, ut sit oratio, studium, exercitium memoriæ, &c. debet ab intentione orandi tanquam à forma determinari, ut sit oratio & cultus Dei, qualis præcipitur. Et verò recitatio officii ex alia intentione, v. gr. studendi, non est vera oratio vocalis, nec actus religionis. Præterea oratio est locutio cum Deo; & non loquitur cum Deo, sicut nec cum homine, qui non intendit cum eo loqui.

Resp. 2. Ad satisfaciendum præcepto requiritur quoque non solùm attentio ad verba, ut distinctè ac integrè pronuntientur, & quæ excludat omnem actionem incompossibilem cum attentione interna; ita ut qui pingendo, scribendo, ludendo, comœdias spectando, fabulantes audiendo, &c. Horas memoriter recitaret, non satisfaceret præcepto: sed requiritur etiam attentio interna ad Deum seu res divinas, vel ad sensum verborum vel saltem ad verba ut laudes Dei, orationem & pias affectiones continentia, considerando Deum præsentem cum pio humilique ad ipsum affectu & intendendo per illa Deum orare ac laudare, atque omnem voluntariam distractionem rejiciendo. Ita *Reginald. Azor, Layman, Valentia, Suarez dicens, hanc esse communem sententiam.*

Prob. Quia. 1. præcipitur oratio vera, quæ sit actus religionis gratus Deo, & utilis Ecclesiæ. At sine attentione interna oratio non est verus Dei cultus: nam omnis cultus Dei fieri debet in spiritu & veritate, & non solo corpore, ex Joann. 4. *Veri ado-*

ratores adorabunt Patrem in ſpiritu & veritate ; nam & Pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus eſt Deus ; & eos, qui adorant eum, in ſpiritu & veritate oportet adorare. Nec eſt vera oratio, cùm omnis oratio ex S. Damaſceno, lib. 3. de fide, cap. 24. ſit aſcenſus mentis ad Deum ; ſed eſt quædam ſpecies hypocriſis, & ſimulatio orationis, ex Matth. 15. *Hypocritæ, bene prophetavit de vobis Iſaias dicens : Populus hic labiis me honorat ; cor autem eorum longè eſt à me.* Neque eſt utilis : *Clamor ad Dominum, qui fit ab orantibus, ſi ſonitu corporalis vocis fiat, non intento in Deum corde, quis dubitet inaniter fieri?* ait S. Auguſt. ſermon. 29. in Pſalm. 118. *Quomodo te audiri poſtulas à Deo, cùm te ipſe non audias?* ait S. Cyprian. lib. de orat. Dominica. Enimverò qui utilis eſſet ejusmodi oratio, utpote injurioſa Deo ! *Ipſas ſuperfluas* (res) *cogitare, injuria eſt ejus cum quo loqui cœperas. Oratio tua locutio eſt ad Deum.* Ita S. Auguſt. in Pſalm. 85.

2. Cap. *Dolentes* ſupr. cit. præcipitur devotio ſimpliciter. At devotio externa ſine interna excludente omnem diſtractionem voluntariam, non eſt devotio, ſed ſimulacrum devotionis; ſicut homo pictus non eſt verus homo, ſed ſimulacrum hominis. Deinde hæc verba Concilii (*quantum eis Deus dederit*) ſignificant devotionem indigentem gratia Dei, ideóque internam : nam ſolam externam ſolent habere hypocritæ.

3. Concil. Trident. ſeſſ. 24. cap. 12. jubet ut officium recitetur *reverenter, diſtinctè, devotè*, quæ tria ſtra addidiſſet, ſi præciperet tantùm reverentiam externam. Et ideo multa Concilia, ut Trevir. II. Burdigal. an. 1583. Bituric. an. 1584. Narbon. & Conventus Melodun. diſertè præcipiunt ut officium recitetur *attentè & devotè*; & Concil. Colonienſe, *elevata mente in ſolum Deum.* Item Clerus Gallican. ann. 1700. ut abſonam & verbo Dei contrariam damnavit hanc propoſitionem : *Præcepto ſatisfacit, qui voluntariè labiis tantùm, non autem mente orat.*

Hinc peccat mortaliter qui per notabilem officii partem voluntariè diſtrahitur, perinde ac ſi partem illam omitteret; cùm recitatio ſine attentione debita non ſit recitatio religioſa quæ præcipitur, nec vera oratio. Item peccat, qui recitat in loco diſtractionibus expoſito, v. gr. foro publico, vel loco ubi eſt frequens concurſus, clamor, aut ſtrepitus profanus hominum, aut ubi habentur diſputationes, ut expreſsè docent Bonacina, Caſtropal. &c. Nam cùm teneatur ad attentionem internam, tenetur etiam ad removenda ejus impedimenta; & aliàs voluntariè ſe exponit periculo non attendendi.

Obj. Ex his ſequitur, quòd diſtractio voluntaria in oratione non præcepta vacet culpa ; quia per illam deſtruitur ſubſtantia orationis vocalis, & ſic tunc ſolùm ceſſat oratio. *Reſp.* negat. Quia eſt irreverentia contra Deum, exteriùs Deum alloqui, ac profiteri ſe Deum colere, & id non facere interiùs, ſed alia animo volvere, eſtque ſimulatio cultus divini. Eſt etiam irreverentia orationem inchoatam ſine cauſa interrumpere.

Nota.

Nota. Sufficit attentio virtualis, quæ eſt attentio ad Deum resve divinas initio orationis habita, & virtualiter perſeverans in proceſſu orationis: quamdiu non revocatur, neque expreſsè per volitionem expreſſam non ampliùs attendendi, neque implicitè per diſtractionem voluntariam; ut ſi advertens te diſtrahi, mentem non revoces ad Deum vel res divinas. Nam cum attentione illa virtuali ſubſiſtit vera oratio, & actus humanus religioſus, & ſæpè attentio actualis non eſt in noſtra poteſtate. Hinc non teneris repetere quæ involuntariè diſtractus recitaſti, cùm virtualiter attenderis. Imò melius eſt, ſi non repetas, ad vitandam anxietatem & perturbationem in recitatione officii. Sed ubi quis advertit ſe diſtrahi, tenetur mentem ſtatim revocare ad Deum resve divinas, vel ad ſenſum verborum: alioqui tunc habet virtuale propoſitum non attendendi, ſicut ille, qui occupat ſe in rebus exterioribus, quæ non patiuntur ſecum interiorem attentionem.

Quæſt. VI. *An ſatisfacit, qui legit cum ſocio extra Eccleſiam?*

Reſp. Affirmat. Quia id congruit cum publico uſu Eccleſiæ, & recitantes ſibi commune faciunt quod alternatim recitant. Sed tunc ſinguli debent alternos Pſalmorum verſus diſtinctè & integrè, & voce audibili à ſocio recitare; ita ut unus non legat ſuum verſum priusquàm alter integrè abſolverit ſuum, & audiatur ab alio. Nam ſocius non communicat in parte, quæ anticipatè dicitur, & quam non audit; & ſic non poteſt attendendo illam facere ſuam: ideóque tenetur ſupplere antequam ſuam ipſe partem recitet; non enim ſatisfacit præcepto niſi devotè & attentè recitando partem officii, & aliam audiendo. Si plures quàm duo ſimul legant, debent, facto ſolùm duplici choro, alternatim recitare, ſive plures ſint ex una parte, ſive pauciores; aliàs fieret contra uſum Eccleſiæ. Secus eſt de lectionibus, quarum primus primam, ſecundus ſecundam, tertius tertiam legere poteſt.

Quæſt. VII. *Quænam excuſant à lectione Horarum?*

Reſp. Sequentia. 1. Gravis infirmitas, ita ut ſine notabili incommodo, ſeu nocumento, vel incremento morbi, aut periculo gravi recitari nequeant, ex cap. 3. diſt. 91. In dubio, ex communi ſententia conſulendus eſt medicus probus & peritus, & illius judicio ſtandum: quia ratione officii & peritiæ in arte, hoc judicium ad illum pertinet. Si ipſe dubitet, opus eſt tunc diſpenſatione Superioris: qui ſi adiri nequit, & medicus ſuſpicetur grave nocumentum ſequi poſſe, docent tunc ægrum excuſari, quia Eccleſia non obligat tunc ad ſe exponendum periculo gravis damni. Qui autem non poteſt recitare ſolus, ſed poteſt cum ſocio, ad hoc tenetur, ſi ſocium commodè habere queat, quia ſic poteſt moraliter obſervare præceptum; & obligatus ad finem, eo ipſo obligatur ad uſum mediorum ſaltem facilè comparabilium. Imò Suarez, Bonacina, & alii docent beneficiatum tunc teneri conducere ſocium cum quo recitet, ſi ſufficientes ad hoc fructus ex beneficio colligat: quia fructus illos percipit ut

officium persolvat, & per ilios potest sibi comparare medium persolvendi.

2. Gravis & repentina occupatio, quæ sine scandalo vel notabili damno proprio aut alieno omitti, vel differri nequeat. Nam Ecclesia non præsumitur velle obligare cum tanto gravamine. Quando tamen aliqua occupatio, vel ægritudo impedit, vel impeditura prævidetur tempore legitimo, tunc est obligatio anteponendi, vel postponendi Horas intra eundem diem. Quia obligatio cadit in totum diem, & durat per singulas ejus partes, potestque impleri quoad substantiam quavis illius hora. Ergo si una pars diei est impedita, dici debet officium quavis alia.

3. Recitandi impotentia, ut cœcitas, vel carentia Breviarii inculpata, si aliud haberi nequeat: nam nemo tenetur ad impossibile. Quo casu si totum officium, aut parva Hora memoriter dici possit, dici debet. Nam generaliter loquendo, qui non potest totum officium recitare, sed potest partem ejus notabilem, vel unam parvam Horam, v. gr. Primam, vel Tertiam aut Completorium, ad eam sub mortali tenetur: tum quia Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Qui non potest recitare Matutinum & Laudes, potest autem reliquas Horas, ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad se minorem.* Tum quia hoc præceptum obligat ad omnes & singulas Horas, & quævis Hora est per se oratio Canonica integra, ab aliis distincta, confertque notabiliter ad finem præcepti. Porrò carens officio particulari tenetur recitare officium commune, vel simile.

4. Legitima dispensatio Papæ. Aliqui docent ex usu ubique recepto Episcopos & Superiores Ordinum posse dispensare cum suis subditis ad breve tempus, in dubio de morali impotentia recitandi; & hoc videtur necessarium ad tollendas perplexitates, & impediendum grave nocumentum.

CAPUT II.

De observatione Festorum.

NOta. Præceptum tertium Decalogi de sanctificatione sabbati, est partim morale, partim cæremoniale, ut docet S. Thom. 2. 2. quæst. 122. artic. 4. ad 1. Morale, quatenus homo jure naturali tenetur aliquod vitæ suæ tempus impendere cultui divino, ac rebus divinis. Cæremoniale, quantum ad designationem temporis; & secundùm hanc rationem mutatum est ab Apostolis, à quibus sabbato substituta est dies Dominica, quæ est prima hebdomadæ, in memoriam Resurrectionis Christi. Qui hac die à laboribus vitæ suæ, Passionis, & ignominia mortis gloriosus requievit. Item aliquot festorum observatio ab Ecclesia præcipitur in memoriam beneficiorum Dei, & in honorem Sanctorum, in quorum sanctitate & victoria ac mercede, Dei bonitas, potentia ac liberalitas laudatur, & ad quorum imitationem fideles excitantur. Quibus quidem diebus Festis Ecclesia præcipit eundem cultum qui diebus Dominicis præcipitur; in hoc enim consistit festivitas diei, & constat ex sensu & praxi Ecclesiæ.

Præ-

Præceptum autem de sanctificatione Festorum per se omnes sub mortali obligare constat, tum ex consensu Doctorum & fidelium; tum quia ejus materia est gravis & ad cultum Dei pertinet. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Præceptum servandi festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus.*

Quæst. I. *Quænam opera sunt vetita diebus festis?*

Resp. 1. Prohibentur omnia opera servilia, exceptis iis, quæ jure aut consuetudine legitimè sunt permissa, ut coquere cibos, aut alia id genus ob necessitatem, cap. 3. *de Feriis.* Opera autem servilia dicuntur opera corporalia, quæ ad necessitatem vel commodum corporis, aut ad aliquid corporale, à servis aut mercenariis exerceri solent, videlicet omnia opera artium mechanicarum, & ruralia, ut fabricare, suere, arare, &c. Quibus opponuntur opera liberalia quæ ad animum excolendum spectant, ideóque digna homine libero, ut legere, scribere, docere, &c. *Nullius spiritualis actus exercitium est contra observantiam Sabbati, puta si quis doceat verbo vel scripto.* S. Thom. 2. 2. quæst. 122. art. 4. ad 3.

Porrò quando opus est verè servile, non refert utrùm fiat ex recreatione, an ex lucro: quia intentio operantis non mutat naturam operis. Deinde operari spe lucri commune est omnibus. *Opera autem in quantum sunt communia & servis & liberis, servilia non dicuntur.* S. Thom. ibid.

Nota. Venatio & piscatio sunt opera servilia. Nam sunt actiones corporales, per se & primariò ordinatæ ad utilitatem corporis, & ad aliquod opus corporeum, scilicet ad captionem & occisionem ferarum, & piscium. Idem dic de opera pingendi, cùm sit opus corporale immediatè ordinatum ad artefactum sensibile assimilandum rei veræ, soleatque à mercenariis, seu iis qui lucrum ex arte quærunt, fieri. Et in Concil. Meldensi ann. 845. expresè prohibentur pictura & venatio. De piscatione constat, ex cap. *de Feriis*, ubi specialiter sub certo onere conceditur facultas halecia piscandi ob necessitatem.

Scribere verò, & pulsare instrumenta musica, non sunt servilia: nam scriptio ordinatur ad animum instruendum; cùm sit quædam locutio permanens, ex se ordinata ad conceptus mentis declarandos, seu ad instruendam mentem propriam vel alienam: pulsatio autem instrumenti musici ordinatur ad delectationem animi. Idem multi dicunt de transcriptione, tum quia per se ordinatur ad mentem instruendam, & exprimendos animi conceptus; tum quia transcribere nil aliud est quàm scribere, quod alius vel ipse transcriptor permanenter locutus est. Aliud est de impressione: nam quæ ad eam immediatè ac per se concurrunt, ad instruendam mentem non deserviunt, sed ad efficiendum quoddam artefactum corporale seu sensibile.

Quamvis autem itineratio, si præcisè consideretur, ut est processus ab uno loco ad alium, sive pedibus, sive equo aut rheda, non sit opus servile, cùm hoc sit naturale, & commune omnibus; tamen servile est ducere jumen-

jumentum, currum, aut navigium mercibus onustum; item imponere onera, ea tollere, & alia hujusmodi. Quare non licet vectoribus iter die festo inchoare, quamvis continuatio itineris ante festum suscepti iis permittatur, vel ob publicam necessitatem, vel ob damnum quod paterentur ex mora.

Resp. 2. Cap. 1. & ult. *de Feriis*, & Pii V. constit. *Cùm Primum*, vetita sunt insuper. 1. Opera judicialia seu forensia, quæ cum aliquo strepitu fiunt, hoc est, actiones quæ ad decisionem causarum spectant, ut reum citare, testes examinare, formare processum, exigere juramentum judiciale, exhibere instrumenta, proferre aut exequi sententiam, &c. Hæc enim strepitum judicialem continet. 2. Mercatus, nundinæ, & celebratio contractuum; ita ut non liceat die festo negotiari etiam privatim, inire contractus permutationis, emptionis, locationis, &c. quia intelliguntur nomine mercatus: nisi ex consuetudine approbata aut ex justa ac necessaria causa excusentur. Ratio prohibitionis horum operum est, quia animam multum distrahunt, & avocant à rebus divinis, ad quas festa destinantur, atque ut animus his expeditus possit Dei obsequio, & piis operibus vacare.

Violatio autem hujus prohibitionis est ex genere suo mortalis, cùm pertineat ad religionem, & ordinetur ad finem gravissimum, qui est Dei cultus. Hinc est mortale duas horas sive continenter, sive interruptè laborare; nam est tempus notabile. Imò non pauci docent laborem unius horæ esse mortalem, præsertim si opus sit valde servile & defatigans. Ita *Azor*, *Reginald. Bonacin. Grandin*, *&c.* Opus tamen servile potest esse veniale ex brevitate temporis. In mercato verò, & præsertim in placito, materiæ quantitas non solùm ex quantitate temporis, sed etiam ex qualitate operis desumitur. Sic brevis agitatio litis in re magni momenti, & prolatio sententiæ, est gravis culpa.

Resp. 3. Choreæ, saltationes, & theatrici ludi diebus præsertim festis damnantur à SS. Patribus, & prohibentur à multis Conciliis. Tum quia retrahunt à divino cultu, & piis operibus, quibus dies festi specialiter destinati sunt: tum quia sunt ordinariè multis, præsertim juvenibus & puellis, occasio peccandi: nam in choreis ex mutuo aspectu, colloquio, manuum contactu, instrumentis musicis, & mutuo sibi invicem placendi desiderio valdè commovetur concupiscentia ad libidinem, excitantur turpes cogitationes, & cupiditates, venereæque delectationes, & excitatæ facilè admittuntur. Item à multis Episcopis, & Principibus meritò vetitum est, ne caupones vel aliis tempore divini officii & concionis loci incolas ad potandum vel ludendum recipiant. Hocque per se malum est, cùm sit cooperari violationi festorum, ac scandalo, & præbere facultatem peccandi.

Quæst. II. *Quænam causæ excusant ab obligatione omittendi opus servile, vel forense: aut contractum?*

Resp. Sequentes. 1. Necessitas propria vel aliena, spiritualis vel corporalis, quæ præverti non potuit; ut cùm

ſine gravi damno opus aliquod omitti aut differri nequit. Ex Matth. 12. & cap.ult. *de Feriis*. Sic excuſantur. 1. Pauperes clam die feſto ſine ſcandalo laborantes; audito officio, quando aliter ſe & familiam ſuſtentare nequeunt. 2. Famuli & ancillæ juſſu dominorum laborantes, ſi omittere non poſſint ſine gravi damno, nec ad id cogantur in contemptum legis vel religionis. Si tamen id frequenter contingat, eos deſerere debent, ut monet Suarez. 3. Inſtauratores pontium, fontium, viarum publicarum, & ſimilium, ſi ſine gravi jactura boni communis differri opus nequeat. 4. Ruri laborantes ad vitandum imminens damnum, ut ſi ob pluviam imminentem, fœnum vel ſegetes colligantur, vehantur, &c. Sed in his caſibus petenda eſt licentia ab Epiſcopo, vel Parocho, juxta conſuetudinem, quando poteſt adiri, ne quis facilè hac in re decipiatur, & fingant neceſſitatem ubi non eſt, præſertim, ſi labor fiat publicè, ut ſcandalum vitetur. Quamvis autem multi excuſent ſartores, qui veſtes, quas aliis diebus perficere non potuerint, perficiunt diebus feſtis, quando urget earum uſus ob celebritatem exequiarum, aut nuptiarum; certè peccant ſi in eam neceſſitatem ſua culpa ſe conjecerint, ut non rarò accidit.

2. Pietas in Deum, per quam licent opera ad Dei cultum proximè pertinentia, ut altare inſtruere, templa ornare, &c. Ita Cathec. Rom. Ideo Chriſtus, Matth. 12. dicit ſacerdotes in templo ſabbatum violare, & ſine crimine eſſe. Non licet tamen verrere templa die feſto, nec parietes eorum ornare periſtromatis, quando pridiè commodè fieri poteſt. Aliàs dicunt eſſe veniale. Neque licent ea, quæ ad Dei cultum remote ſpectant, ut conficere ornamenta etiam gratis, conſtruere templum, &c.

3. Charitas erga proximum. Sic licet parare medicamenta infirmis tunc egentibus, non tamen pauperibus danda per anni curſum, ſaltem ſi hoc fieri poſſit alio tempore. Nam, ex Matth. 12. licet die ſabbati benefacere proximo indigenti. Cùm enim charitas ſit finis præceptorum, nulla debent ejus exercitium impedire. Præterea tenemur diligere proximum ſicut nos ipſos: ſi ergo ob propriam neceſſitatem licet, etiam licebit ob neceſſitatem proximi.

4. Conſuetudo ab Epiſcopis permiſſa. Sic venatio & piſcatio moderata ex recreationis cauſa extra officia divina, necnon emptiones ac venditiones rerum parvi momenti, præſertim ad victum quotidianum neceſſariarum, clauſa officina, dicuntur in variis locis permiſſæ. Item excuſant Barbitonſorem, qui ſciente nec vetante Epiſcopo artem ſuam exercet erga ruſticos & opifices, qui aliis diebus eum adire nequeunt aut nollent, alioquin ſe ac ſuam familiam ſuſtentare non poſſet. *Obſervatio ſabbati quoad circumſtantias temporis, & modi, & loci pro maxima parte relicta eſt determinationi Prælatorum, quæ cognoſcitur tum ex eorum inſtitutis, tum ex conſuetudinibus per eos legitimè toleratis*, ait Gerſon in regulis moralibus.

5. Diſpenſatio legitima Papæ, vel Epiſcopi, vel etiam Parochi ex conſue-

tudine ob gravem & justam causam, quando non datur facilis accessus ad Episcopum.

Quæst. III. *An per quodvis mortale peccatum graviter violatur hoc præceptum, ita ut circumstantia festi addat novam speciem malitiæ mortalis contra religionem, in confessione exprimendam?*

Resp. Multi negant. Quia. 1. Peccatum non est opus servile propriè, sed solùm metaphoricè: nam non est opus proprium servorum, sed commune omnibus etiam nobilibus: verba autem præcepti sunt propriè accipienda. 2. Hoc repugnat praxi & persuasioni fidelium ac confessariorum: nam nec pœnitentes hanc circumstantiam confiteri solent, nec de ea interrogari. Fatentur quidem peccatum esse magis contra finem præcepti, nempe cultum Dei in genere, quàm sit opus servile; sicque explicant textus Patrum objici solitos. At negant esse contra substantiam præcepti prohibentis opera servilia, & cultum illum specialem, qui tunc præcipitur per abstinentiam ab opere servili. Jam verò, inquiunt, finis præcepti non semper est præceptus. Item fatentur quòd circumstantia illa diei sacræ per se addat malitiam venialem.

Alii affirmant, & probant. 1. Ex S. Augustino, sermon. 22. *Ille verò observat sabbatum, qui non peccat. Ita enim præcipitur; Omne opus servile non facietis. Omnis qui facit peccatum servus est peccati.* Ex S. Gregor. Nyssen. homil. 7. in Eccles. *Quærendum est ergo quid sibi velit præceptum otii sabbati? ... ut nihil agamus illorum, quorum opus est vitium.* Ex S. Thom. qui 2. 2. quæst. 122. art. 4. ad 3. dicit expressè, peccata contrariari observantiæ sabbati, & magis agere contra hoc præceptum, qui peccat mortaliter, quàm qui laborat. Et ex S. Antonino, part. 1. tit. 14. cap. 4. §. 4. ibi: *Talis circumstantia, scilicet in die festo, trahit peccatum in aliam speciem. Nam fornicans in festo, facit contra duo præcepta, scilicet, Non mœchaberis, & illud de sanctificatione sabbati.* 2. Ex cap. 1. de Feriis. *Omnes dies Dominicos cum omni veneratione decernimus observari, & ab omni illicito opere abstinere.* Et, ex canon. 1. dist. 5. ex lib. de vera & falsa pœnitent. *Consideret qualitatem criminis in loco, in tempore; oportet enim pœnitere fornicantem . . . Si in loco sacro . . . . . si in tempore orationi constituto, aut festivitate Sanctorum . . . . Omnis ista varietas confitenda est & deflenda.* 3. Quia omne opus servile prohibetur. Peccatum autem est opus maximè servile, juxta illud, Joann. 8. *Qui facit peccatum, servus est peccati.* 4. Dies festi sunt tempus ab Ecclesia determinatum ad implendum præceptum divinum naturale, præscribens ut homo sæpe Deum colat, & rebus divinis vacet, & ad hoc se liberum ac expeditum præstet, vitando scilicet ea quæ eum impediunt à divino servitio, quale est omne opus servile, & præsertim peccatum, quod magis servitium Dei impedit, quàm opus manuale. Quòd si pœnitentes hanc circumstantiam non confiteantur, dicunt hoc provenire ex defectu instructionis.

Alii verò, quibus assentior, distinguunt, & docent peccata, quæ includunt oppositionem specialem, vel afferunt impedimentum sanctificationis

nis feſtorum, ut cum reddunt hominem incapacem applicationis ad divina, ut ebrietas quæ longo tempore privat poteſtate proxima vacandi rebus divinis, item ſeditio, &c. prohiberi hoc præcepto, & contrahere malitiam mortalem contra religionem: ſecus de aliis. Patres autem ſupra citati videntur poſſe intelligi de fine præcepti, vel de ſenſu ejus myſtico.

Quæſt. IV. *Quænam opera diebus feſtis exercenda ſunt?*

Reſp. 1. Generatim opera religionis, pietatis & charitatis, ut ſunt intereſſe officiis divinis, Miſſæ, & Veſperis, orare, piè meditari, libros ſpirituales legere, audire conciones, ſacramenta ſuſcipere, viſitare infirmos & carcere detentos, &c.

Prob. 1. Ex Deut. 5. *Obſerva diem Sabbati, ut ſanctifices eum. Hoc verbo* (inquit Catech. Rom.) *oſtenditur ſabbati diem religioſum eſſe, divinisque actionibus, & ſanctis rerum officiis conſecratum. Itaque diem ſabbati tum plenè & perfectè celebramus, cùm pietatis & religionis officia Deo præſtamus.* Dies autem Dominica ſubſtituta eſt ab Apoſtolis ſabbato, cum obligatione eam ſanctificandi, ac colendi Deum, & Eccleſia alios feſtos dies cum eadem obligatione inſtituit. 2. Ex S. Gregorio, lib. 11. epiſt. 3. ubi ait: *Dominico die à labore terreno ceſſandum eſt, atque omni modo orationibus inſiſtendum.* Et ex Nicolao I. ad conſulta Bulg. c. 11. *Idcircò in diebus feſtis ab opere mundano ceſſandum eſt, ut liberiùs ad Eccleſiam ire, pſalmis & hymnis inſiſtere, orationi vacare, oblationes offerre, memoriis Sanctorum communicare, ad imitationem eorum aſſurgere, eloquiis divinis intendere, eleemoſynas indigentibus miniſtrare valeat chriſtianus.* Et ex Conſtit. 5. Pii V. *Antiquorum canonum ſtatuta renovantes, mandamus, ut omnes in diebus præfatis* (feſtivis) *Eccleſias frequentent, divinis officiis devotè intendant, ab omni illicito & ſervili opere abſtineant, mercatus non fiant, profanæ negotiationes, & judiciorum ſtrepitus conquieſcant.* 3. Ex multis Conciliis præcipientibus, ut fideles doceantur diebus feſtis, qui Dei cultui dicati ſunt, vacandum eſſe divinis officiis, concioni, & piis operibus. Et ex Catech. Romano, quid ait: *Parochus diligenter doceat quibus in operibus & actionibus chriſtiani diebus feſtis exercere ſe debeant.* Tum varia opera religionis & charitatis ſupra dicta recenſet. 4. Quia ſolidus dies ſanctificandus eſt, & Deo conſecrandus, ergo non ſolùm matutinis, ſed etiam pomeridianis horis Deo vacandum eſt. *Debet ergo die feſto inſiſti operibus ſpiritualibus orationis, meditationis, auditionis divinorum, lectionis, & eleemoſynis, & hujusmodi,* ait Sanctus Antoninus, part. 2. tit. 9. cap. 7. §. 4. addens quòd abſtinere quidem ab opere ſervili, & Miſſam audire ſit in præcepto obligante ſub mortali, non tamen vacare Deo pro majore parte diei, quamvis non ſic vacare peccatum ſit, ſcilicet veniale. Quare Rituale Tullenſe docet fideles non poſſe ſine legitima excuſatione abeſſe à Veſperis. Enim verò pomeridianum tempus ſanctificari debet per illarum auditionem; ideò enim ubique ſolemniter diebus feſtis canuntur, & ad illas populus convocatur.

Resp. 2. Speciatim omnes fideles usu rationis prædití tenentur sub mortali audire Missam, ut constat ex sensu & praxi Ecclesiæ, & ex variis Conciliis. Imò omnes jure divino & naturali, supposita institutione hujus unius Sacrificii, tenentur sæpe in vita interesse Missæ sacrificio; quia jure naturali tenentur Deo supremum cultum internum & externum sæpe exhibere per sacrificium ab ipso institutum. Unde Ecclesia solùm determinavit tempus, & addidit aliquas preces ac cæremonias sacras, ut dignè ac devotè celebretur.

Quæst. V. *Quænam requiruntur ad implendum præceptum auditionis Missæ?*

Resp. Sequentia. 1. Ut audiatur Missa integra. Constat tum ex sensu & praxi Ecclesiæ, tum ex cap. 62. de consecrat. dist. 1. ibi. *Missas die Dominico sæcularibus totas audire speciali ordine præcipimus; ita ut ante benedictionem Sacerdotis egredi populus non præsumat.* Hæc obligatio est sub mortali culpa, ut constat ex fidelium & Ecclesiæ consensu: nam materia ejus est ex suo genere gravis: & ad virtutem religionis gravissimam & ad supremum Dei cultum pertinet.

Hic autem canon Conc. Agathensis ab universali Ecclesia receptus est, & ejus legem ac consuetudinem continet. Die autem Dominica cæteri dies festi pari ratione comprehenduntur, cùm æquè sint divino cultui addicti. Porrò ibi fit mentio sæcularium, sed ampliativè, non exclusivè, & subintelligitur vox *etiam*: & Ecclesiæ sensus ad omnes extendit, ex cap. *Omnes*, ead. dist. Hinc juxta omnes, mortale est sine justa causa excusante omittere partem Missæ notabilem, ut Tertiam: veniale verò si pars exigua sine causa omittatur. Nam præcipitur auditio Missæ non solùm quoad sacrificium, sed etiam quoad totam liturgiam, scilicet preces, lectiones, actiones & cæremonias sacras, quæ in ea fiunt. Unde, cap. *Omnes fideles* de consecrat. dist. 1. dicitur: *Qui autem non perseverant in oratione usque dum Missa peragatur .... convenit communione privari.*

Porrò juxta multos, peccat solùm venialiter, qui ab initio Epistolæ usque ad finem Missæ interest, quia putant partem omissam non esse notabilem: At ex communi sententia omissio initii Missæ, & aliorum usque ad Evangelium inclusivè, imò secundùm multos etiam exclusivè, est mortalis; quia hæc pars omissa notabilis est respectu Missæ. Imò est mortale abesse solo tempore consecrationis: nam est pars maximè notabilis & principalis, cum in ea consistat essentia sacrificii, & Ecclesia præcipiat Missam principaliter quoad sacrificium. *Tunc fiunt Missæ, quando munera offeruntur, & corpus vel sanguis Domini consecratur*, ait S. Cæsarius. Idem dicunt aliqui de communione Sacerdotis: quia vel est essentialis pars sacrificii, vel saltem est de illius integritate, & complemento substantiali, ac proinde est pars notabilis: pars enim notabilis æstimari debet non solùm ex diuturnitate, sed etiam ex dignitate operis; nec leve censeri debet abesse ab essentia, vel integritate ac complemento sacrificii, cui toti interesse teneris. Hinc qui potest solùm

interesse consecrationi, & reliquæ parti Missæ, ad id tenetur: nam illa pars est principalis, & continet essentiam sacrificii, nec principale sequitur accessorium. *Delugo.*

Cæterùm tota Missa ejusdem Sacerdotis audienda est, ut constat ex sensu & praxi Ecclesiæ. Quare non satisfacit, qui plures partes simul à diversis audit: nam Ecclesia præcipit, ut audiatur Sacrum per modum totius successivi, cum revera tale sit: nam Missa est totum ex partibus successivis coalescens; & Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro, qui duas ejus partes, imò quatuor simul à diversis celebrantibus audit.* Neque etiam satisfacit, qui duas partes à duobus Sacerdotibus successivè audit: quia partes diversarum Missarum non faciunt unam Missam integram, cùm ad se invicem non ordinentur, non communicentur inter se, sed disjunctæ maneant, & sint partes diversarum Missarum, non constituentes unam in ratione sacrificii vel actionis sacræ. At præcipitur auditio Missæ integræ. *Delugo & alii.*

2. Requiritur intentio audiendi Sacrum tamquam actionem sacram, qua Deo supremus cultus defertur, & quæ sit saltem implicita ac virtualis intentio offerendi per Sacerdotem & cum Sacerdote illud sacrificium, seu communicandi sua assistentia oblationi, sacrificiis, orationibus, & aliis actionibus sacris. Nam per illam intentionem auditio Missæ debet determinari ex parte audientis ad actum religionis, & cultum supremum, alioqui auditio non esset religiosa, qualis præcipitur: si enim quis interesset Sacro ex mera curiositate spectandi, non faceret actum religionis, nec servaret præceptum.

3. Requiritur præsentia corporis humana; ut patet ex verbo *Audiendi*, & ex sensu ac usu Ecclesiæ: nam ideò necesse est adire locum, in quo Missa celebratur. Sufficit tamen, si quis ex signis quibusdam colligere possit quid à sacrificante agatur, spectata loci natura, sitque per moralem conjunctionem pars ejus multitudinis, quæ dicitur præsens, & est in conspectu altaris. Hinc sufficit Sacrum audire ex quovis templi loco, ex quo possis saltem mediantibus aliis percipere quid geratur, imò ex gradibus vestibuli, si proprior accessus sit impeditus, quamvis per accidens sacrificans non videatur, nec audiatur.

4. Requiritur moralis ac pia præsentia: ita ut quis sit non solùm corpore præsens, sed etiam animo piè intentus in res divinas, seu in Deum ipsum per preces, oblationes sacrificii, laudem, amorem, &c. Nam præcipitur auditio Missæ religiosa, qua Deus colatur. At Deus non colitur verè sine attentione ad divina, & pia aliqua affectione: nam Deum *in spiritu & veritate oportet adorare.* Joann. 4. Quare Concil. Tridentin. sess. 22. non permittit Sacrum fieri in privatis domibus, *nisi priùs qui intersint, decenter composito corporis habitu, declararint se mente etiam, ac devoto cordis affectu non solum corpore adesse.* Et Clerus Gallican. an. 1700. damnavit hanc propositionem: *Ecclesiæ præcepto* (audiendi Missam) *satisfit*

tisfit per reverentiam exteriorem, animo licèt voluntariè in aliena, imò in prava cogitatione defixo.

Hinc qui per notabilem Missæ partem confabulatur, vel dormit, vel res alias fixè considerat, vel voluntariè distrahitur, peccat mortaliter, nisi aliam postea Missam audire statuerit. Satisfaciunt tamen, qui quoquo modo ministrant Sacro, etsi occupentur quærendis è sacristia necessariis, v. gr. vino, thure, &c. Quia hæc ordinantur ad Missam, & fiunt in loco, qui communicat templo, unde non censentur moraliter abesse. Item satisfaciunt, qui occupantur pulsandis organis, vel follibus attollendis: quia hæc ordinantur ad solemnitatem officii, nec tollunt advertentiam ad ea, quæ in ara geruntur. Qui verò notabili tempore Missæ confitetur, non satisfacit præcepto: nam caret attentione ad missam requisita, videlicet attentione ad Deum, divinave mysteria; qualis esse nequit in narrandis & investigandis peccatis, eorumque circumstantiis, & in colloquio cum confessario. Ita *Suarez, Delugo, Azor, &c.*

Nota 1. Communiter docent non esse jure communi obligationem audiendi aut faciendi tria Sacra die natali Christi, neque audiendi Sacrum feria quinta, & sabbato, aut officium feria sexta majoris hebdomadæ.

Nota 2. Circa parochiæ frequentationem hæc habet Concil. Tridentin. sess. 22. *Moneant* (Episcopi) *populum, ut frequenter ad suas parochias, saltem diebus Dominicis, & majoribus festis, accedant.* Et, sess. 24. cap. 4. *Moneat Episcopus populum diligenter teneri unumquemque parochiæ suæ interesse, ubi commode id fieri potest, ad audiendum verbum Dei.* Clerus verò Gallican. ann. 1700. damnavit hanc propositionem: *Nullus in foro conscientiæ parochiæ suæ interesse tenetur.*

Quæst. VI. *Quænam excusant ab auditione Sacri?*

Resp. Excusant. 1. Impotentia non solùm physica, sed etiam moralis, quando scilicet audiri non potest sine gravi damno, scandalo, vel periculo: ut constat ex communi interpretatione & consuetudine. Hinc excusantur infirmi, quibus graviter obesset foras prodire. Qui tamen ex privilegio possunt audire, vel celebrare in oratorio domus suæ, ad id tenentur. Nam non habent moralem impotentiam; & præcipiens aliquid, simul præcipit omnia media ad illud necessaria tum ordinaria, tum extraordinaria, saltem non valde difficilia. Ita *Delugo.* Nec universim verum est neminem teneri uti privilegio: teneris enim uti quoties ejus usus est necessarius ad servandum aliquod præceptum, quod per talem usum sit moraliter possibile.

2. Charitas, ut si infirmus egeat præsentia alterius. Nam (ut docet S. Bern. in lib. de præcept. & disp.) quod propter charitatem introductum est, non obligat cum ejusdem charitatis dispendio.

CA-

CAPUT III.

De Voto.

Quæst. I. *QUid est Votum?*

Responsio. Est promissio deliberatè facta Deo de bono meliori, & possibili. Dixi, *Deo facta*: nam votum est actus latriæ soli Deo debitus in testificationem supremæ excellentiæ illius, ut authoris bonorum omnium, vel in signum gratitudinis debitæ primo ac supremo Benefactori. S. Thom. 2. 2. quæst. 88. art. 5. ad 3. ubi ait, votum factum Sanctis sic intelligendum esse, *ut ipsa promissio facta Sanctis vel Prælatis, cadat sub voto materialiter, in quantum scilicet homo vovet Deo se impleturum quod Sanctis vel Prælatis promittit.* Quare promissio facta Sanctis est solùm materia voti; & ut sit propriè votum, debet ei adjungi tacitè vel expressè alia promissio, qua promittimus Deo nos id facturos quod promittimus Sanctis: alioqui promissio pertineret solùm ad duliam.

Quæst. II. *Quænam requiruntur ad valorem Voti?*

Resp. Ex communi, sequentia.

1. Volitio se obligandi: nam nemo sponte suscipit obligationem sine voluntate se obligandi. Neque enim ad Votum sufficit propositum quantumvis firmum, ex cap. 3. *de Voto*, ubi dicitur, in metu mortis proponens animo quod Religioni habitum esset aliquando suscepturus, si plus non est in voto processum, transgressorem judicari non posse, si non impleat quod dixit. Nam propositum est simplex voluntas faciendi vel omittendi aliquid; promissio verò superaddit voluntatem se obligandi alteri. At ex eo quòd voluntas proponat aliquid, non hoc ipso vult se obligare, & obligatur. Sufficit autem intentio virtualis & implicita se obligandi, ut cùm quis sciens votum obligare deliberatè vovet, quamvis de hac obligatione actu non cogitet; vel ignorans voti naturam vult tamen votum facere prout in se est, aut solitum est fieri, seu facere quod alii faciunt, dum vovent; nam tunc virtualiter & implicitè se obligare vult: Idem dic de eo, qui recipit Ordinem sacrum, ignorans illi annexum esse votum castitatis; nam qui vult statum aliquem, vult virtualiter & implicitè onera illi statui annexa. Neque requiritur ut dicatur expressè, *Promitto, voveo, me obligo, &c.* sed satis est, quòd hoc dicatur æquivalenter & implicitè, etiam interiùs. Ut si dicas cum intentione te obligandi: *Domine redde mihi sanitatem, & vivam castè*: vel, *Si convaluero, dabo talem eleemosynam.* Econtra verbum *Promitto*, nisi adsit intentio vovendi, significat simplex propositum, ut patet in actu contritionis, quo aliqui promittunt fugam peccati, nec tamen vovent.

II. Advertentia & deliberatio, qualis sufficit ad culpam mortalem directè voluntariam. Quia votum est actus simpliciter humanus, in se liber, tamquam in hominis arbitrio de se relictus, ex cap. 6. *de Voto*, ubi dicitur, quòd *universis liberum sit arbitrium in vovendo.* Præterea nemo censetur sibi obligationem ex genere suo gravem im-

imponere, nisi plenè advertat quid agat. Quare si quis ex subito animi motu, lingua mentem præveniente dicat, *Voveo*, non obligatur.

Talis autem deliberatio sufficit ad votum: nam deliberatio, quæ sufficit ad ligandum se reatu æternæ damnationis, sufficit etiam ad se ligandum Deo vinculo promissionis.

Item valet votum temerè & imprudenter, imò & illicitè, puta cum inani gloria factum, modò finis malus non redundet in ipsam materiam. Nam ad valorem voti sufficit ut sit de re meliori & possibili, & fiat cum sufficienti cognitione ac libertate. Hinc patet omnes & solos rationis usu præditos & sufficientis deliberationis capaces, posse vovere in materia sibi licita, ex c. 2. *de Voto*.

III. Requiritur, ut promissio sit voluntaria. Nam votum est actus moralis ac liber, quo Deus colitur. Quare nullum est votum factum ex errore circa rei promissæ substantiam; cùm talis error impediat ne objectum sit cognitum, ac proinde ne sit volitum. Idem dic de voto simplici facto ex errore circa causam finalem: quia censetur factum sub tacita conditione, si causa finalis subsistat, & quia sublato motivo volendi non est volitio. Hinc si voveris jejunium pro salute patris, quem falsò putabas ægrotare, non valet votum. At valet votum, si error sit dumtaxat circa aliquam circumstantiam non mutantem notabiliter rem promissam; ut si voveris castitatem, falsò putans esse servatu facilem; vel circa causam solùm impulsivam, ut si voveris dare eleemosynam Petro pauperi præ aliis, quia falsò putas esse pium. Nam talis error non impedit consensum absolutum circa substantialia. Votum verò solemne non irritatur per errorem vel dolum circa motivum extrinsecum: tum quia per illum non irritatur matrimonium carnale, ergo nec spirituale cum Christo, tum quia qui statum aliquem assumit, censetur velle absolutè illum assumere, etiamsi intercedat error vel dolus, qui non sit circa substantialia.

Item secundùm communem sententiam, metus gravis injustè incussus ad extorquendum votum, irritat quodvis votum, vel jure naturali, eo quòd Deus non acceptet vota injuriosè extorta, cùm nemo probus promissionem sibi tali modo factam acceptaret; & ne det occasionem injustæ coactioni, vel saltem jure canonico, ex cap. 1. *De iis quæ vi, &c.* Nam licèt ibi agatur solùm de susceptione & professione Religionis, tamen sic receptum est, ut etiam extendatur ad votum simplex: ita ut saltem usu & consuetudine vota quælibet ex metu gravi facta, irrita sint. Sed quia hoc non est omnino certum de votis simplicibus, nam Suarez & alii dissentiunt; ideò in praxi tutior pars est, vel votum servare, vel petere dispensationem. Porrò certum est valere votum etiam solemne factum ex metu spontè suscepto, ut naufragii, mortis, pœnæ æternæ, & cap. 17. *de Regular.* vel ex metu justè incusso: quia tunc votum est simpliciter voluntarium, & nulla intervenit injuria. Valet etiam quodvis votum ex metu levi, etsi inju-

stè

ſtè incuſſo; quia non irritatur ab Eccleſia, & eſt ſufficienter voluntarium; ſibique vovens imputare debet, quod tali metui ceſſerit.

IV. Ut ſit de meliori bono, id eſt, de eo, quod omnibus ſpectatis ad ſalutem utilius & Deo gratius eſt, quàm directè oppoſitum ſeu negatio illius. Quia votum debet eſſe gratum Deo, cùm ſit actus quo colitur, & quia promiſſio ſeu pollicitatio alteri oblata non parit obligationem, niſi ab eo acceptetur: at non poteſt Deo placere, nec ab eo acceptari voluntas ſe obligandi ad relinquendum id, quod melius eſt & ipſi gratius. Imò hoc eſt illicitum, & contra reverentiam Deo debitam, quia offertur ei aliquid, quod ei placere nequit: quod eſt illi quodam modo illudere, niſi ignorantiam excuſet.

Hinc invalidum eſt votum. 1. De Matrimonio contrahendo, quia melior eſt cælibatus. Si tamen matrimonium judicaretur remedium voventi neceſſarium ad vitandam incontinentiam, juxta multos valeret votum, quia melius eſt nubere quàm uri, 1. Cor. 7. Idem dicunt ſi quis voveret pauperculam vel perditam uxorem ducere. 2. De re illicita, quæ promiſſio eſt mortalis contra religionem, ob gravem irreverentiam contra Deum: nam promittere Deo rem ipſi ingratam eſt ei minari. Idque juxta Suarem, Leſſium, Reginald. etiamſi res illa ſit ſolùm venialiter mala, & ut talis cognoſcatur à vovente; quia eſt facto attribuere Deo approbationem peccati ſaltem venialis, & innuere Deo placere peccatum, eoque coli: quod eſt graviter injurioſum Deo, & directè repugnat ejus ſummæ ſanctitati ac bonitati. 3. De re optima, ſed ad obtinendam rem malam, vel ad gratias agendas pro re mala obtenta, v. g. vindicta, non autem præcisè pro bono effectu ſecuto ex peccato. Nam Deus non acceptat aliquid, ut ſit author peccati, & illud promoveat, vel in gratiarum actionem pro eo, quaſi fuerit author peccati: nam eſſe authorem peccati etſi venialis, repugnat bonitati ac ſanctitati divinæ. Valet tamen votum de actione bona ſub conditione turpi adjecta in ejus odium, ut de eleemoſyna danda ſi peccaveris: quia quod directè promittitur, eſt bonum melius & ordinatur ad actum bonum, nempe in odium & vindictam peccati, ſi committatur. 4. De re, quæ omnibus ſpectatis eſt indifferens: nam nil confert ad cultum Dei, nec ei placet. Imò tale votum eſt cultus vanus ac ſuperfluus, ideóque peccatum ſaltem veniale: Ut autem res indifferens fiat honeſta, debet non ſolùm referri ad finem honeſtum, ſed etiam ex ſe, vel ex circumſtantiis eſſe apta ad finem illum conſequendum, cùm relatio extrinſeca rem non immutet. Igitur ſuperſtitioſum & nullum eſt votum non edendi capita animalium in honorem S. Joannis Baptiſtæ, vel carnes aſſas in honorem S. Laurentii. Porrò executio voti illiciti continet eamdem malitiam quam ejus emiſſio: quia executio ex obligatione voti, eſt voti facti approbatio.

V. Ut ſit de bono poſſibili. Nam inepta & illuſoria eſſet promiſſio rei, quæ præſtari non poſſet; & nemo obli-

obligari potest ad impossibile. Hinc irritum est votum numquam peccandi venialiter, etiam cum deliberatione imperfecta. Nam hoc ita impossibile est in hac vita cum auxiliis ordinariis: ut numquam vitentur omnia peccata venialia sine speciali privilegio, ex Conc. Trid. sess. 6. can. 23. Votum autem requirit, ut quod promittitur, prævideatur esse faciendum, & fieri posse moraliter. Docent tamen valere votum numquam peccandi ex proposito & perfecta deliberatione, quia hoc est possibile cum divina gratia absque privilegio; & tale votum à viris sanctis & doctis quandoque factum legimus.

VI. Ut vovens non sit jure positivo inhabilis ad vovendum.

Nota. Laudabiliter posse voveri à Deo aliquid ad quod jam obligamur; & per tale votum novum vinculum induci est omninò certum, inquit Lessius, tum ex perpetuo usu Ecclesiæ, ubi vovetur non solùm abstinentia à nuptiis, sed etiam abstinentia ab omni voluptate illicita extra matrimonium, quæ omnibus est præcepta. Tum quia opera præcepta sunt Deo gratissima: ergo possunt illi promitti; & hæc promissio novam obligationem affert: nam debitor potest se pluribus nominibus ad idem obstringere, sicut creditor pluribus titulis potest idem exigere à debitore. Quare violatio talis voti duplicem habet malitiam, unam contra præceptum, & alteram contra religionem ob votum.

Quæst. III. *Quotuplex est votum?*

Resp. Dividitur 1. in reale, personale, & mixtum. Votum reale est, quo promittitur pecunia vel res pretio æstimabilis, quæ actio voventis non sit. Personale est, quo promittitur actio personalis aut omissio ipsius voventis, ut votum castitatis. Mixtum est, quo promittitur & actio vel omissio personalis, & aliquid pretio æstimabile ab ea distinctum, ut si voveas ire ad B. Virginem Lauretanam, ibique munus offerre. 2. In temporale, quod est ad certum tempus; & perpetuum, quod censetur fieri, cùm nullus est obligationi constitutus finis, ut si dixeris: Voveo deinceps castitatem. 3. In absolutum, quod fit sine conditione; & conditionatum, quod fit sub aliqua conditione, v. gr. Voveo eleemosynam, si pater convaluerit: unde non obligat nisi posita conditione; sed ea posita statim obligat, quia obligatio desinit esse suspensa. Porrò nullum est votum factum sub conditione repugnante naturæ & substantiæ voti, vel rei promissæ, ut si profitearis Religionem, ea conditione ut aliquid proprium retineas. 4. In solemne quod ab Ecclesia approbatum & absolutè ac in perpetuum acceptatum est; & simplex, quod emittitur absque acceptatione Ecclesiæ, saltem in perpetuum.

Quæst. IV. *An, quomodo, quos & quando votum obligat?*

Resp. Obligatio voti ex suo genere gravis est, ita ut ejus violatio in materia gravi sit mortalis. Ita omnes. Constat. 1. Ex Psalm. 49. *Redde Altissimo vota tua.* Et, Eccles. 5. *Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio: sed*

quod-

quodcumque voveris redde. Et, 1. ad Tim. 5. de viduis quæ continentiæ votum violaverunt, dicitur: *Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.* 2. Ex traditione, & sensu Ecclesiæ. 3. Ex cap. 6. de voto. *Licet universis liberum sit arbitrium in vovendo, usque adeò tamen solutio necessaria est post votum, ut sine proprio salutis dispendio alicui non liceat resilire.* 4. Quia hæc obligatio pertinet ad gravissimam virtutem religionis, qua quis tenetur reddere Deo obsequium promissum & ab eo acceptatum; ideóque specialiter ipsi debitum. *Maxime debet homo Deo fidelitatem, tum ratione dominii, tum etiam ratione beneficii suscepti, & ideo maximè obligatur homo ad hoc quod impleat vota Deo facta. Hoc enim pertinet ad fidelitatem quam homo debet Deo. Fractio autem voti est quædam infidelitatis species; unde Salomon rationem assignat, quare sint vota reddenda: quia displicet Deo infidelis promissio*, ita S. Thom. 2. 2. quæst. 88. art. 3. Præterea violatio fidei Deo datæ in re gravi continet gravem irreverentiam in Deum, propter summam ejus majestatem. Hinc S. Augustin. epistol. 127. aliàs 45. ait. *Quia jam vovisti, jam te obstrinxisti, aliud tibi facere non licet. Priùs quàm esses voti reus, liberum fuit: quamvis non sit gratulabunda libertas, qua fit ut non debeatur quod cum lucro redditur. Nunc verò quia tenetur apud Deum sponsio tua, non te ad magnam justitiam invito, sed à magna iniquitate deterreo.*

Materia autem illa voti est gravis, de qua posset dari præceptum sub mortali obligans: seu quæ per se vel ex circumstantiis notabiliter conducit ad honorem Dei, vel spiritualem utilitatem voventis. Hinc qui semel non implet votum jejunandi, confitendi, vel audiendi Sacrum, &c. peccat mortaliter; cùm hæc materia gravis sit, & sufficiens ad mortale in præcepto Ecclesiæ.

Votum tamen ex communi aut ferè communi sententia obligat solùm sub veniali in re levi. Quia votum est quædam lex privata, quam quis sibi imponit, & species quædam pacti: lex autem & pactum non imponunt obligationem nisi proportionatam materiæ. Deinde omissio fidelitatis & justitiæ in re parvi momenti non censetur gravis injuria & offensa. Præterea res ex omni parte levis non est capax obligationis gravis; nec pendet à voluntate hominis obligationem gravem alligare rei, quæ non est capax illius; nec Deus videtur acceptare talem obligationem irrationabilem. Unde qui vovisset singulis diebus anni dare unum assem pauperibus, peccaret solùm venialiter semel, aut bis omittendo. Secus, si decrevisset non implere votum, quia materia talis voti collectivè sumpta gravis est.

Porrò non pauci docent voventem posse in re gravi se obligare solùm sub veniali, si expresse velit, (exceptis votis status religiosi, quæ sunt per se vota graviter in perpetuum obligantia, & nisi Ecclesia aliter statuerit:) tum quia cùm obligatio voti voluntariè assumatur, pendet à voluntate voventis, nec ex lege divina oritur, nisi dependenter à voluntate promittentis: tum quia votum

tum est lex privata, quam vovens liberè sibi imponit; legislator autem potest in materia gravi velle tantùm se obligare sub veniali. Constat autem voventem rem gravem obligari sub mortali, nisi expresse voluerit se obligare solùm sub veniali: nam quisque censetur se accommodare capacitati materiæ & usui communi, nisi constet aliud expresse intendisse.

Cæterum violatio voti præter malitiam irreligiosæ perfidiæ, & infidelitatis erga Deum involvit deformitatem sacrilegii, saltem secundùm quamdam eminentiam: quia per voti violationem id quod fuit DEO per promissionem dicatum, ei denegatur.

Resp. 2. Quando non constat de alia speciali voventis intentione, non aliter obligat votum in quavis materia, quàm si esset lex de ea re à Deo, vel ab Ecclesia lata. Quia votum est quædam lex, quam homo sibi imponit circa materiam illam promissam: imò fit communiter juxta hanc intentionem. Hinc votum jejunandi, audiendi Sacrum, obligat ad modum præcepti Ecclesiastici de eadem re, ideóque eodem modo servandum. Et vovens excusatur à talis voti impletione in iis circumstantiis, in quibus excusaretur à præcepto Ecclesiæ, nisi contrarium expresse, vel virtualiter intenderit.

Resp. 3. Ex communi sententia, votum personale solum voventem obligat, nec per alium impleri potest: quia res promissa est propria actio, vel omissio voventis, non alterius. Hinc si non possit illud per se exequi, non tenetur alium substituere, nisi id expresse intenderit. Votum verò reale obligat voventem ad persolvendum per alium de propriis bonis, si per se ipsum implere nequeat; quia res promissa est bonum temporale voventis, quod potest ejus nomine per alium tradi. Item hæredes, secundùm omnes, tenentur exequi vota realia defuncti, secundùm vires hæreditatis, salva legitima hæredis necessarii, ex cap. 6. *de testament.* & l. 2. §. *de pollicit.* Nam hæres debita bonis annexa solvere tenetur ex justitia, ratione rei acceptæ cum tali onere, & ex contractu implicitè inito per acceptationem hæreditatis: hæreditatem enim adeundo, sicut commoda ejus & omnia jura defuncti acquirit, ita etiam debita & onera realia bonis annexa in se suscipit. Bona autem Deo promissa, sunt ipsi speciali jure debita. Quòd si sint plures hæredes, quisque tenetur pro rata, juxta portionem hæreditatis quæ ei obtigit, nisi res debita & legata possideatur ab uno, vel obligatio sit individua.

Idem est de voto mixto quoad partem qua personale est, ac de voto personali, & quoad partem qua reale est ac de voto reali; cùm sit verè personale quoad unam partem, & reale quoad aliam. Hinc obligat hæredes non qua parte personale est, sed qua parte est reale: ut si quis peregrinationem, & statuam argenteam vovit, tenetur hæres ad statuam dandam, non item ad peregrinationem, nisi eam promiserit, aut hac lege hæres institutus fuerit.

Qui autem vovit factum alterius, tenetur curare quantum potest, ut alter im-

impleat: hoc enim cenſetur intendiſſe. Iſte alter tamen nullatenus ad id tenetur, niſi conſenſerit: nam votum obligat eum ſolum qui promiſit. Hinc liberi non obligantur votis parentum eos religioni devoventium, niſi ea rata habuerint, cap. 14. *de Regular.* Si verò populus vovit feſtum vel jejunium conſentiente Epiſcopo, ád hoc tenentur poſteri, non vi voti, ſed ex præcepto Epiſcopi approbantis, & ita implicitè præcipientis illud feſtum aut jejunium.

Reſp. 4. Impleri debet votum tempore à vovente præfinito: nam promiſit rem tali tempore, unde illam tunc reddere tenetur. Hinc qui vovit jejunium tali die, peccat mortaliter, ſi eo die non jejunet, perinde ac ſi die ab Eccleſia ſtatuto non jejunaret, quamvis proponeret alio die jejunare. Quòd ſi ex impotentia vel negligentia, votum tempore præfinito non impleatur, debet poſtea impleri, niſi ex intentione voventis, aut voti natura, res promiſſa ſit affixa certo diei in devotionem illius ob honorem Sancti, vel myſterii cujus tunc memoria celebratur: ut ſi quis voverit jejunium vigilia alicujus Sancti principaliter in illius honorem: tunc enim obligatio cum die extinguitur: quia tunc intentio fuit ſe obligandi ad actum hoc tempore faciendum, non alio; & res promiſſa eſt dependenter ab hoc tempore ac per modum unius. Quando autem tempus non ipſius temporis intuitu & devotione conſtitutum eſt, cenſetur adjici ut terminus non ad finiendam obligationem, ſed ultra quem non ſit differenda; & ſic ſtatim poſtea impleri debet. Nam cùm voveris non ultra eam diem differre, es ſemper in mora differendo, & teneris ſemper implere: quia perſeverat debitum, quoad ſubſtantiam, duaſque obligationes contraxiſti, unam faciendi opus, alteram faciendi tali tempore: unde hac non impleta, manet illa principalior, quæ ſemper urget.

Si verò nullo definito tempore abſolutè voveris, teneris votum exequi quam primùm commodè & rectè potes judicio prudenti. Nam ſtatim moraliter loquendo exigitur à Deo, ex Deutor. 23. *Cùm votum voveris Domino non tardabis reddere: quia requiret illud Dominus. Et ſi moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.* Et, Eccleſ. 5. *Si quid voviſti Deo, ne moreris reddere.* Deinde res abſolutè & ſine dilatione promiſſa ſtatim debita eſt, ex l. 14. §. *de regul. jur. In omnibus obligationibus in quibus dies non ponitur, præſenti die debetur.* Igitur culpabilis eſt omnis mora quæ rationabili cauſa non cohoneſtatur. Non eſt tamen continuò mortale differre ad valde breve tempus, modò votum brevi poſtea perſolvi queat. Nam poteſt eſſe materiæ parvitas in mora illa, ſicut in aliis rebus. Hæc omnia communem doctrinam continent.

Porrò ſi votum fuerit negativum, ſeu de omiſſione, toties peccatur, quoties ſit actio omittenda: quia votum illud inſtar præcepti negativi obligat pro toto tempore pro quo factum eſt, & omnis omnino omiſſio promiſſa eſt.

Sed an vovens, votum implere ante tempus à se præfinitum tenetur ob impedimentum futurum?

Resp. 1. Quando opus vovetur ut proprium onus certi diei, seu temporis, ex communi sententia non tenetur vovens prævenire, etiamsi prævideat impedimentum pro illo die. Quia non vovit actum, nisi tali die faciendum: unde ante illum non obligat votum. Idem dic quando terminus seu dies additur non solùm ad differendam executionem, sed etiam ad suspendendam obligationem usque ad talem terminum: quia res non est promissa ante illum, nec vovens intendit se obligare nisi ex tali die.

Resp. 2. Quando terminus solùm ponitur ad differendam solutionem, & non ad suspendendam obligationem, tunc ex communi sententia vovens tenetur votum persolvere ante terminum, si prævideat impedimentum pro illo futurum, quia tunc votum, statim ac fit, obligat absolutè ut intrà terminum designatum opus fiat. Unde obligat determinatè pro illo toto tempore, pro singulis verò partibus quasi disjunctivè. Et ideò vovens tenetur absolutè implere votum in aliqua parte hujus temporis. Ergo si prævidet futurum esse impedimentum in posteriori parte temporis, tenetur in priori facere, quod est prævenire terminum. Et alioqui contra promissionem dilatio fieret ultra tempus præfinitum. Item licet terminus temporis sit constitutus ad finiendam solutionem, si opus promissum non est proprium onus alicujus determinatæ partis totius temporis usque ad illum terminum, tenetur vovens implere votum ante terminum illum, si ante illum impedimentum prævideat: ut si quis vovit jejunare sex dies mensis, non designando illos, limitando tamen obligationem ad mensem, ita ut cum illo extinguatur in omni eventu; tunc si prævideat futurum, ut post decimum diem mensis jejunare nequeat, tenetur in prioribus diebus totum votum implere, & ita prævenire terminum: quia tunc totum tempus mensis est tempus absolutæ obligationis, quæ debet impleri in parte ejus possibili. Quæ omnia confirmantur exemplo præceptorum, v. gr. confitendi singulis annis. Ita Suarez, addens teneri voventem in omnibus casibus vitare impedimentum, ut votum suum tempore promisso impleri possit: nam votum obligat saltem implicitè ad non ponendum impedimentum, cùm hoc sit necessarium ad implendam rem expresse promissam: alioqui obligatio voti esset inefficax & inanis.

Quæst. V. *Quid dicendum in dubio circa votum?*

Resp. Sequentia. 1. Nullus tenetur voto, de cujus emissione dubitat, si post diligens examen nulla ei appareat probabilis conjectura, quod votum illud fecerit. Quia obligatio voti, quæ voluntariè suscipitur, sine rationabili fundamento, adeóque irrationabiliter affirmaretur. Nemo autem tenetur obligatione, quæ nullo fundamento rationabili nititur.

2. In æquali utrimque probabilitate votum servari debet. *Ita Azor, Vasquez, Thyrsus Gonsalez, &c.* Quia

tunc

tunc non poteſt prudenter negari votum factum fuiſſe. Deinde in dubiis tutior pars eligi debet; alioquin talis ſe exponeret periculo peccandi: nam cum detur lex certa non violandi votum, hoc ipſo quod dubitat an voverit aliquid, dubitat an illud omittendo, violet eam legem, ideóque peccet. Qui autem agit dubius an peccet, ſe committit periculo peccandi, & reipſa peccat. A fortiori tenetur voto, qui ſciens ſe poſt ſeptennium voviſſe, dubitat an habuerit intentionem ſe obligandi, vel ſufficientem advertentiam. Nam actus præſumitur factus ut fieri ſolet ac debet, niſi contrarium conſtet; & res in dubio judicari debet à communiter contingentibus. Si quis tamen paulò poſt quàm aliquid promiſit, dubitat utrùm habuerit intentionem vovendi vel ſe obligandi, an verò ſit dumtaxat ſimplex propoſitum; ordinariè præſumitur non voviſſe. Quia verum votum ordinariè fit cum tanta deliberatione, ut facile quiſque paulò poſt ejus emiſſionem poſſit illud reminiſci.

3. Certus de voto, ſed dubius de ſolutione, tenetur illud implere: nam debito certo non ſatisfit niſi per ſolutionem certam.

4. Quandò ſolùm dubitatur de quantitate vel qualitate rei promiſſæ, votum explicandum eſt ſecundùm voventis intentionem ultra quam non obligat, ex Deuteron. 23. *Facies ſicut promiſiſti Domino, & propria voluntate & ore tuo locutus es.* Nam (ut ait S. Thom. 2. 2. quæſt. ultim. art. 4.) *Obligatio voti ex voluntate procedit. Nam vovere voluntatis eſt, ut Auguſtinus dicit: in tantum ergo fertur obligatio voti in quantum ſe extendit voluntas & intentio voventis.* Si de intentione non conſtet, elicienda eſt ex conjecturis, ex materia, & præſertim ex fine, quem in voto ſpectavit; nam cauſa finalis, ſeu ratio volendi eſt menſura rei volitæ. Et ſi his inſpectis adhuc dubium manet, votum explicandum eſt ſecundùm communem & uſitatam verborum, quibus uſus eſt, acceptationem: nam quiſque cenſetur velle facere quod verbis in ſenſu uſitato acceptis indicat. Quòd ſi non recordetur verba, quibus uſus eſt, eligi debet pars tutior. *Si dubitet quomodo ſe in vovendo habuerit: debet tutiorem viam eligere, ne ſe diſcrimini committat,* ait S. Thom. in 4. diſt. 38. quæſt. 1. art. 3. ad 6.

Quæſt. VI. *An votum fictum, ſeu exterius factum ſine animo vovendi, vel ſe obligandi, peccatum eſt?*

Reſp. Affirm. Quia illa fictio ſeu ſimulatio eſt mendacium aliquod, & vana uſurpatio nominis Dei, continens irreverentiam contra Deum. Secluſis autem contemptu, ſcandalo, injuria, non eſſe per ſe mortale docet Suarez: quia, inquit, velle præcisè proferre verba vovendi ſine volitione vovendi, non eſt gravis irreverentia ac injuria Dei; & fictio non eſt reſpectu Dei, ſed tantùm reſpectu hominum, quibus per illam poteſt fieri injuria levis. In votis tamen ſolemnibus, vel quæ fiunt in aſſumptione ſtatus religioſi, docet fictionem eſſe mortalem: quia in ea fit injuria gravis religioni, & conſequenter etiam Deo & Eccleſiæ, & vix ſeparari poteſt à graviſſimo ſcandalo.

Quæſt.

Quæst. VII. *Quot modis tollitur obligatio voti?*

Resp. Ex communi ſententia, his. 1. Ceſſante cauſa finali, ob quam factum eſt; nam *ceſſante cauſa ceſſat effectus*. cap. 60. *de appellat.* ſeu ceſſante cauſa finali, deficit intentio voventis, utpote deficiente proprio ac principali motivo; & vovens non cenſetur voluiſſe promittere & ſe obligare illa ceſſante; ut ſi jejunium per menſem voveris ad obtinendam ſanitatem patris; ſi hic moriatur, deſinis obligari.

2. Materiæ deſitione, vel mutatione notabili, ut ſi res promiſſa, antea honeſta, fiat turpis, vel indifferens, vel impeditiva majoris boni ratione novæ circumſtantiæ, aut prohibitionis, vel ſi fiat impoſſibilis. Nam votum eſt eſſentialiter de bono meliori & poſſibili. Item quando non poteſt ſervari ſine gravi periculo mortis, vel gravis damni in bonis temporalibus, in ſtatu, vel honore, quod ſit accidentarium voto, niſi conſtet ex natura voti vel aliter voventem voluiſſe ſe in tali eventu obligare. Nam in tali caſu materia non eſt eadem, nec voventes intendunt communiter tunc ſe obligare. Neque tunc eſt obligatio præſtandi aliquid aliud loco rei promiſſæ: quia votum non obligat ultra intentionem voventis, quæ non eſt obligandi ſe ad aliud quàm ad id quod vovet, niſi illud fuerit in hoc incluſum ſaltem virtualiter. At voti obligatio non ceſſat ob difficultates poſtea obvenientes, quas ſi vovens prævidiſſet, non voviſſet. Nam, ut notat Leſſius, multi caſtitatem vovent, & religionem profitentur; qui tales poſtea tentationes ac difficultates patiuntur, quas ſi prævidiſſent, vovere noluiſſent; & tamen omnium judicio non ideò deſinunt teneri voto. Hæc enim omnia præcogitari poterant ac debebant. Quod ſi non fecerint, ſibi imputent, & media idonea adhibeant ad hoc ut votum implere poſſint. Votum quippe obligat ſecundùm mentem, quam vovens reipſa habuit explicitè vel implicitè dum vovit, & ſecundùm communem uſum ac ſenſum prudentum. Quare voti vel juramenti obligationem non tollit id, quod ſi antea accidiſſet, vel prævisum fuiſſet, impediret ne fieret: ſed requiritur mutatio ita notabilis, ut faciat quaſi aliud objectum, ad quod voventis intentio prudenter ex circumſtantiis præſumatur ſe non extendiſſe.

3. Irritatione, diſpenſatione, vel commutatione.

4. Defectu conditionis poſitæ, ſi votum ſit conditionatum. Quia vovens noluit ſe obligare, niſi conditione illa poſita; & res non eſt promiſſa niſi ſub illa conditione, ac proinde eam præſtandi obligatio ſuſpenſa eſt, donec impleatur conditio, qua poſita ſit abſoluta.

Si vovens voti conditionem honeſtam per dolum, fraudem, vel minas impediat, peccat contra votum, & eo remanet obligatus. Nam votum ſub conditione aliqua honeſta factum obligat ad rem promiſſam implendam ſub conditione illa, quæ à vovente non ſic impediatur, ideóque etiam ad illam non ſic impediendam; alioqui eſſet

esset illusorium. Unde si vovens impediat per vim, dolum, fraudem, vel minas, peccat, & voto tenetur perinde ac si conditio evenisset. *Ita Sanchez, Azor, & alii multi apud illum.*

Sed quid, si materia voti fiat impossibilis solùm quoad aliquam partem vel modum?

Resp. Tunc si commodè talis materia dividi possit & soleat, vovens tenetur ad eam partem quam potest. Quia censetur partes illas divisim promisisse: nam voluntas censetur ferri in objecta secundùm eorum naturam & communem usum, nisi constet oppositum expresè intendisse. Hinc si non potes dare pauperibus centum quos promisisti, teneris dare decem quos potes. Si verò res promissa dividi nequeat, aut non soleat, ad nil teneris: ut si voveris ædificare Ecclesiam, & postea non habeas pecuniam sufficientem, nisi ad ponenda fundamenta, ad nil teneris: quia partes Ecclesiæ, non divisim, sed collectivè tamquam unicum objectum censeris promisisse, nisi contrarium expresè intenderis.

Quòd si actus non possit fieri solùm quoad circumstantiam seu modum, qui non fuerit intentus principaliter, nec ut conditio necessaria ad obligationem substantialem; tunc res promissa implenda est quoad substantiam. Quia tunc substantia actus fuit principaliter & absolutè promissa, circumstantia verò seu modus, ut aliquid accessorium: principale autem non debet impediri per defectum accessorii. Sic qui vovit jejunium in pane & aqua, & potest solùm servare jejunium ordinarium, ad hoc tenetur: nam jejunium quoad substantiam principaliter vovit, modum verò illum in pane & aqua solùm accessoriè. Secùs, si quis non vovit substantiam actus, nisi dependenter à tali modo, qui nequeat servari, ut sæpe fit, cùm modus ille notabiliter minuit difficultatem actus: nam tunc intentio actum faciendi non est absoluta, sed cum tali conditione, qua sublata cessat intentio se obligandi, ideóque obligatio: ut si vovisti ire Romam equo, vel rheda, & postea utrumque desit, non teneris ire pedibus.

Si verò modus aut circumstantia sit solùm possibilis, res autem principalis impossibilis, cessat obligatio voti, quia non fuit intentio se obligandi, nisi dependenter à principali.

Cæterùm si impossibilitas, aut impedimentum non sit perpetuum, eo postea sublato, votum impleri debet: nam tunc solùm suspenditur ejus obligatio. Si verò sit perpetuum, cessat omnino obligatio voti, nec vovens tenetur in aliud commutare, nisi hoc vovisset.

Quæst. VIII. *Quænam vota, & à quibus irritari possunt?*

Nota. Irritatio voti est ablatio ejus obligationis facta nomine proprio ab eo, cujus potestati subjecta est voluntas voventis, vel materia voti. Duplex est, alia directa, quæ directè cadit in votum, efficitque ut votum sit nullum defectu conditionis ad illud requisitæ, scilicet consensus ejus, cui voluntas voventis subjecta est: alia indirecta, quæ cadit dumtaxat in materiam voti, seu quæ fit tantùm ra-

tione materiæ alteri ſubjectæ, remanente voto.

Reſp. 1. Vota omnia eorum, quorum voluntas ſubjecta eſt poteſtati dominativæ alterius, poſſunt ab eo directè irritari, nec poſtea reviviſcunt. *Ita communiter.* Quia tales ita dependent ab alio, ut ſine ejus injuria non poſſint de ſeipſis diſponere contra ejus voluntatem; ac proinde eorum vota tacitam ac imbibitam habent hanc conditionem. *Si Superior non contradixerit.* Nam nemo poteſt vovere contra jura alterius. Quare ſuperiore nolente voluntatem ſubditi obligari, ceſſabit obligatio ob defectum conditionis. Quamdiu tamen non irritatur votum, ſervari debet; quia licet non ſit firmum, eſt tamen validum donec ſuperior contradicat, ex cap. *Monacho*, 20. quæſt. 4. ubi votum à Religioſo ſine conſenſu ſuperioris factum dicitur ſolùm frangendum, hoc eſt, irritandum: ergo ſupponitur validum. Quare in hujusmodi votis non includitur hæc conditio affirmativa, *Si ſuperior conſenſerit;* ſed negativa, *niſi Superior contradixerit*, vel *dum Superior contradixerit*, ut notat Sanchez.

Hinc ex communi ſententia, 1. omnia vota impuberum, etiam implenda tempore pubertatis, poſſunt directè irritari à patre vel in ejus defectum ab avo paterno, aut tutore ut qui vices patris gerit, non tamen à matre, niſi ſit tutrix. Ratio eſt diſpoſitio Juris canonici, quod votis impuberum ob horum judicii imbecillitatem appoſuit hanc tacitam conditionem, *Niſi pater, vel tutor contradixerit, cap. Puella 20. quæſt. 2.* Multi docent eadem vota impuberum à patre irritari poſſe tempore pubertatis. Quia vota illa per tractum temporis non amiſerunt hanc ſuam conditionem, *Niſi pater contradixerit;* ſed ſemper manent ſubjecta patri, idque expedit ad ſubveniendum indiſcretioni liberorum. Sed juxta varios, id jam non poteſt tutor; quia eo ipſo quòd pupillus fit pubes tutor fit curator, cui perſona pupilli ſeu minoris non committitur ſicut tutori: at pater ſemper manet pater. *Suarez*, *Reginald.* Limita, modò liberi in pubertate talia vota non ratificaverint, ſcientes non fuiſſe firma; nam hæc ratificatio eſt nova voti emiſſio.

2. Superiores Religioſorum poſſunt directè irritare omnia vota ſuorum ſubditorum, exceptis votis, quæ ex inſtituto religionis fiunt, & voto ſtrictioris religionis. Conſtat ex communi Doctorum ſenſu, & uſu in religionibus recepto. Et ex cap. *Monacho.* cit. & ex S. Thom. 2. 2. quæſt. 88. art. 8. ad 3. Idque vel ex natura ſtatus Religioſi, & voti obedientiæ, per quod Religioſus abdicavit jus omne diſponendi de ſeipſo, & cuncta in ſuperiorum poteſtatem tranſtulit: ita ut *velle & nolle non habeat, ſed ex illius, quem vice Dei ſupra caput ſuum poſuit, & cujus imperio ſe ſubjecit, voluntate dependeat*, cap. 27. de elect. in 6. vel hoc provenit ex diſpoſitione Eccleſiæ per uſum ſtatuta, quæ ſicut in votis impuberum, ita in votis Religioſorum hanc tacitam conditionem ineſſe voluit, *Si Superior non contradicat*, ut ſcilicet meliùs Religioſis in via ſpituali à ſuis ſuperioribus dirigerentur. Poteſt quoque validè Prælatus ſecundùm com-

communem ſententiam irritare votum ſubditi à ſe, vel à prædeceſſore æquali aut inferiore approbatum. Quia per iſtam approbationem ſeu licentiam, non amiſit jus ſuperior, quo inferiorum voluntates ſibi habet perfectè ſubjectas ad eorum rectam gubernationem; nec ideo ſuam poteſtatem à ſe abdicavit. Sed hoc non videtur omnibus certum. Fatentur autem omnes talem peccaturum, ſi ſine cauſa conſenſum revocet, quia abutitur ſua poteſtate contra bonum ſubditi, & impedit majus Dei obſequium. Novitiorum verò vota non poſſunt directè irritari, cùm ſint adhuc ſui juris; ſed ſolùm poteſt ſuſpendi executio votorum perſonalium, quatenus impediunt obſervantiam regularem, & eorum rectam gubernationem: ita ut ſi egrediantur Religione, ſtatim reviviſcat eorum obligatio.

Porrò Religioſi, & quivis ſubditi dominativæ alterius poteſtati, ex communi ſententia licitè ac meritoriè ea omnia bona opera vovent, quæ nec regula nec ſuperiorum præcepto eis interdicta ſunt, nec eos à debito illorum obſequio retrahunt; & talia vota ſtatim obligant, non expectato ſuperiorum conſenſu, donec ipſi contradicant. Quia cùm ea materia ſit bona nec interdicta, eſt apta voto emittendo, & quamdiu non interdicitur, eſt in voventium poteſtate.

Reſp. 2. Vota, quorum materia eſt alteri ſubjecta, poſſunt ab eo indirectè irritari, ſeu poteſt eorum executio & obligatio ſuſpendi, etſi ante ſubjectionem facta fuerint, ex c. *Noluit.* 33. quæſt. 5. Quia nemo poteſt & cenſetur promittere aliquid in damnum ſeu præjudicium etiam futurum aliorum, & executio talis voti hoc ipſo fit illicita, quòd alter poteſtatem habens in rem vel actionem promiſſam, contradicit; nam nunquam licet jus alterius violare.

Hinc ſecundùm communem ſententiam, 1. Irritari à patre poſſunt indirectè & ratione materiæ vota puberum, quæ obſunt diſciplinæ & convenienti gubernationi familiæ, in qua pater habet jus regendi filium donec emancipetur. Sic poteſt ſuſpendere obligationem voti perpetuò abſtinendi à carnibus. At nil poteſt circa vota puberum, quæ nullatenus ejus poteſtati officiunt, ut ſunt certæ preces, conſueta pietatis officia, votum caſtitatis, religionis, &c. nam pubes, in ordine ad obſequium divinum, habet jus diſponendi de ſe, & ſuis actionibus perſonalibus, quæ non adverſantur rectæ gubernationi familiæ.

2. Maritus poteſt irritare indirectè vota uxoris, quæ officiunt uſui matrimonii, prolis educationi, & gubernationi familiæ, ut ſunt vota peregrinandi, ſæpius jejunandi, &c. quia juri mariti obſunt: non autem vota de certis precibus, aut continentia poſt ejus mortem ſervanda: nec enim maritus poteſt prohibere uxori omnia opera conſilii, cùm omnia juri ejus non officiant, & ſubjectio uxoris ad virum oriatur ſolùm ex matrimonii vinculo, ſitque ei commenſurata. Uxor viciſſim poteſt ſic irritare vota mariti, quæ obſunt vitæ ſociali, & moderatæ debiti redditioni, cùm ad hæc jus habeat. Poſſunt tamen ambo

ex communi consensu continentiam vovere, & tunc neutri debitum petere: aut petendi reddere licebit, cùm juri suo cesserint.

3. Herus potest suspendere executionem votorum famuli & ancillæ, quatenus solùm impediunt, vel imminuunt obsequium sibi debitum, cùm alia ejus juri non officiant.

Observa. Vota directè irritata nunquam reviviscunt, quia superior eis contradicendo, efficit ut sint nulla, defectu conditionis requisitæ; cùm inferior non possit validè vovere nisi sub hac conditione tacita, *Si pater vel superior non contradixerit.* At vota indirectè irritata suspenduntur solùm, quandiu materia est subjecta alteri, & reviviscunt ac obligant, quando desinit ei subesse. Quia votum erat validum absolutè, & ob solam materiæ subjectionem suspensum erat, & ejus executio jam est licita, cùm nulli obsit.

Hinc vota conjugum, puberum, & famulorum perpetua, quæ tempore subjectionis vel ante emissa, suspensa fuerunt, eos obligant, cùm eorum materia desinit subjici alterius potestati. Unde uxori quæ sine consensu mariti continentiam vovit, non licet nubere post ejus mortem.

Resp. 3. Qui vota irritandi potestatem habent, illa validè irritant etiam sine justa causa, quia ad validum usum juris sui non requiritur causa. Peccant tamen si sine causa faciant, cùm sit abusus potestatis contra bonum proximi, & honorem Dei.

Quæst. VII. *Quinam possunt dispensare in votis & juramentis?*

Resp. 1. Papam & Episcopos habere potestatem dispensandi in votis, & juramentis; constat, 1. Ex Matth. 16. *Tibi dabo claves regni Cœlorum .... & quodcunque solveris super terram, erit solutum & in cœlis.* Et, cap. 18. *Quæcumque solveritis super terram, erunt soluta & in cœlo.* Quæ verba, utpote generalia, intelligi debent de omni vinculo voluntariè contracto ab homine erga Deum. 2. Ex perpetuo Ecclesiæ usu. 3. Quia ad commune bonum fidelium expedit, imò necessaria est hæc potestas.

Dispensatio autem voti est absoluta condonatio rei Deo promissæ, facta nomine & vice Dei, à superiore tamquam ejus vicario: quia tamen tunc non dispensat in lege divina servandi votum: nam obligationem servandi votum non relaxat tum, cùm ipsa viget; sed solùm ipsam promissionem, seu rem promissam remittit nomine ac vice Dei, & tamquam ejus œconomus. Lex autem divina non obligat ad servandam promissionem Deo factam, cui Deus per suum vicarium cessit.

Resp. 2. Potestas ordinaria dispensandi in votis & juramentis competit solis Prælatis habentibus jurisdictionem in foro externo. Nam hæc potestas ad externam Ecclesiæ gubernationem pertinet, sicut potestas ferendi leges & censuras: unde non est ordinis, sed jurisdictionis. Hinc eam habent. 1. Papa erga omnes fideles in omnibus votis. 2. Episcopi erga suos subditos in votis Papæ non reservatis: nam hæc potestas est necessaria ad regimen episcopale. Item habentes jurisdictionem quasi episcopalem, eam dispen-

dispensandi potestatem habent ut ordinariam. Potestatem verò delegatam habent qui ab iis accepere.

Vota autem Papæ reservata, præter solemnia sunt quinque, scilicet castitatis perpetuæ, ingrediendi Religionem approbatam, & peregrinationis in Jerusalem, ad Limina Apostolorum, & ad S. Jacobum in Compostella, *Extravag. Etsi Dominici*, de pœnit. Quæ tamen si conditionata fuerint, pertinent ad Episcopum ante impletam conditionem.

Resp. 3. Ex communi sententia ad valorem dispensationis requiritur etiam justa causa. Quia Deus non dedit hominibus potestatem relaxandi sine causa vota & juramenta sibi facta; cùm talis remissio sit irrationabilis, & honori Dei ac bono animarum obsit. Nec Prælati sunt domini jurium Dei, sed solùm ejus œconomi: at œconomus nil potest circa bona & jura domini nisi secundùm ejus voluntatem rationabiliter præsumptam. In dubio tamen de sufficienti causa, potest subditus stare judicio Prælati dispensantis vel commutantis. *Ita S. Thom.* 2. 2. *qu.* 88. *art.* 12. *ad* 2.

Hinc dispensans in voto gravi sine justa causa, peccat mortaliter. Quia in re gravi ad religionem pertinente arrogat sibi potestatem, quam non habet, & peccat contra fidelitatem ex munere debitam. Justæ autem causæ dispensandi hæ recensetur: honor Dei, utilitas Ecclesiæ, commune bonum reip. spiritualis, utilitas voventis, periculum morale sæpe violandi votum ex fragilitate, levitas mentis, ex qua votum factum est, perturbatio animi, notabilis difficultas superveniens executioni voti, aliaque id genus, quæ generatim revocari possunt ad pietatem, utilitatem spiritualem, & necessitatem. Quamquam ex his aliquæ videantur solùm sufficere ad votum commutandum: nam longè gravior requiritur causa ad dispensandum quàm ad commutandum, & raro utendum est pura dispensatione; sed admiscenda est aliqua commutatio.

Quæst. VIII. *Quinam possunt commutare vota?*

Nota. Commutare votum est mutare materiam voti in aliam sub eadem obligatione.

Resp. 1. Quisque potest privata authoritate, & sine alia causa, commutare votum suum in id, quod evidenter melius est, & aliunde non præceptum; modò id Ecclesia non prohibuerit. *Est saltem communior sententia.* Quia 1. ex cap. 3. de jurejur. *Non promissum infringit, qui in melius illud commutat.* 2. Debitum rei minùs bonæ abunde & perfectius solvitur Deo in re meliore, quæ semper est Deo gratior, & in qua etiam res promissa continetur virtualiter, saltem quoad finem voti, qui est rem gratam Deo facere. 3. Deus semper acceptum habet obsequium majus ei delatum loco minoris; cùm magis velit à nobis fieri id, quod melius est, & ei gratius. Hinc votum recitandi septem psalmos commutari potest à vovente in votum audiendi Sacrum. Multi excipiunt vota Papæ reservata, quæ sine ejus authoritate comutari nequeunt, eo quod talem commutationem sibi propriam reservarit, nisi in statum Re-

ligionis commutentur. *Ita Suarez, Sanchez, Layman, &c.*

Porrò melius hìc censetur id, quod spectatis omnibus est Deo gratius: tale autem non est semper id, quod secundùm se, & ex genere suo præstantius est, sed quod saluti voventis magis expedit, cupiditates efficacius coercet, & voluntatem Deo perfectiùs subjicit. Hinc quamvis oratio sit absolutè melior jejunio, non licet tamen propria authoritate hoc in illam commutare: quia hìc & nunc potest jejunium esse Deo gratius, utpote utilius ab bonum spirituale hujus hominis. In dubio an opus sit melius, requiritur authoritas Prælati, cap. 1. *de voto.* Et de hoc omnes consentiunt, teste Azor.

Resp. 2. Ex communi sententia, votum non potest validè commutari privata authoritate in opus minus bonum: quia tunc intercedit partialis dispensatio, quæ necessariò requirit potestatem Ecclesiasticam; tunc enim tota res promissa non redditur æquivalenter.

Imò requiritur potestas superioris ad commutationem voti in æquale. *Est saltem communior sententia.* Prob. Tum quia jura non dicunt sufficere authoritatem privatam nisi ad commutandum in evidenter melius, ex cap. 1. *de voto.* Tum quia talis commutatio requirit permissionem nomine Dei factam, ut res una solvatur pro alia æquali, ac proinde authoritatem Prælati, vicem Dei gerentis; nam res in specie fuit promissa ac debita: ergo alia non melior solvi nequit sine consensu creditoris, scilicet Dei, arg. ex l. 2. §. de rebus credit. ibi: *Aliud pro alio invito creditore solvi non potest.*

Resp. 3. Ex communi sententia, non solùm ad licitam, sed etiam ad validam commutationem in minus bonum, præter authoritatem requiritur justa causa: quia in illa admiscetur aliqua dispensatio, qua condonatur aliquid, quod ex voto debetur DEO. Requiritur etiam aliqua causa, sed minor, ad commutationem validam in æquale: quia Deus non concedit ut solutio rei sibi debitæ fiat sine causa in re alia non meliore; & fidelitas Deo debita exigit rem promissam solvi, nisi adsit justa causa rem aliam æqualem dandi, vel nisi detur melior. *Ita Suarez, & alii communiùs.*

Ad hoc tamen juxta multos sufficit major devotio ad illud æquale præstandum: nam non requiritur adeò gravis causa, cùm non fiat relaxatio, sed mera translatio obligationis. Si tamen superior bona fide processerit, putans esse causam justam, licèt talis non sit, juxta multos valet commutatio: quia bona fides superioris est pro causa, cùm Deus non sit in hoc rigidior exactor.

Resp. 4. Ex communiore sententia, quicumque habet potestatem dispensandi, etiam solùm delegatam, habet etiam potestatem commutandi. Tum quia qui potest plus, potest & minus in eodem genere, ex *reg.* 53. *jur. in* 6. Tum quia qui potest remittere absolutè totum debitum, à fortiori potest illud remittere sub conditione dandi aliud. Cui autem solùm concessa est potestas commutandi, is non habet potestatem dispensandi; quia

quia hæc major eſt, nec continetur in alia.

Imò non poteſt commutare niſi in æquale: nam vox & natura commutationis æqualem ſubrogationem importat, & commutatio in minus continet aliquam diſpenſationem admixtam. *Ita S. Carol. in inſtruct. confeſſ. Et eſt communis ſententia.*

Obſerva 1. Peregrinationes rectè commutantur in jejunia, largas eleemoſynas, crebram Confeſſionem & Euchariſtiæ ſumptionem: quia plerumque hæc ſunt magis ſalutaria, & Deo gratiora. 2. Juxta multos, ei cujus votum commutatum eſt, licet ad prius redire. Tum quia commutatio facta eſt in ejus favorem, cui proinde renuntiare poteſt, tum quia videtur ſolùm facta ſub conditione, *Si nolit prius votum implere.* Excipit Reginaldus, ſi commutatio facta ſit in melius, & acceptata à vovente, eo quòd acceptatio talis commutationis vim habeat novi voti, quo acceptans obligavit ſe ad reddendum Deo aliquid melius quàm antea voverat. Unde implere prius eſſet commutare votum ex meliori in minùs bonum, quod non licet privata authoritate & ſine juſta cauſa. 3. Si opus ſubrogatum fiat impoſſibile, vel indifferens, juxta multos, vovens non tenetur implere prius, etiamſi poſſit: quia hujus obligatio per commutationem extincta eſt. Obligatio autem extincta, præſertim quæ propria voluntate ſuſcepta eſt, non reviviſcit, niſi propria voluntate iterum aſſumatur. Sed num dici poteſt commutatio facta fuiſſe ſub hac tacita conditione, ut tunc priùs impleatur, ſi moraliter poſſit impleri.

CAPUT IV.

De Juramento.

Quæſt. I. QUid *eſt Juramentum?*

Reſp. Eſt invocatio Dei in teſtimonium, ſive eſt aſſumptio divini teſtimonii ad confirmandum. Unde jurare eſt Deum invocare, ſeu aſſumere in teſtem, non quidem ut hìc & nunc veritatem aliquo miraculo teſtetur, hoc enim eſſet tentare Deum; ſed quando & quomodo ei placuerit, ſive in hac vita, ſive in altera, quando illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium.

Hinc juramentum differt ab adjuratione, quæ eſt actus, quo quis alterum rogat, vel ei præcipit aliquid per Deum: ut ſcilicet ejus timore, reverentia, vel amore cogatur, aut permoveatur ad aliquid agendum vel non agendum, ut illud, 1. Theſſal. 5. *Adjuro vos per Dominum, ut legatur epiſtola hæc.*

Ad juramentum duo ex communi ſententia requiruntur. 1. Intentio ſaltem virtualis jurandi, ſeu Deum in teſtem aſſumendi. Ita S. Thom. 2. 2. quæſt. 98. art. 3. ad 2. Nam juramentum debet eſſe actus humanus, quatenus juramentum eſt, ac proinde ab intentione jurandi proficiſci: alioquin qui præcisè recitat verba jurandi ſolùm ex intentione docendi, juraret.

ret. 2. Locutio, qua Deus in testem advocetur. Quæ locutio non solùm in verbis consistit, sed etiam in quovis signo, quo exprimitur Dei invocatio, verbi gratia, nutu, contactu Evangelii, elevatione manus, &c. quando hæc fiunt ex intentione jurandi. Imò illa locutio potest esse merè interna, & sic juramentum potest esse merè internum.

Hinc 1. Modi loquendi, quibus Deus in testem non adducitur, non sunt juramenta, ut cùm dicitur: *Tam verum est, quàm sol lucet, quàm loquor, &c.* Juraret tamen qui animum habens Deum ut testem invocandi adhiberet verba, vel alia signa, quæ alioqui de se talem juramenti significandi vim non habent, ut si cum intentione jurandi diceret: *In veritate hoc faciam*, ut notat Sanchez. Hæc verò locutio, *Tam verum est, quàm Deus existit*, vel *quàm Christus est in Eucharistia*, est blasphemia, si loquens intendat significare tantam esse in suo dicto certitudinem, quanta est in ea veritate fidei: sed non est juramentum, nisi per hæc verba intendat adducere Deum in testem.

2. *Certissime, sine dubio, in veritate*, & similes locutiones non sunt juramenta; secùs si dicatur, *In veritate Dei* vel *Christi*.

3. Ex communi sententia, non sunt ordinariè juramenta hæ formulæ, *In fide mea, Per fidem meam*, quia ordinariè accipiuntur de fide seu fidelitate humana, sine ullo respectu ad Deum. Unde nemo prudens putat sibi esse rem juramento confirmatam, ob hanc solam locutionem. Item juxta multos, istæ. *In conscientia, Super* vel *per meam conscientiam*: quia saltem apud doctos significant solùm hominem loqui ex veritatis notitia, ex conscientiæ dictamine. Azor tamen dicit plerosque sentire iis contineri vim juramenti. Ex communi sententia, non sunt ordinariè juramenta hæ formulæ: *In fide boni viri, in fide boni Christiani*, vel *Sacerdotis*; quia, ut ordinariè accipiuntur, significant rem asseri vel promitti ea fidelitate & veracitate, quam debet habere vir probus, Christianus, Sacerdos, ut ordinariè accipiuntur; nam tunc Deus non adducitur in testem. Ab iis tamen abstinendum est ob scandalum: nam non omnes ita hæc verba intelligunt, & sunt juramenta apud eos, qui existimant esse, vel apud quos per consuetudinem accipiuntur: velut juramenta. Si autem *Per fidem meam, Per fidem boni Christiani, &c.* intelligatur fides divina, erit juramentum: qui enim dicit *Per fidem divinam*, vel *veritatem Dei*, censetur Deum illius authorem in testem adducere. Quare rudes interrogandi sunt, an per illas formulas intenderint Deum in testem advocare, & omnes ab his avocandi sunt.

4. In istis locutionibus, *Deus scit, Coram Deo loquor, Deus videt conscientiam meam*, spectanda est intentio loquentis. Nam si narrativè solùm proferantur sine intentione jurandi, non sunt juramenta; quia propriè ille non jurat, qui testimonium Dei non implorat ut exhibendum: secùs, si invocativè usurpentur.

5. Istæ locutiones, *Abnego Deum, Per mortem, Per ventrem, Per caput Dei,* sunt

ſunt potiùs blaſphemiæ quàm juramenta, niſi quis per tres poſteriores locutiones intenderet Chriſtum adducere in teſtem.

6. In omnibus modis loquendi habenda eſt ratio uſus, & ſpectandæ ſunt circumſtantiæ & intentio loquentis. Nam juramentum eſt, ſi adhibeantur quævis verba vel ſigna cum intentione jurandi, ut docent Suarez, Azor, Sanchez, alii, etſi illa juramenti ſignificandi vim non habeant: nam tunc per verba illa quæcumque ſint, loquens vult aſſumere Deum in teſtem. In dubio de ejus intentione judicari debet ſecundùm communem verborum, quibus uſus eſt, acceptionem.

Quæſt. II. *Quotuplex eſt juramentum?*

Reſp. Juramentum dividitur. 1. In explicitum, quo Dei teſtimonium expreſsè invocatur, dicendo v. gr. *Deum teſtor, Juro per Deum, Per Deum ita eſt, Deum teſtem invoco, &c.* Et implicitum, quo implicitè ſolùm Deus adducitur in teſtem, ut *Per Deum, Vivit Deus*, hoc eſt, per vitam Dei, ſeu per Deum viventem: vel cùm quis jurat per creaturas nobiliores, in quibus Dei potentia, vel alia perfectio ſpecialiter elucet, vel quæ habent ſpecialem relationem ad Deum: tunc enim earum author tanquam in illis repræſentatus ſeu præſens cenſetur in teſtem adduci, ut ſi dicas, *Juro per Cœlum, per Terram, per Templum, per Evangelium, per fidem Chriſtianam, &c.* Ex Matth. 23. *Quicumque juraverit in Templo, jurat in illo, & in eo qui habitat in ipſo. Et qui jurat in Cœlo, jurat in throno Dei, & in eo qui ſedet ſuper eum.* Item *per Sanctos* intuitu Dei, qui in eis peculiari modo habitat, & virtutem ac veritatem oſtendit. Vel *Per meam animam, in animam meam:* nam Deus in anima rationali ſpecialiter ſplendet tamquam in imagine, proindeque cenſetur Deus in ea ſplendens adduci in teſtem. *Sanchez, Suarez, & alii.*

2. In ſolemne, quod fit cum aliqua ſolemnitate, v. gr. certa verborum formula, vel coram Notario & duobus teſtibus, vel in judicio, vel contactu Evangelii, aut Reliquiarum. Et ſimplex, quod fit absque ſolemnitate.

3. In conteſtatorium, quo Deus ſolùm ut teſtis vocatur, v. gr. *Per Deum.* Et execratorium, quo Deus in teſtem ſimul & vindicem advocatur, unde fit per imprecationem, ut, *Puniat me Deus, Damner, Volo mori, Dæmon me auferat, Nunquam videam Deum, ſi, &c.* Nam hæc fieri nequeunt niſi ex Dei vindicis ac judicis mandato. Item, *Per meam vel alterius vitam, aut ſalutem, vel in vita, ſalute:* nam ſenſus eſt: Deus auferat mihi vel illi vitam, ſi, &c. Item, *ſuper animam meam:* nam ſenſus eſt: Damnum patiatur anima mea, niſi ita ſit; & iſtud, *Ita me Deus adjuvet*, hoc eſt: Niſi ita ſit, Deus me non adjuvet. Cùm autem execrationes, quæ Dei nomen vel Sanctorum, aut noſtra Myſteria continent, ex ira proferuntur, tunc ſunt blaſphemiæ: quia contumelioſè pronuntiantur.

4. In aſſertorium, quo confirmatur dictum vel factum de præſenti vel præterito, aut propoſitum de futuro ſine promiſſione, ut cùm quis jurat ſe facturum aliquid, licèt illud nemini promittat. Et promiſſorium, quo quis confirmat promiſſum, & ſe obligat alicui ad ali-

aliquid pro futuro. Hocque est vel absolutum, vel conditionatum, quod scilicet habet conditionem expressam, aut tacitam, ex dispositione juris vel intentione jurantis.

Quæst. III. *An & quando licet jurare?*

Resp. 1. Licet cum certis conditionibus jurare. Constat, 1. Ex Deut. 6. *Per nomen illius jurabis.* Et, Psalm. 62. *Laudabuntur omnes qui jurant in eo.* 2. Ex traditione & praxi Ecclesiæ, 3. Quia juramentum est actus latriæ, quo jurans tacitè testatur Deum habere rerum omnium cognitionem, & veracitatem infallibilem, ac providentiam rerum humanarum.

Imò est obligatio jurandi, 1. Quando à superiore legitimè exigitur. 2. Quoties necessarium est ad subveniendum proximo: nam lex charitatis obligat ad ejus necessitati subveniendum medio licito, præsertim facili, quale est juramentum.

Resp. 2. Ut licitè fiat juramentum, requiruntur tres conditiones seu comites, scilicet veritas, judicium, & justitia. Ita omnes, & constat tum ex Jerem. 4. *Jurabis, Vivit Dominus, in veritate, & in judicio, & in justitia.* Tum quia si una ex illis deest, committitur irreverentia in Deum.

Veritas exigit, ut jurans prudenter & certò judicet verum esse id quod dicit; & moraliter certus sit se verum effecturum id, quod promittit. Judicium, ut cum discretione, prudentia, consideratione, maturo examine veritatis, ac reverentia, nec sine necessitate & gravi causa juretur. Justitia demum exigit, ut juramentum promissorium vel assertorium de futuro sit de re licita & honesta.

Quæst. IV. *An semper est mortale, si una ex illis conditionibus desit?*

Resp. 1. Si veritas desit, vel putetur deesse, vel dubia sit juranti, est perjurium, & semper mortale peccatum, etiam in re levi asserta. *Ita omnes Theologi.* Prob. Quia 1. Deus non potest sine gravi irreverentia ac injuria adduci in testem falsitatis, sive in re magna, sive in parva, vel jocosa. *Quia per hoc datur intelligere, vel quòd Deus veritatem non cognoscat, vel quòd falsitatem testari velit.* S. Thom. 2. 2. quæst. 98. art. 2. quod est valde injuriosum Deo; nam alioqui non esset summè verax, nec proinde Deus; cùm vel levissima falsitas summæ ac infinitæ veracitati repugnet. Unde assumere Deum in testem mendacii vel levissimi, est ex natura actionis Deo negare infallibilem ac summam veracitatem. Præterea (ut ait S. Thom. quæst. cit. art. 3.) *Ea quæ ex se sunt peccata venialia, vel etiam bona ex genere, si in contemptum Dei fiant, sunt peccata mortalia. Unde multo magis quidquid est, quod de sui ratione pertinet ad contemptum Dei, est peccatum mortale: perjurium autem de sui ratione importat contemptum Dei. Unde manifestum est quod perjurium ex sui ratione est peccatum mortale.* 2. Ex S. August. serm. 28. de verbis Apost. *Perjurium peccatum esse, & grande peccatum, nemo dubitat.* 3. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Vocare Deum in testem mendacii levis, non est tanta irreverentia, propter quam velit aut possit damnare hominem.*

nem. Quare omne perjurium strictè dictum, quod est mendacium juramento confirmatum, seu falsum juramentum, mortale est, etiam si joco fiat. *Ille qui jocosè perjurat, non evitat divinam irreverentiam, sed quantum ad aliquid magis auget; & ideo non excusatur à peccato mortali.* Sanctus Thomas, 2. 2. quæst. 98. art. 3. ad 2.

Porrò latiùs à S. Hieronymo & jure aliquando sumitur, nempe pro quolibet juramento illicito, etiam vero, sed sine necessitate facto.

Ergo mortaliter peccat, 1. Qui jurat id de quo dubitat, vel non est certus; nam exponit se periculo jurandi falsum. Imò pejerat; nam mentitur, asserens tanquam certum id, quod putat tale non esse. 2. Qui jurat verum, putans esse falsum: nam talis formaliter & spectato ejus conceptu jurat falsum, & mentitur, cùm loquatur contra mentem; habetque voluntatem adducendi Deum in testem falsitatis. 3. Qui jurat id, quod verum est, & tale putat, sed levibus conjecturis adductus. Ita Catechism. Romanus; quia exponit se periculo jurandi falsum. 4. Ex communi, qui aliquid juramento promittit sine voluntate implendi: nam jurans se aliquid facturum, jurat se habere firmam voluntatem faciendi: unde si non habeat, mentitur. Vel si juret se facturum id, quod scit sibi esse impossibile; quia non potest habere propositum efficax implendi: nam propositum non est de re impossibili cognita ut tali; idque etiamsi res sit moraliter tantùm impossibilis, quia jurat se facturum id, quod judicare debet non facturum. Item si dubitet an possit aut debeat præstare: nam pejerat, vel saltem se exponit periculo pejerandi; & in his omnibus deficit certa veritas de præsenti, quam semper in re qualibet habere debet juramentum promissorium, & quæ exigit, ut sit animus firmus & certus promissa perficiendi.

Resp. 2. Quoad defectum judicii, constat 1. esse semper mortale, si defectus considerationis sit circa juramentum ipsum, vel circa veritatem propter periculum perjurii; ut si deliberatè jures sine prudenti judicio de veritate, vel sine consideratione ad hoc requisita, etsi contingat esse verum quod juras, nam exponis te periculo jurandi falsum. Hinc peccant mortaliter, qui factum quod auditu tantùm, vel aliis signis non omnino certis cognoverunt, tanquam certò cognitum jurati affirmant. Item qui jurant de alicujus peritia, judicium ferunt sine sufficienti illius notitia, & certitudine de illa. Si verò defectus considerationis sit solùm circa necessitatem & gravitatem rei, ex communi sententia est solùm venialis, seclusis contemptu, scandalo, & periculo jurandi falsum; ut cùm quis certus de veritate, non satis considerat an sit causa sufficiens jurandi.

Constat 2. esse peccatum saltem veniale jurare sine necessitate, vel magna utilitate, ex Matth. 5. *Ego dico vobis non jurare omnino....... Sit autem sermo vester, Est, est: Non, non, &c.* Et Jacob. 5.

Nolite jurare quodcumque juramentum...... ut non sub judicio decidatis. Non est irreverentia contra summam Dei majestatem, quòd interponatur ejus authoritas & ipse adducatur in testem sine necessitate, vel magna utilitate, aut ad res vanas ac leves confirmandas. Sic illicita sunt juramenta urbanitatis gratia emissa, ut non ingrediendi vel egrediendi priùs, defectu necessitatis & gravitatis rei. Ea autem non videntur violari, si jurans altero urgente præcedat; tùm quia imbibunt hanc tacitam conditionem, *Si non nimium repugnaveris, non præcedam;* tum quia illud juramentum cedens in honorem alterius, remittitur ab eo, cùm jure cedens contendit ut jurans prior transeat.

Non est tamen, ex communi sententia, mortale jurare sine necessitate, vel super re levi, aut vana, sed vera & licita; modò absit contemptus, scandalum, & periculum pejerandi: quia in hoc non censetur gravis irreverentia. Ita S. Antonin. p. 1. tit. 14. cap. 4. ibi: *Requiritur judicium, id est, discretio, ut scilicet non juretur, nisi in casu necessitatis, vel magnæ utilitatis ...... aliàs jurando leviter, ut communiter fit etsi verum sit & licitum quod juratur, est peccatum, non tamen mortale, nisi fieret in contemptum.* Qui tamen sæpe jurant sine necessitate pejerandi, periculum incurrunt, & proinde mortaliter peccant. Nam qui sic jurant ex consuetudine, propter nimiam facilitatem, & proclivitatem per eam contractam leviter & temerè jurant; suntque in periculo morali jurandi sine judicio prudenti de veritate, ideóque pejerandi.

Resp. 3. Quod spectat ad defectum justitiæ, constat, 1. Eum, qui jurat se facturum rem illicitam sine animo faciendi, esse perjurum, quia juramentum mendacio confirmat. 2. Eum, qui jurat se facturum rem graviter illicitam, duplex mortale peccatum admittere: unum, quòd velit rem graviter malam, alterum contra religionem: nam gravis est in Deum irreverentia Dei authoritate ac testimonio se firmare in proposito Deum graviter offendendi: in hoc enim est gravis abusus nominis & authoritatis Dei. Hinc, cap. *Qui Sacramento* 22. quæst. 4. dicitur: *Qui sacramento se obligaverit, ut litigans cum quolibet ad pacem nullo modo redeat; pro perjurio uno anno à communione Corporis & Sanguinis Domini segregatus, reatum suum eleemosynis, fletibus, & quantis potuerit jejuniis absolvat.* 3. Esse pejus jurare de re venialiter mala patranda, quàm de re indifferenti, vel de honesta sine causa. Communiùs tamen docent esse solùm veniale grave; quia putant non esse gravem irreverentiam, nisi fiat cum quadam contumelia, vel verbis, quæ blasphemiam sonant, aut adsit periculum perjurii. 4. Esse mortale contra religionem juramento confirmare injuriam mortalem, ut gravem detractionem veram, vel contumeliosam: nam assumere nomen Dei tanquam instrumentum ad gravem injuriam proximo inferendam, ideóque Deum graviter offendendum, gravis est in Deum irreverentia. An autem propriam culpam mortalem præteritam juramento affirmare cum jactantia & delectatione sit, præter culpam lethalem jactan-

ctantiæ & delectationis, mortale peccatum contra religionem, alii asserunt, quia putant esse gravem irreverentiam: alii probabiliùs negant, eo quòd juramentum per se non cadat in illam assertionem ut malam, sed ut veram.

Nota. Per præceptum, *Non assumes nomen Dei tui in vanum*, non solùm prohibentur omnia juramenta contra honorem Dei facta, sed etiam quælibet vana usurpatio ejus nominis.

Quæst. V. *Quæ & quanta est obligatio juramenti promissorii, & assertorii de futuro?*

Resp. 1. Est obligatio sub mortali præstandi rem licitam juramento promissam, vel assertam, saltem si res illa sit gravis. *Ita omnes.* Constat, 1. Ex Matth. 5. *Reddes Domino juramenta tua.* Et, ex cap. 10. de jurejur. ubi Summus Pontifex statuit Clericum ab Ecclesia removendum, eo quòd non solverit pensionem aliquam juramento promissam. 2. Quia hæc obligatio ex suo genere gravis est: nam est obligatio virtutis religionis, & ex præcepto colendi Deum. Ergo ejus violatio est ex suo genere mortalis. Deinde tendit ad firmanda pacta inter homines, controversiasque dirimendas: ad quem finem assequendum necesse est, ut ex tali juramento nascatur gravis obligatio servandi promissa: alioquin hoc vinculum non esset satis firmum, & facile ab hominibus rumperetur.

Idem docent Toletus, Lessius, & alii, etiamsi res sit levis. Quia 1. Jurans se aliquid facturum, Deum testem assumit se non solùm habere animum faciendi, sed etiam se facturum, nisi legitima causa excuset: & sic authoritate divina se obligat ad servandum promissum. Unde duplex veritas exigitur, una præsens, scilicet animus rem juratam præstandi; altera futura, scilicet illius executio suo tempore futura. Ergo si non exequatur, facit, quantùm in se est, ut Deus falsum testatus sit: voluit enim ut Deus testaretur aliquid futurum. 2. Si non servatur juramentum, etsi de re levi, efficitur Deus testis falsitatis; veritas quippe talis juramenti consistit in conformitate cum re promissa: nam ab eo quòd res est, vel non est pro tempore importato, propositio est vera, vel falsa. Hinc S. Thom. quæst. 89. art. 7. ait: *Tenetur ut faciat verum esse id quod juravit: alioquin deest veritas juramento.* 3. Est mortale contemnere Dei authoritem interpositam pro quacumque re. Aliud est de violatione voti, quæ in re levi est solùm venialis, quia non est gravis injuria nec irreverentia in Deum, non præstare rem levem promissam, quæ parum conferat ad ejus honorem. At est gravis injuria adducere Deum in testem falsitatis etiam in re levi, & quantùm est in se, efficere ut testatus sit falsum in quavis re: neque enim stare potest veracitas Dei infinita, si Deus possit testari falsum in re aliqua etsi levi; ac proinde rem levem juratam non exequi est facto negare veracitatem Dei, & quantùm est in se, illam destruere.

Verum S. Antoninus, p. 2. tit. 10. cap. 4. §. 1. Sylvester, Sotus, Navarrus, Suarez, Sanchez, Azor, Sylvius, & alii communiter aut saltem commu-

muniùs docent, juramentum promissorium obligare tantùm sub veniali in re levi, sive ea res levis sit tota materia promissionis, sive solum pars illius. Probant, quia 1. Rem futuram promittens juramento, Deum adducit dumtaxat in testem, se habere animum implendi promissum, & se obligare ex authoritate Dei, ad illud præstandum, pro capacitate scilicet materiæ, seu rei promissæ. Unde si rem levem juramento promissam cum animo eam verè præstandi, omittat, non mentitur, quia nihil dicit aut facit contra mentem, sed solùm eam mutat. Ergo non inducit Deum in testem mendacii; sed infideliter agit, nolens nunc præstare rem sub authoritate divina promissam. Quæ infidelitas est irreverentia in Deum, mortalis quidem in re gravi, sed venialis in re levi. Negant autem eum, qui aliquid juramento promittit, propriè assumere Deum in testem futuræ executionis juramenti, sed adduci solùm volunt in testem præsentis promissionis, & obligationis promissa perficiendi inde ortæ, & tanquam fidejussorem quoad executionem futuram.

2. Sicut in humanis contractibus quando quis assumitur testis promissionis, non censetur inductus fuisse ad testificandum falsum, si postea non servetur promissum; sed solùm ut attestetur de contractu præsenti & obligatione inde orta: ita Deus non adducitur ut testis falsi, quando assumitur ut testis promissionis juramento firmatæ cum animo eam implendi, quamvis postea non impleatur; ideóque tunc Deus non efficitur testis falsitatis si non servatur promissum.

Fatentur quidem rem juramento promissam dari debere etiam ex reverentia debita authoritati divinæ, quæ interposita fuit ad corroborandam promissionem. Quare si promissio non impleatur, peccatur contra reverentiam authoritati divinæ debitam: sed volunt hanc irreverentiam esse gravem vel levem pro gravitate, vel levitate materiæ, seu rei promissæ; perinde ac violatio voti est gravis vel levis culpa & irreverentia pro gravitate vel levitate rei Deo promissæ.

Itaque hi Doctores sentiunt Deum numquam adduci in testem futuræ executionis promissionis, sed tantùm in testem promissionis, & obligationis inde ortæ, & voluntatis promissa præstandi. Quæ quidem obligatio pertinet non solùm ad virtutem justitiæ & fidelitatis, sed etiam ad religionem propter interpositam authoritatem Dei; & commensuratur capacitati materiæ, ita ut gravis sit in re gravi, levis verò in re levi promissa. Juramenti autem promissorii veritas consistit in conformitate ejus cum proposito se obligandi, verè promittendi, & promissa perficiendi.

Nota. Licèt juramenti obligatio non transeat ad hæredes, cùm sit obligatio propria voluntate suscepta ex juratione, ideóque personalis; tenentur tamen ex justitia implere juramenta realia defuncti, quæ non fuerint per injuriam extorta: nam succedunt in onera realia defuncti, sicut in ejus jura. Defunctus autem per promissionem juramento confirmatam con-

contrahit onus & debitum reale, quod proinde transit ad hæredes. Debent etiam impleri erga hæredes promissarii: quia actiones & jura defuncti transeunt ad illos.

Item jurans obedientiam alteri ratione dignitatis & officii, verbi gratia, Episcopo, tenetur vi juramenti obedire omnibus ejus successoribus in ea dignitate seu officio, ex cap. 14. *de jurejur.* quia censetur jurasse obedientiam omni habenti tale officium seu dignitatem, quæ est causa & ratio juramenti.

Resp. 2. Juramentum promissorium habet easdem conditiones, limitationes, & extensiones expressas ac tacitas, quas promissio, vel contractus, cui adjicitur, habet ex mente contrahentium, ex dispositione juris, vel recepta consuetudine; eodemque modo explicandum est, ex cap. 25. *de jurejur. & l. ult. cod. de non numer. pecun.* Nam talis est intentio jurantis; & juramentum non mutat, sed præcisè confirmat contractum ac promissionem secundùm eorum naturam, & eodem modo quo intelliguntur & accipi solent, non aliter: solumque addit obligationem religionis. Sic jurasti puellæ nuptias, scilicet nisi illa fornicetur, &c. quia promissio ipsa sic intelligitur, nec aliter obligat. Hinc juramentum conditionatum non obligat ad rem promissam, donec impleatur conditio, ex cap. 3. *de jurejur.* quia conditio suspendit pactum, & proinde juramenti obligationem. Obligat tamen ad expectandum eventum conditionis.

Resp. 3. Juramentum de futuro sine promissione obligat: quia simplex assertio de futuro confirmata juramento, obligat ex virtute religionis ad faciendam veram rem assertam de futuro. Et jurans se aliquid facturum absque promissione, jurat non solùm se habere voluntatem id præstandi, sed etiam suo tempore facturum, sicque tenetur efficere veram assertionem suam de futuro. Suarez, Sanchez, &c.

Porrò de juramentis servandi statuta Communitatis, Collegii, Capituli, &c. docet cum multis Sanchez, ea intelligenda esse ita obligare, ut res illa servanda continetur in statutis: nimirum si statutum est tanti momenti, ut obliget sub mortali, obligabit juramentum sub mortali: si autem sit leve, ita ut sub veniali tantùm obliget, juramentum sub veniali obligabit. Ratio est, quòd hic non juret præcisè servare rem illam in statuto contentam, sed prout continetur in statuto, seu statutum ipsum quale est. Ergo obligatio juramenti metienda est juxta statuti obligationem. Ita Sanchez, qui inde infert, virtute hujus juramenti non teneri jurantem ad observanda ea statuta, quæ recepta non sunt, aut in desuetudinem abiere; quia hoc juramentum est de solis statutis servandis quatenus obligant. Ergo quoties ex quavis causa obligare desinunt, cessabit perinde juramenti obligatio; quia jam illa non sunt statuta, atque juramentum fuit illis accessorium, quatenus statuta erant. Item eo solo modo juramentum obliga-

ga-

gabit ad ſtatuta ſervanda, quo illa recepta ſunt.

In generalibus verò juramentis obediendi Prælato, aut Rectori, jurata obedientia non cenſetur exigi, inquit Reginaldus, niſi id ipſum exprimatur præcipiendo in virtute præſtiti juramenti, vel alia verborum forma æquivalenti.

Quæſt. VI. *Quibus caſibus juramentum non obligat?*

Reſp. His. 1. Si ſit de re illicita etiam venialiter, ex reg. jur. 58. in 6. *Non eſt obligatorium contra bonos mores præſtitum juramentum:* nam juramentum non eſt vinculum iniquitatis, ex cap. 18. *de jurejur.* Enim verò nemo poteſt obligari ad peccandum, cùm contra quisque teneatur ad non peccandum; alioquin teneretur ad duo contradictoria, ideóque ad impoſſibile. Imò qui rem illicitam faceret ob juramentum, bis peccaret: nam præter peccatum illud, quod patraret, gravem irreverentiam contra Deum admitteret, utendo ejus nomine & authoritate tanquam vinculo ac inſtrumento ſeu motivo ad eum offendendum. Quare non obligat juramentum de re, quæ ſit in damnum tertii, cap. 28. *de jurejur.* vel contra bonum publicum, aut legem divinam, vel eccleſiaſticam, vel etiam civilem, niſi hæc ſit immediatè in favorem privati, cui licitè renuntiare poſſit. Nam illicitum eſt damnum alteri ſine juſta cauſa & legitima authoritate inferre, bono publico nocere, & leges violare. *Non enim dicenda ſunt juramenta, ſed potius perjuria, quæ contra utilitatem eccleſiaſticam, & SS. Patrum veniunt inſtituta,* ait Concil. gener. Lateranen. III. c. 16.

2. Si ſit de re inutili, id eſt, quæ neque ex ſe, neque ex fine aut circumſtantiis, ad Dei obſequium, vel hominis utilitatem conducit. Nam juramentum non eſt vinculum rerum vanarum & otioſarum, nec Deus vult illas fieri ob nominis ſui reverentiam. Imò tale juramentum eſt peccatum, cum ſit abuſus ſancti & terribilis nominis Dei, & irreverentia in Deum. Aliud eſt cùm res de ſe indifferens ordinatur ad finem bonum, ad quem conducit; vel eſt utilis alteri, in cujus gratiam jurata eſt: ut ſi juraſti te nullas merces, niſi à Titio empturum, obligaris. Nam honeſtum eſt reddere proximo rem promiſſam, quæ ei utilis & grata eſt: juramentum autem de opere honeſto obligat.

3. Si ſit de re impeditiva majoris boni, & contraria conſiliis Chriſti; ut ſi jures te non ingreſſurum Religionem: nam Deus non vult illud ſervari, cùm majus Dei obſequium impediat. Obligat tamen, ſi res illa ſit promiſſa homini, & ei utilis: quia homo vult illam fieri ob ſuam utilitatem, & habet jus ad illam. Unde illam præſtando exercetur debitus actus veracitatis, fidelitatis, juſtitiæ, & religionis. Hinc ſi juraſti dare viginti aureos Petro diviti; non potes illos dare pauperibus, licèt ſecluſa promiſſione, hoc ſit melius. Nam, ex cap. 28. *de jurejur.* ſervari debet juramentum homini præſtitum, quando non vergit in æternæ ſalutis diſpendium, nec redundat in alterius detrimentum injuſtum.

4. Si

4. Si sit de re impossibili: nam ex Reg. jur. *Impossibilium nulla est obligatio*; cùm nemo possit ad impossibile obligari.

5. Si fuerit error vel dolus circa rei promissæ substantiam. Quia deest consensus substantialis circa juramentum: nam jurans non habet intentionem jurandi rem illam, circa quam errat, sed aliam quam apprehendit: ut si jures te daturum vas aliquod, putans esse æneum, cùm sit aureum. Idem dic si error versetur circa causam finalem, quia etiam deest verus consensus, cùm desit motivum verum volendi; & jurans censetur jurare sub conditione. Si res ita est: ut si jures te daturum viginti Petro, eò quòd falsò asserat tibi favisse in aliquo negotio.

6. Si promissio jurata non fuerit acceptata ab homine, in cujus gratiam facta est. Quia juramentum sicut ipsa promissio includit hanc conditionem: Si ab altero acceptetur: secùs si promissio facta sit in honorem Dei, ut si alteri juramento promittas, te Sacramenta suscepturum, Religionem ingressurum, &c. Tunc enim est votum juratum, cùm ad Deum directè spectet, & ejus intuitu fiat: unde statim acceptatur à Deo.

Quæst. VII. *An juramentum injustè extortum obligat?*

Resp. Affirm. Nisi sit de re illicita. Hoc certissimum est apud omnes, inquit Sanchez. *Prob.* 1. Quia est verum juramentum: Ergo ex eo oritur obligatio religionis erga Deum, cujus authoritas interposita est: cum hæc obligatio ex natura rei sit inseparabilis à juramento, quod est de re licita, nec alteri noxia. 2. Ex cap. 6. & cap. 8. *de jurejur.* ubi Alexander III. loquens de juramento ex gravi & injusto metu extorto, ait: *Non est tutum quemlibet contra juramentum suum venire, nisi tale sit, quod servatum vergat in interitum salutis æternæ.* Nec Ecclesia tale juramentum irritat, sicut votum ex metu gravi injusto extortum. Nec obstant cap. 28. *de jurejur.* & cap. 2. *de pact.* in 6. ubi dicitur, Pacta, quæ secluso juramento sunt irrita, servari debere eo accedente, dum licitè possunt; si præstitum sit sine vi & dolo. Nam Pontifex vult solùm pacta illa non firmari juramento vi vel dolo præstito, & juramentum extortum relaxationis causam ex seipso præbere ob injuriam quam continet. Equidem juramentum non firmat promissionem, quæ nulla esset: at firmat assertionem inclusam in promissione.

Hinc 1. Captivus tenetur cum periculo vitæ redire in carcerem, quò se rediturum juravit illud prævidens, licèt mors & carcer sint injusta: nam cùm hæc promissio prudens sit, jurans enim exitum sine illa non obtinuisset; nec mutatio circa rem promissam facta sit; ejus executio, nempe reditus, est actus licitus, & opus fortitudinis, patientiæ, magnæ veracitatis & fidelitatis, ideóque est materia juramenti; nec is censetur se occidere, sed tantùm se exponere periculo mortis ob justam causam. *Ita Toletus, Suarez, Delugo, Sanchez, &c. & est saltem communior sententia.* Item reus tenetur non fugere, etiam cum periculo mortis præviso, si juravit non

non fugiturum: nam juramentum de re licita præstitum in gratiam tertii obligat.

Hinc 2. Qui latroni ex metu mortis juravit se daturum pecuniam, & insuper eum non denuntiaturum, non tenetur quidem ad non denunciandum, quia hæc pars juramenti est illicita, utpote contra bonum publicum; sed tenetur pecuniam promissam tradere: non quidem ex vi promissionis injustè extortæ, cùm actio injuriosa non possit dare jus injurianti in injuriatum invitum, sed ex religione erga Deum, cui soli acquiritur obligatio: ideóque fur semper tenetur accepta restituere ob injuriam illatam. Potest tamen jurans juramenti relaxationem petere, vel solutam pecuniam repetere. Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 89. art. 7. ad 3. *In juramento, quod quis coactus facit, duplex est obligatio. Una quidem, qua obligatur homini cui aliquid promittit; & talis obligatio tollitur per coactionem, quia ille qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promissum non servetur. Alia autem est obligatio, qua quis Deo obligatur, ut impleat quod per nomen ejus promisit; & talis obligatio non tollitur in foro conscientiæ, quia magis debet damnum temporale sustinere, quàm juramentum violare. Potest tamen repetere in judicio quod solvit, vel prælato denuntiare, non obstante quod contrarium juravit: quia tale juramentum vergeret in deteriorem exitum, esset enim contra justitiam publicam.*

Quæst. VIII. *Quid dicendum de juramento ficto & doloso?*

Resp. 1. Juramentum exteriùs factum sine animo jurandi, est semper intrinsecè malum. Quia 1. est mendacium: nam sic jurans exteriùs significat se habere animum jurandi, quem tamen non habet. 2. Est irreverentia in Deum abuti ejus nomine & majestate ad decipiendum proximum. 3. Est intrinsecè malum avertere finem principalem juramenti, qui est firmare veritatem, & sinceritatem, & pacta. At nisi homines graviter obligarentur ad habendam sinceram intentionem, cùm jurant, prorsus everteretur juramenti finis, & securitas, ut notat Suarez, inde inferens obligationem hanc esse gravem, utpote ortam ex intrinseca ratione juramenti, & reverentia divini testimonii. 4. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Cum causa licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit levis, sive gravis.*

Hinc juramentum sine animo jurandi factum etiam de veritate, in contractibus, in judiciis, in re quavis gravi semper est mortale contra religionem. Nam est gravis illusio, & abusus nominis Dei contrarius fini juramenti: si enim homines scirent posse fictè jurari sine peccato mortali, nil æstimarent juramentum. Et ita docet communis sententia, quoties juramentum legitimè petitur, vel spontè fit. Sed idem dicendum videtur, etiamsi minùs legitimè exigatur.

A fortiori semper est mortale sic fictè jurare falsum, cùm semper sit gravis irreverentia in Deum, ipsum exteriùs adducere in testimonium falsitatis; & ipsa verba secundùm se habeant turpitudinem & indecentiam gravem.

Respon-

Reſponſio. 2. Etſi juramentum factum ſine animo jurandi, ſit ſolùm fictio juramenti; cùm verba per ſe non habeant efficaciam, niſi ut ſunt vera ſigna mentis; tamen eſt obligatio faciendi quod juratur, ratione injuſtitiæ, vel damni inde orti aut orituri, vel ſcandali, ſi non præſtetur. Nam quiſque tenetur cavere ne ex ſua actione ſequatur alteri damnum ac ſcandalum, & ſecutum tollere. Imò juramentum doloſum, ſaltem ſi non injuſte exigatur, impleri debet ex virtute religionis; quia, ut ait Valentia, præceptum naturale religionis obligat ad tuendum honorem divinum, non ſolùm efficiendo verum id, in cujus confirmationem revera invocatum eſt divinum teſtimonium, ſed etiam id, quod rationabiliter poteſt credi fuiſſe divino teſtimonio confirmatum: alioqui minueretur per ſe loquendo honor divinus.

Reſp. 3. Qui jurat cum reſtrictione mentali, aut æquivocatione, 1. Peccat mortaliter contra religionem: nam gravem irreverentiam Deo infert, abutendo ejus nomine & authoritate ad decipiendum injuſtè proximum; eſtque perjurus: *Perjuri ſunt, qui ſervatis verbis expectationem eorum, quibus juratum eſt, deceperunt*, ait S. Auguſt. epiſt. 224. Enimverò reſtrictio mentalis, & æquivocatio propriè ac ſimpliciter dictæ, ſunt mendacium. Nam in illis locutio totaliter ſumpta eſt contra mentem; cùm neque ex ſe, neque ex circumſtantiis habeat vim ſignificandi totam propoſitionem internam, ſed ſolùm ſignificet id, quod verba in ſenſu obvio per ſe feruntur in talibus circumſtantiis; quod quidem eſt contra mentem. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem. *Qui mediante commendatione, vel munere ad magiſtratum, vel officium publicum promotus eſt, poterit cum reſtrictione mentali præſtare juramentum, quod de mandato regis à ſimilibus exigi ſolet, non habito reſpectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum.* 2. Talis peccat etiam contra juſtitiam, quando juramentum juſtè exigitur, vel ſponte fit, ut in judiciis, contractibus, &c. Nam violat jus quod alter habet ne decipiatur, & ut clarè, ſincerè, & ſecundùm ejus intentionem juretur. Quare deceptor obligatur juramento ſecundùm intentionem illius, qui jurat; nam tenetur tollere deceptionem injuſtam. Ita S. Thom. 2. 2. quæſt. 89. art. 7. ad 4. ibi: *Quando non eſt eadem jurantis intentio, & ejus cui jurat, ſi hoc proveniat ex dolo jurantis, debet juramentum ſervari ſecundùm ſanum intellectum ejus, cui juramentum præſtatur. Unde Iſidorus dicit: Quacumque arte verborum quis juret, Deus tamen qui conſcientiæ teſtis eſt, ita hoc accipit ſicut ille cui juratur, intelligit ...... Si autem jurans dolum non adhibeat, obligatur ſecundùm intentionem jurantis. Unde Gregorius dicit, l. 27. moral. Humanæ aures talia verba noſtra judicant, qualia foris ſonant: divina verò judicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur.*

Hinc rogatus juridicè, an crimen aliquod admiſerit, quod per ſe non admiſit, ſed per alium cui id præcepit, perjurus eſt, ſi juret ſe non admiſiſſe: quia hoc juramentum accipiendum eſt ſecundùm legitimum ver-

verborum ſenſum, quem aut ex communi acceptione ſeu uſu habent, aut in quo canones & leges accipiunt. At feciſſe verè dicitur non ſolùm ille qui per ſe ipſum fecit, ſed etiam qui fieri mandavit, cap. 6. *de ſent. excomm.* & lib. 1. §. *de vi & vi armata.* Ita Sanchez.

Reſp. 4. Juramentum factum cum animo jurandi, ſed ſine animo ſe obligandi, vel implendi, 1. Eſt obligatorium: nam eſt verum juramentum, cùm ad hoc ſufficiat voluntaria invocatio Dei in teſtimonium. At obligatio ex natura rei inſeparabilis eſt à juramento, ſuppoſita materia licita; nec jurans poteſt hanc ullatenus vitare, ſed neceſſariò tenetur illam implere ob interpoſitam authoritatem Dei ſaltem per modum fidejuſſoris. *Ita Suarez, Leſſius, Valentia, & alii multi.* 2. Ex communi ſententia, ſemper eſt mortale, tum quia gravis eſt irreverentia in Deum adducere eum in teſtem, nolendo obſtringi illius teſtimonio, vel obligationem inde contractam implere: tum quia eſt perjurium, cùm ſit mendacium juramento confirmatum; nam jurans vocat Deum in teſtem voluntatis ſe obligandi, & implendi, quam ſignificant voces ex uſu & fine juramenti, quamque ſcit ſe non habere.

Nota. Clerus Gallicanus ann. 1700. has propoſitiones ut pernicioſas, & bonæ fidei contrarias damnavit: *Qui intentionem jurandi non habet, licet falsò juret, non pejerat, etſi alio crimine tenetur, puta mendacii alicujus. Qui jurat cum intentione non ſe obligandi, non obligatur ex vi juramenti.*

Quæſt. IX. *Quot modis tollitur obligatio juramenti promiſſorii?*

Reſp. Ex communi ſententia his. 1. Materiæ mutatione, videlicet ſi res jurata fiat poſtea impoſſibilis, vel illicita ob ſuperioris prohibitionem, vel prorſus inutilis ad intentum finem, vel noxia ei, cui promiſſa eſt. *Cùm aliquis jurat, vel promittit ſe facturum voluntatem alterius, intelligenda eſt debita conditio: Si ſcilicet id, quod ei mandatur, licitum ſit, & honeſtum, & poſſibile, ſive moderatum*, ait S. Thom. quæſt. 98. art. 2. ad 3. Item ex communi ſententia, ſi fiat aliqua mutatio ita notabilis, ut res jurata videatur in alio ſtatu conſtituta, & diverſa notabiliter ab ea, quæ promiſſa eſt, ex cap. 17. & 25. *de jurejur.* Nam talis mutatio quaſi aliud objectum facit, ad quod jurantis intentio non extenditur, ut ſi juraſti te jejunaturum certo die, & eodem die incidas in morbum gravem.

Hinc parentes qui jurarunt ſe punituros liberos, vel heri famulos, non tenentur eos punire, ſi pœna jurata digni non ſint, quia invalidum fuit ab initio juramentum, utpote de re illicita; vel licèt pœna digni ſint, ſi punitio videatur plus obfutura quàm profutura; vel ſi filius corrigi paratus, veniam petat; nam notabiliter mutatus eſt ſtatus rei; & juramentum comminatorium habet hanc conditionem tacitè intellectam, *Niſi ſit meliùs non ſervare, Niſi punitio inutilis ſit.* Nam ſicut

ficut juramentum non est vinculum iniquitatis, ita nec est impeditivum majoris boni, nec vinculum rerum vanarum & inutilium. Idem dic si id accidat, quod si fuisset juramenti tempore, jurans temerarius ac insipiens haberetur: nam tunc ad id nullatenus se extendit jurantis intentio.

2. Condonatione seu remissione facta ab eo, in cujus solius favorem juratum est, ob substractionem materiæ; nisi res promissa fuerit principaliter in honorem Dei. Nam hoc ipso quòd promissarius promissioni renunciat, tollit juramenti materiam, quod proinde jam non obligat.

3. Commutatione facta à superiore justa de causa, si promissio facta sit Deo. Si verò facta sit in utilitatem hominis, & ab eo acceptata, res promissa potest commutari cum ejus consensu.

4. Irritatione facta ab eo cui persona seu voluntas jurantis, vel materia juramenti est subjecta, sicut dixi de voto. Nam juramentum non obligat in damnum seu præjudicium tertii, & fit sub conditione. Nisi contradixerit talis persona; alioqui res jurata esset illicita, utpote contra jus alterius. Sic Superior Regularium potest validè, etiam sine causa, irritare juramenta subditorum, pater filiorum, maritus uxoris, dominus servi, circa ea, quæ eorum potestati subjiciuntur, & in iis casibus in quibus possunt eorum vota irritare. *Ita S. Thomas.*

5. Si alter non servet promissa, cap. 3. *de jurejur.* Ratio horum generalis est, quia in juramento promissorio, sicut in voto & promissione, hæ conditiones generales secundùm canones & communem usum includuntur, *Si potero; Si res non mutetur notabiliter; Si acceptes; Nisi remittas; Si is, cui voluntas vel materia subest, non contradicat, aut aliter disponat: Salvo jure superioris; Si alter stet promissis, suam obligationem impleat.* Unde non impleta conditione cessat obligatio.

6. Demum dispensatione, quæ fieri potest ob justam causam à superiore habente ordinariam potestatem dispensandi in votis, ut sunt Episcopi, non tamen ii, qui solùm habent potestatem delegatam dispensandi in votis: nam juxta stylum Curiæ Romanæ, privilegium dispensandi in votis distinguitur à privilegio dispensandi in juramentis. *Ita Navarrus, Azor, Lessius, &c.*

Juramentum tamen promissorium, sicut votum, factum in commodum tertii, & ab eo acceptatum, non potest sine ejus consensu relaxari, nec commutari etiam in melius à superiore, cùm alter per acceptationem jus ad rem illam acquisierit, nisi in tribus casibus. 1. Ob bonum commune, quod privato præferri debet: ut si quis juratus promiserit alteri beneficii sui resignationem, Episcopus alium multò digniorem & aptiorem judicans, posset illum solvere ab obligatione juramenti. 2. In pœnam alicujus criminis, in materia, quæ superioris jurisdictioni subjaceat. 3. Ratione injuriæ juranti illatæ, ut cùm juramentum fuit metu, vel fraude extortum, &c.

Quæst. X. *An licet exigere juramentum ab eo, qui prævidetur pejeraturus?*

Resp. Non licet personæ privatæ, etiam in judicio. *Ita S. Thomas*, quæst. 98. art. 4. *Sanchez, Reginald. Vasquez, Suarez, hanc vocans communem doctrinam, &c.* Prob. 1. Ex S. August. serm. 28. de verbis Apostol. *Si scit, & cogit jurare, homicida est; ille enim suo perjurio se perimit: sed iste manum interficientis & expressit & pressit.* 2. Cùm tunc nulla sit utilitas exigentis, meritò censetur consentire perjurio, & illius occasionem offerre. 3. Tenemur ex charitate impedire peccatum proximi, saltem cùm facilè possumus. Sed tunc facilè potest impediri perjurium, cùm nulla sit utilitas exigendi à tali juramentum. Nec quis habet jus illud exigendi, nisi quatenus ad debitum recuperandum conducit; sed ad hoc non conducit, cùm alter prævidetur pejeraturus. Hoc procedit etiamsi alter spontè se offerat: quia tunc exigens tribueret illi occasionem perjurii exequendi, & consentiret executioni pravæ voluntatis.

Id tamen licet judici ad instantiam partis: quia id exigit juris ordo, & officium judicis, qui debet procedere secundùm publicam scientiam, ad quam hoc juramentum inservit. Quo casu non judex, sed is, qui jus dicere debet, censetur juramentum exigere. Ita S. Thomas, *suprà*.

Obj. Licet interdum exigere juramentum ab eo, qui prævidetur juraturus per falsos deos, ut docet S. August. in cap. *Movet*. 22. quæst. 1. Ergo à pari, &c.

Resp. Disparitas est, quòd juramentum quamvis per falsos deos, valeat ex parte jurantis ad faciendam fidem, & firmandum pactum; ac proinde potest esse medium utile ad avertendum grave damnum petentis. Licet autem ex gravi necessitate ab aliquo petere id, quod potest licitè præstare, etsi prævideatur peccaturus. At perjurium cognitum non potest prodesse privato, ideóque non est justa causa illud non impediendi.

Sed quid, si dubites an alter sit pejeraturus?

Resp. Tunc potes exigere juramentum in re gravi. Quia in dubio nemo præsumitur malus, aut peccaturus; & hoc potest esse utile ad recuperandum id quod tibi debetur, nec aliter potest illud recuperare.

Quæst. XI. *Quid dicendum de consuetudine jurandi?*

Resp. Quisque tenetur sub mortali consuetudinem jurandi sine necessitate vitare, & contractam evellere. Quia hæc affert morale periculum pejerandi, ut constat experientia, & ex cap. 26. de jurejur. *Ex frequenti & incauta juratione perjurium sæpe contingit.* Et ex S. Augustin. epist. 89. *Jurandi consuetudine & in perjurium sæpe caditur, & semper perjurio propinquatur.* Idem docent S. Chrysostomus, homil. 24. ad popul. Isidorus, &c. Ratio est, quia hæc consuetudo propter nimiam facilitatem & proclivitatem ex ea contractam constituit hominem in periculo morali jurandi leviter ac temere, ideóque sine consideratione sufficienti ad judicium prudens ac certum de veritate, & consequenter in periculo juran-

randi falsum. At quisque tenetur sub mortali vitare ac tollere periculum morale peccandi mortaliter; nam *qui amat periculum, in illo peribit,* Eccli. 3. Et quisque tenetur graviter velle efficaciter vitare peccatum mortale. Ergo, &c. Hinc illud, Eccli. 23. *Jurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa...... Vir multùm jurans implebitur iniquitate, & non discedet à domo illius plaga.*

Quod verum est etiam de consuetudine jurandi absque advertentia an juretur, necne, ut rectè docent Suarez, Sanchez, &c. quia hæc consuetudo exponit periculo proximo incidendi in juramenta falsa, quæ quamvis inadvertenter & sine animo jurandi prolata sint, habent tamen turpitudinem ac difformitatem objectivam, ob quam graviter disconveniunt naturæ rationali, & ratione cujus homo tenetur ea non velle, neque in se neque in causa: quippe exteriùs sonant perjurium; & eum sensum ingerunt audientibus. Hæc autem juramenta indeliberata sunt sufficienter voluntaria ac libera in causa, nempe in consuetudine, & in negligentia eam extirpandi. A fortiori id verum est de consuetudine jurandi advertenter & indiscriminatim sive verum sive falsum, vel jurandi inadvertenter circa rei juratæ veritatem: quia exponit proximo periculo jurandi falsum. *Ita Suarez, Azor, Sanchez, & alii.*

CAPUT V.

De vitiis & peccatis Religioni oppositis.

Nota. Peccata religioni opposita sunt ex genere suo mortalia, & cæteris paribus graviora iis, quæ fiunt contra alias virtutes morales: nam opponuntur virtuti inter morales præstantissimæ. Hæc duplicis generis sunt: alia quæ opponuntur per excessum, & nomine superstitionis comprehenduntur, non quòd Deus nimium vero cultu coli possit, cùm sit infinito honore & amore dignus: sed quòd adhibeatur cultus inordinatus, ac vitiosus. Alia per defectum, quæ irreligiositatis nomine exprimuntur.

ARTICULUS I.

De Superstitione, & ejus speciebus.

Quæst. I. Quid est superstitio?

Resp. Est cultus inordinatus ac vitiosus veri vel falsi numinis. Unde duplex est generatim, una ex parte rei cultæ, & est cultus falsi numinis; & alia ex parte modi colendi, qua verus Deus, sed modo inordinato colitur: & dicitur vitiosus cultus veri Dei.

Quæst. II. *Quotuplex est species Superstitionis?*

Resp. 1. Duplex est ex parte modi colendi verum Deum, scilicet cultus falsus, & superfluus. Cultus falsus est, cùm falsa miracula prædicantur, vel scriptis mandantur, & sic verorum fides enervatur; vel falsæ Reliquiæ obtruduntur; vel cum authori-

tate propria proponitur aliquid tanquam institutum à Deo vel ab Ecclesia, quod reipsa non est: vel adhibentur cæremoniæ veteris legis, quæ sunt à Deo repudiatæ; vel cùm laicus Deum colit tamquam publicus Minister Ecclesiæ. Hæc superstitionis species est semper ex se mortalis: quia gravem irreverentiam Deo infert, graviterque repugnat ejus honori ac cultui, qui sola veritate nititur. *Spiritus est Deus: & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare.* Joann. 4.

Cultus superfluus est modus veri Dei colendi præter Dei & Ecclesiæ institutionem, aut communem fidelium usum, & inutilis ad honorem Dei, & ad excitandam spiritus devotionem, vel domandam concupiscentiam: ut orare adhibito certo numero, situ, colore cereorum; non nere die Sabbati in honorem B. V. interim aliis servilibus insistendo, &c. Nam superfluum est medium quod fini non congruit: finis autem divini cultus est honor Dei per subjectionem mentis, & corporis. *S. Thom. quæst. 93. art. 2.* Et cùm exterior Dei cultus ad interiorem ordinetur, omnis ille, qui ad interiorem non conducit, superfluus est, qualiscumque illum adhibentis sit intentio. Hæc superstitio, juxta communem sententiam, est solùm venialis, modò actio aliunde nulla lege sit prohibita & absit scandalum, & contemptus cæremoniarum Ecclesiæ ac communis fidelium usus: quia & materia levis, & irreverentia non censetur gravis ob simplicitatem. Secus, si fiat post prohibitionem superioris. Si tamen in Missa, vel in administratione sacramentorum, relictis rubricis, aliæ cæremoniæ, etiam pro sua devotione & secluso contemptu adhiberentur, videtur non posse excusari à mortali, ob materiæ gravitatem, & periculum grave, & gravem præsumptionem.

Cultus dicitur etiam superfluus ratione certitudinis vanæ, id est, non nixæ promissione divina; ut cùm quis certò credit se à tali morbo vel periculo liberandum, gestando imaginem, vel reliquias Sanctorum, vel verba Scripturæ, &c. Quia licèt hæc pia sint; tamen à talibus nullus effectus absolutè & infallibiliter expectari potest, cùm nullam habeant virtutem naturalem, nec divinam promissionem absolutam.

Resp. 2. Quinque sunt species superstitionis ex parte objecti, quod colitur, seu cultus falsi numinis, nimirum Idololatria, Divinatio, vana observantia, ad quam revocantur Maleficium, & Magia.

Quæst. III. *Quid & quotuplex est Idololatria?*

Resp. 1. Idololatria est supremus ac divinus cultus creaturæ exhibitus; sive est actus, quo cultus supremus & soli Deo debitus, tribuitur creaturæ, ut oblatio sacrificii facta idolo, & quodvis signum honoris, quo quis creaturæ tamquam Deo se submittere intendit, verbi gratia genuflexio, suffitus, &c. Hinc patet esse scelus maximum: cùm per illam honor soli DEO vero debitus tribuatur creaturæ, & sic gravissima injuria DEO inferatur, sicut in republ. maximum crimen

est

eſt ſubditum pro rege agnoſcere, eique regium honorem deferre. Hinc à S. Gregorio Nazianzeno, orat. 38. idololatria vocatur *Extremum & primum malorum;* & à Tertullian. lib. de idololatria, cap. 1. *Principale crimen generis humani.*

Sunt autem per ſe tria ſigna externa propria latriæ, nempe Sacrificium, Templum & Altare, quæ proinde ſine gravi crimine nulli creaturæ offerri poſſunt. Alia verò ſigna, quibus Deus colitur, ut genuflexio, inclinatio capitis, latriæ vel inferiori cultui convenire poſſunt, & ab intentione vel à circumſtantiis determinantur.

Reſp. 2. Triplex eſt Idololatria; alia perfecta, qua quis divinum honorem idolo defert, quia falsò putat eſſe Deum. Alia minùs perfecta, cùm quis creaturæ cultum externum ſoli Deo debitum defert, non credens eam habere divinitatem, ſed ex pravo affectu, v. gr. ex odio veri Dei, vel cupiditate aliquid à diabolo aliave creatura obtinendi: hæc ob malitiam voluntatis, eſt crimen gravius quàm perfecta. Et alia ſimulata, cùm quis ſine exiſtimatione divinitatis, & interno affectu colendi, ſed ex ſolo metu mortis, ſupremum cultum creaturæ exteriùs ſolùm exhibet. Hæc eſt etiam ſemper mortale peccatum; nam continet gravem injuriam ac irreverentiam in Deum, deferendo creaturæ honorem externum ſoli Deo debitum. Eſtque crimen læſæ majeſtatis divinæ: ſicut qui externis ſignis ſubdito honorem regium externum ſeriò præſtaret, committeret crimen læſæ majeſtatis humanæ. Eſt etiam mendacium pernicioſum contra religionem, ac confeſſionem fidei, cùm cultus exterior ſit ſignum interioris.

Quæſt. IV. *Quid, & quotuplex eſt Divinatio?*

Reſp. 1. Divinatio eſt ſignificatio, vel inquiſitio occultorum ope dæmonis expreſsè vel tacitè invocati. Dico, *occultorum*, id eſt quæ ab homine propria induſtria cognoſci nequeunt. Quod ſi res illæ à ſolo Deo cognoſci poſſunt, ut ſunt ſecreta cordis, & futura libera, involvitur tacita idololatria; quia dæmoni tribuitur honor divinus, ei attribuendo quod eſt Dei proprium, & ab eo expectando quod à ſolo Deo obtineri poteſt. Si verò ſint tales, quas dæmon naturaliter ſcire poteſt, ut ſunt actus externi hominum præſentes vel præteriti, eſt nihilominus mortalis culpa; quia continet invocationem & ſocietatem ſaltem implicitam cum dæmone jurato Dei hoſte, quod quandam defectionem à Deo, & gravem in eum irreverentiam continet.

Reſp. 2. Divinatio ex parte pacti duplex eſt: nam alia fit cum expreſſa invocatione dæmonis, ſeu pactione cum eo: ut cùm quis verbis dæmonem invocat, vel aliquid uſurpat per quod putat dæmonem cooperari. Alia fit cum invocatione tacita & implicita: ut cùm ad occultorum notitiam obtinendam adhibentur media vana & improportionata; tunc enim talis notitia non poteſt expectari niſi à dæmone, cùm conſtet ejusmodi ſigna vana à DEO non eſſe inſtituta, nec à bonis Angelis exhibe-

hiberi, nec habere connexionem naturalem cum illa: ut dum quis cupit furem cognoſcere invertendo cribrum, aut proferendo certa verba.

Reſp. 3. Divinatio ex parte medii multiplex eſt; ſcilicet Præſtigium, cùm dæmon variis apparitionibus oculos perſtringit; Necromantia, quæ fit per mortuos in ſpeciem ſuſcitatos; Chyromantia, quæ per lineas manus; Aruſpicium, quod per viſcera animalium; Auſpicium, quod per motum, ſitum, aut numerum avium: Augurium, quod per garritum avium; Aſtrologia judiciaria, quæ per ſitum ac concurſum ſiderum; Sors divinatoria; item divinatio quæ fit per ſomnia, vel ſigna in aere, aqua, igne, corporibus terreſtribus apparentia, &c. Sed ex communi ſententia hæc omnia inter ſe ſpecie morali non differunt, quia non habent malitiam notabiliter inter ſe diverſam.

Nota 1. Aliquos effectus naturales, verbi gratia ſerenitatem, pluviam, tempeſtatem conjicere licet ex avium & animalium motu, garritu, volatu: nam hæc ſunt proportionata cognitioni talium, ſaltem probabili.

Nota 2. Duplex eſt Aſtrologia; alia naturalis & licita, qua ex ſiderum concurſu prænuntiantur eclypſes, venti, pluviæ, frigus, æſtus, & ſimiles effectus, qui cum illis connexionem naturalem habent. Alia judiciaria, qua ex ſiderum concurſu futura libera prædicuntur. Hæc à Scriptura, Patribus, & multis Conciliis, & utroque Jure, & à Sixto V. conſtitut. 17. graviter damnatur ac prohibetur, cùm actus liberi non poſſint per aſtra cognoſci, quippe qui ab aſtris non pendent, ſed à ſola voluntate libera. Sicque Aſtrologia illa continet ſuperſtitionem, ſicut aliæ divinationes: cùm fundetur in aſtris tanquam in ſignis. Quòd ſi fundetur in aſtris tamquam in cauſis, erit etiam hæreſis, nam tollitur libertas humana.

Nota 3. Triplicis generis ſunt Sortes, nempe diviſoriæ, conſultoriæ, & divinatoriæ. Diviſoriæ ſunt eæ, quibus decernitur cui aliquid tribuendum ſit. Licitè adhibentur ſive ad hæreditatis diviſionem, ſive ad litis compoſitionem, quando jus utriusque partis apparet æquale, & utraque pars in ſortitionem conſentit. Item quoties non apparet ratio cur alter alteri in alioquo commodo vel incommodo debeat præferri, ex Proverb. 18. *Contradictiones comprimit ſors: & inter potentes quoque dijudicat.* Nam non ſunt ſuperſtitioſæ, quia non aſſumuntur ad inveſtigandum aliquid occultum: nec injuſtæ, cum ordinentur ad quemdam contractum, in quo æqualis eſt contrahentium conditio, ut res ſit illius, cui ſors obtigerit. Sortes tamen omnes vetitæ ſunt in electionibus eccleſiaſticis, cap. 3. *de ſortib.* Nec licet etiam officia ſecularia ſorte diſtribuere, ob periculum eligendi indignum aut minus dignum. Nam beneficia & officia tum eccleſiaſtica tum ſæcularia conferri debent dignioribus, qui non ſorte, ſed diligenti inquiſitione rationis cognoſci poſſunt.

Sor-

Sortes consultoriæ, quibus inquiritur quid in aliqua re obscura sit agendum, sunt illicitæ, nisi ex inspiratione divina fiant: quia continent saltem tentationem Dei, & periculum deceptionis diabolicæ. Imò sunt superstitio, si à dæmone cognitio expectetur. Quare sub anathemate prohibentur, cap. *Sortes* 26. quæst. 5.

Sortes divinatoriæ, quibus inquiritur res occulta vel futura, ut si quis ex taxillorum projectione & dispositione divinet quis sit obtenturus victoriam, beneficium, &c. sunt vera superstitio: nam sunt medium vanum & improportionatum huic effectui, ideóque intervenit in iis tacita dæmonis invocatio: & graviter prohibentur multis canonibus, *caus.* 26. quæst. 5.

Nota 4. Licèt aliqua somnia possint à Deo immitti; qui tamen facilè & temerè somniis credit, non excusatur à gravi culpa, etsi dicat se credere illa esse à Deo. Quia morali periculo dæmoniacæ deceptionis se exponit: & quantùm est ex se vult illis credere, etiamsi à dæmone sint. Ita Suarez. *Multos enim errare fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in illis.* Eccli. 34. Quando autem somnium ad peccatum, vel ad aliquid imprudens aut vanum impellit, aut post somnum homo remanet animo turbato & minùs prompto ac propenso ad opera virtutum, certum est illud non esse à Deo.

Itaque divinatio per somnia, cùm quis illis utitur quasi certis regulis ad cognoscendum, vel omittendum aliquid circa vitæ christianæ aut civilis officia, aut circa futura libera, est mortale peccatum superstitionis: nam his somniis se immiscet diabolica deceptio, & sic tacita cum dæmone initur societas. Hinc graviter prohibetur à Deo. Levitic. 19. *Non augurabimini, nec observabitis somnia.* Et, Deuteron. 18. *Nec inveniatur in te qui observet somnia, &c. omnia enim hæc abominatur Dominus.*

Quæst. V. *Quid, & quotuplex est observantia vana?*

Resp. 1. Observantia vana est superstitio, qua ad effectum aliquem obtinendum adhibentur media vana, inutilia, & improportionata; vel qua quis ex observatione eventus fortuiti actiones suas vanè dirigit. Non differt à divinatione, nisi quòd hæc ad cognitionem occultorum ordinetur, illa verò ad effectum externum, vel opus observantis. Quare quæ dicta sunt de divinatione, debent cum proportione accommodari vanæ observantiæ.

Resp. 2. Dividitur. 1. In eam, quæ fit cum expressa dæmonis invocatione, seu pactione, ut cùm quis verbis dæmonem invocat, vel usurpat aliquid, per quod scit dæmonem operari; & in eam quæ fit cum implicita ac tacita invocatione dæmonis, ut cùm sine invocatione verbis facta adhibentur ad aliquid assequendum media vana & improportionata, nec à DEO instituta.

Dividitur. 2. In tres species. Prima est ars notoria, qua ad scientiam aliquam repentè & sine studio acquirendam usurpantur media vana & improportionata, ut verba ignota, certæ pre-

ces, aliqua potio, &c. & tunc tribuitur dæmoni quod ſoli Deo convenit, ſcilicet infundere ſcientiam. Secunda eſt obſervantia ſanitatum, qua ad ſanandos morbos hominum vel animalium, aut vitam ac valetudinem conſervandam adhibentur media vana, & per ſe inania, ut certa ſigna, nomina ignota, cæremoniæ inanes, certæ figuræ, numeri, caracteres ignoti, &c. aut etiam remedia naturalia, ſed quibus aliqua frivola ſeu vana adjunguntur tamquam neceſſaria, ut herbæ collectæ in vigilia S. Joannis Baptiſtæ; aut etiam adhibentur preces, verba Scripturæ, geſtatio reliquiarum, vel ſchedarum verbis Evangelii inſcriptarum cum vana circumſtantia, ut ſi inſerantur aliqua falſa, apocrypha, incerta, aut verba ignota, ineptave; vel ſi vis & efficacia precum conſtituatur in modo eas ſcribendi vel proferendi, aut in tali charta, tali figura, tali hora; vel ſi preces, verba Scripturæ, geſtatio reliquiarum adhibeantur cum certa perſuaſione obtinendi ſanitatem aut alios effectus, puta non moriendi ſine confeſſione, vitandi infortunii, &c. Tertia eſt obſervantia eventuum, qua quis ex eventu fortuito conjicit aliquid proſperi vel adverſi, & inde actiones ſuas moderatur: ut ſi quis manè domo egrediens, pedem offendat, & ideo domum revertatur timens aliquid infauſti; vel ſi quis credat aliquos dies eſſe infauſtos, ideóque negotia omittat, alios verò fauſtos, quibus ea conficiat: quod prohibetur, cap. *Quis* 26. quæſt. 7. Nam cùm iſta nullam habeant vim naturalem, vel ſupernaturalem ad ea mala vel proſpera annuntianda, nec cum illis connexionem habeant, obſervatur ut ſigna vana, quibus cooperatur dæmon, ut animos hominum talibus vanitatibus implicet, & à Deo ac virtutibus avertat.

Nota. Cognoſcitur & fit vana obſervantia. 1. Si ad effectum aliquem obtinendum adhibeatur aliquid, quod nullam habet vim ſeu proportionem naturalem, nec à Deo per ſe vel per Eccleſiam inſtitutum eſt ad talem effectum, aut communi uſu fidelium approbatum; tunc enim non poteſt effectus expectari niſi à dæmone, cùm Deus ſe vanis rebus non immiſceat: ideóque tunc eſt ſaltem tacita dæmonis invocatio, & cum eo pactio: ut ſi quis geſtet amuleta, ligaturas, involucra falſis caracteribus conſignata, contra vulnera, vel ſubitam mortem, &c. 2. Si medio naturali vel ſupernaturali adjungatur aliqua res, vel circumſtantia falſa aut vana tanquam neceſſaria & efficax: quia cùm illa non ſit verum medium, neceſſe eſt ut adhibeatur inſtar ſigni, quod cùm non ſit à Deo, continet pactum occultum cum dæmone, & ejus invocationem implicitam. 3. Cùm preces, vel verba ſacra, aut reliquiæ uſurpantur cum certa perſuaſione obtinendi infallibiliter effectum. Nam cùm neque ex natura ſua, neque ex promiſſione divina habeant vim infallibilem, & abſolutam, effectus non poteſt infallibiliter expectari niſi à dæmone: ut ſi recitentur preces promittentes recitantibus mortis ſubitæ, vel certi periculi vitationem; nullæ enim preces talem vim abſolutam & infallibilem habent. *S. Antoninus.* Secùs, ſi proferantur verba

Scri-

Scripturæ, aut gestentur reliquiæ, vel recitentur quædam preces, quæ nec falsum, nec vanum contineant, ad obtinendum aliquid à Deo, si saluti nostræ expedire judicaverit, non tribuendo illis vim certam & absolutè infallibilem: hoc enim pium ac bonum est, modò nulla vana circumstantia contaminetur. 4. Cùm ex rebus vel verbis sacris effectus vanus expectatur: ut si proferantur verba sacra ut annulus moveatur: nam virtus divina non efficit vana & inutilia; & ideo ista referuntur saltem tacitè ad dæmonem, qui maximè cupit rebus vel verbis sacris honorari.

Quæst. VI. *Quid est Magia?*

Resp. Magia generatim est ratio efficiendi mira, hoc est, quæ habent causam occultam, sed creatam, ac proinde quæ non superant vires naturales hominis vel Angeli: in quo mira differunt à miraculis, quæ superant vires omnes naturales, & à solo Deo fieri possunt. Duplex est Magia, naturalis & superstitiosa. Naturalis est ratio efficiendi mira industria humana absque dæmonis opera, unde est licita. Magia superstitiosa & illicita est ratio efficiendi mira ope dæmonis, estque species vanæ observantiæ. Hæc duplex est ratione finis seu effectus: nam vel exercetur ad ostentationem, aut commodum proprium vel alienum, & vocatur simpliciter Magia: vel fit ad nocendum aliis, & tunc dicitur Maleficium.

Quæst. VII. *Quale peccatum est Divinatio, & quævis vana observantia, ac Magia?*

Resp. Est semper de se mortale, à quo sola ignorantia invincibilis excusat, qualis non est in rudibus, qui moniti se ab iis non abstinent, vel qui in dubio ea exercent. Nec potest esse veniale ratione materiæ. *Est communis sententia.* Prob. 1. Ex Deuteron. 18. *Cave ne imitari velis abominationes illarum gentium. Nec inveniatur in te .... qui ariolos sciscitetur, & observet somnia atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, nec qui Pythones consulat, nec divinos, aut quærat à mortuis veritatem. Omnia enim hæc abominatur Dominus, & propter istiusmodi scelera delebit eos.* 2. Ex Patribus, & multis Conciliis. 3. Ex cap. 2. *de sacrileg.* ubi Sacerdos, qui ex astrolabio authorem furti inquirere voluit, etsi sine intentione invocandi dæmonem, gravissimè peccasse dicitur, & à ministerio altaris per annum integrum suspenditur. 4. Quia in talibus continetur invocatio dæmonis, & pactio quædam cum eo vel expressa, vel saltem implicita seu tacita. Nam quoties ad cognitionem, aut effectum aliquem obtinendum adhibetur aliquid vanum, & per se ad id inutile, nec à Deo vel ab Ecclesia institutum, necesse est ut talis cognitio vel effectus expectetur à dæmone, & ejus ope obtineatur, cùm obtineri nequeat per vim talis medii, utpote per se inutilis & improportionati, nec Deo, qui res illas vanas non instituit, nec iis utitur; nec à bonis Angelis, qui nil agunt nisi Dei jussu: unde tunc facto invocatur dæmon, à quo id expectatur, & cum eo initur, quædam societas: usurpando ea quibus se immiscet, & cooperatur. Omnis autem invocatio,

pactio, vel ſocietas etiam implicita cum dæmone, perpetuo Dei hoſte, in quavis re, eſt graviter injurioſa Deo, & in ejus contemptum cedit, cùm homo relicto Deo ad hoſtem ejus infenſiſſimum honoremque divinum affectantem confugiat; quod eſt crimen læſæ majeſtatis divinæ, ſicut in rep. ſocietas & commercium cum hoſte Principis eſt crimen læſæ majeſtatis, præſertim ſi ille conetur in omnibus actionibus Principi contumeliam inferre. Hinc illud. 1. Corinth. 10. *Nolo vos ſocios fieri dæmoniorum.*

Nec obſtat quòd aliquis teſtificetur ſe renuntiare omni pacto; quia reipſa facit contra ſuam teſtificationem, hoc ipſo quòd medium vanum uſurpat: nam facto ipſo opem dæmonis implorat, & vult tacitum pactum, volendo uti rebus vanis & improportionatis ad aliquid obtinendum; cùm illud non poſſit expectari, nec obtineri niſi à dæmone, qui ſolus talibus rebus cooperatur, & ſe immiſcet: teſtificatio autem facto contraria nil excuſat, & eſt illuſoria. Gravius tamen crimen eſt, & invocatio & pactio ſic explicita, cùm ſit expreſſa voluntas dæmonem verbo aut facto invocandi, ideóque in confeſſione explicari debet. *Omnes igitur artes hujusmodi vel nugatoriæ vel noxiæ ſuperſtitionis, ex quadam peſtifera ſocietate hominum & dæmonum, quaſi pacta quædam infidelis & doloſæ amicitiæ conſtituta, penitus ſunt repudianda & fugienda Chriſtiano.* S. Auguſtin. lib. 2. de Doctrina Chriſt. cap. 33.

Hinc mortaliter peccant. 1. Qui occulta vel futura per media vana & improportionata inquirunt, prædicunt, enuntiant, vel qui tales conſulunt, aut eorum dictis fidem certam adhibent. Item qui alios de fortuna conſulunt ſeriò, vel cum ſcandalo: ſi autem joco tantùm, nec fides adhibeatur, & ſcandalum abſit, dicunt eſſe ſolùm veniale, quia ſuperſtitio non eſt perfecta, nec ſeria. Obſtat tamen, quòd conſulens cooperetur peccato mortali alterius, ideóque mortaliter peccet, niſi uterque joco tantùm agat; nam tunc videtur peccare ſolùm venialiter. 2. Qui notitia ex divinatione parta utuntur tanquam certa, vel actiones ſuas ſecundùm eam dirigunt. 3. Qui ad aliquid obtinendum media inepta & improportionata adhibent, etiam joci cauſa, ſed ex quadam curioſitate, ut experiantur quid caſu accidat, quamvis putent totum eſſe vanum & futile; nam ii tentant experiri an dæmon de facto ſe illis mediis immiſceat: ergo tentant cum dæmone ſocietatem habere, quod mortale eſt, etſi joco fiat. *Ita Caſtropal. la Croix, &c.*

Quæſt. VIII. *Quid eſt Maleficium?*

Reſp. Eſt ratio nocendi aliis ope dæmonis; unde continet triplicem malitiam mortalem, ſcilicet contra religionem, charitatem, & juſtitiam. Duplex eſt. Aliud dicitur veneficium, quo alicui in propria perſona, vel animalibus damnum infertur, morbis, doloribus, morte, &c. fitque multis modis, utendo vel cauſis naturalibus cognitis ope dæmonis, aut ſignis, ut cùm imagines pinguntur in aliqua parte, & tunc alii læduntur in ſimili parte corporis, vel ſigna quædam aliorum corporibus vel veſtibus applicando,

qui-

quibus durantibus malè afficiuntur. Aliud eſt amatorium ſeu philtrum, quod adhibetur ad carnalem amorem, vel odium excitandum, dæmone humores & phantaſiam commovente; unde oritur gravis tentatio, quæ tamen libertatem non adimit: quare qui philtro infecti in rem veneream conſentiunt, verè peccant mortaliter.

Porrò maleficium tolli poteſt. 1. Exorcismis, oratione, pœnitentia, jejuniis, & aliis pietatis operibus. 2. Remediis ex medicina petitis. 3. Deſtructione ſeu combuſtione ſignorum, quibus annexum eſt pactum, præcisè ut operum diaboli, ex Rituali Romano *de Exorcismis*. At non licet illud tollere per aliud maleficium, vel ſuperſtitionem, cùm ſit intrinſecè malum invocare dæmonem, vel ad id inducere.

Nota. Divinatores, magi, & malefici non ſunt abſolvendi, niſi omne pactum cum dæmone & commercium abjurent ac diſſolvant & omnia ſigna, artis magicæ inſtrumenta, libros, ſchedas, ligaturas comburant, & damna illata reſarciant. Quòd ſi chyrographum dæmoni dederint, non neceſſe eſt illud ab eo extorqueri, nam ad ejus deſtructionem ſufficit pœnitentia.

ARTICULUS II.

De Irreligioſitate.

IRreligioſitas eſt peccatum, quo Deus in ſe, vel in rebus, aut perſonis ſacris inhonoratur. Quintuplex eſt ſpecies, ſcilicet, blasphemia, tentatio Dei, ſacrilegium, ſimonia, & perjurium, de quo jam egi.

Quæſt. I. *Quid eſt Blasphemia, & quotuplex?*

Reſp. 1. Blasphemia eſt locutio contumelioſa in Deum. Triplex eſt ſpecie diverſa, nempe hæreticalis, imprecativa, & merè dehoneſtativa.

Hæreticalis eſt ea, quæ hæreſim continet, & ſic duplicem habet malitiam mortalem, nempe contra fidem, & religionem. Fit vel attribuendo Deo id, quod ei non convenit: ut ſi dicatur tirannus, crudelis, injuſtus, &c. Item, O miſerum Deum, vel de eo negando quod ei convenit: ut ſi dicatur non eſſe omnipotens, bonus, miſericors, non curare noſtra, non proſpicere rebus humanis, non omnia eſſe bene ordinata, dæmonem eſſe Deo meliorem, fideliorem, &c. vel tribuendo creaturæ quod Dei proprium eſt, ut ſi dicatur dæmon aliquid creaſſe, vel mundum regere, &c.

Hinc hæreticalis eſt hæc Blasphemia: *Denego Deum, Chriſtum:* quia denegatur Deo exiſtentia aut dominium: & iſta, *Denego Evangelia;* quia denegatur Deo veritas infallibilis. Item ſi dicas, *Denego Deum, ſi hoc ita non eſt:* quia negare Deum etiam ſub conditione cujusvis objecti, eſt negare quod Deo proprium eſt, ſcilicet exiſtentiam à quolibet objecto creato independentem. Si tamen non crederetur error per blasphemiam expreſſus, tunc non committeretur hæreſis, ſed grave peccatum contra confeſſionem externam fidei, & aliud contra honorem Dei.

Imprecativa eſt ea, qua quis Deo malum imprecatur: ut ſi dicas: *Utinam*

Deus non esset! non haberet potentiam! Sit maledictus, pereat Deus, &c. Hæc odium Dei continet.

Merè dehonestativa est ea, qua per modum contumeliæ & contemptus enuntiatur aliquid Deo conveniens, ut illud Juliani, *Vicisti Galilæe*: aut indignanter, irreverenter, irrisoriè, exprobrativè, contumeliosè nominatur Christi mors, caput, vel sacramenta, mysteria, ut cùm ex ira profertur contumeliosè Mors Dei: nam ista tunc dicuntur de Deo tanquam contemptibilia, & vituperabilia; & in his magnus Dei contemptus apprehenditur, unde graviter prohibentur, cap. *Si quis* 22. quæst. 1.

Revocantur ad blasphemiam alia signa contra Deum, licèt verba non adsint, ut in cœlum spuere, infrendere dentibus, &c. Item blasphemiæ sunt vituperia & verba contumeliosa tum contra res sacras, cùm ad Deum eorum authorem redundent; tum contra Sanctos: (quia, ut ait S. Thom. quæst. 13. artic. 1.) sicut Deus in Sanctis suis laudatur, in quantum laudantur opera, quæ Deus in Sanctis efficit; ita & blasphemia, quæ fit in Sanctos, redundat in Deum, qui in iis elucet specialiter; cùm habeant eximiam sanctitatem, quæ est excellentissima divinæ naturæ participatio: & ad hoc sufficit virtualis habitudo ad Deum. Quare, cap. 2. *de maledict.* graviter punitur: *si quis contra Deum, vel aliquem Sanctorum suorum, & maxime Beatæ Virginis, linguam in blasphemiam publicè relaxare præsumpserit.*

Imò blasphemia est maledicere creaturis irrationabilibus quatenus sunt creaturæ Dei, vel ejus instrumenta: ut tempestati: nam iis maledicere sub ea ratione est maledicere Creatori. S. Thom. quæst. 76. artic. 2. Blasphemia tamen immediatè in Deum prolata gravior est quàm in Sanctos: nam gravius est Deum in seipso contumelia afficere, quàm repræsentatum in Sanctis, & in his quàm in aliis creaturis.

Rursus blasphemia, sicut laus Dei, cui directe opponitur, alia est cordis, seu merè interna; alia oris seu externa, quæ verbis vel aliis signis externis exprimitur. *Ita S. Thom. quæst. 14. art. 1.*

Quæst. II. *Quale peccatum est blasphemia?*

Resp. Omnis blasphemia est per se peccatum mortale, nec admittit levitatem materiæ. Quia quælibet Dei contumelia, vel maledictio est gravis injuria, & contemptus Dei: nam per eam infinita Dei majestas positivè deprimitur & dedecoratur. *Nihil horribilius blasphemia, quæ ponit in excelsum os suum*, ait S. Hieron. lib. 7. in Isa. cap. 18. Hinc illud, Psalm. 36. *Maledicentes ei disperibunt.* Et in lege veteri morte puniebatur, Levit. 24. *Qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur.*

Nota 1. Ad mortalem blasphemiam non requiritur intentio expressa ac formalis Deum inhonorandi; sed virtualis & interpretativa sufficit, nempè cum quis liberè profert ea, quæ ex propria significatione vel communi apprehensione, & ex modo proferendi, aliisve circumstantiis, Dei inhonorationem continent, quamvis id fiat

ſine ullo pravo in Deum affectu, ſed ex joco, vel ad iram aut indignationem exprimendam. Quia hæc per ſe tendit in gravem Dei inhonorationem; & reipſa gravis eſt irreverentia, & inhonoratio Dei aſſumere verba ei contumelioſa, ad jocum vel iram exprimendam. Gravior tamen injuria eſſet, ſi hoc fieret ex directa intentione Deum inhonorandi, vel ex animo in Deum irato; & tunc ſæpè conjungitur cum odio ſaltem abominationis in Deum.

Nota 2. Blaſphemia hæreticalis, & imprecativa debet declarari ut plura peccata ſpecie diverſa. Nam prior præter irreligioſitatem ſeu contumeliam Dei, continet malitiam hæreſis, ſi adſit aſſenſus internus; vel ſi deſit, negationis externæ fidei contra præceptum confitendi fidem: poſterior verò malitiam odii Dei contra charitatem Dei. Item blaſphemiæ prolatæ contra Sanctos differunt ſpecie ab iis, quæ proferuntur contra ſolum Deum. Nam irreverentia, quæ fit contra aliquem Sanctum, ſemper habet duplicem malitiam; unam contra duliam, quæ inclinat ad colendum Sanctos propter eorum excellentiam ſupernaturalem creatam; & alteram contra virtutem religionis, quæ præcipit cultum Dei propter excellentiam increatam Dei: ex illa enim irreverentia in Sanctos redundat irreverentia in ipſum Deum propter peculiarem conjunctionem, quam habet cum Sanctis. Et licèt non intendatur irreverentia Dei, ſufficit tamen indirecta volitio ad contrahendam malitiam. Imò blaſphemiæ contra B. V. differunt ſpecie ab iis, quæ proferuntur contra alios Sanctos, cùm hyperdulia, qua colitur Dei Mater, ſpecie differat à dulia, qua coluntur alii Sancti, propter diverſitatem maximam excellentiæ in qua fundatur cultus Deiparæ. Blaſphemiæ verò in alios Sanctos omnes pertinent ad eandem ſpeciem, cùm ſint omnes contra duliam. *Ita Delugo.*

Nota 3. Qui habet conſuetudinem blaſphemias proferendi, vel ſibi, aut aliis dæmonem aut grave malum imprecandi: tenetur ſub mortali efficaciter proponere, & ſeriò conari eam evellere: alioqui toties peccat, quoties ad eam advertens, id omittit: quia vult ſaltem interpretativè permanere in morali periculo peccandi, cùm pravus habitus ad ſimiles actus vehementer pertrahat, & pariat neceſſitatem moralem peccandi. Et quandiu eam conſuetudinem non retractat, nec curat emendare, imputantur ei ad culpam mortalem blaſphemiæ omnes, quas ex ira aliqua, aut alio paſſionis motu, etſi ſine advertentia ad verborum ſenſum, profert. *Ita Toletus, Delugo, Sanchez, & alii multi.* Quia ſunt ſufficienter voluntariæ ac liberæ in cauſa non retractata, & quam emendare non curat. Quòd ſi contritione elicita quis interim dum diligenter curat illum habitum extirpare, ſubinde labitur ex inadvertentia & non ex negligentia, excuſantur à culpa: quia blaſphemiæ illæ impetu naturali effuſæ, non ſunt voluntariæ nec in ſe, nec in ſua cauſa, cùm conſuetudo, ut ſupponitur, efficaciter retractata ſit, & eam, quantùm poteſt, emendare cone-

conetur. *Quicumque verò blasphemantem audierint, eum verbis acriter objurgare teneantur, si circa periculum suum id fieri posse contingat, eundemque deferre, vel notificare apud Judicem Ecclesiasticum seu Sæcularem intra triduum debeant*, ait Leo X. in Concil. Lateran. V. sess. 9.

Nota 4. Appellatio nominis Dei, vel Jesu, vel Sanctorum, per modum loquendi, non tamen contumeliæ, ut *O Jesu! Deus bone, &c.* licèt non sit blasphemia, est tamen vana usurpatio nominis Dei, & culpa venialis contra religionem. Nam sanctum & terribile nomen Domini usurpare sine reverentia ac pietate, sed tanquam modum loquendi, est habere illud tanquam aliquid profanum, ideóque est irreverentia. Unde prohibetur, Eccli. 23. *Nominatio Dei non sit assidua in ore tuo, & nominibus Sanctorum non admiscearis: quoniam non eris immunis ab eis*, id est, à peccato irreverentiæ contra eos.

Nota 5. Assidua nominatio dæmonis licet sine imprecatione, sed per modum loquendi, cum Christianum non deceat, omnino vitanda est; & ratione scandali potést esse grave peccatum, notat Layman.

Quæst. III. *Quid est tentatio Dei, & quale peccatum?*

Resp. 1. Tentatio Dei est dictum vel factum, vel omissio ad capiendum experimentum divinæ alicujus perfectionis, ut potentiæ, bonitatis, &c. vel voluntatis, per effectum extraordinarium à Deo temerè expectatum. Deus autem tentatur dupliciter. 1. Expresè cùm ex directa intentione experimenti sumendi de aliqua Dei perfectione, aliquid fit, vel omittitur: ut si petatur miraculum ut innotescat Dei potentia, vel ejus in aliqua re voluntas omissis aliis mediis; vel si quis in puteum saliat ad explorandam Dei in se providentiam, 2. Implicitè, & interpretativè, quando etsi non intendatur tale experimentum, id tamen fit vel omittitur, quod ad nihil aliud videtur ordinabile nisi ad explorandum aliquam Dei perfectionem, vel voluntatem, ut si quis nolit uti mediis ordinariis, vel à Deo institutis, ad aliquid quod optat, sperans id à Deo solo, v. gr. sanitatem sine remediis, conservationem vitæ sine cibo & potu: vel si quis velit docere aut concionari sine ullo studio, &c. Huc etiam pertinent eæ probationes justitiæ vel innocentiæ, quæ fiunt per ferrum candens, vel aquam, aut per duellum, aut aliter, &c. damnatur, cap. *Mennam*. 2. quæst. 5. & cap. ult. *de purgat. vulg.* Si tamen ista fierent ex intentione experiendi, an Deus innocentiam hoc etiam modo tueatur, esset tentatio Dei expressa.

Resp. 2. Omnis tentatio Dei prohibetur, Deuteron. 6. & Matth. 4. *Non tentabis Dominum Deum tuum.* Estque per se peccatum mortale, sive fiat expresè ac directè; nam velle expresè aliquam Dei perfectionem explorare, est magnus Dei contemptus, & gravis irreverentia: sive fiat indirectè & tacitè: nam gravis est in Deum irreverentia, quòd vilis creatura negligat ac respuat ordinaria divinæ providentiæ media, velitque saltem interpretativè, ut Deus ad nutum illius sine necessitate leges suæ providentiæ immutet. Item mortale

eſt ex ſola curioſitate petere miraculum: nam eſt agere cum Deo tanquam cum ludione, ac curioſitatum fautore, & velle ut ſua omnipotentia aliquid mirabile ad hunc vanum finem efficiat, quod ſummam Dei ſapientiam ac majeſtatem valde dedecet.

Tentatio Dei quandoque adjunctam habet infidelitatem; ut ſi quis dubitans de aliqua Dei perfectione, vel providentia, eam miraculo experiri cupiat. Quandoque eſt etiam contra charitatem propriam, ut ſi conjuncta ſit cum periculo vitæ, aut gravis læſionis. Licet tamen petere à Deo miraculum ad bonum finem, vel ex ſpeciali ejus inſpiratione, vel ſi neceſſitas juſta, aut pia utilitas adſit, quando omnia media ordinaria non ſufficiunt, modò id petatur cum humilitate, & res tota divinæ voluntati committatur: nam tunc nulla eſt irreverentia in Deum.

Quæſt. IV. *Quid eſt Sacrilegium, & quotuplex?*

Reſp. 1. Sacrilegium eſt violatio ſeu indigna tractatio rei ſacræ, hoc eſt, rei Deo dicatæ, ſive ad Dei cultum ſpecialiter deſtinatæ. Violatur autem res ſacra, cùm aliquid fit, quod peculiariter ſanctitati illius, vel reverentiæ illi debitæ, ſeu Deo in illa debitæ repugnat: ſive violatio rei ſacræ eſt quælibet irreverentia in illam.

Reſp. 2. Cùm triplicis generis ſit res ſacra, ſcilicet perſona, locus, & res aliæ, idcirco tres ſunt ſacrilegii ſpecies, perſonale, locale & reale.

I. Sacrilegium perſonale eſt, quo indignè tractatur perſona ſacra, ut Clericus, vel Religioſus. Quod fit quatuor modis, 1. Eos injuſtè percutiendo, aut quamlibet aliam actionem violentam ac contumelioſam in eos injuſtè exercendo, contra privilegium canonis; *Si quis ſuadente.* 2. Eos ſubjiciendo tribunali ſæculari contra privilegium fori. 3. Imponendo eis tributa, vel onera publica ſine legitima authoritate contra immunitatem Eccleſiaſticam: nam hæc privilegia eis conceſſa ſunt intuitu religionis. 4. Omne peccatum contra caſtitatem à Religioſis, vel Clericis ſacro ordine inſignitis commiſſum, eſt ſacrilegium: quia per votum corpus ſuum & animam ſpecialiter Deo conſecrarunt quoad fugam omnis actus venerei. Hoc etiam incurrunt alii, qui cum ipſis peccant, cùm ei cooperentur.

Item cujuslibet voti violatio eſt ſacrilegium: nam eo ipſo quòd res per votum Deo dicata eſt, jam eſt jure divino ad Dei cultum deſtinata, ideóque ſacra. *Cajetanus, Azor, Bonacina, Leſſius, & alii.*

II. Sacrilegium locale eſt violatio loci ſacri, ut templi & cœmeterii. Qualis eſt omnis actio irreverentiam loci includens, aut ſpecialem habens cum ſanctitate loci vel cultu divino repugnantiam, ſive ex natura ſua, ſive ex prohibitione Eccleſiæ, videlicet.

1. Effractio, ſpoliatio, incenſio Eccleſiæ, everſio altaris, cap. 22. *de ſentent. excommunicat.* 2. Homicidium, effuſio illicita ſanguinis aut ſeminis humani, ſepultura excommunicati non tolerati, aut non baptizati; nam his polluitur locus ſacer. 3. Uſus profanus Eccleſiæ tanquam vulgaris

loci, ut si in ea fiant negotiationes, exercitium judiciorum sæcularium, seditio, conclamatio, vana & profana colloquia, confabulationes quælibet tempore divinii officii, vel quævis alia, quæ cultum divinum turbare aut impedire possunt, aut oculos divinæ Majestatis offendere, cap. *Decet*, *de immun. in 6.* Ex Conc. general. Lugdun. II. à quo hæc omnia prohibentur. 4. Extractio violenta rei è loco sacro, ubi lex asyli viget. 5. Furtum sive rei sacræ, sive rei profanæ in loco sacro, quamvis ibi non depositæ, ut crumenæ occulta abscissio, ex cap. *Quisquis 27.* quæst. 4. ubi Joann. VIII. ait: *Sacrilegium committitur auferendo sacrum de sacro, vel non sacrum de sacro, sive sacrum de non sacro.* Ubi autem lex non distinguit, nec nos distinguere debemus; sed generaliter & indistinctè accipiendum est, quod lex generaliter dicit. Et ad reverentiam Ecclesiæ pertinet, ut res omnes in ea positæ à furtis & injuriis sint liberæ. *Ita Suarez, Layman, Reginald. Filliucius asserens esse communem.* 6. Convivia, cap. 4. dist. 42.

III. Sacrilegium reale est indigna tractatio rei sacræ distinctæ à persona & loco. Res autem illæ dicuntur sacræ, quæ vel sanctitatem producunt, ut Sacramenta; vel quæ sacra significant, ut verba Scripturæ; vel quæ sacra repræsentant, ut imagines Christi & Sanctorum, item cæremoniæ sacræ; vel quæ sunt particulæ, aut res Sanctorum, ut Reliquiæ, vel quæ ad cultum Dei, & ejus ministrorum sustentationem, ususque pios sunt consecrata, seu destinata, ut vasa sacra, ornamenta: item bona temporalia Ecclesiæ, cap. 4. & *sequent.* 17. quæst. 4. &c. *Nulli* 12. quæst. 2. Et ex Concil. gener. Later. II. can. 10. & alii.

Porrò etiam sola omissione committitur sacrilegium, ut si Chrisma, vel SS. Eucharistia non satis custodiatur clavibus adhibitis: vel si vasa sacra, corporalia, pallæ, vestimenta, altaria, & similia non sint satis munda aut decora, ex cap. 1. & 2. *de custod. Euchar.* vel permittantur species corrumpi in pixide, &c.

Cùm autem in iis rebus diversæ sint habitudines ad sanctitatem, seu diversa sit ratio sanctitatis; ideo diversas constituunt species rerum sacrarum: & sic earum violationes sunt sacrilegia diversæ speciei. Lessius & alii addunt tempus Deo dicatum, nempe dies Dominicos ac Festos, eo quòd sint mensura actionum sacrarum, & ad illas destinati; quamvis alii dicant violationem festi non esse sacrilegium, sed quamdam irreligiositatem.

Hinc sacrilegium reale est indigna administratio, vel susceptio Sacramentorum, profanatio reliquiarum, imaginum, vasorum sacrorum; ut si quis utatur calice ad potandum, ornamenta sacra ad usus profanos adhibeat; abusio verborum Scripturæ non solùm ad errores confirmandos, sed etiam ad res profanas: unde Concil. Tridentin. sess. 4. verbi Dei violatores appellat, jubetque puniri eos, qui verba & sen-

ſententias ſacræ Scripturæ ad profana quæque convertunt, & torquent ad ſcurrilia, fabuloſa, vana, adulationes, detractiones, &c. Item invaſio bonorum ſive mobilium ſive immobilium, & jurium Eccleſiæ; ſuppreſſio piorum legatorum, defraudatio decimarum, &c. nam hæc ad Dei cultum data ſunt, ideóque Deo dicata.

Quæſt. V. *Quale peccatum eſt Sacrilegium?*

Reſp. Eſt peccatum mortale ex genere ſuo, quia per illud Deus in rebus ſacris inhonoratur; irreverentia enim rei ſacræ illata redundat in ipſum Deum, ad quem relationem habet, & ad cujus cultum deſtinata eſt. Præterea ratio ipſa dictat ſancta ſanctè & reverenter tractanda eſſe. Eſt autem tantò gravius crimen cæteris paribus, quantò res quæ violatur, eſt ſanctior & ſacratior. Poteſt tamen eſſe veniale ob levitatem materiæ, ut ſi unus aſſis in Eccleſia ſurripiatur.

Porrò cùm ſacrilegium novam ſpeciem peccati conſtituat ratione ſpecialis deformitatis oppoſitæ religioni, debet ſemper exprimi in confeſſione. Hinc circumſtantia perſonæ ſacræ in luxuria, & loci ſacri in furto, declaranda eſt: nam utrumque continet duplicem malitiam ſpecie diverſam, unam contra religionem, alteram contra caſtitatem vel juſtitiam. Imò quia omnia ſacrilegia non ſunt ejuſdem ſpeciei infimæ, nec gravitatis, debet, quoque exprimi in qua re fuerint commiſſa.

Quæſt. VI. *An omne peccatum in loco ſacro commiſſum contrahit ſpeciem ſacrilegii?*

Reſp. 1. Certum eſt contrahere, ſi ſit ſpecialiter ab Eccleſia prohibitum in loco ſacro, quales ſunt actus ſupradicti: quia quod prohibetur fieri in loco ſacro, prohibetur intuitu & ex motivo religionis. Unde tunc actus vetitus opponitur ſpecialiter virtuti religionis.

Reſp. 2. Omne peccatum ſaltem externum in Eccleſia commiſſum, contrahit inde malitiam ſacrilegii. Quia tale peccatum repugnat ſanctitati loci Deo conſecrati, & propriæ ejus inſtitutioni, quæ eſt ut Deus in eo piè colatur. Nam eſt per ſe & ex natura rei indecentia ac irreverentia, ut locus orationi & cultui divino dicatus convertatur in locum peccandi, & offendendi Deum. Enimverò ſi actus profanus alibi licitus, ut venditio columbarum ad uſum Templi violat ſanctitatem loci, & ideò, Matth. 21. prohibetur à Chriſto, qui ejiciebat omnes vendentes & ementes in Templo, quia Templum eſt *domus orationis*, hoc eſt ſolis actionibus piis deſtinatum; à fortiori actus per ſe malus factus in loco ſacro ſacrilegium eſt. Præterea à Concil. general. Lugdun. cap. *Decet*, prohibentur in Eccleſia quæcumque poſſunt oculos divinæ Majeſtatis offendere.

Multi verò id negant de actu merè interno: quia, inquiunt, nullam habet relationem ad locum ſacrum utpote ſenſibilem, nec proinde repugnat ejus ſanctitati ac reverentiæ. Sed hæc ratio non omnes convincet.

ARTICULUS III.

De Simonia.

Quæst. I. QUid *est Simonia?*

Responsio. Definitur studiosa voluntas emendi vel vendendi pretio temporali aliquid spirituale, vel spirituali annexum. Sic dicta est à Simone mago, quòd ille primus in nova lege hoc crimen admiserit volendo emere dona Spiritus sancti.

Dicitur 1. *Studiosa voluntas*, id est, volitio deliberata ac libera.

2. *Emendi vel vendendi*, hoc est, commutandi pretio temporali, sive non gratis dandi aut accipiendi, sed interventu pretii temporalis. Nam his verbis intelligitur omnis contractus non gratuitus, sive sit nominatus, sive innominatus, ut docent omnes cum S. Thom. 2. 2. quæst. 100. artic. 1. ad 5. Quare sufficit emptio & venditio virtualis.

3. *Pretio temporali*, quo intelligitur pecunia, & res omnis pecunia æstimabilis, ac quævis commoditas temporalis. Secundum omnes cum S. Gregor. cap. *Sunt* 1. quæst. 1. & S. Thom. quæst. citat. artic. 5. Simoniæ pretium triplex est. 1. Munus ab obsequio, id est quodvis obsequium, servitium, ministerium in rebus temporalibus præstitum, vel præstandum: ut si quis alteri beneficium conferat pro eo quòd ejus negotia gesserit, &c. 2. Munus a manu, scilicet pecunia, vel res omnis mobilis aut immobilis pretio æstimabilis, ut gemmæ, equus, vinum, prædium, remissio debiti, jus aliquod, &c. 3. Munus à lingua, nempe favor, patrocinium, intercessio, adulatio, laus, commendatio apud alium, &c. Nam hæc sunt pretio æstimabilia, & commodum temporale pariunt. Ut si quis collatoris, vel patroni amico aut famulo det munera, ut pro ipso beneficium petat, eum laudet, ac commendet, &c. Hinc, cap. *Salvator* 1. quæst. 3. *Qui res ecclesiasticas munere linguæ, vel indebiti obsequii, vel pecunia largitur vel adipiscitur, simoniacus est.* Nam in his casibus commutatur saltem æquivalenter & moraliter spirituale vel spirituali annexum pro temporali; quod est virtualiter vendere spirituale; & interventu rei temporalis acquiritur spirituale.

4. *Spirituale*, id est res vel actio sacra seu ad salutem animæ specialiter ordinata, vel ad cultum Dei pertinens, ut dona Spiritus sancti, gratia, virtutes, oratio, Sacramenta, divina officia, benedictiones, reliquiæ Sanctorum; item omnis potestas supernaturalis, ejusque usus, ut omnis actus ordinis vel jurisdictionis Ecclesiasticæ: Hinc concio, exhortatio, cathechesis facta à Ministro Ecclesiæ est materia simoniæ, cùm ad salutem immediatè ordinetur. Secùs, de munere & actu docendi Theologiam: quia Theologia licet versetur circa objectum supernaturale, potest propriis viribus acquiri, & actio eam docendi per se primò non ordinatur ad animæ salutem, neque immediatè dirigitur ad movendam voluntatem.

4. Per spirituali annexum intelligitur id, quod ad spirituale ordinatur, vel

vel ab eo dependet, aut ei conjungitur. Potest autem conjungi vel antecedenter, ut jus Patronatus, quod supponitur præsentationi ad beneficium, altaria, vasa sacra, quæ antecedenter ordinantur ad sacrificium Missæ, & ei præsupponuntur: vel concomitanter, ut labor intrinsecus & necessarius administrationi Sacramentorum: vel consequenter, ut proventus beneficii, qui supponitur officium divinum.

Nota. Allata definitio strictè est simoniæ juris divini, non simoniæ juris ecclesiastici saltem omnis: nam non convenit simoniæ, quæ reperitur in permutationibus, & resignationibus factis sine authoritate Superioris citra temporale pretium. Sic autem potest generatim simonia omnis definiri: Quævis pactio, datio & acceptatio rei spiritualis, vel spirituali annexæ, lege prohibita ob reverentiam rei sacræ.

Porrò id in spiritualibus, est simonia, quod in temporalibus usura; & sicut datur usura palliata, ita & simonia.

Quæst. II. *An ad simoniam requiritur intentio formalis dandi, vel accipiendi rem temporalem, ut pretium rei spiritualis?*

Resp. Neg. sed sufficit voluntas dandi vel accipiendi spirituale non gratuitò, sed pro temporali, sive ut pretio vel compensationem, sive motivo saltem principali. Item sufficit intentio virtualis emendi vel vendendi, seu commutandi spirituale pro temporali, inclusa in voluntate obtinendi spirituale per temporale, & vicissim.

Prob. Quia. 1. Simon magus, Actor. 8. damnatur quòd præcisè obtulisset pecuniam eo fine ut acciperet potestatem conferendi Spiritum sanctum: *Et quòd existimarit donum Dei pecunia possideri*, hoc est, acquiri per pecuniam. 2. Cap. 34. *de simon.* dicitur simoniæ reus, qui sine ullo pacto donationem facit *ea intentione, ut per temporalia bona quæ offert, spiritualia valeat adipisci.* Et Conc. gener. Later. I. cap. 1. prohibet *ordinari quemquam per pecuniam, vel promoveri.* Et Concil. gener. Later. II. can. 2. vetat beneficium vel aliquid spirituale per pecuniam acquiri, *Quoniam simoniacum est.* Item, c. *Ex multis* 1. q. 3. Alexander II. ait: *Chalcedonense Concilium condemnat eos, qui Ecclesiæ beneficium interventu pecuniæ acquirunt.* 3. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem; *Dare temporale pro spirituali non est simonia, quando temporale non datur tamquam pretium, sed duntaxat tanquam motivum conferendi vel efficiendi spirituale, vel etiam quando temporale sit solùm gratuita compensatio prò spirituali, aut contra.* 4. Per hoc tractatur res spiritualis ut commutabilis & comparabilis re temporali, non ut donum gratis dandum & accipiendum, contra illud Christi, *Gratis accepistis, gratis date.* 5. Tunc moraliter loquendo & in æstimatione prudenti temporale reipsa se habet ut pretium, cùm non detur alio titulo, quàm ad obtinendum spirituale, nec conferatur spirituale nisi ad temporale consequendum. Sicut enim dans munus judici ut motivum ad obtinendam sententiam iniquam, dicitur emere justitiam; & judex illam ferens propter munera accepta dicitur vendere justitiam:

ſtitiam: ita qui dat temporale ut moveat alium ad dandum beneficium, emit virtualiter beneficium, & qui confert beneficium propter munera data vel danda, illud vendit: & verè tunc datur unum loco alterius. 6. Alioqui nemo ſubtilitatis metaphyſicæ peritus poſſet unquam ſimoniam admittere; aperireturque via latiſſima ſimoniæ.

Aliud eſt cùm datur temporale per modum ſtipendii ſuſtentationis: nam datur in ſubſidium neceſſarium ad ſuſtentationem perſonæ occupatæ in gratiam dantis, & quæ interea actioni ſibi quæſtuoſæ vacare non poteſt. Lex enim naturalis poſtulat, ut ſuſtentatio, ſpectato perſonæ ſtatu, ſuppeditetur ei, qui in alterius commodum occupatus eſt.

Quæſt. III. *Quotuplex eſt Simonia?*

Reſp. Dividitur. 1. In eam, quæ eſt juris divini, & in eam quæ eſt juris humani. Prior eſt ea, quæ ideò prohibita eſt, quia mala eſt ex natura ſua. Talis eſt emptio vel venditio etiam virtualis rei aut actionis ſacræ: nam recta ratio dictat rem ſacram indignè ac irreverenter tractari hoc ipſo quòd datur vel accipitur pro re temporali; tunc enim rei temporali æquiparatur facto, ſicque deprimitur. Simonia juris humani eſt ea, quæ ſolùm mala eſt quia prohibita eſt; ſive eſt pactio, aut commutatio, aut acceptio, quæ ex natura ſua non habet malitiam ſimoniæ, ſed ſolùm ex prohibitione Eccleſiæ facta ex motivo Religionis, ſeu intuitu reverentiæ erga res ſacras. Nam ita facit ut objectum ſuum ſit materia illius virtutis, ex cujus motivo fertur: ſic communio à non jejuno facta eſt ſacrilegium, quia Eccleſia ex motivo reverentiæ vetuit ſumptionem cujuslibet rei ante communionem.

Dividitur 2. In mentalem, conventionalem, realem, & confidentialem.

Simonia mentalis non eſt præcisè nudum propoſitum committendi ſimoniam, nam hæc dicitur purè mentalis, & hoc modo datur etiam furtum mentale, ſeu merè internum; ſed eſt actio externa facta ex intentione ſimoniaca exteriùs non apparente: ſive eſt datio vel acceptio rei ſpiritualis pro temporali, vel pro ſpirituali, nullo interveniente pacto etiam tacito: ut ſi quis ſerviat Epiſcopo hac intentione, ut pro obſequio temporali ei procuret beneficium, nulla tamen verbis vel nutibus facta conventione. Hæc autem eſt vera ſimonia, & ejusdem ſpeciei coram Deo cum ſimonia reali, ex cap. 34. *de ſimon.* Dicitur mentalis: quia licèt externum actum ſeu effectum habeat, malitia tamen ſimoniæ non apparet exteriùs, ſed in mente manet.

Conventionalis eſt pactio ſimoniaca expreſſa, vel tacita ſeu implicita, ſed nondum tamen executioni mandata ſaltem ab utraque parte. Nam alia eſt purè conventionalis, quæ neutra ex parte completa eſt, alia conventionalis mixta & ſemirealis, quæ ex una tantùm parte completa eſt, ut ſi poſt pactionem initam conferatur ab uno beneficium, ſed ab alio non detur temporale, vel econtra: unde participat aliquid de reali.

Rea-

Realis est pactio simoniaca ex utraque parte completa saltem inchoatè: quod addo, quia ad simoniam realem sufficit solutio partis pretii cum receptione rei spiritualis vel spirituali annexæ.

Simonia confidentiæ, est cùm quis alteri beneficium procurat, eligendo, præsentando, postulando, resignando, commendatione, vel alia ratione, cum confidentia, hoc est cum pacto expressò vel tacito, ut is, cui procuratur, illud aliquando resignet procuranti vel alteri, aut ut pensionem vel fructus aliquos ex eo præstet. Hæc simonia graviter prohibetur à Pio IV. Bulla 85. & à Pio V. Bulla *Intolerabilis.* Dicitur confidentialis, eò quòd procuratio beneficii nitatur confidentia pactionis, vi cujus beneficium ipsum, vel fructus illius, pensiove expectatur.

Quatuor modis committitur. 1. Per accessum, ut cùm Prælatus volens tibi per ætatem incapaci procurare beneficium, illud confert alteri ea conditione, ut quàm primùm capax fueris, illud accipias.

2. Per ingressum, ut cùm quis beneficium sibi collatum ante captam ejus possessionem, alteri resignat eo pacto, ut illud postea ingrediatur, si iste moriatur, vel dimissurus sit.

3. Per regressum, cùm quis beneficium à se possessum alteri resignat ea conditione, ut iste sibi vel alteri idem beneficium resignaturus sit convenienti tempore.

4. Si præsentans, resignans, conferens, &c. paciscatur expressè vel tacitè, ut pensio vel pars fructuum beneficii sibi vel alteri detur. Porrò ad hanc simoniam requiritur ut accessus, ingressus & regressus sint in idem beneficium. Hinc qui resignat beneficium alteri ea lege, ut hic aliud, quod possidet, dimissurus sit in favorem tertii, non est reus simoniæ confidentialis, sed conventionalis, vel realis.

Quæst. IV. *Quibus casibus est Simonia juris divini, ideóque indispensabilis?*

Resp. Ea generatim prohibentur ut simoniaca jure divino, naturali & positivo, quæ cùm sint spirituali, vel spiritualibus annexa, commutantur pro temporali. Speciatim vero sequentia.

1. Dare vel accipere temporale pro virtutibus supernaturalibus, donis Spiritus sancti, Sacramentis, Reliquiis sacris, quavis potestate spirituali sive ordinis sive jurisdictionis, ejusve actu, prælatura Religiosorum, jure eligendi, usu gratiarum gratis datarum, precibus, officiis divinis, missa, concione, quavis functione spirituali, &c. Ita omnes. Nam hæc omnia ad finem supernaturalem per se primò ordinantur; & supposita fide recta ratio dictat res sanctas sanctè esse tractandas, & res supernaturalis ordinis ideóque inæstimabiles pretio temporali, ut viles ac infimas indignè tractari, si commutentur re temporali.

2. Dare vel accipere temporale pro beneficio ecclesiastico etiam simplici, & solùm quoad jus percipiendi fructus temporales. Est communis Theologorum sententia, teste Suarez. *Prob.* tum ex cap. *Salvator* 1.

quæst. 3. tum quia jus percipiendi fructus temporales ita est connexum officio spirituali, ut non possit obtineri nisi ratione illius officii, cujus exercendi jus habeatur: nam jus percipiendi fructus temporales beneficii, est jus tales fructus obtinendi ministerio spirituali, cujus exercendi jus habeatur: Beneficium enim est propter officium, ex cap. ultim. *de rescript. in* 6. & ex Concil. Tridentino sess. 21. cap. 3. *Cùm beneficia ad divinum cultum, atque ecclesiastica munia sint constituta:* Ita ut jus percipiendi reditus necessariò & ex justitia debeatur, & acquisitum sit ei, qui habet titulum, id est, potestatem exercendi tale ministerium spirituale, propter quod fructus sunt destinati. Ergo jus illud percipiendi fructus vendi non potest, quin vendatur primariò & directè jus exercendi officium spirituale, & ipsum officium, ex quo hoc jus provenit, ex cap. *Si quis*, 1. quæst. 3. *Quisquis horum alterum vendit, sine quo nec alterum provenit, neutrum invenditum derelinquit.* Quare etsi non tenearis dare beneficium alteri, tamen si conferas, teneris gratis conferre, nec potes temporale ei annexum subtrahere. *Beneficia nullo modo vendere licet: quia eis venditis intelliguntur etiam spiritualia venditioni subjici,* ait S. Thom. 2. 2. quæst. 100. artic. 4. Nec obstat, quod calix consecratus emi possit ratione materiæ. Nam ex S. Thom. hæc est disparitas, quia calix consecratus spirituali annexus est antecedenter, seu non præsupponit spirituale, sed ei advenit spirituale, nempe consecratio. Unde non ita pendet à spirituali, ut eo vendito vendi censeatur spirituale. Idem dic de jure patronatus. At jus percipiendi reditus ecclesiasticos fundatur in spirituali, & illud præsupponit, ita ut competere non possit, nisi ei, qui habet titulum seu potestatem spiritualem exercendi nomine Ecclesiæ ministerium spirituale, propter quod fructus destinati sunt.

Potest tamen Papa ex plenitudine potestatis, titulum seu jus officii spiritualis abrogare, & temporale beneficii ob Ecclesiæ necessitatem, vel majorem utilitatem alienare. Et tunc temporale beneficii separatum à titulo nil haberet spirituale, nec proinde ejus distractio esset simoniaca.

Idem est de commenda clericali, ac de beneficio cui æquivalet, quia principale in ea est spirituale ministerium, cui temporale commodum consequenter annexum est.

3. Omnis transactio in beneficiis, vel aliis rebus spiritualibus, facta compensatione cum re propriè temporali; nam tunc spirituale commutatur cum temporali.

4. Dare vel exigere temporale non solùm pro receptione seu admissione ad religionem, ut patet, (nam hæc est quid spirituale, cùm ex se ordinetur ad animæ salutem ac perfectionem, & ad Dei cultum,) sed etiam pro sustentatione ingredientis religionem, quando bona Monasterii sufficiunt. *Ita multi.* Quia jus vivendi ex bonis Religionis est ex institutione Ecclesiæ & mente fundatorum annexum professioni, sicut jus percipiendi reditus annexum est admis-

ſioni ad canonicatum: ita ut illud nequeat obtineri niſi ratione profeſſionis, quæ eſt quid ſpirituale. Nam Monaſteria ſunt dotata, & authoritate Eccleſiæ ſic inſtituta, ut homines ibi adſcripti liberiùs Deo vacarent, & aſſiduè pro fidelibus orarent. Item jus vivendi ex bonis communitatis hoc ipſo competit ei, qui fit membrum communitatis per profeſſionem: nam bona communitatis per ſe deſtinata ſunt uſui omnium ejus membrorum, quæ ſunt ipſamet communitas. Ergo nihil exigi poteſt pro jure vivendi ex bonis Monaſterii, quin exigatur pro ipſa profeſſione, ex qua provenit hoc jus, quod eſt ſpirituale, vel ſaltem ſpirituali annexum. Quemadmodum igitur non poteſt citra ſimoniam juris divini in beneficio conferendo vel reſignando vendi vel emi jus percipiendi proventus temporales, propter ejus connexionem cum ſpirituali titulo; ita ut qui unum vendit, alterum, nempe ſpirituale non relinquat invenditum, ex canon. citat. ita etiam non poteſt vendi jus utendi bonis temporalibus Monaſterii propter ejus connexionem cum ipſa profeſſione religioſa in qua fundatur. Præterea admiſſio in Religionem eſt admiſſio ad omnia jura Religioſorum, inter quæ eſt jus vivendi ex bonis Religionis. Quare cum Alexand. III. cap. *Non ſatis.* Innocent. III. cap. *Dilectus.* Et concil. general. Lateran. IV. cap. *Quoniam de Simonia* id graviter prohibent, in hoc juris divini naturali obſervantiam præcipiunt.

Si autem Monaſterium ſit pauper, nec poſſit plures ſuſtentare, non eſt ſimonia exigere aliquid ab ingredi volentibus: quia illud exigitur non pro jure alimentorum, nec ut pretium religionis, ſed ut habeat Monaſterium unde ei poſſit providere, & ut alii Religioſi non careant neceſſariis, ad quæ jus jam acquiſitum habent. Ita S. Thom. in 4. diſt. 25. quæſt. 3. artic. 2. ad 7. ſed erit injuſtitia & ſimonia ſi quid ampliùs exigatur ultra id, quod requiritur ad hunc finem, quia jam ceſſat ratio allata quoad exceſſum. Quod tamen eſt intelligendum moraliter, nec conſiſtit in indiviſibili.

Nec obſtat, quòd dicitur Martinus V. exemiſſe Moniales à pœnis latis ab Urbano IV. Nam pœnæ violationi juris divini appoſitæ, ſunt juris eccleſiaſtici: unde tolli poſſunt, remanente jure naturali & divino, quod prorſus indiſpenſabile eſt.

5. Vendere jus Patronatus. *Ita Navarrus, Suarez, Layman, & alii multi.* Quia hoc jus eſt ſpirituale: nam eſt poteſtas ad actum ſpiritualem nempe præſentationem, quæ dat jus præſentato ad beneficium habendum, ita ut neceſſariò inſtitui debeat, ſi ſit idoneus, cap. 18. *de jure Patron.* At poteſtas ad actum ſpiritualem, eſt ſpiritualis. Nec ideò venditur jus Patronatus, quia vendito fundo transfertur jus Patronatus ei annexum: Nam ut vendi diceretur jus Patronatus, deberet aliquid accipi ratione illius juris, quod eſſet ſimoniacum.

Porro eſt ſimonia juris divini etiam poſt collatum ſpirituale, vel ſpirituali annexum, & nullo præcedente pacto dare vel exigere ali-

quid temporale tanquam debitum, vel ut pretium, aut mercedem, vel compensationem, ex cap. 39. *de simon.* Nam tunc facto ipso temporale æquiparatur spirituali, quasi esset illius pretium: & ideo SS. Patres Giezi simoniæ arguunt, quòd pecuniam pro curatione lepræ miraculosè facta petierit. Licet tamen, seclusa Ecclesiæ prohibitione, aliquid gratis oblatum accipere, postquam res spiritualis gratis collata est; quia non datur pro re spirituali, sed ex gratitudine & benevolentia, ex cap. 30. *de simon.*

Quæst. V. *Quibus casibus est simonia juris humani?*

Resp. Communiter recensetur. 1. Permutatio beneficiorum sine authoritate Prælati, nullo interveniente pretio. Item resignatio extra Curiam Romanam in favorem certæ personæ, & resignatio cum pacto, ut resignatarius suum beneficium cedat tertio, vel cum confidentia accessus, aut regressus. Nam in his non commutatur spirituale, nec spirituali annexum pro temporali: unde licet commutare beneficia cum authoritate Episcopi, *Clement. de rer. permut.* & Papa potest in aliis dispensare. Ista sunt tamen simoniaca, quia prohibita sunt ab Ecclesia ob reverentiam rei sacræ, & ob periculum ne fiant ex aliquo motivo temporali.

2. Venditio officiorum sacristæ, œconomi, defensoris, advocati, procuratoris Ecclesiæ, &c. De quibus, cap. *Salvator* 1. quæst. 3. Nam talis venditio prohibita est intuitu religionis, non quòd ista officia sint in se quid spirituale, aut sacrum, sed propter quamdam conjunctionem, quam habent cum supellectili sacra, rebus & ministris Ecclesiæ.

3. Acceptio munerum etsi modicorum sponte ac gratis oblatorum ex occasione examinis ad parochiam, ex Concil. Tridentin. sess. 24. cap. 18. Item ex occasione collationis ordinum, tonsuræ, litterarum dimissoriarum, aut testimonialium, ex Tridentin. Concil. sess. 21. cap. 1. Dixi, *ex occasione.* Nam dare, vel accipere aliquid pro collatione ordinum, tonsuræ, aut pro litteris dimissoriis, vel testimonialibus est simoniacum jure divino: cum ista sint actus procedentes à potestate spirituali ordinis & jurisdictionis, proindeque spirituale. Subscriptio verò earumdem litterarum, cùm sit complementum illarum, est quid spirituale, aut saltem pertinens ad aliquid spirituale, nempe ad actum jurisdictionis. Prætereà quando principale fieri debet gratis, gratis etiam accessorium fieri debet, cùm ex regulis juris accessorium sequatur naturam principalis.

Quæst. VI. *An permutatio rerum spiritualium inter se simoniaca est, ideòque illicita?*

Resp. Neg. Si illæ non habeant annexum aliquod temporale commodum, & nullum interveniat pretium. Quia nullo jure est vetita: Non jure divino; nam nulla est per se irreverentia, si res sacra cum alia commutetur nullo interveniente pretio, cùm utraque sit ejusdem ordinis: neque jure ecclesiastico; nam licèt in jure prohibeatur generaliter omnis

pactio in rebus ſpiritualibus, hoc intelligitur de iis, quibus annexum eſt aliquod temporale commodum, vel quæ fit interveniente pretio temporali. Hinc licitè duo paciſcuntur mutuas preces, mutua ſacrificia, mutuam operam ſacram, v. gr. Me obligo ad celebrandum cras Miſſam pro te, ut tu alio die eam pro me celebres.

Quæſt. VII. *An Simoniæ reus eſt, qui temporale pro ſpirituali promittit ſine animo implendi?*

Reſp. Affirm. Nam talis habet voluntatem acquirendi beneficium per aliquid temporale promiſſum. Deinde non ſolùm datio, ſed etiam promiſſio in jure prohibetur ut ſimoniaca, cap. 12. *de ſimon.* Ubi Pontifex declarat, promiſſionem ipſam continere ſimoniacam pravitatem. Et à Conc. Melphitano, cap. 1. dignitate vel officio privantur, *qui dato vel promiſſo vel pretio, vel ſervitio ea intentione intento, vel precibus, eccleſiaſticam dignitatem aſſequi nituntur.*

Qui verò ſine animo ſe obligandi promittit temporale pro ſpirituali, committit grave peccatum ſaltem injuſtæ deceptionis, ſcandali, inductionis, & cooperationis ad ſimoniam mentalem alterius. Item qui rem ſpiritualem fictè promittit pro temporali, graviter peccat mendacio pernicioſo & ſcandaloſo, & irreverentiam infert rebus ſacris, ita illis abutendo.

Quæſt. VIII. *Quale peccatum eſt Simonia?*

Reſp. 1. Simonia juris divini eſt ſemper per ſe peccatum mortale. *Ita omnes.* Conſtat. 1. ex lib. 4. Reg. cap. 5. ubi Giezi correptus fuit lepra, quòd pecuniam pro curatione lepræ per miraculum facta exegiſſet. Et ex act. 8. *Pecunia tua tecum ſit in perditionem, quia donum Dei exiſtimaſti pecunia poſſideri . . . . Pœnitentiam age ab hac nequitia tua.* Et Matth. 10. *Gratis accepiſtis, gratis date.* 2. Quia eſt gravis irreverentia in rem ſacram, & conſequenter in Deum ejus authorem, dum tamquam profana & temporalis commutatur pretio temporali, eique æquatur ſaltem facto; & ſicut res infima, venalis, profana & temporalis tractatur ac deprimitur. Unde ſimonia in jure canonico vocatur execrabile flagitium, deteſtabile ſcelus. Nec poteſt eſſe venialis ex levitate materiæ, ſeu rei ſpiritualis, cùm nulla ſit quæ non ſit res gravis momenti in ſe & inæſtimabili pretio, utpote ordinis ſuperioris, & ordinata ad ſupernaturalem Dei poſſeſſionem: neque etiam ratione rei temporalis pro ſpirituali datæ: nam quò vilior eſt res illa temporalis, eò majus eſt rei ſpiritualis vilipendium.

Hinc infert Suarez eſſe mortale emere vel vendere unam Salutationem Angelicam, vel unum *Agnus Dei.*

Videtur autem eſſe peccatum non ſolùm contra religionem, ſed etiam contra Juſtitiam: nam iniquum eſt vendere rem ſuo dominio non ſubjectam contra voluntatem Domini, qui gratis dare juſſit, & pretio commutare id quod pretio commutari nequit, nec pretio æſtimabile eſt. Item eſt contra fidem, ſi ſimoniacus putet rem ſpiritualem eſſe venalem.

Reſp. 2. Simonia juris Eccleſiaſtici eſt etiam mortale peccatum contra religionem, cùm ſit graviter prohibita ex

ex motivo religionis, seu intuitu reverentiæ rebus sacris conservandæ, ut constat ex jure canonico, & pœnis gravissimis perinde contra illam ac contra simoniam juris divini latis. Et quia, ut ait Suarez, est ejusdem speciei cum simonia juris naturalis, ideóque ejusdem est gravitatis specificæ: nam habet materiam ejusdem rationis ex jure positivo, & opponitur honestati ejusdem virtutis. Species quippe tam virtutis quàm præcepti ex objecto & motivo sumitur, ac proinde præcepta licet quoad efficientes causas diversa, sunt ejusdem speciei, si habeant idem objectum & motivum; & consequenter eorum transgressiones erunt ejusdem speciei. Est quoque contra justitiam defectu tituli, & materiæ legitimæ: unde omnis actus simoniaci sunt irriti, & obligant ad restitutionem.

Porrò quævis simonia est species quædam sacrilegii, cùm sit indigna tractatio rei sacræ: nam per simoniam res sacra tanquam profana ac temporalis tractatur: ideóque irreverenter ac indignè.

Quæst. IX. *An licet emere, vel vendere temporale spirituali annexum?*

Resp. 1. Quod est quovis modo annexum spirituali, numquam potest emi aut vendi ratione spiritualis. Patet; nam tunc spirituale pretio æstimaretur, & venderetur. Hinc non licet pluris vendere calicem consecratum, quàm si non esset consecratus, vel fundum ob jus Patronatus. Item non potest res sacra elocari, neque ob usum rei sacræ, quia usus rei sacræ non potest vendi, cùm sit sacer, & quid spirituale: neque ob usum profanum, cùm res sacra non possit adhiberi ad usus profanos.

Resp. 2. Temporale antecedenter, annexum spirituali, seu cui spirituale postea advenit, ut fundus cui postea accedit jusPatronatus, vas quod postea consecratur, seclusa Ecclesiæ prohibitione, licitè emi ac vendi potest, ratione temporalis, materiæ, artificii, modò non vendatur cariùs ob spirituale annexum, quàm sine illo valeat. Quia res illa retinet suum valorem intrinsecum, nec ita dependet à re spirituali, ut ea vendita hæc censeatur vendi. Sic vendi possunt calices consecrati ad subveniendùm necessitati pauperum, & fundus, cui annexum est jus Patronatus, quod tunc concomitanter transfertur, sed non venditur, cùm pretium soli fundo respondeat.

Porrò prohibetur venditio Ecclesiæ, c. 15. *de Simon.*

Resp. 3. Vendi nequeunt concomitanter annexa spirituali, & quæ sunt ei intrinseca, seu per se conjuncta, ut opera, seu labor necessarius ad exercendam functionem sacram, v. gr. Missam, concionem, &c. *Ita communiter.* Quia. 1. Labor & opera cùm sint intrinseca actioni spirituali, & ab ea inseparabilia, vendi non possunt, quin actio spiritualis vendatur. 2. Labor necessarius ad aliquam actionem coalescit cum ea in unum opus morale, & sic conditionem ejus accipit. 3. In nullo opere labor est dignus pretio distincto ab ipso opere, sive labor operi intrinsecus nullam aliam æstimationem habet præter ipsum opus:

opus: nam labor solùm appetibilis est & quæritur ob opus. Ergo sicut actio sacra non est pretio æstimabilis, ita nec labor ei conjunctus. Præterea hoc ipso quòd Christus præcepit ut spiritualia gratis darentur, jussit etiam gratis dari id omne, sine quo spiritualia dari nequeunt.

Item opera & actiones, quæ per se necessariæ sunt ad functionem sacram, prout ab hominibus exerceri potest, non possunt vendi nec pretio æstimari, ut studium, præparatio ad concionem, &c. Quia omnes illæ actiones & operæ non habent æstimationem nec utilitatem nisi ratione operis spiritualis, ad quod ordinantur; & proinde si venderentur, spirituale censeretur vendi. *Ita Suarez.* Secus, si labor, fatigatio, vel aliæ actiones sint spirituali extrinseca, & per accidens adjuncta, ut fatigatio longioris itineris ad celebrandam Missam in loco dissito: nam hæc nil includunt spirituale, & ab eo sunt separabilia, & aliunde sunt pretio æstimabilia.

Resp. 4. Temporale consequenter annexum spirituali, hoc est, quod præsupponit rem spiritualem, & ab illa dependet, vendi non potest sine simonia: quia non potest acquiri nisi ratione spiritualis, nec vendi nisi vendatur spirituale ei præsuppositum. Præterea quod est annexum consequenter spirituali, ipsum spirituale supponit, & se habet velut ejus accessorium: at accessorium naturam principalis sequitur, & regul. jur. 42. in 6. *Accessorium naturam sequi congruit principalis.* Ergo cùm principale vendi nequeat sine simonia, ita nec accessorium. Quare simoniacum est vendere vel emere jus percipiendi reditus ecclesiasticos annexum officio spirituali, aut jus vivendi de bonis Monasterii annexum professioni.

Quæst. X. *An licet dare vel accipere temporale ob functionem aliquam spiritualem, v. gr. Missam, concionem, &c.*

Resp. 1. Certum est non licere dare vel accipere temporale præcisè pro aliqua functione spirituali, vel labore ei intrinseco, nam hoc est simoniacum jure divino. Item non potest accipi pretium præcisè pro obligatione ad spiritualia præstanda: quia obligatio ad spirituale est quid spirituali annexum, & ad illud per se ordinatur, suamque æstimationem ab illo accipit. Hinc Cantoribus conductitiis, & Musicis non licet stipendium accipere, ut pretium sui obsequii, sed solùm titulo sustentationis honestæ: nam eorum officium ordinatur ad cultum divinum, nempe ad laudes Dei canendas, & fidelium devotionem excitandam.

Resp. 2. Licet temporale dare & accipere per modum sustentationis cum obligatione ut fiat spirituale, v.gr. celebrentur Missæ, administrentur Sacramenta. Quia. 1. ita habet praxis recepta in Ecclesia. 2. Concilium Constantiense, sess. 8. damnavit hunc articulum Wiclefi: *Omnes sunt simoniaci, qui se obligant orare pro aliis, eis in temporalibus subvenientibus.* 3. Tunc datur solùm pecunia ad sustentationem Ministri sub conditione spirituale præstandi non ut ejus pretium. At sic dare, ideóque accipere licitum est, imò & justum: nam iis qui ministrant populo spiritualia, debetur ex justitia susten-

ſuſtentatio: *Dignus eſt enim operarius cibo ſuo*, Matth. 10. Et verò naturalis juſtitia exigit, ut ei qui in alterius gratiam, & commodum occupatus eſt, & ſe privat facultate vacandi rei ſibi lucroſæ, ſufficiens ſuſtentatio ſpectato ſtatu perſonæ ſuppeditetur, ex 1. Corinth. 9. *Quis militat ſuis ſtipendiis unquam? &c.* Nihilominus ea gratis miniſtrant, qui non exigunt quidquam tanquam miniſterii pretium, hoc enim tanquam majus omni pretio gratis præſtant. Sed ut hoc gratis præſtent, requirunt neceſſariam ſuſtentationem à populo, & licite exigunt id quod authoritate publica, vel conſuetudine approbata conſtitutum eſt in ſuſtentationem Miniſtri. Unde licet accipere aliquid pro ſuſtentatione ſecundùm approbatam conſuetudinem ad Miſſas pro aliquo celebrandas, ad conciones non debitas ex officio, &c. Imò *gratis ſpiritualibus priùs exhibitis licitè poſſunt ſtatutæ & conſuetæ oblationes & quicumque alii proventus exigi à nolentibus & valentibus ſolvere, authoritate Superioris interveniente*, ait S. Thomas, 2. 2. quæſt. 100. artic. 3.

Non licet tamen quidquam exigere etiam à divitibus titulo ſuſtentationis ad ſepulturas, exequias, benedictiones nubentium, adminiſtrationem Sacramentorum, &c. per horum ſpiritualium ſubtractionem. Nam hoc graviter prohibent Conc. gener. Later. III. cap. 7. & Later. IV. cap. 66. *Hoc enim haberet quandam venditionis ſpeciem*, ait S. Thom. ſupra.

Sed an eſt ſimonia vendere ſepulturam?

Reſp. Eſt ſimonia juris divini, ſi vendatur locus ſepulturæ quatenus eſt ſacer, ſeu ratione benedictionis: nam ſic ſpectatus eſt aliquid ſacrum. Item ſi quid detur pro ſepeliendis mortuis; ex cap. 9. de ſimonia ex Concil. general. Lateran. Nam hæc eſt functio ſacra.

Eſt autem ſimonia juris eccleſiaſtici, ſi vendatur ſepultura ratione materiæ, ſeu pro ipſa terra. Nam hoc ab Eccleſia prohibitum eſt ex motivo religionis, & reverentiæ erga rem ſacram, nempe benedictionem annexam terræ ſepulturæ, atque ad vitandum periculum & ſuſpicionem ſimoniæ, ex cap. 41. de ſimon. & cap. 13. de ſepulturis, ubi Innocentius III. ſic ait: *Abolendæ conſuetudinis perverſitas apud Montempeſſulanum (ut dicitur) inolevit, ut decedentibus non priùs permittatur effodi ſepulturam, quàm pro terra, in qua ſepeliendi ſunt, certum pretium Eccleſiæ perſolvatur.* Et infrà: *Mandamus, quatenus cùm loci Diœceſanus exiſtas, inhibeas Clericis, ne quidquam omnino præſumant exigere hac de cauſa.*

Dices. Ergo illicita eſt conſuetudo, quæ in multis locis invaluit, ubi venditur certus locus cœmeterii, vel Eccleſiæ ad ſepulturam perpetuam familiæ & hæredum. *Reſp.* Multi hoc excuſant, quia non venditur ſepultura nequidem ratione terræ; ſed exigitur pretium ratione oneris, quod ſuſcipitur alios ibi non ſepeliendi: quod onus cenſent eſſe pretio æſtimabile, eo quòd vi illius conventionis talis locus non ſit amplius juris communis, ſed privati.

Quæſt. XI. *An eſt ſimonia ſaltem mentalis, præſtare aliquid ſpirituale principaliter propter temporale taxatum vel ſponte obla-*

oblatum, v. gr. recitare officium principaliter propter retributionem, &c.

Resp. Affirm. *Ita multi præsertim Canonistæ.* Quia intentio principalis obtinendi temporale per spirituale tanquam per medium, est simoniaca; nam tunc temporale moraliter loquendo se habet æquivalenter ut pretium; & expetitur loco spiritualis. Deinde ratio simoniæ in hoc præcipuè consistit, quòd morali agendi modo res spiritualis temporali æquetur, aut postponatur, quod fit, dum spirituale propter temporale principaliter præstatur. Unde S. Antoninus, 2. p. tit. 3. cap. 5. asserit esse mortale, quærere aut appetere beneficia curata principaliter propter honorem & divitias quæ ex iis percipiuntur. Et S. Thomas, quodlib. 8. quæst. 6. art. 1. ait: *Si hujusmodi retributiones recipit quasi finem operis sui principaliter intentum, simoniam committit, & ita mortaliter peccat. Si autem habeat principalem finem Deum in tali actu, ad ejusmodi autem retributiones respicit secundario, non quasi in finem, sed sicut in id, quod est necessarium ad suam sustentationem, constat quòd non vendit actum spiritualem, & ita simoniam non committit nec peccat.*

Porrò distributiones quotidianæ institutæ sunt, ut clericorum negligentia in horis solemniter persolvendis earum privatione mulctaretur, & hujus pœnæ metu impediretur: unde se habent ut removens impedimentum, non ut motivum persolvendi officium.

Quæst. XII. *An est simonia dare, vel accipere pretium pro omissione actus spiritualis?*

Resp. Affirm. si omissio moraliter censeatur procedere à potestate spirituali, & habeat effectum moralem, ex cap. 14. *de simon.* Nam tunc talis omissio est revera quidam usus potestatis spiritualis: ideóque nullo pretio æstimabilis ac comparabilis; ut si omittas absolvere à censura, vel à peccatis post auditam confessionem, vel si paciscaris ut non eligas talem: nam ligatum detinere, vel aliquem rejicere est exercitium spiritualis potestatis, & proinde invendibile. Si verò omissio actus spiritualis non censeatur in æstimatione prudenti exercitium potestatis spiritualis, neque intuitu rei spiritualis æstimetur, multi docent non esse simoniam, sed turpe lucrum, aut injustitiam si actus erat jure debitus; nam talis omissio non est exercitium jurisdictionis, sed est dumtaxat voluntarius non usus illius, seu potiùs voluntarius & naturalis usus libertatis. Est tamen in hoc quædam turpitudo simoniæ affinis, inquit Lessius: quia tacitè indicatur actum spiritualem esse vendibilem; quod in ejus injuriam cedit: si enim est æstimabile pretio ipsum non fieri, etiam æstimabile pretio videtur ipsum fieri.

Quæst. XIII. *Quot modis committitur Simonia in materia beneficiali?*

Resp. 1. Simonia juris divini est promittere, dare vel accipere aliquid pretio æstimabile pro collatione, electione, præsentatione, confirmatione ad beneficium, & generaliter pro quavis actione, qua jus etiam inchoatum ad illud acquiritur, vel qua dubium confirmatur. Quia tunc res spi-

ſpiritualis commutatur cum temporali; & per temporale acquiritur ſpirituale: illæ enim actiones ſunt ſpirituales ob reſpectum quem habent ad ſpirituale, & procedunt à poteſtate ſpirituali. Hinc ſimonia eſt penſionem ſuper beneficio dare, vel promittere procuranti illud, aut etiam promittere mutuum: nam licèt mutatio ſit ex natura ſua gratuita, tamen ex ea oritur mutuatario commodum temporale. Imò ſimoniacum eſt aliquid exigere pro immiſſione, ſeu introductione in poſſeſſionem beneficii, vel inſtallatione, ex cap. 9. & 36. *de ſimon.* Nam per hoc acquiritur jus quoddam ſpirituale, nempe adminiſtratio, aut ſaltem aliquid connexum cum exercitio juris ſpiritualis.

Item ſimonia eſt dare vel promittere aliquid alteri, ut per ſe vel per alium obſecret aut curet ut detur beneficium, cap. 1. *Præſentium.* 1. quæſt. 5. quia munere temporali intenditur obtentio beneficii, & paratur via ad beneficium, eoque medio comparatur. Nec refert quòd interceſſio ſit tantùm mediata, cùm idem ſit effectus & finis, & reipſa ſpirituale per temporale acquiratur. Præterea obſecratio etiam mediata eſt cauſa moralis conceſſionis beneficii: Ergo hanc cauſam emens, emit virtualiter effectum ab illa manantem.

Reſp. 2. Simoniaca eſt & nulla ſaltem jure eccleſiaſtico, non ſolùm permutatio beneficiorum, & cujuslibet juris beneficia ſpectantis, ſed etiam omnis in beneficiis conventio, pactio, vel conditio, quæ obligat ad id, quod non eſt jure debitum, ſi fiat privata authoritate. Item reſignatio ſub conditione, pacto, vel onere, quod de jure non ineſt beneficio, facta ſine authoritate Papæ, ex cap. 34. *de ſimon.* & ex cap. 5. *de rerum permut.* ibi: *Generaliter teneas, quòd commutationes præbendarum de jure fieri non poſſunt: præſertim pactione præmiſſa, quæ circa ſpiritualia, vel connexa ſpiritualibus labem ſemper continet ſimoniæ.* Et, cap. ult. de pactis. *Pactiones factæ à nobis pro quibusdam ſpiritualibus obtinendis; cum in hujusmodi omnis pactio, omnisque conventio debeat omnino ceſſare, nullius penitùs ſunt momenti.*

Ratio legis eſt, quia in pactione & commutatione rei ſpiritualis, cui temporale commodum annectitur, periculum eſt ne id fiat intuitu rei temporalis. Eſt autem ſimonia juris divini ſpirituale temporali etſi annexo ſpirituali emere & vendere, vel ſpirituale intendere, dare aut accipere principaliter ob temporale etſi ſpirituali annexum. Reſignatio verò in favorem prohibita eſt tum ad tollendam omnem ſpeciem hæreditatis in beneficiis, tum propter periculum, ne id fiat ex aliquo motivo temporali; tum ne per hoc adimatur collatori libertas dandi beneficia iis, quos magis idoneos cenſuerit.

Hinc 1. Simoniaca eſt & nulla omnis transactio, ceſſio beneficii, vel juris etiam dubii circa beneficium non gratuita, propria authoritate facta, cap. 8. *de transact.* Item pactio ad impediendam, vel dirimendam litem ſuper beneficio, ſi ita fiat ut unus litigantium cedat juri ſuo pro pecunia, &

& alteri beneficium pacificum relinquat: nam in ea permutatur ſpirituale pro temporali, compenſando ſpirituale per temporale; vel unus deſiſtat modò alter ſolvat impenſas factas, cap. 4. *de pactis.* Nam hæc impenſarum ſolutio, vel habet rationem pretii pro adeptione beneficii, cùm non fuerint factæ in gratiam alterius, vel ſaltem ſuſpecta eſt inter privatos.

Licitè tamen inter litigantes fit compoſitio per ſententiam Judicis ordinarii vel delegati, vel etiam arbitrorum eccleſiaſticorum à Superiore deputatorum pro ineunda concordia, qui accedente partium conſenſu & compromiſſo, adjudicent beneficium illi, cujus jus eſt probabilius, eique imponant pendendam alteri pecuniam certam, non in compenſationem juris, ſed ob bonum temporale pacis, & ut à lite recedatur, cap. 2. *de arbit.* Poteſt etiam in hoc caſu ei, cui beneficium adjudicatur, imponi perſolvenda annua penſio, impoſita non beneficio, ſed beneficiato, & ad hujus vitam, cap. 21. *de præbend.* Sed hæc compoſitio facta privata partium authoritate, etiam ſub conditione ut approbetur à Superiore, eſt ſimoniaca, nec poteſt à Superiore approbari, ex eod. cap. Quia tunc præſumitur dari temporale pro ſpirituali ob utilitatem contrahentium. At cùm ea fit à judice compoſitio, non idem præſumitur: nam judex cenſetur intendere duntaxat bonum pacis & concordiæ. Nec obſtat quòd volentes permutare, poſſunt paciſci de modo ſub conditione, *Si Superior approbet:* quia in alio caſu eſt ſpecialis prohibitio.

2. Simoniacum eſt pactum reparandi Eccleſiam, dandi aliquid fabricæ, vel pauperibus, &c. ab obtinendum beneficium, c. *Ex multis.* 1. quæſt. 3. Nam licèt hæc ſint pia opera, habent tamen materiam temporalem pretio æſtimabilem. Præterea eſt onus, quod jure non ineſt beneficio.

3. Ita permutatione committitur ſimonia, non ſolùm ſi beneficia permutentur ſine authoritate Ordinarii, ſed etiam ſi permutantes compenſent authoritate propria inæqualitatem fructuum pecunia vel penſione; aut ſi unus illorum alteri imponat aliquod onus, quod ſit præter naturam permutationis, v. gr. omnes ſumptus ſolvendos. Item ſi permutentur jura quælibet ad beneficia, vel actiones ad illa pertinentes, ut ſi unus cedat ſuæ præſentationi, ut alter ſibi conferat aliam; ſi ita paciſcantur: Tu elige, vel præſenta hunc ad hoc beneficium, & ego eligam, vel præſentabo te aut illum ad illud: Do tibi meum ſuffragium in hac electione, & tu dabis mihi tuum in alia: Te præſentabo, eligam, ſi mihi vel meo nepoti beneficium reſignes, &c. Nam omnia pacta in hac materia generaliter prohibentur, eo quod hæ actiones ſpirituales habeantur, & fiant ut via ac medium ad temporale annexum ſpirituali.

Hanc doctrinam extendit Suarez ad omnia ſpiritualia, quæ habent temporale annexum conſequenter, etiam ſi propriè & in rigore non ſint beneficia, qualis eſt Vicaria amovibilis ad

nutum: tum quia eadem eſt ratio malitiæ, periculi, & prohibitionis; tum quia cap. 5. cit. *de reb. permut.* vetantur omnia pacta generatim circa ſpiritualia & connexa ſpiritualibus. Idem dic de Prælatura religioſorum licèt non perpetua, ex dicto cap. quia prælaturæ illæ ſunt quid ſpirituale annexam habens adminiſtrationem rerum temporalium. Hinc graviter peccant duo religioſi ſic paciſcentes: Suffragare mihi ut ſim Provincialis, & tibi ſuffragabor ut ſis Prior, ex cap. 11. *de ſimon.*

4. Simoniaca eſt omnis reſignatio in favorem alterius, vel cum reſervatione penſionis, facta ſine authoritate Papæ, ex tit. *Ut eccleſiaſtica beneficia ſine diminutione conferantur.* Et conſtat ex uſu & praxi Eccleſiæ, & ita declaravit Conc. Rhotomag. ann. 1581. & Bituric. ann. 1584.

Sed an in Beneficiis conventio de remuneratione qualibet gratuita, ſeu obligatione dandi aliquid ex gratitudine, ſive temporale ſive ſpirituale, eſt vera ſimonia?

Reſp. Affirm. Tum quia omnis conventio ſeu pactio in hac materia prohibita eſt ut ſimoniaca. Tum quia hæc conventio ex ſe parit novam obligationem fidelitatis & juſtitiæ pretio æſtimabilem, obligationi gratitudinis ſuperadditam: alioqui fruſtra fieret, & nunquam exigeretur: unde poſita hac pactione, ſi non detur id de quo conventum eſt, alter conqueritur tanquam de injuria ſibi facta, & de fide non ſervata, quod ſecluſa conventione non fieret. Proindeque tunc datio non eſt gratuita, ſed oneroſa & reciproca, fitque contractus *Do ut des*, vel *Do ut facias*, Suarez, Layman, & alii communiter.

Nota 1. Præbendæ canoniſſarum ſunt materia ſimoniæ, ut reſolvit S. Congregatio Cardin. ann. 1691. Nam videntur eſſe vera beneficia, licet non clericalia; ſunt enim jus perpetuum, authoritate Eccleſiæ conſtitutum ſeu approbatum, percipiendi fructus ex bonis eccleſiaſticis, ſeu Deo dicatis, propter officium ſpirituale.

Nota 2. Ex extrav. *Ambitioſæ*, non licet locare fructus beneficii vel monaſterii ultra triennium. Sed juxta multos hæc reſtrictio non eſt in pleriſque locis recepta; proinde dicunt poſſe locari etiam ad tempus vitæ beneficiati. Porrò id non fuit prohibitum ob periculum ſimoniæ, ſed ne per hujuſmodi locationem ſeu alienationem noceatur Eccleſiis & ſucceſſoribus.

Quæſt. XIV. *An eſt Simonia dare vel procurare beneficium ratione conſanguinitatis?*

Reſp. Cum S. Thoma, 2.2. quæſt. 100. art. 5. ad 2. *Si aliquis aliquid ſpirituale alicui conferat gratis propter conſanguinitatem, vel quamcumque carnalem affectionem, eſt quidem illicita & carnalis collatio, non tamen ſimoniaca, quia nihil ibi accipitur. Unde hoc non pertinet ad contractum emptionis & venditionis, in quo fundatur ſimonia.* At ſimonia eſt ſi conferas, vel procures beneficium conſanguineo aut affini, ut inde honoratior vel potentior, vel opulentior fias, aut tua familia. Item ſi beneficium procures extraneo ut conſulat tuis conſanguineis,

aut affinibus. Nam tunc datur ſpirituale intuitu commodi temporalis percipiendi. Ita S. Thomas, in 4. diſt. 25. quæſt. 3. art. 3. ad 7. ubi ait: *Qui dat ratione conſanguinitatis præbendam, ſi intendit aliquod bonum in ſeipſum redundans ſic, quòd magnificetur per hoc, & nobilitetur domus ſua; vel quòd ipſe in conſanguineis ſit fortior, & ſic ipſe aliquid accipere ſperat, pro quo ſpiritualia dat, ſimoniam committit.*

Quæſt. XV. *An eſt Simonia conferre, vel præſentare ad beneficium ob commendationem amici?*

Reſp. Affirm. ſi favor humanus in eo principaliter intendatur, nam talis favor pretio æſtimabilis eſt. Ita S. Thomas, 2. 2. quæſt. 100. art. 5. ad 3. ibi: *Munus à lingua dicitur vel ipſa laus pertinens ad favorem humanum, qui ſub pretio cadit; vel etiam preces, ex quibus acquiritur favor humanus, vel contrarium evitatur. Et ideo ſi aliquis ad hoc principaliter intendit, ſimoniam committit. Videtur autem ad hoc principaliter intendere, qui preces pro indigno porrectas exaudit: unde ipſum factum eſt ſimoniacum. Si autem preces pro digno porrigantur, ipſum factum non eſt ſimoniacum; quia ſubeſt debita cauſa, ex qua illi, pro quo preces porriguntur, ſpirituale aliquid conferatur. Tamen poteſt eſſe ſimonia in intentione, ſi non attendatur ad dignitatem perſonæ, ſed ad favorem humanum.*

Quæſt. XVI. *An licet emere vel redimere penſionem.*

Reſp. Ex communi ſententia, ſimonia eſt emere vel vendere penſionem aſſignatam pro aliquo officio ſpirituali, v. gr. pro Adjutore Epiſcopi Concionatore: quia hæc fundatur in miniſterio ſpirituali, nec niſi ratione illius poteſt quis jus ad illam habere. Unde non poteſt vendi quin vendatur miniſterium ſpirituale in quo fundatur. Neque licet eam redimere, quia non poteſt extinqui obligatio ad tale miniſterium ſpirituale, cùm hoc debeat remanere. Item ſimonia eſt juris divini emere vel vendere alias penſiones, quæ ſoli Clerico conceduntur ſive in ſuſtentationem, ſive ad litem componendam, aut fructuum inæqualitatem compenſandam in beneficiis: quia ſunt annexæ titulo, & officio ſpirituali, ſcilicet recitandi officium B. V. impoſita à Pio V. ita ut qui illud omittit, reditus amittat. Et ſic non ſolùm requirunt ſtatum clericalem, ſed etiam hoc officium ſpirituale, ratione cujus acquiritur jus ad illos reditus. Quare jam penſiones illæ ſunt quidpiam ſpirituale conſtans ex illa obligatione ſpirituali, & jure ad temporalia ei annexa: ſive nil aliud ſunt quam jus percipiendi fructus eccleſiaſticos medio officio ſpirituali. Cùm autem hoc officium ſit invendibile, ita & jus percipiendi fructus illos ab illo eſt inſeparabile. Neque hæ penſiones redimi poſſunt, niſi tollatur ſpirituale, quod tolli non poteſt niſi à Papa, à quo conſtitutum eſt. *Ita Suarez, Reginaldus, & alii.* Secùs de laicali penſione, quia talis penſio eſt quid merè temporale; cùm non fundetur in titulo ſpirituali, nec ei annexa ſit functio ſpiritualis, nec ad eam ordinetur, ſitque ſeparata à titulo ſpirituali.

Quæſt. XVII. *An redemptio vexationis licita eſt in beneficiis?*

Reſp. 1. Simonia eſt redimere vexationem, ſeu oppoſitionem non injuſtam ad obtinendum beneficium, verbi gratia, dare pecuniam alteri ne defectum tuum collatori detegat, ne pro alio obſecret: ne habens jus utcumque probabile litem moveat, vel motam proſequatur; ne doctior ad concurſum cum aliis conveniat, ut competitor à prætenſione juſta deſiſtat, &c. *Ita omnes, teſte Suarez.* Quia via ad beneficium per pecuniam directè pararetur, & media re temporali acquireretur ſpirituale. Et licèt redimens non det pretium immediatè pro re ſpirituali; tamen mediatè vult acquirere jus ſpirituale mediante pecunia, quod eſt emere illud. Et quamvis jam haberes jus aliquod ad illud, tamen cùm vexatio eſt juſta, eo ipſo jus non eſt omnino firmum, & ſic pretio emeretur jus firmum, quod antea non habebatur, quod eſt ſaltem ex parte emere jus ſpirituale. Imò ex communi ſententia, quando jus in re nondum eſt acquiſitum, aut necdum plenum, non licet redimere vexationem injuſtam ab iis, qui ad beneficium juvare poſſunt, nempe iis ad quos ſpectat eligere, conferre, inſtituere, confirmare, præſentare, &c. ex cap. 23. *de ſimon.* quia per pecuniam acquireretur res ſpiritualis, aut ſaltem jus in re firmum, quod antea non habebatur; quod eſt emere ſpirituale: ut ſi elector vellet eligere indignum ut te impediat, eſſet ſimonia dare ei pecuniam, ne ſic te impediat.

Licet tamen vexationem iniquam redimere ab iis, qui ſolùm impedire poſſunt, non verò juvare. Quia hac redemptione ſolùm removentur impedimenta injuſtè appoſita; nec proinde via ad beneficium paratur magis, quàm parata eſſet ante juſtam impedimentorum poſitionem. Hinc licet clerico pecunia impedire calumnias, quibus alioqui impeteretur apud collatorem.

Reſp. 2. Habenti jus in re acquiſitum in beneficio plenum ac certum, licet pretio, non tamen re ſpirituale, vexationem injuſtam redimere, & impedimenta injuſta removere, ex cap. 28. *de ſimon.* quia tum non datur pretium pro re ſpirituali, cùm hæc habeatur jam acquiſita, ſed ſolùm pro liberatione ab injuria, quæ eſt quid temporale, & nil acquiritur de novo. Quare vexans, qui pretium recipit pro ceſſatione ab injuria, non eſt ſimoniacus, cùm nil recipiat pro re ſpirituali, ſed eſt ſolùm injuſtus, & tenetur ad reſtitutionem, cùm ſine juſto titulo accepta poſſideat: nam alter ſponte ac liberaliter non dat, ſed per injuriam coactus.

An verò jam confirmato vel inſtituto liceat pretio redimere vexationem, qua injuſtè impeditur à poſſeſſione capienda, controvertitur. Alii negant, quia poſſeſſio eſt aliquid ſpirituale, vel ſpirituali annexum, cùm per illam obtineatur exercitium functionum ſeu actuum ſpiritualium. Alii aſſerunt id licere, quia poſſeſſio præcisè ſumpta, ſuppoſito titulo, eſt factum quoddam corporale, quod non dat, ſed ſupponit jus ſpirituale completum: nec eſt ſpiritualis, niſi ratione ti-

tuli

tuli ſeu juris, cui annexa eſt. Ergo acquiſito titulo ac jure pretium non datur pro aliquo ſpirituali, cùm jam habeatur, ſed ſolùm ad tollendum injuſtum impedimentum poſſeſſionis, quæ illi titulo per ſe immediatè debita eſt, & conſiſtit in aliquo facto merè temporali, ſi ſecundùm ſe ſumatur. Et verò beneficium collatum & acceptatum dat plenum jus in re, ita ut ſi ſic proviſus moriatur ante captam poſſeſſionem, beneficium vacet per mortem, quia nempe poſſeſſio non addit jus, ſed tantùm facit ut competat poteſtas adminiſtrandi & percipiendi fructus. Jam verò ex S. Thoma, 2. 2. quæſt. 100. art. 2. ad 5. *Poſtquam jus alicui jam acquiſitum eſt, licet per pecuniam injuſta impedimenta removere.*

Reſp. 3. Simonia eſt redimere juſtam vexationem poſt obtentum & poſſeſſum beneficium. *Ita omnes, teſte Suarez.* Nam eò ipſo quòd juſta eſt vexatio, ſequitur quòd jus in beneficio non ſit omnino firmum, vel auferri poſſit. Unde tunc daretur pretium ad confirmationem & conſervationem beneficii. Vel ſi ſit omnino firmum, neceſſe eſt ut aliquod crimen ſit patratum, propter quod ille eſſet beneficio privandus, & tunc dare pretium ad removendum illud impedimentum eſſet ſimonia, quia pretio temporali emeretur conſervatio rei ſpiritualis.

Reſp. 4. Semper eſt ſimoniacum dare ſpirituale ad redimendam vexationem injuſtam, etiam poſt obtentum beneficium, item dare beneficium cum pacto, ne is, cui datur, in poſterum vexet vel noceat etiam injuſtè. Quia tunc ſpirituale datur pro temporali commodo, ſeu in compenſationem mali temporalis vitandi, quæ eſt quid de ſe pretio æſtimabile.

Quæſt. XVIII. *An eſt Simonia ſaltem mentalis ſuſcipere Ordines, ut beneficium obtineatur principaliter ob ejus reditus?*

Reſp. Affirm. Quia 1. is re ſpirituali viam ſibi parat ad bonum temporale principaliter intentum, & ipſum ſpirituale ut medium ab obtinendum temporale principaliter refert: atque ita ſuo agendi modo temporale ſpirituali æquiparat, aut etiam præfert. 2. Ex Synodo Exceſtrienſi, an. 1287. can. 8. *Ad propriam recurrant conſcientiam quo fine ad ordines aſpirent, an ut Deo & Eccleſiæ virtuoſiùs & gratioſiùs famulentur, non pro temporali quæſtu, nec beneficiis à ſuis ordinatoribus extorquendis, quoniam tales ſimoniacos reputamus.* Unde Fagnan. in cap. *Ad noſtram*, de elect. ait, *Clericum, qui ordines ſuſcipit, ut beneficium conſequatur, ſimoniam committere mentalem, quæ non obligat ad beneficii dimiſſionem, ſed tantummodo ad ſatisfaciendum Deo per pœnitentiam, niſi pactum præceſſerit.*

Quæſt. XIX. *An licet dare, vel promittere aliquid temporale alteri, ut faciat aliquod opus ſalutare in ſuam utilitatem, v. gr. ſuſcipiat Sacramenta, audiat Sacrum? &c.*

Reſp. 1. Licet dare aliquid temporale abſolutè alteri, petendo ab illo, ut aliquid ſpirituale faciat in bonum animæ ſuæ, modò nulla imponatur obligatio illud faciendi. Quia tunc eſt ſolùm donatio liberalis, facta ad alliciendum alterum ad bonum

opus,

opus, ſine obligatione mutua & pacto oneroſo. Item licet aliquid promittere ſub conditione: Si feceris hoc opus bonum, intendendo ſpirituale bonum operantis, & ſe obligando ad ſtandum promiſſis impleta conditione, & non aliter, modò nulla alteri oriatur obligatio, ex cap. 2. *de condit.* ubi approbatur conceſſio libertatis facta ſervo ea conditione, ut Monachus fieret, & non aliter. Nam ibi nulla eſt ſimonia, ſed eſt præcisè quædam optio, quæ alteri gratuitò offertur in ſuum ſolum bonum, ut hoc vel illud eligat pro ſuo arbitrio.

Reſp. 2. Simonia eſt dare, vel promittere temporale ſub pacto & conditione, ut alter obligatus ſit ad faciendum opus ſalutare in ſuam utilitatem, ex cap. Quam pio, 1. quæſt. 2. quia ibi intervenit pactum oneroſum circa ſpirituale cum pretio, quod in jure prohibetur ut ſimoniacum, & tunc datur & accipitur pretium pro ſpirituali. *Ita Suarez.*

Quæſt. XX. *An accepta per ſimoniam reſtitui debent?*

Reſp. 1. Beneficia, dignitates, officia & alia ejusmodi ſimoniacè accepta, non poſſunt in conſcientia retineri, ſed dimitti debent, cum omnibus fructibus, ante omnem ſententiam. Conſtat tum ex conſenſu Doctorum, & ſenſu ac uſu Eccleſiæ, tum ex c. *Si quis dator*, & c. *Ea quæ* 1. quæſt. 3. & aliis juribus citandis. Tum quia ſine juſto titulo poſſidentur, cùm omnis collatio, proviſio, & pactio ſimoniaca irrita ſit & nulla, ſaltem jure eccleſiaſtico, cap. ult. *de pact.* & proinde careat omni effectu, nullumque jus tribuat; ut declaravit Martinus V. in Conc. Conſtantienſi, ſeſſ. 43. approbante, ibi: *Electiones, poſtulationes, confirmationes, & quævis proviſiones ſimoniacæ Eccleſiarum, Monaſteriorum, dignitatum, officiorum & beneficiorum eccleſiaſticorum quorumcumque deinceps factæ, nullæ ſint ipſo jure, nullumque jus cuiquam acquiratur, nec promoti, confirmati, aut proviſi faciant fructus ſuos, ſed ad illorum reſtitutionem, tanquam iniquè ablata percipientes, teneantur.* Idem declarat Paulus II. in extravag. *Cùm deteſtabile de ſimon.* confirmata à Pio V. Et S. Thom. 2. 2. quæſt. 100. art. 6. ait: *Nullus poteſt licitè retinere id, quod contra voluntatem Domini acquiſivit, puta ſi aliquis diſpenſator de rebus Domini ſui daret alicui contra voluntatem, & ordinationem Domini ſui, ille qui acciperet, licitè retinere non poſſet. Dominus autem, cujus Eccleſiarum Prælati ſunt diſpenſatores & miniſtri, ordinavit ut ſpiritualia gratis darentur ſecundùm illud*, Matth. 10. *Gratis accepiſtis, gratis date. Et ideò qui muneris interventu ſpiritualia quæcumque aſſequitur, ea licitè retinere non poteſt.* Unde quamvis hæc irritatio eſſet tantùm de jure Eccleſiaſtico, ut multi docent, tamen illa ſuppoſita obligatio relinquendi beneficium, cum omnibus ſuis fructibus, eſt de jure divino naturalis, ut rectè notat *Suarez*, & patet: nam jure naturali non licet retinere alienum ſine ullo jure ad illud.

Quod verum eſt, etiamſi ſimonia ipſo proviſo inſcio commiſſa ſit, niſi quis ut eum inhabilem

red-

redderet, pecuniam dederit, vel ipſe de ſimonia ſuſpicans, expreſsè contradixerit, cap. 27. cit. & cap. 33. de ſimon. Immo ſi ſciens tertii ſimoniam in procurando tibi beneficio, illud admiſiſti, nulla eſt tua proviſio, quamvis contradixeris, ut docent Suarez, Reginald. Leſſius, & alii. Quia acceptando cooperatus es executioni ſimoniæ cognitæ: nam hæc ſimonia inde accipit ſuam conſummationem, per quam fit realis completa. Item ſi pecuniam ab alio promiſſam ſolveris, vel ſolutam reddideris, proviſio tua nulla eſt, quamvis ſimoniæ contradixeris, vel eam ante acceptionem ignoraveris, ex cap. *Sicut tuis* 33. cit. de ſimon. Nam cenſeris conſentire ſimoniæ alterius, eamque approbare. Et ſolutio illa pecuniæ, & conſenſus ille eſt moraliter pars contractus ſimoniaci: nam mediator promittebat pecuniam nomine tuo, & tanquam refundendam à te; ideóque tuus conſenſus & refuſio ſupponebantur futura. Ergo per tuam refuſionem pecuniæ completur contractus ſimoniacus.

Secundùm varios, ignoranti ſimoniam ab alio commiſſam non favet regula Cancellariæ de triennali poſſeſſione ad præſcriptionem: quia expreſsè exigit, ut poſſeſſio ſit *absque ſimoniaco ingreſſu.* Sed multi alii docent, eum qui mediante tertii ſimonia beneficium accepit, poſſe illud retinere, ſi integro triennio hanc ſimoniam ignorarit, quia illa verba, *absque ſimoniaco ingreſſu*, videntur in rigore requirere, ut ſimonia ſe teneat ex parte ingredientis beneficium: nam licèt collatio ſit ſimoniaca, ingreſſus tamen, ſeu actio, qua proviſus ingreditur, non eſt ſimoniaca; nec ipſa punitur, ſed etiam mediatoris, quæ fuit ſimoniaca; neque hæc appellatur ſtrictè ingreſſus, ſed eſt potiùs apertio portæ ut alter ingredi queat. *Ita Cabaſſutius, Leſſius, Layman, Delugo, aſſerens hanc eſſe communem ſententiam, & prò ea referens Gomez, Rebuff. & alios.* Verùm conſuli debet uſus Curiæ Romanæ.

Conſtat autem eum, qui beneficium per ſimoniam parentum, vel amicorum, licet ignorant, obtinuit, ſi hanc ante elapſum triennium reſcierit, teneri ſtatim illud purè reſignare, & omnes fructus perceptos extantes reſtituere, non tamen eos, quos bona fide conſumpſit, cùm eos bona fide poſſederit. Ita S. Thom. quæſt. 100. art. 6. ad 3. Suarez, & alii communiter. Nam irritatio fertur à jure in omnem proviſionem & acquiſitionem, quæ fit per ſimoniacam labem; nec ad hanc requiritur culpa vel ſcientia acquirentis aut conferentis, ex c. 33. de ſimonia.

Porrò ad nullitatem proviſionis, & beneficii relinquendi, ejusque fructus reſtituendi obligationem, ſufficit ſimonia conventionalis occulta, & mixta ſeu ſemirealis, quando nempè beneficium vel officium datum eſt, nondum dato pretio promiſſo: tunc enim proviſio & acquiſitio eſt verè ſimoniaca, ideóque nulla. Nam ex juribus, ad nullitatem ſufficit, quòd proviſio ſit ſimoniaca, ut ſatis patet tum ex Conſtitutione Martini V. citata, tum ex ex-

travaganti *Cùm detestabile*, de simonia, ubi Paulus II. sic loquitur: *Per electiones verò, postulationes, confirmationes, provisiones, seu quasvis alias dispositiones, quas simoniaca contigerit labe fieri, & quæ viribus omnino careant in Ecclesiis, Monasteriis, dignitatibus, personatibus, officiis Ecclesiasticis & quibusvis beneficiis, aut aliquo eorum cuiquam jus nullatenus acquiratur, nec inde faciat aliquis fructus suos, sed ad illorum omnium quæ percepit restitutionem, sub animæ suæ periculo sit astrictus.* Hoc patet etiam ex can. *Ea quæ* 1. quæst. 3. ubi Urbanus II. in Concilio Placentino ait: *Quidquid vel in sacris ordinibus, vel in Ecclesiasticis rebus, vel data vel promissa pecunia acquisitum est, nos irritum esse & nullas unquam vires habere censemus.* Ubi disjunctivè dicit: *data vel promissa pecunia.* Ergo ut acquisitio sit irrita, sufficit quòd promissa sit pecunia. Præterea ex juribus citatis, omnis acquisitio beneficii simoniaca, est ipso facto irrita. Ergo ante solutam pecuniam promissam non valet, & nunquam valuit: nam si valeret, non esset ipso facto & per se irrita, sed tantùm irritaretur ex post facto, nempe quando soluta esset pecunia. Curiæ Romanæ consulendus est stilus. Si tamen acceptum sit beneficium nondum dato pretio, hoc non debet solvi: quia simonia fieret realis completa ex utraque parte, & sic contraheretur excommunicatio.

Resp. 2. Reliquiæ sacræ si vendantur, contractus est nullus, quia non sunt materia venditionis, cùm non sint pretio æstimabiles. Quare restituto pretio restitui debent tanquam sub causa & conditione acquirendi pretii.

Si verò fundus propter jus Patronatus ei annexum, vel sacra vasa propter consecrationem cariùs vendantur, contractum esse validum censet Layman: quia spirituale est tantùm accessorium his rebus: utile autem per inutile præsertim accessorium vitiari non debet; sed restitui debet excessus pretii, utpote sine titulo acceptus.

Resp. 3. Pretium, seu quodvis temporale simoniacè acceptum, restitui debet, etiam jure divino naturali. Quia 1. contra jus dantis, & proinde injustè acceptum est. Nam qui dedit pretium, habet jus ut res spiritualis gratis conferatur sibi, saltem ex hypothesi quòd detur. Deus dedit omnibus jus res spirituales obtinendi gratis, juxta illud, Matth. 10. *Gratis accepistis, gratis date*, & solùm imposuit onus alendi Ministros, juxta modum ab Ecclesia præscribendum. Qui autem dedit temporale, non intendit dare liberaliter, nec transferre dominium, nisi quatenus debet, & quatenus alter justè exigere potest, ut patet à simili de usura. Deinde spiritualis res non est materia venditionis, sed est ex natura sua invendibilis. Jus autem temporale in re spirituali fundatum vendi nequit, nisi res ipsa spiritualis etiam vendatur, quæ tamen invendibilis est. Unde can. *Si quis dator.* 1. q. 3. dicitur: *Rationis ergo vigore cogitur, quod injustè receperit, restituere, & quidquid turpis lucri gratia receperat non tenere.* 2. Ecclesiæ Ministri sunt tantùm dispensatores, non Domini rerum

rum ſpiritualium: unde non poſſunt illas diſpenſare, niſi pro voluntate Chriſti, jubentis ut illæ gratis concedantur: alioqui non minùs injuſtè agunt, quàm eleemoſynarius principis, qui pro eleemoſyna gratis ex voluntate Domini danda, aliquid à pauperibus exigeret. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Non eſt contra juſtitiam beneficia Eccleſiaſtica non conferre gratis, quia collator conferens illa beneficia pecunia interveniente, non exigit illam pro collatione beneficii, ſed veluti pro emolumento temporali, quod tibi conferre non tenebatur.* Et verò injuſtè exigit, & accipit pretium, qui de ſuo nil dat pretio æſtimabile; ut facit conferens beneficium non gratis. Nam fructus ad ipſum non pertinent, ſed ad futurum beneficii poſſeſſorem: jus verò ad fructus, utpote fundatum in titulo ſpirituali, non eſt æſtimabile pretio temporali, & neceſſariò competit ex juſtitia ei, qui habet beneficium; imò eſt ipſummet beneficium. Ergo collator vel patronus injuſtè exigit pretium, nec habet titulum juſtum accipiendi ac retinendi quidquam, quod omnino ſponte ac liberaliter datum non ſit.

Reſp. 4. Si ſimonia ſit realis in materia beneficiali, ſimoniacè accepta debent reſtitui Eccleſiæ, in qua eſt beneficium, vel pauperibus loci, etiam ante omnem ſententiam, ex cap. 11. *de ſimon.* ubi dicitur, temporalia recepta pro dando aſſenſu electioni eccleſiaſticæ reſtituenda eſſe illi Eccleſiæ, cùm ea ſine gravi ſalutis periculo retineri non poſſint. Et eſt communis ſententia. Sed ſi ſimonia non ſit in beneficiali materia, juxta multos accepta reſtitui debent ei, qui dedit: quia jure naturali res reddi debet ei, qui habet ejus dominium, niſi lex in pœnam ei reddi vetet. Sed qui dedit ſimoniacè, retinet dominium rei datæ, cùm pactio ſimoniaca ſit nulla, nec proinde jus ullum transferat, & lex non prohibet reddi quod ſimoniacè datum eſt, niſi ſimonia fuerit realis in beneficio. Nam, in cap. citato, ubi pecunia accepta dicitur reſtituenda eſſe non danti, ſed Eccleſiæ, agitur ſolùm de ſimonia reali in beneficio, nec idem ullibi ſtatuitur in aliis caſibus: unde hæc pœna, cùm ſit quid odioſum, non debet extendi ultra caſus in lege expreſſos. Imò, cap. 19. *de ſimon.* præcipitur reddi pecuniam ei, qui religionem ſimoniacè fuerat ingreſſus.

Nota. Qui dant, vel accipiunt, aut promittunt aliquid pro aliqua juſtitia, vel gratia apud Sedem Apoſtolicam obtinenda, incurrunt ipſo facto in excommunicationem Papæ reſervatam; & juſtitia vel gratia ſic obtenta nulla eſt, quamvis nondum completa ſit promiſſio. Patet ex extravagant. *de ſent. excomm. in* 6. innovata per Bullam 24. Gregorii XIII.

Sed an Simonia mentalis ad reſtitutionem obligat?

Reſp. Multi negant: & probant, 1. Ex cap. 46. *de ſimon.* ubi Gregorius IX. ait: *Ad reſignationem ſpiritualium & temporalium, quæ nullo pacto, ſed affectu animi præcedente, utrimque taliter acquiruntur, (in quo caſu delinquentibus ſufficit per ſolam pœnitentiam ſuo ſatisfacere Creatori,) eos pro ſimonia hujusmodi non teneri.* 2. Et S. Thomas 2. 2. quæſt.

100. art. 6. ad 6. *Quoad Deum sola voluntas facit simoniacum, sed quoad pœnam ecclesiasticam exteriorem non punitur ut simoniacus, ut abrenuntiare teneatur, sed debet de mala intentione pœnitere.* 3. Quia sola injustitia externa seu effectiva inducit obligationem restituendi. At in simonia mentali nulla est injustitia externa, sed solùm affectiva. 4. Dicunt talem esse usum Rotæ, & Pœnitentiariæ; & addunt Ecclesiam non irritare collationem beneficii, nisi simonia sit externa saltem implicitè: nam Ecclesia non punit actus merè internos.

Quæst. XXI. *Quænam sunt pœnæ contra simoniacos ipso facto latæ?*

Nota. Nulla pœna ipso jure lata est contra simoniam, nisi ea commissa sit vel in religionis ingressu, aut professione, in ordinatione, aut in beneficio, quo nomine comprehenduntur etiam officia quælibet jurisdictionem spiritualem habentia, ut Provincialatus, Prioratus, Guardianatus, &c. Extravag. *Cùm detestabile.* de simon. Quia in his tribus ob honores, dignitates vel commoda temporalia frequentiùs committitur, aut saltem majus est periculum illius.

Nota 2. Licèt quælibet simonia etiam mentalis sit grave crimen, tamen consentiunt Doctores nullam pœnam juris contrahi ob simoniam mentalem, quæ absque externo pacto expresso vel tacito admittitur, ex cap. 46. *de simon.* cit. ubi dicitur de simoniacis mentalibus; *sufficere per solam pœnitentiam suo satisfacere Creatori.* Neque etiam ob simoniam purè conventionalem, excepta confidentiali: quia jura has pœnas statuentia realem rei spiritualis receptionem requirunt, ut constat ex Extrav. 1. & 2. *de simon.* & ex canonibus 1. quæst. 1. & ideo consentiunt etiam nullam pœnam contrahi ob simoniam mixtam, seu semirealem, quando non fuit tradita res spiritualis, sed solùm pretium, seu res temporalis. Nam donec res spiritualis acquiratur, [& sic quasi contractetur, non censetur plenè consummata exteriùs simonia.

An verò contrahantur pœnæ canonicæ, si traditum sit beneficium, vel alia res spiritualis, licèt pretium promissum nulla ex parte fuerit solutum, controvertitur. Toletus & alii afferunt, quia licèt pretium non sit traditum, simonia tamen videtur completa exteriùs, sicuti contractus venditionis censetur completus, si res sit tradita, & pretium promissum, etsi nondum solutum. Alii nunc communius docent solam simoniam realem utrimque completam traditione rei spiritualis simul & pretii, aut partis pretii inducere pœnas juris, tum quia juxta multos hæc est praxis Curiæ Romanæ; tum quia pœnæ juris, præsertim graves, impositæ pro aliquo actu, intelliguntur de actu perfectè completo, & ex omni parte consummato exterius cum effectu, nisi lex aliud disertè exprimat: nam ex reg. jur. *Odia sunt restringenda.* Quod intellige de pœna excommunicationis: nam ad nullitatem provisionis sufficit quòd beneficium, vel officium datum sit, nondum dato pretio.

Dixi,

Dixi, *aut partis pretii.* Nam si re spiritali tradita, promissi pretii pars aliqua fuerit soluta, tunc secundùm omnes contrahuntur pœnæ. Quia tum verè spirituale traditum est pro temporali, & vice versa; nec minus completa est simonia, quàm si ab initio conventum esset de sola illa minima quantitate.

Resp. 1. Pœnæ simoniæ in beneficiis, & officiis spiritualibus sunt, 1. Excommunicatio Papæ reservata, quam ipso facto incurrunt, tum qui simonicè eligunt, præsentant, instituunt, tum qui sic eliguntur, præsentantur, instituuntur; item mediatores & procuratores simoniacæ ordinationis, aut collationis beneficii secutæ, ut parentes, amici, & omnes qui suam operam interponunt, vel pecuniam offerunt, extravag. *Cùm detestabile*, & alibi.

2. Omnis simoniaca electio, præsentatio, resignatio, provisio, collatio, irrita est, nullumque jus tribuit; ita ut sic provisus teneatur ante omnem sententiam beneficium dimittere, & omnes fructus Ecclesiæ restituere, cùm nullum jus in beneficium acquirat, ibid. & ex Concil. Constantiensi, sup. cit. Idque, ut dixi, quamvis simonia sit solùm conventionalis mixta.

3. Simoniacè electus vel provisus, ut ipso facto inhabilis ad idem beneficium, nec potest illud ex Episcopi dispensatione obtinere, cap. 27. *de simon.* & cap. penult. *de elect.* ubi excipitur, si sit beneficium simplex, & ipso electo ignorante nec ratum habente simonia commissa sit; tunc enim post puram resignationem potest Episcopus dispensare. Imò ex Bulla 5. S. Pii V. simoniacus fit etiam inhabilis ad quascumque alias dignitates, & quæcumque alia beneficia obtinenda.

Nota. Has pœnas ex communi sententia incurrunt etiam, qui propria authoritate permutant beneficia: nam ii in jure dicuntur simoniaci, & verè committunt simoniam juris ecclesiastici. Item simonia realis in prælaturis regularium, ut sunt Prioris, Guardiani, Rectoris, Provincialis, &c. inducit nullitatem actus, obligationem dimittendi Superioris munus, & excommunicationem Papæ reservatam: nam sunt officia Ecclesiasticam jurisdictionem habentia, idque statuitur expresse à Paulo II. extrav. *Cùm detestabile* de simon. & constat etiam ex Bulla Martini V. sup. citat.

Resp. 2. Pœnæ simoniæ confidentiæ ex Bulla 85. Pii IV. & Bulla etiam 85. Pii V. sunt 1. Excommunicatio Papæ reservata contra utrumque contrahentem, si sint inferiores Episcopi; nam hi incurrunt solum interdictum ab ingressu Ecclesiæ. 2. Privatio beneficii per confidentiam obtenti, & quidem ante omnem sententiam, cùm ejus collatio nulla sit. 3. Inhabilitas ad idem beneficium, & ad alia acquirenda. 4. Privatio beneficiorum, antea legitimè possessorum, & pensionum priùs obtentarum; non tamen juxta multos ante sententiam judicis declaratoriam, cùm justo titulo possideantur; & dicunt ita usu receptum esse. 5. Beneficia per confidentiam collata & accepta, reservata sunt Papæ: quare resignari non possunt in

manus ordinariorum, nec ab iis conferri. Insuper fructus beneficiorum per confidentiam acquisitorum, & pensionum sic constitutarum reservantur Cameræ Apostolicæ. Sed hæc reservatio in Gallia non observatur.

Nota 1. Ut contrahantur hæ pœnæ, requiritur ut datum sit & acceptum beneficium; ut patet ex his verbis Bullæ Pii IV. *Omnes & singulos, qui beneficia, vel pensiones hoc intercedente vitio acceperunt.* Non tamen necesse est, ut qui beneficium accepit, promissionem suam impleverit, hoc est vel pretium promissum solverit, vel beneficium alteri resignaverit, vel pensionem solverit, aut fructus beneficii ab alio percipi permiserit. Nam hoc specialiter statutum est contra hanc simoniam, quæ gravioribus pœnis punitur, eo quòd innumeris fraudibus sit obnoxia, & magis latenter quàm quævis alia committantur, habeatque speciem successionis hæreditariæ in jure valde exosam. Imò has pœnas incurrit beneficium recipiens, qui novit intentionem confidentialem dimittentis, quamvis recipiat sine tali intentione, ut significant hæc verba Bullæ Pii V. *Etiam sola dimittentis intentione receperit.*

Nota 2. Cùm Constitutiones Pii IV. & Pii V. novas pœnas non superaddant ratione confidentiæ, nisi contra illum, qui per confidentiam recipit beneficium, vel pensionem; soli recipientes privantur beneficiis & pensionibus anteà legitimè acquisitis: non autem resignantes sub pactione confidentiali, aut ad id cooperantes; qui tamen ut verè simoniaci, incurrunt excommunicationem Papalem jure antiquo latam, si confidentiaria pactio fuerit ex utraque parte completa.

Resp. 3. Pœnæ simoniæ in ordinatione sunt. 1. Excommunicatio Papæ reservata, quam ipso facto incurrit tum ordinans, tum ordinatus, extrav. *Cùm detestabile*, quod multi extendunt ad primam tonsuram, quia, cap. 11. *de ætat. præfic.* dicitur per eam conferri ordo clericalis, & usitato loquendi modo aliquis per eam simpliciter constituitur in ordine clericorum. 2. Ordinatus suspensus est ab ordinibus, non solùm quos simoniacè suscepit, sed etiam omnibus simpliciter, ibid. Ordinans verò suspensus est per triennium à collatione omnium ordinum; ex cap. 45. *de simon.* Per Bullam verò Sixti V. *Sanctum*, suspensus est à collatione omnium ordinum, etiam tonsuræ, & ab executione omnium munerum pontificalium, & interdictus est ab ingressu Ecclesiæ. Sed dicunt hanc Bullam non esse usu receptam in plerisque locis, præsertim in Galliis. Qui autem nec sciens, nec volens simoniacè ordinatus est, secundùm S. Thomam, quæst. 100. art. 6. ad 3. & alios, non potest sine dispensatione ordines exercere.

Resp. 4. Pœnæ simoniæ commissæ circa ingressum religionis, & professionem sunt, 1. Excommunicatio lata contra personas singulares dantes & accipientes. 2. Suspensio ab officiis capitularibus lata in conventum, si consenserit. Utraque pœna ipso facto contrahitur, & Papæ reservatur, extravagant. *Sanè*, de simon. 3. Simoniacè scienter professus, in aliud arctius monasterium, in pœnam criminis detrudi debet, cap. 25. *de simon.*

TRA-

TRACTATUS DE BENEFICIIS ECCLESIASTICIS.

Hæc materia pertinet ad Virtutem religionis; nam beneficii dotatio, & officium sunt actus religionis, & pacta circa illud vetita sunt simoniaca.

Quæst. I. Quid est Beneficium Ecclesiasticum?

Resp. Est jus perpetuum authoritate Ecclesiæ constitutum percipiendi fructus ex bonis Ecclesiasticis propter officium spirituale.

Dicitur 1. *Jus perpetuum*: quia beneficium institutum est, ut semper duret, adeo ut si uni auferatur, debeat tribui alteri. Hinc Vicaria amovibilis non est propriè Beneficium.

2. *Authoritate Ecclesiæ*, hoc est, Papæ, vel Episcopi: nam ad eos solos pertinet officia spiritualia instituere, eisque proventus annectere. Hinc Capellaniæ non collativæ, sed à privatis licèt in perpetuum dotatæ pro Missarum celebratione, non sunt Beneficia.

3. *Ex bonis ecclesiasticis*, id est Ecclesiæ ad Dei cultum donatis, ex quibus erecta sunt Beneficia, & ex quibus soli fructus cedunt beneficiariis; non autem fundus, qui semper remanet Ecclesiæ, cujus bona immobilia alienari non possunt sine justa causa, & licentia Papæ, alioqui alienatio ipso jure irrita est.

4. *Propter officium spirituale*, hoc est, ad functiones seu actiones aliquas spirituales obeundas, quales sunt recitare Horas canonicas, facere Sacrum, administrare Sacramenta, prædicare verbum Dei, &c. Nam beneficium propter officium institutum est, & ad aliquam functionem spiritualem obligat, ex Concil. Trid. sess. 21. cap. 3. & cap. ult. de rescript. in 6. ibi: *Officium propter quod Beneficium ecclesiasticum datur.*

Quæst. II. *Quotuplex est Beneficium?*

Resp. Dividitur 1. In Beneficium sæculare, quod Clericis sæcularibus, & in regulare, quod regularibus addictum est, & conferri debet.

2. In simplex, & duplex. Simplex est illud, quod nullam habet annexam curam animarum, jurisdictionem, præeminentiam, dignitatem, administrationem, sed solùm obligationem recitandi officium divinum, & Missas celebrandi; ut Capellania, simplex Canonicatus, item Præstimonium, quod est portio ex ecclesiasticis proventibus detracta, quæ adolescentibus studiorum causa confertur in titulum perpetuum, habetque annexum officium spirituale. Duplex est

illud,

illud, quod annexam habet curam animarum, vel jurisdictionem in foro externo. vel præeminentiam, vel administrationem Ecclesiasticam, ut Episcopatus, Parochiale Beneficium, Abbatia, Præpositura, Cantoria, &c.

3. In manuale, quod potest ad collatoris nutum auferri, ideóque deficit à proprietate Beneficii defectu perpetuitatis; & in non manuale, quod adimi nequit, nisi ob crimen, vel irregularitatem.

4. In collativum, quod confertur per voluntatem absolutam ac liberam Prælati; in patronatum, quod confertur à Prælato ad præsentationem vel nominationem factam per patronum; & electivum, quod per suffragia electorum, accedente postea confirmatione, confertur.

5. In titulare, quod scilicet ad vitam, & cum plenitudine juris confertur; & in commendatum, quod solius administrationis, aut custodiæ causa datur. Quòd si detur in vitam commendatarii, tunc omnia ferè jura eis competunt, quæ titularibus. Unde commenda perpetua æquivalet Beneficio in titulum dato.

6. In incompatibilia, & compatibilia. Incompatibilia sunt ea, quæ annexam habent curam animarum, vel quæ personalem residentiam postulant, ut sunt duo Episcopatus, duo curata Beneficia, duæ dignitates, &c. vel quæ in eadem Ecclesia instituta sunt ad eumdem finem, habentque idem onus ac officium eodem tempore persolvendum; qualia sunt duo Beneficia uniformia sub eodem tecto, ut duo Canonicatus in eadem Ecclesia. Compatibilia verò sunt ea, quæ personalem residentiam non exigunt, nec idem onus ac officium eodem tempore persolvendum.

Quæst. III. *Quot modis acquiruntur Beneficia?*

Resp. Prima regula juris in 6. sic habet: *Beneficium Ecclesiasticum non potest licitè* (subintellige etiam, nec validè) *sine institutione canonica obtineri.* Institutionis autem canonicæ diversi sunt modi, nempe sex, quibus beneficia acquiruntur, nimirum 1. Collatione libera. 2. Præsentatione, & subsequa institutione. 3. Electione, & subsequa confirmatione. 4. Postulatione; & subsequa admissione. 5. Resignatione acceptata in favorem. 6. Permutatione approbata. Sex illis modis addi potest interdum sola electione jus habentium absque alia confirmatione; & tunc dicuntur Beneficia electiva collativa, alia autem confirmativa.

Observanda est hìc regula Cancellariæ de triennali possessore, quæ sic habet. *Voluit & ordinavit idem Dominus noster, ut si quis quæcumque Beneficia ecclesiastica, qualiacumque sint, absque simoniaco ingressu, ex Apostolica, aut ordinaria collatione, aut electione, per triennium pacificè possederit, si se non intruserit, super hujusmodi Beneficiis molestari nequeat; necnon impetrationes de Beneficiis sic possessis factas, irritas & inanes censeri decrevit.* Valet autem in utroque foro ex *Clement. de sequest.* quia Papa supplet id, quod deest ex justo titulo, censeturque illud interea conferre. Sed ad hoc requiritur titulus saltem coloratus, & capacitas possessoris; alioqui ha-

haberetur pro intruso. Quòd si provisus habuerit impedimentum sibi cognitum, cùm ei collatum est Beneficium, v. gr. defectum ætatis, censuram, &c. tum non ei prodest istius regulæ præsidium, etsi titulum coloratum habuerit, quia non possedit bona fide.

§. I.

De libera Collatione.

1. Collatio libera est concessio juris realis in Beneficio, procedens ex mero arbitrio conferentis. Dicitur libera, ut distinguatur ab institutione & confirmatione, quæ sunt quidem collationes, seu concessiones juris, sed non liberæ: nam tenetur Prælatus præsentatum à patrono, & electum suffragiis electorum instituere, nisi obstet indignitas præsentati, vel electi, quæ probetur juridicè.

2. Jure communi Episcopus habet potestatem conferendi Beneficia in Diœcesi sua vacantia, cùm in ea sit princeps & moderator sacrorum. Hanc habere possunt etiam alii inferiores, ut Capitulum, Abbates. Si Collator Beneficii illud conferre neglexerit intra sex menses à die, quo notitiam vacationis habuit, vel si intrà illud tempus indigno contulerit, collatio jure devolutionis pertinet ad proximum superiorem, & sic gradatim ad Papam, à quo non regreditur ad Ordinarios.

3. Licet debeat conferri Beneficium sine pacto, vel conditione, Episcopus tamen potest exigere conditiones, quæ ex natura rei insunt: cùm enim exigantur tacitè, possunt quoque exigi expressè.

§. II.

De Præsentatione, & jure Patronatus.

Præsentatio est exhibitio personæ cujusdam ad Beneficium, legitimè facta per patronum superiori, ad quem pertinet institutio, quæ est concessio juris realis in Beneficio facta ad præsentationem patroni. Præsentatio verò potest fieri etiam per laicos, si jus patronatus habeant: nam præsentatio non dat jus in re, sed solùm ex dispositione canonum dat jus ad rem, ita ut præsentatus institui debeat à prælato, nisi probetur indigna.

Jus Patronatus est potestas præsentandi Clericum ad Beneficium vacans. Dico, *vacans.* Nam si non vacet, irrita est præsentatio, eo quòd sit contra bonos mores, utpote præbens desiderandæ mortis occasionem. Et ob hanc causam prohibita est promissio Beneficii antequam vacet, cap. 2. *de concess. præbend.* ex Concil. gener. Lateran. III. Quod si fiat, nulla est promissio, sicut provisio inde obtenta, ex reg. 22. Cancell.

Pluribus modis hoc jus acquiritur. 1. Fundatione, hoc est donatione soli seu areæ ad superædificandam Ecclesiam. 2. Ipsa Ecclesiæ ædificatione. 3. Dotatione Ecclesiæ, assignatis sufficientibus reditibus. Unde possunt esse plures ejusdem Ecclesiæ patroni. 4. Præscriptione, scilicet multiplicatis præsentationibus per tempus immemoriale. 5. Concessione Papæ.

Jus Patronatus dividitur, in Eccleſiaſticum, quod alicui competit ratione beneficii à ſe poſſeſſi, aut ex eo quod de bonis eccleſiaſticis Beneficium fundarit, vel dotarit: & in Laicum, quod alicui competit ex eo quòd ipſe vel aliquis è ſuis prædeceſſoribus Eccleſiam fundavit, vel extruxit, vel dotavit.

Patrono laico conceduntur ad præſentationem quatuor menſes à notitia vacationis Beneficii, ſex verò Eccleſiaſtico. Si intra id tempus patronus non præſentaverit, tum poteſt Epiſcopus Beneficium, cui voluerit, conferre, cap. 3. *de jure patron.* Quòd ſi duo pluresve patroni diverſas perſonas nominent & ſint æqualia horum ſuffragia, poteſt ſuperior quam illarum maluerit præferre, ſed tenetur ſemper conſcientia digniorem præferre. Si verò plures patroni in unum conſentiant, aliis diſſentientibus, præfertur ſententia majoris partis, cap. 3. *de jure patron.* Quòd ſi abſque ſcandalo fieri nequit, Epiſcopus pro ſuo arbitrio alium, etiam à nullo præſentatum ſubſtituere poteſt, ibid. Item ſi patronus laicus duos ſucceſſivè præſentet ante inſtitutionem; tunc poteſt Epiſcopus alterutrum pro arbitrio inſtituere, ſed debet digniorem. Secùs, de patrono eccleſiaſtico: nam prior ab ipſo præſentatus debet inſtitui, cap. 24. *de jure patron.* ſi fuerit dignus; aliàs, neuter, quia jure ſuo pro hac vice excidit. Ratio diſparitatis eſt, quia patronus eccleſiaſticus præſumitur noſſe digniorem, quem proinde ſtatim nominare debet, ideóque variare non debet, quod permittitur laico, qui præſumitur non ſatis noſſe digniorem, ideóque plures cumulativè præſentare poteſt.

Patronus non poteſt ſeipſum præſentare, cap. 25. *de jure patron.* ſed poteſt filium ſuum, ſi idoneus ſit. Epiſcopus tamen poteſt patrono Beneficium motu proprio conferre. Si patronus laicus præſentet indignum, jubetur alium dignum præſentare: ſi Eccleſiaſticus, privatur hac vice jure præſentandi.

§. III.

De Electione, Poſtulatione, & Confirmatione.

Electio eſt deſignatio perſonæ capacis ad prælaturam, vel beneficium vacans, facta per ſuffragia. Per eam acquiritur jus ad Beneficium: nam jus in beneficio ſola confirmatione obtinetur; quare ſi quis abſque confirmatione immiſceat ſe adminiſtrationi Beneficii, cenſetur intruſus, & amittit jus, quod erat per electionem conſecutus, cap. 5. *de elect. in 6.*

Electio ex Concil. gener. Later. IV. cap. 24. triplici modo fieri poteſt, vel per ſcrutinium, cùm quilibet eligentium ſuffragium ſuum ſecretò tradit: vel per compromiſſum, cùm eligendi poteſtas in unum, vel plures communi eligentium conſenſu transfertur: vel per inſpirationem, cùm eligentes ſubito quodam motu in unum communiter conſentiunt.

Ut electio valeat, hæc requiruntur. 1. Ut omnes eligentes ſint ſaltem Subdiaconi, ſi agatur de electione virorum: nam ex Clement. 2. *de ætat.*

&

& Concil. Tridentin. ſeſſ. 22. cap. 4. nemo ferendi ſuffragium jus habet, niſi ſit ſaltem Subdiaconus. 2. Ut vocentur omnes, qui eligendi jus habent. Non obſtat tamen, ſi aliquis de capitulo vocatus venire noluerit, vel nequiverit, c. 28. *de elect.* 3. Ut eligatur is, in quem omnes, vel major, vel ſanior Capituli pars conſenſit, ex Conc. Later. IV. cap. 24. Pars autem ſanior hic intelligitur, quæ in electione omnes regulas canonum ſervat: minùs ſana, quæ non ſervat.

Poſtulatio eſt facta ab electoribus ſuperiori obſecratio, ut ad vacans Beneficium vel dignitatem admittere velit aliquem, qui eligi non poterat ob impedimentum canonicum, quod non eſt vitium corporis, aut animæ.

Confirmatio eſt conceſſio juris in Beneficio facta à ſuperiore ei, qui electus vel poſtulatus eſt. Unde non differt ab inſtitutione, niſi quòd hæc connotet præſentatum, illa verò electum, vel poſtulatum. Porrò electus debet, ſecluſo impedimento, intra tres menſes à notitia electionis acceptatæ petere confirmationem: alioqui electio eſt irrita, cap. 6. *de elect.* in 6.

§. IV.

De Reſignatione.

Reſignatio eſt ſpontanea dimiſſio ſui Beneficii facta coram legitimo ſuperiore eam acceptante, ſcilicet Papa vel Epiſcopo. Duplex eſt, altera ſimplex, ſeu ſine ulla appoſita conditione, & hæc fieri poteſt coram eo, cujus eſt conferre Beneficium, & inſtituere; altera conditionalis, quæ fit cum aliqua conditione, & hæc iterùm duplex eſt: nam ſi fiat ea conditione, ut Beneficium alteri deſignato conferatur, dicitur reſignatio in favorem: ſi fiat ea lege, ut reſignans à reſignatario aliud Beneficium accipiat, eſt permutatio. Sed operæ prætium eſt ſcire quæ requirantur, ut reſignatio ſit valida, & licita. Quare

Dico 1. Ut reſignatio in favorem, vel ſub onere penſionis ſit valida, requiritur. Ut Beneficium ſit reſignantis; nam reſignatio eſt ſui juris ceſſio. Quòd ſi reſignans commiſerit delictum, ob quod certo privabitur Beneficio, modò non teneatur illud dimittere ante ſententiam judicis, reſignatio ante illam facta valebit, ſed poteſt poſtea irritari. 2. Ut ſit ſpontanea, hoc eſt, nec metu injuſto, nec vi, nec dolo extorta; alioqui eſt nulla, vel certè annullanda, cap. 4. *de iis quæ vi, metusve cauſa fiunt*, & cap. 5. *de renunt.* & *Clement.* 1. *de Pœnis.* 3. Ut in manus Papæ fiat, nam in jure prohibetur reſignatio in favorem, can. *Plerique*, 8. q. 1. & omnis pactio in Beneficiis jure communi prohibetur, ne ſcilicet jus hæreditariæ ſucceſſionis in Eccleſiam introducatur, ne ſit locus acceptioni perſonarum, & ne libertas conferendi collatoribus adimatur. 4. Requiritur conſenſus patroni laici, ſi Beneficium fuerit patronatum. 5. Debet acceptari à Papa, alioqui reſignans non perdit jus ſuum, cap. ult. *de renunt.* 6. Debet conferri Beneficium ei, in cujus favorem reſignatum eſt, non alteri, nec aliter: alioqui proviſio non valebit, quia fieret ſine Beneficii vacatione; non enim tunc vacat per reſignationem, cùm hæc habeat hanc conditionem, ſine qua poſſeſſor non intendit re-

resignare. 7. Debet acceptari ab eo in cujus favorem resignatur: alioqui resignans non amittit jus suum, cùm non resignet nisi sub hac conditione. Porrò resignans etiam post acceptationem superioris manet sui Beneficii possessor, donec resignatarius possessionem acceperit. 8. Si resignans sit infirmus, debet supervivere viginti dies post resignationem: aliàs censebitur Beneficium vacare per obitum, non per resignationem, ac proinde omnis collatio vi illius facta irrita est. Ita Regula Cancellariæ de infirmis. 9. Resignatio facta in Curia Romana debet, intrà sex menses à die supplicationis oblatæ computandos, publicari in loco Beneficii. Si autem fiat causa permutationis extra Curiam, debet publicari intra mensem: alioqui si resignans moriatur antequam resignatarius ceperit possessionem, Beneficium censebitur vacare per obitum, & collatio facta resolvetur. Ita Regula Cancellariæ. In Gallia tempus sex mensium, aut unius mensis computatur à die admissæ resignationis; & hoc tempus potest à Papa prorogari ad patris petitionem.

Dico 2. Ut resignatio etiam simplex sit licita, debet fieri ex justa causa bonum Ecclesiæ, vel spiritualem resignantis utilitatem spectante. Nam Clerici præsertim beneficiarii ratione sui status debent gloriæ Dei, & utilitati Ecclesiæ inservire; & proinde non eis licet sine causa justa deponere curas spectantes ad Beneficia, quæ susceperunt. Unde S. Pius V. Constit. 58. prohibet Episcopis & aliis, ne admittant resignationes, nisi eorum, *qui aut senio confecti, aut valetudinarii, aut corpore impediti, vel vitiati, aut crimini obnoxii, censuris ecclesiasticis irretiti, aut nequeunt, aut non debent Ecclesiæ vel Beneficio inservire; seu qui unum aliud vel plura Beneficia obtinuerit, vel quos ad aliud contigerit promoveri.* Hìc addere juvat vulgarem versum resignandi causas complectentem:

Debilis, ignarus, malè conscius, irregularis;
Quem mala plebs odit, dans scandala, cedere possit.

Dico 3. Ut resignatio in favorem sit licita, debet insuper fieri ob utilitatem Ecclesiæ; quia scilicet alter judicatur aptior. Nam si resignatio vel permutatio fiat ob consanguinitatem, vel ex alio affectu carnali, est illicita: si verò fiat pro aliquo commodo temporali utriusque vel alterius, est simoniaca.

Porrò jure communi non licet in periculo mortis resignare Beneficium sub conditione tacita regressus si convalescat æger, & Conc. Trident. sess. 25. cap. 7. ibi: *Cùm in Beneficiis ecclesiasticis ea, quæ hæreditariæ successionis imaginem referunt, sacris constitutionibus sint odiosa, & Patrum decretis contraria, nemini in posterum accessus, aut regressus, etiam de consensu, ad Beneficium ecclesiasticum cujuscumque qualitatis concedatur.* Et ex Bulla 134. Pii V. In Gallia tamen ei qui in morbo gravi constitutus resignaverit coram Ordinario, permittitur regressus recuperata valetudine.

Dico 4. Ut resignatio, vel permutatio cum reservatione pensionis sit licita, præter consensum Papæ & resignatarii, requiritur causa justa, quæ est indigentia resignantis. Nam non est alia justa causa dispensandi à lege generali hanc reservationem

vetante ob rationem allatam à Congregatione Cardinalium ad reformationem Ecclesiæ deputatorum à Paulo III. scilicet, quia *reditus sunt annexi Beneficio ut corpus animæ, ideóque natura sua pertinet ad eum qui Beneficium habet: ut possit ex eis vivere honestè pro suo ordine, simulque queat sustinere impensas pro divino cultu, & templi sacrarumque ædium reparatione, ut quod reliquum est, impendat in pios usus. Hæc est enim natura horum redituum.* Et verò ipsa resignatio Beneficii non est causa justa pensionis exigendæ, cùm jus percipiendi fructus fundetur in officio, quod resignans dimittit, & transfert in alium. Ratione autem officii præteriti nil potest exigere, cùm propter illud jam reditus perceperit.

§. V.

De Permutatione.

Permutatio hìc est à beneficiatis facta Beneficii sui in manibus Ordinarii mutua resignatio ea lege, quòd alterius Beneficium alteri conferatur, & vicissim. Si permutanda Beneficia in diversis Diœcesibus sita sint, requiritur authoritas utriusque Episcopi. Si autem permutatio fiat cum adjectione oneris, vel pensionis, requiritur authoritas Papæ; quia Beneficia conferri debent sine diminutione, & onere, quod iis jure non inest. Quòd si beneficia sint inæqualia quoad dignitatem, vel jurisdictionem, est simonia juris divini hanc inæqualitatem compensare per aliquid temporale: quia hæc dignitas & jurisdictio est quid spirituale, & res spiritualis æstimaretur & compensaretur re temporali. Si verò sint inæqualia quoad fructus, Papa potest ad inæqualitatem compensandam imponere pensionem Beneficio pinguiori, tamquam conditionem, ut alter indemnis servetur.

Ad permutationem eadem requiruntur, quæ suprà de resignatione dicta sunt. Quare beneficia nequeunt aliis quàm permutantibus conferri: alioqui invalida erit eorum collatio, quia permutantes non intendunt resignare mutuò Beneficia, nisi ut sibi conferantur. Quòd si permutatione facta, beneficium deprehendatur subjectum liti; qui illud resignavit, debet litem prosequi: si evictum fuerit, alter redibit ad suum sine nova provisione, & sine nova in possessionem immissione, ex cap. 20. *de prabend. in 6.*

Ut permutatio licitè fiat, requiritur justa causa, scilicet utilitas Ecclesiæ, seu major Dei cultus, & majus animarum bonum, vel utilitas spiritualis permutantium, quatenus hic in illo Beneficio & alter in alio meliùs potest DEO servire, ex cap. 5. *de rerum permut.* Ita S. Thomas, in 4. dist. 25. quæst. 3. art. 3. ad 8. ibi: *In permutatione est simonia, si pro aliquo terreno commodo utriusque, vel alterius, talis commutatio fiat. Si autem pro aliquo spirituali, utpote, quia hic in illo loco meliùs possit DEO servire, non est simonia.*

Quæst. IV. *Quænam conditiones seu dotes requiruntur, ut quis sit capax Beneficii possidendi?*

Resp. Ex communi sententia, sunt sequentes. 1. Thorus legitimus: nam illegitimè nati, sive naturales, sive spurii: sunt incapaces Beneficii ob irregularitatem, à qua solus Papa dispensare potest ad omnes ordines & omnia Beneficia: Episcopus verò non nisi ad tonsuram, minores ordines, & Beneficium simplex, cap. 1. *de filiis presbyt.* in 6. & cap. 20. *de electione.*

2. Clericatus seu prima tonsura, sine qua irrita est cujusvis Beneficii collatio, ex cap. 6. *de transact.* & cap. 2. *de institut.* Ratio est, quia Beneficium fundatur in officio spirituali, & propter illud confertur: cujus quidem officii incapax est laicus. Si Beneficium ex sua institutione vel lege aut consuetudine requirat certum ordinem sacrum, carens illo ordine est ad istud inhabilis, cap. 22. *de elect.* Ex consuetudine tamen satis est, si intrà annum suscipiatur is ordo: sed non debet ultra differri: *ex Clement.* 2. *de ætat.* & Concil. Trident. sess. 22. cap. 4.

3. Ætas idonea, cap. 7. *de elect.* alioqui collatio est nulla. Hæc autem varia requiritur pro varietate Beneficiorum. Ad Episcopatum requiruntur triginta anni completi, ex cap. citato. In Gallia sufficit inchoatus annus 27. ex Concordat. Ad abbatias, dignitates, & parochialia Beneficia annus 25. inchoatus exigitur. ibid. & à Concil. Trid. sess. 24. c. 12. Tamen ad dignitates non habentes annexam curam animarum sufficit annus 22. completus, ex Conc. Trident. ibid. Ad beneficia simplicia, ut sunt Capellaniæ, annus 14. inchoatus requiritur à Concil. Trident. sess. 23. cap. 6. Ad Canonicatum Ecclesiæ Cathedralis jure novo requiritur annus 21. quia annexum habet subdiaconatum. Ex consuetudine tamen datur habenti tantùm annos 14.

4. Cælibatus, ita ut si clericus minorum ordinum ineat matrimonium, ipso jure amittat Beneficium, si quod habet. Ita communiter ex cap. 1. 3. 5. & 8. *de cleric. conjug.* Et conjugatus ad Beneficia admitti non debet, *nisi forte castitatem voveret perpetuam & qui unicam & virginem hab: isset uxorem*, ut dicitur capite 2. *de cleric. conjug.*

5. Immunitas à censura & irregularitate etiam occulta; ita ut nulla sit non solùm collatio Beneficii facta excommunicato, suspenso, vel irregulari, sed etiam ejusdem electio, præsentatio, & resignatio in ejus favorem, ex cap. 7. *de cleric. excommun.* cap. 8. *de ætat.* & cap. ult. *de cleric. pugnant.* & cap. 18. *de sentent. excomm. in* 6.

6. Morum probitas, cap. 7. *de elect.* & Concil. Trident. sess. 22. cap. 1. Et ratio ipsa dictat Dei & Ecclesiæ ministros maximè debere esse virtutibus ornatos, cùm alios exemplis, monitis & precibus debeant in pietate promovere. Improbo tamen facta collatio non est ipso jure irrita, sed irritanda, nisi crimen annexam habeat censuram, vel irregularitatem, cap. 11. *de excess. prælat.*

7. Scientia, ea scilicet quæ ad omnia munia Beneficio annexa rectè obeunda requiritur, cap. 7. *de elect.* ex Conc. gener. Later. III. &

ex Conc. Trid. Et per se patet, cùm propter illa rectè persolvenda institutum & datum sit Beneficium.

8. Corporis aptitudo, ea nempe quæ ad officium decenter præstandum necessaria est. Hinc cœcus, mutus, sunt incapaces Beneficii, cùm horas recitare nequeant. Cœcitas tamen superveniens non privat Beneficio priùs acquisito.

9. Vocatio divina, ex Hebr. 5. Nam ad Deum pertinet ministros suos eligere per vocationem; & alioquin quis se exponit periculo damnationis æternæ: Cùm hic status gravissimis multisque obligationibus sit obnoxius.

10. Intentio perseverandi in statu ecclesiastico, & suscipiendi ordinem muneri suo necessarium, nisi occurrat postea justa causa, quæ alium statum suadet. Nam ecclesiastica Beneficia instituta sunt pro iis dumtaxat, qui statuerint se ministerio Ecclesiæ mancipare: & Ecclesiam in re gravi decipiunt, qui sine prædicta intentione Beneficia suscipiunt. Quare qui Beneficium accipit animo ejus fructibus fruendi, donec uxorem convenientem invenerit, vel studia absolverit, vel aliis resignandi, secundùm communem sententiam, teste Lessio, peccat mortaliter. Quia Ecclesiam decipit in re gravi: Beneficia quippe instituta sunt pro iis solis, qui divino servitio se penitùs dicarunt. *Nec est absolvendus donec animum mutet, aut Beneficium dimittat*, ait Toletus, Multi tamen docent hunc non teneri ad restituendos fructus perceptos, si muneri suo satisfecerit; quia jus id nusquam statuit, nisi de beneficio parochiali suscepto sine animo recipiendi sacerdotium intra annum; & aliùnde eos percepit cum justo titulo, & persoluto officio, propter quod dantur.

Adeptus autem Beneficium curatum debet intra annum sacerdotium suscipere: alioqui, nisi justa causa impeditus fuerit, Beneficio illo privatur ipso facto, cap. 35. *de elect.* in 6. Qui verò acceptat parochiam sine animo recipiendi sacerdotium intra annum, peccat mortaliter, & tenetur restituere fructus etiam ante omnem sententiam, nisi mutata voluntate illud recipiat, *ibid.* quia Ecclesia Beneficium curatum confert cum tali onere, & sub tali conditione. Item qui Beneficium simplex requirens ordinem sacrum admittit sine animo certo illum recipiendi, peccat mortaliter: quia quisque tenetur de jure naturali velle esse idoneus ad munus, quod suscipit & reipsa se idoneum ad illud ritè & cum onere annexo exercendum præbere.

Præterea Dei gloria, animarum salus, & propria perfectio procuranda debet esse solum motivum suscipiendi Beneficii ob hunc finem instituti, semota omni cupiditate prava divitiarum, honorum, ac commodorum temporalium.

Quæst. V. *An licet habere plura Beneficia?*

Resp. Non licet sub mortali accipere ac retinere plura Beneficia etiam simplicia, & cum dispensatione Papæ, quando unum sufficit ad honestam sustentationem; nisi aliud po-

stulet

stulet Ecclesiæ necessitas, vel utilitas, vel alia justa causa in utilitatem Ecclesiæ redundans. *Ita Sanctus Thomas, Quodlib.* 8. *Toletus, Bellarminus, in admonitione ad suum nepot. Azor, Reginaldus, Layman, Lessius, dicens esse ferè communem Theologorum sententiam. Imò videtur nunc communis.*

Prob. Quia 1. Papa non est dominus Beneficiorum; sed solùm dispensator, qui non potest validè dispensare bona Ecclesiæ, nisi in utilitatem Ecclesiæ, & ad Dei cultum; cùm in hunc solum finem donata sint. Præterea jure communi prohibita est pluralitas Beneficiorum à Concil. gener. Later. III. c. 13. &. 14. Later. IV. c. 29. & Nicœn. II. c. 15. & à Concil. Trident. sess. 24. c. 17. ubi statuit, *ut unum tantùm Beneficium ecclesiasticum singulis conferatur. Quod quidem si ad vitam ejus cui confertur honeste sustentandum non sufficiat, liceat nihilominus aliud simplex sufficiens, dummodo utrumque personalem residentiam non requirat, etiam conferri.* At usus dispensationis sine justa causa datæ est illicitus, ut dixi in tract. de Legibus 2. Hæc pluralitas, nisi necessitas vel utilitas Ecclesiæ interveniat, est vetita jure divino naturali, ideóque prorsus indispensabilis. Nam seclusa tali causa, pluralitas illa est intrinsecè mala, cùm contineat multas inordinationes, (ut docet Sanctus Thomas sup.) Nimirum 1. Minuitur cultus divinus; Deus enim magis per plures ministros, quàm per unum colitur. 2. Ecclesia destituitur suis operariis: nam unus nequit in pluribus locis residere, nec plurium ministeria obire. 3. Fundatores frustrantur sua pia intentione: nam Beneficiorum fundatio eò tendit, ut plures ministri Ecclesiæ constituantur. 4. Nisi Ecclesiæ necessitas, vel utilitas aliud postulet, iniquum est ut unus stipendia pluribus Ecclesiæ ministris destinata accipiat. 5. Subsidio privantur alii pauperes clerici, & forsan magis idonei & Ecclesiæ utiliores futuri. 6. Inde profluunt scandalorum occasiones, & suppeditatur avaritiæ, luxus & ambitionis materia. Quare Concil. gener. Later. III. ait, cap. 14. pluralitatem Beneficiorum *certum continere periculum animarum*; & Concil. Trident. cap. cit. addit hac pluralitate præverti ordinem Ecclesiasticum. Porrò Beneficiorum pluralitas non est intrinsecè mala, nisi in circumstantiis ubi non adest necessitas vel utilitas Ecclesiæ.

Dixi, *nisi id postulet, &c. Nam,* ut ait Toletus, *plura Beneficia habere est de eorum numero quæ mala sunt; tamen possunt bona fieri, si aliquibus bonis circumstantiis copulentur.* Addit quòd perinde sit habere unum Beneficium cum una commenda perpetua seu ad vitam, vel plures commendas, ac habere plura Beneficia in titulum. Nam commenda perpetua æquiparatur Beneficio in emolumento & onere; & Concil. Trident. sess. 24. cap. 17. expresè declarat non licere plura Beneficia etiam commendata habere.

Obj. Si pluralitas Beneficiorum esset intrinsecè mala, numquam licita esset: *Resp.* Ita est, si esset intrinsecè mala in omnibus circumstantiis. Sed non est ex se mala nisi in circumstantiis ubi

non

non adest necessitas vel utilitas Ecclesiæ.

Quæst. VI. *An est culpa mortalis Beneficium conferre indigno vel minùs digno?*

Nota. Indignus dicitur, qui ad officium debitè præstandum est ineptus ratione pravæ vitæ, vel ignorantiæ, vel morbi, aut similis impedimenti; vel putatur non futurus utilis Ecclesiæ, nec satisfacturus officio. Hinc qui versatur in habitu alicujus peccati mortalis, est indignus: *quia per quodlibet peccatum mortale aliquis redditur indignus ad quodlibet spirituale exequendum;* ait Sanctus Thomas, quodlib. 8. quæst. 4. art. 6. Dignior censetur non absolutè qui doctior est, vel sanctior, sed qui omnibus spectatis putatur meliùs officio satisfacturus, & futurus utilior Ecclesiæ, ac bono animarum in illo Beneficio. S. Thom. 2. 2. quæst. 63. art. 3.

Resp. 1. Mortale est quodvis Beneficium, etiam simplex, conferre indigno, eumve præsentare, eligere, &c. dum haberi potest dignus. Ita omnes. Prob. 1. Ex Concil. gener. Later. IV. cap. *Grave.* de Præbend. *Præcipimus ut prætermissis indignis, idoneos assumant, qui Deo & Ecclesiis velint & valeant gratum impendere famulatum.* Qui contrà fecerit, jubetur suspendi à conferendis Beneficiis. Et ex Concil. Trident. sess. 7. cap. 3. *Inferiora Beneficia Ecclesiastica, præsertim curam animarum habentia, personis dignis & habilibus, &c. conferantur. Aliter autem facta collatio, sive provisio omnino irritetur.* 2. Quia cùm Beneficium sit institutum propter officium in Dei gloriam & Ecclesiæ utilitatem præstandum, recta ratio dictat non posse conferri ei, qui dotibus ad omnes ejus functiones dignè obeundas requisitis caret, vel non putatur prudenter illi officio satisfacturus. 3. Talis promotio cedit in grave damnum injustum Ecclesiæ: quod proinde secundùm omnes compensari debet ab ipso indigno, qui procuravit sibi & accepit Beneficium, & post hunc ab eo qui providit, deindè à cooperatoribus: nam Ecclesiæ ex justitia debetur minister dignus.

Hinc collator, elector, vel patronus debet positivè scire eum, cui Beneficium datur, esse dignum; nec sufficit, si nesciat esse indignum. Quia ex officio tenetur eligere vel præsentare dignum, ideóque nosse eum, quem præsentat vel eligit talem esse. Unde tenetur diligenter inquirere num sit idoneus: alioqui se exponit periculo præsentandi vel eligendi indignum, & proinde peccandi mortaliter.

Nota. Juxta omnes, teste Delugo, eligere indignum seu ineptum ad officia sæcularia, est semper mortale, tum contra charitatem, cùm ex electione indigni multa mala in rep. multis oriantur, tum contra justitiam; nam reip. rector tenetur ex officio reip. mala præcavere & avertere, & proinde multò magis non ponere illorum causam, & occasionem: alioqui tenetur ad restitutionem. Quod verum est etiam de aliis, qui potestatem à principe accipiunt eligendi vel vendendi illa officia: non enim accipiunt potestatem eligendi, nisi eo modo, quo princeps eligere debet.

Resp. 2. Ad Beneficium annexam habens curam animarum, vel jurisdictionem, vel functionem magni momenti, ut

ut concionandi, docendi, &c. Item ad superioritatem religiosorum, eligere, postulare, proponere, aut præsentare dignum omisso digniore, ex communi sententia est mortale. *Prob.* 1. Ex Conc. Later. III. cap. 17. ubi præcipit, *ut ille præficiatur Ecclesiæ, qui majoribus juvatur meritis*, & ex Conc. Trid. sess. 24. c. 1. ubi declarat, *omnes & singulos, qui ad promotionem præficiendorum quodcumque jus habent, aut alioquin operam suam præstant.... mortaliter peccare, nisi quos digniores & Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint eorum exigentibus meritis, præfici diligenter curaverint*. Et quamvis ibi loquatur de Episcopatibus, tamen idem sentire de Parœciis patet, ex c. 18. ubi præcepit, ut Parœciæ dentur dignioribus, & dicit patronum teneri digniorem ad eas præsentare. Unde S. Pius V. constit. 33. ait: *Ut non solùm dignis, sed etiam magis idoneis repertis juxta Concil. Trident. decretum parochiales Ecclesiæ conferantur, volumus & eadem authoritate decernimus*. Et Innocentius XI. damnavit hanc propositionem. *Cùm dixit Conc. Tridentin. eos alienis communicantes peccare mortaliter, qui nisi quos digniores, vel Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint, ad Ecclesias promovent; Concilium vel 1. videtur per hos digniores, non aliud significare velle nisi dignitatem eligendorum, sumpto comparativo pro positivo; vel 2. locutione minùs propria ponit digniores, ut excludat indignos, non vero dignos; vel tandem loquitur 3. quando sit concursus.* 2. Ex S. August. epist. 29. *Nec sanè putandum est leve esse peccatum in personarum acceptione .... quis enim ferat eligi divitem ad sedem honoris Ecclesiæ, contempto paupere instructiore, atque sanctiore?* 3. Quia electores, patroni, collatores tenentur graviter ex officio & fide debita Ecclesiæ distribuere officia & Beneficia, sicut bonum Ecclesiæ & animarum, ad quod instituta sunt, exigit; & utilitatem Ecclesiæ ac cultum divinum, quantùm possunt, pro munere suo promovere. Quod non præstant eligendo minùs dignos: nam notabili fructu per digniores præstando, Ecclesias defraudant, imò causam dant gravi detrimento spirituali, quod semper sequitur ex prælatione minus digni, & quod impediretur à digniore. 4. Quia est peccatum acceptionis personarum in re gravi, de quo, Jac. 2. *Si personas accipitis, peccatum operamini*. Nam hoc peccatum consistit in eo quòd in jure dicendo, aut bonorum comunium distributione, id quod debitum est uni propter aliquam causam, v. gr. æquitatem, virtutem, meritum, doctrinam, &c. datur alteri intuitu alicujus causæ, v. gr. amicitiæ, consanguinitatis, munerum, &c. ob quam non debetur. Sive acceptio personarum est peccatum, quo in distributione aliquorum bonorum & onerum, non causæ ad rem pertinentis, sed personæ aliarumve causarum ad rem non pertinentium ratio habetur. Unde tunc violatur justitia distributiva in re gravi, cùm in distributione Beneficiorum non attendatur qualitas spectans ad causam, ob quam dari debent; quæ causa est dare Ecclesiæ optimos ministros. Hinc Vasquez ait nullum dubitare esse mortale eligere minùs dignum in Beneficio annexam habente curam animarum.

Ob easdem rationes, ex communi sententia, officia sæcularia magni momenti conferri debent sub mortali magis

gis idoneis : nam id exigit bonum commune; & si omittantur digniores, magnum detrimentum patitur respublica.

Resp. 3. Electores, patroni, collatores tenentur graviter curare, ut dignioribus Beneficia etiam simplicia conferant. *Est communis sententia.* Prob. 1. Ex cap. unic. *Ut Eccles. benefic.* ubi Innocentius III. de Beneficio non curato loquens ait: *Non ex affectu carnali, sed discreto judicio debuisti ecclesiasticum officium & Beneficium in persona magis idonea dispensare.* 2. Et SS. Patribus, & ex S. Thoma, qui, 2. 2. quæst. 63. artic. 2. generaliter & indistinctè docet committi acceptionem personarum in Beneficiis, si non dentur dignioribus. Et, ad 3. ait: *Ut electio impugnari non possit in foro judiciali, sufficit eligere bonum, non oportet eligere meliorem, quia sic omnis electio habere posset calumniam. Sed quantùm ad conscientiam eligentis, necesse est eligere meliorem vel simpliciter, vel in comparatione ad bonum commune.* 3. Quia Beneficia primariò instituta sunt ad majorem Dei cultum & Ecclesiæ utilitatem: secundariò autem ut sint præmia virtutum, quibus digniores in Ecclesia honorentur, & juventur. At uterque finis impeditur, si minùs digni præferantur. 4. Omittens digniores agit in re gravi contra fidelitatem ex officio debitam Ecclesiæ : nam Ecclesia talibus commisit facultatem providendi de Beneficio ea lege, ut utantur tamquam fideles dispensatores secundùm fines ab Ecclesia in Beneficiorum institutione intentos: quod est aliquid grave. Et verò ab bonum Ecclesiæ multum interest, ut divina officia quàm decentissimè & devotissimè celebrentur. At violare in re gravi fidem ex officio debitam est mortale. 5. Violatio justitiæ distributivæ per acceptionem personarum mortalis est ex genere suo, adeóque in re gravi, ut in canonicatu, vel quando notabilis & evidens est excessus inter promotum, & eligendum. Ita Sanctus Antoninus, Vasquez, Molina, Rebellus, & alii contra alios, qui docent esse solùm veniale, modò verè digni eligantur. Lessus verò concedit esse mortale, si id passim fiat. Idem docet De-lugo.

Hinc resignans & permutans tenetur minùs digno digniorem, qui est in promptu, præferre, tum ex charitate boni communis, tum ex justitia distributiva. Quia Beneficia sunt instituta pro dignioribus, nec ab Ecclesia facultatem resignandi vel permutandi accipiunt, nisi cum eodem onere, quo obligantur prælati & patroni. Porrò si aliquod Beneficium ex dotatione dandum sit alicui ex tali capitulo vel familia, dignior est eligendus. Si tamen nullus esset dignus, alius alibi quærendus esset, quia hæc fuit intentio fundatorum & Ecclesiæ, nec alia potuit esse.

Nota. Nulla esset culpa dare minùs digno Beneficium simplex, cùm id postulat charitas, vel alia justa causa ad majus bonum Ecclesiæ spectans aut redundans: ut si clericus, præsertim sacerdos, non possit inopia levari, nisi per Beneficium simplex: vel si digniores reservandi sint pro Beneficiis curatis: vel ut Pastor minùs idoneus à cura animarum amoveatur.

Quæst. VII. *Quibus modis Beneficia amittuntur?*

Resp. Quatuor. 1. Per mortem Beneficiati. 2. Libera resignatione coram superiore eam acceptante. 3. Per sententiam judicis, ob crimen juxta canones hac privatione puniendum, ut homicidium, simplex sacrilegium, adulterium, perjurium, &c. 4. Dispositione juris, idque quadrupliciter. 1. Per alterius Beneficii incompatibilis consecutionem. 2. Per matrimonium. 3. Per professionem religiosam. 4. Per aliquod crimen, cui privatio Beneficii ipso jure annexa est: qualia sunt hæresis, schisma, simonia, falsificatio litterarum Apostolicarum, sodomia, homicidium per sicarium pretio conductum, &c. Tamen juxta communem sententiam reus non tenetur statim ante sententiam declaratoriam criminis Beneficium suum dimittere, nisi hoc expresse habeatur in jure. Sed tunc sententia judicis declaratoria retrotrahitur ad diem commissi criminis: ita ut non solùm omnes fructus Beneficii ab illo die percepti amittantur, sed etiam resignatio vel permutatio illius post crimen facta rescindi possit.

Quæst. VIII. *Quænam observanda de Pensionibus?*

Resp. Sequentia. I. Pensio est jus percipiendi fructus ex alterius Beneficio. Alia est laica, qua propter temporale aliquod obsequium datur, nec exigit clericatum, adeóque laicis competere potest, ut procuratori, advocato, &c. Alia clericalis seu ecclesiastica, quæ solis clericis conceditur. Et hæc duplex est, scilicet merè spiritualis, quæ datur clerico ob ministerium spirituale, v. gr. concionatori, vicario parochi; & mixta, quæ quidem statum clericalem requirit, & in eo fundatur, non tamen ob ministerium spirituale, sed ad honestam sustentationem datur.

II. Ut pensio clericalis validè & licitè obtineatur, quatuor requiruntur. 1. Ut impetrans sit Clericus, seu habeat primam tonsuram; non sit conjugatus, nec illegitimus, nec irregularis, nec ulla censura irretitus. Quòd si pensio sit mixta, requiritur insuper ut non habeat aliunde necessaria ad honestam sustentationem: si verò sit merè spiritualis, ut ministerium spirituale possit & velit rectè præstare. 2. Requiritur dispensatio Papæ: nam lex est generalis, & titulus juris canonici, *ut Ecclesiastica Beneficia sine diminutione conferantur*; & constat ex usu Ecclesiæ. Quare Episcopi pensionem constituere nequeunt, nisi in quibusdam casibus, in quibus facultas hæc eis à Concil. Tridentino sess. 21. c. 6. & sess. 23. c. 18. conceditur. 3. Requiritur justa causa, sine qua ex communi sententia graviter peccarent & Papa, & impetrans, sicut malè res domini sui dispensans œconomus, & qui recipit pecuniam ab œconomo malè res domini sui dispensante. Unde non licet eam retinere. *Sine causa enim* (inquit Toletus, lib. 5. cap. 83.) *non habet locum in foro interiori & coram Deo dispensatio, sed tantùm in foro exteriori. Unde qui pensiones retinent, etiam cum dispensatione, si non adest causa legitima, securi non sunt, nec excusantur; quia Papa dedit: nam Papa non est dominus bonorum Eccle-*

Eccleſiæ, ſed ſolùm univerſalis diſpenſator. Unde ſicut cùm diſpenſat in voto, non facit hominem ſecurum in conſcientia, niſi cauſa adſit, ita in penſionum & Beneficiorum diſtributione. Cauſa autem hæc debet eſſe in utilitatem Eccleſiæ, cujus ſunt bona: ſi enim nulla via in Eccleſia hujus, vel univerſalis utilitatem tendat, non eſt cauſa legitima. 4. Debet eſſe moderata, ita ut beneficiario relinquatur quantum ſatis eſt ad honeſtam ſuſtentationem. Ex conſuetudine non debet excedere tertiam partem fructuum, quamvis Papa ob juſtam cauſam poſſit majorem conſtituere.

III. Sicut non licet habere plura Beneficia, ita nec plures penſiones, quando una ſufficit: quia cùm penſio detur in vitæ ſubſidium, ſi una ſufficiat ad honeſtam ſuſtentationem, ceſſat cauſa aliam obtinendi. *Azor, & alii.*

IV. Penſio extinguitur. 1. Morte naturali, vel civili, aut degradatione penſionarii. 2. Per matrimonium, vel profeſſionem religioſam. 3. Per varia delicta, qualia ſunt hæreſis, læſæ Majeſtatis aut Sedis Apoſtolicæ, item percuſſionis Cardinalis, vel Epiſcopi, in cujus diœceſi percipitur penſio.

V. Penſionarius clericus, qui non eſt aliunde obligatus ad Horas canonicas, tenetur ſub mortali recitare quotidie parvum B. V. officium; & ſi omiſerit, non facit fructus ſuos, ſed tenetur perceptos reſtituere fabricæ vel pauperibus eo modo quo beneficiatus omittens tenetur. Ita ſtatuit Pius V. in Bulla *Ex proximo*, quæ viget etiam in Galliis. Nec jam conceditur penſio niſi ſub hoc onere. Tenetur etiam tonſuram & habitum clericalem gerere, ut ſtatuit Sixtus V. conſtit. 92.

De Matutino Privato.

Sive de tempore inchoandi Matutinum pro die ſequenti

T A B U L A

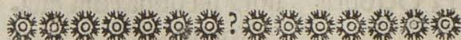
Omnibus Breviarium Romanum recitantibus propoſita, Romæ edita Typis Rever. Cameræ Apoſtolicæ, & ad Horas Horologii Gallici accommodata.

20 Januarii	hora ſecunda cum quadrante.
13 Februarii	hora ſequi ſecunda.
1 Martii	hora ſecunda cum tribus quadr.
18 Martii	hora tertia.
4 Aprilis	hora tertia cum quadr.
20 Aprilis	hora ſeſquitertia.
10 Maji	hora tertia cum tribus quadr.
8 Junii	hora quarta.
30 Julii	hora tertia cum tribus quadr.
28 Auguſti	hora ſeſquitertia.
7 Septembris	hora tertia cum quadr.
24 Septembris	hora tertia.
13 Octobris	hora ſecunda cum quadrante.
20 Octobris	hora ſeſquiſecunda.
18 Novembris	hora ſecunda cum quadrante.
15 Decembris	hora ſecunda.

TRACTATUS
DE
VIRTUTIBUS MORALIBUS, ET VITIIS EIS OPPOSITIS.

VIrtutes Morales sunt eæ, quæ habent pro objecto attributionis immediato actus humanos ut honestos, hoc est, consentaneos naturæ rationali ut rationali, & legi divinæ; & pro formali ipsam honestatem elucentem in illis actibus. Quælibet autem virtus moralis seorsim sumpta habet pro objecto materiali certos actus honestos sibi proprios, & pro objecto formali specialem honestatem elucentem in suis actibus.

Præter Religionem quatuor sunt primariæ virtutes morales, à quibus aliæ dimanant, vel quibus annexæ sunt, unde dicuntur Cardinales, nimirum Prudentia, Fortitudo, Temperantia, & Justitia, quæ commendantur, Sapient. 8. *Sobrietatem & prudentiam docet* (sapientia) *& justitiam & virtutem, quibus utilius nihil est in vita hominibus.*

CAPUT I.

De Prudentia, & Vitiis ei oppositis.

I. PRudentia est virtus ostendens quid in quavis particulari actione agendum sit, tanquam honestum, vel fugiendum tanquam turpe, in ordine ad finem ultimum: nam agitur hic de perfecta prudentia, quæ proposito vero & ultimo fine totius vitæ humanæ, nempe Deo, seu Dei gloria & possessione, præscribit media ad hunc finem apta. Hinc patet quàm sit necessaria. *Oculi tui videant recta.* Prov. 4. *Nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Dei.* Ephes. 5. Est autem virtus moralis tum objectivè, quatenus versatur circa eandem materiam, decernendo & dictando quid virtus moralis prosequi, & quid fugere debeat: tum directivè, quatenus dirigit voluntatem ad eliciendos actus semper honestos, & fugiendos inhonestos. Non residet tamen in voluntate, sed in intellectu: unde dicitur virtus intellectualis, morum doctrix.

II. Prudentiæ actus sunt bene consultare, rectè judicare, & præcipere executionem.

III. Peccata specialiter prudentiæ opposita, alia sunt per defectum, scilicet. 1. Præcipitatio & inconsideratio, quæ sunt peccata ejusdem speciei & gravitatis, cujus sunt illa, quibus homo se exponit, præcipitanter

&

& inconsideratè judicando, vel agendo: nam eodem præcepto prohibentur. 2. Mentis inconstantia, qua sine justa causa mutatur sententia. Est mortalis quando quis ex voto, vel charitate, vel alio præcepto tenetur graviter perseverare in sententia. 3. Negligentia, quæ est mortalis vel venialis prout quis negligit id, ad quod graviter vel leviter obligatur, aut adit periculum graviter vel leviter peccandi.

Alia sunt per excessum, nempe. 1. Prudentia carnis, quæ proposito malo fine, nempe bono creato inordinatè expetito, præscribit media ad hunc finem assequendum apta. Est mortale ei obsequi in re gravi: nam, Rom. 8. *Prudentia carnis mors est .... Sapientia carnis inimica est Deo, legi enim Dei non est subjecta.* 2. Astutia, quæ est notitia mediorum pravorum, occultorum, ad fallendum aptorum, cum affectu exequendi conjuncta. Est mortalis vel venialis pro ratione affectus cui subest, & damni quod proximo obvenit, & pravitatis medii. Ad hanc revocantur dolus & fraus, quæ in eo inter se differunt, quòd dolus sit astutiæ executio tum verbis, tum factis, fraus autem solis factis. 3. Nimia sollicitudo temporalia acquirendi, vel conservandi, quæ prohibetur, Matth. 6. *Ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, &c.* Mortalis est, cùm ex sollicitudine violatur gravis obligatio, vel cùm in ea re creata ponitur finis ultimus; ut facit is, qui ex affectu illius peccat mortaliter, vel sic peccare paratus est, potiùs quàm re illa carere.

CAPUT II.

De Fortitudine, & Virtutibus ei annexis, ac Vitiis oppositis.

Quæst. I. *Quid est Fortitudo, & quænam sunt vitia ei opposita?*

Resp. 1. Fortitudo est virtus, quæ animùm secundùm rectam rationem & legem divinam moderatur circa ea, quæ acerba & terribilia sunt: ita ut nec pravo timore, nec temeritate quidquam agat aut omittat contra rectam rationem & legem divinam. Quare moderatur timorem, audaciam, & tristitiam in gravibus malis, & periculis præsertim mortis. Sive Fortitudo est, virtus moralis inclinans voluntatem ad aggredienda pericula & ardua, ad perferendum labores & gravia mala, secundùm rectam rationem & voluntatem divinam. De qua virtute agit S. Paulus, Ephes. 6. his verbis: *Confortamini in Domino, & in potentia virtutis ejus. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli .... ut possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare.* Et, 1. Cor. 16. *State in fide, viriliter agite, & confortamini.*

Fortitudinis actus sunt aggressio & perpessio.

Resp. 2. Peccatur contra Fortitudinem per excessum & defectum timoris, & audendi: unde quatuor sunt vitia ei opposita. 1. Timiditas seu timor inordinatus, cùm timetur quod, vel quando non oportet, vel plus quàm oportet. 2. Animi stupiditas, qui est defectus timoris rationabilis, ut cùm quis mala seu pericula non formidat

nec

nec cavet, quæ, vel quando, vel quantùm oportet formidare & cavere. 3. Audacia ſeu temeritas, quæ eſt exceſſus in audendo vel aggrediendo, quando, ubi, quomodo non oportet. 4. Ignavia, quæ eſt defectus audendi, ut cùm quis non aggreditur vel non ſuſtinet quod, & quando, & ſicut recta ratio dictat.

Quæſt. II. *Quænam ſunt virtutes Fortitudini annexæ, & vitia his oppoſita?*

Reſp. Sunt quinque ejuſmodi virtutes, nimirum.

I. Magnanimitas, quæ eſt virtus ad contemptum rerum caducarum, & ad opera magna ac heroica quà talia in omni virtutum genere inclinans. Quare licèt verſetur circa opera ardua aliarum virtutum, eſt tamen ſpecialis virtus; quia ad illa inclinat ex motivo proximo ſibi proprio, nempe quia ſunt magna & ardua, hoc eſt, conſentanea animo magno & generoſo, ad maximam dignitatem, perfectionem, ad amicitiam ac filiationem Dei beatitudinemque deſtinato, & magnis gratiæ præſidiis inſtructo.

Ei per exceſſum opponuntur præſumptio, ambitio, & vana gloria, de quibus dixi, in tractatu de Peccatis. Per defectum verò puſillanimitas, quæ eſt vitium, quo quis ex animi parvitate, nimiaque abjectione recuſat tendere in id quod eſt ſuæ potentiæ proportionatum, detractatque officium, vel res magnas, quibus gerendis aptus eſt cum auxilio Dei; ſuamve authoritatem, dignitatem, & privilegia negligit; cùm id neceſſarium vel utile eſt ad Dei honorem, aut aliorum utilitatem. Eſt mortale vel veniale peccatum, prout ſub mortali vel veniali tenetur ſuſcipere id quod detrectat, vel tueri id quod negligit.

II. Humilitas eſt virtus, quæ vera noſtri cognitione appetitum excellentiæ propriæ ſecundùm rectam rationem & Dei voluntatem moderatur, ne inordinatè extollamur, & inclinat ad vilitatem noſtram ac ſubjectionem erga Deum actibus internis & externis agnoſcendam ac profitendam, atque omnem gloriam ac honorem Deo ut bonorum omnium authori tribuendum.

Ejus actus præcipui ſunt, 1. Agnoſcere ſe ex ſeipſo nihil eſſe, nihilque, ſed omnia accepiſſe à Deo; imò ſe eſſe peccatorem, adeoque ſuppliciis & omni contemptu dignum. 2. Nihil ſibi adſcribere, ſed ſeipſum contemnere, omnem honorem, gloriam ac laudem Deo ut bonorum omnium authori attribuere. 3. Neminem contemnere, nemini velle præponi, ſed omnes ſibi animo præferre, conſiderando aliorum perfectiones ac virtutes, ſua verò vitia & peccata, juxta illud, Phil. 2. *In humilitate ſuperiores ſibi invicem arbitrantes.* 4. Subjicere ſe in omnibus Deo, & ſuperioribus ut Dei Miniſtris propter Deum. 5. Laudes & honores, quantùm recta ratio permittit, fugere; ea propter ſe numquam quærere nec partis delectari. 6. Contemptus, contumelias, & humiliationes æquo animo propter Deum exemplo Chriſti ferre, imò & diligere. 7. In rebus externis & functionibus, quantùm in ſe eſt, amplecti ſemper id, quod eſt abjectius & minùs

nùs honoratum, habita tamen ratione decori, dignitatis & officii.

Humilitas est virtus præstantissima, virtutum procreatrix, & radix summæ ac æternæ gloriæ, juxta illud Christi, *Qui se humiliat, exaltabitur*, Luc. 14. & 18. estque necessaria ad salutem, imò est fundamentum aliarum virtutum, sicut superbia est radix omnis peccati. Ei opponitur non solùm superbia, sed etiam inordinata sui abjectio, quæ fit cum injuria aut neglectu muneris proprii, aut jactura status sui, vel damno eorum, quibus prodesse debes: ut si pater infra filium; superior infra subditum exteriùs se abjiciat; nam humilitas inclinat ad sui abjectionem juxta rectam rationem, & ut decet. Unde illud, Eccli. 9. *Est qui se nimium submittit.*

III. Magnificentia, quæ est virtus inclinans ad magna opera externa magnis sumptibus efficienda, quando recta ratio dictat, & præcipuè ad ea quæ pertinent ad honorem Dei. Differt à liberalitate, quòd hæc cira sumptus mediocres & ordinarios, illa circa majores versetur. Ei opponitur per excessum profusio, qua quis majores sumptus facit quàm ratio dictat. Est mortalis ratione gravis damni proximo illati, ut si propterea debita non solvas, eleemosynas omittas, &c. Per defectum verò parvificentia, qua quis, præ animi angustia, opus magnos sumptus requirens non audet suscipere quando oportet, vel susceptum relinquit, vel non decorè perficit. Est mortalis, si graviter quis ad opus magnum teneatur, v. gr. ex voto, promissione &c.

IV. Patientia, qua in rebus adversis mœror temperatur, & mala præsentia æquo animo tolerantur. Est maxima virtus & valde necessaria. *Patientia opus perfectum habet; ut sitis perfecti & integri, & in nullo deficientes.* Jac. 1. *Patientia vobis necessaria est, ut voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem*, ad Hebr. 1. opponitur per excessum impatientia, qua quis plus justo de malis dolet. Potest esse mortalis ratione scandali, vel mali, quod quis ex impatientia facit, optatve; vel præcepti violati. Per defectum insensibilitas seu animi durities, cùm quis ob animi stuporem nec propriis nec alienis malis movetur.

V. Perseverantia, seu constantia, quæ inclinat & firmat ad persistendum in opere bono, non obstante molestia ac difficultate quantumvis diuturna, quandiu recta ratio dictat. Ei opponitur per excessum pertinacia, qua quis proprium sensum, vel agendi propositum retinet quando non oportet, vel plus quàm oportet: per defectum inconstantia in agendo, qua quis sine justa causa à bono proposito desistit. Utraque est mortalis vel venialis pro subjecta materia, seu prout gravis vel levis obligatio violatur. Est autem semper veniale sine justa causa propositum bonum mutare, vel ab eo bene cœpto desistere in re non præcepta, quia inordinatum est & contra rectam rationem leviter & sine rationabili causa bonum propositum mutare, vel ab inchoato bono discedere.

Nota. Per se loquendo, graviùs peccatur contra aliquam virtutem per defectum, quàm per excessum:

ſic gravior eſt ſuperbia quàm nimia abjectio: deſperatio quàm præſumptio. Quia peccata per defectum ſunt contra id, ad quod primariò ac principaliter virtus inclinat. Sic ſpes primariò inclinat ad ſperandum in Deum & ſecundariò ad non nimiùm in ſe ſperandum & ſic de aliis.

CAPUT III.

De Temperantia, & Virtutibus ei annexis.

Quæſt. I. QUid eſt Temperantia? *Reſponſio.* Temperantia latè ſumpta eſt virtus, quæ ſecundùm rectam rationem & legem divinam operationes & paſſiones humanas moderatur. Sive eſt virtus refrænans animi affectus, qui ipſum contra rectam rationem alliciunt, illosque moderans ſecundùm rectam rationem ac legem divinam. *Temperantia eſt rationis in libidinem atque in alios non rectos impetus animi firma & moderata donatio*, ait S. Auguſtin. l. 83. quæſt. 31. Sed ſic ſumpta non eſt virtus ſpecialis, nam id præſtat omnis virtus moralis in ſua materia: Juſtitia enim, v. gr. affectum à furtis & injuriis avertit.

Temperantia ſtrictè ſumpta eſt virtus, quæ ſecundùm rectam rationem ac legem divinam moderatur appetitum & uſum rerum, quæ delectationem ſenſuum, præſertim guſtus & tactus pariunt, qualia ſunt eſculenta, poculenta, & venerea. Hinc tres ſunt temperantiæ ſpecies, nempe abſtinentia, ſobrietas & caſtitas.

Abſtinentia eſt virtus, quæ ſecundùm rectam rationem moderatur appetitum & uſum ciborum oblectantium, atque etiam potionis non inebriantis.

Sobrietas eſt virtus, quæ appetitum & uſum potionis vim inebriandi habentis moderatur ſecundùm rectam rationem. Supple ſemper, & legem divinam: nam quidquid eſt contra rectam rationem, eſt etiam contra legem Dei, cùm recta ratio ſit intimatio legis divinæ æternæ.

Regula autem ac menſura cibi, potus, & ſomni ſumenda eſt ex fine proximo ad quem iſta per ſe referuntur, qui eſt bona corporis valetudo, & idonea mentis ad ſuas functiones obeundas diſpoſitio, ſeu habitudo, ad Dei gloriam ultimatè ordinata: nam finis eſt menſura eorum, quæ ſunt ad finem. *Habet vir temperans in hujusmodi rebus mortalibus & fluentibus vitæ regulam utroque teſtamento firmatam, ut eorum nihil diligat, nihil per ſe appetendum putet: ſed ad vitæ hujus atque officiorum neceſſitatem quantùm ſat eſt, uſurpet utentis modeſtia, non amanti affectu*, ait S. Auguſtinus, lib. de moribus Eccleſ. c. 21. Per neceſſitatem intellige non ſolùm abſolutam ac phyſicam, ſed etiam moralem, non enim illud ſolùm dicitur neceſſarium vitæ humanæ ejusque officiis, ſine quo abſolutè vivere aut ea officia omninò obire non potes: ſed etiam id ſine quo hoc non potes commodè & convenienter tuo ſtatui, ſpectatis quoad qualitatem cibi & potus circumſtantiis ſtatus, conditionis,

officii,

officii, opulentiæ, loci, personarum quibuscum vivis & negotiorum occurrentium. Igitur ad temperantiam spectat nec plus nec minùs cibi, potus & somni sumere, quàm ad bonam corporis valetudinem, & vires ad munera sua rectè obeunda requisita, aptamque mentis ad suas functiones dispositionem expediat: cùm hoc discrimine, quòd major quantitas sit illicita; minorem autem subinde sumere ob justam & graviorem causam, quàm sit robusta valetudo corporis, v. gr. ob carnis mortificationem, vel satisfactionem pro peccatis, sit laudabile, etiam si vires corporis imminuantur; modo tamen valetudo non nimis frangatur, nec mens reddatur ad suas functiones ineptior, ita ut homo semper valeat rectè præstare ea, ad quæ tenetur. Ea quippe bona est corporis valetudo, quæ optimè mentis & animæ saluti servit: nam corporis est ut animæ serviat ad suas functiones, quæ omnes ad Dei gloriam & salutem nostram referri debent. Hæc autem abstinentia major, quam ratio temperantiæ per se exigit, pertinebit ad aliam virtutem, ex cujus affectu servatur; v. gr. castitatem, pœnitentiam, &c.

Castitas est virtus, quæ cohibet vel moderatur appetitum & usum venereorum ac delectationis venereæ secundùm rectam rationem & legem divinam. De qua Paulus, 2. Corinth. 7. *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus.* Et, 1. ad Timoth. 2. *Quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.* Pudicitia autem vel est eadem virtus quæ castitas, vel ejus pars integralis cohibens osculа, amplexus, aspectus, & tactus impudicos, eorumque delectationem.

Triplex est castitas: nempe virginalis, conjugalis, & vidualis. Prima est voluntas constans & efficax abstinendi tota vita ab omni prorsus actione & delectatione venerea. Secunda est voluntas constans & efficax abstinendi ab omni actione & delectatione venerea cum non conjuge, & ea utendi cum conjuge semper juxta rectæ rationis & legis divinæ regulam. Tertia est propositum abstinendi in posterum propter Deum ab omni actione & delectatione venerea percepta in conjugio.

Abstinentiæ opponitur Gula strictè sumpta, sobrietati ebrietas, & castitati luxuria, de quibus dixi in Tractatu de peccatis.

Quæst. II. *An licet agere ob voluptatem seu delectationem moderatam & per se licitam, eamque propter se appetere?*

Resp. Neg. Quia. 1. Omnis actus, qui non est bonus saltem ratione finis, hoc ipso malus est, ut docet S. August. lib. 4. contra Julian. c. 3. *Cùm facit homo aliquid, ubi peccare non videtur, si non propter hoc facit propter quod facere debet, peccare convincitur;* idque satis indicat Christus, Matth. 12. dum ait: *Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines; reddent rationem de eo in die judicii*, utique tanquam de peccato. Ergo omne opus otiosum moraliter est malum, æque ac verbum otiosum, cùm sit eadem ratio, & species ibi ponatur pro genere. At omnis actus, qui non est bonus, est saltem otiosus moraliter seu in ordine ad mores; ergo malus est. Jam verò actus

non eſt bonus niſi habeat finem honeſtum, hoc eſt, conſentaneum naturæ rationali & legi divinæ. 2. Homo deliberatè agens tenetur ſemper agere propter finem proportionatum, ſeu conſentaneum naturæ rationali quatenus rationalis eſt, ideóque propter finem honeſtum: tenetur enim ſemper agere modo proportionato ſeu conſentaneo naturæ rationali qua rationali, alioqui ſciens ac volens deficit à conditione ſua & à dignitatis præſtantia qua brutis excellit, ſeque ipſum deprimit ad modum agendi brutalem. Non poteſt autem agere modo proportionato naturæ rationali qua rationalis eſt, niſi agendo propter finem conſentaneum naturæ rationali, quatenus rationalis eſt. 3. Agens ob delectationem agit inordinatè & contra rectam rationem: nam pervertit rerum ordinem à Deo authore naturæ inſtitutum, ſecundùm quem delectatio ex natura ſua eſt propter operationem, non autem operatio propter delectationem, ut agnovit Ariſtoteles: *Bonum delectabile*, inquit, *cùm ſit inferius honeſto, ordinatur per ſe ad illud*; & docet S. Thom. 1. 2. quæſt. 4. art. 2. ad 2. *Divinus intellectus, qui eſt inſtitutor naturæ, delectationes appoſuit propter operationes*; ut ſcilicet faciliùs, promptiùs, meliùs, & conſtantiùs efficerentur. Itaque delectatio moderata poteſt quidem percipi, & appeti ut medium, ſed non ut finis: cùm inordinatum ſit velle ſiſtere in eo tanquam fine actionis, quod Deus inſtituit ſolum ut medium ad actionem meliùs, promptiùs & conſtantiùs faciendam. 4. Innocentius XI. damnavit has propoſitiones. 8. *Comedere & bibere usque ad ſatietatem ob ſolam voluptatem, non eſt peccatum, modò non obſit valetudini; quia licitè poteſt appetitus naturalis ſuis actibus frui*: hoc eſt, ſiſtere in delectatione actuum tamquam in fine obtento. 9. *Opus conjugii ob ſolam voluptatem exercitum omni penitus caret culpa, ac defectu veniali.*

Hinc manducare etiam moderatè, audire muſicam, odorari florem, & ſimilia oblectamenta capere ob ſolam delectationem, per ſe loquendo eſt venialis culpa.

Quæſt. III. *Quænam ſunt virtutes Temperantiæ annexæ?*

Reſp. Sex. Manſuetudo, Clementia, Studioſitas, Modeſtia, Eutrapelia, & Circumſpectio.

I. Manſuetudo eſt virtus, quæ iram moderatur juxta rectam rationem ſic, ut non iraſcamur, niſi quando, quantùm, cui, & quomodò oportet. De qua Apoſtolus, ad Tit. 3. *Admone illos .... neminem blasphemare, non litigioſos eſſe, ſed modeſtos, omnes oſtendentes manſuetudinem ad omnes homines.*

Ei opponitur per exceſſum iracundia, de qua alibi, per defectum verò nimia diſſimulatio, cùm nempe ex iræ defectu mala impunita manent; nec quis iraſcitur ubi, quando, quantùm & quibus oportet, ut juſtitia ſervetur, vitia corrigantur, ſcandalum tollatur, &c. Eſt mortalis

ex genere ſuo, cùm repugnet charitati, vel juſtitiæ.

II. Clementia eſt virtus, qua ſuperior ex animi lenitate inclinatur ad pœnam debitam mitigandam, vel remittendam, quantùm patitur recta ratio, juſtitia, diſciplinæ bonum, rei ſalus, & ædificatio publica.

Ei opponitur per exceſſum crudelitas, qua quis ex animi auſteritate propenſus eſt ad exigendam pœnam ultra meritum culpæ. Eſt ex genere ſuo mortalis, cùm repugnet charitati & juſtitiæ. Per defectum verò nimia lenitas, qua quis pœnam remittit aut mitigat, ubi ſeveritate utendum recta ratio dictat, ad delinquentem emendandum, ſervandam diſciplinam, &c. Eſt culpa gravis vel levis, pro ratione damni vel ſcandali, quod ex ea provenit.

III. Studioſitas eſt virtus, quæ ſecundùm rectam rationem moderatur appetitum ſciendi, & ipſum ſtudium, ita ut quis ea ſolùm velit ſcire, quæ ipſius conditioni & capacitati conveniunt, & ſtudeat ea diligentia qua oportet, iis rebus quibus oportet, ex debito fine, & in debitis circumſtantiis loci & temporis. Unde ejus eſt refrænare affectum inordinatum cognoſcendi, moderari ſtudium, incitare ad diligenter addiſcendum res neceſſarias & convenientes.

Ei opponitur per exceſſum curioſitas, quæ eſt inordinatus appetitus cognoſcendi. Eſt autem inordinatus vel ex parte objecti, & tunc definitur, Appetitio vel cura ſuperflua cognoſcendi ea, quæ ad ſe non pertinent, ſive quæ nec ad propriam, nec ad proximi utilitatem, nec ad Dei honorem conducunt: vel ex parte modi, ut ſi ea, quæ ad te ſpectant, velis addiſcere tempore non congruenti, vel laboribus immodicis, & corpori vel menti noxiis.

Curioſitas eſt mortalis. 1. Ratione objecti prohibiti, v. gr. ſi legas libros ab Eccleſia aut ſuperioribus prohibitos, aut velis ſcire ea quæ dicuntur in confeſſione, &c. 2. Ratione medii, ſi adhibeatur graviter illicitum, ut ſuperſtitioſum, &c. vel ratione finis mortaliter mali. 3. Ratione periculi peccandi mortaliter, ut ſi legas libros contra fidem aut bonos mores, &c. 4. Si per ſtudium minùs utile homo impediatur ab addiſcendis iis, quæ ſcire tenetur. 5. Ratione nocumenti ſeu damni, ut ſi ob immoderatum ſtudium valetudo graviter lædatur. 6. Si quis ab alio ſcire vult, quod ſub mortali revelare nequit. 7. Ratione injuriæ gravis, ut ſi quis litteras alterius clauſas ſine conſenſu ejus, à quo vel ad quem ſcribuntur, ſaltem prudenter præſumpto, aperit & legit: nam tunc violatur jus, quod quiſque habet, ne arcana conſilia & negotia litteris commiſſa ſine ejus conſenſu cognoſcantur. *Ita Navarrus, Toletus, Layman, & alii.* Unde eſt mortale contra juſtitiam litteras alienas legere, quando continent ſecreta magni momenti, vel ea quæ multùm expedit non innoteſcere, vel quæ multùm optat celari is à quo vel ad quem ſcribuntur, vel quando timeri poteſt inde ſecutura aliqua infamia vel aliud da-

damnum grave. Cùm autem id omne ante apertionem ignoretur, ideò litterarum alienarum apertio lectioque ordinariè mortalis eſt ob morale periculum lædendi jus ſecreti in re gravi. Id etiam eſt contra fidem publicam, cui ſigilla litterarum credita intelliguntur.

Multi docent eſſe ſolùm veniale litteras à domino dilaceratas & in publicum projectas ex ſola curioſitate colligere, junctisque partibus legere; quia tunc habentur pro derelictis. Sed hoc alii negant; quia dominus lacerando ſatis oſtendit ſe non derelinquere jus, quod habet ad ſecretum litterarum. Imprudenter quidem agit, partes laceratas in publicum projiciendo; ſed imprudentia alicujus non privat illum jure ſuo.

Item peccat contra juſtitiam, qui alterius ſcripta ipſo invito legit; & quidem mortaliter, ſi fiat cum gravi damno, vel alter valde cupiat eſſe ſecreta, graviterque ſit laturus. Excipe, niſi conſtaret ſcripta vergere in damnum injuſtum communitatis, vel etiam privati; nemo enim habet jus ad medium injuſtum. Poſſunt quoque litteræ aperiri authoritate publica, nempe Principis, Magiſtratus, cùm id exigit bonum commune, cui jura privatorum ſubordinantur. Sed ii, qui ſecreta legerint, tenentur celare. Parentes habent etiam jus aperiendi litteras liberorum, curæ ſuæ ſubjectorum.

Curioſitas autem, quâ non læditur graviter charitas nec juſtitia, eſt per ſe ſolùm venialis, ſecluſo periculo graviter peccandi, vel prohibitione gravi: quia non eſt per ſe magna inordinatio quòd quis plus æquo appetat cognitionem rerum ſibi neceſſariarum aut utilium, vel præcisè id, quod ad ſe non pertinet, cognoſcere velit ſine gravi injuria alterius, aut ſupervacaneam in eo curam ponat, modò neceſſaria non negligat.

Per defectum adverſatur ſtudioſitati negligentia, quæ eſt voluntaria omiſſio ſtudii vel inquiſitionis ad diſcendum quæ quisque ſcire vel diſcere tenetur. Eſtque peccatum grave vel leve pro gravitate vel levitate rei, quæ ſciri debet, ſpectato ejus fine. Hinc gravis negligentia diſcendi obligationes ſuas, ſive communes, ſive proprias ſui muneris ſeu officii eſt ſemper mortalis.

IV. Modeſtia duplex eſt: una eſt modeſtia motuum externorum, quæ motus & geſtus corporis externos moderatur ſecundùm rectam rationem, ita ut congruam perſonæ ſpectatæ tum in ſe, tum in ordine ad eos quibuſcum verſatur, & ad locum, tempus, ſtatum, &c. *Hoc eſt enim pulchritudinem vivendi tenere, convenientia cuique ſexui & perſonæ reddere*, ait S. Ambroſius, lib. 1. de officiis, c. 9.

Ei opponitur per exceſſum petulantia & inſolentia, qua non ſervatur decorum in voce, geſtu, & aliis motibus externis corporis; ut ſi quis vocem nimium attollat, geſtus aut greſſus inſulſos habeat, ſi Religioſus mores aulicos ſectetur, &c. Per defectum morum ruditas ſeu ruſticitas.

Alte-

Altera est modestia cultus seu parcitas, qua in cultu ornatuque corporis, & apparatu rerum externarum, domus, supellectilis, conviviorum, &c. servatur mediocritas, & congruitas ad personam, facultates, statum, conditionem, approbatam consuetudinem, & ad tempus, locum, &c. Contra hanc peccatur, 1. Per luxum, excedendo modum consuetum & convenientem conditioni ac facultati personæ in vestibus, conviviis, suppellectili, &c. Item assumendo vestem alterius sexus. *Cultus exterior* (inquit S. Thom. 2. 2. quæst. 169. artic. 2. ad 3.) *debet competere conditioni personæ secundùm communem consuetudinem. Et ideo de se vitiosum est, quòd mulier utatur veste virili, aut è converso : & præcipuè quia hoc potest esse causa lasciviæ, & specialiter prohibetur in lege .... Potest tamen quandoque hoc fieri sine peccato propter aliquam necessitatem, vel causa se occultandi ab hostibus, vel propter defectum alterius vestimenti, vel propter aliquid aliud hujusmodi.* 2. Ratione affectus inordinati, quando nimium studium in hujusmodi rebus ponitur, ut sæpe faciunt fœminæ multum temporis tam pretiosi in se ordinandis collocantes. 3. Per defectum, & dicitur Sorditas, qua non servatur decorum in cultu corporis, & rerum suarum.

Porrò peccata contra utramque modestiam interdum sunt mortalia, scilicet, ratione scandali, damni, pravi finis, &c. Sic excessus in ornatu & apparatu externo est mortalis ratione affectus, si sit causa non solvendi debita, non dandi eleemosynas necessarias, non collocandi liberos in statu convenienti, vel alia non præstandi ad quæ quis tenetur: vel ratione affectus graviter immoderati, ut si propter ornatum aliquis sit paratus peccare mortaliter: vel ratione scandali, quod sæpe dant mulieres in modo se exornandi, qui ad luxuriam alliciat intuentes, ut revera alliciunt mulierum reseratus sinus, cæteræque corporis nuditates, ut docet Sanctus Carolus, in instruct. confessar.

Quod ad larvas & personatus attinet, hæc propter immodestiam, & nimiam mentis divagationem sunt peccata venialia: mortalia verò si in talibus circumstantiis adhibeantur, ut ad libidinem incitent vel libidini præbeant occasionem, ut sæpe contingit.

Sed an mulieres peccant, si se ornent ad placendum viris?

Sic respondet S. Thom. 2. 2. quæst. 169. artic. 2. *Si mulier conjugata ad hoc se ornet ut viro suo placeat, potest hoc facere absque peccato. Illæ autem mulieres, quæ viros non habent, nec volunt habere, & sunt in statu non habendi, non possunt absque peccato appetere placere virorum aspectibus ad concupiscendum : quia hoc est dare eis incentivum peccandi. Et si quidem hac intentione se ornent, ut alios provocent ad concupiscentiam, mortaliter peccant. Si autem ex quadam levitate, vel etiam ex quadam vanitate propter jactantiam quamdam, non semper est peccatum mortale, sed quandoque veniale. Et eadem ratio quantum ad hoc est de viris.* Et ad 2. ait: *Mulierum fucatio est quædam species fictionis, quæ non potest esse sine peccato.... Non*

sem-

ſemper tamen talis fucatio eſt cum peccato mortali, ſed ſolùm quando fit propter laſciviam, vel in Dei contemptum.

V. Eutrapelia ſeu jucunditas eſt virtus, quæ inclinat ad ſervandum modum ac decorum in dictis & factis ludicris ad animi recreationem inſtitutis.

Contra illam peccatur per exceſſum. 1. Ratione objecti, ſi immodeſtum, petulans, contumelioſum, injurioſum, obſcœnum, perículoſum, vel prohibitum jocandi aut ludendi genus uſurpetur. 2. Ratione circumſtantiarum, ſi genus ludendi vel jocandi alioqui licitum exerceatur in loco vel tempore indebito, modo indecoro, nimis diu, vel contra dignitatem perſonæ illud uſurpantis, vel ejus coram qua uſurpatur. 3. Ratione immodici affectus. *Caveamus* etiam *ne dum relaxare animum volumus, ſolvamus omnem harmoniam, quaſi concentum quendam bonorum operùm*, ait S. Ambroſius, lib. 1. de offic. c. 20.

Per defectum vero peccatur, cùm quis ex animi auſteritate ſeu moroſitate omnem honeſtam animi recreationem ſibi neceſſariam repudiat, vel in aliis impedire conatur.

VI. Circumſpectio eſt virtus, quæ ſermones moderatur ſecundùm rectam rationem & legem divinam, ita ut non loquamur niſi quando, ubi, quæ, quibus & quomodo oportet. Eſt valde neceſſaria, quia ex ejus defectu innumera admittuntur peccata; nam *lingua ignis eſt, univerſitas iniquitatis.* Jac. 3.

APPENDIX.

De Jejunio Eccleſiaſtico.

Quæſt. I. *QUænam ad illud requiruntur?*

Reſp. 1. Tria. 1. Abſtinentia à carnibus, atque etiam ab ovis & lacticiniis; nam hæc ſunt etiam prohibita jure communi, eo quod ex carne originem ducant, & multum nutriant, canon. 6. diſt. 4. ex S. Greg. ibi: *Par eſt, ut quibus diebus à carne animalium abſtinemus, ab omnibus quoque quæ ſementinam carnis trahunt originem, jejunemus, à lacte videlicet, caſeo, & ovis.* Hinc Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem. *Non eſt evidens quod conſuetudo non comedendi ova & lacticinia in quadrageſima obliget.* Verùm hac in re ſpectanda eſt cujusque regionis legitima conſuetudo: nam quibusdam in locis uſus ovorum & lacticiniorum omnibus jejuniorum diebus prohibetur, in plerisque verò ſolùm in quadrageſima: imò dicunt in quibusdam, ut in Germania, ne in quadrageſima quidem. S. Thom. 2. 2. quæſt. 147. art. 8. ad 3. ait: *In jejunio quadrageſimali interdicuntur univerſaliter etiam ova & lacticinia. Circa quorum abſtinentiam in aliis jejuniis diverſæ conſuetudines exiſtunt apud diverſos, quas quisque obſervare debet ſecundùm morem eorum, inter quos converſatur.*

2. Abſtinentia à pluribus refectionibus ita ut intra ſpatium diei naturalis non niſi ſemel corpus reficiatur. Sic enim Eccleſia vult per jejunium corpus caſtigari, & concupiſcentiam coerceri, ut tamen natura ipſa non notabiliter lædatur: multum autem læde-

læderetur, si una refectio non permitteretur; & corpus non castigaretur, nec concupiscentia satis coerceretur, si permitterentur duæ. Hæc refectio debet esse continua, alioqui non esset una, sed repetita. Si quis tamen ob urgentis negotii causam ab illa nondum sufficienter sumpta discedat, potest confecto negotio ad eam redire, eamque perficere; quia spectatis circumstantiis & ex intentione censetur unica moraliter refectio. Secùs, si satis refectus ab ea discesserit. Non licet autem diu protrahere prandium, nam hoc esset æquivalenter duplicem refectionem sumere: idem enim est in ordine ad nutriendum corpus, sumere novam, aut diu continuare eandem refectionem, quæ reipsa erit moraliter & virtualiter multiplex. Nec refert, quòd non semper edatur, sed fiat confabulatio; nam interea concoquit stomachus cibos sumptos, qui sufficiebant pro integra refectione, & alii substituuntur.

Hinc qui die jejunii manè comedit etiam inculpatè, putà ex inadvertentia, tenetur eo die abstinere ab alia refectione, si potest sine gravi incommodo; quia jejunium adhuc quoad unicam refectionem servare potest. *Lessius.*

3. Certum tempus refectionis, quod nunc ex recepta consuetudine est circa meridiem, ita ut non liceat sine justa causa hanc horam anticipare, ut constat ex sensu & praxi Ecclesiæ. Potest tamen pro arbitrio differri refectio usque ad horam tertiam promeridianam, vel solis occasum, ante quod tempus olim vetita erat, saltem in quadragesima.

Quæst. II. *An præceptum jejunium per se obligat sub mortali?*

Resp. Affirmat. Constat. 1. ex SS. Patribus, Basilio, orat. 11. de jejunio; Gregorio Nazianzeno, epistol. 74. Hieronymo, epistol. 54. Cyrillo Alexandrino, homil. 1. Paschali, & aliis; ex variis Conciliis, & ex consensu Doctorum & fidelium. 2. Quia res præcepta capax est gravis obligationis (cùm sit opus virtutis in suo genere grave) & ab Ecclesia absolutè præcipitur. Præcepta autem obligant pro gravitate materiæ, saltem dum superior expressè non declarat se velle tantùm leviter obligare. 3. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Frangens jejunium Ecclesiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu, vel inobedientia hoc faciat, puta quia non vult se subjicere præcepto.*

Hinc peccat mortaliter. 1. Qui die jejunii, vel abstinentiæ carnium comedit sine necessitate carnes; nisi excuset à mortali materiæ parvitas, quæ communiter admittitur, eò quòd prohibeantur carnes prout nutritivæ, seu refectivæ virium: ac parum carnis parum nutrit: ergo etiam parum seu sub parva culpa & non graviter prohibetur: Hæc tamen parvitas difficile constitui potest. 2. Qui vescitur ovis aut lacticiniis, nisi permissa sint ab Episcopo, vel legitima consuetudine. 3. Qui aliquid notabile extra unam refectionem, & collatiunculam comedit, etiam interruptim.

An autem mortale sit tempus refectionis notabiliter anticipare sine justa causa?

Controvertitur. Layman censet olim quidem notabilem anticipationem fuisse mortalem, nunc verò spectata hodierna Ecclesiæ consuetudine esse solùm venialem. Sed Covarruvias, Navarrus, Sanchez, Comitolus, Azor, Reginaldus & alii docent etiam nunc esse mortalem, & probant. 1. Ex sensu fidelium & ex fine jejunii. 2. Ex cap. *Solent.* de consecr. dist. 1. *Nullatenus jejunare credendi sunt, si ante manducaverint, quam vespertinum celebretur officium.* Et, ex Concilio Rothomag. ann. 1072. c. 21. *Nullus in quadragesima prandeat, antequàm, hora nona peracta, vespertina incipiat. Non enim jejunat, qui ante manducat.* Ergo ex mente Ecclesiæ tempus refectionis lege vel consuetudine universali statutum, est conditio pertinens ad substantiam præcepti, vel ad modum substantialem illius. Nam etsi in anticipatione horæ discessum sit ab instituto veteris Ecclesiæ, non tamen in eo quòd certa hora servetur, quam non liceat comedendo prævenire. 3. Ex S. Thom. in 4. dist. 15. quæst. 3. art. 4. quæst. 3. *Ille jejunium solvit, qui Ecclesiæ determinationem non servat. Unde cùm Ecclesia instituerit certum tempus comedendi jejunantibus, qui nimis notabiliter anticipat jejunium, solvit.* 4. Quia tunc violatur præceptum in re notabili, & quæ multum pertinet ad rationem jejunii ecclesiastici, ait Sylvius. Porrò juxta multos nulla est culpa, si ob justam causam, qualis est iter necessarium faciendum, tempus illud notabiliter antevertatur, eò quòd id usu receptum sit apud doctos & probos; & faciliùs excusatio in hoc locum habeat, quàm in aliis ad jejunium requisitis, cùm refectionis tempus ad finem jejunii minus conducat.

Quæst. III. *Quid dicendum de Cœnula seu Collatiuncula?*

Resp. 1. Hæc consuetudine inducta est, & ab Ecclesia tolerata, ideóque ex probata piorum ac timoratorum consuetudine in qualibet regione, scientibus, & annuntiantibus Ecclesiæ Prælatis, determinanda est, secundùm quantitatem & qualitatem ciborum. De quantitate id universim dici potest, eam debere esse valde modicam, ne cœnula convertatur in cœnam: juxta multos non debere esse eamdem pro omnibus & ubique, sed diversam pro diversitate complexionum, laborum, & regionum, quarum aliæ aliis calidiores sunt: unde fit ut alii minore cibo quam alii indigeant. In variis locis consuetudo plus permittit in Vigilia Nativitatis, & in Cœna Domini, quam aliis diebus. Quoad qualitatem prohibentur ii cibi, qui valde nutriunt, qualia sunt ova, pisces, legumina cocta; ignis enim coctio materiam nutritioni aptiorem efficit; ut proinde corruptela sit, inquit Azor, si sumantur legumina & pisces. Nam cùm lex jejunii unicam refectionem permittat, inductaque sit consuetudine cœnula, in hac iis solùm cibis licet uti, qui ipsa consuetudine sunt approbati, quales sunt leviores, ut fructus, & pro more regionis parùm casei. Licet tamen sumere jusculum ex leguminibus coctis ob necessitatem, ita ut habeat rationem medicinæ potiùs quàm cibi: nam ex S. Thom.

Thom. medicinarum assumptio non solvit jejunium.

Resp. 2. Non licèt cœnulam sumere manè ante meridiem: quia Ecclesia præcipit & canones præscribunt, ut nil sumatur in cibum ante horam consuetam, quæ circiter meridiem est. Imò non licet cœnulam sumere etiam circa meridiem, dilata ad vesperam cœnam nisi justa causa subsit, ut ratione negotiorum per diem gerendorum, hospitum, itineris, vel si quis aliter non posset noctu dormire. *Ita Navarrus, Azor, Lessius, Layman dicens hanc esse communem sententiam.* Quia consuetudo cœnulam permittens habet, ut nocte tantùm sumatur, nisi adsit justa causa excusans: quæ tamen si absit juxta multos erit solùm veniale: quia non violatur jejunium quoad substantiam, sed solùm variatur ejus circumstantia non substantialis.

Quæst. IV. *An qui ex justa causa dispensatus est in abstinentia carnis, hoc ipso liberatur abstinentia ab altera refectione?*

Resp. neg. Quia. 1. istæ duæ abstinentiæ, quas lex jejunii præscribit, sunt à se invicem separabiles, & seorsim conducunt ad finem præcepti, videlicet macerationem carnis; & causa dispensationis sufficiens pro una, non semper sufficit pro duabus. Cùm autem lex plures obligationes dividuas continet; qui unam exequi nequit, tenetur ad aliam, si possit. 2. Papa Romæ, & Episcopi in variis diœcesibus cùm dispensarunt in abstinentia carnis ob causam pro ea sola sufficienter, declararunt se non dispensare in abstinentia à pluribus refectionibus, sed ejus obligationem relinquere. Et dicitur extare authentica de hoc Innocentii XII. declaratio.

Quæst. V. *An toties quis peccat mortaliter, quoties die jejunii sumit refectionem iteratam?*

Resp. Non pauci affirmant. Quia 1. juxta omnes toties quis peccat, quoties carnes comedit; quia præceptum abstinendi à carnibus est negativum, vetans ne ullo diei tempore comedantur. At præceptum abstinendi à pluribus refectionibus est etiam negativum: nam non præcipit unam refectionem, sed præcisè plures refectiones prohibet. Ergo sicut peccatur per quasvis comestiones carnium, ita & per quamlibet & singulas refectiones ultra unam: præcepta enim negativa violantur non solùm per primum & secundum actum, sed etiam per quoscumque alios sequentes. 2. Quando vetatur aliquid sæpiùs quàm semel uno eodemque tempore fieri, non solùm prohibetur fieri bis, sed etiam ter, quater, &c. Sic, cùm lex vetat ne fidelis sæpiùs quàm semel eodem die communicet, aut sæpiùs in vita baptizetur, non solùm secundo, sed etiam tertio & quarto actu violatur præceptum. 3. Mortificatio carnis, quæ est finis legis, adhuc aliqua obtineri potest per omissionem aliarum refectionum: nam si quis manè & in prandio se refecerit, adhuc notabilis est mortificatio se abstinere vesperi, uti fuisset abstinere manè, & semper subtrahitur materia concupiscentiæ. 4. Ecclesia solùm permittit unam refectionem, idque ad

mortificationem carnis. Ergo prohibet omnes alias, & præter secundam refectionem vetatur quoque alia ulterior, quæ etiam repugnat mortificationi carnis. Enim verò etsi præceptum jejunii videatur affirmativum, quoad formam verborum, inquit Sylvius, in se tamen continet hanc negationem. Non pluries comedes, aut Non sumes plures refectiones.

Hinc tres refectiones sumere non licet ei, cui duæ sufficiunt, & permissæ sunt ob infirmitatem.

Quæst. VI. *An violat jejunium qui extra refectionem consuetam & cœnulam, aliquid bibit, vel comedit?*

Resp. 1. Multi docent non violari potu etiam vini, modò non in ea quantitate bibatur, quæ censeatur esse in fraudem jejunii. Quia id permittit consuetudo à tempore immemoriali: nam cùm potus ordinetur potiùs ad distributionem cibi per corpus, & refrigerium sanguinis, quàm ad alendum; ideò Ecclesia ejus usum non vetuit. Idem dicunt de electuariis quibusdam, quæ parum nutriunt, v. gr. thæo. Sed alii id negant aut non concedunt, nisi de potu necessario ad sitim sedandam, qui nihil aut parum nutriat, & de electuariis, quæ in parcissima quantitate & cum necessitate sumuntur, ita ut sint loco medicinæ.

Circa hoc sic habet S. Thomas 2. 2. quæst. 147. artic. 6. ad 2. *Jejunium Ecclesiæ non solvitur nisi per ea, quæ Ecclesia interdicere intendit instituendo jejunium. Non autem intendit Ecclesia interdicere abstinentiam potus, qui magis sumitur ad alterationem, licet aliquo modo nutriat. Et ideò licet pluries jejunantibus bibere. Si autem quis immoderatè potu utatur, potest peccare, & meritum jejunii perdere: sicut etiam si immoderatè cibum in una comestione assumat.* Et ad 3. *Electuaria, etiamsi aliquo modo nutriant, non tamen principaliter assumuntur ad nutrimentum, sed ad digestionem ciborum. Unde non solvunt jejunium, sicut nec aliarum medicinarum assumptio, nisi fortè aliquis in fraudem electuaria in magna quantitate assumat per modum cibi.*

Resp. 2. Secundùm omnes violatur jejunium, si extra hæc tempora sumatur jusculum, lac, vel similis potio, quæ ad nutriendum principaliter ordinatur. Quia vetantur ea omnia, quæ per se ac principaliter ordinantur ad nutritionem, sive ea comedendo, sive bibendo, aut sorbendo sumantur: nam hæc cibi nomine veniunt, ut docet Bellarminus, lib. 2. de bonis oper. cap. 1. Idem dic de pomis, piris, uvis recentibus, & omnibus aliis fructibus: nam hæc & similia sumere est juxta communem sensum revera comedere, non bibere; & ex se nutriunt. *S. Antoninus.* Licet tamen ob necessitatem aliquid in parva quantitate sumere per modum medicinæ, quamvis nutriat. Sic manè pauxillum panis cum haustu vini sumere licet ei, qui aliter sine gravi incommodo non posset jejunare, vel functiones animi, aut munera sua rectè obire: nam id tum se habet per modum medicinæ, quæ non prohibetur diebus jejunii.

Resp.

Resp. 3. Qui exiguum quid nutritivum sæpiùs eodem die sumit, etsi sine proposito aliquid notabile sumendi, peccat mortaliter, cùm ad quantitatem notabilem scienter pervenit. Quia 1. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *In die jejunii qui sæpius modicum quid comedit, etsi notabilem quantitatem in finem comederit, non frangit jejunium.* 2. Plura illa modica conflant simul magnam quantitatem, & producunt notabilem effectum, in quo uniuntur, scilicet notabilem nutritionem. Nam nutriunt perinde ac si magna quantitas continenter sumeretur, singulæ enim partes cibi sive simul sive interruptè sumantur, addunt robur & substantiam, quæ roboratio manet simul post sumptas omnes partes. Hinc non licet bibere pro arbitrio, & toties aliquid exiguum manducare ne potus noceat; nam sic sæpius modicum quid comedendo, perveniretur ad quantitatem notabilem, ideóque violaretur jejunium. Quantitas autem notabilis ab aliquibus censetur, si unam & dimidium, vel duas ad summum uncias superet.

Porrò non excusatur à culpa veniali, qui rogatus ab amico exiguum quid comedit ne inurbanus videatur; nam non est hæc justa ac legitima causa solvendi ex parte jejunium; nec licet unquam peccare vel leviter. *Azor, & alii.*

Quæst. VII. *Quinam excusantur à lege jejunii.*

Nota. Certum est omnes Christianos post 21. annum completum teneri ad jejunium ab Ecclesia præceptum, nisi justa ex causa excusentur. Nam nemo qui potest, excipitur, & lex est universalis, ut constat ex sensu Ecclesiæ; & causa hujus præcepti in omnibus locum habet; nam omnes egent mortificatione carnis, & castigatione corporis ut subjiciantur spiritui, & Deo satisfiat pro peccatis.

Resp. Quoad abstinentiam ab altera refectione excusantur generatim omnes, qui sine gravi incommodo seu damno jejunare non possunt. Speciatim verò hi. 1. Ægroti, infirmi, item convalescentes, quos infirmitas valde extenuavit: quia iis non sufficit una refectio, sed indigent crebriore & modica. De sufficienti gravitate infirmitatis consulendus est prudens Medicus; nam ratione officii & peritiæ ad ipsum spectat hoc judicium. Quòd si causa ei est dubia & incerta, authoritate superioris opus est; quia tunc necessaria est juris relaxatio, ad quam Medicus vel Confessarius potestatem non habet. *Azor.* Qui autem ob infirmitatem non possunt jejunare omnibus diebus quadragesimæ, sed possunt aliquot diebus cujusque hebdomadæ, v. gr. alternis, vel duobus, &c. tenentur illis diebus, quibus non habent justam causam non jejunandi. Nam cùm singulis diebus sit affixa nova obligatio jejunandi, & hæc non tollatur nisi per justam causam; si aliquot diebus impleri possit obligatio, tunc ea urget. Qui verò dormire nequeunt, nisi sumpta cœna, non ideò excusantur à jejunio, cùm possint illud servare sine gravi incommodo, v. gr. collatiunculam circa meridiem sumendo, & integram refectionem serò: nam præceptum obligans ad

ad aliquid, ſimul obligat ad media ſaltem non valde difficilia, licèt non ordinaria.

2. Prægnantes, & nutrices: nam egent cibo pro ſe & pro fœtu vel prole, & jejunium iis graviter noceret.

3. Pauperes, qui non habent quod uni juſtæ refectioni ſufficiat. Sed (ut ait S. Thom. q. 147. art. 4. ad 4.) *Pauperes qui poſſunt ſufficienter habere quod ei ſufficiat ad unam comeſtionem, non excuſantur propter paupertatem à jejuniis Eccleſiæ; à quibus tamen excuſari videntur illi, qui fruſtatim eleemoſynas mendicant, qui non poſſunt ſimul habere quod eis ad victum ſufficiat.*

4. Pueri ante annum 21. completum non obligantur ex generali Eccleſiæ conſuetudine ſic communiter recepta, & intellecta ſecundùm communem Doctorum ſententiam, inquit Sanchez. Ratio eſt; quia cùm usque ad hoc tempus communiter creſcant ac firmentur hominum corpora, egent frequentiore cibo, non ſimul, ſed pluribus vicibus ſumpto, *tum propter debilitatem naturæ, tum propter neceſſitatem augmenti, quod fit de reſiduo alimenti*, ait S. Thom. art. 4. ad 2. Nec obſtat quòd aliqui ante hoc tempus non indigeant frequenti cibo, quia legislator *attendit id quod communiter & in pluribus accidit*, ait S. Thomas, monens conveniens eſſe ut adoleſcentes jejunent plus vel minùs ſecundùm modum ſuæ ætatis, ut cùm tempus obligationis advenerit, faciliùs eam exequantur, & præſertim ut carnis concupiſcentias, quibus tunc exæſtuat natura corrupta, jejunio coerceant. Imo poſſunt adoleſcentes ad jejunium obligari, ob urgentem gravem neceſſitatem, ſive publicam, ut Joan. 3. ſive privatam, ut ſi egeant hoc remedio ad cohibendam libidinem: nam bonum commune & privatum ſpirituali præferri debet bono privato & corporali.

Porrò qui annum 21. complet in quadrageſima, tenetur reliquis diebus jejunare; etiamſi unicus dies ſupereſſet, quia præceptum illud diviſibiliter obligat ad ſingulos dies. *Sanchez & alii.*

Quoad ſenes, quamvis aliqui putent eos à jejunio eximi circa annum ſeptuageſimum; tamen ex communi ſententia, teſte Layman, aut ſaltem communiore, non eſt pro iis certum tempus conſtitutum, quo lege jejunii ſint ſoluti, eo quòd alii citiùs, alii tardiùs viribus deficiant, cùm econtra communiter creſcant & firmentur homines usque ad annum 21. Quare ſenes non excuſantur, niſi quando corporis vires deficiunt, ita ut pluribus modicis egeant refectionibus, alioqui grave nocumentum paſſuri. *Senes ſi ſunt multum debiles, eo modo poſſunt excuſari, ſicut dictum eſt de infirmis. Ratione autem ſenectutis tantùm non excuſantur, ſi ſunt fortes ad ferendum jejunium: nec eſt determinata ætas ab aliquo usque ad quos annos quis tenetur ad jejunium;* ait Sanctus Antoninus, 2. part. tit. 6. cap. 2. §. 5.

5. Operarii, opifices, & ii omnes, qui ex officio exercent opera laborioſa, ob quæ ſine gravi incommodo jejunare nequeant. Quales ſunt agricolæ, foſſores, vinitores, fabri lignarii

&

& ferrarii, pistores, bajuli, & alii similes, quorum labor gravis est, & corpus multum defatigat. Idque juxta multos, quamvis non sint pauperes, modò talia opera ex officio exerceant; quod, teste Sylvestro, iis concessit Eugen. IV. Ita ut non teneantur cessare ab exercitio suæ artis seu professionis ad jejunandum. Porrò eo die quo non laborant, ut si dies festus superveniat in quadragesima, tenentur jejunare, nisi aliàs grave incommodum sentirent ob laborem præcedentis diei, aut judicio prudenti redderentur inepti ad laborandum die sequenti.

Ex communi sententia non excusantur Notarii, Scribæ, Pictores, Barbitonsores, Sartores, Typographi, qui torcular non tractant, sed caractéres duntaxat componunt: Sutores, præsertim ii qui non suunt, sed solùm scindunt corium, & materiam præparant, famuli & ancillæ qui non magnis in laboribus exercentur; & omnes quorum labor non est gravis, nec fit cum magna agitatione, quando unam justam refectionem sibi accommodatam habere possunt: quia isti possunt sine notabili incommodo jejunare. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Omnes officiales, qui in republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii, nec debent se certificare an labor sit compatibilis cum jejunio.* Item Professores seu Præceptores, qui manè & serò docent, non excusantur à jejunio præcisè ob suum laborem, nisi adsit specialis infirmitas: nam experientia constat posse eos communiter jejunare sine gravi nocumento, quod solùm potest eos excusare. Lex autem est secundùm id, quod communiter est.

6. Qui pedibus conficiunt iter, quod in tempus aliud à jejunio liberum nequeat commodè differri, modò spectatis omnibus, ut itineris longitudine, viarum difficultate, laboris gravitate, itinerantis viribus, &c. non possint sine notabili incommodo jejunare. Quare circa hoc non potest determinari numerus leucarum, qui generatim excuset à jejunio; nam alii plus, alii minùs laboris capiunt ex via; & viæ aliæ aliis sunt difficiliores: tempus etiam potest augere vel minuere incommoda, &c.

Dixi, *pedibus*, quia non excusantur, qui equo vel curru iter faciunt, nisi fortè ob extraordinariam concussionem ac defatigationem non possint sine gravi incommodo jejunare. Nam lex jejunii obligat, quando servari potest sine notabili incommodo seu nocumento. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Excusantur absolutè à præcepto jejunii omnes illi, qui iter agunt, equitando, utcumque iter agant, etiam si iter necessarium non sit, & etiamsi iter unius diei conficiant.*

7. His causis multi addunt pietatem, sive opus præstantius, & Deo gratius, incompossibile moraliter cum jejunio, ut sunt opera misericordiæ tum corporalia, tum spiritualia, & etiam religionis, quæ quis jejunando non posset exercere, nec in tempus aliud differre, si exerceantur in officio, vel obedientia, vel ob necessitatem proximi. Quia (ut ait S. Thom. 2. 2. quæst. 147. art. 4. ad 3.) *Non videtur fuisse*

fuisse intentio Ecclesiæ statuentis jejunia, ut per hoc impediret alias pias & magis necessarias causas. Nam cùm Ecclesia præcipiat jejunium ut promotivum ad bonum, non intendit obligare ad illud prout impedimentum est majoris boni. Sic ecclesia diebus festis judicialem strepitum vetat, *nisi necessitas urgeat, vel pietas suadeat*, ait Gregor. IX. cap. ult. de Feriis.

Observa 1. Nemo ab abstinentia carnis liberatur præcisè ob ætatem, & laborem gravem; sed ad hoc requiritur morbus vel infirmitas major, & specialis. Quia abstinentia à carnibus rarius potest grave nocumentum inferre, quàm abstinentia ab altera refectione.

2. Quamvis adsit gravis infirmitas, vel morbus, adhuc petenda est licentia à superiore, nisi fortè in certis casibus ex consuetudine non petatur. Ita S. Thom. loco citato & Concil. Tolet. VIII. cap. 9. id exigit. Quia rectus ordo disciplinæ id postulat: tum ut agnoscatur authoritas Ecclesiæ; tum maximè ut vitetur periculum seipsum decipiendi, & violandi legem: nam sibi quisque facilè fingere potest adesse causam justam exemptionis.

3. In dubio de sufficientia causæ ad non jejunandum, semper peti debet dispensatio; quia stat pro lege possessio, & in dubio tutior pars eligi debet. Dispensare possunt cum sæcularibus Episcopus, vel etiam Parochus, juxta cujusque Diœcesis consuetudinem: nam potestas dispensandi in hac lege sæpè occurrente potest ex consuetudine esse parocho concessa, cùm bonum animarum id postulet. Cum regularibus verò superior localis: quia in suos potestatem habet quasi episcopalem. Nam, ut ait Sanchez, ex vi sui muneris instituitur, ut plenam spiritualem subditorum curam habeat cum sufficienti jurisdictione ad hoc munus, quæ postulat, ut prælati etiam locales potiantur jurisdictione episcopali erga illos & sint illis loco Episcoporum, cùm ab Episcopis privilegio Pontificio eximantur. Confessarii autem, sicut & Medici possunt solùm declarare obligationem jejunandi non esse, ubi id constat, & causam dispensandi sufficientem esse, vel non esse: qui graviter peccabunt, si imprudenter & nimia facilitate declarent. *De consilio rationabili Medici infirmus solvens jejunium, vel comedens carnes diebus prohibitis non peccat; sed peccaret Medicus, si sine causa rationabili, vel saltem dubia talia mandat, vel ordinat infirmis*, ait S. Antoninus, loco citato.

CAPUT IV.

De Virtutibus Justitiæ annexis.

Nam de Justitia erit Tractatus specialis.

SAnctus Thomas vocat Virtutes Justitiæ annexas, alii verò Justitiæ species imperfectas, quæ versantur circa aliquod debitum ad alterum, sed quod non est tam rigorosum quàm debitum Justitiæ, vel quod adeo magnum est, ut nequeat reddi ad æqualitatem; tales sunt Religio, Pœnitentia, Pietas, Observantia, Obedientia, Gratitudo, Affabilitas, Liberali-

rali-

ralitas, & Veritas in dicendo. De Religione fusè dictum est; de Pœnitentia, suo loco; nunc de aliis.

1. Pietas sumpta pro speciali virtute, est virtus, per quam tribuitur debitus cultus tum parentibus tanquam vitæ & educationis post Deum authoribus: tum patriæ, quia patria aliquo modo est principium ortus, eo quòd parentes foveat, & idonea ad ortum & educationem suppeditet: tum etiam aliis consanguineis ob conjunctionem, quam habent cum parentibus. Consistit hic cultus tum in honore parentibus suo tempore & loco deferendo, tum exequiis & necessariis vitæ subsidiis præstandis, ita Sanctus Augustinus, libr. 83. quæst. 31.

2. Observantia est virtus per quam defertur cultus, hoc est, honor & obsequium superioribus, ob eminentiam conjunctam cum beneficio gubernationis; atque etiam aliis personis virtute, sapientia, aut dignitate conspicuis, quatenus ratione talis perfectionis idonei sunt ad nos gubernandum, seu dirigendum, saltem exemplo suo vel consilio. Duplex est, nempe politica, qua ob dignitatem politicam vel excellentiam humanam; & religiosa, qua ob dignitatem vel perfectionem supernaturalem cultus defertur.

3. Obedientia duplex est, alia est virtus generalis, inclinans ad observandum quodvis præceptum ex quovis motivo bono: & sic obedire pertinet ad quamlibet virtutem, ex cujus motivo mandatum servatur. Ei opponitur inobedientia generalis, quæ est vitium generale, consistens in cujusvis præcepti violatione, ex quovis motivo: ideóque est peccatum mortale in re gravi, veniale in levi, & includitur in omni peccato tanquam ratio generica.

Alia est virtus specialis inclinans subditum ad exequenda præcepta superiorum, quia præcepta sunt. Ei opponitur inobedientia formalis, quæ est violatio præcepti, quia præceptum est: unde semper mortalis est etiam in re levi: quia est contemptus præcepti, ac potestatis præcipiendi; nam nolle obedire præcepto quia præceptum est, est illud contemnere, & simul potestatem unde manat.

Porrò obedientia minùs strictè sumpta est virtus, qua quis voluntati superioris se accommodat, sive præcipiat, sive non. *Voluntas enim superioris, quocumque modo innotescat, est quoddam tacitum præceptum; & tantò videtur obedientia promptior, quantò expressum præceptum obediendo prævenit, voluntate superioris intellecta*, ait S. Thomas, 2. 2. quæst. 104. art. 2.

4. Gratitudo est virtus inclinans ad compensandum beneficium acceptum, quantum & ubi recta ratio postulat. Ejus officia sunt beneficii æstimatio, benigna acceptatio, gratiarum actio, grata commemoratio, & repensio beneficii pro loco & tempore. Ei opponitur ingratitudo, quæ est peccatum cùm disconveniat naturæ rationali, ut rationali & opponatur virtuti: *Ex hoc enim aliquid dicitur esse peccatum, quòd virtuti contrariatur*, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 148. art. 1.

5. Affabilitas est virtus, quæ totam conversationem nostram cum proximo, consistentem in colloquiis, convictu, & actionibus quibus cum illo tractamus, ita moderatur, ut ei grata sit, servata tamen decori ratione: efficitque ne nimis blandè, nimis asperè in congressibus nos geramus. Ei opponuntur per excessum blanditiæ & adulatio: per defectum morositas, qua proximo molestia & tædium in congressibus affertur.

6. Liberalitas est virtus, quæ moderatur amorem divitiarum, & reddit nos faciles & promptos ad eas impendendas, quantum & quando recta ratio dictat. Unde ejus officium est, 1. Moderari affectum divitiarum secundùm rectam rationem. 2. Est largitio & modus debitus in ea servandus. Ei opponitur per defectum avaritia: per excessum prodigalitas, quæ consistit in defectu conservandi & excessu erogandi. Quamvis hæc sit sæpe venialis, quatenus cum sola liberalitate pugnat, est tamen mortalis culpa, cùm quis inde se reddit impotentem ad solvenda debita, ad sustentandam convenienter familiam, ad eleemosynas erogandas, &c. vel ratione finis, periculi, scandali, &c.

7. Veritas in dicendo seu veracitas est virtus, qua inclinamur ad semper loquendum conformiter menti nostræ; unde facit ut recte utamur signis ordinatis ad mentem alteri patefaciendam: de qua, Ephes. 4. *Deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo; quoniam sumus invicem membra.* Ei opponitur mendacium: circa quod

Quæst. I. *An omne mendacium est intrinsecè malum?*

Resp. Affirm. Ita omnes & Aristoteles ipse lib. 4. Ethic. cap. 7. dicit mendacium per se esse malum & vituperabile. *Prob.* Quia in se continet inordinationem; nam pervertit naturalem institutionem & finem locutionis ad hoc entibus intellectivis concessæ, ut possint inter se communicare sensus suos: ac proinde per se evertit communicationem cum hominibus & commercium vitæ socialis; estque deceptivum proximi. Ideo omne mendacium in Scriptura prohibetur. *Noli velle mentiri omne mendacium*, Eccli. 7. *Verbum mendax justus detestabitur*, Prov. 13. *Nolite mentiri invicem*, Col. 3. Unde Alexander III. cap. 4. *de usur.* ait, quod *Scriptura sacra prohibeat pro alterius vita mentiri.*

Mendacium tamen quod nec proximum, nec honorem Dei graviter lædit, nec scandalum parit, nec est contra bonos mores, veniale est, quale est merè jocosum, vel officiosum, ut docet S. Augustin. in Psalm. 5. Nam tunc ejus inordinatio non censetur gravis. Ad mendacium perniciosum, quod graviter lædit bonum proximi, vel honorem Dei, aut grave scandalum parit, est mortale: quia graviter repugnat charitati Dei, vel proximi, vel etiam justitiæ, aut religioni. Tale est omne mendacium contra fidem, religionem, vel bonos mores, in judicio, testimoniis, juramentis, contractibus, detractione gravi, &c. *Os*

quod

quod mentitur, occidit animam, Sap. 1. *Perdes omnes qui loquuntur mendacium,* Psal. 5.

Idem dic de simulatione, nam est verè & propriè mendacium in facto; mendacium enim est locutio contra mentem. Per locutionem autem intelligitur actuum internorum significatio per quævis signa mentis significativa, sive sint verba, sive facta, gestus, nutus, sive scriptura. Nam (ut ait S. Augustin. lib. de mendac. cap. 3.) *Ille mentitur qui aliud habet in animo, & aliud verbis, vel quibuslibet significationibus enuntiat.* Et S. Thom. 2. 2. quæst. 111. artic. 1. ait: *Ad virtutes veritatis pertinet, ut quis talem se exhibeat exteriùs per signa exteriora, qualis est. Signa autem exteriora non solùm sunt verba, sed etiam facta. Sicut ergo veritati opponitur, quòd aliquis per verba exteriora aliud significet quàm quod habet apud se, quod ad mendacium pertinet; ita etiam opponitur veritati, quòd aliquis per aliqua signa factorum vel rerum aliquid significet contrarium ejus, quod in eo est; quod propriè simulatio dicitur. Unde simulatio propriè est mendacium quoddam in exteriorum signis factorum consistens. Non refert autem utrùm aliquis mentiatur verbo, vel quocumque alio facto. Unde cùm omne mendacium sit peccatum, consequens est etiam quòd omnis simulatio est peccatum.* Sed, qu. 110. art. 3. ad 4. ait: *Licet tamen veritatem occultare prudenter sub aliqua dissimulatione, ut Augustinus dicit, in lib. contra Mendac.* Aliud est enim verum celare, & aliud falsum significare.

Quæst. II. *An aliquando licet uti æquivocatione, vel restrictione mentali?*

Nota. Æquivocatio hic est vox, seu propositio varios habens sensus, quam proferens providet ab audiente accipiendam in alio sensu, quàm ipse intelligit. Duplex est; alia determinabilis exteriùs, & latè dicta, cujus scilicet sensus verus à proferente intellectus potest per se cognosci ex circumstantiis aut indiciis exterioribus: alia indeterminabilis, & strictè dicta, cujus sensus à loquente intellectus non potest ullatenus deprehendi.

Restrictio mentalis est propositio, cujus verba exteriùs prolata falsum sensum & contrarium menti loquentis exprimunt, si præcisè secundùm se spectentur; sed conjuncta cum iis quæ mente retinentur, faciunt sensum verum. Duplex est; una purè mentalis & strictè dicta, cujus sensus à loquente intellectus non potest ex circumstantiis aut indiciis exterioribus, aut usu communi deprehendi: ut si quærenti an videris Petrum, respondeas *non vidisse* subintelligendo *in foro*, cùm tamen videris domi tuæ. Nam ex nullis circumstantiis colligi potest te interrogari de visione in foro, aut de illa respondere. Altera non purè mentalis, cùm verba exteriùs prolata adjunctas habent circumstantias externas, quibus ea quæ mente retinentur, per se facilè cognosci possunt: ita ut circumstantiæ illæ ex usu apud prudentes recepto consignificent, & verum sensum restrictionis sufficienter indicent; inter quas recensentur status confessarii, legati, secretarii, obligatio secreti, &c.

Resp. 1. Nunquam licet uti æquivoca-

catione indeterminabili exteriùs, nec restrictione purè mentali. Quia 1. sunt per se deceptivæ proximi, & contra naturalem institutionem ac finem locutionis & signorum ordinatorum ad exprimendos conceptus mentis: ideóque sunt per se malæ & inordinatæ. 2. Earum usus est perniciosus reip. & societati humanæ: nam si licitus esset, tolleretur sermonum certitudo; nemo enim unquam certus esset de fide & mente alterius, omnibusque dolis pateret aditus; & sic everteretur authoritas testimonii humani, & fides humana, ideoque & commercium inter homines corrueret. 3. Sunt mendacium; & si juretur, fiet perjurium. Nam locutio taliter sumpta est contra mentem, cùm neque ex se, neque ex circumstantiis externis habeat vim significandi totam propositionem internam, aut partem illam in mente subintellectam, sed id solum significet quod verba in suo sensu obvio præ se ferunt, quod quidem est contra mentem. Enimverò: ut ait Delugo, veritas propositionis vocalis consistit in ejusdem propositionis, secundùm significationem externam vocibus impositam, conformitate cum mente loquentis. Præterea voces datæ sunt homini à natura ipsa, ut suos conceptus patefaciat, & ut iis non utatur nisi juxta significationem semel impositam. *Verba*, (inquit S. Augustin. Enchir. 22.) *propterea sunt instituta, non per quæ se invicem homines fallant, sed per quæ in alterius quisque notitiam cogitationes suas perferat. Verbis igitur uti ad fallaciam, non ad quod instituta sunt, peccatum est.* 4. Innocentius damnavit has propositiones sicut jacent. 26. *Si quis vel solus, vel coram aliis, sive interrogatur, sive propria sponte, sive recreationis causa, sive quocumque alio fine juret, se non fecisse aliquid quod revera fecit, intelligendo intrà se aliquid aliud quod non fecit, vel aliam viam ab ea in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur, nec est perjurus.* 27. *Causa justa utendi his amphibologiis est, quoties id necessarium aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens & studiosa.*

Resp. 2. Certum est non licere uti ulla æquivocatione etiam determinabili, neque restrictione etiam non purè mentali. 1. Ex intentione decipiendi proximum, seu ei falsam opinionem ingenerandi; quia hoc per se malum est: nam (ut ait Layman) sicut veritas est mentis perfectio, ita falsitas omnis est dehonestatio & dedecus ejusdem: alterius autem mentem ad Dei similitudinem conditam dedecorare velle, intrinsecè malum est. *Verbis uti ad fallaciam, non ad quod instituta sunt, peccatum est*, ait S. August. sop. 2. Quoties interrogans habet jus inquirendi & sciendi veritatem, ut superior, judex, &c. Nam huic juri respondet in interrogato obligatio clarè & sine ambiguitate veritatem detegendi, & secundùm interrogantis mentem respondendi. *Azor dicens esse communem omnium sententiam.* 3. Quando non adest gravis & justa causa occultandi veritatem: quia bonum, & lex societatis humanæ exigit, ut clarè & juxta interrogantis mentem respondeamus, quam-

vis non habeat jus strictum rem illam cognoscendi, saltem dum non adest gravis & justa causa eam occultandi. Quæ lex fundatur in ipsa natura hominis, in quantùm est animal sociabile. *Quia homo est animal sociabile, naturaliter unus homo debet alteri id, sine quo societas humana servari non posset. Non autem possent homines ad invicem convivere, nisi sibi invicem crederent tanquam sibi invicem veritatem manifestantibus. Et ideo virtus veritatis aliquo modo attendit rationem debiti,* ait S. Thom. 2. 2. quæst. 109. art. 3. ad 1.

Hinc quærenti an liceat uti æquivocatione, vel restrictione mentali, dici debet id non licere, ut constat ex propositione damnata, cit. Non solùm quia æquivocatio, & restrictio simpliciter dictæ intelliguntur ordinariè de æquivocatione indeterminabili exteriùs, & de restrictione purè mentali; sed etiam quia interrogatio est indefinita, ideóque universalis. At juxta communem sententiam, non licet in casibus supradictis uti restrictione etiam non purè mentali, nec æquivocatione etiam determinabili.

Itaque potest esse solùm controversia in casu, ubi adest obligatio, vel alia gravis causa occultandi veritatem ei, qui non habet jus exigendi ejus cognitionem, nec suppetit alia via eam occultandi, & intenditur solùm occultatio veritatis, non autem deceptio proximi, quæ tantùm permittitur.

Multi earum usum cum tali limitatione defendunt post S. Antoninum, 2. p. tit. 10. cap. 1. §. 1. & S. Raymundum, lib. 1. *Summ. tit. de mendac.* Quia, inquiunt, per eas non affirmatur falsum, sed verum, quamvis obscuriùs expressum, ita ut tamen veritas ex circumstantiis extrinsecis deprehendi possit, & sic non sunt per se deceptivæ: nam verba, ut conjuncta signis, vel circumstantiis humano modo cognoscibilibus, sunt significativa totius propositionis mentalis: unde nullam per se continent fallaciam aut deceptionem. Neque repugnant societati seu commercio humano, cùm potiùs ad illud sint necessariæ: nam alioqui nulla erit via licitè servandi vitam proximi, & secretum graviter obligans, & eludendi importunitatem hominum curiosè inquirentium de iis, quæ ad illos non spectant, nec eos scire expedit, & quæ sine gravi damno injusto revelari nequeunt. Addunt adversarios suos easdem quoad rem admittere, sed mutato nomine appellare vel fictionem, vel figuram, vel præcisionem, vel usurpationem sensus mystici, præcisivi, formalis; aut ita illas definire, ut videantur intelligere solùm æquivocationem non determinabilem, & restrictionem purè mentalem, vel usurpatam cum intentione decipiendi proximum.

Sed alii cujusvis æquivocationis & restrictionis usum absolutè & indiscriminatim damnant. Quia 1. earum usus fuit incognitus Patribus, & præsertim S. Augustino, tanquam utilis ad vitandum mendacium, aut necessarius ad occultandam in necessitate veritatem. Nam S. Doctor, lib. contra mendac. cap. 18. proponit casum hominis gravi morbo periclitantis, cujus jam vires ferre non possint, si ei mortuus unicus & charissimus filius nun-

tientur, quique à te ſciente verè mortuum eſſe quærit, an vivat? Unum tantum ex his tribus, *Mortuus eſt*, *Vivit*, *Neſcio*, reſpondere poteſt, inquit S. Auguſtin. Nam quidquid aliud dixeris, vel ſi tacueris, nihil aliud credet æger, quàm filium mortuum eſſe. Sic caſum S. Doctor reſolvit: Ex illis tribus duo ſunt falſa, nempe, *Vivit*, & *Neſcio*, nec dici poſſunt niſi mentiendo. Unde id unum ſalva veritate cui, (non obſtante quolibet incommodo inde per accidens ſecuturo,) adhærere debes, reſpondere potes, *Mortuus eſt*. 2. Quia dicunt eas eſſe mendacia, & per ſe deceptivas proximi. 3. Quia, inquiunt, non eſt neceſſitas iis utendi; nam ſi de re ſub ſecreto commiſſa interrogeris, reſpondere debes interrogationem illam illicitam eſſe, nec tibi licere quidquam ad eam reſpondere. Reus verò non legitimè interrogatus reſpondere debet ſe nihil habere, quod dicat. Addunt non eſſe abſurdum, quòd certis caſibus nulla reſtet via licita occultandi veritatem, ſicut nec ſe defendendi contra injuſtum aggreſſorem. Prioris ſententiæ patroni reſpondent ad 1. S. Auguſtinum loqui de caſu, in quo agitur de æquivocatione non determinabili exteriùs, vel de reſtrictione purè mentali. Ad 2. negant, quia ſenſus totius propoſitionis mentalis cognoſci poteſt vel ex uſu communi, vel ex indiciis aut circumſtantiis exterioribus. Ad 3. dicunt reſponſionem illam ſæpe indicare veritatem occultandam; unde Deus aliam viam licitam occultandi veritatem ſuppeditavit.

Nota. Clerus Gallicanus ann. 1700. hanc propoſitionem, *Patriarchæ & Prophetæ, Angeli, ipſe Chriſtus, nedum viri juſti & ſancti, æquivocationibus, ſive amphibologiis, & reſtrictionibus mentalibus uſi ſunt*, damnavit ut ſcandaloſam & impiam. Enimverò reſtrictiones mentales & æquivocationes per ſe continent aliquid artificioſæ fallaciæ ab ingenua ſinceritate alienæ, propter quod vulgò cenſeantur à Chriſtiana ſimplicitate ac ſinceritate abhorrere: unde dedecet ſupremam & eſſentialem veritatem hujuſmodi artificio uti, cujus quidem uſus reddit verba loquentis neſcio quomodo contemptibilia, & non parùm ſuſpecta: ac proinde loquentis authoritatem non parùm minuit. Igitur dicendum eſt Chriſtum & homines ſpiritu divino afflatos in his difficilioribus locis locutos fuiſſe figurativè, myſticè, parabolicè, propheticè. Deus quippe poteſt verba à vulgari ſignificationis uſu ad ſuperiorem quamdam ſignificationem transferre, ut reipſa transfert locutiones ſacramentales, putà iſtam: Ego te baptizo, &c.

TRA-

TRACTATUS
DE
OBLIGATIONIBUS SPECIALIBUS CERTORUM STATUUM Et Officiorum.

CAPUT I.

De Obligationibus Clericorum.

NOta. Clerici ſunt ii, qui aliquo ordine, vel ſaltem tonſura ſunt inſigniti. Præter mandata omnibus chriſtianis communia, ſunt quædam ipſis ſpecialiter prohibita, & quædam præcepta.

Quæſt. I. *Quænam ſunt ſpecialiter prohibita Clericis, præſertim ſacro ordine initiatis, vel beneficiatis?*

Reſp. Ex communi ſententia, Sequentia, 1. Armorum geſtatio, niſi neceſſitas urgeat ad defenſionem vitæ, cap. 2. de vita & honeſtate. *Clerici arma portantes, & uſurarii excommunicentur.*

2. Venatio, quæ fit clamore & armis, præſertim cum cane, vel accipitre vel falcone; ita ut mortaliter peccent, ſi frequenter ſic venentur, cap. 1. de clerico venat. *Epiſcopum, Presbyterum, aut Diaconum, canes aut accipitres, aut hujusmodi ad venandum habere non licet. Quòd ſi quis talium perſonarum in hac voluptate ſæpius detentus fuerit: ſi Epiſcopus eſt, tribus menſibus à communione; ſi Presbyter, duobus: ſi Diaconus, ab omni officio ſuſpendatur.* Et cap. 2. *Omnibus ſervis Dei, venationes, & ſylvaticas vagationes cum canibus, & accipitres aut falcones interdicimus.* Et, ex Conc. gener. Later. IV. cap. 15. *Venationem & aucupationem univerſis Clericis interdicimus; unde nec canes, nec aves habere præſumant.* His adde plura Concilia provincialia, quæ quamlibet venationem armis factam vetant. Ratio eſt, quia venatio à gravioribus occupationibus, à ſtudio, oratione, & ſpiritualibus exercitiis, vel charitatis operibus avocat, mentem à Deo plurimùm diſtrahit, populo ſcandalum parit, nec decet ſtatum clericalem. Præterea variis periculis obnoxia eſt. Quare Religioſos adhuc magis venatio dedecet, eisque ſpeciatim prohibetur, *Clement.* 1. *de ſtatu Monach.* in Concil. gener. Viennenſi. Item ne venaticos canes intrà ſuas domos retineant. Tamen juxta S. Raymundum, & alios licita eſt interdum clericis venatio quieta, quæ fit laqueo, vel retibus cauſa neceſſitatis vel recreationis moderatæ

3. Mi-

3. Militia, c. *Quicumque* 23. quæst. 8. & can. 5. dist. 50. & ex Apost. 2. ad Tim. 2. Quia ex S. Thoma, 2. 2. quæst. 40. art. 2. *Bellica exercitia maximè repugnant illis officiis, quibus Episcopi & Clerici deputantur propter duo: 1. quidem, generali ratione; quia bellica exercitia maximas inquietudines habent. Unde multùm impediunt animum à contemplatione divinorum, & laude Dei, & oratione pro populo, quæ ad officium pertinent clericorum. 2. Propter specialem rationem: nam omnes clericorum ordines ordinantur ad altaris ministerium, in quo sub Sacramento repræsentatur Passio Christi........ Et ideo non competit eis occidere, vel effundere sanguinem; sed magis esse paratos ad propriam sanguinis effusionem pro Christo, ut imitentur opere quod gerunt ministerio.*

4. Negotiatio, quæ est emptio rei cum intentione eam integram & non mutatam vendendi, vel permutandi cum lucro. Quamvis sit per se licita, (nam per se licet lucrum via justa intendere, & comparare ad finem honestum,) tamen clericis ac religiosis graviter prohibita est, cap. 15. *de vita & honest.* ex Conc. gener. Later. IV. Et Clement. 1. eod. tit. & cap. 6. *Ne clerici vel monachi.* ubi Alexander III. ait: *Secundùm instituta prædecessorum nostrorum sub interminatione anathematis prohibemus, ne monachi vel clerici causa lucri negotientur.* Tum quia valde indecorum est clericos & religiosos lucris terrenis, quæ contemnere debent, incumbere. Tum quia negotiatio exponit periculo peccati, nempe injustitiæ, fraudum, &c. & nimis animum sæcularibus curis implicat, & à spiritualibus avertit. Item à Conc. Chalced. can. 3. ei prohibetur conductio prædiorum alienorum, ut ex eorum fructibus lucrentur. Possunt tamen proprios agros colere ut fructus vendant; & greges in suis prædiis alere, ut ex fœtu, lana, lacte pecuniam conficiant, aut ipsa animalia saginata vendant. Eis quoque licet res, quæ ad suos usus emerunt, non ut vendant, postea data occasione cariùs vendere; nam hoc non est negotiatio. At non videtur iis licere negotiari per alios, qui totam præstent industriam, ut pecuniam in societate mercatorum deponere, nisi id fiat ex necessitate, & ex consensu Papæ expresso vel tacito. Tum quia hoc illorum statui indecorum est, & in illis avaritiam redolet: tum quia ita fert consuetudo vim legis habens; nam reprehenderentur qui hoc facerent.

5. Cohabitatio cum femina, de qua suspicio esse potest, ex Conc. Nic. I. can. 3. ibi: *Vetuit omnino magna synodus, ne liceat Episcopo, nec Presbytero, nec Diacono, nec ulli penitùs eorum qui sunt in clero, introductam habere mulierem, præter quàm utique matrem, vel sororem, vel amitam, vel eas solas personas, quæ omnem suspicionem effugiunt.* c. 1. & 9. *de cohabit.* & ex Conc. gener. Later. I. c. 3. ob periculum proprium, & scandalum aliorum.

6. Ludus alearum, aut chartarum, taxillorum ex cap. 1. dist. 35. ex cap. 11. *de excessib. prælat.* ex variis Conciliis, præsertim ex Conc. gener. Later. IV. c. *Clerici*, de vita & honest.

honest. ibi. *Clerici . . . . . ad aleas & taxillos non ludant, nec hujusmodi ludis intersint.* Quare Delugo ait: *Propter hos canones obligationem aliquam peculiarem in clericis agnoscunt Doctores communiter.* Ratio est, quia talis ludus eorum statui indecorus est, & multis malis ac peccatis obnoxius. Unde mortaliter peccant, qui sæpe tali ludo ludunt cum jactura notabili temporis, vel etiam semel cum scandalo, vel magna pecuniæ summa. Religiosis verò ludus aleæ & chartarum adhuc strictiùs vetitus est: nam *Religiosis*, inquit Molina, *longè magis indecens est, & scandalosus aliis, quàm clericis sæcularibus: eoque magis ipsis indecens, & scandalosus aliis, quò arctiorem vitam profitentur, & magis in ea religione regularis disciplina viget.* Quare Busembaum docet religiosos, apud quos disciplina regularis viget, à gravi peccato vix posse excusari si ludant chartis vel aleis. Et Delugo, disp. 31. sect. 1. num. 12. hæc ait: *Perdoctus P. M. Bannes indubitanter aliquando asseruisse fertur, si hominem nostræ Societatis vidisset chartis semel ludentem, judicaturum eum peccati mortalis reum. Quod ego etiam de Patribus Capuccinis, Carmelitis discalceatis, & similibus dico.*

7. Sæcularia negotia, ex 2. Tim. 2. *Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus, ut ei placeat, cui se probavit.* Et ex multis Conciliis, & ex toto tit. *Ne clerici vel monachi sæcularibus negotiis se immisceant.* Hinc non possunt exercere officium Advocati coram Judice sæculari, nisi in propria causa, aut Ecclesiæ, aut miserabilium personarum, quæ suas causas administrare nequeunt, c. 1. *de postul.* Item nec officium Procuratoris, Tabellionis seu Notarii in placitis sæcularibus, & alia negotia, quæ multùm distrahunt & implicant: nam per illa à rebus spiritualibus, & propriis eorum officiis nimiùm abstrahuntur. In Gallia tamen ex consuetudine recepta, & ob bonum Ecclesiæ licitè funguntur officio Consiliarii & Judicis in causis civilibus.

8. Chirurgiæ exercitium, quo adustio vel incisio infertur, prohibetur clericis sacro ordine initiatis: item sententiam sanguinis dictare aut proferre, sanguinis vindictam exercere, aut ubi exercetur interesse, & quidquam dictare aut scribere ad hunc finem, cap. 9. *Ne Clerici vel Monach.* ex Conc. gener. Later IV. Ex communi sententia tamen licet clericis medicinam secundùm artis regulas exercere ex charitate sine ullo periculo & scandalo, modò ipsi incisionem vel ustionem non inferant.

9. Popinarum ingressus, nisi necessitatis causa in itinere, ex multis canonibus, dist. 44. & ex Conc. gener. Later. IV. cap. 16. ibi: *Tabernas prorsus evitent, nisi fortè causa necessitatis in itinere constituti.* Et ex multis Conciliis provincialibus.

10. Omnis luxus, can. 7. & 8. dist. 41. & ex Conc. Nicæno II. cap. 16. Sæculi voluptates & spectacula, can. 3. dist. 23. Comessationes & ebrietates, cap. 14. *de vita & honest.* ex Conc. gener. Later. IV. Choreæ, *Conc. Trident.* sess. 24. cap. 12.

Porrò Concilium Trident. seſſ. 22. cap. 1. hæc omnia innovat & confirmat. Nam ibi *Statuit, ut quæ aliàs à Summis Pontificibus, & à ſacris conciliis de clericorum vita, honeſtate, cultu, doctrinaque retinenda, ac ſimul de luxu, comeſſationibus, choreis, aleis, luſibus, ac quibuſcumque criminibus, nec non ſæcularibus negotiis fugiendis copioſè ac ſalubriter ſancita fuerunt, eadem in poſterum iisdem pœnis vel majoribus arbitrio Ordinarii imponendis, obſerventur.* Lege tot.

Nota. Eadem omnia prohibita ſunt religioſis non ſolùm clericis, ſed etiam laicis: quia nomine clericorum comprehenduntur religioſi, quando prohibitio ſpectat decentiam ſtatus, ut notat Suarez.

Quæſt. II. *Quænam ſpecialiter clericis præcipiuntur?*

Reſp. Tenentur 1. Clerici præſertim ſacro ordine initiati vel beneficiati, *habere coronam vel tonſuram congruentem*, cap. 15. *de vita & honeſt.* ex Conc. gener. Later. IV. & cap. 4. eod. tit. *Si quis ex clericis comam relaxaverit, anathema ſit.* Item geſtare habitum clericalem, & ſuo ordini convenientem, can. 22. diſt. 23. & Clement. 2. *de vita & honeſt.* & ex Concil. Trident. seſſ. 14. cap. 9. & ex conſtit. 92. Sixti V. ubi ſub gravi pœna præcipit, ut omnes iſti clerici jugiter deferant *tonſuram & habitum clericalem, veſtes ſcilicet talares.* Et verò eos qui à mundo ſeparati, ſe divino miniſterio dedicarunt, laicalem vitam exteriore habitu profiteri dedecet. Hinc peccat mortaliter, qui notabili tempore non geſtat tonſuram, vel habitum clericalem, ſaltem quo diſcernatur à laicis, cùm id præcipiatur ſub gravibus pœnis, & res ſit gravis pertinens ad decentiam ſtatus, & bonum ac decus Eccleſiæ. *Ita Navarrus, Sanchez, & alii.* Nec excuſat conſuetudo, cùm ſit irrationabilis, & corruptela. Unde S. Carolus, in Synod. II. Eccleſ. Mediol. inter alios caſus hunc ſibi reſervat: *Qui quævis beneficia obtinentes habitum clericalem non induunt.* Permittit tamen clericis iter facientibus, ut veſtitu contractiore utantur. *Decentem tamen illum,* inquit, *atque hujusmodi eſſe oportet, ex quo eos eſſe eccleſiaſtici ordinis homines agnoſci facilè poſſit. Cùm verò eò venerint quò pervenire contendunt, talarem togam induant.*

Porrò Religioſis prohibetur ſub excommunicatione ipſo facto contracta, & Papa reſervata, ne habitum ſui ordinis temerè, hoc eſt, ſine juſta cauſa dimittant, cap. 2. *Ne clerici vel monachi.* in 6.

2. Tenentur clerici ſacro ordine inſigniti ſervare caſtitatem perpetuam, ex voto ſolemni, quod Eccleſia ob reverentiam ſacri miniſterii annexuit ordini ſacro, ita ut illi per voluntariam ordinis ſuſceptionem facto ipſo & tacitè profiteantur ac voveant caſtitatem. Conſtat ex variis juribus, ex Conc. gener. Later. I. can. 21. ibi: *Presbyteris, Diaconibus, Subdiaconibus, & Monachis, concubinas habere, ſeu matrimonia contrahere, penitùs interdicimus; contracta quoque matrimonia ab hujusmodi perſonis disjungi, & perſonas ad pœnitentiam debere redigi, juxta ſacrorum canonum diffinitionem judicamus.* Ex Conc. gener. Later. II. cap. 7. ibi: *Nullus Miſſas eorum audiat, quos uxo-*

res vel concubinas habere cognoverit. Ut autem lex continentiæ, & Deo placens mundicia in ecclesiasticis personis & sacris ordinibus dilatetur; statuimus quatenus Episcopi, Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, regulares Canonici, & Monachi atque conversi professi, qui sanctum transgredientes propositum, uxores sibi copulare præsumpserint, separentur. Hujusmodi namque copulationem, quam contra ecclesiasticam regulam constat esse contractam, matrimonium non esse censemus. Qui etiam ab invicem separati pro tantis excessibus condignam pœnitentiam agant. Et ex Conc. Trident. sess. 24. can. 9. Hæc lex castitatis & continentiæ omnibus Episcopis, Sacerdotibus & Diaconis ab ipsis Apostolis authoritate Ecclesiastica constituta fuit, ut docet Conc. Carthaginense II. can. 2. Et verò Patres veteres non solùm Latini, sed etiam Græci, hanc obligationem commemorant, cujus quidem initium cùm ignoretur, ab ipsis Apostolis sumendum est. Postea eadem lex ad Subdiaconos extensa fuit jam à primis Ecclesiæ sæculis: nam Concil. Eliberitanum ann. 305. habitum, can. 33. Subdiaconos hac continentiæ lege comprehendit. Hoc etiam constat ex sensu ac praxi Ecclesiæ.

Item tenentur quotidie recitare Breviarium ex variis juribus, & præsertim ex universali Ecclesiæ consuetudine vim legis habente; ut constat ex consensu Doctorum, qui se habent in hac re ut multitudo testium omni exceptione majorum.

3. Clerici ratione sui status & juramenti, obedientiam specialiter debent Episcopo in iis, quæ spectant ad honestatem vitæ, & reformationem morum, ad correctionem & pœnas pro peccatis impositas, ad divinum cultum, officium, & sacramenta, ad jura Episcopalia, & ad jurisdictionem Ecclesiasticam, c. *Quia frater* 7. q. 1. & cap. 16. *de offic. judic. ordin.*

4. Tenentur servare honestatem & modestiam in omni compositione & gestu corporis, temperantiam & moderationem in cibo & potu, ex dist. 41. & dist. 44.

5. Ratione sui status debent morum sanctitate, & virtutibus omnibus laicis prælucere, *quorum forma & exemplum esse debent*, ait Conc. gener. Later. II. c. 4.

Quæst. III. *Quænam sunt obligationes speciales Beneficiatorum?*

Resp. Beneficiati, etsi carentes ordine sacro, tenentur ex justitia horas canonicas recitare quotidie, ita ut si eas culpabiliter omiserint, peccent mortaliter, nec faciant fructus suos, & ad eorum restitutionem teneantur, saltem post sex menses pacificæ possessionis. *Ita omnes.* Prob. 1. Ex Conc. Later. V. sess. 9. ibi: *Statuimus & ordinamus, ut quilibet habens Beneficium cum cura, vel sine cura, si post sex menses ab obtento beneficio divinum officium non dixerit, legitimo impedimento cessante, Beneficiorum suorum fructus suos non faciat pro rata omissionis recitationis officii & temporis: sed eos tanquam injustè perceptos in fabricas hujusmodi Beneficiorum, vel pauperum eleemosynas erogare teneatur.* Quod decretum confirmat & explicat Pius V. const. *Ex*

proximo, vigente etiam in Gallia. *Statuimus*, inquit, *ut qui horas omnes canonicas uno vel pluribus diebus intermiserint, omnes beneficii seu beneficiorum suorum fructus, qui illi vel illis diebus responderent, si quotidie dividerentur; qui verò Matutinum, tantùm dimidiam; qui cæteras omnes Horas, aliam dimidiam: qui harum singulas, sextam partem fructuum ejusdem diei amittant.* 2. Quia sub hoc onere ab Ecclesia Beneficium eis collatum est, & ab eis acceptatum: nam *Beneficia propter officia conceduntur*, ait Concil. Constantiense, sess. 43. Idem docet Concil. Trident. sess. 21. cap. 3.

Observa 1. Hæc restitutio fructuum debetur in conscientia ante omnem sententiam, nam omittens non habet jus ad illos fructus, defectu conditionis, quam Ecclesia exigit ut illud acquirat. Et Conc. Later. cit. dicit, *non facere fructus suos pro rata omissionis officii*, sed teneri restituere *tanquam injustè perceptos.* At ut quis teneatur restituere injustè acceptum, & quod suum non est, non requiritur sententia Judicis. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Restitutio à Pio V. imposita beneficiatis non recitantibus, non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam Judicis, eo quòd sit pœna.* Excusatur tamen à restitutione, qui sine sua culpa omisit, v. gr. ob morbum, unde Conc. Later. addit: *Cessante legitimo impedimento.*

2. Non liberatur à restitutione, qui aliis diebus recitat quod omisit, quia obligatio restituendi est imposita omissioni graviter culpabili officii quotidiani, quod cùm suo diei affixum sit, non potest impleri alio die.

3. Non sufficit adesse Horis quando recitantur in choro, quia recitari debent ab ipso beneficiato, ex eadem Bulla.

4. Alexander VII. damnavit has propositiones. 21. *Habens capellaniam collativam, aut quodvis aliud beneficium ecclesiasticum, si studio litterarum vacet, satisfacit suæ obligationi, si officium per alium recitet.* 33. *Restitutio fructuum ob omissionem Horarum suppleri potest per quascumque eleemosynas, quas antea beneficiarius de fructibus sui beneficii fecerit.*

5. Commendatarii perpetui obligantur ad Horas. Quia substituuntur beneficiati titularibus cum tota obligatione: imò nunc habentur pro veris titularibus, & commenda perpetua æquiparatur beneficio, ex Concil. Trident. sess. 7. cap. 2. & sess. 24. cap. 17. nam habet vim & effectum tituli, datque jus perpetuum percipiendi fructus. Coadjutor verò non obligatur præcisè ratione coadjutoriæ, licèt instituatur cum futura successione, quia nondum est beneficiatus. Excipe nisi habeat jus plenum administrandi ob beneficiati amentiam, aut similem infirmitatem, vel assumatur ad totum onus beneficii in defectum beneficiati; nam tenetur ad omne onus, ad quod assumitur.

6. Impuberes ratione studiorum non excusantur, nam comprehenduntur voce, *Quilibet* Concil. Later. & beneficium non datur nisi propter offi-

officium. Item ad Horas obligantur præstimonia habentes, ex Bulla Pii V. cit.

7. Ex communiori sententia, nulla est obligatio recitandi ante partam possessionem, quia ante illam non censetur provisus beneficium perfectè consecutus, nec potest fructus percipere, nec beneficii jura exercere. Excipe, nisi dilatio possessionis capiendæ proveniat ex culpa, vel negligentia beneficiati: nam *mora sua cuilibet est nociva*, reg. Jur. 25. in 6. & nemini sua fraus vel negligentia prodesse debet. Tenetur autem statim sub mortali accepta possessione, ex Bulla cit. Qui autem sex primis mensibus omisit, juxta alios tenetur ad restitutionem, quia ex natura rei tenetur, non solùm ex jure ecclesiastico; nam datum ob causam obligantem retineri non potest causa non secuta: juxta alios non tenetur, quia Papa remittit obligationem restituendi ob omissum sex primis mensibus officium, licèt talis graviter peccaverit, cùm violaverit præceptum in re gravi.

8. Tenuitas beneficii non excusat ab hac obligatione. *Ita S. Antoninus, Navarrus, Suarez, Toletus, Azor, Reginaldus, & alii communius.* Quia jura ad officium obligant omnes beneficiarios sine exceptione, ut patet ex his verbis Conc. Later. *Quilibet habens beneficium cum cura vel sine cura.* Et ex his Bullæ Pii V. *Qualiacumque beneficia obtinentes.* At ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus. Et lex generalis est dari beneficium propter officium. Imò, c. *Clericus*, dist. 91. jubetur clerico pauperi, ut agricultura vel artificio sibi victum comparet sine officii detrimento. Præterea beneficium acceptans, sponte acceptat omne onus illi annexum, & in illud consentit. Nec ex tali onere patitur injuriam, cùm hæc scienti & sponte consentienti non fiat. Sic vir tenentur ad onera matrimonii & alendam uxorem, quamvis ab ea non acceperit dotem sufficientem. Saltem in hoc consuli debet cujusque Ecclesiæ consuetudo, & in dubio Episcopus loci.

Sed an Beneficiarius privatur omnibus beneficii fructibus respondentibus iis diebus, quibus non recitavit, si obierit alia ministeria beneficio annexa?

Resp. Suarez, Reginaldus, Azor, Navarrus, & alii docent, omnibus privari; quia Conc. Later. dicit generaliter omittentem Horas non facere fructus suos; & Pius V. sine ulla exceptione & distinctione statuit, ut omnes beneficii seu beneficiorum suorum fructus amittat: ubi eodem modo de beneficiis sive curatis sive simplicibus loquitur.

Non pauci tamen docent teneri tantùm ad partem fructuum respondentem officio omisso, spectata quantitate redituum & onerum. Quia beneficium, cui alia onera annexa sunt, ut prædicatio, ministratio sacramentorum, celebratio Missæ, &c. non solùm propter Horas, sed etiam propter illa alia onera & ministeria institutum est, & datur. Ergo æquitas postulat, ut qui alia munera ritè obiit, non privetur stipendio iis debito. Cùm enim imponatur obligatio restituendi, quia beneficium datur propter officium; quando aliquis præstat plura officia, &

& omittit unum illorum, ut recitationem Horarum, ſatis eſt ſi reſtituat partem ſtipendii reſpondentem officio omiſſio. Dicunt autem Conc. Later. & Pium V. loqui de omnibus fructibus reſpondentibus Horis canonicis, non verò de aliis datis & aliâ miniſteria, & intelligi debere pro materia ſubjecta, vel ſaltem ea decreta non fuiſſe recepta cum tanto rigore, ſed cum hac moderatione, ut qui alia onera habent, quibus ſatisfecerint, poſſint fructus iis reſpondentes lucrari.

Reſpondet Suarez, licèt beneficium detur propter plura officia, nihilominùs legem potuiſſe punire omiſſionem unius officii privatione omnium fructuum etiam reſpondentium aliis ſervitiis: privaſſe autem ex verbis citatis conſtare. Alii docent ad ſecuritatem conſcientiæ petendam eſſe compoſitionem cum ſacra Pœnitentiaria.

Quid ſi beneficium poſſidens nullos ex eo fructus percipiat?

Reſp. 1. Tenetur Horas recitare in his caſibus, 1. Si omnes fructus loco penſionis impendat ei, qui ſibi reſignavit, vel ſacerdoti ſubſtituto ad peragenda beneficii onera. Quia habet titulum & poſſeſſionem beneficii, cui annexa eſt obligatio perſonalis recitandi Horas: quòd ſi non fruatur fructibus, hoc eſt per accidens, & quia ſic ipſe ſponte conſentit. 2. Si iis privetur juſte, verbi gr. quia non reſidet, vel nondum ſacris initiatus eſt, vel ob aliquam culpam. Nam Eccleſia non debet privari ſuo debito ſervitio ob culpam aut aliquem defectum miniſtri, qui hanc fructuum privationem ſibi imputare debet. 3. Si illi fructus aliquo caſu perierint, verbi gr. incendio, ſterilitate, hoſtium ſpoliatione, &c. vel ſi hominum injuria pro aliquo tempore auferantur ſine ſpe recipiendi. Quia cum beneficia inſtituta ſunt, ſimul impoſita eſt perpetua obligatio officii, licèt fieri nequeat quin aliqui ejusmodi caſus decurſu temporis accidant. Qui autem beneficium ſemel acceptat, ſicut omnia jura & emolumenta percipit, ita ſuſcipit in ſe pericula, & cum periculis ſe obligat ad ejus onera, idque ex pacto tacito inter ipſum & Eccleſiam. Adde quòd ſuperiorum vel ſequentium annorum proventus talem jacturam ſatis compenſare poſſunt. 4. Quando reditus primi vel ſecundi anni ſubtrahuntur beneficiato, ut cedant fabricæ, vel antiquis canonicis: tum quia talis conſuetudo non fuit inducta, ut minueretur officium: tum quia cum his conditionibus ſponte ſuſcepit beneficium: tum quia per applicationem fructuum fabricæ, ipſe liberatur in poſterum onere ſolvendi pro fabrica; & ſi applicentur canonicis, ipſe tùnc obtinet jus & ſpem idem percipiendi ab aliis, & ſuo tempore eadem commoda percepturus eſt. Nec refert quòd priùs mori poteſt aut cedere beneficio, quia hoc ſe habet per accidens.

Reſp. 2. Si absque ſua culpa nullos fructus percipiat, nec ſit ſpes eos poſtea percipiendi, ut cùm fundus beneficii ab hæreticis occupatur, juxta multos non obligatur ad Horas ratione hujus beneficii. Quia non eſt mens Eccleſiæ ut teneatur ad hoc onus, cùm

ſtipen-

ſtipendium non habeat, & cenſeatur amiſiſſe facultatem unquam percipiendi. Quòd ſi partem fructuum, aut diſtributiones recipiat, ad officium totum tenetur non minùs, quàm qui beneficium inſufficiens ad integram ſuſtentationem habet. At ſi ſit ſpes percipiendi aliquando fructus, teneretur: tum quia hæc ſpes eſt pretio æſtimabilis, & beneficium pacificè poſſeſſum cum tali ſpe eſt ſufficiens ratio obligandi, & interim gaudet honore & privilegiis: tum quia teneretur ſi caſu fortuito, ut propter ſterilitatem, furtum, bellum, & ſimilia, aliquibus annis non reciperet fructus.

Quæſt. IV. *Ad quid inſuper tenentur Beneficiati choro addicti?*

Reſp. 1. Tenentur choro intereſſe tempore divini officii, ita ut ſi ſine legitima cauſa ab eo abſint ultra tempus ſibi à jure conceſſum, peccent mortaliter, & teneantur ad reſtitutionem. *Prob.* 1. Ex can. 3. diſt. 91. *Clericus qui absque corpuſculi ſui inæqualitate vigiliis deeſt, ſtipendio privatus excommunicetur.* Et, ex tit. *de cler. non reſident.* Et, ex Conc. Trident. ſeſſ. 24. cap. 12. ibi: *Obtinentibus in cathedralibus aut collegiatis dignitates, canonicatus, præbendas aut portiones, non liceat vigore cujuslibet ſtatuti aut conſuetudinis ultra tres menſes ab eisdem Eccleſiis quolibet anno abeſſe. Salvis nihilominus earum Eccleſiarum conſtitutionibus, quæ longius ſervitii tempus requirunt, &c.* Et ex multis Conciliis provincialibus. 2. Quia ex officio tenentur in choro Horas omnes recitare, & propter hanc recitationem publicam in choro ſtipendium accipiunt; ad hoc enim inſtituta ſunt illa beneficia. Quare ſacra Cardinal. Congregatio, die 20. April. 1602. declaravit canonicos qui non recitant in choro, non ſatisfacere obligationi ſuæ. Tenentur autem omnibus & ſingulis Horis intereſſe: nam tenentur officium integrum ſolemniter perſolvere, & non tantùm partem officii. Unde Concil. gener. Later. IV. cap. 17. præcipit clericis, choro præſertim adſtrictis & canonicis *in virtute obedientiæ, ut divinum officium nocturnum pariter & diurnum, quantùm eis Deus dederit, ſtudiosè celebrent pariter & devotè.*

Quanta autem ad mortale requiratur abſentia à choro, ultra duos aut tres menſes juxta cujusque Eccleſiæ conſuetudinem, ſive ex continuis, ſive ex interruptis diebus componatur, controvertitur. Suarez excuſat ſolùm à mortali abſentiam unius diei.

Excuſantur tamen à præſentia chori & reſidentia, abſentesque jure percipiunt fructus beneficiorum canonici ſtudentes Theologiæ per annos 5. vel docentes Theologiam toto tempore quo docent, cap. ult. *de Magiſt.* Item duo Canonici qui ſunt in obſequio Epiſcopi ad Eccleſiæ utilitatem, cap. 15. *de cleric. non reſid.* & qui ſunt in obſequio Papæ ad eundem finem, cap. 14. *eod. tit.*

Nota. Qui etiam ex legitima cauſa à choro abſunt, non lucrantur diſtributiones quotidianas, & recepta tenentur reſtituere, non obſtante remiſſione, ex cap. 32. *de præbend.* & ex Concil. Trident. ſeſſ. 24. cap. 12. ibi: *Diſtributiones qui ſtatis Horis interſuerint, reci-*

recipiant: reliqui, quavis collatione aut remissione exclusa, his careant, juxta Pontif. VIII. Decretum, quod incipit: Consuetudinem, &c. In quo excipiuntur *solùm ii, quos infirmitas, seu justa & rationabilis corporalis necessitas, aut evidens Ecclesiæ utilitas excusaret.* Hinc punctator, cui ex officio incumbit notare absentes à choro, tenetur ad restitutionem, si eos non notet, quia causa est quòd solvantur distributiones iis quibus non debentur cum damno eorum, quibus jure debentur; quibus proinde tenetur restituere de suo. Idem est de distributore, si distributiones solvat iis quibus non debentur, hoc est, iis qui absunt non ob infirmitatem aut necessitatem corporalem, vel in evidentem utilitatem Ecclesiæ, sed ex alia causa licèt justa; nam iis privat alios, quibus jure debentur. Ex decreto Concil. Trident. sess. 22. cap. 3. Distributiones illæ saltem, quæ ab Episcopis post tale decretum institutæ sunt ex fructibus beneficii, applicari debent fabricæ quatenus indigeat, aut alteri pio loco, arbitrio Ordinarii.

Porrò cœcus habens præbendam tenetur choro interesse, & audire alios canentes, & recitare quantùm ipse potest & recordatur; nam ad id tenetur ex vi beneficii cum præbenda. Cur enim excusaretur? *Ita Suarez, Filliuc.*

Resp. 2. Iidem tenentur jure communi canere in choro, & alta voce recitare officium secundùm Ecclesiæ suæ usum, ex cap. 9. dist. 92. *Quilibet clericus Ecclesiæ deputatus, si ad quotidianum psallendi officium matutinis vel vespertinis horis ad Ecclesiam non convenerit, deponatur à clerò.* Et ex Concil. Trid. sess. 24. cap. 12. *Omnes divina per se, & non per substitutos compellantur obire officia . . . . atque in choro ad psallendum instituto, hymnis & canticis Dei nomen reverenter, distinctè, devoteque laudare.* Item ex variis Conciliis. Nam ad officium talium beneficiatorum publica canonicarum precum decantatio pertinet, cùm ad eam instituta sint illa beneficia: & reipsa reditus eis specialiter dantur ut choro inserviant. Nec distributiones constitutæ sunt ob nudam præsentiam, sed ut cum aliis psallant, & officium decantent. Quare non satisfaciunt privatim in choro Horas recitando, nec lucrantur distributiones, quæ debentur solis choro inservientibus: nam quod datur ob causam obligantem, causa non secuta non debetur, sed r estitui debet.

Porrò pars chori, quæ tacet, tenetur attendere ad ea quæ canit altera; nam tenetur ad totum officium moraliter concurrere, & totum facere suum. Aliàs non censeretur moraliter præsens toti officio; nam is non dicitur præsens alicui rei, qui ad aliud attendit, ex l. *Coram* §. *de verb. signif.* Nec satisfacit qui prævenit, & privatim recitat partem alterius chori, & postea voluntariè distrahitur; nam non satisfacit toti officio publico chori, non enim communicat in parte officii quam non recitat, nisi ad eam attendendo. Unde in solemni Missa omnes tenentur audire attente Evangelium, Epistolam, & alia quæ ab uno decantantur.

Con-

Controvertitur an legitima sit consuetudo, qua in quibusdam locis Canonici totum onus psallendi seu canendi imponunt vicariis vel cantoribus conductitiis, ipsi verò certis temporibus adsunt. Certum est tales saltem teneri privatim horas recitare; nam generalis est lex recitandi horas, cui non satisfacit, qui tantùm alios recitantes audit; item teneri choro interesse tempore officii cum devotione & attentione: quòd si domi horas persolverint, attendere more orantium, alioqui vana nec religiosa esset illorum præsentia.

Quæst. V. *An Beneficiarii omnes tenentur partem fructuum beneficii, honestæ sustentationi superfluam, impendere in pauperes vel alios pios usus?*

Resp. Secundùm omnes ad id sub mortali tenentur. Et quidem paucis exceptis etiam jure naturali, ita ut consuetudo in contrarium excusare non possit. Sed omnes penè Canonistæ (ut ostendit Navarrus) & plurimi, ne dicam plerique, Theologi veteres cum Richard. S. Bonav. S. Raymund. S. Antonin. multique recentiores Turrian. Comitol. Layman, Gormaz, &c. docent ad id teneri non solùm ex charitate & religione, sed etiam ex justitia, ita ut si superflua omnia non impenderint in usus pios, teneantur ad restituendum pauperibus, vel aliis piis causis; ideóque non habere dominium omnium fructuum beneficii absolutum & liberum, sed gravatum onere justitiæ superflua impendendi in pios usus.

Prob. 1. Ex Patribus, & Conciliis. S. Ambros. epist. 31. ad Valent. *Nihil Ecclesia sibi nisi fidem possidet. Hos reditus præbet, hos fructus. Possessio Ecclesiæ sumptus est egenorum.* S. Hieron. in can. *Quoniam* 16. quæst. 1. *Quidquid habent clerici, pauperum est*, S. Augustin. in can. *Si privatum* 12. quæst. 1. *Non illa nostra sunt, sed pauperum, quorum procurationem quodam modo gerimus, non proprietatem nobis usurpatione damnabili vindicamus.* S. Gregor. l. 5. epist. 55. ait Patrimonium Ecclesiæ Romanæ esse res pauperum. Et, l. 11. epist. 23. ad Julian. de se ut possidente bona Ecclesiæ ait: *Quem constat non res suas, sed ad dispensandum res pauperum habere .....* dispensatoris locum in rebus, sicut scitis, pauperum, tenemus. S. Bernard. epist. 2. ad Falcon. *Quidquid præter necessarium victum ac simplicem vestitum de altario retines, tuum non est, rapina est, sacrilegium est.* Ita alii Patres. Adde can. *Res Ecclesiæ* 12. quæst. 1. Concil. gener. Nic. II. c. 12. *Omnium ecclesiasticarum rerum Episcopus sollicitudinem habeat, & dispenset eas tanquam Deo contemplante. Non liceat autem ei fraudare quidquam ex illis, vel cognatis propriis donare quæ Dei sunt. Quòd si pauperes fuerint, ut pauperibus largiatur.*

Concil. gener. VIII. c. 15. decernit Ecclesiasticos reditus ad ministrorum sustentationem, *& ob escam pauperum, & peregrinorum sustentationem esse.* Concil. gener. Later. III. cap. 19. dicit, *Ecclesiarum bona & clericorum, & pauperum Christi usibus deputata esse.* Gregor. IX. cap. 16. de foro compet. ait: *Cùm valdè sit iniquum ea, quæ collata sunt pro remedio peccatorum Ecclesiis, vel relicta, aut eis justis modis aliis acquisita, aliis usibus applicari.* Conc. Turon. ann. 813. c. 10.

Rebus Ecclesiæ ita utantur, non ut propriis, sed ut sibi ad dispensandum commissis. Ita loquuntur multa alia Concilia. Unde Conc. Parif. 829. adductis multis canonibus, & textibus Patrum, ait, c. 15. *Sicut igitur præmissa documenta declarant, non sunt res Ecclesiæ ut propriæ, sed ut Dominicæ, & à Domino commendatæ tractandæ.* Adde sanctum Thom. qui 2. 2. quæst. 100. art. 1. ad 7. ait: *Quamvis res Ecclesiæ sint Papæ ut principalis dispensatoris, non tamen ejus ut domini & possessoris.* Et, quæst. 119. artic. 3. ad 1. *Clerici sunt dispensatores bonorum Ecclesiæ, quæ sunt pauperum, quos defraudant prodigè expendendo.*

Dices. Patres docent superflua divitum, etiam laicorum, esse pauperum, & tamen divites non tenentur ex justitia strictè dicta dare superflua sua pauperibus, ita ut si omittant, obligentur ad restitutionem. Ergo similiter cum Patres dicunt bona Ecclesiæ esse pauperum, esse bona Dei, non intendunt significare obligationem justitiæ dandi bona ecclesiastica superflua pauperibus vel piis operibus. *Resp.* Neg. conseq. Quia 1. Textus Patrum intelligi debent pro subjecta materia. Bona autem ecclesiastica, utpote bona Deo dicata, & in solos pios usus donata, diversæ sunt moraliter naturæ obligationis ab aliis bonis. Et verò etiamsi nulli essent pauperes, nihilominus secundùm omnes bona superflua beneficiorum in alios usus pios impendi deberent, quamvis in hoc casu laici sua superflua sibi retinere, vel consanguineis donare possent; quia nempe bona superflua beneficiorum sunt bona Dei, bona Deo dicata, & donata in usus pios. 2. Concilia in suis canonibus propriè & accuratè loqui solent, & tamen non aliter in præsenti materia loquuntur atque Patres. 3. Obligatio impendendi in usus pios bona superflua beneficiorum, quam Patres & Concilia agnoscunt & tradunt, est omnino distincta à præcepto charitatis, & ab obligatione quam habent beneficiarii circa bona patrimonialia superflua: nam hæc obligatio est specialis beneficiariis circa bona ecclesiastica superflua & illa sola bona spectat.

Nec dicas Patres & canones loqui de bonis immobilibus: nam apertè loquuntur de bonis, quæ ad sustentandos ministros Ecclesiæ, & alendos pauperes impendi debent. Constat autem numquam ministris licuisse bona immobilia consumere in suos vel pauperum usus.

Prob. 2. Quia bona Ecclesiæ sunt ei donata à fidelibus ea intentione, & cum onere ac pacto saltem implicito seu tacito, ut impenderentur in cultum divinum, & alios pios usus, scilicet, in sustentationem ministrorum Ecclesiæ & pauperum, in fabricam, ornamenta Templi, &c. quatenus hæc bona donata sunt in cultum divinum, ideóque in usus pios Deo gratos. Nam 1. A Patribus & Conciliis bona Ecclesiæ dicuntur vota fidelium, pretia peccatorum, bona Dei, hoc est, bona Deo consecrata, quatenus donata sunt tantùm in ejus cultum, & usus pios ipsi gratos. Item Ecclesiæ Prælati dicuntur œconomi, & dispensatores, non absoluti domini bonorum Ecclesiæ. 2. Fideles bona

sua donando Ecclesiæ volebant opus salutare, meritorium, & Deo gratum facere, & illa Deo consecrare: quod non fecissent quoad partem superfluam bonorum, si non dedissent cum onere & pacto, saltem implicito seu tacito, ut in usus pios & Deo gratos omnia impenderentur: nam non est opus pium dare ministris Ecclesiæ bona illorum sustentationi superflua, ut de iis faciant quod libuerit, & possint ea in usus profanos impendere. 3. Hæc intentio fidelium satis constat ex Patribus & Conciliis. S. Ambrosius, l. 2. de offic. c. 20. dicit, fideles Ecclesiæ ministris probis sua obtulisse, ut per eos ad pauperes pervenirent. *Quicumque* (inquit) *bonum operarium videt, nisi confert quod ille suo officio dispenset, securus quòd ad pauperem sua perveniat misericordia. Nemo enim vult, nisi pauperi proficere suam collationem.* S. Thomas, in epist. 2. ad Cor. c. 12. lect. 5. ait, quòd Principes & alii bona Ecclesiæ *non dederunt Prælatis propter se, sed propter pauperes: & ideo non dederunt eis, sed pauperibus. Prælatis autem dantur tanquam pauperum dispensatoribus.* Concil. gener. Later. II. c. 10. ait: *Decimas Ecclesiarum, quas in usus pietatis concessas esse canonica demonstrat authoritas, à laicis possidere prohibemus.* Concil. Aquisgran. ann. 816. cap. 16. *Res Ecclesiæ, sicut à SS. Patribus traditur, & in superioribus capitulis continetur, vota sunt fidelium, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum: fideles namque Christi amore succensi, ob animarum suarum remedium, cœlestis patriæ desiderium, suis propriis facultatibus sanctam locupletem fecerunt Ecclesiam; ut his & milites Christi alerentur, & Ecclesiæ exornarentur, pauperes recrearentur, & captivi redimerentur. Quapropter vigilanti ac solerti cura providendum est his, qui ejus facultates administrant, ne eas in suos solummodo usus convertant, sed magis juxta possibilitatem rerum, Christo famulantium, imò eorum in quibus Christus pascitur & vestitur, curam gerere penitus non negligant, &c.* Concil. Valent. ann. 855. c. 21. *Quia cum ipsæ res Ecclesiæ à piis & fidelibus Deo oblatæ, juxta antiquorum Patrum sententiam, nihil sint aliud, nisi vota fidelium, patrimonium pauperum, redemptio peccatorum; si eas fideliter & integrè ecclesiasticis usibus non defendimus, & in eos qui obtulerunt, & in Deum cui oblatæ sunt, gravissimo nos reatu implicamur.* Concil. Tribur. c. 13. *Ideo dandæ* (sunt decimæ) *ut Deus placetur, & ministri Ecclesiæ liberiores fiant ad spiritualis servitii expletionem, necnon secundum statuta canonum in sustentationem pauperum, & restaurationem Ecclesiarum proficiant, &c.* Omitto multa alia Concilia idem declarantia.

Neque dicas ante erectionem beneficiorum, quæ octavo vel nono sæculo accidit, fuisse quidem obligationem justitiæ impendendi superflua in usus pios; sed postea Ecclesiam instituendo beneficia dominium eorum redituum absolutum ac liberum transtulisse in beneficiarios, cùm sola obligatione charitatis vel religionis impendendi superflua in usus pios.

Nam contra est 1. Bona Ecclesiæ post erectionem beneficiorum non amiserunt naturam & conditionem boni merè ecclesiastici & Deo dicati,

ideóque in uſus pios impendendi. Nam bona eccleſiaſtica ſunt bona ſpecialiter in Dei cultum donata, & in opera Deo grata dicata, & ſic ab Eccleſia acceptata. 2. Cùm data ſint à fidelibus ſolùm in Dei cultum & pios uſus, impoſita eſt obligatio perpetua juſtitiæ ea ſic impendendi. 3. Poſteriora Concilia de illis bonis loquuntur ſicut priora & dicunt ea eſſe bona Dei, impendenda in uſus pios. Nam Leo X. conſt. 7. approbante Concil. Later. V. ſtatuit, *ut Cardinales Eccleſiarum bona temerè non effundant, ſed ea in piis & ſanctis operibus exponant, quorum cauſa magni & optimi reditus per ſanctos Patres ſtatuti & ordinati fuerunt,* ſcilicet ſecundùm naturam & donationem illorum bonorum. Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 1. ait: *Omnino eis* (Epiſcopis) *interdicit, ne ex reditibus Eccleſiæ, conſanguineos, familiareſve ſuos augere ſtudeant, cùm & Apoſtolorum Canones prohibeant, ne res eccleſiaſticas, quæ Dei ſunt, conſanguineis donent; ſed ſi pauperes ſint, iis ut pauperibus diſtribuant ..... Quæ verò de Epiſcopis dicta ſunt, eadem non ſolùm in quibuſcumque Beneficia eccleſiaſtica tam ſæcularia quàm regularia obtinentibus obſervari; ſed & ad S. Rom. Eccleſiæ Cardinales pertinere decernit.* Concil. Mediol. I. ſub S. Carolo, tit. 63. *& ſacrorum canonum decretis ſtatutum eſt, & SS. Patrum teſtimoniis celebratum, quæ bona fidelium pietas Deo conſecravit, ea vel illorum neceſſitatibus honeſtè ſublevandis, qui Chriſti miniſtri effecti eſſent, vel Eccleſiis reficiendis, earumque ornamentis ad divinum cultum neceſſariis comparandis, vel pauperibus ſuſtentandis addicta eſſe; ſiquidem ubi primùm Eccleſiæ bona eſſe cœperunt, eam naturam & conditionem conſecuta ſunt, ut in alium quàm in ſacrum & pium uſum eorum fructus converti nefas eſſet.* Concil. Rhotomag. ann. 1581. *de Monaſt.* ait: *Ne exiſtiment commendatarii ſibi commendatum monaſteriorum regimen ad luxum vel prodigalitatem, aut ad augendam rem ſuam, & conſanguineorum familiam, ſed ad piam & juſtam alienarum rerum diſpenſationem, & quarum non habent proprietatem, Deoque de omnibus reddendam eſſe rationem.* Idem habet Conc. Aquenſe ann. 1585. & Concil. Burdigal. ann. 1583. tit. 16. ait reditus Eccleſiæ eſſe Dei proprios. Et, tit. 26. *Peculium Chriſti ſunt bona Eccleſiæ Epiſcopis, ſacerdotibus, & clericis, cùm ad honeſtum vitæ eorum ſubſidium & ſpiritualis ſumptum miniſterii, tum ad pauperum alimentum atque ſuſtentationem tradita.* Et Concil. Rhemenſe, ann. 1583. c. 18. ait: *Si deinceps quiſquam Eccleſiæ bona, quibus pauperes ali oportuit, in ejusmodi luſus profudiſſe convictus ſit, & qui quæſtum fecit, rem pauperum malè partam reſtituere, & qui jacturam paſſus eſt, tanquam ſacri patrimonii dilapidator graves pœnas exſolvere cogantur.* His adde S. Bernardum, qui, ſerm. 18. in Cantic. ſic ait: *Timeant clerici, timeant miniſtri Eccleſiæ qui in terris Sanctorum quas poſſident, tam iniqua gerant, ut ſtipendiis quæ ſufficere debeant minimè contenti, ſuperflua quibus egeni ſuſtentandi forent, impiè ſacrilegeque ſibi retineant, & in uſus ſuperbiæ atque luxuriæ victum pauperum conſumere non vereantur;*

du-

duplici profectò iniquitate peccantes, quòd & aliena diripiunt, & sacris in suis vanitatibus & turpitudinibus abutuntur. Præterea olim quarta pars redituum Ecclesiæ in illorum divisione pauperibus assignata fuit: nunc verò est permixta cum reditibus beneficiorum; nam nullibi separata reperitur.

Dixi, cum onere & pacto saltem implicito, quatenus fideles sua bona Ecclesiæ donabant ad Dei cultum & animarum salutem; ideóque cùm onere ut ea in usus pios ac Deo gratos impenderentur.

Obj. 1. Concil. Trident. sess. 22. c. 3. statuit, ut beneficiarii, qui servitium debitum in Ecclesia quolibet die statuto omiserint, non acquirant dominium distributionum. Et Pius V. declarat non recitantes officium non facere fructus suos. Ergo beneficiarii, qui rectè suo officio funguntur, acquirunt dominium fructuum.

Resp. Acquirunt redituum dominium; sed restrictum & gravatum onere justitiæ impendendi superflua in pios usus, non autem absolutum & liberum. Sic si darem alteri centum aureos ad peregrinationem cum onere erogandi id, quod ultra necessariam sustentationem superfuerit; is acquirit dominium pecuniæ, sed gravatum; ideóque tenetur ex justitia superflua pauperibus erogare; & si non eroget, tenebitur ad restitutionem. Similiter beneficiarii possunt dici habere dominium fructuum beneficii, quia habent dominium partis necessariæ ad honestam sustentationem, & dispensationem superfluorum in pios usus impendendorum; sed dominium illud est gravatum onere justitiæ impendendi superflua in pios usus; sicut hæres habet dominium hæreditatis cum onere justitiæ solvendi debita defuncti. Item qui bona fide pecuniam alienam suæ permiscet, fit dominus totius cumuli, sed cum onere justitiæ solvendi alienam suæ permixtam.

Obj. 2. Ex communi Theologorum sententia, clerici habent dominium absolutum ac liberum partis bonorum, quæ necessaria est ad suam sustentationem: ergo & bonorum superfluorum.

Resp. Neg. conseq. Disparitas est quòd bona ad congruam clerici sustentationem necessaria, ei data sint absolutè, cum solo onere rectè fungendi officio spirituali. Largitio quippe bonorum necessariorum congruæ sustentationi ministri Dei est pia impensa jam facta; pium est enim & gratum Deo sustentare ejus ministrum in ejus obsequium: sicut erogatio eleemosynæ necessariæ sustentationi pauperis est pia impensa & bonum opus, quamvis pauper ille postea malè uteretur hoc dono. At bona superflua clerici sustentationi non sunt data absolutè, sed cum onere illa in pios usus impendendi: nam datio talium bonorum facta absolutè & sine hoc onere non est pius usus, cùm non sit opus pium & Deo gratum dare alicui bona superflua, de quibus possit pro libito disponere in quosvis usus, etiam vanos. Bona autem omnia Ecclesiæ sunt bona DEO consecrata, & data ea solùm intentione

tione ut in pios usus impenderentur.

Obj. 3. Fideles bona sua Ecclesiæ Prælatis donarunt absolutè & sine ullo onere.

Resp. Neg. Nam fideles bona sua Prælatis Ecclesiæ donarunt in cultum divinum, ideóque impendenda in solos usus pios, utpote solos Deo gratos. Fideles enim bona sua non donarunt Prælatis Ecclesiæ, ut de illis disponere possent in usus profanos: alioqui non pium & Deo gratum opus fecissent, quod tamen solùm facere intendebant: pium quippe opus non est dare Prælatis bona superflua ad quosvis usus etiam profanos. Quòd si fideles hoc onus in pactum non deducebant, ratio est, quia probè sciebant suam illam intentionem Prælatis illis satis notam esse, & videbant bona omnia ecclesiastica in pios usus semper impendi. Hoc autem videntes, sua bona in tales usus impendendos donabant.

Obj. 4. Si ita est, Ecclesia non deberet tolerare consuetudinem in multis locis vigentem, qua beneficiarii de omnibus bonis suis testantur pro arbitrio, & qua consanguinei divites eorum bonis ab intestato succedunt.

Resp. Neg. Quia 1. Ecclesia ad vitandas perturbationes & multas lites potest hujus obligationis observationem cujusque conscientiæ relinquere; & sufficit, ut cap. 12. *de testam.* declarat, *quòd mobilia per Ecclesiam acquisita de jure in alios pro morientis arbitrio transferre non possint*; cùm jam id de immobilibus declarasset. 2. Cùm nullus præsumendus sit malus, nisi probetur; non est censendus beneficiarius donare consanguineis, vel impendere in usus profanos partem piis causis ex justitia debitam, sed tantùm bona patrimonialia, vel donatione aut industria acquisita, vel suæ sustentationi debita, quæ parciùs vivendo sibi reservavit. 3. Etsi constet partem aliquam bonorum piis causis esse debitam ex justitia, forum externum hoc tolerat ad impedienda multa mala, quæ ex innumeris litibus orirentur, ob difficultatem discernendi superflua illa ab aliis bonis: sicut non dat actionem circa venditionem injustam, dum læsio non excedit dimidiam partem justi pretii. Et verò ex communi sententia mortaliter peccant beneficiarii, si testentur de superfluis ad usus non pios. Cur hoc Ecclesia tolerat? Cur tamen dispositionem non irritat?

Ex dictis sequitur laicos, qui sive testamento, sive ab intestato succedunt bonis provenientibus ex beneficiis, vel qui aliàs dono acceperunt, nisi sint pauperes, teneri in conscientia ad illa restituenda pauperibus loco beneficii; vel aliis piis causis. Nam testator vel donator non potuit jus in illa transferre ad usus profanos, cùm ipse illud non habuerit: nam *Nemo potest plus juris transferre in alium, quàm sibi competere dignoscatur*, reg. jur. 79. in 6. Nemo enim dat quod non habet. Item qui alea lucrati sunt aliquid notabile ex bonis illis superfluis, tenentur *rem pauperum male partam restituere*, ut statuit Concilium Rhemense, ann. 1583.

Nota 1. Ex dictis ſaltem patet beneficiarios teneri non ſolùm ex charitate, ſed etiam ex religione impendere bona ſuperflua in uſus pios, idque jure divino naturali: cum conſtet bona illa eſſe bona Deo dicata & ad ejus cultum data: ideóque ſi aliter impendant, reos eſſe culpæ mortalis & ſacrilegii: ac proinde etiamſi non conſtaret peccaſſe contra juſtitiam, meritò ipſi, in ſatisfactionem imponitur obligatio tantumdem ex bonis patrimonialibus reſtituendi piis cauſis, quantùm ex eccleſiaſticis in uſus profanos impenderint.

Nota 2. Clerici, qui penſionem clericalem accipiunt, tenentur quoque ſuperflua in pia opera impendere. Quia accipiunt illa ut miniſtri Eccleſiæ, & cum onere illis bonis affixo. Itèm commendatarii, cùm ſubeant locum beneficiarii titularis in munere, jure & commodis, ſubeunt quoque eadem onera. Præterea bona monaſterii ſunt bona Deo dicata: unde omnia ex natura ſua, & ex vi donationis illorum debent impendi in pios uſus. Religioſus verò habens beneficium extra monaſterium, non unitum monaſterio, tenetur bona ſuperflua impendere non in uſum monaſterii, ſed in uſus pios in loco ſui beneficii, ut in ſubſidium pauperum, in fabricam, & ornamenta templi parochiæ: nam ex jure & ex inſtitutione beneficii habet facultatem ac obligationem ſuperflua in pauperes beneficii & alios pios uſus ejus loci præ cæteris impendendi. Quare illud: *Quidquid acquirit monachus, monaſterio acquirit*, non intelligitur de iis, quæ ex beneficio acquirit, ſed ex donatione vel propria induſtria.

Nota 3. Per congruam ſuſtentationem intelligitur quidquid neceſſarium eſt ad victum, veſtitum, & habitationem beneficiarii ac perſonarum ei neceſſariarum, ad hoſpitalitatem exercendam, ad modicas aliquas donationes remuneratorias; uno verbo ad honeſtam ac convenientem cujusque vivendi rationem, ab omni luxu & intemperantia alienam ſecundùm cujusque ſtatum, officium, dignitatem, ordinem, & qualitatem beneficii. Quæ omnia æſtimari debent judicio prudenti, & ſecundùm conſuetudinem piorum, ac timoratorum ejusdem conditionis, & ſacros canones de vita & honeſtate clericorum, & regulam à Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 1. traditam, videlicet: *Ita mores ſuos omnes componant, ut reliqui ab eis fragilitatis, modeſtiæ, continentiæ, ac ſanctæ humilitatis exempla petere poſſint. Quapropter non ſolùm jubet, ut Epiſcopi modeſta ſupellectili & menſa ac frugali victu contenti ſint, verùm etiam in reliquo vitæ genere, ac tota ejus domo caveant, ne quid appareat, quod à ſancto hoc inſtituto ſit alienum, quodque non ſimplicitatem, Dei zelum, ac vanitatum contemptum præ ſe ferat.*

Nota 4. Nomine piorum operum intelliguntur omnia opera miſericordiæ tum corporalia, tum ſpiritualia. Item omnia quæ ad Dei cultum & animarum ſalutem ſpectant; nam bona illa donata ſunt non ſolùm ad ſubveniendum neceſſitati corporali, ſed etiam ſpirituali fidelium, & ad promovendum cultum divinum. Pauperes verò cenſentur ii, qui carent neceſſa-

riis sive ad vitam, sive ad statum suum sustentandum secundùm suam conditionem.

Porrò locus beneficii, cæteris paribus, anteponendus est cæteris: hinc si in illo sint necessitates extremæ vel graves, illis statim subvenire debet beneficiarius. Aliàs potest exteris opitulari, modò communium necessitatum proprii loci non obliviscatur.

Sed an Clerici tenentur etiam sub mortali impendere in pios usus partem superfluam bonorum, quæ accipiunt ex ministerio spirituali, ut administratione sacramentorum, concionibus, sacrificiis, fungendo vicaria temporali, &c.

Resp. Non pauci asserunt cum Innoc. in cap. *Quia nos*, de testament. & Panormit. Quia 1. ex jure non possunt de illis testari sicut de patrimonialibus, cap. 9. *de testam.* ibi: *De his tamen quæ consideratione Ecclesiæ perceperunt, nullum de jure possunt facere testamentum.* At talia sunt bona illa, quæ titulo officii aut ordinis percipiuntur. 2. Ex Concilio Namnetensi, c. 10. *Presbyteri noverint decimas & oblationes, quas à fidelibus accipiunt, pauperum & hospitum & peregrinorum esse stipendia, & non quasi suis, sed quasi commendatis uti: de quibus omnibus sciant se rationem posituros in conspectu Dei, & nisi eas fideliter pauperibus, & his qui præmissi sunt, administraverint, damna passuros.* Et Conc. Rhedon. ann. 1273. cap. 12. *Quidquid habent clerici* (scilicet ut clerici) *pauperum est.* Idem habet S. Augustin. sup. cit. 3. Ex S. Hieron. l. 14. in Ezech. ad cap. 46. *Qui ditior est sacerdos quàm venit ad sacerdotium, quidquid plus habuerit, debet dare pauperibus . . . . Ut reddat ea quæ Domini sunt, Domino suo.* Et, ex S. Bern. epist. 2. ad Fulcon. ubi generaliter ait: *Quidquid præter necessarium victum ac simplicem vestitum de altero retines, tuum non est, rapina est, sacrilegium est.* 4. Quia ejusmodi bona sunt bona Deo consecrata, utpote intuitu religionis & cultus divini, perinde ac bona beneficiorum, data ad sustentationem ministri, & alios pios usus. Nec fideles dant illam pecuniam ut mercedem operis, vel pretium laboris, (nam hoc esset simoniacum, cùm opus & labor sint spiritualia) sed ut necessitatis & subventionis stipendium, inquit S. Thom. quæst. 100. art. 2. ut scilicet clerici habeant unde sustententur, & si quid supersit, in pios usus impendant, & pauperes alant pro suo officio. *Oblationes quæ à populo Deo exhibentur, ad sacerdotes pertinent, non solùm ut eas in suos usus convertant; verùm etiam ut eas fideliter dispensent, partim quidem expendendo eas in his quæ pertinent ad cultum divinum; partim verò in his quæ pertinent ad proprium victum, partim etiam in usus pauperum, &c.* ait idem S. Thom. 2. 2. quæst. 86. art. 2. Et verò bona Ecclesiæ, quæ à Patribus dicuntur bona Dei, & in pios usus impendenda, nihil ferè aliud erant tribus primis sæculis sub Imperatoribus ethnicis, quàm pecunia & alia mobilia, quæ à fidelibus dabantur clericis titulo ministerii spiritualis.

Quæst. VI. *An clericus, qui habet bona patrimonialia sufficientia, potest sibi sumere ex bonis ecclesiasticis partem suæ sustentationis necessariam, & disponere de patrimonialibus, perinde ac si careret beneficio?*

Resp.

Reſp. Longè plures affirmant cum S. Antonino, 3. p. tit, 15. c. 1. §. 18. & Prob. 1. Ex cap. 16. & cap. 30. *de præbend.* & can. *Charitatem,* 12. quæſt. 2. ibi: *Juſtum namque eſt, ut illi conſequantur ſtipendium, qui pro tempore ſuum commodare reperiuntur obſequium.* Ubi nulla fit diſtinctio divitum & pauperum; & c. *Clerici* 1. quæſt. 2. *Clerici omnes ſtipendia ſanctis laboribus debita ſecundùm ſervitii ſui meritum conſequantur.* 2. Quia qui ſervit altari, poteſt vivere de altari, ex 1. Cor. 9. *Quis militat ſuis ſtipendiis unquam? .... Neſcitis quoniam qui altari deſerviunt, cum altari participant? Ita & Dominus ordinavit iis, qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere,* & Matth. 10. *Dignus eſt operarius cibo ſuo.* 3. Qui occupatus eſt in commodum aliorum, habet jus percipiendi ab iis neceſſaria ad ſuam ſuſtentationem, quamvis dives ſit. 4. Ex c. *Epiſcopi,* & c. *Manifeſta,* & ſequentibus 12. quæſt. 1. colligitur Epiſcopos poſſe retinere bona patrimonialia cum portione canonica bonorum Eccleſiæ. Idque ſupponit Alexander III. cap. *Quia* de teſtament. ubi ſtatuit clericos poſſe teſtari de bonis patrimonialibus, non autem de eccleſiaſticis reditibus.

Ad canones & textus Patrum in oppoſitum objici ſolitos, reſpondent Eccleſiam olim, cùm ejus reditus eſſent exigui, ſtatuiſſe ut diſtribuerentur ſolùm iis, qui indigerent, non autem iis, qui patrimonium haberent: poſtea verò hanc diſciplinam mutaſſe.

Quæſt. VII. *Ad quid tenentur Epiſcopi, Parochi, & ii quibus animarum cura incumbit?*

Reſp. 1. Ii tenentur generatim jure divino reſidere, & per ſe officium ſuum rectè præſtare, oves ſibi creditas verbo, exemplo, & ſacramentis paſcendo, eorum ſalutem ac utilitatem ſpiritualem procurando, & peccata ac ſcandala, quantùm poſſunt, impediendo. *Eſt communis ſententia.* Prob. 1. Ex Ezech. 34. *Væ Paſtoribus Iſrael, qui paſcebant ſemetipſos: nonne greges à Paſtoribus paſcuntur? ... Greges meos non paſcebant, &c.* Et, ex 1. Petr. 5. *Paſcite qui in vobis eſt gregem Dei; providentes ſpontaneè ſecundùm Deum...... Forma facti gregis ex animo.* 2. Ex Concil. Tridentin. ſeſſ. 23. cap. 1. *Cùm præcepto divino mandatum ſit omnibus, quibus cura animarum commiſſa eſt, oves ſuas agnoſcere, pro his ſacrificium offerre, verbique divini prædicatione, ſacramentorum adminiſtratione, ac bonorum omnium operum exemplo paſcere, pauperum, aliarumque miſerabilium perſonarum curam paternam gerere, & in cætera munia paſtoralia incumbere: quæ omnia nequaquam ab iis præſtari & impleri poſſunt, qui gregi ſuo non invigilant, neque aſſiſtunt..... S. Synodus eos admonet & hortatur, ut divinorum præceptorum memores, factique forma gregis, in judicio & veritate paſcant & regant ..... Declarat omnes...... obligari ad perſonalem in ſua Eccleſia vel Diœceſi reſidentiam, ubi injuncto ſibi officio defungi teneantur, neque abeſſe poſſe niſi ex cauſis infrà ſcriptis, &c. Eadem omninò etiam quoad culpam, amiſſionem fructuum, & pœnas de curatis inferioribus, & aliis quibuſcumque, qui beneficium aliquod eccleſiaſticum curam animarum habens obtinent, S. Synodus declarat & decernit, &c.* 3. Quia

Quia quicumque accipit aliquod officium præſertim cum emolumento, obligat ſuam perſonam ad proprias illius functiones, taciteque promittit ſe illas obiturum quantùm res feret; nec aliter ei committitur officium. Neque ſufficit, quòd ſuum officium præſtet per alios, niſi neceſſitas vel majus bonum commune cogat eum ad tempus abeſſe: nam rectæ rationi repugnat, ut quis officium, præſertim cum emolumentis habeat, & onus illius in alium transferat. Præterea paſtorale munus eſt per ſe perſonale; nam is conſtituitur paſtor, cujus cura, diligentia & induſtria electa eſt ad paſtoralia munera obeunda. His adde Jus canonicum, tit. *de cleric. non reſid.*

Hinc Epiſcopi & Parochi peccant mortaliter contra jus divinum naturale, ideóque indiſpenſabile, ſi notabili tempore ſine gravi & juſta cauſa abſint. Quòd ſi juſta abſentiæ cauſa ſubſit, tenetur per alium idoneum gregi ſuo ſufficienter providere. Circa hoc utrumque Conc. Trident. ibidem eorum conſcientias onerat propoſito Dei timore; & juſtas abſentiæ cauſas exponit, quæ ſunt, *Chriſtiana charitas, urgens neceſſitas, debita obedientia, & evidens Eccleſiæ vel reip. utilitas.*

Porrò reſidentia eſt perſonalis præſentia in loco beneficii ad debitum officium ibi præſtandum. Quamvis autem omnia beneficia de jure communi & ex primæva ſui inſtitutione reſidentiam requirant; poſſunt tamen aliqua ſimplicia eam non exigere, vel ex fundatione, vel conſuetudine rationabili, ut cùm beneficia illa non habent ſufficientes reditus ad ſuſtentandum beneficiarium, qui proinde cogitur alibi manere, ut habeat unde vivat.

Nota. Proviſi de beneficio curam animarum habente vel de canonicatu, tenentur publicam fidei profeſſionem facere, alioqui fructus ſuos non faciunt, ex Conc. Trident. ſeſſ. 24. cap. 12.

Reſp. 2. Speciatim de parochis, tenentur.

1. Habere ſcientiam competentem, & ſufficientem ad rectè dirigendas oves ſuas in rebus ad ſalutem pertinentibus; ideóque ſcire dogmata fidei, & Theologiam moralem: item Scripturas ſacras & Canones, & ſtatuta propria ſuæ Diœceſis. *Sciant igitur Sacerdotes Scripturas ſanctas, & Canones, ut omne opus eorum in prædicatione & doctrina conſiſtat, atque ædificent cunctos tam fidei ſcientia, quàm operum diſciplina*, cap. 1. diſt. 38. Ex Conc. Tolet.

2. Conſtanter reſidere in ſua parochia, ex Conc. Trid. cit. & ex cap. 3. *de clericis non reſident.*

3. Pro ovibus orare, & ſacrificium offerre, & quidem juxta Toletum, Fagnan. Gavant. & alios, iis applicare Miſſam diebus feſtis ac dominicis; quia Conc. Trident. dicit ſimpliciter teneri pro ovibus ſuis ſacrificium offerre; quod indicat ſpecialem applicationem, & obligationem diverſam ab ea, quam habent ſinguli ſacerdotes applicandi fructum omnibus fidelibus. Et Concil. Mediolan. IV. à Sede Apoſtolica approbatum, prohibet curatis ne diebus dominicis, & aliis, quibus pro po-

pulo

pulo celebrare tenentur, aliud ſuſcipiant Miſſarum celebrandarum onus. *Ita Fagnan.* Item S. Congregatio Cardinalium apud Gavant. & Barboſam declaravit non poſſe parochum accipere ſtipendium pro Miſſa iis diebus, quibus tenetur ex officio celebrare in ſua parochia, nempe diebus feſtis ac dominicis. Et verò parochus accipit à ſuis ovibus ſuſtentationem, ut ſua munia poſſit obire, & miſſas his diebus celebret, non aliis profectò applicandas.

4. Populum frequenter, ut diebus ſaltem dominicis, neceſſaria ad ſalutem docere, & doctrinam chriſtianam explicare, eumque ad virtutes ac vitam chriſtianam adhortari per ſe, ſi poſſint, vel per alios idoneos, ſi legitimè impediti fuerint: ita ut omnes facile quæ ad ſalutem conſequendam neceſſaria ſunt, ſcire poſſint, ex Conc. Trident. ſeſſ. 5. c. 2. ibi: *Quicumque paræciales, vel alias curam animarum habentes Eccleſias quocumque modo obtinent, per ſe, vel alios idoneos, ſi legitimè impediti fuerint, diebus ſaltem dominicis & feſtis ſolemnibus plebes ſibi commiſſas pro ſua & earum capacitate paſcant ſalutaribus verbis; docendo quæ ſcire omnibus neceſſarium eſt ad ſalutem, annuntiandoque eis cum brevitate & facilitate ſermonis vitia quæ eos declinare, & virtutes quas ſectari oporteat, ut pœnam æternam evadere, & cœleſtem gloriam conſequi valeant.* Addit eos, ſi huic muneri ſuo defuerint, cogi debere per cenſuras eccleſiaſticas, Et, ſeſſ. 24. cap. 4. mandat Epiſcopis ut ſaltem dominicis & aliis diebus feſtis pueros in ſingulis parochiis doctrinam chriſtianam docere curent. Hinc Bonacina ait, *Parochum mortaliter peccare, ſi uno continuo menſe integro, aut etiam duobus vel tribus menſibus totius anni diſcontinuis non concionetur: quia hæc videtur materia gravis non ſolùm ſecundùm ſe, ſed etiam reſpectivè.*

5. Sacramenta ſuis parochianis miniſtrare quoties ea rationabiliter petunt, vel alium idoneum providere: Nam ex officio tenentur oves ſuas paſcere, ordinaria media ſalutis à Chriſto inſtituta præbere, ſuorum utilitatem ſpiritualem procurare, & præſtare ea omnia, quæ paſtoris ſunt; inter quæ præcipuum eſt ſacramenta miniſtrare & neceſſaria ad ſalutem docere, & ſub hoc onere accipiunt ſtipendium ſuſtentationis.

6. Peccata corrigere præſertim publica, & ſcandala tollere vel per ſe ſi poſſunt, vel ea deferendo Epiſcopo, ſi publica ſint, & omnes peccati occaſiones quantùm fieri poteſt avertere, ideoque inquirere peccata publica. Item ſcire an ſinguli ſacramenta debita in Paſchate ſuſcipiant, & ſacrum diebus feſtis audiant, &c. *Ipſi enim pervigilant,* (hoc eſt, ex officio, ſeu pervigilare debent) *quaſi rationem pro animabus veſtris reddituri,* Hebr. 13.

7. Magnam & peculiarem curam habere pauperum, & providere ne ob inopiam à juſtitia deflectant; eorum neceſſitates inquirere, iiſque quantum poſſunt ſubvenire, ex Concil. Tridentin. ſupr. Nam ii ſunt loco parentum, & ad hoc ſpecialiùs obligantur, quàm alii. Item pauperes ſepelire, etiam ſine ullo ſtipendio, & pro eorum ſalute orare.

8. Nullos matrimonio conjungere, niſi ſufficienter peritos rerum fidei &

præceptorum Dei ac Ecclesiæ; ideóque horum ignaros priùs docere: quia illi postea ista liberos suos edocere tenentur.

9. Invigilare ut Ludi magister rectè fungatur officio, pueros doctrinam christianam doceat, bonisque moribus imbuat verbo & exemplo.

10. Frequenter visitare infirmos, etiamsi sacramentis sint muniti. Quia quò vicinior est mors, eò majus salutis periculum ingruit à dæmone, & major est corporis ac animi infirmitas: ergo tunc maximè suorum saluti providere debent.

11. Servare statuta Diœcesis, & curare ut à suis serventur: nam obligant in conscientia, cùm sint lata à superiore habente potestatem præcipiendi & ferendi leges.

12. Tenentur ex justitia, etiam cum certo vitæ periculo, ovibus suis subvenire non solùm in extrema, sed etiam in gravi eorum necessitate spirituali, ex Joann. 10. *Bonus Pastor animam suam dat pro ovibus suis.* Nam ratione officii ad amplius obligantur quàm extranei sacerdotes, qui cum periculo mortis tenentur proximo subvenire in extrema. Hinc juxta omnes, parochus tenetur suis peste laborantibus sacramenta, præsertim Pœnitentiam ministrare per se, vel per alium idoneum, nisi Episcopus jubeat ut ipsemet ministret: quamvis enim saluti suæ absolutè providere possint per actum perfectæ contritionis, tamen quia talis actus difficilis est, censentur esse in necessitate gravi. Et Sacra Congregatio apud Fagnan. approbante Gregorio XIII. censuit Parochos tempore pestis teneri omninò residere in suis Ecclesiis, & per se vel per alium idoneum ministrare peste infectis Baptismum & Pœnitentiam. Id tamen possunt per alium idoneum ob majorem utilitatem parochiæ, ut ipsi sanis prodesse possint, & erga illos officio pastoris fungi. Idem dic de superioribus regularium.

13. Denique omnium bonorum operum ac virtutum exempla præbere, ex Concil. Trident. supr. & ex ad Tit. 2. *In omnibus te ipsum præbe exemplum bonorum operum.* Et ex 1. ad Timoth. 4. *Exemplum esto fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate.* Quo virtutis amorem & vitii odium ac fugam suis efficaciùs ingenerent, scientes, quod pro animabus illorum rationem sint reddituri, *ad Hebr.* 13. Igitur vitam suam ita instituant, ut quod verbis populum docent, ipsi opere confirment, ac veluti in imagine ostendant, *forma facti gregis ex animo.*

Sed quantum temporis absentiæ sine causa justa ad mortale sufficit?

Resp. Cabassutius, l. 5. Jur. canon. cap. 1. docet absentiam 15. dierum intra annum non esse mortalem, modò relinquatur idoneus substitutus. Sed num pauciores sufficiant, alii viderint. Possunt autem parochi ob certas causas justas & necessarias, sed priùs (ut statuit Concil. Trident.) per Episcopum cognitas & probatas, abesse sine culpa, relicto Vicario idoneo ab Episcopo approbato.

CA-

CAPUT II.

De statu & obligationibus Religiosorum.

Quæst. I. QUid est status Religiosus? *Responsio.* Est stabile vitæ institutum, ab Ecclesia approbatum, & tendens ad perfectionem christianam per tria vota paupertatis, castitatis & obedientiæ.

Ad ejus essentiam tria requiruntur. 1. Tria illa vota, quæ substantialia vocantur, eaque perpetua de se & ex parte voventis. Nam Religio est stabilis quædam forma vitæ perducens ad perfectionem charitatis per primaria Christi consilia, quibus removentur præcipua impedimenta, & homo se suaque omnia consecrat Deo in perpetuum holocaustum. Non necesse est tamen, ut sint solemnia: nam qui in Societate Jesu vota simplicia emittunt, sunt verè Religiosi, ut definiit Gregor. XIII. Bulla *Ascendente Domino*; quia per vota simplicia potest fieri traditio irrevocabilis ex parte voventis in perpetuum Dei obsequium; quæ sufficit ut quis constituatur in statu religioso. Nam ad statum propriè dictum non requiritur immutabilis omni modo, sed satis est quòd religiosus se ipsum votorum vinculis liberare nequeat, ut patet in servo, qui rectè dicitur esse in statu servitutis, quamvis possit à Domino manumitti. Hinc vota Religionis alia sunt simplicia, quæ fiunt sine solemnitate; alia solemnia, quæ fiunt cum certa solemnitate ab Ecclesia instituta. Quæ solemnitas juxta multos in eo consistit, ut vota emittantur sub certa regula à Sede Apostolica approbata, juxta ritum substantialem in eadem regula præscriptum, cum traditione & acceptatione ex utraque parte perpetuis, & via ordinaria indissolubilibus. 2. Approbatio Ecclesiæ: quia ordo religiosus est status supernaturalis distinctus à communi statu christianorum, & sacra quædam communitas, in qua debet esse spiritualis jurisdictio in utroque foro. Hæc reservata est Papæ in Concil. Lateran. & Lugdun. 3. Traditio facta superiori ut ministro Dei illam acceptantis, qua vovens se totum Deo in religione dedicat, & religioni propter Deum tradit irrevocabiliter ex parte sua.

Quæst. II. *Quænam requiruntur ad valorem professionis Religiosæ?*

Resp. Sequentia. 1. Certa ætas, quæ ex Concil. Trident. sess. 25. c. 15. est annus 16. completus. 2. Ut non fiat nisi post annum integrum & continuum probationis, ibid. Dico, *continuum*, ita ut si novitius, vel die uno religionem deseruit, reversus debeat rursus integrum annum probationis conficere, ut validè profiteatur. Imò duarum horarum interruptione reddi novitiatum nullum resolvit S. Congregatio, teste Fagnano, ad cap. *Ad nostram*, de regular. Nam ex canonistis dum in aliquo decreto requiritur aliquod tempus, illud debet esse continuum. 3. Ut non fiat cum vinculo matrimonii consummati; aut sine consensu conjugis, ex cap. 3. & cap. 12. *de conversat. conjug.* 4. Ut profitens nullum habeat impedimentum in illo ordine essentiale, quia per illud redditur in-

inhabilis ad professionem hujus religionis, nec ejus traditio verè acceptatur. 5. Emissio trium votorum substantialium spontanea, non fraude nec metu injusto extorta, quæ sui ipsius traditionem complectitur. 6. Acceptatio traditionis facta nomine Dei & religionis ab habente potestatem illum incorporandi tali Religioni, cap. 13. *de regular.* Nam professio fit ad modum contractus onerosi utrimque obligatorii, quo professus fidem suam adstringit Deo, traditque se religioni propter Deum, & religio ipsa obligatur, ad eum tanquam membrum suum tractandum, alendum, curandum, gubernandum, retinendum secundùm religionis institutum. Ergo requiritur ut juxta cujusque religionis decretum, habeat potestatem & voluntatem admittendi nomine religionis, & obligandi Religionem.

Eadem requiruntur, ut vota simplicia Societatis nostræ sint valida. Nam per illa quis verus Religiosus efficitur, & non soli Deo, sed etiam Societati obligendi tradens se illi; & Societas quoque obligatur ad ipsum alendum, gubernandum, imò & retinendum, nisi justa causa illius dimittendi subsit, ut constat ex suis constitut. & Bullis SS. Pontificum.

Observa 1. Professio fieri potest vel expressè, vel tacitè. Expressè fit, cùm quis utitur formula promissionis, quæ voluntatem se Deo & religioni obstringendi ac tradendi explicet. Tacitè fit tripliciter. 1. Cùm quis exacto probationis tempore defert per triduum habitum professorum, ubi is aliquo signo distinctus est, cap. 3. *de regul. in 6.* 2. Si talis habitu suscepto faciat aliquod opus professis proprium, ut si in capitulo suffragium dederit, cap. 4. *de reg.* 3. Si ex ea Religione, ubi novitii & professi eundem habitum habent, deferas habitum per totum annum sequentem tempus novitiatum, eo expleto censeris professus, cap. 1. *de regul. in 6. & Clement. 2. de regul.* Debent autem hæc fieri animo profitendi, & consentiente illo cujus est admittere ad Religionem.

2. Ex Conc. Trident. sess. 25. cap. 19. qui emisit professionem nullam propter vim ac metum, vel defectum ætatis, aut quid simile, potest reclamare intra quinquennium à die professionis, causas nullitatis deducendo coram superiore & ordinario, retento semper habitu. Sed post quinquennium non debet audiri.

3. Ut professio, quæ nulla fuit ab initio, valida fiat, necesse est ut ipse sciens esse nullam, postea ratam habeat, vel certè apud se ita statuat: Volo illam esse validam, etiamsi fortè ob aliquam causam ab initio valida non fuisset. Non enim satis est eam ratificare, ex eo quòd putetur ab initio fuisse valida: quia hæc ratificatio ex errore proficiscitur, unde non est voluntaria cùm incogniti nulla sit voluntas; & ignorans nullitatem votorum non censetur contraxisse novam obligationem diversam à priore.

4. Ex communi sententia, cætera vota simplicia extinguuntur per professionem, saltem si profitens velit commutare, cap. 4. *de voto*, quia talis commutatio est evidenter in melius: nam (ut ait S. Thom. 2. 2. quæst.

88. art. 12. ad 1.) *Omnia alia vota sunt quorumdam particularium operum; sed per religionem homo totam vitam suam Dei obsequio deputat.* Sed controvertitur an ad hanc commutationem requiratur, ut profitens illam intendat, necne. Quare Suarez consulit, ut profitens admoneatur de hujusmodi commutatione facienda.

5. Professus obligatur ad tendendum ad perfectionem, nam ex vi suæ professionis tenetur velle statum suum servare, & secundùm illum vivere. *Ille qui statum Religionis assumit non tenetur habere perfectam charitatem, sed tenetur ad hoc tendere & operam dare, ut habeat charitatem perfectam*, ait S. Thomas, 2. 2. quæst. 186. art. 2. & est communis sententia. Religiosus enim status est essentialiter status perfectionis acquirendæ; & quisque tenetur omnia statui suo essentialia velle servare, & secundùm illum vivere.

Quæst. III. *An Papa potest dispensare in votis solemnibus ex gravi causa?*

Resp. Affirm. *Ita communis sententia.* Quia 1. Solemnitas votorum est ex solo jure ecclesiastico, ut constat ex cap. unico *de voto in 6.* & ex constitut. Gregor. XIII. *Ascendente Domino.* Ergo potest eadem authoritate tolli. Ergo Papa potest in votis solemnibus dispensare, perinde ac in simplicibus. 2. SS. Pontifices sæpe in his votis dispensarunt, ut cum Ramiro Rege Arragoniæ, Casimiro I. Rege Poloniæ Religiosis professis, & aliis apud Cajet. Azor. & alios. Nec obstat cap. 6. *de statu Monach.* ubi Innocentius III. dicit: *Abdicatio proprietatis, sicut & custodia castitatis adeo est annexa regulæ monachali, ut contra eam nec Summus Pontifex possit licentiam indulgere.* Quia solum vult sine abdicatione & castitate statum religiosum non posse consistere, etiam cum licentia Papæ; ac proinde Papam non posse dispensare cum monacho manente in statu religiosi professi. At de plenitudine potestatis potest aliquem extrahere ex illo statu, ad contrahendum matrimonium ob gravem causam, v.gr. ut Religio & pax in regno firmentur.

Quæst. IV. *An Religiosi sunt capaces dominii rerum temporalium?*

Resp. 1. Religiosi non solemniter professi possunt in particulari habere dominium bonorum temporalium, licèt non possint de illis pro libito disponere, nec iis uti sine licentia superioris. Constat ex constitut. Gregor. XIII. *Ascendente Domino*, sic statuente de iis, qui post probationis biennium vota simplicia emiserunt in Societate Jesu. Quare non est de essentia paupertatis religiosæ, ut privet dominio, sed solùm ut privet potestate utendi & disponendi, pro libito & sine licentia superioris, & ut illo volente obliget ad abdicandum suarum rerum dominium. Enim verò dominium, cujus usus ita impeditus est ac dependens, & alienatio sic obstricta & debita parvi momenti est; tuncque non plus habes in temporalibus rebus potestatis, quæ exerceri possit ad libitum, quàm is qui caret dominio.

Resp. 2. Religiosi solemniter professi possunt habere in communi dominium bonorum temporalium, ita ut illud si penes communitatem, ex Conc. Trident. sess. 25. cap. 3. quia neque

ex

ex ordinatione Ecclesiæ, neque ex intentione voventium communitas religiosa fit incapax dominii; & aliunde intentio fidelium bona religiosis donantium est transferre illorum dominium in communitatem religiosam. Hæc tamen non habet dominium illorum absolutum ac liberum, sed ligatum ac restrictum ad congruam sustentationem religiosorum & pios usus, ita ut non possint in usus profanos impendi sine injustitia. Nam hæc bona sunt Deo dicata, & donata solùm ad pios usus; eademque est ratio illorum ac aliorum bonorum ecclesiasticorum. Porrò bona religiosorum immobilia, & mobilia pretiosa, quæ servari possunt, alienari nequeunt, nisi in commodum religionis; nam sic à jure statutum est; hæcque est intentio donantium, ut religio perseverare possit.

Resp. 3. Religiosi solemniter professi sunt in particulari incapaces omnis dominii, proprietatis, & similis juris bonorum temporalium, sive mobilium sive immobilium. *Est communis sententia, & certa*, inquit Lessius. Nam Ecclesia hanc incapacitatem annexuit solemni voto paupertatis, sicut & incapacitatem matrimonii solemni voto castitatis. Item in nostra Societate Coadjutores firmati sunt incapaces omnis dominii, nisi à Societate legitimè dimittantur. Quia Ecclesia hanc incapacitatem annexuit illorum votis, licèt tantùm publicis, non solemnibus. At Religiosi professi retinent dominium famæ, & jura merè spiritualia: nam his non renuntiant, & Ecclesia eorum voto annexuit incapacitatem dominii rerum duntaxat temporalium.

Resp. 4. Religiosi professi beneficiarii, ut Abbates, Priores, & similes habentes beneficia regularia vel sæcularia, habent jus administrandi, dispensandi fructus sui beneficii tum ad congruam sustentationem, tum ad causas pias; quia id eis à jure & consuetudine concessum est. At nihil possunt impendere in usus profanos, vel consanguineis non indigentibus donare: alioqui peccant contra justitiam, & accipientes tenentur ad restitutionem. Quia istorum bonorum non sunt domini, sed solùm administratores & dispensatores, habentes tantùm jus & facultatem impendendi illa bona secundùm præscriptum canonum ac religionis, & intentionem eorum, qui ea religioni vel Ecclesiæ donarunt. Imò etiam peccant contra votum paupertatis, disponendo de re temporali sine licentia legitima.

Quæst. V. *Ad quid obligatur Religiosus ex vi voti paupertatis?*

Resp. Ex communi sententia tenetur. 1. Nullam rem temporalem pretio æstimabilem sine licentia superioris accipere, retinere, absumere, destruere, permutare, commodare, alienare, donare, aut ea uti. Nihil enim pretio æstimabile potest habere & tractare ut proprium, id est, propria voluntate ac authoritate, seu proprio arbitratu ac nomine; & sine dependentia ac licentia superioris. Nam per votum paupertatis, etiam simplex, quod fit in Societate Jesu post biennium probationis, homo privatur potestate utendi & disponendi sine licentia

supe-

ſuperioris de quavis re temporali, & uſu ullo dominii libero ac independente, quamvis retineat dominium, ſed reſtrictum & dependens à ſuperiore, etiam quoad retentionem, & cum obligatione illud relinquendi ad nutum ſuperioris. Per ſolemne verò Religioſus privatur inſuper omni dominio etiam radicali, proprietate, & ſimili jure rerum temporalium. Conſtat ex ſenſu ac uſu Eccleſiæ, & cap. *Non dicatis* 12. quæſt. 1. Ex S. Auguſt. epiſt. 109. ubi ait: *Non dicatis aliquid proprium, ſed ſint vobis omnia communia....* *Quòd ſi aliqua* (monialis) *rem ſibi collatam celaverit, furti judicio condemnetur.* Ex cap. 6. *de ſtatu monachor.* ubi Innocentius III. ait: *Prohibemus diſtrictè in virtute obedientiæ, ſub obteſtatione divini judicii, ne quis monachorum proprium aliquo modo poſſideat, &c. Unde ſi quidquam alicui fuerit ſpecialiter deſtinatum, non præſumat illud accipere, ſed Abbati vel Priori aſſignetur.... Nec æſtimet Abbas quòd ſuper habenda proprietate poſſit cum aliquo monacho diſpenſare: quia abdicatio proprietatis, ſicut & cuſtodia caſtitatis, adeo eſt annexa regulæ monachali, ut contra eam nec Summus Pontifex poſſit licentiam indulgere.* Et ex Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 2. *Nemini Regularium tam virorum, quam mulierum liceat bona immobilia vel mobilia quovis modo ab eis acquiſita tanquam propria, aut etiam nomine conventus poſſidere, vel tenere; ſed ſtatim ea ſuperiori tradantur, conventuique incorporentur.* Imò juxta Navarrum, & Suarez, votum illud obligat ad non deſiderandum habere aliquid proprium & ut ſuum, ex cap. *Voventibus* 17. quæſt. 1. ibi: *Voventibus virginitatem non ſolùm nubere, ſed etiam velle damnabile eſt.*

Hinc ex communi ſententia Religioſus ſive ſolemniter profeſſus ſive non, peccat ſi quid ſeu domi, ſeu foris ſine ſuperioris licentia expreſſa, vel implicita aut tacita, aut in neceſſitate prudenter præſumpta accipiat, poſſideat, retineat, deſtruat, commodet, commutet, abſumat, donet, alienet, aut aliqua re utatur. Nam iſta omnia ſunt actus proprietarii, cùm fiant proprio arbitratu ac authoritate, & ſine licentia ſuperioris. Omnis autem actus poſſeſſoris proprietarii eſt religioſo illicitus: nam per votum paupertatis abdicat ſe poteſtate poſſidendi aliquid ut proprium & ſine dependentia ac licentia. Imò iſta non ſolùm ſunt ſacrilegia contra votum, ſed etiam furta contra juſtitiam, ut notat Suarez: nam cùm res ſit communitatis, committitur furtum uſurpando rem alienam, vel ejus uſum, invito domino, ſeu adminiſtratore ac poſſeſſore, qui eſt loco domini, nempe religione, quæ habet dominium, vel ſaltem adminiſtrationem & poſſeſſionem bonorum illorum. Idque etiamſi res illa religioſo ab externis donata ſit; quia hoc ipſo quòd ab illo acceptatur, acquiritur communitati; nam ratione voti & traditionis ſuæ ac pacti cum religione quidquid acquirit religioſus, acquirit religioni, ut conſtat ex variis juribus, ex conſenſu Doctorum, & ex praxi ac ſenſu Eccleſiæ. *Furtum eſt privata poſſeſſio ..... Societatis enim expilatio eſt rei cujuſcumque & undecumque in privatum uſum ſevocatio*; ait S. Baſil. in conſtitut. mon. cap. 34. Quare

omnis alienatio, donatio, &c. sic facta est irrita, & restitutioni obnoxia. Unde nec licet religioso rem acceptatam reddere donatori, quia id esset alienare quod acquisitum est religioni. Neque enim bona religionis dicuntur communia in eo sensu, quòd religiosus quisque possit pro libitu ea in suum usum accipere, cum econtra sic potiùs essent cuilibet furanti propria; sed in hoc solo sensu dicuntur & sunt communia, quod sint communitatis, cujus superior possit ea singulis juxta cujusque necessitatem ad usum concedere.

Nostri verò, qui vota tantùm simplicia emisere, peccant mortaliter, si de rebus, quarum habent dominium, disponant vel utantur in quantitate notabili sine licentia superioris. Nam licet possint retinere & acquirere dominium radicale bonorum temporalium, sunt tamen privati jure actuali de illis disponendi suo arbitratu & sine licentia superioris. Sed controvertitur, an dispositio sine licentia superioris facta sit quoque invalida.

Porrò ii non habent dominium, nisi bonorum quæ in sæculo possidebant, vel quæ postea ex successione necessaria & ab intestato, vel forte etiam ex libera parentum dispositione obveniunt, quæque ad eorum patrimonium pertinere videntur. Unde aliæ res, quas aliunde, ut ab amicis, vel industria acquirunt, hoc ipso fiunt Societatis, ideóque harum dispositio sine licentia facta est certò invalida. Quia intentio Societatis aut superiorum licentiam acceptandi concedentium non est, ut hujusmodi rerum dominium acquirant.

Item Religiosus sæpiùs quid leve sine licentia recipiens, absumens, vel impendens, vel destruens ex bonis communitatis, vel aliunde datis, etsi sine animo iterandi & attingendi quantitatem notabilem, peccat tamen mortaliter, quando scienter pervenit ad quantitatem sufficientem ad mortale furtum sic factum. Nam est eadem ratio & de furtis minutis, ut docet Sanchez; & ultima acceptione complet quantitatem notabilem furti & proprietatis. Quod verum est, licèt ista sint esculenta, vel poculenta domus, nam hæc sunt pretio æstimabilia, & superior debet esse circa illas acceptiones graviter invitus: tum quoad modum, cùm repugnent disciplinæ religiosæ & subordinationi debitæ; tum etiam quoad substantiam, cùm repugnent mortificationi, & foveant sensualitatem, quæ est magnum impedimentum perfectionis. In his tamen ad mortale requiritur eadem quantitas, quæ in esculentis & poculentis respectu famulorum ad furtum mortale. Idque certum omninò censendum est, saltem si ista sine rationabili necessitate sumantur.

Hinc etiam peccat contra votum paupertatis Religiosus, qui à sæculari invitatus, manducat aut bibit sine licentia superioris. Nam comestio & potatio, ex communi hominum sensu est usus activus facti rei temporalis in proprium commodum, & pretio æstimabilis, qui proinde per votum paupertatis illicitus est sine consensu superioris, sicut comestio & pota-

potatio rei ſine conſenſu domini eſt injuſta: & religioſo non licet uti ulla re temporali pretio æſtimabili ſine licentia ſuperioris. Nam qui uſum rei pretio æſtimabilem accipit ſuo arbitratu & ſine licentia, jam aliquid pretio æſtimabile accipit propria voluntate ac authoritate, & ſine licentia ſuperioris, ac proinde quoad aliquid pretio æſtimabile ſe gerit ut dominus. Ita *Suarez*, *Sanchez*, & alii. Nec obſtat, inquit *la Croix*, quòd religioſus non peccet admittendo ſuffitum pretioſum ſibi factum ab externo, nam in hoc habet ſe merè paſſivè, & externus ipſe hunc ſuffitum verè conſumit in gratiam religioſi: at religioſus comedendo aut bibendo ipſemet conſumit, & activè ſe habet; nam cibum vel potum illum accipit in ſuum uſum, ſibi applicat, & ſumit in alimentum. Ilſung addit contrariam opinionem fuiſſe à R. P. Vitelleſcho Præpoſito Generali Societatis prohibitam tanquam non conſentaneam paupertati, quam Societas profitetur, neque à Profeſſoribus noſtris docendam, neque ulli reipſa exercendam. Porrò uſus rei, quæ uno uſu conſumitur, ut alimentum tanti æſtimatur quanti res ipſa, quia tunc tota res accipitur, ut notat Suarez.

2. Tenetur eſſe animo paratus exui rerum ſibi permiſſarum poſſeſſione & uſu, omni momento, quo ſuperior voluerit. Nihil enim poteſt retinere, niſi cum dependentia continua à voluntate ſuperioris: nam quod auferri non poteſt, habetur ut proprium.

Hinc peccat contra votum, qui rem cum licentia acceptam abſcondit, ne ſuperior eam auferat, repetat, vel licentiam datam revocet. Item qui murmure, querelis ſuperiorem impedit ne rem conceſſam repetat, vel dum ſuperior aliqua ei aufert, conqueritur tanquam de injuria. Nam iſta omnia ſunt actus ſibi uſurpantis uſum independentem ac irrevocabilem, cujus eſt incapax per votum paupertatis. Quippe non poteſt acquirere ſibi jus ad res temporales; quod non ſubordinetur ſuperiori, eique acquiratur, alioqui jam haberet aliquid proprium pretio æſtimabile, nempe jus ad talem uſum irrevocabile. Item talis jam rem poſſidet animo ac modo proprietatio; & vult habere, & quantùm in ipſo eſt, facit licentiam irrevocabilem. Licentia autem irrevocabilis in hac materia eſt iniqua & nulla, utpote repugnans paupertati; cùm per illam res jam poſſideatur ut propria, quippe quæ jam repeti nequeat. *Ita ex communi Suarez.*

3. Tenetur rem ſibi conceſſam dimittere ſtatim atque ſuperior revocat licentiam datam; alioqui jam eam haberet ſine licentia.

4. Rem quamlibet determinatè conceſſam ad unum uſum, non poteſt adhibere ad alium uſum etiam honeſtum. Nam hic uſus eſſet ſine licentia: ideóque eſſet actus proprietarius, qui per votum paupertatis prohibetur: nam votum tollit facultatem habendi proprium, & proinde etiam actum talis facultatis: quod enim tollit facultatem, à fortiori tollit actum. Unde peccat mortaliter, ſi

pecuniam notabilem ad unum usum concessam impendat in alium sine licentia. Item non potest id, quod ad usum sibi conceditur, alteri commodare sine facultate, quia Religiosus habet tantùm jus utendi ad suam utilitatem rebus sibi concessis continuò dependens. Usuarius autem non potest usum rei sibi concessum concedere alteri, hoc enim est usufructuarii, *Institut. de usu & habitu.* A fortiori, ut notat Layman, non licet Religioso secum auferre vel alteri dare esculenta aut poculenta, quæ in mensa singulis apponuntur, nisi adsit licentia generalis usu ipso expressa, vel inducta in rebus hujusmodi: sicut cùm quis aliquos convivio excipit, non facit eos dominos rerum appositarum, neque copiam facit, ut eas ad alios transmittant; aut in proprias domos asportent. Nec refert quòd sua parsimonia aliquid sibi reservavit; nam ista ei solùm conceduntur, ut ipse absumat ad suam sustentationem; & quidquid residuum est, manet in bonis Monasterii. Estque communis & vera sententia, inquit Suarez, non licere religioso sine ulla licentia superioris donare intra vel extra religionem aliquid ex rebus sibi concessis ad usum suum, licèt possit ipse illud consumere, ut si de quantitate cibi aliquid sibi subtrahat, vel ex quantitate pecuniæ quam iter agendo posset expendere. Quia ei conceditur tantum talis usus facti pro se; & ideò præter illum non potest ullum alium sua authoritate usurpare: si ergo illum usurpat, in eo se gerit, ut dominus. Præterea quidquid sua parsimonia conservat, hoc ipso, illud conservatur religioni; nam quidquid religiosus acquirit, non sibi, sed religioni acquirit. Ergo à fortiori conservat, &c.

5. Tenetur adhibere eam saltem diligentiam in conservandis rebus sibi ad usum concessis, quam adhibere solent viri prudentes & diligentes in rebus suis. Nam habet obligationes usuarii, cui precariò conceditur usus salva rei substantia; estque actus dominii independentis rem negligere, vel pro libito deteriorem facere, aut destruere. Quod si res etiam ad consumptionem tribuatur, ut vestis, oleum, & tribuitur ei tantùm ad consumptionem necessariam vel utilem, non autem ad destructionem Monasterio damnosam, & ex negligentia acceleratam. Quare si res sua negligentia pereat, aut deterior fiat, vel si quid plus æquo consumat, peccat contra votum & justitiam.

6. Non potest habere superflua, pretiosa & statui paupertatis non convenientia, nec quidquam etiam validè impendere in usus turpes, vel vanos, vel dedecentes statum religiosi: ita ut magis videantur convenire sæculari diviti, quàm religioso pauperi. Nam, ut ait Delugo, votum paupertatis non solùm obligat ad non utendum sine licentia Prælati, sed etiam ad conservandum statum pauperis, & vitandos sumptus qui pauperes non decent secundùm religionis institutum. Et omnis superfluitas, utpote solorum sæculi divitum propria, repugnat per se statui religioso & voto paupertatis. Idque etiam si superior consentiat: nam

nam ſuperior tales uſus nec licitè, nec validè concedere poteſt. *Ita Navarrus, Sanchez, Delugo, Layman, & alii,* tum quia repugnant ſtatui pauperis, & à canonibus prohibentur: tum quia ſuperior non eſt dominus bonorum communitatis, nec eorum quæ dantur religioſo, ſed ſolùm adminiſtrator ſecundùm canones & regulam Ordinis. Jura autem & decreta à ſummis Pontificibus, qui ſunt ſupremi omnium Religionum Prælati, condita vel confirmata, ei ſolùm concedunt adminiſtrationem ad uſus neceſſarios, & pios, ac ſtatum religioſum decentes, vetantque quidquam ad profanos & vanos uſus impendi. Et Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 2. ait: *Mobilium uſum ita ſuperiores permittant, ut eorum ſupellex ſtatui paupertatis, quam profeſſi ſunt, conveniat, nihilque ſuperflui in ea ſit.* Ergo ſuperior non habet poteſtatem concedendi hanc licentiam, quæ proinde nulla eſt. Unde Sacra Congregatio Cardinalium, teſte Fagnano, in cap. *Monachi*, declaravit, *Regulares præter ſupellectilem, quæ ſtatui paupertatis regularis convenit, non poſſe de licentia ſuorum ſuperiorum regularium alia bona mobilia ſuperflua, & dependenter à voluntate eorumdem ſuperiorum, & ad ſolum uſum proprium poſſidere ſeu retinere, & poſſidentes vel tenentes mobilia ſuperflua non excuſari propter licentiam ſuperiorum à culpa & pœna.* Quare nec Prælatus cum ipſo conventu poteſt hanc licentiam concedere: nam licèt conventus ſit dominus eorum bonorum, hoc tamen dominium eſt reſtrictum per votum paupertatis, Eccleſiæ decreta, & intentionem donatorum ad uſus neceſſarios, utiles, & pios. Ita *Delugo, Leſſius, Navarrus, Sanchez, & alii.*

Hinc religioſus impendens aliquid notabile, etiam cum licentia ſuperioris, in uſus vanos, ſuperfluos & profanos, ut in ludos, convivia, vanas picturas, res ſumptuoſas, veſtes ſericas, &c. vel pretioſa aut ſuperflua, aut ſtatui ſuo indebita retinens; vel de bonis in ſuum uſum conceſſis, aut de bonis monaſterii lautè vivens, & opiparè epulans; peccat contra votum paupertatis: cùm hæc licentia nulla ſit. Qui verò in ludo aliquid lucratus eſt ex bonis religioſi, vel accepit uſus vanos & dedecentes ejus ſtatum, tenetur illud reſtituere religioni, perinde ac ſi accepiſſet à furè. Igitur cùm pecunia vel res generaliter conceditur à ſuperiori, intelligi debet concedi ſolùm in uſus honeſtos, neceſſarios vel utiles, & ſtatui religioſo decentes, cùm aliter nec licitè, nec validè concedi queat.

7. Procurator, Oeconomus, & ſimiles non poſſunt quidquam dare, impendere, alienare, prò libitu, ſed ſolùm ſecundùm ordinis regulam, & ſuperioris voluntatem, & quatenus ratione muneris eis commiſſum eſt. Unde Sanchez cum multis infert procuratorem peccare mortaliter contra votum, ſi quid notabile in alios uſus præter aſſignatos à ſuperiore, quantumvis ii ex ſe liciti ſint & communitati deſerviant, expendat ſine expreſſa vel prudenter præſumpta ſuperioris voluntate, quia agit ut dominus. Item diſpenſator aliquarum rerum tenetur eas diſtribuere ſecundùm re-

gulam & voluntatem ſuperioris, ita ut non det alia nec plura, vel paucio-ra, nec meliora, vel deteriora quàm ſcit ſuperiorem velle: qua parte enim diſcedit à voluntate ſuperioris, incurrit vitium proprietatis, cùm ex-pendat vel diſtribuat perinde ac ſi eſ-ſet dominus, & ab alterius arbitrio non penderet. Præterea quidquid fit ultra facultatem ſibi conceſſam, fit ſi-ne licentia, ſed proprio arbitratu ac authoritate; ideóque eſt actus pro-prietarius: actus enim proprietarius eſt is omnis, qui proprio arbitratu, & authoritate fit; talis autem eſt is omnis, qui fit ſine licentia ſuperioris. Ita Suarez, & alii. *Oportet quòd ea, in quibus inferior ſuperiori ſubjicitur, diſpenſet non aliter quàm ei ſit à ſuperiore com-miſſum*, ait S. Thom. 2. 2. quæſt. 32. art. 8. Porrò in noſtra Socie-tate officiales pendent in omnibus à voluntate immediati ſuperioris lo-calis.

Ipſi verò Religionum Prælati pec-cant contra paupertatis votum, & ju-ſtitiam, ſi bona conventus aliter im-pendant vel donent, quàm ordinis ſui regula, vel approbata conſuetudo, aut ſuperiorum Prælatorum voluntas eis permittit. Et ſi quid notabile donent vel impendant in uſus vanos, aut ſu-perfluos, peccant mortaliter, & alie-natio irrita eſt, & reſtitutioni obno-xia. Quia Prælati non ſunt bonorum communium domini, ſed ſolùm admi-niſtratores in utilitatem religionis & pios uſus, ex cap. 2. *de donat.* & vo-to ut alii obſtringuntur. Nec id poſ-ſunt etiam cum conſenſu conventus: nam etſi conventus habeat dominium iſtorum bonorum; tamen hoc domi-nium per votum paupertatis, Eccleſiæ decreta, & per intentionem donato-rum eſt reſtrictum ac limitatum ad pios & neceſſarios uſus, ut dictum eſt.

Sed notanda ſunt ſequentia.

1. Licentia ſuperioris requiſita de-bet eſſe vel expreſſa, vel implicita, quæ ſcilicet contineatur virtualiter & implicitè in alia expreſſa; vel ta-cita, quæ rei cognitionem in ſuperiore ſupponit, & quæ ex circumſtantiis prudenter adeſſe judicetur, ut cùm prælatus ſciens ſubditos aliquid acci-pere, retinere, donare, non prohibet cùm facilè poſſit; nam tunc tacitè conſentire cenſetur: ſecùs ſi difficile impedire poſſet, eo quòd, verbi gra-tia, timeret ne domus turbaretur tuis querelis, tunc enim merè tolerat, non concedit, unde non excuſaris. Licentia tamen tacita, vel generalis in Religionibus bene ordinatis non conceditur, niſi in rebus levis momenti & crebrò occurrenti-bus.

2. Licentia præſumpta ſeu inter-pretativa non ſufficit, niſi cùm res & cauſa urget, & ſuperior non poteſt tunc adiri; ita ut cenſeatur non vel-le, ut ejus licentia expreſſa tunc re-quiratur, vel concedere licentiam quamvis non petatur. *Ita Leſſius, & alii.* Nam non ſufficit quòd licentia daretur ſi peteretur: cùm enim con-ditio illa non ponatur in re, non po-nitur id quod ex ea ſequeretur. Sic non ceſſat obligatio legis, quia Supe-rior in ea diſpenſaret, ſi rogaretur. Præterea alioqui inferiores ſemper

aut

aut ferè ſemper pro libitu ſine actuali dependentia de rebus diſponerent.

Hinc ad mortale vitandum non ſufficit, quòd ſuperior licentiam concederet, ſi peteretur, ſed facultas expreſſa requiritur, ſi res differri, aut ſuperior adiri poſſit. Quia aliàs ſuperior eſſet rationabiliter invitus, non ſolùm quoad modum, ſed etiam quoad ſubſtantiam: nam ſuperior ex officio tenetur ſub mortali non conſentire, ut inferior de rebus diſponat non petita licentia, cùm peti poteſt: nam alioqui diſſolveretur & everteretur religioſa diſciplina cum gravi damno ſpirituali religionis, quod ex officio tenetur impedire ſuperior. Quare ſuperioris diſplicentia quoad talem modum parit diſplicentiam quoad ſubſtantiam. Secùs de patrefamilias, qui ſpectat tantùm utilitatem temporalem.

Porrò qui rem ex præſumpto conſenſu accepit, tenetur poſtea ubi primum poteſt, petere licentiam ut retinere poſſit. Quia licentia requiritur non ſolùm ad accipiendum, ſed etiam ad retinendum: ergo hæc ad retentionem peti debet, cùm poteſt. *Delugo, &c.*

3. Requiritur licentia omnino voluntaria quæ non ſit per vim, metum, fraudem obtenta, nec procedat ex errore. *Ita Suarez, Sanchez, Delugo, & alii.* Hinc ſi religioſus importuna ſollicitatione vel querelis aliquid impetret à ſuperiore, ideò ſolùm permittente, ut hominis moleſta importunitate ſe liberet; vel quia timet majus malum, aut ne ſubditus querelas & murmurationes effundat, ut ait Delugo, eſt paupertatis violator. Quia hæc non eſt licentia voluntaria, ſed mera tolerantia extorta; & uſus rei ſic conceſſus eſt injuſtus, perinde ac uſus equi à domino vi vel metu injuſto extortus. Idem dic ſi fingat cauſam, ob quam ei concedatur licentia, vel taceat id, quo cognito non ſolet dari. *Ita Suarez, Sanchez, & alii.* Nam tunc error, vel ignorantia facit, ut licentia non ſit voluntaria, ideóque ut ſit nulla.

4. Non ſufficit licentia tantùm debita, ſed quæ probabiliter præſumatur deneganda, vel quæ irrationabiliter denegetur. *Ita Suarez, & alii.* Quia tunc acceptio uſus, & diſpoſitio eſſet verè & de facto ſine licentia ſuperioris, & independens, & fieret nomine proprio: nam voluntas debita, nulla voluntas eſt, quandiu contraria de facto ineſt. Et ſicut quamvis dives teneatur pauperi dare eleemoſynam in gravi neceſſitate, ſi tamen deneget, non licet accipere: ita hic. Præterea rectus ordo id poſtulat: nam quiſque ſibi facilè perſuaderet licentiam ſibi irrationabiliter negari, cum magno detrimento ſpirituali.

5. Ex communi ſententia, quantitas ſufficiens ad furtum mortale, ſufficit etiam ad peccatum mortale contra hoc votum. Nam hoc peccatum proprietatis ſe habet inſtar furti, cùm ſit uſurpatio rei, vel uſus, aut alienatio aut conſumptio rei ſine conſenſu ſuperioris, ſine quo eſt injuſta & ſacrilega. Hæc autem quantitas ſufficiens eſt ſaltem ea, quæ abſolutè & in

ſe

ſe ſpectata cenſetur notabilis ſine reſpectu ad perſonas.

Dico, *ſaltem*, nam ſunt qui putant minorem quantitatem ſufficere. Hinc (ut notant Sanchez, Delugo, & Ilſung) falſum eſt religioſum in hoc habendum eſſe ut filium familias, ſi (ut docent multi) reſpectu illius major quantitas ad furtum mortale bonorum paternorum requiritur, quàm reſpectu extranei, eo quòd putent plus requiri ut pater ſit rationabiliter graviter invitus. Nam peccatum contra paupertatem non menſuratur præcisè ex damno temporali, ſicut furtum filii; ſed multò magis ex damno ſpirituali religioſæ diſciplinæ, circa unum ex fundamentis præcipuis vitæ religioſæ. Gravitas autem culpæ qua ſine licentia uſurpatur uſus rei, quæ hoc uſu non conſumitur, menſurari debet ex æſtimabilitate talis uſus, & temporis diuturnitate.

6. Si Religioſus inconſulto ſuperiore recuſet acceptare rem ſibi ex liberalitate oblatam, Sanchez docet eum non peccare contra hoc votum. Quia vi illius non obligatur ad acquirendum religioni, ſed ad non alienandum, accipiendum, utendum ſine licentia. Poteſt tamen peccare contra charitatem, impediendo ſine juſta cauſa bonum religionis, cui illa res ipſo acceptante acquirenda erat. At non peccabit, ſi donum non neceſſarium religioni recuſet ex juſta cauſa, v. gr. ut liberior ſit ad ſua miniſteria obeunda, vel ad majorem ædificationem.

7. Quoties religioſus damnum injuſtè intulit ſive extraneis, ſive religioni, ejus bona uſurpando vel deſtruendo, vel aliter nocendo, tenetur reſtituere, quantùm poteſt, ex iis bonis de quibus licitè poſſet diſponere in alios uſus, vel imminuendo expenſas quas licitè poſſet ex conventus bonis facere, niſi condonet prælatus, vel dominus. *Ita Delugo, & alii.* Nam injuria omnis jure naturali reſarciri debet, quantùm fieri poteſt, niſi condonetur.

8. Spectandæ ſunt leges ac regulæ cujusque inſtituti, ut monet Delugo. Quia fieri poteſt, ut quod fortè non repugnat paupertati religioſæ ſpectatæ in genere, repugnet paupertati ut eſt propria talis vel talis religionis. Sic in quibusdam religionibus quædam permittuntur, quæ non permittuntur in noſtra Societate, repugnante ejus inſtituto quoad hoc ſtrictiſſimo.

9. Si Religioſus aliquid ſine licentia valida Superioris donet vel alienet, accipiens tenetur illud reſtituere Religioni. *Ita omnes.* Quia Religioſus caret poteſtati alienandi, & ſic transferendi ejus dominium.

Quæſt. VI. *Ad quid obligatur Religioſus ex voto Caſtitatis?*

Reſp. Secundùm omnes tenetur ſub mortali non ſolum abſtinere à conjugio, ſed etiam ab omni voluntario actu luxuriæ, tum interno tum externo, ut à turpi cogitatione, delectatione moroſa, ab impudico ſermone, deſiderio, aſpectu, tactu, ab omni actu venereo, ab omni probabili periculo horum, & ab omnibus iis quæ aliquo modo ſunt contra caſtitatem. Nam votum caſtitatis etiam ſimplex, ſecundùm ſignificationem receptam in Eccleſia, & conſenſum

Docto-

Doctorum, & praxim fidelium hæc omnia complectitur; & vovetur castitas tum corporis, tum mentis. Unde quidquid in sæculari soluto est peccatum contra castitatem, est insuper in religioso sacrilegium contra votum; & duplicem habet malitiam in confessione exprimendam, unam luxuriæ contra virtutem castitatis, & alteram sacrilegii contra votum & religionem.

Porrò gravius sacrilegium est luxuria religiosi sacro ordine insigniti, quàm sæcularis eodem ordine initiati: nam per prius flagitium violatur duplex votum solemne, duplexque consecratio.

Quæst. VII. *Ad quid obligatur Religiosus ex vi voti obedientiæ?*

Resp. Ex communi sententia, tenetur. 1. Ad servandam regulam secundùm vim obligationis ejus in unaquaque religione receptam. Nam per votum obedientiæ subjecit se regulæ & potestati superiorum: hocque votum emisit secundùm regulam: ideóque se obligavit generatim ad vivendum secundùm regulam eo modo, quo ipsa intendit, & ad obediendum superiori præcipienti consentaneè regulæ. *Ita Lessius.* Quare si regula ordinis sub culpa absolutè obliget, ejus transgressio est contra votum, & sacrilega. Si verò regula ex voluntate institutoris non obliget sub culpa absolutè, ejus transgressio non est contra votum, modò religiosus sit paratus ad pœnam subeundam cum imponetur. Quod addo, quia omnis regula religiosa, sub qua comprehenduntur etiam constitutiones & statuta religionis, obligat in conscientia, etiam in nostra Societate, ad pœnam subeundam si imponatur. Nam, ut docet Suarez, regulæ, constitutiones & statuta religiosorum habent rationem legis, nec sunt mera consilia, cùm habeant authoritatem à Papa illa confirmante vel fiant per jurisdictionem ab eo acceptam; ideóque obligant in conscientia, vel ad copulam absolutè, vel saltem ad pœnam. Præterea superior habet jus puniendi actus contra regulas ac statuta; & quidem in Societate nostra expressè hæc potestas pro cujuscumque transgressione datur superiori.

2. Tenetur ad res contentas in regula pertinentes ad vota, & ad ea quæ in sua religione præcepta sunt, & quidem sub mortali, si res illa sit gravis; sub veniali, si levis, quia tenetur servare vota illa secundùm regulam, & hæc obligant pro capacitate materiæ.

3. Tenetur ad omnia, quæ superior præcipit consentanea ordinis constitutionibus, regulis, statutis, & instituto, sive ea expressè sive implicitè vel virtualiter in instituto ac regulis contineantur, vel ad illa etiam indirectè pertineant; & quidem si præcipiat in virtute obedientiæ; in nomine Christi, vel simili forma, qua indicet se velle obligare graviter, vel quantùm potest, tenetur subditus sub mortali obedire in materia gravi. Nam ad hoc se obligavit per votum obedientiæ, ut constat ex sensu & usu in religionibus recepto; & superior habet potestatem præcipiendi & graviter obligandi secundùm regulam, secundùm quam religio-

ligiosus vovet obedientiam, & cui se subjecit, quamvis ipsa regula per se, & secluso præcepto superioris non obliget absolutè sub culpa. Aliàs votum obedientiæ inane & illusorium esset. *Transgressio horum trium* (votorum) *obligat ad mortale. Aliorum autem* (quæ continentur in regula) *transgressio non obligat ad mortale, nisi vel propter contemptum regulæ .... vel propter præceptum sive oretenus à prælato, sive in regula expressum: quia hoc esset facere contra obedientiæ votum*, ait S. Thom. 2.2. quæst. 186. artic. 9. Hinc, cap. 27. de elect. in 6. dicitur: *Religiosi arbitrium, non ex sua (cùm velle & nolle non habeat) sed ex illius, quem vice Dei supra caput suum posuit, & cujus imperio se subjecit, voluntate dependet.* In societatis Jesu constit. part. 9. cap. 3. hæc habentur: *Generatim loquendo, in rebus omnibus, quæ ad propositum Societati finem perfectionis & auxilii proximorum ad gloriam Dei faciunt, omnibus præcipere in obedientiæ virtute possit.*

Hinc Superiores præcipere possunt non solùm omnia quæ sunt in regula, quamvis hæc per se absolutè non obliget, sed etiam quæ sunt moraliter necessaria ad præcavenda peccata, ad institutum, regulas, vel vota servanda; & nova statuta ad hunc finem condere. Nam hæc virtualiter & implicitè pertinent ad institutum ac vota, & sub illis continentur. Sic clausura arctissima jure præcipitur monialibus, quæ illam non voverunt; quia experientia docuit hanc esse moraliter necessariam ad custodiam castitatis, quam voverunt.

Item ad vitæ religiosæ reformationem & observationem strictiorem, sine qua disciplina religiosa & institutum ordinis in suo vigore conservari moraliter nequit, possunt à superioribus obligari professi. Nam hoc implicitè ac virtualiter voverunt; & subjiciens se alicui ad finem, se ei quoque subjicit in iis quæ necessaria sunt ad illum finem. *Ita Sanchez, Lessius, Layman, & alii.* Nec consuetudo habet tantam vim, ut religioni vel Papæ adimat potestatem reformandi & tollendi talem consuetudinem. *Ita Suarez.*

Quòd si superior forma præcipiendi non utatur, non videtur obligare sub mortali, nisi aliunde constet. Videtur tamen obligare sub veniali, si aliquo modo mandet, inquit Lessius, quia non intendit consulere & suadere dumtaxat, sed aliquo modo præcipere & obligare, quantumvis non tantum quantùm posset. Et ipsa ratio disciplinæ religiosæ postulat, ut inferior obtemperet, etiamsi ei extremum præceptum non imponatur. Ita ille, addens superiorem non posse ratione hujus voti obligare subditum ad ea, quæ sunt vel contra regulam, vel supra regulam, vel infra regulam, scilicet inutilia, nisi præcipiat ex causa quæ sit juxta regulam. Quia subditus ex vi voti hujus non intendit promittere, nisi vivendi normam & obedientiam secundùm proprium institutum & regulam. Potest tamen superior majorem austeritatem præcipere in pœnam commissi delicti; quia potest injungere pœnam dignam & consentaneam delicto, nam hoc exigit officium ac munus superioris; & ideo

non

non est hoc supra regulam, quia ex vi illius subjicitur religiosus condignæ pœnæ: ergo obedientia secundùm regulam includit obligationem parendi in hac pœna. Ita Suarez ex communi Doctorum sententia.

4. Potest obligari à superiore cum periculo vitæ, quando aliqua actio periculosa necessaria est ad bonum commune religionis. *Ita Suarez, & alii.* Hinc potest obligari ad opitulandum fratribus ejusdem religionis peste infectis; quia ad conservationem & bonum regimen religionis pertinet quòd religiosi mutua sibi obsequia præstent, & in necessitate sibi subveniant: ideóque hoc saltem implicitè ad regulam pertinet. *Ita Cajetanus, Castropal. Sanchez, &c.* Item tempore pestis religiosi, quorum institutum est spirituali proximorum saluti incumbere, tenentur jussu superioris sæcularibus peste infectis sacramenta ministrare, si parochi ei muneri obeundo non sufficiant, & superior tenetur id præcipere. Quia hoc est secundùm eorum regulam, cùm eorum munus sit esse episcoporum & parochorum coadjutores in salute spirituali proximi adjuvanda. *Ita Sanchez, & alii.*

Præterea notanda sunt sequentia.

1. Peccatum contra votum obedientiæ habet duplicem malitiam, unam sacrilegii ratione fracti voti, & alteram injustitiæ contra hominem, ratione traditionis & promissionis factæ religioni & ejus prælatis. *Ita Suarez.*

2. In dubio de potestate superioris, vel an res præcepta sit licita, tenetur subditus parere, ex cap. *Quid culpatur* 23. quæst. 1. quia tunc melior est conditio superioris, qui est in possessione authoritatis & potestatis præcipiendi, & in quem inferior suam libertatem abdicavit. Idque rectus ordo & subordinatio debita postulat. Præterea superior habet jus præcipiendi id omne, quod non est certum excedere ejus potestatem.

3. Superior regularium habet etiam potestatem patrisfamilias in ordine ad politicam domus gubernationem, etiam erga novitios. Unde ex quarto præcepto Decalogi potest suos obligare in hac materia, licet in regula non contineatur. Habet quoque à Papa jurisdictionem ecclesiasticam quasi episcopalem in suos subditos & novitios, vi cujus potest illos obligare independenter à voto, sicut Episcopus suos subditos.

4. Superiori aliquid ordinanti, quamvis non sub præcepto, nec in virtute obedientiæ, dicere, *Nolo parere*, vel *Nolo facere*, secundùm communem Doctorum sententiam est peccatum mortale; quia hæc verba continent gravem contemptum potestatis legitimæ, & irreverentiam contra superiorem, ut superior & Dei minister est, qui contemptus redundet in Deum ipsum, juxta illud, *qui vos spernit, me spernit.* Idem docet Delugo, si hoc dicatur vicario, vel subpriori, vel ministro: quia est superior quasi vicarius & delegatus prælati principalis; & prælatus seu rector vult ut obediatur vicario suo ministro sicut sibi jubenti sub præcepto obedien-

tiæ: quare tunc verè contemnitur authoritas superioris, quod semper est mortale.

5. Superiores regularium possunt præceptis, statutis ac sententiis subditos suos ubicumque terrarum existentes obligare, excommunicare, fugitivos propria authoritate capere. Quia potestas in suos iis competit non ratione territorii, sed ratione personalis obligationis; ex voto obedientiæ.

6. Papa est primus ac supremus omnium religionum Præpositus generalis; unde religiosi tenentur vi voti obedientiæ ei primariò obedire in omnibus, in quibus tenentur suis prælatis regularibus. Nam hoc votum per se primò ac principaliter fit summo Pontifici tamquam supremo omnium religionum Præposito.

7. Ab Innocentio XI. damnata est hæc Michaelis de Molinos propositio: *Præpositis obediendum est in exteriore, & latitudo voti obedientiæ Religiosorum tantummodò exteriùs pertingit. In interiore verò aliter res se habet, quò solus Deus & director intrant.*

Quæst. VIII. *An peccat Religiosus violans regulam per se non obligantem sub culpa, nisi ad subeundam pœnam, cùm imponetur, si eam subire paratus est?*

Resp. 1. In praxi raro ac vix fieri potest, ut non peccet saltem venialiter, ob inordinatum aliquem affectum, ut sensualitatis, curiositatis, vanitatis, &c. vel ob negligentiam, otiositatem, acediam; vel ob defectum finis honesti, vel debitæ circumstantiæ in actu, quo violatur regula; vel ob aliquam aliam inordinationem. *Ita Suarez, Sanchez, Lessius, & alii commun.* ex S. Thom. 2. 2. quæst. 186. art. 9. ad 1. Nam quævis inordinatio est peccatum, cùm adversetur rectæ rationi ac legi divinæ, & vitiet actionem. Sic, v. gr. omissio meditationis, vel examinis, vel studii, ex negligentia seu torpore quodam semper est peccatum accediæ. Præterea omnis actus deliberatus, qui non est bonus, hoc ipso malus est, cùm nullus sit indifferens in individuo, & lex divina naturalis præcipiat ut homo semper honestè ac decenter naturæ suæ rationali ut rationali vivat, seu agat. Ut autem actus sit honestus, necesse est ut ejus objectum sit bonũ, vel saltem indifferens, sed referibile ad bonum finem ad quem conducat, ut fiat modo debito, cum concursu rationabili omnium circumstantiarum, & ex fine honesto seu motivo virtutis. Si unum ex his desit, hoc ipso actus non est bonus, sed malus: *Bonum enim ex integra causa, malum ex quolibet defectu.* At raro ac vix fieri potest, ut actus, quo violatur regula, fiat modo debito, & cum concursu rationabili omnium circumstantiarum, & ex motivo honesto: cùm regulæ & constitutiones religionum ad rectitudinem morum in tali statu debitorum & virtutum actus spectent, sintque medium perfectionis respectu talis hominis, ei declarans voluntatem divinam. Idem dic de omissione vel actione contra voluntatem superioris nolentis per se obligare sub culpa.

Ob eamdem rationem vix fieri potest, ut quis sine peccato rejiciat in-

inspirationem divinam circa bonum meri consilii. Qui enim fieri potest ut bonum, ad quod Deus hìc & nunc nos impellit, & ei placet à nobis fieri, possit omitti rectè, honestè, & ob bonum finem? Cùm autem non detur actus mortalis indifferens in individuo, omnis actus qui fit vel omittitur deliberatè non ex fine honesto, est hoc ipso saltem peccatum veniale. Quare Toletus, lib. 3. cap. 2. inter peccata omissionis recenset, *divinis inspirationibus non respondere, nec operari aliquod bonum, cùm possit quis operari, licèt non obligetur ex præcepto.* Et meritò viri timorati humiliter se accusant de inspirationum divinarum repulsa. Itaque in his casibus raro abest peccatum vel acediæ, vel sensualitatis, vel vanitatis, vel impatientiæ, &c. nam vel levissima inordinatio sufficit ad veniale.

Resp. 2. Mortaliter peccat Religiosus, qui regulas illas circa exercitia spiritualia, abnegationem sui, actus virtutum, religiosam disciplinam, frequenter & ex consuetudine violat, teneturque graviter hanc consuetudinem vitare & emendare. *Ita Sanchez, Layman, & alii.* Quia 1. Tunc intervenit contemptus saltem interpretativus vitæ regularis ac perfectionis; & se conjicit in periculum violandi vota, ad quorum observationem illæ regulæ sunt media saltem moraliter necessaria, ut experientia constat. 2. Scandalum aliis, & grave damnum spirituale religioni affert, religiosamque disciplinam graviter perturbat. 3. Ex vi votorum, quibus se religioni in perpetuum ex parte sua addixit, tenetur sub mortali ad perseverandum in religione absque nocumento notabili religionis, & ad ita se gerendum ut sit tolerabilis & expelli non debeat. Qui autem regulas violare solet, intolerabilem se reddit, ut expelli debeat; aut si toleretur, graviter nocet religioni. Adde quod Concil. Trident. sess. 25. cap. 1. *Præcipit ut omnes regulares tam viri quàm mulieres, ad regulæ quam professi sunt præscriptum vitam instituant & componant, atque imprimis, &c.* Hinc propositum non servandi communiter has regulas est mortale, cùm contineat virtualiter & implicitè voluntatem inferendi grave damnum religioni, & scandalum aliis. *Ita multi.*

Resp. 3. Semper peccat mortaliter, qui regulam violat ex contemptu. *Hoc fatentur omnes, inquit Sanchez.* Quia hoc est contra votum professionis, quo Religiosus promisit subjectionem erga regulam: quod est aliquid grave, quod tunc violat; nam *transgreditur ex contemptu, quando voluntas ejus renuit subjici ordinationi legis vel regulæ,* ait S. Thom. Præterea hoc continet contemptum authoritatis à Deo acceptæ, unde manat regula. Idem docet S. Bernard. l. *de præcept. & dispens.* cap. 14. ubi ait violationem mandati levioris esse grave crimen propter contemptum: *Elatio quippe contemnentis in minimis quoque mandatis culpam facit non minimam, & convertit in crimen gravis rebellionis nævum satis levem simplicis transgressionis, &c.*

Quæst. IX. *Quænam sunt obligationes Superioris Religiosorum?*

Resp. Traduntur cap. 6. de statu monach. ubi Innocentius III. ait: *Præ-*

cæteris potens sit in opere & sermone, ut exemplo vitæ, verboque doctrinæ fratres & instruere possit in bono, & à malo revocare. Zelum religionis habens secundùm conscientiam, ut delinquentes corripiat & castiget, obedientes foveat & confortet...... Vigilem curam & diligentem sollicitudinem gerens de omnibus: ut de officio sibi commisso dignam Deo possit reddere rationem. Quòd si prævaricator ordinis fuerit, aut contemptor seu negligens, aut remissus, pro certo se noverit non solùm ab officio deponendum, sed & alio modo secundùm regulam castigandum; cùm offensa non solùm propria, verùm etiam aliena de suis manibus requiratur. Tenetur autem imprimis subditos promovere ad perfectionem propriam sui instituti; quia est finis talis religionis, & ad hoc constitutus est superior. Unde tenetur diligenter curare, ut vota & regulæ omnes, quæ sunt media ad talem perfectionem, accuratè ab omnibus serventur; & impedire, quantùm potest, corrigere & punire non solùm peccata etiam venialia subditorum, sed etiam violationes regularium, licet per se non obligantium absolutè sub culpa. *Prælatus Regularis* (inquit Delugo, tom. 1. de justit. disputat. 9. sess. 2.) *potest graviter peccare negligendo culpas veniales in subditis, imò & observantiam circa regulas, quæ tamen ex se non obligant subditos ad peccatum etiam veniale. Quia in hac ipsa negligentia prælatus defuit graviter obligationi, qua ex munere suo tenetur consulere potissimum bono & perfectui subditorum, & observantiæ regulari, quæ per ejusmodi defectus toleratos maximè labefactatur; multò enim magis & graviùs obligatur ex munere suo prælatus regularis ad procuranda bona spiritualia, quàm temporalia sui conventus. Quare si ob ejus culpam communitas patitur grave detrimentum in spiritualibus, non poterit ipse à peccato gravi excusari; & poterit contingere quòd subditi solùm venialiter peccent, & prælatus peccet graviter in iis defectibus permittendis. Debet igitur prælatus vigilare, & adhibere moralem diligentiam in iis damnis præcavendis.* Ita ille.

Similiter (inquit la Croix, tom. 2.) *Peccat mortaliter superior, si per ejus dissimulationem passim negligatur observantia alicujus regulæ, v. gr. prohibentis ingressum in aliena cubicula, regulæ silentii, &c. licèt transgressio talis regulæ ne veniale quidem esset. Ratio est, quia observatio talis regulæ multum confert ad decorem, ædificationem & utilitatem talis communitatis, sæpe etiam præcavet gravia mala in subditis. Ergo si superior negligat, infideliter fungitur munere suo, nocetque graviter communitati, ac graviùs peccat, quàm si in administrandis temporalibus gravem committeret negligentiam.* A fortiori peccat mortaliter superior, si per ejus incuriam & dissimulationem subditi somno vel otio vacent, exercitia spiritualia omittant seu negligant, &c. Quare (ut ait S. Antoninus, 2. part. tit. 9. cap. 5.) *Prælatus debet esse sollicitus ad inquirenda vitia subditorum, nec sufficit quòd corrigat defectus, quos contingit eum scire, sed debet inquirere diligenter vitam subditorum, si fortè etiam occultos defectus potest deprehendere, ut admonendo & præcavendo malis obviet.* Estque hæc communis Theologorum sententia. Hinc etiam superiores tenentur avertere & non permittere suis subditis occasiones peccatorum, etiam venialium, &

& amittendi, vel minuendi fervorem spiritus ac studium perfectionis, cùm teneantur eorum perfectionem promovere & avertere ejus impedimenta.

Præterea diligenter perpendant mandatum illud Apost. Rom. 12. *Qui præest, in sollicitudine*, &, Hebr. 13. *Ipsi pervigilant*, hoc est pervigilare ex officio debent, *quasi rationem pro animabus vestris reddituri*. Et illud, Eccli. 32. *Rectorem te posuerunt? Noli extolli: esto in illis quasi unus ex ipsis. Curam illorum habe.* Item illud Concil. Tridentin. sess. 23. cap. 1. *Præcepto divino mandatum est omnibus, quibus cura animarum commissa est, oves suas agnoscere .... ac bonorum omnium operum exemplo pascere, &c.* Denique ex Concil. Tridentin. sess. 25. cap. 2. superiores tenentur singulis subditis omnia quæ iis necessaria sunt suppeditare ex bonis communitatis. Nam ex officio vices parentum erga illos gerunt, & bona ad hunc finem religioni donata sunt; & alioqui dant occasionem multis malis ac peccatis, & interdum violationi paupertatis. Bona verò suorum sustentationi superflua erogare tenentur in causas pias, ut dixi de clericis: nam bona religionis sunt bona Deo dicata & in ejus cultum donata. *Reginald. & alii.*

Item superiores graviter tenentur apostatas & fugitivos requirere, ex cap. 24. de Regular.

Quæst. X. *An est obligatio sub mortali eligendi, vel proponendi digniorem in Superiorem regularium, licet prælatura sit temporalis?*

Resp. Affirm. *Est communis sententia, teste Delugo.* Quia. 1. eadem est ratio ac de Episcopo & Parocho, cùm superior religiosorum sit animarum pastor, & habeat subditos, quos in viam salutis dirigere, imò & ad perfectionem promovere tenetur ex suo munere. 2. Alioqui grave damnum spirituale inferetur religioni; nec efficaciter subditi ad perfectionem adducentur, ut experientia constat. Et verò (ut ait Delugo, disp. 35. sect. 5.) eadem mala oriri possunt in religione, si non eligantur dignissimi, quæ in Ecclesia, cùm facilè possint eligi indigni, qui digni videbantur; & cùm adeò difficile sit invenire verè & absolutè dignum, qui suo exemplo, & prudentia continere possit subditos in disciplina religiosa, & hanc, si (ut plerumque contingit) relaxata sit, ad pristinum & debitum rigorem reducere, subditosque ad perfectionem religiosam promovere, qui est finis gubernationis religiosæ. *Ita ille.*

Quæst. XI. *An licet fœminis ingredi domum Religiosorum?*

Resp. Negat. Nec etiam licet superiori eas admittere. Nam id semper generatim prohibitum fuit, saltem ex consuetudine vim legis habente, ad amovendum scandalum, occasionem peccandi, perturbationem, & alia mala; ut constat ex S. Gregorio Magno, lib. 3. epist. 40. ad Valentinum Abbatem, & refertur canon. 20. caus. 18. quæst. 2. ubi ait. *Pervenit ad nos, quòd in monasterio tuo passim mulieres ascendant, (& quod adhuc est gravius) monachos tuos sibi commatres facere, & ex hoc incautam cum eis communio-*

nem

nem habere. Ne ergo hac occasione humani generis inimicus sua eos (quod absit) calliditate decipiat: ideò hujus te præcepti serie commonemus, ut neque mulieres in monasterio tuo deinceps qualibet occasione permittas ascendere, neque monachos tuos eas commatres sibi facere. Nam si hoc denuò ad aures nostras quocumque modo pervenerit, sic te severissimæ noveris ultioni subdendum, ut emendationis tuæ qualitate cæteri sine dubio corrigantur. Ubi S. Pontifex conqueritur de ingressu mulierum in monasterium religiosorum: ergo hic ingressus jam erat mulieribus illicitus; huncque ipse graviter prohibet, ut patet tum ex his verbis: *Ideò hujus te præcepti serie commonemus, &c.* tum ex gravi pœna intentata: *Sic te severissimæ noveris ultioni subdendum:* quòd ad omnes religiosorum domos & superiores spectat: *Ut cæteri sine dubio corrigantur.* Quamvis autem hæc prohibitio à S. Gregorio renovata, ad Abbatem, & in ejus persona ad omnes regularium superiores dirigatur; tamen ad mulieres etiam spectat, quæ supposita hac prohibitione non possunt Religiosorum domos ingredi sine scandalo, & cooperatione ad peccatum Religiosorum eas admittentium, vel injuria Religiosis illata, si invitis eorum Superioribus ingrediantur.

Hanc antiquam prohibitionem apertè supponunt Pius V. *constit. Regularium*, & Gregorius XIII. constit. 28. revocantes quamlibet licentiam ingrediendi Religiosorum domos mulieribus prænobilibus & Ducissis concessam: nam si hic ingressus omnibus mulieribus illicitus non fuisset, minimè licentia Papæ Ducissis opus fuisset.

Idem vetant multa Concilia particularia, & Clerus Gallicanus, ann. 1643.

Imò ex constitut. Pii V. *Decet Romanum Pontificem*, edita ann. 1570. omnes mulieres Religiosorum domos ingredientes extra casus permissos, ipso facto incurrunt excommunicationem Papæ reservatam, nisi excusentur ob ignorantiam invincibilem. Ita Navarrus, Suarez, Sanchez, Castropalao, Fagnanus, & Cabassutius Gallus, in sua juris canonici theoria & praxi, addens hanc excommunicationem in Gallia Episcopis reservatam esse. Religiosi verò, qui mulieres quascumque introducere admittereve præsumunt, contrahunt ipso facto pœnam privationis officiorum, & inhabilitatis in posterum ad illa & alia omnia, & suspensionis à divinis latam, constit. *Regularium*, quem idem Pius V. ad causam, quo introducerentur quæcumque mulieres, extendit, constitut. *Decet Roman. Pontif.* citat. ubi ait. *Apostolica authoritate tenore præsentium dicimus & declaramus fuisse & esse mentem & intentionem nostram, quòd dictæ litteræ* (constitut. Regularium) *non solùm comprehenderent & comprehendant mulieres habentes aut prætendentes facultatem & indulta ingrediendi monasteria, sed etiam omnes & quascumque mulieres tam in genere, quàm in specie.*

Ex dictis intelliges vulgus graviter errare existimans ingressum in Religiosorum & monialium domos licitum esse, cùm murus dirutus est, & aditus patet. Nam hic casus nullibi excipitur in Jure, nec à Doctoribus: *Ubi autem lex non distinguit, nec nos distinguere*

guere debemus; & tum valet ratio prohibitionis, nempe quies, tranquillitas Religiosorum, scandali, tentationum, & occasionum peccandi amotio. Nec tunc ingressus magis licitus est quàm cùm monasterii janua casu aliquo aperta est.

Ingressus tamen in Religiosorum domos licitus est. 1. Omnibus mulieribus causa processionis, & sepulturæ, ut declaravit idem Pius V. eadem constitut. Non tamen eis tunc licet alia loca, ne hortum quidem, ingredi. 2. Imperatricibus & Reginis, earumque filiabus cum suo comitatu: nam in prohibitione generali non fit earum expressa & specifica mentio. Idem est de supremis Ducissis ob eamdem rationem: nam in sua ditione sunt tamquam Reginæ, & eadem authoritate pollent: quod etiam patet ex consuetudine tacitè à prælatis Ecclesiæ approbata. Sed aliæ mulieres quæ eas comitantur, non debent ab iis discedere. 3. Fundatricibus, ex declaratione à Sacra Cardinalium Congregatione facta pro Minimorum ordine: quæ etiam valet pro aliis Religiosis, saltem quorum regula eas excipit, vel qui aliorum ordinum privilegia participant.

Quæst. XII. *An licitus est ingressus in monasteria Monialium?*

Resp. Omnibus tum viris tum fœminis sub excommunicatione ipso facto contracta prohibitus est sine licentia Episcopi, vel Superioris, ex Concil. Tridentin. sess. 25. cap. 5. ubi ait. *Ingredi intra septa monasterii* (sanctimonialium) *nemini liceat, cujuscumque generis, aut conditionis, sexus, vel ætatis fuerit, sine Episcopi vel superioris licentia, in scriptis obtenta, sub excommunicationis pœna, ipso facto incurrenda. Dare autem tantùm Episcopus, vel superior licentiam debet in casibus necessariis: neque aliis ullo modo possit, etiam vigore cujuscumque facultatis, vel indulti hactenus concessi, vel in posterum concedendi.* Hoc decretum in Gallia usu receptum est. Gregorius autem XIII. constitut. ann. 1575. edita, quæ incipit, *Ubi gratiæ*, postquam revocavit licentias omnes ingrediendi monasteria, & domos Religiosorum ac sanctimonialium quibusvis etiam Ducissis concessas, prohibet sub pœna excommunicationis ipso facto incurrenda omnibus & quibuscumque personis ecclesiasticis & sæcularibus, & regularibus, ne nisi casibus necessariis, & cum licentia Episcopi vel superioris, monasteria monialium ingrediantur, & simul ipsis monialibus sub eadem pœna vetat, ne ullam personam aliter admittere præsumant, non obstantibus quibuscumque constitutionibus, statutis, consuetudinibus, & privilegiis, &c.

Quæst. XIII. *Ad quid tenetur, qui vovit religionem?*

Resp. 1. Qui vovit religionem in genere seu indeterminatè, tenetur ingredi aliquam in qua vigeat disciplina religiosa. Si non admittatur in uno ordine, vel in probatione deprehendat hunc sibi non expedire, ex communi sententia tenetur probare alias plures religiones suæ linguæ; quia tale votum est votum de assumenda aliqua ex omnibus Religionibus, ideóque de omnibus sub disjunctione. Sed quia tentatis pluribus diversorum ordinum, & ab ipsis repulsus, inde judicare

dicare potes ab omnibus te esse repellendum, vel nullam tibi convenire; ideo voto satisfacis, si tot religiones petas & experiaris, ut prudenter judicare possis ex earum repulsa vel experientia, ab aliis omnibus repellendum, vel ea tibi non expedire: quod colligitur ex causa repulsæ & disconvenientiæ, quæ sit generalis & communis omnibus aliis ordinibus.

Qui autem vovit determinatè unum ordinem, si in una domo illius ordinis receptus non fuerit; tenetur tentare plures alias ejusdem ordinis, quamdiu est spes probabilis admissionis. Si verò domum particularem ita determinavit, ut aliam ingredi non intenderit, nequidem implicitè, si ibi non recipiatur, non tenetur alias tentare, sed absolutè cessat votum. Quia non vovit dimissionem sæculi, nisi dependenter ab ingressu talis loci, & jam conditio sub qua vovit, non est in ejus potestate. Si tamen ob aliquod impedimentum temporale non fuit receptus, tenetur eo cessante se iterùm offerre, quia ejus admissio videtur solùm fuisse dilata ad tempus: secùs, si absolutè repulsus est, tali impedimento non extante: nam non intendit se ulteriùs obligare, si absolutè repelletur, alioque deberet semper manere incertus & suspensus.

Porrò qui vovit aliquam determinatam religionem, potest perfectiorem ingredi, quia hoc est melius. Sed qui ita vovit aliquam religionem determinatè, ut simul ingressum religionis in genere intenderit, tenetur priùs conari ut admittatur in illam determinatam; & non admissus tenetur aliam ingredi. Quia hoc utrumque vovit; & tale votum est virtualiter duplex, alterum religionis in genere ac vage, alterum hujus. Ergo utrumque compleri debet, quantùm potest. *Ita Sanchez, &c.*

Resp. 2. Qui vovit religionem, tenetur diligenter ac seriò curare ut recipiatur, eam ingredi tempore statuto, & sincere experiri tyrocinium, & postea profiteri si judicet religionem illam sibi convenire, atque ad hunc finem adhibere media idonea, & impedimenta quantùm in se est amovere. Nam ista omnia virtualiter & implicitè vovit; & intendit se obligare ad ingressum religionis, in ordine ad statum ipsum amplectendum, si conveniat: & alias ingressus esset vanus & inutilis, nec proinde voti materia. Quare voto non satisfacit, si ex sola animi levitate egrediatur: nam ex vi voti tenetur se probare, & de ratione probationis est, ut res probata admittatur si conveniens videatur. *Ita Suarez.* Tenetur autem in his adhibere diligentiam moraliter possibilem: nam, ut ait Sanchez, obligatio religionis est gravissima: ac proinde astringere debet ad diligentiam humano modo possibilem, qualem postulant res arduæ & magni momenti. Quòd si sua culpa effecit, ut ejiceretur, vel non reciperetur, tenetur postea seriò curare ut iterùm admittatur. Nam votum obligat ad non apponendum sponte sua impedimentum executioni ejus, alioqui esset inane & illusorium. Si verò intra probationis annum bona fide factæ, judicet ex causa suffi-

ſufficienti ſibi non expedire ſtatum illum, poteſt relinquere. Quia jure communi conceſſus eſt annus probationis in favorem tum religionis, tum etiam ingredientis, ut poſt ſufficiens experimentum poſſit liberè eligere quod ſibi magis expedire judicaverit. Vovens autem religionem non renuntiat huic favori, ſed cenſetur velle ingredi ſecundùm jus commune & uſum ordinarium.

Qui verò vovit etiam profiteri, tenetur profiteri & perſeverare, etiamſi ea vitæ norma ei incommoda & difficilis appareat. *Ita Azor, Leſſius, Layman, & alii multi.* Nam is vovit abſolutè, & ſe obligavit ad profitendum: ſi judicaretur idoneus, & ratio vivendi eſſet tolerabilis; plus enim vovit, quàm qui vovit ſolùm ingreſſum, ut conſtat ex S. Thom. 2. 2. quæſt. ult. art. 4. & ex communi ſenſu ac uſu. Unde non ei licet egredi, niſi ineptus ſit, vel difficultas tanta ſit ut periculum peccandi vel impediendi majus bonum inducat.

Reſp. 3. Qui vovit religionem non præfinito tempore, tenetur ſtatim eam ingredi & ſupradicta præſtare. Quia dilatio minuit rem promiſſam, nempe obſequium Dei: nam quò plus differt, eo minùs reddit Deo, cujus obſequio promiſit ſe totum vitæ ſuæ tempus daturum in religione, ſi hæc ei conveniat. *Ita Sanchez, Delugo, & alii.*

CAPUT III.

De Obligationibus Conjugum.

Quæſt. I. *QUænam ſunt obligationes Conjugum inter ſe?*

Reſp. Ex communi omnium ſententia tenentur. 1. Simul cohabitare & convivere, ex Geneſ. 2. & Matth. 19. *Dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una.* Et 1. Corinth. 7. *Iis autem qui matrimonio juncti ſunt, præcipio non ego, ſed Dominus uxorem à viro non diſcedere* (ſine juſta cauſa) *quòd ſi* (etiam ex juſta cauſa) *diſceſſerit, manere innuptam, aut viro ſuo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat.* Nam hanc cohabitationem non ſolùm quoad tectum, ſed etiam in convictu & cæteris exigunt natura contractus matrimonii, vinculum ac debitum conjugale, prolis ſuſceptio ac conveniens educatio, & mutua obſequia præſtanda. Licèt tamen viro ob juſtam cauſam ſine facultate uxoris ad breve tempus diſcedere, non vice verſa, imò die abeſſe licet viro, ſi res familiaris vel obſequium principis id exigat. Aliàs non licet, ex c. 1. de conjug. leproſ. *Cum vir & uxor una caro ſint, non debet alter ſine altero eſſe diutiùs.* Habitationis autem electio ad virum pertinet, cùm ſit mulieris caput, ex 1. Cor. 11. unde uxor tenetur maritum ſequi, cap. *Unaquæque.* 13. quæſt. 2. niſi obſtet grave periculum corporis vel animæ, vel ſpeciale pactum antecedens: nam præceptum naturale vitandi peccatum & tuendi vitam prævalet.

2. Debent ſibi mutuum amorem charitatis ſpecialem. Nam ſunt ſpecialiter mutuò conjuncti, tum per contractum inſolubilem, tum etiam per ſacramentum, quod eſt ſignum unionis Chriſti cum Eccleſia, quam inter ſe imitari debent. Uxor autem debet inſuper marito honorem, obſequium, & in iis quæ ad gubernationem domus, filiorum educationem, & bonos mores ſpectant, obedientiam. Item tenetur domus curam habere, *ad Tit.* 2. & vito opportunè & ſufficienter neceſſaria ſubminiſtrare.

Vir verò uxori debet regimen, curam, tutelam, ſuſtentationem, & correctionem rationabilem; nam vir eſt caput & ſuperior uxoris. Quamvis autem, ex S. Antonino, & S. Thoma, in 4. diſt. 35. art. 2. ad 1. maritus poſſit aliquando uxorem verberare moderatè, ad ejus correctionem ob gravem culpam, ſi ejus emendatio id exigat; tamen in praxi uxoris verberatio raro, moderatè & utiliter fit. Certe extra hanc exigentiam non licet verberare uxorem, nec verbis contumelioſis afficere: nam ipſi debetur honor & amor; cùm uxor ſit commembrum viri, comprincipium familiæ licèt ſubordinatum, & ſocia atque adjutrix domeſticæ adminiſtrationis. Hæc officia mutua tradit Apoſt. Epheſ. 5. *Mulieres viris ſuis ſubditæ ſint ſicut Domino: quoniam vir eſt caput mulieris, ſicut Chriſtus caput eſt Eccleſiæ..... Viri diligite uxores veſtras, ſicut Chriſtus dilexit Eccleſiam.... Unusquiſque uxorem ſuam ſicut ſeipſum diligat: uxor autem timeat virum ſuum.* Et, ad Tit. 2. *Viros ſuos ament, prudentes, caſtas, ſobrias, domus curam habentes, benignas, ſubditas viris ſuis.*

Tenetur etiam vir uxorem alere, ac ſuſtentare convenienter ſuo ſtatui pro ſuis facultatibus; idque tum ex conjugalis vinculi & amoris debito, tum ex officio capitis familiæ, cujus primum membrum eſt uxor; tum ex juſtitia: nam ideò ab ea accipit dotem, & bonorum adminiſtrationem obtinet, ut matrimonii onera ſuſtineat, uxorem & familiam ſuſtentet, l. 20. Cod. *de jure dotium.* Quòd ſi dotem non exegit, tenetur adhuc uxorem alere, quia juri ſuo ceſſit, & eſt ſemper ejus caput, habetque ejus operas ſibi obligatas. Ideóque vir tenetur diligentiam & laborem ſaltem mediocrem adhibere ad bona conſervanda & acquirenda, ut poſſit uxorem & familiam convenienter ſtatui ſuo ſuſtentare.

Hinc graviter peccat uterque conjux, ſi rixas, odium, diſſenſiones excitet vel foveat, ſi pacem & ſocietatem conjugalem turbet; ſi alterum contumeliis afficiat; ſi ad iram gravem vel aliud grave peccatum incitet, aut ei peccandi occaſionem præbeat; ſi ſine ſufficientibus indiciis malè judicet de alterius continentia; ſi rem familiarem non curet; ſi bona dilapidet, &c.

Speciatim autem uxor graviter peccat, ſi viro in re gravi ad bonos mores, vel ad familiæ bonum & domus gubernationem ſpectante, non obediat, cùm in his ſit viro ſubjecta; ſi imperium ſibi vindicet: nam alienam poteſtatem ſibi uſurpare nefas & iniquum eſt; ſi quid notabile ex bonis communibus impendat, vel alienet

contra

contra voluntatem rationabilem mariti, & consuetudinem legitimam fœminarum similis status; si domus curam negligat; si virum inopem non alat cùm potest: nam uxor dives virum inopem sustentare, & casus ejus fortuitos ferre debet, ex l. 22. ff. *Soluto matrimon.* hoc enim exigit specialis amor conjugalis, quem ei debet.

3. Conjuges debent sibi mutuò fidem conjugalem in ordine ad copulam conjugalem, & omnem actum venereum qui ex se ad illam refertur ac tendit, ita ut in illis quivis actus venereus cum aliena persona, vel circa alienam, ut copula, tactus, oscula, vel horum desiderium, delectatio venerea, pollutio voluntaria, & omnia peccata luxuriæ, præter malitiam luxuriæ & propriam, contineat injustitiam mortalem ratione conjugii. Nam, ex 1. Cor. 7. *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: Similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.* Ergo uterque conjux solus habet dominium integrum corporis alterius quoad copulam, ideóque & ad omnes actus ad illam ordinatos; & obligatur ad abstinendum ab omni actu venereo cum alio, eo quòd de se ad copulam & adulterium referatur, ut rectè docet Sanchez. Quare conjugi fit injuria, si aliquis actus venereus exerceatur erga alteram personam, vel optetur.

4. Tenetur uterque reddere debitum conjugale, hoc est, corpus suum ad copulam conjugalem dare alteri rationabiliter petenti, ex 1. Cor. 7. *Uxori vir debitum reddat: similiter autem & uxor viro...... Nolite fraudare invicem, nisi fortè ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi.* Et quoad hoc uterque habet æquale jus. Nam ex vi contractus matrimonii vir & fœmina transferunt in se mutuò potestatem corporum in ordine ad copulam; & sic uterque habet jus in corpus alterius ad copulam. Hæc obligatio est sub mortali, cùm sit justitiæ, & in re gravi. Præterea ex debiti denegatione alter conjux conjicitur in periculum pollutionis & incontinentiæ. Unde est mortale vel semel sine justa causa debitum negare illud seriò, instanter & rationabiliter petenti, vel si sit periculum incontinentiæ. Non est tamen mortale denegare, si compars remissè petat, & dilationem facilè concedat citra periculum incontinentiæ, cùm tunc non graviter exigatur: imò nec veniale, si petens non sit sui compos, ut in ebrietate vel amentia, quia in illa petitio non est actus humanus; item quoties petens non est rationabiliter invitus, quod patet in aliis debitis, ut si reddi nequeat debitum sine notabili detrimento sanitatis, & periculo morbi; si nimis sæpe petatur, aut tempore fluxus menstrui, graviditatis, puerperii, citra periculum incontinentiæ. Nam conjuges non tradunt sibi invicem potestatem suorum corporum nisi ad usum rationabilem, & salva personæ incolumitate, cui rectus ordo naturæ priùs consuli exigit, quam generationi prolis.

Item conjux non tenetur debitum reddere, si compars adulterium commiserit: quia ob tale crimen & fidem violatam amisit jus exigendi. Hæc tamen potest petere debitum tam-

quam licitum & benevolè concedendum, non exigendo tamquam debitum, quandiu compars ignorat vel diſſimulat; quia non tenetur crimen ſuum prodere, nec pœnam hanc in ſe exequi, donec ei à conjuge innocente imponatur. Quod ſi uterque conjux adulterium commiſerit, utrique licet debitum petere & reddere, eo quòd *comparia crimina compenſatione mutua deleantur*, c. ult. de adult.

Porrò non licet debitum denegare ob devotionem, vel communionem intentam, ſi abſolutè exigatur, vel periculum ſit incontinentiæ, diſſenſionum, &c. Neque ob paupertatem ſeu metum impotentiæ ſuſtentandi prolem numeroſiorem: nam debent in Dei providentia confidere. Tamen S. Antoninus cenſet licere conjugibus mutuo conſenſu abſtinere à copula ad vitandam filiorum multitudinem, modò abſit periculum incontinentiæ. At mulieri non licet denegare debitum ob incommoda & moleſtias quas gravidæ experiuntur, vel ob difficultatem ordinariam partûs: nam nubendo talibus pœnis à Deo Evæ & aliis mulieribus impoſitis ſe ſponte ſubjecit.

S. Carolus monet conjuges, ut in magnis anni ſolemnitatibus, diebus dominicis, diebus jejuniorum, & certo tempore orationi deſtinato, & quibus diebus Euchariſtiam percepturi ſunt, ſumpſerintve, ab uſu matrimonii quantùm poſſunt, communi conſenſu abſtineant: idque conformiter multis canonibus antiquis.

Quæſt. II. *Quibus caſibus non licet debitum petere?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia ſub mortali non licet conjugi, 1. Qui vovit caſtitatem ſive ante ſive poſt matrimonium, cap. 3. *de converſ. conjug.* Nam tenetur ſervare votum quantùm poteſt, abſtinendo ab omni actu venereo non debito ex juſtitia: votum enim illud includit obligationem præcepti negativi pro omni tempore obligantis, cùm ſit promiſſio abſtinendi ab omni actu venereo. Unde nec ei licet inchoare actus ordinatos ad copulam. Tenetur tamen reddere petenti, utpote habenti jus exigendi, niſi votum emiſſum ſit cum conſenſu compartis, quæ juri ſuo ceſſerit: quo caſu neutri licet petere nec reddere. Qui verò poſt matrimonium conſummatum vovit religionem aut ordines ſacros, poteſt petere & reddere debitum. Quia per hoc votum contraxit ſolùm obligationem ſuſcipiendi religionem, vel ordines, ſi ſupervixerit; ſed ſtatim poſt mortem conjugis tenetur votum impleri.

2. Qui tempore matrimonii culpabiliter cognovit perſonam conſanguineam compartis in primo, vel ſecundo gradu. Nam Eccleſia id graviter vetat ob affinitatem contractam cum conjuge per inceſtum, cap. 1. & 10. *de eo qui cognovit*, & donec acceperit diſpenſationem, quam dare poteſt Epiſcopus, & regulares habentes privilegium. Comparti tamen innocenti reddere tenetur, *cum ſuo jure non debeat ſine ſua culpa privari*, cap. 6. eod. tit. Secus, ſi compars cum conſanguinea hanc affinitatem etiam contraxerit: nam tunc neutri licet petere & reddere debitum; quia, cùm uterque

ſit

ſit ſuo jure privatus, redditio eſſet inceſtuoſa & illicita, nec hæc permittitur, niſi ob jus conjugis innocentis.

3. Qui extra caſum neceſſitatis prolem ſuam legitimam baptizat, aut in Baptiſmo vel Confirmatione tenet. Quia contraxit ſpiritualem cognationem, quæ tum impedit petitionem debiti, ut colligitur ex Rituali Romano: nam id quod dirimit matrimonium contrahendum, ſi ſuperveniat matrimonio contracto, impedit petitionem debiti, ut conſtat ex communi conſenſu Doctorum. Secùs, ſi in caſu neceſſitatis baptizavit, ex c. *Ad limina*, q. 1. Nam quòd quis obligationi ſuæ ſatisfecerit, non debet privari jure ſuo.

4. Qui contraxit cum dubio de valore matrimonii, donec dubium prudenter depoſuerit. Tenetur tamen reddere comparti, quæ bona fide contraxit, cap. 2. *de ſecund. nupt.* Quòd ſi uterque cum tali dubio contraxerit, neutri licet debitum petere vel reddere, quia manente tali dubio exponerent ſe periculo fornicandi, & abſtinendo nullum periculum peccandi adeunt. Item qui poſt matrimonium bona fide contractum incipit dubitare de ejus valore, tenetur de veritate diligenter exquirere, & durante dubio non poteſt debitum petere, ne ultrò ſe exponat periculo fornicandi: tenetur tamen reddere, cap. 44. *de ſent. excomm.* Nam debet vitare periculum violandi jus alterius, imò certam injuriam, quæ fieret privando poſſeſſorem bonæ fidei ſua poſſeſſione abſque ſufficienti probatione. Qui verò moraliter certus eſt de nullitate matrimonii, nec poteſt debitum petere nec reddere, etiam ignoranti, *ibid.* nam ſcienter fornicaretur: copula enim cum non conjuge eſt ſaltem fornicatio. Unde debet potiùs mortem oppetere.

Reſp. 2. Secundùm multos, ſaltem veniale eſt petere debitum, 1. Tempore fluxus menſtrui, ex S. Gregor. c. *Ad ejus* diſt. 5. S. Hieron. in cap. 18. Ezechiel. & S. Auguſt. quæſt. 64. in Levit. & lib. 3. contra Julian. c. 21. ibi: *Talis pudicitia* (conjugalis) *nec menſtruatis, nec gravidis utitur feminis, nec ejus ætatis, quæ certum eſt eas jam concipere non valere.* Nam hic concubitus eſt indecens, & minùs congruit generationi ac bono prolis. Imò ex S. Thoma, in 4. diſt. 32. art. 2. proli ſæpe noxius, ob indiſpoſitionem mulieris ad concipiendam prolem. Hinc aliqui putant eſſe mortale, quia putant talem copulam ſolere multùm nocere proli. Sed S. Antoninus negat eſſe mortale, & S. Thomas, art. cit. dicit tunc debere reddi petenti, ſi monitioni non acquieſcat. Quòd ſi fluxus eſſet quaſi perpetuus & nimis diuturnus, juxta S. Thomam, ibidem, S. Antoninum & alios, licet debitum petere.

2. Tempore graviditatis, etiam citra periculum abortus: nam hoc tempus non congruit, cùm tunc concipi fœtus nequeat. Unde S. Auguſtin. lib. de bono conjug. c. 6. ait: *Sunt viri uſque adeo incontinentes, ut conjugibus nec gravidis parcant.*

3. Tempore puerperii, tum ob mulieris indiſpoſitionem, tum ob nocumentum prolis jam natæ ſi à matre alatur, vel ejus quæ naſci poſſet, vel

etiam

etiam ipsius matris: nam juxta Medicos inde imminent uxori incommoda non levia. Unde S. Gregor. cap. *Ad ejus* cit. ait: *Nisi purgationis tempus priùs transierit, viris suis non debent admisceri.*

4. Diebus dominicis ac festis, nisi rationabilis causa id exigat. Quia cùm talis actus, propter carnalem delectationem admixtam, animam absorbeat & valde deprimat, multumque mentem distrahat, hominem reddit ineptum ad spiritualia, quibus præcipuè diebus illis vacandum est. Ita S. Thomas, supplem. quæst. 64. art. 5. S. Bonav. Tolet. &c. Unde (ut ait Suarez) est opus incongruum pro tali tempore, & in eo tunc exercito sine justa causa cohonestante apparet aliqua inordinatio contra ordinem quem dictat prudentia, postulatque temperantiæ ac religionis virtus, apponendo sibi & conjugi impedimentum tantæ distractionis & hebetudinis ad Deo prout oportet tali tempore vacandum. Prudentia autem in omni opere requirit congruitatem temporis, & omnis actus qui non fit in omnibus debitis circumstantiis est malus; quippe bonum ex integra causa, malum ex quovis defectu. Hinc illud, Eccles. 3. *Omnia tempus habent... Tempus amplexandi, & tempus longè fieri ab amplexibus.*

Porrò fatentur licitè debitum reddi posse in his casibus, si petens monitioni non acquiescat. Imò petitio videtur posse excusari à culpa per grave periculum incontinentiæ, quod vix aliter amoveri posset.

Quæst. III. *Quibus casibus non licet debitum reddere petenti?*

Resp. 1. Est mortale reddere debitum, quoties est mortale petere, ob circumstantiam se tenentem ex parte copulæ, quæ ob eam fiat illicita; ut si petatur in loco sacro vel publico, vel cum periculo abortus aut effusionis extra vas naturale, vel gravis detrimenti prolis, vel mortis alterutrius conjugis, &c. *Sanchez, & alii.* Quia tunc est cooperatio formalis ad actum graviter illicitum; & prava ista circumstantia actus afficit petitionem ac redditionem.

Resp. 2. Quando petere est mortale ob circumstantiam personalem petentis, ut si habeat votum castitatis, juxta S. Antoninum & alios multos, si petens averti nequeat, compars tenetur reddere. Quia cùm actus ille de se sit licitus, petens retinet jus suum; nec reddens cooperatur petitioni, sed ea supposita cooperatur copulæ, quæ licita est ex parte reddentis, & à se debita. Alii verò cum Rich. Comitolo, &c. docent tunc non licere reddere: quia petens hic & nunc non potest talem actum licitè facere, & per votum amisit usum sui juris; cum non possit habere jus ad peccandum: ergo non licet ei cooperari. Suadent autem ut compars, quæ non vovit, petat dum prævidet à vovente petendum, & tum utrique licita est copula. Si vovens prævenerit, alter dicat petenti; volo ego ut tu mihi reddas. Quòd si petens contraxit affinitatem cum conjuge per incestum ipsi notum, non licet debitum reddere; quia

potest ei justè negari, cùm jus petendi amiserit: unde reddere esset moraliter cooperari ejus peccato.

Si verò usus conjugii sit solùm venialis ex parte petentis, ut si petat ob voluptatem, reddi debet graviter exigenti: ne petens exponatur periculo graviùs peccandi, & detur occasio rixarum, odii, &c. nec tunc censetur moraliter cooperari culpæ alterius: quia copula potest aliter peti, & hìc & nunc licite exerceri, estque gravis causa reddendi. Si autem peteret situ vel modo non consueto & venialiter malo, juxta multos potest & debet reddi si non possit petens adduci ad aliter coeundum, & sit periculum ne graviùs peccet si denegetur: juxta alios non tenetur reddere, quia non petit modo debito & naturali, nec habet jus ad copulam tali modo exercendam.

Quæst. IV. *An aliquando conjuges tenentur petere debitum?*

Resp. Non tenentur per se loquendo: quia nemo per se loquendo tenetur uti jure suo, quod pro se introductum est *cùm liberum sit unicuique suo juri renuntiare*, c. 6. de privil. At tenentur per accidens. 1. Si alter, præsertim uxor, ex signis vel ex dispositione videtur cupere hoc remedium, licèt ex verecundia taceat. S. Thom. in 4. dist. 32. art. 2. nam tunc potiùs debitum redditur petenti implicitè seu interpretativè. 2. Si alioqui sit periculum incontinentiæ in comparte: nam quisque tenetur ex charitate impedire peccatum proximi, cùm facilè potest. 3. Si id necessarium sit ad fovendum amorem mutuum. 4. Si prolis procreatio necessaria sit ad avertendum grave damnum, præsertim religionis vel reip.

Quæst. V. *An licet exigere usum conjugii præcisè ad vitandam in se incontinentiam, ut pollutionem, adulterium, quamvis nulla sit spes prolis gignendæ?*

Resp. Juxta multos licet, quia 1. Matrimonium secundariò institutum est in remedium concupiscentiæ, ex 1. Cor. 7. *Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat, & unaquæque suum virum habeat ..... & iterum revertimini in idipsum, ne tentet vos Satanas, propter incontinentiam vestram.* 2. Licitè & approbante Ecclesia contrahunt senes, quibus ob senium nulla est spes suscipiendæ prolis. 3. Sicut est actus licitus & charitatis exigere debitum ad impediendam incontinentiam compartis, ita & ad eam in se vitandam; cùm ordo charitatis postulet, ut in iisdem circumstantiis priùs nostro quàm proximi bono spirituali, imò & temporali necessario consulamus. 4. S. Antonin. 3. p. tit. 1. c. 20. §. 5. ait: *Tunc est veniale petere ubi non speratur proles, imò nec veniale si fiat propter vitandam fornicationem in se vel in alio. Et in hoc concordant Doctores.* 5. Catechismus Romanus Concil. Trident. part. 2. de matrim. num. 13. exponens *quibus de causis vir & mulier conjungi debent?* Sic ait: *Prima ratio est, hæc ipsa diversi sexus naturæ, instinctu expedita societas, mutui auxilii spe conciliata .... altera est procreationis appetitus, non tam quidem ob eam rem, ut bonorum & divitiarum hæredes relinquantur,* quàm

quam ut veræ fidei & religionis cultores educentur ..... Tertia est, quæ post primi parentis lapsum ad alias causas accessit, ut scilicet, qui sibi suæ imbecillitatis conscius est, nec carnis pugnam vult ferre; matrimonii remedio, ad vitanda libidinis peccata utatur. De quo Apostolus scribit, 1. Cor. 7. propter fornicationem, &c. hæ igitur sunt causæ quarum aliquam sibi proponere quisque debet, qui piè & religiosè nuptias velit contrahere.

Secundùm alios est culpa venialis. Probant, 1. ex S. Augustin. enchir. c. 78. & l. de bono conjug. c. 7. ibi. *Reddere debitum conjugale nullius est criminis; exigere autem ultra generandi necessitatem, culpa venialis.* Ex S. Gregor. l. 32. moral. c. 17. *Tunc solùm conjuges in admixtione sine culpa sunt, cùm non pro explenda libidine, sed pro suscipienda prole miscentur.* Ex ex S. Thom. in 4. dist. 31. quæst. 2. art. 2. *Duobus solis modis conjuges absque omni peccato conveniunt, scilicet causa prolis procreandæ, & debiti reddendi. Aliàs autem semper est ibi peccatum, ad minùs veniale.* Et ad 2. *Si aliquis per actum matrimonii intendant vitare fornicationem in conjuge, non est aliquod peccatum, quia hoc est quædam redditio debiti, quod ad bonum fidei pertinet. Sed si intendat vitare fornicationem in se, sic est ibi aliqua superfluitas, & secundùm hoc est peccatum veniale; nec ad hoc est matrimonium institutum, nisi secundùm indulgentiam, quæ est de peccatis venialibus.*

Sed respondent prioris sententiæ patroni patres solùm intendere, quòd cùm actus conjugalis non propter generationem prolis exercetur, plerumque sit veniale peccatum, quia plerumque & ordinariè sub prætextu vitandæ incontinentiæ voluptas carnalis intenditur tanquam finis actus, quod illicitum est. Cùm autem aliquid sæpe & ordinariè fit, de illo simpliciter & sine restrictione loqui solent homines.

Sanchez cum aliis censet tunc solùm debiti petitionem ad vitandam incontinentiam carere culpa, cum aliis adhibitis mediis, præsertim oratione, stimuli carnis sedari nequeunt; ita ut non voluptas, sed sola periculi peccandi vitatio intendatur; additque semper esse veniale primariò intendere vitationem incontinentiæ, non prolis generationem, ubi spes est prolis; quia inordinatio est secundarium finem præponere primario fini, qui est prolis generatio, dum obtineri potest. At cùm finis primarius impossibilis est, docent licere, cùm impossibile intendi nequeat, eo omisso secundarium finem intendere, præsertim si adsit aliqua necessitas.

Quæst. VI. *An conjuges tenentur sub mortali abstinere ab usu conjugii, dum mulier hactenus mortuos edidit filios?*

Resp. Asserit Sylvius; sed Sanchez, Sanbovius & alii negant: quia felicem partum sperare possunt: cùm possit contingere & aliquando contingat, ut mulier post multos abortus feliciter tandem pariat. Quare tunc debent oratione crebra, eleemosynis, & aliis piis operibus benedictionem Dei efflagitare, & vitare omnem intemperantiam etiam in hoc usu, & alias culpas, quæ sæpe sunt causa abortus.

Quæst.

Quæst. VII. *Quandonam peccant conjuges in usu conjugii?*

Nota. Certum est hunc esse licitum, si fiat cum debitis circumstantiis ad procreandam prolem, per quam Deus glorificetur. Nam ob hunc finem Deus matrimonium instituit: vel etiam ad reddendum debitum, cùm hæc redditio sit actus justitiæ.

Resp. 1. Secluso quovis periculo, & alia inordinatione, est semper venialis culpa, si exerceatur ob solam voluptatem. *Est communis sententia.* Prob. 1. Ex S. Augustino l. 1. de nupt. cap. 15. *Carnis concumbendo appetere voluptatem, sed non præter conjugem, venialem habet culpam.* 2. Innocentius XI. oppositum damnavit. 3. Homo semper tenetur agere propter finem honestum, utpote solùm consentaneum naturæ suæ rationali. 4. Est debiti ordinis eversio quærere actum propter delectationem, cùm delectatio sit propter ipsum actum; idque præsertim in actu conjugali, qui ex se ad prolis generationem ordinatur.

Resp. 2. Peccant mortaliter, 1. Si habeant copulam extra vas debitum, aut cum effusione seminis extra illud: nam hoc adversatur fini naturali seminis & copulæ, qui est prolis generatio, ideóque bono speciei. *Ab ea verò parte corporis, quæ non ad generandum est instituta, si & conjuge quisque utatur, contra naturam est, & flagitiosum.* Ita S. Augustinus, l. 2. de nuptiis & concup. c. 20. Imò iste abusus, *qui est contra naturam, execrabiliter fit in meretrice, sed execrabiliùs in uxore*, ait S. August. l. de bono conjug. c. 11. quia adversatur etiam bono fidei conjugalis, cui cedere conjuges nequeunt. Nam uterque conjux tenetur servare alteri corpus suum castè; nec habet jus in corpus alterius, nisi ad copulam naturalem generationi aptam. Item si habeant copulam extra vas debitum, etiam sine animo ibi consummandi, sed se excitandi ad consummandum in vase debito: nam tunc est actus sodomiticus, & sodomia inchoata: ille enim tactus ex se ordinatur ad effusionem seminis extra vas. *Sanchez, & alii.* 2. Si servato vase debito non servetur naturalis situs, cum periculo effusionis seminis extra vas. Quòd si secluso tali periculo non servetur sine necessitate, ut dum vir ob majorem voluptatem accedit à tergo, vel succumbit, juxta multos est solùm veniale, quamvis grave & graviter increpandum: quia est abusus, ac naturalis ordinis eversio in solo modo accidentali, cùm non impediatur generatio: & inordinatè quærere voluptatem intrà matrimonii usum sit solùm veniale, modò in ea non ponatur finis ultimus, cùm tunc non sit gravis inordinatio. Sed (ut notat S. Thom.) etsi hoc non sit mortale ex parte actus, est tamen signum concupiscentiæ mortalis, cui non sufficiunt modi ordinarii. Ex eodem autem S. Doctore nulla erit culpa citra periculum effusionis, quando corporis dispositio alium situm non patitur. 3. Si actus valde turpes & graviter repugnantes honestati naturali exerceant, eos præsertim, qui per se or-

dinantur ad copulam in vase indebito, suntque ejus inchoatio, ideóque mortales. 4. Si impediant generationem, vel conceptam prolem extinguant. 5. Qui de industria actum conjugalem interrumpunt absque seminatione integra, ob periculum proximum pollutionis, quod tunc numquam abest saltem ab alterutro. Item juxta Navarrum, Azor, & alios contra S. Antoninum, si in coitu vir de industria non seminet, etiam consentiente uxore : quia tunc est periculum proximum pollutionis saltem in viro. Certè contra naturam est coitum sine seminatione relinquere, cùm coitus conjugalis sit ordinatus à natura ad prolis generationem : unde tunc copula est illicita & inordinata. 6. Si actum illum exerceant cum periculo abortus : nam aborsio est mortalis ; ergo mortale est ejus periculum voluntarium : vel cum gravi nocumento prolis aut valetudinis conjugum ; nam graviter tenetur vitam propriam & prolis tueri. 7. Si cum affectu adulterino ad aliam personam, quæ in ipso actu præsens repræsentetur vel optetur ; vel cum affectu fornicatio seu affectu accedendi ad suam etiamsi non esset sua : nam affectus ille mortalis est ; vel cum tanto ad voluntatem affectu, ut in ea finis ultimus ponatur, ut si cum alia quàm uxore æque facturus esset, ut notat S. Thomas ; vel ob finem aliquem graviter malum, nam finis dat actui malitiam propriam, cùm in ipso intendatur. 8. Si exerceantur coram aliis, ob grave scandalum, & turpitudinem actus taliter exerciti ; vel in Ecclesia ob sacrilegium, est enim contra reverentiam Deo & loco sacro debitam, & per eum polluitur Ecclesia. 9. Mulieres quæ susceptum semen de industria ejiciunt, aut ejicere conantur, vel quæ proprium privatim fundunt : nam hoc repugnat fini seminis, qui est generatio ; unde gravis est inordinatio.

Quæst. VIII. *An & qualia sunt peccata tactus, & aspectus obscœni inter conjuges?*

Resp. 1. Tactus ex se ordinati ad copulam sunt iis liciti, si sine periculo pollutionis immediatè referantur ad copulam conjugalem, nec fiant propter voluptatem. Quia cùm licitus sit actus consummatus, etiam liciti sunt actus prævii ex se ad illum ordinati, & licitè se juvant ac excitant conjuges ad actum honestum. Si verò fiant præcisè ob voluptatem majorem, quamvis ordinentur ad copulam, sunt culpa venialis : quia numquam licet agere propter voluptatem. Quòd si exerceantur cum periculo proximo pollutionis, ex communi sententia sunt mortales : quia cùm pollutio graviter repugnet generationi, est æque saltem illicita conjugatis ac aliis ; & proinde tenentur sub mortali vitare ejus periculum proximum, & non ponere causam illius proximam. Item juxta S. Antonin. Sylvestr. Comitol. & alios, sunt culpa mortalis, si exerceantur absque animo perveniendi ad copulam : quia illi actus venerei non sunt conjugibus liciti, nisi quatenus ad copulam conjugalem ordinantur : ergo si ad eam non ordinentur, jam fiunt illiciti, per inde ac si inter solutos exercerentur. At juxta alios sunt solùm veniales : quia, inquiunt,

quiunt, tales actus natura sua ordinantur ad copulam ipsi licitam, nec quidquam illis deest, nisi quod hìc & nunc non referantur ad copulam: solus autem defectus debiti finis est per se loquendo solùm venialis.

Certè in praxi hi actus in multis censendi sunt mortales, saltem ob periculum proximum pollutionis, quod raró abesse potest, cùm ex se commotionem spirituum genitalium valde excitent.

Resp. 2. Graviter illiciti sunt etiam conjugibus tactus quidam valde infames, dum scilicet inter membrum tangens & tactum fœda nimis est disproportio. Quia tales actus graviter dedecent naturam rationalem, & indicant affectum voluptatis prædominantem ac graviter inordinatum; nec conjugium potest excusare actiones, quæ ex se ad copulam conjugalem non ordinantur. Quare cùm infamias illas à mortali excusasset Sanchez, id in posteriori editione retractavit. Sciant igitur conjuges *vas suum possidere in sanctificatione & honore, non in passione desiderii, sicut & gentes, quæ ignorant Deum.* 1. Thess. 4.

Quæst. IX. *An peccat mortaliter conjux, si in absentia compartis, secluso periculo pollutionis, captet delectationem veneream, vel se libidinosè tangat?*

Resp. Affirm. Quia tactus impudicus & delectatio venerea valde commovent spiritus genitales, eorumque motum excitant: quæ commotio spirituum genitalium ex natura sua tendit & ordinatur ad seminis effusionem, ideoque absente comparte ad pollutionem. At sicut pollutio est lethalis, ita & omnis actus voluntarius ex natura sua ad illam ordinatus. *Ita Navarr. Sylvest. Azor, Vasquez, Layman, & aliis.*

Quæst. X. *Ad quid tenetur qui post votum castitatis vel Religionis matrimonium sine dispensatione contraxit?*

Resp. 1. Qui post votum castitatis contrahit, peccat mortaliter, & semper tenetur abstinere à petitione debiti, & post mortem conjugis à secundis nuptiis. Est communis sententia, & usu Ecclesiæ approbata, inquit Sanchez. Quia votum obligat in his omnibus quæ alteri injuriosa non sunt, & impleri debet votûm quantùm potest. At juxta varios non tenetur ante consummationem amplecti statum religiosum: tum quia hoc non vovit, & est medium extraordinarium ac valde arduum: tum quia, extrav. *Antiquæ*, Joannes XXII. declarat conjugem qui ante consummationem matrimonii sine consensu uxoris sacros ordines suscepit, compellendum esse ad illud consummandum petente uxore, si ipse noluerit religionem profiteri: ergo, inquiunt, talis non obligatur ad religionem amplectendam, cùm ad eam non compellatur, sed ad consummandum, licèt voto castitatis obstrictus sit, & posset illud servare per hoc medium.

Sed alii plures cum S. Antonino, 3. p. tit. 1. cap. 16. docent talem teneri statum religionis amplecti, si aptus sit. Quia non superest ei alia via servandi votum, nisi voti dispensationem aut commutationem obtineat, vel alteri conjugi persuadet continentiam vovere, vel cedere juri petendi de-

debitum: quisque autem tenetur ſervare votum quantùm poteſt. Quòd ſi medium illud, quod ei ſupereſt, ſit valde arduum, ſibi imputet, cùm ſua culpa ſe conjecerit in neceſſitatem illud adhibendi ad ſervandum votum. Sylvius addit, quòd ſi talis non ſit idoneus ad religionem, & hæc alia media non proſint, non peccabit, nequidem prima vice, ſi rogatus conſummet, quia ad hoc tunc tenetur.

Reſp. 2. Qui poſt votum ingrediendi religionem contraxit, tenetur ante conſummationem ingredi. *Ita omnes.* Quia id licitè adhuc poteſt, & ad id ſe voto adſtrinxit. Sed licet conſummando graviter peccarit, poſtea tamen poteſt debitum non ſolum reddere, ſed etiam petere. Quia non vovit caſtitatem, ſed tantùm ingreſſum aut profeſſionem ſtatus in quo vovenda eſt, aut ſaltem non vovit niſi in Religione ſervandam. At ex communi ſent. poſt mortem vel adulterium conjugis tenetur Religionem ingredi: nam tenetur implere obligationem, quæ tempore matrimonii fuerat ſolùm ſuſpenſa, cùm jam impleri poſſit. Si tamen jam non fuerit aptus, petat commutationem voti.

CAPUT IV.

De obligationibus parentum & liberorum, & aliorum ſuperiorum ac inferiorum erga ſe invicem.

Quæſt. I. QUænam ſunt Obligationes parentum erga liberos?

Reſp. Secundùm omnes tenentur, 1. Illos alere & convenienter ſuſtentare, hoc eſt, victum, veſtitum, habitationem, medicamenta præbere, tum ex jure canonico, c. *Si quis* diſt. 30. ubi anathematizatur, qui dereliquerit proprios filios, & eos non aluerit: tum ex jure civili, Cord. *de alendis liberis*, & §. *de liberis agnoſcend.* tum etiam jure naturali, quandiu liberi ſibi ipſis res neceſſarias providere non poſſunt. Nam cùm eis per generationem eſſe dederint, debent quoque illud convenienter conſervare, & ad ſuam perfectionem ac debitum vitæ ſtatum perducere: Idque ipſa naturæ propenſio ordinata ſatis indicat; ſuntque parentes adminiſtri providentiæ divinæ erga ſuos liberos. *Debetur liberis à parente ſecundùm naturalis amoris affectum ſuſtentandæ vitæ providentia ſive proventus. Parentum enim eſt colligere ſive theſaurum recondere liberis, ut præter hoc quòd ad vitam illos genuerunt, etiam vivendi ſubſidia ſubminiſtrent*, ait S. Baſil. in Pſalm. 7. Unde tenentur etiam curare ut artes ſtatui ſuo congruentes diſcant, eiſque procurare ſtatum ſuæ conditioni convenientem, & nati dotem conſtituere, cum iis alimenta & ſuſtentationem neceſſariam ac convenientem ſuppeditare teneantur.

Hinc graviter peccant parentes, ſi liberos parvulos diligenter non cuſtodiant, & ab iis gravia mala non avertant; ſi infantes exponant, ſi rem familiarem non curent, bona dilapident, vel diligentiam ſaltem mediocrem non adhibeant ad acquirenda & conſervanda bona neceſſaria ad liberos honeſtè ſecundùm ſuum ſtatum collocandos,

filias

filias dotandas, & iis hæreditatem congruam relinquendam: nam debent etiam futuris eorum necessitatibus providere, ex 2. Cor. 12. *Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis.*

Possunt tamen parentes exhæredare filios ex justa causa in testamento exprimenda, nempe ob gravem culpam & ingratitudinem in se admissam, vel dilapidationem bonorum familiæ, vel vitam luxuriosam filiæ, nam tunc tali pœna digni sunt. Quare in iisdem casibus possunt iis denegare ea, quæ statui suo conveniunt: numquam tamen res necessarias ad vitam sustentandam, si aliunde non habeant.

Nota. Mater debet primo triennio liberos alere, & postea pater, donec ex arte vel officio possint vitam sustentare, ex lib. 9. Cod. *de patr. potest.* quòd si pater ex inopia nequeat, tenebitur mater. In defectum patris & matris tenentur avi, & alii ascendentes, l. 5. §. *de lib. agnosc.*

2. Parentes præter sustentationem congruam debent liberis christianam institutionem, ex Ephes. 6. *Educate illos in disciplina & correptione Domini.* Nam finis matrimonii est generatio prolis, à qua Deus piè sanctèque colatur: ac institutio christiana est liberis ad hunc finem necessaria. Hæc in tribus potissimùm consistit. 1. Ut eos mature per se vel per alios doceant necessaria ad salutem, & ad vitam christianam agendam. *Filii tibi sunt? Erudi illos, & curva illos à pueritia illorum.* Eccli. 7. Et S. Augustin. in Psalm. 5. ait: *Regite filios vestros, regite familias vestras. Quomodo ad nos pertinet in Ecclesia loqui vobis, sic ad vos pertinet in domibus vestris agere, ut bonam rationem reddatis de his qui vobis sunt subditi.* 2. Ut eos non solùm verbis, sed etiam exemplo ad peccati fugam, cupiditatum cohibitionem, & virtutum exercitium adducant, & peccatorum occasiones ab iis avertant: *providentes bona non tantùm coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus*, Rom. 12. A fortiori coram liberis, quos ex suo munere tenentur efficaciter ad virtutes, & timorem ac amorem Dei instituere. *Patres discant quomodo etiam commissis sibi exempla bene vivendi exteriùs præbeant. Scire etenim prælati debent, quia si perversa unquam perpetrant, tot mortibus digni sunt, quot ad subditos suos perditionis exempla transmittunt. Unde necesse est, ut tantò se cautiùs à culpa custodiant, quantò per prava quæ faciunt non soli moriuntur, sed aliorum animarum, quas pravis exemplis destruxerunt, rei sunt.* S. Gregor. p. 3. Pastor. admonit. 5. & sanctus Hieronymus, epist. 7. ad Lætam, de institutione filiæ monet: *Nihil in te & in patre suo videat, quod si fecerit, peccet. Mementote vos parentes virginis, magis eam exemplo doceri posse, quàm voce.* 3. Ut delinquentes corrigant objurgando, & cùm oportet, moderatè puniendo, juxta illud, Prov. 23. *Noli subtrahere à puero disciplinam: si enim percusseris eum virga, non morietur. Tu virga percuties eum, & animam ejus de inferno liberabis*, &, c. 13. *Qui parcit virgæ, odit filium suum;* &, Eccli. 30. *Qui diligit filium suum, assiduat illi flagella .... Non des illi potestatem in juventute, & ne despicias cogitatus illius. Curva cervicem ejus in juventute, & tunde latera ejus dum infans est;*

est; ne forte induret, & erit tibi dolor animæ. Doce filium tuum, & operare in illo, ne in turpitudinem illius offendas. Alioqui parentes sunt participes peccatorum liberorum, ex c. 3. dist. 86. ubi Joannes VIII. ait: *Facientis culpam procul dubio habet, qui quod potest corrigere, negligit emendare. Scriptum quippe est: Non solùm qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus participes judicantur.* Et ex S. Gregor. lib. 7. epist. 6. *Qui non corrigit resecanda, committit.* Quare, lib. 1. Regum, cap. 3. Deus ait: *Suscitabo adversum Heli omnia quæ locutus sum super domum ejus. Prædixi enim ei quòd judicaturus essem domum ejus in æternum propter iniquitatem, eo quòd noverat indignè agere filios suos, & non corripuerit eos.*

Patri autem liberos, sicut nec domino servos occidere, mutilare vel vulnerare non licet; quia ista pertinent ad publicam potestatem exercendi justitiam vindicativam, sive ad perfectam potestatem coercitivam, qua carent parentes & domini ut tales: cùm enim præsint tantùm familiæ domesticæ, quæ est imperfecta communitas, habent solùm potestatem imperfectam, coercendi scilicet pœnis levioribus, quæ damnum irreparabile non inferunt. Sola quippe communitas perfecta, seu ejus princeps perfectam habet potestatem coercendi & puniendi malefactores, etiam morte.

Porro educationis cura ad patrem tanquam ad familiæ caput maximè spectat, quamvis etiam mater ad eam graviter obligetur.

Hinc graviter peccant parentes, si non curent diligenter, ut liberi fidei rudimenta, & alia ad christianè vivendum necessaria maturè addiscant, pravorum consortium vitent, à vitiis abstineant, mandata Dei & Ecclesiæ servent; si consilio vel exemplo pravo ad peccatum inducant; si de eorum factis non inquirant, permittantque eos liberiùs vivere, ludo & delectationibus immodicis assuescere, iisque ad ea pecunias suppeditent; si patiantur eos vitam otiosam agere; si delinquentes non objurgent, puniantque moderatè, &c. Ex 1. Timot. 5. *Si quis suorum & maximè domesticorum curam non habet, fidem negavit* (facto scilicet,) *& est infideli deterior.*

3. Tenentur liberis suis electionem status liberam relinquere; peccantque graviter, si eos invitos ad matrimonium, vel religionem cogant, vel ab iis avertant. Nam liberi habent jus sibi statum vitæ liberè eligendi; & eorum salus maximè pendet ab electione status, ad quem à Deo destinantur & vocantur. Quare, Concil. Trident. sess. 25. c. 18. excommunicat eos, qui fœminam cogunt ad religionem vel professionem, aut sine justa causa impediunt ejus vel ingressum vel professionem.

Item etiamsi liberi velint matrimonium inire, non debent parentes eos cogere ad contrahendum cum tali vel tali, si repugnent, c. *de nupt.*, 31. quæst. 2. Quia, ut ibi ait Pontifex, quorum unum corpus est, unus debet esse animus. Alioqui datur occasio dissidiorum, rixarum, adulterii, &c. Grave autem peccatum est alios conjice-

jicere in periculum graviter peccandi.

Nota. Ex communi sententia, in defectum patris & matris ad prædicta tenentur jure naturali ascendentes ex linea paterna & materna.

Item parentes tenentur jure naturali etiam alere & Christianè educare liberos illegitimos, qui & quamdiu sibi ipsis de rebus necessariis providere non possunt, cùm verè sint eorum parentes, ex cap. 5. *de eo qui duxit, &c.* Non possunt tamen iis aliquid ultra necessariam sustentationem, causa mortis donare vel relinquere: nam hoc vetant leges justæ, ne scilicet legitimorum hæredum minuatur hæreditas. Quod si fecerint, filii illegitimi excessum hæredibus legitimis, etiam ante sententiam restituere tenentur; cùm illius possidendi incapaces facti sint juxta legum authoritatem.

Quæst. II. *Ad quid obligantur liberi erga parentes?*

Resp. Secundùm omnes, debent parentibus amorem, reverentiam & obedientiam. Nam hæc tria continet & exigit præceptum naturale divinum: *Honora patrem tuum & matrem tuam.* Deut. 5. & Matth. 19. ut docet Catechismus Romanus, & omnes Doctores. Idque dictat recta ratio propter triplicem respectum parentum ad filios, scilicet causæ, præeminentiæ & regiminis.

I. Itaque tenentur liberi parentes verè amare, & quidem magis quàm cæteros; cùm illis plus debeant, sintque conjunctiores quàm aliis; & hunc amorem significare. Quare tenentur bonum spirituale & temporale iis velle & suppeditare in eorum necessitatibus etiam communibus. Exigitque tum pietas, ut iis subministrent necessaria ad vitam honestè secundùm suum statum sustentandam; quamvis sua culpa in hanc necessitatem inciderint, & filii sua bona ab illis non acceperint. Quovis enim modo parentes erga liberos egerint, tamen iis vitam & conservationem debent, ex Matth. 15. & c. 1. dist. 30. l. 1. & 2. Cod. *de alend. liber. ac parent.* Debent quoque subvenire parentibus in omnibus aliis necessitatibus quoad honorem, famam, libertatem, &c. & eorum defectus tegere ac patienter ferre. *In opere & sermone & omni patientia honora patrem tuum.* Eccli. 3. *In toto corde tuo honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ ne obliviscaris: memento quoniam nisi per illos natus non fuisses, & retribue illis, quomodo & illi tibi.* Eccli. 7.

Hinc graviter peccant liberi, si parentibus signa odii ostendant, maledicant; vel signa amoris nunquam aut raro dent; si durè tractent; si ipsos alloqui aut salutare detrectent; si de ipsis erubescant vel tanquam incognitos aut extraneos tractent; si graviter contristent, vel ad gravem iram impellant, etsi ex causa levi, quam prævident gravem molestiam iis procreaturam. *Qui affligit patrem, & fugat matrem, ignominiosus est & infelix,* Prov. 19. *Quàm malæ famæ est qui derelinquit patrem: & maledictus à Deo, qui exasperat matrem.* Eccli. 3. *Qui maledixerit patri suo vel matri, morte moriatur.* Exod. 21. Si torvo oculo intueantur, vel asperè loquantur, perinde ac

ac si odio haberent; si non subveniant in necessitate spirituali, vel corporali, ægros non invisant, carcere detentos liberare negligant; eorum sanitati non consulant, non curent maturè sacramentis muniri, & aliis auxiliis spiritualibus juvari; si eorum testamenta ac legata non exequantur, vel exequi differant, vel non curent pro iis mortuis preces & sacrificia offerri, &c. Si iis mortem exoptent, ut ab iis citiùs liberentur, vel citiùs eorum bona obtineant.

Porrò quæ essent mortalia contra charitatem, si fierent erga extraneos, sunt etiam contrà pietatem, & longè graviora si erga parentes; quæ circumstantia semper exprimi debet in confessione; nam tunc peccatum habet duplicem malitiam specie diversam contra charitatem & pietatem. *Toletus, Diego, &c.*

II. Quoad reverentiam, ejus obligatio clarè exprimitur verbo *Honora;* &, Eccli. 3. *Qui timet Dominum, honorat parentes, & quasi dominis serviet his, qui se genuerunt.* Nam (ut ait S. Thomas,) parentes participant rationem principii, cùm propter generationem, tum etiam propter educationem, disciplinam, & omnia, quæ ad perfectionem vitæ pertinent. Præterea repræsentant dignitatem Dei, qui est omnium pater.

Hinc mortaliter peccant liberi, 1. Si parentes spernant, irrideant, contumeliis afficiant, de illis detrahant; eorum monita, consilia & minas contemnant, præsertim coram ipsis. *Oculum qui subsannat patrem, & qui despicit partum matris suæ, effodiant eum corvi, &c.* Prov. 3. Quæ autem in his ob levitatem materiæ erga alios non essent nisi venialia, erga parentes ob circumstantiam personæ ut plurimùm sunt mortalia. Ob hanc culpam Cham filius Noe, patris maledictum incurrit, Gen. 9. quod Deus postea confirmavit, ut posteris hujus culpæ gravitas innotesceret. 2. Si eos percutiant licèt leviter, aut iis minentur; imò si contra eos manum tollant, etsi sine animo percutiendi: in his enim censetur gravis irreverentia ac injuria erga parentes. 3. Si ad sublimem fortunam evecti, parentes ex contemptu agnoscere dedignentur. 4. Si eos in foro externo etiam vero crimine accusent, excepto crimine hæreseos, proditionis, conjurationis in Principem, quod aliter impediri non posset: in his enim ne patri quidem parcere debent propter damnum publicum, quod præ privato averti debet.

III. Liberi tenentur obedire parentibus in iis quæ spectant ad gubernationem domesticam, & ad bonos mores. In his enim subditi sunt parentibus, quorum est regere familiam, & eam bonis moribus imbuere. *Filii obedite parentibus vestris in Domino; hoc enim justum est. Honora patrem tuum, & matrem tuam: quod est mandatum primum in promissione, ut bene sit tibi,* Eph. 6. *Filii obedite parentibus per omnia: hoc enim placitum est in Domino,* Coloss. 3. & Rom. 1. Qui non obediunt parentibus, dicuntur digni morte. Hinc S. Augustin. in titulum Psalm. 70. ait: *Ubi hoc jubet pater quod contra Deum*

non sit, sic audiendus est quomodo Deus, quia obedire patri jussit Deus. Ratio est, quia (ut ait S. Thom. quodlib. 2. art. 9.) *Ad illa se extendit debitum obedientiæ, ad quæ se extendit jus prælationis. Habet autem pater carnalis jus prælationis in filium.* I. *Quidem quantùm ad domesticam conversationem: sic enim est paterfamilias in domo, sicut Rex in regno: unde sicut subditi tenentur obedire Regi in iis quæ pertinent ad gubernationem Regni, ita etiam filii & alii domestici tenentur obedire patrifamilias in his quæ pertinent ad dispensationem domus.* 2. *Quantùm ad morum disciplinam: unde Apost. dicit* Hebr. 12. *Patres quidem carnis nostræ habuimus eruditores: debet enim pater filio non solùm educationem, sed etiam disciplinam. In his ergo filius tenetur obedire patri carnali, & non in aliis.*

Hinc peccant mortaliter liberi, si in re gravi ad mores, vel ad domesticam curam, vel ad pacem & concordiam in familia tuendam, vel ad ejus bona, famam, honorem spectante non obtemperent; & speciatim si contra parentum prohibitionem, improborum societatem, popinas frequentent, aleæ ludum, compotationes vel quidlibet aliud illicitum aut periculosum exerceant; si contra eorum mandatum nolint dare operam litteris aut artibus suo statui congruentibus, si iis inconsultis nubant, vel si filius contra eorum voluntatem ducat uxorem se indignam, vel nolit sine justa causa ducere quam parentes volunt, ob magnum familiæ bonum; si filia contra prohibitionem domo egrediatur, vel sola noctu viros alloquatur, &c.

Non debent autem filii parentibus obedire, cùm aliquid præcipiunt vel vetant contra Dei, vel Ecclesiæ præcepta, aut consilia evangelica. Nam *obedire oportet Deo magis quàm hominibus.* Actor. 5. Neque quoad electionem status, nam hæc pendet à divina vocatione. Debent tamen consensum & consilium petere, non autem sequi, nisi sit consentaneum vocationi divinæ.

Porrò filiusfamilias, si parentes ejus opera non egeant, potest à paterna domo discedere ad discendam aliquam artem honestam statui suo convenientem, vel quærendum aliquod vitæ genus honestum, petita facultate, quam pater ei denegare non potest, ex l. ult. §. *de liber. exhib.*

Nota. Eadem fere ratio est de avo, proavo & quolibet ascendente, respectu nepotis, pronepotis, & cujuslibet descendentis, & vicissim. Nam hi omnes considerantur quasi patres & filii, ascendentes quippe sunt mediati progenitores. *De-lugo.*

Sed an filius cupiens ingredi religionem, tenetur in sæculo remanere, ut parentum necessitati subveniat?

Resp. Affirm. si necessitas sit extrema vel gravis, nec alius possit aut velit iis opitulari, & possit ipse remanendo in sæculo. *Est communis sententia.* Quia subvenire parentibus graviter indigentibus est præcepti divini naturalis: ingredi autem religionem per se est tantùm consilii. At propter opus consilii non est omittendum præceptum, utpote obligatorium.

rium. Imò tum religio cessat esse opus consilii respectu filii, cùm tunc sit ei illicita. Unde Christus, Matth. 5. arguit Pharisæos, quòd suaderent ut eroganda parentibus egenis impenderentur in cultum divinum. Quod verum est, etiamsi filius voverit religionem, nam illud votum solùm est de ingressu religionis, quatenus est opus melius, nec impedit observationem præcepti divini. At ingredi religionem relictis parentibus in gravi necessitate, non est opus melius, & impedit observationem præcepti divini.

Si verò non sint in tali necessitate, ut filiorum obsequio multùm indigeant, possunt prætermisso parentum obsequio filii religionem intrare, etiam contra præceptum parentum. Quia post annos pubertatis quilibet ingenuus libertatem habet, quantùm ad ea quæ pertinent ad dispositionem sui status, præsertim in his quæ sunt divini obsequii; & magis est obtemperandum Patri spirituum ut vivamus, quàm parentibus carnis, ut Apost. dicit ad Hebr. 2. ita S. Thom. 2. 2. quæst. 189. art. 6.

Porrò neque parentibus licet ingredi religionem dum liberi carent necessariis ad sustentationem, vel educationem suo statui convenientem. Nam parentes jure naturali tenentur ea liberis providere; nec licet Deum tentare, ordinaria media omittendo sub spe divini auxilii. S. Thom. loco cit. Nisi sufficienter illis provideant de rebus necessariis ad vitam & statum, & illos per alios rectè instituere possint.

Nota. Nemo tenetur in sæculo remanere propter fratrum, vel sororum aut aliorum propinquorum necessitatem gravem, sed non extremam. Quia nemo tantum iis debet, nec ita strictè tenetur iis subvenire, sicut parentibus; nisi tamen fratres vel sorores sint adhuc sub cura patris aut matris, nam tunc creant vel augent necessitatem ejus: quippe sub necessitate parentis includuntur omnia quæ pertinent ad statum & munus suum, inter quæ præcipuum locum habet conveniens liberorum educatio ac cura. Atque ita ratione parentis sic obligari quis potest erga fratres suos, qui tunc considerantur ut pars ejusdem parentis. *Ita Suarez.*

Sed quid, si filius professionem jam emiserit, an tenetur egredi, ut parentibus succurrat?

Resp. Juxta multos tenetur, si parentum necessitas sit extrema, cui aliter subvenire nequeat, sive illa ante sive post professionem evenerit. Quia in utroque casu æqualiter urget præceptum pietatis, nec minùs sunt illius parentes in uno quam in altero. Ut autem talis egressus sit licitus, requiritur. 1. Ut religiosus petat licentiam, nam hoc exigit debitum subjectionis & recta disciplina; & alioquin oriretur perturbatio communitatis ac scandalum. Sed prælatus tenetur hanc licentiam concedere: quòd si petitam deneget, dicunt posse religiosum egredi, eo quòd prælatus sit irrationabiliter invitus, & aliunde præceptum divinum naturale subveniendi parentibus urgeat. 2. Ut egressus gestet suæ religionis habitum. 3. Ut quamdiu

diu manet in sæculo, servet quoad fieri potest regulas & statuta religionis: nam non desinit esse religiosus. 4. Ut redeat ubi primùm eorum necessitati sufficienter providit: nam cessat causa manendi extra monasterium. At si necessitas parentum sit solùm gravis, non extrema, non tenetur, nec proinde ei licet egredi sine legitima superioris sui licentia: quia religiosus est per professionem traditus religioni & potestati sui prælati. Res autem uni tradita non potest sine ejus consensu alteri concedi, etiam quoad usum, citra necessitatem extremam. Ita *S. Thom. S. Antoninus, & alii multi.*

Quæst. III. *Ad quid superiores & inferiores generatim obligantur erga se invicem?*

Resp. 1. Superiores tum ecclesiastici tum sæculares tenentur procurare bonum subditorum, & eorum malum impedire secundùm potestatem quam habent, & munus quod exerceant erga illos, ex Eccli. 32. *Rectorem te posuerunt? Curam illorum habe.* Et, 1. Timoth. 5. *Si quis suorum curam non habet .... est infideli deterior.* Nam omnis potestas publica ac munus est propter bonum subditorum, & superiores ratione sui officii parentum vicibus funguntur.

Resp. 2. Ut filii erga parentes, ita cum proportione subditi erga superiores quoslibet, debent amorem, reverentiam, & obedientiam, secundùm cujusque potestatem ac munus. Nam (ut docet Catech. Rom. de quarto præcepto) *Præter eos qui nos genuerunt, multi præterea sunt, quos in parentum loco colere debemus, vel potestatis vel dignitatis, vel utilitatis, vel præstantis alicujus muneris & officii nomine.* Idque constat ex Script. & Patribus, 2. Petri 2. *Subjecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum: sive regi quasi præcellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis .... quia sic est voluntas Dei .... Omnes honorate ..... Regem honorificate.* Et, Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, &c. Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal, cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.* Et, Hebr. 13. *Obedite præpositis vestris, & subjacete eis, &c.* Eccli. 7. *Honorifica sacerdotes.*

Hinc graviter peccant inferiores, si superioribus in re gravi ad eorum munus pertinente non obediant; si eos contemnant, vel eorum defectus aliis referant, ut eos odiosos ac contemptos reddant; si illis debita ratione officii non suppeditent, ut decimas ecclesiasticis, tributa principibus, & aliis stipendia, &c.

Quæst. IV. *Quænam sunt obligationes Tutoris & Curatoris?*

Nota. Tutor est is, cui commissa est cura pupilli, & bonorum ejus. Curator est, qui assignatur minori, præcipuè in curam ejus bonorum. In hoc inter se differunt, quòd tutor detur principaliter in curam personæ, & secundariò in curam bonorum impuberis: Curator verò principaliter in curam bonorum, & secundariò personæ puberis.

Resp. Tutor tenetur curam genere pupilli, ejus personam tueri, eum bonis moribus imbuere, & christianè educare per se vel per alios, & dare operam, ut artem

ſibi convenientem addiſcat. Item ejus bona curare, & fideliter ac diligenter adminiſtrare. Nam in hunc finem jure publico conſtituitur, & aſſignatur pupillo loco patris, ideóque ejus vices erga eum gerit. Tutor enim eſt is, qui pupillo datur in defenſionem & curam perſonæ ac bonorum pupilli. Curator verò tenetur rectè ac fideliter bona minoris adminiſtrare, & inſuper ejus perſonam tueri cùm opus fuerit, & educationi ac inſtitutioni invigilare : nam præcipuè aſſignatur in curam bonorum, ſecundariò in curam perſonæ. Quare ſi tutor, vel curator in hoc delinquat, vel graviter ſit negligens, peccat graviter, & tenetur ad compenſationem damni ; quia peccat contra proprium officium ad aliorum commodum ſpectans, proindeque contra juſtitiam.

Hinc tenetur ſtatim inventarium omnium bonorum pupilli & minoris efficere, l. 24. Cod. *de admin. tutor.* Omnia eorum bona, jura & actiones diligenter conſervare, & curare ut ex iis reditus annui percipiantur, bona aliàs peritura vendere, ex mobilibus prædia idonea comparare, ex digeſtis & codice. Quòd ſi neglexerint, vel res pupilli aut minoris in ſuos uſus converterint, tenentur rem ablatam vel amiſſam reſtituere, & compenſare totum lucrum ceſſans ac damnum emergens. Tenentur autem de culpa lata & levi, l. 7. *Cod. de Arbit. tutel.* nam juſtum pretium ſuæ adminiſtrationis exigere poſſunt ; & ſic eorum munus cedit in utilitatem ſuam & aliorum. Peccant etiam, ſi pupillo vel minori dent pecuniam ad uſus malos vel inutiles, cùm ex ſuo officio teneantur fideliter ac utiliter eorum bona adminiſtrare.

Cæterùm pupilli & minores tenentur obedire & reverentiam exhibere tutoribus & curatoribus velut parentibus, quorum locum illi tenent.

Quæſt. V. *Ad quid obligantur domini & famuli erga ſe invicem?*

Reſp. I. Secundùm omnes, domini tenentur, I. Gerere curam ſalutis famulorum & famularum, ex 1. Timoth. 5. *Si quis ſuorum, & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negavit & eſt infideli deterior.* Nam ſunt ipſorum caput, & vices parentum erga eos gerunt : ideóque obligantur cum proportione ad ea, ad quæ parentes erga liberos tenentur. Quare graviter tenentur curare, ut famuli & ancillæ res ad ſalutem neceſſarias calleant, peccata & occaſiones peccati vitent, Dei & Eccleſiæ præcepta ſervent, ſacramenta tempore debito frequentent. Item tenentur bona exempla iis præbere, graviter delinquentes corrigere, & iis invigilare : *Attende domeſticis tuis*, Eccli. 32.

II. Tenentur alimenta congrua præbere, & tempore ſtatuto mercedem juſtam ſolvere. *Domini quod juſtum eſt & æquum ſervis præſtate : ſcientes quòd & vos dominum habetis in cœlo.* Coloſſ. 4. *Non morabitur opus mercenarii tui apud te usque manè.* Levit. 19. *Qui effundit ſanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres ſunt.* Eccli. 34. Nec poſſunt ante terminum elapſum domo dimittere ſine juſta cauſa, quia violarent contractum. Quòd ſi dominus ſine juſta cauſa ſe tenente ex

parte famuli, invitum eum dimittat ante tempus condictum, tenetur ei integrum stipendium dare, perinde ac si toto illo tempore ei serviisset, nisi alteri eo tempore servierit, l. 38. §. *Locati.* Nam conductor pensionem solvere tenetur, quando re vel opera conducta usus non est, ob causam se tenentem ex parte sua. Si verò invito domino & sine justa causa famulus discedat, nihil ei conceditur in foro externo: at in foro conscientiæ debetur ei merces pro rata temporis quo servivit, nisi aliud ferat pactum, vel exitu suo intempestivo damnum domino intulerit, retenta mercede aut illius parte compensandum: quia opera præstita est digna pretio, quo privari non potest in pœnam, nisi ex conventione, vel per sententiam Judicis. *Delugo, & alii.*

III. Tenentur eos non asperè ac superbè tractare, sed benignè tanquam fratres in Christo & cohæredes vitæ æternæ, quos debent sicut seipsos diligere. *Et vos domini eadem facite illis, remittentes minas; scientes quia & illorum & vester dominus est in cœlis; & personarum acceptio non est apud eum.* Ephes. 6. Unde peccant si domesticos contumeliis afficiant, ut si appellent diabolos, canes, &c. si immoderato labore vexent, &c.

IV. Tenentur curare, ut in eorum morbis ac infirmitatibus auxilia temporalia & spiritualia non desint. Juxta multos tamen seclusâ pactione vel consuetudine, non tenentur ex justitia famulis alimenta & stipendium dare toto tempore morbi diuturni. Nam hæc debentur solùm propter operas quotidianas, & conductor nihil tenetur solvere dum re vel opera sibi locata uti non potest, ob causam provenientem ex parte locatoris vel rei locatæ. Item non tenentur solvere impensas pro eorum curatione, nisi sint modicæ, vel nisi versentur in necessitate. Postulat tamen charitas, ut impensas saltem modicas faciant pro eorum curatione & alimentis; & hæc est praxis timoratorum. Imò charitas eos obligat ad gratis præstanda famulis pauperibus, omnia quibus indigent, si ea possint præstare.

V. Tenentur famulos expellere, qui liberos, aliosve domesticos verbis vel moribus pravis corrumpunt, si reprehensione non emendentur. *S. Carol. Instruct. Confess. & Concil. Mediol. III.* Nam tenetur à suis causas & occasiones peccandi amovere.

Porrò cùm famulus vel ancilla justis de causis expellitur, sufficit si pro rata temporis stipendium ei persolvatur. Nam justa causa expellendi famulum rectè censetur impedimentum ex parte locatoris proveniens, ob quod conductor jam ejus opera uti non potest.

Resp. 2. Famuli & ancillæ debent suis dominis amorem, reverentiam, obedientiam & fidelitatem. Ex 1. Timoth. 6. *Servi dominos suos omni honore dignos arbitrentur.* Et, Ephes. 6. *Servi obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri sicut Christo: non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate servientes sicut domino, &c.* ex ad Tit. 2. *Servos dominis suis subditos*

ditos.

ditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes. Itaque tenetur dominis suis eadem præstare cum proportione, quæ filii parentibus: nam domini erga illos parentum vicibus funguntur. Et insuper tenentur ex justitia fideliter servire ac laborare, munus sibi commissum rectè obire, & res sibi creditas diligenter curare ac servare: nam ad hæc præstanda stipendio conducti sunt,& ex contractu oneroso obligantur.

Hinc mortaliter peccant, 1. Si in re magni momenti non obediant. 2. Si peccata ac defectus familiæ aliis referant. 3. Si non bene laboraverint toto tempore designato, & obsequia debita negligenter præstent; & tenentur tum ad restituendum partem stipendii pro rata laboris omissi; nam non habent jus nisi ad stipendium labori & operæ impensæ congruens: tum ad compensandum damnum & lucrum cessans, quia fuerunt injusta illorum causa, cùm sequantur ex omissione diligentiæ ac operæ ex justitia debitæ. Idem dic de aliis operariis conductis. 4. Si de bonis dominorum disponant sine eorum consensu. 5. Si grave damnum inferri permittant, cùm impedire possint; vel videntes inferri taceant, nec moneant dominum, sive illud inferatur ab extraneis (quod certius est, & *ita ferè habet communis gentium sensus*, ait Lessius,) sive à consamulis, etiam in rebus, quarum cura sibi specialiter commissa non est; teneturque illud resarcire in defectum aliorum. Nam famuli omnes tenentur ex justitia non permittere ut damnum hero à quoquam inferatur: nemo enim famulum vel ancillam accipit, nisi cum hoc pacto tacito, ut impediat ejus damnum, si possit. Præterea domestici aliter & magis tenentur impedire damnum heri sui, quàm extranei, qui ad id ex charitate tenentur. Domestici verò, quibus specialiter domus vel alia res commissa est, tenentur insuper magna cura eam custodire, & diligenter invigilare ne quid damni in ea patiatur dominus.

VI. Si ante tempus condictum discedant sine justa causa. Nam ex contractu, ideóque ex justitia tenentur toto illo tempore servire; & sic tenentur resarcire damnum, quod dominus inde patitur, ut si majore pretio alium conduxit, &c. Omnia enim injustitia damnosa parit obligationem restituendi.

Quæst. VI. *Quænam sunt obligationes magistrorum, & discipulorum?*

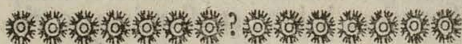
Resp. Inter magistros, pædagogos & discipulos est quodam modo eadem obligatio, quæ inter parentes & liberos. Nam Magistri & pædagogi vices parentum erga discipulos gerunt in iis, quæ ad studia & bonos mores spectant.

Sed speciatim magistri & pædagogi graviter peccant, 1. Si cum non sint idonei nec sufficienter docti ad hoc munus rectè ac utiliter obeundum, illud suscipiant, aut non dimittant, aut se ad illud idoneos non præstent. 2. Si discipulorum progressum in litteris non sedulò promoveant. 3. Si non satis studeant ipsi, ut rectè officio fungantur. 4. Si ex proposito falsa ut vera doceant, vel superstitiosa aut saluti

noxia, 5. Si negligant eos bonis moribus imbuere, nec delinquentes arguant, nec puniant cùm possunt. 6. Si ipsis malum exemplum præbeant. 7. Si improbos, & alios perniciosos ad scholam admittant, vel ex iis non dimittant, ne alios depravent. 8. Si doctoratus, vel licentiatus gradum indignis conferant; nam (ut docent S. Antoninus, Navarr. Sylvest. Sanchez, & alii) est mortalis culpa præsertim in Theologia, Jure canonico & civili, & Medicina, imò etiam videtur in Philosophia. Nam per hoc graviter bono publico nocent, & remp. vel Ecclesiam publico testimonio decipiunt in re gravi: unde fit ut indignis conferantur officia sæcularia, vel beneficia ecclesiastica, cum damno multorum.

Porrò Concil. Later. V. sess. 9. præcipit, ut humaniorum litterarum magistri discipulos, rebus fidei, & præceptis Dei ac Ecclesiæ instruant.

Discipuli peccant, 1. Si magistris & pædagogis non exhibeant honorem ac reverentiam. 2. Si non obediant in rebus ad studia & bonos mores pertinentibus. 3. Si malorum consortium sibi vetitum non vitent. *Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit: amicus stultorum similis efficietur.* Prov. 14. 4. Si libros prohibitos legant. 5. Si à schola absint sine justa causa. 6. Si tempore studiis destinato lusui vacent vel otio. Et quidem mortaliter peccant, si studia notabiliter negligant, tum quia agunt in re gravi contra obedientiam parentibus ac præceptoribus debitam: tum quia se reddunt ineptos ad munus suo statui conveniens in posterum ritè obeundum: tum quia vita otiosa est fons & origo multorum peccatorum, præsertim adolescentibus. Quare non sunt absolvendi, nisi negligentiam suam emendare curaverint.

CAPUT V.

De Obligationibus personarum Judicialium vel Forensium.

In his generatim requiruntur Scientia, Diligentia, Veritas, Fidelitas, & Justitia.

NOta. Qui officium aliquod ad aliorum commodum spectans suscipit, tenetur ex justitia, 1. Ad curandum, ut sua negligentia nemini damnum sequatur. 2. Ad procuranda commoda ejus, cui per officium servit, saltem quantùm commodè potest; & ad diligenter obeunda ea, quæ ad tale munus spectant, & necessaria sunt ad finem, ad quem institutum est. Nam hæc tacitè promittit, & ad ea se obligat, hoc ipso quòd tale munus assumit; & ideo stipendium ei datur. Hinc si munus suum negligat, tenetur damna inde secuta resarcire, & stipendium acceptum restituere pro negligentia.

§. I.

De Judice.

Quæst. I. AD *quid tenetur Judex, ut rectè judicet?*

Resp. 1. Judex (idem dic de Advocato, Medico, &c.) tenetur ex justitia

ſtitia rectè judicare: *Diligite juſtitiam, qui judicatis terram*, Sap. 1. *Juſtifica puſillum & magnum ſimiliter*, Eccli. 5. Ergo tenetur etiam ad ea quæ ad rectum judicium requiruntur, qualis eſt ſcientia legum, conſuetudinum, &c. Debet etiam habere conſtantiam ac virtutem ad hoc munus neceſſariam: alioqui ſe exponit periculo injuſtè judicandi. *Noli quærere fieri judex, niſi valeas virtute irrumpere iniquitates: ne fortè extimeſcas faciem potentis, & ponas ſcandalum in æquitate tua*, Eccli. 7.

Hinc 1. petens aut ſuſcipiens officium Judicis ſine ſufficienti ſcientia & idoneitate, peccat mortaliter: nam voluntariè exponit ſe periculo malè judicandi cum damno aliorum. 2. Judex debita ſcientia carens abſolvi non debet, niſi ſe officio abdicet, vel niſi brevi tempore ſcientiam ſufficientem acquirere poſſit & conetur. Nam nulli licet officium, cujus munia obire nequit, ſuſcipere vel retinere, præſertim cum damno vel periculo proximi. 3. Si judex ex imperitia malè judicet, quamvis putet ſe rectè judicare, tenetur compenſare totum damnum inde litigantibus obveniens, ſive in ſubſtantia litis, ſive in ſupervacaneis impenſis. Nam eſt cauſa injuſta talis damni, quod eſt ei voluntarium ſaltem indirectè, nempe in ignorantia culpabili, ex cap. ult. *de injur.* ibi: *Si culpa tua datum eſt damnum, vel injuria irrogata, aut hæc imperitia tua, ſive negligentia evenerunt, jure ſuper his ſatisfacere te oportet: nec ignorantia te excuſat, ſi ſcire debuiſti ex facto tuo injuriam veriſimiliter poſſe contingere vel jacturam.*

Reſp. 2. Ex communi ſententia, ut judex rectè judicet, præter ſcientiam, debet, 1. Habere jurisdictionem & authoritatem in perſonas judicandas, & in cauſam: alioqui injuriam facit tum partibus, cauſæ illarum ſe ingerendo; tum legitimo judici, ejus poteſtatem & officium uſurpando: quæ uſurpatio judicii ex communi æſtimatione hominum eſt injuria gravis ex genere ſuo, cùm per illam violetur & jus privatorum & authoritas publica. Imò ejus ſententia eſt irrita, cùm careat poteſtate ad judicandum neceſſaria, cap. 4. *de judic.* & cap. 4. *de pœnit.*

Porrò quatuor modis poteſt quis habere poteſtatem judicandi aliquem. 1. Ratione poteſtatis ordinariæ vel delegatæ. 2. Ex conſenſu partium; ut cùm partes ex compromiſſo ſe alicui ſubjiciunt, ut judici, vel ut arbitro. 3. Ratione delicti in ſuo territorio patrati. 4. Ratione rei, de qua contra poſſeſſorem cauſa movetur, ex cap. ult. *de foro compet.*

II. Tenetur judex habere certitudinem ſaltem moralem in cognitione cauſæ: alioqui imprudenter judicaret; & teneretur ad reſtitutionem, ſi ex negligentia cognoſcendi malè judicaret, ex c. ult. *de injur.* cit.

III. Tenetur judicare ſecundùm leges, tum quoad modum procedendi, ordinem & formam judicii, tum quoad ſententiam ferendam & exequendam, ex c. 1. *de conſtit.* & ex S. Ambroſ. in Pſalm. 118. ſerm. 20. *Bonus judex nihil ex arbitrio ſuo facit, ſed juxta leges & jura pronuntiat, ſcitis juris obtemperat, non*

in-

indulget propriæ voluntati: ſicut audit, ita judicat: & ſicut ſe habet negotii natura, decernit. Obſequitur legibus, non adverſatur: examinat cauſæ merita, non mutat. Et ex inſtit. *de officio judic.* ibi: *Ne aliter judicet quàm quod legibus, aut conſtitutionibus, aut moribus proditum eſt.* Nam ad hoc conſtitutus eſt à rep. vel principe. Quare non poteſt quemquam condemnare inauditum & ſine teſtibus. *Clement.* 2. *de ſentent. & re judic.* nec uti poteſt ſcientia injuſtè & contra juris ordinem parta: alioquin injuriam continuaret & augeret. Item nec poteſt ſecundùm omnes, condemnare eum, quem privata ſcientia ſcit eſſe nocentem, ſi juridicè non ſit probatus reus. Quia non habet poteſtatem judicandi niſi ut perſona publica: ergo non poteſt judicare, niſi ſecundùm ſcientiam publicam, quæ habetur per teſtes, legitimaque inſtrumenta & acta.

IV. *In ſumma æquitatem ante oculos habere debet judex*, l. 4. §. de eo quod certo loco. *In omnibus quidem, maximè tamen in jure, æquitas ſpectanda*, l. 90. §. de reg. jur. *Decerne quod juſtum eſt, & judica inopem & pauperum*, Prov. 31. Ut autem juſtitiam in omnibus conſtanter ſervet, memoria ſemper teneat illud, Sap. 6. *Diſcite judices finium terræ .... quoniam data eſt à Domino poteſtas vobis, & virtus ab Altiſſimo, qui interrogabit opera veſtra & cogitationes ſcrutabitur: quoniam cùm eſſetis miniſtri regni illius, non rectè judicaſtis, nec cuſtodiſtis legem juſtitiæ, neque ſecundùm voluntatem Dei ambulaſtis. Horrendè & citò apparebit vobis: quoniam judicium duriſſimum his, qui præſunt, fiet: exiguo enim conceditur miſericordia; potentes autem potenter tormenta patientur.*

V. Quando jus non eſt clarum, tenetur ferre ſententiam ſecundùm opinionem certò probabiliorem in quæſtione tùm juris, tum facti. Nam officium judicis eſt judicare ſecundùm merita cauſæ, & ſententiam, quæ, inſpectis allegationibus & probationibus, æquitati & juri conformior eſt: alioqui eſſet locus acceptioni perſonarum, contra Scripturam multis locis, ut, Deut. 1. *Quod juſtum eſt judicate: ſive civis ſit ille, ſive peregrinus. Nulla erit diſtantia perſonarum, ita parvum audietis ut magnum: nec accipietis cujuſquam perſonam, quia Dei judicium eſt.* Et contra regul. 12. jur. in 6. *In judiciis non eſt acceptio perſonarum habenda.* Hinc Innoc. XI. damnavit hanc propoſitionem. *Probabiliter judico judicem poſſe judicare juxta opinionem minùs probabilem.* Quare judex non poteſt ferre ſententiam ſecundùm judicium aliorum, ſi poſt diligentem & ſinceram veritatis inquiſitionem certus ſit de majore probabilitate ſuæ opinionis: nam tunc certus eſt de obligatione ſecundùm illam judicandi. *Nec in judicio, plurimorum acquieſces ſententiæ, ut à vero devies.* Exod. 23.

Quòd ſi opiniones ſint æque probabiles, & nullus ex litigantibus rem poſſideat, debet rem inter partes ex æquo dividere, vel ejus pretium, ſi dividi nequeat. Nam judex non eſt dominus rei, ſed tenetur ſuum cuique jus tribuere ſecundùm merita cauſæ: ergo uterque cùm æquale jus habeat, debet res æqualiter ei diſtribui; aliàs eſſet acceptio perſonarum.

Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Quando litigantes habent pro se opiniones æque probabiles, potest judex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius præ alio.*

Idem dic de quæstione facti, Judex enim tenetur causam adjudicare parti pro se habenti testimonia, vel instrumenta, aliave argumenta probabiliora, cùm jus probabilius reddant. Luc. 21. §. *de testib.* Quòd si hæ probationes factis sint æquales, æquale jus fundant; ideò æqualiter res est inter eos dividenda, si nemo eam possideat alioqui possessori adjudicanda, cùm in dubio & pari causa melior sit conditio possidentis, ex reg. 65. jur. in 6. In causis verò criminalibus si utrimque appareat æqualis probabilitas, debet reo favere, eum absolvendo, ex reg. 11. jur. in 6. Alioqui se exponeret periculo damnandi innocentem.

VI. Tenetur lites celeriter expedire cap. 2. de sentent. & re judic. ibi: *Jurgantium controversias celeri sententia terminare, & æquitati convenit & rigori.* Nam partes habent jus, ut non sine justa causa differatur judicium. Quare tenetur parti læsæ damna & impensas, quæ ex iniqua dilatione sequuntur, compensare.

VII. Debet habere rectam intentionem, scilicet justitiæ, ita ut nihil agat ex odio, invidia, aliove pravo fine: nam actio licèt ex objecto bona participat malitiam finis.

Ex dictis collige judicem, qui in cognoscenda, vel decidenda causa negligens, aut iniquus fuit, peccare mortaliter contra justitiam, & teneri ad resarcienda parti læsæ omnia damna, cùm fuerit eorum causa injusta.

Quæst. II. *An Judex potest capite condemnare eum, quem certò novit innocentem, si per testes legitimè probetur reus?*

Resp. 1. In tali casu, ex communi sententia, judex tenetur omnes vias inire, quibus possit eum liberare, ut impediendo accusationem, extrahendo judicium, remittendo causam ad superiorem, & apud eum assumendo officium testis, &c. Quòd si his mediis non possit eum liberare, secundùm multos non ei licet talem morte damnare, sed debet jurare se certò cognoscere ejus innocentiam, & potiùs officium dimittere, & quælibet pati. Quia directè innocentem occideret, & quidem ut causa principalis mandando ut occidatur, quod est intrinsecè malum, & contra illud, Exod. 23. *Insontem & justum non occides, quia aversor impium.* Enim verò intrinsecè malum est adimere alicui vitam sine authoritate: sed judex nullam habet authoritatem in vitam innocentis, cùm hæc solius Dei dominio subjecta sit: nec resp. ipsa potest verum innocentem directè occidere, sicut potest directè bonis temporalibus spoliare, ob justam causam ad bonum commune pertinentem, quia habet dominium altum in bona subditorum, non autem in eorum vitam.

Equidem tenetur judex judicare secundùm allegata testimonia; & judicavit ut persona publica, quæ sequi debet scientiam publicam, si nempe judicet. At in casu proposito non potest judicare, condemnando, quia innocentem occidere per se malum est; neque absolvendo, quia juridicè probatur reus.

Idem

Idem dic de mutilatione: quia respub. non potest hanc pœnam innocenti inferre, non enim habet dominium vitæ & corporis suorum subditorum. Quare nec minister justitiæ potest executioni mandare sententiam mortis vel mutilationis, quam certò scit esse iniquam: sicut enim per se malum est jubere occidi innocentem, ita & hæc jussa exequi.

Resp. 2. In causis civilibus, & in iis in quibus agitur solùm de pœnis pecuniariis, ex communi sententia, judex potest judicare secundùm allegata & probata. Quia resp. habet dominium altum bonorum privatorum, vi cujus potest de illis disponere, quando bonum publicum id requirit, ut in hoc casu; ne cum populi scandalo forma seu ordo judiciorum publicorum evertatur ac impediatur; cujus quidem observatio necessaria est ad pacem & quietem reip. Nam iniqui judices possent impunè contra allegata & probata, prætextu scientiæ privatæ, jus recusare iis quibus vellent. Deinde nemo civium meritò potest ægrè ferre aut queri sibi injuriam esse factam à judice per talem sententiam; cùm videat se ab illo juvari non posse, neque par esse ut judex potiùs officium deserat, quàm sententiam ferat. Denique innocens potest hæc bona postea recuperare. Tenetur tamen judex in hoc casu priùs omni industria curare, ut falsitas detegatur, vel ut processus impediatur, imò remittere causam ad superiorem, si fieri possit sine detrimento boni communis.

Quæst. III. *An peccat & tenetur ad restitutionem Judex, qui reum condemnat ex cognitione injustè extorta?*

Resp. Affirm. *Ita Covarruv. Sot. Gomez, Lessius, Sanchez, Delugo, & alii.* Quia injuriam quam fecit, notitiam injustè extorquendo, continuat hac utendo, & dat injustè causam damni, quod ex illa sequitur. Præterea confessio injustè extorta est injusta, & sic nullum dat jus; nec ex ea procedi potest, cùm injustum sit medio injusto uti.

Confessio autem criminis injustè extorquetur. 1. Si Judex reum interroget, nulla præcedente infamia, vel semiprobatione, aut sine indiciis competentibus. 2. Si tormentis vel eorum metu elicuit confessionem sine indiciis sufficientibus ad torquendum. Nec refert quòd confessio fuerit postridie ratificata; quia cùm fuerit irrita, nulla est ratificatio ex ea orta. 3. Si persona non poterat torqueri ob ætatem, vel infirmitatem, vel privilegium ac dignitatem. 4. Si dolo, v. gr. promissione impunitatis inductus est reus ad confitendum, nam tunc ei facta est injuria.

Quæst. IV. *An licet Judici munera à partibus accipere?*

Resp. 1. Non licet Judici quidquam accipere pro ferenda sententia sive justa, sive injusta. Non pro justa: quia ex justitia eam debet, & sic venderet quod suum non est, sed quod alteri debitum est; & acciperet contra jus quod alter habet ut jus suum obtineat sine suo sumptu. Ideóque sic accepta restituere tenetur, cùm nullum habeat titulum retinendi, non enim hæc liberaliter & omninò voluntariè do-

nantur, ſed ad vexationem injuſtam redimendam. Neque pro injuſta, ut patet: nam (ut ait S. Auguſt. epiſtol. 54.) *Cum judicia & teſtimonia, quæ nec juſta & vera vendenda ſunt, iniqua & falſa venduntur, multò ſceleratius utique pecunia ſumitur, quia ſceleratè etiam quamvis à volentibus datur.* Et ſic accepta reſtituere tenetur, quia accipiendo injuſtè agit contra officium; & Clerus Gallican. ann. 1700. oppoſitum damnavit. Spectato autem ſolo jure naturali, & ante omnem ſententiam reſtitutio fieri debet ei qui dedit, juxta illud S. Auguſtini epiſt. cit. *Recipe quod mihi, dum tibi malè adeſſem, dediſti.*

Reſp. 2. Neque licet Judici munera liberalia, & ſponte ac ſine ullo onere oblata à partibus accipere: quia id prohibetur jure communi humano, laicis, l. 18. §. *de offic. Præſid.* & l. 6. §. *de offic. Proconſ.* & *Authent. Ut Judices ſine quoquo ſuffragio:* Eccleſiaſticis verò, cap. 10. *de vit. & honeſt.* & cap. 11. *de reſcript. in 6.* Immo, ut docet Delugo, etiam jure naturali, ſi munus ſit magni momenti, tum ob ſcandalum, tum ob periculum morale pervertendi juſtitiam, quod quisque vitare tenetur: nam moraliter loquendo fieri non poteſt, ut ob donum illud non propendeat in favorem donantis; idque judicari debet à communiter contingentibus. Hinc illud, Deut. 16. *Non accipies perſonam, nec munera: quia munera excæcant oculos ſapientum, & mutant verba juſtorum. Juſtè quod juſtum eſt, perſequeris,* Et, Eccli. 20. *Dona excæcant oculos judicum.* Adde quòd dans, ſæpè non det omnino ſponte ac liberaliter, ſed quia timet ne judex alioqui pius faveat parti adverſæ, aut moras trahat, ſicque dat pro actu ex juſtitia debito. Cùm autem diſſentiant Doctores circa obligationem reſtituendi ante omnem ſententiam munera ſponte ac liberaliter, nec ad vexationem injuſtam redimendam donata; confeſſor debet ſemper judicem obligare ad talem reſtitutionem: tum quia fortè ad eam jam tenetur ex conſcientia; tum quia tali pœna dignus eſt, & per eam avocandus eſt à relapſu.

Nota. Sunt qui excipiunt leviora munuſcula, in quibus corruptionis periculum abeſt, quæ ex urbanitate offeruntur, nec niſi quaſi inurbanè recuſarentur. Quia ceſſat ratio prohibitionis; & l. 18. §. *de offic. præſid.* & cap. 11. *de reſcript. in 6.* Judex delegatus poteſt recipere *eſculentum, vel poculentum mera liberalitate oblatum, quod paucis conſumi poſſit diebus.* Sed multi docent judices ſæculares nihil omnino poſſe à partibus recipere, eo quòd leges digeſt. correctæ ſint per jus authenticorum, quo prohibetur judicibus univerſaliter munera accipere. Auth. *Ut Judices ſine quoquo ſuffragio.*

Quæſt. V. *Quid Judici ſervandum circa Inquiſitionem?*

Nota. Triplex eſt Inquiſitio. Prima Generalis, quando in Genere quæritur an leges ſerventur. Secunda Specialis, cùm de certa perſona & certo crimine inquiritur. Tertia Mixta, cùm inquiritur generatim de perſona, & ſpecialiter de crimine, vel econtra.

Reſp.

Resp. 1. Judex & Magiſtratus nulla data occaſione ex ſuo officio poteſt ac debet facere inquiſitionem generalem, ex cap. 1. *de offic. Judic.* Quia ex officio tenetur proſpicere bono communi, occaſiones criminum tollendo, crimina puniendo in aliorum exemplum, & aliunde nemini fit injuria.

Resp. 2. Quando crimen eſt publicum, ſed author ignoratur, Judex debet quærere in genere quis patravit: nam id exigit bonum publicum: alioqui ſceleſti homines ſpe impunitatis invaleſcerent, & crimina multiplicarentur.

Resp. 3. Non licet Judici contra aliquem facere inquiſitionem ſpecialem tendentem ad punitionem, niſi præceſſerit infamia, vel ſemiprobatio, vel aliquid quod juſtam det cauſam, ex cap. 21. & 23. *de Accuſat.* & eſt communis ſententia. Nam per illam inquiſitionem quis ſuſpectus & infamis redderetur.

Quæſt. VI. *Quænam requiruntur ad ſubjiciendum torturæ reum?*

Resp. 1. Ex communi ſententia, illæ torturæ ſunt injuſtæ, quas ſuſtinere eſt reo moraliter loquendo impoſſibile, ſpectatis viribus & complexione. Unde non poteſt Judex ex confeſſione ſic extorta procedere. Peccat etiam graviter, ſi non priùs alias omnes mitiores detegendæ veritatis vias tentet, quàm torturæ ſubjiciat; cùm hoc ſit poſtremum medium in defectum aliorum, damnoſum & valde periculoſum.

Resp. 2. Ad torquendum reum, qui jure non prohibetur torqueri, ex communi requiruntur probationes vel indicia de commiſſo gravi crimine, digno pœna mortis, tali medio & cruciatui congruentia; ita ut ſola confeſſio rei ad plenam probationem deeſſe videatur. Nam tortura inſtituta eſt ad ſubſidium probationis, cùm argumenta & indicia ſunt valdè magna, necdum tamen ſufficientia, ut ſic plena probatio eliciatur.

Porrò prohibentur torqueri, niſi in criminibus exceptis, viri illuſtres, vel in magna dignitate conſtituti, Doctores, milites, ſenes, impuberes, prægnantes, & nondum confirmatæ à partu.

Resp. 3. Semel tortus, ſi nihil eſt confeſſus, non poteſt iterum torqueri, niſi nova criminis indicia ſuperveniant, quia per torturam priora eliſit. Si verò crimen in tortura faſſus, extra eam revocet coram judice, repetitur tortura: quia per talem revocationem indicia non ſunt eliſa, & alioqui tortura ſemper eſſet inutilis. Si verò, tertiò tortus ac confeſſus, tertiò retractet, abſolvendus eſt: quia præſumendum eſt vi tormentorum coactam fuiſſe confeſſionem falſam. Excipiunt aliqui, niſi indicia ſint graviſſima, quæ violentam præſumptionem pariant crimen malitiosè à reo negari.

Quæſt. VII. *An ſententia Judicis obligat in conſcientia?*

Resp. 1. Sententia juſta ſemper per ſe obligat in conſcientia. *Eſt communis ſententia.* Quia eſt præceptum legitimum ſuperioris, & uſus poteſtatis legitimæ, cui qui reſiſtunt, Dei ordinationi reſiſtunt, & ſic ipſi ſibi damnationem acquirunt.

Resp.

Resp. 2. Secundùm communem, ſententia certò injuſta per ſe non obligat. 1. Si conſtet niti falſa præſumptione, ut falſis probationibus, quamvis lata ſit ſecundùm allegata & probata. Quia nulla eſt, cùm nitatur falſo fundamento, ideóque nullo: neque enim judex habet poteſtatem diſponendi de juribus & bonis aliorum, ſed ſolùm reddendi unicuique jus ſuum, & declarandi quid cuique debitum ſit. Nec bonum exigit, ut privati amittant reipſa jus ſuum per ſententiam injuſtam. Præterea cùm ſententia ſit actus juſtitiæ, cujus eſt ſuum cuique tribuere ad æqualitatem; non valet, nec obligat ſi veritati juſtitiæ non conformetur. 2. Si ſit injuſta ex omiſſione debiti ordinis juris quoad eſſentialia, & formæ judicialis: quia judex non habet poteſtatem ferendi ſententiam, niſi ſervato juris ordine. *Injuſtum judicium non eſt judicium*, ait S. Thom. 2. 2. quæſt. 70. art. 4. ad 2. Hinc qui per inquam ſententiam, quam ſciebat eſſe injuſtam, accipit bona alterius, tenetur ſemper ea reſtituere, nec unquam præſcribere poteſt. Quia ſunt aliena, & poſſeſſor malæ fidei nunquam præſcribit: imò tenetur impenſas & damna compenſare. Qui verò bona fide aliquid accepit per ſententiam injuſtam, quam putabat juſtam, ſi ante tempus præſcriptioni requiſitum, cognoſcat fuiſſe injuſtam, reſtituere tenetur accepta, non tamen impenſas nec fructus bona fide conſumptos, ſaltem ſi iis non ſit factus ditior. Quòd ſi ea poſſedit bona fide toto tempore ad præſcribendum ſufficienti, non tenetur reſtituere, quia legitimè præſcripſit.

Sententia tamen injuſta ſervanda eſt, quantùm requiritur ad vitandum ſcandalum, perturbationem, & incommoda graviora. Nec licet per vim ſe defendere contra judicem, & ejus miniſtros, cùm ſervatus eſt juris ordo: quia judex habet jus exequendi ſententiam, quam ſervato juris ordine tulit. Imò nec id licet in praxi, ſi non ſervatus ſit, quando inde perturbatio vel ſcandalum ſecuturum eſt, ut plerumque fit.

Quæſt. VIII. *Ad quid tenetur Judex circa pœnæ impoſitionem?*

Reſp. Ex communi ſententia, ſi lex pœnam imponit, tenetur judex facta ſufficienti probatione crimen declarare, & pœnæ per legem impoſitæ executionem procurare: ſi verò lex minetur tantùm pœnam, tenetur judex eam imponere, & executioni incumbere. Nam judex eſt miniſter & executor juſtitiæ à principe vel rep. conſtitutus, ad curandum ut ſerventur leges, & puniantur crimina; unde ex officio ei incumbit cuſtodia & executio legum, & punitio criminum. Quare non poteſt remittere pœnam lege ſtatutam, niſi in caſibus jure expreſſis aut conſuetudine receptis: nam inferior non poteſt diſpenſare in lege ſuperioris. Præterea eſt contra bonum commune, quòd delicta maneant impunita, aut non ſatis punita; nam eſt moralis occaſio ut multiplicentur. Imò Ipſi ſupremo principi non licet condonare crimina niſi aliquando ex juſta cauſa, alioqui occaſionem præbe-

beret

beret patrandi crimina, & iis cooperaretur, cùm maxima peccandi illecebra sit impunitas, sicque magnum reig. damnum inferret. Judex verò ne quidem potest minuere pœnam, etiamsi actor consentiat, nisi quando delinquentis ætas, infirmitas, vel modus delinquendi gravitatem criminis minuens, aut justa aliqua ratio id postulet, vel id ad bonum commune dictat epichia. Item non ei licet, saltem ordinariè, augere pœnam lege statutam, alioqui injuriam inferret reo, à quo majorem pœnam exigeret, quam ex lege deberet: nam lex pœnam statuens, eo ipso judicis potestatem restrinxit, ne graviorem imponeret. Aliquando tamen potest augere pœnam propter extraordinarias circumstantias, quæ crimen multùm aggravent, ut si crudelissimo genere mortis patratum fuisset homicidium, &c. Quia lex statuens pœnam, loquitur de delictis ordinariis, seu ordinario modo patratis, nec excludit judicis providentiam, quantùm ad bonum commune, & aliorum exemplum necessaria est.

§. II.

De Accusatore.

NOta. Accusator & denuntiator inter se differunt. Nam accusare est deferre crimen judici ad vindictam ob bonum commune, cum obligatione crimen probandi: denuntiare verò est deferre crimen præcipuè ad emendationem rei, vel ob bonum commune, sine obligatione illud probandi.

Quæst. I. *An & quis tenetur accusare vel denuntiare?*

Resp. Ex communi sententia, qui ad hoc deputati sunt, vel stipendium accipiunt à rep. ut fiscalis, & custodes ac vigiles tenentur ex justitia deferre crimen, ac proinde ad damna ex omissione delationis secuta. Item custodes agrorum, nemorum, &c. saltem quantùm necesse est ad vitandum damnum domini, vel illatum resarciendum: nam ad id tenentur ex officio; & contractus, seu quasi contractus intercedit inter eos & remp. seu communitatem, ut ad id teneantur. Alii verò privati accusare seu potiùs denuntiare tenentur, etiam circa superioris præceptum, quando crimen est noxium reip. & adhuc pendet in futurum, vel continuandum putatur, ut hæresis, proditio, falsæ monetæ fabricatio, crimen læsæ majestatis, veneficium, publicum latrocinium, &c. Nam quisque tenetur, etiam cum proprio damno, malum communitatis avertere quantùm potest: pars enim tenetur etiam cum proprio detrimento prospicere incolumitati totius. Item cùm id necessarium est ad avertendum grave damnum innocentis: nam charitas obligat ad impediendum grave malum innocentis, dum sine nostro gravi incommodo possumus, quamvis inde malum impendeat reo, quia innocens præferri debet voluntariè nocenti. *Libera eum qui injuriam patitur de manu superbi.* Eccli. 4. Nec nunc præmitti debet secreta monitio, nisi certò constet per eam malum impeditum iri. Nam in re tanti momenti

menti eligi debet id quod tutius est bono publico vel innocenti: facile enim posset talis privatim monitus simulare pœnitentiam, & occultè exequi quod statuerat; & quisque jure naturali obligatur ad defendendum innocentem ab injuria hominis nocentis, etiam cum aliquo damno nocentis, qui sibi illud imputare debet, cùm aliter ejus injuria impediri nequit.

Qui crimen probare nequeunt, non debent accusare: quia *ad hoc nullus tenetur quod non potest debito modo perficere*, ait S. Thom. quæst. 68. art. 1. Sed tunc debet admonere eos, qui malum impendens avertere possunt; & si hæc monitio sufficiat ad impediendum damnum, non nominata persona à qua illud imminet, non licet eam nominare. Quia neminem licet sine necessitate lædere in fama aut aliis bonis, præsertim privata authoritate.

Sed si delictum sit occultum, & probari possit, sed ex eo non impendeat damnum, & speretur proximus emendandus privatis monitis, & ad debitam satisfactionem inducendus; an privato licet eum accusare, non præmissa monitione secreta?

Resp. Juxta multos non licet: quia sine justa causa infamaretur proximus, & hoc saltem repugnat charitati. Sed S. Thom. in 4. dist. 19. art. 3. quæst. 1. ad 4. postquam horum sententiam retulit, addit: *Vel dicendum secundùm alios quòd in accusatione non agitur ad emendationem peccantis, sed ad bonum commune, scilicet justitiam conservandam per punitionem delinquentis. Et ideò accusatio in judicio bona conscientia potest fieri, etiamsi monitio non præcedat: Nec est contra præceptum Domini quod intelligitur, quando agitur ad emendationem peccantis.*

Quæst. II. *An accusator aliquando tenetur desistere ab accusatione?*

Resp. Tenetur quando deprehendit accusatum esse innocentem; vel cùm crimen incipit esse dubium, & tale remanet post diligentem veritatis inquisitionem; vel cùm videt se probare non posse: tunc enim injuriam inferret, si pergeret in accusatione; nam quisque jus habet ne accusetur crimine falso, aut dubio, aut etiam vero, quod probari nequit, nam frustra accusaretur, & sic sine causa ei inferretur infamia.

§. III.

De Testibus.

SUppono ad legitimam & plenam in judicio probationem regulariter requiri & sufficere duos testes, ut constat ex omnium sententia & praxi, & ex Matth. 18. *In ore duorum vel trium testium stet omne verbum.*

Dico, *regulariter;* nam aliquando unus sufficit, ut ad impediendum matrimonium cap. 27. *de sponsalib.* Item ad leviores pœnas: unde ex testimonio publici custodis mulctari solent furantes ligna in sylva communi, & in religionibus leves pœnitentiæ imponi solent ex unius testimonio: quia in iis ita expedit facere ad bonum commune.

mune.

mune. *Ita Delugo.* Aliquando verò duo teſtes non ſufficiunt, ut in teſtamentis, &c. Teſtes autem debent ſenſu externo percepiſſe id, de quo teſtantur, & de eodem facto cum iiſdem circumſtantiis deponere, & eſſe omni exceptione majores, hoc eſt, contra quos nihil jure opponi poſſit, cur non ſint ad teſtificandum admittendi.

Sunt autem aliqui qui jure rejiciuntur, nimirum. 1. Servus. 2. Mulier jure canonico in criminalibus, ſed in jure civili in omni cauſa admittitur. 3. Minor 20. annis in criminalibus, in civilibus autem impubes. 4. Inimicus. 5. Conſanguinei, & domeſtici actoris, exceptis quibusdam caſibus apud Leſſium. 6. Infames. 7. Perjuri. 8. Socii criminis. 9. Perſona vilis & inops, de qua ſuſpicio eſt facilè poſſe corrumpi, ſecùs ſi honeſta ſit. 10. Delirus & ſemifatuus. Ex quibus tamen ii, qui ſolo jure poſitivo ſunt ad teſtificandum inhabiles, poſſunt admitti in criminibus exceptis, ut hæreſi, crimine læſæ majeſtatis, falſæ monetæ, maleficio, furto famoſo, &c. item quando delictum eſt commiſſum eo tempore & in eo loco, ubi copia teſtium haberi nequit, ut in campo, ſylva, cubiculo, nocturno tempore.

Quæſt. I. *An & quando quis tenetur teſtificari?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, eſt obligatio ſub mortali. 1. Cùm hoc neceſſarium eſt ad avertendum grave malum impendens ſpirituale vel temporale publicum vel privatum innocentis, quamvis id non requiratur à judice. Nam tunc tenemur denuntiare, ut dixi, & charitas graviter obligat ad proximum ab injuſto damno liberandum, & ad damnum injuſtum proximi impediendum. Ita S. Thom. 2. 2. quæſt. 70. art. 1. addens: *Si ejus teſtimonium non requiratur, tenetur facere quod in ſe eſt, ut veritatem denuntiet alicui, qui ad hoc poſſit prodeſſe. Dicitur enim in Pſ. 81. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate;* & Proverb. 24. *Erue eos qui ducuntur ad mortem... Super his verò quæ pertinent ad condemnationem alicujus, non tenetur aliquis ferre teſtimonium, niſi cùm à ſuperiore compellitur ſecundùm ordinem juris. Quia ſi circa hoc veritas occultetur, nulli ex hoc ſpeciale damnum naſcitur; vel ſi immineat periculum accuſatori, non eſt curandum: quia ipſe in hoc periculum ſponte ſe ingeſſit. Alia autem ratio eſt de reo, cui periculum imminet, eo nolente.* Si tamen accuſator ex obligatione accuſarit, v. gr. quia crimen reip. vel religioni directè perniciosum erat, qualis eſt hæreſis, conſpiratio contra principem: tunc debet ejus damnum vera teſtificatione averti.

2. Poſito præcepto ſuperioris, vel judicis, exceptis caſibus mox dicendis. Nam omne præceptum juſtum obligat in conſcientia, & bonum commune id exigit; alioquin enim crimina ſæpiùs impunita manerent, & juſtitia non poſſet adminiſtrari, cum gravi reip. detrimento.

Porrò ſecundùm multos teſtis legitimè interrogatur, ideoque tenetur teſtificari, quoties præceſſit vel accuſatio, vel denuntiatio, vel querela ab alio porrecta; nec ad hoc requiritur

(licet à fortiori sufficiat) infamia delinquentis, aut semiprobatio, aut indicia, sicut requiritur ut reus ipse legitimè interrogetur. Quia bonum commune postulat ut judex habeat tunc jus interrogandi: nam alioqui nunquam posset puniri crimen certum, cujus author est occultus; & sic plurima crimina forent impunita; quod est contra bonum publicum. Plus autem requiritur, ut quis teneatur testari contra seipsum, quàm contra alium extraneum; potestque facilè haberi semiprobatio absque confessione rei, quæ vix ac ne vix quidem habetur absque testimonio testis.

Resp. 2. Etiam posito præcepto & monitorio, non tenentur ex communi sententia testari nec deferre. 1. Qui rem norunt ex confessione sacramentali. 2. Qui rem accepit sub secreto naturali, consilii, vel auxilii petendi causa, ut Advocatus, Theologus, Medicus, Obstetrix, Chirurgus, &c. Nam tunc est obligatio naturalis servandi secreti: alioqui peccatores à consilio petendo averterentur; unde desperatio & multa mala sequi possent; nec tunc est intentio judicis ut reveles, cùm bonum publicum & conservatio societatis civilis exigat secretum servari. Excipe nisi testificatio necessaria sit ad avertendum imminens grave damnum communitatis; vel privati innocentis; tunc enim teneris aperire secretum etiam juratum, quod tunc non obligat, cùm sit de re illicita. Nam quisque tenetur, saltem ex charitate, impedire grave damnum publicum, vel privatum innocentis, qui reo præferendus est. *Ita com. cum S. Thom.* Alii autem qui delictum viderunt, vel ab aliis audierunt, & postea jurant non revelaturos, tenentur obedire præcepto, etiamsi non agatur de damno aliorum avertendo; nam qui secluso juramento vel promissione tenentur revelare, adhuc tenentur non obstante juramento, quod tunc non obligat, cùm sit de re illicita & contra jus superioris. 3. Qui rem accepit à viris non fide dignis, quia hæc testificatio nullam in judicio faceret fidem. 4. Si scias alterum non peccasse mortaliter: nam mens judicis est inquirere de delicto graviter culpabili. 5. Si ex tua testificatione tibi vel tuis immineat grave damnum, nisi bonum publicum eam exigat, vel nisi privatum damnum alienum impediendum tuo longè prævaleat, ita ut secundùm regulas prudentiæ & charitatis tenearis illud subire. Nam leges humanæ ordinariè non obligant cum gravi nocumento seu damno. 6. Pater, filius, maritus, uxor, fratres, sorores, consanguinei vel affines delinquentis usque ad secundùm gradum juxta aliquos, & juxta plures usque ad quartum, ex cap. *Si testes* 4. *q.* 3. referente legem Jul. 4. §. *de testib.* tum quia bonum commune requirit, ut conservetur pax, & vitentur odia ac dissensiones in familiis: tum quia ordinariè id fieri nequit sine gravi damno revelantis ob conjunctionem. Excipe semper crimina læsæ majestatis, hæresis, veneficii: aliave, quæ communitati grave damnum afferrent, nisi revelarentur.

An autem famuli ac domestici eximan-

mantur à testimonio ferendo contra dominum, controvertitur. Sed in hoc standum est praxi fori contentiosi, in quo si illorum exceptio non admittatur, testari tenentur.

7. Quando per mandatum intenditur solùm emendatio rei, vel satisfactio partis læsæ, qui novit crimen, non debet illud aperire ante præmissam monitionem, nisi constet non profuturam. Nam præceptum correptionis fraternæ tunc urget; & cùm sit juris naturalis ac divini, ejus obligationem tollere nequit præceptum humanum. Quòd si reus monitus resipuit, & satisfecit, non licet eum denuntiare. Quia diffamaretur proximus sine justa causa; nec superior censetur velle tunc revelationem, cùm jam ejus intentioni satisfactum sit. Si verò judex intendat punitionem, secundùm multos tenetur subditus reum patefacere etiam post ejus emendationem: quia bonum commune id exigit; alioqui enim crimina sæpe manerent impunita, & sic in perniciem reip. multiplicarentur.

8. Monitorium non obligat ad revelationem ipsum authorem criminis, nec cooperatores; possunt tamen per censuras compelli ad satisfaciendum parti læsæ.

9. Si crimen per illatam injuriam, v. gr. litteras aperiendo, cognovisti: quia hæc injuria conventioni de secreto servando æquivalet, nullum jus ex injuria oritur tibi.

Nota. Qui intra tempus in monitorio præscriptum non revelavit, cùm debuisset; peccavit mortaliter, & excommunicationem latam contrahit, teneturque quàm primum commodè poterit, revelare, si hoc adhuc prodesse potest. *Est communis sententia*. Quia non cessat obligatio cessante termino, quando terminus non ad finiendam obligationem, sed ad eam sollicitandam apponitur, quod hìc fit. Et talis adhuc manet in peccato inobedientiæ, & potest obedire præcepto: ergo tenetur.

Quæst. II. *Quandonam testis peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem?*

Resp. In his casibus. 1. Si affirmet ut verum id quod non certò novit. 2. Si dum testari tenetur, occultet se ne interrogetur. 3. Si judici legitimè interroganti non obediat. 4. Si veritatem occultet, cap. 1. *de crim. fals.* 5. Si pro dicenda veritate pretium accipiat; non tamen pro labore itineris, impensis, vel lucro cessante. 6. Si falsum testetur, quod est grave scelus, ex Proverb. 6. *Sex sunt quæ odit Dominus .... testem fallacem*, & cap. 21. *Testis mendax peribit*. Præter perjurium peccat contra justitiam, & tenetur resarcire omnia damna inde secuta; imò & revocare testimonium cum pari suo damno, & periculo etiam vitæ, si accusatus de ea periclitetur, & retractatio putetur profutura. Quia per injuriam est causa efficax periculi & damni alterius; & in damno æquali melior est conditio innocentis, ejusque potiùs habenda ratio. Hinc etiam qui alium induxit ad falsum testimonium, tenetur ex justitia eum monere, ut illud revocet: quòd si noluerit, tenetur qui induxit, rem totam aperire judici, etiam cum periculo vitæ, si innocens illud subeat, & spes sit retra-

ctationem profuturam; quia est causa injusta talis periculi & damni.

Porrò testis, qui bona fide testificatus est falsum, tenetur ex justitia suum testimonium retractare, si ex eo sequatur damnum alteri. *Ita Molina, Lessius, Delugo, & alii.* Quia quisque tenetur ad procurandum, ne ex sua actione sequatur aliis damnum injustum.

Peccant similiter contra justitiam, & tenentur de damno, qui falsa instrumenta conficiunt, aut vera adulterant, & iis ad pervertendum judicium utuntur. Item qui aliquam scripturam, vel syngrapham aut apocham adulterat, peccat mortaliter etiamsi ista fiant ad manifestam injuriam propulsandam, & suum jus certum recipiendum; quia ista faciens decipit remp. in re gravi, ac nocet publicæ fidei: unde id graviter legibus vetitum est. Hoc tamen casu non tenetur ad restitutionem, cùm habeat jus certum ad rem hac via acceptam. Idem dic de eo, qui scripturam publicam amisit, si pro sua indemnitate aliam similem efficiat: nam ejusmodi scripturarum falsificatio est valde perniciosa reipublicæ, cujus maximè interest, ne falsificentur scripturæ, vel sigilla publica: alioqui magna ex parte periret fides actuum publicorum, si hoc licitum esset. Quare lex id vetans, cùm justa sit & in materia gravi, graviter obligat.

Quæst. III. *An tenetur ad restitutionem, qui à judice etiam in generali citatus se occultat, vel testimonium fraude declinat, vel veritatem reticet?*

Resp. Communior sententia asserit. Quia resp. imponit onus ac officium ferendi testimonium post citationem; & sic qui aliquid scit, tenetur ex officio sibi imposito tanquam publica quædam persona veritatem testari: sicut qui à rep. invitus constitueretur judex, teneretur ex justitia judicare. Præterea lex ac justum præceptum judicis tribuit actori ac reo jus ad testimonium alterius, sicut sententia justa tribuit jus ad bona alterius. Alioquin quilibet sæpe frustra jus haberet implorandi authoritatem judicis. Quare si testis veritatem taceat, injuriam facit, & sic tenetur resarcire damnum inde parti læsæ secutum.

Item qui subtrahit, supprimit, lacerat, vel tradere renuit instrumenta alteri profutura ad suum jus obtinendum, tenetur damnum restituere, cap. *Si quis* 12. quæst. 2. etiamsi sit in favorem adversarii, ex cap. 4. *de test. cogend.* ubi Alexander III. ait: *Quòd nemo debet adversario instrumenta subtrahere: & quòd tam ille qui subripit instrumenta, quàm qui adversario parem advocationis copiam subtrahit, iniquam ostendit à se litem foveri, & experiri debet in se judicis authoritatem elusam.*

Quòd si fugias vel te occultes antequam citeris ad testificandum, juxta multos peccas etiam contra justitiam, & teneris ad restitutionem. Sed hoc negant alii, eo quòd jus, quod oritur parti ex tuo testimonio, procedat ex solo præcepto, & præceptum non obliget antequam impositum sit. Peccas tamen, saltem contra charitatem; nam hæc obligat ad impediendum grave damnum injustum proximi, cùm

potest

poteſt impediri, ſaltem ſine gravi noſtro damno.

§. IV.

De Reo.

Quæſt. I. AN *reus tenetur fateri veritatem?*

Reſp. 1. Si reus non interrogetur legitimè ſeu juridicè, non tenetur fateri ſuum crimen, ſed poteſt judicem eludere, absque tamen mendacio. Quia judex non habet jus interrogandi nec obligandi reum, niſi cùm procedit juridice. Ut autem interrogetur juridicè ſeu ſecundùm ordinem juris, requiritur ut præceſſerit vel infamia, vel indicia competentia, vel ſemiplena probatio ſeu aſſertio unius teſtis omni exceptione majoris, ex cap. 21. & 24. *de accuſat.* Quamvis juxta multos ad interrogandos teſtes ab accuſatore productos ſufficiat accuſatio. Quare judex debet reo aperire ſtatum cauſæ, probationes, indicia, teſtes, ut ſciat ſe juridicè interrogari; & ut ſi quid contra habeat, poſſit opponere.

Reſp. 2. Reus à legitimo judice juridicè interrogatus, tenetur ſub mortali apertè veritatem & crimen ſuum fateri, etiamſi morte plectendus ſit, alioqui eam vitaturus. Ita S. Thom. 2. quæſt.69.art.1. Covarruv. Cajetan. Navarr. Sot. Toletus, Azor, Leſſius, Sanchez, Layman, Turrian. eſtque communis ſententia, teſte Delugo, contra alios docentes non teneri, ſi aliàs ſit ſpes evadendi, ſecùs ſi abſit.

Prob. Quia judex in hoc caſu habet jus interrogandi, & exigendi veritatem ob bonum publicum: ergo reo ineſt obligatio eam fatendi, facitque contra jus judicis, authoritatem & juſtitiam publicam ſi eam occultet. Nam jus in judice ad interrogandum reum, exigendamque ab eo veritatem, & obligatio in reo ad illam clarè detegendam, ſunt duo correlativa, quorum unum ſine alio eſſe nequit. Et verò ſi reus non teneretur veritatem fateri, non poſſet juſtè torturis adigi ad eam confitendam, cùm iniquum ſit torturis compellere aliquem ad id, ad quod non tenetur. Præterea quisque ſub mortali tenetur ſuperiori legitimè præcipienti obedire in re gravi, at judex eſt ſuperior, & legitimè præcipit, dum ſecundùm juris ordinem interrogat reum. Unde Catech. Rom. de octavo præcepto ait: *De reis autem & ſontibus vult eos Deus verum confiteri, cùm ex judicii formula interrogantur.* Jam verò præceptum humanum juſtum, cui per ſe conjunctum eſt periculum mortis, obligat cum tali periculo, alioqui nunquam per ſe obligaret. Item præceptum humanum obligat cum periculo vitæ, dum fit ad bonum commune grave & neceſſarium. Bonum autem commune exigit, ut crimina puniantur, & ut reus juridicè interrogatus verum fateatur: alioqui ſæpe judicia eluderentur cum magno reip. damno, & multa crimina impunita manerent, unde facilè pullularent. Et diſcrimen eſt inter reum & teſtem: quòd hic ſit innocens, non ille.

Neque dicas judicem habere jus præcipiendi reo ad mortem condemnato, ne fugiat è carcere, & tamen

reo

reo licet fugere. Nam si judex habet jus reo hoc præcipiendi, & revera præcipiat, tunc non licet reo fugere; quia præceptum justum ac legitimum violare per se illicitum est, ideóque nequidem mortis vitandæ causa licitum esse potest. Sed hoc præceptum non est necessarium bono communi, sicuti est præceptum clare confitendi veritatem, quia facilè hæc fuga aliter impediri potest.

Neque etiam obstat, quòd testes à judice interrogati veritatem revelare non tenentur, si inde sibi aut suis grave detrimentum timeant. Nam tunc jus judicis in tali casu non se extendit erga testes, sicut erga reum, nisi hoc necessarium sit ad impediendum grave damnum communitatis: testes enim utpote innocentes, jus habent vitam, bona sua & consanguineorum conservandi; non autem reus ob crimen à se patratum & semiplenè jam probatum.

Denique reus non potest evadere nisi mentiendo: omne autem mendacium in judicio justo circa crimen est mortale, cùm sit in re gravi & contra justitiam. *Ille qui mentitur in judicio se excusando, facit & contra dilectionem Dei, cujus est judicium; & contra dilectionem proximi, tum ex parte judicis, cui debitum negat; tum ex parte accusatoris, qui punitur, si in probatione deficiat.* Unde & *in Psalm. 140.* dicitur: *Ne declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis*, ait S. Thom. quæst. 69. art. 1. ad 3. Adde quòd à reo exigatur juramentum de dicenda veritate. Quare non potest absolvi reus, nisi veritatem aperuerit saltem ante sententiam: nam quamdiu judicium durat, censetur eadem interrogatio judicis durare, ideóque eadem fatendæ veritatis obligatio; & negatione illa injusta causam injustam tuetur. Ita communiter Doctores, teste Sanchez contradicente.

Imò juxta Cordub. Navarr. Cabassut. & alios, etiam post sententiam mortis tenetur. Sed hoc alii negant; nisi necessarium sit ad avertendum grave malum publicum aut privatum, eò quòd sententia lata judicium sit finitum, & finito judicio finiatur rei obligatio ad respondendum: nam cessat finis interrogationis, qui est rei damnatio vel absolutio. Item lata sententia cessat prorsus interrogatio judicis; imò ipse jam non potest interrogare, quippe qui functus est officio suo, ex cap. 10. *de fide instrum.* & l. 55. §. *de re judic.* ibi: *Judex postquam semel dixit sententiam, judex esse definit.* Neque hæc confessio rei necessaria est ad securitatem conscientiæ judicum: nam si judicatur secundùm allegata & probata, securi sunt absque tali confessione: si secùs, ea nihil ipsis prodest ad solatium. Nec inde sequitur infamia judici aut aliis, cùm omnibus notum sit solitos esse reos crimina negare. Reus tamen post damnationem teneretur crimen fateri, si ejus confessionem exigeret bonum commune vel scandali amotio, vel si esset periculum ne quis postea innocens eodem crimine accusaretur & damnaretur: nam charitas exigit, ut proximi damnum grave impediamus cùm possumus sine nostro gravi damno.

Porrò consentiunt Doctores reum, si ab-

si absolvatur, non teneri apud judicem confiteri crimen suum, sed ei sufficit confessio sacramentalis cum debita pœnitentia, quia jam est extra judicis potestatem.

Resp. 3. Reus interrogatus tenetur etiam complices seu socios sui criminis patefacere, si contra eos stent indicia sufficientia, vel unius testimonium, aut infamia, vel si ejus crimen ex se sine sociis fieri nequeat, & bonum commune exigat ut detegantur: nam tunc legitimè interrogatur de illis. Secùs, si ista omnia desint, quia tunc non interrogatur legitimè, ex l. *ultim. Codic. de accusat.* & cap. 1. *de confessis*, nisi crimen exceptum sit, & in publicam perniciem tendens, ut hæresis, crimen læsæ majestatis, proditio, publicum latrocinium, veneficium, falsatio monetæ, vel committendum sit in privatæ personæ perniciem. Tunc enim tenetur complices patefacere, saltem quos non scit esse emendatos, alioqui non absolvendus: quia hoc saltem charitas exigit. Item tenetur complices detegere, dum legitima consuetudo obtinuit, ut etiam in privatis criminibus occultis, quæ detegi reipublicæ interest, reus de complicibus interrogetur.

Resp. 4. Reus, qui ad vitanda tormenta falsum crimen sibi imponit, ob quod sit morte plectendus, peccat mortaliter. Quia est directè & positivè causa moralis injustæ suæ mortis, cùm falsa sui infamatione directè moveat judicem ad injustam sui occisionem; estque tam sui homicida, quàm qui alteri falso testimonio mortem infert, est illius homicida. Cùm autem homo non sit dominus suæ vitæ ac membrorum, ei nunquam licet dare injustè causam destructionis ejus. Quare non potest absolvi nisi dicta revocet, etiam cum periculo quævis tormenta patiendi.

Quæst. II. *Quandonam licet reo appellare?*

Resp. Licet si prudenter judicet sententiam esse iniquam, vel quia est innocens, vel quia si sit nocens, damnatus est ad pœnam justo graviorem, aut non est servatus ordo juris; nam cuique licet justum præsidium contra injuriam sibi quærere, cap. 53. *de appellat.* At ei non licet, si putet contrarium: *cùm appellationis remedium non sit ad defensionem iniquitatis, sed ad præsidium innocentiæ institutum*, cap. 6. *de appellation.* ex Concil. Later. Alioqui faceret injuriam tum judici, cui calumniam imponit, & cujus officium impedit, tum adversario suo, cujus justitiam quantùm potest perturbat ac impedit. *Iniqua est omnis appellatio, ad quam justitiæ inopia non coegit*, ait S. Bern. l. 3. *de consid.* cap. 2. unde injustè appellans tenetur omni jure ad impensas litis, & alia damna adversariò inde secuta.

Quæst. III. *Quid licitum est reo circa pœnam & fugam?*

Resp. Reus justè damnatus ad mortem quam vitare fugiendo nequit, ex communi sententia tenetur ad locum destinatum proficisci, collum parare, manus apponere, & facere ea, quæ à ministro justitiæ commodè fieri nequeunt. Quia hæ actiones sunt necessariæ saltem moraliter ad executionem pœnæ justæ, cùm sine illis non possit saltem convenienter & commo-

dè pœna justa excusationi mandari. Unde censentur justè præcipi à judice per sententiam mortis, ut convenienter exerceatur justitia; & aliunde sunt de se indifferentes, nec ex natura sua connexæ sunt cum morte. Non licet tamen reo exequi pœnam mortis aut mutilationis, v. gr. venenum haurire, pectus gladio transfigere, suspendio se præfocare; se projicere è scala; quia seipsum directè occideret, quod nemini licet, sicuti nec se mutilare; & ista crudelitatem in seipsum sapiunt, ac repugnant juri naturali.

Resp. 2. Reo etsi verè nocenti licet ante & post sententiam fugere ad vitandam mortem, aut mutilationem, nisi se obligaverit ad permanendum. Ita communiter cum S. Thoma, quæst. 69. art. 4. ad 2. quia non conjicitur in carcerem, ut ibi teneatur sponte remanere; nam esset nimis grave ac durum tale præceptum, ob summam hominum ad sui conservationem à natura insitam inclinationem; nec hoc est necessarium ad bonum commune, nam potest facile aliter detineri.

Hinc regulariter licet reo fugere ad vitandam mortem, etiamsi custos carceris grave damnum inde passurus sit; nisi juramento, aut voto, aut speciali promissione se obligaverit ad permanendum; cùm tunc utatur jure suo. Item licet fugere ne capiatur, vel etiam à ministro apprehendente se excutere; non tamen vim inferre custodi vel ministris, percutiendo, vulnerando, &c.

Resp. 3. Multi, imo teste Delugo, Doctores communiter censent reo licere vitandæ mortis causa carcerem effringere. Quia cùm fuga sit ei licita, licitum est etiam medium ad id necessarium: neque in hoc resistit formaliter judici, sed fugit periculum. Neque vim infert potestati publicæ, quia hæc non est in vinculis & lapidibus, sed in judice & ministris.

Negant autem eum tunc violare jus reip. sed præcisè utitur jure suo: Dicuntque leges id sub capitali pœna vetantes, l. 1. §. *de effract.* esse merè pœnales, & se habere velut vincula quæ reum pœnarum metu contineant. Unde non est punitio propriè dicta, sed modus coercendi & retinendi reum ne fugiat. Delugo verò ait eas leges quoad mortis pœnam esse injustas.

An autem aliis liceat suppeditare reo instrumenta ad effringendum carcerem, negant Toletus, Navarrus, Sot. Valent. & alii; qui tamen fatentur reo licere effringere carcerem: quia ista suppeditare est contra bonum publicum exigens, ut custodia publica sit firma ac tuta. Affirmant Cajetan. Salon. & alii, quia licet consulere reo fugam utpote ei licitam, quidni & præbere media ad hunc finem necessaria? Item licet reo ostendere viam & modum, quo possit elabi. Ergo, &c.

Consentiunt omnes id non licere officialibus & ministris justitiæ; quia agerent contra officium suum, quo tenentur diligenter reos custodire & judici subservire. Negant etiam omnes, teste Delugo, licere aliis reum juvare effringendo exterius carceres seu portas, effodiendo parietes, vel alia similia faciendo; quia custodiam publicam violarent; & aliàs nihil posset esse satis firmum ac tutum ad custo-

diam

diam reorum, quod cederet in maximum reip. detrimentum. Si enim non licet effringere portas, vel parietes domus privatæ, minùs licebit domus publicæ, per quod publica potestas offenderetur. Et quamvis id liceret reo ipsi, propter naturale jus conservandi vitam, non tamen hoc licebit aliis, quibus id non est necessarium ad sui conservationem.

Resp. 4. Reo ad mortem justè damnato non licet resistere, nec se defendere contra judicem vel executores sententiæ. Quia resisteret potestati à Deo ordinatæ ad vindictam malorum; ideóque sibi damnationem acquireret, ad *Rom.* 13. Deinde judex ac ministri habent jus puniendi reum & exequendi sententiam, & sic iis resistendo fieret injuria; nec potest esse bellum ex utraque parte justum, seclusa ignorantia invincibili. Ita S. Thom. quæst. 69. art 4. addens innocenti injustè seu contra ordinem juris damnato licere resistere, sicut licet resistere latronibus, nisi propter scandalum vitandum, cùm ex hoc aliqua gravis perturbatio timeretur.

Innocens verò damnatus per sententiam justam in foro exteriori, utpote latam secundùm allegata & probata, licèt carentem veritate, tenetur pœnam patienter tolerare, si non potest eam vitare sine resistentia publica & scandalo: nam semper talis resistentia est illicita, quando sententia justa est secundùm allegata & probata: tunc enim judex utitur legitimè potestate legitima, cui non licet resistere; & habet jus exequendi sententiam. Ita Sot. Malder. Covarr. Vasquez, Sanchez, Lessius dicens esse fere communem sententiam. Quòd si damnatus posset sine violenta resistentia & scandalo pœnam effugere, tunc non tenetur ad illam sustinendam, cùm sit verè innocens.

Resp. 5. Reo ad mortem damnato licet non fugere ex amore justitiæ. Imò mortem commerito licet se judici ultro sistere, & occasionem justitiæ exercendæ offerre. Nam sicut alteri licet suadere judici, ut publica authoritate reo justam mortem decernat; ita & reo idem licet ad satisfaciendum Deo & justitiæ publicæ.

Resp. 6. Ex communi sententia, damnatus ad exilium, vel ad pœnam carceris saltem non valde molesti, tenetur eò se conferre, & manere in exilio vel in carcere. Ita S. Thom. Sanchez, Suarez asserens esse communem sententiam. Et proinde non licet aliis suppeditare ei instrumenta ad effringendum carcerem. Item damnatus ad mulctam pecuniariam, tenetur eam solvere, etiam antequàm exigatur, si judex expresè jubeat ut sine alia monitione reus eam solvat. Quia hæ pœnæ non habent injustitiam nec crudelitatem ex hoc præcisè quòd à reo executioni mandentur. Reus autem tenetur per seipsum exequi pœnam justam non nimis acerbam, ad quam à judice damnatus est, præsertim cùm talis pœna, ut est carceris, exilii, & mulctæ, non egeat executione alterius; nam quisque tenetur parere justæ sententiæ, & obedire superiori justa & moraliter possibilia præcipienti.

Porrò si reus ante solutam pecuniam mo-

moriatur, tenetur hæres eam ſolvere: nam ſuccedit in eodem onere bonis affixo. Cùm autem Jura dicunt pœnam non tranſire ad hæredem, loquuntur vel de pœna corporali, vel de pœna, quæ nondum fuit debita vivente reo.

Non pauci cenſent damnato ad triremes licere fugere, niſi data fuerit fides præſertim jurata remanendi. Quia non tam damnatur, ut ibi maneat, quàm ut detineatur; & quia nimis eſſet grave reum obligari in conſcientia ad ſponte manendum, quando fugere poteſt: cùm in triremibus manere ſit res duriſſima, quod extendunt ad perpetuum carcerem valde moleſtum. Niſi ſit religioſus: nam is ex communi ſentent. tenetur manere, quia ex voto obedientiæ tenetur parere prælato in hac pœna juſta ipſi præcepta.

§. V.

De Obligationibus Advocati.

Dico ſecundùm communem ſententiam: Advocatus tenetur ex juſtitia. 1. Habere competentem ſcientiam, qua valeat ſufficienter juſtitiam & merita cauſarum ſecundùm jura cognoſcere & proponere; cùm pro idoneo Advocato ſe exponat, & ut talis ſtipendia accipiat: alioquin ſe committit periculo graviter nocendi aliis.

2. Suo clienti præſtare diligentiam debitam pro qualitate cauſæ, & fidelitatem, eique indicare cauſæ æquitatem, vel injuſtitiam, probabilitatem obtinendi, & periculum eam perdendi. Nam hæc omnia pertinent ad ejus officium; & ſtipendio conductus eſt, ut utiliter, juſtè & diligenter negotium gerat.

3. Abſtinere ſe à fraudibus, falſis probationibus, conviciis, & aliis injuriis contra partem adverſam: nam ei faceret injuriam.

4. Non accipere ultra pretium juſtum, ſcilicet taxatum: vel ſi non ſit, illud cenſetur juſtum, quod habetur tali judicio prudentum, ſpectata qualitate negotii, peritia Advocati, & labore, quem impendit, ac conſuetudine approbata; nam exceſſus ſupra juſtum pretium eſt injuſtus. Nec ei licet paciſci cum cliente de aliquota parte, ſi vincat, nempe ut pro pretio det, v. gr. tertiam vel quartam partem illius, quod ex victoria conſequetur: nam hoc prohibetur l. 53. §. *de Pact.* ne Advocatus, quia ſua res agitur, conetur per fas & nefas victoriam obtinere, & ne fraudibus occaſio detur.

5. Non licet Advocato tueri cauſam, quam ſcit eſſe injuſtam, vel nihil ferè habere probabilitatis, ita ut ſemper apud judices rejiciatur. Nam injuſtum eſt injuſtitiam tueri, & alios ad eam inducere. Tamen ex cauſis civilibus æque probabilibus, juxta multos, ei licet alterutram tueri, modò cliens de periculo perdendæ litis moneatur. Quia utraque pars habet jus proferendi ſuas rationes in judicio per ſe vel per alium, & Advocatus ſolùm ſui clientis jura proponit, non judicat. Sed limito, modò cliens ſit poſſeſſor, vel ipſe Advocatus judicet clientis cauſam eſſe probabiliorem, aut ſaltem talem viſum iri judicibus. Nam non poteſt

agere causam contra possessorem, quam judicat esse dubiam, & talem communiter haberi ac judicibus visum iri; quia non ei licet causam suscipere, nisi quam talem esse judicat, ut eam possit probare judici & persuadere ut pro illa sententiam ferat, hoc enim est Advocati officium. At tunc non potest talem judicare causam quam censet esse dubiam; idque certius ac clarius est, si causa sit contra possessorem, cùm ipse sciat in dubio & pari causa meliorem esse conditionem possessoris, ideóque injustè eum vexatum iri.

A fortiori in causa criminali dubia non licet tueri partes actoris. Quia hic in tali casu graviter peccat contra reum, ergo etiam Advocatus, cùm constet in dubio reum debere absolvi, ideóque causam actoris esse injustam.

Item non licet suscipere causam civilem, quam certò judicat esse minùs probabilem, & talem visum iri judici. Nam defenderet causam, quam magis judicat esse injustam, quàm justam; & induceret judicem ad adjudicandum causam habenti jus minus probabile, ideóque ad injustè judicandum, conareturque impedire ne sententia feratur in favorem ejus, cujus jus censet esse potius ac melius, quippe proinde vincere debet, quod iniquum est. Quare Advocatus antequam causam suscipiat, tenetur ejus æquitatem & probabilitatem perpendere, eamque clienti indicare.

Hinc Advocatus peccat contra justitiam, & tenetur ad restitutionem, 1. Si cùm non sit satis peritus ac idoneus, Advocati officium suscipiat. 2. Si defendat causam, quam scit esse injustam; & tunc tenetur compensare omnia damna inde secuta sive parti adversæ sive clienti, quem non monuit de injustitia causæ ab eo ignoratæ: nam illorum est causa injusta, auxilium & consilium præstando pro injustitia. 3. Si quamlibet causam sine discrimine & consideratione ejus justitiæ suscipiat, solùm attendens ad formalitatem juris, nihil expendens causæ meritum. 4. Si in progressu causæ iniquitatem deprehendens, non moneat clientem ut desistat, nec ipse eam deserat, licet priùs justam putaverit: nam aliàs scienter injustitiam tueretur. *Non debet tamen eam prodere, ut scilicet aliam partem juvet, vel secreta suæ causæ alteri parti revelet*, ait S. Thom. quæst. 71. art. 3. 5. Si ob ejus imperitiam, vel negligentiam, vel malitiam cliens causa cadat, aut indebitas impensas faciat, vel aliud damnum patiatur, ex cap. ult. *de injur.* Nam horum damnorum est causa injusta, sive committendo, sive omittendo contra munus sui officii, ad quod præstandum se tacitè obligavit. 6. Si periculum litis amittendæ non indicet clienti, qui eo cognito non fuisset litigaturus. 7. Si causæ expeditionem cum damno clientis differat, & postponat. 8. Si fundamenta, vel secreta causæ deteget adversario. 9. Si in defendenda causa utatur aliqua falsitate, proferendo scripturas falsas, testes falsos, adducendo leges falsas, vel abrogatas, aut doctrinam reprobatam, vel leges veras in falsos sensus scienter detorquendo, &c. 10. Si falsa crimina parti ad-

versæ imponat, vel vera sed occulta ad causam non pertinentia referat, vel utatur conviciis. 11. Si accipiat pretium justo majus. 12. Si injustam transactionem suadet. 13. Si plures causas accipiat quàm rectè expedire possit. 14. Si injustis dilationibus & cavillationibus partem adversam vexet, vel impediat ne jus suum prosequatur. 15. Si scripta sua nimiùm extendat, & vanis ac inutilibus rationibus refertiat, ut majus lucrum acquirat.

Nota. Advocatus tenetur sub mortali in extrema vel gravi necessitate pauperum, gratis eis patrocinari, sicut etiam Medicus, Chirurgus, & alii operam suam gratis præstare tenentur. Nam quisque tenetur ex charitate proximo graviter egenti impendere subsidium necessarium, cùm potest saltem sine gravi suo damno: alioqui non amat proximum sicut seipsum. *Erue eos qui deducuntur ad mortem; & qui trahuntur ad interritum liberare ne cesses. Si dixeris. Vires non suppetunt: qui inspector est cordis, ipse intelligit, & servatorem animæ tuæ nihil fallit, reddetque homini juxta opera sua.* Proverb. 24.

§. VI.

De obligationibus Referentis, Secretarii, Notarii, Procuratoris, & Apparitoris.

DIco. Ii omnes generatim tenentur fideliter ac justè exequi suum officium; & proinde scire omnia quæ ad illud spectant, debitamque diligentiam adhibere. Quòd si quid faciant vel omittant contra proprium officium, peccant contra justitiam; ideóque tenentur resarcire damna inde aliis orta. Quæ enim sunt debita ex officio ad aliorum commodum spectante, debentur ex justitia, cùm debeantur ex contractu implicito in assumptione officii: nam suscipiens officium, hoc ipso se obligat ad id omne, ad quod institutum est. Nec excusantur ob ignorantiam, cap. *ult. de injur.* quia tenentur ex justitia sufficientem scientiam ac peritiam habere, aut officium non assumere cum periculo damni aliorum: & *imperitia culpæ adnumeratur*, l. 174. §. *de regul. jur.*

Item peccant & tenentur ad restitutionem, si stipendium majus eo, quod lege vel consuetudine taxatum est, accipiant. Quia tunc accipiunt pretium operæ justo majus; cùm pretium taxatum sit unicè justum, & consistat in indivisibili, ut patet in emptione; nec excessus spontè donatur; sed dans vult tantùm solvere justum pretium. Quòd si stipendium non fuerit taxatum, illud solùm erit justum, quod secundùm communem prudentum æstimationem est æquale operæ ac obsequio præstito: nam si sit inæqualitas inter pretium & operam, jam est injustitia. Speciatim verò

1. Referens peccat si defectu studii, aut diligentiæ sufficientis malè referat, aut aliquid substantiale omittat, si conetur unius jus magis quàm alterius exponere, &c.

2. Secretarius peccat, si juramentum violet, si processus aut sententiam diligenter non custodiat, vel partibus sine mandato judicis ostendat; si testimonia non fideliter transcribat, &c.

3. Ta-

3. Tabellio seu Notarius peccat, & tenetur de damno, si ignoret quæ ad suum officium pertinent; si instrumenta non rectè conficiat; si juramentum vel secretum violet; si in testimoniis testium, vel dictis ac factis partium aliquid addat, vel detrahat; si sincerè omnia prout se habent non scribat; si ministro transcriptori cum erroris periculo aliquid committat; si acta & instrumenta negligenter custodiat, cum periculo damni partium; si differat instrumentorum expeditionem, ut pecuniam extorqueat; si testamentum hominis rationis usu destituti scribat: si testes falsos admittat: si solemnitates necessarias in contractibus ex ignorantia, negligentia, vel malitia prætermittat; si conficiat instrumentum falsum, usurarium, vel injustum. Si amisso instrumento antiquo publico, vel testamento, aliud simile confingat; si testimonium aliquod necessarium cum alterius damno non exhibeat; si parti petenti instrumenta sua vel alia sine quibus recuperare nequit id quod sibi debetur, occultet, vel transumptum neget, &c. nam in his omnibus peccat contra officium & justitiam, & causam damni dat.

4. Procurator peccat, si litem injustam suadeat, procuret, vel suscipiat; si suadeat reo vel parti, ut veritatem neget; si partes ad compositionem iniquam adducat; si falsos testes inducat: si differat ac protrahat causam, vel petat dilationes supervacaneas, aut non petat necessarias: si falsa vel incerta ut certa proferat; si causam primo acceptatam, primò non procuret; si nomine partis juret sine particulari ejus informatione cum periculo pejerandi: si sua imperitia, vel negligentia, aliave culpa causa sit cur lis perdatur, &c. Vide dicta de Advocato.

5. Apparitor peccat, si non servet jusjurandum; si accepto mandato capiendi aliquem, vel ejus bona, spe muneris monuerit, ut sibi caveat; si plura negotia expediens in eodem loco, vel eodem die, tantumdem pro singulis exigat, quantùm pro diversis itineribus, vel pro diversorum dierum expeditionibus acciperet; si lustrans domos asperiùs agat, ut aliquod munus extorqueat, si vim injustam aut aliam injuriam inferat; si falsum in actis suis enuntiet; si tempore præscripto acta juridica sibi commissa non faciat, &c.

CAPUT VI.

De obligationibus Ducum & Militum.

Dico 1. Belli Duces graviter contra justitiam peccant, ideoque ad restitutionem tenentur, 1. Si vi, vel fraude, dolove milites conscripserint. 2. Si suos milites invitos aliis Ducibus vendant vel commutent. 3. Si curam eorum, tum quoad corpus, tum quoad animam non gerant. 4. Si abeundi potestatem promissam denegent. 5. Si militibus stipendia debita subtrahant, vel minuant, aut potum vel cibum corruptum aut periculosum præbeant. 6. Si militum furta, rapinas, concussiones, stupra, & alia crimina, quantùm possunt non impediant,

diant, nec puniant. 7. Si pagos aliquos majori quàm par sit militum copia gravent; vel si aliquos ob pecuniam acceptam à militum hospitio eximant, qui idcirco apud alios incolas mittantur. 8. Si quid accipiant ad impediendas vexationes militum: nam ex officio & justitia jam tenentur eas impedire. 9. Si temerè prælium ineant, vel sine causa justa vitam militum exponant. 10. Si fortiter non pugnent. 11. Si non habeant completum numerum militum, pro quo stipendia accipiunt. Nec licet eis, ad compensandum stipendium priùs sibi debitum, postea in lustratione militum ficta nomina conscribere; tum quia compensatio licitè fieri non potest fraude & falsitate: tum quia hoc fieret cum gravi damno seu periculo reipubl. seu Principis, qui putans se habere tot milites, non plures conscribit vel mittit ad castra, unde hostes non vincuntur, aut etiam vincunt. 12. Si fidem hostibus datam frangant, aut dolosè interpretentur.

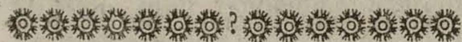
Dico, 2. Milites omnes tenentur sub mortali ex justitia, 1. Duci ac præfecto militiæ parere, fortiter pugnare, stationem servare, arcem sibi commissam diligenter custodire, & defendere etiam cum vitæ periculo. Nam ad hæc omnia præstanda conducti sunt, & stipendia accipiunt. 2. Sine Ducis sui licentia à castris & exercitu non discedere; nam sub hac etiam obligatione conducti sunt, & aliàs non posset haberi sufficiens numerus ad pugnam paratus. 3. Non discedere à militia ante tempus condictum, nam pacta servari debent. 4. Suis stipendiis contenti esse, & neminem concutere, ex Luc. 3. Nihil auferre vel extorquere à non hostibus, & ab iis apud quos diversantur, nec quidquam exigere præter id quod à Principe constitutum est: alioqui injuriam faciunt, & tenentur ad restitutionem, cùm nullum jus ad ista habeant. Nec excusantur eo quòd stipendia integrè non solvantur; nam hæc solutio sicut debitum, spectat ad solum Principem vel Duces, Milites enim alendi sunt ex ærario Principis; nec unus locus præ cæteris gravandus est. 5. Sine jussu Ducis aut saltem post ejus prohibitionem damna hostibus non inferre, c. *Miles 23. qu. 5.* nam ad hoc requiritur authoritas publica, cujus Milites sunt tantùm executores. 6. Nihil auferre vel exigere à subditis reipubl. hostilis, qui Principi vel Duci aliquid solvunt pro redimenda omni exactione & damnificatione: nam hac solutione jus acquirunt ad immunitatem ab omni damno & exactione. 7. Semper meminerint se obligari legibus divinis & humanis, & semper teneri abstinere ab omni crudelitate, luxuria, ebrietate, blasphemia, impietate, perjurio, duello, furto, injuria, sacrilegio, &c.

Quæst. *An qui dubitant de justitia belli possunt aut debent militare?*

Resp. Subditi, qui de belli justitia dubitant, Principi jubenti parere debent, ac militare. Nam in dubio quisque tenetur obedire superiori suo, cùm hic sit in possessione potestatis præcipiendi, idque exigat debita subordinatio. *Vir justus si fortè sub Rege homine etiam sacrilego militet, rectè potest*

illo jubente bellare, cui quod jubetur, vel non esse contra Dei præceptum, certum est; vel utrùm sit, certum non est: ita ut fortasse reum regem faciat iniquitas imperandi; innocentem autem militem ostendat ordo serviendi, ait S. August. l. 22. contra Faustum c. 75. Idem dic de extraneis, qui ante bellum erant stipendiarii; quia debent Principi suas operas ad militandum, quo jure certo in dubio privari non debet Princeps. Item milites subjecti vel conducti justitiam belli examinare non tenentur, quamdiu nulla probabilis ratio in contrarium occurrit; quæ ipsis dubium positivum afferat. At extranei nondum stipendio conducti, belli justitiam investigare debent, nec militare nisi facta inquisitione, prudenter judicent talem Principem bellum justum gerere; alioqui non possunt prudenter judicare se non peccare militando. Nec eis licet militare sub Principe de cujus justitia dubitant; quia nulla cogente & excusante obediendi necessitate exponerent se periculo gravissimæ injuriæ aliis inferendæ.

Porrò nemo debet contra proprium Principem aut patriam militare, cùm hoc sit contra pietatem & fidelitatem debitam.

CAPUT VII.

De obligationibus Medicorum, Pharmacopœorum, & Chirurgorum.

DIco. Hi tenentur sub mortali. 1. Habere sufficientem scientiam & peritiam. Nam lex naturalis & humana vetat, ne quis artem, præsertim periculis refertam, quam ignorat, exerceat; & alioquin se exponunt periculo gravissima detrimenta inferendi proximo. 2. Impendere debitam diligentiam ad curandos morbos: nam ad hoc ex officio & pacto saltem implicito, ideóque ex justitia tenentur. 3. Adhibere remedia tutiora, certiora, aut in horum defectum probabiliora, & quæ citiùs sanitatem allatura sunt: tum quia alioqui vitam proximi periculo imprudenter exponerent, tum quia tenentur ex charitate, & ex officio ac justitia, meliori modo quo possunt, & cum minimo damno ac periculo alios curare; & idcirco eorum opera conducitur. Quòd si omninò dubium sit medicamen, nec probabiliter judicetur profuturum, communior docet, inquit Filiuccius, non esse dandum. Quia si detur, exponitur æger periculo, fortè sanandus: si non detur & mors sequatur, ea non culpa Medici, sed violentia morbi eveniet. Si tamen nulla sit spes de salute infirmi, nec adsit remedium nisi dubium, de quo scilicet dubitatur num profuturum an nociturum sit, debent illud adhibere: quia sic infirmi negotium utiliter geritur: nam potest curari si detur, & versatur in certo mortis periculo si non detur; meliorque est salus incerta, quàm mors certa. 4. Tenentur saltem ex charitate statim ægrum monere per se vel per alios de periculo mortis, ut suæ saluti æternæ maturè providere possit. Et Concilium generale Lateranense IV. cap. *Cùm infirmitas*, de pœnit. districtè præcipit Medicis, ut priusquam curationem

corporis incipiant, infirmos *moneant & inducant, ut medicos advocent animarum.* Hanc legem innovavit S. Pius V. constit. 2. addendo ne Medici ultra tertium diem visant ægrotum, nisi de illius confessione sibi constet, cùm scilicet morbus gravis est, vel periculum est ne gravis fiat.

Hinc peccant. 1. Si absque sufficienti peritia morbos curare tentent. 2. Si debitam curam & opera pro gravitate morbi non impendant. 3. Si medicamenta minùs idonea, certa ac tuta, relictis certioribus, vel evanida adhibeant; aut cùm certa desunt, sed suppetunt probabiliter utilia, dent inexplorata explorandi gratia. 4. Si curationem negligant aut protrahant lucri causa, aut naturam morbi non satis expendant, vel ea non bene perspecta temerè adhibeant remedia obvia, aut periculosa. 5. Si aliquid contra legem Dei suadeant. 6. Si sine justa causa carnium usum permittant, à jejunio præcepto avertant. 7. Si pauperibus graviter ægrotantibus gratis non opitulentur. 8. Si medicamenta ad impediendam generationem, vel ad fœtum expellendum præbeant, vel doceant. 9. Si optent morborum frequentiam. 10. Si occultos morbos pudendos eorum, quos curant, divulgent. 11. Si mercedem justo majorem exigant, &c.

Mercatorum, Opificum & Operariorum obligationes ac peccata patent ex dictis de Contractibus, de justitia, & alibi.

Paucis tamen rusticorum & opificum obligationes hìc congero: igitur,

Hi omnes tenentur. 1. Artis aut professionis suæ sufficientem peritiam habere. 2. Illam sine fraude, negligentia, & cujusquam damno exercere. 3. Debitam diligentiam ad opus suum perficiendum, & utile aliis ac secundùm rationabilem eorum voluntatem præstandum adhibere. 4. Nihil ultra justum pretium exigere. 5. Contractus & pactiones in omnibus fideliter servare.

Hinc graviter peccant & ad restitutionem tenentur. 1. Rustici, qui gravi imperitia vel negligentia gravè damnum dominis in messibus, arboribus, agris, sylvis, vineis aut animalibus procreant. 2. Coloni, qui dominos suos defraudant, non præbendo integram fructuum partem, de qua conventum est, vel non nisi de deterioribus frugibus; vel bona dominorum aut jura non curant. 3. Opifices, qui laboribus suis vel impensis parcentes, opus imperfectum ac vitiosum efficiunt. 4. Mercenarii, qui non diligenter laborant toto diei tempore, quo tenentur, & pro quo conducti sunt.

TRA-

TRACTATUS DE JUSTITIA ET JURE, ET INJURIIS, ET RESTITUTIONE.

PARS PRIMA.

De Justitia & Jure.

CAPUT I.

De Justitia.

Nota. Justitia sumitur. 1. Pro gratia sanctificante, quam qui habet, dicitur justus. 2. Pro complexione omnium virtutum, seu virtute generali. 3. Pro speciali virtute morali, ut hìc.

Quæst. I. *Quid est Justitia, prout est virtus specialis?*

Resp. Est virtus moralis, perficiens & inclinans voluntatem ad constanter ac perpetuò tribuendum unicuique jus suum, id est, quidquid ei debitum est ex jure. Nam jus hìc sumitur non pro jure formali, quod est facultas legitima ad aliquid, sed pro jure objectivo, seu objecto illius facultatis, nempe pro debito ex jure, seu debito rigoroso. Duplex quippe est debitum; unum simplicis honestatis, & est illud cujus violatione contrahitur solùm turpitudo moralis: tale est debitum gratitudinis. Aliud est debitum ex jure, seu debitum rigorosum, de quo solo hìc agitur, & est illud, quod si non redditur, contrahitur non solùm turpitudo moralis, sed etiam obligatio restituendi, vel satisfaciendi, vel subeundi pœnam quæ exigi possit ab eo cui illud debetur. Justitia autem versatur circa hoc debitum rigorosum. Unde ejus objectum materiale est redditio debiti rigorosi: formale verò est specialis honestas hujus redditionis. *Justitia suum cuique tribuit, alienum non vindicat. Utilitatem propriam negligit, ut communem æquitatem custodiat.* S. Ambrosius, lib. 1. de offic. cap. 24.

Quæst. II. *Quomodo dividitur Justitia?*

Resp. Dividitur in legalem, commutativam, distributivam, & vindicativam.

Justitia legalis est virtus inclinans ad tribuendum Communitati, seu Reip. debitum, ut debitum Communitati propter bonum commune; sive ad præstanda ea omnia, quæ communitati de-

 bita

bita sunt in ordine ad bonum commune. Dicitur legalis, quia habet pro objecto id, quod debetur communitati ratione Legum. Vocatur etiam generalis, quia versatur circa debitum ex jure communi seu generali, quod habet communitas sive ejus princeps, ad actiones & bona privatorum in ordine ad bonum commune. Hæc justitia est vera species justitiæ propriè sumptæ; nam versatur circa debitum rigorosum propriè dictum ut tale: communitas enim & ejus princeps habet verũ jus justitiæ in subditos, ad exigenda ea quæ necessaria sunt vel utilia ab bonum commune. Et vicissim est in subditis debitum & obligatio rigorosa præstandi ea quæ communitas aut princeps pro suo jure exigit, in ordine ad bonum commune. Idque ex natura rei, nam stare non potest communitas sine tali jure in subditos.

Justitia commutativa est virtus inclinans ad reddendum ad æqualitatem debitum rigorosum particularibus vi dominii aut proprietatis, vel pacti aut contractus, alteriusve tituli particularis, ratione cujus habent jus in re, vel jus ad rem. Unde spectat jus fundatum in titulo particulari, & æqualitatem rei ad rem. Sic vocatur, quia inter actiones quas moderatur, valde frequentes & illustres sunt commutationes, hoc est, mutuæ utrimque dationes & acceptiones; nam versatur adhuc circa alias actiones, putà simplices tributiones, ut cum, v. gr. datur quod promissum est liberaliter cum intentione dandi jus ad rem, promissione acceptata.

Justitia distributiva est virtus inclinans communitatem, seu ejus principem & ministros ad distribuenda civibus bona communia, officia, munera proportionatè ad cujusque merita & dignitatem: onera verò communia proportionate ad cujusque facultatem & vires. Unde spectat non æqualitatem rei ad rem, sed proportionem rerum ad personas seu ad personarum merita, dignitatem, & facultates.

Justitia vindicativa est virtus inclinans superiorem ad reum pro merito puniendum. Non est omnino contradistincta à commutativa & legali, sed ad utramque pertinet sub diverso respectu. Nam vindicta debetur læso & communitati ex officio à principe vel judice, & sub hac ratione vindicta pertinet ad justitiam commutativam. Item debetur reip. ratione Legum propter bonum commune; reipubl. enim interest; & Legibus statuitur ut puniantur crimina, & sub hoc respectu pertinet ad legalem.

Porrò violatio cujuscumque justitiæ supradictæ est peccatum ex genere suo mortale, secundùm doctrinam omnium, inquit Suarez. Nam quælibet est virtus magni momenti, & habet finem gravissimum, nempe civium pacem, concordiam, charitatem, securitatem, bonum commune, &c. Unde ejus violatio in materia gravi, est gravis inordinatio.

CAPUT II.

De Jure.

Quæst. I. QUid est jus? *Responsio.* Jus formale, cui

cui reſpondet debitum rigoroſum, eſt poteſtas legitima ad aliquid, cujus violatio obligat ad reſtitutionem, vel ſatisfactionem, vel pœnam, quæ poſſit exigi à læſo.

Dicitur. 1. *Legitima*, id eſt, Lege aliqua conceſſa, vel Legi conformis, vel juſto titulo nixa.

2. *Ad aliquid*, ſcilicet retinendum, obtinendum, agendum, omittendum, impediendum, vel ad utendum aut fruendum aliqua re, vel de ea diſponendum?

Quæſt. II. *Quomodo dividitur Jus?*

Reſp. Dividitur 1. in jus in re ſeu reale, quod eſt poteſtas legitima circa rem ſibi obligatam & ſuam factam, ideóque dat actionem in rem ipſam, ita ut poſſit res illa vindicari ac repeti ubicumque fuerit; & in jus ad rem, quod eſt poteſtas legitima ad obtinendam ſibique obligandam rem nondum ſibi obligatam ſeu factam ſuam, ideóque non parit actionem in rem, ſed in perſonam quæ illam debet. Sive jus in re eſt jus, quod quis habet in re, ut jam ſua facta, & dat actionem realem. Jus ad rem eſt jus, quod quis habet ut res aliqua fiat ſua, & parit actionem perſonalem. Actio autem hìc eſt jus proſequendi in judicio id quod ſuum eſt, vel quod ſibi debetur.

Dividitur. 2. in varias ſpecies.

Quæſt. III. *Quænam ſunt ſpecies juris realis?*

Reſp. Sunt dominium, uſus, uſusfructus, ſervitus, emphiteuſis, feudum, pignus & hypotheca, quibus affinis eſt poſſeſſio. Hìc aliquæ, cæteræ alibi exponentur.

§. I.

De Dominio.

Quæſt. I. *Quid eſt Dominium, & quotuplex?*

Dominium in genere eſt jus gubernandi, vel diſponendi de re aliqua, tamquam ſua. Unde duplex eſt, juriſdictionis, & proprietatis. Dominium juriſdictionis eſt poteſtas gubernandi ſubditos in illorum commodum, præcipiendo ſcilicet, prohibendo, judicando, puniendo, &c. Duplex eſt, aliud politicum ſeu ſæculare, quod eſt poteſtas gubernandi ſubditos in rebus temporalibus, qualis eſt in regibus & aliis principibus: aliud Eccleſiaſticum, quod eſt poteſtas gubernandi ſubditos in ordine ad bonum ſpirituale, qualis eſt in Papa & Epiſcopis, &c. Gubernandi actus ſunt præcipere, vetare, permittere, judicare, punire, remunerare.

Dominium proprietatis, de quo ſolo hic agitur, eſt jus diſponendi de re aliqua tamquam ſua, ſeu ſuo nomine, arbitratu, & authoritate, niſi lex vel pactum obſiſtat. Quod addo, quia ejus uſus poteſt lege vel pactione impediri: ſic pupillus non poteſt bona ſua alienare, licet ſit eorum dominus; nec debitor pignus, quamvis ſit ejus dominus, ob pactionem cum creditore initam.

Dividitur. 1. in altum, quod habet reſp. ſeu princeps diſponendi de bonis & actionibus privatorum ad bonum commune; & in humile quod quisque privatus habet diſponendi de ſuis bonis in proprium commodum. 2. In plenum ſeu perfectum, quod eſt jus diſponendi de re & fructibus ejus tamquam

suis; & non plenum, quod est jus disponendi vel de sola re, vel de solis emolumentis: unde subdividitur in directum, quo quis habet solam proprietatem rei sine jure percipiendi ejus fructus; & in utile, quod est jus disponendi de fructibus & emolumentis rei, non de ipsa re.

Quæst. II. *Quænam subjiciuntur dominio hominis?*

Resp. 1. Res omnes externæ & inferiores, usibus humanis subjectæ, cadunt sub dominium hominis jure naturæ, ut agri, montes, flumina, plantæ, bestiæ, metalla, & alia similia. Ex Psal. 8. *Omnia subjecisti sub pedibus ejus.* Nam homo habet à natura potestatem disponendi de illis in suum commodum.

Resp. 2. Ex communi doctorum sententia, homo non habet jure naturæ dominium in alterum hominem. Quia omnes homines jure naturæ sunt pares, cùm sint ejusdem naturæ, ab eodem parente & in eumdem finem conditi. Potest tamen homo illud habere jure gentium & civili, ut constat ex Scriptura.

Dominium autem in servos seu mancipia, quatuor modis acquiritur. 1. Jure belli justi. 2. Nativitate, ita ut qui nascitur ex serva, servus fiat. 3. Justa condemnatione, ut cùm quis ob crimen servitute damnatur à judice. 4. Emptione, homo enim, cùm sit Dominus suæ libertatis, potest se ipsum vendere. Possunt etiam parentes ob gravissimam necessitatem vendere proles non emancipatas: quamdiu enim proles sunt sub patria potestate, parentes habent jus ex illis percipiendi omnia emolumenta, quæ ipsi de se percipere possent si essent sui juris. Jure tamen civili solus pater potest vendere prolem, & solùm propter nimiam paupertatem, & victus causa. Imò in Gallia ne pater quidem id potest propter quamcumque necessitatem, nam Leges vetant & irritant ejusmodi venditiones.

Hinc non licet servis fugere, saltem si venditione vel Nativitate facti sint servi, modò iis alimenta necessaria tribuantur, nec vi impellantur ad peccandum, quam aliter vitare nequeant: nam fugiendo, seipsos Domino subtrahunt & furantur, contra jus quod habet in illos, ideoque ei injuriam inferunt. *Servum fugitivum sui furtum facere, & ideo non habere locum nec usucapionem, nec longi temporis præscriptionem, manifestum est*, l. 1. Cod. *de servis fugit.* An autem justo bello captis & in servitutem redactis ab infidelibus, liceat fugere ad suos, controvertitur. Sed inter omnes constat non licere, si promiserint se numquam fugituros; nam jure naturali Fides data servari debet. *Azor.*

Resp. 3. Homo non habet dominium vitæ suæ, sed solus Deus est Dominus vitæ hominum. Ita omnes, ex Sap. 16. *Tu es, Domine, qui vitæ & mortis habes potestatem.* Quia homo non potest licitè disponere de suo esse, illud destruendo pro arbitrio; nam non potest esse Dominus sui esse: quia Dominus est quid relativum, ideóque ad aliud; & dicit superioritatem, quæ nequit esse erga seipsum, quamvis quisque possit esse Dominus suarum actionum. Item homo non est Dominus suorum membrorum; quia non est Dominus sui ipsius, ergo

ergo nec membrorum; nam homo est omnes partes simul, quæ suum esse componunt & integrant.

*Resp.*4.Ex communi sententia,neque resp. seu princeps habet dominium vitæ suorum subditorum, ex Script. cit. Nam Deus solus illud habet, cùm solus sit creator hominum, qui cùm solus dederit eis totum esse,ad eum solùm pertinet illud esse pro arbitrio destruere, & occidere innocentes. Princeps tamen habet convenientem usum vitæ subditorum in ordine ad bonum commune. Nam potest illam in bello exponere, quando id necessarium est ad bonum commune,& interficere homines scelestos, ut custos tranquillitatis & boni publici; sicut homo, ut custos vitæ suæ, potest resecare membrum putridum, & exponere partem pro salute totius.

*Resp.*5.Ex communi sententia,homo est verèDominus suæ famæ & honoris. Nam homo famam propria industria, virtute,ac labore sibi acquirit & auget; potest ejus restitutionem condonare; & in multis casibus potest se ipsum infamare ob justam causam, v. gr. ad sui humiliationem, ad coercendam superbiam, ad restituendam famam alteri,ad Dei misericordiam commendandam. Non tamen licet seipsùm infamare sine rationabili causa; nam esset contra rectam rationem, & illud, Eccli. 41. *Curam habe de bono nomine.*

Quæst. III. *Quænam requiruntur ad acquirendum dominium?*

Resp. 1. Ad acquirendum dominium rei quæ nullius est, sufficit sola rei apprehensio facta animo illam faciendi suam: *Quod enim nullius est, id ratione naturali, occupanti conceditur.* L.3.§.*de acquir. rer. dom.* Nisi aliter speciali aliqua Lege vel consuetudine statutum sit.

Resp. 2. Ad acquirendum dominium rei, quæ habet Dominum, jure naturæ sufficit mutuus consensus signo externo expressus, sed jure positivo duo ordinariè requiruntur, scilicet titulus, & traditio, ex l. 20. Cod. de pact. *Traditionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur*, Juncta Lege 31. §. de acquir.rer.domin. *Numquam nuda traditio transfert dominium; sed ita, si venditio aut aliqua justa causa præcesserit, propter quam traditio sequeretur.*

Titulus autem est fundamentum dominii, ac radix, sive ratio & causa, propter quam dominium alicui competit, ut venditio; per eum tamen non habetur dominium aut jus in re, sed solùm jus ad rem,nisi accedat traditio,quæ est veluti conditio requisita à jure,ut tituli acquiratur dominium. Traditio verò duplex est:alia realis,qua res ipsa datur in manus; & alia ficta seu civilis, quæ fit per instrumentum, ut per traditionem clavium, aut similem aliam actionemLege vel consuetudine institutam.

Dixi, *ordinariè*, quia licèt ad acquisitionem dominii semper requiratur titulus, tamen ad eam Lex non requirit traditionem in his casibus. 1.In hæreditate, cujus dominium acquiritur sola acceptatione hæreditatis. lib. 23. §. *de acquir. vel amitt. poss.* 2. In legato, cujus dominium acquiritur, ubi primùm hæres hæreditatem adiit, lib.66.§. *de furt.* 3.In beneficiis, in quibus jus in re per solam collationem & acceptationem acquiritur.4.Ex titulo donationis,venditionis, aliove simili acquiritur dominium

nium

nium civitatibus, Ecclesiis, aliisque similibus piis locis ob speciale privilegium.

Quæst. IV. *Quomodo acquiritur dominium animalium?*

Resp. 1. Animalia ex sua natura mansueta & domestica, ut oves, equi, gallinæ, anseres, boves, &c. quantumvis aberrent & fugiant, semper remanent prioris Domini, nec fiunt occupantis. Ita omnes, *ex institut. de rer. divers.* ubi dicitur furari, qui hæc animalia detinet, cùm effugiunt. Nam hæc etiam si fugerint, non assequuntur naturalem libertatem, cùm naturali sua indole sint domestica; ac proinde remanent prioris Domini. Quare non licet ea capere vel detinere, nec eorum pelles, si extincta sint. Idem de animalibus ex natura sua feris vel silvestribus, ut sunt cervi, lepores, &c. quæ ejus, à quo capta sunt, custodia seu loco concluso coërcentur; vel quæ usu mansuefacta habent consuetudinem redeundi ex libera vagatione in potestatem Domini, ut columbæ, cuniculi, accipitres, cervi cicurati, &c. Nam tamdiu carent naturali libertate. Animalia autem, quamdiu carent libertate naturali, habent Dominum, & sic non sunt occupantis. Præterea tales feræ non minùs possidentur à Dominis quàm aliæ domesticæ. Hinc non licet capere pisces ex vivario alterius, nec cuniculos aut culumbas pascentes in agro tuo occidere, quamvis possis abigere; nec eas illecebris aut fraude in tuum columbarium traducere: alioquin teneris restituere, cùm habeant Dominum, qui habet jus ne ex ejus dominio extrahantur, vel occidantur. Nec obstat quòd cuniculi & columbæ damnum privatis afferant: nam cùm sint reip. utiles, privati debent illud pati propter bonum publicum, & tale onus censetur à rep. illis imponi hoc ipso quòd ex privilegio vel consuetudine concedit columbarium erigi, vel garenam institui.

Si verò ejusmodi animalia redeundi consuetudinem amittant, censentur recuperasse naturalem libertatem, & sic sunt primò occupantis. Nam jam nullius sunt, & jam in ordine ad priorem Dominum perinde se habent ac si numquam capta fuissent, ut avis quæ ex cavea in liberam aream evasit, vel piscis qui è tuo vivario in flumium transit, *ex Institut. de rer. divis.* Hinc tibi licet retinere columbas, quæ sponte, non attractæ, se sociaverunt tuis columbis, & ad proprium columbarium redire desierunt. Examen verò apum quamvis avolet ex alveario tuo, tamdiu tuum manet, quamdiu in tuo conspectu versatur, nec difficilis est ejus prosecutio. *Institut. de rer. divis.* Quòd si difficile sit illud sequi & recuperare, potest à quovis capi.

Resp. 2. Animalia fera & sylvestria, si antea nullius fuerint, vel quæ aliquando alicujus fuerunt, sed jam naturalem libertatem recuperarunt, fiunt primò occupantis, *Instit. de rer. divis.* & lib. 3. §. *de acquir. rer. dom.* Quia, cùm naturali libertate gaudeant, nullius sunt: quæ autem nullius sunt, fiunt primò occupantis, nisi Lex specialis vel consuetudo obstet. *Porrò quamvis alienum pecus in agro suo quis deprehendisset, sic illud expellere debet, quomodo*

do si suum deprehendisset: quoniam si quid ex ea re damnum cepit, habet proprias actiones. L. 39. §. ad Legem Aquil.

Sed cujus est fera læsa, vel laqueo capta?

Resp. Si feram læsisti, quantùm satis est ad capiendum, & læsam insequeris cum certitudine morali eam capiendi, est tua. Tunc enim censetur amisisse naturalem libertatem per vulnus inflictum, & à te quasi capta: unde si alius eam ceperit, tenetur tibi restituere. Item si fera laqueo tuo ita capta sit, ut non sit evasura, est tua: unde non potest ab alio capi, sicut nec piscis per tuum rete captus; nam ei ademisti libertatem, & per instrumentum tuum occupasti: possumus enim sicut manibus, ita & instrumentis rem apprehendere, & in potestatem nostram redigere. Quòd si fera erat facilè evasura, est primò occupantis; quia nondum amisit libertatem, *ex Instit. de rer. divis.*

Quæst. V. *Cujus est Thesaurus?*

Resp. Jure naturali & gentium totus est inventoris: nam quæ nullius sunt, fiunt jure naturali & gentium primi occupantis. Thesaurus autem nullum habet Dominum; nam definitur in jure, *Vetus quædam depositio pecuniæ, cujus non extat memoria, ut jam Dominum non habeat. L. 31. ff. de acquir. rer. dom.* Ubi per pecuniam intelliguntur quævis opes mobiles, ut vasa, gemmæ, annulli, catenæ aureæ, &c. Dicitur autem vetus depositio: nam si non sit vetus, non censetur thesaurus, sed res inventa, quæ Domino, & in ejus defectum ejus hæredibus restitui debet: qui si cognosci nequeant, impendi debet in usus pios, quia sunt bona incerta. *Si quis aliquid vel lucri causa, vel metus, vel custodiæ, condiderit sub terra, non est thesaurus: cujus etiam furtum fit. L. Nunquam, ff.* de acquir. rerum dom.

Jure tamen civili communi, obligante in conscientia, hæc statuta sunt de thesauro. 1. Thesaurus totus est illius, qui eum in proprio fundo reperit. *Instit. de rer. dom.* Si tamen arte magica ibi inventus sit, totus pertinet ad fiscum, saltem post sententiam judicis. 2. Qui fortuitò thesaurum in fundo alieno reperit, fit Dominus dimidii, alterum verò dimidium tenetur ante sententiam judicis tradere Domino speciali fundi, sive sit princeps, sive privatus, *ex Institut. de rer. divis.* quæ dispositio non est pœnalis, sed definitiva proprietatis rerum. 3. Thesaurus de industria quæsitus in fundo alieno sine consensu Domini, totus est Domini, l. unica *Cod. de Thes.* Varii tamen putant inventorem non teneri ante sententiam judicis tradere nisi dimidium, ob hæc verba Legis ex ea parte pœnalis: *Totum locorum Domino reddere compensatur.* 4. Si thesaurus inveniatur in platea, foro, vel via publica, juxta multos dividi debet cum fisco; juxta alios totus est inventoris.

Nota. In his sicut in aliis spectandæ sunt speciales locorum Leges vel consuetudines, & servandæ. Sic in Gallia thesaurus in alieno fundo repertus, in tres partes æquales dividi debet, quarum una sit inventoris, altera Domini fundi, tertia dynastæ seu alteri justitiarii, vel regis, si solus in loco sit altus justitiarius. Thesauri verò

à Domino fundi inventi media pars est inventoris, alia dynastæ vel regis. Imò circa hoc variæ sunt in variis provinciis consuetudines.

Sed quid, si in aliqua domo inveniantur pecunia occultata, cujus depositio non sit antiqua?

Resp. Ea non est invenientis, cùm thesaurus non sit, utpote non vetus depositio; nec ulla Lex eam invenienti tribuit. Sed si homines ejusdem familiæ in illa domo habitaverint continuo & diuturno tempore, hæredibus illius familiæ restitui debet: nam prudenter præsumitur ab aliquo ex hac familia fuisse occultata. Si verò locatores plurimi in eadem domo habitarint, nec ulla haberi possit præsumptio, ad quam familiam inventa pecunia pertineat, tunc illa distribui debet pauperibus vel applicari aliis bonis operibus proximo utilibus; quia est bonum alienum inventum & incertum. Bona autem aliena inventa, quorum Dominus vel ejus hæres cognosci non potest, sic impendi debent, ut dictum est in tract. de justit. cap. 3. quæst. 21.

Quæst. VI. *Cujus sunt lapidicinæ, venæ metallicæ, gemmæ, lapilli, &c.*

Resp. 1. Lapidicinæ, carbonariæ, cretariæ, arenariæ, fodinæ ferri, plumbi, quæ sunt in fundo alicujus, pertinent ad Dominum fundi. Nam vel sunt pars fundi, qui non consistit in sola superficie, sed in tota profunditate usque ad centrum terræ; vel sunt ejus fructus. Idem dic de venis metallicis, spectato solo jure naturali & gentium, quia sunt partus fundi, cùm in eo nascantur seu formentur, vel ejus partes. Jure tamen civili in variis locis venæ auri & argenti in fundo privatorum repertæ, sunt partim principis, partim inventoris. Possunt autem principes ob bonum commune, sibi jus effodiendi hæc metalla vindicare, & concedere privatis jus ea inquirendi ubilibet, etiam in agris alienis, & eruta fisco applicandi ad sustinenda onera reip. compensato solo damno, quod infertur loco.

Resp. 2. Gemmæ, corralium, lapilli, & similia, quæ inveniuntur in promontoriis, sunt occupantis, *Institut. de rer. divis.* qui nullius sunt.

Quæst. VII. *Quinam sunt alii speciales modi acquirendi dominium?*

Resp. Sunt alluvio, specificatio, accessio, confusio, commixtio, inædificatio, pictio, implantatio, satio, nativitas, *ex Instit. de rer. divis.* & lib. 7. §. *de acquir. rer. dom.* Itaque.

1. Per *alluvionem*, id quod vi aquarum insensibiliter uni fundo detrahitur, & alteri adjicitur, fit Domini fundi, cui fit adjectio. Dico, *insensibiliter;* nam si notabilis pars tui prædii statim subdita aquarum tempestate adjiciatur meo, ea tibi remanet.

2. Per *specificationem*, cùm res alienà ita mutatur in aliam speciem, ut ad primum statum reduci nequeat: ut si ex alienis lanis vestem conficias, vestis est tua; sed teneris solvere pretium lanæ, & damna si quæ sint, & ad hoc datur actio alteri. At si res aliena in pristinum statum restitui possit, ut vas argenteum in massam argenteam, dominium vasis acquiritur ei cujus est materia.

3. Per

3. Per *accessionem*, cùm quid ad ornatum alteri rei adjicitur: ut si quis alienam domum pinxerit, pictura Domino domus cedit, nec tenetur ad impensas, nisi tale ornamentum postulaverit.

4. Per *confusionem* & *commixtionem*. Si materiæ ad duos dominos spectantes, sive casu, sive communi consensu confundantur vel permisceantur, quod resultat, fit commune utrique pro rata materiæ, si materiæ ab invicem secerni nequeant, ut duo vina confusa, vel duo acervi tritici permixti: si verò res separari possint, ut oves in grege permixtæ, debent separari.

Si autem alienam pecuniam, Domino inscio vel invito, tibi hoc ignoranti datam misceas tuæ, volens totam habere tuam, nec jam discerni possit à tua, acquiris ejus dominium. L. 78. §. *de solut.* Teneris tamen restituere rem æqualem, nam nemo locupletari potest ex re aliena cum damno ejus Domini. *Reg. 48. de jur. in 6.*

5. Per *inædificationem*, ædificium in alieno fundo constructum cedit Domino fundi, qui tenetur materiam & operas solvere, si alter bona fide ædificaverit: secùs si mala fide. Item si quis in fundo suo ædificat ex materia alterius, fit Dominus materiæ, sed tenetur alteri de damno. Quòd si Mævius in fundo Caji ex Titii materia ædificet, ædificium cedit Cajo; sed Titius potest petere pretium materiæ, vel eam vindicare si diruatur ædificium.

6. Per *Pictionem*. In tabula aliena pictor fit Dominus tabulæ, sed tenetur priori Domino tabulæ de damno.

7. Per *implantationem*, & *sationem*, nam arbores, plantæ in aliquo fundo à quolibet collocatæ, eo ipso quòd radices egerunt, cedunt Domino fundi. Idem est de seminibus in agro alieno sparsis: nam sicut ædificia solo cedunt, ita multo magis plantæ & arbores, cùm à terra sustententur, alimentum & incrementum trahant. Qui tamen arborem alienam in suo fundo transplantavit, tenetur de damno.

8. Per *Nativitatem*. Quod ex animali fœminei sexus nascitur, pertinet ad Dominum animalis, l. 5. §. *de rei vindic.*

Quæst. VIII. *Quinam sunt capaces dominii?*

Resp. 1. Omnis & sola substantia intellectualis est capax dominii: quia dominium est facultas de re aliqua disponendi arbitratu suo, quæ facultas non potest esse sine intellectu & voluntate. Hinc bruta dominium non habent in terræ gramina; neque qui ea prohibet, injuriam ipsis infert, sed eorum Domino.

Resp. 2. Infantes sunt capaces juris & dominii. Constat tum ex communi usu omnium gentium, tum ex illo, ad Gal. 4. *Quanto tempore hæres parvulus est, nihil differt à servo, cùm sit Dominus omnium.* Nam licèt ad usum dominii requiratur usus rationis, tamen ad dominium habituale & in actu primo, sufficit natura intellectualis, ac libertas innata; & aliunde possunt infantes jus suum exercere per eos, qui eorum curam agunt, nempe per parentes, tutores, remp.

Quæst. IX. *An Filiusfamilias habet Dominium bonorum quæ dicuntur fortunæ?*

Nota 1. Filiusfamilias dicitur is, qui adhuc est sub patria potestate. Patria autem potestas est jus Lege civili inductum, quod habet solus pater, vel avus paternus in personam & bona liberorum legitimorum, vi cujus potest de illis disponere secundùm quod Leges ei permittunt.

Nota 2. Bona filiorumfamilias sunt quadruplicia, nempe castrensia, quasi castrensia, advertitia, & profectitia.

Castrensia sunt ea, quæ acquiruntur in militia, vel occasione militiæ, ut stipendia militaria, hostium spolia, ducum vel commilitonum dona; vel in obsequio principis in ejus aula exhibito: item ea quæ eunti ad militiam, vel ad obsequium principis dantur, & lucra omnia quæ ex talibus bonis, interventu alicujus contractus, proveniunt.

Quasi castrensia dicuntur ea, quæ habent privilegium castrensium, & sunt ea quæ filius acquirit ex officio & munere publico, ut judicis, advocati, tabellionis; ex professione alicujus artis liberalis; & quod datur intuitu realis functionis, ut libri, &c. ex liberalitate principis, ex officio clericali, ex beneficio Ecclesiastico; item quæ dantur filiofamilias, ut ipse tantùm, non pater, usumfructum habeat. Denique id omne, quod acquiritur post clericatum. Authent. *Presbyteros, Cod. Episc.*

Adventitia sunt ea, quæ neque castrensia sunt, neque quasi castrensia, neque à patre aut ejus intuitu donata sunt, sed aliunde filio proveniunt, putà successione in bona materna, amicorum donatione, aut legato, inventione thesauri, propria industria, labore, &c.

Profectitia sunt ea, quæ proveniunt à patre vivo, vel patris gratia donata sunt, vel ex bonis paternis acquisita, verbi gratia, negotiando.

Resp. Filius-familias habet plenum dominium in bona castrensia, & quasi castrensia, eorumque administrationem liberam. Unde potest sine consensu patris de illis arbitratu suo disponere per contractus, donationes, imò per testamentum, si compleverit annum 14. Bonorum autem adventitiorum habet proprietatem, sed pater usumfructum, unde filius non potest de illis disponere. Profectitiorum verò filiusfamilias nec habet proprietatem, nec usumfructum. Ratio horum est dispositio juris civilis.

Quæst. X. *An servi seu mancipia habent dominium aliquarum rerum?*

Responsio. Non habent dominium lucri & fructuum suarum operarum ac laboris, sed Dominus, ut constat ex jure: at habent dominium etiam perfectum non solùm famæ & bonorum spiritualium, sed etiam, secundùm multos, temporalium. 1. Quæ Dominus eis concessit. 2. Quæ servo dantur ad compensationem injuriæ illatæ in bonis, quorum est Dominus, ut in fama. 3. Quæ eis data sunt ea conditione, ut non acquirantur Domino. 4. Quæ de bonis suis ludo aut aliqua negotiatione sine Domini detrimento lucrantur. Ratio est, quia jura non reddunt servum incapacem dominii; nec consentaneum esset imbecillitati humanæ ut tale onus imponeretur invito; esset enim magna occasio

pec-

peccandi. Imò jura supponunt in eo dominii capacitatem; nam lib. *Vix* §. *de judic.* servis datur actio contra dominos, si dicant se suis nummis redemptos. Quare jura, quæ dicunt servos, quidquid acquirunt quavis causa vel occasione, dominis acquirere, intelligenda sunt regulariter & de lucro sui laboris, aut saltem consuetudine jam mitigata sunt. Hinc servus à religioso solemniter professo differt, qui est prorsus incapax dominii.

§. II.

De Præscriptione.

NOta. Præscriptio sumpta pro usucapione, ut nunc sumitur, est acquisitio dominii per possessionem bonæ Fidei continuatam tempore per Legem definito. Nomine dominii, jura, servitutes, officia & beneficia etiam comprehenduntur.

Quæst. I. *An per præscriptionem vere acquiritur in foro conscientiæ dominium rei alienæ absque consensu & culpa prioris Domini?*

Resp. Affirm. *Est communis sententia.* Quia resp. vel princeps, vi dominii alti in bona subditorum, habet potestatem disponendi de bonis privatorum ad bonum commune, ideóque transferendi rerum dominia & jura absque consensu & culpa prioris Domini, quando id postulat bonum commune. At principes hac potestate usi sunt, & reipsa voluerunt rerum dominia sola præscriptione sic transferri, id postulante bono publico, ne scilicet dominia essent incerta, lites multiplicarentur, ut patet ex multis Legibus civilibus approbatis jure canonico, quæ sine ulla limitatione & distinctione dicunt, *Bono publico usucapionem introductam esse, ne scilicet quarumdam rerum diu & fere semper incerta dominia essent*, l. 1. §. de usucap. *Ut aliquis litium finis esset*, l. ult. §. pro suo, & usucapionem definiunt, *Adjectionem dominii per continuationem possessionis temporis Lege definiti*, lib. 3. §. de usucap. Item jus canonicum, quod præcipuè bonum animæ spectat, approbat indistinctè præscriptiones bonæ Fidei, ut patet ex toto titulo *de præscript.* Itaque præscriptio introducta est principaliter, non ad puniendam negligentiam prioris Domini, sed ob prædictos fines ad bonum commune spectantes, & quietem civium ac familiarum, & ad excitandam diligentiam & curam possessorum circa bona sua, cap. 5. *de præscript.*

Hinc licet retinere rem legitimè præscriptam, etiamsi postea cognoscatur fuisse alterius, nisi tamen prior Dominus per judicem restituatur in integrum: quæ restitutio conceditur minoribus, qui habent jus eam petendi toto quadriennio à die, quo majores facti sunt. Idem jus Ecclesiæ & aliis piis locis conceditur per quadriennium à die quo Eccclesia novit præscriptionem bonorum suorum, ex cap. 1. *de restit. in integrum in 6.* & interdum conceditur etiam majoribus ob justas causas. Post sententiam autem judicis est obligatio in conscientia res præscriptas restituendi; quia justa est, nec nititur falsa præsumptione, sed Legibus ita disponentibus.

Obj. 1. Nemo potest justè acquirere dominium rei alienæ invito illius Domino. *R.* Præscriptione acquiritur domi-

minium, volente & sic statuente principe, habente altum dominium in bona subditorum, vi cujus potest servata proportione de illis disponere ad bonum commune, sine consensu privatorum, qui non habent nisi dominium ipsi subordinatum. Præterea prior Dominus non est rationabiliter invitus, cùm Lex præscriptionis sit justa, & expediat bono communi, quod semper anteponendum est privato.

Obj. 2. Injustum est aliquem re sua privari absque ulla culpa. *R.* Hoc justum est, quando id postulat commune bonum, cui jure merito cedere debet privatum.

Obj. 3. Lex præscriptionis fundatur principaliter in præsumptione negligentiæ prioris Domini. Ergo si hic caruit negligentia, non privatur re sua in conscientia. *R.* Neg. ant. Nam præcipua Legis præscriptionis ratio est, ut tollatur incertitudo dominiorum, & ut impediantur lites plurimæ, quarum alioqui finis non esset, ut patet ex Legibus suprà citatis. Unde quamvis Lex præscriptionis minus principaliter & partialiter niteretur præsumptione negligentiæ prioris Domini; tamen per illam Legem princeps vult & potest transferre dominium absolutè & efficaciter propter alias rationes spectantes bonum commune, quod translationem dominii rei alienæ postulat, quamvis nulla intercesserit negligentia prioris domini. In quo lex præscriptionis differt à sententia Judicis fundata in falsa præsumptione: nam Judex per suam sententiam non intendit nec potest transferre dominium, sed tantùm vult & potest declarare ad quem pertineat.

Instabis. Ex cap. 5. de præscript. lex præscriptionis instituta fuit initio *propter vitandam miserorum segnitiem.* Ergo nunc etiam fundatur in præsumptione negligentiæ. *Resp.* Neg. conseq. Nam aliud est excitare diligentiam & curam circa bona, aliud punire negligentiam. Ergo intendere excitare diligentiam & vitationem negligentiæ, non est velle punire negligentiam. Præterea non est hæc unica ac principalis ratio legis.

Obj. 4. Si post præscriptionem constet rem fuisse alienam, novus possessor non est ampliùs in bona fide: ergo tunc jam non potest licitè rem illam retinere. *Resp.* Neg. ant. Nam verè potest judicare rem jam esse suam ex justæ præscriptionis titulo, quamvis antea fuerit aliena.

Quæst. II. *Quænam conditiones requiruntur ad legitimam præscriptionem?*

Resp. Quatuor, videlicet possessio, bona fides, titulus, & continuatio possessionis cum bona fide per tempus lege definitum.

1. Requiritur possessio, ex reg. 3. jur. in 6. *Sine possessione præscriptio non procedit;* & ex l. 25. §. de usucap. Sufficit autem possessio civilis. Hinc usufructuarius, conductor, feudatarius, &c. non possunt rei proprietatem præscribere, cùm rem non possideant suo nomine, sed solùm nomine directi domini; item nec colonus, nec is qui ab eo agrum emisset, absente & ignorante domino: quia civilis possessio manet apud dominum absentem, quamdiu retinet animum possidendi, vel donec sciat rem suam ab alio occupatam, nec audeat eum repellere. Quamvis autem qui per alium possidet, verbi gratia, per colo-

colonum, possit præscribere, non tamen is qui alieno nomine possidet: quia qui alterius nomine possidet, non est verè possessor, sed alius per eum possidet.

2. Requiritur bona fides, ex reg. 2. jur. in 6. *Possessor malæ fidei ullo tempore non præscribit:* alioquin furta & injuriæ foverentur, iisque via aperiretur. Hæc debet perseverare toto tempore ad præscribendum requisito, ut constat ex Concil. Lateran. gener. IV. cap. 41. relato in cap. ult. de præscript. ibi: *Quoniam omne quod non est ex fide, peccatum est, synodali judicio definimus, ut nulla valeat absque bona fide præscriptio tam canonica, quàm civilis; cùm sit generaliter omni constitutioni atque consuetudini derogandum, quæ absque mortali peccato non potest observari. Unde oportet, ut qui præscribit in nulla temporis parte rei habeat conscientiam alienæ.*

Bona autem fides hìc est persuasio, qua quis prudenter judicat rem esse suam, & à se licitè retineri: nam (ut notat Lessius) si quis ex ignorantia crassa aut affectata, vel ex inordinata cupiditate existimat rem esse suam vel non esse alienam, non est bona fides. Duplex hìc bona fides distinguitur. 1. Cùm quis prudenter judicat rem esse suam, & hæc requiritur ad inchoandam possessionem. Nam qui inchoat possessionem dubitans sitne res sua, an aliena, ex communi sententia, non est bonæ fidei possessor: ideóque non procedit præscriptio, donec deposito prudenter dubio possessionem inchoet: quia nulla est ratio cur ipse potiùs rem possideat quàm alter, ac proinde eam sibi vindicans, facit injuriam alteri; nec ejus conditio est melior quàm conditio alterius. 2. Cùm quis post diligentem inquisitionem veritatis nescit, nec judicat probabiliùs rem quàm habet, esse alienam, ideóque judicat se posse ut suam retinere. Hæc juxta multos sufficit ad continuandam possessionem, quia ut quis post inchoatam bona fide possessionem perseveret esse possessor bonæ fidei, satis est quòd post diligentem veritatis inquisitionem non habeat rei alienæ conscientiam, ex Concil. Lateran. cit. & ex S. August. in c. *Si virgo* 34. quæst. 1. *Tamdiu quisque bonæ fidei possessor rectissimè dicitur, quandiu se possidere ignorat alienum. Cùm verò scierit, nec ab aliena possessione recesserit, tunc malæ fidei possessor perhibetur. Hinc justè injustus possessor vocabitur.* At dubitans num res sit aliena vel sua, non habet conscientiam rei alienæ, & ignorat se possidere alienum. Deinde possessio bona fide inchoata est ratio sufficiens ad rem sibi retinendam, donec probetur esse alienam: quia *in pari causa potior est conditio possidentis*, reg. 65. jur. in 6. Possessor autem cùm dubitare incipit, tenetur diligenter exquirere veritatem: qua diligenter investigata, si perseveret dubium, potest juxta multos determinatè & prudenter judicare se posse rem ut suam retinere; eo quòd in tali dubio melior est conditio possidentis. Sed sine tali judicio non potest rem illam retinere: nam si dubitans an res sit sua, simul dubitet an liceat sibi eam retinere, non continuat possessionem bona fide, l. 32. §. *de usucap.*

Hinc 1. Leges civiles statuentes præscriptionem triginta & quadragin-

ginta annorum procedere etiam cum mala fide, abrogatæ sunt jure canonico, ut patet ex Conc. Later. cit. & cap. 5. *de præscript.*

2. Si creditor certo tempore non exigat à te debitum, licèt postea ei denegetur actio in judicio, non tamen præscribis contra illum si noris debitum; sed teneris solvere totum debitum, nam habes conscientiam debiti quod tua sponte teneris solvere, & sic cares bona fide ad præscribendū. Si quis tamen invincibiliter ignoret debitum, vel prudenter putet solutum fuisse, potest illud præscribere spatio triginta annorum cum illa bona fide. L. 3. *Cod. de præscript. 30. vel 40. ann.*

Nota. Ignorantia juris saltem clari etiam inculpata, ex communi sententia impedit præscriptionem saltem ordinariam: ut si acceperis aliquid à pupillo sine tutoris authoritate, ignorans invincibiliter eam requiri, non præscribis. Secus de ignorantia facti invincibilis, ut si ignores eum esse pupillum, currit præscriptio, ex l. 4. §. *de juris & facti ignor.* ibi: *Juris ignorantiam in usucapione negatur prodesse, facti verò ignorantiam prodesse constat.* De ignorantia invincibili juris dubii controvertitur. Imò juxta multos invincibilis ignorantia juris clari non obest præscriptioni triginta vel quadraginta annorum; quia jura loquuntur de præscriptione ordinaria, quæ tribus, vel decem, vel viginti annis expletur, cùm illa sola, inquit Lessius, cognita sit jure digestorum, unde jura citata desumpta sunt.

3. Requiritur titulus coloratus sive apparens, qui scilicet putetur probabiliter verus, licèt sit falsus, ut cùm intervenit causa de se apta ad transferendum dominium, v. gr. donatio, venditio, &c. sed ex latente aliqua causa fuit invalida. Constat ex utroque jure. Ex *Usucapio*, Cod. de usucap. & cap. 17. de præscript. ibi: *Cùm in præscriptione rerum Ecclesiasticarum, bona fides, & justus titulus* (supple apparens) *exigantur.* Nam sine titulo non potuit esse bona fides initio possessionis. Ad præscriptionem tamen longissimi temporis, nempe triginta vel quadraginta annorum, præsumitur titulus præcessisse, quia difficiliùs probatur qua ratione inchoata sit possessio tam longo tempore durans; nisi juris præsumptio sit contra præscribentem.

Dixi, *coloratus*, nam titulus verus, seu validus sufficit si-e præscriptione ad transferendum dominium secuta traditione. Quare cùm, in l. cit. requiritur titulus verus, & in cap. cit. justus, utraque hac voce intelligitur causa de se apta ad transferendum dominium, quamvis reipsa sit invalida ob aliquem defectum occultum.

4. Requiritur possessio cum bona fide continuata per totum tempus lege definitum, quod tempus diversum est pro diversitate rerum præscribendarum. Nam ex communi sententia, res mobiles possessione triennali cum titulo præscribuntur, *Inst. de usucap.* Sed sine titulo requiruntur triginta anni: quia res immobiles contra privatum præscribuntur triginta annis sine titulo: ergo idem censeri debet de mobilibus, cùm nihil aliud de his statutum sit absente titulo.

Ad præſcribenda bona immobilia contra Eccleſiam Romanam requiruntur centum anni, contra aliam Eccleſiam, vel hoſpitale, vel monaſterium, vel pias cauſas, quadraginta anni, ex Authentica. *Quas actiones*, c. de SS. Eccleſiis. Ad præſcribenda verò immobilia privatorum, cum titulo requiruntur decem anni inter præſentes, & viginti inter abſentes, *Inſtitut. de uſucap.* Sine titulo requiruntur triginta anni, ut colligitur ex l. 3. *Cod. de præſcript. triginta vel quadraginta annorum*, & ex cap. 3. *de præſcript.* ubi dicitur res præſcribi poſſeſſione triginta annorum, nulla facta mentione tituli. Si autem dominus fuit partim præſens, partim abſens, tot anni ſunt adjiciendi, quot abſuit, ex Authentica. *Quod ſi*, cod. de præſcript. longi temp. ita ut duo anni abſentiæ computentur tantùm pro uno anno præſentiæ. Unde ſi præſens fueris octo annis, & poſtea in alieno territorio habites, ut res immobilis præſcribatur contra te, requiruntur adhuc quatuor anni. Res autem quælibet minoris non præſcribitur niſi triginta annis.

Dixi, *ſine titulo*, ſupple, qui probetur: nam tunc præſumitur præceſſiſſe. Quare ad præſcribendum requiritur titulus coloratus, vel qui probetur, vel qui præſumatur præceſſiſſe.

Nota 1. Præſentes hìc dicuntur ii, qui in eodem territorio, licet non in eadem civitate, habitant; abſentes, qui in diverſis territoriis. 2. In hac materia tempus breve dicitur, quod eſt minus decennio. Longum eſt ſpatium decem annorum inter præſentes, & viginti inter abſentes. Longiſſimum triginta vel quadraginta annorum. Immemoriale verò, cujus initii non extat memoria etiam apud ſeniores. 3. Bona mobilia ſunt res corporales, quæ loco moveri poſſunt, ut animalia, veſtes, pecunia, &c. Ad hæc revocantur debita & actiones, quæ ex rebus mobilibus competunt. Immobilia ſunt quæ loco moveri non poſſunt, ut domus, fundus, &c. Ad quæ reducuntur res incorporeæ, ut jura, ſervitutes, cenſus, uſusfructus, beneficia; item debita & actiones, quæ ex rebus immobilibus competunt, aliaque jura ad illa ſpectantia.

Quæſt. III. *An qui bona fide accepit aliquid ab authore malæ fidei poteſt illud præſcribere?*

Reſp. 1. Hæres qui bona fide aliquid ab authore malæ fidei accepit, nunquam poteſt illam præſcribere. Eſt communis ſententia, ex inſtit. de uſucap. & l. 11. §. de diverſ. temp. præſcript. ibi: *Cùm hæres in jus omne defuncti ſuccedit, ignoratione ſua defuncti vitia non excludit.* Quia hæres in jure cenſetur una perſona cum defuncto, ſucceditque uti in omnia jura, ita etiam in omnes obligationes reales & onera: unde cùm defunctus ob injuſtitiam contraxerit obligationem rem mala fide poſſeſſam reſtituendi, hæres in hac obligatione ſuccedit. Item *vitia poſſeſſionum à majoribus contracta perdurant, & ſucceſſorem authoris ſui culpa comitatur*, l. 11. Cod. de acquir. & retin. poſſ.

Reſp. 2. Qui rem bona fide ab authore malæ fidei accepit alio titulo quàm hæreditatis, putà donationis, emptionis, legati, &c. poteſt eam præſcri-

bere tempore ordinario. Est communis sententia, ex l. 5. §. *de divers. temp. præscript.* Excipiuntur duo casus. Primus, Si res sit immobilis, & ille contra quem præscribitur, ignoret eam ab alio possideri, tunc enim ad præscribendum requiruntur triginta anni, ex Authent. *Malæ fidei*, Cod. de præscript. longi temp. Secundus, Si res illa sit furtiva, vel vi possessa, nam non potest tunc præscribi spatio decem vel viginti annorum *instit. de usucap.* Sed juxta multos potest spatio triginta annorum, ex l. *Sicut.* Cod. *de præscript. triginta vel quadraginta annorum.*

Quæst. IV. *An res omnes præscribi possunt?*

Resp. Multa præscribi non possunt, scilicet, homo liber, res sacræ & religiosæ, ut calices, templa, cœmeteria, &c. jus decimarum percipiendarum à laico, res publicis usibus destinatæ, ut forum, pons, via publica, &c. limites provinciarum, episcopatuum & parochiarum, si de illis constat; res populi, immunitatis ab iis quæ quis ut subditus debet principi, ut sunt tributa, obedientia, &c. quamdiu scilicet manet subjectio, nam subditus potest præscribere immunitatem, per quam desinat esse subditus: ad quod requiruntur quadraginta, vel quinquaginta anni cum titulo, & sine titulo tempus immemoriale. Nulla tamen potest præscribi exemptio à jurisdictione spirituali Summi Pontificis, quia Christus absolutè voluit omnes christianos illi, ut Vicario suo & Ecclesiæ capiti visibili, semper subjectos esse in spiritualibus.

§. III.

De usu, usufructu, & servitute.

Quæst. I. Quid est usus?

Resp. Usus duplex est, nempe juris & facti. Usus juris, de quo solo agunt Juristæ, est jus seu potestas legitima utendi tantùm re aliena, salva ejus substantia. Usus facti est actualis usus legitimus, vel etiam jus utendi re aliena, quæ ipso usu consumatur, sed revocabile ad nutum concedentis: tale est jus quod habent religiosi utendi vestibus ac alimentis, & cæteris rebus sibi concessis.

Quæst. II. *Ad quid tenetur usuarius?*

Resp. Tenetur 1. rem, cujus habet usum, integram diligenter conservare proprietario: nam non habet jus ea utendi, nisi salva ejus substantia. 2. Non ei licet percipere fructum distinctum ab ipso usu concesso; quia solus usus ei conceditur: imò nec potest usum sibi concessum alteri donare, locare, vendere, quia non habet jus utendi nisi ad suum usum.

Quæst. III. *Quid est ususfructus?*

Resp. Est jus utendi & fruendi re aliena, salva ejus substantia, l. 1. §. *de usufr.* Unde est jus non solùm utendi re aliena, sed etiam omnem ejus fructum percipiendi. Porrò usus est assumptio rei ad aliquid, ut equi ad equitandum: fructus verò est id, quod provenit ex re, ut agnus vel lana ex ove.

Hinc usufructuarius potest omnem fructum rei & utilitatem percipere, v. gr. in fundo, quidquid in eo nascitur, ut fœnum, segetes, lapides, metalla, arenæ, &c. quæ crescunt in fundo; item proventus venationum, aucupiorum, &c. fructus arborum: in anima-

mali-

malibus verò fœtus, lanam, lac, &c. In sylvis cæduis potest se gerere ut paterfamilias, cædendo quotannis certam portionem: non potest tamen arbores grandiores nisi valde vetustas & ferè inutiles, neque frugiferas cædere. Non fit autem dominus fructuum, nisi postquam eos percepit. Potest etiam omnem utilitatem ususfructus & usum juris vendere, locare, vel donare, manente apud ipsum usufructu, quem non potest alteri donare, aut vendere, sine consensu proprietarii.

Qu. IV. *Ad quid tenetur usufructuarius?*

Resp. Ex instit. *de rer. divis.* & digest. *de usufructu*, tenetur 1. uti re, cujus habet usumfructum, sicut bonus paterfamilias utitur re sua, quam sibi & posteris conservare cupit. Unde non potest arbores non cæduas cædere: agrum deteriorem etiam negligentia sua facere, teneturque de damnis sua culpa proprietario illatis. 2. Si habeat usumfructum pecorum, tenetur in locum capitum demortuorum, vel inutilium, alia capita è fœtu substituere, quæ substituta cedunt in dominium proprietarii. Similiter tenetur loco vitium, vel arborum demortuarum, alias serere, non tamen loco dejectarum vi tempestatis. 3. Rem domino suo integram diligenter conservare. Unde tenetur pro illius conservatione sumptus moderatos facere: sic tenetur ad modicas refectiones domus, ut integra permaneat, non tamen ad magnos sumptus, quibus efficiatur melior. 4. Tenetur præstare sumptus ad fructuum perceptionem necessarios, & solvere tributa, quæ pro re frugifera debentur.

Qu. V. *Quid, & quotuplex est servitus?*

Resp. 1. Servitus activè sumpta est jus, quod quis habet in re aliena ut sibi serviat, id est, ut in ea aliquid fiat vel non fiat in suum commodum. Passivè sumpta, est subjectio seu obligatio rei alienæ, ut aliquid in ea fiat vel non fiat in commodum alterius, salva rei substantia.

Resp. 2. Servitus generatim duplex est, realis, & personalis. Realis est ea, quæ à re immediatè debetur alteri rei, ut si ager tuus serviat meo, quatenus ager meus dat mihi jus transeundi per tuum. Personalis est ea, qua res obligatur personæ, vel contra. Servitus realis alia est urbana, quæ debetur prædio urbano; alia rustica, quæ rustico. Prædium autem urbanum dicitur omne ædificium habitandi causa confectum, sive in urbe, sive in villa, & hortus amœnitatis causa ei annexus. Rusticum verò sunt ager, vinea, pratum, pecorum stabulum à domo sejunctum.

Servitutes urbanæ sunt, ut lignum in tuum parietem admittatur, ut stillicidium in tuas ædes vel aream tuam recipiatur, ut murus altiùs non attollatur, ut fenestra in muro non aperiatur. Servitutes rusticæ nominatæ sunt iter, actus, via, aquæductus. Iter est jus, quo pedes, vel eques potest commeare per fundum alienum, non tamen ducere jumentum aut vehiculum. Actus est jus jumentum & armenta ducendi per prædium alterius. Via continet in se iter & actum. Aquæ ductus est jus aquam ducendi per fundum alienum. Innominatæ verò sunt jus aquam hauriendi, pecora adaquandi, pascendi, calcis coquendæ, arenæ fodiendæ.

§. IV.

De Possessione.

I. POssessio alia est facti, quæ est actus possidendi, abstrahendo an justè an injustè; & alia juris. Possessio facti, quæ ordinariè intelligitur nomine possessionis, definitur rei apprehensio vel detentio, corporis, animi, & juris adminiculo. Dicitur 1. *apprehensio* vel *detentio*: quia vel primum fit, & tunc est apprehensio, quæ est incœptio possessionis: vel jam facta est, & tunc est detentio, quæ est continuatio possessionis. 2. *Rei*, qua voce intelligo cum Lessio, non solùm res corporales, sed etiam incorporeas, ut sunt census, beneficium, & similia, quæ à Theologis dicuntur possideri, à Jurisperitis verò quasi possideri. 3. *Corporis adminiculo*: quia ut res aliqua possideatur, debet apprehendi aliquo actu corporali, v. g. manibus, pedibus, oculis, vel simili modo, in se vel in alio in quo contineri censeatur. 4. *Animi*: quia res debet apprehendi animo illam possidendi tanquam suam. 5. *Juris*, id est jure non resistente, seu impediente: nam ad possessionem requiritur, ut jus, seu Leges non impediant, ne detentiorei censeatur possessio ejus. Hinc detentio rei sacræ facta à laico nequidem est possessio facti, jure id impediente. Contra fur acquirit possessionem facti respectu rei furtivæ profanæ, quia jus non impedit, ne detentio talis rei sufficiat ad possessionem.

Possessio juris est jus insistendi rei tanquam suæ, non prohibitæ possideri. Dicitur 1. *Jus*, per quod differt à possessione facti, quæ est ipsa occupatio vel detentio, ex qua jus oritur, si justa est: quod si non sit justa, non oritur ex ea jus in conscientia. 2. *Insistendi rei*, hoc est, rem pacificè detinendi, & juris remediis, interdum etiam armis tuendi adversus perturbantes. 3. *Tamquam suæ*: nam si quis insistat rei nomine alterius, non est vera possessio. Hinc tutor non possidet bona pupilli, sed pupillus possidet per tutorem, quia tutor non retinet illa bona ut sua, sed nomine pupilli.

II. Possessio dividitur in naturalem, & civilem. Possessio naturalis est ea, qua res possessa corpore & animo retinetur ut sua, dum scilicet quis corporaliter insistit detentioni rei tanquam suæ: quod facit qui rei in suo conspectu positæ ita vicinus est, ut ei continuò adesse possit. Civilis est, qua res corpore & animo apprehensa retinetur solo animo; sic possidet res suas is qui abest, quandiu habet animum eas retinendi. Hic additur tertia species possessionis, quæ civilissima dicitur, & est ea, quæ sola dispositione Legis acquiritur absque omni corporis & animi adminiculo, etiam ab inscio: sic hæres parvulus possidet hæreditatem defuncti sine ullo apprehensionis actu & cognitione.

PARS II.

De injuriis, & necessaria restitutione in genere.

CAPUT I.

De injuria seu injustitia in genere.

Quæst. I. QUid est injuria?

Resp. Est voluntaria viola-

violatio juris alieni. Sicut enim per actum justitiæ jus suum alteri tribuitur, ita per actum injustitiæ hoc jus violatur. Porrò injuria censetur gravis, ideóque mortalis, quando per se apta est parere tristitiam magnam seu difficilè sedabilem, aut aversionem animi difficilè impedibilem, spectata communi hominum conditione ac dispositione naturali, & communiter parit. Nam talis injuria graviter repugnat justitiæ finis, qui est pax, tranquillitas, mutuus amor per conservationem æqualitatis & jurium.

Qu. II. *An violentia potest fieri injuria?*

Resp. 1. Fit injuria consentienti ex dolo, vi, vel metu injustè incusso: quia talis non cedit moraliter juri suo, saltem sufficienter ad tollendam injuriam. Nam cessio juris tollens injuriam debet esse omnino voluntaria, & expers omnis injustæ coactionis ac deceptionis, injuria enim non potest parere ullum jus injurianti, & nemo debet commodum ex sua iniquitate reportare. Hinc qui ad vitam servandam dat pecuniam latroni, patitur injuriam, licèt velit eam dare, quia in illam dationem non consentit, nisi per vim injustam. Idem dic de consentiente per ignorantiam, ut si quis solvat centum, putans se ea debere, patitur injuriam, si quinquaginta tantùm debeat; nam non vult dare centum si non debeat.

Resp. 2. Fit etiam injuria consentienti, quoties consensus est moraliter nullus, ut patet. Sic fit injuria solventi usuras, vel pretium justo majus pro merce, &c. quia consensus in ista est nullus, cùm sit de re impossibili. Nam dans vult ista dare tantùm tanquam pretium, non autem gratis: sed impossibile est illorum esse pretium, mutuum enim est essentialiter gratuitum, & pretium est essentialiter quid æquale merci: ergo excessus pretii non est pretium.

Resp. 3. Quoad jura abdicabilia, consentienti omnino voluntariè non fit injuria, ex reg. juris 27. in 6. *Scienti & consentienti non fit injuria.* Quia eo ipso quòd sponte consentit, cedit efficaciter istis juribus: ideóque actio non est contra jus, sed secundùm jus alteri concessum. Sicque nulla est violatio juris, nec proinde injuria.

Resp. 4. Quoad jura inabdicabilia consentienti fit vera injuria. *Prob.* 1. ex cap. 36. *de sentent. excomm.* ubi Innocentius III. ait, percussionem clerici, ad satisfactionem alicujus offensæ juxta morem patriæ, triginta circiter fustium percussionibus corpus suum ultro subjicientis, esse injuriosam, licèt non sit violenta, *cùm ille canon non tam in favorem clerici ordinati, quam in favorem ordinis clericalis fuerit promulgatus.* 2. Quia jus inabdicabile est illud, cui efficaciter cedere non potest Dominus: ergo cùm tunc consensus sit inefficax ad tollendum jus quod habet consentiens ne fiat illa actio, re vera manet totum jus illud, ac proinde talis actio est verè injuriosa, utpote contra jus alterius permanens. 3. Iñoc. XI. damnavit hanc propositionem: *Copula cum conjugata consentiente marito non est adulterium, adeóque sufficit in confessione dicere se esse fornicatam.* Quippe jus mariti est inabdicabile, cùm ex natura matrimonii jus copulæ sit essentialiter conjugi-

bus affixum. Maritus tamen consentiens censetur condonare injuriæ reparationem.

CAPUT II.

De natura & necessitate restitutionis.

Quæst. I. *Quid est restitutio?*

Resp. Est rei alienæ redditio, vel damni illati compensatio, debita ex justitia ad æqualitatem; vel etiam, rei alteri debitæ solutio. Nam de ea sic sumpta hìc agetur. Unde est actus justitiæ commutativæ, quæ versatur circa qualitatem rei ad rem, ex S. Thoma, 2. 2. quæst. 62. art. 1. Differt à satisfactione sive latè, sive strictè sumpta. Nam satisfactio latè sumpta est quid generalius, & complectitur tum restitutionem, tum etiam quamlibet reparationem, & subitionem pœnæ pro offensa alteri illata: satisfactio verò sumpta strictè est inhonorationis ac contumeliæ illatæ reparatio, & sic spectat personam. At restitutio est rei alienæ redditio, vel damni compensatio, vel debiti solutio, & spectat res, non personas: nec semper supponit injuriam, ut satisfactio: nam, v.gr. qui depositum reddit, verè restituit, licèt nullam injuriam intulerit. Quæ tamen de restitutione dicentur, applicari debent satisfactioni latè sumptæ, & reparationi famæ, honoris, & aliorum bonorum, cùm sit eadem ratio ac regula pro his omnibus.

Quæst. II. *An restitutio actualis necessaria est ad salutem necessitate præcepti?*

Resp. Affirm. Nisi impotentia excuset, vel adsit justa causa differendi. Constat 1. ex Rom. 13. *Reddite omnibus debita ..... Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis.* Et, Ezech. 33. *Si fecerit judicium & justitiam, & pignus restituerit ille impius, rapinamque reddiderit, in mandatis vitæ ambulaverit, nec fecerit quicquam injustum: vita vivet, & non morietur, &c.* Et, Jacob. 5. *Ecce merces operariorum, quæ fraudata est à vobis, clamat, & clamor eorum in aures Domini sabaoth introivit.* 2. Ex reg. 4. jur in 6. *Peccatum non dimittitur, nisi restituatur ablatum.* Idem habet S. August. Epist. 54. & refertur in cap. *Si res* 14. quæst. 6. ibi: *Si res aliena, propter quam peccatum est, cùm reddi possit, non redditur, non agitur pœnitentia, sed fingitur. Si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum nisi restituatur ablatum; sed ut dixi, cùm restitui potest.* 3. Quia qui non restituit cùm potest, nec habet rationabilem causam differendi, voluntariè nocet; & facit injuriam proximo: nam eum privat possessione & usu rei suæ vel debitæ, & violat jus quod habet, ut rem illam nunc possideat. At injuria quælibet prohibita est Lege divina naturali, præsertim hac generali: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: Suum cuique reddendum.* Quod procedit, sive res sit debita ob injuriam, sive ex contractu justo, cùm sit utrobique eadem ratio, & creditor habeat jus strictum possidendi rem sibi ex contractu debitam.

Hoc autem præceptum divinum naturale est primariò negativum, & secundariò affirmativum. Nam primariò vetat ne retineatur alienum vel alte-

alteri debitum invito rationabiliter domino, & ideo præcipit actum restituendi. *Præceptum de restitutione facienda, quamvis secundùm formam sit affirmativum, implicat tamen in se negativum præceptum, quo prohibemur rem alterius detinere*, ait S. Thom. qu. 62. art. 8. ad 1. Quare obligat semper pro semper: nam semper illicitum est retinere rem alienam domino rationabiliter invito.

Præterea omissio restitutionis est virtualiter acceptio rei alienæ continuata, invito domino, ideóque furtum continuatum contra præceptum negativum, *Non furtum facies.* Unde Conc. gener. Later. IV. cap. 39. ait, *non multùm interesse, præsertim quoad periculum animæ, detinere injustè ac invadere alienum.* Et à Conc. Trident. sess. 25. cap. 12. Qui decimas non solvunt, res alienas invadere dicuntur.

Hinc mortaliter peccat, qui notabili tempore omittit restitutionem, vel solutionem integram, quam potest facere, vel etiam brevi tempore omittit; si inde creditor damnum grave patiatur. Quia tunc graviter lædit jus alterius, nec accusatur eo quòd imposuerit hæredibus suis obligationem restituendi, cùm hanc ipse nunc habeat, & implere teneatur. Adde quòd sæpe hæredes non restituant, ideóque periculum sit ne omittatur restitutio. Qui autem non potest restituere, debet habere voluntatem saltem implicitam restituendi, cùm primum facultas restituendi aderit, & moralem diligentiam adhibere ad hanc facultatem comparandam: qui enim tenetur ad finem, simul tenetur ad media ad eum necessaria. Qui verò non potest totum restituere, tenetur statim restituere ac solvere partem quam potest, cùm circa illam non habeat justam excusationem.

Quæst. III. *Quandonam peccatum injustæ detentionis continuatur, & multiplicatur?*

Resp. 1. Qui non restituit, vel debita non solvit, cùm potest & debet, actu peccat toto tempore quo id omittit. Quia omissio restitutionis vel solutionis debitæ toto eo tempore quo fieri potest, est injuriosa proximo: nam per illam continuè læditur jus quod habet possidendi rem suam, vel sibi debitam, & ea utendi; & talis omissio est sufficienter voluntaria cùm omittens possit & debeat restituere, & ad hanc obligationem advertere. Tunc enim si non restituit, habet voluntatem continuam saltem interpretativam detinendi rem alienam vel alteri debitam: quæ voluntas permanet moraliter, quamdiu non retractatur, vel interrumpitur; sicut qui alium injustè conjicit in carcerem & ibi relinquit, continuè peccat, quia continuè lædit jus proximi.

Igitur qui non restituit, cùm potest peccat actu singulis momentis, non quidem singulis novum peccatum addendo, sed priùs actu continuando. Quòd quò plus durat, eò fit gravius ratione majoris liberæ durationis, vel etiam majoris nocumenti, quod inde domino evenit, nisi tale peccatum detentionis interrumpatur, & multiplicetur.

Resp. 2. Iniquus detentor rei alienæ, vel alteri debitæ, novum peccatum admittit, & sic multiplicat numero

pec-

peccata injustæ detentionis, 1. Quoties habet voluntatem expressam non restituendi. Nam quilibet ejusmodi actus est peccatum; & nihil est exterius, in quo illi actus uniantur & continuentur, ad faciendum unum moraliter actum. 2. Quoties interrumpit illud peccatum actuale detentionis, & postea advertit vel advertere potest ac debet ad obligationem restituendi, & tamen non restituit, cùm potest: quia toties omissio restitutionis est ei saltem interpretativè voluntaria, & nova culpa. Interrumpitur autem moraliter per contritionem vel propositum restituendi, per impotentiam restituendi, per somnum vel longam distractionem, aut occupationem circa alias res: nam tunc volitio non restituendi non durat virtualiter eodem numero.

Ex dictis sequitur iniquum detentorem teneri explicare in confessione. 1. Totum tempus quo sua culpa non restituit vel non solvit, ut intelligatur gravitas peccati, & quantum fieri potest multitudo actuum internorum, vel continuatio æquivalens multis actibus internis. 2. Numerum volitionum non restituendi, seu quoties admisit novum peccatum detentionis; nam tot sunt peccata numero distincta. 3. Quoties interim occasionem restituendi habuerit & neglexerit, ut intelligatur multitudo actuum seu omissionum exteriorum. 4. An dominus ex illa detentione tristitiam magnam vel grave damnum passus sit, ut intelligatur tota malitia detentionum.

Sed quid si detentor utatur re aliena?

Resp. 1. Si domino perinde sit, utaris ne re sua, an eam apud te detineas otiosam, non magis peccas utendo, quàm retinendo solùm. Quòd si dominus longè ferret ægriùs usum quàm otiosam detentionem, eo quòd res usu atteratur, vel periculo exponatur, tunc graviùs peccas usu ejus rei quàm nuda detentione: nam plus est cæteris paribus uti re aliena quàm eam nudè detinere invito domino, ac proinde major est injuria. 2. Si res apud te facta sit deterior, ita ut prudenter judices dominum eam non ampliùs velle, sed potiùs pretium ejus; non peccas ea utendo, aut eam destruendo, quia hoc non facis invito domino. Peccas tamen ejus pretium non restituendo cùm primum potes.

CAPUT III.

De radice obligationis restituendi.

Quæst. I. U*Nde oritur obligatio restituendi?*

Resp. Ex quatuor capitibus, scilicet 1. Ex injusta acceptione, qua intelligitur injusta & culpabilis rei alienæ oblatio, retentio, vel damnificatio, ex cap. ult. de injur. ibi: *Si culpa tua datum est damnum, vel injuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem tulisti, aut hæc imperitia tua sive negligentia evenerunt, jure super his satisfacere te oportet.* Nam jus per injuriam auferri nequit: ergo in eo cujus res ablata vel destructa est, semper manet jus ad illam habendum, vel ejus pretium, quod est res æquivalenter; ac proinde manet in altero obligatio restituendi. 2. Ex re accepta, id est, ex re aliena in se vel in æquivalenti extante apud alium sine hujus culpa: nam *locuple-*

cupletari non debet aliquis cum alterius injuria vel jactura, reg. jur. 48. in 6. Præterea dum res est aliena, eo ipso subest juri alterius qui inde minùs habet dum ea caret, quàm habere deberet. 3. Ex contractu explicito, vel implicito, seu quasi contractu in assumptione officii seu muneris: nam quidquid fit contra pactum, vel officium ad aliorum commodum spectans, est contra justitiam commutativam, ideóque obligat ad restitutionem. 4. Ex Lege possitiva & justa sententia. De his duobus ultimis alibi dictum est.

Quæst. II. *An oritur obligatio restituendi ex damnificatione nullatenus peccaminosa v. g. ob inconsiderationem, distractionem mentis, oblivionem prorsus involuntariam?*

Resp. Non oritur extra contractum & officium. Quia 1. *Rem, quæ culpa caret, in damnum vocari non convenit*, cap. 2. de constit. 2. Quia damnum sine ullo peccato extra contractum & officium intulit, ex nullo capite tenetur restituere: non ratione injuriæ, cùm non peccaverit; neque ratione rei acceptæ, aut contractus, vel Legis, vel sententiæ, cùm nihil horum extet. 3. In hoc casu damnum non illatum fuit damnificato, rationabiliter invito: nemo enim potest velle rationabiliter, ut quis sibi non inferat damnum etiam tum cùm de eo inferendo non cogitat, & involuntariè ac necessariò infert: nam non potest rationabiliter velle id, quod tunc impossibile est. Præterea qui damnum sine ullo peccato extra contractum & officium intulit, se habet instar possessoris bonæ fidei, qui non tenetur restituere rem alienam, quam bona fide consumpsit, si ex ea non sit factus ditior.

Dixi, *extra contractum*, quia Leges imponunt contrahentibus onus restituendi damnum secutum ex culpa merè juridica; & contrahens hoc ipso quòd contrahit, illud onus tacitè in se suscipit, cùm velit & debeat contrahere secundùm Leges. Quare, quamvis damnum non sit illatum domino rationabiliter invito, tunc tamen indemnitas ei debetur ex pacto seu contractu explicito vel implicito: sicut debetur cùm res perit casu fortuito, si præcesserit pactum eum præstandi.

Quæst. III. *An oritur obligatio restituendi ex damnificatione veniali?*

Resp. 1. Ex damnificatione & furto veniali ob parvitatem materiæ oritur obligatio restituendi sub veniali. Quia non restituendo injustè privatur dominus possessione & usu rei suæ, vel sibi debitæ, sufficientis ad materiam injustitiæ venialis, quæ tolli debet.

Resp. 2. Ex damnificatione gravi quoad materiam, sed veniali ob defectum advertentiæ, oritur obligatio restituendi. Quia tunc committitur vera culpa & injuria, licèt levis: at omnis injuria ex natura rei, ideóque jure naturali resarciri debet, ex cap. ult. *de injur.* cit. Non videtur tamen esse obligatio restituendi totum damnum citra contractum aut officium: quia injuria venialis ac imperfecta non debet citra contractum aut quasi contractum, tantam obligationem parere, quantam injuria gravis & perfectè voluntaria. Et quia tunc damnum leviter peccanti, leviter est imputabile: Ergo non tenetur totum com-

compensare. Deinde cùm ea restitutio sit pœna seu onus jure naturali culpæ correspondens, debet esse culpæ proportionatum. Sunt tamen qui docent, tantùm posse esse damnum, ut pars illius correspondens culpæ veniali, sit adhuc gravis momenti, ideóque sub mortali restitui debeat, quia alioqui retineretur res notabilis debita, invito domino, quod est mortale.

Cæterum in praxi quando damnum grave est, censeri ordinariò debet intervenisse culpam mortalem. Nam (ut notat Lessius,) generaliter in operibus externis periculosis, citra subitaneam passionem vehementem, raró contingit advertentia imperfecta: scilicet opera illa periculum suum statim & facilè ingerunt, mentemque ad sui considerationem excitant. Præterea ad mortale sufficit confusa cognitio periculi, vel obligationis diligentiùs advertendi: quæ facilè haberi potest. Quare in dubio an culpa sit mortalis, an venialis, totum damnum resarciri debet, præsertim cùm in dubio potior sit conditio innocentis.

Quæst. IV. *An oritur obligatio restituendi ex damno dato per culpam juridicam in officio, vel extra illud commissam?*

Nota. Culpa duplex distinguitur: theologica, & juridica seu civilis. Culpa theologica est peccatum imputabile, sive mortale, sive veniale: culpa juridica est omissio diligentiæ debitæ ad cognoscendum, vel cavendum, vel faciendum, vel providendum, ex qua sequitur damnum, sive illa omissio sit peccatum, sive non. De hac sola hìc agitur; & triplex est, lata, levis, & levissima. Culpa lata est omissio diligentiæ, quam passim in rebus ejusmodi propriis adhibere solent homines diligentiores & prudentiores ejusdem conditionis. Levissima, est omissio diligentiæ, quam soli diligentissimi & prudentissimi adhibent. Ut si quis, v. g. librum sibi commodatum relinquat ante ostium domus, & amittatur, tunc censetur amisisse per culpam latam: si reliquit in cubiculo suo, non obserato ostio, erit culpa levis; si ostium obseravit, sed non advertit an esset bene obseratum, est levissima.

Resp. 1. Ex communi sententia, extra officium & contractum, non oritur obligatio restituendi damni secuti ex culpa levi & levissima. Quia citra contractum & officium nemo tenetur majorem diligentiam adhibere in suis operibus ne alteri noceat, quam in similibus casibus adhibere solent homines ejusdem conditionis diligentes ac prudentes: nemo enim tenetur esse diligentior ac prudentior cæteris hominibus diligentibus & prudentibus ejusdem conditionis: nisi ad id specialiter se obligarit. Constat tamen, inquit Lessius, esse obligationem restituendi damnum secutum ex culpa lata, nisi constet illam esse prorsus inculpabilem: quia quisque ex justitia tenetur, ne alteri noceat, adhibere in actionibus suis eam diligentiam, quam adhibere solent in ejusmodi actionibus diligentes ac prudentes; nam quisque jus habet ne sine justa causa & authoritate sibi inferatur damnum: ergo si non adhibet, non facit id ad quod tenetur ex justitia, & sic damnum inde secutum censetur ei voluntarium

tarium, & meritò imputatur, ac proinde illud tenetur resarcire.

Resp. 2. Per se loquendo nemo tenetur in conscientia ad restitutionem propter culpam levem, vel levissimam in officio, vel arte commissam, sed tantùm propter latam. *Est communis aut ferè communis sententia.* Quia nemo tenetur in officio, vel professione sua adhibere majorem diligentiam & providentiam, quam soleant adhibere diligentes & prudentes ejusdem professionis: nam nec gravius onus quis vult sibi imponere, dum officium suscipit, vel artem exercet, nec resp. plus ab ipso exigit.

Hinc advocatus, v. g. qui bona fide præstitit id quod diligentes & periti advocati in similibus causis præstare solent, non tenetur ad restitutionem, si causa cadat, eo quòd non præstiterit id quod diligentissimè præstitisset. Idem dic de judice, magistratu, medico, architecto, &c.

Dixi, *per se loquendo*: nam si quis profiteatur se diligentiorem & peritiorem aliis, aut diligentissimum, & sic eos qui tales quærunt, ad se pertrahat; is tenetur adhibere majorem aut etiam maximam diligentiam & prudentiam. Quia id promisit, & ad id se obligavit saltem implicitè: unde tenetur resarcire totum damnum ex levi vel etiam ex levissima culpa secutum, cùm non adhibendo majorem, vel maximam diligentiam, peccaverit graviter in re gravi contra pactum saltem implicitum, ideóque gravem injuriam fecerit.

Porrò culpa quæ dicitur lata in iis, qui officium vel artem exercent, censeretur levis in aliis privatis: Unde illi dici possunt teneri de culpa levi comparatè ad alios, qui non tenentur ex officio vel pacto, cùm debeant majorem diligentiam adhibere, quàm si nihil commodi perciperent, vel non ex officio facerent.

Resp. 3. Qui præbet consilium in rebus ad suum officium vel artem pertinentibus, tenetur ad restitutionem ratione culpæ latæ. Quia ex officio tenetur in consilio dando adhibere eam diligentiam & prudentiam, quam adhibere solent in similibus casibus homines diligentes ejusdem professionis. Ergo si non adhibet; peccat contra justitiam; ideóque tenetur ad restitutionem damni ex hac culpa secuti. Item tenetur ratione ignorantiæ, quia talis ex officio tenebatur hoc scire, & in responso vitare errorem ex quo damnum secutum est: unde meritò censetur causa injusta damni secuti. Et utrumque patet ex cap. ult. *de injur.*

Non tenetur tamen ad restitutionem, qui consultus aperit bona Fide dumtaxat opinionem suam, dicendo ita sibi videri, nec suadendo ut alter faciat; & à fortiori si indicet se dubitare. Nam tunc si alter sequatur, suæ imprudentiæ damnum adscribere debet, modò consultus non habeatur à consulente peritior ac prudentior quàm revera sit. Imò si des consilium in rebus quæ ad tuum officium non spectant, & quarum parum peritus es, & alter sciens tuam imperitiam, consilium tuum sequatur, non teneris de damno inde secuto, nam damnũ illud sibi imputare debet, & scienti ac volenti non fit injuria. Si tamen agitur de damno tertii, ut si suadeas alteri contra-

ctum injustum, vel ut non restituat, peccas graviter in re gravi, & teneris illi tertio: nam illi tertio & quidem invito damnum infers tuo malo consilio. Nec obstat quòd veritatem inculpatè ignorares; quia nihilominus imprudenter agis: nemo enim nisi imprudenter miscet se consiliis dandis in rebus quas non intelligit, & sciens ac volens exponit se periculo errandi cum damno tertii, quod proinde ei sufficienter est voluntarium, meritoque imputatur. Ita ferè Lessius.

Porrò hæc regula juris 62. in 6. *Nullus ex consilio, dummodo fraudulentum non fuerit, obligatur:* intelligitur, solùm de eo, qui bona fide dat consilium in rebus ad suum officium non pertinentibus, & qui ratione sui muneris aut status peritiam non profitetur. Vel nomine fraudis intelligitur culpa lata, quæ ei æquiparatur in jure.

Quæst. V. *Ex qua culpa juridica in contractibus oritur obligatio restituendi?*

Resp. 1. Si contractus cedat in utilitatem solius accipientis, ut in commodato, accipiens tenetur ad restitutionem, si res aliena pereat, vel deterior fiat ex culpa etiam levi & levissima: Sed non tenetur; si fecit id quod diligentissimi ac prudentissimi in simili re propria conservanda facere solent. Constat ex l. 18. §. *commod.* & ex instit. lib. 3. tit. 15. & ex cap. 1. *de commod.* Ratio dispositionis juris est, quia æquitas naturalis postulat ut is qui gratis utitur re alterius in suam tantùm utilitatem, maximam diligentiam adhibeat, ne pereat, vel deterior fiat.

Excipitur precarium, in quo accipiens tenetur solùm ex dolo vel culpa lata, l. 8. §. *de precario:* eo quòd res concessa precario, potest à Domino quovis tempore revocari, non autem res commodata: quare æquum est, ut qui accepit precarium, non teneatur de tanta culpa.

Resp. 2. Si contractus sit utilis utrique contrahenti, ut contractus pignoris, locati & conducti, uterque tenetur ad restitutionem damni secuti ex culpa lata & levi, non autem levissima, ex l. 5. §. *commod.* & l. 23. *de reg. jur.* Ratio est, quia cùm res aliena alicui conceditur in ejus utilitatem, æquitas postulat ut eam valdè diligenter custodiat; non tamen ad tantam diligentiam teneatur quantam si in sui tantùm utilitatem accepisset. Quare ad nihil tenetur, si fecerit quod diligentiores faciunt in simili re propria conservanda. Hinc artifices, qui laborant in re aliena ob stipendium, & domestici, quibus incumbit ex officio cura custodiendæ rei domesticæ, tenentur resarcire damnum ex culpa etiam levi secutum. Qui tamen conductus est ad transportandum columnam vel alias res fragiles, tenetur de culpa levissima respectu aliarum rerum, l. 25. §. *locat.* Quia nempe talis negligentia in ejusmodi rebus non censetur levissima, sed major propter summam diligentiam, quam illæ res ex natura sua exigunt, *Delugo, & alii.*

Resp. 3. Si contractus cedat in utilitatem solius dantis, ut in deposito, accipiens tenetur solùm ad restitutionem ex culpa lata, & dolo, ex l. 5. §. *commod.* & l. 23. §. *de reg.* & instit. lib.

lib. 3. tit. 15. Nam æquitas postulat, ut qui habet rem alienam in commodum solius domini, non teneatur ad majorem diligentiam & custodiam, quam passim adhibere solent in rebus suis homines, cùm nullum commodum inde percipiat.

Hinc si depositum pereat apud te sine tua culpa lata, non teneris illud restituere, nisi in his casibus. 1. Si adsit pactum de majori vel maxima custodia adhibenda, vel etiam de casu fortuito præstando, ex l. 1. §. *deposit. Contractus enim Legem ex conventione accipiunt*, ibid. 2. Si in culpa fuisti tecum deferendo depositum in locum periculosum, vel fuisti in mora non reddendo, cum potuisti, & debuisti, teneris ad restitutionem, quantamcumque custodiam adhibueris, ex variis juribus, & cap. ult. *de depos.* ibi: *Pacto, culpa, vel mora præcedentibus, casus etiam fortuitus imputatur.* 3. Si accepisti mercedem pro deposito custodiendo, ex eodem cap. Tunc enim teneris de culpa levi: quia contractus depositi cedit in tuam & domini utilitatem, transitque in locationem operæ ad illud custodiendum. 4. Si teipsum ad depositi custodiam offeras petenti diligentissimum custodem, tunc teneris de culpa levissima, l. 1. §. *depos.* quia tunc censeris custodiam diligentissimam promittere.

Obj. In prædictis Legibus depositarius dicitur obligari solùm ex dolo, non ex culpa. *Resp.* In jure lata culpa dolo æquiparatur, Lege 32. §. *depos.* & Lege 226. §. *de verb. obligat.* ibi: *Magna negligentia culpa est magna, culpa dolus est.* Quare cùm Leges decernunt dolum solùm præstandum esse, non culpam, culpæ nomine levis & levissima intelligitur, & sub nomine doli comprehenditur culpa lata. Cùm autem statuunt in contractibus culpam esse præstandam, per culpam intelligitur aliquando levis, aliquando levissima, pro subjecta materia.

Resp. 4. Est obligatio in conscientia resarciendi secundùm has Leges ante sententiam judicis, damnum secutum sine peccato, sed ex culpa merè juridica in contractibus. *Ita Covarruv. Navarr. Molin. Vasquez, Lessius dicens esse communiorem, & alii.* Prob. Quia qui ex contractu rem alterius accipit, obligat se saltem implicitè ad eam servandam cum onere per Leges annexo, & ad præstandam curam ac diligentiam, quam Leges præscribunt: cùm præsertim hæ Leges fundantur in naturali æquitate, & sancitæ sint propter bonum commune, ut contractus facilè ineantur; & ad excitandam curam ac diligentiam circa res alienas. Neque enim fundantur in præsumptione culpæ mortalis; nam v. gr. in culpa levissima non potest forum externum præsumere peccatum mortale, ut notat Vasquez, & tamen, cap. unico de commodato dicitur simpliciter; *Cùm gratia sui quis commodatum accepit, de levissima etiam culpa tenetur.* Unde tunc est obligatio restituendi ex contractu, cui Leges justæ eam annexuerunt, & quam contrahens hoc ipso quòd contrahit, tacitè in se suscipit, cùm velit & debeat contrahere secundùm Leges.

Quæst. VI. *An qui inculpabiliter dixit vel fecit aliquid, ad quod jus nullum habet;*

bet; & ex quo impendet damnum proximo, tenetur ex justitia illud impedire, vel restituere, si non impediat quantùm commodè potest?

Resp. Affirm. *Est communis sententia.* Quia quisque tenetur ex justitia curare ne ex sua actione eveniat damnum proximo contra jus illius, ideóque impedire ne malum ex sua actione secutum perseveret: alioqui qui non impedit, quantùm commodè potest, censetur causa moralis perseverantiæ effectus à se positi, & damni secuti, quod proinde ei imputabitur: nam quisque jus habet ne ei damnum sine justa causa & authoritate inferatur.

Hinc qui inculpatè errorem docuit, vel consilium noxium dedit, tenetur, ubi advertit, deducere; qui inculpatè res alienas incendit, tenetur, quantùm commodè potest, ignem extinguere, alioqui continuatio incendii foret ei voluntaria & moraliter imputabilis. Si tamen non posset impedire alterius damnum sine graviori aut saltem æquali suo damno, non poterit illi imputari, sed censebitur justè permitti. Nam multò minor est obligatio tunc impediendi, quàm non inferendi positivè damnum; cùm ipsa non oriatur ex injusta læsione vel actione: ideóque non est obligatio impediendi damni, nisi cùm potest impediri sine gravi aut saltem æquali suo damno. Cujus quidem damni proprii gravitas debet spectari respective ad damnum, quod inde proximo sequetur.

Quæst. VII. *Quid restitui debet ratione injustæ acceptionis vel damnificationis?*

Resp. Qui injuriam alteri intulit, rem ejus culpabiliter accipiendo, aut detinendo, aut damnum inferendo, &c. tenetur in conscientia restituere rem, si adhuc extet, vel ejus pretium si ipsa non extet; item omnes fructus naturales ac mixtos, sive perceptos, sive non perceptos, sed quos dominus percepturus erat, & compensare omne damnum emergens ac lucrum cessans. *Est communis sententia.* Quia ratione injuriæ contrahitur obligatio injuriarum omnino indemnem reddendi, & restituendi in eum statum in quo fuisset, si injuria illata non fuisset: alioqui injuria integrè non tolleretur, nec æqualitas, quam justitia intendit, reponeretur, & sic non cessaret totaliter injustitia. Quare mensura restitutionis faciendæ ratione injustæ acceptionis vel damnificationis, est quantitas boni alieni ablati, & damni illati ac lucri impediti, quamvis lædens nihil inde emolumenti perceperit, ex cap. *Gravis*, de restit. spoliat. ubi Cœlestinus III. ait: *Mandamus ablata cum integritate restituere, damna plenariè resarcire, & de illatis injuriis competenter satisfacere compellatis: provisuri, ut non tantùm fructus à novo & violento possessore perceptos, sed quod possessores veteres percepissent, reddi faciatis eisdem.*

Igitur fur, vel malæ fidei possessor, vel damnificator injustus tenetur. 1. Rem alienam injustè possessam restituere domino. Nam quamdiu retinet, facit ei injuriam violando jus quod habet rem suam possidendi, & ea utendi. Quòd si res aliena non extat, tenetur ejus pretium restituere, cùm sit causa injusta damni, quod patitur dominus privatione rei suæ

quam

quam tenebatur restituere. 2. Compensare omne damnum emergens & lucrum inde cessans domino, l. 5. Cod. *de rei vindic.* Nam est causa injusta utriusque, teneturque dominum indemnem servare, ut tollatur injuria illata. Porrò lucrum justum alterius impedire est illi damnum inferre: nam est eum privare lucro sperato ad quod jus habet, & facere ut minus habeat quàm habuisset. 3. Restituere omnes fructus naturales & mixtos quos percepit, quamvis dominus non percepisset, nec illi extent ampliùs, nec ex illis factus sit ditior, ex l. 22. Cod. *de rei vindic.* ibi: *Certum est malæ fidei possessores, omnes fructus solere cum ipsa re præstare.* Quia fructus rei hoc ipso quòd producuntur, fiunt illius qui est dominus rei; & res quælibet domino suo fructificat, ex instit. *de rerum divis.* Nam res ubicumque est, semper domini est, & domino valet, quod ibi valet. Ergo fructus æque restitui debent ac res ipsa; & nunc est etiam obligatio restituendi ex re accepta. Quòd si illi fructus interea, dum retinentur, pereant, pereunt non domino, sed injusto detentori, qui est in mora culpabili. Item tenetur restituere fructus omnes naturales & mixtos, imò & merè industriales, quos dominus singulari sua diligentia licitè percepisset, quamvis ipse damnificator nullus perceperit, ex l. 33. §. de rei vindic. ibi. *Fructus non modò percepti, sed & qui percipi potuerunt, honestè æstimandi sunt.* Et ex cap. *Gravis* citat. Nam debet compensari omne damnum emergens & lucrum cessans.

Nota 1. Fructus merè naturales sunt illi qui ex re aliqua gignuntur sine ulla ferè industria aut labore, ut herbæ in pratis, arborum poma, animalium fœtus. Merè industriales sunt ii, qui ex sola industria & labore proveniunt, licet mediante aliqua re tanquam mero instrumento; ut quæstus, qui ex negotiatione vel ex usu artificioso alicujus instrumenti, puta penicilli, percipitur. Fructus mixti sunt ii, qui ab ipsa re, mediante industria & labore proveniunt, ut fructus agrorum, vinearum; ad quos revocatur pretium locationis ædium, earumque rerum, quæ habent usum locabilem. Nam pretium locationis rerum est fructus earum, quem pariunt mediante usu sui, qui est pretio æstimabilis, & datur solùm pro usu rei, ex l. 19. & 36. §. *de usuris.* Hi fructus vocantus civiles, & debentur domino rei, l. 5. Cod. *de rei vindic.* ibi. *Domum, quam ex matris successione ad te pertinere, & ab adversa parte injuria occupatam esse ostendis, Præses provinciæ, cum pensionibus quas percepit, aut percipere poterat, & omni causa damni dati, restitui jubebit.* Soli autem fructus merè industriales, quos dominus rei non percepisset, non sunt restituendi, quia non sunt fructus rei alienæ, sed industriæ propriæ. Sic qui pecunia furtiva negotiatus est, non tenetur lucrum suum restituere, sed solùm pecuniam ablatam, & omne damnum emergens ac lucrum cessans, si quod est.

Nota 2. Semina & alia similia, si sint aliena, non fructificant domino suo, sed domino agri, l. 25. §. *de usur.* ibi: *Omnis fructus non jure seminis, sed jure soli percipitur.* Quia sunt magis agri quam semi-

seminis, quod mortuum est, & ab agro vivificari & ali debet. Hinc qui triticum furtivum seminavit in agro suo, non tenetur restituere segetes, sed aliud triticum in eadem mensura cum damno emergente & lucro cessante, si quod est secutum domino tritici.

Nota 3. Restitutio fructuum facienda intelligi debet deductis pretio operæ ac laboris, & impensis quæ à domino fieri debuissent ad illos percipiendos, ad conservationem rei, & ad ejus melioramenta, quibus rei valor crevit domino, ex l. 7. §. *Soluto matrimon.* Quia his deductis dominus non patitur damnum, & reponitur æqualitas.

Quæst. VIII. *An injustus damnificator tenetur insuper aliquid solvere pro culpa in pœnam?*

Resp. Non tenetur ante sententiam judicis. Quia punitio ad judicem pertinet; sed post sententiam tenetur pœnam solvere, quia judex habet jus eam infligendi, & justa sententia obligat in conscientia. Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 61. art. 3.

Quæst. IX. *An fur vel injustus possessor, aut damnificator tenetur restituere rem alienam, si peritura fuisset apud dominum?*

Nota 1. Possessor malæ fidei est is, qui rem alienam injustè accepit; vel retinet, aut consumpsit, vel alienavit, putans aut dubitans esse alienam, vel se non legitimè possidere; vel ex ignorantia graviter culpabili judicans esse suam. Possessor bonæ fidei est, qui rem alienam detinet, judicans prudenter esse suam. Unde bona fides nunquam potest oriri ex ignorantia, quæ non excusat à culpa mortali in acceptione rei & omissione inquirendi cujus res sit: nam tunc non potest prudenter censeri justa possessio.

Resp. 1. Injustus possessor tenetur rem alienam restituere, si illa non erat peritura apud Dominum nisi per injuriam alterius, v. gr. furtum. *Est communis sententia.* Quia sicut ille alius faciendo injuriam, teneretur restituere; ita tu præveniens teneris integrè damnum resarcire, cùm fueris causa injusta totius damni.

Nota 2. Si res periit dolo vel injuria injusti possessoris, quia vel amisit culpa lata, vel eam scienter destruxit, absumpsit, alienavit, &c. tenetur ejus pretium restituere Domino, etiamsi apud hunc casu peritura fuisset. *Est communis sententia, teste Layman.* Quia talis est hìc & nunc causa injusta interitus rei, quæ verè perit per injuriam detentoris, ac proinde ratione injustæ læsionis, statim contrahit restituendi obligationem, quæ subsequente fortuito casu non extinguitur. Sic qui occidit hodie Petrum, alioqui cras interficiendum à fera, est causa injusta mortis Petri, & tenetur ad restitutionem. Idque magis adhuc constat, si tempore quo ex culpa periit vel destructa est res aliena, non erat notitia interitus vel periculi futuri. Quia cùm periculum illud ignoraretur, res illa verè tantùm valebat apud homines, sicut si peritura postea non fuisset. Totus ergo valor ille fuit per injuriam ablatus ab injusto possessore, & ipse totius illius debiti reus factus est, atque adeo suscepit jam in se onus & obligationem totius illius debiti solvendi. A quo debito non liberatur ex eo quòd eventus subsequens ostendat rem fuisse postea peritu-

rituram vel minùs valituram: quia hoc non facit rem minùs valuisse tum cùm injustè destructa est, pro quo tempore taxari det valor damni illati. *Ita Delugo.*

Resp. 2. Item tenetur restituere rem alienam, quæ casu apud ipsum periit, si non sit omnino certum casu perituram fuisse apud dominum. Quia in dubio melior est conditio innocentis, & domini possidentis jus certum recipiendi rem suam, vel ejus pretium.

Imò juxta multos tenetur, etiamsi res certò fuisset peritura apud dominum casu, vel justa hostium spoliatione. Quia. 1. hoc ipso quòd quis rem alienam injuste aufert, vel detinet, facit domino injuriam, cui est per se annexa obligatio restituendi; per accidens autem est quòd esset casu similiter apud dominum peritura. 2. Qui injustè accipit, injustè detinere incipit: sed qui injustè detinet, semper est in mora restituendi: qui autem est in mora tenetur etiam de casu fortuito, nam mora trahit ad se periculum rei, ut statuunt jura. 3. Casus subsequens non facit ut fur vel injustus possessor damnum reipsa non intulerit, sed solùm facit quod imputatum fuisset alteri causæ. Item qui semel ratione rei injustè acceptæ obligatur, per eventum fortuitum postea subsequentem non absolvitur.

Obj. 1. Nullum damnum ex injuria est illatum domino, cum constet eum ex casu fortuito non minùs privandum fuisse re sua, quàm si nulla fuisset injuria illata, ideóque nihil minùs habeat quàm aliàs fuisset habiturus: ex injuria autem oritur obligatio restituendi solùm damnum ex ea secutum, non aliud. *R.* Damnum domino illatum est, spectato statu in quo privatus fuit rei suæ per injuriam, cui per se annexa est obligatio restituendi.

Obj. 2. L. ult. §. *ad legem Rhod.* statuitur quòd si navem conduxerim ad merces meas convehendas, ipse verò nauta me invito merces meas in navem deteriorem transtulerit cum qua merces meæ perierint, teneatur mihi de hoc damno, si altera navis salva evaserit; sed non teneatur si ambæ naves ea navigatione perierint, quia æque merces meæ in priori navi conducta periissent. *R.* Ibi non agitur de injusto possessore, qui rem alienam habet per injuriam, sicut in nostro casu.

Sed si rem alienam quæ incendio, vel aliter peritura erat apud dominum auferam, & post elapsum periculum non statim restituam, & postea apud me pereat, non jam peritura apud dominum, an teneor ejus pretium restituere?

Resp. Affirm. *Ita omnes.* Quia res illa à periculo libera & secura ad dominum pertinebat, & sic ei statim tunc reddi debuit; quare si non fuit reddita, injuria ipsi facta fuit per injustam detentionem, quæ fuit causa damni, nam apud dominum non ampliùs periisset.

Quæst. X. *An ratione injuriæ restitutio facienda est juxta summam æstimationem, quam res à tempore detentionis habuit?*

Resp. 1. Si res aliena apud furem vel injustum possessorem facta est deterior, quàm cum accepta est, tenetur restituere secundùm statum illum quem res tunc habebat. Nam tempore quo accepit, res illa tantumdem valebat, & accipiendo damnum injustum domi-

domino intulit, privando eum re ſua in tali ſtatu, & facultate eam majore pretio vendendi.

Reſp. 2. Si res apud injuſtum poſſeſſorem melior effecta eſt ſive intrinſecè & in ſubſtantia, ut ſi vitulus evaſerit in bovem, ſive extrinſecè & in valore, ut ſi auctum ſit ejus pretium ob emptorum multitudinem, reſtitui debet domino in tali ſtatu, ſi extet. Nam res ſemper manſit in ejus dominio: melioratio autem & incrementum rei pertinet ad ejus dominum. Si autem res illa non extet, & vendita fuerit majore pretio, quàm vendidiſſet dominus, totum pretium acceptum reſtitui debet domino: quia res tempore quo carius vendita eſt, & melior erat, domini erat, & domino debebatur: ergo pretium acceptum ei debetur, cùm ſit valor ſuæ rei. Quòd ſi res caſu periit, vel minore pretio vendita fuit, aut in deteriore ſtatu & valore alienata vel conſumpta, reſtitui debet domino, ſecundùm æſtimationem quam in optimo ſtatu & maximo valore habuit, ſi dominus eam tali tempore erat venditurus, vel paſſus eſt damnum emendo aliam ſummo valore: quia injuſtus poſſeſſor fuit cauſa injuſta talis lucri ceſſantis vel damni. Idem dic, ſi incertum ſit an dominus lucrum ex ejus melioramento feciſſet, vel quo pretio venditurus fuiſſet, ut docent paſſim doctores. Nam injuſtè privatus fuit poteſtate lucrandi, & vendendi ſummo valore, qua fortè uſus fuiſſet: in dubio autem melior eſt conditio innocentis, & poſſidentis jus exigendi integram indemnitatem.

Imò juxta varios, reſtitutio fieri debet ſecundùm ſummum valorem & incrementum, etiamſi dominus re ſua certò uſurus non erat in tali ſtatu, nec juxta ſummum valorem venditurus. Quia dum res apud injuſtum poſſeſſorem melior & carior facta eſt, domino meliorata fuit, ipſique debita erat in tali ſtatu. Ergo facta eſt domino injuria cum damno, eum privando re ſua in optimo ejus ſtatu & valore: quæ injuſta detentio eſt nova injuria à prima acceptione diſtincta, per quam ſtatim contracta eſt obligatio eam reſtituendi cum tali incremento & valore. Obligatio autem ex injuria contracta extinguitur per ſolam reſtitutionem, & quamvis nullum damnum dominus recipiat, ſpectato ſtatu in quo futurus eſſet, ſi ad tempus minoris valoris rem ſervaturus eſſet; tamen recipit damnum, attento priori ſtatu in quo habuit dominium rei plus valentis, quo majore valore ad ſe pertinente injuſtè privatus fuit. Confirmatur l. 8. §. *de condit. furt.* ibi: *Si ex cauſa furtiva res condicatur, cujus temporis æſtimatio fiat, quæritur. Placet tamen id tempus ſpectandum, quo res unquam plurimi fuit: maximè cùm deteriorem rem factam fur dando non liberatur; ſemper enim moram fur facere videtur.*

Obj. Reſtitutio fieri debet ſolùm ad æqualitatem damni illati. At tunc non eſt illatum damnum ſecundùm ſummum valorem rei; nam ejus incrementum non erat certò profuturum domino, cum dominus fuiſſet eam venditurus ante tempus illius incrementi, nec coactus fuerit eo tempore aliam emere. *R.* Damnum domino illatum eſt attento priori ſtatu in

quo habuit dominium rei plus valentis, & revera privatus fuit re sua in optimo ejus statu & valore.

Quæst. XI. *An qui ponit actionem ex qua damnum obvenit alteri, tenetur illud restituere?*

Resp. 1. Si damnum evenit tertio ex actione tua mala vel otiosa, quæ fuerit periculosa sive per se, sive ratione circumstantiarum, teneris illud resarcire, quamvis aliunde adhibueris diligentiam ne evenerit, & illud non intenderis. Quia. 1. Illud damnum est tibi sufficienter voluntarium in causa, nempe in actione tua mala periculosa, per quam illud creas. 2. Intulisti injuriam damnosam illi tertio, quippe qui jus habebat ne malam illam actionem sibi periculosam faceres.

Secùs est, si damnum eveniret alteri ex tua actione non mala licèt periculosa, sed utili tibi, cujus faciendæ jus habebas, modò adhibueris debitam ad illud impediendum diligentiam, quæ adhiberi potuit, retenta illa actione licita: tunc enim damnum illud tibi non imputaretur, cùm utaris jure tuo, ex cap. 31. de elect. *Non videtur injuriam facere, qui utitur jure suo.* Et ex l. 193. §. de regul. jure. *Nemo damnum facit, nisi qui id fecit, quod facere jus non habet.* Sed si non adhibueris debitam cautionem ne aliis damnum eveniret, teneris de damno. Nam quisque tenetur ex justitia curare, ne ex sua actione damnum eveniat alteri: nam proximus habet jus ne ei damnum inferatur sine justa causa & legitima authoritate. Propter eandem rationem teneris restituere damnum, si jus non habeat faciendi aliquid periculosum, licèt non malum. Sic qui in itinere foveam, lupi capiendi causa, facit, tenetur de damno. L. 28. §. *ad leg. Aquil.*

Resp. 2. Teneris resarcire damnum, quod alteri evenit ex tua culpa, scilicet actione mala vel inutili, si damnum illud intendisti, licet ex ea plerumque damnum non eveniat. Nam tunc damnum tibi voluntarium est in se, & meritò censeris illius causa, cùm reipsa ex directa intentione illud intuleris per actionem tuam malam, vel inutilem.

Resp. 3. Teneris resarcire damnum, quod obvenit alteri ex actione tua mala vel inutili, quamvis ex ea plerumque damnum tertio non eveniat, nec illud intenderis, si prævideris probabiliter eventurum. Quia 1. tunc damnum illud est voluntarium tibi in actione illa mala tanquam in causa, vel saltem tanquam in occasione, quæ est æquivalenter causa. 2. Fecisti injuriam alteri, qui jus habebat ne actionem illam malam faceres in talibus circumstantiis, nempe cum suo periculo, quamcumque aliunde diligentiam adhibueris. S. Thom. 2. 2. quæst. 74. artic. 8.

Resp. 4. Non teneris resarcire damnum quod ex tua actione mala non periculosa obvenit, si illud non intenderis, nec potueris prævidere obventurum, eo quòd nunquam aut ferè nunquam illud eveniat ex tali actione in talibus circumstantiis. Quia tum damnum illud nec in se, nec in alio tibi voluntarium est, cùm nec illud intenderis, nec potueris prævidere; nec requiritur cautio ubi non est periculum.

Hinc qui alienam arborem ascendit ad fructus furandos, & casu cadens supra socium, eum præter intentionem occidit, non est reus homicidii, nec tenetur socio ad restitutionem. Quia talis ascensus, licet illicitus, non erat sic periculosus: unde ille solùm reus est furti. Quando autem S. Thomas, loco citato, dicit, dantem operam rei illicitæ, ex qua mors alterius sequitur, esse reum homicidii, supponit illam rem esse aliquatenus periculosam, saltem ex circumstantiis.

Quæst. XII. *An in dubio de damno secuto ex actione mala per se damnificativa, est obligatio restituendi?*

Resp. 1. Qui injustè posuit actionem ex se impeditivam lucri vel damnificativam, tenetur in dubio an reipsa alteri lucrum cessaverit, aut damnum secutum sit, restituere pro ratione dubii, seu quanti æstimatur certum subeundi damni periculum. Quia talis fuit causa injusta periculi, quod alter subit patiendi damnum, nec constat non passum fuisse; iniquumque est, ut innocens in tali dubio totum periculum certum subeat, & alter sit immunis omni obligatione.

A fortiori qui certus est de patrata à se actione injusta per se sufficiente ad damnum inferendum, & de damno secuto, sed dubitat an secutum sit ex illa, tenetur restituere saltem pro ratione dubii, & æstimationis periculi. Dico *saltem*; nam juxta Lessium & alios multos, tenetur de toto damno: tum quia possessio est pro actione injusta, quòd talem effectum procrearit, nisi oppositum constet; tum quia præsumptio juris valet, quamdiu de contraria veritate non constat: sed tunc est præsumptio juris damnum ex illa actione, v. gr. consilio malo secutum esse, ex reg. 45. jur. in 6. *Inspicimus in obscuris quod est verisimilius, vel quod plerumque fieri consuevit.*

Obj. Non est æquum, tantum teneri restituere eum, qui solùm ex probabili præsumptione, quantùm qui ex certa scientia damnum intulit. *R.* Hoc est justum, quando constat positam esse causam injustam damni, & damnum secutum esse: nam in dubio an damnum revera ex illa actione secutum sit, melior est conditio innocentis & domini.

Idem dic de omissione injusta, hoc est, omissione rei ex justitia debitæ, dum dubitatur an ex ea secutum sit damnum: nam in moralibus omissio injusta est æquivalenter actio injusta.

Quæst. XIII. *An qui solo exemplo movit efficaciter alium ad damnum inferendum, tenetur damnum ab hoc illatum resarcire in ejus defectum?*

Resp. Affirm. Si hoc eventurum probabiliter præviderit. Quia. 1. talis posuit actionem malam & periculosam ratione circumstantiarum, ex qua probabiliter prævidit damnum tertio secuturum: ergo fecit ei injuriam: nam quilibet habet jus ne fiat actio mala cum periculo damni sui. 3. Verè

movit

movit alium ad damnum inferendum, & æque est causa damni quod ex motione exempli sequitur, ac si ex consilio sequeretur. 3. Qui occasionem damni dat sine justa causa, damnum dedisse censetur, ex cap. ult. *de injur.* & l. 30. §. ad leg. Aquil. *Qui occasionem præstat, damnum fecisse videtur.* Idem dic de eo qui hoc eventurum prævidere aut potuit aut debuit.

Quæst. XIV. *An quis tenetur restituere damnum irrogatum per suum mancipium, animal, vel filium?*

Resp. 1. Ante omnem sententiam tenetur ratione culpæ, si negligens fuit in præcavendo, ex cap. 3. 4. & ultim. *de injur.* Nam tunc damnum illud ei voluntarium fuit in omissione diligentiæ debitæ; ideóque ei meritò imputatur. Hinc qui animal ferum non tenuit domi clausum, vel catenis ligatum, tenetur de damno ab eo illato. Ob eandem rationem, qui potestatem in alios habent, pecant contra justitiam, & tenentur ad restitutionem, si, ubi est periculum damni, non provideant ne fiat à suis. Nam dominus & pater tenetur ex justitia impedire ne aliis damnum inferatur à suis, vel per sua animalia.

Resp. 2. Si damnum irrogatum sit sine culpa voluntaria domini, hic tenetur dare pro noxa mancipium, vel animal, aut damnum compensare, ex jure civili, institut. digest. & Cod. *de noxal. actionibus.* Et canonico, cap. ult. *de injur.* ibi: *Quòd si animalia tua nocuisse proponas, nihilominus ad satisfactionem teneris: nisi ea dando passis damnum, velis liberare te ipsum: quod tamen ad liberationem non proficit, si fera animalia, vel quæ consueverunt nocere, fuissent, & quam debueras non curasti diligentiam adhibere.* Quæ leges non sunt pœnales, sed dispositivæ, & æquitati ac naturali rationi valde consentaneæ. Quia cùm animal, vel servus non sint sui juris, sed totum quod sunt, domini sint, leges justè disposuerunt, ut sicut omnis utilitas ab eo proveniens domini est, ita etiam & damnum domini sit, nisi velit ipsum pro eo tradere: nam qui sentit commodum, debet sentire & onus, regul. 55. jur. in 6. Quare hæ leges obligant ante sententiam, nisi ex consuetudine legitimè præscripta, sententia requiratur: nam in foro conscientiæ idem dicendum est circa ista, quod æquus judex cognita veritate judicaret. *Ita Sanchez, & alii.*

Item quando ex domo aliquid projicitur, vel effunditur, quod damnum intulit, si ante non fuit clamatum, caput familiæ in illa domo habitantis tenetur ad solvendum duplum illius damni, quamvis sine ejus culpa illati. L. 1. & l. 6. §. *de his qui effuder.* ibi: *Habitator suam, suorumque culpam præstare debet.* Sed juxta multos, si dominus verè peccato careat, nihil tenetur restituere ante sententiam: quia sic usu receptæ sunt illæ leges, nec id necessarium est ad finem illarum. At post sententiam tenetur in conscientia parere sententiæ judicis, quia hæc non fundatur in præsumptione culpæ, sed in legibus quæ ad bonum commune & pacem publicam ita statuerunt, & ut domini diligentiùs caverent ne damnum aliis à suis inferatur.

Resp. 3. Parens non tenetur ex delicto filii, vel damnum resarcire, vel

filium noxæ dedere, si absque parentis culpa commissum est, ex Instit. *de noxal. act.*

Quæst. XV. *An qui impedivit alterum à consecutione alicujus boni, tenetur ad restitutionem?*

Resp. 1. Qui quocumque modo etiam solis precibus vel consilio, saltem absque causa justa, impedit aliquem à consecutione boni ipsi ex justitia debiti, sive habeat jus in re, sive solùm jus ad rem, peccat contra justitiam, & tenetur compensare totum damnum. *Ita omnes.* Quia illius fuit causa injusta, violando jus, quod habet alter ad habendum illud bonum. Unde si alter habeat jus in re, impediens tenetur restituere valorem illius rei; si verò solùm jus ad rem, v. gr. per justam promissionem acceptatam, electionem, præsentationem, &c. tenetur restituere quanti jus illud judicio prudenti æstimabitur.

Idem dic de impediente alterum ne utatur jure suo, v. gr. exercendi suam artem, operam locandi, petendi aliquid, &c. Nam quilibet habet jus utendi jure suo; quod jus tunc violatur.

Resp. 2. Qui vi, fraude, dolo, minis, detractione, calumnia, mendacio, vel alio modo injusto impedit aliquem à consecutione beneficii vel officii, quo dignus erat, vel alterius boni ex justitia non debiti, ut doni, legati &c. tenetur restituere quanti judicio prudenti ea spes ei valebat. *Est omnium, teste Sanchez.* Quia licèt impeditus non habeat jus strictum ad tale bonum, jus tamen habet ne ab illius consecutione, per vim, fraudem, vel aliam quamvis viam illicitam impediatur, & ut perfectè liberum cuique sit ei gratificari. Ergo tali facta est injuria, quæ resarciri debet. Idque sive vis, vel fraus exerceatur circa eum, qui impeditus est à consecutione boni: ut si quis vi eum detineat, vel minetur ei ne petat, vel eum decipiat; sive circa collatorem, ut minando ne conferat, vel falsò persuadendo alterum esse indignum.

Digni, *quanti spes, &c.* Nam non tenetur ad æquale, *quia gratiam illam nondum fuerat adeptus, & poterat multipliciter impediri*, ait S. Thomas, quæst. 62. artic. 2. ad 4. Quòd si nulla erat spes, non tenetur restituere damnum, cùm reipsa nullum intulerit. Si tamen exigua spes fuisset, compensanda est judicio prudenti.

Qui autem à consecutione beneficii ecclesiastici, vel officii, aliquem indignum impedivit per vim & fraudem, licèt peccaverit, non tenetur damnum restituere, quia non fecit injuriam quoad illud, cùm nullum ad illud habeat jus, etiam conditionatum & in libera collatoris voluntate positum, nam illicitum est conferre beneficia vel officia indignis. Item qui à consecutione beneficii aliquem dignum & spem habentem impedit, ut digniori conferatur, non facit injuriam impediendo, nec tenetur ad restitutionem: quia ille non habet jus etiam remotum ut digniori præferatur. Si tamen impediat calumnia vel detractione, tenetur ad restitutionem famæ sicut in primo casu.

Idem dic, si dignum solis precibus & commendatione impedias, ut æque

digno

digno conferatur: quia non habet jus ut illi præferatur in bonis communibus, nec injuſta via impeditur, & tibi licet petere pro æque digno: ſecùs, ſi injuſta via talem impedias; nam tunc teneris illi reſtituere quantùm ea ſpes ei valebat: quia jus habet ne injuſtè impediatur, ut beneficium conferatur alteri non digniori.

Reſp. 3. Qui etſi ſine vi vel fraude, vel alia injuſta via impedit dignum à conſecutione beneficii vel officii, ut detur indignô, tenetur ad reſtitutionem Eccleſiæ vel reip. quæ inde damnum injuſtè patitur. *Eſt communis ſententia.* Quia utraque jus habet ne damnum ei quovis modo inferatur. Idem dic ſi modo etſi non injuſto impedias digniorem, ut detur minus digno; quia Eccleſia & reſp. habent jus habendi optimos miniſtros & magiſtratus. Sed juxta multos non tenetur reſtituere impedito, quia non violavit juſtitiam commutativam erga illum, quippe qui nullum jus talis juſtitiæ habet ad beneficium vel officium: non enim habet jus in re, nec jus ad rem, quo debitum ei ſit beneficium vel officium, & quo poſſit illud jure exigere.

Reſp. 4. Ex communi ſententia, qui ſine vi, fraude, vel alia via injuſta aliquem impedivit à conſecutione boni non debiti ex juſtitia, non tenetur ad reſtitutionem. Quia non fecit injuriam impedito, cùm nullum jus habeat ad illud bonum, & impediens liberum cuique relinquat gratificari ei, ſi velit, & nullam viam injuſtam adhibeat. Nec refert, quòd alter ſtatuerat donare; quia ſine injuſtitia ſemper poteſt propoſitum mutare: ergo & ad id induci via non injuſta. Odium autem ſeu animus nocendi per medium non injuſtum, & in iis, in quibus poteſt quis alioquin nocere absque injuſtitia; non eſt peccatum contra juſtitiam, ſed ſolùm contra charitatem.

Hinc non tenetur ad reſtitutionem, qui ſine vi, vel fraude, aut alia ratione injuſta, ſed ſolis precibus vel obſequiis aliquem avertit ab inſtituendo tali hærede, aut à relinquendo legato, vel donando aliquo bono, vel qui curavit revocari teſtamentum, & alium hæredem inſtitui. Quia nemo habet jus ad ſucceſſionem, vel legatum, quamdiu teſtator vivit, cum liberè pro libito ſemper poſſit revocare & mutare teſtamentum. Tamen ſine juſta cauſa aliquem à conſecutione boni non debiti impedire via non injuſta eſt contra charitatem, qua debemus velle bonum proximo, & quæ vetat ne alteri faciamus quod nobis fieri rationabiliter nolumus.

Sed quid, ſi alterius Procuratorem, vel Tabellarium, litteras aut mandata alterius deferentem ad impetrandum beneficium, vel ad aliquod negotium, detineam prætextu recreationis vel potationis, ſciens hanc detentionem nocituram mandatario?

Reſp. Peccas contra juſtitiam, & teneris ad reſtitutionem. Ita Delugo & alii. Quia mandatarius habet jus ut Procurator, vel Tabellarius, ſeu famulus diligentiam adhibeat, & moram vitet, ad quod tenetur ex juſtitia; & tu ſcienter impedis executionem, ac uſum ejus juris ſeu id ad quod ille jus habet. Sed qui quovis modo

do

do etsi de se licito scienter impedit usum juris alterius, & id ad quod jus habet, facit ei injuriam, cùm violet ejus jus, ideóque tenetur ad restitutionem damni inde secuti. Idem dic, si famulum alterius quovis modo detineas, sciens hanc detentionem causam esse damni domini, ad quod vitandum famulus ex justitia tenetur: nam cooperaris injustitiæ alterius, & verè es causa moralis talis damni.

Quæst. XIV. *An accepta ob opus malum restitui debent?*

Resp. 1. Sic accepta ante opus malum patratum restitui debent. *Ita omnes.* Quia ista non dantur nisi ea lege, ut accipiens se obliget ad opus malum, ad quod impossibile est obligari: unde datio est nulla, & sic rei dominium non fuit translatum, ex cap. ult. *de pactis.*

Resp. 2. Crimine patrato, pretium retineri potest, nisi per legem aliquam acquisitio sit irrita, vel accipiens fiat inhabilis ad acquirendum illius dominium. Ita S. Antoninus, Covarruv. Cajetan. Lessius, Delugo, & alii multi. Quia. 1. accipiens non est inhabilis ad illud acquirendum, & pretium datum est omnino voluntariè, non quidem ut pretium peccati, quod est tantùm conditio sine qua non daretur, sed ut solutio promissi posita conditione. 2. Mulier potest retinere id quod acquisivit per meretricium, ex l. 4. §. *de condict. ob turp. caus.* & ex S. Thom. quæst. 62. art. 5. ad 2. & in 4. dist. 15. quæst. 2. art. 4. Quæst. 2. *Si lex prohibuit actum, ex quo quis lucratur, sed non lucrum supposito actu; tunc quamvis acquirendo tali actu contra legem fecerit, tamen tenendo contra legem non facit, & ideo hæc retineri possunt.* 3. Quia promissio de solutione pretii valet si consideretur ut facta ex suppositione conditionis positæ, quamvis non valeat ut facta sub conditione ponenda.

Ad leges in contrarium objici solitas, dico eas non reddere irritam acquisitionem rei ob turpem causam datæ, nec facere accipientem inhabilem ad acquirendum illius dominium; sed solùm decernere, ut ante opus patratum habeantur pacta illa invalida, & ut ne patrato opere inde oriatur obligatio civilis, ob quam scilicet posset in judicio exigi promissum: quod probatur ex l. 2. *Cod. de condict. ob turp. caus.* ubi res ob turpem causam accepta, ei qui accepit relinquitur; & ex l. 8. §. *eod. tit.* ubi dicitur solutum ob turpem causam non posse repeti.

Dixi, *nisi per legem &c.* Quia quando lege aliqua positiva accipiens redditur inhabilis ad acquirendum dominium, vel annullatur actus ex quo pendet acquisitio, tunc res accepta restitui debet. Nam per talem legem translatio dominii impeditur, etiam in conscientia, cùm bona & actus subditorum subjiciantur voluntati justæ Legislatoris in ordine ad bonum commune, quod semper per Legem justam intenditur. Quod si is, qui dedit, fiat per Legem incapax datum retinendi, si restituatur, tunc restitutio fieri debet pauperibus, vel aliis piis operibus: secùs, fieri debet danti: quia cùm translatio dominii rei datæ nulla sit, res remanet prioris domini, qui illius dominio se non abdicavit, nisi ut in recipientem transferret.

ferret. Equidem si eam rem ob opus malum dederit, dignus est ut ea privetur, sed hæc pœna infligi debet à judice, non à privato.

Resp. 3. Quoad praxim, in pœnitentiam imponenda est à confessario obligatio dandi pauperibus vel piis causis accepta pro quovis opere malo patrato, si accipiens non indigeat: tum quia peccatum est tali pœna dignum: tum ne lucrum ex peccato reportet, & sic ad peccatum affectum retineat, & ad illud iterandum alliciatur.

Quæst. XVII. *An accepta ob opus bonum jam debitum restitui debent?*

Resp. 1. Accepta pro actione vel omissione debita ex justitia restitui debent danti. *Est communis sententia.* Quia. 1. Quæ accipiuntur pro actione vel omissione debita ex justitia, accipiuntur per injustitiam, nempe contra jus quod habet proximus ut id fiat vel omittatur sine sumptu suo: at accepta per injustitiam restitui debent. 2. Tunc nullus est titulus, seu jus accipiendi & retinendi; neque enim oritur ex contractu oneroso, cùm ejus natura sit ut utrimque obligationem pariat: nulla autem nova obligatio imponitur ei, qui jam ex justitia obligatus est. Non item ex pacto gratuito, quia danti non est animus liberaliter dandi; sed dat coactè ex metu injuriæ, ne jure suo defraudetur.

Responsio vera est, etiamsi pretium tibi detur ab alio tertio, cui nihil debebas. *Est communis sententia.* Nam ille verè dat pro re, quam gratis dare debes, & ad quam jus habet is, cujus causam gerit, & pro quo petit: ac proinde ei vendis mediante pretio ab amico dato id quod ei ex justitia debes. Nec refert quòd opus debitum feceris in gratiam dantis pretium; nam hæc relatio non tollit obligationem exequendi opus sine pretio, nec ullum commodum pretio æstimabili affert solventi pretium; estque solùm mentalis: ergo non impedit injustitiam.

Hinc peccant contra justitiam, & tenentur restituere, qui aliquid accipiunt pro ferenda sententia justa, pro testimonio vero dicendo, pro restituendo deposito, commodo, invento, vel pro solvendo debito; vel ad abstinendum à furto, homicidio, & detractione, &c. cùm hæc omnia sint debita ex justitia.

Resp. 2. Accepta pro opere debito ex charitate tantùm, vel aliis virtutibus, quod sine labore, sumptu aut periculo fieri potest, restitui debent. *Item Covarruv. Molina, Lessius, & alii.* Quia communi hominum judicio talia opera non sunt pretio æstimabilia; nec omnino voluntariè ac liberaliter aliquid pro illis datur, sed coactè ob necessitatem.

Hinc qui accepit pecuniam, ut furem indicet, &c. tenetur eam restituere.

Si autem opus illud ex sola charitate debitum fieri nequeat sine labore, vel sumptu, vel periculo, aliqui docent accepta pro eo retineri posse: quia qui pro illo accipit vel exigit pretium, peccavit solum contra charitatem, cùm opus illud sit pretio æstimabile. Alii verò nihil distinguunt, & censent accepta pro quovis opere ex charitate vel alia virtute debito, re-

ſtituenda eſſe: quia iniquè exigitur & accipitur pretium pro opere, quod nullo oblato pretio præſtari debet; & dans coactè & rationabiliter invitus dedit, nempe timuit ne alioqui non fieret id quod debetur. Delugo docet eſſe obligationem ex charitate, reſtituendi accepta ob opus debitum ex charitate, quando charitas obligabat ad ſubveniendum gratis proximo: quia ea obligatione poſita, acceptio pretii impedit ne poſſit fieri ſatis præcepto charitatis, cùm pretio accepto non ſubveniatur gratis proximo prout charitas præcipiebat; ſed tunc non eſt reſtitutio niſi latè dicta.

Reſp. 3. Si conſtet aliquid ſpontè ac liberaliter donatum præcisè ad inclinandum accipientem ad bonum opus ex juſtitia vel charitate debitum faciendum, hic non tenetur illud reſtituere. Quia donatio gratuita ac voluntaria eſt juſtus titulus retinendi donum gratuitum; niſi tamen Lege poſitiva inhabilis ſit ad acquirendum dominium rei dono datæ, ſicut eſt judex circa munus ſaltem magni momenti ſponte oblatum.

Reſp. 4. Qui aliquid accepit pro actione vel omiſſione, quæ ſolùm cedit in ſuum commodum vel in honorem Dei, non tenetur illud reſtituere. Quia illud ex cauſa vel ſub conditione donatum eſt omninò voluntariè ac liberaliter: nemo enim emit ab alio actiones vel omiſſiones liberas ei ſoli utiles; ut ſi des alteri aliquid ut Sacrum audiat, jejunet, ne ebrietur, non obligando eum ad hoc opus, &c. Qui tamen accepit aliquid ne admittat crimen, quod Legibus punitur, cogitur in judicio ad reſtituendum; & poſt ſententiam tenetur reſtituere, cùm ſit juſta, & Legi conformis.

Quæſt. XVIII. *Quid reſtitui debet ratione rei acceptæ?*

Reſp. Qui tenetur reſtituere ſolùm ratione rei acceptæ, ex communi ſententia tenetur ſolùm reſtituere rem alienam ſi adhuc extet, vel id in quo ex ea factus eſt ditior, ſi non extet apud ſe, & ad fructus extantes; aut quatenus ex iis factus eſt ditior. Quia tantumdem & non plus habet ex re aliena, ſive in æquivalenti. Quare menſura reſtitutionis faciendæ ratione rei acceptæ eſt quantitas poſſeſſionis rei alienæ vel in ſe, vel in æquivalenti poſſeſſæ: ita ut tantum reſtituatur quantùm rei alienæ, in ſe, vel in æquivalenti poſſidetur, l. 25. §. *de petit. hæred.* Alienum autem in æquivalenti quis poſſidet, cùm rem alienam conſumendo aut donando, rebus ſuis pepercit, vel alienando aliquid acquiſivit.

Quæſt. XIX. *Ad quid tenetur poſſeſſor bonæ fidei?*

Reſp. 1. Qui rem alienam bona fide poſſidet, putans prudenter eſſe ſuam, ubi primùm novit eſſe alienam, ex communi ſententia tenetur eam reſtituere prima opportunitate, l. 22. §. *de petit. hæred.* quia dominus habet jus rem ſuam poſſidendi. Quòd ſi non reddat ubi primùm poteſt commodè, incipit eſſe poſſeſſor malæ fidei, & tenetur ad reſtitutionem tum ratione rei acceptæ, tum etiam ratione injuſtæ detentionis, quæ eſt æquivalenter injuſta acceptio: unde

unde si interim res etiam casu pereat, tenetur ejus pretium restituere, cùm fuerit in mora culpabili. Tenetur autem rem eamdem domino restituere, nec licet ei pecuniam vel aliud pro illa sine ejus consensu dare: quia res illa in individuo est domini, nec sine injuria potest dominus invitus cogi rem suam vendere, aut commutare, cùm habeat jus illam possidendi ac retinendi, & constat ex l. 3. *Regum*, cap. 21. ubi de vinea Naboth.

Resp. 2. Ex communi sententia, si possessor bonæ fidei consumpsit, vel amisit, vel alienavit, nihil amisit, vel tenetur restituere, si non sit inde factus ditior, ex *institut. de offic. judic.* & *l.* 23. §. *de petition. hæred.* Nam cùm solùm teneatur ratione rei acceptæ & possessæ, non tenetur plus restituere quàm ex ea possideat, sive in se, sive in æquivalenti. Sed tenetur restituere id in quo factus est ditior ex re aliena, eo l. cit. Quia id in quo factus est ditior, succedit in locum rei acceptæ, quæ tunc extat in æquivalenti apud ipsum, & eatenus possidet rem alienam in æquivalenti. Præterea iniquum est, ut quis ex re aliena cum domini jactura locupletetur: *Locupletari non debet aliquis cum alterius injuria.* Reg. 48. jur. in 6.

Hinc nil tenetur restituere, si res aliena durante bona fide periit casu vel etiam culpa, item si eam donavit aut consumpsit, aliam non donaturus. Secùs, si aliam ex suis erat donaturus, quia tantumdem ex suis bonis servavit, & sic ex re aliena plus habet quàm alioqui haberet. Si autem rem alienam sibi donatam vendidit, tenetur ejus pretium domino ipsius rei restituere: nam habet pretium rei quod est æquivalenter res ipsa, & sic factus est ditior ex re aliena.

Resp. 3. Ex communi sententia, possessor bonæ fidei tenetur deductis expensis & laboribus restituere domino fructus rei naturales & mixtos qui apud illum extant, l. 22. cod. *de rei vindic.* Nam res fructificat domino suo, sive fructus qui ex re aliqua nascuntur, pertinent ad eum ad quem res ipsa pertinet; nam id totum, quod res est & potest, est domini sicut res ipsa. Si illi fructus non extent, tenetur solùm, quatenus ex iis factus est ditior: nam res alterius extat tantùm apud ipsum æquivalenter quoad hoc, ex l. 1. cod. *de petition. hæred.* ibi: *Fructus bonæ fidei possessores reddere cogendi non sunt, nisi ex his locupletiores extiterint.* Sed non tenetur restituere. 1. Fructus meræ industriæ, quia non sunt fructus rei. 2. Fructus quos negligentia sua non percepit, quamvis eos percepisset dominus rei: nam non tenetur dominum indemnem reddere, nec restituere in pristinum statum, cùm eum ab eo non detruserit saltem culpabiliter: unde nec tenetur lucrum cessans aut damnum emergens compensare. 3. Juxta multos non tenetur restituere fructus naturales & mixtos, quos bona fide & cum titulo colorato possedit per triennium, etiamsi inde factus sit ditior: quia res mobiles præscribuntur triennali possessione cum titulo colorato. *Institution. de usucap.*

Hinc possessor bonæ fidei tenetur tantùm restituere rem alienam & ejus fructus, vel id in quo factus est ditior ex re aut fructibus ejus naturalibus vel mixtis.

Quæst. XX. *An & cui restituenda sunt bona vacantia & derelicta?*

Resp. 1. Bona vacantia, id est, bona quæ relinquit aliquis ab intestato decedens sine hæredibus, qui secundùm Legem ei ab intestato succedant, restitui debent fisco: quia ad fiscum pertinent, l. 4. cod. *de bon. vac.* Bona tamen mobilia vacantia peregrinorum in pios usus per Episcopum impendi debent, Authent. *Omnes peregrini*, cod. de success.

Resp. 2. Bona derelicta, vel quæ nullum umquam habuere dominum, jure naturæ & gentium sunt inventoris. Nam cùm nullius sint, fiunt primò occupantis, nisi aliter Leges speciales statuant, *ex instit. de rer. divis.* & lib. 1. §. *Pro derelicto*: Bona autem derelicta sunt ea, quæ dominus eo animo abjecit, ut jam esse sua nolit. *Instit.* Hinc bona naufragorum, vel bona quæ per incendium ejiciuntur, aut in tempestate projiciuntur levandæ navis causa aut eluvione aquarum abripiuntur, non sunt habenda pro derelictis; quia dominus semper detinet voluntatem illa habendi ut sua: unde ei restitui debent etiamsi periculo eripueris, aliàs peritura, *ex instit. de rer. divis.* & l. 18. cod. *de furtis*, & ex cap. 3. *de raptor.* & ex Bullis Julii II. & Pauli III. Quia salva facta sunt domino suo, qui semper habuit voluntatem ut ad se reverterentur; res enim sive in periculo, sive extra periculum, semper est domini sui.

Quæst. XXI. *An & cui restitui debent bona inventa, & bona ac debita incerta?*

Nota. Bona ac debita incerta dicuntur ea, quorum dominus vel creditor, vel ejus hæres cognosci vel inveniri nequit post diligentem inquisitionem, quæ judicio prudenti sufficiat pro rei gravitate. Hinc non sunt incerta dum constat ea deberi certæ communitati, vel majori ejus parti. Item conservari debent, quamdiu est spes dominum inveniendi. Quòd si dubitetur solùm cui ex pluribus res debeatur, tunc si dubium prudenter resolvi nequit, inter illos ex æquo dividi debet juxta quantitatem dubii, ut servetur æqualitas.

Resp. 1. Bona aliena inventa, quorum dominus vel ejus hæres, post diligentem inquisitionem cognosci non potest, impendi debent in pauperes, vel in alia pia opera. Quia. 1. Catechismus Romanus dicit, *Si rerum inventarum dominus nulla ratione inveniri potest, illæ sunt bona in usus pauperum conferenda.* 3. Sententia communis doctorum, teste Lessio, cum S. Thoma docet ita impendi debere, & quidem jure naturali, quod satis patet ex ratione qua utuntur. 3. Res quæ remanent in dominio alterius, si nequeant ei reddi, jure naturali impendi debent secundùm ejus voluntatem rationabilem & prudenter præsumptam: nam non licet de re cujusquam aliter quàm ex ejus voluntate disponere. At hæc censetur rationabilis voluntas dominorum, ut talia bona impendan-

pendan-

pendantur in pauperes, vel alia pia opera, cùm sic impendantur optimo quo impendi possunt modo, & id cedat in suam vel suorum vel publicam utilitatem, nullusque sit qui non putet eleemosynam esse opus bonum & utile. Jam verò qui amisit aliquid semper retinet ejus dominium: nemo enim amittit dominium rei suæ, nisi vel sua propria voluntate, vel Lege aliqua aut sententia justa, non autem casu fortuito. Unde illud S. Augustini cap. *Si quid* 14. quæst. 5. *Si quid invenisti, & non reddidisti, rapuisti.* 4. Ex Authent. *Omnes.* Codic. *Communia, de success.* ibi: *Si intestati decesserint* (peregrini & advenæ,) *ad hospitem nihil perveniet, sed bona ipsorum per manus Episcopi, si fieri potest, hæredibus tradantur, vel in pias causas erogentur.* Et, ex l. 44. §. *de furtis*, ibi: *Qui alienum quid jacens lucri faciendi causa sustulit, furti obstringitur, sive scit cujus sit, sive ignoravit: nihil enim ad furtum minuendum facit, quòd cujus sit ignoret.*

Nota. Si in rei inventione nullus labor, vel sumptus impensus fuit, inventor non potest quidquam retinere aut exigere, quia nullum habet ad id titulum; sed tenetur rem totam gratis domino vel pauperibus reddere; nullum enim habet jus retinendi quidquam ex re aliena; & injustum est ut quis rem suam pretio sibi comparet. Potest tamen accipere, quæ ipsi dantur, vel liberaliter ex gratitudine, modò nihil exigat, vel propter laborem, si quis fuerit.

Resp. 2. Bona vel debita incerta sive ex delicto, sive ex contractu vel ratione rei acceptæ, restitui debent pauperibus vel aliis piis causis, idque jure naturali secundùm communem sententiam, teste Delugo. De bonis injustè partis constat. 1. Ex cap. 5. *de usur.* ubi Alexander III. jubet usuras pauperibus restitui, si non supersunt ii quibus debentur, vel eorum hæredes; Cùm *non remittatur peccatum nisi restituatur ablatum:* quæ ratio valet pro quibusvis debitis saltem ex delicto. Et, ex cap. *Nemo*, 14. quæst. 5. ibi: *Nemo qui rapit, moriens, si habet unde reddat, salvatur. Si eos quorum fuit, invenire non poterit, Ecclesiæ, vel pauperibus tribuat.* 2. Nemo debet commodum ex sua iniquitate reportare. 3. Dominus non vult ea retineri ab injusto possessore: alioqui daretur occasio injuriis inferendis sub spe justè retinendi injustè parta.

De bonis ac debitis non ex delicto constat etiam ex dictis: quia bona ac debita incerta sunt instar rerum inventarum, quarum dominus cognosci nequit, & eadem est ratio pro illis: ergo idem est judicium de illis. Enimverò bona quæ non possunt tradi domino, vel creditori, nec ejus hæredibus, jure naturali impendi debent secundùm voluntatem ejus rationabilem prudenter præsumptam, & ei restitui meliori modo quo possunt, ideóque dari pauperibus, vel piis causis, cùm id ei vel hæredibus vel reip. prosit.

Sed quid si post applicationem inveniatur dominus.

Resp. 1. Si ante diligentem inquisitionem bona, vel debita incerta impendisti in pauperes, teneris adhuc restituere domino comparenti. *Est com-*

 munis

munis sententia. Quia fecisti injuriam vero domino, qui jus habet ne bona sua amissa diligenti inquisitione alienentur; & quia tua culpa est, quòd non inveneris dominum, ut ei redderentur bona sua quando reddi poterant. Si tamen res adhuc existat apud pauperem, vel locum pium, hic restituere tenetur, quia qui dedit non potuit transferre dominium, quod proinde manet apud dominum. Quòd si post diligentem inquisitionem erogasti pauperibus, ad nihil teneris; non enim teneris ratione rei acceptæ, cum nihil apud te extet; neque ratione injuriæ, quia jam restituisti eo modo quo potuisti ac debuisti; neque ex contractu, aut Lege, cùm nihil horum sit. Si tamen ea tibi tamquam pauperi applicasti, Lessius docet te teneri ea restituere domino postea cognito, modo adhuc extent in se vel in pretio; quia teneris ratione rei, nec es in tanta necessitate, ut ea tibi possis reservare.

Rectè autem monent, si res inventa vel debita sit magni momenti, potiùs eam xenodochio, vel monasterio pauperi quàm aliis pauperibus dandam esse, sub obligatione eam restituendi domino si comparuerit. Si tamen bona fide in alios pauperes distributa fuerit, cùm jam nulla spes superesset inveniendi dominum, ad nihil ampliùs distribuens tenebitur, cùm adhibuerit debitam diligentiam ad restituendum domino, & jam restituere secundùm ejus voluntatem rationabiliter præsumptam.

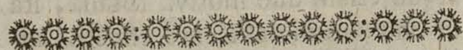
Resp. 2. Secundùm multos, pauper vel pius locus, cui bona incerta erogata sunt, non tenetur ea restituere domino comparenti, nisi data fuerint sub hac conditione. Quia pauper, vel locus pius acquisivit absolutè dominium: nam res ei absolutè donata est, cùm dominus non poterat censeri invitus. Sed alii docent rem restituendam esse, si adhuc extet in se vel in æquivalenti: quia donatio facta est sub conditione tacita: *Si non compareat dominus:* alioqui negotium ejus non esset sat bene gestum: quod mihi videtur probabilius de re quæ adhuc extat in se.

Quæst. XXII. *An qui habet rem alienam, tenetur ad restitutionem si pereat vel deterior fiat ex casu fortuito?*

Resp. Qui rem alienam injustè accepit, vel detinet, ex communi sententia tenetur de damno omni etiam fortuito: quia ratione injuriæ tenetur dominum rei indemnem servare. Qui verò rem alienam bona fide vel ex contractu habet, non tenetur de casu fortuito, si absint culpa, mora, & pactum, ex l. 23. §. *de regul. jur.* & cap. unico *de commodat.* Quia his seclusis res quælibet perit domino, l. 9. Cod. *de pignor. act.* Et verò casus fortuitus est extra humanam prudentiam, cùm sit inopinatus rei eventus, qui ab homine prævideri aut vitari non potuit, ut incendium, latronum vis, mors, &c. Sed secundùm omnes, tenetur de casu fortuito, 1. Si intercedit pactum de illo præstando, nam pacta obligant ex justitia. 2. Si sit in mora culpabili restituendi, ut si tempore statuto non restituat rem cùm possit, & hæc postea pereat. Nam ex regul. 25. jur. in 6. *Mora sua cuilibet est nociva:* si enim resti-

restituisset, fortè non periisset; & per moram culpabilem fit injustus detentor. 3. Si ex culpa dedit occasionem casui fortuito, non observando pactum, ut si re usus sit in alio loco vel tempore alio quàm quo conventum est, & magis periculoso, in eoque res periit; vel si contra pactum ignem accendit in re locata quæ postea casu combusta est. Nam peccavit contra justitiam, quod si non fecisset, damnum non fuisset; & quia *qui occasionem damni dat, damnum videtur dedisse*, cap. ultim. *de injur.* Hæc traduntur cap. 2. de depos. *Pacto, culpa, vel mora præcedentibus, casus etiam fortuitus imputatur.*

CAPUT IV.

De Cooperantibus ad damnum.

Quæst. I. *AN qui cooperantur ad damnum alterius, tenetur ad restitutionem?*

Resp. Affirm. *Ita omnes.* Quia qui quoquo modo sunt causa efficax injusta damni, tenentur illud resarcire; nam quisque jus habet, ne ei quocumque modò directè, vel indirectè, immediatè vel mediatè damnum sine justa causa & authoritate inferatur, & ut resarciatur injustè illatum, ex cap. ultim. *de injur.* ubi Gregor. IX. ait: *Si culpa tua datum est damnum, vel injuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem fortè tulisti: aut hæc imperitia tua, sive negligentia evenerunt, jure super his satisfacere te oportet. Nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere vel jacturam.* Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem illius damni illati.*

Novem autem sunt modi, quibus quis potest cooperari damno alterius: unde secundùm omnes, causæ cooperantes sunt novem, scilicet mandans, consulens, consentiens, palpo seu adulator, receptator, participans, mutus, non obstans, non manifestans: quarum sex priores sunt positivæ, tres verò posteriores negativæ. Comprehenduntur his versibus, apud S. Thom. 2. 2. quæst. 62. art. 7.

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Quæst. II. *Quid requiritur ut cooperantes teneantur ad restitutionem?*

Resp. 1. Requiritur ut sua cooperatione fuerint causa damni. Nam qui non est causa damni, nullum damnum reipsa intulit: sed qui nullum damnum intulit, nullum tenetur resarcire. Porrò *non semper consilium, adulatio, vel aliquid hujusmodi est efficax causa rapinæ. Unde tunc solùm tenetur consiliator aut palpo ad restitutionem, quando probabiliter æstimari potest quòd ex hujusmodi causis fuerit injusta acceptio subsecuta*, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 62. art. 7.

Resp. 2. Ut jubens, consulens, consentiens, laudans, receptator, adjuvans teneantur restituere, sufficit ut executor mandato, consilio, consensu, adulatione, recursu verè motus sit, vel alterius auxilio ac opera adjutus sit, ad damnum inferendum. Quia tunc

tunc ſunt verè cauſa damni; neque enim eſt de ratione veræ cauſæ, ut ea non poſita non ponatur effectus, ſed tantùm, ut ex ea ſequatur effectus: nam cauſa efficax eſt præcisè ea, ex qua phyſicè, vel moraliter provenit effectus. *Ita Covarruv. Cajetan. Sot. Azor, Vasquez, Molina, Leſſius, Delugo, & alii.* Idque certum eſt, inquit Leſſius, etiam ſi alius non defuiſſet, qui juſſiſſet, conſuluiſſet, adjuviſſet, &c. nec credibile eſt aliquos id negare; ne eos quidem qui indiſtinctè requirunt ut alioqui damnum ſecutum non fuiſſet, ſed ſupponunt nullam aliam cauſam fuiſſe ſuperventuram: alioqui eorum opinio eſt apertè falſa. Quia talis ita eſt cauſa damni in hoc caſu, ut ſi ipſe, vel alius ſimilis non moveret vel adjuvaret executorem, damnum non fieret: ergo verè eſt cauſa ſine qua non fieret damnum:nam cauſa ſine qua non, eſt ea, quæ ita cooperatur; ut ſine ipſa vel ſimili ſuperveniente, non fieret effectus à cauſa executrice. Igitur jubens, conſulens, adjuvans, &c. tenentur reſtituere, etiamſi non defuiſſet alius qui juſſiſſet, conſuluiſſet, adjuviſſet, &c. Enimverò alium præveniendo in injuria, contraxit obligationem, quàm ipſe contraxiſſet; & alioqui qui damnum injuſtè paſſus eſt ab aliis, non haberet jus exigendi reſtitutionem ob multitudinem hominum iniquorum.

Quare ſolùm controverſia eſſe poteſt, quando executor abſque illo conſilio, mandato, laude, miniſterio, auxilio,idem damnum illaturus fuiſſet, quamvis nulla alia ſimilis cauſa fuiſſet ſuperventura: quia nempe jam erat ex ſe ad id paratus, & promptus. Tunc etiam eſſe obligationem reſtituendi affirmant Cajetan. Sot. Medina, Vasquez, Molina, quos refert, & ſequitur Delugo aſſerens hanc eſſe communem ſententiam inter recentiores, modò revera ſuo conſilio, mandato vel auxilio cooperetur de facto ad damnum. Quia talis eſt verè cauſa damni: nam eſſe cauſam non eſt quòd illa deficiente effectus non fieret, ſed quòd illa etiam reipſa cooperetur ad damnum. Nec obſtat quòd executor jam ex ſe eſſet cauſa efficax damni; nam duæ cauſæ totales morales poſſunt concurrere ad eumdem effectum, atque etiam duo motiva totalia, ita ut uno eorum deficiente effectus adhuc ex vi alterius fieret, v. gr. ſi medicus erat in aliquem locum vocatus à duobus infirmis ad eos curandos, ita ut propter ſingulos ſeorſim iret, movetur quidem ab utroque, ita tamen ut altero deficiente iret; tunc ſingula motiva verè concurrunt, & tamen altero deficiente effectus fieret. Unde quoties tuum conſilium, vel auxilium verè movet, & influit, licet eo deficiente idem damnum fieret, adhuc verè es cauſa damni :nam verè damnum adhuc oritur ex tuo conſilio,&c.Cæterum in dubio an alter tuo conſilio, &c. efficaciter motus fuerit ad damnum inferendum, necne, teneris reſtituere. Quia in dubio nemo præſumitur malum ſua ſponte facturus; & quia poſſeſſio ſtat pro obligatione reſtituendi, cùm conſtet poſitam eſſe cauſam de ſe damni illativam. *Vide dicta, Qu. XI.*

Sed

Sed quid, si executor consilio aut alia similiter causa motus est tantùm ad damnum inferendum faciliùs, confidentiùs, vel citiùs?

Resp. Multi negant mandantem, aut consulentem teneri tunc restituere. Quia tum rem moraliter æstimando, non est causa efficax damni, & nihil interest ad damni illationem an faciliùs, confidentiùs, &c. illatum sit, si revera sublato consilio, &c. illatum verè fuisset ab executore jam ad id ultrò determinato; & tunc consulens, laudans, &c. non tam sunt causæ substantiæ damni quàm modi, vel circumstantiæ qua mandatur executioni, ut quòd fiat hoc modo, hoc instrumento, hoc tempore, &c. Ergo non tenentur substantiam damni rependere. Et ita sentire dicunt S. Thomam, in 4. distinct. 15. quæst. 1. artic. 5. ad 3. quæstiunc. ubi ait de consulente: *Nam obligatur semper ad restitutionem, nisi in certis casibus, quando probabiliter credit, quod consilium suum fuit efficax, & quod aliàs injusta ablatio commissa non fuisset*: & S. Antoninum, 2. part. tit. 2. cap. 1. §. 6. ubi dicit jubentem & consulentem teneri de damno, *quod aliàs non fuisset factum*, supple seclusa alia simili causa.

Medina verò, Cajetanus, Sot. Molina, Vasquez, Reginaldus & alii affirmant. Quia adhuc talis est vera causa damni: nam est causa hujus individuæ actionis damnosæ, quæ hìc & nunc fit, & ad eam concurrit.

Porrò adhuc probabilius est teneri ad restitutionem eum, qui fuit causa ut damnum citiùs inferretur, tum ex lib. 51. §. ad leg. Aquil. ibi: *Si quis servo mortiferum vulnus inflixerit, eumdemque alius ex intervallo ita percusserit, ut maturiùs interficeretur, quàm ex priore vulnere moriturus fuerat, statuendum est utrum eorum lege Aquilia teneri*: tum quia alioqui potuisset executor mutare voluntatem, vel impediri à damno inferendo; & sic damnum sine tuo consilio, vel opera potuisset non extitisse, & fortè non extitisset: deinde es causa damni hìc & nunc illati.

Quæst. III. *An omnes cooperantes ad damnum tenentur singuli in solidum?*

Resp. 1. Mandans, consulens, consentiens, laudans, vel receptans, &c. tenetur ad restitutionem totius damni, si causa fuit totius damni; partis verò, si solùm partis causa fuit. Nam quisque tenetur resarcire totum & solum damnum, cujus causa injusta fuit; & quando multi ad idem damnum concurrunt, tunc singuli tenentur in solidum modo infra explicando.

Quoad participantes, cùm plures cooperantur ad idem damnum inferendum sic ut singuli sint causa actionis injustæ, seu conferant in actionem injustam; ut dum plures communi consilio, opera, auxilio, domum, vineam, hortum spoliant, gregem abigunt, vel ædes incendunt, aut unus præbet aliis instrumenta, v. gr. claves, arma, scalas, &c. tunc singuli tenentur in solidum, id est, unusquisque tenetur non solùm restituere pro sua parte, sed etiam resarcire totum damnum, si alii non restituant, vel quia nolunt, vel quia non possunt. Nam singuli in totum

damnum inflixerunt communi conspiratione, opera, vel auxilio; & reipsa actio damnosa est communis omnibus: ideóque singuli sunt causa totius damni, & quidem totalis totalitate effectus, cùm totum damnum oriatur à singulis, licèt sint partialis causa partialitate causæ, ex l. 51. §. *Ad leg. Aquil.* Ad obligationem autem in solidum satis est quòd quilibet eorum sit causa ex qua damnum illatum est, sive unus seorsim ad illud sufficeret, sive non: nam licet posset unus per seipsum seorsim damnum inferre; at reipsa hìc & nunc sine hoc tamquam socio alius damnum non infert, & sic uterque est causa damni in totum. Ita *Covarruv. Cajetanus, Sotus, Molina, Lessius, Tannerus, &c.* Nec obstat quòd concurrant ad totum damnum solùm partialitate causalitatis, ideóque solùm partialiter damnum à singulis proveniat; nam hoc probat singulos teneri tantùm absolutè ad partem damni, hypotheticè verò ad totum, seu ex hypothesi quòd alii non restituant, qui tamen suam partem tenentur rependere alteri pro se restituenti; cùm actio damnosa verè à singulis manet.

Hæc autem obligatio in solidum ad totum magis adhuc constat respectu participantis, qui ita concurrit ad damnum, ut sola ejus actio sufficeret ad illud creandum, licèt non sola illud creaverit. Quia ex modo quo influit, totaliter ponit effectum, & est causa simpliciter illius: Ut si duo simul lethaliter vulnerent aliquem, singuli eum occidunt, quia singuli ponunt id quod sufficit ad ejus mortem. *Ita Delugo.* Item respectu causæ partialis, sine ejus causalitate, & cooperatione, quavis alia causa superaddita, effectus non fieret: nam tunc moraliter loquendo & in æstimatione prudenti singulæ ejusmodi causæ partiales æquivalent totalibus: nam licet singulæ non possint ponere effectum & damnum, possunt tamen illud impedire subtrahendo cooperationem, sine qua effectus non fiet. Ita *idem Delugo, Vasquez.*

Quando verò plures sic damnum inferunt, ut singuli solùm faciant partem damni independenter à se mutuò, ita ut unus non moveat, nec incitet, nec adjuvet alium, ut cùm plures per se separatim, sine communi consensu, conspiratione & opera damnum inferunt; tunc singuli non tenentur in solidum, sed solùm pro sua parte, & independenter à se invicem. Quia tunc unusquisque non est causa totius damni, sed solùm partis damni, quod per se intulit.

Resp. 2. Causæ negativæ damni, seu non impedientes damnum alterius, scilicet, mutus, non obstans, non manifestans, cùm ex justitia tenentur impedire, ex communi obligantur in defectum aliorum ad restitutionem insolidum. Quia sunt causa injusta totius damni post alios: nam causa permissiva damni contra debitum justitiæ, est vera illius causa injusta, cùm potuisset & debuisset ex justitia impedire, nec tamen impedivit: unde violavit jus quod alter habebat ut ejus damnum impediret, quod proinde ei meritò imputatur.

Quæst.

Quæst. IV. *Quo ordine cooperantes tenentur ad restitutionem?*

Nota 1. Constat omnes ad grave damnum injustum quovis modo cooperantes peccare mortaliter: nam, Rom. 1. *Digni sunt morte, non solùm qui faciunt* peccatum grave, *sed etiam qui consentiunt facientibus.*

Nota 2. Is dicitur primo loco teneri ad restitutionem, qui sic ad eam tenetur ut ipso restituente cæteri nihil debeant; & alteri restituenti ipse, quod solvit totum rependere teneatur. Secundo loco teneri dicitur, qui sic restituerit, cæteri nihil debent excepto primo, qui totum solutum tenetur ei rependere: & sic de aliis.

Resp. Inter obligatos in solidum hic ordo ex communi doctorum sententia servandus est.

Primo loco & ante omnes tenetur is, apud quem res aliena extat in se. Nam qui rem alienam in individuo habet, tenetur eam restituere ratione rei acceptæ, ideóque primariò: res enim aliena, quamdiu extat in se, per se debetur domino, semperque clamat pro eo.

Quòd si res aliena jam non extat in se, & is ad quem pervenit, consumpsit aut alienavit eam mala fide, sciens aut saltem dubitans esse alienam; tunc adhuc ante omnes tenetur ejus pretium restituere; *quia pro possessore habetur, qui dolo desiit possidere*, regul. jur. 36. in 6. & quia nova injuria, quam fecit alienando vel consumendo, non liberat eum à restitutione primo loco facienda, perinde ac si rem haberet: alioqui ex iniquitate sua commodum reportaret. Præterea cùm ex re aliena sciens ac volens præ ceteris commodum perceperit, æquum est ut præ cæteris restituere teneatur.

Si verò rem alienam habens, eam consumpsit, alienavitve bona fide, ignorans esse furtivam, is non tenetur restituere, nisi quantùm ex ea re factus est ditior, cùm fuerit possessor bonæ fidei. Ad hoc tamen primo loco tenetur, quia quoad hoc habet rem alienam in æquivalenti, & ex ea præ cæteris commodum percepit. Quare si alter damnum compenset, is ad quem res furtiva pervenit, tenetur huic restituere rem, si adhuc extet, vel ejus pretium si mala fide consumpsit, vel quantùm ex ea ditior factus est, si consumpsit bona fide: nam jus domini translatum est in eum, qui damnum compensavit.

Secundo loco, mandans seu jubens; quia est causa magis principalis; executor verò se habet ut ejus instrumentum. Nam damnum non solùm jubentis motione, sed etiam nomine & authoritate executori necessitatem quamdam moraliter imprimente fit. Item qui fraude induxit, vel metu aut vi coegit, & cui alter non est ausus contradicere; nam injustè conjecit executorem in obligationem restituendi, eique & damnificato injuriam intulit; & sic debet executorem indemnem servare, ideóque priùs resarcire totum damnum inde secutum. Quare si is restituerit, nihil tenetur executor ei rependere.

Eodem etiam quo jubens loco, tenetur is, qui suo nomine damnum fieri rogavit, aut suasit suo nomine fieri, censetur in se totum onus restituendi susce-

suscepisse, & se habet instar mandantis. Præterea is, cujus nomine fit damnum, est causa principalis, quæ instar finis & efficientis moralis movet cæteras: ergo ante cæteras tenetur. *Lessius.*

Tertio loco tenetur executor, quia est causa principalis post mandantem, cæteri verò sunt causæ secundariæ: nam magis suo nomine influit in damnum, & illud immediatiùs attingit quàm illæ aliæ causæ. Deinde quod hæ causæ faciunt, id faciunt ut quodam modo servientes executori. Si tamen plures inter se inito consilio communem inimicum impetant, & unus ex eis illum occidat, vel ejus domum incendat; omnes æqualiter restituere tenentur; quia omnium nomine damnum factum est, & omnes sunt participantes.

Quarto loco, & priorum defectu, cæteræ causæ positivæ, nempe consulens, consentiens, laudans, receptans, adjuvans, tenentur singulæ ad suam partem secundùm proportionem suæ cooperationis, & quidem æque primò ratione suæ cooperationis, sine ordine inter se. *Est communis sententia.* Quia una non est cooperata ad damnum mediante altera, & ut instrumentum alterius, vel alterius nomine sed unaquæque per se in suo ordine: unde una non est magis vel minus principalis causa respectu alterius. Ergo si mandans vel executor non restituat, omnes istæ causæ secundariæ tenentur pro rata restituere; majorem quidem portionem quæ magis, minorem verò quæ minùs cooperata est. Tenetur tamen quælibet totum restituere in defectum aliarum.

Si tamen executor nomine omnium damnum intulit, omnes simul tenentur primo loco: quia illorum causa factum est, & consentiendo ut sic fieret, tacitè in se receperunt obligationem restituendi. Executor verò ut executor tenetur tunc secundo loco, nisi sit etiam unus illorum, quorum causa factum est, tunc enim tenetur simul cum aliis.

Ultimo loco, post omnes causas istas positivas & in earum defectum, tenentur causæ negativæ, seu non impedientes damnum contra debitum justitiæ. Tum quia causa negativa minùs ac remotiùs ad damnum concurrit, quàm positiva. Nam causa positiva reipsa creat positivè, physicè, vel moraliter damnum: negativa verò solùm non impedit influxum positivæ. Tum quia negativa non tenetur ad restitutionem, nisi quia alius damnum intulit, nec resarcit: unde damnum passus non potest petere restitutionem à non impediente, nisi priùs probaverit sibi damnum illatum esse, nec compensatum. Ergo prius est alios non restituisse quàm causam negativam teneri ad restitutionem: Ergo hæc tenetur solùm in defectum positivæ. Si tamen contingeret damnificatorem ex consideratione præteritæ negligentiæ superioris, vel custodis incitari ad damnificandum; tunc superior vel custos non impediens non se haberet ut causa merè negativa, sed simul ut positiva; ideóque teneretur simul conferre in restitutio-

tionem cum causis positivis, & non post illas, ut notat Delugo.

Porrò inter causas negativas non datur ordo, quia neutra est instrumentum alterius, aut magis præcipua; nisi tam una teneretur magis immediatè impedire damnum.

Quæst. V. *Quando plures sunt causæ æque principales, vel æque secundariæ, ut videantur æqualiter contulisse ad totum damnum, ad quid singulæ tenentur?*

Resp. Tenentur æquas portione conferre ad damni compensationem: nam cùm æque principaliter cooperatæ sint ad totum damnum, æqualiter & æquis partibus tenentur ad illius restitutionem. In defectum reliquorum quisque tenetur in solidum, quia quisque concurrit ad totum damnum, cùm sit causa totius actionis damnosæ: ergo in defectum sociorum tenetur totum damnum resarcire.

Quæst. VI. *Si una causa restituerit, an aliæ obligantur?*

Resp. 1. Si causa magis principalis totum restituat, cæteræ omnes liberantur ab onere restitutionis. *Est communis sententia.* Quia causæ minus principales tenentur solùm restituere in defectum causæ magis principalis, & primariò obligatæ: ergo hac restituente aliæ sunt liberæ, nec tenentur ei quidquam rependere. Si verò causa secundaria restituerit, causa magis principalis & primariò obligata tenetur ei totum rependere. *Ita communiter.* Quia causa minus principalis solvendo acquisivit jus quod creditor habebat exigendi solutionem à causa principaliori, quæ primariò tenebatur; nec par est, ut si pejoris conditionis, ex eo quòd solverit id quod altera primariò tenebatur solvere, & qua solvente nihil deberet; sicque ejus negotium utiliter gesserit, ex l. 43. §. *de negot. gestis.* Præterea alioqui debitor principalis melioris conditionis esset ob suam iniquitatem, qua restituere noluit id quod immediatè debeat, & non in defectum aliorum.

Hinc. 1. si mandans restituerit, aliæ omnes causæ sunt liberæ: nam sunt minùs principales. Executori verò restituenti solus mandans tenetur ei totum rependere, 2. Si alia causa secundaria restituerit, jubens & in ejus defectum exequens tenetur ei totum reddere; cùm executor sit causa magis principalis post jubentem. 3. Si causa positiva restituerit, libera est causa negativa; cùm hæc teneatur solùm in defectum illius. Econtra si causa negativa renuerit, tenentur causæ positivæ secundùm suum ordinem ei totum solutum restituere. 4. Si creditor remittat causæ magis principali, ut jubenti vel executori, aliæ sunt liberæ. Quia cùm remissio extinguat debitum, debitor principalis liber est: ergo ii qui solùm in ejus defectum tenebantur, sunt liberi, perinde ac si causa principalis restituisset. Si verò creditor condonet uni causæ minus principali, tenetur adhuc restituere causa magis principalis: quia solùm remittitur obligatio causæ secundariæ; non causæ principalis, quæ per se tenetur independenter à minùs principali. Neque etiam liberantur aliæ, quæ in eodem gradu cùm ipsa

debent, quia solùm portio alterius, non harum, condonatur; aliæ tamen jam non tenebuntur solvere portionem illius cui remissio facta est.

Resp. 2. Si una ex causis æqualiter obligatis totum restituerit: aliæ in defectum causæ priori loco obligatæ, tenentur singulæ pro sua portione ei rependere. *Ita communiter.* Quia aliàs non servaretur æqualitas inter cooperatores illos, cùm singuli æqualiter teneantur pro rata, & quia jus, quod habebat dominus exigendi à singulis partem, translatum est in eum, qui priùs totum solvit: neque enim pro sociis solvit ut essent liberi à restitutione; sed quia, illis nolentibus vel non valentibus restituere, tenebatur domino restitutionem integram procurare; & sic habet jus repetendi ab illis, quod pro illis domino solvit, & quod ipsi dare debuissent. Neque enim alii sunt melioris conditionis, quia non fecerunt id ad quod tenebantur; nec ille debet esse pejoris, quia prior solvit id ad quod alii tenebantur, & sic negotium ipsorum utiliter gessit. Quod verum est, quamvis alios induxerit: nam non fecit eis injuriam: quia scientes & volentes induxit sine vi vel fraude, neque mandavit aut coegit, neque suasit ut in sui gratiam agerent, sed ob communem utilitatem vel propriam cujusque, unde non censetur totum onus restitutionis in se suscepisse.

Quòd si unus ex æqualiter obligatis nollet, aut non posset suam portionem restituere, cæteri tenentur hanc partem ferre, & æqualiter inter se dividere: v. gr. si tres teneantur æqualiter ad restituendum triginta aureos, & unus illos persolvat, eo quòd alii duo nolint, aut nequeant suas portiones restituere: posteà verò alter eorum duorum velit restituere, hic tenetur priori ultra decem restituere quinque, tamquam dimidium portionis ad quam tenetur tertius, qui non vult vel non potest restituere: nam tenetur æqualiter cum eo qui priùs totum solvit, subire onus pro eodem tertio, cùm sit æque concausa damni.

Quæst. VII. *Quandonam in particulari singulæ causæ cooperantes ad damnum, tenentur ad restitutionem?*

Resp. Ad singula seorsim totidem paragraphis.

§. I.

De Mandante.

Resp. 1. IS cujus mandato, sive expresso, sive tacito, alter motus fuit ad damnum inferendum, ex communi sententia tenetur primariò ad restitutionem, sive præcipiendi authoritate polleat, sive non, quia talis est causa præcipua damni: nam ejus nomine ac authoritate fit damnum; & mandans seu jubens necessitatem quamdam moralem executori imprimit, qui censetur esse solùm ejus instrumentum, *cum is committat verè cujus authoritate, vel mandato delictum committi probatur*, cap. 6. *de sentent. excommunic.* Imò tenetur resarcire non solùm damnum, quod præcepit, sed etiam quod ex mandato inde præter ejus intentionem secutum est, si res præcepta fuerit periculosa. Quia tunc man-

mandans censetur causa culpabilis talis damni, aut saltem dedisse sua culpa occasionem tali damno, ex cap. ultim. de *homicid. in 6.* ibi: *Is qui mandat aliquem verberari, licet expressè inhibeat ne occidatur ullatenus, vel membro aliquo mutiletur, irregularis efficitur, si mandatarius fines mandati excedens mutilet, vel occidat, cùm mandando in culpa fuerit, & hoc evenire posse debuerit cogitare.*

Dixi, *tacitè*, ut si quis famulo vel filio, aut alteri qui ipsius imperio moveatur; dicat: Vindictam ex tali opto; aut vellem ut tali inferretur tale damnum, l. 1. §. *mandat.*

Resp. 2. Ex communi sententia si jubens ante damnum illatum mandatum revocet, idque mandatario innotescat, non tenetur restituere damnum postea illatum. Quia jam non censetur causa damni, cùm illud non proveniat ex mandato; tunc enim alter non agit ex vi mandati nec mandantis nomine, sed suo nomine & motu. Secùs, si revocatio mandati ante damnum non innotescat; quia tunc ex vi mandati damnum infertur. Tenetur etiam mandans ad restitutionem, licèt mandatum revocaverit, si non impedierit subditum à damno inferendo; tunc enim tenetur ut non obstans.

Resp. 3. Si scias alterum paratum esse nomine tuo damnum inferre, nec impedias cùm possis, cohibendo, vel significando te nullatenus id velle, teneris restituere. Quia censeris mandasse saltem tacitè, aut certè taciturnitas tua censetur consensus & approbatio. Deinde quisque tenetur ex justitia impedire, ne nomine ipsius & tamquam aliquid sibi gratum, damnum proximo injustè inferatur.

Sed an qui ratum habet damnum suo nomine factum, tenetur restituere?

Resp. Neg. Si neque expressè, neque tacitè mandaverit. *Est communis sententia.* Quia talis nullatenus est causa damni: nam id quod posterius est tempore, non potest esse efficiens causa effectus præcedentis. Hæc autem reg. 10. jur. in 6. *Ratihabitionem retrotrahi, & mandato non est dubium comparari*, intelligi debet præsertim de contractibus, qui alterius nescientis nomine celebrati & à consensu ejus pendentes, subsequente ratificatione confirmantur. Ratihabitio comparatur etiam mandato quoad culpam & pœnas in jure expressas, non autem quoad obligationem restituendi, nisi ea sit causa efficax cur damnum inferatur, vel illatum non resarciatur.

§. II.

De Consulente.

Resp. 1. Consulens dicitur is, qui consilio, vel precibus, promissis, suggestione motivi, vel ostensione viæ nocendi induxit alium ad damnum inferendum. Ex communi sententia tenetur restituere; quia est causa moralis & injusta damni. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati.* Quòd si sint plures consulentes, singuli tenentur ex æquo: nam omnes in damnum æquè influunt, cùm

omnium

omnium consilio alter motus sit ad damnum creandum. Idem dic de pluribus jubentibus.

Responsio 2. Si consulens ante damnum illatum revocet consilium, ex communi sententia tenetur adhuc resarcire damnum postea secutum, si consilium consistebat in ostensione utilitatis vel delectationis inde percipiendæ, vel modi exequendi. Quia tunc adhuc meritò censetur causa damni, cùm sit culpabilis causa motionis impressæ, ex qua damnum oritur, & quæ non tollitur revocatione; nam hac non obstante consilium semper remanet in motivo suggesto, vel via nocendi ostensa: quemadmodum si ignem injeceris in res alienas, quæ postea incendio consumatur, teneris restituere quantumcumque postea coneris extinguere ignem. Ex quo patet disparitas inter revocationem talis consilii, & mandati: nam revocatio talis consilii non tollit omnem rationem agendi à consulente propositam, nec proinde motionem inde ortam. At revocatio mandati tollit omnem rationem agendi à mandante propositam, ac proinde omnem motionem ab ipso procedentem; cùm mandatarius non agat nisi nomine mandantis; nec impellatur ad agendum, nisi ut ei obsequatur. Hinc si mandans mandato suasionem addiderit, tenetur ratione consilii cum mandato conjuncti, restituere damnum post revocationem illatum.

Quòd si consilium consistebat in falsa doctrina, v. gr. quòd talis contractus esset licitus, qui tamen illicitus est, & consulens ante executionem illud revocaverit aperiendo illius falsitatem, ex communi sententia non tenetur restituere. Quia tunc efficaciter tollit causam damnum inferendi, & motionem à se impressam. Item qui precibus, blanditiis, vel promissis ad damnificandum induxit, & ante damnificationem ostendit sibi displicere, propositum mutasse, & promissa revocare, non tenetur restituere. Quia non est causa moralis damni postea illati; nam tollit penitus omnem rationem agendi à se propositam, & motionem à se impressam.

Resp. 3. Qui minus malum consulit ad majus avertendum, non tenetur ad restitutionem, si consulit ut minus damnum eidem inferatur, cui inferendum erat majus. Quia per hoc consilium nullum damnum alteri infert; imò majus impediendo, utiliter rem ejus gerit; & tunc propriè non consulit damnum, sed potiùs imminutionem damni, seu evitationem majoris damni. At tenetur, si parato majus damnum inferre Paulo, consulat ut minus damnum potius inferat Petro, cui non statuerat inferre. Quia consilio suo est causa injusta damni Petro illati, & injuriam infert Petro: nam quivis innocens habet jus ne sibi inferatur damnum, etiam ad avertendum majus alterius. Et verò Petrus tam habet jus ut servetur illæsus à minori illo damno, quam Paulus ut servetur illæsus à majori. Excipe nisi damnum Petri sit tam leve, ut teneatur ex charitate illud pati ad impediendum majus damnum Pauli; quia tunc non est rationabiliter invitus.

§. III.

§. III.

De Consentiente.

Resp. CONsentiens, quo nomine intelligitur etiam approbans, favens, suffragium ferens, tenetur ad restitutionem, quando per consensum, approbationem, favorem, suffragium, authoritatem influit in actionem damnosam: nam qui in hanc influit est causa damni ex ea secuti. Influere autem censetur, quando ab ejus consensu, favore, approbatione, vel suffragio oritur.

Hinc qui suffragium injustum tulit ad damnificandum, ad sententiam aut Legem injustam, ad eligendum indignum in aliquod munus vel beneficium, tenetur de damno. 1. Si suffragium dedit antequam essent sufficientia ad id suffragia, nihil obstante quòd tametsi non suffragatus fuisset, idem damnum ab aliis factum fuisset. *Ita communiter.* Quia revera fuit cum aliis causa injusta damni; nam sine illo aut alia simili causa superventura non fieret damnum. 2. Si ignoret esse sufficientem numerum suffragiorum; nam voluit esse causa damni per injuriam. 3. Quamvis non dederit, nisi post suffragia sufficientia, si poterat adducere priores suffragatores ad revocanda sua suffragia injusta. Nam tunc ex officio ad id obligatur, admonendo quæ sui erant officii, & recusando suum suffragium; & sic tunc tenetur de damno secuto, saltem tamquam mutus, vel non obstans. Imò tenetur etiam ut causa positiva, si suffragia sint revocabilia, ut cùm publicè feruntur in consilio. Quia tunc damnum non est efficaciter illatum ante ultimum suffragium; nam pendet non solùm ex prima prolatione suffragiorum sufficientium, sed etiam ex perseverantia in illis, quatenus postea non revocantur. Quare quamdiu suffragium revocari potest, nondum est efficaciter positum ad creandum damnum; ac proinde qui dat ultimum suffragium, simul positivè cum aliis concurrit ad damnum; perinde ac si omnes simul suffragia irrevocabilia dedissent. Ita *Delugo.*

Quòd si major pars iniquum suffragium ante te irrevocabiliter dedisset, ita ut nequeas impedire damnum dissentiendo & resistendo; peccas contra justitiam suffragando, cùm consentias injustitiæ; sed juxta multos non teneris resarcire damnum, hancque esse communem sententiam asserit Layman, quia non fuisti causa illius efficax, cùm jam antea irrevocabiliter illatum fuerit. Juxta alios teneris, quia etiam postremorum suffragatorum ut consentientium nomine damnum executioni mandatur.

§. IV.

De palpone, seu adulatore & laudatore.

Resp. QUi adulatione, laudatione, vituperatione alterum ad damnum creandum inducit, v. gr. ad vindictam, injuriam patrandam, laudando facinus, vel exprobrando ignaviam ob omissionem vindictæ vel criminis, tenetur ad restitutionem, si alter ex

ex tali laude vel exprobratione motus fit ad damnum inferendum. Quia est causa moralis damni: nam se habet instar consulentis, proponendo laudem, vel ignominiæ vitationem ex facinore secuturam, vel ut motivum agendi.

§. V.

De Receptatore.

Resp. AD restitutionem tenetur qui recursum, securitatem & fiduciam alteri præbet ad damnum inferendum, vel ad non resarciendum illatum. Ut si recipiat domi damnificatorem, & non alios passim; si rem furtivam custodiat ut furi servet; si ipsum furem vel ejus instrumenta occultet, ita ut hinc incitetur ad damnificandum. Item caupo vel alius recipiens aliquem consumentem bona aliena, ut filium familias impendentem bona parentum. Nam tales revera cooperantur damno; quippe sine illis aut alia simili causa hoc damnum non fieret, ex l. 3. §. de incendio. *Non tantùm qui rapuit, verùm is quoque qui recipit; ex causis supradictis tenetur: quia receptores non minùs delinquunt quàm aggressores.*

Qui verò furem dum à lictoribus quæritur, occultat solùm ut ejus vitam conservet, non censetur ei cooperari, quamvis fur fortè è periculo elapsus, aliquando damnum aliis sit illaturus. Nam damnum illud est merè casuale respectu occultantis, & præter ejus intentionem; illa enim actio per se solùm ordinatur ad eripiendum miserum hominem ex præsenti periculo vitæ vel pœnæ corporalis: secùs, si furem ita occultaret, ut spem refugii in posterum daret, qua fur fidens furta continuaret.

§. VI.

De Participante.

Resp. DUpliciter quis participans dicitur. 1. Qui solùm particeps est prædæ; & hic tenetur restituere tantùm partem quæ ei obvenit: nam quoad illam duntaxat fecit injuriam domino, rem ejus injustè accipiendo. 2. Qui particeps est actionis damnosæ, præbendo auxilium, operam, instrumentum, adjuvando ad executionem, vel explorando; & hic tenetur resarcire damnum pro rata, imò totum, si alii non restituant suas partes: nam est causa injusta actionis damnosæ, ideóque totius damni ex ea orti. L. 21. §. *de furtis*, & cap. 6. *de homicid.* Sic tenentur, qui scalas apponit, vel eas sustinet fure ascendente; qui excubias agit, qui furem comitatur defendendi causa, qui ad confringendum & asportandum adjuvat, &c. Nec refert quòd te non juvante, damnum nihilominus factum fuisset, nam eo ipso quòd adjuvisti, fuisti concausa damni, quod revera sine te non est factum. Quare participans non solùm peccat mortaliter, juxta Prov. 29. *Qui cum fure participat, odit animam suam.* Sed etiam tenetur ad restitutionem.

§. VII.

De Causis negativis.

Resp. 1. EX communi sententia, negativè cooperantes ad damnum, sunt ii qui non impediunt damnum, cùm impedire rationabiliter possunt & tenentur ex justitia. Tenentur autem ex justitia, quia tenentur ratione officii, muneris, vel contractus, ut superior, princeps, dux belli, magistratus, bonorum administrator, pater, tutor, curator, famuli, custodes pecorum, agrorum, &c. & alii stipendio conducti. Non impeditur autem damnum tripliciter. 1. Tacendo, id est, non reprehendendo, non dissuadendo, non prohibendo, non clamando, &c. 2. Non obstando, id est, omittendo subsidium, custodiam, opem vel operam ad impediendum damnum. 3. Non manifestando damnificatorem domino, sive ante ne fiat, sive post damnum factum ut resarciatur, aut etiam non monendo ipsum damnificatorem de obligatione restituendi.

Itaque ex communi sententia, qui tenentur ex officio vel contractu, aut quasi contractu, impedire damnum alterius, si negligant impedire, peccant contra justitiam, & tenentur illud resarcire. Quia censentur causa moralis & injusta damni: nam hoc ipso quòd tenentur ex officio, vel contractu impedire damnum alterius, hic habet jus ut damnum ejus impediant: ac proinde si negligant impedire, faciunt ei injuriam damnosam. Et verò alter damnum patitur ob omissionem operæ ex justitia debitæ ad illud impediendum, ideóque ob injustitiam illorum: nam si hi fecerint id ad quod ex justitia tenebantur, alter non pateretur damnum, quod proinde illis meritò imputatur.

Hinc ad restitutionem tenentur principes, magistratus, & belli duces, si non impediant latrocinia & injurias subditorum. Nam ex justitia tenentur conservare jura & bona subditorum: reditus enim quos habent, sunt stipendia ad hoc instituta. Idem dic de judice & canonico, qui sine justa causa absunt, dum prævident aliquid iniquum esse gerendum: nam ex officio illud impedire, & contradicere tenentur.

Resp. 2. Qui solùm ex charitate tenetur impedire damnum alterius, si non impediat cùm sine magno incommodo potest, peccat quidem contra charitatem, sed non tenetur ad restitutionem: quia non peccavit contra justitiam; nec censetur causa injusta damni, cùm alter non habeat jus ut damnum ejus impediat. Secùs, si quis positivè conferat ad damnum proximi; is enim teneretur de damno: nam quilibet habet jus ne quivis alter ad damnum ejus positivè cooperetur, cùm habeat jus ne ei inferatur damnum sine justa causa & authoritate.

Hinc ad restitutionem tenetur. 1. Qui à fure pecuniam accipit ne clamet, ne indicet, vel id promisit gratis, quamvis damnum ex sola charitate impedire teneatur: quia hoc promisso furem animosiorem ac securiorem reddit, & sic positivè concurrit ad damnum. 2. Qui obligatum ex officio ad clamandum vel impediendum, quovis

modo impedit: nam injustè impedit usum juris, quod habet tertius ut is clamet. 3. Qui clamare vel obstare volentem, licèt ad id ex justitia non obligatum, impedit per vim vel dolum: nam quisque habet jus ne quis ejus defensionem & bonum impediat per vim vel dolum, aliamve viam injustam.

Sed ad quid tenentur Custodes agrorum, vinearum, sylvarum, si non impediant damnum, vel non manifestent damnificatores, ut resarciatur?

Resp. Peccant contra justitiam, & religionem, quia agunt contra officium, vel pactum, & juramentum; tenenturque resarcire totum damnum. *Est communis sententia.* Nam ex officio vel pacto tenentur sua custodia & delatione dominum loci illæsum servare.

An autem teneantur restituere mulctas quas domini acciperent ex dilatione, si non deferant? Multi negant: quia hi custodes constituuntur, non ut domini locupletentur ex lucro pœnarum, sed ut custodiant rem commissam, & impediant damnum; nec tenentur deferre ad hoc ut dominus habeat mulctas, sed solùm ut non patiatur damnum. Alii probabiliùs affirmant; quia videntur constitui tum ut impediant damna, tum etiam ut deferant damnificatores, præsertim cùm id expediat ad avertenda multa damna, quæ aliàs fierent sublato metu mulctarum: unde non differendo peccat contra officium & contractum, vel quasi contractum; sicque tenetur restituere mulctas pecuniarias quas perciperent domini ex delatione sibi jure debita.

CAPUT V.

De circumstantiis restitutionis, & ordine in ea servando.

Quæst. I. CUinam res debet restitui?

Resp. Ei, à quo accepta vel ablata fuit, modò sit Dominus rei, vel habeat jus eam detinendi vel custodiendi, administrandi, &c. vel ea utendi, &c. qualis est conductor, commodatarius, depositarius, & similes. Quia illi fieret injuria, cùm habeat jus rem possidendi, vel detinendi, custodiendi, ea utendi, &c. Res autem aliena ablata furi, restitui debet non furi, sed Domino. Quia fur non habet jus eam possidendi, sed dominus; admonito tamen fure ne perseveret in peccato, putans se teneri restituere, vel ne iterum restituat cum suo damno.

Quod si is, cui restitutio facienda est, mortuus sit, fieri debet hæredibus ejus; quia hi succedunt in omnia jura defuncti, l. 62. §. *de reg. jur.* & l. 37. §. *de acquir. vel amitt. hered.* ibi: *Hæres in omne jus mortui, non tantùm singularum rerum dominium succedit.* Si autem post diligentem inquisitionem hæredes cognosci nequeant, debet restitutio fieri pauperibus, juxta dicta de bonis ac debitis incertis.

Porrò hæredes hìc intelliguntur quicumque in defuncti hæreditatem jure succedunt, sive per testamentum, sive per sententiam, sive aliter.

Quæst. II. *Quo tempore fieri debet restitutio?*

Responsio. Statim, quantùm moraliter fieri potest. *Est communis sententia.*

Nam

Nam præceptum restitutionis est primariò negativum; prohibet enim detentionem rei alienæ vel alteri debitæ invito rationabiliter domino, & sic obligat semper & pro quovis tempore.

Solutio verò debitorum ex contractu fieri debet tempore, de quo inter contrahentes expressè vel tacitè conventum fuit: eo transacto, si debitor sine justa causa non solvat, injuriam creditori infert, & tenetur compensare totum damnum hinc obveniens, etiamsi creditor solutionem non exigat, ex l. 12. *Cod. de contrah. stipul.* nam creditor habet jus accipiendi tunc solutionem; & ipsum tempus præfinitum pro creditore interpellat, c. ult. *de locat.* Si tamen debitor paratus sit tempore constituto solvere, sed creditor vel absens sit nullo procuratore relicto, vel præsens recipere nolit, tunc debitor non tenetur de damno postea eveniente, nec de pœna statuta.

Quòd si nullum tempus solutioni debitorum ex contractu expressè aut tacitè præfinitum sit, tunc debitor non ante censetur esse in mora culpabili, nec tenetur de damno, quam creditor debitum congruo tempore exegerit. Ita communiter per sensum contrarium, ex l. cit. quia tunc creditor sciens & valens petere, censetur dilationem concedere non petendo, modò non omittat petere ex metu vel oblivione.

Porrò licet debitori anticipatè solvere debita, si terminus fuerit præfinitus in ejus favorem, ut in mutuo & commodato. Quia quisque potest juri suo cedere; & quia tunc terminus non est appositus ne solutio anticipatè fiat, sed ne ultrà differatur. Secùs, si terminus fuit appositus in favorem creditoris: nam fieret injuria creditori habenti jus, ne sibi fiat solutio ante præfinitum tempus, ex l. 15. §. *de annuis legat.*

Quæst. III. *In quo loco & cujus impensis fieri debet restitutio?*

Resp. 1. Si debitum ortum sit ex injuria, nempe ex injusta acceptione, detentione, vel damnificatione culpabili, restitutio fieri debet impensis debitoris, & eo loco ubi dominus rem suam possessurus erat, si ablata vel destructa non fuisset. *Ita communiter.* Quia restitutio ob injuriam ita fieri debet, ut dominus in eum statum restituatur, in quo fuisset, si nulla injuria illata fuisset, & omnino indemnis servetur: alioqui non reponeretur æqualitas, nec integrè tolleretur injuria, nec dominus restitueretur in pristinum statum, ex quo injustè dejectus est, & ad quem jus habet. Quare si dominus aliò migravit, & rem suam secum translaturus erat, si habuisset, restitutio ei debet fieri ubi nunc degit impensis debitoris, deductis sumptibus quos in ea re secum asportanda facturus fuisset. Nec excusatur debitor, etiamsi omnibus spectatis damnum, quod ex sumptibus vel aliunde patietur, sit duplo majus illo, quod dominus pateretur, si ei non restitueret, spectata paupertate & necessitate utriusque. Ut si debeat centum ex delicto, nec possint reddi nisi adhuc alia centum impendendo: quia magis æquum est, ut delinquens patiatur damnum illud, & amittat centum ex bonis suis, quàm quòd creditor innocens cogatur idem damnum pati:

nam in pari damno melior eſt conditio innocentis ſeu injuriam paſſi, quàm nocentis, qui ſibi imputare debet damnum illud, cùm ſit ejus cauſa per injuriam. *Vasquez, Delugo, &c.*

Si tamen reſtituere non poſſet, niſi faciendo impenſas duplo longè majores quàm res valeat, poteſt differre reſtitutionem, donec illam absque tanto ſuo detrimento facere queat, vel monere creditorem, ut ſignificet quid de re illa fieri velit. Quòd ſi monere nequeat, & prudenter judicet numquam aliter poſſe fieri reſtitutionem, juxta multos poteſt ac debet reſtituere ejus conſanguineis vel pauperibus: quia creditor non eſt tunc rationabiliter invitus; & alioqui magna eſſet inæqualitas, ſi debitor reſtituere deberet cum quibuscumque ſumptibus. Quisque tamen tenetur cauſam damni à ſe injuſtè poſitam tollere, & damna injuſtè illata reſtituere cum ſuo damno æquali, atque etiam ſaltem paulò majore: nam juſtum non eſt ut innocens damnum injuſtè ſuſtineat, ne is, qui illud injuſtè tulit, æquale aut paulo majus damnum patiatùr in illo impediendo & reſarciendo. Quare injuſtus damnificator tenetur ad ampliùs, quàm damnum ſecundùm ſe conſideratum æſtimetur; non quidem ut dominus inde plus accipiat quàm amiſerit, ſed quia hoc eſt neceſſarium tamquam medium ut fiat integra reſtitutio. Nam qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad medium neceſſarium.

Nota. Ut ſciatur, cum quanto damno reſtituere teneatur debitor ex delicto; perpendi debet, an creditor hìc & nunc ſit, vel non ſit rationabiliter invitus circa omiſſionem vel delationem reſtitutionis: hoc autem colligi debet tum ex communi ſenſu hominum: tum etiam inde ſi attendatur quid homines prudentes bonum ſocietatis humanæ intendentes, ſtatuiſſent circa hos caſus antequam evenirent.

Reſp. 2. Quæ debentur ex re accepta bona fide extra contractum, reſtitui debent in loco ubi habentur; nec debitor tenetur ea impenſis ſuis mittere domino, ſed impenſis domini. *Ita omnes.* Quia poſſeſſor bonæ fidei non tenetur cum ſuo damno dominum in priſtinum ſtatum reſtituere, cùm eum per injuriam non deturbaverit. Igitur debet ſolùm repræſentare rem ubi illam habet, & cuſtodire, monito interea domino, ut ſignificet quo pacto velit rem ſibi ſuis ſumptibus remitti. Imò ipſe dominus tenetur non ſolùm ad impenſas rei remittendæ, ſed etiam cuſtodiendæ neceſſarias l. 2. §. *de negot. geſt.*

Reſp. 3. Quæ debentur ex contractu, in quos res eadem numero reſtituenda eſt, ſi in alterius tantùm partis utilitatem accepta ſint, debent ejus impenſis reſtitui, niſi juſta pactione aliter conventum ſit. Quia æquum non eſt ut res ex contractu debita reſtituatur impenſis illius, cujus commodum in eo quæſitum non eſt, nec ut quis damnum ex beneficio collato pati debeat. Econtra par eſt, ut qui ſentit commodum, ſentiat & onus, *reg. jur.* 55. in 6. ibi: *Qui ſentit onus, ſentire debet commodum, & econtra.*

Reſp.

Resp. 4. Quæ debentur ex contractu, restitui debent ex natura contractus in eo loco, ubi res accepta fuit. *Ita multi.* Quia nullus locus magis justitiæ congruit; & æquitas postulat, ut sicut res eadem accepta, vel alia æquivalens, quæ loco acceptæ substituitur, restituenda est, ita etiam restituatur in eodem loco ubi accepta fuit, cùm restitutio sit repositio rei in pristino statu. Hinc ex natura contractus teneris reddere mutuum, depositum, rem locatam, in loco ubi accepisti, non alibi nisi impensis alterius. Item ex natura contractus debes solvere pretium rei emptæ vel locatæ in loco ubi res traditur, pro qua solvendum est. Nam in quocumque alio solutio fiat, deficere potest æqualitas contractus: hæc enim desumitur ex æqualitate dati & accepti, quæ dependet multùm à loco in quo datur & accipitur: quia valor rei vel usus illius & æstimabilitas pretii ac pecuniæ variatur ex varietate loci. *Delugo.* Possunt tamen contrahentes de alio loco pacisci, modò hoc onus justa mercede compensetur, ut servetur æqualitas. Et tunc ibi restitui debet: nam pacta justa obligant, & contractus ex conventione legem accipiunt, ex *reg. jur.* 85. *in* 6.

Resp. 5. Quæ debentur ex donatione, legato, testamento, tradi debent in loco ubi erant, cùm donarentur, (nisi aliud in ipsa dispositione expressum sit,) & impensis ejus cui donata sunt. *Ita omnes.* Nam qui rem gratis dat, vel legat, non intendit se ad amplius obligare. Si tamen hæres eam aliò transferret, teneretur suo sumptu illam remittere in locum ubi erat priùs. *Ita Lessius.*

Quæst. IV. *Cujus periculo fieri debet restitutio?*

Resp. 1. Restitutio facienda ratione injuriæ, fit periculo debitoris. *Est communis sententia.* Quia ratione injuriæ tenetur dominum prorsus indemnem servare, & sic debet subire omne damnum ac periculum: dominus enim nullum debet pati damnum ex injuria sibi illata. Et quia *culpa præcedente casus etiam fortuitus imputatur*, cap. ult. *de depos.*

Hinc ex communi sententia, si debitor adhibita maxima diligentia rem nuntio quem putat fidelem, vel confessario tradat restituendam domino, & hi sive culpatè, sive inculpatè rem domino non reddant; tenetur iterum ad idem restituendum, donec reipsa dominus accipiat. Quòd si pluries idem restituere tenetur, id fit per accidens, & sibi imputare debet; nam *damnum quod quis sua culpa sentit, sibi debet, non aliis imputare*, reg. jur. 86. in 6.

Restitutio autem rei alienæ in individuo facienda à possessore bonæ fidei fit periculo domini, modò possessor eam remiserit per hominem, quem prudenter judicabat esse redditurum, ex lib. 20. §. *commodat.* quia seclusis culpa, mora, & pacto, res perit domino. Hinc restitutio rei commodatæ, locatæ, depositæ, fit periculo domini, si nulla interveniat culpa restituentis.

Resp. 2. Ex communi sententia, solutio debitorum ex contractu facienda ex bonis debitori, ejus periculo fit; ita

ita ut si pecunia eorum solutioni destinata surripiatur, vel ab eo, cui restituendam commisit, amittatur aut retineatur, ipse tenetur aliam dare creditori. Quia res perit domino, & es dominus pecuniæ tuæ donec creditori tradatur: tunc enim solùm à te in illum transfertur dominium. Nisi tamen creditor miserit vel designaverit hominem certum, cui pecuniam committas; hic enim accipit loco creditoris, sive creditor censetur accepisse per designatum. Quare si hic pecuniam amittat vel retineat, damnum est creditoris, non tuum, lib. 39. & 49. §. *de solut.*

Quæst. V. *Quo ordine restituendum est?*

Nota. Quando bona debitoris in solutionem omnibus creditoribus sufficiunt, non est opus ullo ordine, cùm omnibus satisfaciendum sit.

Resp. 1. Ex communi sententia, quando res aliena extat in se, restitui debet domino, nec potest aliis in solutionem dari. Quia est domini; & debitor solvere debet ex bonis propriis, non alienis: nam rei dominium nequit transferri ab eo, qui illud non habet. Unde si ignoretur dominus rei in se extantis, commodatæ, depositæ, ablatæ, &c. vel ejus hæres, hæc impendi debet in pauperes, vel alia pia opera, juxta dicta.

Res in rigore justitiæ credito vendita extans apud debitorem non videtur reddi debere venditori præ aliis creditoribus, si is aliunde non habeat jus prælationis. Ita multi, præsertim Jurisperiti, qui apud Covarruviam asserunt hanc esse communem sententiam. Quia res vendita non est ampliùs venditoris, secuta traditione & habita fide de pretio ejus: nam tunc translatum est ejus dominium; neque manet illi obnoxia jure hypothecæ: nulla enim inducitur hypotheca, nisi vel ex conventione vel jure positivo, & nulla ex hoc utroque capite reperitur inducta. Et verò si illa res ab emptore alteri revendita esset, hic haberet dominium in eam omnino liberum. Tamen res venditæ quæ adhuc extant apud emptorem, possunt & debent ex quadam æquitate reddi venditori. Ita judicarunt multæ supremæ curiæ in Gallia, & colligitur ex L. Procuratoris, §. de tributis, quod intellige nisi obstet consuetudo loci.

Resp. 2. Ex bonis debitoris, 1. Priùs solvi debent impensæ pro funere debitoris, l. penult. §. *de religios. & sumpt. funeris.* Item pro curatione ejus.

2. Ex communi sententia, priùs solvenda sunt debita certa, id est, quorum cognoscitur creditor, quàm incerta, id est, quorum creditor ignoratur. Tum quia creditor incertus, cùm nequeat per se immediatè recipere rem debitam, non est rationabiliter invitus, ut ipsi præferatur creditor certus, qui immediatè damnum pateretur ex omissione restitutionis: Nam habet jus immediatum ac determinatum exigendi solutionem, quod pauperes aut aliæ causæ piæ non habent circa debita incerta; cùm ista possint in hos vel illos usus pios impendi. Tum maximè quia in hoc creditor incertus consentire meritò præsumitur, cùm sit opus pium ac Deo gratum subvenire debitori indigenti

&

& gravato ære alieno; ut possit se liberare à creditoribus certis eum prementibus, remanente onere postea debita incerta solvendi pauperibus, cùm facultas aderit.

3. Ex communi sententia, debita ex titulo oneroso priùs solvi debent, quàm debita ex titulo gratuito; v. gr. liberali promissione vel legato, ex l. 19. §. *de re judic.* ibi: *Qui ex causa donationis convenitur, in quantùm facere potest, condemnatur, & quidem is solus deducto ære alieno.* Quia in pacto gratuito & legatis subintelligitur conditio, *Si absque tertii damno fieri possit, nisi status rerum mutetur.* Præterea nemo censetur se ex sola sua liberalitate velle obligare in casu, quo ad egestatem redigeretur, nec æquitas id patitur. Hinc debita defuncti solvi debent ante omnia legata, etiam pia. Idem dic de votis: quia Deus non acceptat illa cum detrimento tertii. Vota tamen solvenda sunt ante legata: quia obligant defunctum, non legata, quæ supponunt solutionem aliorum debitorum contractorum.

4. Solvendum est creditoribus hypothecam habentibus ante alios, qui non habent, l. 19. Cod. *Qui potiores in pign.* Nam bona sunt specialiter obligata solutioni hypothecariorum, qui proinde jus speciale habent, ut ex iis solutionem recipiant præ aliis.

5. Inter creditores hypothecarios priùs solvendum est iis, qui priores sunt tempore, juxta reg. jur. 54. in 6. *Qui prior est tempore, potior est jure.* Nam obligatio posterior non potest tollere jus alteri jam acquisitum. Unde in ea intelligitur hæc conditio, *Si sine damno prioris creditoris poterit ex eadem re cæteris satisfieri.* Sunt tamen aliqui casus, in quibus posterior tempore præfertur priori hypothecario. 1. Si pecuniam mutuavit ad conservationem vel refectionem rei quæ alteri obligata erat, l. 5. §. *Qui potiores in pign.* Nam huic damnum non infertur, cùm sine hac mutuatione res hypothecata periisset, vel deterior facta fuisset. 2. Si mutuavi tibi, v. gr. centum, ut satisfaceres pro mercium vectura, vel pro locatione ædium, in quibus asservarentur, debeo ex illis solutionem accipere ante alios in illis hypothecam habentes, l. 6. §. eod. tit. 3. Est hypotheca dotalis, per quam bona mariti sunt obligata uxori, ejusque liberis, ita ut ex illis bonis dos deduci possit ante alios creditores habentes tacitam hypothecam priorem, l. 12. Cod. *Qui potiores in pign.* Sed ex communi sententia, dos non præfertur hypothecæ expressæ priori, licèt præferatur expressis posterioribus; tum quia creditores anteriores iniquè per nuptias supervenientes privarentur suo jure, quod expreſsè pacti fuerant: tum quia fiscus & dos æquantur in jure, & tamen fiscus non præfertur hypothecis anterioribus expressis, lib. 8. §. *Qui potior in pign.* & l. 4. cod. eod. tit. 4. Cùm ex pecunia pupilli vel minoris res aliqua empta est, res illa manet pupillo obligata ante omnes, l. penult. cod. *de servo pignori dato.* 5. Si credam tibi pecuniam ad emendam rem aliquam cum pacto expresso, ut res illa maneat mihi hypothecata pro debito, præferat aliis hypothecam generalem habentibus in omnibus bonis

nis tuis etiam futuris, l. 7. Cod. *Qui pot. in pign.* Nam nulli creditori infertur damnum: debitor enim sic mea pecunia mutuata non haberet illam rem vel ejus valorem. 6. Cùm quis cum fisco contraxit, manent ejus bona fisco obligata, cum privilegio prælationis. Item jus habet fiscus ratione tributi nondum soluti, lib. 2. Cod. *de privileg. fisci.* 7. Cùm quis alicui pecuniam ad militiam mutuat, habet hypothecam cum privilegio prælationis etiam ante dotem, licet sit posterior dote: quia in his duobus ultimis casibus spectatur bonum commune, quod privato præferri debet.

6. Post creditores hypothecarios, seu reales solvendum est aliis creditoribus personalibus non habentibus hypothecam. Inter hos primo loco solvendum est iis, qui habent personale privilegium prælationis; quale habet sponsa in bonis sponsi ratione dotis traditæ, non secuto matrimonio; & qui deposuit pecuniam apud nummularium, non percipiens inde usuras; item qui pecuniam credidit ad navem extruendam, instruendam, emendam, &c.

Secundo loco solvendum est aliis creditoribus ex titulo oneroso cuique pro rata, v. gr. media vel tertia pars debiti, sive debitum ex contractu, sive ex delicto contractum sit: nam secundùm multos inter hæc debita nulla est prælatio, cùm sint æquè debita ex justitia sine ullo privilegio. Itaque inter creditores merè personales nulla est prælatio, sed cuique pro rata solvi debet, ex l. 6. Cod. *de bonis auctor. &c.* Et l. 17. §. *de privil. credit.* ibi. *Privilegia non ex tempore æstimantur, sed ex causa: & si ejusdem tituli fuerunt, concurrunt, licèt diversitates temporis in his fuerint.* Quia omnes æquale jus habent; Et illa regula: *Qui prior est tempore, &c.* valet solùm inter hypothecarios.

Nota. Quæ hactenus de ordine restitutionis dicta sunt ex jure communi seu cæsareo, ea servanda sunt ubi & quatenus illud receptum est. Quòd si in aliquibus locis sint hac de re aliæ leges vel consuetudines rationi consentaneæ, servandæ sunt etiam in foro conscientiæ, ut docet communis sententia; nam hæ leges non nituntur falsa præsumptione. At omnis lex rectæ rationi consentanea, quæ non nititur falsa præsumptione, obligat in conscientia, cùm sit actus efficax & absolutus potestatis obligativæ. Præterea nemo jus habet disponendi de bonis suis nisi secundùm leges, & cum dependentia à suprema potestate, quæ habet jus altum in bona privatorum relatè ad bonum commune, quod est finis omnium legum.

Quæst. VII. *An priùs petenti licet priùs solvere?*

Nota 1. Non licet creditori priùs petenti solvere cum damno ejus, qui habet hypothecam priorem, vel privilegium: quia huic fieret injuria, cùm habeat jus prælationis. Unde solvens tenetur ei de damno, & ipse potest recuperare ab alio creditore, id quod solutum est, l. 22. Cod. *de jure deliber.* Qui si solutionem petiit vel accepit, sciens jus aliorum, peccavit contra justitiam, & tenetur ante sententiam judicis restituere aliis

cre-

creditoribus privilegiatis, quia fecit illis injuriam damnosam: nam petendo induxit debitorem ad damnum injustum inferendum creditoribus hypothecariis, & solutionem recipiendo cooperatus est injustæ damnificationi illorum.

Resp. 2. Si unus ex creditoribus personalibus, non privilegiatis, exigat in judicio solutionem debiti ante alios non habentes jus prælationis, tenetur debitor ei integrè solvere, etiamsi tempore esset posterior. Quia lex & sententia judicis dat ei jus prælationis ob diligentiam, quam adhibuit ante cæteros, l. 6. & 24. §. *Quæ in fraud. credit.*

Dixi, *in judicio.* Nam si extra judicium petat, controvertitur. Asserunt Sylvester, Navarrus, Lessius, & alii; quia diligentia posterioris creditoris petentis facit eum potiorem, & quia, in l. 24. cit. dicitur non posse revocari id quod solutum est uni creditori debitum exigenti, nulla facta mentione judicii; & hæc ratio additur, quia vigilando meliorem suam conditionem fecit. Alii cum Delugo negant, quia sola petitio privata sine sententia judicis non potest dare jus uni in detrimentum aliorum æquale jus habentium; & leges supradictas intelligunt de petitione in judicio, accedente sententia judicis.

Sed si debitor non valens solvere omnibus creditoribus, solverit uni creditori non habenti jus prælationis, an hic tenetur restituere alteri creditori habenti tale jus?

Resp. Affirm. Quia accipiendo solutionem impedit alterum à recipienda solutione sibi priùs jure debita, & sic facit ei injuriam damnosam. Et tunc violatur non solùm ordo, sed etiam substantia restitutionis; nam quod uni ex justitia debitum est, solvitur alteri. Deinde accipiens cooperatur dationi injustæ & damnosæ alteri, seu damnificationi injustæ creditoris, cui hæc pecunia priùs debetur & detrahitur: quænam enim major cooperatio dationi injustæ esse potest, quàm acceptio, quæ illam perficit & complet, & sine qua nullum parit damnum? Sed qui cooperatur actioni injustæ & damnosæ tenetur ad restitutionem. Ita *Azor*, *Delugo*, *& alii.*

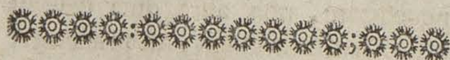
Quæst. VIII. *An debitor potest solvere totum debitum creditori non petenti, si ipse non sit solvendo aliis, qui pariter non habent hypothecam nec privilegium?*

Resp. Neg. Quia faceret injuriam aliis, qui jus habent ne alter carens privilegio & actione ipsis præferatur. Nam, spectato jure naturali, bona debitoris, quæ omnibus debitis solvendis non sufficiunt, sunt pro rata secundùm proportionem dividenda creditoribus æquale jus habentibus, & quorum nullus habet jus prælationis: nam sunt æqualiter iis debita. Multi excipiunt, si unus creditor sit in gravi necessitate, non alii; quia debitus ordo charitatis exigit, ut præferatur aliis; qui cùm non indigeant, non sunt rationabiliter inviti.

Quæst. IX. *An qui aliquid gratis vel cum onere accipit ab eo, quem scit exinde reddi impetentem ad solvenda debita, peccat contra justitiam, & tenetur accepta restituere, licèt eum ad id non induxerit?*

Resp. Affirm. *Est communis sententia,* teste

teste Delugo. Prob. Quia talis injuriam infert creditoribus; nam cooperatur injusto impedimento, quo debitor reddit sibi impossibilem solutionem: sive concurrit efficaciter ad injustam alienationem & injustitiam contra creditores à debitore admissam: quælibet enim alienatio ad sui valorem & efficaciam requirit acceptationem. Et verò (ut ait Delugo) ad damnificationem creditorum non minus conducit acceptatio tua quàm inductio: si enim tu non acceptares rem, maneret adhuc apud debitorem, & ipse non esset impotens ad solvendum: ergo per acceptationem non minùs quàm per inductionem cooperaris ad damnum, quod creditoribus infertur. Imò tu comples & perficis illud, quod per oblationem debitoris solùm erat inchoatum, & quasi in affectu, per acceptationem verò perficitur & ponitur in effectu. Hinc clerus Gallicanus ann. 1700. ut falsam & justitiæ regulis repugnantem damnavit hanc propositionem: *Etiamsi donatario perspectum sit bona sibi donata à quopiam ea mente ut creditore frustrentur, non tenetur restituere, nisi eam donationem suaserit, vel ad eam induxerit.*

CAPUT VI.

De causis excusantibus à restitutione, vel ejus dilatione.

Quæst. I. AN *remissio creditoris excusat à restitutione?*

Resp. Affirm. si sit legitima. Quia per illam condonatur jus exigendi & accipiendi solutionem; ac proinde tollitur in debitore obligatio solvendi, quæ postea non redit: nam obligatio semel extincta minimè reviviscit, l. 9. Cod. *de remiss. pign.* Deinde sicut creditor potest jus suum, quod habet in debitorem, alteri donare, ita etiam ipsi debitori, quod est remittere; nam remissio est quædam donatio.

Ut autem hæc remissio sit legitima, & verè liberet à restitutione, tres conditiones requiruntur:

1. Ut remissio sit perfectè voluntaria, nec habeat mixtum involuntarium; quia est liberalis donatio sui juris, ideóque actus liberalitatis, qui necessario procedere debet ex spontanea ac liberali voluntate. Hinc nulla est remissio facta ex errore vel ignorantia, utpote voluntarium tollente: aut vi, metu, vel fraude extorta, ob involuntarium mixtum & injuriam; nemo quippe ex sua injuria jus & commodum reportare potest. Metu censetur extorta, si debitor expresè vel implicitè minetur creditori, nisi remittat vel totum vel partem; aut si adhibeat preces valde importunas incutientes metum, aut significet nisi contentus sit parte debiti oblata & residuum remittat, omnia amissurum; item si cogat creditorem subire multas molestias in petendo debito, sæpe venire, frustra diu expectare, &c. Fraus esset si debitor fingeret se longè pauperiorem quàm revera sit, &c.

Hinc invalida est remissio partis debiti facta ex metu amittendi totum creditum culpa vel fraude debitoris. Nec liberantur potentes, quibus inferiores

riores remissionem concedunt ex metu ne iis displiceant, vel ab iis damnum patiantur.

2. Ut creditor possit condonare debitum: non enim potest condonare, nisi qui potest donare. Hinc filiusfamilias non potest remittere debita paterna, sicut nec procurator, vel commissarius quæ debita sunt domino, vel committenti, &c.

3. Ut condonatio non sit à jure annullata, prout est in his casibus. 1. Si visitantes Ecclesias, accipiant aliquid ab iis præter necessaria ad victum pro illis diebus quibus visitant, tenentur restituere duplum intra mensem, non obstante quacumque remissione iis sponte facta à dantibus, cap. 2. *de cens. in 6.* Si judex delegatus aliquid acceperit à partibus, nisi fortè esculentum aut poculentum mera liberalitate oblatum, quod paucis diebus possit consumi, vel si dum cogitur extra domicilium proficisci, acceperit plus quàm moderatas impensas; vel si denique acceperit aliquid pro impensis, dum partes sunt pauperes, tenetur accepta restituere, non obstante remissione, cap. 11. *de rescript. in 6.* 3. Si inquisitores prætextu officii inquisitionis pecunias extorserint, tenentur restituere nullis remissionibus super hoc valituris, *Clement. 2. de hæret. in 6.* 4. Si Canonicus qui non interest officio, acceperit distributiones. *Conc. Trid. sess. 24. cap. 12.*

Quæst. II. *An cessio bonorum creditoribus facta liberat à restitutione?*

Resp. Neg. Sed solùm excusat à dilatione, ita ut debitor teneatur debita integrè solvere ex iis quæ postea acquirit, retentis necessariis ad suam & suorum sustentationem parcam. *Est communis sententia.*

Prob. 1. Ex jure civili, l. 1. Cod. *Qui bonis cedere possunt*, ibi: *Qui bonis cesserint, nisi solidum creditor receperit, non sunt liberati: in eo enim tantummodo hoc beneficium* (cessionis) *eis prodest, ne judicati detrahantur in carcerem.* Et, ex l. 4. §. de cess. bon. *Is qui bonis cessit, si quid postea acquisierit, quantùm facere potest convenitur.* 2. Quia in foro conscientiæ per necessitatem & impotentiam non tollitur, sed solùm suspenditur obligatio restituendi, donec facultas adsit, ergo nec cessio plus præstat. Igitur cessio bonorum hoc solùm præstat, ne debitor possit conjici in carcerem, ex cit. l. & ne si post cessionem aliquid acquirat, possit eo spoliari, si eo indigeat ad suam vel suorum sustentationem, ex l. 6. §. *de cess. bon.* Quod etiam valet in foro conscientiæ, cùm sit privilegium jure concessum, & contractus juxta leges celebrentur; sed de residuo tenetur debita solvere.

Quæst. III. *An ingressus in Religionem liberat à restitutione?*

Nota. Apud omnes constat validam esse professionem hominis debitis gravati; quia persona ejus est libera; nec jure positivo irritatur, ut declaravit Clemens VIII. quoad hoc punctum abrogans quod Sixtus V. statuerat. Uterque autem Pontifex prohibuit ne in Religionem recipiantur ære alieno gravati.

Resp. 1. Si debitor habeat bona, tenetur ante ingressum restituere; nam nullam habet justam differendi causam.

Resp. 2. Secundùm multos, si debitor possit brevi tempore, verbi gr. paucis annis, consuetis laboribus solvere

debita ſaltem magna ex parte, tenetur differre ingreſſum, ut ea ſolvat: quia alioqui creditores eſſent rationabiliter inviti, & ſic injuriam iis inferret.

Reſp. 3. Si debita ſint incerta, ideóque in pia opera impendenda, debitor poteſt religionem ingredi, licet manens in ſæculo poſſit ſolvere. *Id ſupponunt omnes.* Quia poterit ſaltem ex conſilio confeſſarii, ea ſibi tanquam pauperi applicare ad opus Deo gratum & meritorium, ut nempe poſſit ingredi religionem.

Reſp. 4. Si debitor non poſſit debita ſolvere, niſi longo tempore vel inſolitis laboribus, ſecundùm multos poteſt licitè religionem ingredi, relictis omnibus bonis ſuis creditoribus. Quia in hoc caſu debitor pateretur damnum in bonis ſpiritualibus longè majus quàm ſit commodum creditorum: unde hi non ſunt rationabiliter inviti.

Alii tamen non pauci id negant: tum quia jure naturali talis debitor tenetur ex juſtitia reſtituere, ideóque injuriam inferet, ſi voluntariè ſe impotentem reddat ad ſolvendum: obligatio autem juſtitiæ prævalet conſilio. Tum quia ſtuprator virginis ſub promiſſione matrimonii, tenetur abſtinere ab ingreſſu religionis, ut promiſſioni oneroſæ ſatisfacit. Et hæc ſententia, teſte Layman, fuit approbata à Sixto V. & Gregorio XIV.

Quæſt. IV. *An ſi debitor immemor ſui debiti tantum donet creditori, quantùm ei debet, excuſatur à reſtitutione?*

Reſp. Neg. Niſi ex manifeſtis conjecturis colligatur eum habere voluiſſe pro ſoluto ſi quid deberet. Quia liberalis & gratuita donatio nec eſt, nec poteſt eſſe ſolutio neceſſaria debiti ex juſtitia: nam hæc inter ſe pugnant. Nec refert quòd ſi debitor debiti ſui meminiſſet, gratis non donaſſet; nam actualis diſpoſitio voluntatis, non autem conditionalis ſeu conditionatè futura attendenda eſt, & operatur in pactis: nam quod non exiſtit actu, nihil efficere poteſt. Si autem debitor memor debiti tantumdem donat animo ſe liberandi, quamvis putetur liberaliter donare, ſatisfacit debito, & ſic nil jam debet.

Quæſt. V. *An debitor liberatur à reſtitutione, ſi creditori ſui creditoris ſolvat, quod debet?*

Reſp. Multi affirmant, modò debita utriusque ſint ejusdem naturæ, nec ſint alii priores creditores privilegiati aut hypothecarii. Quia, inquiunt, ſolvendo fratri meo centum quæ illi debes, emo & acquiro jus quod habebat exigendi à te centum. At jus quod habeo in te tanti valet quanti illud quod tu habes in me; & ſic hæc jura ſunt æqualia; & proinde jam inter jura illa eſt poſita compenſatio, ſive acquiſitio unius eſt ſolutio alterius.

Certè id non licet invito creditore: nam creditor habet jus exigendi & accipiendi id quod ei debetur, & debitor habet obligationem ſolvendi ſuo creditori id quod ei debet: nec debitoris eſt creditoris ſui debita ſolvere. Et verò in foro externo cogat iterum ſolvere tibi, niſi mea cauſa factus ſis debitor alteri, ut ſi gerens mea negotia mutuum ab illo acceperis, vel niſi ob rem alterius debitum contraxerim, ut ſi conduxi à te domum,

domum, quam tu ab illo conduxisti.

Quæst. VI. *An excusatur à restitutione, qui non potest restituere, nisi per bona superioris vel inferioris ordinis?*

Nota. Bonorum naturalium triplex est ordo. In supremo ordine sunt vita, membra, sanitas, virginitas, libertas: in medio honor & fama: in infimo divitiæ, & res pecunia æstimales.

Resp. 1. Ex communi sententia, debitor non tenetur restituere cum jactura bonorum superioris ordinis, quæ in æstimatione prudenti sit longe majus detrimentum quàm damnum compensandum. Tum quia creditor non est tunc rationabiliter invitus. Tum quia restitutio fieri debet ut servetur æqualitas: ergo non obligat debitorem ut longè gravius detrimentum patiatur, quàm sit detrimentum creditoris. Sic per se loquendo non teneris cum jactura propriæ vitæ restituere famam æqualis tui, vel vendere libertatem tuam ut debita solvas.

At restitutio fieri debet cum jactura bonorum superioris ordinis, si bona inferioris ordinis restituenda, ex circumstantiis censeantur prudenti judicio prævalere aut æquivalere bonis superioris ordinis amittendis, ita ut damnum bonorum superioris ordinis æstimetur minoris, vel non multò pluris quàm damnum boni ordinis inferioris. Nam tunc æqualitas reponenda id exigit; & alioqui creditor esset rationabiliter invitus, cùm nulla adsit causa, seu justa excusatio non restituendi. Sic si ad restituendam famam, vel magnam pecuniæ summam necessarius sit labor cum periculo morbi facilè sanabilis, tunc cum hoc periculo restitui debet, ut notat Delugo.

Porrò bonum inferioris ordinis, sed maximi momenti, vel in magna quantitate, potest moraliter, seu in æstimatione morali & quoad usus humanos, prævalere aut æquipollere bonis superioris ordinis, sed exigui momenti, vel in parva quantitate; quemadmodum argentum in magna quantitate plus valet quàm aurum aliquod exiguum, licèt aurum ex natura sua sit pretiosius argento, & in specie superiori. Sic etiam quamvis fama ex genere suo sit majus bonum quàm divitiæ, tamen spectatis circumstantiis in certis casibus hæ illi præponderare possunt in æstimatione humana, si nempe sint ingentes, & fama exigui momenti, qualis est fama personæ suspectæ, vel vilis admodum conditionis, quæ parvi æstimatur. *Ita multi.*

Resp. 2. Controvertitur an restitutio fieri debeat per bona inferioris ordinis, verbi gr. per pecuniam pro damno in bonis superioris ordinis, verbi gratia, pro damno vitæ, membri, famæ, si aliter damnum resarciri nequeat.

Multi affirmant. *S. Anselm. Sylvius, Adrian. Cajet. Sot. Azor, Molina, Valentia, Rebellus, Grandin., &c.* Quia 1. S. Thom. 2. 2. quæst. 62. art. 2. ad 1. docet: *Quando id quod est ablatum, non est restituibile per aliquid æquale, debet fieri recompensatio, qualis possibilis est, putà cùm aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata conditione utriusque personæ, secundùm arbitrium boni viri.*

ri. Et ad 2. *Si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare, sicut & in aliis dictum est.* 2. Damnum omne injustè illatum resarciri debet quantùm & eo modo quo potest, nec impotentia restituendi ad perfectam æqualitatem liberat debitorem ab obligatione solvendi id quod potest: justitiæ enim commutativæ est non modò reddere justum, quatenus est æquivalens, sed etiam quantùm possibile est, sive in eodem, sive in diverso genere. Præterea non est universim verum quòd bona superioris ordinis non possint, in æstimatione morali & in ordine ad usus humanos, aliquo modo compensari bonis ordinis inferioris: sic enim defectus formæ compensatur per divitias; item homines libertatem pecunia vendunt, & vitæ incolumitatem exponunt pro stipendio. Et verò bona corporis, famæ & fortunæ in hoc conveniunt, quòd sint bona naturalia & utilia; estque homini naturaliter optabile, ut si carendum sit ut genere mediorum, abundet saltem mediis alterius generis. Fatentur quidem vitam & membra non cadere sub commutationem, & commercium civile: at negant inde sequi non debere in conscientia compensationem pro damno in illis illato; dicuntque pecuniam non dari tunc ut pretium vitæ, membri vel famæ, sed ut compensationem damni vitæ, membri, aut saltem illius usus, vel famæ. Hinc concludunt pro mutilatione, deformatione, vel alio damno corporis infra mortem, vel pro fama quæ reparari nequeat, fieri debere regulariter aliquam restitutionem in pecunia arbitrio prudentis. Pro damno autem vitæ debere fieri compensationem vel in pecunia hæredibus occisi eroganda, si certò constet occisum decessisse in statu peccati; vel si hoc non constet, ei applicando tantam partem satisfactionum propriarum, quantam Deus novit sufficere in compensationem vitæ: nisi tamen reus pœnam talionis subeat, nam tunc fit compensatio vitæ ablatæ, juxta illud: *Dentem pro dente, &c.* licèt remaneat obligatio compensandi alia damna.

Alii multi hanc obligationem negant. *Covarr. Navarr. Gomez, Ledesma, Lessius, Delugo, Sanchez, &c.* Quia 1. ex l. ult. §. *de his qui effuder. Cicatricum aut deformitatis nulla fit æstimatio, quia liberum corpus nullam recipit æstimationem.* Et, lib. 1. *In homine libero nulla corporis æstimatio fieri potest.* Ergo vita & membra hominis non sunt pretio æstimabilia & compensabilia. 2. Bona superioris & inferioris ordinis non sunt inter se commensurabilia, nec commutabilia. 3. Ex S. Thom. q. 62. art. 2. *Restitutio est actus justitiæ commutativæ, quæ in quadam æqualitate consistit.* At æqualitas inter bonum superioris & bonum inferioris ordinis nequidem in parte esse potest: alioqui bonum inferioris ordinis posset tandem per sui incrementum adæquare ex toto aliud. 4. Justitia non obligat ad restitutionem, nisi res ablata reddi possit in se vel in æquivalenti, sive ex toto, sive ex parte. At bonum superioris ordinis non potest reddi in æquivalenti, etiam ex parte per bonum inferioris ordinis; alioqui hoc per sui incrementum posset illud tandem exæquare.

æquare. Jam verò, inquiunt, qui nec in toto, nec in parte restituere potest bonum injustè ablatum, excusatur ob impotentiam. Fatetur tamen Lessius fieri posse, ut sit obligatio ex charitate ad aliquam compensationem pecuniariam pro damno membri vel vitæ, &c. Si nempe læsus sit pauper, vel occisi uxor ac liberi sint pauperes, & non putentur mœrorem aliter depositurі; læsor verò eam sine gravi incommodo præstare possit.

Prior sententia videtur probabilior. Ad fundamentum oppositæ. *Resp.* Quamvis vita & membra hominis liberi non sint pretio æstimabilia, nec bona superioris & inferioris ordinis sint commutabilia ad æqualitatem, tamen damnum in bonis inferioris ordinis illatum potest aliquo modo, nempe in ordine ad usus humanos, compensari pecunia, quæ non datur ut pretium vitæ vel famæ, sed ut compensatio damni vitæ, membri vel famæ, & ut tollantur effectus hujus damni, nempe mœror, dolor animi, & alii. Et quamvis bonum superioris ordinis non possit reddi in æquivalenti etiam ex parte, si secundùm se spectetur, tamen ejus carentia potest aliquo modo compensari, quoad usus humanos: sic defectus formæ, vel nobilitatis compensatur divitiis, sic libertas pecunia venditur. Justitia autem obligat ad compensandum damnum eo modo quo fieri potest, saltem quoad usus humanos: si non possit quoad bonum ablatum. Et verò æqualitas justitiæ, quæ per restitutionem reponitur, non consistit in ipsis naturis rerum, sed in rationabili æstimatione rerum, secundùm quod usui humano deserviunt.

Quæst. VII. *Quænam sunt causæ justæ differendi restitutionem vel solutionem debiti?*

Resp. 1. Generatim id omne, quod facit ut dominus vel creditor non sit rationabiliter invitus circa dilationem, est causa justa, propter quam licitè differtur restitutio. Quia sola detentio rei alienæ vel alteri debitæ injusta prohibetur. At est detentio non injusta, nisi sit contra voluntatem domini: nam omnis injustitia est contra rectam rationem, ac proinde detentio, quæ non est contra rectam rationem, non est injusta.

Resp. 2. Ex communi sententia, multiplex est causa, ob quam licitè differtur restitutio quamdiu ipsa durat, quas tradit S. Antoninus, p. 2. tit. 2. cap. 8.

1. Est extrema necessitas tua, vel tuorum vel proximi, cui aliter subvenire non potes, quàm rem alienam vel alteri debitam impendendo. Quia in tali necessitate omnia, saltem quoad usum, sunt communia. Transacta autem hac necessitate teneris restituere; nam obligatio restituendi priùs contracta non extinguitur ob supervenientem necessitatem, sed tantùm suspenditur. Porrò qui potest partem solvere, ad id tenetur, nam non habet justam causam non solvendi eam, & quoad eam dominus esset rationabiliter invitus.

2. Est gravis necessitas tua, vel tuorum, quos sustentare teneris, nisi tamen creditor sit in pari necessitate.

Ex lege 133. §. de regulis juris ibi: *In condemnationem personarum quæ in id quod facere possunt, condemnantur; non totum quod habent extorquendum est, sed & ipsarum ratio habenda est ne egeant.* Et, ex cap. 3. de solut. Quia tunc creditor non potest rationabiliter exigere solutionem; cùm ipse teneatur proximo gravi necessitate laboranti opitulari, vel donando, vel saltem mutuando. Quòd si creditor sit in pari necessitate, ex communiori sententia ei satisfieri debet; quia tunc esset rationabiliter invitus quòd ei non restituas: cùm ex ordine charitatis possit, cæteris paribus, sibi potiùs quàm debitori velle consulere; sitque melioris conditionis, utpote possidens jus exigendi solutionem ex justitia debitam, nec extra necessitatem extremam omnia sint communia.

3. Magnum periculum salutis animæ propriæ vel tuorum, ut si periculum sit ne filiæ tuæ præ inopia se prostituant, vel ne filii latrocinentur: ita tamen ut non suppetat alia via commoda id advertendi, nisi differendo solutionem. Nam tunc creditor vel dominus tenetur ex charitate consentire dilationi, cùm debitor sit in gravi necessitate spirituali.

4. Magnum detrimentum in rebus propriis non debitis, modo creditor simile damnum non patiatur ex dilatione, & postea debitor certò sit restiturus. Nam tunc creditor non est rationabiliter invitus circa dilationem: ipse enim rationabiliter vellet sibi tunc concedi dilationem si esset debitor: tenetur autem tractare debitorem suum eo modo quo vellet rationabiliter tractari in pari casu. Item contra æquitatem naturalem ageret, si vellet sibi statim restitui cum tanto alterius incommodo. Quare qui non potest statim restituere centum aureos, quos debet, nisi domum vel prædium vendendo multò minoris quàm valet, potest aliquandiu differre solutionem. Idem dic si non potest statim solvere sine periculo gravis infamiæ; cùm fama sit bonum præstantius divitiis.

Dixi, *in rebus non debitis.* Nam si debitor restituendo patiatur tantùm jacturam in rebus debitis, vel in lucro quod intendit facere ex rebus debitis, non potest idcirco restitutionem differre: hoc enim non est damnum pati in rebus suis, sed relinquere alienas vel alteri debitas, & non facere lucrum ex alieno vel alteri debito. Excipe, nisi sine illo lucro aliis creditoribus satisfacere nequeat: tunc enim creditor tenetur ex charitate permittere dilationem, si commodè possit, & contra rectam rationem vellet sibi statim restitui cum tanto aliorum creditorum damno, quod dilatione solutionis vitari potest sine magno ejus damno.

5. Si debitor non potest restituere sine damno in bonis altioris ordinis longè majore quàm sit commodum creditoris. Nam alioqui non servaretur æqualitas: ideóque tunc restitutio sine injustitia exigi nequit.

6. Est jactura proprii status, justè acquisiti; modò debitor sua culpa in hoc periculum sese non conjecerit, nec idem periculum subeat creditor. Quia tunc creditor peccaret contra charitatem, si vellet sibi satisfieri cum tanto

to incommodo debitoris, & sic non est rationabiliter invitus. Tenetur tamen debitor tenuiter vivere secundùm statum, & sibi detrahere quantùm potest de splendore & decentia, quæ non sunt absolutè necessaria ad statum conservandum, ut sensim restituere possit: nam decentia status non consistit in indivisibili. *Ita Lessius, & alii.* Et generatim quilibet debitor ex justitia tenetur opera, labore: parsimonia, vel alia via sibi moraliter possibili curare ut acquirat unde debita omnia solvat: nam obligatus ad finem obligatur ad media, saltem non nimis difficilia, sine quibus finem consequi non potest.

Dixi 1. *Justè acquisiti.* Nam si quis rapinis, usuris, fraudibus, furtis, aliisve injuriis ad aliquem statum altiorem pervenisset; ex communi sententia tenetur cum ejus jactura statim restituere. Quia hoc non est statum suum amittere, sed alienum ac injustè possessum relinquere, & ad proprium reverti. Consulendum est tamen famæ debitoris, quantùm fieri potest.

Dixi 2. *Modò debitor sua culpa, &c.* Nam si debitor sua culpa, putà ludis, comessationibus, superfluis sumptibus ad eas angustias redactus sit (ut faciunt multi nobiles,) non meretur dilationem, & sibi imputare debet quòd non possit restituere sine sui status amissione. *Ita Sot. Tolet. Lessius, & alii.*

Dixi 3. *Nec idem periculum, &c.* Nam ex sententia communi, si creditor ob dilationem solutionis amissurus sit statum justè acquisitum, non debet differri solutio. Qua extra necessitatem extremam in pari causa damni potior est conditio creditoris, ob jus habendi rem sibi debitam, quod possidet; & quia tunc esset rationabiliter invitus circa dilationem, cùm cæteris paribus possit secundùm ordinem charitatis se aliis præferre.

7. Damnum spirituale, vel temporale gravi ipsi creditori, vel alicui tertio probabiliter eventurum ex restitutione. Nam tunc creditor non est rationabiliter invitus, si enim damnum ipsi immineat, tunc differendo, ejus negotium utiliter geritur: si aliis, ipse tenetur ex charitate pati dilationem sibi graviter non damnosam, ad vitandum gravius damnum proximi. Imò ex charitate tenemur differre solutionem, si creditor pecunia restituenda certò abusurus esset ad peccandum, & spes sit dilata solutione malum illud impeditum iri. Quia ex charitate tenemur impedire damnum grave spirituale proximi, etiam cum aliquo ejus incommodo temporali, si possumus sine nostro gravi damno, ut patet ex correctione fraterna, dum adhibentur testes. Item secundùm communem sententiam, ex justitia tenemur differre, si creditor re soluta abusurus sit contra justitiam, verbi gr. si furens repetat gladium apud te depositum ad occidendum inimicum, tunc enim gladium reddere esset proximè cooperari homicidio; & alter jus habet ne in talibus circumstantiis gladium restituas, nisi ex recusatione æquale malum tibi impendeat.

Quæst. VIII. *An est obligatio compensandi lucrum cessans & damnum emergens ex dilatione solutionis, vel restitutionis?*

Resp. Debitor, qui ex culpa fuit in mora solvendi tempore debito, tenetur ista compensare: quia peccavit contra justitiam, & ex peccato contra justitiam oritur obligatio resarciendi damnum inde secutum. Quod si sine sua culpa non restituit tempore debito, adhuc ad id tenetur, si debitum erat ex delicto. Quia injuria præcedens est causa illorum, cùm sine illa non contigissent: & debitor ex delicto tenetur creditorem restituere in eum statum in quo fuisset, si injuria illata non fuisset: alioqui non integrè resarcitur & tollitur injuria.

Sed juxta multos non tenetur debitor ex contractu justo, nisi fuerit culpabiliter in mora. Quia non est causa injusta, nequidem mediata lucri cessantis vel damni ex dilatione obvenientis creditori; sicque videntur contractus intelligi; & quia, ex reg. jur. 41. in 6. *Imputari non debet ei per quem non stat, si non faciat quod per eum fuerat faciendum.* Rectè limitant, nisi differat solutionem præcisè ad vitandum damnum aliquod grave, quod statim solvendo pateretur; & non ob necessitatem extremam vel gravem. Nam tunc debitor ex contractu tenetur compensare creditori lucrum cessans & damnum emergens ex dilatione illa licèt justa: quia in pari casu potior est conditio creditoris possidentis jus exigendi solutionem; & par non est ut debitor se ipsum servet indemnem cum damno creditoris, cui solvere potest: unde creditor non tenetur aliter consentire in hanc dilationem.

PARS III.

De Injuriis in particulari, & necessaria restitutione.

CAPUT I.

De Injuriis & damnis in bonis spiritualibus, & necessaria restitutione.

NOta. Bona spiritualia alia sunt naturalia, ut potentiæ naturales, scientiæ, & artes, earumque usus, & alia supernaturalia quæ ad animæ sanctitatem & salutem immediatè ordinantur, ut sunt gratia, virtutes infusæ, earum actus, bona merita, sacramenta, &c.

Quæst. I. *An qui injustè læsit alterum in bonis spiritualibus naturalibus, tenetur ad restitutionem?*

Resp. Qui veneno, potione, vel alio modo alium memoria, vel usu rationis aut alterius potentiæ naturalis privavit, aut maleficiis dementavit, vel vi aut fraude pertraxit ad aliquid sumendum, ex quo tale damnum secutum est, peccavit graviter contra justitiam, & tenetur ex justitia tollere ac curare ista mala, si potest, & resarcire omnia damna inde secuta. *Est communis sententia.* Quia illorum causa fuit per injuriam, violando jus quod proximus habet ad bona naturalia, quodque non minùs strictum est, quàm jus ad bona externa quæ possidet.

Item

Item qui alteri causa est injusta damni in scientia vel arte, sive quia vi, fraude, aliave via injusta aliquos prohibuit ab acquisitione vel usu earum; sive quia cum ex officio, aut pacto teneretur alios docere, notabiliter fuit negligens in docendo, aut sine debita peritia munus docendi suscepit; sive quia culpabiliter falsa pro veris docuit, &c. tenetur omnia damna inde ipsis & aliis secuta resarcire, & revocare quæ falsa docuit. Nam qui actione vel omissione injusta posuit causam damni, tenetur causam illam tollere, & damnum omne inde secutum resarcire; alioqui injuria non tolleretur, nec resarciretur.

Quæst. II. *An qui alterum læsit in bonis supernaturalibus, tenetur ad aliquam restitutionem?*

Resp. 1. Qui alterum vi, metu, vel fraude, vel alio modo injusto induxit in peccatum, vel abduxit à bono opere, aut decepit falsa doctrina contra fidem vel bonos mores, tenetur ex justitia vim ac seductionem tollere, fraudem & errorem aperire, removere causas ulterioris lapsus, & curare, quantùm fieri potest, ut alter restituatur in eum statum de quo injustè eum dejecit, v. gr. inducendo ad pœnitentiam, orando Deum pro ejus conversione, &c. *Est communis sententia.* Quia est causa injusta talis damni: quilibet enim habet jus ne injustè lædatur in bonis animæ sicuti in bonis corporis. At talis injustè lædit; nam quisque habet jus ne decipiatur in suis bonis, & ne vis ei inferatur sine justa authoritate, quæ nequit esse ad peccatum & errorem. Ergo tenetur causam damnorum, quam injustè posuit, tollere, & omnia damna jam ex ea secuta restituere. Hinc qui prava dogmata docuit, tenetur revocare, & quantùm potest, disseminatos errores ex animis evellere, etiam cum damno vitæ.

Resp. 2. Ex communi sententia, qui sine vi, metu, fraude & deceptione alium in peccatum induxit, non tenetur ei ex justitia ad restitutionem, nisi sit prælatus, vel alius qui ex officio tenetur promovere bonum spirituale suorum. Quia ubi non est vis, nec fraus, nec deceptio in inductione, nec culpa contra officium, injuria non est, quippe quæ scienti ac spontè volenti fieri nequit. Talis tamen tenetur ex charitate, plusquàm alii, curare ut alter convertatur; nam charitas & æquitas exigit, ut is qui malo suo exemplo, vel consilio alium pervertit, curet præ cæteris ut convertatur. Si quis tamen etiam solo consilio vel precibus induxisset alterum in peccatum injustitiæ contra tertium, peccavit contra justitiam: nam inducens peccat contra virtutem, cui opponitur peccatum ad quod inducit: & in defectum inducti tenetur ei tertio de damno: quilibet enim habet jus ne quis positivè cooperetur ad ejus damnum sine ejus consensu, vel sine justa causa & authoritate.

Quæst. III. *An qui avertit aliquem à Religione, tenetur ad aliquam restitutionem?*

Resp. 1. Qui vi, metu, calumnia, fraude, mendacio, aliove modo injusto

impedit vel avertit aliquem à Religionis ingressu aut professione, peccat graviter contra justitiam, & tenetur vim ac fraudem tollere, & ei suadere ingressum seu reditum, & monasterio compensare quanti valebat spes commodi temporalis, quod ex ipsius donatione, labore ac industria expectabatur, si injustè abductus non fuisset. *Est communis sententia.* Quia utrique fecit injuriam damnosam; nam quisque habet jus strictum, ne via injusta bonum ejus impediatur. Talis tamen seductor non tenetur ipse religionem ingredi. Tum quia fortè non est aptus; tum quia status religionis, cùm sit status perfectionis, requirit Dei vocationem, & nullus ad illum nisi sponte volens admitti debet.

Resp. 2. Ex communi sententia, qui alterum sine vi, fraude, mendacio, aliave via injusta, sed sine justa causa avertit à religionis ingressu, vel professione, non tenetur ad restitutionem; quia nemini fecit injuriam. Sed peccat contra charitatem, retrahendo eum sine justa causa à maximo bono; & constat ex *Concil. Trident. sess.* 25. cap. 18. ubi excommunicat *eos, qui sanctam virginum vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi, vel voti emittendi, quoquo modo sine justa causa impedierint:* nam tanta pœna supponit culpam mortalem. Eadem autem est ratio si juvenis vel vir abducatur à religione. Nulla tamen erit culpa, si adsit causa justa dissuadendi religionem, ut si quis non sit aptus, vel si in illa religione, seu monasterio observantia religiosa non vigeat, vel si parentes graviter egeant filii auxilio. Licet etiam parentibus, si prudenter dubitent de viribus vel constantia suorum liberorum, illos ad tempus non longum retinere & probare: sed graviter peccant si eos exponant periculis peccandi, vel alliciant per se aut alios ad voluptates, aliave illicita, ut sic à proposito avocent.

Resp. 3. Qui religiosum, etsi sine vi & dolo, sed solo consilio vel precibus à religione abduxit, tenetur ex justitia compensare monasterio damna temporalia inde secuta. Quia fecit injuriam religioni; nam hæc habet jus retinendi suos subditos tanquam membra, & religiosus per vota totum se tradidit religioni in honorem Dei, & sic religio habet jus ad commoda quæ præstitisset, & quibus privatur per abductionem. Sic abducens servum à domino, tenetur ad restitutionem.

CAPUT II.

De injuriis in corpus proximi per homicidium & mutilationem, & necessaria restitutione.

NOta 1. Præcepto *Non occides*, prohibentur homicidium, mutilatio, percussio, & similis afflictio ac damnificatio corporalis injusta; item horum causæ, & dispositiones, ut odium, vindicta, ira, rixæ, &c. Imò ut à Christo explicatur, est etiam affirmativum, præcipiens humanitatem,

man-

mansuetudinem, patientiam, injuriarum condonationem.

Porrò homicidium, quod est injusta hominis occisio, gravissimum crimen est, cùm per illud injustè adimatur proximo bonum temporale maximum & irreparabile. Fit etiam gravis ex circumstantia personæ quæ occiditur, ut si sit pater, consanguineus, clericus, &c.

Nota. 2. Est de fide licitè occidi bruta animalia in usus hominum, ex Genes. 9. *Omne quod movetur, & vivit, erit vobis in cibum:* nam homo est dominus animalium, ex Gen. 1. *Dominamini piscibus maris, & volatilibus cœli & universis animantibus, quæ moventur super terram.* Tenetur tamen homo abstinere à crudelitate, qua utendo, & bestias doloribus sine causa conficiendo, peccat saltem venialiter: quia in hoc est quædam inordinatio, & abusus dominii. Hinc illud, Prov. 12. *Novit justus jumentorum suorum animas: viscera autem impiorum crudelia.*

Quæst. I. *An licet peccatores occidere?*

Resp. 1. Licet authoritate publica occidere peccatores reip. noxios. *Prob.* 1. Ex Exodi 22. *Maleficos non patieris vivere;* &, ad Rom. 13. de supremo principe dicitur: *non sine causa gladium portat, Dei enim minister est, vindex in iram, ei qui malum agit.* 2. Quia talis potestas necessaria est reip. ad bonum commune, & publicam tranquillitatem, ideoque à Deo reip. concessa est. Et quia pars noxia toti, potest ob totius conservationem exscindi, cùm pars sit propter totum.

Resp. 2. Non licet authoritate privata peccatores occidere, præcisè propter eorum scelera. *Ita omnes,* ex Matth. 26. *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Et, ex cap. *Quicumque* 23. quæst. 8. Quia non licet occidere peccatores, nisi authoritate à Deo concessa propter bonum commune; ac proinde id ad eum solùm pertinet, cujus est procurare bonum publicum. Nec obstat quòd interdum permittatur, ut quivis possit occidere quosdam subditos reip. publicos hostes; quia tunc non occiduntur privata, sed publica authoritate concessa à principe.

Sed an licet verberare aliquem ob culpam quam admisit?

Resp. Non licet, nisi habenti potestatem in delinquentem. Quia (ut ait S. Thom. 2. 2. quæst. 65. art. 2.) *Per verberationem nocumentum infertur corpori ejus qui verberatur: nocumentum autem inferre alicui non licet, nisi per modum pœnæ propter justitiam. Nullus autem justè punit aliquem, nisi sit ejus jurisdictioni subjectus. Et ideo verberare aliquem non licet nisi habenti potestatem aliquam super illum qui verberatur. Et quia filius subditur potestati patris, & servus potestati domini, licitè potest verberare pater filium, & dominus servum, causa correctionis & disciplinæ.* Idem dic de magistro, & tutore; quia gerunt vicem patris.

Quæst. II. *An licet occidere uxorem, vel filiam in adulterio deprehensam, vel ipsum adulterum?*

Resp. Neg. *Est communis sententia.* Prob. 1. ex c. *Inter hæc*, & seq. 33. q. 2.

& ex

& ex S. Aug. lib. 2. *de adult. conjug.* c. 15. ibi: *Non licet uxorem adulteram occidere, sed tantùm dimittere.* 2. Quia non licet propria authoritate, ut patet; neque etiam ulla lege humana potest id fieri licitum: tum quia ubi observari potest ordo judicii, iniquum est reum inauditum, destitutum omni defensionis remedio, nullo servato juris ordine, & sine judicio punire, pœnæque executionem committere ipsi offenso, & quidem illicò, cùm animus recenti offensa maximè perturbatus est. Hinc reg. jur. 136. *Non est singulis concedendum, quod per magistratum publicè fieri possit.* Tum quia est contra charitatem sine urgenti necessitate recusare reo spatium ad pœnitentiam. Sed illum statim cum periculo certo damnationis æternæ occidere. 3. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Non peccat maritus occidens propria authoritate uxorem in adulterio deprehensam.* Porrò leges civiles, quæ hoc factum non improbant, id faciunt per meram tolerantiam, ne videantur favere adulteris, & ob justum ac gravissimum dolorem in tali casu, & vehementiorem iræ motum, quem quis facilè temperare nequit.

Quæst. III. *An licet seipsum occidere, vel mutilare?*

Resp. 1. Non licet sine authoritate divina seipsum occidere. *Ita omnes.* Constat. 1. ex S. August. lib. 1. *de civit.* cap. 17. & can. 9. & seq. 23. quæst. 5. & ex generali præcepto, *Non occides.* 2. Quia homo non est dominus suæ vitæ, sed solus Deus, ex Deut. 32. *Ego occidam, & ego vivere faciam.* Ergo homo non potest sine authoritate Dei seipsum destruere; nam est illicitum & injustum destruere rem alterius sine ejus consensu, & jus ejus usurpare; destructio enim rei propria authoritate facta, est actus dominii in illam. 3. *Quælibet pars id quod est, est totius: quilibet autem homo est pars communitatis: unde in hoc quod seipsum interficit injuriam communitati facit*, ait S. Thomas, q. 64. art. 5. Porrò Martyres qui se in rogum conjecere, id fecerunt ex speciali Dei inspiratione, ac proinde authoritate divina.

Hinc 1. non licet authoritate privata occidere aliquem volentem & petentem: quia nullus potest dare hanc facultatem, cùm solus Deus habeat dominium vitæ. 2. Nunquam liciti sunt erga seipsum actus per se mortiferi, qui immediatè, & ex propria natura tendunt ad mortem, ut jugulatio, strangulatio, sumptio veneni, præcipitatio ex alto loco, projectio in rogum, & similes; quia esset seipsum directè & positivè occidere. 3. Quilibet tenetur vitam & membra conservare mediis ordinariis: tum quia sicut Deus vetat propriam vitam sibi auferri, ita jubet, ut quisque tanquam à Deo constitutus vitæ ac membrorum suorum custos, vitam ac membra conservet: tum quia moraliter censetur mortem sibi inferre qui non utitur mediis, quæ author naturæ providit ad ordinariam vitæ conservationem. Tamen juxta multos non tenemur uti mediis valde extraordinariis, vel pretiosissimis cum jactura omnium bonorum, quia hoc non est se occidere, sed solùm suam

mortem permittere ob justam causam.

Resp. 2. Ex communi sententia licet ob gravissimam ac justam causam aliquid facere, vel omittere, unde præter intentionem mors certò sequatur; nam non est prohibitum homini ne vitam suam periculis unquam exponat, nec præceptum est, ut semper conetur eam positivè servare quantum potest, sed tantùm ne absque justa causa illam periculo exponat. Sic miles potest & tenetur manere in statione ob bonum commune, & aggredi hostes cum certo mortis periculo. Item reo morte damnato licet non fugere è carcere ad satisfaciendum Deo & reip.

Resp. 3. Non licet seipsum mutilare, nisi hoc sit necessarium ad salutem corporis. *Ita omnes.* Quia homo non est dominus membrorum suorum, sicut nec sui ipsius; sed habet dumtaxat convenientem eorum usum & administrationem ad bonum totius corporis. Hinc nunquam licet se castrare ad vitandas tentationes, servandamque castitatem: Idque vetat Concil. Nicæn. I. canon. 1. Nam mutilatio nunquam est medium necessarium ad salutem animæ, cùm membra perniciem animæ nunquam afferre possint: alioqui Deus pravè naturam instituisset. Imò hæc mutilatio non est remedium ad castitatem utile, cùm non tollat tentationes carnis, ut docent SS. Patres Basil. Chrysostom. & August. Item non licet parentibus castrare pueros: etsi consentientes, ad conservandum vocis suavitatem, etiam in obsequium Ecclesiæ; quia solus Deus est dominus corporis & membrorum: qui sic concessit homini usumfructum membrorum, ut eorum abscissionem permiserit tantùm ob salutem totius.

Dixi, *Nisi sit necessarium, &c.* Quia pars ordinatur ad totum, & est propter totum: ergo resecari potest membrum ad servandum totum corpus. Immo tenetur homo permittere abscissionem membri, si hæc à medicis judicetur necessaria ad vitæ conservationem, nec perferendi sint acerbissimi dolores: quia tenetur vitæ suæ periclitanti opitulari mediis non valde difficilibus, cùm sit ejus custos & œconomus, non Dominus. Quòd si ingentes cruciatus perferendi essent, non teneretur id permittere, ut docent passim doctores. Quia non tenetur vitam conservare mediis nimis acerbis & moraliter impossibilibus, nisi tamen ejus vita censeatur bono communi necessaria.

Quæst. IV. *An licet aliquando occidere innocentem?*

Resp. 1. Nunquam licet directè occidere. *Ita omnes.* Ex Exod. 23. *Insontem & justum non occides, quia aversor impium.* Nam nullus homo habet dominium vitæ alterius, sed solus Deus. Hinc non licet infantes vel uxores hostium in bello etiam justo captos occidere, ut parentes obsessi se ad filios à nece liberandos dedant. Nec etiam licet rabiosos suffocare ne aliis noceant, sed debent includi, vel alligari. Quòd si quem injustè aggrediantur, is solùm potest vim vi repellere, cum debita moderatione, nec plus

quàm necessarium est ad vitam tuendam.

Resp. 2. Licet interdum ob gravissimam causam aliquid facere vel omittere, unde præter intentionem sequatur mors innocentis. Ita passim doctores qui docent, 1. In bello justo licere duci ad expugnandos hostes dirigere tormentum bellicum in turrim, vel arcem, in qua innocentes aliqui præter ejus intentionem perituri sunt: tunc enim non censetur moraliter causa illorum mortis, sed solùm illam permittere; nam utenti jure suo non imputatur effectus præter intentionem secutus.

2. Licere civitati cogere civem innocentem ad adeundum tyrannum, qui civitati excidium minaretur, nisi civis ille sibi traderetur, quamvis prævideretur occidendus. Nam civitas potest cogere cives ad id, ad quod jure naturali tenentur: at innocens ille jure naturali tenetur vitam certo mortis periculo exponere propter bonum commune. Quòd si civis ille nollet obtemperare, jam verè non esset innocens: unde jam posset à rep. tyranno tradi. Secus, si tyrannus peteret virginem ad illam stuprandam: nam non posset à rep. cogi ad adeundum tyrannum, tum propter animæ periculum; tum quia illum adire in talibus circumstantiis est consentire luxuriæ.

Quæst. V. *Nunquam licet procurare abortum?*

Resp. 1. Per se semper est mortale directè impedire ne fœtus humanus concipiatur, aut conceptus animetur, vel fœtum ejicere. *Prob.* 1. Ex S. Basil. epist. ad Amphil. *Quæ de industria fœtum corrupit, cædis pœnas luat. Formati autem vel informis subtilitas à nobis non attenditur.* Et ex Conciliis Eliberit. Ancyr. Mogunt. Wormat. & ex cap. 5. *de homicid.* ibi: *Si aliquis causa explendæ libidinis, vel odii meditatione; homini aut mulieri aliquid fecerit, vel ad potandum dederit, ut non possit generare aut concipere, vel nasci soboles, ut homicida teneatur.* 2. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Licet procurare abortum ante animationem, ne puella deprehensa occidatur, aut infametur.* 3. Hoc repugnat bono speciei humanæ & naturali fini seminis humani, quod ex se ordinatur ad generationem, & speciei humanæ conservationem ac propagationem: ideóque ingens scelus est. Idque debuit in omni casu à Deo prohiberi: nam si id aliquando liceret, periculum esset ne homines delectatione copulæ contenti, partum prolis negligerent, & sæpè impedirent ex aliquo prætextu, ut curis & laboribus prolis liberarentur: quod cederet in detrimentum speciei humanæ, & foret occasio fornicationi & stupris à quibus absterret timor prolis. Hoc tamen scelus non est propriè ac strictè homicidium, ex cap. 20. *de homicid.* ubi dicitur non inducere irregularitatem; nam fœtus inanimis non est simpliciter & completè homo: homo enim est compositum ex corpore & anima spirituali unitis.

Resp. 2. Qui animato fœtui abortum procurat, verè ac propriè homicidium committit. Nam revera hominem injustè occidit, ideoque fit irregularis, ex cap. citat. Item ex con-

constitut. Sixti V. & Gregor. XIV. excommunicatus est. Quòd si parens id faciat, verè fit patricida. Quare numquam licet abortum fœtus animati procurare, etiam si alioqui sit periculum ne fœtus simul cum matre intereat, quia numquam licet occidere innocentem, etiam ad servandam alterius vitam: Idem dic si dubium sit an fœtus sit animatus; quia esset se exponere periculo occidendi innocentem.

Hinc mortaliter peccant medici, vel alii qui dant potiones ad procurandum abortum, sive fœtus sit animatus sive non, & mulieres sumentes. Item qui abortui occasionem præbent etiam præter intentionem, dando operam rei illicitæ, vel debitam cautionem omittendo: ut si quis percutiat mulierem gravidam, *vel si ipsa nimis saltavit, vel nimis inordinate laboravit, vel propter inordinatas lascivias*, ait S. Antoninus.

Nota. Innocent. XI. damnavit hanc propositionem: *Videtur probabile omnem fœtum, quamdiu in utero est, carere anima rationali, & tunc primum incipere eamdem habere cum paritur: ac consequenter dicendum erit, in nullo abortu homicidium committi.*

Cùm autem incertum sit animationis tempus; alii enim assignant diem à conceptu 30. vel 40. pro mare, & 50. vel 80. pro fœmina, alii aliter; rarò abest periculum homicidii in procurando abortu.

Sed num licet ad matris conservationem ei præbere pharmacum, quo fœtus putetur moriturus?

Resp. 1. Non licet præbere matri, nec ei sumere remedium ex vi sua ordinatum ad expulsionem fœtus sive animati sive inanimati, etiamsi certa sit utriusque mors, si non adhibeatur, & probabile sit matrem servandam esse illo adhibito. Ita *Azor, Delugo, Sylvius, & alii.* Quia hoc esset procurare abortum directè, seu ex natura operis, quod est semper intrinsecè malum, utpote contra naturam, & finem generationis; idque etiamsi fœtus non sit animatus: nam ex natura rei & ordinatione authoris naturæ, fœtus concipitur, ut animetur, & animatus edatur in lucem. Multò minus id licet post animationem fœtus: nunquam enim licet occidere directè innocentem, ut alius servetur. Nec infans est injustus aggressor vitæ matris, nihil enim injustum contra eam molitur; nec est membrum seu pars physica matris, cùm sit homo ab illa realiter distinctus.

Resp. 2. Ex communi sententia, licet matri sumere, & ei præbere remedium per se curativum matris, nec per se tendens ad abortionem, quamvis sit periculum ne inde abortio sequatur: modò constet fœtum non esse animatum, & mater alioqui moritura esset. Quia tunc si abortio contingat, non censetur procurata, sed solùm permissa; nam præter intentionem nec ex ipso opere contingit, matre utente jure suo: mater enim in tali casu non privatur jure utendi remediis ad vitæ suæ conservationem necessariis, nec per se abortum procurantibus.

Non licet tamen matri non ex morbo periclitanti sumere, nec ei dare phar-

pharmacum quodvis, quo expellatur vel expelli possit fœtus etiam inanimatus, quamvis matri immineret infamia, vel mors inferenda ab extrinseco: quia tunc directè intenditur abortus ad vitandam infamiam vel mortem: nam pharmacum per se directè nihil facit ad alterutram vitandam, nisi per expulsionem fœtus tanquam medium, nec sumitur nisi ex intentione procurandi abortus, ut medii ad vitandam infamiam vel mortem. *Azor*, *Cardenas*, *&c.*

Resp. 3. Si proles sit animata, vel dubitetur an sit, est mortale adhibere remedium directè curativum matris, sed cum periculo mortis fœtus si probabile est eo non sumpto prolem vivam edendam esse, & sic baptizandam. *Est communis sententia.* Quia mater tenetur salutem æternam prolis in extrema necessitate præferre vitæ propriæ corporali. Non tamen licet matrem discindere ut proles baptizetur; quia directè occidere innocentem est intrinsecè malum; ideóque illicitum ob ullum finem bonum: nam non sunt facienda mala, ut eveniant bona, *Rom.* 13.

Quòd si æquale periculum est abortus, sive remedium sumatur sive non, licet matri illud sumere; quia tunc sine majore periculo ac damno fœtus, consulitur vitæ matris.

Quæst. VI. *An licet injustum aggressorem actualem occidere in vitæ suæ defensionem?*

Resp. Ex S. Thoma, catechismo Romano & communi sententia doctorum, licet omnibus, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Quia. 1. Exodi 22. qui furem nocturnum occidit, dicitur non esse reus mortis; quia nempe fur ille præsumitur venisse animo non solùm furandi, sed etiam occidendi, ut explicat S. August. 2. Ex cap. 18. *de homicid. Vim vi repellere omnes leges & omnia jura permittunt.* 3. Homo habet jus conservandi vitam injustè oppugnatam, & illam præferendi vitæ injusti aggressoris, qui se ex mera malitia in hoc periculum mortis conjicit.

Sed ut hoc licitum sit, quædam requiruntur. 1. Ut sit actualis aggressio: nam ante actum aggressionis, & post eum, occidere non licet, quia est tunc vis repellenda, nec opus est defensione ubi non est aggressio. Hinc ex communi sententia, non licet occidere aut repercutere eum, qui percussit & jam fugit, vel certè destitit, aut ob vulnus acceptum non potest jam nocere; tunc enim occisio vel percussio non est necessaria ad propulsandam injuriam, cùm jam illata sit, & jam cessarit aggressio: unde esset ultio, quæ privato nunquam licita est. Item qui scit alium se quærere ad occidendum, non potest illum prævenire occidendo, quia non esset vera defensio.

2. Ut nihil fiat nisi quod necessarium est ad vitam servandam. Nam non licet inferre majus damnum, aut uti vi majore quàm necesse sit ad vitæ defensionem: alioqui jam non est defensio, sed ultio injusta, & ideo, cap. citat. Innocent. III. ait: *Quamvis vim vi repellere omnia jura & omnes leges permittant, tamen id fieri debet cum moderamine*

dera-

deramine inculpatæ tutelæ, non ad sumendam vindictam, sed ad injuriam propulsandam. Hinc si injustum invasorem armis, spoliando, vel debilitando, aut vulnerando, possis mortem vitare, non licet illum occidere; cùm tunc ejus occisio non sit necessaria ad vitæ defensionem.

3. Ut nihil ex odio neque ex animo vindictæ fiat, & ut non intendatur per se mors invasoris, sed sola vitæ propriæ conservatio per justam sui defensionem. Quia occisio hominis privata authoritate facta, non est finis licitus, nec medium per se necessarium ad sui defensionem; sed est tantùm aliquid consequens per accidens ex necessitate finis, qui est vitæ conservatio. *Illicitum est quod homo intendat occidere hominem, ut seipsum defendat, nisi ei qui habet publicam authoritatem, qui intendens hominem occidere ad sui defensionem, refert hoc ad publicum bonum, ut patet in milite pugnante contra hostes & in ministro judicis pugnante contra latrones, quamvis etiam & isti peccent, si privata libidine moveantur,* ait S. Thom. 2. 2. quæst. 64. art. 7.

4. Ut aggressor non sit persona reip. necessaria vel valde utilis, ut princeps, dux exercitus, &c. quia ex ordine charitatis bonum commune, utpote bonum multorum, præferri debet privato, quod est bonum unius vel paucorum.

Cæterum in praxi percussio, & occisio injusti vitæ aggressoris raró vacat culpa, quia ferè nunquam servantur conditiones ad licitam defensionem requisitæ. Et ideo aliqui Patres occisionem sine publica authoritate factam, indefinitè damnant, scilicet ob periculum vindictæ, & excessus in modo defensionis, vel ob intentionem directam occidendi.

Obj. Tenemur plus diligere salutem animæ proximi, quàm vitam nostram corporalem. *Resp.* Tenemur plus diligere affectivè, & etiam effectivè, cùm proximus est in necessitate. Non tamen tenemur vitam nostram pro salute proximi profundere, nisi in casu necessitatis, in quo egeat nostra ope. At tunc invasor non est in necessitate, sed in voluntaria malitia; nec eget ope mea, nam potest facilè se periculo liberare desistendo ab injuria. Licet tamen oppugnato, ad perfectiorem actum charitatis, quo vita exponitur pro salute animæ inimici ex mera malitia periclitantis exercendum, sinere se occidi potiùs quàm occidere, modò sit moraliter certus se esse in statu gratiæ: *Nam alias fatuè faceret, exponendo se morti corporis & animæ; cùm sibi per mortem præcluditur via pœnitentiæ,* ait S. Antoninus, part. 2. tit. 1. cap. 3.

Sed an tenetur ad restitutionem, qui in defensione vitæ alterum occidit, vel mutilavit?

Resp. Non tenetur, si id fecit cum debita moderatione; quia nullam intulit injuriam. Sed qui justæ defensionis modum excedit occidendo, cùm potuisset aliter vitam tueri, v. gr. fugiendo, cùm id posset saltem sine gravi ignominia, vel armis spoliando, aut saltem non lethaliter vulnerando, tene-

tur omnia damna compensare. Quia illa occisio fuit injusta, utpote non necessaria ad vitæ defensionem: nam privatus nullum habet jus, nisi ut vita tueatur per medium ad hoc necessarium; & quisque jus habet, ut non occidatur ab alio authoritate privata, nisi ob necessariam vitæ defensionem. Ergo talis est causa injusta mortis & damnorum inde secutorum. *Ita Azor, Sanchez, & alii, estque communior sententia.*

Quæst. VII. *An licet occidere accusatorem, & falsos testes, qui vitam injustè oppugnat?*

Resp. Neg. Quia. 1. qui falsum testimonium dicit in judicio, non censetur aggressor vitæ, sed committit injustitiam, quæ ex se puniri potest, & alia via repelli: nam non propria authoritate, sed per judicem, & servato ordine juris procedit. 2. Hoc debuit jure naturali in omni casu prohiberi: nam si hoc liceret, aperiretur via multis cædibus, homicidiis, cum gravi detrimento reip. homines enim sibi facilè persuaderent se injustè accusari, & nullam aliam defensionis viam esse, præter mortem accusatoris. 3. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam judicem, à quo iniqua certò imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare.*

Quæst. VIII. *An licet occidere pro defensione pudicitiæ, eum qui eam tentat violare?*

Resp. Multi docent id licere, si aliter pudicitia defendi nequeat, hancque esse communem doctorum sententiam asserunt Lessius & Sylvius. Probat, quia præterquàm quòd in hac re sit periculum consensus in delectationem, ideóque peccati, imò & depravationis, pudicitia ac integritas est bonum maximi momenti, superioris ordinis ad bona fortunæ, imò in æstimatione multorum bono vitæ æquiparandum, & aliunde, si amittatur, irreparabilem. Idem docet S. Antonin. 2. part. tit. 7. cap. 8. *Quia*, inquit, *illa utitur jure suo naturali, quo licet vim vi repellere, & magis tenetur saluti suæ providere quàm alterius: nam exponit se periculo consentiendi actui peccati, permittendo se opprimi, propter difficultatem retinentiæ voluntatis.*

Sed alii negant. Quia. 1. Hic casus nec à Scriptura, nec à PP. nec à Conciliis, aut Summis Pontificibus excipitur à prohibitione generali, *Non occides.* 2. Pudicitia, cùm sit virtus, non in corpore, sed in anima residet, nec amitti potest, nisi per consensum liberum, ex S. August. lib. 1. *de civ.* cap. 18. & ex S. Hieronym. in cap. *de pudicitia* 32. quæst. 5. *Corpus mulieris non vis maculat, sed voluntas.* Et aliunde per occisionem invasoris adimitur ei pœnitentiæ, & animæ salvandæ locus. Probant etiam ex S. Augustino lib. 1. *de liber. arbitr.* cap. 5. Sed priores S. Doctorem intelligunt, quando quis injustum aggressorem occidere intendit, aut justæ defensionis metas excedit.

Porrò certum est teneri mulierem, vel adolescentem resistere invasori pudicitiæ, tum interiùs per displicentiam, tum exteriùs totis viribus, manibus, pedibus, aliove modo sibi possibili: ita ut ei non liceat, etiam ad

vitan-

vitandam mortem, quieto & immoto corpore manere: nam non resistentia exterior esset cooperatio, qualis potest esse ad congressum turpem. Nulla enim cooperatio requiritur in fœmina ad talem actum, nisi quòd requiescat & non resistat positivè viro. *Ita Delugo.* Quòd si nequeat se tueri, tenetur alios clamoribus in auxilium advocare; nam tenetur adhibere omnes vias necessarias ad impediendum turpem congressum. Hinc, Deuteron. 22. puella quæ in civitate vim patiens non clamavit, jubetur lapidibus obrui.

Quæst. IX. *An licet occidere furem, in defensionem bonorum, quæ dicuntur fortunæ?*

Resp. 1. Certum est non licere ob bona non magni momenti: nam recta ratio dictat nefas esse gravissimum malum, præsertim authoritate privata, inferre proximo, ad vitandum nostrum leve damnum. Item si bona sint magni momenti, sed possint aliter recuperari, puta in judicio: nam tunc sine causa justa, & necessitate occideretur proximus privata authoritate: punitio autem pro injuria pertinet ad solam authoritatem publicam.

Resp. 2. Multi cum S. Antonino docent licere injustum aggressorem actualem occidere in defensionem bonorum magni momenti; quæ non possint aliter defendi aut recuperari. Sed alii negant id licere etiam laicis, nisi bona illa sint vitæ conservandæ necessaria. Ita Innocentius IV. in cap. *Si v.ro*, Tabiena, Abulens. Panormit. Rosella, Grandin., Fagnanus asserens esse communemCanonistarum sententiam, &c. Probant. Quia. 1. Neque Scriptura, neque Patres, neque Canones, nequi Summi Pontifices, hunc casum excipiunt à generali præcepto, *Non occides.* Immo, Exod. 22. Deus id expresè vetat: nam dicit eum qui furem diurnum occiderit, esse reum homicidii: quia scilicet, ut habetur cap. 3. de homicid. *Poterat discernere: quod ad furandum, non ad occidendum venisset, & ideo non debet occidi.* Ergo non licet furem occidere, qui venit tantum ad furandum. Quare cùm, eodem cap. 22. Exod. dicitur: *Si effringens fur domum fuerit inventus, & accepto vulnere mortuus fuerit; percussor non erit reus sanguinis:* agitur de fure nocturno, qui præsumitur velle etiam occidere, nam additur: *Quod si orto sole hoc fecerit, homicidium perpetravit, & ipse morietur.* Et, S. Gregor. lib. 31. moral. cap. 8. *Plus ipsis raptoribus debemus metuere, quàm rebus irrationabilibus defendendi inhiare.* 3. Quia iniquum est, & contra debitum ordinem charitatis privata authoritate adimere proximo bonum superioris ordinis, & per se irreparabile, nempe vitam, ad bonum inferioris ordinis & per se reparabile, conservandum. 4. Ex Jure civili, l. 4. §. ad l. *Aquil.* non permittit furem diurnum occidi, nisi se telo defendat; unde solum vitæ periculum excipit; & l. 9. §. ad l. *Cornel.* dicitur: *Furem nocturnum si quis occiderit, ita demum impunè feret, si parcere ei sine periculo suo non potuerit.* 5. A Clero Gallicano, ann. 1700. damnata est ut legi Dei & ordini charitatis divinitùs instituto contraria, perniciosa, & erronea hæc propositio

positio generaliter & indefinitè sumpta: *Non solùm vitam, sed etiam bona temporalia, quorum jactura esset damnum gravissimum, licitum est defensione occisiva defendere. Fatemur rariùs licitum esse Ecclesiasticis. Si tamen aliquando contingat futurum talem malum, id est gravissimum damnum, etiam ipsis licitum erit bona ista cum occisione furis defendere.*

Obj. 1. Cap. *Interfecisti*, de homicid. *Respondent*, ibi non excusari ab occisione furis nisi qui occidit, *se suaque liberando.* Ergo ad solas res conservandas non licet occidere furem, nam ista ponuntur copulativè: non sufficit ergo altera pars, ut notavit Panormitanus.

Obj. 2. Leges omnes vim vi repellere permittunt. *Respondent* id licere, sed cum ea moderatione, quam recta ratio & lex charitatis præscribunt. At non servatur hæc moderatio, cùm occiditur homo ad defensionem bonorum: quia tunc privata authoritate eripitur bonum majus & per se irreparabile, ad conservandum minus bonum & per se reparabile, quod sane inordinatum est & iniquum. Bona porrò variis modis defendere licet etiam armis, si necesse sit; modò caveatur ne invasor mutiletur & occidatur.

Alii docent licere quidem injustum aggressorem occidere ad defendendum bona temporalia, quæ aliter defendi vel recuperari non possunt, si illa bona sint magni momenti, & necessaria ad status sui conservationem.

Certè videtur non licere privata authoritate occidere injustum aggressorem ad tuendum bona magni momenti, sed quæ non sunt necessaria domino ad vivendum convenienter suo statui: nam hoc saltem probant argumenta adducta; & quia tunc cessat ratio, quæ à multis affertur ad probandum licere occidere ad servanda bona temporalia; & nimis magna esset disproportio inter malum quod inferretur, & illud pro quo vitando inferretur: ideóque inæqualitas & injustitia.

Nota. Innocentius XI. damnavit has tres propositiones. 31. *Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei.* 32. *Non solùm licitum est defendere defensione occisiva, quæ actu possidemus, sed etiam ad quæ jus inchoatum habemus, & quæ nos possessuros speramus.* 33. *Licitum est, tam hæredi quàm legatario, contra injustè impedientem ne vel hæreditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere sicut & jus habenti in cathedram vel præbendam contra eorum possessionem injustè impedientem.*

Quæst. X. *An licet occidere alium in defensionem honoris & famæ?*

Resp. Nemini licet etiam ad injustam infamiam aut contumeliam impediendam, vel reparandam. 1. Quia vita est bonum per se irreparabile, & majus honore ac fama; cùm inter bona naturalia principem locum obtineat. Ergo iniquum est, & contra legem charitatis, eam adimere proximo ad defensionem honoris & famæ, quæ sunt bona inferioris ordinis, & per se reparabilia. Id etiam repugnat patientiæ, mansuetudini, & humilitati christianæ. 2. Percussio vel occi-

occisio in illo casu est vindicta, non defensio: nam non conducit ad servandum honorem, utpote jam ablatum per injuriam, sed solùm ad acquirendum alium honorem apud mundanos homines ob fortitudinem falsam, qua offensam vindicasti. 3. Si id liceret, pateret via multis cædibus, violentiis & perturbationibus in magnam reip. perniciem: unde debuit prohiberi lege naturali. 4. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter hæc ignominia vitari nequit. Idem quoque dicendum, si quis impingat alapam, vel fuste percutiat, & post impactam alapam, vel ictum fustis fugiat.*

Hinc etiam ex communi sententia non licet alapam pro alapa, fustem pro fustibus reddere, si jam percussor ab injuria destitit. Quia jam non esset defensio, quæ locum non habet nisi in actuali aggressione; sed hoc esset vindicta, cùm non sit utile ad tuendum vel recuperandum honorem, nisi quatenus continet rationem vindictæ, quæ semper illicita est. *Delugo.* Imò non licet convitia conviciis, contumelias contumeliis repellere: quia hæc non est via ordinata & apta honoris defendendi, sed redderetur malum pro malo privata authoritate, quod non licet, ex 1. Petr. 3. *Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, &c.* &, Luc. 6. *Benedicite maledicentibus vobis, & orate pro calumniantibus vos.* Sed illatæ contumeliæ repelli possunt verbis non contumeliosis; vel actione injuriarum, si necesse sit ad reprimendam alterius audaciam, vel ad dignitatem ac authoritatem suam tuendam, sine tamen odio, & cum animo parato remittere hanc satisfactionem justam, & plures alias injurias ferre, si salus proximi id exigeret, ex Matth. 5. *Ego autem dico vobis non resistere malo: sed si quis percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram.*

Obj. 1. Honor vel fama est quid præstantius vita.

Resp. Non est nisi in æstimatione stultorum & imprudentum; sed est bonum longè inferius, utpote in alieno judicio positum, & quod desiderare propter se mera vanitas est. At vita est primum ac fundamentum omnium bonorum naturalium, & per se irreparabile, cujus dominium habet solus Deus. Deinde fama vera nititur sola vera virtute. Cura autem boni nominis, quam Scriptura commendat, consistit in eo quòd homo nihil turpe agat, nihil quod naturam rationalem & dignitatem filii Dei adoptivi deceat.

Obj. 2. Calumnia & contumelia non vindicata reddit hominem infamem.

Resp. Neg. Nam cùm aliunde constat eum, qui calumniam aut injuriam passus est, esse virum probum aut fortem; ejus moderatio non ei vertitur vitio, sed laudi apud prudentes: nihil enim indecorum agit, qui injuriam non ulciscitur, sed fert patienter secundùm præceptum & exemplum Christi, aut moderatè defendit in judicio. Imò condonatio injuriarum est præstantissimus fortitudinis actus, ac proinde summa laude digna. Præterea occisio vel percussio calumnia-

toris aut percussoris non est medium aptum ad abstergendam infamiæ labem, nisi juxta perversum judicium quorumdam mundanorum hominum, reprobatum à Deo, & contemnendum: non enim ex calumniatoris occisione sequitur cognitio falsitatis ipsius calumniæ, imò sæpè contrarium accidit. Demum si quis honorem suum & famam aliter recuperare nequeat, debet illius jacturam inter damna irreparabilia recensere, & æquo animo ferre propter amorem Dei id præcipientis sub pœna æterna, & remunerantis immenso veræ gloriæ pondere.

Quæst. XI. *An in defensionem alterius licet occidere injustum invasorem, & an ad hoc tenemur?*

Resp. 1. Ex communi sententia, licet vitam proximi ab alio injustè oppugnatam defendere, etiam cum occisione invasoris injusti, si aliter defendi nequeat. Quia sicut possumus tueri vitam propriam cum occisione invasoris injusti, modo explicato, ita & vitam proximi innocentis, qui charitatis nexu nobis conjunctus est, & quem debemus sicut nos ipsos diligere.

Resp. 2. Per se loquendo nemo tenetur vitam hominis privati cum periculo vitæ propriæ defendere. Quia quisque potest secundùm ordinem charitatis magis vitam propriam diligere, quàm vitam alterius privati: ergo non tenetur vitam suam exponere ad temporalem hominis privati vitam conservandam. Privati tamen tenentur vitam suam exponere ad defensionem principis, vel alterius personæ publicæ, ex cujus morte sequeretur grave detrimentum reip. quia bonum commune semper anteponi debet privato.

Resp. 3. Sub mortali tenemur ex charitate vitam proximi injustè oppugnatam defendere, quando possumus sine probabili periculo vitæ propriæ, & gravi damno proprio. *Prob.* 1. Proverb. 24. *Erue eos qui ducuntur ad mortem: & qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses.* 2. Ex lege charitatis tenemur impedire grave damnum injustum proximi, cùm sine gravi nostro possumus, imò & innocenti de vita periclitanti subvenire ex bonis necessariis ad decentiam status, & cum aliquo incommodo.

Quin etiam, juxta varios, ad id nunc tenemur etiam cum occisione injusti invasoris, si aliter defendi nequeat: quia jure naturali quisque tenetur defendere innocentem, si possit: & melior est ac potior conditio innocentis quàm injusti aggressoris, cui proinde præferri debet in æquali damno, nisi ipse innocens sponte velit potiùs mori, ob salutem æternam aggressoris.

Porrò quisque tenetur ex charitate etiam honorem & famam & bona alia proximi defendere contra injuriam, cùm commodè potest, resque exigit. Nam cùm quisque teneatur diligere proximum sicut seipsum, potest & debet ei opitulari eo modo, quo sibi licitè posset & vellet subvenire in eadem necessitate. Nemo tamen tenetur nocentem morte justa damnatum liberare etsi

magna

magna vi pecuniæ possit: quia bonum commune postulat ut crimina non maneant impunita, nec tali fit injuria.

Resp. 4. Obligantur ex justitia ad tuendam vitam & fortunas proximi. 1. Superiores publica authoritate ad aliorum gubernationem præditi, ut principes, magistratus, &c. 2. Qui ad tuendum proximum à principe vel magistratu constituti sunt, ut tutores, curatores. 3. Qui ad hoc specialiter conducti sunt, ut milites. 4. Qui ad hoc se explicitè, vel implicitè obligarunt, ut feudatarii, & omnes famuli. *Lessius, & alii.* Nam isti omnes ad id vel ex contractu, vel ex officio commodum aliorum spectante, ideóque ex justitia obligantur.

Quæst. XII. *Quandonam homicidium casuale est peccatum, & obligat ad restitutionem?*

Resp. 1. Homicidium omnino casuale, quod scilicet nec est in se, nec in sua causa voluntarium, non est peccatum, imò nec propriè homicidium, sed simplex occisio. Quia peccatum est essentialiter voluntarium: ergo quod nullo modo voluntarium est, nullatenus peccatum est.

Hinc qui occidit alterum in ebrietate inculpabili, non est reus homicidii, nec tenetur ad restitutionem: quia occisio illa non est voluntaria neque in se, cùm desit usus rationis; neque in causa nempe in ebrietate, cùm hæc non fuerit ullatenus volita nec culpabilis. Secùs, si ebrietas fuit culpabilis, & hunc casum prævidit vel prævidere potuit: nam tunc occisio est voluntaria in causa, ideóque imputabilis ad culpam & damnum.

Resp. 2. Qui facit actum etsi licitum, sed periculosum, omissa diligentia debita ad vitandam mortem alterius, reus est homicidii, & tenetur ad restitutionem, quamvis alium præter intentionem occidat. Quia homicidium est ei voluntarium in causa, nempe in omissione diligentiæ debitæ, seu in gravi negligentia præcavendi occasionem, ut docet S. Thom. 2. 2. quæst. 64. art. 8. Ergo est ei imputabile.

Resp. 3. Qui facit actum illicitum periculosum, si alterum occidat, licet præter intentionem reus est homicidii, & tenetur ad restitutionem, quantamcumque aliunde diligentiam adhibuerit ad vitandam occisionem alterius. Quia occisio est ei voluntaria in causa, nempe in omissione debitæ cautionis ad non occidendum: ad hoc enim debebat omittere actum illicitum, ex quo sciebat sequi posse alterius occisionem; & occisus habebat jus ne fieret actus illicitus sibi periculosus. Ita S. Thomas, 2. 2. quæst. 64. art. 8. ibi. *Contingit id, quod non est actu & per se volitum vel intentum, esse per accidens volitum vel intentum, secundùm quod causa per accidens dicitur removens prohibens: Unde ille qui non removet ea, ex quibus sequitur homicidium, si debeat removere, erit quodammodo homicidium voluntarium. Hoc autem contingit dupliciter. Uno modo, quando dans operam rebus illicitis, quas vitare debeat, homicidium incurrit. Alio modo, quando non adhibet debitam sollicitudinem. Et ideò secundùm jura, si aliquis*

det operam rei licitæ, debitam diligentiam adhibens, & ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidii reatum. Si verò det operam rei illicitæ, vel etiam det operam rei licitæ, non adhibens diligentiam debitam, non evadit reatum, si ex ejus opera mors hominis sequatur.

Hinc peccant mortaliter parentes, qui infantes valde teneros in lecto secum collocant, etiamsi mors non sequatur. Nam hoc est valde periculosum, etiam quavis cautione aliunde adhibita: sæpe enim reipsa suffocantur, non obstante tali cautione, ut experientia constat: ideóque hoc est semper illicitum; cùm sic collocando se exponant periculo illos perimendi. Quare, can. *Consulisti* 2. quæst. 5. Stephanus V. ait: *Monendi sunt & protestandi parentes, ne tam tenellos secum in uno lecto collocent, ne negligentia qualibet proveniente suffocentur, vel opprimantur, unde ipsi homicidii rei inveniantur.*

Resp. 4. Omittens aliquid, ad quod ex justitia obligatur, si ex ejus omissione periculosa sequatur mors alterius, quamvis præter ejus intentionem, peccat peccato homicidii, & tenetur ad restitutionem. Quia homicidium est ei voluntarium in causa, nempe in omissione diligentiæ debitæ ex justitia: ergo meritò ei imputatur.

Hinc medicus reus est homicidii mortalis, & tenetur ad restitutionem, si æger moriatur propter ejus imperitiam vel negligentiam, quia scilicet non fecit id quod periti & diligentes medici facere solent in simili casu. Nec excusatur ob ignorantiam; nam tenetur scire, vel se non immiscere aliis curandis cum eorum periculo, ex cap. *ultim. de injur.* Idem dic de advocato, ex cujus imperitia vel negligentia cliens innocens morte damnatur, & de principe non expellente, cùm potest, latrones, qui occidunt, vel spoliant viatores, &c.

Resp. 5. Omittens aliquid, ad quod ex charitate tantùm obligatur, si alter ex tali omissione moriatur, peccat mortaliter, & reus est mortis alterius; nam hæc est ei sufficienter voluntaria in causa, nempe in omissione, juxta illud: *Si non pavisti, occidisti.* Non tenetur tamen ad restitutionem, quia non peccavit contra justitiam commutativam; & fecit homicidium latè non strictè dictum, quatenus mors illa non sequitur ex omissione contra justitiam.

Nota. Quæ hic dicta sunt de homicidio, ea sunt applicanda mutilationi, & aliis peccatis ac damnis, quæ ex alterius actu sequuntur. Nam hæc imputantur, si sequatur ex actu periculoso illicito, vel etiam licito, sed non adhibita diligentia debita ad ea præcavenda. Vide dicta, q. 10. cap. 3.

Quæst. XIII. *An duellum est aliquando licitum?*

Nota. Duellum propriè est duorum, vel paucorum certamen, in certo loco & tempore designato, cum vitæ vel mutilationis periculo, ex mutuo consensu initum authoritate privata. Dico, *privata:* nam pugna paucorum, quæ authoritate principis in bello justo cum hoste suscipitur ob bonum commune, non est strictè duellum, & juxta multos potest quandoque esse licita, ut 1. Si suscipiatur ad justum bellum conficiendum, quia paucorum

pugna non est minùs licita quàm pugna generalis: imò potiùs est eligibilis, in quantum paucorum sanguine finitur bellum, vitanturque cædes & damna majora; modò tamen per hoc non redigatur victoria ad statum magis dubium, quàm per pugnam generalem: alioqui princeps peccaret contra justitiam in subditos, spem victoriæ ferè certam commutando cum incerto eventu duelli. 2. Si tempore belli videtur necessaria ad debilitandos hostium animos, & suorum erigendos, & ad victoriam faciliùs consequendam, &c. Nam sicut in bello justo ob bonum commune authoritate Principis licita est pugna inter multos, ita & inter paucos. Sic David authoritate Saulis pugnavit cum Goliath.

Illicita tamen esset pugna inter duos vel paucos milites, etsi cum consensu principum, ad delectationem quamdam, vel vanam ostentationem, aut privatam illorum vindictam. Quia principes non habent dominium vitæ suorum subditorum, sed solùm convenientem usum ad bonum commune: unde non possunt eam exponere ob finem vanum, nec necessarium bono communi.

Resp. Duellum, quod fit authoritate privata, semper est mortale & intrinsecè malum, nec unquam licet illud offerre vel acceptare. *Ita omnes.* Quia. 1. Deus solus habet dominium vitæ hominis: ergo non licet eam destruere, nec illius destruendæ periculo se exponere sine authoritate Dei, qui hanc non dedit privatis, nisi ad necessariam vitæ propriæ defensionem; nam destructio rei propria authoritate facta actus est dominii in illam. Præterea occidere alterum non est modus satisfaciendi, sed est mera vindicta; nam est ei nocere, absque eo quòd nobis aliquid emolumenti eveniat. Ergo duellum omne graviter repugnat juri naturali divino. Quare Concil. Tridentin. sess. 25. cap. 19. ait: *Detestabilem duellorum usum, fabricante diabolo introductum esse; ut cruenta corporum morte animarum etiam perniciem lucretur.* 2. Graviter etiam prohibetur jure, tum ecclesiastico, cap. 1. *de Torneam.* ex Concil. Lateranen. & cap. 1. *de purgat. vulgari*, & à Concil. Trindentin. cap. citat. tum civili, nempe principum edictis. Quare duellum quodlibet etiam privatum repugnat omni juri, atque etiam specialiter charitati propriæ & proximi, cùm duellantium vita & salus æterna morali periculo exponantur.

Adde quòd si duellum fiat vel ad indagandam veritatem, aut ad justitiam ac innocentiam probandam; & tunc crudelitati additur superstitio; nam hoc medium fallax est, & improportionatum, cùm innocens possit perinde occidi ac reus. Vel ob inimicitias, & ad injuriam vindicandum; at vindicta nunquam licita est privata authoritate, imò nec publica cum æquali periculo injuriam passi.

Dices. Duellum necessarium est, ad vitandam ignominiam, seu ignaviæ notam, quæ contrahitur si duellum non acceptetur, vel injuria accepta non vindicetur. *Resp.* Hæc est falsa ignominia. Nam apud Deum & homines verè sapientes ac probos, in quorum existimatione vera fama consistit,

sistit, nullam incurrit ignominiam, sed magnam gloriam acquirit, qui ut divinis humanisque legibus duellum vetantibus pareat, duellum injuria affectus non offert, nec provocatus acceptat. Neque enim dedecus est, sed ingens honor ac gloria virtutem, & præsertim charitatem ac fortitudinem, seipsum & iram vincendo, exercere, Christi mansuetudinem ac patientiam imitari, quippe *Gloria magna est sequi Dominum*, Eccli. 23. Nam Dei præceptum, & virtus est sola regula veri honoris. Nec vir sapiens falsis improborum hominum judiciis, sed recta ratione, & fide divina duci debet.

Præterea qualiscumque sit illa apprehensa ignominia, quæ ex solo perverso mundanorum hominum judicio sequitur, est prorsus contemnenda, ne amittatur gloria cœlestis ac felicitas æterna, & contrahatur ignominia æterna ac summa infelicitas. Neque enim ad ignominiam, quæcumque illa sit, vitandam, licet vitam alterius ac propriam periculo committere, contra legem divinam vetantem vitæ propriæ, & alienæ destructionem, & proinde ejus periculum: nam solus Deus est dominus vitæ hominum, & vita est superioris ordinis quam honor & fama. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Vir equestris ad duellum provocatus, potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.*

Porrò non licet provocato hora condicta ad locum certaminis se conferre, etsi non animo duellandi, sed se defendendi contra provocantem, si ab ipso oppugnetur. Quia in his circumstantiis esset directè se exponere periculo vitam alienam destruendi, vel propriam amittendi, & alteri occasionem proximam aggrediendi præbere. Imò moraliter ac in æstimatione prudenti & æquivalenter esset duellum acceptare.

Nec dic acceptationem duelli esse defensionem. Nam defensio solum habet locum, dum ab actuali aggressore vis vi repellitur cum debita moderatione: Præterea ipsa acceptatio est etiam aggressio; nam qui acceptat, vult aggredi adversarium, & in ipsum invadit.

Quæst. XIV. *Quænam sunt pœnæ duelli?*

Resp. Conc. Trident. sess. 25. cap. 19. ipso facta excommunicat. 1. Principes ac dominos temporales, qui in suis terris locum aliquem ad ejusmodi pugnam concesserint. 2. Suasores & spectatores duelli. 3. Ipsos pugnantes, & qui eorum patrini vocantur, cum proscriptione bonorum, perpetua infamia, & pœnis homicidarum; & si in conflictu decesserint, privatione ecclesiasticæ sepulturæ. Gregor. verò XIII. constitut. 78. & Clemens VIII. constitut. *Illius vices*, pœnas illas extenderunt ad duella privata, seu non solemnia, hoc est, in loco non tuto, nec publicè commissa, & absque patrinis sociisve; imò ad provocantem & acceptantem, etiamsi pugnam ob aliquod impedimentum non commiserint, si ad locum accesserint pugnaturi, & per eos non steterit quominus pugnarent. Item Clemens VIII. hanc excommunicationem Papæ reservavit,

vit, & hanc cum aliis pœnis supradictis extendit etiam ad suadentes, vel provocantes, ad spectatores, ad scribentes, mittentes ac divulgantes chartulas provocatorias, eorumque fautores & complices, ad eos qui ad duellum arma, equos, commeatus, vel consilium, auxilium præbuerint, vel præberi curaverint quocumque modo, etiamsi pugna non fuerit secuta, atque etiam ad eos, qui paciscuntur de dirimendo certamine, cùm primum alteruter vulneratus fuerit, seu sanguinem effuderit, aut certus ictuum numerus utrimque illatus fuerit.

Observa 1. Duvallius asserit has constitutiones, quamvis in Gallia promulgatæ non sint, tamen esse usu receptas, eo quòd committentes duella particularia puniantur excommunicatione & privatione sepulturæ ecclesiasticæ. Alii dicunt Episcopos Galliæ specialiter excommunicationem duello sibi reservatam annexuisse. Certè cœtus multorum Archiepiscoporum & Episcoporum Parisiis, ann. 1654. congregatorum excommunicationem ipso facto tulit & Episcopo reservavit contra duellum privatum ineuntes, contra provocantes, voces vel chartas provocatorias ferentes, & alios eas acceptantes, quamvis pugna non sit secuta, modò per eos non steterit quominus pugnarent. Natalis Alexander, in sua Theologia dogmatica & morali, lib. 2. sic ait: *Consuetudo in Gallia invaluit, ut duelli crimen & provocatio ipsa ad duellum, singulari certamine non secuto, sint casus solis Episcopis reservati.*

2. Nomine spectatorum juxta multos non intelliguntur casu, & obiter aspicientes duellum, qui illac fortuitò transibant, sed qui illud spectant *ex composito*, ut fert Bulla Gregorii, & *de industria*, ut Clemens loquitur.

3. Licèt quævis pugna cum vitæ periculo voluntariè suscepta privata authoritate, sit jure naturali illicita, cùm nusquam liceat privatim vitam hominis destruere, vel illius destruendæ periculo se exponere ad vindicandam quamlibet injuriam: tamen ad contrahendam excommunicationem illam, juxta multos requiritur pugna ex pacto invicem inito, uno scilicet indicente, & altero acceptante, cum designatione loci ac temporis. Quia Gregorius expressè dicit, *Ex condicto, statuto tempore, & in loco convento:* & Clemens, *Ex composito:* unde si duo subitò in iram vel rixam versi gladios extrahant, & ibi pugnent, quamvis peccent mortaliter, non tamen hanc excommunicationem contrahunt, quia hæc pugna non est ex condicto, seu ex composito, sive pacto pugnandi, sed est ipsamet rixa.

4. Qui moritur in conflictu, privatur sepultura sacra. Si tamen duellum non fuerit notorium, Barbosa monet tunc Parochum debere rem ad Ordinarium deferre; quia publicæ pœnæ solùm publicis criminibus, & authoritate publica sunt infligendæ.

5. Secundùm multos, qui alterum in duello utique voluntario occidit, non tenetur ipsi nec ejus hæredibus ad restitutionem: quia, inquiunt, occisus in pugnam lethalem consentiendo, cen-

censetur sponte in mortem consentire, adeóque in damna mortem consequentia, & concedere alteri facultatem contra se agendi, quod potest. Item provocatus si provocantem occidat, nil tenetur restituere, quia provocans invitat alium ad sui occisionem, si fortè superior sit, & sic implicitè consentit in omnia damna inde secutura: scienti autem & sponte consentienti non fit injuria. Nihilominus videtur teneri restituere damna creditoribus inde obvenientia, & alere uxorem ac liberos occisi, si indigent, & occisus eos alebat ex suo quæstu: nam hic non potest validè condonare jus alienum. Constat autem provocantem teneri ad restitutionem, si provocatus occidatur, & involuntariè pugnarit; & solùm ad vim repellendam, quia provocans est tunc aggressor injustus, nec aggressori injusto sponte condonatur restitutio. Porrò provocatus, qui voluntariè & ex condicto descendit in pugnam, censetur & est aggressor; nam nullam vim patitur, & revera provocantem etiam aggreditur, nec purè se defendit.

Quæst. XV. *Quid tenetur homicida, vel mutilator restituere?*

Resp. 1. Ex communi sententia, læsor tenetur solvere integras expensas factas in curationem læsi, & compensare omne lucrum cessans & omnia damna realia ex homicidio, mutilatione, vel læsione secuta, l. ultim. §. *de his qui effud.* Quia injusta sua actione fuit causa efficax talium damnorum & cessationis lucri: sed qui est causa damni per injuriam, tenetur ad restitutionem, cap. ultim. *de injur.* Omnia autem damna realia, & lucrum cessans restitui debent hæredibus occisi, qui ex ejus morte hæc damna passi sunt. Quia hæredes hoc ipso quòd sunt hæredes, succedunt in omnia jura realia defuncti, l. 37. §. *de acquir. vel amitt. hæred.*

Hinc si læsus questum ex officio, industria, labore, vel artificio aliquo faciebat, tenetur læsor restituere hæredibus, non quidem quantum læsus lucratus erat, (cùm hoc sit incertum & variis modis impediri possit,) sed quantum judicio prudentum valet spes lucri, spectatis omnibus circumstantiis: æstimatio enim lucri cessantis facienda est inspectis hominis occisi vel læsi valetudine, robore, ætate, peritia, artificio, statu, modo vivendi, & lucrandi, deductis quidem impensis & iis quæ consumpsisset; nam quæ consumpturus erat non possunt numerari in lucris ad hæredes pervenientibus. Occisor autem solùm tenetur restituere valorem operarum & industriæ, quatenus ex illis obventurum erat hæredibus emolumentum.

Sed ex communi sententia deduci non debet æstimatio laboris. Tum quia labor fuit injustè impeditus: tum quia plerique libentiùs laborem impendunt ad lucrum quam otiantur; & alioqui plerumque nil restituendum esset, cùm sæpe lucrum non superet æstimationem laboris.

Item occisor tenetur aliquid, arbitrio prudentum, restituere animæ occisi; si non constet decessisse in statu peccati, & præsumatur pro peccatis suis esse satisfacturus, si diutiùs vixisset.

vixisset. Nam ex hac parte damnum spirituale per injuriam illatum est, eum privando facultate præstandi has satisfactiones: quod proinde resarciri debet per eleemosynas, missas, preces, &c. juxta æstimationem verisimilitudinis satisfactionum, quas occisus per se vel per alios sibi comparasset, si non fuisset occisus. Ita *S. Antonin. ex Scoto, Delugo, Navarr. & aliis.*

Nota. Si homicida vel alius damnificator moriatur antequam restituerit, tenentur hæredes ex ejus bonis restituere, quantum ipse tenebatur. Quia hæredes succedunt in omnes obligationes reales defuncti, sicut in omnia ejus bona & jura; quamvis jus civile neget hæredibus occisi actionem de damno in foro externo in hæredes occisoris, nisi ante mortem ejus lis contestata fuerit, sed hoc non liberat eos in foro conscientiæ; nihil enim facit ad obligationem coram Deo quòd lis ante contestata, vel non contestata fuerit. Immo ex communi sententia ad restitutionem tenentur hæredes, etiamsi læsor morte vel alia pœna mulctatus sit. Quia damna privati non resarciuntur per hanc publicam punitionem, quæ in vindictam publicam & terrorem aliorum irrogatur, & quæ est tantum compensatio injuriæ reip. illatæ: lex autem divina naturalis obligat ad resarciendum omne damnum injustè illatum; & cùm quis duobus diversas res debet, non satisfacit utrique debito, solvendo uni, & non solvendo alteri quod ei debet. Nisi tamen hæredes occisi contenti sint pœna talionis, ut plerumque solent, si sint nobiles ac divites: nam restitutionem remittere possunt.

Resp. 2. Ordinariè læsor nil tenetur restituere pro impensis funeris. Nam cum aliquando faciendæ fuerint, nil damni ex hac parte illatum est, nisi fortè propter accelerationem, eo quòd citiùs istæ impensæ fieri debuerint, ex quibus adhuc aliquid lucri fieri potuisset, vel nisi funus factum sit in alieno loco, ubi majores sumptus quàm domi fieri debuerunt: nam omne lucrum cessans & damnum emergens compensari debet.

Quæst. XVI. *An occisor, vel mutilator tenetur restituere non solùm uxori & liberis, sed etiam aliis, & creditoribus?*

Resp. 1. Si occisus vel mutilatus alebat uxorem & liberos, vel parentes ex quæstu quem faciebat, læsor tenetur eos alere. *Est communis sententia.* Quia tantumdem damni illis injustè intulit, per occisionem injustam impediendo ne alerentur ab hoc homine determinatè, nempe marito, patre, vel filio. Immo ad id tenetur, etiamsi læsus omnia, quantum potest, occisori remiserit; quia hæc obligatio oritur ex injuria talibus illata, quæ non potest nisi ab illis remitti. Et læsus non potest validè cedere juri, quod habet uxor ut à marito, liberi ut à parentibus, parentes ut à filiis alantur, cùm hoc jus fundetur in specialissima conjunctione, & speciali debito ad invicem. *Delugo & alii.*

Dixi, *ex quæstu.* Nam si alebat ex bonis quæ extant, & sufficiunt ad eos alendos, occisor non tenetur eos alere, sed solùm alia omnia damna compensare.

Resp. 2. Occisor tenetur alere eos, quos occisus determinatè alebat ex liberalitate, si probabiliter in posterum aliturus erat, & quamdiu erat aliturus: Sive tenetur illis restituere secundùm æstimationem spei, quam habebant de alimentis ex liberalitate occisi percipiendis. Ita *S. Bernardin. Vasquez, Turrian. Azor, dicens esse communem, & alii multi contra multos.* Quia ipsis fuit causa injusta talis damni, & fecit injuriam, violando jus quod habebant, ne via injusta impedirentur ab alimentis accipiendis à tali homine. Quilibet enim jus rigorosum habet, ne per actionem injustam impediatur à beneficio alterius. Ergo sicut qui per vim in alium illatum eum ex quocumque motivo impedit, ne tibi donet aliquid, tenetur tibi restituere: ita, &c. Et verò actio exterior, quæ est contra justitiam si fiat ex odio, & animo nocendi, est etiam contra justitiam si fiat ex alio motivo, cùm sit per se injusta.

Resp. 3. Occisor tenetur restituere creditoribus occisi quantum occisus probabiliter judicio prudentum soluturus erat, si bona ejus extantia non sufficiant ad debita omnia solvenda. *Ita multi.* Quia occisor per illam injustam occisionem causa fuit, cur isti creditores damnum passi fuerint, & fecit eis injuriam, violando jus quod habebant ne adimeretur debitori facultas iis solvendi, & ne impedirentur sine justa causa à receptione debitorum.

Id tamen quod creditoribus restituetur, detrahendum erit ex iis, quæ hæredibus sunt restituenda; cùm tantò minùs ex bonis occisi post mortem ejus naturalem accepissent. Quòd si hæredibus omne lucrum cessans & damnum emergens restituerit, nihil debet creditoribus, quia hi debent petere solutionem ab hæredibus.

Idem dic de mutilatore ob eandem rationem.

Nota. Dum læsus antequam moreretur, dixit se remittere injuriam ac mortem occisori; id intelligi debet quoad odium ac rancorem; ut lege charitatis tenetur, vel etiam quoad actionem ac pœnam: non autem quoad restitutionem damnorum realium inde secutorum, nisi hanc clarè exprimat. Nam remissio restitutionis non est necessariò connexa cum depositione odii & remissione pœnæ, nec ad eam obligatur læsus. Imò etiamsi hæc damna expressè remittat, non videtur valida esse remissio respectu creditorum: & uxoris ac liberorum quoad alimenta, quæ tenebatur iis præbere, nisi bona relicta ad eos alendos sufficiant; quia non potest cedere jus aliorum.

Quæst. XVII. *An debet aliquid restitui pro vita, membro, cicatrice hominis liberi?*

Resp. Certum est, 1. Cùm per injustam occisionem vel mutilationem illata sit injuria non solùm realis, sed etiam personalis, quæ est vera offensa ac contemptus personæ, teneri læsorem ad satisfactionem pro ea, per significationem doloris, petitionem veniæ, aliaque submissionis signa apta ad placandum læsum, si adhuc vivat: nam omnis injuria tolli ac resarciri debet ex justitia quantum potest. Quòd si con-

ditio

ditio lædentis hæc non patiatur, & læsus placari possit per satisfactionem pecuniariam, ad hanc tenetur lædens saltem, ut quoddam est submissionis ac doloris signum, & animi placandi medium. Quemadmodum si per pecuniam posset vitam, vel membrum restituere, teneretur ex justitia eam in hunc finem suppeditare. 2. Lædentem teneri in conscientia solvere mulctam pecuniariam à judice impositam in pœnam: nam judex habet jus puniendi injurias, & sententia justa obligat.

Sed controversia est, an præcisè pro vita, membro, &c. pecunia sponte restitui debeat? Alii asserunt probabiliùs; quia omne damnum restitui debet eo modo, quo id fieri potest. Negant alii, eo quòd nemo tenetur restituere damnum boni superioris ordinis per bona inferioris. Vide dicta p. 2. cap. 6. quæst. 6.

Dixi, *hominis liberi.* Nam pro vita animalis, vel mancipii, solvi debet quanto vendi poterant: pro mutilatione verò quanti minoris inde æstimantur; quia vita servi & animalis pretio æstimatur, & sic ad æqualitatem compensari potest.

Quæst. XVIII. *An tenetur ad restitutionem, qui putans occidere Petrum, occidit Paulum, quem invincibiliter putabat esse Petrum?*

Resp. Affirm. ex l. 18. §. *de injur.* Quia revera voluit injustè occidere hunc hominem individuum, qui est reipsa Petrus, quamvis putarit esse Paulum. Sive quia voluit injustè occidere hominem, & reipsa injustè occidit hunc qui est Paulus. *Ita Rebellus, & alii.* Unde non minùs tenetur ad restitutionem quàm teneretur, si incendisset domum Titii, putans eam esse Caji.

CAPUT III.

De injuriis in corpus proximi per stuprum & adulterium, & de necessaria restitutione.

Quæst. I. AD *quid tenetur corruptor virginis?*

Resp. 1. Ex communi sententia, qui virginem sponte consentientem, & absque ulla vi, fraude, dolo, importunitate precum, & promissione matrimonii vitiavit, ad nihil ei tenetur: quia scienti & sponte consentienti non fit injuria, ex regul. jur. 27. in 6.

Sed tenetur ad aliquam satisfactionem honorariam erga parentes puellæ adhuc sub patria potestate existentis, per signa doloris, submissionis, petitionem veniæ, &c. si crimen resciant. *Ita Cajetan. Navarr. Valentia, Rebell. & alii*, cum S. Antonin. 2. part. tit. 5. cap. 6. ubi ait. *In foro conscientiæ, si deflorat eam voluntariam, non tenetur ei. Patri autem tenetur, quia injuriatus est. Unde ei in aliquo satisfaciat, vel saltem eum placet.* Nam violavit jus custodiæ, quod habet circa illam pater: pater enim habet jus custodiendi & tuendi integritatem corporis suæ virginis. Item talis familiam dedecoravit. Quòd si ideò parentes majorem postea dotem conferre debeant filiæ, ut nubat juxta suam conditionem, tenetur corruptor hoc damnum resarcire, cum sequatur ex injuria à se ejus parentibus illata,

sicque ipse sit causa illius injusta. *Ita Azor, Navarr. Valentia, & alii multi.*

Porrò tenetur mulier alere prolem à partu usque ad tertium annum. Ab anno tertio & deinceps ipse corruptor, donec proles possit sibi providere: imò ab ipso partu, si mater non possit, vel ipse ad id se obligarit. Si verò duo eandem fœminam cognoverint, & dubitetur uter sit pater, uterque tenetur æqualiter hoc onus sustinere, cùm æquale sit de utroque dubium & uterque certo posuerit actionem per se generativam. *Ita commun.* Quòd si hospitali exposita fuit proles, debent parentes ei restituere impensas; nam hospitale solùm fundatum est pro pauperibus gratis alendis, non pro aliis, nisi suo sumptu. *Est communis sententia.*

Resp. 2. Qui vi, minis, aut fraude, vel falsis persuasionibus vitiavit virginem, absque promissione matrimonii, tenetur compensare omnia damna virgini, & ejus parentibus inde obvenientia. Quia est illorum causa per injuriam; ergo tenetur ea resarcire pecunia, vel eam ducere, si aliter resarcire nequeat. *Invitam & seductam si constupravit, injungendum est sibi quod satisfaciat ad arbitrium boni viri, vel cum ea componat. Et si promisisset eam ducere in uxorem ut copulam ab ea extorqueret, servet promissum, & hoc, nisi nimis distans esset eorum conditio, puta mulier plebeja, vir nobilis & potens,* ait S. Antonin. loco citato. In foro autem externo in pœnam obligabitur ad eam dotandam aut ducendam, quamvis nuptias non promiserit, ex cap. 1. *de adulter.*

Quòd si puellæ ejusque parentibus nulla obvenerint damna; quia res mansit occulta, & ipsa æque commodis potita est nuptiis: stuprator juxta multos non tenetur, nisi ad satisfactionem honorariam, puta petitionem veniæ, &c. Quia nihil debetur pro ipsa defloratione pudicitiæ, cùm sit irreparabilis, & pretio non æstimabilis, neque pro alio damno inde secuto, cùm nullum reipsa secutum sit.

Non pauci tamen probabilius docent pro solo damno virginitatis injustè violatæ fieri debere compensationem pecuniariam, vel aliam arbitrio boni viri. Quia nempe damnum irreparabile in bono superioris ordinis compensandum est per bona inferioris ordinis. Vide dicta part. 2. cap. 6. quæst. 6. Quòd si jam nupta damnum aliquod patiatur; quia res, v. gr. innotuit marito, &c. certum est stupratorem teneri hæc damna resarcire, cùm ex ejus injuria sequantur.

Nota. Metus reverentialis conjunctis cum metu mali injustè inferendi, sufficit ut stuprator teneatur ad restitutionem, si nempe puella, vel alia mulier, ob authoritatem sollicitantis, & ex reverentia erga eum, & metu patiendi aliquod malum injustum, non audeat resistere. Nam quamvis talis metus non excuset à culpa, facit tamen ut consensus non sit omnino voluntarius, seu ut sit mixtus involuntario, nec sufficiat ad valorem donationis simili metu extortæ, ergo retinet rationem injuriæ, ac proinde damnum sequens est injustum, paritque obligationem restituendi. Secùs

de

de muneribus, & blanditiis, quæ non minuunt, sed potiùs augent voluntarium; item de precibus quæ non injiciunt metum mali injustè postea inferendi, nec continent vexationem injustam. *Delugo.*

Resp. 3. Qui promissione matrimonii mulierem corrupit, is tenetur eam ducere, sive verè, sive fictè promiserit. *Est communis sententia.* Nam si verè ex animo promisit, tenetur eam ducere: quia hæc promissio fuit verus contractus onerosus sub conditione quæ fuit impleta ab una parte: ergo altera tenetur illum ex parte sua complere, cùm id licitè præstare possit.

Quòd si matrimonium fictè promiserit, ex communi sententia tenetur adhuc illud inire. Quia qui exigit aliquid ab alio per fictam promissionem, injustè decipit, & facit injuriam, violando jus, quod quisque habet, ne per deceptionem aliquid ab eo exigatur; ac proinde deceptor tenetur deceptionem injustam ac injuriam tollere eliciendo verum consensum, atque illo mediante veram promissionem facere, & factam præstare. Et alioqui infinitis fraudibus commercia humana paterent, & in illis esset inæqualitas. Præterea nemini sua fraus patrocinari debet, ut monent jura. Igitur non sufficit mulierem sic corruptam dotare, vel pecunia damnum resarcire, si ipsa non consentiat: nam ipsa non consensit in copulam, nisi ut seductori nuberet. Nec huic licet religionem ingredi; quia non potest nisi matrimonio injuriam resarcire, ad quod ex justitia tenetur. Idem dic si animo ficto cum ea per verba de præsenti contraxit, eo tantum fine, ut ea potiretur, ut docet S. Thom. in 4. dist. 28. art. 2. ad 4. Quamvis enim matrimonium tunc sit nullum, tamen manet obligatio eam ducendi, si ipsa velit, ratione scilicet injuriæ resarciendæ; nec satis est pecuniam dare, cùm in propria specie satisfieri possit; nam non potest creditori invito unum solvi pro alio quod debetur, l. 2. §. *de rebus credit.* quia habet jus ad id quod sibi debetur.

Excipiuntur aliqui casus in quibus stuprator non tenetur corruptam ducere, etiamsi id verè promiserit; sed tunc tenetur solùm aliter, verbi gratia pecunia damnum inde secutum compensare. 1. Si illa finxit se virginem, nobilem, divitem, cùm non esset, quia injustè decepit, & in injuriis datur compensatio. Immo idem docent multi, si ipse non ab ipsa deceptus falsò putavit esse virginem; quia hæc est sufficiens causa dissolvendi sponsalia, ideóque recedendi à promissione, modò damnum aliter resarciatur. 2. Si puella nolit ei nubere, vel parentes nolint eam tradere. 3. Si inde prudenter timerentur gravia mala, ut infelices exitus, graves discordiæ inter familias, grave scandalum, &c. Nam tunc mulier non est rationabiliter invita, modò damnum aliunde resarciatur. 4. Si aliquod impedimentum legitimum intervenerit, ut si sacros ordines suscepisset, quamvis illicitè. 5. Si fœmina deflorata postea cum alio fornicetur: quia pro-

promittenti fecit injuriam, & justam dedit causam recedendi à promissione. Idem censet Sanchez, quoties supervenit mutatio, seu causa gravis sufficiens ad sponsalia dissolvenda. 6. Si ficta fuerit promissio, & hanc fictionem fœmina potuerit deprehendere ex verborum ambiguitate, aut aliis conjecturis claris; vel ex magna disparitate conditionis sibi nota, ut si seductor sit nobilis, vel opulentus, & ipsa plebeja & pauper. Ita S. Thom. in 4. distinct. 28. art. 2. ad 4. ubi ait non teneris ducere, *si sit multò melioris conditionis, aut aliquod signum evidens fraudis fuerit:* tunc enim puella seipsam stultè decepit, & sibi deceptionem imputare debet. Damnum tamen inde secutum resarciri debet, ut ipsa alteri sibi æquali nubat, vel si nubere nolit, reponatur in statu honesto, ubi decenter vivere possit: quia promissio illa involuntarium aliquod effecit: nam puella si certò fraudem novisset, non consensisset, & sic injuriam aliquam passa est.

Quòd si mulier disparitatem illam in nobilitate, divitiis, &c. ignoravit, & alter nuptias fictè promiserit, juxta multos non tenetur etiam eam ducere, sed solùm pecunia satisfacere arbitrio prudentum, ut possit æquè honestè ac commodè alteri nubere, ac si corrupta non fuisset: ut indicat S. Thom. loco citat. Quia seductor ratione injustæ deceptionis, solùm tenetur ad restituendum quantum fœminæ intererat poni consensum illum quem apprehendebat: & quem volebat pro sui corporis pretio, nam per hoc tollitur deceptio injusta mulieris, & reponitur æqualitas. Ipsa autem non apprehendebat nec petebat consensum tanti valoris, sed minoris; quia non cognoscebat conditionem ac dignitatem promittentis. Quem proinde consensum non potest deceptor reddere, nisi reddat simul multò plus quàm fœmina petiit, & quàm ipse debebat. Quare deceptor tunc solùm tenetur reddere in æquivalenti, tantùm pecuniæ dando quantum sufficit ut nubat viro æqualis conditionis; nisi tamen jurasset eam ducturum, nec dispensationem obtinuisset: nam ducere teneretur non vi promissionis fictæ, sed vi juramenti, & reverentiæ Deo debitæ.

Porrò vir superioris conditionis, qui verè nuptias promisit, ad eas tenetur, nisi grave scandalum inde meritò timeretur. *Sanchez*, *Azor*, *Delugo*, *Lessius*, *& alii.* Quia tunc juri suo cessit, & ratione promissionis veræ, & acceptatæ debitus est excessus, ad quem reddendum voluit se obligare. Et verò sponsalia inter æquales valent & obligant: ergò multò magis erunt valida, quando in compensationem fœmina sui corporis usuram concessit. Quare si aliam ducit tenetur compensare quantum fœminæ intererat habere ipsum in virum, cùm tantundem damni ei injustè intulerit; mulier enim per promissionem sibi factam sub onere à se impleto, acquisivit jus ad rem promissam tanquam ad aliquid sibi debitum ex justitia.

Quòd si mulier corrupta nolit nubere seductori volenti promissum complere, is juxta multos non tenetur eam dotare, si sit æqualis conditionis,

tionis, ex regul. jur. 41. in 6. *Imputari non debet ei, per quem non stat, si non faciat quod per eum fuerat faciendum*, & ex hac 66. ibidem. *Cùm non stat per eum ad quem pertinet, quominus conditio impleatur, haberi debet perinde ac si impleta fuisset.*

Enimverò nuptias solùm promisit, & mulier non habet justam causam aliud exigendi loco illarum. Sed juxta Panormitan. tenetur eam dotare, si fœmina sit longè melioris conditionis, nec velit ei nubere: quia damnum & dedecus illatum non resarciretur talibus nuptiis, sed novum inferretur. Quod verum est, si damnum & dedecus familiæ inde sequeretur: nam mulieri non fuit injustè illatum, si (ut suppono) sine vi & fraude, sed sola promissione matrimonii adducta consensit in copulam, sciens inæqualitatem conditionis.

Sed quid si is qui vera vel ficta promissione matrimonii seduxit aut stupravit, nec potest satisfacere nisi nubendo, habeat votum castitatis aut religionis?

Resp. Si votum secutum sit deflorationem, ex communi sententia tenetur ducere: quia jam ante erat jus strictum fœminæ acquisitum, & obligatio eam ducendi. Quare votum non potuit esse de non contrahendo hoc matrimonio, alioqui nullum esset, cùm sit de re illicita: sicut invalidum est votum dandi pauperibus id quod jam alteri debitum est ex justitia.

Si autem votum præcesserit copulam, adhuc secundùm communem aut saltem communiorem sententiam, tenetur eam ducere; saltem post obtentam dispensationem voti, quam tenetur petere, si hæc votum ignoravit. Quia. 1. executio voti non ineundi matrimonium, jam facta est ei illicita respectu talis mulieris, cùm fieri nequeat sine gravi ejus injuria. 2. Quia, inquit Delugo, obligatio voti provenit solùm ex libera voluntate gratuita voventis, qui sibi imponit talem obligationem. Non potest autem aliquis velle se obligari tali genere obligationis in præjudicium juris alieni, quia non potest ipse propria authoritate alieno juri derogare. Unde votum involvit hanc conditionem tacitam: Si potero implere sine præjudicio juris alterius. 3. Si quis vovisset dare omnia bona sua pauperibus, si postea gravem injuriam in bonis alteri inferret, tenetur restituere per bona voto promissa pauperibus. 4. Tunc potest & debet petere dispensationem voti, seu dilationem executionis ejus: quivis enim tenetur adhibere media licita necessaria ad actum justitiæ exercendum: Si tamen fœmina scivisset votum, tunc corruptor non tenetur eam ducere. Quia illa non bona fide contraxit, cùm videret eum non posse licitè nuptias promittere; nisi fortè ipse ei persuaserit se facilè obtenturum dispensationem, quo casu tenetur eam sibi comparare.

Quid dicendum de seductore mulieris non virginis?

Resp. Patet ex dictis. Itaque qui viduam honestam, vel mulierem ab alio corruptam, sed quæ passim virgo habebatur, promissione matrimonii etiam simulata seduxit, tenetur eam ducere, se ipsa velit. Nam hæc promissio

missio facta est in modum contractus, *Do ut facias:* cùm mulier det sui corporis usum, ut ille promissa perficiat. Quòd si fictè promisit, adhuc tenetur: quia tenetur tollere deceptionem & injuriam illatam. Si autem vi aut fraude sine tali promissione seduxit, tenetur ante sententiam judicis damna inde secuta compensare, cùm sit injusta illorum causa.

Quæst. II. *Ad quid tenetur, qui sub promissione matrimonii consanguineam violavit?*

Sic respondet Delugo: Si impedimentum sit tale, in quo Papa nunquam soleat dispensare, ut inter consanguineos in primo gradu transverso, vel certè in quo non soleat dispensare, nisi ex gravissima causa, qualis tunc non datur; tunc promissio est invalida propter impossibilitatem rei promissæ: ac proinde solùm erit obligatio satisfaciendi & resarciendi damnum alio modo, si quod injustè illatum est; quod non contingit quando fœmina non fuit decepta, nec vi aut metu coacta. Si verò impedimentum est tale, in quo dispensari soleat ex causa, qualis tunc intervenit, & matrimonium promissum fuit sub conditione dispensationis; tunc promissio illa obligat ad procurandam dispensationem: quia totum id quod promittitur, licitum est & possibile, nempe procurare dispensationem, & ea obtenta matrimonium contrahere. Imò idem censet, etiamsi promissio matrimonii facta fuerit sine illa conditione; modò uterque impedimentum noverit. Quia conditio dispensationis utpote necessariæ subintelligebatur: nam conditio, quæ de jure necessaria est ad valorem actus promissi, semper subintelligitur in ipsa promissione: taciti autem & expressi eadem est vis. Porrò si quis consanguineam per vim, metum aut fraudem absque promissione matrimonii corrupit, tenetur resarcire damna illata, & secuta: quia fuit injusta causa illorum, copulam obtinendo per injuriam. Quòd si aliter damnum resarcire non potest, nisi eam ducendo, tenetur sibi dispensationem procurare, ut eam ducat, nam qui tenetur ad damnum illatum resarciendum, tenetur adhibere media ad hoc necessaria. *Ita Delugo.*

Quæst. III. *Ad quid tenentur adulteri?*

Resp. 1. Si partus non sit secutus, adulter secundùm multos tenetur solùm ad satisfactionem honorariam marito præstandam pro injuria ei illata: quia pro injuria ab omni damno reparata non debetur ex justitia, nisi satisfactio per signa doloris & submissionis, ut petitionem veniæ, &c. Quæ tamen locum non habet, cùm injuria ignoratur: nam satisfactio honoraria non fit nisi scienti se injuria affectum, cùm consistat in placatione animi justè offensi. Unde non est exhibenda marito, nisi injuriam norit, & eam cupere putetur.

Resp. 2. Si proles ex adulterio nata sit, tenetur adulter prolem alere ab anno tertio & deinceps, donec sibi de alimentis providere possit: à partu ad tertium annum inclusivè ipsa mater, ex cap. 2. *de convers. infid.* In defectum matris tenetur pater, & vicissim.

Resp.

Resp. 3. Adulter & adultera tenentur æquè primò & ex æquo compensare damna, quæ obveniunt marito & legitimis hæredibus, ex sustentatione, hæreditatis partitione, & legatis, donationibus proli spuriæ factis à consanguineis patris putativi, vel matris, in damnum legitimarum prolium, quibus alioqui cederent. *Est communis sententia.* Quia uterque est æque principalis causa injusta horum omnium damnorum: nam uterque posuit actionem injustam, ex qua sequitur generatio prolis, ac deinde omne tale damnum. Et ad id tenentur singuli in solidum ex alterius defectu, ex cap. ultim. de injur. *Si culpa tua datum est damnum, vel injuria irrogata, jure super his satisfacere te oportet.* Idque ex communi sententia, etiamsi adulter suppositionem non suaserit. Quia nihilominus est æque primò causa horum damnorum ac adultera: nam cùm generatio prolis in muliere conjugata sit vera causa deceptionis ac suppositionis, & ad actionem generativam injustè uterque æque primò concurrerit, uterque est æque primò causa damnorum inde evenientium.

Neque refert, si alteruter alterum ad adulterium induxit sine vi & dolo: nam consulens ut consulens non est damni causa principalis respectu exequentis. Uterque autem executionis mandavit causam damnorum, nempe adulterium. Si tamen alteruter vim aut metum gravem etiam reverentialem incussisset, hic teneretur de omni damno: nam esset solus causa principalis adulterii & consequenter damnorum ex eo secutorum. Alter vero teneretur solùm in ejus defectum, cùm sit causa minùs principalis, utpotè minùs voluntaria, nec posuerit causam damni, nisi per injuriam à priore sibi illatam compulsus.

Resp. 4. Si probabilius sit prolem ab adultero esse genitam, tenetur adulter & adultera compensare omnia damna; nam tunc non possunt prudenter negare esse suam, ideóque se obligari ad compensationem damnorum, & utrumque prudenter judicare possunt.

Sed quid: si dubium sit utrùm ab ipso adultero, an à marito proles sit genita?

Resp. Tunc tenentur adulter & adultera restituere marito vel ejus hæredibus, pro ratione majoris vel minoris dubii, judicio prudentum. *Ita Molin. Rebell. Layman, & alii.* 1. Quia uterque est causa injusta periculi pretio æstimabilis, quod subit maritus prolem alienam tanquam propriam alendi. 2. Iniquum est, ut in dubio damni totum illius periculum subeat innocens, & causa injusta talis periculi, quæ posuit actionem de se damnificativam, sit omnino libera.

Obj. 1. In dubio nemo spoliandus est re sua, & melior est conditio possidentis.

Resp. Hoc axioma æque, imò magis favet marito quàm adulteris. Nam ille est in possessione suorum bonorum, quibus in dubio non debet spoliari, & insuper ei certò facta est injuria de se damni illativa. Spoliaretur autem in dubio, si deberet bona sua impendere ad alendam prolem dubiam: nam quamdiu dubium est an proles sit ab ipso, an ab adultero genita,

nita, dubium quoque est an ipse, an adulter teneatur illam alere; neque enim tenetur maritus alere nisi suam prolem.

Obj. 2. Proles in dubio an sit legitima, debet præsumi legitima: nam ratione matrimonii est in possessione suæ legitimatis, qua non debet privari ratione dubii.

Resp. Proles debet quidem tunc in foro externo præsumi legitima, & habet etiam in foro interno jus dividendi hæreditatem cum legitimis. Sed quia in hoc dubio manet marito periculum certum damni subeundi, in quod adulteri eum injustè conjecerunt, hi tenentur hanc injuriam pretio æstimabilem resarcire. Et præsumptio illa est solùm in gratiam prolis innocentis.

Quæst. IV. *Quomodo tenetur adultera damna compensare?*

Resp. 1. Adultera tenetur, quantùm fieri potest citra famæ jacturam & vitæ periculum, procurare ne quid damni maritus & legitimi hæredes ratione prolis spuriæ patiantur. *Est communis sententia.* Quia si omnibus modis, quibus potest, non caveret damnum marito & hæredibus, iis inferret injuriam, cùm posuerit actionem injustam damni illativam. Hinc si habet bona propria, tenetur ex illis damna compensare. Si non habeat, tenetur rem familiarem diligentiùs administrare, de cultu corporis sui & sumptibus solitis propriis detrahere quantum potest, spectata conditione status, valetudine, &c. Item relinquere in morte solis legitimis tantùm ex bonis, de quibus liberè disponere potest; & secundùm multos religiosum statum spurio suadere, si ad eum idoneus videatur.

Resp. 2. Si hisce modis plenè potest damnum compensare, non tenetur revelare crimen suum: nam tunc nullum damnum inde sequitur legitimis hæredibus. Si vero non potest, nec judicat prudenter illud impeditum iri si detegat crimen suum, tunc nec tenetur aperire, quia imprudenter & frustra aperiret. Imò etiamsi judicaret posse averti damna hæredibus per illam revelationem, non tenetur crimen suum occultum revelare, cum periculo mortis vel gravis scandali, discordiarum, perpetui odii mariti, infamiæ totius familiæ, vel propriæ saltem publicæ si non sit suspecta, vel alterius mali multò gravioris, quàm sit damnum hæredum. *Est communis sententia.* Prob. 1. ex cap. 9. *de pænitent.* ubi Innocentius III. consultus de quadam muliere, quæ partum sibi supposuerat, ne bona mariti ad alios devolverentur, esset ne absolvenda, cùm crimen suo marito timeret detegere, respondet Pontifex: *Sicut mulieri quæ ignorante marito de adulterio prolem suscepit, quamvis id viro suo timeat confiteri, non est pænitentia deneganda: ita nec illi debet pænitentia denegari...... sed competens satisfactio per discretum Sacerdotem ei debet injungi.* Ergo non tenetur cum tali metu crimen detegere: si enim teneretur & nollet, non esset capax absolutionis. 1. Quia tunc maritus, & hæredes non sunt rationabiliter inviti; & tunc restitutio censetur moraliter impossibilis.

Si

Si tamen mulier sciret spurium esse valde bonum ac prudentem, & sibi fidem habiturum & hæreditatem cessurum, nec crimen ejus revelaturum, (quod vix & rarissimè præsumendum est) teneretur ei detegere. Quia infamia nocentis apud unum aut alterum postponenda est gravissimo innocentium damno, cujus est causa injusta; ut patet ex eo, quòd juxta communem sententiam liceat grave peccatum alterius occultum aperire tertio, ad avertendum grave damnum ei ab illo altero impendens.

In praxi tamen ordinariè non est obliganda adultera ad crimen suum aperiendum, sive marito, ob gravia mala inde obventura quæ ordinariè imminent; sive spurio: quia hæc revelatio est ordinariè inutilis ad avertendum damnum: nam filius, juxta communem sententiam, non tenetur credere matri juranti eum esse spurium, nisi id probet certis argumentis, ut si tempore conceptionis & ante & post ostendat maritum absentem fuisse, &c. Nam qui nascitur in conjugio legitimo, censetur esse legitimus, nisi contrarium ostendatur.

Nota. Quia dixi de adultera & filio spurio, dicenda sunt de filio supposititio, quem mulier supposuit ac finxit esse suum, ne hæreditas ad alios transeat: nam injuria his facta est, quæ eodem modo tolli, vel resarciri debet.

CAPUT IV.

De injuriis, contra famam & honorem per judicium temerarium, detractionem, calumniam, & contumeliam, & de necessaria restitutione. De susurratione dictum est tract. de peccatis cap. 7. art. 6.

Quæst. I. *Quale peccatum est judicium temerarium, item suspicio ac dubitatio temeraria?*

Nota 1. Dubitatio est suspensio intellectus inter assensum & dissensum. Suspicio est inclinatio, seu concitatio mentis ad assentiendum uni parti, sic tamen ut nondum absolutè ei assentiatur. Judicium est assensus mentis, qui si sit cum formidine oppositi, dicitur opinio; si sine tali formidine, vocatur judicium firmum. Hi actus sunt temerarii, quando sine sufficientibus indiciis, seu rationibus concipiuntur: nam si ex sufficientibus motivis, non sunt temerarii, ut si judices Petrum esse injustum, quia usuras exigit. Charitas tamen postulat, ut dum opus externum excusare non potes, excuses intentionem vel indeliberationem, si possis, aut totum Deo discutiendum relinquas. Porrò majora indicia requiruntur ad prudens judicium, quàm ad suspicionem, vel dubitationem, cùm plus sit judicari quam suspicari, vel dubitare.

Nota 2. Levia sunt indicia, quæ considerata facti & personæ qualitate, aliisque circumstantiis, ut loci, temporis, &c. non sufficiunt ad movendum

virum prudentem & bonum ad ſic dubitandum, ſuſpicandum, vel judicandum de proximo. Gravia autem ſunt, quæ omnibus illis conſideratis movere poſſunt probum & prudentem ad dubitandum, vel male opinandum, ſeu judicandum de proximo: Cùm enim hæc materia ſit moralis, non poteſt alio modo definiri quodnam ſit leve, quodnam grave indicium ſeu argumentum, quàm ex prudentis & boni viri judicio, ait Sylvius, tom. 3.

Reſp. 1. Temerarium de re gravi proximum infamante judicium etiam opinativum, quod cum plena advertentia concipitur, eſt mortale contra juſtitiam. *Ita omnes de judicio firmo, & communis eſt ſent. inter recentiores, teſte Delugo, de judicio etiam opinativo ac formidoloſo.* Prob. 1. Ex Matth. 7. *Nolite judicare, ut non judicemini. In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini: & in qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis.* Et, Ex Luc. 6. *Nolite judicare, & non judicabimini. Nolite condemnare, & non condemnabimini.* Et, Jac. 4. *Qui judicat fratrem ſuum, detrahit legi, & judicat legem.* Ubi generatim & indiſtinctè prohibetur graviter omne judicium temerarium, & proinde non ſolùm firmum, ſed etiam opinativum. 2. Quia per illud fit gravis injuria proximo. Nam graviter violatur jus quod habet, ne ſine ſufficienti cauſa judicetur malus aut vilis, & perdat bonam exiſtimationem apud alium; hocque homines moleſtiſſimè ferre ſolent. Quare eſt obligatio illud judicium ſtatim deponendi ut tollatur injuria. 3. *Ex hoc ipſo quod aliquis malam opinionem habet de alio ſine cauſa ſufficienti, indebite contemnit ipſum, & ideo injuriatur ei,* ait S. Thom. 2. 2. q. 60. art. 3. ad 2. *Itaque nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus: qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium.* 1. ad Cor. 4.

Dixi 1. *Temerarium. Nam judicium de perſonis, licèt quandoque ſit falſum, non tamen ſemper eſt peccatum, niſi quando eſt omnino temerarium,* ait S. Thom. quodlib. 12. art. 34. Proximus enim non habet jus, ut æſtimetur probus ab eo, cui crimen ejus ſufficienter cognitum eſt.

Dixi 2. *Cum plena advertentia:* nam poteſt eſſe veniale non ſolùm ob levitatem materiæ & temeritatis, ſed etiam ob defectum plenæ advertentiæ. Imò nullum eſt, ſi ſit ex ſola intellectus promptitudine absque ullo deliberato voluntatis conſenſu conceptum. Sed ubi primùm advertis te ſic male judicare, peccas perſeverando in eo judicio, utpote mortali, poſita plena advertentia cum gravitate materiæ.

Porrò ad temeritatem mortalem non requiritur advertentia actualis ad inſufficientiam indiciorum ſeu motivorum, ſi mala præoccupatio, voluntaria paſſio, invidia vel odium ſit cauſa præcipitationis judicii & defectus advertentiæ actualis: nam tunc temeritas illa eſt ſufficienter voluntaria in cauſa, nempe in mala affectione, & inadvertentia inſufficientiæ indiciorum eſt vincibilis ac culpabilis.

Reſp. 2. Suſpicio & dubitatio voluntariæ graviter temerariæ in re valde

gravi,

gravi, & cum advertentia plena, ſunt peccata mortalia ſaltem ſi ex pravo affectu & malevolentia naſcantur. *Ita Delugo, Leſſius, & alii multi.* Quia 1. ad Tim. 6. inter gravia peccata numerantur *ſuſpiciones malæ.* Et, ex 1. ad Cor. 13. *Charitas non cogitat malum.* Quem locum ſic explicat S. Chryſoſtomus, hom. 33. *Non modo nihil malè comparat contra illum qui diligitur, ſed ne ſuſpicatur quidem.* 2. Ex S. Auguſt. epiſt. 137. *Ne malevolo animo de ſervis Dei falſa ſuſpicando pereatis, illud apoſtolicum recordamini: Nolite ante tempus judicare.* 3. Tunc fit gravis injuria proximo: nam quiſque habet jus ne quiſquam de ipſo ſine ſufficienti cauſa malè opinetur, ſuſpicetur, & de ſua probitate dubitat, illudque jus graviter violatur in re valde gravi. Et nullus eſt prudens, qui non putet gravem ſibi injuriam fieri, indeque gravem moleſtiam ſentiat; nec eum qui ita de ſe ſuſpicaretur, haberet in numero ſuorum amicorum. Imò in dubitatione illa continetur judicium: nam qui ſic cum plena deliberatione dubitat, non ſolùm ſuſpendit aſſenſum, ſed etiam judicat ambiguam eſſe probitatem proximi, nec eum poſſe prudenter judicari probum.

Quare cum S. Aug. tract. 90. in Joann. ait ſuſpiciones temerarias ad tentationem humanam pertinere, ſine qua duci non poteſt iſta vita; & S. Thom. quæſt. 60. art. 3. dicit dubitationem temerariam eſſe venialem; intelligi debent de repentinis nondum ſatis deliberatis, vel leviter temerariis, & ex humano errore non ex malevolentia conceptis. Et ideo multi docent peccare ſolùm venialiter eum, qui de gravi malo proximi ſuſpicatur, vel dubitat ex ſolo errore intellectus, quo apprehendit indicia, ob quæ ſuſpicatur, tanquam ſufficientia ad ſuſpicandum, paratus ſuſpicionem deponere, ubi meliùs adverterit: tum quia temeritas illa non eſt omnino voluntaria, cùm non ex malitia, ſed ex ſolo humano errore & fragilitate ſuſpicetur: tum quia indicia propter quæ ſuſpicatur, non carent omni veriſimilitudine ad ſuſpicandum: quando enim ſuſpicio non eſt ex malevolentia, ſed ex ſolo humano errore, indicia non carent omni probabilitate.

Obſerva 1. Quando timorati, præſertim ſcrupuloſi, inquit Sylvius, ejusmodi ſiniſtras cogitationes de proximis patiuntur, & dubitant an lethaliter peccaverint; rogandi ſunt, an ſi tunc advertiſſent illud eſſe judicium temerarium & peccatum, deliberatè voluiſſent conſentire? Si enim negativè reſpondeant, cenſendi ſunt non peccaſſe mortaliter, quia vel nullus adfuit voluntatis conſenſus, vel non fuit plenè deliberatus. Quare regula etiam locum habet in timoratis, qui vel contra fidem, vel contra caſtitatem tentationes & varias cogitationes patiuntur, quibus nullo modo conſentire vellent, ſi eas plenè adverterent.

Obſerva 2. Materia, quæ in detractione ad mortale ſufficit, hìc quoque ſufficit. Hinc materia gravis cenſetur non ſolum peccatum mortale, ſed etiam habitus peccati venialis, ſpectatis ſtatu, fama & qualitate per-

ſonæ; vel defectus inculpabilis, ſed infamans, ſeu unde quis notabiliter viléſcit in animo judicantis, vel in contemptum adducitur, ut eſſe fatuum, ſpurium, &c. Ergo mortaliter peccas, ſi temerè judices, vel ſuſpiceris Religioſum habere conſuetudinem mentiendi, eſſe vanum, regulas ſuas negligere, orationi non vacare, &c. aliquem eſſe fatuum, & officio ac honore indignum, &c.

Obſerva 3. Quamvis certum ſit opus, ab aliquo factum, eſſe mortale ex genere ſuo, non ideo tamen potes judicare proximum certò peccaſſe mortaliter. Quia poteſt excuſari coram Deo, ob imperfectam deliberationem, vel inconſiderationem aut ignorantiam invincibilem. Item incertis rumoribus de proximi crimine vel malo infamante fides nulla adhibenda eſt; nam rumores incerti non poſſunt fundare judicium prudens. Denique ſemper extra neceſſitatem animus à dubitatione, ſuſpicione & judicio de peccatis alienis cohibendus eſt, ut vitetur periculum temere judicandi, vel ſuſpicandi cum injuria proximi. *Etiamſi perperam actum quidem deprehendas; nec ſic judices proximum: magis autem excuſa intentionem ſi opus non potes, putà ignorantiam, putà ſubreptionem,* ait S. Bernardus, ſerm. 40. in Cantic.

Sed hìc quæri poteſt utrùm dubia ſunt in meliorem partem interpretanda?

Reſp. 1. Dubia de perſonis ad bonam, vel malam exiſtimationem pertinentia, ſunt in meliorem partem interpretanda. *Eſt communis ſententia.* Prob. 1. Ex S. Auguſt. l. 2. de ſermone Domini in monte, cap. 18. *Nolite judicare ut non judicemini, &c. Hoc loco nihil aliud nobis præcipi exiſtimo, niſi ut ea facta, quæ dubium eſt quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur ..... de quibus temerarium eſt judicare, maximè ut condemnemus.* 2. Ex S. Thom. 2. 2. quæſt. 60. art. 4. *Ex hoc ipſo quòd aliquis habet malam opinionem de alio absque ſufficienti cauſa, injuriatur ei & contemnit ipſum. Nullus autem debet alium contemnere, vel nocumentum quodcumque inferre absque cauſa cogente, & ideo ubi non apparent manifeſta indicia de malitia alicujus, debemus eum ut bonum habere, in meliorem partem interpretando quod dubium eſt.* 3. Quia maximè cavendum eſt, ne fiat injuria proximo, & de poſſeſſione bonæ famæ injuſtè dejiciatur.

Sic autem hæc dubia in meliorem partem ſunt interpretanda, 1. Negativè, ita ut in dubio etiam poſitivo nunquam judices, opineris, vel ſuſpiceris proximum eſſe improbum, vel peccaſſe graviter: alioqui peccares contra juſtitiam, inferendum malum proximo ſine ſufficienti & juſta cauſa: quisque enim jus ſtrictum habet, ne ei malum ſine juſta cauſa inferatur: haberi autem improbum eſt malum proximi grave, utpote per ſe concitativum gravis moleſtiæ. Et dubium etiam poſitivum non eſt ſufficiens nec juſta cauſa judicandi proximum peccaſſe: incertum enim crimen non eſt ſufficiens & juſta cauſa eum privandi bona æſtimatione, quam poſſidet.

2. Poſitivè practicè, hoc eſt, ut in praxi & vitæ civilis uſu, ubi de cautela

tela non agitur, affectu interno, & externo modo agendi proximus tractetur tanquam si revera esset probus, ei præstando consueta honoris & urbanitatis officia, perinde ac si nullum esset de ejus probitate dubium. Nam illis proximum ob dubium exortum privare iniquum esset, & contra has regulas charitatis: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis.* Item quoties pravus in proximum animi motus vincendus est, aut vis hic & nunc statuere apud te quo loco sit habendus, aut periculum est ne bona opinio de eo à te concepta minuatur, si judicium suspendas; tunc judicare debes positivè eum habendum ut virum probum, nec ob dubium exortum bonam de eo opinionem minuendam esse.

Dixi, *de personis.* Nam dubia de rebus, putà an contractus talis sit licitus necne, non sunt in meliorem partem interpretanda, sed suis momentis æstimanda. Quia tunc id unum agitur, ut cognoscatur veritas, & vitetur illicitum, nec timendum ne cuiquam inferatur injuria; & ex eo nihil boni, vel mali accrescit rei.

Resp. 2. Cùm agitur de damno vitando, vel remedio adhibendo, dum non constat de probitate proximi, ex communi sententia licet sibi & aliis consulere, & eam cautionem adhibere, quam prudentia dictaret adhibendam, supposito quòd esset malus, non tamen de eo malè judicando aut suspicando. Quia tunc nemini infertur injuria, vel damnum: licitum est autem sibi & proximo sine cujusquam injuria providere. Hinc non peccas dum excipiendo ignotum in ædes tuas, ita caves rebus tuis, ac si dubia esset hominis probitas.

Quæst. II. *Quid est Detractio, Contumelia, & Calumnia?*

Nota. Fama est existimatio bona de aliquo, qua putatur bonus, & habilis ad aliquem bonum usum: Sive est existimatio, seu opinio excellentiæ alterius. Honor est testificatio excellentiæ alterius animo conceptæ. Excellentia autem, quam spectat fama & honor, consistit primariò in virtute ac sapientia, earumque functionibus, quæ homines verè laudabiles reddunt: secundariò autem in aliis perfectionibus, ut sunt ingenium, doctrina, nobilitas, item quoad honorem: potestas sive ecclesiastica, sive sæcularis, dignitas principii, quæ inest parentibus, &c. Imò id quòd singularem quemdam ad has perfectiones ordinem habet, vel ut instrumentum virtutis, vel ut effectus, est etiam ratio honorandi, ut nobilitas quæ ex præclarè gestis orta est.

Hinc fama & honor inter se differunt, cùm fama sit opinio de excellentia alterius, honor verò externa testificatio nostræ opinionis de excellentia alterius.

Resp. 1. Detractio est injusta ademptio seu læsio, vel imminutio bonæ famæ alterius in ejus absentia. Nam si quis coram altero famæ ipsius detrahat; jam non erit simplex detractio, sed etiam contumelia, qua coram violatur honor alterius.

Et S. Thoma fieri potest detractio octo modis. 1. Falsum crimen vel defe-

defectum imponendo. 2. Verum amplificando. 3. Occultum detegendo. 4. Sinistrè interpretando factum alterius. 5. Rectè facta vel dotes alterius negando. 6. Illa extenuando. 7. Silendo ubi silentium æquivalet confessioni defectus proximi, ut quando ex silentio intelligi facilè potest alium vel non esse laude dignum, vel non tanta, vel habere aliquem defectum. 8. Simulatè vel remissè aut frigidè laudando, juxta hos versus.

Imponens, augens, manifestans, in mala vertens,
Qui negat, aut reticet, minuit, laudatve remissè.

Resp. 2. Calumnia est falsi criminis aut defectus impositio. Unde est species detractionis omnium gravissima ex genere suo, cùm superaddat detractioni genericè sumptæ mendacium perniciosum.

Resp. 3. Contumelia est injusta inhonoratio personæ præsentis, seu læsio honoris alterius sine justa causa & authoritate coram eo facta, sive dictis, sive factis: ut crimen, vel defectum vel malum pœnæ alteri præsenti objiciendo ex animo illum inhonorandi; vel ejus imaginem conculcando, ipsum percutiendo, repræsentando aliquid quod honorem illius lædat, ei maledicendo, conviciando, illum illudendo, irridendo, &c. quod est ex genere suo mortale; cùm hoc sit per se dissolutivum amicitiæ, juxta illud, Eccli. 22. *Qui convitiatur amico, dissolvit amicitiam.*

Quæst. III. *An & quando detractio, calumnia, & contumelia sunt peccata mortalia?*

Resp. 1. Hæc tria sunt ex genere suo mortalia contra justitiam. *Ita omnes.* Nam 1. ad Rom. 13. detractores & contumeliosi dicuntur esse digni morte. 2. Per detractionem & calumniam proximus injustè læditur in fama, per contumeliam in honore: quæ sunt bona præstantiora divitiis, & ad quæ proximus jus habet. Quare hæc tria sunt peccata graviora furto, quod ex genere suo mortale est: nam (ut ait S. Thom. 2. 2. quæst. 73. art. 3.) *Peccata quæ committuntur in proximum, sunt pensanda per se secundùm nocumenta, quæ proximo inferuntur. Tantò autem est majus nocumento, quantò majus bonum demitur.*

Dixi, *ex genere suo*: nam possunt esse venialis culpa, 1. Ob defectum sufficientis advertentiæ. 2. Ob levitatem materiæ, ut si narretur levis aliqua alterius imperfectio. Plures tamen ejusdem defectus levis alteri detegere, potest esse mortale: quia possunt tandem collecti lædere graviter bonam existimationem illius. Item *cùm peccatum convitii, vel contumeliæ, ex animo dicentis dependeat* (inquit S. Thom. quæst. 72. art. 2. ad 3.) *potest contingere quòd sit peccatum veniale, si sit leve convitium, non multùm hominem dehonestans, & proferatur ex aliqua animi levitate, vel ex levi ira absque firmo proposito aliquem dehonestandi, putà cùm aliquis intendit aliquem per hujusmodi verbum leviter contristare.* Porrò, ad 2. ait: *Sicut licitum est aliquem verberare, vel in rebus damnificare causa disciplinæ, ita etiam causa disciplinæ potest aliquis alteri, quem debet corrigere,*

gere, verbum aliquod convitiosum dicere, & hoc modo Dominus discipulos vocavit stultos, & Apostolus Galatas insensatos. Et ita excusari possunt plura verba contumeliosa parentum in filios, & dominorum in servos. Rarò tamen adhibenda sunt verba contumeliosa in correptionibus; quia sæpe potiùs exacerbant quàm emendent, & subditus facilè putat ea potiùs ex aliqua animi passione, quàm ex charitate proficisci.

Resp. 2. Detractio omnis, licèt fiat solùm ex quadam animi levitate, vel loquacitate, & sine intentione lædendi proximum, est ex genere suo mortalis culpa contra justitiam. *Prob.* 1. Ex 1. ad Cor. 6. *Neque fures ...... neque maledici regnum Dei possidebunt.* Et, Jacob. 4. *Nolite detrahere alterutrum. Qui detrahit fratri....... detrahit legi, & judicat legem.* Hinc illud Prov. 4. *Remove à te os pravum, & detrahentia labia sint procul à te.* 2. Quia injusta ac voluntaria læsio famæ proximi est gravius peccatum quàm furtum; nam per eam aufertur fama, quæ est bonum majus divitiis, quæ per furtum auferuntur, juxta illud, Prov. 22. *Melius est nomen bonum quàm divitiæ multæ.* Sed detractio facta ex mera loquacitate & sine animo lædendi proximum, est læsio famæ proximi injusta, ut patet: nam proximus habet jus ne ejus fama lædatur ex quocumque fine ac modo; & est etiam voluntaria saltem indirectè & implicitè, cùm voluntariè dicantur ea, ex quibus per se sequitur læsio famæ proximi: ad mortale autem sufficit voluntarium indirectum. *Si autem proferat ex animi levitate, vel propter causam aliquam non necessariam, non est peccatum mortale, nisi fortè verbum quod dicitur, sit adeo grave, quod notabiliter famam alicujus lædat; & præcipue in his quæ pertinent ad honestatem vitæ: quia hoc ex ipso genere verborum habet rationem peccati mortalis*, ait S. Thom. 2.2. quæst. 73. art. 2. Unde tum est obligatio restituendi, ex cap. ult. de injur. *Nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere vel jacturam.* ibid. *Eliminemus igitur omnem ex ore nostro detractionem, scientes quòd etsi cinerem comedamus, nulla nobis asperæ vitæ hujus utilitas proderit, nisi à detractione abstineamus*, ait S. Chrysost. hom. 3. ad Popul.

Idem dic de contumelia, qua notabiliter honor proximi læditur, etiam si sine animo lædendi proferatur; quia semper est mortale voluntariè etiam indirectè inferre sine justa causa damnum notabile proximo, ex quovis motivo. Infertur autem voluntariè damnum grave in honore, quoties profertur aliquid quod prævidetur, vel prævideri potest aptum esse ad lædendum notabiliter honorem, & contristandum graviter proximum.

Cæterùm detractio, quæ fit per libellum famosum, pejor est, cæteris paribus, quàm quæ voce fit; quia infamia ad plurimos permanet, & vix potest aboleri. Unde morte punitur, & qui talem libellum spargit, & qui inventum vulgavit, l. unic. Cod. *de famos. libell.* Jure etiam canonico gravissimè prohibetur, tum causa 5. q. 1. tum in Bullis Pii V. & Greg. XIII. Item pejor est, si fiat in aliquam communitatem, capitulum, ordinem reli-

giosum: quia plures læduntur in fama, & ita damnum majus est.

Resp. 3. Ex communi sententia, detractio & contumelia sunt culpa mortalis, quoties sine justa causa graviter læditur fama, vel honor proximi, licèt absque animo graviter lædendi: nam mortale est notabile damnum sine justa causa inferre proximo. Venialis verò, si non graviter lædatur; nam levitas damni excusat à mortali: nisi fiat ex intentione graviter nocendi, vel prævideatur gravem dolorem concitatura proximo: nam sine justa causa & authoritate graviter nocere, vel gravem mœrorem creare proximo est mortalis culpa, cùm sit grave malum inferre proximo.

Graviter autem vel leviter læditur fama vel honor pro gravitate, vel levitate materiæ, spectatis omnibus circumstantiis, præsertim personæ læsæ. Nam gravitas vel levitas materiæ hic præcipuè spectanda est, relatè ad personam læsam, & ejus famam: fieri enim potest ut quod respectu unius est materia levis, sit gravis respectu alterius, si sit persona magnæ authoritatis & famæ valde integræ, aut quæ obligetur ad majorem vitæ sanctitatem; ut si de puero vel vili famulo dicas quòd sæpè mentiatur, censetur leve: at si hoc dicas de Episcopo, Sacerdote, Religioso bonæ famæ, vel laico honorato, est grave, nam per hoc graviter læditur fama illorum, cùm ii qui mentiri consueverunt, parvi fiant, præsertim si ex statu, munere, officio, cæteris virtute præstare debeant. Regula ergo universalis, inquit Delugo, ad gravitatem detractionis desumenda est ex circumstantiis personæ, defectus qui narratur, existimationis quam persona illa apud homines habet, & similibus, ex quibus si grave detrimentum, prudentis arbitrio, famæ infertur, detractio erit gravis: sin minùs, erit levis.

Item contumelia in se levis, potest esse gravis respectu personæ, cui infertur, ut si sit superior, pater, &c. Imò semper mortalis est quoties fit ex animo graviter dedecorandi vel contristandi proximum: nam sola voluntas gravis mali proximo creandi sine justa causa est mortalis. Econtra si convicium absolutè ac in se grave sit, sed propter vilem personarum conditionem, aut morem patrium loquendi, grave esse non censeatur, veniale esse docent multi, qui mortalis non damnant pueros, mulierculas ac viros infimæ sortis, cum certis conviciis ac contumeliis apud plebeios usitatis se lacessunt: quia honor vilium personarum his injuriis non censetur graviter lædi, nec his fides adhibetur. Excipe nisi sit intentio graviter lædendi vel contristandi, nam hæc mortalis est.

Hinc 1. mortaliter peccat qui detrahit cum animo notabiliter lædendi famam proximi, vel absque tali animo eam notabiliter lædit, aut dat causam talis læsionis, advertens, vel advertere debens probabiliter ex eo dicto, vel facto tale damnum inferri. *Navarr.*

2. Narratio defectus venialis plerumque est solùm venialis; quia non solet graviter lædere famam proximi, cùm etiam justi sine culpa veniali non vivant. *In multis enim offendimus omnes,*

Jacob.

Jacob. 3. Est tamen mortale dicere de quibusdam personis in munere, vel statu majorem perfectionem exigente constitutis, verbi gr. Episcopo, Religioso, & quòd habeat consuetudinem alicujus peccati venialis, verbi gratia, quòd sæpe plus justo bibat, sit vanus, &c. Nam in talibus id censetur magni momenti, & eorum fama multùm inde imminuitur, & ideo despiciuntur.

3. Quamvis possit esse solùm veniale referre, aut exprobrare defectus naturales & involuntarios, ut ingenii, corporis, fortunæ, cùm hi defectus non sint culpabiles; tamen mortale est, si fama vel honor inde graviter lædatur, vel si proximus graviter contemnendus sit viliorque apud alios reddatur, ut si extra casus exceptos de viro honorato, qui habetur nobilis, dicas esse ignobilem, ejus parentes pœnam infamantem subiisse; item si inde grave damnum alteri sequatur, vel si in faciem exprobretur conviciandi causa, etiam vili personæ, quæ gravem inde mœrorem patiatur. Nam mortale est sine justa causa contristare graviter proximum, vel grave damnum ei ferre. Ideo per se mortale est narrare defectum occultum natalium, v. gr. si dicas de aliquo eum esse illegitimum: nam hoc vilitat hominem, idque molestiùs ferre solent homines, quàm si de illis referatur grave peccatum.

4. Ex *Navarro*, detractio, quæ generalibus nominibus vitiorum tam mortalia quàm venialia comprehendentibus fit, ut si dicas aliquem esse avarum, iracundum, &c. mortalis est, quando cum damno notabili, aut magno ejus periculo fit, aut coram talibus, qui probabiliter existimari possunt tam maculas mortales quàm veniales concepturi; nisi de solis venialibus vel de sola naturæ propensione verba fieri admoneatur: nam alioqui graviter læditur fama.

5. Peccat mortaliter, qui nullum defectum in particulari de proximo detegit, sed solùm in genere dicit se de illo aliquid scire, quod nemo de illo facilè suspicaretur, vel quod illum magno pudore afficeret si diceretur; item si dicas illum non esse eum, qui communiter habetur, &c. Tunc enim graviter læditur fama proximi, & sæpe graviùs, quàm si gravis ejus defectus nominatim detegeretur: nam ex hoc obscuro loquendi modo grave aliquid, imò sæpè longè deteriora latere auditores intelligunt, vel suspicantur, quam forte reipsa sint.

6. Quando ratione condititionis personæ, peccatum aliquod mortale non censetur notabiliter lædere famam, illius revelatio non est mortalis: ut si de milite narres eum duellum commisisse; vel referas ea delicta de personis quas scis se de illis publicè jactare.

7. Irrisio, quæ est species contumeliæ, mortalis est quoties fit ex animo graviter confundendi proximum, vel exprobratur sine causa justa grave peccatum, aut defectus infamis, vel derisus graviter contristatur aut contemnitur: nam tunc ei grave malum infertur sine causa justa. *Aliquem illudere vel irridere est eum omnino parvipendere, & eum tam vilem æstimare, ut de ejus malo non sit curandum, sed sit quasi pro ludo habendum.*

Et sic derisio est peccatum mortale........ & tantò gravius, quantò major reverentia debetur personæ quæ illuditur, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 75. art. 2.

Resp. 4. Est mortale detegere alicujus crimen occultum grave non nominando personam, sed solùm communitatem ex qua est, quando communitas inde gravem infamiam passura est, ut monasterium, capitulum, &c. Item si de aliqua communitate in genere detrahas, v. gr. si dicas de communitate religiosa nullam ibi esse disciplinam, aut de civitate eam esse plenam adulteris, usurariis, &c. graviter peccas, nisi hæc infamia sit publica ubi hoc dicis. Quia tunc gravis infamia injustè infertur illi communitati, & sic manet obligatio eam reparandi. Nam quamvis congregatio regularium reipsa non maculetur ex unius hominis nequitia, sicut nec Apostolorum collegium ex scelere Judæ; maculatur tamen ejus fama apud homines præsertim simplices & imperfectos.

Resp. 5. Est mortale detrahere in re gravi apud unicam personam & sub secreto, licèt putetur non revelatura. *Est communis sententia, teste Delugo.* Quia tunc injustè infertur proximo grave damnum ablatione bonæ existimationis apud alium, ut patet in judicio temerario, quo quis apud se unum spoliat alterum bona existimatione; perinde enim proximo nocetur, sive in propria, sive in aliena mente ingeneretur de eo prava opinio. Et verò diffamatio apud unicum est res per se concitativa gravis molestiæ ac doloris, ut patet ex difficultate, quam ordinariè homo habet in aperiendo crimine soli confessario, quamvis sciat hoc sibi salutare esse. Unde vix est vir honestus, qui naturaliter non ferat molestiùs bonæ famæ amissionem apud unum virum gravem, quàm jacturam summæ notabilis pecuniæ.

Resp. 6. Est mortale imponere alteri culpas, veniales falsas, vel veras sed occultas detegere; aut defectus naturales falsos, quando inde patitur damnum notabile, vel impeditur à consecutione boni notabilis, vel officii aut beneficii quo dignus est, si hoc prævideri potest, aut eo animo deteguntur; & est obligatio hæc damna cum fama restituendi, ex cap. ult. *de injur.* Quia tunc injustè datur causa damni gravis & jactura boni notabilis. Sic Navarrus ait se nosse virum insignitum & probum ab adipiscendo egregio quodam munere impeditum per culpas veniales vanitatis & iracundiæ falsò ei impositas.

Quæst. IV. *An contumelia & detractio differant specie?*

Resp. Affirm. Quia per illas proximus diverso modo & in diversis specie bonis injustè læditur. Imò peccata contumeliæ possunt inter se specie differre, sicut & peccata detractionis, pro diversitate specifica objectorum: sic injusta revelatio adulterii specie differt ab injusta manifestatione furti. Unde qui uno sermone de eodem dicit eum commisisse furtum, adulterium, & homicidium, triplex specie peccatum detractionis admittit; & qui eundem contumeliosè compellat furem, adulterum & homicidam, tria peccata contumeliæ admittit specie distincta. *Azor.* Nam peccata sumunt speciem

ab

ab objecto; unde ſpecie diverſa ſunt ſi habeant objecta ſpecie moraliter diverſa.

Quæſt. V. *An & quando auditor detractoris peccat mortaliter?*

Reſp. 1. Hortari, incitare alterum ad inchoandam, vel continuandam gravem detractionem, v. gr. approbando exteriùs dicta, addendo de ſuo, item ſcienter præbendo occaſionem detrahendi, v.gr. interrogando de aliorum defectibus, ſignificando id ſibi gratum fore, &c. ex communi ſententia, eſt mortale tum contra charitatem ratione ſcandali, & inductionis ad peccatum; tum contra juſtitiam. Quia talis eſt cauſa moralis detractionis injuſtæ, aut ſaltem ei moraliter cooperatur, & ſic tenetur ad reſtitutionem in defectum detractoris. *Si aliquis detractiones audiat abſque reſiſtentia, videtur detractori conſentire: unde fit particeps peccati ejus. Et ſi quidem inducat eum ad detrahendum, vel ſaltem placeat ei detractio propter odium ejus cui detrahitur; non minùs peccat quàm detrahens, & quandoque magis. Unde Bernardus dicit, detrahere, aut detrahentem audire, quid horum damnabilius ſit, non facilè dixerim*, ait S. Thom. 2. 2. quæſt. 72. art. 4.

Reſp. 2. Auditor, qui lætatur detractione gravi, licèt non inducat ad detrahendum, nec incitet ad continuandum, nec exterius ſibi placere ſignificet, ex communi ſententia peccat mortaliter tum contra charitatem, quia lætatur gravi damno proximi; tum affectu contra juſtitiam, quia gaudet de actu injuſto: nam *digni ſunt morte non ſolùm qui mala faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus*, ad Rom. 1. Non tenetur tamen ad reſtitutionem, quia non eſt cauſa damni; peccatum enim contra juſtitiam non parit obligationem reſtitutionis, niſi ex eo ſecutum ſit damnum. Equidem tenebatur illud impedire, ſed ſolùm ex charitate, non ex officio, ut ſuppono.

Reſp. 3. Auditor detractionis gravis, licèt ad eam non inducat, nec ea lætetur, nec libenter audiat ex curioſitate, ſecundùm communem ſententiam peccat mortaliter contra charitatem, non impediendo dum impediri poteſt, aut non obſiſtendo, niſi prudenter putet monitionem ſuam inutilem fore, aut metuat grave aliquod damnum; perinde ac non impediens furem bona proximi auferentem, cùm poteſt impedire. Quia ſecundùm omnes, teſte Delugo, ex lege charitatis quiſque graviter tenetur impedire grave damnum, ſi ſine gravi incommodo, ſeu damno proprio poteſt: nam quiſque ex charitate tenetur amare proximum ſicut ſeipſum, & ei facere quod ſibi rationabiliter fieri vellet in ſimili caſu. Hinc illud, Eccli. 28. *Linguam nequam noli audire.* Et illud Prov. 24. *Cum detractoribus non commiſcearis; quoniam repentè conſurget perditio eorum: & ruinam utriuſque quis novit?* Imò juxta Delugo, ſi damnum proximi ſit graviſſimum & irreparabile, teneris impedire cum aliquo gravi tuo incommodo.

Porrò cùm auditor detractioni non poteſt reſiſtere, tenetur tamen, ſaltem ſi commodè poteſt, diſcedere, vel ſermonem aliò avertere, vel faciem triſtiorem oſtendere. Nam hoc pacto impeditur continuatio detractionis, aut ſaltem minuitur detractoris

fervor, ex Prov. 25. *Ventus Aquilo dissipat pluvias, & facies tristis linguam detrahentem.* Et tunc saltem est tacita improbati peccati, & virtualis correptio. Tenetur autem quisque damnum proximi, & offensam Dei impedire, quantùm moraliter potest.

Resp. 4. Dum proximo infertur calumnia, cujus falsitatem nosti, teneris ejus falsitatem aperire, ac probare quantùm potes. Quia ex charitate teneris impedire grave damnum proximi, quando sine gravi tuo incommodo potes. Quòd si tuum silentium in talibus circumstantiis æquivaleat tacitæ confessioni delicti, seu defectus falsò impositi proximo, ut fit dum ille est tibi notissimus, & tamen ejus innocentiam non pandis, peccas contra justitiam. Nam tunc moraliter censeris consentire & fateri rem ita esse ut refertur; & ita facis contra jus quod proximus habet, ne ullo modo, etiam tacitè, approbetur & confirmetur calumnia sibi illata; estque tunc tacita calumnia, seu calumniæ confirmatio & approbatio contra justitiam, obligans ad restitutionem. Sic si quis Romæ de tuo concive tibi notissimo coram te dicat eum esse ignobilem, spurium, injustum, &c. & ipse contrarium sciens taceas, eo ipso videris consentire, & fateri ita esse. *Delugo.*

Resp. 5. Si superior subditum detrahentem famæ alterius etiam non subditi, non impediat nec coërceat, peccat contra justitiam, & tenetur ad restitutionem famæ, in defectum subditi. *Ita Lessius, Delugo, & alii.* Quia superior tenetur ex officio, ideóque ex justitia subditos suos corrigere, à peccato cohibere & impedire ne alios injustè lædant, unde si non impedit cùm potest, meritò censetur causa injusta damni. Quòd si subditus absente superiore detrahat, tunc superior ex officio tenetur cogere subditum ut restituat famam; nam tenetur ex officio compellere subditum ne perseveret in injuria alteri inferenda: perseverat autem in injuria, eamque continuat subditus, qui non restituit famam à se læsam, cùm potest. Hinc pater, dominus, prælatus, &c. tenentur ex justitia impedire detractiones, & cogere subditos detrahentes ad restitutionem.

Dixi etiam *Prælatus*, seu superior regularium; quia prælatus est etiam caput politicum suorum subditorum: quare tenetur eos gubernare, etiam in ordine ad bonum commune aliorum civium, sicut dominus tenetur gubernare suos servos, & curare ne inferant damna aliis civibus. Ei enim, qui est caput politicum, tribuuntur & imputantur damna à subditis illata, si non impediat. *Ita Delugo.* Et à fortiori quivis superior ac prælatus tenetur ex justitia impedire subditum detrahentē alteri suo subdito: nam ex officio & justitia tenetur ab omni damno subditos suos tueri, si possit: quia non solùm est rector suorum subditorum, sed etiam judex & custos, qui ex suo munere, ideóque ex justitia tenetur impedire damna suorum subditorum.

Nota. Jure naturali non licet librum famam proximi lædentem, & crimina vera sed occulta sine causâ justa pandentem legere, perinde ac audire

detra-

detractionem: nam crimini authoris libri quodam modo consentit, aut cooperatur lector, ut auditor detractioni. Præterea quisque rationabiliter vellet ut liber contra ejus famam injustè scriptus, à nemine legeretur.

Quæst. VI. *An audita, lecta vel alia quælibet referens absque asseveratione peccat?*

Resp. 1. Qui audita vel lecta refert eo modo, vel nominatis iis authoribus, ut audientes meritò possint induci ad opinandum, vel suspicandum grave malum de proximo, peccat mortaliter contra justitiam, & tenetur ad restitutionem. Quia est causa injusta gravis damni seu mali proximi, nempe malæ opinionis, vel suspicionis: nam dat aliis sufficientem causam malè opinandi, hoc ipso quòd eo modo refert audita, ut alii meritò inducantur ad malè opinandum.

Resp. 2. Qui audita refert sine causa coram iis, quos probabile est credituros ex sola levitate vel malitia, quamvis non eo modo referat ut meritò credi possent, peccat moraliter, non solùm contra charitatem, ex qua quisque tenetur impedire malum proximi saltem cum facilè potest, sed etiam contra justitiam; & sic tenetur ad restitutionem, saltem si non sint publica. Nam rectè censetur causa injusta gravis damni, cùm sine justa causa ponat id, ex quo probabiliter prævidet secuturum grave damnum proximi; & proximus habet jus, ne in tali circumstantia, seu cum suæ infamiæ periculo audita referantur.

Præterea talis est causa: ut alii peccatum proximi norint, ideoque est causa, ut fama alterius apud tales amittatur. Idem dic, si ex ejus narratione gravis mali suspicio auditoribus verisimiliter suboritura sit, ut vulgò saltem accidit, ob infirmitatem hominum, qui faciliùs mala quàm bona de proximo opinantur. Talis enim suspicio est grave malum saltem respectu personæ honestæ.

Resp. 3. Qui audita refert eo modo, & in iis circumstantiis, ubi constat auditores non esse credituros, nec ullum esse periculum infamiæ, neque malæ suspicionis, aut dubitationis de probitate proximi (quod rarò contingit,) non peccat mortaliter, imò nec venialiter, si adsit justa causa referendi, quia tunc nullum damnum nec periculum damni creat.

Quæst. VII. *An crimen proximi quod publicum est in aliquo loco, licet detegere in alio, ubi ignoratur, vel in eodem?*

Nota 1. Crimen dicitur publicum seu notorium tripliciter. 1. Publicitate juris, dum de eo constat per publicam judicis sententiam, vel per confessionem rei, aut convictionem in judicio, seu legitimum testium testimonium. 2. Publicitate facti, cùm in loco publico coram multis patratum est, ita ut nulla tergiversatione cælari possit, nec ullo juris suffragio excusari. 3. Publicitate famæ, quando fama criminis ex sufficientibus indiciis orta pervenit ad majorem partem communitatis, vel ad tot personas de communitate, ut spectatis circumstantiis, impossibile sit moraliter, quin perveniat ad notitiam majoris partis communitatis, seu civitatis, pagi, parœciæ, collegii, vel monasterii.

Nota

Nota 2. Crimen notum majori parti unius communitatis particularis, v. gr. collegii, monasterii, non censetur publicum absolutè & respectu omnium, sed solùm respectivè ad illam communitatem, v. gr. collegium, monasterium, &c. Quare si notum sit solùm collegio, monasterio, non censetur publicum extra illud, nec sine injustitia potest narrari iis qui non sunt de illo. Quia talis publicitas non est absoluta, sed restricta ad illos cum quibus monasterium communicat in regula & regimine. Sic peccata solùm publica inter domesticos non possunt narrari iis, qui non sunt de familia. Item peccata publica in religione aliqua non possunt revelari externis: nam religiosus infamis tantùm apud suos, retinet jus ad famam apud externos. Item si in vicinia dumtaxat notum sit crimen, est contra justitiam illud revelare aliis partibus amplæ civitatis, vel locis in quibus criminosus famam hactenus illæsam retinet. Ita Layman dicens hanc esse communem doctrinam.

Resp. 1. Ex communi sententia, non est contra justitiam revelare in quovis loco crimen alicubi notum per sententiam judicis publicè denuntiatam, in qua nominetur reus. Quia per hanc sententiam reus privatur jure ad famam pro omni loco: nam judex habet jus spoliandi absolutè reum fama, sicut & vita, in vindictam publicam criminis, & reipsa spoliare intendit, quando eum publicè condemnat, ut cæteris ubique sit in exemplum & terrorem; datque omnibus facultatem illud divulgandi: & ideo nocentes puniuntur in media luce & coram populo.

Delictum tamen in una religione publicum etiam per sententiam judicis regularis, injustè extra eam revelaretur. Quia ex mente ferentis sententiam ipsa non est lata pro publica notitia aliorum, sed solùm pro privata suorum subditorum, alioqui bono communi religionis perniciosa esset.

Resp. 2. Est mortale contra charitatem crimen alterius alicubi publicum, etiam per sententiam publicam judicis, detegere sine justa causa in eo loco, quo fama non erat illud perlatura, si author criminis erat ibi bonæ famæ. *Ita Lessius asserens hanc esse ferè communem sententiam.* Quia proximo infertur sine justa causa grave malum graviter contristativum, nempe infamia, quod ipse detegens nollet rationabiliter sibi fieri in pari casu, contra illud, *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* Nec refert quòd ille jus ad famam jam amiserit; nam illam absque injuria & fraude adhuc possidebat, & possessurus erat in eo loco. Si tamen fama communis crimen sic publicum brevi erat perlatura in locum ubi revelasti, non peccas mortaliter contra charitatem, illud antea aperiendo: quia fama brevi justè destruenda non magni æstimatur, nec proinde illius damnum censetur magnum.

Dico, *justè*: nam qui crimen, quod injustè divulgandum erat, prior divulgat, peccat mortaliter, & tenetur compensare damna, sicuti is qui prior incendit domum, prævidens injustè brevi incendendam ab aliis. Nam qui prævenit in injuria, prævenit in obli-

obligatione, quæ contraheretur ab aliis, & quæ necessariò annexa est injuriæ damnosæ.

Resp. 3. Si crimen quantumvis publicum non sit verum, est mortale contra justitiam illud nescienti aperire. *Ita Layman, Delugo, & alii.* Quia innocens per infamationem injustam licèt publicam, non amittit jus ad famam: Nam jus illud fundatur in carentia criminis, vel ignorantia publica veri criminis; ac proinde non potest sine injuria diffamatio ejus ad plures propagari. Et verò innocentem infamare, etiam apud unum, per se malum & injustum est, atque mendacium perniciosum.

Resp. 4. Est mortale contra justitiam, crimen verum, sed solùm notum per confessionem rei in judicio, testium testimonium, divulgare in loco, ubi nondum de eo publicè infamatus est. *Est communis sententia, teste Layman.* Quia reus adhuc retinet jus ad famam, cùm nondum eo in pœnam sit privatus per authoritatem publicam; & nondum crimen publicum est in ordine ad populum; sed illis duobus modis dicitur notorium solùm in ordine ad judicem, ut ab eo condemnari possit. Quare nequidem in eo loco licet illud divulgare, nisi ibi jam infamia de illo laboret, ut sæpe contingit.

Resp. 5. Juxta multos mortale est contra justitiam crimen verum in uno loco publicum sola publicitate facti vel famæ, divulgare in alio loco, quo fama non erat illud perlatura. *Ita Adrian. Tolet. Sot. Rebell. Valentia, Molina, & alii.* Quia author criminis alibi illæsam habet famam, & per talem notitiam non amisit jus ad famam in aliis locis; neque enim ille censetur famam abjecisse respectivè ad alia loca; neque jure ad illam privatus est per authoritatem publicam in pœnam criminis. Fatentur tamen licere ob bonum publicum referre in historiis delicta publica defunctorum, quamvis infamia ad alia loca deferatur, tum ut notitia rerum publicè gestarum habeatur, tum ut homines timore infamiæ perpetuò duraturæ à criminibus deterreantur.

Dixi. *In alio loco.* Nam ex communi sententia, non est contra justitiam, nescientibus revelare crimen alterius in loco ubi de eo publicè infamatus est. Quia is in illo loco jus ad famam, sive jus secreti amisit per publicitatem, cui causam dedit, committendo crimen in multorum conspectu, vel dando multis indicia, per quæ crimen multis innotescit & divulgatur. Addit Delugo ad bonum publicum expedire quòd unusquisque ab aliis cognoscatur qualis revera publicè est. Neque etiam hæc revelatio mortalis est contra charitatem, qui ex ea non sequitur grave damnum proximo, cùm ibi jam sit publicè infamatus: nec potest rationabiliter id multùm molestè ferre, cùm famam ipse suam in eo loco abjecisse censeatur, crimen publicè committendo.

Quòd si crimen verum factum sit injustè publicum, ut si cùm esset secretum, aliqui pluribus illud revelarint, Delugo negat peccare contra justitiam eum qui illud aliis ejusdem loci nescientibus detegit. Quia tunc solùm

est contra justitiam manifestatio criminis, quando jus habet proximus ne infametur, ejusmodi autem jus nullum habet in prædicto casu; nam totum jus proximi fundatur, vel in carentia talis criminis, vel in eo quòd sit occultum; uterque enim hic titulus dat jus: prior quidem absolutè & universaliter, posterior verò saltem ut non narretur absque necessitate: utroque autem titulo cessante, nullum manet jus. Cùm ergo sive justè sive injustè verum crimen factum est publicum, ablatum est fundamentum totum juris impedientis ne detegatur, cùm & verum sit, & publicum jam sit, undecumque publicitas illa provenerit, modò non oriatur ex confessione sacramentali.

Resp. 6. Si is, qui olim ob sua crimina infamis fuit, famam honestè vivendo recuperavit, mortale est contra charitatem illa crimina nescientibus narrare, vel revocare in memoriam. Quia sine justa causa ei infertur grave damnum ac malùm, quod narrans in simili casu nollet rationabiliter sibi inferri. Imò est contra justitiam, si crimen non fuit publicum per sententiam judicis. Quia sicut malis moribus infamia facti contrahitur, & fama bona amittitur; ita bonis moribus infamia facti tollitur, & fama bona recuperatur cum jure ad illam. *Ita Tolet. Azor, Molina, Reginald. Delugo, Layman, & alii.* A fortiori est contra justitiam, si inde detur occasio opinandi eum adhuc esse improbum, etiamsi per sententiam justè olim infamatus sit, nam habet jus ad famam illam, quam postea bene vivendo sibi comparavit, & quam justè possidet.

Item est mortale contra justitiam crimen alterius, quod facto vel fama dumtaxat publicum fuit, sed jam sola oblivione deletum, narrare nescientibus, vel reducere in memoriam. Quia talis jus habet ad famam pro tempore, quo crimen suum desiit esse publicum: nam per oblivionem reducitur res ad eum statum quem habuit, antequam esset publica. Ergo sicut res antea, dum erat occulta non poterat revelari; ita nec potest, quando redit ad priorem statum, & rursus inducit naturam rei occultæ. *Ita Delugo*, qui excipit crimen publicum per sententiam publicam; quia facultas illud divulgandi orta ex sententia publica adhuc irrevocata, perseverat donec publica authoritate infamia tollatur. Sed saltem id erit contra charitatem.

Quæst. VIII. *An eum, qui uno aut altero crimine infamis est, licet de aliis infamare?*

Resp. 1. Si illa alia crimina sint ordinariè conjuncta cum graviori crimine, quod jam publicum est, ita ut non censeatur notabiliter augere infamiam, non est peccatum saltem mortale illa detegere iis qui jam principale norunt. Quia non censetur nova infamia saltem gravis inferri, aut prior graviter augeri: ut si narres de ebrioso publico eum non rectè curare rem familiarem, rixari cum uxore, &c. De fornicario publico, quod scripserit literas amatorias, &c.

Dixi, *graviora*. Nam mortale est contra justitiam aperire crimen atrox ei, qui novit minus grave licèt ejusdem speciei, verbi gratia, Si dicas Paulum surripuisse mille nummos, cùm al-

ter sciat eum tres solùm furatum esse: quia tunc graviter & injustè augetur ejus infamia.

Imò potest esse gravis injuria detegere peccata ejusdem speciei multiplicata, ut si semel aliqua femina adulterium notorium commisit; non ideo postea licebit aliud ejusdem adulterium occultum patefacere: nam relapsus multùm auget infamiam. *Delugo.*

Resp. 2. Si crimina illa non sint connexa, ex communi sententia, est mortale contra justitiam illa detegere, præsertim si sint alterius generis. Quia graviter & injustè læderetur ejus fama, sive injustè inferretur ei nova infamia gravis: nam qui infamis est in uno genere vitii, non idcirco censetur infamis in omnibus aliis vitiis: diversorum enim vitiorum diversa est infamia, & alia major, alia minor. Quare qui amisit jus ad famam in una virtute, non ideò jus amisit ad famam in altera virtute. Sic potest quis haberi ebriosus, & tamen esse & haberi justus in contractibus, fidelis uxori, &c. Fama quippe non est quid simplex & indivisibile, sed constat diversis quasi partibus, quarum una potest haberi sine alia. Quare sicut potest quis habere unam partem famæ, licèt non habeat alias, ita potest retinere jus ad unam partem famæ, licèt non retineat ad alias.

Hinc est contra justitiam furis capite damnati adulterium occultum prodere, &c.

Notat Delugo totum hoc desumendum esse ex damno novo, quod circa famam fit; an judicio prudentum sit grave, vel leve.

Quæst. IX. *An licet aliquando revelare crimen occultum alterius?*

Nota. Certum est id numquam licere, si crimen innotuit solùm per confessionem sacramentalem, vel si talis revelatio cedit in detrimentum publicum. Sed extra hos casus.

Resp. 1. Ex communi sententia, revelatio criminis occulti fieri potest & debet, quando necessaria est ad avertendum grave damnum communitatis, aut privato innocenti impendens, sive spirituale, sive temporale. Quia nocens non habet jus retinendi famam cum gravi damno, quod inde alteri injustè obvenerit: nam bonum commune & privatum innocentis præferri debet bono privato nocentis. Et charitas obligat ad impediendum damnum communitatis, vel privati innocentis, cùm impediri potest; nec alter tunc censetur rationabiliter invitus, cùm adsit justa causa, ob quam debeat famæ suæ jacturam pati. Ob eamdem rationem idem tibi licet, si hoc necessarium sit ad avertendum tuum grave damnum injustum, etiam temporale.

Manifestatio autem criminis occulti alterius non est detractio nisi cùm est inordinata. Sed quæ fit ob justam & rationabilem causam & sine animo nocendi, est ordinata: nam detractio formalis, quæ semper intrinsecè mala est, solùm fit cum proximi defectus aut crimen revelatur, vel sine justa causa, vel ex intentione illum infamandi. Imò ex S. Thom. quæst. 70. art. 1. ad 2. homo tenetur manifestare ea, quæ sibi sub secreto commissa sunt: *Si pertinent ad corruptionem multitudinis spiritualem vel*

corporalem, vel in grave damnum alicujus personæ.

Hinc quando agitur de officio, beneficio ecclesiastico conferendo, de matrimonio contrahendo, de religione suscipienda; potes & debes occulta impedimenta, incapacitatem vel vitia alterius, unde aliquod grave damnum meritò timetur, detegere iis, ad quos id spectat, sed non pluribus; & illi tenentur sic audita non referre aliis. Sic tibi licet monere amicum, ut in famulum non assumat Petrum, nihil aliud initio allegans, quàm quod ei non convenit, sed postea dicere esse furacem, si amicus persistat velle eum assumere, nisi causam repellendi norit. Item licet monere alterum, ut vitet consortium hominis, quem certò nosti esse corruptis moribus, ne ipse pervertatur; vel ut sibi caveat ab homine injuriis dedito. Sic Apost. 2. ad Timoth. 4. monet: *Alexander ærarius multa mala mihi ostendit .... quem & tu devita.*

Item talis revelatio fieri debet, cùm necessaria est ad bonum spirituale delinquentis, ut si fiat superiori, parentibus, servato quantùm opus est ordine fraternæ correctionis: quia bonum spirituale animæ anteponi debet famæ. *S. Basil. in reg. brev. resp. ad interrog. 25.*

Resp. 2. Licet injuriam sibi ab alio factam referre ad petendum consilium necessarium, non nominata persona nisi ad consilium opus sit, modò non pluribus referatur, quàm necesse sit: quia tunc injurians non est rationabiliter invitus, & læsus habet jus consilium necessarium in injuriis acceptis quærendi. Non tamen licet ad solatium præcisè seu ad dolorem leniendum narrare amico injuriam sibi factam, nominata persona: quia iniquum est gravem infamiam proximo inferre sine justa & gravi causa, quale non est solatium illud, quod non est bonum tanti momenti, nec necessarium, cùm verum solatium possit sine infamatione proximi obtineri, scilicet confugiendo ad Deum, qui est *Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra*, 2. ad Cor. 1. Et verò si non licet furari pro solatio suæ gravis miseriæ: cur liceret detrahere pro solatio doloris?

Resp. 3. Si quis fictis virtutibus, vel simulata peritia famam sibi comparavit, licet aperire hanc simulationem, si ea vergat in alicujus damnum grave: ut si quis simulet se peritum medicum, advocatum, &c. & constet non esse talem. Quia is non habet jus famam in errore fundatam retinendi cum aliorum damno vel periculo. Quòd si simulatio virtutis vel doctrinæ nemini nocere possit, est contra justitiam eam detegere: nam quamdiu hypocritæ malitia est occulta & nemini nocet, jus habet ne positivè existimetur malus: detegendo autem hypocrisim, facis ut positivè existimetur malus.

Quæst. X. *An est mortale detrahere defuncto in re gravi?*

Resp. Affirm. Etiamsi ejus infamia ad alios non redundet. *Ita omnes.* Quia defunctus retinet jus ad bonam opinionem, quam habet apud homines; & censetur etiam post mortem possidere famam suam, per quam vivit in memoria hominum. Ergo eam auferendo, infertur ei grave damnum injustum; fama enim etiam post mortem magni

æſtimatur ab hominibus, & ideo ejus intuitu res maximè arduas aggrediuntur. Hinc illud, Eccli. 41. *Curam habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi quàm mille theſauri pretioſi & magni.*

Quare eſt obligatio reſtituendi famam defuncto ſive ante, ſive poſt ejus mortem injuſtè læſam. Nam injuſta ademptio boni proximi obligat ad reſtitutionem. Nec hanc remittere poteſt hæres, quia jus remanet defuncto, qui damnum injuſtè patitur.

Quæſt. XI. *An licet ſe ipſum infamare?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, laudabile eſt ſe ipſum infamare, veritatem aperiendo ſine ſcandalo, vitæ periculo, & aliorum injuria aut damno, ad coercendam ſuperbiam ac vanam gloriam, ad acquirendam humilitatem, ad imitandum Chriſti opprobria, ut fecerunt quidam Sancti. Quia homo eſt dominus ſuæ famæ; & honeſtè eam bono majori poſtponit. Si id faciat ſine juſta cauſa, erit per ſe loquendo venialis culpa, quia eſt quædam inordinatio & prodigalitas. Non eſt tamen, per ſe mortalis; quia nec eſt contra juſtitiam; cùm homo ſit dominus ſuæ famæ: nec contra charitatem; quia charitas non obligat ad bona temporalia externa comparanda vel conſervanda, niſi quatenus ſunt neceſſaria ad bona ſpiritualia, vel ad vitam temporalem noſtram aut proximi conſervandam.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, eſt mortale contra charitatem ſeipſum infamare, aut cum ſcandalo proximi, vel etiam proprio, ut ſi inde fias ad peccandum effrænatior; aut cum periculo vitæ propriæ, ut ſi dicas te violaſſe thorum alterius: nam eſt mortale dare alteri occaſionem graviter peccandi, & prodigere id cujus dominium non habes. Item ſi infamia tua impediat ne poſſis prodeſſe proximo, cui ex ſola charitate prodeſſe teneris.

Imò eſt etiam contra juſtitiam, ſi propria infamia redundet ad alios, ut ad ordinem religioſum, ſi ſis religioſus; quia cùm fama tua ſit connexa cum fama aliorum, non poteſt lædi fama tua quin etiam fama illorum lædatur. Ii autem jus habent ne ſua fama ſpolientur ſine gravi & juſta cauſa, quod jus tunc violas. Item ſi fama tua ſit neceſſaria ad bene & utiliter gubernandos alios, ut ſi ſis epiſcopus, parochus, prælatus, &c. Nam ex juſtitia teneris nihil facere quod impediat, ne rectè & utiliter aliis munus tuum exequaris: cùm tenearis ex juſtitia illud rectè & utiliter aliis obire.

Quæſt. XII. *An licet contumeliam illatam repellere?*

Reſp. Sic reſpondet S. Thom. 2. 2. quæſt. 72. art. 3. *Dicendum quòd ſicut patientia neceſſaria eſt in his quæ contra nos fiunt, ita etiam in his quæ contra nos dicuntur. Præcepta autem patientiæ in his quæ contra nos fiunt, ſunt in præparationem animi habenda, ſicut Auguſt. l. de Sermone Domini in monte exponens illud præceptum Domini, Si quis percuſſerit te in unam maxillam, præbe ei & aliam, ut ſcilicet homo ſit paratus hoc facere, ſi opus fuerit: non tamen hoc ſemper tenetur facere actu; quia nec ipſe Dominus hoc fecit, ſed cùm ſuſcepit alapam, dixit: Quid me cædis? Et ideò etiam circa verba contumelioſa, quæ contra nos dicuntur,* eſt

eſt idem intelligendum. Tenemur enim habere animum paratum ad contumelias tolerandas, ſi expediens fuerit. Quandoque tamen oportet ut contumeliam illatam repellamus, maximè propter duo. Primo quidem propter bonum ejus, qui contumeliam infert, ut videlicet ejus audacia reprimatur, & de cætero talia non attentet ſecundùm illud. Prov. 26. Reſponde ſtulto juxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens videatur. *Alio modo propter bonum multorum, quorum profectus impeditur propter contumelias nobis illatas.*

Quæſt. XIII. *An & quomodo reſtituenda eſt fama?*

Reſp. 1. Eſt obligatio juſtitiæ ex genere ſuo gravis reſtituendi famam injuſtè læſam ſive imponendo falſum crimen, ſive detegendo ſine juſta cauſa verum, ſed occultum defectum, vel crimen. *Ita omnes.* Quia tunc illata eſt vera injuria damnoſa, quæ proinde tolli ac reſarciri debet, jus enim quod quisque habet ad famam, auferri ob crimen etiam verum ſed occultum & jam nemini nociturum nequit niſi per authoritatem publicam. Adde quòd bonum commune exigat, ut defectus vel crimina occulta non detegantur ſine neceſſitate aliqua: aliàs læderetur pax ac tranquillitas publica, & tolleretur maximum frænum vitandi poſtea alia crimina, quod eſt famæ bonæ conſervatio, & quo ſublato in deſperationem & quodvis flagitium facilè ruit humana fragilitas.

Reſp. 2. Fama injuſtè ablata reſtitui debet integrè apud eos omnes, apud quos ablata fuit. Nam juſtitia exigit ut damnum injuſtè illatum reſarciatur integrè, & fiat reſtitutio ad æqualitatem; alioqui injuſtitia non tolleretur totaliter, & remaneret inæqualitas. Hinc qui publice infamavit, tenetur famam publicè reſtituere. *Reſtitutio* (inquit S. Thomas, 2. 2. quæſt. 62. art. 2.) *eſt actus juſtitiæ commutativæ, quæ in quadam æqualitate conſiſtit. Et ideò reſtituere importat redditionem illius rei, quæ injuſtè ablata eſt. Cùm ergo conſervare juſtitiam ſit de neceſſitate ſalutis, conſequens eſt, quod reſtituere id quod injuſtè ablatum eſt alicui, ſit de neceſſitate ſalutis.*

Reſp. 3. Qui alium infamavit, falſum crimen imponendo, ex communi ſententia tenetur illud efficaciter revocare, & adhibere omnem moralem diligentiam ut falſa illa opinio ex animis hominum evellatur. Unde tenetur auditoribus apertè ſignificare voce, vel ſcripto ſi neceſſe ſit, ſe falſum dixiſſe aut etiam mentitum eſſe ſi opus ſit, adhibito etiam juramento & teſtibus, ſi aliter non putentur crediturі, quamvis idcirco ipſe ſit infamandus. Quia tenetur efficaciter reſarcire injuriam illatam, ac proinde adhibere media ad id neceſſaria; & ſuæ culpæ imputare debet, quòd ſibi impoſuerit tale onus.

Qui autem verum alterius crimen, vel defectum injuſtè revelavit, non debet dicere ſe falſum dixiſſe; quia mentiretur; quod numquam licet: neque enim ſunt facienda mala ut eveniant bona; ſed debet apud rudes dicere ſe perperam locutum fuiſſe: talem injuſtè infamaſſe, ei injuriam intuliſſe: apud peritos verò qui ex ejusmodi locutione magis confirmarentur in opinione admiſſi criminis,

debet

debet (quantùm fieri potest sine mendacio) infamatum laudare in aliis virtutibus apud eos, coram quibus detraxit, ut quantùm in una virtute amisit opinionis bonæ, tantùm in aliis acquirat, & sic fiat quædam compensatio; item eum honorare, vel quovis alio modo ingenerare bonam opinionem de eo. *Aliquis potest alicui famam tripliciter auferre. Uno modo verum dicendo, & justè, putà cùm aliquis crimen alterius prodit ordine debito servato, & non tenetur ad restitutionem famæ. Alio modo falsum dicendo, & injustè: & tunc tenetur restituere famam, confitendo se falsum dixisse. Tertio modo verum dicendo, sed injustè, putà cùm aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debitum: & tunc tenetur ad restitutionem famæ quantùm potest, sine mendacio tamen; utpote quòd dicat se malè dixisse, vel quod injustè eum diffamaverit.* Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 62. art. 2. ad 2.

Sed qui libro famoso alterum injustè infamavit, tenetur restituere famam contrariis scriptis, vel publica revocatione: alioqui restitutio non esset efficax, & proportionata damno.

Resp. 4. Qui falsum, vel verum crimen alterius injustè revelavit, tenetur ex justitia reparare famam non solùm apud eos omnes apud quos eam abstulit, sed etiam apud alios omnes quibus hi postea idem retulerunt, saltem in eorum defectum, si prævidit vel prævidere potuit eos, apud quos detraxit, rem propagaturos. *Est communis sententia.* Quia tunc detractor fuit causa injusta ulterioris infamiæ secutæ ex illius injuria, & voluntariæ in illa. Quare ab immediatis auditoribus quærere tenetur, an idem aliis retulerint? Imò etiamsi probabiliùs putasset auditores immediatos audita non relaturos esse aliis, videtur adhuc teneri in horum defectum. Quia tunc adhuc dedit injustè occasionem illi ulteriori infamiæ: nam homines etiam aliàs prudentes facilè data occasione, ex inconsideratione, vel aliter, audita narrant. *Qui autem occasionem damni dat, damnum videtur dedisse*, cap. ult. de injur.

Quæst. XIV. *An qui crimen falsum alteri imponit, vel verum sed occultum injustè detegit, tenetur omnia alia damna sive in corpore, sive in aliis bonis inde secuta resarcire?*

Resp. Affirm. *Est communis & certa sententia.* Prob. 1. Ex cap. ult. de injur. ubi Gregor. XIII. ait: *Si culpa tua datum est damnum, vel injuria irrogata, jure super his satisfacere te oportet.* 2. Quia ea obligatio resarciendi omnia damna secuta est injuria mortali; qui enim hanc intulit, est causa injusta damnorum inde secutorum: idque verum est, etiamsi crimen sit verum, sed occultum. Nam qui illud injustè manifestavit, est causa moralis injusta damnorum, hæc enim secuta non fuissent sine tali manifestatione injusta criminis.

Hinc qui defectum seu crimen sive verum sive falsum injustè aperiendo impedivit alterum à consecutione optimi matrimonii, vel officii, aut beneficii quo dignus est, tenetur ei restituere quanti spes illius obtinendi valet arbitrio prudentis, cùm injustè impediverit. Quòd si infamatus ideo privatus sit officio, vel alio bono quod jam

jam habebat, restitui debet valor officii vel talis boni, quia detractor fuit causa injusta jacturæ boni jam acquisiti. Imò qui proximum in vitæ periculum conjicit, falsum crimen ei affingendo, tenetur ex justitia retractare etiam cum propriæ vitæ periculo. Nam in pari causa & discrimine potior est conditio innocentis quàm nocentis, qui est culpabilis causa periculi; & ideo quivis tenetur damnum à se alteri injustè paratum impedire cum suo damno saltem pari & paulò majori.

Quæst. XV. *An tenetur ad restitutionem, qui falsò sed bona fide putans crimen esse verum & publicum, illud narravit?*

Resp. Qui innocentem licèt inculpatè infamavit etiam correctionis causa, ubi primùm errorem suum deprehendit, tenetur ex justitia famam ejus restituere, & avertere damnum ex infamia imminens. *Est communis sententia, teste Delugo.* Quia 1. justitia quemlibet obligat ad curandum ne ex sua actione sequatur damnum aliis sine justa causa. 2. Tenetur ratione rei acceptæ seu famæ ablatæ, sicut qui bona fide accepit rem alienam, tenetur eam restituere ubi primùm id agnovit. Fama autem ex natura rei manet in potestate ejus à quo ablata est. Item causa fuit damni dati, & est in potestate ipsius eam auferre & impedire ne ulterius illud continuetur. 3. Non restituendo quodam modo detines famam proximi, dum in mente alterius malam opinionem à te injectam relinquis, quam potes evellere.

Hinc si fueris in mora restituendæ famæ, & interea damnum in aliis bonis infamato eveniat, teneris adhuc illud resarcire. Quia ex illo tempore quo tuum errorem deprehendisti, & potuisti sine tuo gravi incommodo restituere, censeris causa injusta infamiæ ut perseverantis, seu detentionis famæ, & damnorum ex tua omissione injusta secutorum. Præterea qui causam damni à se positam non removet, censetur velle effectum, seu damnum, quod ex ea secuturum novit. Secùs, si infamatus, sine infamatoris culpa patiatur aliquod damnum antequam infamator errorem suum agnoverit: nam tunc non tenetur illud resarcire, cùm sit inculpabilis causa infamiæ, ideóque & damni inde secuti: nemo autem extra contractum aut quasi contractum, seu officium tenetur resarcire damnum, quod sine sua culpa voluntaria alteri sequitur.

Sed quid si me narrante de aliquo publice, infamato, auditores alium intelligant?

Resp. Si periculum fuit ne auditores alium intelligerent, teneris ex justitia etiam cum pari damno ad restitutionem. Tunc enim meritò censeris causa moralis infamiæ ex tua narratione secutæ. Si non fuit tale periculum, innocentem purgare, si potes, saltem sine gravi incommodo, teneris, tum ex charitate quæ semper exigit ut grave damnum proximi avertamus, quoties sine gravi incommodo possumus: tum ex justitia, quæ obligat ad curandum ne ex nostra actione sequatur aliis damnum sine justa causa. *Molina, Delugo, &c.*

Quæst. XVI. *An hæres detractoris tenetur ad restitutionem famæ à defuncto violatæ?*

Resp.

Reſp. Neg. Quia hæc obligatio non reſpicit bona ei relicta, ſed eſt merè perſonalis. At tenetur ex juſtitia reſarcire damna realia ex infamia ſecuta. Nam obligatio reſarciendi damni in rebus illati afficit bona infamatoris; & hæc bona cum ſuo onere tranſeunt ad hæredem, defuncti perſonam repræſentantem, qui ſicut in bona ac jura, item in onera ac debita realia defuncti ſuccedit.

Quæſt. XVII. *Quænam excuſant à reſtitutione famæ?*

Reſp. Excuſat 1. Condonatio valida talis reſtitutionis facta ab eo cujus infamia non redundat in alios: nam cùm talis ſit dominus ſuæ famæ, poteſt ejus reſtitutionem ſicut aliorum bonorum externorum validè condonare. Illicitè tamen condonaret, ſi ejus fama neceſſaria eſſet ad ædificationem proximi, vel ad tollendum ſcandalum, tunc enim peccaret contra charitatem.

In tribus autem caſibus non poteſt validè condonari reſtitutio famæ. 1. Si infamia tua redundet in alios, qui inde maneant infamati vel ſuſpecti: quia non potes de aliorum fama diſponere, & cedere jus quod habent ne infamia eis inferatur, & ut illata tollatur. Talis eſt infamia religioſi, quæ redundat in ſuum ordinem, &c. 2. Si fama tua neceſſaria ſit ad rectam muneris tui adminiſtrationem, niſi officium deponas, vel aliter famam tuam apud alios recuperes. Nam ſubditi habent jus, ut munus tuum erga illos rectè ac utiliter exerceas, ideóque ut tollatur impedimentum ortum ex tua infamia. 3. Si ex tua infamia ſecuturum eſt damnum alicui tertio; nam infamator tenetur ex juſtitia impedire illud damnum, cùm ei cauſam injuſtè dederit, ac proinde tenetur tollere infamiam tuam, ex qua obventurum eſt, niſi tamen aliter amoveatur.

2. Excuſat, ſi fama ſit aliunde recuperata, putà per ſententiam judicis, vel per rei evidentiam, vel per teſtes, aut aliter. Quia jam ſublatum eſt totum damnum illatum: ergo nihil manet reſarciendum; perinde ac ſi equum tibi ſurreptum caſu recepiſſes. Poteſt tamen infamator condemnari per judicem ad aliquam ſatisfactionem etiam pecuniariam in pœnam criminis. Sed ſi non accuſetur apud judicem, tenetur tantùm ad ſatisfaciendum per ſigna doloris, petitionem veniæ, vel honorem aliquem ſecundùm conditionem perſonarum, ob mœrorem illatum, & infamiam quam paſſus eſt læſus donec ſublata fuerit, ſi putetur talem ſatisfactionem velle. Damna autem in aliis bonis ex infamia ſecuta, compenſari ſemper debent. Calumniator tamen tenetur ſemper revocare calumniam, non obſtante ſententia judiciaria accuſatum abſolvente; quia per illam ſententiam non ſufficienter reſtituta eſt fama apud omnes: multi enim exiſtimant & exiſtimare poſſunt accuſatum fuiſſe abſolutum ob defectum probationum criminis, non verò ob ejus falſitatem.

3. Si reſtitutio ſit impoſſibilis, nam nemo tenetur ad impoſſibile, ex reg. jur. in 6.

4. Si revera nulla fuit infamia ex detractione ſecuta, ut ſi audientes jam antea ſciebant quod narraſti, vel illud

non crediderunt: quia tunc nullum damnum ſecutum eſt, ergo nullum eſt reſarciendum. Si tamen tua narratione infamia proximi notabiliter aucta eſt, aut ſi auditores inducti ſunt ad judicandum malum de proximo, quod antea tantùm ſuſpicabantur, teneris ad reſtitutionem: quia tunc fuiſti cauſa injuſta talis incrementi, ſeu damni.

5. Si reſtitutio fieri nequeat ſine periculo vitæ infamatoris, quæ judicio prudentum præſtet famæ infamati. Quia non eſt obligatio reſtituendi cum longe majori damno, ſpectatis omnibus; nec tunc læſus eſt rationabiliter invitus. Si tamen ex tua calumnia impendeat infamato aut aliis damnum grave in ſpiritualibus, vel periculum vitæ, aut grave ſcandalum, aut grande malum publicum, teneris cum periculo vitæ famam reſtituere. Nam iſta damna æquivalent, aut etiam præſtant damno vitæ infamatoris. Idem dic, ſi jactura famæ, vel aliorum bonorum tanti, vel ferè tanti ex circumſtantiis æſtimetur, quanti jactura vitæ tuæ: nam quiſque tenetur damnum à ſe illatum reſtituere etiam cum æquali, vel paulò majore detrimento ſuo. A fortiori fieri poteſt, ut quis famam reſtituere teneatur cum jactura bonorum omnium.

6. Juxta multos non teneris reſtituere, ſi crimen verum occultum quod aliis narraſti fiat alia via juſta publicum publicitate qua infamatus amiſerit jus ad famam.

7. Si infamia penitus abierit in oblivionem, nec periculum ſit ne reviviſcat: quia tunc infamia jam eſt abolita, ac proinde damnum ſublatum. Sed ſi reviviſcat poſtea, erit tunc obligatio reſtituendi. Si autem periculum ſit ne aliquando infamia reviviſcat, (ut facilè fieri poteſt, nam homines data occaſione facilè recordantur quæ obliti erant) debet detractor ſatisfacere pro illo periculo, honorando, laudando infamatum, imò & dicta revocando, ſi crimen ſit falſum.

Quæſt. XVIII. *An in reſtitutione famæ poteſt fieri compenſatio?*

Reſp. 1. Eſt mortale contra juſtitiam falſum crimen ſive in judicio, ſive extra illud imponere etiam calumniatori ad ſuam juſtitiam, vel famam tuendam. *Eſt communis ſententia, teſte Delugo.* Quia 1. eſt medium intrinſecè malum, & prohibitum hac lege, *Non falſum teſtimonium dices.* Matth. 19. eſtque mendacium pernicioſum ac injuſtum in re gravi: nam quiſque habet jus, ne ei ob ullam cauſam falſum crimen affingatur. Hinc Concilium Arelatenſe I. & II. & Matiſcon. I. & alia Concilia jubent excommunicari generaliter eos, qui falſum crimen objiciunt aliis. 2. Innocentius XI. damnavit has propoſitiones. 43. *Quidni non niſi veniale ſit detrahentis authoritatem magnam ſibi noxiam falſo crimine elidere?* 44. *Probabile eſt non peccare mortaliter, qui imponit falſum crimen alicui ut ſuam juſtitiam & honorem defendat: Et ſi hoc non ſit probabile, vix ulla erit opinio probabilis in Theologia.*

Reſp. 2. Non licet infamantem infamare, narrato etiam vero crimine præciſè ad compenſandam infamiam illatam. *Eſt communis ſententia.* Quia non licet privata authoritate malum pro malo reddere, & vindictam exercere.

cere. *Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed è contrariò benedicentes: quia in hoc vocati estis, ut benedictionem hæreditate possideatis. Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos, coerceat linguam suam à malo, & labia ejus ne loquantur dolum. Declinet à malo, & faciat bonum: inquirat pacem, & sequatur eam*, 1. Petr. 3. Est autem mera vindicta, quando quis privata authoritate infert damnum, per quod proprium damnum non impeditur, vel acceptum non resarcitur, ut cùm infamia alterius non tollit tuam infamiam: sic non licet incendere domum ejus qui tuam incendit. Hinc qui se mutuò infamarunt, tenentur ad restituendum sibi mutuò famam, nisi sibi mutuò condonent, ut præsumitur, si æqualitas sit in infamia.

Resp. 3. Si quis te falsò infamet, ex communi sententia potes aliquem ejus defectum vel peccatum verum occultum detegere ad labefactandum ejus testimonium, v. g. quòd antea fuerit deprehensus in mendacio, perjurio, modò hæc manifestatio sit utilis & necessaria ad famæ tuæ defensionem, nec majorem ei infamiam pariat, quàm sit ea quam tibi injustè parat. Quia 1. quisque habet jus tuendi propriam famam, quam alter vult injustè adimere; nec ille est tunc rationabiliter invitus, cùm cogat læsum ad hoc medium necessarium. 2. Potes detegere crimen alterius ad impediendum grave damnum proprium vel proximi: ergo multò magis id potes ad avertendum damnum quod ipse criminosus tibi parat injustè inferre.

Illicita tamen est defensio immoderata propriæ famæ, ut si majorem infamiam alteri inferas ad tuam minorem avertendam: nam esset inæqualitas, ideoque injustitia resarcienda.

Quòd si manifestatio alieni criminis non sit necessaria ad famæ tuæ defensionem, sive quia potes eam aliter tueri, ut testibus, juramento, &c. sive quia hæc revelatio ad tuam defensionem inutilis est; tunc illud detegendo peccas contra justitiam; & teneris ad restitutionem. Nam ille habet jus ad famam, quamdiu ejus infamia non est necessaria ad infamiam quam tibi injustè infert amovendam: & sine justa causa læderetur fama proximi, quod est intrinsecè malum, essetque mera vindicta. *Sanchez, Molina, Delugo, Lessius dicens hanc esse communiorem sententiam.*

Resp. 4. Dum duo se mutuò infamarunt, & infamia utriusque æqualis est, si unus nolit famam alteri restituere, juxta multos alter non tenetur ad restitutionem, modò infamia prioris non redundet in alios. *Prob.* 1. Ex cap. ult. *de adulter.* ibi: *Cùm paria crimina compensatione mutua deleantur.* 2. Quia in rebus temporalibus, quando jura sunt paria, si alter nolit tibi servare jus & solvere debitum, nec tu teneris præstare quod ei debes: est enim quædam justa defensio tui juris & compensatio boni tibi debiti. Fama autem est bonum temporale, cujus domini sumus: unde uterque potest ob infamationem mutuam alter alteri restitutionem famæ condonare. Qui tamen priùs læsisset, tenetur ad restitutionem talis excessus infamiæ, alioqui non reduceretur æqualitas.

Item si altero volente tibi restituere, tu nolis idem ei præstare, peccas graviter contra justitiam; quia es causa damni quod is invitus patitur. Neque enim infamatio tui tollit infamiam ei illatam.

Quæst. XIX. *An qui infamiam à se injustè illatam tollere nequit, tenetur pecunia compensare?*

Resp. Multi negant, eo quòd bona superioris ordinis nequeant restitui per bona inferioris ordinis; ac proinde tunc sit impotentia restituendi. Nam, inquiunt, justitia commutativa, quæ æqualitatem spectat ac postulat, non obligat ad restitutionem, nisi res ablata reddi possit vel in se vel in æquivalenti saltem ex parte. Sed fama utpote bonum superioris ordinis ad pecuniam, non potest reddi in æquivalenti etiam ex parte per pecuniam, alioqui bonum inferioris ordinis posset tandem per sui incrementum exæquare ex toto bonum superioris ordinis, ac proinde pecunia totam famam, contra illud, Proverb. 22. *Melius est nomen bonum, quàm divitiæ multæ.* Igitur cùm fama sit supra omne pretium, non est pretio æstimabilis, nec compensabilis.

Alii tamen cum S. Thoma 2. 2. quæst. 62. art. 2. ad 1. & 2. probabilius docent talem teneri compensare pecunia, vel piis suffragiis pro infamato oblatis, vel aliter arbitrio prudentis, propter easdem rationes, ob quas dicunt pecuniam pro damno vitæ vel membri restitui debere. *Vide dicta*, parte 2. cap. 6. q. 6.

Fatetur Lessius infamatorem teneri ex quadam æquitate & etiam ex charitate infamiam pecunia compensare, si infamatus sit pauper, qui non videatur aliter mœrorem depositurus, & infamator sit dives. Sicuti enim ratione alicujus conjunctionis vel beneficii accepti lex charitatis me magis obligat erga hunc, quàm erga istum: ita etiam ratione alicujus incommodi quod alteri intuli, magis teneor erga illum. Sed videtur hæc esse obligatio justitiæ: nam ex justitia depelli debet mœror injustè illatus, & in hoc casu pecunia est unicum medium aptum ad eum tollendum.

Porrò consentiunt omnes infamatorem, si per judicem condemnetur ad satisfactionem pecuniariam, teneri ex justitia illam præstare. Quia supposita tali injuria judex habet jus eam ad talem satisfactionem condemnandi in pœnam criminis, & dandi læso jus ad illam; idque etiamsi fama esset recuperata: nam judex potest justa pœna punire delicta etiam post damna sarta. At quisque tenetur justæ sententiæ parere. Item si infamator transigat certa pecuniæ summa cum infamato, tenetur ex justitia eam tradere: nam hoc pactum est justum, cùm infamatus possit certa pecunia pacisci, ut cedat jus quod habet ad accusandum infamatorem, & exigendam satisfactionem ac restitutionem cùm erit possibilis. Justæ autem conventiones obligant ex justitia.

Quæst. XX. *An honor per contumeliam læsus restitui debet, & quomodo?*

Resp. 1. Qui injustè alterius honorem læsit sive coram aliis, sive coram ipso solo, ex communi sententia tenetur ad restitutionem. Quia fecit inju-

injuriam contra justitiam commutativam; & contumelia parit imminutionem dignitatis, & dolorem ac mœrorem, quæ per satisfactionem tolli debent. Nam secundùm æstimationem hominum per contumeliam læditur, & imminuitur dignitas: dum enim aliquem contumelia afficis, ejus dignitatem lædis, eamque quantum in te est, viliorem reddis.

Item qui causam offensionis dedit proximo, tenetur quantùm potest ipsum placare, & se ei reconciliare, ex Matth. 5. *Qui dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennæ ignis. Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te; relinque ibi munus tuum, & vade priùs reconciliari fratri tuo..... Esto consentiens adversario tuo citò, &c.*

Quòd si honor coram aliis læsus sit, debet apud illos omnes restitui, alioqui honor injustè ablatus non restitueretur ad æqualitatem. Si tamen læsus vindictam sumpserit de inhonorante, v. gr. si eum percusserit, & hic id toleraverit, secundùm Delugo non requiritur ordinariè ulterius satisfactio pro honore, nisi læsus sit multò superior. Quia pro satisfactione videtur acceptare vindictam de se sumptam; & hoc ipso quòd alter vicissim non vindicat, censetur agnoscere suam culpam, & testari existimationem de læso. Deberetur tamen alia reparatio honoris apud alios testes injuriæ, qui de hac vindicta sumpta nihil rescirent.

Resp. 2. Si simul cum contumelia illata sit infamia, vel ex illa sequatur aliquod aliud damnum, tunc etiam cum fama resarciri debet damnum illud, quia lædens est illorum causa injusta.

Resp. 3. Ea adhiberi debet satisfactio, quæ prudentum judicio, spectatis omnibus circumstantiis, personæ lædentis & læsæ dignitate, injuriæ gravitate, &c. sufficiat ad reparandum honorem violatum: nam justitia obligat ad satisfactionem æqualem offensæ, &c.

Varii autem assignantur satisfaciendi modi, scilicet exhibitio externa honoris, amica & honorifica salutatio ac compellatio, invitatio ad mensam, locum honorificum ibi dando; significatio doloris, veniæ petitio, & alia signa doloris, humiliationis & reverentiæ erga offensum, &c. Raròautem superiores tenentur veniam à subditis petere, *ne dum nimia servatur humilitas, regendi frangatur authoritas*, ait S. Augustin. epistol. 109. Sed contumeliam ostensione majoris benevolentiæ & peculiari honore ac favore tollere possunt.

Nota. Omissio honoris debiti superioribus vel etiam æqualibus, est peccatum non solum contra observantiam, sed etiam contra justitiam, ideóque obligat ad aliquam satisfactionem. Quia hoc debitum rigorosum est; & omissio honoris debiti ubi & quando debetur, est inhonoratio ac contumelia interpretativa: nam per illam censetur lædi dignitas superioris, & honor æqualis: ut si transeunte prælato, non aperias caput cæteris aperientibus, censeris eum contumelia afficere.

CAPUT V.

De injuriis in bonis quæ dicuntur fortunæ, & necessaria restitutione.

NOta. Injuriæ circa bona fortunæ complectuntur omnes damnificationes, seu actiones & omissiones, quibus damnum in ejusmodi bonis injustè alteri infertur, sive rem ejus usurpando, accipiendo, detinendo, sive destruendo, sive deteriorando, sive exigendo id quod non debetur, sive non solvendo id quod ei debetur ex justitia, sive quovis alio modo. Quæ omnia sub nomine furti latè sumpti comprehenduntur: & prohibentur præcepto, *Non furtum facies*, Ex Concil. Colon. & Catech. Romano. *A parte enim totum significavit quidquid illicitè rerum proximi aufertur*, ait S. Augustin. in cap. *Pœnale* 14. quæst. 5. Et verò inferre quocumque modo damnum alteri, idem est, quod quidpiam ab ipso auferre. Nam (ut ait Aristoteles,) damnum quempiam accipere idem est quod minùs habere quàm habere debuit. Quare quæ dicentur de furto strictè sumpto, applicanda sunt omnibus aliis modis creandi damni proximo.

Quæst. I. *Quid est furtum & rapina, & quomodo differunt inter se?*

Resp. 1. Furtum sumitur tripliciter. 1. Latissimè pro omni injusta damnificatione in bonis, sive commissione, sive omissione fiat. 2. Late pro omni injusta acceptione rei alienæ, sive ea sit fraudulenta ut fit per contractus iniquos, sive occulta ut fit per furtum strictè dictum, sive violenta, ut fit per rapinam. 3. Strictè, & furtum sic sumptum est occulta rei alienæ ablatio invito rationabiliter domino, vel ejus justo detentore.

Dicitur. 1. *Ablatio*, per quam intelligitur occupatio, acceptio & retentio: nam acceptio, & accepti retentio moraliter censetur eadem actio: qui enim rem alienam iniquè retinet, licet eam antea justè acceperit, perindè facit ac si tunc primò injustè acciperet. *Detinere id quod alteri debetur, eandem rationem nocumenti habet cum acceptione injusta: & ideò sub injusta acceptione intelligitur etiam injusta detentio*, ait S. Thom. 2. 2. q. 66. art. 3. ad 2.

2. *Occulta*, hoc est, quæ fit domino nesciente, vel saltem quam quis intendit facere domino nesciente, & sine vi.

3. *Rei*, quo nomine à Theologis intelliguntur non solùm res corporales & mobiles, sed etiam res immobiles & jura, ut census, servitutes, usus ac possessio.

4. *Invito Domino*, seu sine consensu domini saltem prudenter præsumpto. Nam si quis acciperet aliquid, quod prudenter judicat donaturum dominum, si peteret, & nequit petere, non furatur, ex l. 47. §. *de furt.* Si autem id incertum sit, præsumendus est dominus invitus, cùm nullus præsumatur velle ut bona sua auferantur.

5. *Rationabiliter.* Nam dominus debet esse cum ratione invitus: unde qui in extrema necessitate accipit occultè ea quibus indiget ad vitam servan-

vandam, nec aliter potest ea habere, non est reus furti.

6. *Vel ejus detentore*, seu possessore. Nam furtum committitur quoties aufertur res invito eo qui eam legitimè possidet vel detinet, ut conductore, commodatario, &c. Ex l. 10. & 11. §. *de furt.* Quia tunc aufertur usus, possessio, vel securitas, quam alter per illam rem habebat.

Resp. 2. Rapina est rei alieno usurpatio injusta & violenta, seu facta præsente & invito domino vel ejus detentore justo. Specie differt à furto, quia injustitiæ furti superaddit aliam injuriæ speciem contra proximi honorem: nam vim inferre alicui in bonis suis species quædam est contemptus & contumeliæ. Quare rapina cæteris paribus est peccatum gravius furto. Imò fieri potest ut quis mortaliter peccet in genere contumeliæ, licet res ablata sit materia furti venialis, ut si rem exiguam superiori vel personæ illustri per vim eripias.

Porrò rapinæ reus est, qui per metum injustè incussum aliquid ab altero extorquet: ut si publici ministri, vel potentes viri aliquid indebitum postulent ab aliis: quod rogati ob metum recusare non audeant, estque crimen concussionis. Nam ipsis interiùs renitentibus vim inferunt, dum exteriùs reluctari non audent.

Quæst. II. *Quomodo dividitur furtum?*

Resp. Dividitur in simplex, & qualificatum, quod scilicet secundùm leges est dignum majore pœna, quodque quadruplex est. Primum est sacrilegium, quod est furtum rei sacræ, vel rei prophanæ in loco sacro. 2. Est Peculatus, quod est furtum rei ad fiscum vel ærarium publicum pertinentis. 3. Plagium, quod est surreptio servi alieni, vel etiam hominis liberi. 4. Albigeatus seu abductio alienorum pecorum.

Quæst. III. *Quale peccatum sunt furtum, & quævis injusta damnificatio, & rapina?*

Resp. Sunt mortalia ex genere suo: ita omnes. Constat, 1. Ex 1. Corinth. 6. *An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare ..... Neque fures .... neque rapaces regnum Dei possidebunt.* 2. Quia sine justa causa & authoritate inferre damnum proximo est tum contra charitatem, tum contra justitiam: quæ virtutes obligant sub mortali in re gravi. *Quàm grave scelus furtum sit, ipsa naturæ vis & ratio satis ostendit; est enim justitiæ contrarium, quæ suum cuique tribuit*, ait Catechismus Concilii Tridentini.

Dixi, *Ex genere suo*: quia furtum potest esse veniale ex parvitate materiæ: nam per furtum rei levis leve damnum infertur proximo, nisi inde sequatur aliud malum.

Quæst. IV. *Quænam quantitas requiritur, ut furtum, vel quævis alia damnificatio in rebus externis sit mortalis?*

Nota 1. Furtum rei levis potest esse mortale per accidens ratione damni inde secuti aut lucri cessantis: ut si acum fureris sartori, qui non possit aliam habere, & ideò uno vel pluribus diebus operas suas perdat; tunc peccas mortaliter, non quidem peccato

cato furti strictè dicti, cùm non surripias aliquid notabile, sed peccato damnificationis injustæ, quæ proprio nomine caret: nam per ablationem acus es causa injusta cur sartor damnum grave patiatur: est autem mortale contra justitiam, creare alteri grave damnum sine justa causa. 2. Ratione scandali, ut si scias ideo alterum blasphematurum: nam mortale est sine justa causa facere id ex quo prævidetur alter mortaliter peccaturus. 3. Ratione gravis mœroris, quem concipit dominus ex furto rei levis propter affectum ad illam: tunc enim graviter peccas saltem contra charitatem, ex qua tenemur impedire grave damnum proximi; quando facilè possumus, licèt illud irrationabiliter eventurum sit. Sed hìc quæritur quænam materiæ quantitas per se requiratur ad mortale, secluso omni alio.

Nota 2. Quantitas per se requisita ad mortale peccatum in furto & quavis alia damnificatione injusta, debet esse gravis, vel absolutè, vel respectivè: nam ablatio rei levissimæ, puta oboli, non potest esse mortalis per se, cùm sit levis læsio proximi & leve malum. Quantitas autem gravis absolutè est ea, quæ secundùm se & respectu omnium est notabilis, & parit utilitatem notabilem: ideóque ejus ablatio privat notabili utilitate; & sic infert damnum notabile, & consequenter reddit dominum cum ratione graviter invitum. Quantitas gravis respectivè est ea, quæ est notabilis relatè ad facultatem, conditionem & indigentiam certarum personarum, spectatis omnibus circumstantiis: sic quantitas aliqua levis respectu divitis, censetur gravis ac notabilis respectu pauperis ratione illius inopiæ. Hinc Marc. 12. Christus ait viduam pauperem, quæ duo minuta dederat, plus, spectata scilicet ejus penuria, dedisse, quàm divites, qui multa præbuerant.

Resp. Quantitas gravis absolutè, ideóque sufficiens ad mortale respectu omnium, etiam regum, est ea quæ exæquat valorem sexaginta assium seu trium librarum. Nam talis summa secundùm se spectata, est notabilis, & parit utilitatem notabilem. Nec levis est etiam respectu regis, spectatis omnibus ejus oneribus, ad quæ sustinenda non parum juvat: ex ea enim rex potest uno die decem vel duodecim milites alere, qui vitam suam pro illo exponunt, vel unum militem per multos dies. Igitur cùm talis valor in ordine ad usus humanos sit magnus in se, nec contemnendus, ejus damnum merito censetur magnum absolutè & respectu cujuslibet vel ditissimi, quem privat facultate disponendi de bono secundùm se notabili, nec parum utili; & sic talis valoris damnum est notabile secundùm se ac ratione boni ablati. Adde quòd si tale furtum non prohiberetur graviter, daretur occasio multis illud patrandi; unde sequeretur gravissimum damnum principibus. Imò multi doctores minorem quantitatem ad mortale assignant etiam respectu ditissimorum.

Quantitas verò gravis respectivè ad conditiones personarum & sufficiens

ciens ad mortale, quadruplex eſt; nimirum reſpectu divitis eſt circiter triginta aſſes; reſpectu mediocriter divitis viginti aſſes; reſpectu artificis non pauperis duodecim aſſes, vel quantùm ei valet merces operæ diurnæ; reſpectu pauperis ſex aſſes, vel id quod ſingulis ſufficit ad victum diurnum. Nam unaquæque hæc ſumma reſpectu ſingulorum meritò cenſetur notabilis, & ſinguli præſumuntur in his eſſe cum ratione graviter inviti: enim verò talis ſumma eſt reſpectu ſingulorum pretium laboris haud levis, & illis ſufficit ad victum diurnum, & non exiguam ipſis parit utilitatem, atque ejus privatio incommodum non leve. Et verò victus diurnus ſecundùm communem exiſtimationem, eſt quid notabile: ergo quantitas ad eum neceſſaria, eſt etiam notabilis.

Nota. Cùm quantitas materiæ furti mortalis non poſſit mathematicè ſtatui, ſed tantùm moraliter; qui regi ſurriperet ſummam deſignatam excepto uno vel altero aſſe, cenſebitur peccare mortaliter, quia in moralibus parum pro nihilo reputatur; ac proinde quæ parum diſtant, nihil diſtare cenſentur.

Quæſt. V. *An & quomodo peccatur mortaliter per minuta furta?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, qui per plura parva furta uni vel pluribus facta intendit acquirere quantitatem notabilem, peccat mortaliter cum illa intentione; quia volitio furandi rem notabilem, ſeu inferendi damnum notabile, mortalis eſt: nam eſt volitio peccandi mortaliter, & actus voluntatis participat totam malitiam objecti. Tum etiam quovis furto levi ex illa intentione procedente; quia ſingulis vicibus aufert rem parvam cum intentione mortali auferendi magnam. Quod autem fit ex intentione mortali, quamvis in ſe leve ſit, eſt peccatum mortale: actus enim imperatus à voluntate participat malitiam interioris actus imperantis: nam cum illo conſtituit unum moraliter actum totalem, eſtque illius executio. Suppoſita tamen tali intentione, multa illa furta continenter facta, unum ſunt furtum mortale: quia manant ab uno eodemque propoſito efficaci, non interrupto & virtualiter permanente. Sed ſi interruptè fiant, tunc multiplicantur actus voluntatis mortaliter mali. Item peccat mortaliter qui rem levem ſemel furatur cum voluntate furandi magnam, ſi ea occurreret, quia habet volitionem furti mortalis.

Reſp. 2. Qui ſæpe minima furantur ſine animo auferendi rem notabilem, ſed tantùm ex occaſione data accipit ſucceſſivè quantitatem notabilem, vel damnum notabile paulatim & ſucceſſivè infert, peccat mortaliter per ultimum furtum vel damnum rei de ſe levis, ubi advertit ſe per illud quantitatem notabilem complere. *Eſt communis ſententia*. Prob. non ſolum quia tunc incipit detinere alienum in notabili quantitate, ut docet communis ſententia, ſed etiam ratione ipſius acceptionis, ut docet ſaltem communior. Nam. 1. tunc ſcienter accipit uſque ad notabilem quantitatem, & hac ultima acceptione notabile damnum infert. 2. Qui vult & ponit com-

plementum damni notabilis proximi, eo ipso vult damnum notabile proximi. Sed qui vult damnum notabile proximi, peccat mortaliter. Ergo. Et verò si quis decem furtis parvis surripuit novem asses artifici, & videns, si adhuc tres furetur, quantitatem fore notabilem, & damnum grave respectu illius; certè eo ipso quòd vult furari & furatur tres asses, vult saltem interpretativè quantitatem quam surripuit, esse notabilem; & damnum quod intulit, esse grave. Sed qui hoc vult, peccat mortaliter. 3. Hæc ultima acceptio licèt de se levis, prout conjuncta moraliter cum aliis prioribus, complet ablationem rei gravis, revera gravis est, ac proinde mortalis: sicut retentio ultimæ partis licèt de se levis, tamen quatenus cum retentione aliarum jam acceptarum, complet retentionem gravem, est gravis ac mortalis retentio. Itaque licèt levia furta præterita non uniantur moraliter cum hoc ultimo in ratione peccati, uniuntur tamen ratione materiæ & damni illati: multæ enim leves materiæ & multa levia damna inter se moraliter uniuntur, & aliquid grave conflant. Hanc autem totam materiam gravem censeris velle per ultimum furtum illam complens, quo volens injustè retinere multas materias leves, adhuc accipis unam cum aliis prioribus aliquid grave constituentem: sicque vis omnes illas simul sumptas, ideóque grave damnum alterius.

Hinc famuli & ancillæ peccant mortaliter, & tenentur ad restitutionem, si per plura furta levia etiam circa esculenta & poculenta, quantitatem sufficientem ad mortale compleant, quamvis juxta multos requiratur major quantitas in esculentis & poculentis quæ ipsimet consumunt, quàm in iis quæ aliis donant. Idem dic de liberis, licèt circa illos multi requirant majorem quantitatem quàm circa famulos; quia inquiunt, parentes sunt minùs inviti.

Imò secundùm Rebell. Sanchez, Delugo, Bonac. & alios, quodlibet furtum leve factum post completam materiam est mortale. Quia toties adest voluntas saltem implicita augendi prius damnum grave: quod reipsa augetur; & toties completur voluntas habendi materiam gravem, partim retinendo, partim addendo novam; ac proinde quodlibet furtum subsequens est executio talis pravæ voluntatis.

Resp. 3. Qui per furta minima quantitatem notabilem implevit, ex communi sententia tenetur sub mortali quàm primùm restituere: quia alioqui esset iniquus detentor rei alienæ, seu alteri debitæ notabilis, & læderet jus alterius in re gravi. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque sit magna summa totalis.*

Resp. 4. Tota hæc doctrina de levibus furtis vera est, etiamsi fiant diversis personis, quarum singulæ seorsim sumptæ damnum dumtaxat leve patiantur, ita ut 1. quodlibet ejusmodi furtum cum animo quid notabile acquirendi, sit mortale. *Ita communiter.* Tum quia graviter & generaliter dam-

nantur in Scriptura omnes, qui utuntur ponderibus vel mensuris iniquis, licet ex tali usu sæpe leve dumtaxat damnum singulis obveniat, Deuteron. 25. *Non habebis in sacculo diversa pondera, majus & minus: nec erit in domo tua modius major & minor .... Abominatur enim Deus eum, qui facit hæc & aversatur omnem injustitiam.* Et, Proverb. 11. *Statera dolosa abominatio est apud Dominum ...... & pondus æquum voluntas ejus.* Tum quia quodlibet fit cum voluntate mortali, seu peccandi mortaliter: nam mortale est velle furari alienum in magna quantitate, cùm hoc graviter prohibitum sit, & materia sit gravis. Præterea hæc ratio damni creandi nocet graviter societati humanæ: unde meritò censetur graviter prohibita jure naturali: nam alioqui singuli à diversis possent grave damnum accipere, & daretur ansa artes ac labores honestos negligendi: nam citra mortale quilibet posset discere per minuta illa furta diversis facta.

2. Licèt plura levia furta ac damna fiant diversis sine intentione acquirendi aliquid notabile, sed tantùm ex occasione data, tamen ultimum furtum, seu damnum de se leve sed complens quantitatem notabilem est mortale. *Ita Turrian. Valentia, Sanchez, & alii multi.* Quia licèt quantitas sit levis respectu singulorum, quibus fit furtum, nec proinde singulis inferatur grave damnum; est tamen notabilis respectu communitatis, seu multitudinis eorum. Ergo fur ultimo furto levi complente quantitatem notabilem, vult & infert damnum notabile illius communitatis seu multitudinis eorum; & vult habere & habet alienum in magna quantitate. Et verò multis inferre damnum parvum, perinde est, inquit Lessius; ac si uni inferas magnum: nam omnia illa parva simul juncta efficiunt unum magnum, quod est communitatis, quæ tali summa posset aliquem notabiliter juvare.

3. Est obligatio sub mortali sic acceptа restituendi quàm primùm: nam alioqui injustè retineretur res aliena notabilis, & notabile damnum injustè illatum continuaretur. Quòd si restitutio fieri moraliter nequeat singulis, quibus subtracta est res levis, aut illatum leve damnum; vel quia ignorantur ii singuli, vel quia executio difficilior est quàm res tantilla postulet, vel quia periculum est infamiæ; tunc restitutio fieri debet pauperibus communitatis damnificatorum; vel in alia pia opera eidem loco utilia: nam hoc videtur consentaneum justæ voluntati illorum. Secùs, si quis sit modus restituendi ipsis læsis vel majori illorum parti, v. gr. vendendo eisdem civibus postea in majori mensura, vel minuendo pretium: quia læsus habet jus ut damnum sibi restituatur, dum restitui ei potest.

Nota. Secundùm multos ad mortale requiritur major quantitas in furtis parvis, quæ fiunt pluribus quàm quæ uni: quia damnum divisum in plures censetur minus. Iidem doctores communiter aliquando plus requirunt in furtis levibus ad mortale constituendum, quàm in uno furto gravi, quando inter furta illa parva intervallum magnum intercedit. Quia dominus minùs graviter cum ratione invitus

est, & minus damnum censetur, quàm si simul eadem quantitas surriperetur. Unde exigunt quantitatem paulò majorem in illis furtis minutis, ut quantitas censeatur notabilis in ordine ad constituendum mortale quàm in uno furto gravi. Certè si non adeo magnum sit intervallum, non requiritur ad materiam gravem major quantitas, dum paulatim accipitur quàm dum simul: nam tunc illa ejusdem est æstimationis, & damnum æque magnum infertur.

Quæst. VI. *An quando plures uni per levia furta grave damnum inferunt, singuli peccant mortaliter, & tenentur ad restitutionem, licèt singuli parum accipiant?*

Resp. 1. Si id communi consilio, vel auxilio, vel concursu fiat, singuli peccant mortaliter, & tenentur ad restitutionem insolidum: nam singuli consentiunt in totum damnum, & ad illud totum moraliter cooperantur. Hinc si multi milites vineam ingressi, communi consilio, vel auxilio notabile damnum inferant; quilibet miles peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem in solidum; licet duos tantùm racemos carpsisset.

Resp. 2. Si id casu fiat, ita ut alter alterius non sit conscius, sed quilibet seorsim, & independenter ab alio leve damnum inferat, ignoretque damnum ab aliis illatum, vel inferendum; tunc nullus peccat mortaliter; & singuli tenentur solùm sub veniali restituere partem damni à se illati. Quia tunc singuli non sunt causa physica aut moralis damni notabilis, nec in illud ullatenus consentiunt; unde quòd damnum notabile ex singulorum furtis simul sumptis sequatur, est omnino per accidens & præter intentionem singulorum.

Resp. 3. Si advertant notabile damnum inferendum per minuta furta; & tamen aliquid leve singuli accipiant, sed sine communi consilio & auxilio, ita ut nullus sit alteri suo exemplo vel hortatione causa furandi, quilibet peccat solùm venialiter, & tenetur tantùm ad restitutionem levis damni quod infert: quia quilibet non est physica, vel moralis causa damni gravis, sed dumtaxat levis. Damnum enim leve per suum furtum intulit, & non fuit aliis causa nec occasio furandi, ut supponitur, nec consilio, auxilio, aliave ratione cooperatus est moraliter damnis ab aliis illatis. Nec unum furtum ratione solius cognitionis aliorum conjungitur moraliter cum illis in ordine ad constituendum unum damnum grave imputabile singulis; nec quilibet tunc vult interpretativè damnum notabile proximi, ac in illud consentit. Quia quilibet non cooperatur moraliter gravi damno, & per accidens ac præter cujusque intentionem est quòd suum furtum cum aliis grave damnum physicè constituat.

Quæst. VII. *An fur acquirit dominium rei furtivæ?*

Resp. Neg. Si ea discerni possit à rebus propriis: quia ad transferendum dominium requiritur justus titulus, ex l. 31. §. *de acquir. rer. domin.* qui hic deest. Idem dic de usuris; quia ex hac lege nunquam nuda traditio transfert dominium, nisi præcesserit

serit

ſerit venditio aut juſta cauſa. Cùm autem, *inſtitut. rer. diviſ.* dicitur traditione rei transferri dominium, hoc intelligitur de traditione rei cum juſto titulo, quem alibi lege requiritur. At traditio uſurarum eſt ſine juſto titulo ſeu cauſa juſta: nam ratione mutui nihil licet accipere, nec illæ liberaliter ac ſponte donantur; ſed ſunt bonum alienum domino invito ac ſine juſto titulo acceptum & retentum, perinde ac pecunia à latrone extorta. Hinc qui bona fide res alienas à fure vel uſurario accepit, tenetur eas reſtituere vero domino, ubi primùm id reſcierit: nam *nemo plus juris ad alium transferre poteſt quàm ipſe haberet.* L. 54. §. de reg. jur.

Si autem fur vel uſurarius res furtivas vel uſuras ſuis rebus permiſcuerit, ita ut ab his diſcerni nequeat, & ipſe habeat animum acquirendi ſibi totum cumulum, earum dominium juxta multos acquiri, ex inſtit. de rer. diviſ. & l. 78. §. de ſolut. ibi: *Si alieni nummi inſcio vel invito domino ſoluti ſunt, manent ejus cujus fuerunt. Si mixti eſſent, ita ut diſcerni non poſſent, ejus fieri qui accepit, in libris Caſſii ſcriptum eſt, ita ut actio domino cum eo qui dediſſet furti competeret.* Sed lex illa non loquitur de mixtione mala fide facta. Et, inſtitut. loco citat. id relinquitur arbitrio judicis. Illud certum eſt remanere tunc obligationem reſtituendi earum valorem, & compenſandi omnia damna ob injuriam illata. Ex communi autem ſententia fur & uſurarius fiunt domini pretii accepti ab emente bona fide rem aliquam alienam, ſed cum prædicta obligatione, ex l. 49. §. *de furt.* ibi: *Quod enim ex te furtiva redigitur, furtivum non eſſe nemini dubium eſt. Nummus ergo qui redactus eſt ex pretio rei furtivæ, non eſt furtivus.* Quare ſi hac pecunia fur aliquid emat, v. gr. pannum, venditor fit dominus talis pecuniæ; nec tenetur illam reſtituere, cùm ſit furis: ſed fur manet obligatus ad reſtitutionem. Imò fur aliquid emens pecunia furtiva, rei emptæ dominium acquirit, ex l. *penult.* Codic. *Si quis alteri vel ſibi, &c.* Venditor verò non fit dominus pecuniæ furtivæ, niſi quando illam cum propria miſcuit, ita ut ab illa diſcerni nequeat, l. 78. §. *de ſolut.* Ratio eſt, quia fur non habet dominium rei furtivæ ſicut alter contrahens rei ſuæ: ergo non poteſt illud æque transferre. Præterea hoc ita ſtatutum eſt legibus; nec eſt iniquum, quia pro eo quòd rei alienæ venditor fit dominus pretii, ipſe viciſſim emptori de evictione obligatus manet.

Quæſt. VIII. *An licet occultè recipere rem ſuam apud alium extantem?*

Reſp. 1. Qui occultè accipit rem ſuam apud alium juſto titulo, v. gr. pignoris, locationis, commodati extantem, peccat contra juſtitiam, & tenetur rem illam reddere, & reſarcire damnum, ſi quod inde evenit. Qui injuſtè alium privat uſu juris quod in illam rem habebat, ſcilicet juris ſecuritatem ex ea percipiendi, vel ea utendi. Quia autem rem ſuam apud alium depoſitam furtim accipit, peccat; quia (ut ait S. Thom. quæſt. 66. artic. 5. ad 3.) gravat depoſitarium, & ſic tenetur ad rele-

vandum hoc gravamen; ipſum monendo, vel depoſitum reddendo.

Reſp. 2. Qui occultè accipit rem ſuam apud alium ſine juſto titulo extantem, & quam poteſt alia ratione puta per judicem recuperare, peccat contra juſtitiam legalem: quia violat juris ordinem. Sed non tenetur ad reſtitutionem; quia res illa ſua eſt, & alter nullum jus in illam habet. Ita S. Thom. 2. 2. quæſt. 66. artic. 5. ad 3. ibi: *Qui furtim accipit rem ſuam apud alium injuſtè detentam, peccat quidem, non quia gravet eum qui detinet; (& ideo non tenetur ad reſtituendum aliquid, vel ad recompenſandum) ſed peccat contra communem juſtitiam, dum ipſe ſibi uſurpat ſuæ rei judicium, juris ordine prætermiſſo. Et ideo tenetur Deo ſatisfacere, & dare operam ut ſcandalum proximorum, ſi inde ortum fuerit, ſedetur.* Talis autem non peccaret, ſi alia ratione, nempe petitione, vel judicis authoritate, vel ſine magnis ſumptibus rem ſuam recuperare non poſſet, modò abſit ſcandalum, & moneatur injuſtus detentor (ſi fieri poteſt) nihil jam debere.

Quæſt. IX. *An uti licet occulta compenſatione?*

Nota. Occulta compenſatio eſt, cùm inſcio eo qui tibi debet, accipis vel retines privata authoritate ex ejus bonis ea, quæ tibi certò debet ex juſtitia.

Reſp. 1. Non licet officialibus reip. opificibus, operariis, famulis & ancillis, &c. aliquid ſurripere, eo quòd putent ſtipendium, de quo convenerunt, eſſe juſto minus. Quia. 1. Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Famuli & famulæ domeſticæ poſſunt occultè heris ſuis ſurripere ad compenſandam operam ſuam, quam majorem judicant ſalario quod acceperunt.* 2. Nunquam licita eſt compenſatio, niſi debitum ſit certum, quod hìc non contingit. 3. Agerent contra pactum: nam conſenſerunt in pretium minus. 4. Nihil eis debetur ex juſtitia ratione laboris & operarum, niſi pretium de quo conventum eſt, licet ſit infimum, ex Matth. 20. *Non facio tibi injuriam: nonne ex denario conveniſti mecum?* Quòd ſi conſtaret pretium illud, de quo convenerunt, eſſe minus infimo, tamen fieri poteſt ut illorum opera non ſit magis utilis domino, qui illos noluiſſet acceptare ſub majore pretio. An autem hoc ita ſe habeat, non ipſorum, ſed domini eſt judicare. 5. Non invenerunt alios, qui plus dare voluerint. Ergo illud eſt juſtum pretium: nam juſtum pretium eſt illud quod communiter homines ſolvunt: non enim plus valet res, vel opera quàm id quod communiter pro ipſo inveniri poteſt. Denique ſi id liceret, aperiretur via innumeris furtis: nam iſti ſibi facilè perſuaderent ſtipendia eſſe juſto minora, eſſentque judices & executores in propria cauſa etiam dubia ac incerta. Hinc ſartores peccant contra juſtitiam, ſi retineant fragmenta panni, fila ſerica, &c. ut ſic compenſent ſibi mercedem quam putant ſatis magnam non ſolvi; & tenentur ad reſtitutionem. Idem de aliis, qui laborant in materia aliena.

Reſp. 2. Concurrentibus certis conditionibus licita eſt occulta compenſatio. *Eſt communis ſententia.* Quia jure naturali cuique licet indemnem

ſe

ſe ſervare citra alterius injuriam. In occulta autem compenſatione licita nemini fit injuria: nam occulta compenſatio neque eſt contra juſtitiam commutativam, cùm nulla injuria inferatur debitori nolenti ſolvere: ipſe enim ex juſtitia tenetur tantumdem dare, & creditor accipit id quod ex juſtitia ſuum eſſe debet; eſtque juſta defenſio ab injuria, qua creditorem continuò vexat debitor, injuſtè retinendo id quod ei ex juſtitia debet. Ergo debitor non poteſt eſſe rationabiliter invitus quoad ſubſtantiam, ſed nec quoad modum; quia creditorem excuſat neceſſitas, & impotentia aliter accipiendi ſolutionem. Neque eſt contra juſtitiam legalem & publicam poteſtatem: nam ſupponitur judex vel nolle vel non poſſe rem debitam creditori adjudicare.

Conditiones autem neceſſariæ ad licitam compenſationem hæ ſunt.

1. Ut certum ſit rem illam nunc actu debitam eſſe ex juſtitia. Nam ſi id incertum eſſet, non liceret quidquam ſurripere: quia in dubio & in caſu incerto melior eſt conditio poſſidentis; & iniquum eſt pro debito incerto certam ſolutionem propria authoritate ſumere, atque exponere ſe periculo accipiendi rem alienam ſibi non debitam. Neque id licet, ſi res non eſſet debita ex juſtitia, ſed ſolùm ex gratitudine, quia debitum ex gratitudine non eſt rigoroſum, nec ullum parit jus ad rem, nec eſt circa aliquid determinatum, ſed pendens ex libera voluntate alterius. Defectus hujus conditionis continet peccatum injuſtitiæ obligans ad reſtitutionem: quia tunc fit injuria cum damno.

2. Ut creditor non poſſit rem ſuam vel ſibi debitam alia ratione, puta petitione, vel per judicem obtinere, ſaltem ſine gravi detrimento vel incommodo. Alioqui fieret injuria publicæ poteſtati, & peccaretur contra ordinem debitum à jure conſtitutum juxta l. unic. Codic. *Nequis in ſua cauſa*, ibi: *Generali lege decernimus neminem ſibi eſſe judicem, vel jus ſibi dicere debere.* Solus tamen defectus hujus conditionis non obligat ad reſtitutionem: quia debitori non eſt illatum damnum, cùm (ut ſupponitur) non plus acceptum ſit ex ejus bonis, quàm certò debitum erat ex juſtitia. *Ita S. Antoninus.*

3. Ut creditor non accipiat rem debitoris depoſitam apud ſe, vel ſibi commodatam, ex l. 11. *Codic. depoſ.* & l. ultim. Codic. *commodat.* & ex cap. ultim. de depoſ. ubi Gregor. IX. ait: *Sanè depoſitori licuit, pro voluntate ſua depoſitum revocare, contra quod compenſationi, vel deductioni locus non fuit: ut contractus, qui ex bona fide oritur ad perfidiam minimè referatur, licet compenſatio admittatur in aliis, ſi cauſa ex qua poſtulatur, ſit liquida.* Ratio eſt, quia fieret contra fidelitatem & obligationem depoſiti vel commodati, quod maximam fidem poſtulat, & contra conventionem ſaltem tacitam reſtituendi rem domino.

4. Ut accipiatur res in eadem ſpecie, ſi fieri poteſt: alioqui debitoris res ſine neceſſitate & ejus conſenſu, ac proinde injuſtè permutaretur.

5. Ut fiat ſine periculo ſcandali, & infamiæ propriæ, vel proximi, vel

damni

damni tertii, qui putaretur furatus, & cogeretur restituere. Nam quamvis hoc damnum sequeretur per accidens, tenemur tamen ex charitate impedire grave malum proximi, quoties possumus sine nostro gravi damno.

6. Ut fiat sine injuria tertii, qualis esset, si acciperetur res alteri commodata, locata, oppignerata, vel apud eum deposita. Nam iste tertius habet jus rem illam ad suum usum vel securitatem detinendi, aut custodiendi. Item si bona omnia essent hypothecata aliis: nam hi habent jus ex iis solutionem accipiendi cum detrimento aliorum. Vel etiamsi non essent hypothecata, sed non sufficerent aliis debitis solvendis, non potes integram solutionem recipere, nisi hypothecam, vel privilegium habeas: nam alioqui non habes jus ad integram solutionem cum damno aliorum, sed solùm pro rata, cùm alii creditores æque jus habeant, ad bona debitoris: quod jus violas, si ex integro debitum recipias, nam aufers aliis id quod pro rata perciperent. His adde ut facta compensatione debitor, si fieri moraliter potest, moneatur nihil jam debere, tum ne permaneat in peccato, existimando se teneri debitum solvere; tum ne ipse, vel ejus hæredes cogantur iterum solvere tuis hæredibus. Quòd si voluerit postea solvere, non debet accipi iterata solutio, vel si nequeat sine infamia recusari, occultè statim restitui debet.

Cùm autem rarissimè omnes istæ conditiones concurrant, rarissimè licita esse potest compensatio occulta. Quamvis autem sit illicita, non tamen obligat ad restitutionem nisi quando injustè illatum est damnum alteri.

Quæst. X. *An licet in gravi vel extrema necessitate aliena surripere?*

Resp. 1. Non licet in necessitate tantùm gravi alienum surripere: *Prob.* 1. Ex cap. 3. de furt. *Si quis propter necessitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem, vel pecus; pœniteat hebdomadas tres.* 2. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Permissum est furari non solùm in extrema, sed etiam in gravi necessitate.* Neque jure naturali, neque gentium id permittitur, cùm in sola extrema necessitate bona sint communia. Imò id debuit jure naturali prohiberi: nam si liceret, pateret via innumeris furtis cum magno societatis humanæ detrimento, ac perturbatione reip. nec homines satis abstinerent ab otio, inertia, vel dilapidatione bonorum.

Resp. 2. In extrema necessitate licet accipere rem alienam necessariam ad vitæ suæ vel suorum conservationem. *Est communis sententia.* Quia in extrema necessitate omnia sunt communia saltem quoad usum. Nam quisque habet jus naturale & obligationem conservandi vitam suam ac suorum per media ordinaria ad hoc ex se ordinata, & à Deo authore naturæ omnibus concessa: qualia sunt bona externa, quorum proinde divisio & proprietas fieri non potuit nisi servato aliis jure utendi illis in extrema necessitate.

In tali necessitate *etiam potest aliquis occultè rem alienam accipere, ut subveniat proximo sic indigenti*, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 66. art. 7. ad 3. si nempe ex

pro-

propriis bonis nequeat illi subvenire. Tunc enim surripiens est veluti instrumentum indigentis. Præterea cùm quisque teneatur diligere proximum sicut seipsum, potest & debet ei subvenire eo modo, quo sibi licitè posset & vellet opitulari in eadem necessitate.

Neutrum tamen licet, 1. Si dominus rei sit, vel foret in pari necessitate. *Ita omnes.* Nam *in pari causa melior est conditio possidentis*, reg. jur. 2. nisi probabilis spes sit posse te convenienti modo petendo obtinere id quo indiges: quia cùm propria per donationem habere potes, sine necessitate alienum surriperes. Putat tamen Lessius in hoc casu peccare solùm venialiter non petendo; eo quòd non peccetur quoad rem ipsam, sed solùm quoad modum, & dominus debeat esse contentus quoad substantiam.

Qui autem rem alienam etiam magni momenti clam in extrema necessitate surripuit, secundùm multos non tenetur restituere, quando commoda facultas aderit. Quia omnia tunc sunt communia simpliciter & absolutè, cùm bona ad vitæ conservationem à Deo hominibus omnibus concessa sint. Unde S. Thom. ad 2. ait. *Per talem necessitatem efficitur suum id quod aliquis accipit ad sustentandam propriam vitam.* Teneris tamen restituere id, quod mutuo accepisti, vel emisti, & in extrema necessitate consumpsisti. Quia consumpsisti rem propriam acquisitam per contractum obligantem ad reddendum æquivalens; & ideo quando res illa perit, tibi qui es dominus actu perit, non alteri qui fuit, sed jam non est ejus dominus. Quare obligatio, quam per contractum contraxisti, per supervenientem necessitatem fuit solùm suspensa, non extincta. Idem dic, si res in necessitate accepta perduret hac transacta, ex cap. *Quod* 1. quæst. 7. Sic qui equum alterius abstulit, ut fuga vita consulat, tenetur illum reddere, ubi ex periculo evasit; quia indigebat solùm usu equi, non ejus proprietate. Item qui magnam pecuniæ summam in extrema necessitate surripuit, tenetur ea transacta residuum restituere; quia cessante tali necessitate cessat jus ex ea ortum, quod est solùm ad vitæ necessaria. Item si non sis simpliciter & absolutè pauper, sed habeas alibi bona, teneris restituere quod extra patriam in extrema necessitate surripuisti; quia non licet alienum surripere nisi eo modo quo extrema necessitas urget. At tua necessitas non est simplex & absoluta: ergo non potes quidquam sumere nisi sub conditione restituendi. Præterea non habes plus juris ad capiendam rem alterius quàm hic habeat obligationis eam dandi tibi: at tenetur solùm eam tibi mutuare, cùm non sis simpliciter pauper.

Quæst. XI. *Quandonam uxor marito, & maritus uxori injuriam infert in bonis, & tenetur ad restitutionem?*

Resp. 1. Ex communi sententia, uxor peccat contra justitiam, & tenetur restituere viro vel ejus hæredibus, si aliquid de bonis dotalibus, vel communibus, vel propriis viri surripiat aut impendat invito rationabiliter marito. Quia injuriam cum damno infert mari-

marito: nam is solus in suum commodum habet administrationem dotis, & bonorum communium, quæ scilicet conferuntur initio, vel acquiruntur tempore matrimonii, & proprietatem mediæ partis horum, ut constat ex jure; dominium verò omnium bonorum propriorum, id est, quæ ipse ante matrimonium habebat, & quæ per contractum matrimonii noluit esse communia. Uxor tamen, secundùm communem sententiam, potest de bonis communibus, & fructibus dotalibus accipere quantùm opus est ad suam sustentationem, ad quamcumque familiæ necessitatem, si maritus ea deneget, cùm dare possit; vel ad eleemosynas moderatas faciendas secundùm consuetudinem piarum mulierum ejusdem conditionis & facultatis, nisi vir sufficientes largiatur; vel ad avertendum damnum familiæ aut mariti, ut fecit Abigail, *1. Reg. cap. 25.* Item si maritus sit prodigus, potest uxor subtrahere bona necessaria ad alendam familiam, & educandos ac collocandos liberos secundùm suum statum. Nam in his omnibus maritus non est rationabiliter invitus, cùm speciali jure teneatur ista præstare, & familiam ac uxorem sustentare, convenienter suo statui, & spectatis facultatibus utriusque. Vir enim debet uxori tanquam sociæ, familiæque matri decentem sustentationem pro qualitate status & quantitate facultatum utriusque: & ideo uxor dedit ei dotem, & insuper præstat subsidium atque operas suas.

Potest etiam uxor ex bonis dotalibus & communibus, si non habeat alia, nec vir dare velit, accipere quantùm opus est ad suppeditandam sustentationem necessariam patri indigenti, vel matri, vel proli propriæ indigenti, si quam habet ex alio matrimonio, modò remaneant necessaria marito & ejus familiæ. Quia ipsa tenetur illis subvenire, & isti jus speciale ab ea petendi alimenta habent, nec vir potest rationabiliter id iniquè ferre. Omnia tamen sic tradita tenetur probabiliter uxor referre in suam partem, dum partitio fiet cum hæredibus viri; quia injustè de alieno subveniret, cùm habeat propria. Alii tamen censent uxorem ad hoc non teneri; quia ea lege censentur matrimonia contrahi, ut onera & debita realia quæ superveniunt uni conjugum, fiant quoque debita alterius; & quia inopia parentum, filiorum, uxoris censetur esse inopia ipsiusmet uxoris, cui maritus tenetur subvenire.

Resp. 2. Maritus peccat contra justitiam, & tenetur restituere uxori, vel ejus hæredibus, 1. Si dissipet ejus dotem, cum dotis proprietas sit penes uxorem; vel accipiat aut impendat bona paraphernalia, id est, ea bona quæ uxor non attulit in dotem, nec per contractum matrimonialem voluit esse communia, sed sibi reservavit: nam uxor habet illorum omnium plenum dominium & administrationem, nec proinde vir habet jus ullum de iis disponendi. Idem dic de bonis sibi à marito vel à quovis alio donatis, ut de illis liberè disponat.

2. Si bona communia notabili quantitate, invita uxore prodigè donet, vel in usus malos aut vanos im-

pen-

pendat: nam licèt horum administratio sit penes maritum, tamen proprietas mediæ partis illorum ad uxorem jure communi pertinet; ac proinde maritus facit ei injuriam, partem ipsius, ipsa rationabiliter invita profundens. Unde soluto matrimonio, tenetur maritus, vel ejus hæredes ad restituendum uxori, vel ejus hæredibus. *Ita Lessius, Sanchez, & alii multi.*

Quæst. XII. *An liberi peccant, & tenentur ad restitutionem, surripiendo bona parentum?*

Resp. Liberi qui surripiunt vel impendunt aliquid notabile ex bonis parentum, vel ex bonis quorum dominium vel usumfructum pater habet, peccant mortaliter, & tenentur restituere Parentibus, vel cohæredibus. *Est communis sententia*, & constat, 1. Ex Proverb. 28. *Qui subtrahit aliquid à patre suo & à matre, & dicit hoc non esse peccatum, particeps homicidæ est.* Ergo peccat mortaliter. 2. Quia accipiunt rem alienam notabilem invito domino: neque enim habent jus ullum disponendi de bonis parentum viventium. Nam *quamvis filiusfamilias sit hæres, non tamen est adhuc dominus rerum, & ideo dare non potest*, ait S. Thom. in 4. dist. 15. quæst. 2. artic. 5. quæst. 2. ad 1. Quare Catechism. Roman. ait furti reos esse filios & uxores, qui à parentibus & viris pecunias surripiunt.

Idem dic si filius contra voluntatem parentis in usus vanos vel illicitos, ut in compotationes, commessationes, ludum, &c. expendat summam notabilem ex iis pecuniis, quas parens ei ad honestos tantùm usus præfinitos dedit, putà ad emendum libros, vestes, &c. quia parens non intendit illi pecunias donare absolutè ac simpliciter, sed tantùm cum restrictione ad usus à se determinatos. Unde filius non habet jus de illis disponendi nisi ad tales usus: pater enim non plus juris ei confert, quàm intendit conferre. *Ità Lessius, Navarr. &c.*

Hinc si filius habeat bona castrensia, vel quasi castrensia, tenetur ex illis restituere: si non habeat, tenebitur in partitione hæreditatis cum cohæredibus computare in suam partem quod surripuit, nisi constet hos tantumdem surripuisse, vel nisi pater expressè aut tacitè condonarit.

Quæst. XIII. *An si filiusfamilias plus cæteris fratribus pro patre laboret, & aliquid ultra suam sustentationem ex labore suo ac industria lucretur, potest ex tali lucro pretium operarum suarum subtrahere, patre inscio?*

Resp. Nihil potest sibi assumere, si parentes egeant ejus obsequio: quia filius ex pietate debet ejusmodi obsequia utrique parenti indigenti. Quòd si parentes non egeant ejus obsequio, & plus lucretur quàm impendat, juxta multos potest operæ stipendium petere, sicut potest alteri locare operas, ex l. 10. §. *de obseq.* ibi: *Pietatem liberi parentibus non operas debent.* Quòd si nihil petat, nihil potest clam surripere. Quia tunc censetur gratis laborare; & alioqui si petivisset, pater potuisset eum repellere, & ejus loco accipere alium, qui gratis aut viliore pretio aut meliùs servivisset. Ergo cùm pater non contraxerit cum filio, ei

ei non debet salarium; præsertim cùm non sit consuetudo ut talis filius salarium à patre exigat. Præterea etiamsi deberetur illi salarium, non ei licet surripere patre vivo, quia illud lucrum recensetur inter bona adventitia, quorum possessio & usufructus pertinent ad patrem donec filius emancipetur.

Multi tamen contra multos docent in tali casu filiumfamilias, qui laboravit cum voluntate mercedem aliquando percipiendi, sed quam ex metu patrem offendendi petere non ausus est, posse retinere aliquid suo labori congruens, quod patre mortuo ex bonis surripuit, deductis sustentatione & usufructu. Quia, inquiunt, filius non debet esse deterioris conditionis quàm extraneus, cui ejusmodi merces deberetur: neque tenetur pro patre non indigente gratis laborare. Et licèt in foro externo censeatur gratis laborasse, cùm nullam pactionem inierit; tamen hæc præsumptio non habet locum in foro interno, cùm ille semper habuerit voluntatem contrariam. *Ita Barthol. Decius, Navarr. Lessius, Cabassut. &c.* Sed hoc est incertum. Quare non ei licet salarium occultè compensare: nam occulta compensatio non est licita, nisi ubi jus certum.

Quæst. XIV. *An qui rem furtivam emit, tenetur illam restituere domino?*

Resp. 1. Qui rem furtivam emit mala fide, sciens, vel dubitans esse furtivam, tenetur eam restituere si habeat, vel ejus pretium in defectum furis, si non habeat nec possit recuperare. *Est communis sententia.* Quia injustitiam commisit, rem alienam mala fide sibi accipiendo contra voluntatem domini: unde tenetur ratione injustæ acceptionis. Nec potest à domino exigere pretium furi datum, sed jacturam illam malitiæ suæ ac imprudentiæ imputare debet, ex Tob. 2. *Videte, ne fortè furtivus sit, reddite eum dominis suis, quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere.*

Resp. 2. Qui rem alienam à fure exiguo pretio emit cum intentione eam reddendi domino, tenetur quidem illam restituere cum fructibus perceptis; sed potest à domino exigere pretium furi datum & impensas ad eam emendam ac conservandam factas, & dominus tenetur id totum ei rependere. *Est communis sententia.* Quia ille rem domini utiliter gessit, rem ejus exiguo pretio emendo, ne ei periret. Ergo æquitas exigit, ut ei rependatur quidquid de suo ad hoc impendit, quòd si magno, vel ferè æquali pretio emit cum tali intentione, dominus tenetur solùm reddere quantùm judicio prudentum gerendo utiliter negotium ejus, impendere potuit.

Resp. 3. Qui rem furtivam emit bona fide, nesciens nec dubitans esse furtivam, tenetur eam restituere domino etiam non repetenti; nec potest reddere furi ut pretium datum recipiat, nisi certò sciat ab eo rem domino restitutum iri. *Ita Major, Covarruvias, Medina, Sotus, Azor, Molina, Layman, & alii multi contra multos.* Quia 1. dominus habet jus, ut sua sibi res restituatur à quocumque ejus possessore, non obstante jactura pretii: nam ea non obstante dominus potest

per

per se immediate à quovis possessore rem suam recipere ac vendicare, l. 3. Codic. *de rei vindic.* & dominus nihil juris circa talem rem amisit perinde ac si à fure donata fuisset. Dominium enim rei alienæ non transfertur nisi, vel per legem, aut judicis sententiam, vel per domini voluntatem, ex l. 11. §. de regul. jur. *Id quod nostrum est, sine facto nostro ad alium transferri non potest.* Ergo possidens ratione rei acceptæ tenetur eam reddere domino. Et verò perinde esse videtur sive dominus rem suam repetat, sive ob facti ignorantiam non repetat: nam ignorantia jus ipsi suum non adimit. 2. Si fur non inveniretur, vel si obiisset, juxta omnes res furtiva deberet reddi domino, nec potest exigi pretium datum; quia nempe est aliena. At ex eo quod reperiri latro possit, idem dominus nullum jus amittit. 3. Tradens rem alienam furi non restituturo, cooperaris iniquæ illius detentioni, & positivè concurris ad privandum dominum propria re. 4. Res cum omnibus suis conditionibus, & melioramentis ad dominum pertinet. Cùm ergo jam sit in statu securitatis apud emptorem, & hic status spectet ad rem ipsam, sitque quoddam melioramentum extrinsecum rei, ad dominum pertinet. 5. Non licet rem alienam à periculo ereptam in illud reducere, v. gr. non licet rem alienam ab incendio extractam in ignem projicere. His adde textum Tob. 2. supra cit. qui supponit rem bona fide emptam esse.

Nec potest emptor pretium furi datum à domino repetere, ex l. 2. Cod. *de furt.* ibi: *In civilem rem,* (id est, contra jus, ut ait glossa,) *desideratis, ut agnitas res furtivas non priùs reddatis, quàm pretium solutum fuerit à dominis.* Nam qui emit à fure, nullum habuit jus in re empta, nisi quod à fure potuit transferri. At nullum jus potuit à fure transferri, cum fur nullum habuerit, ex regul. jur. 79. in 6. & l. 54. §. de divers. regul. *Nemo plus juris ad alium transferre potest, quàm ipse haberet.* Ergo emptor nihil potest exigere pro re illa, in quam jus nullum habet; sed damnum, quod inde patitur, fortuito casui imputare debet, perinde ac si pecuniam adulterinam accepisset, vel aliquid casu amisisset. Si tamen sciret furem restituturum rem domino, posset ei reddere ut pretium datum recuperaret: nam tunc dominus non est rationabiliter invitus. Imò fur habet jus rem repetendi reddito pretio ut eam restituat.

Obj. 1. Qui furi rem emptam reddit, is non ponit rem illam in pejore statu quàm erat ante emptionem. Ergo non facit injuriam domino. *Resp.* Neg. conseq. Nam rem privat statu intermedio meliore quem acquisiverat.

Inst. Hic status non provenit ex ipsa re, sed ex libera voluntate ementis. *Resp.* Undecumque proveniat hic status, spectat ad rem, proindeque ad dominum rei. Sic res ex incendio erepta ab altero, non potest ab eodem in idem periculum injici. Ergo dominus jus habet, ut res sua in illo statu meliore, seu securiore relinquatur.

Objic. 2. In jure datur actio furi, per quam possit rem reposcere. *Resp.* Non datur talis actio, nisi quia prudenter judicatur velle rem domino restituere, quod leges illæ præsumunt.

Resp. 4. Si emptor bonæ fidei rem furtivam bona fide consumpsit, aut si illa apud eum casu vel culpa periit, non tenetur ejus pretium restituere domino, nisi quatenus ea factus est ditior, ex l. 23. *de petition. hæred.* quia fuit possessor bonæ fidei, seclusa lege positiva aliud statuente.

Resp. 5. Si quis rem furtivam bona fide emptam revendiderit, & postea compareat dominus, primus emptor tenetur rescindere contractum, pretium secundo emptori reddere, & rem ipsam furtivam restituere domino. *Ita Sotus, Azor, Valentia, Delugo, & alii.* Quia 1. venditor ex vi contractus tenetur servare emptorem indemnem ab omni lite, molestia & sumptu circa rem venditam, nec potest eum ad alium ablegare, ex l. 1. §. *de evict.* alioquin esset inæqualitas, ideóque injustitia: nam cùm accipiat pretium certum ac securum, cujus dominium in eum transfertur, tradere debet emptori rem securam, cujus quoque dominium in eum transferatur: quam rem si non tradit, tenetur pretium reddere, & rem recipere, ut reponatur æqualitas. 2. Error dedit causam contractui, nec emptor voluit tradere pretium nisi pro re, cujus dominium in ipsum pariter verè transferretur. Quare venditor non satisfacit cedendo actionem, quam habet contra eum, à quo priùs eam emit: hoc enim non est eum indemnem servare, sed cogere ad sumptus & molestias, ex l. 11. §. *de action. empt.*

Quòd si comparente domino, secundus emptor, qui rem habet, inveniri nequeat, venditor non tenetur pretium acceptum domino rei restituere, nisi illud quod ex revenditione sine industria propria lucratus est, vel nisi rem dono accepisset. Quia cùm domino teneatur solùm ratione rei acceptæ, & jam rem alienam non possideat, nec habere queat, tenetur solùm restituere quatenus ex ea factus est ditior. Et aliunde leges statuunt, ut venditio rei furtivæ valeat ad transferendum dominium pretii pro ea accepti, non tamen ipsius rei, l. 49. §. *de furtis.*

Quæst. XV. *An qui pascit, vel ligna cædit contra justam prohibitionem, tenetur ad restitutionem?*

Resp. 1. Qui pascit, vel ligna cædit in loco alicujus privati, vel in loco communitatis suæ, sed locato alteri, vel in loco alterius communitatis, peccat contra justitiam pro ratione rei ablatæ, & damni illati, quod sæpe multò pluris est, quàm res succisa valeat; & tenetur ad restitutionem. *Ita Sot. Lessius, & alii.* Quia violat jus alienum cum damno: nam herbæ & ligna, utpote prædiorum fructus, pertinent ad dominum fundi, qui potest ea locare & vendere.

Licet tamen herbis & frugibus collectis, mittere oves ad pascendum herbam nascentem, quam dominus agri non est vendituras, nec ex ea utilitatem percepturus, nec suo gregi destinaturus. Quia tunc non aufertur

tur alienum invito domino, sed tacitè consentiente; & ita fert consuetudo recepta.

Resp. 2. Qui in loco communitatis suæ pascit, vel ligna cædit contra justam prohibitionem, peccat, & tenetur restituere communitati, si magnum damnum inferat. *Ita Dilugo, Valentia, & alii.* Quia aufert alienum invito domino, & injustè minuit portionem aliorum. Enimverò si pecuniæ ad communitatem suam pertinentis & singulis ejus membris distribuendæ summam notabilem surriperet, num graviter peccaret, & restituere teneretur? Ergo etiam peccat, & ad restitutionem tenetur, si æquivalens injustè quoquo modo auferat. Idem dic à fortiori de eo qui ligna cædit in sylva ad principem pertinente, cùm verè auferat rem alienam invito domino.

Quæst. XVI. *An is qui contra prohibitionem venatur, piscatur, vel aucupatur, peccat & tenetur ad restitutionem?*

Nota. Certum est. 1. Eum qui alterum impedit à venatione vel piscatione, ad quam jus habet: peccare & teneri ad restitutionem probabilis lucri, quod deductis impensis ac laboribus facturus erat, quia ei injuriam infert cum damno. 2. Eum, qui, etiam justè venando, damnum aliis infert, putà segetes proculcando, sepimenta dissipando, &c. teneri resarcire damna illata: quia alii habent jus ne damnum patiantur in bonis suis. 3. Eum, qui occidit aut lædit animal alterius, dum in suo prædio damnum infert, peccare graviter & teneri ad restitutionem. Quia non habet jus occidendi aut lædendi animal alienum, sed solùm expellendi, & satisfactionem exigendi; non enim ideo desinit esse domini sui, sine cujus consensu destrui non potest nisi per authoritatem publicam.

Resp. 1. Qui venatur in fundo alicujus privati invito domino, semper peccat saltem venialiter. *Ita Covarruv. Medina, Lessius, & alii.* Quia facit ei injuriam: nam dominus jus habet, ut nemo in suo fundo se nolente venetur, *ex institut. de rer. divis.* &, l. *Item. ff. de usufructu.* Quòd si notabile damnum inferat, ut capiendo feras quas dominus fundi venaturus erat & probabiliter capturus, vel crebra venatione efficiendo ut minoris æstimetur jus venandi quod vendere vel locare statuerat, peccat mortaliter contra justitiam & tenetur ad restitutionem judicio prudentis statuendam: nam violat jus domini cum gravi ejus damno.

Resp. 2. Qui venatur in fundo alieno sepe vel muro clauso, peccat graviter, & tenetur restituere animalia, in tali loco detenta, quæ ibi cepit. Quia ejusmodi animalia sunt domini, cujus est locus, cùm censeantur amisisse naturalem libertatem, & jam occupata à domino, à quo facilè apprehendi possunt. *Institut. de rer. divis.* Idem dic de eo, qui in alieno stagno seu vivario piscatur; quia pisces omnes ibi conclusi, sunt domini loci.

Resp. 3. Qui venatur aut piscatur in loco publico non prohibito nec ulli speciatim addicto, sed modo seu medio, vel tempore prohibito, peccat mortaliter si notabile damnum inferat,

rat, v. g. extinguendo magna ex parte ferinam sobolem, vel aquas inficiendo. *Lessius, & alii.* Quia tunc graviter lædit jus venandi ac piscandi, quod habet communitas; & spem lucri ac oblectationis injustè aliis eripit, vel saltem notabiliter minuit: unde tenetur ad resarciendum hoc damnum.

Resp. 4. Qui venatur in loco publico venationi Principis vel aliorum justè assignato, semper peccat contra justitiam saltem venialiter, & mortaliter dum notabile damnum infert, ut capiendo feras magni pretii, vel multas, ita ut Princeps vel alii qui soli jus venandi habent, non possunt tot capere quot antea solebant, vel non æquè facilè, &c. *Ita Valentia, Lessius, & alii.* Quia tunc graviter lædit jus Principis: unde tenetur ad compensationem damni, si Princeps eam curet, nec contentus sit ut deprehensi pœnam luant.

Resp. 5. Qui in loco publico prohibito, vel ad privatum pertinente venatur invito domino, licèt peccet & teneatur resarcire damnum illatum; non tamen tenetur restituere feras captas, quæ libertate naturali fruebantur. Quia ejusmodi feræ sunt primò occupantis, cùm nullius sint; nisi tamen feræ libertate fruentes lege aliqua ita addicantur Principi vel bono publico, ut non cedant in dominium capientium.

Quæst. XVII. *An tributa solvi debent ex justitia?*

Nota. Tributum hìc latè sumitur, nempe pro eo omni quod principi vel reip. penditur, ut & statum ac dignitatem suam tueri, & communibus necessitatibus ac commodis prospicere possit. Unde hac voce continetur etiam vectigal, quo pro rebus in civitatem, vel provinciam invectis, vel ex ea avectis exigitur, & vocatur etiam Gabella.

Resp. Est obligatio justitiæ solvendi justa tributa ac vectigalia. *Est communis sententia.* Prob. 1. Ex Matth. 22. *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari.* Et Rom. 3. *Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal.* 2. Quia ex justitia debentur principi ratione sui officii ac laboris pro rep. & pacti saltem impliciti; suntque justa stipendia administrationis suæ ad ejus sustentationem, & subsidia necessaria ad onera publica sustinenda, ad pacem, tranquillitatem ac justitiam tuendam, reip. pericula avertenda, &c. Principes enim ex officio tenentur subditorum felicitati, quieti ac saluti diligenter consulere; justitiam per se, vel per suos præfectos ac magistratus administrare, crimina avertere, punire & coercere, subditos & eorum bona ac jura tueri, hostes arcere, item Leges divinas, Ecclesiam, & ejus jura ac decreta, atque Religionem catholicam tueri ac promovere. Ut autem hæc præstare possint, tenentur populi tributa ac vectigalia eis solvere, iisque parere. Hinc tributa justa solvi debent antequàm petantur, nisi ex consuetudine non solvantur ante petitionem; & ex communi sententia, teste Valentia, restituere debet, qui ea non solvit. Item non licet uti fraude ad vitandam gabellam, sed solvi debet saltem cùm exigitur.

Imò

Imò etiam exteri tenentur vectigalia solvere. Quia juste iis imposita sunt, & sub hac tacita conditione admittuntur ad negotiandum; atque hoc onus compensatur per protectionem ac securitatem, quam ibi habent, & per alia commoda quæ ibi percipiunt.

Ut autem tributa justa sint, non debent esse majora quàm postulet principis sustentatio, consideratis status dignitate ac ditione, & necessitas, vel magna reip. utilitas. Nam hic est finis ad quem ordinantur, propter quem solùm exigi possunt; ideóque non debent illum excedere. Quòd si principes plus exigant ad superfluum luxum, ad prodigas largitiones, ad usus vanos, &c. peccant contra justitiam, & tenentur ad restitutionem. Quia non habent potestatem in personas & facultates subditorum nisi in ordine ad bonum commune, & suam sustentationem convenientem. Nam omnis potestas publica est solùm ad bonum publicum instituta, ideóque non se extendit ultra illud, cùm finis rei sit ejus mensura. Unde S. Thom. 2. 2. quæst. 66. art. 8. ad 3. ait: *Si aliquid principes indebitè extorqueant: rapina est sicut & latrocinium. Unde dicit Augustinus, remota justitia, quid sunt regna nisi magna latrocinia? ..... Unde & ad restitutionem tenentur, sicut & latrones.* Debent quoque tributa exigi secundùm proportionem facultatum singulorum, sic ut non alii plus, alii minùs graventur quàm justum sit.

Quod si bonum commune postulet, ut nova & extraordinaria tributa imponantur ob causam publicam, in eam ex justitia impendi debent, & causa cessante cessare.

Obj. Samuel 1. Reg. c. 8. ait: *Hoc erit jus Regis: filios vestros tollet...... agros quoque vestros, & vineas, & oliveta optima, tollet* &c. *Resp.* Non intelligitur jus legitimum, sed usurpatum, quod Reges sibi arrogaturos esse prædicebat Samuel, ut populum à Regis postulatione avocaret. Unde vox hebræa significat judicium, mortem Regis. Nam, 3. Reg. cap. 21. Deus Regem Achab graviter arguit, & gravissima mala ei intentat, quòd vineam Naboth usurpaverit.

Porrò in dubio de justitia tributorum, ea solvi debent. Quia in dubio justitiæ debet præsumi pro justo præcepto superioris possidentis jus præcipiendi, & exigendi tributa, quod jus est altius, & majus jure quod habent subditi in bona quæ possident. Præterea princeps sæpe habet causas justas occultas. Imò etiamsi essent evidenter injustæ sive ex toto, sive ex parte, tamen solvenda sunt cùm exiguntur, ad vitandum scandalum ac perturbationem publicam, ob quam causam quisque juri suo cedere debet.

Quæst. XVIII. *Quid dicendum de Decimis?*

Resp. Decimæ solvi debent ex justitia & religione secundùm receptam consuetudinem, & ad restitutionem tenentur qui eas non solvunt integras, vel solùm de deterioribus rebus. Constat. 1. Ex titulo de decimis, ex Concil. general. Lateranens. II. quod, cap. 10. de laicis decimas Ecclesiarum quoquo modo accipien-

cipientibus ait: *Nisi Ecclesiæ reddiderint, sciant se sacrilegii crimen committere, & periculum damnationis æternæ incurrere.* Eadem autem est ratio de non solventibus & sibi retinentibus. Et ex Lateran. IV. cap. 53. ibi: *Decimas Ecclesiis cum integritate persolvant, & ad id per censuram ecclesiasticam compellantur: Illæ quippe decimæ necessario sunt solvendæ, quæ debentur ex lege divina, vel loci consuetudine approbatæ.* Item, ex Concil. Trident. sess. 25. cap. 12. ibi: *Cùm decimarum solutio debita sit Deo: & qui eas dare noluerint, aut dantes impediunt, res alienas invadunt.* 2. Quia sunt bona consecrata Deo, & debita ex justitia intuitu religionis in sustentatione ministrorum, qui habent jus percipiendi sustentationem à populo, cùm in ejus commodum occupati sint, & pro eo Deum orent, laudent, sacrificium offerant, & alia sacra ministeria obeant.

Quæst. XIX. *An malè distribuens bona, vel onera communia, tenetur ad restitutionem?*

Resp. 1. Quamvis violatio solius justitiæ distributivæ non obliget ad restitutionem, quippe quæ est actus justitiæ commutativæ, æqualitatem rei ad rem spectanctis; quia tamen sæpe justitia commutativa concurrit cum distributiva; ideo sæpe mala distributio bonorum, vel onerum distribuendorum obligat ad restitutionem, quoties scilicet in ea violatur justitia commutativa, seu aliquod alterius jus in re, vel ad rem.

Resp. 2. Qui onera, tributa, militum hospitia, &c. malè distribuit, nec justam proportionem in iis servat, tenetur ad restitutionem privatis, quos illa improportionata distributione gravat. Quia in hoc violat etiam justitiam commutativam: nam illos sine causa justa spoliat bonis quæ possident, vel graviori incommodo afficiunt; & privatus quisque habet jus strictum ac proprium, ne supra facultatem & debitam proportionem gravetur.

Resp. 3. Distributio bonorum communium debitorum privatis ex aliquo titulo particulari, verbi gratia, laboris, operæ, pacti, &c. ut solutio stipendii facienda militibus, vel operariis ex ærario publico, pertinent ad justitiam commutativam, quippe quæ versatur circa debitum ex aliquo titulo particulari, ut constat ex ejus notione. Quale si malè fiat, contrahitur obligatio restituendi.

Resp. 4. Si bona communia ex lege, vel consuetudine, vel voluntate superioris, aut donatoris destinata sint principaliter in bonum eorum quibus distribui debent, qualia sunt proventus aliquarum civitatum ad hoc donati vel destinati, ut singulis incolis distribuantur proportionatè ad indigentiam, vel merita aut dignitatem singulorum; item pecuniæ summa à principe in præmium constituta militibus qui fortiter pugnarunt, aut spolia hostium jussu ducis dividenda inter milites pro singulorum meritis ac dignitate; malè ea distribuens tenetur restituere eis, quibus minùs distribuit quàm habere debebant. Quia in ea distributione violavit justitiam commutativam: nam singuli habent jus accipiendi proportionatè ad suam

indigentiam, vel merita, servitia, &c. fundatum in donatione talium bonorum per distributorem proportionatè facienda.

Item qui accepit bona distribuenda pauperibus alicujus comunitatis juxta cujusque indigentiam, tenetur ex justitia commutativa talem pecuniam istis pauperibus & non aliis, sic distribuere secundùm voluntatem donantis. Nam singuli isti habent jus rigorosum in donatione fundatum accipiendi secundùm suam indigentiam. Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 62. art. 1. ad 3. ibi: *Recompensatio, quam facit distribuens ei, cui dedit minùs quam debuit, fit per comparationem rei ad rem: ut si quantò minus habuit quàm debuit, tantò plus ei detur. Et ideò jam pertinet ad justitiam commutativam.*

Resp. 5. Qui malè distribuit bona communia primariò ordinata ad bonum commune, ut qui confert officia publica, vel beneficia ecclesiastica indignis aut minùs dignis, tenetur resarcire damna inde secuta Ecclesiæ, vel communitati. Quia ex officio & pacto implicito, vel ex commissione acceptata, ideóque ex justitia, commutativa erga Ecclesiam, vel communitatem, tenebatur in hac distributione bono communi prospicere, & eligere digniores. Sed juxta multos non tenetur ad restitutionem dignioribus quos præteriit: quia hi non habent jus strictum ac sibi proprium, & fundatum in titulo aliquo particulari proprietatis, pacti, donationis, contractus, nisi id factum sit in concursu & examine, in quo digniores habent ex pacto implicito jus sibi proprium, ut aliis præferantur.

Quæst. XX. *An in dubio utrùm res sit aliena, restitui debet?*

Resp. 1. Qui bona fide rem possidere cœpit, si postea incipiat dubitare an sit aliena, tenetur ex justitia veritatem diligenter exquirere. Nam hæc investigatio necessaria est, ut unicuique quod suum est reddatur, & aliàs se exponit periculo retinendi rem alienam. Quòd si post diligentem inquisitionem non appareat probabilius rem esse alienam, manet in possessione bonæ fidei, nec tenetur restituere: quia in tali dubio melior est conditio possidentis, juxta reg. 65. jur. in 6. *In pari delicto vel causa, potior est conditio possidentis*, Et, l. 170. §. de reg. jur. *In pari causa possessor potior haberi debet.* Nam possessor, præter jus dubium utrinque æquale, habet jus certum actualis possessionis, quo potiori jure vincit jus dubium alterius non possidentis. Idque exigit bonum commune, ut finiantur lites, sumptus impediantur, bona non negligantur, & alioqui nemo ferè securus esset in rerum suarum pacifica possessione.

Quòd si æque probabile appareat rem esse alienam, Azor cum aliis docet licere possessori eam consumere vel vendere, modò in animo habeat ejus pretium domino postea cognito restituere; & admoneat emptorem de illo dubio: nam est quoddam vitium occultum rei, ex quo damnum emptori sequi potest, si dominus compareat. Si verò multò probabilius possessori appareat esse alienam, tenetur eam restituere domino, vel si cognosci nequeat, pauperibus. Nam tunc longè

major probabilitas prævalet possessioni, & potest certitudinem moralem parere. Nec jam par est causa, quam regulæ juris ad meliorem conditionem possidentis exigunt ac supponunt, ut notat Delugo. Nec talis potest tunc prudenter negare esse alienam & jurare esse suam.

Resp. 2. Possessor bonæ fidei, qui occurente dubio non exquirit diligenter veritatem, peccat mortaliter; & si postea certò agnoscat dominum verum rei, tenetur ei restituere rem, & ex eo tempore quo dubitare cœpit, rei fructus, tum naturales tum mixtos non solùm quos percepit, sed etiam quos non percepit, sed percepisset dominus, si rem suam habuisset. *Lessius, & alii.* Quia ex eo tempore cœpit esse possessor malæ fidei, cùm sciverit se non posse justè sine inquisitione diligenti rem retinere; & fecit domino injuriam, negligendo inquirere: nam quilibet habet jus, ne quis se exponat periculo retinendi rem ejus, & ut in dubio jus ejus expendatur. Quòd si, quia neglexit statim inquirere, nequeat postea veritatem invenire, tenetur restituere pro ratione dubii. Ita *Sanchez, Delugo, & alii.* Nam omittendo inquirere, fecit injuriam ei de quo dubitabat an esset dominus: ergo hæc injuria resarciri debet secundùm proportionem spei quam alter habere poterat ut agnosceretur verus dominus.

Resp. 3. Qui antequam possideat, dubitat utrum res sit aliena, potest eam accipere titulo venditionis, donationis, &c. modò accipiat ex intentione eam restituendi domino, si post diligentem inquisitionem invenerit. Quia in hoc domino præstat beneficium, nam alioqui nunquam fortasse fuisset ei restituenda. Quòd si accipiat ut sibi absolutè retineat, peccat contra justitiam. Nam lege justitiæ tenetur non se exponere periculo accipiendi rem alienam invito domino: at tali periculo se exponit, cùm res illa possit esse alterius. Acceptam tamen potest, mutato animo, retinere donec inveniat dominum cui restituat, & tunc debet diligenter inquirere an sit aliena. Et si probabilius appareat esse alienam, tenetur eam domino cognito, vel pauperibus, si cognosci nequeat, restituere cum omnibus fructibus: nam non potest tunc prudenter judicare esse suam, & negare esse alienam. Si autem sit æque probabile rem esse alienam, debet eam cum altero, de quo dubitat, dividere, & si hic incertus sit, cum pauperibus; nam possessio capta cum dubia fide, meliorem non facit conditionem sic possidentis. Ergo cùm æqua sit ejus conditio ac alterius non possidentis, æquale jus uterque habet: ideoque res, vel ejus pretium inter illos æquabiliter dividi debet.

Idem dic si quis dubitans an res sit aliena, præoccupavit illius possessionem à nemine occupatam. Si verò dubius an res sit sua, eam abstulit à possessore bonæ fidei, tenetur totam ei restituere sicut possessor malæ fidei: quia in dubio & pari causa potior est conditio possessoris bonæ fidei.

Resp. 4. Quando nullus eorum, de quibus dubitatur an sint domini rei, rem possidet; si dubium sit æquale,

res

res æqualiter inter illos dividi debet, vel si dividi nequeat, ejus pretium, nisi fortè ex eorum consensu agatur: nam non est ratio uni totum, vel plus aut minùs adjudicandi. Si longè probabilius sit ad unum illorum totam pertinere, tota ei est adjudicanda, ut adjudicaret æquus judex re ita cognita.

Quæst. XXI. *An qui dubitat utrum solverit debitum, tenetur adhuc illud integrè solvere, si certò scire nequeat se solvisse?*

Resp. Affirm. *Est communis sententia.* Quia 1. debito certo non satisfit per solutionem non certam; nam solutio dubia non est æqualis debito certo: justitia autem æqualitatem exigit. 2. In eo casu pro debito stat possessio. 3. In foro conscientiæ judicare debemus de rebus istis sicut prudens judex cognita veritate, & inspecto jure naturali judicaret in foro externo; nam forum internum debet sequi sententiam fori externi, nisi constet externum niti præsumptione falsa. At in foro externo debitor cogetur solvere debitum certum, nisi probet solutum esse, etiamsi creditor fateatur se de solutione dubitare, nec eam recordari.

Nec dicas in dubio meliorem esse conditionem possidentis. Nam 1. hoc non est verum, nisi quando in cæteris par est causa possidentis & non possidentis: nam regulæ juris parem causam exigunt ad meliorem conditionem possidentis. 2. Creditor possidet jus exigendi & accipiendi solutionem debiti sui, quo jure spoliari non debet in dubio. Nec refert quòd debitor pecuniam solvendam possideat: nam dubium non versatur circa ipsam pecuniam, cujus sit, sed circa jus exigendi debitum, an adhuc sit. Cùm autem jus illud certò extiterit, & non constet de ejus extinctione, creditor possidet durationem juris illius. *Ita Delugo, Sanchez, &c.*

Quæst. XXII. *An est contra justitiam prodere alterius secretum suæ fidei commissum, &c. obligatio resarciendi damnum inde secutum?*

Resp. Affirm. *Est communis sententia.* Quia quilibet habet jus, ne ejus secreta detegantur; estque mortale si arcanum sit gravis momenti, vel inde grave damnum proximi aut discordia sequi possit. Unde illud, Eccli. 27. *Qui denudat arcana amici, fidem perdit .... Denudare amici mysteria desperatio est animæ infelicis.*

Quare non licet arcanum etiam à privato creditum sine ejus consensu alteri aperire, etiam ex præcepto superioris, nisi alia via cognitum sit, *quia servare fidem est de jure naturali*, ait S. Thom. quæst. 70. art. 1. ad 2. Nihil autem potest præcipi nec fieri contra id, quod de jure naturali.

Hinc graviter peccant & ad restitutionem tenentur, qui proximi secretum explorant, vel ad januam auscultando, vel epistolas legendo, vel alio quovis modo: nam quilibet jus habet ad suum secretum. Item superiores, consiliarii, medici, advocati & amici, quibus consilii vel auxilii petendi causâ, secretum committitur, graviter peccant si illud detegant; quia vi muneris ac officii

ficii sui, ad servandum secretum obligantur. Imò qui ab altero alienum secretum accepit, & illud detegit, cum gravi proximi detrimento, mortaliter peccat, tum contra charitatem vetantem ne quis alteri faciat quod sibi fieri non vult, tum etiam contra justitiam, perinde ac cùm fama læditur: nam quivis jus habet ad suum secretum, perinde ac ad suam famam.

Excipe, nisi secreti revelatio necessaria sit ad impediendum grave damnum injustum spirituale vel temporale tertii, vel communitatis à tali homine inferendum, aut continuandum; tunc enim non spectato præcepto superioris teneris secretum tibi creditum revelare iis quorum interest, non nominata persona, nisi hoc necessarium sit ad malum impediendum. *Ita communiter.* Quia charitas obligat ad impediendum damnum commune & privatum innocentis etiam cum damno nocentis, nam bonum publicum, vel jus innocentis, ad cujus defensionem revelatur secretum, prævalet juri, quod nocens habebat ad illud secretum, & ejus damno.

Circa ea, quæ aliter (quam per confessionem sacramentalem) *homini sub secreto committuntur; quando sunt talia, quæ statim cùm ad notitiam hominis venerint, homo ea manifestare tenetur, putà si pertinent ad corruptionem multitudinis spiritualem, vel corporalem, vel in grave damnum alicujus personæ, vel si quid aliud est hujusmodi, quod quis propalare tenetur vel testificando, vel denuntiando. Et contra hoc debitum obligari non potest per secreti commissum.* Ita S. Thom. 2. 2. q. 70. art. 1. ad 2.

Hinc teneris patefacere eos, qui prava dogmata occultè spargunt, vel aliquid moliuntur contra patriam, vel vitam, famam, bona alicujus privati, modò id extra confessionem noveris. Idque quamvis jurasses te non revelaturum. Nam juramentum illud, utpote contra obligationem naturalem charitatis, invalidum est, & illicitum.

Item juxta multos non teneris secretum justè cognitum cum certo periculo vitæ tuæ vel gravissimi damni occultare, nisi sit ex confessione notum, vel secretum principis, aut reip. vel nisi ejus revelatio vergeret in grave reip. seu communitatis malum, vel promiseris cum tanto damno servaturum. Quia seclusis his casibus, & cæteris paribus habes jus tibi potiùs consulendi quàm alteri privato, qui non est in hoc rationabiliter invitus: nec censeris voluisse te obligare cum tanto onere ad illud servandum.

Nota. Is, cui alter injustè aperuit secretum tertii, tenetur illud non detegere. Quia illa cognitio derivata est à prima manifestatione sub secreto data, & ulterior illa manifestatio cederet in injuriam alterius, qui secretum commisit, essetque extensio ac ampliatio injuriæ factæ à primo iniquo proditore. Præterea si tale secretum detegas, impedis separationem damnorum quæ ex priore secreti violatione sequuntur, & ad quam jus habet ille tertius.

Quæst.

Quæst. XXIII. *An obligatio restituendi bona externa, & resarciendi damna in illis injustè illata à defuncto, transit ad hæredes etiam extraneos?*

Resp. Affirm. Constat, 1. ex cap. ult. *de sepult.* & cap. 9. *de usur.* & cap. 5. *de raptor.* ibi: *Hæredes ejus moneas & compellas, ut his, quibus ille per incendium, vel alio modo damna contra justitiam irrogaverat, juxta facultates suas condignè satisfaciant.* 2. Quia onus restituendi bona est affixum bonis defuncti, qui eo ipso censebatur jam totum id habere minus in suis bonis, quòd teneretur illud in conscientia solvere; ac proinde onus illud transit ad eorum possessorem. 3. Hæres substituitur in locum defuncti, eumque repræsentat quoad bona, jura, ac debita realia; & sicut succedit in bona ac jura, item in onera ac debita realia defuncti, quæ in se suscipit ex contractu implicito per acceptationem hæreditatis.

Si plures sint hæredes, singuli tenentur pro hæreditaria portione, non tamen in solidum. Quia sicut bona & jura defuncti dividuntur inter hæredes, ita & onera ac debita dividi debent, ex l. 2. *Cod. de hæred. act.* & l. 26. *Cod. de pact.* Æquum est enim, ut qui tantum ex parte commodum percepit, onus quoque ex parte dumtaxat sentiat: nam licet singuli repræsentent defunctum, non tamen totaliter, sed ex parte: omnes autem simul eum repræsentant totaliter. Cap. autem *Tua nos, de usur.* solum significatur totam obligationem restituendi transire ad hæredes simul junctos, ita tamen ut singuli non teneantur nisi ex parte.

Quod si res aliena extet in se apud unum hæredem, hic tenetur eam integram restituere. Idem dic de re defuncti hypothecata alteri. Nam res sic alteri obligata transit cum suo onere ad quemlibet possidentem, cap. 5. *de pignor.* Sed tunc is habet actionem de evictione contra cæteros hæredes, qui debent ei rependere pro rata.

Cæterum legatarii non universales minimè obligantur ad restitutionem, si ea quæ hæredibus relicta sunt, sufficiunt ad solvenda omnia debita, relicta portione hæredibus jure debita. Quia non succedunt in onera testatoris sicut hæredes, nec ejus personam repræsentant. Si bona non sufficiant, debent legatarii conferre ad restitutionem pro rata: quia ante omnia legata debent solvi debita, & postea deduci portio hæredibus debita.

Nota. Hæredes tenentur etiam contractibus à testatore initis, l. 3. cod. *de contrah. & committ. stipul.* ibi: *Generaliter sancimus omnem stipulationem sive in dando, sive in faciendo inveniatur, & ad hæredes & contra hæredes transmitti, sive specialis hæredum fiat mentio, sive non.* Nam, ut dixi, hæredes repræsentant defunctum, eique sic ut in bona ac jura, ita & in onera, debita & obligationes reales succedunt.

TRA-

TRACTATUS DE CONTRACTIBUS

PARS PRIMA.

De Contractibus in genere.

CAPUT I.

De natura, divisione, & effectu Contractus.

Quæst. I. Quid est Contractus?

Resp. Contractus latè sumptus idem est ac Pactum, quod l. 1. §. de pact. definitur: *Duorum, pluriumve in idem placitum consensus*, obligationem scilicet pariens vel in utraque parte, ut venditio, vel saltem in una, ut promissio gratuita acceptata. Contractus strictè sumptus est pactum obligationem mutuam inducens: sive est duorum, vel plurium in idem consensus ac conventio, obligationem mutuam pariens, ex l. 19. §. *de verb. signif.* ubi dicitur esse *ultro citroque obligatio*. Hinc contractus strictè sumptus differt à pacto, quòd hoc præscindat à mutua obligatione, ille verò semper mutuam inducat.

Quæst. II. *Quænam requiruntur ad valorem Contractus?*

Resp. Quatuor. 1. Habilitas personarum ad contrahendum. 2. Capacitas rei ut contractui subjiciatur. 3. Consensus mutuus, & quidem signo externo expressus: nam per contractum homo homini obligatur more humano, qui est ut signo sensibili explicet alteri consensum internum, qui ab eo acceptetur. Porrò *in conventionibus, contrahentium voluntatem, potiùs quàm verba, spectari placuit.* L. 219. §. de verb. sign. 4. Forma substantialis à jure præscripta, si aliqua sit constituta. Nam nulla res potest subsistere sine sua forma substantiali: alioqui illa forma simul esset substantialis, & non esset.

Quæst. III. *Quomodo dividuntur Contractus?*

Resp. Dividuntur, 1. In formalem seu expressum, & virtualem seu implicitum. Contractus formalis seu explicitus est ille, quo duo vel plures expresse conveniunt de eadem re cum obligatione mutua, vel saltem unius erga alterum. Contractus virtualis, seu quasi contractus est, cùm tacitè suscipitur obligatio justitiæ ex facto

aliquo

aliquo licito, v. gr. absentis negotiorum gestione, hæreditatis aditione, vel ex acceptione officii, aut muneris absque ulla expressa pactione: qualem obligationem in se recipiunt princeps, magistratus, prælatus, tutor, negotiorum gestor, medicus, advocatus, administrator, artifex, &c. Qui enim officium ad aliorum commodum spectáns suscipit, eo ipso se obligat ad procurandum bonum alterius in cujus gratiam exercetur; & sæpe alter obligatur vicissim erga illum vi legis, aut consuetudinis, aut pacti saltem impliciti. Istæ conventiones tacitæ vocantur quasi contractus, eorumque vim habent in ordine ad obligandum ex justitia.

2. In nominatum, & innominatum. Contractus nominatus est, qui nomen proprium habet, ut emptio, locatio, &c. Innominatus est, qui tantùm habet genericum nomen, ut pacti, contractus. Hujus sunt quatuor species, scilicet, *do ut des*, *do ut faciás*, *facio ut des*, *facio ut facias*. L. 5. §. de præscript. verb. Hi contractus innomminati id proprium habere dicuntur, quòd ab eis pars contrahens resilere possit quandiu altera eos non implevit. Sic v. gr. si tibi dedi pecuniam ut ires Lugdunum, jure civili possum pecuniam tibi datam repetere, si nondum ieris, nec ullos sumptus ad hoc feceris.

3. In gratuitum, & onerosum. Gratuitus est ille, in quo nihil rependitur, seu in quo nullum intercedit pretium aut merces, ut commodatum, mutuum, &c. Onerosus est, in quo aliquid rependitur, seu in quo dans accipit pretium, aut mercedem, ut emptio, locatio, &c.

4. In contractum bonæ fidei, & stricti juris. Contractus bonæ fidei dicuntur ii, in quibus servari debet non solùm id de quo conventum est, sed etiam id quod æquum bonumque judici videtur, quamvis non sit expressum in contractu: quia in iis bona fides spectatur in ordine ad aliquid vel restituendum, vel reficiendum, vel compensandum, vel præstandum: tales sunt emptio, venditio, locatio, conductio, depositum, commodatum, mandatum, societas, pignus, permutatio. Contractus stricti juris sunt ii, in quibus agitur in rigore verborum, seu juris scripti, prout scilicet in contractu, vel dispositione fuit expressum, & de quo conventum est: tales sunt mutuum, stipulatio, donatio, promissio liberalis, legatum, testamentum, emphyteusis, &c.

5. In nudum, & vestitum. Nudus est vera conventio carens firmamento, quod pariat actionem in foro externo: talis est contractus omnis innominatus antequam sit ex altera parte impletus, nisi accedat formula stipulationis, vel juramentum. Vestitus est conventio innixa aliquo firmamento, vi cujus pariat actionem civilem, qualia sunt scriptura, testes, juramentum.

6. In eos qui re, seu traditione rei perficiuntur, ut mutuum, commodatum, precarium, depositum, pignus. Et in eos, qui solo consensu perficiuntur, cujusmodi sunt emptio, venditio, locatio, conductio, societas, mandatum, emphyteusis, &c.

7. Denique in purum, cui nullum additur accidens, hoc eſt, qui ſit ſine conditione, modo, ſine ſolutione ad diem, &c. Et non purum, cui additur accidens; & hic quintuplex eſt. 1. dicitur ad diem, cùm præfigitur dies, ante quem non oriatur obligatio ſolvendi vel tradendi, aut actio. 2. Sub modo, cùm additur modus ſub quo contractus obliget, v. gr. Dono tibi hunc equum cum hac obligatione, ut loces domum tuam Titio. 3. Ad cauſam, cùm fit ob aliquam cauſam. 4. Ad demonſtrationem, cùm apponitur aliquod ſignum ad rem, vel perſonam oſtendendam. 5. Sub conditione, cùm apponitur aliqua conditio.

Quæſt. IV. *Quænam eſt materia Contractuum?*

Reſp. Omnia bona, quorum quis & dominium & adminiſtrationem habet: nam bona illa poſſunt transferri in dominium, & adminiſtrationem, vel uſum alterius.

Quæſt. V. *An omnis contractus obligat in conſcientia?*

Nota 1. Effectus contractus eſt obligatio, quæ definitur, Juris vinculum, quo aſtringimur ad aliquid dandum, aut faciendum, aut patiendum, vel non dandum, aut non faciendum. Triplex eſt obligatio. 1. Merè naturalis, quæ naſcitur ex ſolo jure naturali, & ſemper obligat in conſcientia, ſed non parit actionem in foro externo. 2. Merè civilis, quæ parit actionem in foro externo, ob aliquam præſumptionem falſam, ſed non obligat in conſcientia. 3. Mixta, quæ & obligat in conſcientia, & parit actionem in foro externo.

Nota 2. Contractus ſolubilis poteſt ex mutuo contrahentium conſenſu diſſolvi, libr. 35. §. *de reg. jur.* Quia uterque contrahens poteſt cedere juri ſuo. Unus tamen obligatus non poteſt ſeorſim ab alio reſilire, l. 5. *Cod. de obligat.* Nam alter habet jus in illum vi contractus.

Reſp. Omne pactum validum etiam nudum, parit obligationem in conſcientia, licèt in foro externo non tribuat actionem, niſi juramento confirmetur. *Eſt communis ſententia.* Quia 1. Ad talem obligationem, ſuppoſita materiæ capacitate & perſonarum habilitate, ex natura rei ſufficit conſenſus mutuus ſigno externo declaratus: nam per illum datur alterutri vel utrique jus aliquod, quod violare non licet. Nec plus jure gentium requiritur. *Quid enim tam congruum fidei humanæ, quam ea, quæ inter eos placuerunt, ſervare?* l. 1. §. *de pact.* Nec obſtat. 1. *Juris gentium*, ubi dicitur: *Nuda pactio obligationem non parit.* Nam hìc agitur de obligatione civili. 2. cap. 1. *de pactis* generaliter dicitur pacta eſſe cuſtodienda, & ad id paciſcentes cenſura compellendos. Ex cap. 3. dicitur: *Studiosè agendum eſt, ut ea quæ promittuntur, opere compleantur*, 3. Lex divina etiam naturalis obligat ad ſervandam fidem datam; eamque fallere intrinſecè malum eſt. 4. Alioqui periret bona fides, ſine qua ſtare nequit ſocietas humana.

Dixi, *validum.* Nam omnis contractus jure poſitivo abſolutè irritus nullam parit obligationem in conſcientia: quia

quia revera nullus est, & perinde se habet ac si factus non esset, cum annullatus sit per legitimam potestatem, cui voluntates & bona subditorum subjiciuntur. Quòd si contractus non sit ipso facto irritus, sed tantùm irritando, obligat in conscientia, donec à judice irritetur.

Quæst. V. *An qui habuit animum contrahendi, sed cum voluntate expressa non se obligandi, manet obligatus?*

Resp. Si voluntas contrahendi prævaleat voluntati non se obligandi, sitque magis efficax & absoluta, tunc verè obligatur. Nam tunc fit verus contractus, qui necessariò parit obligationem: si verò posterior voluntas prævaleat priori, vel utraque sit æqualis, tunc nullus est contractus: quia deest voluntas efficax verè contrahendi, cùm essentiale sit contractui inducere obligationem. Sed tunc ratione injuriæ, qua injustè proximum tecum bona fide contrahentem decepisti, teneris præstare id quod ei exteriùs promisisti: nam teneris tollere injustam deceptionem, habendo voluntatem veram te obligandi, & eam implere si alter velit.

Quæst. VI. *An contractus sine solemnitatibus à jure requisitis factus ligat conscientiam?*

Nota. Solemnitates sunt quidam ritus, seu conditiones, quæ secundùm leges in contractibus adhiberi debent, v. gr. certus numerus testium, &c.

Resp. Contractus defectu solemnitatis jure positivo invalidus non obligat in conscientia, & nullus est in utroque foro. Quia est sufficiens potestas in Ecclesia & in rep. ad invalidandos actus subditorum, & ad præscribendam formam in contractibus, qua sublata non obligent: nam hæc potestas valde expedit, imò necessaria est ad bonum commune, & ad rectam administrationem; & voluntas ac bona subditorum subjiciuntur potestati legislativæ in ordine ab bonum commune, & rectam illorum gubernationem. Patetque ex praxi, v.gr. in matrimonio clandestino, in contractu pupilli sine tutoris authoritate, &c. Enimvero si homines privatis suis conventionibus quasdam conditiones apponere possunt, quibus deficientibus, conventiones illæ jam non obligant, & in irritum abeunt; à fortiori id possunt supremi Principes erga subditorum contractus propter bonum commune.

Hinc nullum jus possessoribus competit ex hujusmodi contractibus. Nam prior dominus non potuit in illos transferre dominium rei, de qua disposuit contra legem irritantem, cùm ejus potestas fuerit impedita ab authoritate legitima & superiore. Et sic nullum jus retinendi habet, qui illam accipit ex pacto irrito per legem. Cognoscitur autem contractum esse invalidum, vel ex verbis legis, aut consuetudine, vel si judici constaret nullam inesse fraudem, & tamen censeretur nullus.

Obj. Lex irritans fundatur in præsumptione fraudis. Ergo si constat nullam fuisse fraudem, valet contractus saltem in foro conscientiæ. *R.* Lex irritans non fundatur in præsumptione particulari fraudis in hoc vel illo contractu; sed fundatur in periculo fraudis, ut sæpe contingentis, aut cui datur

occasio per ejusmodi contractus solemnitatibus destitutos.

Observa 1. In omni contractu servari debent leges ac consuetudines loci in quo fit, ex cap. ultim. *de foro compet.* &, l. 6. §. *de evict.* 2. In contractu apponi possunt onera & obligationes ei ex natura rei non annexa, modò non repugnent naturæ talis contractus, nec lege prohibeantur: quia quisque potest juri suo cedere, & se obligare ad id ad quod alias non teneretur. Sed debent onera illa compensari, cùm sint pretio æstimabilia: aliàs non servaretur æqualitas. Apposita autem impleri debent ex justitia, juxta reg. 85. jur. in 6. *Contractus ex conventione legem accipere dignoscuntur*, & l. 1. §. *depos.* 3. Non omnis contractus factus contra legem est invalidus; nam *multa fieri prohibentur, quæ facta tenent*, ut constat ex jure: sic valet venditio rei jam alteri venditæ, sed nondum traditæ, quamvis sit illicita.

Quæst. VII. *An contractus invalidus firmatur juramento, & obligat ex justitia?*

Nota 1. Aliud est juramentum esse validum, & aliud contractum juramento firmari. Juramentum est præcisè validum, quando servari debet ob honorem Dei adducti in testem, quamvis per illud nullum jus acquirit is, in cujus favorem factum est: unde inducit solam obligationem religionis, quæ tota respicit Deum, nec transit ad hæredes, utpotè personalis, tolliturque juramenti relaxatione. Juramentum verò firmat contractum, quando validum contractum efficit, ideóque non solùm inducit obligationem religionis, sed etiam justitiæ, & jus tribuit alteri. Unde obtenta juramenti relaxatione, remanet obligatio justitiæ orta ex contractu valido, quæ transit ad hæredes, utpote realis, ex l. 8. §. *de peric. & commodo rei venditæ.*

Nota 2. Juramentum sive firmet contractum sive non, est validum & obligat, quando potest servari sine peccato, & damno alterius, ex cap. 8. & 28. *de jurejurand.* Quia reverentia Deo debita id exigit, propter ejus authoritatem interpositam.

Resp. 1. Ex communi sententia, contractus vi, metu injusto vel dolo extortus, vel injuriam continens ex parte illius cui juratur, non firmatur juramento, ita ut rescindi non possit, ex cap. 28. *de jurejurand.* Quia qui injuriam intulit, tenetur jure naturæ eam resarcire, & restituere alium in priorem statum ac libertatem; ideóque remittere jus ex promissione acquisitum, si quod sit. Unde talis non habet jus firmum & irrevocabile; juramentum enim non tollit injuriam acceptam: sed jurans potest ob injuriam acceptam petere & obtinere relaxationem juramenti, qua obtenta cessat omnis obligatio. Hinc quamvis usuræ juratæ solvi debeant ex obligatione religionis, cap. 6. *de jurejur.* cùm licitè solvi possint; tamen promissio illas solvendi non firmatur juramento, nec usurarius jus ullum ad illam acquirit, sed tenetur solutas restituere, ex cap. cit. Idem dic de promissione facta furi ex metu ab eo injustè incusso.

Resp. 2. Contractus jure naturali invalidi non firmantur juramento. Patet: nam juramentum non mutuat naturam illorum, nec potest supplere defectum

ctum substantialem, propter quem sunt irriti.

Resp. 3. Contractus solo jure positivo irritus non firmatur juramento, si irritatio facta sit immediate & principaliter propter bonum commune. *Est communis sententia.* Prob. tùm ex cap. 12. *de foro compet.* ubi dicitur clericus non posse etiam cum juramento renuntiare privilegio fori, cùm hoc principaliter concessum sit ordini & statui clericorum, & juri seu beneficio publico privatorum pactio derogare non possit. Tum quia tunc eo ipso contractus est in detrimentum communitatis, ac proinde res promissa non potest licitè præstari, & sic juramentum nullius roboris est, ex cap. 28. *de jurejur.*

Si verò irritatio facta sit immediatè ac principaliter propter utilitatem privatam contrahentium, tunc juxta multos contractus juramento firmatur, modò absit injustitia ex parte illius, cui juratur. Quia 1. tales contractus accedente juramento transferunt dominium, & dant actionem, tum ex jure civili, l. *Sacramenta*, cod. *Si adversus vendit.* ibi: *Sacramenta puberum sponte facta super contractibus rerum suarum non retractandis inviolabiliter custodiantur.* Cum ex jure canonico, cap. 2. *de pact.* in 6. & ex cap. 28. *de jurejur.* ubi Pontifex declarat contractum, quo uxor consentit in alienationem fundi dotalis, qui jure positivo irritus est, servari debere, si accesserit juramentum sine vi & dolo præstitum. Igitur cùm jura tunc negent jus repetendi, & reclamandi, quod concedunt quando juramentum dolo vel metu extortum est, agnoscunt jus justitiæ tunc oriri, & volunt valere contractum ob reverentiam juramenti. 2. Quisque potest renuntiare favori pro se directè introducto per legem, nisi ob aliquam causam id prohibeatur, ex l. 51. Cod. *de Episc. & Cleric.* Licet enim cedere juri & bono privato, cujus domini sumus. Ergo posita tali renuntiatione, perinde est ac si non esset jus positivum: at jure positivo secluso contractus illi sunt ex natura sua firmi & validi, ideóque perinde obligant ex justitia, ac si per leges non fuissent irritati.

Si tamen legislator ita irritaret contractum, ut nullam vim habere vellet in conscientia, quantumvis contrahentes velint, tunc non firmabitur juramento. Quia subditus non potest derogare potestati ac voluntati legislatoris; & juramentum, cùm sit accessorium contractui, non potest facere ut id, quod non est, valeat.

Quæst. VIII. *An & quomodo obligant contractus ad diem, sub modo, ad causam, & ad demonstrationem?*

Resp. 1. Contractus *ad diem*, inducit statim obligationem, quam tamen debitor non tenetur complere ante diem præfinitum. Contractus verò ad diem incertum, v. gr. *Cùm nupseris, cùm navis ex Indiis venerit*, suspendit consensum & obligationem, nam resolvitur in conditionalem, v. gr. *Si nupserit, &c.* l. 1. §. *de condit. & demonstr.*

Resp. 2. Contractus *sub modo*, obligat statim, nec irritus est, etiamsi modus non impleatur, nisi appositus sit sub annullatione donationis vel legati. Nam modus dispositionem perfectam supponit & consequitur, non autem illam suspendit; in quo differt à conditione: modus enim est quoddam onus

 adje-

adjectum dispositioni, quo alter gravatur ad aliquid præstandum. Est tamen gravis obligatio ex justitia talem modum præstandi.

Resp. 3. Contractus seu dispositio facta *ad causam*, nulla est, si causa finalis non subsistat. Quia non est voluntas dandi seu alienandi, nisi sub conditione, si causa finalis subsistat; & sublata causa volendi non est volitio. Hinc res data ob causam retineri non potest causa non subsecuta. At valet dispositio si sola causa impulsivè deficiat: quia dispositio non fit sub conditione illius; & subsistente motivo principali ac finali volendi, subsistit dispositio. Porrò in dubio præsumitur causam fuisse tantùm impulsivam, quando disponens intendebat favere, & commodum præstare ei pro quo disponit.

Resp. 4. Error, seu falsitas in demonstratione non vitiat contractum seu dispositionem, modò demonstratio non apponatur per modum conditionis, nec error sit circa substantiam rei, contractus, seu personæ: nam talis error non tollit consensum circa substantialia. Idem dic, quando constat de re & persona, cui dispositio fit, l. 17. & 33. §. *de condit. & demonstrat.* Quia demonstratio fit ad peculiariter indicandam rem de qua fit dispositio, & personam cui fit: quare si aliunde de utraque constet, non oberit falsitas. Hinc valet hæc dispositio: Dono, vel lego Titio equum meum, quem emi Parisiis, licèt alibi emerim, vel prædium prope urbem situm constans quinquaginta jugeribus, licèt non tot constet. At dum res, quæ demonstratur, non existit, nulla est dispositio defectu materiæ; ut si dicas: Dono vel lego Titio pecuniam, quam in tali loco habeo, cùm ibi nullam habeas.

Quæst. IX. *Ad quid obligat contractus alternativus, seu sub disjunctione?*

Resp. 1. Si disjunctio cadat in res diversæ speciei, v. gr. Promitto tibi bovem vel equum; ambæ manent sub obligatione, sed disjunctivè pro arbitrio promissoris, ex l. 10. §. *de jure dotium*, & reg. 70. jur. in 6. ibi: *In alternativis debitoris est electio, & sufficit alterum adimpleri.* Una autem pereunte tenetur promissor dare quæ superest, nec sufficit dare pretium rei destructæ, modò creditoris culpa non perierit. Si autem alternativa detur in res ejusdem speciei, seu quæ differunt solùm secundùm plus & minùs, v. g. centum, vel quinquaginta aureos, aut in tempus, v. gr. post annum vel biennium, debetur solùm id, quod minus est. l. 109. §. *de verbor. obligat.* ibi: *Si ita stipulatus fuero, Decem aut quindecim dabis, decem debentur. Item si ita, Post annum aut biennium dabis: post biennium dabis: Quia in stipulationibus id servatur, ut quod minus esset, quodque longius esse videretur in obligationem deductum.*

Hinc si per errorem majus datum fuit, restitui debet. Si verò disjunctio cadat in personas, v. gr. Si dones centum Petro vel Paulo, debentur quinquaginta utrique ex jure novo, l. 4. Cod. *de verb. & rer. signif.*

Quæst. X. *An & quando contractus sub conditione valet, & obligat?*

Resp. 1. Contractus seu dispositio sub conditione de præsenti, vel præterito

terito valet, & obligat ſtatim, ſi conditio extat, vel extitit. *Ita omnes*, ex l. 37. §. *de rebus credit.* Quia poſita conditione diſpoſitio tranſit in abſolutam, & ei æquivalet: nam ponitur conſenſus qui minimè ſuſpenſus eſt. Idem docet communis ſententia, ſi conditio ſit de eo, quod neceſſariò futurum eſt, l. 9. §. *de novat.* Quia (ut ait S. Thom. in 4. diſt. 29. art. 3.) *talia futura jam ſunt præſentia in ſuis cauſis*; & jam in præſenti verum eſt quod hoc futurum ſit, ac proinde conditio cenſetur præſens: ut Do, vendo tibi, ſi es moriturus, ſi ſol cras oriatur. Si autem conditio de præſenti vel præterito non eſt nec fuit poſita, juxta omnes non valet contractus, *inſtit. de verbor. oblig.* Quia non datur conſenſus niſi dependenter ab illa conditione poſita, qua proinde deficiente, non eſt conſenſus. Hinc non poſita conditione nulla eſt hæc donatio: Dono tibi hunc equum, ſi negotium meum fideliter geſſiſti, dum hoc falſum eſt.

Reſp. 2. Si conditio honeſta & poſſibilis ſit de futuro contingenti libero, contractus non obligat ad præſtandam rem promiſſam ante impletam conditionem. *Ita omnes.* Quia diſponens ſub conditione, non intendit ſe obligare, nec diſponere niſi illa poſita. Non poteſt tamen reſilire ante tempus præfinitum, ſed tenetur conditionis eventum expectare: nam conventio ad hoc ſtatim obligat abſolutè, & in hoc videntur omnes convenire, inquit Delugo. Quòd ſi impediat conditionem, nihilominus alteri obligatur, ex l. 83. §. *de verbor. obligat.* Et, ex reg. jur. 66. in 6. ibi: *Cùm non ſtat per eum, ad quem pertinet, quominùs conditio impleatur, haberi debet perinde ac ſi impleta fuiſſet.* Si verò conditio ſuo tempore impleatur, contractus juxta multos obligat jam abſolutè ſine novo conſenſu, ex l. 11. §. *Qui potiores in pign.* Et, ex l. 7. *de contract. empt.* ibi: *Conditionales venditiones tunc perficiuntur, cùm impleta fuerit conditio.* Nam tunc ponitur id quo poſito quis priùs voluit obligari ac diſponere. Si tamen in contractu matrimonii & in aliis, qui non ſolo conſenſu ſed traditione perficiuntur, conſenſus ante conditionem impletam revocatus ſit, non valebunt ſine novo conſenſu. Quia traditio fieri nequit ſine conſenſu ejus, qui rem traditurus eſt, & conſenſus ante conditionis eventum revocatus eſt, ideóque jam non permanet moraliter. *Delugo.* Si autem conditio non fuerit poſita tempore præfinito, contractus jam non obligat, & in irritum recidit: quia contrahens ſub conditione, non intendit ſe obligare & diſponere illa non poſita. Diſpoſitio autem pendens ex hominis libera voluntate, non aliter obligat quàm diſponens intendit.

Porrò ſola conditio expreſſa reddit contractum ac diſpoſitionem conditionalem; non autem tacita, & quæ eſt intrinſeca contractui, ex l. 99. §. *de condit. & demonſtr.* Unde tacita non ſuſpendit obligationem.

Reſp. 3. Conditio impoſſibilis invalidat contractum & diſpoſitionem, exceptis matrimonio, & diſpoſitionibus ultimæ voluntatis, ex l. 31. §. *de oblig.*

&

& *act.* & ex inſtit. Quia contrahens ſub conditione non vult obligari ac diſponere niſi ea conditione poſita: Cùm autem conditio impoſſibilis nequeat poni, nunquam ipſe poterit obligari, & ſic voluntas non poteſt efficaciter tendere in obligationem ſub conditione, quæ apprehenditur ut impoſſibilis. Idem dic, ſi conditio ſit de re illicita facienda: tum quia in jure conditio turpis habetur impoſſibilis, cùm illud ſolùm legitimè poſſimus, quòd licitè poſſumus: tum quia nemo poteſt obligari ad peccandum, & ad id præſtandum, quod per ſe inducit & allicit alium ad peccandum. Idem eſt, ſi conditio ſit contra ſubſtantiam contractus: nam impedit conſenſum ſubſtantialem in ipſum contractum.

Excepi 1. Matrimonium: quia, *cap. ult. de condit.* Gregor. IX. ſtatuit, *ut conditiones appoſitæ in matrimonio, ſi turpes, aut impoſſibiles fuerint, debeant propter ejus favorem pro non adjectis haberi.* Ergo illis non obſtantibus valet matrimonium ſecundùm præſumptionem fori externi ſupponentis tales conditiones non ſeriò adjici. Valet etiam in foro interno, ſi contrahentes habeant intentionem generalem contrahendi ſecundùm leges Eccleſiæ, prævalentem alteri intentioni particulari. Si tamen conditio turpis, vel impoſſibilis eſſet contra ſubſtantiam matrimonii, non valeret matrimonium. Nam tunc deeſt voluntas etiam implicita illud verè contrahendi; non enim poteſt quis ſimul velle efficaciter verum matrimonium, & ſimul aliquid velle quod ipſum deſtruit: cujusmodi eſt conditio impoſſibilis circa ſubſtantiam ejus, v. g. Modò poſſim pro arbitrio illud matrimonium diſſolverè.

Excepi 2. Ultimas voluntates, ut ſunt teſtamentum, legatum, & donatio mortis cauſa. Nam in illis conditiones impoſſibiles, vel turpes ex juris diſpoſitione habentur pro non adjectis, & diſpoſitio teſtatoris manet abſoluta & valida, ex l. 1. 6. 9. & 14. *ff. de condit. inſtit.* & ex inſtit. *de hæred. inſtit.* Eo quòd intentio diſponentis non cenſeatur his conditionibus alligata. Quod etiam valet in foro interno, ſaltem niſi conſtet de contraria voluntate diſponentis: nam homo rectè præſumitur voluiſſe validè & ſecundùm leges diſponere de rebus ſuis, nec voluiſſe mori inteſtatus, nec in re tanti momenti ludere & jocari faciendo actum irritum: & ideo meritò cenſetur ex errore potiùs quàm joco talem conditionem adjeciſſe, putando eſſe poſſibilem & honeſtam; eoque fuiſſe animo, ut ſi impoſſibilem, vel turpem eſſe ſciret, eam non apponeret, aut ſaltem eam non exigeret, ſi alias diſpoſitio eſſet nulla.

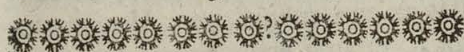
Aliud autem leges ſtatuerunt de contractibus & diſpoſitionibus inter vivos; quia illis per ſe loquendo nil nocet contractum eſſe nullum, cùm poſſint de novo contrahere, rejecta illa conditione impoſſibili.

Nota. In ultimis voluntatibus pro non adjecta etiam habetur hæc conditio, *Si non nupſerit*, l. 100. §. *de condit. & demonſtrat.* Idque in favorem matrimonii, ut reſp. augeatur. Sed poſtea jure codicis, hoc reſtrictum eſt

ad

ad primas nuptias, ita ut in secundis hæc conditio vim habeat, & si contrà facias, legatum amittas, authent. *Cui relictum*, Cod. *de indicta viduit.* Item hæc conditio, *Si religionem ingrediaris*, etiam pro non adjecta habetur, ex authent. *de sanct. Episcop. cap. 37.* in favorem religionis, qui est status majoris perfectionis. Hinc si mulieri relicti sint mille aurei, *si nupserit*, ei tradi debent, licèt religionem ingrediatur.

CAPUT II.

De consensu ad valorem contractus requisito.

Quæst. I. QUisnam & qualis consensus requiritur ad valorem contractus?

Resp. Ex communi sententia, consensus debet esse, 1. Verus seu internus, & mutuus, ut patet ex definitione. Hinc non sufficit fictus & merè externus: nam consensus fictus non est verus consensus; sicut homo pictus non est verus homo. 2. Debet aliquo signo externo exprimi, alioqui consensus unius non potest cognosci ab alio, nec proinde acceptari, & vicissim: sicque non possent convenire in idem. 3. Debet esse liber, & plenè deliberatus: nam sine plena deliberatione, seu advertentia nemo censetur velle suscipere in se obligationem ex genere suo gravem: & quilibet contractus etiam latè sumptus debet esse actus simpliciter humanus.

Dices. Ergo ad nihil tenetur, qui contrahit fictè, hoc est, sine animo verè contrahendi, vel se obligandi.

Resp. Is, 1. peccat contra justitiam, & quidem mortaliter in re gravi, & reus est mendacii perniciosi. Nam in quolibet contractu utrimque obligatorio lex justitiæ præscribit, ut uterque verè contrahat, & ne alter alterum decipiat. 2. Quamvis non obligetur directè & immediatè vi contractus ficti, qui nullus est; tamen tenetur in conscientia ratione injuriæ alteri factæ impedire damnum quod inde alteri oriri posset, & illatum resarcire, quia posuit ejus causam per injustam deceptionem. Imò tenetur tollere deceptionem ipsam & verè contrahere, contractumque ut verum implere: nam ex justitia tenebatur verè contrahere: & sic injuriam fecit fictè contrahendo. Ergo tenetur injuriam illam tollere, verè postea contrahendo: nisi tamen excusaret aliqua alia justa causa: quo casu semper damnum ex deceptione ortum resarciri debet.

Quæst. II. *An consensus ex errore, vel dolo datus contractum invalidat?*

Nota 1. Error est judicium falsum. *Dolus malus est omnis calliditas, fallacia, machinatio ad circumveniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita*, l. 1. ff. *de dolo malo.*

Nota 2. Error vel dolus potest esse, 1. Circa substantiam rei, de qua contrahitur, ut si emas vitrum pro gemma, ex l. 14. §. *de contr. empt.* vel circa naturam contractus, ut si consentias in contractum, quem putas esse commodationem, cùm sit locatio; vel circa motivum substantiale seu principale contractus, ut si Titio promittas mille aureos, quia putas esse consan-

sanguineum tuum, cùm non sit. 2. Circa accidens, seu qualitatem accidentalem rei, contractus, vel motivi principalis. Porrò in multis contractibus ratio personæ se habet tantùm accidentaliter, ut in venditione, &c. In quibusdam verò habet rationem vel motivi substantialis, ut in donatione, & promissione liberali; vel substantiæ objecti, ut in matrimonio.

Nota 3. Illud censetur pertinere ad substantiam rei in contractibus, ad quod ex communi hominum usu, vel dispositione legis præsumitur saltem implicitè & virtualiter restricta contrahentium intentio, ita ut illo sublato tollatur intentio contrahendi.

Nota 4. Duplex est motivum contractus; unum intrinsecum ac substantiale, quod est id, in quod voluntas primariò fertur, dum contrahit, ut in matrimonio acquisitio dominii in corpus conjugis, in emptione acquisitio rei venditæ, &c. Et aliud extrinsecum contractui, estque causa tantùm impulsiva ad contrahendum, ut nobilitas, divitiæ in matrimonio, &c.

Nota 5. Error vel dolus potest esse antecedens, vel concomitans. Antecedens est, qui dat causam contractui, ita ut sine illo non fuisset initus. Concomitans seu incidens, est ille, qui non dat causam contractui, sed solùm alicui conditioni ejus, aut circumstantiæ, in quantum scilicet sine illo contractus quidem fuisset, sed alia conditione, v. gr. viliori pretio res fuisset empta, si aliquis defectus innotuisset.

Resp. 1. Quilibet error vel dolus circa substantiam rei, vel naturam contractus, vel motivum intrinsecum ac substantiale invalidat contractum jure naturæ. *Est communis sententia.* Quia deest consensus in aliquid substantiale, quod ignoratur: voluntas enim non fertur in incognitum, ex l. 11. & 41. §. *de contrah. empt.* & ex l. 9. Cod. *de jur. & facti ignor.* ibi: *Cùm nullus sit errantis consensus.* At sine consensu circa omnia substantialia contractui, nullus est contractus, utpote à libera voluntate dependens, ut constat ex ejus definitione. Hoc procedit, etiamsi error sit concomitans; quia illo posito non adest consensus substantialis, ob defectum cognitionis: *Cùm non consentiant qui errent: quid enim tam contrarium consensui quàm error?* l. 15. §. *de jurisdict.* At nihil subsistit sine eo, quod est de illius substantia.

Hinc 1. Si putarem tibi vendere agrum, & tu putares tibi donari, nulla est venditio: nam erratur in specie contractus. 2. Venditio vasis ærei pro aureo nulla est. 3. Nullum est matrimonium cum Berta, quæ putatur esse Titia. Item si quis falsò putans matrimonium esse solubile, velit tantùm facere contractum solubilem, & potiùs non contrahere, nullum est matrimonium. Si tamen intendens facere contractum solubilem, habeat simul voluntatem generalem faciendi contractum, quem alii faciunt, valet matrimonium vi illius consensus generalis, qui debet censeri absolutus & efficax.

Resp. 2. Si error vel dolus sit circa qualitatem, & non det causam contractui, ex communi sententia non irritat contractum: quia non tollit consensum circa substantialia. Unde si rem

pluris emeris quàm valeat, tenet contractus; sed venditor tibi restituere tenetur excessum pretii non solùm supra summum, sed etiam supra illud justum, quo, sublato dolo, res vendita fuisset: quia excessus fuit dolo extórtus, ideóque quoad illum facta est injuria. Nec contractus potest irritari à decepto; quia dolus seu injuria non fuit causa contractus; & per restitutionem excessus pretii tollitur injuria, & deceptus constituitur in eo statu in quo fuisset, sublato dolo. Imò etiamsi error, vel dolus circa accidentalia, vel causas quæ alliciunt aut avocant à contractu, det causam contractui, non invalidat contractum, ex l. 5. Cod. *de inutil. stipul.* & l. 5. Cod. *de rescind. vendit.* Quia cùm error vel deceptio non sit circa substantialia, non impedit consensum substantialem, & sic perficitur essentialiter contractus: accidentia enim & extrinseca non tollunt substantiam rei. Idque patet in contractu matrimonii, quod juxta omnes valet, etiamsi contrahatur cum paupere, eo quòd putetur dives. Nec refert, quod si scivisses illam qualitatem, vel conditionem rei, non contraxisses: nam actus iste voluntatis, qui sub conditione talis cognitionis futurus fuisset, non est actus, nec virtualiter, & sic nihil efficit, nec impedit consensum actualem absolutum ac sufficientem: alioqui omnes ferè contractus nulli essent.

Error tamen circa qualitatem invalidat contractum, quando contrahens expresse, vel implicitè non vult contrahere, nisi objectum sit tali qualitate affectum. Nam tunc qualitas illa simul cum substantia rei ingreditur objectum substantiale contractus, & non est voluntas contrahendi nisi posita illa qualitate tanquam conditione.

Resp. 3. Quoties error vel dolus circa qualitatem, dans causam contractui, provenit à parte contrahente, contractus etsi validus, potest rescindi pro voluntate decepti, si solubilis sit, unde non est omnino firmus. *Est communis sententia.* Quia decipiens injuriam facit, quam tenetur tollere, auferendo dolum, & restituendo deceptum in eum statum in quo erat ante contractum, & sic reddendo omnia infecta si deceptus velit. Præterea *fraus & dolus cuiquam patrocinari non debent*, cap. 5. *de empt.* ac proinde deceptus habet jus dissolvendi contractum, & tollendi obligationem illam, si voluerit consensum revocare. Quare talis contractus obligat decipientem absolutè & irrevocabiliter, cùm sit validus, nec habeat jus eum rescindendi; deceptum verò revocabiliter, & conditionatè tantùm, si nolit contractum rescindere: qui si velit stare contractui, tenetur deceptor excessum pretii pro merce vitiosa accepti reddere. Imò juxta Delugo, quando contrahens inculpabiliter decipit per deceptionem quæ dat causam contractui, potest deceptus dissolvere contractum: quia sensus taliter contrahentium hic est, ut nolint irrevocabiliter se obligare nisi stante veritate eorum, quibus alter contrahens inducitur ad contrahendum.

Dixi, *Si solubilis sit.* Nam in iis quæ constituunt statum ex natura sua firmum & irrevocabilem, qualia sunt

matrimonium, & professio religiosa, voluntas naturæ rei, de qua agitur accommodat se & consentit absolutè, irrevocabiliter & independenter ab aliis conditionibus, quæ non sunt de substantia talis contractus.

Si verò talis error vel dolus dans causam contractui proveniat non à parte contrahente, sed aliunde ipsa inscia, tunc non solùm valet contractus ob consensum circa substantialia, sed etiam rescindi nequit à decepto. *Ita multi.* Quia pars contrahens non fecit ei injuriam, unde nec tenetur restituere alium in priorem statum, ac libertatem, sed solùm rem adducere ad æqualitatem. Deceptor verò tenetur resarcire damnum illatum, cùm sit causa illius injusta.

Excipe promissionem gratuitam, & donationem liberalem: nam possunt revocari pro arbitrio decepti, si error vel dolus circa notabilem quantitatem causam dederit, quamvis is non proveniat à promissario, vel donatario. Quia in illis pactis unus solùm se sponte & ex liberalitate obligat, ideóque pendet ab illius solius voluntate, ut pacto apponat conditionem, vel limitationem quam voluerit, qualis est hæc, ut nolit obligari saltem irrevocabiliter, si notabilis sit error, vel mutatio. Aliud est de contractibus onerosis seu reciprocis, qui pendent à voluntate duorum sese mutuò obligantium, qui sic invicem obligari volunt, ut secluso errore circa substantiam rei vel contractus, & dolo quolibet dante causam contractui, & ab altero contrahentium proveniente, rescindi non possint ab alterutro: alioqui sæpe nulla foret contractuum securitas, & pateret via innumeris litibus; nam facilè alteruter sibi persuaderet se fuisse deceptum. Excipiuntur sponsalia, in quibus major libertas desideratur eo, quòd ordinentur ad mutuum amorem, & ad contrahendum indissolubile matrimonii vinculum.

Quæst. III. *An validus ac firmus est contractus ex metu celebratus?*

Nota. Duplex est metus, levis & gravis. Metus gravis alius est absolutè gravis, alius respectivè. Metus gravis absolutè, & qui dicitur cadens in constantem virum, est metus alicujus mali in se gravis, quo vir fortis commoveri solet: ut metus mortis, mutilationis, diuturni carceris, exilii, jacturæ omnium bonorum, amissionis status, &c. sive hæc mala immineant timenti, sive ejus liberis, parentibus, conjugi, vel consanguineis. Ad metum gravem revocatur metus reverentialis, seu timor habendi parentem, vel superiorem infensum, si hæc offensio putetur magna, diuturna, ac molesta, vel cum gravibus minis, aut verberibus conjuncta sit. Metus gravis respectivè dicitur, qui est alicujus mali, quod etsi non commoveat virum constantem, tamen feminæ, vel seni, vel puero, vel homini meticuloso formidandum meritò videtur: nam hi omnes non minus concutiuntur levioribus malis, quàm viri fortes gravioribus. Porrò ut metus censeatur gravis, necesse est, ut malum, quod timetur, verisimiliter immineat, alioqui vanus esset timor. Igitur metus gravis est, quo timetur

malum

malum verisimiliter impendens, & grave vel absolutè seu secundùm se, vel respectivè ad timentem. Metus verò levis est, quo timetur malum leve, vel grave, sed non verisimiliter impendens.

Resp. 1. Contractus strictè sumptus, ex metu gravi injustè ad extorquendum consensum incusso factus, ex communi sententia validus est, 1. Jure naturæ; quia metus gravis non impedit voluntarium ac liberum sufficiens ad peccatum mortale, quando non tollit usum rationis, nec sufficientem deliberationem: voluntas enim non potest cogi quoad actus elicitos. Sic mercator cum plena advertentia rationis, & deliberatione voluntatis eligit ejectionem mercium potiùs quàm naufragium.

Nec obstat quòd contrahens nollet contrahere, si metus abesset: nam ut supponitur, verè consentit; & conditio nihil ponit in re, sed relinquit absolutam electionem ad vitandum majus malum. Et verò hæc duo diversa sunt, *Volo contrahere*, & *Nollem contrahere si metus abesset.* 2. Jure positivo, exceptis quibusdam. *Prob.* tum jure canonico, cap. 2. *de iis quæ vi, &c.* ibi: *Quæ metu & vi fiunt, de jure debent in irritum revocari.* Ergo sunt solùm irritanda: tum civili, lib. 21. §. *de eo quod metus causa*; & l. ult. Cod. *de his quæ vi &c.* ibi: *Venditiones, donationes, transactiones, quæ per potentiam extorta sunt, præcipimus infirmari.* Ergo ante sententiam non sunt irritæ.

Obj. Aliquas leges. *R.* Sensus illarum legum est, quod contractus ex metu injusto facti, sint irritandi, non sint firmi, nullius sint momenti, nullas vires habeant pro voluntate metum passi, quatenus ad ejus arbitrium rescindi debent, imò ab ipso rescindi possunt.

Excipiuntur quidam contractus ex metu injusto facti, qui jure positivo sunt irriti, scilicet, 1. Matrimonium, cap. 15. *de sponsalibus.* Ratio est, quia si esset validum, cùm natura sua sit indissolubile, injuria non posset tolli, & inde gravissima incommoda sequerentur. 2. Professio religiosa, cap. 1. *de iis quæ vi, &c.* Ratio est, quia professio religiosa est matrimonium spirituale, & vinculum indissolubile ex parte professi, quod proinde tam perfectè voluntarium ac liberum esse convenit, quàm carnale. 3. Promissio dotis, vel ejus solutio, l. 21. §. *de eo quod metus causa, &c.* Ratio est, quia dos est accessoria ad matrimonium, unde ejus naturam sequi debet, sicque maximam etiam libertatem requirit. 4. Promissio vel traditio rerum Ecclesiæ, cap. 2. *de jurejur.* Ratio est, conservatio rerum Ecclesiæ. Et verò si alienatio rerum Ecclesiæ sponte facta sine solemnitatibus non valet, multò magis non valet, si sit metu extorta. 5. Jurisdictio metu gravi extorta, ex l. 2. §. *de judic.* 6. Secundùm multos, sponsalia metu extorta; quia sunt via ad matrimonium contrahendum: unde perfectam etiam libertatem sicut ipsum requirunt. Fieri enim non potest, ut quis promissione sua obligetur ad actum invalidum, nempe ad matrimonium, quod invalidè contrahitur à persona, gravi metu injusto compulsa.

Dubitatur de contractu facto cum pupillo per authoritatem tutoris metu extortam.

Reſp. 2. Contractus factus ex metu etiam reſpectivè gravi injuſtè incuſſo ad extorquendum conſenſum, juxta communem ſententiam poteſt reſcindi arbitrio metum paſſi, ſicut dictum eſt de dolo, unde non eſt omnino firmus. Quia qui metum injuſtè intulit, fecit alteri injuriam, quæ fuit cauſa contractus alioqui non futuri. Ergo tenetur tollere ac reſarcire injuriam, & omnia incommoda inde manantia, & læſum in priorem ſtatum libertatis reſtituere, omnia compenſare etiam ante omnem ſententiam; ac proinde metum paſſus habet jus recuperandi ſuam priorem libertatem independenter à ſententia judicis. Poteſt tamen, ſi velit, ſtare contractui invito injuriante, cùm non ſit per ſe irritus, & injurians non habet jus eum reſcindendi. Hinc qui metu coactus emit aliquid ab altero, poteſt contractum diſſolvere, vel cogere venditorem ad ſtandum contractui.

Imò tertius poſſeſſor tenetur reddere metum paſſo rem metu injuſto extortam, ſi hic eam repetat, ex l. 14. §. *de eo quod metus cauſa*, *&c.* Quia revocato conſenſu res illa pertinet ad priorem poſſeſſorem, & non potuit ad alium tranſire niſi vitio metus affecta, & cum obligatione revertendi ad ſuum priorem dominium pro ejus arbitrio.

Id totum locum habere docent multi, etiamſi metus non à contrahente, ſed à tertio incuteretur, idque jure naturæ. Quia conſenſus per injuriam extortus non transfert rem ſolidè & irrevocabiliter, ſed eo modo ut maneat jus in rem, & non ſolùm in perſonam quæ injuriam intulit: par enim non eſt, ut quis per injuriam alterius jus omne in rem ſuam amittat. Præterea ratione injuriæ res eſt in priorem ſtatum reſtituenda: ergo obnoxia eſt reſtitutioni ubicumque fuerit. Aliud eſt de errore vel dolo circa qualitatem accidentalem proveniens à tertio: quia non impedit voluntarium perfectum circa ſubſtantialia. At metus à quovis incuſſus ad extorquendum conſenſum, reddit illum minùs voluntarium quoad ſubſtantiam. Cæterum conſtat contractum in tali caſu poſſe reſcindi authoritate judicis, & dari actionem non ſolùm in perſonam, quæ metum intulit, ſed etiam in rem, ad quemcumque pervenerit, lib. 9. §. *de eo quod metus cauſa.*

Dixi 1. *Metu gravis.* Nam metus levis, etiam reſpectivè, qui in jure dicitur vanus, non præſumitur dediſſe cauſam contractui; & ob hanc præſumptionem, & ne multiplicentur lites, in foro externo non admittitur exceptio, nec datur actio ad reſcindendum contractum. Tamen ſi metus levis injuſtus verè dederit cauſam contractui, ita ut eo ſublato non fuiſſet datus conſenſus, juxta multos poteſt in foro conſcientiæ reſcindi contractus pro voluntate metum paſſi. Quia qui metu injuſto, licèt levi, extorquet conſenſum, facit alteri injuriam, quam proinde tenetur tollere ac reſarcire, reſtituendo coactum in priorem ſtatum: unde hic habet jus ad hanc reſtitutionem, & redditionem

rei suæ, si velit rescindere contractum.

Hinc qui metu injusto sive gravi, sive levi consensum extorsit, tenetur in conscientia restituere id quod ex tali contractu accepit, si coactus velit, & insuper totum lucrum cessans & damnum emergens compensare, cùm per injustam coactionem suam fuerit illius causa. Coactus autem tenetur vicissim accepta restituere: si contractui stare nolit: nam non habet justum titulum ea retinendi.

Dixi 2. *Metu gravi etiam respectivè*, scilicet ad fragilitatem talis personæ, ut docet communis aut saltem longè communior sententia. Nam metus respectivè gravis idem præstat, quod metus absolutè gravis; homines enim meticulosæ indolis non minùs commoventur levibus malis, quam viri fortes gravioribus: ideóque metus respectivè gravis involuntarium, seu repugnantiam æque creat.

Dixi 3. *Injustè incusso.* Nam si metus fuerit justus, id est, de malo debito, quod alter jure inferre potest, contractus non potest rescindi à coacto: quia in illo nulla injuria intervenit, quæ sola rescindendi causa est.

Dixi 4. *Metu incusso ad extorquendum consensum.* Nam si metus fuerit alia de causa incussus ab alio tertio etiam injustè, contractus non potest rescindi: ut si quis in latrones incidens, metu ne ab illis occidatur, vel spolietur, alter, qui injuriæ non est particeps, promittat pecuniæ summam, ut eum liberet, tenetur promissa complere. Quia tunc metus non est propriè causa contractus, sed solùm occasio; nec contractus est metu extortus: sed cùm metus sit ob aliam causam injectus, adhibetur sponte contractus tanquam medium ad illum pellendum. Qui tamen metum illum injustè incussit, tenetur ad restitutionem damnorum; nam est illorum prima causa, vel saltem occasio injusta, ex c. ult. *de injur.* Idem dic de metu à causa naturali vel interna orto: nam talis metus citra omnem injuriam provenit, & à nullo alio quo quis ad contrahendum compellitur nisi à se ipso.

Porrò si contractus licitus juramento firmatus sit, non potest rescindi nisi à superiore.

CAPUT III.

De iis qui contrahere possunt.

Quæst. I. Q*Uinam generatim validè possunt contrahere?*

Resp. Ii omnes & soli usu rationis præditi, qui liberam habent bonorum administrationem, seu legitimam facultatem disponendi de illis. Quia cùm contractus sit actus humanus, qui solùm humano modo, id est, cum advertentia & libertate fieri debet, requirit rationis usum, & cùm sit actus, quo de re aliqua disponitur, requirit in contrahente liberam facultatem disponendi. Posito autem libero rationis usu, & jure disponendi non ligato, nihil ultra potest requiri ad facultatem contrahendi.

Hinc

Hinc non possunt validè contrahere infantes, amentes, ebrii, furiosi, prodigi, curatorem habentes, &c.

Quæst. II. *An uxor potest contrahere?*

Resp. Uxor non potest contrahere, nec disponere de bonis familiæ, & de dote ejusque fructibus, marito præsente, & valente bona illa administrare rationabiliter invito. Quia quamvis totius dotis & dimidiæ partis bonorum communior proprietas pertineat ad uxorem, tota tamen administratio bonorum familiæ & dotis pertinet ad virum utpote caput familiæ. Potest autem ipsa disponere de aliis bonis, quæ præter dotem attulit, & sibi reservavit, cùm horum habeat & proprietatem & administrationem.

Dixi, *Marito præsente &c.* Nam si sit absens, si amens, vel fatuus, tunc uxor bona familiæ dispensare potest. Si item maritus expresè vel tacitè consentiat in impensas & contractus uxoris, vel sit irrationabiliter invitus, ut si recusaret ea, quæ sunt necessaria ad suam & familiæ sustentationem congruentem, potest uxor in his casibus uti bonis familiæ, sed prudenter & moderatè.

Quæst. III. *An filiusfamilias, pupillus, & minor possunt contrahere?*

Nota 1. Infans est, qui nondum septennium complevit. A septennio usque ad decimum cum dimidio dicitur infantiæ proximus, si sit mas; vel usque ad nonum cum dimidio, si sit femina. Pubes est qui habet annum 14. completum si sit mas; vel duodecimum si sit femina. Ante hanc ætatem dicuntur impuberes. Pubertati proximus censetur masculus à decimo anno cum dimidio usque ad annum 14. completum; & femina à nono cum dimidio usque ad 12. completum.

Nota 2. Pupillus est impubes, qui desiit esse sub potestate patris, propter ejus mortem, vel emancipationem. Minor est pubes, qui annum 25. nondum complevit, quo completo dicitur major.

Nota 3. Constat inter omnes, 1. Pupillum infantiæ proximum ne naturaliter quidem obligari ob defectum sufficientis judicii; vel saltem ob periculum talis defectus jura illius contractibus resistunt, omnemque obligationem tollunt, *instit. de inutil. stipul.* 2. Minorem qui curatore caret, obligari tum naturaliter, tum civiliter, ex contractu alienationis bonorum mobilium quæ servando servari non possunt: quia minor curatore carens potest per se solum, quod posset cum consensu curatoris. Sed poterit petere restitutionem in integrum, si ex contractu fuerit læsus, l. 3. Cod. *de integr. restit.*

Resp. 1. Filiusfamilias impubes non obligatur civiliter ex contractu etiam de bonis castrensibus, & cum consensu patris facto, *instit. de inutil. stipul.* Si pubes sit, potest de bonis castrensibus & quasi castrensibus etiam sine consensu patris contrahere, & obligari etiam civiliter. Nam horum liberam administrationem habet. At non potest de adventitiis, nec de profectitiis disponere sine consensu patris,

quia

quia non habet illorum liberam administrationem.

Resp. 2. Pupillus pubertati proximus, & minor obligantur tum civiliter, tum naturaliter, si cum consensu tutoris & curatoris contrahant de bonis mobilibus non pretiosis, ex l. 13. §. *de author. & consensu tutor.* Secùs de immobilibus, & mobilibus pretiosis, quæ servando servari possunt, nam hæc validè alienare nequeunt sine decreto judicis, l. 4. cod. *de prædiis minor.* & l. 22. Cod. *de administ. tutor.* Quòd si sine consensu tutoris, vel curatoris contrahant de bonis mobilibus non pretiosis, juxta multos obligantur naturaliter, sed non firmiter, quatenus hæc obligatio tolli potest beneficio restitutionis in integrum; ita ut qui aliquid ab illis accepit, non teneatur restituere ante sententiam. Sed alii probabiliùs negant eos obligari naturaliter, nisi quatenus facti sunt ditiores. Quod probant, 1. Ex instit. *Quibus alienare licet*: ubi dicitur: *Neque pupillum, neque pupillam ullam rem sine tutoris authoritate alienare posse..... nec debitum solvere sine authoritate tutoris posse; quia id quod solvunt, non fit accipientis: cùm scilicet nullius rei alienatio eis sine tutoris authoritate concessa sit.* Et, Ex l. 11. §. *de acquir. rer. dom.* ibi: *Pupillus quantum ad acquirendum non indiget tutoris authoritate: alienare verò nullam rem potest nisi præsente tutore authore.* Quoties autem contractus legibus simpliciter irritantur sine expressa limitatione ad forum externum, intelligi debent irritari etiam in foro conscientiæ, ideóque nullam parere obligationem. 2. Quia ad validè contrahendum etiam in foro conscientiæ requiritur libera bonorum administratio, qua carent pupilli & minores. Jam verò leges illæ, quæ dicunt pupillum sine authoritate tutoris obligari, intelligi debent de pupillo, qui factus est ditior ex contractu, & in quantum factus est ditior.

Resp. 3. Ex communi sententia, pupillus pubertati proximus sine authoritate tutoris validè contrahit cum majore in suum commodum, non autem in suum incommodum, ex instit. *de author. tutor.* Quod jura statuerunt in favorem ætatis illius, ut scilicet minoribus ætas in damnis subveniret, & in prosperè gestis non obesset. Hinc si pupillus sine authoritate tutoris aliquid emerit, non potest venditor pupillum compellere ad dandum pretium: si tamen velit pupillus stare contractui, cogere potest venditorem actione civili ad tradendam mercem pro pretio constituto. Sed si venditor pupillo mercem tradidit non accepto pretio, potest repetere mercem suam, & pupillus tenetur in conscientia eam restituere; nam nemo licitè locupletari potest cum alterius injuria vel jactura, ex reg. jur. 48. in 6. Quòd si dolo, vel culpa pupilli res tradita perierit, eam solvere cogitur, l. 1. §. *depos.*

Quæ autem dicta sunt de pupillo, eadem dicta intelligantur de minore contrahente sine consensu curatoris sui. Nam curator non minus datur rebus minorum administrandis, quàm tutor rebus pupillorum, unde minor

habens curatorem, pupillo quoad bona & contractus æquiparatur.

Quæst. IV. *An pupillus vel minor tenetur solvere pecuniam, quam sine consensu tutoris vel curatoris mutuam accepit?*

Resp. Tenetur, si eam in usus necessarios, vel utiles impenderit, ex l. 5. §. *de auth. & consensu tutor.* ibi: *Naturaliter obligabitur, in quantum locupletior factus est.* Ex pecunia autem in tales usus consumpta factus est ditior; nam tantumdem suis rebus pepercit. Et verò iniquum est quemquam locupletari cum damno alterius maximè bona fide mutuantis. At non tenetur si eam in usus inutiles consumpserit: quia leges nolunt eum nullo modo obligari, ne ejus bona inutiliter consumantur, ex l. cit. & l. 59. §. *de oblig. & act.* ibi: *Pupillus mutuam pecuniam accipiendo, nequidem jure naturali obligatur.* Leges autem, quæ videntur significare obligationem pupilli, intelligendæ sunt secundùm l. 5. §. *de author. & consensu tut.* citatam; nempe supponunt pupillum ex accepto mutuo locupletiorem factum esse. Excipe nisi mutuans bona fide putaverit pupillum eam pecuniam impendere velle in suam utilitatem: nam tunc naturalis æquitas solutionem exigit: nec lex intendit privare debito alterum bona fide procedentem, & gratificare volentem.

PARS II.

De Contractibus in specie.

CAPUT I.

De Promissione.

Quæst. I. QUid est Promissio?

Resp. Est actus voluntatis exteriùs expressus, (nam de promissione facta homini hìc agitur) quo quis se obligat alteri ad aliquid: sive est deliberata fidei obligatio facta alteri de re aliqua licita & possibili. Duplex est, nempe onerosa qua onus alteri vicissim imponitur, unde pertinet ad alios contractus; & gratuita, qua nullum onus alteri imponitur. Si promissio fiat certa verborum formula, qua unus rogat, & alter promittit, dicitur stipulatio: v. gr. *Spondes te mihi daturum viginti aureos? Spondeo.*

Quæst. II. *Quænam requiruntur, ut promissio valeat & obliget?*

Resp. Ex communi sententia, ista. 1. Voluntas se obligandi, ex l. 3. §. *de oblig. & act.* Nam omnis obligatio, quæ non est ex lege, vel præcepto, oritur ex privata hominis voluntate. Unde non est satis dicere, *Promitto me hoc facturum*, si solùm intendas significare animi propositum, non autem te obligare: nam simplex propositum est mera voluntas faciendi aliquid, sed absque animo se obligandi. Sufficit tamen voluntas se obligandi virtualis & implicita, quam habet qui sciens promissionem obligare, vult promittere, nec habet voluntatem contrariam: nam hoc ipso vult se obligare; qui enim

vult causam, vult implicitè effectum qui ex illa necessariò oritur, sicut qui vult antecedens, vult necessariò consequens. Omnis autem promissio necessariò parit obligationem, si acceptetur. Idem dic etiam si quis ignoret obligationem ex promissione oriri, modò velit facere promissionem veram, qualis ab aliis fieri solet: nam tunc habet voluntatem implicitam se obligandi: sicut baptizans cum sola intentione faciendi, quod Christiani faciunt cùm baptizant, habet voluntatem implicitam faciendi Sacramentum, licèt ignoret quid illud sit.

2. Requiritur perfecta deliberatio, & advertentia plena ad id quod agitur: Quia cùm hæc obligatio sit onus quoddam, quod voluntariè suscipitur, non debet censeri impositum, nisi adsit plenus consensus, qui nequit esse sine plena advertentia sufficienter ad peccatum mortale: & ideo promissio debet etiam esse libera, cùm sit actus humanus quo homo voluntariè ac liberè se obligat.

3. Ut absit error & dolus circa substantiam rei, vel causam finalem, alioqui deesset consensus substantialis.

4. Ut sit spontanea: nam si per vim vel metum sit extorta, non obligat saltem irrevocabiliter & firmiter, nisi sit jurata, ex c. 6. *de jurejur.* ibi: *Debitores ad solvendas usuras in quibus se obligaverant, cogi non debent. Si verò de ipsarum solutione juraverint, cogendi sunt domino reddere juramentum.* Quia saltem promissio sic facta potest irritari à promittente: qui ob injuriam acceptam habet jus ut in priorem statum ac libertatem restituatur, & ut sic accepta ei restituantur. *Talis obligatio tollitur per coactionem; quia ille qui vim intulit, hoc meretur ut ei promissum non servetur*, ait S. Thom. 2. 2. q. 89. art. 7. ad 3. quod præsertim procedit de promissione gratuita: nam æquitas non patitur, ut quæ ex liberalitate fiunt, fiant coactè.

Ad vim saltem in promissione gratuita, quæ debet esse omnino spontanea, reducitur metus reverentialis, quo quis repugnante voluntate consentit, eo quòd non audeat contradicere: item preces valde importunæ, quibus res promittitur, vel obtinetur repugnante voluntate, & solùm ad molestiam precum repellendam, quæ aliter sine majore incommodo repelli nequeat.

5. Ut sit de re licita & possibili. Nam nemo potest obligari ad rem illicitam, vel impossibilem. Hinc nulla est promissio rei jam promissæ alteri. Valet tamen promissio facta homini de bono minore, licèt impeditivo majoris boni: nam minus bonum potest ei magis placere quàm majus: secùs de Deo.

6. Ut ab homine, cui fit, acceptetur. Quia sine utriusque partis consensu nullum est pactum, quod; l. 3. §. *de politic.* definitur, *Duorum consensus atque conventio*; & sic nulla obligatio ex eo oritur, l. 1. §. *de pact.* Præterea sicut promissio, vel obligatio onerosa tacitam hanc habet conditionem: *Si alter vicissim se velit obligare*, qua sublata non obligat; sic etiam gratuita promissio & donatio hanc tacitam habet conditionem: *Si acceptetur*; qui enim promittit, vel donat, non censetur animum se obligandi habe-

habere, donec alter acceptet, & rem sibi gratam fore declaret, cùm velit ei gratificari.

Hinc promissio & donatio non obligant, & semper revocari possunt ante acceptationem. Promissio tamen moraliter durat ut oblata, quamdiu non revocatur, vel ab alio non censetur recusari: unde si illa nondum revocata acceptetur post intervallum temporis, perinde obligabit ac si statim acceptata fuisset. Idque locum habet in aliis contractibus. Porrò juxta multos, ut promissio gratuita, non onerosa, censeatur acceptata, regulariter sufficit taciturnitas ejus cui fit, ex reg. jur. 42. in 6. *Qui tacet, consentire videtur.* Quæ præcipuè valet in iis, quæ solùm tacentis commodum continent. Regula verò sequens, *Is qui tacet, non fatetur, sed nec utique negare videtur*, procedit in promissionibus onerosis acceptandis.

Excipiuntur pollicitationes, quæ fiunt civitati, vel Ecclesiæ, vel ad pias causas: quamvis enim jura non loquantur expresè nisi de pollicitationibus factis civitati ad restaurandas ruinas, &c. l. 3. & 4. §. *de pollicit.* tamen id extendunt doctores ad pollicitationes & donationes ad pias causas; quia hæ æquiparantur iis quæ fiunt civitati; si privilegia spectentur, ex l. 18. & 23. Cod. *de sacrosanct. Ecclesiis.* Sed tunc intervenit acceptatio reip. aut Ecclesiæ: vel leges solùm volunt ut tales promissiones non possint pro libito revocari, sed semper possint acceptari, & promissum peti.

7. Ut promissio exteriùs significetur: nam alioqui non posset acceptari. Hinc si sit merè interna, non obligat, nisi facta sit Deo, à quo utpote cordium inspectore statim acceptatur. Unde si promissio fiat alicui solùm ob Dei honorem, v. gr. Promitto me Dei amore tali pauperi daturum centum, statim obligat antequam acceptetur à paupere, quia talis promissio censetur esse votum, quod statim obligat, utpote statim acceptatum à Deo.

Quæst. III. *An quævis promissio etiam gratuita obligat sub mortali in re gravi?*

Resp. Affirm. Ita S. Antoninus, Azor, Lessius, Vasquez, Sanchez, Reginaldus, & alii communius.

Prob. Quia 1. Pacta omnia obligant: ergo obligant graviter, si materia sit gravis. 2. Promissio acceptata inducit obligationem justitiæ, quæ gravis est in re gravi: nam obligatio justitiæ est ea, quæ parit in altero jus exigendi aliquid: sed promissio etiam gratuita hoc jus parit, promittere enim non est solùm affirmare se daturum, vel facturum aliquid, sed est insuper se obligare alteri, ideóque jus ei dare ad exigendum, ut patet ex communi sensu. Unde homines queri solent factam sibi esse injuriam, dum violatur promissio acceptata, per quam acquiritur jus ad rem, quod transit ad hæredes: ac proinde gravis est injuria, ideóque mortalis, si violetur jus ad rem gravem promissam. 3. Promissio, quæ fit per formam stipulationis, vel coram notario & testibus, obligat ex justitia, cùm det actionem in foro externo, cujus sententia spectat huc, ut suum cuique jus reddatur. Horum autem assistentia non addit novam obligationem, sed supponit, & facit solùm ad majorem

secu-

securitatem. 4. S. Aug. l. 1. *de Doctr. Christ. c. 36.* generaliter ait: *Omnis fidei violator iniquus est.* 5. Et ex Tullio, l. 1. offic. *Fides est justitiæ fundamentum, dictorum, conventorumque constantia.* Ergo qui in promissis fidem non servat, justitiæ fundamentum, quo pacta nituntur, evertit. At hoc est ex suo genere graviter inordinatum. 6. Donatio gratuita accedente traditione dat jus in re: ergo promissio gratuita acceptata dat jus ad rem.

Itaque fidelitas, qua fides data servatur, est species justitiæ, quatenus reddit unicuique jus suum ex promissione debitum: quamvis sit justitia minùs stricta, dum promissio est gratuita. Quare fidei etiam gratis datæ & acceptatæ violatio est quædam injustitia, & quidem ex genere suo turpis, hominemque reddens contemptibilem; & dicitur infidelitas.

Porrò consentiunt omnes eum, qui non implet promissionem gratuitam, teneri resarcire damna inde secuta, cùm dederit illis causam, non servando fidem datam, & sic decipiendo. Idem dic etiamsi fictè promiserit; quia fuit causa damni per deceptionem, ideóque per injuriam. Non est tamen obligatio compensandi lucrum cessans ex re liberaliter promissa, eo quòd suo tempore non fuerit data, quia promissio gratuita non obligat ex justitia tam stricta, quàm promissio onerosa: nam illa dat solùm jus rem promissam petendi, & conquerendi de violata fide data; & obligatio ab illa orta pendet à sola promittentis voluntate, qui non intendit se obligare nisi ad dandam rem promissam.

Nota. Juxta multos major quantitas ad mortale requiritur in violatione promissionis gratuitæ, quàm onerosæ, vel in furtis: quia minus invitus censetur promissarius, quòd res gratis promissa recusetur, quàm si res propria æqualis valoris auferatur.

Quæst. IV. *Ad quid obligat promissio facti alieni?*

Resp. Obligat ad procurandum sincerè & bona fide factum alterius. Nam promittens factum alienum, eo ipso censetur velle se obligare ad illud procurandum: alioqui ad nihil obligarèt promissio illa, & nulla esset; nam non potest obligare ad ipsum factum alienum; quia ut alienum non est in promittentis potestate, & ad impossibile obligari nemo potest. *Ita Molina, Sanchez, Delugo, & alii multi.*

Quæst. V. *An promissio facta ob causam turpem, seu opus illicitum obligat?*

Resp. 1. Omnis promissio & pactio de re illicita facienda, non obligat & nulla est jure naturali ante executionem. *Ita omnes.* Quia nemo potest obligari ad peccandum. Quòd si jurata sit, juramentum est invalidum; cùm non sit vinculum iniquitatis. Imò promissor tenetur retractare statim promissionem, utpote iniquam, & ad peccandum allicientem.

Resp. 2. Multi docent, imò Delugo asserit esse communem sententiam Theologorum, post opus malum patratum obligari promissorem ad solutionem pretii promissi, si datio & acceptio nulla lege sit prohibita, nec irritata. Quia 1. Promissio matrimonii facta puellæ sub conditione quòd faceret sui copiam, quamvis ante copulam non

obliget, post eam tamen ex justitia obligat promittentem ad servanda promissa. Quæ si non perficeret, postquàm puella ex parte sua implevit conditionem, injuriam ei faceret, & inæqualitatem inter se & illam poneret. 2. In illis pactis intervenit duplex promissio, una absoluta faciendi rem illicitam, & hæc nunquam valet, nec obligat; altera est conditionalis, & ex suppositione conditionis positæ: sicut possum pauperi promittere: *Si peccavero, dabo tibi eleemosynam.* Quæ pactio perficitur posita conditione turpi, oriturque obligatio ex vi consensus ut sequentis, non ut antecedentis opus malum. 3. Posita conditione, impletio rei promissæ non est turpis, nec enim promissum impletur ob causam turpem, sed ut fides data servetur. Quòd si quis pretium promissum solvat eo quòd crimen patratum sit, tunc peccat, quia tunc approbat peccatum præteritum; sed hoc est per accidens, & ex ejus malitia: nam potest & debet solvere præcisè ut fides data servetur.

Alii verò negant tunc obligare: quia pactiones ob causam turpem in utroque jure absolutè & indistinctè decernuntur *nullius esse momenti, nullam obligationem inducere, nullam vim habere*, cap. ult. *de pactis*, ubi Gregor. IX. ait: *Etiam juxta legitimas sanctiones pactum turpe, vel rei turpis, aut impossibilis de jure vel facto, nullam obligationem inducit.* Et l. 26. de verb. obligat. *Generaliter novimus turpes stipulationes nullius esse momenti.* Et l. 6. Cod. de pact. *Pacta quæ contra leges, constitutionesque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere indubitati juris est.* Item l. 5. Codic. *de legib.* Sed priores respondent, his legibus significari tales pactiones non valere ante opus patratum, neque post patratum dare actionem in foro externo: per illas autem non tolli obligationem naturalem, quæ ex promissionibus onerosis oritur.

Quæst. VI. *Quænam promissiones secundùm omnes, sunt jure positivo irritæ?*

Resp. Sequentes. 1. Promissiones quæ dant occasionem peccandi; ut si alteri promittas te remissurum ei obligationem de dolo, vi, furto, injuria, &c. l. 27. §. *de pact.* quia hoc cederet in detrimentum boni communis. 2. Promissiones, quibus adimitur potestas disponendi de rebus suis, v. gr. promissio non condendi aut non revocandi testamentum, non instituendi alium hæredem nisi talem; quia hæc omnia sunt contra bonos mores civiles, hoc est, quos expedit esse in rep. bene instituta. 3. Beneficii ecclesiastici nondum vacantis promissio quovis modo facta, est illicita & nulla, ex Concil. general. Lateran. III. cap. 8. etiamsi nullum in particulari promittatur, cap. 2. *de concess. præbend.* in 6. ne detur occasio optandi mortem possessoris. Unde nec licet illud petere, cùm ejus promissio sit vetita.

Quæst. VII. *Quandonam promissio acceptata, & valida desinit obligare?*

Resp. Ex communi sententia, in his casibus. 1. Si res promissa fiat inutilis vel noxia promissario; nam tunc cessat esse materia promissionis, estque contra finem illius, vel si ejus impletio fiat illicita aut impossibilis, quia nemo tenetur ad aliquid illicitum, vel impos-

impoſſibile. 2. Si is in cujus commodum facta eſt, remittat: nam tunc cedit juri ſuo, & ſic tollit obligationem promittentis. 3. Quando cauſa finalis, ob quam promiſſio facta eſt, non extat: ut ſi promiſeris alteri propter beneficium quod putas te ab illo accepiſſe, cùm non acceperis; quia non promiſiſti niſi ex hac ſuppoſitione falſa; & eſt error in cauſa finali ſeu motivo ſubſtantiali. Item ſi talis cauſa ceſſet, ut ſi promiſeris aliquid ob paupertatem, & hæc ſublata jam ſit; nam non intendiſti te obligare ad dandum, niſi ſubſiſtente cauſa finali tempore executionis. 4. Quando duo ſibi viciſſim aliquid promiſerunt, & alter non vult promiſſa præſtare ex cap. 3. *de jurejur.* & ex *reg. jur.* 75. in 6. ibi: *Fruſtra ſibi fidem quis poſtulat ab eo ſervari, cui fidem à ſe præſtitam ſervare recuſat.* Nam tunc fit mutua compenſatio; & promittens non cenſetur promiſiſſe niſi ſub tacita conditione, quòd alter promiſſum ex ſua parte ſervaret. 5. Si ſtatus rerum & perſonarum ita mutetur, ut promiſſor juxta prudentum judicium non cenſeatur voluiſſe obligare ſe in tali eventu: tum quia promiſſio non obligat ultra intentionem promittentis, nec habet vim niſi intentione quam expreſsè vel implicitè habet, dum promittit: tum quia ſicut ex regul. jur. 81. in 6. *In generali conceſſione non veniunt ea, quæ quis non eſſet veriſimiliter in ſpecie conceſſurus*, ſi in ſpeciali peterentur; ita neque in promiſſione comprehenduntur illi eventus, qui judicio prudentum fuiſſent excepti, ſi menti occurriſſent. Sic qui promiſit ſe tibi mutuaturum pecuniam, non tenetur ſtare promiſſo, ſi poſtea hac indigeat ob gravem & improviſam neceſſitatem. Ita S. Thom. 2. 2. quæſt. 110. art. 3. ad 5. ibi: *Ad hoc quòd teneatur facere quod promiſit, requiritur quòd omnia immutata permaneant; alioquin nec fuit mendax in promittendo, quia promiſit quod habebat in mente ſubintellectis debitis conditionibus. Nec etiam eſt infidelis non implendo quod promiſit, quia eædem conditiones non extant.* Nec obſtat quòd promiſſio ſit jurata: quia juramentum firmat promiſſionem tantùm ſecundùm intentionem qua cenſetur facta, & in eo ſenſu quo facta eſt, non in alio. Quare ſi promiſſio habet tacitam conditionem, ſive ex mente promittentis, ſive ex natura rei, ſive ex juris diſpoſitione aut interpretatione; juramentum non tollit eam conditionem, ſed ſolùm ſecundùm eam firmat promiſſionem.

Porrò cùm arctior ſit obligatio & interpretatio promiſſionis oneroſæ, quàm gratuitæ, faciliùs in gratuita ſubintelliguntur aliquæ conditiones, quæ ex communi prudentum ſenſu ineſſe cenſentur; nec hæc obligat, cùm impleri nequit ſine gravi damno non prævíſo, nec (ut ait S. Antoninus) *ſi ſuperveniat cauſa rationabilis non implendi.* Quia, ut ſuprà dixi, in promiſſione gratuita promittens ſe ſolùm ex liberalitate obligat, ideóque pendet ab illius voluntate ut apponat conditionem vel limitationem quam voluerit, qualis eſt hæc, ut nolit obligari ſi ſuperveniat cauſa rationabilis non implendi.

CA-

CAPUT II.

De Donatione.

Quæst. I. Q*Uid, & quotuplex est Donatio?*

Responsio 1. Donatio est datio liberalis, sive doni datio. Donum autem est datum gratuitum, id est, quod neque ex justitia debitum est, neque alteri obligationem justitiæ & fidelitatis imponit, quamvis ex eo oriatur obligatio gratitudinis. Unde donatio est rei, aut juris alicujus gratuita concessio.

Ut donatio valeat, ex communi sententia, debet esse deliberata & spontanea, ut dixi de promissione ob easdem rationes; nam *nec ignorans nec invitus quisquam donat*, l. 10. Codic. *de donat.* Hinc qui aliquid per vim vel dolum accepit, tenetur illud restituere, & tollere ac resarcire injuriam, restituendo alium in priorem statum ac libertatem. Imò juxta multos donatio ex metu levi injusto tanquam causa finali, facta, est in foro conscientiæ nulla: quia donatio ex natura sua exigit ut fiat sponte ac liberaliter: saltem est revocabilis ad nutum donantis. Non valet etiam, nisi sit acceptata ab eo cui fit, ut dixi de promissione, & patet etiam tum ex l. 10. §. de donat. ibi, *Si nescit rem quæ apud se est, sibi esse donatam, vel missam sibi non acceperit, donatæ rei dominus non fit.* Tum ex cap. 17. *de præbendis in* 6. Ratio est, quia donatio est pactio, quæ est essentialiter consensus plurium.

Resp. 2. Donatio dividitur 1. in realem, quæ fit cum traditione doni, unde transfert dominium in donatarium; & in verbalem, quæ fit solis verbis absque traditione doni, & hæc solùm parit jus ad rem. 2. In purè liberalem seu perfectam, quæ in donante nullam ne gratitudinis quidem supponit obligationem; & in remuneratoriam seu antidotalem, quæ supponit obligationem gratitudinis, & qua proinde compensantur beneficia & obsequia gratis collata. Multi autem, quos refert & sequitur Sanchez, docent, quando alicui prohibentur donationes erga aliquos, non prohiberi donationem remuneratoriam, proportionatam beneficiis & obsequiis aliàs non debitis, ex l. 1. §. *de donat.* ubi dicitur: *Dat aliquis eà mente, ut statim velit accipientis fieri, nec ullo casu ad se reverti: & propter nullam aliam causam facit, quàm ut liberalitatem & munificentiam exerceat. Hæc propriè donatio appellatur.* Ergo, inquiunt, si quis dat ut debita naturalis gratitudinis solvat, non est propriè ac strictè donatio, sed remuneratio. 3. Alia est inter vivos, qua quis donat cum intentione ut res se vivo sit donatarii: & alia mortis causa, qua quis sic donat, ut nolit rem nisi post mortem suam esse donatarii, ut si dicam: *Dono tibi hanc rem post mortem meam, vel, Cùm moriar, vel, Quia timeo ne moriar.*

Quæst. II. *Quinam possunt validè donare?*

Resp. Illi soli qui habent dominium & liberam administrationem bonorum: nam qui solùm habent administrationem, possunt tantùm secun-

dùm mentem domini & in ejus commodum alienare: qui autem solùm dominium habent sine administratione, non possunt propria authoritate pro arbitrio disponere de suis bonis: *Pro non dato habetur, quod ab illo datur, qui non potest de jure donare*, cap. 5. de jure patron.

Hinc 1. non possunt validè donare ii omnes qui non possunt contrahere, de quibus suprà. 2. Qui præsunt communitatibus, puta civitati, monasterio; item tutores & curatores ex bonis pupillorum & minorum possunt solùm facere eleemosynas, & donationes & remuneratorias moderatas, in quibus censeantur rependere utiliter, non liberaliter propriè donare. 3. Maritus ex bonis communibus nihil potest invita uxore donare saltem sine legitima causa, ob quam uxor non sit rationabiliter invita: quia marito sola potestas ea administrandi competit quoad partem ad uxorem pertinentem; at sub facultate administrandi non continetur facultas donandi: nam donatio non est rei administratio, sed amissio, & l. 7. §. *de donat.*

Quæst. III. *Quænam donationes sunt jure civili invalidæ?*

Resp. Sequentes. 1. Donatio excedens quingentos solidos invalida est quoad excessum, nisi insinuetur, l. 36. Codic. *de donat.* Verùm circa summam & modum insinuationis consulendæ sunt leges ac consuetudines locorum. In Gallia ex edicto Henrici II. non valet donatio excedens quinquaginta libras, nisi authoritate publica insinuata sit. Excipiunt multi quamlibet donationem ad causam piam: quia donatio ad redemptionem captivorum non eget insinuatione, *l. citat.* & legata ad causas pias non indigent solemnitate per leges ad legata prophana requisitas. Hancque esse communem sententiam testatur Julius Clarus, apud Lessium. Pro nomine donationis venit remissio debiti liquidi.

2. Donatio omnium bonorum tam futurorum, quàm præsentium inter vivos invalida est: quia per talem donationem homo privat se testandi potestate, quod leges reprobant tanquam contra bonum ordinem, quem decet esse in rep. l. 61. §. *de verb. oblig.* Valet tamen si fiat mortis causa, quia cùm possit revocari arbitrio donantis, non aufert testandi facultatem.

3. Donationes conjugum inter se jure communi non sunt validæ saltem irrevocabiliter, adeóque ad arbitrium donantis revocari possunt, exceptis quibusdam casibus, l. 1. & 3. §. *de donat. inter vir. & uxor.* & cap. ultim. *de donat. inter vir. & uxor.* Ubi Greg. IX. ait: *Donatio, quæ constante matrimonio inter conjuges dicitur esse facta .... firmitatem non habet, nisi donatoris obitu confirmetur, &c.* Ratio est, ne conjuges mutuo amore sese bonis spolient cum damno liberorum & parentum; & ne concordia videatur pretio conciliari. Donationes tamen inter conjuges non revocatæ confirmantur alterius obitu, ex l. 31. §. & l. 3. Cod. hoc tit. & cap. citat. modò eæ non impediant ne liberi suas legitimas par-

partes accipiant, ex l. 1. Cod. *de inoffic. donat.*

4. Donatio patris facta filio nondum emancipato, quæ jure digest. erat nulla, jure codicis est tantùm revocabilis, exceptis paucis casibus: unde non revocata confirmatur morte patris, vel etiam emancipatione filii, si res est tradita. Quia quandiu filius est sub patria potestate censetur veluti una persona cum patre quod effectus civiles. Valet autem donatio matris in filium, quia filius non est in potestate matris, scilicet civili, & in ordine ad effectus civiles.

Nota. In his & similibus, ubi agitur de dispositione bonorum, spectandæ & servandæ sunt leges ac consuetudines speciales locorum rationi consentaneæ, quæ sæpè à jure communi Cæsareo discrepant. Nam cùm voluntates subditorum eorumque bona subjiciantur potestati legislativæ in ordine ad bonum commune, nemo potest de suis bonis disponere licitè contra leges justas, quæ semper obligent in conscientia; imò nec validè, si sint irritantes. *Leges justæ habent vim obligandi in foro conscientiæ à lege æterna*, ait S. Thom. 1. 2. quæst. 96. art. 4.

Quæst. IV. *An donatio acceptata potest revocari?*

Resp. 1. Donatio facta mortis causa, in tribus casibus revocatur. 1. Si donatorem illius pœniteat, sive expressè, sive etiam implicitè, ut si rem illam alteri donet: quia talis donatio ex dispositione juris habet hanc tacitam conditionem, *Nisi revocetur.* 2. Si ante donatorem moriatur donatarius, donatio est ipso jure revocata, nisi donator promisisset se eam non revocaturum; nam tunc juxta varios transiret ad hæredes donatarii. 3. Si donator dederit intuitu instantis periculi mortis, censetur tacitè revocata donatio sublato periculo: quia censetur facta sub hac conditione, *Si non evasero*, ex tit. *de mortis causa donat.*

Resp. 2. Donatio inter vivos revocatur ob quatuor causas. 1. Ob ingratitudinem donatarii, l. ultim. Codic. *de revocat. donat.* & cap. ultim. *de donat.* ut si donatori injurias atroces, vel grave rerum ejus damnum, vel vitæ periculum intulerit. Item juxta doctores, si inopia pressum non aluerit. Sed ante sententiam judicis hæc pœna non debetur. 2. Ob prolem postea susceptam, ut si quis prole carens magnam suorum bonorum partem donarit, & postea ei nascatur proles, l. 8. Codic. *de revocat. donat.* quia tunc donatio habet saltem ex dispositione juris hanc conditionem, *Si proles non nascantur.* 3. Si sit inofficiosa, hoc est, facta contra officium pietatis debitæ liberis, vel parentibus, ut quando per eam filii privantur sua legitima, id est, parte hæreditatis sibi debita secundùm leges, l. 1. Codic. *de inoffic. donat.* 4. Si quid donatum sit ob causam, non secuta causa.

Resp. 3. Donatio inter vivos acceptata nequit revocari nisi ob causas prædictas, l. 5. & ultim. Cod. *de revocat. donat.* Quia jure naturæ donatarius acquisivit dominium rei donatæ & traditæ, jus verò ad rem, si nondum sit tradita; nec leges dant jus revocandi nisi ob causas supradictas.

Quæst.

Quæst. V. *An donatio facta ad certum finem valeat, si finis ille non præstetur?*

Resp. 1. Quando aliquis donat ob certum finem, si non intendat ad illum obligare, sed solùm allicere animum, vel præbere media ad illum assequendum, si placuerit, valida est donatio etiamsi finis non sequatur. *Est communis sententia*, ex l. 7. Codic. *de condict. ob causas.* Quia donatio non est conditionata, sed absoluta, & facta solùm ex animo alliciendi ad aliquid. Unde res donata potest acceptari & retineri à donatario, etiamsi non habeat animum præstandi quod cupit donator. Sic puella potest acceptare legatum sibi factum ut nubat, etsi nolit nubere. Item valet donatio, qua quis donat alteri ut sibi faveat in aliqua re, quamvis hic non faverit; quia principaliter facta est ad alliciendum, non ad obligandum. Quod verum est, etiamsi donator non donasset, si putasset alium non esse alliciendum: nam adhuc subsistit causa finalis, cùm donet ut possit allicere, non autem sub conditione si actu alliciat. Peccat tamen graviter fœmina, quæ munera acceptat ab amasio ea largiente ad alliciendum ejus consensum ad libidinem, quamvis ipsa nolit consentire ejus pravæ voluntati: nam fovet impurum ejus amorem ad desiderium, & censetur illud approbare.

Resp. 2. Si donator intendat donatarium ad certum finem obligare, donatio corruit, & res donata restitui debet fine non impleto, si ille sit principalis finis donationis. *Est communis sententia*, ex l. 8. Cod. *de condict. ob causas.* Nam donator non vult rem esse alterius, nisi posita tali causa finali tanquam conditione.

Quæst. VI. *An dolus vel error circa causam finalem irritat donationem, & promissionem gratuitam?*

Resp. Affirm. *Est communis sententia.* Quia donatio & promissio gratuita fit sub conditione: Si causa finalis subsistat; & quia causa finalis est motivum substantiale donationis & promissionis gratuitæ, quo proinde non subsistente, non subsistit actus: nam actus voluntatis non est, sublato motivo volendi. Ergo si sit error circa causam finalem, deest tunc volitio donandi vel promittendi. Sic si quis falsò putans Titiam esse consanguineam, dotem ei promittat, vel donet, quia est consanguinea, hæc promissio, vel donatio nulla est.

Hinc tenentur ad restitutionem. 1. Qui fingit se habere aliquam conditionem, seu qualitatem, quæ requiritur ut quis admittatur gratis in aliquod collegium, vel hospitale, vel ut accipiat aliquod pium legatum. Item qui fingit se pauperem, ut recipiatur gratis in seminarium fundatum pro pauperibus alendis: nam adest dolus & error circa causam finalem & conditionem, qua non posita nulla est intentio donandi, nec ullum jus nascitur. 2. Qui accipit aliquid ob causam fictam. 3. Qui se fingit pauperem, tenetur accepta titulo eleemosynæ restituere, vel donatori, quia adhuc illius sunt, nam non fuit voluntas dandi nisi vero pauperi, vel pauperibus, quia dum non constat donatorem revocasse voluntatem, censetur perseverare in priori voluntate dandi pau-

pauperi: unde tunc ejus voluntatem exequitur.

Secus, si error sit solùm circa causam impulsivam, quæ nempe tantùm movet ad faciendum, vel dandum promptiùs, faciliùs, non autem movet ad dandum simpliciter; quia ea sublata adhuc est voluntas dandi: ut si Petro verè pauperi sed simulanti pietatem, des eleemosynam principaliter ob paupertatem.

CAPUT III.

De Mutuo, & Usura.

Quæst. I. QUid est *Mutuum, seu Mutuatio?*

Resp. Est contractus, quo res numero, pondere vel mensura constans traditur eo animo, ut statim fiat accipientis, cum obligatione reddendi similem in specie & bonitate, post lapsum temporis, ex l. 2. §. *de rebus credit.* & *Instit.* lib. 3. tit. 15.

Dicitur 1. *Res numero, &c.* ut sunt pecunia, frumentum, vinum, oleum: nam materia mutui sunt res quæ in jure dicuntur functionem recipere, hoc est, quarum una potest fungi vice alterius, ut vinum vini, pecunia pecuniæ, & sic substitui pro alia, ex l. cit. 2. *Traditur*, quia mutuum traditione perficitur. 3. *Ut statim fiat, &c.* nam per mutuum, dominium rei transfertur: unde ex instit. cit. *Mutuum appellatum est, quia ita à me tibi datur, ut ex meo tuum fiat.* Quare mutuatarius sub suo periculo tenet rem mutuatam; sed omnes fructus ex ea percepti ad eum pertinent, nam res perit & fructificat domino. Hinc mutuum differt à commodato, locato, &c. 4. *Cum obligatione, &c.* Per hoc differt à donatione. 5. *Reddendi similem, &c.* Per hoc differt à permutatione, in qua res unius speciei datur pro re alterius speciei, v. gr. frumentum pro vino. 6. *Post lapsum temporis:* nam est intrinsecum mutuo, ut non statim reddi debeat, alioqui esset inutile mutuatario; & per hoc differt à cambio, ubi pro moneta aurea statim redditur argentea ejusdem valoris.

Quæst. II. *Quænam sunt obligationes mutuatoris, & mutuatarii?*

Resp. 1. Mutuator tenetur, 1. Monere mutuatarium de vitio rei, si quod sit: alioqui tenebitur de damno, cùm ei causam dederit. 2. Non repetere mutuum ante tempus præfinitum. Quòd si non sit constitutum, non potest repeti nisi post aliquod tempus judicio prudentis assignabile, spectatis circumstantiis & fine ob quem datur, quamvis teneatur ante recipere. 3. Non plus exigere quàm valeat res mutuata: nam mutuum est contractus essentialiter gratuitus, & alioqui esset injustitia & usura.

Resp. 2. Mutuatarius, ut patet ex natura mutui, tenetur 1. Reddere mutuum tempore statuto: quòd si non sit constitutus terminus, quando mutuans rationabiliter repetet. 2. Si ex culpa sua non reddat tempore debito, tenetur compensare mutuanti damnum inde secutum & lucrum cessans, cùm sit illius causa injusta;

justa; nisi ex eo quòd mutuans tunc non repetierit mutuum, prudenter judicet terminum prorogasse. 3. Tenetur de omni casu fortuito, ita ut non liberetur, nisi cùm mutuator mutuum reipsa acceperit vel per se ipsum, vel per alium à se designatum: quia tunc res semper manet mutuatarii, & sic ei perit. 4. Tenetur reddere rem ejusdem speciei & bonitatis; nec sufficit si solvat ejus pretium, nisi alter sponte consentiat: mutuum enim eadem bonitate qua datum est, eodemque genere reddi debet, l. 3. §. *de reb. cred.* neque enim mutuum est venditio aut permutatio.

Quæst. III. *In qua specie & bonitate res mutuata reddi debet?*

Resp. Seclusa speciali conventione justa non potest exigi pecunia eadem in specie physica, sed solum eadem in valore quem habuit tempore mutui, sive interim valor monetæ auctus fuerit, sive imminutus, saltem si tempore mutui hæc mutatio non fuit prævisa nec spectata. Ita communiter Theologi, teste Delugo. Nam cùm in pecunia per se spectetur solùm valor extrinsecus, non entitas physica, & ex usu constet speciem monetæ potissimum desumi ex valore, non ex materia, reddendo valorem, quem habuit tempore mutui, tantum reddis quantùm accepisti. In aliis verò rebus, in quibus per se spectatur & intenditur rei entitas, restitui debet in eadem specie physica, v. gr. triticum pro tritico, & quidem in eadem mensura, sive pretium ejus crescat, sive decrescat. quando tempore mutui hæc mutatio non prævidetur, nec ad eam attenditur. Quia cùm in iis rebus entitas & bonitas intrinseca spectetur, reddendo eandem mensuram ejusdem speciei physicæ, & bonitatis intrinsecæ, tantum redditur quantùm acceptum est, & sic servatur æqualitas. Aliud est de moneta dum ejus valor accrevit; Quia in ea æqualitas valoris, non substantiæ spectatur.

Quæst. IV. *An licet pacisci de reddenda re mutuato in eadem mensura & quantitate, vel pecunia in eadem specie physica?*

Resp. 1. Si sit dubium utrùm res tempore restitutionis valitura sit pluris aut minoris, licet pacisci ut reddatur par mensura rei æque in se bonæ, & eam suo tempore accipere, quamvis interim pretium ejus valde creverit, ex cap. ultim. *de usur.* Quia tunc par est contrahentium conditio, & servatur æqualitas: nam ergà utrumque est æqualis spes lucri, & æquale periculum damni. Idcirco licet etiam exigere tot in specie physica nummos, quot dati sunt, sive valor mutetur, sive non, quando utrumque est æque probabile.

Resp. 2. Si certum vel probabilius sit rem tempore solutionis plus valituram quàm modò, vel valorem monetæ augendum, non licet exigere parem mensuram vel parem numerum nummorum, sed solùm eam mensuram, quæ tunc exæquabit valorem præsentem rei mutuatæ, vel pretium æquale monetæ mutuatæ. *Ita Lessius, Delugo, Salas, & alii multi.* Quia alioqui exigeretur ultra id quod æqui-

valet rei mutuatæ, quod est usura: res enim tempore solutionis pluris valebit, quam eo quo traditur. Hinc si sex modii tritici tunc valeant duodecim aureis, non licet totidem exigere, si tempore solutionis valituri sint quindecim.

Excipe, nisi statuisses rem vel monetam tuam usque ad illud tempus servare: nam tunc licet pacisci, ut moneta in eadem specie physica, vel mutuata cum eo incremento reddatur, deducta æstimatione laboris, periculi & sumptus in ea re usque ad illud tempus servanda; nam tunc id exigitur ratione lucri cessantis.

Quæst. V. *An filiusfamilias etiam major, qui sub patria potestate constitutus mutuam accepit ab alio pecuniam sine consensu patris; tenetur eam restituere post mortem patris?*

Resp. Juxta multos, imò communem sententiam teste Lessio, non tenetur, etiam in conscientia, nequidem post mortem patris, si eam in ludis, compotationibus aut aliis rebus inutilibus consumpsit, & non putabatur esse sui juris. Quia jure civili nempe senatusconsulto Macedoniano in Gallia & in Lotharingia vigente, tollitur omnis obligatio etiam naturalis ex tali mutuo: nam hoc in odium ac pœnam sic mutuantium, & ob bonum commune, nempe ad tollendam occasionem multorum malorum ac scelerum fuit statutum à repub. seu principe habente dominium altum in bona subditorum relatè ob bonum commune; & alioqui lex non assequeretur finem suum, nec satis provisum esset securitati parentum, & aliis incommodis ac criminibus ex illis mutuis sequi natis. Unde huic privilegio filiusfamilias renuntiare non potest, quia non in ejus favorem præcisè, sed præcipuè parentum, & ad avertenda gravia mala concessum est. Et quia *jus publicum privatorum pactis mutari non potest*, l. 38. *de pact.* Nec hoc mutuum confirmari potest juramento, cùm sit in detrimentum tertii, & boni publici. Et jurans potest saltem petere relaxationem juramenti, qua obtenta ad nihil tenebitur. Idem dic si filiofamilias merces fuerunt venditæ credito, vel aliæ res mutuo datæ in fraudem legis, ut scilicet ex illis venditis pecuniam compararet, l. 3. §. *ad senat. consult. Macedon.*

Quæst. VI. *Quid est usura, & quotuplex?*

Resp. 5. Usura latè sumpta est quodlibet lucrum sive licitum, sive illicitum, vel fructus ex aliqua re perceptus. Strictè sumpta, ut hìc sumitur, est lucrum temporale præcisè ratione mutui perceptum, vel quæsitum: sive lucrum immediatè ex mutuo proveniens aut intentum. *Usura est, si plus acceperis, quàm dederis*, ait S. Hieronym. in cap. 18. Ezechiel. *Usura est, si plus quàm dedisti, expectes accipere*, ait S. Augustinus in Psalm. 36. Lucrum autem est id quod quis acquirit, cùm antea non esset suum, nec ei ex justitia deberetur.

Dicitur 1. *Lucrum temporale*, id est, pecunia vel quidlibet pretio æstimabile: nam: ut ait S. Thom. 2. 2. quæst. 78. art. 2. *Secundùm Philosophum, omne illud pro pecunia habetur, cujus pretium potest pecunia mensura i.*

Hinc

Hinc non est usura mutuare ad acquirendam amicitiam alterius: quia hæc non est pretio æstimabilis.

2. *Ratione mutui*, sive expressi ac formalis, sive virtualis ac impliciti. Unde lucrum aliunde proveniens potest esse injustum, nec tamen usurarium, ut excessus justi pretii ex re vendita. Econtra quidquid pretio æstimabile ultra sortem reddendam, sive ante sive post mutuum datum, exigitur vel accipitur tanquam ex mutuo debitum, usura est. Mutuo tamen gratis dato, si quid sponte ac liberaliter offeratur, id mutuans licitè accipit, *non quasi exigens, nec quasi ex aliqua obligatione tacita vel expressa, sed sicut gratuitum donum: quia etiam antequàm pecuniam mutuasset, licitè poterat aliquod donum gratis accipere; nec pejoris conditionis efficitur per hoc quòd mutuavit*, ait S. Thom. quæst. 78. art. 2. sed in praxi non licet aliquid accipere à pauperibus, & raro ab aliis licet: quia raro donant sponte ac liberaliter; sed plerumque dant solùm vel ad ulteriorem dilationem solutionis obtinendam, vel ex metu ne aliàs mutuum deinceps recusetur.

Resp. 2. Usura multiplex est, scilicet realis, mentalis, aperta, & palliata. Realis est ea, quæ in mutuo deducitur in pactum sive expressum, sive implicitum: ut cùm mutuans expresse vel implicitè declarat se velle, aut expectare aliquid supra sortem. Mentalis est, cùm quis mutuat ex intentione aliquod lucrum ex mutuo percipiendi, talem intentionem non significans ei cui mutuat, licèt eam exteriùs exequatur, sed occultè, & præcisè mutuando. Unde usura alio sensu dicitur mentalis, quàm alia peccata dicuntur mentalia; hæc enim sic vocantur, quamdiu actu externo non consummantur: at usura dicitur mentalis, quantum nullum pactum supponit, quamvis datione mutui, & receptione lucri exteriùs impleatur; sola enim voluntas percipiendi lucrum ex mutuo si mutuum non detur, est usura purè mentalis.

Usura aperta est ea, quæ percipitur ex mutuo explicito cum pacto expresso lucri. Palliata seu implicita est ea, quæ provenit ex mutuo implicito ac virtuali, latente sub alio contractu, v. gr. venditionis, depositi, &c. qui tamen sit vel includat virtualiter mutuum. Unde est vera usura, sed velata aliquo prætextu: ut si deponas apud Titium aliquid in pondere, numero, vel mensura consistens, data ei facultate utendi, & ad libitum disponendi, cum pacto ut pro usu aliquid ultra capitale solvat: nam tunc est reipsa mutuum, l. 9. §. *de rebus credit.* & sic lucrum inde proveniens est usura.

Quæst. VII. *An & quo jure usura est prohibita?*

Resp. Quælibet usura omni jure prohibita est. Et 1. quidem jure divino positivo, Ezech. 18. Ubi usura gravissimis criminibus annumeratur. *Uxorem proximi sui polluentem, egenum & pauperem contristantem, rapientem rapinas, pignus non reddentem, & ad idola levantem oculos suos: ad usuram dantem, & ampliùs accipientem, nunquid vivet? Non vivet, cùm universa hæc detestanda fecerit, morte morietur.* Et Psalm. 14. *Quis habitabit*

bit in tabernaculo tuo .... qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram. Quem locum de præcepto explicat Concil. Nicæn. I. cap. 17. & Luc. 6. *Mutuum date nihil inde ſperantes.* Equidem (ut notat S. Thomas) mutuum dare poteſt eſſe interdum conſilium; ſed lucrum ex mutuo non quærere ſemper eſt præceptum: ſicut in illo, Pſalm. 75. *Vovete, & reddite vota Domino Deo veſtro*, prius verbum continet conſilium, poſterius verò præceptum. Quare Concil. general. Lateranenſ. II. canone 13. ait uſuram divinis legibus in veteri & novo Teſtamento prohibitam eſſe. Idem docet Concil. general. Lateranenſ. III. cap. 25. Et, Conc. gen. Vienn. c. *Ex gravi*, ſic definit: *Si quis in illum errorem inciderit, ut pertinaciter affirmare præſumat, exercere uſuras non eſſe peccatum, decernimus eum velut hæreticum puniendum.* His adde Patrum conſenſum. Pro omnibus ſint S. Baſil. in Pſalm. 14. S. Greg. Nyſſen. hom. 4. in Eccleſiaſten, S. Ambroſius, lib. de Tobia, cap. 14. S. Chryſoſtomus, homil. 5. in Matth. S. Hieronymus, in cap. 18. Ezech. S. Auguſtin. in Pſalm. 34. ſerm. 3. S. Leo, ſerm. 6. de jejunio decimi menſis.

2. Jure divino naturali, ut docet communis ſententia doctorum. Nam recta ratio dictat eſſe illicitum, & contra juſtitiam commutativam, in contractu, ubi ſervanda eſt æqualitas, plus exigere, vel accipere vi illius, quàm valeat res quæ datur: nam in hoc eſt inæqualitas, ideóque injuſtitia. Sed aliquid ſupra ſortem, ſeu rem mutuò datam accipere ratione mutui, eſt plus accipere quàm valeat res data, ut patet: nam ſors reddenda jam eſt æqualis valoris cum re mutuata. Unde ipſi ethnici ſolo lumine naturali norunt uſuræ malitiam, ut Plato, lib. 5. *de legibus*, Ariſtoteles, lib. 1. *Politic.* cap. 7. Cato, Cicero, Seneca, Plutarchus, &c. Adde quòd ex S. Thom. 1. 2. quæſt. 108. art. 1. & 2. ex conſenſu Theologorum omnia præcepta divinæ legis evangelicæ ſunt juris naturalis, præter præcepta de ſacramentis & de fide.

3. Jure canonico, ut patet ex toto titulo de uſuris, & ex pœnis contra uſurarios ſtatutis. Hinc uſurarii compellendi ſunt tum ad omnes contractus uſurarios utpote injuſtos reſcindendos, antequàm abſolvantur, tum ad reſtituendum uſuras & compenſandum omne lucrum ceſſans & damnum emergens ex uſuris ſolutis.

Obj. 1. Deus permiſit Judæis, ut uſuras acciperent ab extraneis, Deut. 13. *Non fœneraberis fratri tuo ad uſuram, ſed alieno.*

Reſp. Deus non permiſit uſuram propriè dictam, nempe lucrum ratione mutui proveniens; ſed ad ſummum, ut ſupremus bonorum omnium dominus occaſione mutui Judæis conceſſit dominium rei additæ ſorti, ſicut tradidit illis vaſa Egyptiorum. Unde Judæi auctarium non vi mutui, ſed vi donationis divinæ accipiebant. Porrò hanc conceſſionem multi reſtringunt ad illos alienigenas, quibuſcum Judæi juſtum bellum gerebant. Ita S. Ambroſius, lib. de Tobia cap. 15. ubi ait; *Quis erat tunc alienigena,*

niſi

nisi Amalech, nisi Amorrhæus, nisi hostis? Ibi, inquit, usuram exige. Cui jure inferuntur arma, huic legitimè inducuntur usuræ... ab hoc usuram exige, quem non sit crimen occidere. Ibidem dicit: *Sine dubio maledictus, qui ad usuram dedit.*

Dixi, *Ad summum.* Quia S. Thom. 2. 2. quæst. 78. art. 1. ad 2. docet id non fuisse eis concessum ut licitum, sed dumtaxat toleratum ad majus malum vitandum, ne scilicet à Judæis Deum colentibus usuras acciperent propter avaritiam, cui dediti erant.

Nec obstat illud, Deuteron. *Fœnerabis gentibus multis: ipse à nullo fœnus accipies.* Nam fœnerare ibi significant mutuum dare, & fœnus accipitur pro mutuo: ibi quippe promittitur divitiarum abundantia.

Obj. 2. Montes pietatis, qui sunt cumulus pecuniarum publica authoritate institutus ad mutuandum pauperibus, approbati sunt à Conc. Later. V. & tamen in illis aliquid exigitur supra sortem.

Resp, Illud auctarium non exigitur ratione mutui, sed damni emergentis, seu pro eorum impensis & indemnitate dumtaxat, ut expresse declarat Conc. Later. V. Nam ad conservationem & administrationem horum montium conducuntur ministri, quibus debetur aliqua merces; quæ si sumeretur ex ipsa sorte reddenda, brevi montes illi exhaurirentur; & sic damnum emergeret ex mutuo. Cùm autem montium conservatio, indemnitas & administratio ordinetur ad utilitatem accipientium mutuum, ut semper paratam pecuniam invenire possint absque necessitate adeundi usurarios cum majore suo damno, æquum est ut pro ea aliquid conferant; nam qui commodum sentit, onus quoque sentire debet, ex reg. jur. 55. in 6.

Obj. 3. Mutuans privat se potestate utendi & fruendi re mutuata, quam aliàs haberet.

Resp. Non ideo licet aliquid supra sortem exigere pro privatione ista. Quia sicut potestas illa non habet æstimabilitatem distinctam ab æstimabilitate illius rei; ita privatio illius potestatis non habet æstimabilitatem distinctam ab æstimabilitate privationis ipsius rei. Privatio autem rei sufficienter compensatur redditione ejusdem, & carentia periculi illius, quamdiu non redditur, cùm mutuanti, ut supponitur, ex privatione rei nullum lucrum cesset, nec damnum sequatur.

Nec dicas posse aliquid exigi propter usum rei mutuatæ; nam per se injustum est vendere alteri usum rei non suæ, sed hujus alterius; per mutuum enim transfertur in mutuatarium rei mutuatæ dominium: ac proinde usus rei pertinet ad illum, præsertim cùm usus rerum, quæ mutuantur, non sit æstimandus seorsim ab illis, sitque illarum consumptio, vel alienatio. Igitur nihil est pro quo lucrum ex mutuo accipi jure possit: ac proinde lucrum ex mutuo est omnino injustum, cùm justo titulo careat.

Obj. 4. Jus civile probat usuras, digestis & codice de usuris.

Resp. 1. Cum S. Thom. usuræ non probantur, sed tolerantur, seu non puniuntur ad impedienda majora mala,

mala, ſicut tolerantur meretrices. 2. Jus civile poteſt intelligi de uſuris latè ſumptis, nempe de pecunia, quæ ultra ſortem accipitur ob aliquod intereſſe, ſcilicet vel ob lucrum ceſſans, vel damnum emergens. 3. Si quædam leges ſic explicari non poſſent, nec ſupponerent titulum juſtum, correctæ ſunt per jus canonicum, & ſunt per ſe injuſtæ, ideóque nullæ.

Obj. 5. Ex S. Thom. poteſt aliquid accipi pro uſu pecuniæ.

Reſp. Loquitur de uſu pecuniæ locatæ, non autem mutuatæ; ſic enim, 2. 2. quæſt. 78. art. 1. ad 2. ait: *Uſus principalis pecuniæ eſt diſtractio pecuniæ in commutationes: unde non licet ejus uſum vendere. Tamen poteſt eſſe aliquis ſecundarius uſus pecuniæ argenteæ, putà ſi quis concederet pecuniam ſignatam ad oſtentationem, vel ad ponendum loco pignoris; & talem uſum pecuniæ licitè homo vendere poteſt.* Quia ſcilicet vendens non mutuat, ſed locat: unde pecuniæ dominium & periculum retinet.

Obj. 6. Mutuum dare eſt beneficium præſtare.

Reſp. Non idcirco propter hoc beneficium licet aliquid exigere: imò verò quia mutuum eſt beneficium, ideo eſt eſſentialiter gratuitum: nam beneficium eſt bonum gratis datum, ideóque eſſentialiter gratuitum. *Benefici, liberalesque ſumus, non ut exigamus gratiam, neque enim beneficium fœneramur*, ait Cicero, l. de amicitia. Igitur mutuum eſt contractus eſſentialiter gratuitus, & inſtitutus in ſolius mutuarii commodum.

Quæſt. VIII. *Quænam propoſitiones uſuræ palliatæ damnatæ ſunt?*

Reſp. 1. Alexander VII. hanc damnavit: *Licitum eſt mutuanti aliquid ſupra ſortem exigere, ſi ſe obliget ad non repetendam ſortem usque ad certum tempus.* Eſt falſa: nam obligatio non repetendi ſortem ante certum tempus etſi longum, eſt intrinſeca mutuo poſtulato: eſt enim de ratione mutui in communi, ut res mutuata repeti nequeat niſi poſt certum tempus varium pro varietate & exigentia cauſæ petendi mutui, cùm hoc ſit neceſſarium ad finem mutui, qui eſt gratis impendere ſubſidium utile proximo: alioqui inane eſſet mutuum, nec beneficium. Igitur obligatio non repetendi ſortem ante hoc tempus præfinitum eſt intrinſeca huic mutuo in individuo; & ſi terminus ſit ad longum tempus, tunc trahitur ad longum tempus obligatio intrinſeca mutuo, & tunc eſt mutuum longum ſeu in longum tempus, ſicut mutuatio ſummæ magnæ eſt mutuum magnum. Præterea talis obligatio, ſecluſo alio extrinſeco, ſufficienter compenſatur obligatione mutuarii ad reddendam rem mutuatam poſt tale tempus, & ſubeundem toto illo tempore illius periculum. Hinc nec licet aliquid exigere, eo quòd mutuans terminum conſtitutum prorogeт: quia eſt prorogatio mutui, quod ex natura ſua eſt gratuitum; & quia nihil poteſt exigi ratione dilationis ſolutionis.

Reſp. 2. Innocentius XI. damnavit has duas propoſitiones. 41. *Cùm numerata pecunia pretioſior ſit numeranda, & nullus ſit, qui non majoris faciat pecuniam præſentem quàm futuram, poteſt creditor aliquid ſupra ſortem à mutuatario exigere,*

& eo

& eo titulo ab usura excusari. Est falsa: nam centum libræ per se, & secluso omni extrinseco, nec pluris, nec minoris valent hodie quàm infra annum, cùm semper maneant eædem, & earum valor præcisè per tempus non crescat. Nec pecunia præsens est utilior possidenti, si mansura fuisset otiosa in arca. Et alioqui usura non esset illicita, & cuilibet liceret exigere auctarium vi mutui, quod fidei repugnat: nam in omni mutuo essentialiter datur pecunia præsens non nisi in futurum reddenda.

42. *Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur tanquam ex benevolentia, & gratitudine debitum; sed solùm si exigatur tanquam ex justitia debitum.* Est falsa. Quidquid enim rependi debet ex benevolentia & gratitudine, omninò spontaneè & liberaliter rependendum est, nec exigi potest. Et gratitudo non obligat ad aliquid certum ac definitum, sed potest impleri variis modis. Præterea imponitur nova obligatio ex pacto pretio æstimabilis, quæ est contra naturam remunerationis gratuitæ ac liberalis, cùm imponat necessitatem pacti: *Nemo enim in necessitatibus liberalis existit*, l. 18. §. *de adim. legat.*

Quæst. IX. *Num saltem licet exigere aliquid ultra sortem à divitibus, & iis qui ex pecuniis mutuatis magnum lucrum faciunt, ut sunt Judæi, mercatores, &c.*

Resp. Neg. Ita expressè Conc. Mediol. I. sub S. Carolo, & Clerus Gallicanus Meloduni congregatus, ann. 1579. Quia usura in Scriptura generaliter ac sine distinctione pauperis & divitis prohibetur; & quia est per se mala ac injusta. Quamvis enim non tenearis divitibus mutuare, tamen posito quòd mutues, non plus potes exigere quàm dedisti; & pecunia mutuata jam non est tua, sed ejus cui data est, ad quem proinde pertinet totum lucrum ex ea perceptum. Quòd autem tua pecunia sit ipsis tam utilis futura, hoc provenit ex eorum conditione, cura, & industria, non à te, nec ab ipsa præcisè pecunia, quæ de se sterilis est. Sic non licet cariùs merces vendere emptori, qui ex iis magnum sua industria lucrum facturus est.

Objicit Carolus Molinæus: *Creditor mutuando dat causam propinquam & efficacem, hoc est, ut vulgò dicunt, sine qua non, hujus lucri. Ergo lucrum dare videtur. Igitur partem lucri saltem in eventum lucri stipulari potest, ex divinis & naturalibus regulis.*

Resp. Creditor dat id, quod non est causa instrumentalis lucri nisi mediante industria mutuatarii, & cùm jam ejus dominium à creditore in ipsum translatum est: ac proinde tota causa lucri, nempe pecunia & industria, est mutuatarii, non mutuantis; & consequenter totum lucrum est mutuatarii: utpote totum ortum ex re & industria ipsius. Quòd autem creditor dominium pecuniæ suæ in mutuatarium transtulerit, hoc ad æqualitatem compensatur per obligationem reddendi mutuanti eamdem valore pecuniam, quæ ipsi otiosa erat, & cujus periculum interea subit mutuatarius. Nam mille nummi per se & secluso omni extrinseco, non pluris valent hodie quàm intra duos vel

plures annos, cùm eorum valor per tempus non crescat; nec pecunia præsens est utilior possidenti, si mansura sit otiosa in arca.

Quæst. X. *An licet tutoribus auctarium exigere pro pecuniis pupillorum mutuatis, eo quòd per leges cogantur eorum bona integra reddere; & simul ex eis lucrum facere in commodum eorumdem sub pœna compensationis?*

Resp. Neg. Quia cùm usura sit intrinsecè mala, & à Deo absolutè ac indistinctè prohibita, nullam ob causam potest esse licita. Ita Concil. Mediol. I. Et Clerus Gallican. Meloduni congregatus, ann. 1579. tit. 34. ibi: *Curandum ne quid ex mutuo, vel depositis apud Judæum factis, aliquid præter sortem à quovis homine percipi ex convento, vel principaliter sperari possit: tametsi pecuniæ sint pupillorum aut viduarum. Omnes enim tenentur audire illud Christi: Mutuum date, nihil inde sperantes.* Constat etiam ex cap. 4. *de usur.* ubi Alexander III. ait: *Cum usurarum crimen utriusque testamenti pagina detestetur, super hoc dispensationem aliquam posse fieri non videmus: quia cum Scriptura sacra prohibeat pro alterius vita mentiri, multò magis prohibendus est quis, ne etiam pro redimenda vita captivi, usurarum crimine involvatur.*

Porrò tutores nihil periclitantur, si ex consilio consanguineorum pupilli, & judicis authoritate has pecunias impendant aut fundi frugiferi emptione, aut in contractu censûs, vel societatis.

Quæst. XI. *An est usurarium imponere ratione mutui aliquod onus, seu obligationem novam ultra sortis solutionem?*

Resp. Affirm. *Est communis sententia.* Quia quælibet obligatio ultra sórtem reddendam imposita ex pacto, est onus pretio æstimabile, cùm privet libertate quam alter aliàs haberet, & aliquod incommodum per se pariat: ideóque est injustum: nam per sortem reddendam compensatur ad æqualitatem id totum, quod mutuans dedit. Ergo id quod ampliùs exigitur seu imponitur, injustè exigitur & imponitur ratione mutui, quod est essentialiter gratuitum. Enim verò, ut ait Lessius, ex vi mutui præcisè non licet obligare nisi æquale: sed redditio sortis est æqualis actui mutuationis & rei mutuatæ. Ergo ex vi hujus contractus non licet obligare ad aliud, quàm ad redditionem sortis.

Quare usura est, si ea lege mutuum des ut alter etiam aliquid justo pretio tibi vendat, vel à te emat: ut tibi in posterum remutuet, in tuo molendino molat, domum tuam conducat, vel suam locet; ut partem mutui in mercibus, quibus non indiget, recipiat; ut reddat aliam rem diversæ speciei, v. gr. frumentum pro pecunia; ut agrum tuum etiam justo pretio colat; ut tibi vel aliis beneficium ecclesiasticum, vel officium conferat; ut commendet te alteri; ut præstet aliquod munus vel à lingua, vel à manu, vel ab obsequio; ut non solvat ante certum tempus, nisi aliàs damnum timeretur ex mutuo: nam onerosum est non posse se debito liberare pro libito: imò ut præstet id ad quod tenetur ex charitate, quia tunc ei imponitur nova obligatio, nempe justitiæ, ratione cujus teneretur de damno secuto. Item ut plus recipias ex benevolen-

volentia vel gratitudine: nam obligatio ex pacto repugnat gratuitæ remunerationi, cùm ratione pacti quis compelli possit, & hæc obligatio est quid pretio æstimabile.

Licet tamen mutuum dare ea lege, ut alter tibi solvat summam aliunde tibi ex justitia certò debitam, vel ut desistat à vexatione injusta; quia hoc non est lúcrum, sed debitum jam ex justitia; nec imponitur ei obligatio nova, ad quam antea non teneretur: lucrum enim dicitur, cùm quis acquirit id quod aliàs ad se ex justitia non pertinebat. Item licet exigere pignus, vel hypothecam pro securitate mutui; nam hæc assecuratio debita est.

Quæst. XII. *Numquamne licet in mutuo auctarium exigere?*

Resp. 1. Duo sunt tituli extrinseci mutuo, ob quos licet aliquid ultra sortem exigere, qui comprehenduntur nomine interesse, l. 1. Cod. *de sent.*

Primus est damnum emergens, cùm quis in bonis jam acquisitis jacturam patitur, quia mutuat: ut si pecuniam refectioni ædium, vel solutioni debitorum destinatam mutues alteri hanc petenti: unde fit ut ædes tuæ deteriores fiant, aut corruant; vel si ipse sub usura cogaris pecuniam accipere ad debita solvenda. *Ita omnes.* Quia quilibet habet jus vitandi damnum; & nemo tenetur cum damno proprio beneficium alteri præstare, nisi is sit in necessitate, cui teneamur cum tali damno subvenire.

Secundus est lucrum cessans, cùm nempe mutuans ob mutuum privatur lucro justo, quod certò vel saltem probabiliter facturus fuisset ex pecunia mutuò data, v. gr. merces, fundum, censum, aut quid simile emendo, vel aliter negotiando. *Est communis sententia.* Prob. Quia 1. tunc nihil exigitur supra sortem ratione mutui, sed ratione justi tituli mutuo extrinseci, nempe ob compensationem jacturæ lucri probabiliter sperati, quæ justè exigi potest ne mutuans ex beneficio à se in alium collato damnum percipiat: nec enim æquum est, *ut quis dispendium patiatur, unde videtur præmium meruisse*, cap. 2. de fidejuss. 2. Spes lucri probabiliter futuri est pretio æstimabilis; nam spes probabilis capturæ piscium ex jactu retis justè vendi potest, l. 12. §. *de act. empt.* Et l. 8. *de contrah. empt.* Dicitur quòd *spei emptio sit.* Ergo mutuans justè aliquid exigit pro illa spe probabili & pretio æstimabili, qua se privat in gratiam alterius: imò amissio rei probabiliter speratæ est damnum non solùm probabiliter futurum, sed etiam actuale: nam cùm spes lucri probabilis habeatur actu, & sit pretio æstimabilis, illius jactura est quoddam damnum actuale emergens, utpote jactura boni actu habiti. Brevius, cessatio lucri est in æstimatione prudenti damnum quoddam pretio compensabile; nam per illam fit, ut quis minùs habeat, quàm habiturus esset. Et ideò juxta omnes, qui furatur, tenetur restituere lucrum cessans. 3. Pecunia ut subest industriæ, & tali destinationi quæstuosæ, plus valet possidenti quàm in se considerata. 4. Ex cap. 6. *de usur.* ubi dicitur posse ratione lucri cessantis vendere mer-

merces ultra currens pretium, si venditor voluisset illas reservare in aliud tempus, quo plus esse valituras verisimile esset.

Porrò S. Thom. 2. 2. quæst. 78. art. 2. ad 1. vult solùm nihil posse exigi in compensationem lucri merè possibilis & remoti; vel non posse tantùm exigi in compensationem lucri probabiliter sperati, quantùm est ipsum lucrum quod speratur. Neque enim negat jacturam lucri probabiliter sperati esse causam justam exigendi compensationem: nam, quæst. 62. art. 4. ait: *Si quis damnificet aliquem, impediendo ne adipiscatur quod erat in via habendi; tale damnum non oportet recompensare ex æquo; quia minus est habere aliquid in virtute quàm habere actu... Tenetur tamen aliquam recompensationem facere secundùm conditionem personarum, & negotiorum.* Idem docet, in 4. dist. 15. quæst. 1. artic. 5.

Resp. 2. Ex communi sententia, ut possit justè aliquid ultra sortem exigi ob damnum emergens, quinque requiruntur. 1. Ut mutuum sit vera causa damni, alioqui fictus esset titulus, & vera usura. 2. Ut damnum proponatur mutuatario, nam liberè consentire debet in illam compensationem mutuo extrinsecam; & alioqui admonitus posset fortè alibi sibi providere sine hoc onere. Quare si admonitus non fuit, non tenetur damnum compensare etiamsi postea eveniat, modò non fuerit per moram culpabilem causa illius; nam tunc non tenetur ratione culpæ, neque rei acceptæ, neque pacti additi mutuo, neque etiam contractus mutui; mutuum enim est contractus stricti juris, ex natura sua obligans solùm ad reddendam sortem. 3. Ut auctarium non sit majus damno orto ex mutuo: alioqui excessus esset usurarius, nam exigeretur ratione mutui, & sine justo titulo. 4. Ut compensatio non exigatur ante tempus, quo damnum eventurum prævidetur, quia tunc solùm urget titulus. 5. Ut alter non cogatur ad aliquid solvendum, quidquid evenerit, si velit se obligare ad solvendum totum damnum emergens, quod reipsa continget: alioqui ei imponeretur onus, ad quod ex mutuo non tenetur, cùm solùm possit obligari ad reddendum mutuantem indemnem.

Resp. 3. Ut auctarium justè exigi possit ob lucrum cessans, ex communi sententia requiruntur hæ conditiones. 1. Ut mutuum sit vera causa cur lucrum cesset: ac proinde ut mutuans ante petitum mutuum habeat facultatem proximum lucrum ex pecunia faciendi alia via justa, & pecuniam quam mutuat, jam destinarit negotiationi vel contractui justo quæstuoso, nullasque alias habeat pecunias otiosas, id est, non destinatas lucro justo faciendo, nec familiæ sustentationi, nec filiarum doti, nec provisioni casuum fortuitorum, quos prudens paterfamilias cavere debet. Nam revera lucrum ei non cessat ob mutuum, qui antequam peteretur, non destinaverat pecuniam suam negotiationi, vel emptioni rei frugiferæ, vel censui, vel societatis; aut non habebat facultatem proximam justum lucrum ex pecunia faciendi, aut habebat alias pecunias otiosas.

Nam

Nam tunc ex pecunia quam mutuat, nullum lucrum fecisset; ideoque talis nihil potest exigere ratione hujus tituli, utpote non extantis. Idem dic de eo, qui abstinens à negotiatione, interim se applicat alteri rei nec molestiori, nec minus quæstuosæ, cui vacare non potuisset negotiando: nam lucrum cessans per omissionem negotiationis compensatur per aliud lucrum, quod negotiando consequi non potuisset; & sic ei lucrum non cessat ex mutuatione, quæ revera ab æquali lucro eum non impedivit. 2. Ut lucrum sit certum, aut probabile: nam si sit solùm possibile non est pretio æstimabile, cùm merè possibilium ratio non habeatur, & in æstimatione morali potentia remota lucrandi ex pecunia nihil addit pecuniæ spectatæ secundùm se. 3. Ut moneatur mutuatarius de lucro cessante, & in illius compensationem consentiat: alioqui ad illam non tenebitur, nisi per moram culpabilem solvendi fuerit illius causa, ob rationem supra dictam; quia onus extrinsecum contractui imponi non potest contrahenti sine illius consensu. 4. Ut non exigatur totum lucrum quod speratur, sed solùm quantùm spes illius judicio prudentum valet, deductis sumptibus & æstimatione periculi ac laboris. Nam res solùm sperata non est tanti valoris quanti habita in se ipsa, seu jam existens propter pericula & impedimenta, quæ evenire possunt: sic semen sparsum in agro minùs valet, quàm messis ipsa, quæ speratur. 5. Ut lucri cessantis compensatio non exigatur statim dato mutuo, sed solùm pro tempore quo lucrum fuisset: nam qui, verbi gratia, mutuat centum, & statim accipit decem pro lucro cessante, jam non mutuat alteri centum, sed solùm nonaginta; solùm enim nonaginta retinet mutuatarius, & tamen mutuans tantumdem exigit pro lucro cessante ex nonaginta, quantùm ex centum: quod est injustum & usurarium, cùm tunc lucrum ei solùm ex nonaginta cesset. Præterea quod pro interesse solvitur, eidem subrogatur; & ejus quod nondum extat, subrogatio exigi non potest.

His adde, ut quis excusetur ab usura coram Deo ratione hujus tituli, requiritur ut mutuet animo gratificandi proximo, non autem spe commodioris lucri. Nam si mallet mutuare quàm negotiari, intenderet principaliter lucrum ex mutuo, & sic peccaret. Quare, ut ait Sylvius, requiritur, ut is qui mutuat, non sponte subtraxerit suam pecuniam à negotiatione priusquàm mutuet, intendens proprium commodum, & malens mutuare cum certo lucro, quàm negotiari cum incerta spe lucri: sic enim fictè pacisceretur de lucro cessante, cùm pecunia jam subtracta sit à potentia lucrandi, utpote nec secundùm rem, nec secundum voluntatem ejus exposita negotiationi, aut destinata contractui justo quæstuoso: atque adeo lucrum, si quod cessat, non cessat ex mutuo, sed ex eo quòd negotiari noluerit, aut aliter contrahere. Idem docet Toletus, asserens doctores convenire, quòd cùm quis sponte alteri offert suas pecunias mutuo,

tuo, nec coactus nec rogatus, non potest licitè lucrum ab alio exigere, cùm ipse sponte suas pecunias à negotiatione auferat.

Nota. Non licet id quod in contractu mutui ob interesse exigitur, convertere in sortem, & ex eo aliquid ultra summam ex quovis titulo exigere: nam hoc prohibetur in jure, l. 28. *Cod. de usur.*

Quæst. XIII. *An hæc in mutuo licita est pactio, ut mutuatarius, si ad terminum præstitum non restituerit, aliquid solvat in pœnam suæ moræ?*

Resp. 4. Ex communi sententia, per se licita est positis certis conditionibus. Quia debitor, qui est in mora culpabili, dignus est pœna; cùm peccet contra justitiam, non solvendo debitum tempore præfinito. Ergo potest cum ejus consensu ei imponi pœna, sicut solet imponi ei, qui à contractu resilierit: contrahentes enim cùm sint suarum rerum domini, possunt, ad majorem contractuum firmitatem, & eorum implendorum certitudinem, sibi pœnam conventionalem imponere & promittere, ex cap. 4. *de arbitr.* & l. 14. Cod. *de pact.* Omne autem promissum acceptatum servari debet.

Sed ut hoc sit licitum, ex communi sententia ista requiruntur. 1. Ut id non fiat in fraudem usurariam, sed ex sola voluntate sortem suam tempore statuto recuperandi. Unde si non cures utrùm solvatur tali tempore, an non; vel si optes non solvi; vel si eum terminum, intra quem scis mutuum reddi non posse, constituas, tunc pœna apposita est velamen usuræ, & revera lucrum ex mutuo principaliter intendis. 2. Ut debitor verè sit in culpa non solvendo notabili tempore post transactum terminum: nam sine culpa nulla potest justè imponi nec exigi pœna, ex l. 22. *Codic. de pœnis*, & cap. 2. *de constitut.* ibi: *Rem quæ culpa caret, in damnum vocari non convenit.* Hinc pœna non debetur, si debitor sine sua culpa tempore præfinito non solverit propter moralem impotentiam, hoc est, difficultatem tantam, ut creditor censeatur irrationabiliter invitus circa solutionis dilationem. 3. Ut pœna sit moderata secundùm mensuram culpæ, & rei mutuatæ: alioqui esset injusta, & iniquè cogeretur alter in eam consentire; ideóque non potest peti quoad excessum. Hinc pactum ut pignus sit creditoris, si certo tempore debitor non solverit, est prohibitum, l. 1. & 3. *Cod. de pact. pignor.* & cap. 7. *de pignor.* Quòd si pars debiti solvatur, non potest tota pœna exigi, sed tantùm pro ratione partis non solutæ, cap. 9. *de pœnis.* Idem dic, si mora non sit notabilis: nam si per biduum vel hebdomadam ultra terminum præfinitum solutio differatur, ordinariè non debet æstimari culpa digna pœna constituta saltem tota. *Lessius, Delugo, &c.*

Pœna autem conventionalis, positis his conditionibus debetur ante omnem sententiam. Quia debetur ex vi pacti justi; & hæc est intentio contrahentium, ut ipso jure transgressor pœnam solvere teneatur sine necessitate judicem adeundi cum sumptibus & molestiis, saltem si petatur: sicque com-

communis hominum sensus intelligit. Sed justa pactio jure naturali obligat in conscientia ante omnem sententiam. Multi tamen putant talem pœnam solvi non debere antequàm petatur expressè, vel tacitè. Quia mutuans, si non petat solutionem pœnæ cum facilè possit, censetur eam condonare; & pœna videtur imponi sub hac tacita conditione, *Si petatur.*

Quæst. XIV. *An licet aliquid ultra sortem exigere ratione periculi ejusdem sortis?*

Resp. 1. Nihil licet exigere à pauperibus ratione periculi sortis orti ex eorum inopia. Quia 1. Tale periculum est intrinsecum huic mutuo in individuo; sive tali mutuo ex natura sua accessorium est: accessorium autem sequitur naturam principalis, ex regul. 42. jur. in 6. Ergo cùm nihil possit exigi pro ipso mutuo, ita nec pro tali periculo. 2. Cùm charitas obliget ad illis mutuandum ut eorum necessitati subveniatur, obligat quoque, ut id fiat sine ullo eorum gravamine, ideoque ut subeatur gratis hoc periculum: alioqui non sufficienter levaretur eorum egestas. 3. Alioqui possent maxime opprimi pauperes, & eò plus ab iis exigi posset quò egentiores sunt, ideóque digniores majore subsidio, non gravamine. 4. Sancta Congregatio Cardinalium infra laudanda permittit aliquid accipi solùm ratione periculi, prout in casu à Missionariis propositum erat, scilicet quod oriebatur ex culpa, infidelitate & injustitia mutuatarii, non autem ex ejus inopia.

Porrò fidejussor non accipit justè pretium pro periculo, sed pro obligatione illud in se suscipiendi.

Resp. 2. Multi docent licere aliquid ultra sortem pacisci & exigere ratione periculi mutuo extrinseci. Probant, 1. Ex decreto S. Congregationis de propaganda fide ab Innocentio X. approbato, & Romæ typis edito ann. 1645. & à Cabassutio relato: *In Sinarum regno lege stabilitum est, ut in mutuo triginta pro centum accipiantur absque respectu lucri cessantis, aut damni emergentis. Quæritur utrùm Chinensibus sit licitum pro pecuniarum suarum mutuo, licèt non interveniat lucrum cessans aut damnum emergens, prædictam pro centum triginta regni lege taxatam quantitatem accipere? & causa dubitandi est, quia in recuperanda pecunia est aliquod periculum, scilicet quòd qui accipit mutuatum, fugiat, vel quòd tardet in solvendo, vel quòd necessarium sit coram judice repetere, vel propter alia hujusmodi.* Sic respondit S. Congregatio: *Censuit S. Congregatio Cardinalium S. R. E. ratione mutui immediatè & præcisè nihil esse accipiendum ultra sortem principalem; si verò aliquid recipiant ratione periculi probabiliter imminentis, prout in casu, non esse inquietandos, dummodo habeatur ratio probabilitatis periculi, & qualitatis ejusdem, ac servata proportione inter periculum & id quod accipitur.* Et Innocentius X. præcepit omnibus Missionariis sub excommunicatione latæ sententiæ, ut omnia responsa hujus decreti observaret, & illis uterentur: donec Sua Sanctitas, vel Sedes Apostolica aliud statuerit. 2. Quia probabile periculum sortis mutuo extrinsecum, quod scilicet nascitur ex

eo quòd detur homini decoctori vel injusto, vel aliunde habet bona saltem in spe certa, est à tali mutuo separabile, nempe per pignus, aut hypothecam quam potest dare; & simul est pretio æstimabile: nam ex S. Thom. quæst. 77. art. 4. ad 2. licitum est cariùs vendere propter periculum, cui venditor se exponit transferendo rem de loco in locum.

Idem dicunt de extraordinariis difficultatibus, laboribus, impensis, molestiis probabiliter in recuperanda sorte subeundis ex culpa mutuarii, eo quòd hæc sint mutuo extrinseca, & pretio æstimabilia?

Sed ut hoc titulo aliquid possit justè exigi, has requirunt conditiones. 1. Ut periculum sit verè probabile, & extrinsecum mutuo, ne hoc prætextu pallientur usuræ: quale non est quoties mutuatarius est industrius, verax, justus, & de quo non datur prudens præsumptio, quòd non sit soluturus. 3. Ut in hoc auctarium consentiat mutuatarius. 3. Ut mutuans non compellat illum ad secum paciscendum de periculo, sed ei relinquat libertatem assecurandi sortem per pignus, hypothecam, vel alium fidejussorem: alioqui sine causa imponeretur illi onus pretio æstimabile ad quod non obligatur, quod est usurarium. 4. Ut non plus exigatur quàm judicio communi prudentum valeat tale periculum subeundum, habita ratione quantitatis summæ mutuatæ & magnitudinis periculi, servataque proportione inter periculum & auctarium.

Nec obstat, inquiunt, cap. *Naviganti, de usur.* ubi Gregor. IX. ait: *Naviganti, vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniæ quantitatem, pro eo quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem, usurarius est censendus.* Nam censetur usurarius, quia supponitur noluisse mutuare nisi ea conditione, ut ipse periculum sortis certo pretio in se susciperet; & sine justa causa imposuisset mutuatario onus pretio æstimabile, privando eum libertate assecurandi sortem alia via commodiore, nempe per pignus, vel fidejussorem. Alii putant mendum in textum irrepsisse, & legendum esse, *usurarius non est censendus*, ob verba immediatè sequentia: *Ille quoque qui dat decem solidos, ut alio tempore totidem sibi grani, vini, vel olei mensuræ reddantur; quæ licet plus valeant, utrùm plus vel minus solutionis tempore fuerint valituræ verisimiliter dubitatur; non debet ex hoc usurarius reputari.* Particula, *quoque*, inquiunt, paritatem & conformitatem sonat, adeóque indicat Pontificem velle neutrum censendum esse usurarium; si enim de uno vellet & non de altero, dixisset: *Ille contra, ille tamen.* Ita *Barbosa, Layman, &c.*

Si objicias, 1. Auctarium non esse medium aptum ad tollendum sortis periculum, imo illud augere. 2. Inde sequi, posse aliquid exigi pro periculo auctarii ipsius, & sic in infinitum, cum illud etiam periclitetur. 3. Mutuatarium teneri periculum illud tollere redditione sortis. 4. S. Congregationem & Innocentium X. illud solùm tolerare, cùm dicat non esse inquietandos.

Respon-

Reſpondent ad 1. Auctarium illud non exigi ad tollendum periculum futurum, ſed pro periculo præſenti, & damno quodam actu exiſtente, quod actu ſubit mutuans, dum pecuniam in manu ſua certam exponit manui periculoſæ, in qua eſt minoris valoris quàm in ſua. Nec auctarium augere periculum ſortis; nam mutuans quotannis recipiens parum ob periculum, quamvis poſtea ſortem amittat, minus damnum patietur; & interea mutuatarius poterit lucrari ex mutuo ad ſortem ſolvendam. Ad 2. Illud auctarium ſperatum licet periclitans, eſſe ſufficientem compenſationem, ideóque nihil poſſe exigi pro illius periculo. Ad 3. Reſtitutione ſortis non tolli periculum, quod ante illam ſubivit mutuans, & quod erat pretio æſtimabile, ſed jam non continuari. Ad 4. Negant id tolerari tantùm: nam quærebantur an id eſſet licitum, & reſpondet S. Congregatio non eſſe licitum ratione mutui, ſed ratione periculi propoſiti non debere inquietari. Sanè ſi id jure naturali eſſet illicitum, deberent Miſſionarii monere, & impedire ne quid tale exigatur.

Quæſt. XV. *An lex vel conſuetudo provinciæ eſt titulus legitimus aliquid ultra ſortem exigendi?*

Reſp. Neg. ſi nullus alius adſit titulus juſtus. Quia cùm perceptio lucri ex mutuo ſit jure divino vetita, nullo alio jure poteſt eſſe licita. Igitur lex, quæ permittit ex quovis mutuo aliquid ultra ſortem, v. gr. quinque pro centum exigere, & de eo paciſci, imò præcipit judici, ut mutuatarium compellat ad hoc auctarium perſolvendum mutuanti, ſemper præſumit & ſupponit titulum intereſſe, nempe lucrum ceſſans, vel damnum emergens. Quare ſi nullum reipſa ex mutuo lucrum ceſſet, vel damnum ſequatur, tunc nihil poteſt in conſcientia ultra ſortem exigi, & accepta reſtitui debent. Item non licet plus accipere quàm ſit lucrum ceſſans, vel damnum ortum ex mutuo, etiamſi plus lege conſtitutum ſit; nam tunc lex vel ſententia judicis nititur falſa præſumptione. Neque enim eſt intentio legis, nec poteſt eſſe, ut aliquid accipiatur ratione mutui.

Idem dic de lege, & de ſententia judicis, qua mutuatori adjudicatur aliquid ultra ſortem à tempore interpellationis ſuæ, in compenſationem intereſſe. Nam ſi nullum lucrum ceſſans, nec damnum emergens, vel non tantum patiatur mutuans, nihil aut non tantum poteſt accipere: quia tunc ſententia judicis nititur falſa præſumptione, unde non dat verum jus. Quòd ſi adjudicaretur aliquid in pœnam dilatæ ſolutionis, nihil etiam poſſet accipi, ſi revera debitor non fuit in culpa: quia omnis pœna juſta ſupponit culpam. Imò ſunt, qui præter moram culpabilem debitoris requirunt adhuc, ut mutuator damnum vel lucrum ceſſans ſuſtinuerit, quia putant legem ad pœnam damnantem ſupponere etiam intereſſe.

Obj. 1. Quælibet lex eſt eſſentialiter juſta, alioqui non eſſet lex. Ergo lex eſt juſtus titulus accipiendi aliquid ultra ſortem. *R.* diſt. conſeq. Si illa lex non fundetur in aliqua ſuppoſitione, C. conſeq. Si fundetur in ali-

qua ſuppoſitione ejus quod non extet, N. conſeq. Lex vel conſuetudo quæ permittit aliquid ſupra ſortem accipere, ſupponit damnum emergens, vel lucrum ceſſans: quòd ſi neutrum extet, non intendit, nec poteſt auctarium approbare aut præcipere.

Objic. 2. Per legem illam tenentur judices damnare debitores ad ſolvendum aliquid ultra ſortem. Ergo mutuator illud juſtè retinere poteſt. *R.* neg. conſeq. Nam cùm judices illud auctarium non adjudicent niſi vi legis, & lex præſupponat juſtum titulum, nempe damni emergentis, vel lucri ceſſantis, non poteſt mutuator auctarium ſibi adjudicatum retinere, ſi non habeat verum titulum, quod lex & ſententia judicis præſupponunt.

Quæſt. XVI. *An qui pignus pro mutui aſſecuratione accepit, tenetur fructus ex illo perceptos computare in diminutionem ſortis, deductis expenſis, laboribus ac operis?*

Reſp. Affirm. *Eſt communis ſententia.* Et conſtat ex cap. 1. & 2. *de uſur.* & l. 1. Codic. *de pignor. act.* Quia mutuator nullum habet jus ad illos ratione mutui, quod eſt ex natura ſua gratuitum, ſed illi pertinent ad dominum pignoris, res enim domino ſuo fructificat. Hinc qui agrum ſterilem, qui antea non colebatur, accepit in pignus, tenetur fructus quos ex illo ſua diligentia percepit, referre in ſortem, deductis impenſis & laboribus, alioqui lucrum perciperet ex mutuo.

Excipe, 1. Feudum in pignus debiti datum domino directo: nam hic non tenetur fructus ex illo deducere in ſortem, ex c. 8. *de uſur.* vel quia per tales fructus compenſari debent ſervitia à feudatario debita, quibus interim liberatur: vel quia feudi contractus habet hanc tacitam conditionem, ut ſi res feudo ſubjecta tradatur domino directo in pignus, ejus fructus adhuc pertineant, modò feudatarius eo tempore liber ſit à ſervitio præſtando, juxta cap. 1. *de feudis.* Et non excedant multùm fructus valorem ſervitii, alioqui eſſet contra mandatum Dei, *mutuum date, nihil inde ſperantes*, ait Innocentius IV. in c. *inſinuatione*, de feudis.

2. Feudum pro dote in pignus datum genero. Hic enim non tenetur ejus fructus computare in dotis diminutionem, ex cap. 16. *de uſur.* Quia hoc pignus datur etiam ad ſuſtinenda matrimonii onera, donec ſolvatur dos, cujus uſumfructum vir haberet, unde fructus illos accipit *pro intereſſe*, ait Innocentius IV. in cap. cit.

Quæſt. XVII. *An eſt uſurarium ac illicitum mutuare ob ſpem lucri tanquam finem principaliter intentum, licèt ſine ullo pacto?*

Reſp. Affirm. Prob. 1. ex cap. 10. *de uſur.* ubi cenſetur uſurarius, qui licet omni conventione ceſſante, eo animo mutuat, ut aliquid ultra ſortem recipiat, aliàs non mutuaturus. Et, ex S. Auguſt. ſerm. 3. in Pſal. 36. ibi. *Si plus quam accepiſti expectas accipere, fœnerator es.* 2. Chriſtus jubet ut mutuum detur gratis, & ſine ſpe lucri finaliter ex mutuo intenti, Luc. 6. *Mutuum date, nihil inde ſperantes.* 3. Tunc verè intenditur lucrum ex mutuo,

quod

quod est usurarium, licèt intendatur mediante benevolentia & gratitudine mutuatarii, sed intenta propter lucrum: ita ut nisi lucrum speraretur, mutuum non daretur. Nam tunc intenditur benevolentia vel gratitudo propter lucrum tanquam finem propter se ex mutuo intentum.

Non esse tamen usuram aliquid secundariò sperare ex mera liberalitate & gratitudine, non ut debitum, nec intentum ex mutuo, docet glossa, in cap. *Consulit*, quæ ait peccare *sperantes causa mutui in spe lucri principaliter posita. Secundariò tamen aliquid sperare non puto malum.* Ita etiam S. Antonin. 2. part. tit. 1. cap. 7. §. 1. addens: *Dicitur autem intentio principalis hæc, cùm scilicet magis movetur ad mutuandum propter lucrum quod sperat, quàm propter aliud. Sed intentio secundaria dicitur, cùm etsi sperat aliquid sibi dari ab eo cui mutuavit ex sua liberalitate; tamen non illud eum movet, sed magis benevolentia, ita ut etiamsi non crederet sibi aliquid dari ultra sortem, adhuc tamen mutuaret.* At usura est intendere, etsi secundario, lucrum ex mutuo, ut pretium, vel ut aliquid pro mutuo, debitum: quia intentio, etsi secundaria, non tollit malitiam objecti quo actus specificatur. Et illicitum est velle etiam minùs principaliter ac secundariò aliquid illicitum. Lucrum autem ut pretium mutui, vel uti aliquid ex mutuo debitum, est quid illicitum & usura: ergo illud quocumque modo intendere est illicitum. *Ita Lessius, Delugo, & alii.*

Quæst. XVIII. *An licet mutuum petere, vel accipere sub usura?*

Resp. 1. Non licet mutuum petere sub usuris. Quia non licet petere ab alio, quod licitè facere non potest; nam hoc esset eum inducere ad peccandum. Tamen ex communi sententia, licet ob gravem necessitatem propriam vel alienam petere mutuum ab eo, qui prævidetur non daturus nisi sub usuris, si aliter haberi nequit, intendendo solùm mutuum, & habendo se permissivè ad usuram. Quia licet petere ab alio id quod licitè præstare potest, quamvis ex malitia sua peccaturus sit, modò adsit justa causa non impediendi ejus peccatum, qualis est hic: nam mutuatarius non tenetur cum suo gravi damno malitiam mutuantis impedire. Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 78. art. 4. ibi: *Nullo modo licet inducere aliquem ad mutuandum sub usuris: licet tamen ab eo, qui hoc paratus est facere, & usuras exercet, mutuum accipere sub usuris propter aliquod bonum, quod est subventio suæ necessitatis, vel alterius.* Et ad 2. ait: *Accipiens non dat occasionem usurario usuras accipiendi, sed mutuandi. Ipse autem usurarius sumit occasionem peccandi ex malitia cordis sui: unde scandalum passivum ex parte sua est, non autem ex parte petentis mutuum. Nec tamen propter hujusmodi scandalum passivum debet alius à mutuo petendo desistere, si indigeat: quia ejusmodi passivum scandalum non provenit ex infirmitate, vel ignorantia, sed ex malitia.*

Resp. 2. Seclusa necessitate saltem rationabili non licet mutuum petere ab usurario, & accipere sub usuris. Quia lege charitatis quisque tenetur sub mortali impedire peccatum mortale proximi, ejusque executionem,

quando ſine notabili ſuo incommodo ſeu damno id poteſt. *Mercatores dando uſuras peccaverunt, tanquam occaſionem peccandi uſurariis præbentes, cùm neceſſitas quæ ponitur, ut ſcilicet honorabiliùs vivant & majores mercationes faciant, non ſit talis neceſſitas, quæ ſufficiat ad excuſandum peccatum prædictum*, ait S. Thom. opuſc. 67. de empt. & vendit.

Quæſt. XIX. *Quid uſurarius reſtituere tenetur?*

Reſp. Tenetur reſtituere tum uſuras acceptas, & fructus non merè induſtriales ex iis perceptos, tum etiam omne lucrum ceſſans, & damnum emergens ex uſuris acceptis. Quia tenetur ratione injuriæ, exigendo, accipiendo, & poſſidendo rem alienam ſine juſto titulo; cùm mutuum non ſit titulus juſtus, nec ſponte ac liberaliter res donata ſit: nam mutuatarius nollet ultra ſortem dare, ſi poſſet aliter mutuum accipere, & ſic involuntariè dat, non ſponte nec liberaliter.

Hinc ſi uſurarius ante mortem non reſtituerit, tenentur hæredes bona per uſuram accepta reſtituere, ſi quæ extent ſecundùm ſe: ſin minùs, tenentur eorum valorem ex uſurarii bonis reſtituere mutuatariis, vel eorum hæredibus, ex cap. 9. *de uſuris.* Nam onus reſtituendi eſt affixum bonis defuncti, ideóque tranſit ad eorum poſſeſſorem.

Quæſt. XX. *An uſura mentalis obligat ad reſtitutionem?*

Reſp. 1. Qui mutuavit principaliter ob ſpem lucri, aliàs non mutuaturus tenetur reſtituere quæ poſtea ultra ſortem accepit à mutuatario cognoſcente ejus intentionem uſurariam, etſi nullum pactum præceſſerit. *Ita S. Antonin. & alii.* Quia mutuatarius non intendit dare gratis ac liberaliter, ſed tanquam debitum ex mutuo, vel dat ex métu, ne aliàs mutuum ſibi denegetur. Sed injuſtum eſt accipere, & retinere aliquid datum dumtaxat ut debitum, quod revera debitum non eſt, vel quod nec ſponte, nec liberaliter datur. Et pravitas uſuræ conſiſtit in eo quòd ſperetur, vel accipiatur aliquid non omnino gratuitum & voluntarium. Confirmatur ex cap. 10. *de uſur.* ubi Pontifex ait eum, qui ex propoſito aliquid ultra ſortem recipiendi mutuat, aliàs non mutuaturus, efficaciter inducendum eſſe ad accepta reſtituenda, quamvis nulla conventio præceſſerit. Excipe niſi mutuator habeat juſtum titulum retinendi, nempe lucrum ceſſans vel damnum emergens: tunc enim uſura eſt purè effectiva, nec reponit inæqualitatem in rebus.

Reſp. 2. Si mutuatarius ſponte aliquid ultra ſortem donet ex liberalitate, vel gratitudine, ſed mutuans ejus mentem ignorans accipiat tanquam ex mutuo debitum, peccat, & tenetur reſtituere ratione conſcientiæ erroneæ, quamdiu illam non deponit prudenter. Tamen juxta communem ſententiam, ex parte rei acceptæ ad id non tenetur, ſed poſtquam ſcivit illud ſibi gratis donatum fuiſſe, retinere poteſt; quia alter per illam donationem gratuitam tranſtulit dominium rei in mutuatorem, ſi accedat acceptatio legitima: unde accedente hac notitia poteſt rem acceptare & retinere

nere ut liberaliter donatam. Quamvis enim habuerit intentionem injuriam faciendi, cùm acceperit tanquam debitum ex mutuo, & ideò peccarit; tamen reipsâ nullum damnum inde alterius secutum est.

Resp. 3. Si mutuatarius dederit aliquid ultra sortem tanquam ex mutuo debitam, & mutuans illud acceptarit bona fide tanquam liberaliter donatum, hic tenetur, ubi rescierit, restituere acceptum, & fructus extantes. Quia deest titulus justus retinendi: nam datio rei ut debitæ ex mutuo nulla est, cùm nihil sit debitum ex mutuo. Nec tunc fuit donatio liberalis, quia res data fuit ut debita. Si verò mutuator aliquid ultra sortem accipiat, dubitans qua mente illud detur, an gratis, an tanquam debitum, peccat, & tenetur accepta restituere; nam injustitiam committit, sicut is qui dubia fide cœpit alienum possidere; & se exponit periculo alienum retinendi.

Quæst. XXI. *An cooperatores usurarii tenentur ad restitutionem in ejus defectum?*

Resp. Tenentur omnes, qui agentes partes usurarii, sunt causa efficax, cur usuræ petantur, solvantur, vel non repetantur. Quia sunt causa efficax damni mutuatario injustè illati. Tales sunt. 1. Consulentes usuras. 2. Dantes pecunias eo animo, ut ex his exerceantur usuræ. 3. Judices, qui compellunt ad usuras solvendas, vel vetant ne solutæ repetantur, qui etiam ipso facto sunt excommunicati, *Clement. un. de usur.* 4. Notarius conficiens instrumentum, fingens licitos contractus, vel falsos scribens, ut cùm dantur centum, ipse scribit centum viginti, &c. Nisi id faciat postulante mutuatario; tunc enim licèt mortaliter peccet, & sit perjurus, tamen non tenetur ad restitutionem, quia sponte volenti & roganti non fit injuria. *Ita S. Antonin.* 5. Factores seu negotiorum gestores, qui contractus usurarios faciunt, & famuli cogentes ad usuram solvendam. 6. Proxenetæ, hoc est, qui quærunt eos qui pecunia indigent, adducuntque ad usurarios, dum isto modo partes agunt usurarii. At non tenentur, dum agunt partes mutuatarii, quia tunc beneficium ei præstant, & non est in eorum potestate ut gratis mutuum detur.

Qui autem ita remotè concurrunt, ut non censeantur causa damni mutuatario illati, non tenentur restituere: quales sunt secundùm multos famuli qui recipiunt pignora, eaque custodiunt, qui numerant pecuniam, qui referunt omnia in librum rationum. Quia non censentur causa damni, cùm independenter ab illorum opera illatum sit; & quia circa illorum operam non est invitus mutuatarius, nec de illa rationabiliter conqueri potest.

Quæst. XXII. *Quænam sunt pœnæ usurariis constitutæ?*

Resp. Usurarii notorii seu manifesti sunt, 1. Infames in utroque jure, ideóque irregulares. 2. Privantur communione altaris, ac sepultura ecclesiastica, & eorum oblationes non possunt accipi, cap. 3. *de usur.* ex Concil. gener. Later. III. 3. Non

debent

debent ad confessionem admitti, antequàm satisfecerint, vel cautionem dederint, cap. ult. *de usur.* in 6. ex Conc. gener. Lugdunen. 4. Irrita sunt eorum testamenta nisi ante mortem restituerint, vel cautionem legitimam dederint, ex cap. cit. 5. Pro clericis, qui moniti non desistunt, suspensio ab officio & beneficio ferenda: pro laicis excommunicatio ferenda, usque ad debitam restitutionem, cap. 7. *de usur.*

Porrò usurarius notorius est ille, qui facto vel jure manifestè usurarius est. Est notorius notorietate facti, dum mutuat palam ad usuram, ita ut nulla tergiversatione celari possit. Est notorius notorietate juris, quando de hoc crimine in judicio convictus est & damnatus. In Gallia dicitur admitti sola notorietas, quæ habetur per sententiam judicis.

CAPUT IV.

De Deposito, Commodato, Precario, & Mandato.

NOta. Depositum, commodatum, &c. sumuntur hìc pro contractu, licèt sæpe sumantur pro ejus materia, scilicet re deposita, commodata, &c.

Quæst. I. *Quid est depositum?*

Resp. Est contractus, quo aliquid alteri custodiendum traditur, & ad hoc suscipitur. Perficitur solùm, dum res traditur à deponente, & suscipitur à depositario. Tradere enim, vel deponere, non sufficit, sed requiritur etiam ut alter significet se ejus custodiam suscipere; nisi fortè ex officio teneatur eam custodire, ut sunt caupones, stabularii, aurigæ, nautæ, &c. nam sufficit illis videntibus rem in domo, vel curru, vel navi deponi, l. 1. §. *Nautæ, &c.*

Sequestrum autem, quod est species depositi, est contractus, quo res, de qua est controversia, alteri tertio custodienda traditur, eo fine ut postea reddatur ei cui adjudicabitur.

Quæst. II. *Quænam sunt obligationes depositarii?*

Resp. Ex communi sententia, tenetur, 1. Rem depositam servare ac custodire ea cura ac diligentia, quam homines diligentes solent in simili re propria adhibere, lib. 32. §. *depos.* Quòd si res deposita pereat, vel deterior fiat, tenetur solùm de dolo & lata culpa, l. 1. Cod. *depos. &c.* Si tamen depositum cedat in commodum utriusque, ut si depositarius mercedem pro custodia accipiat, tenetur etiam ex culpa levi.

Hinc sartores, molitores, aurigæ, caupones, & similes, tenentur ex culpa levi; nam tenentur ex officio sibi & aliis utili annexam habente custodiam eorum quæ ipsis traduntur: & sic tenentur ea custodire ex contractu virtuali ac implicito in utriusque partis commodum cedente. Si verò depositio cedat in commodum solius depositarii, ut si apud ipsum deponatur pecunia eo solo fine, ut possit ea uti si egeat, hic tenetur de culpa levissima, juxta alibi dicta. Item si seipsum obtulit ad custodiendam rem

maxima

maxima diligentia, vel hanc expressè promiserit: nam tunc tenetur ex pacto contractui addito.

2. Tenetur non uti re deposita, sine consensu domini expresso, vel tacito, aut saltem prudenter præsumpto. Quia rei usus non est ipsi concessus, sed solùm commissa custodia; & non licet usurpare usum rei alienæ invito domino: alioqui fit contra justitiam: nam quivis habet jus ut nemo utatur re sua sine suo consensu. Quare, l. 3. Cod. *depos.* utens re aliqua deposita sine consensu domini, dicitur reus furti. Hinc si usus ille sit pretio æstimabilis, ut usus equi, vestis, &c. solvi debet illius pretium: nam usus & fructus rei ad dominum pertinet, & pretium usus est quidam fructus. Quòd si dominus usum concedat, tunc depositum transit in mutuum, si res deposita sit usu consumptibilis, aut alienata; vel si talis non sit, in commodatum si gratis ejus usus concedatur; aut in locationem si pretium exigatur. Porrò secundùm multos, domini consensus præsumitur circa usum pecuniæ depositæ, cùm eam tradit nec sacculo clauso, nec obsignato, nec alio indicio ostendit se utendi facultatem denegare, modò recipiens sit moraliter certus se eam soluturum, ut primùm exigetur.

3. Tenetur depositum repetenti reddere statim, cap. 2. *de depos.* & lib. 1. §. *depos.* Nam alioqui retineret rem alienam invito domino. Excipe, nisi deponens in suum vel aliorum damnum reposcat, ut si furens ensem repetat: nam tunc deponens non est rationabiliter invitus, vel nisi res deposita sit furtiva, & dominus eam repetat; tunc enim restitui debet domino, l. 31. §. *depos.* Si verò dominus eam non repetat, juxta l. cit. & lib. 1. §. *depos.* restituere debet ipsi furi; sed tunc tenetur eum monere ut eam restituat vero domino; & ni faciat, monere dominum. Imò videtur lex supponere furem rem depositam repetere, ut eam restituat domino. Quare Lessius docet eam semper debere restitui domino, nisi fur putetur eam repetere animo restituendi eam domino.

4. Nihil potest retinere, vel exigere pro rei custodia, nisi dominus ei mercedem expressè promiserit. Quia depositum purum est in gratiam solius deponentis: & idcircò depositarius vi illius tenetur tantùm de culpa lata & dolo. Unde nihil ei debetur nisi vi alterius contractus seu pacti; & tunc depositum transit in locationem operæ ad custodiendum rem depositam, & depositarius tenetur de culpa levi, cùm jam contractus cedat etiam in ejus utilitatem.

Porrò si depositarius alteri quàm domino reddiderit depositum, & perierit, non tenetur ad restitutionem; modò bona fide & prudenter, licèt falsò, putaverit esse dominum, vel aliquem ab eo missum ad illud repetendum: quia tunc abest fraus, dolus, & culpa lata, ex quibus solùm tenetur de damno.

Quæst. III. *Quid sunt Commodatum & Precarium?*

Resp. Commodatum est contractus, quo res ad solum usum gratuitò conceditur usque ad designatum tem-

tempus, ante quod repeti non poteſt.

Precarium eſt gratuita ſolius uſus rei conceſſio ad nutum revocabilis. Unde non differt à commodato, niſi quòd poſſit quovis tempore repeti à concedente, non tamen in continenti, alioqui eſſet inane ac illuſorium, non beneficium. Solvitur ipſius rei alienatione, & morte accipientis, cap. ult. *de Precar.*

Quæſt. IV. *Quænam ſunt obligationes commodantis & commodatarii?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, commodans tenetur, 1. Aperire vitium rei commodatæ, ſi ſit periculoſum, alioqui tenebitur de damno inde ſecuto, l. 18. & 22. §. *commod.* cùm dederit illius occaſionem. 2. Tenetur ad impenſas extraordinarias, l. 18. §. *commod.* 3. Tenetur non repetere ante tempus, de quo expreſsè, vel implicitè conventum eſt, lib. 17. §. *commod.* & cap. un. *de commod.* Quia, ut ibi dicitur, *non oportet nos beneficio decipi, ſed juvari.* Et quia alter jus re utendi usque ad illud tempus vi pacti acquiſivit. Quare ſi ante repetat, tenebitur de intereſſe, quod inde alteri ſequetur: nam fecit injuriam violando jus alterius ex pacto acquiſitum. Excipe, niſi commodanti damnum ſimile ex carentia rei ſuæ inopinatò immineret: tunc enim juxta multos ei licet ante tempus finitum repetere, etiam cum alterius damno. Quia non cenſetur uſum rei ſuæ gratis conceſſiſſe, niſi ſub hac tacita conditione, ut in tali eventu poſſet repetere; neque enim in gratuita promiſſione, & conceſſione uſus rei ſuæ quis cenſetur velle ſe ad tantum obligare, quantum in oneroſa.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, commodatarius tenetur ex juſtitia, 1. Non uti re commodata, niſi ad uſum ſibi conceſſum, aut ſaltem cui prudenter judicet dominum conſenſurum, ex l. 5. §. *commod.* ubi aliàs dicitur furti reus; quia uſurparet aliquem uſum rei alienæ invito domino; nec enim habet jus niſi ad uſum conceſſum, ex inſtit. *de obligat. quæ ex delict. &c.* ibi: *Furtum fit, cùm quis alienam rem invito domino contrectat. Itaque ſive creditor pignore, ſive is apud quem res depoſita eſt, ea re utatur: Sive is qui rem utendam accepit, in alium uſum eam transferat, quàm cujus gratia ei data eſt, furtum committit; veluti ſi quis equum geſtandi cauſa commodatum ſibi, longiùs aliquò duxerit. Placuit tamen eos, qui rebus commodatis aliter uterentur, quàm utendas acceperint, ita furtum committere, ſi ſe intelligant id invito domino facere, eumque, ſi intellexiſſet, non permiſſurum; at ſi permiſſurum credant, extra crimen videri.*

2. Tenetur rem commodatam finito tempore reſtituere, etiamſi non repetatur, *cùm dies ſtatuta pro domino interpellet*, cap. ult. *de locato.* Alioqui tenebitur omne lucrum ceſſans & damnum inde proveniens compenſare, cùm ſit illius cauſa injuſta: nam non habet jus utendi re aliena, eamque retinendi ultra tempus ſibi conceſſum, ſed dominus habet jus illam tunc poſſidendi, & ea utendi.

3. Tenetur ad impenſas ordinarias & modicas, neceſſarias ad rei commodatæ conſervationem, v. gr. ad pabulum equi, non tamen ad extraordina-

ordinarias magnas, v. gr. ad curationem magni pretii, ad restaurationem domus, l. 18. §. *commod.*

4. Tenetur maximam diligentiam ac curam ad rem commodatam integrè & in bono statu conservandam adhibere, ex instit. *Quibus modis*, &c. & ex l. 18. §. *commodat.* ibi: *In rebus commodatis talis diligentia præstanda est, qualem quisque diligentissimus paterfamilias suis rebus adhibet.* Quare si res pereat, vel deterior fiat ex culpa etiam levissima, tenetur ad restitutionem; nam contractus cedit in ejus solius utilitatem, ex c. un. *de commod.* ibi: *Cùm gratia sui tantùm quis commodatum accepit, de levissima etiam culpa tenetur, licèt casus fortuitus (nisi accideret culpa sua, vel intervenerit pactum, seu in mora fuisset) sibi non debeat imputari.* Ergo tenetur ad restitutionem rei commodatæ, quæ perit vel amittitur, dum per tertium remittitur, si non adhibuit diligentiam & prudentiam maximam, ut fidelem ac idoneum inveniret: secùs, si hanc adhibuit, l. 20. §. *commod.* vel si tertius ille à commodante fuit electus, tunc enim res domino suo perit. Quòd si in utriusque commodum res fuisset commodata alteri, hic tenebitur solùm de culpa levi: si verò in solius commodantis, de culpa lata, juxta regulas alibi traditas.

Quæst. V. *An res aliena commodata, deposita, conducta, &c. debet præferri propriæ, si utraque conservari nequeat, ut in periculo incendii, naufragii, &c.*

Resp. 1. Si res tua propria sit pretiosior, potes eam conservare præ aliena commodata, deposita, &c. Quia non exigit æquitas, ut quis majore suo damno impediat damnum minus alterius. Sed tunc si res erat commodata, juxta multos teneris ejus pretium restituere, ex l. 5. §. *commod.* ubi dicitur commodatarius non teneri compensare damnum ex incendio vel ruina ortum, *nisi cùm posset res commodatas salvas facere, suas prætulit.* Nam æquum non est, ut alter damnum sustineat, salvis ejus rebus cui gratificatus est, & ob cujus solius commodum res sua adducta est in periculum.

Resp. 2. Si res aliena sit pretiosior, teneris ex justitia eam præ tuis conservare. Quia rei alienæ ea debetur custodia, quam quisque prudens in suis rebus adhiberet: quisque autem servaret res suas pretiosiores, relictis vilioribus. Sed tunc si res aliena erat apud te in commodum solius domini, potes exigere compensationem totius damni, quod passus es eam servando: nam non teneris eam gratis servare tuo damno, cùm in tuam utilitatem non detineas. Si autem erat in commodum tui & domini, potes repetere mediam partem damni, quia utriusque causa res periclitabatur; & par est, ut qui sentit commodum, sentiat & onus pro ratione commodi. Si verò res apud te erat in tui solius utilitatem, juxta Lessium & alios, non potes exigere compensationem pro tuis rebus, ex l. 5. cit. §. *commod.* Quia cùm jactura rerum tuarum minoris vel æqualis valoris teneris alterum præstare indemnem, cùm tantùm tui commodi occasione res ejus in periculum istud inciderit.

Resp. 3. Quando res tua eſt æque pretioſa, potes illam præferre alienæ, ſi res aliena ſit apud te in commodum ſolius domini, vel in commodum commune. Si verò res aliena ſit in commodum tui ſolius, juxta multos teneris eam tuæ præferre, ex l. 5. cit. Quia rem alienam in tui ſolius commodum acceptam teneris diligentiſſimè conſervare: nec tunc ille debet tibi compenſare, cùm res ſua tui ſolius cauſa periclitaretur; & cùm ſolus ex contractu commodum ſentias, par eſt ut ſolus damnum patiaris, præſtando id ad quod tenebaris.

Porrò qui rem ſuam præ aliena conſervat, dum tenetur alienam ſuæ præferre, tenetur ad reſtitutionem, quia fecit injuriam damnoſam.

Quæſt. VI. *Quid eſt Mandatum?*

Resp. Eſt officium gratis ſuſceptum in gratiam alterius; ſive eſt obligatio aliquid agendi in commodum alterius, gratis ſuſcepta, v. g. negotium aliquod gerendi, aliquid ipſi emendi, &c. Nam ſi pretio ſuſcipiatur, eſt potiùs locatio operæ. Mandatum autem non poteſt eſſe niſi de re licita, l. 6. §. *mandat.* & re integra ſolvitur morte mandantis, l. 14. Cod. *Mandanti.*

Quæſt. VII. *Quænam ſunt obligationes mandatarii, & mandantis?*

Resp. 1. Ex communi ſententia, mandatarius, & quivis negotiorum geſtor, vel procurator tenetur, 1. Alterius negotium diligenter & utiliter gerere tanquam proprium: nam ad hoc ſe obligavit acceptando mandatum, nec ei aliter negotium commiſſum fuiſſet, ex l. 21. Cod. *mandat.* ibi: *Aliena negotia exacto officio geruntur: nec quidquam in eorum adminiſtratione neglectum ac declinatum culpa vacuum eſt.* 2. Negotium ſuſceptum conficere: *Voluntatis eſt enim ſuſcipere mandatum, neceſſitatis conſummare*, l. 17. §. *commod.* Nam ad id ſe obligavit, illud ſuſcipiendo. 3. Tenetur ſaltem de dolo, & culpa lata, ſit mandatum in ſolius mandantis utilitatem gratis ſuſceperit, l. 3. §. *de negot. geſt.* De levi, ſi id etiam in ſuam utilitatem cedat, vel ſi ſe obtulerit, cùm alius diligentior præſtò eſſet: de leviſſima verò: ſi maximam diligentiam promiſerit, vel hanc res exigit. 4. Non poteſt fines mandati ſui tranſire: *Diligenter enim fines mandati cuſtodiendi ſunt*, l. 5. §. *mandati.* Unde non poteſt aliquid pluris emere, aut minoris vendere, quàm ei præſcriptum ſit. 5. Non poteſt mercedem exigere, niſi promiſſa ſit, vel eam priùs petierit; nec ei licet operam occultè compenſare, alioqui tenetur ad reſtitutionem. Nam hoc ipſo quòd mandatum ſuſcipit nihil petendo, cenſetur velle alteri gratificari, & operam ſuam gratis ex amicitia præſtare, ex l. 1. §. *mandat.* ibi: *Mandatum niſi gratuitum nullum eſt; nam originem ex officio atque amicitia trahit. Contrarium ergo eſt officio merces: interveniente enim pecunia res ad locationem & conductionem potiùs reſpicit.*

Resp. 2. Mandans tenetur mandatario præbere neceſſaria ad mandati executionem, & ſolvere ſumptus, ex cap. 6. *de procurat.* nam id æquitas & juſtitia exigit.

Sed

Sed quid dicendum de eo, qui absentis & ignorantis negotium gessit sine mandato?

Resp. Is perinde ac mandatarius tenetur negotium alterius diligenter administrare tanquam suum, & resarcire damna absenti illata ex ejus culpa lata; imò levi, saltem si alius diligentior negotium illud suscepturus esset, *instit. de oblig.* & l. 20. Cod. *de negot. gest.* Quia is qui alterius negotium suscipit, diligentiam suam ac industriam promittere censetur, quam proinde saltem ordinariam adhibere tenetur. Absens verò tenetur ei impensas & damna ex negotii administratione secuta compensare, & operæ mercedem congruentem solvere; & si recuset, datur actio contra eum, l. 2. §. *de negot. gest.* idque etiamsi negotium malè succedat, modò negotii gestor prudentiam & diligentiam debitam adhibuerit. Nam cùm res ipsa, & bonum commune postulet, ut res & negotia absentium administrentur, æquum est impensas ea de causa factas, operas, & damna secuta compensari ei, qui talia negotia gessit. Hic autem rationem expensi & recepti reddere debet, *instit. de obligat.*

CAPUT V.

De Emptione & venditione.

Quæst. I. QUid est Emptio & venditio?

Resp. Emptio est pactio pretii determinati dandi pro merce. Venditio est pactio mercis dandæ pro pretio determinato. Unde realiter utraque non est nisi unus contractus mutuus, qui absque traditione rei aut pretii perficitur solo consensu partium exteriùs significato, quo se mutuo obligant; venditor quidem ad mercem tradendam, emptor verò ad pretium solvendum, l. 1. §. *de contrah. empt.* & *instit.* l. 3. tit. 24. Ita ut simul ac de pretio convenerunt, neuter resilire possit. Tamen sine traditione non habet ultimum suum complementum, nec transfertur dominium. At non ideo licet uni contrahentium altero invito ante traditionem à conventione discedere, l. 3. Cod. *de rescind. vendit.* nam pacta obligant in conscientia.

An autem, cùm arrha datur, licet resilire cum sola illius jactura?

Respondet Delugo hoc pendere ex consuetudine, quæ intentionem contrahentium optimè declarat. Quare si usus est, ut cum sola jactura arrhæ impunè recedant, ea solùm videtur intentio. Alioqui censebitur data arrha ad securitatem obligationis contractæ etiam ex parte dantis, qui eam implere debeat.

Utriusque contractus justitia in æquale valore mercis & pretii consistit. Merx est res quævis pretio temporali æstimabilis & parabilis: pretium verò est pecunia, quæ inventa est ut sit mensura & pretium omnium, quæ in contractus humanos venire solent. Nam ante usum pecuniæ erat solùm permutatio, quæ est pactio mercis pro merce, vel etiam nunc pecuniæ pro pecunia præsenti. Permutatio autem easdem leges habet,

quas contractus emptionis & venditionis, exceptis iis, quæ ad pretium ſpectant, ex l. ult. *de rer. permut.* & lib. 2. eod. tit. Nam in permutatione non datur pretium, ſeu pecunia pro alia re. Juſtitia tamen exigit ut ſit æqualitas valoris unius rei cum alia.

Porrò dixi *pretii determinati;* nam neceſſe eſt ut pretium ſit definitum. L. 35. §. *de Contrah. emp.*

Nota. Cùm res venditur, cenſetur cum ea vendi id omne, quod eſt pars illius, vel cum ea connexum, & ejus acceſſorium, niſi expreſsè excipiatur. Sic fundo empto cenſentur arbores in eo conſitæ, & fructus pendentes vendi: nam fructus rei cohærentes cenſentur pars illius, l. 44. §. *de rei vindict.* Secùs de fructibus avulſis.

Quæſt. II. *Quodnam eſt pretium juſtum rerum venalium?*

Reſp. Juſtum pretium eſt illud, quod exæquat valorem rei venalis. Duplex eſt, ſcilicet legitimum, & vulgare, quod etiam naturale dicitur. Pretium legitimum eſt illud quod lege principis vel magiſtratus decreto conſtitutum eſt. Vulgare eſt, quod communi hominum æſtimatione conſtituitur, ſpectatis mercium copia vel penuria, venditorum impenſis, labore, periculis, modo vendendi, emptorum multitudine, vel paucitate, &c. ſecluſis fraudibus ac monopolii injuſtis, juxta l. *Pretia*, §. ad legem Falcid. *Pretia rerum non ex affectu, nec utilitate ſingulorum, ſed communiter funguntur*, hoc eſt, definiunt.

Hinc pretium juſtum & injuſtum poteſt eſſe diverſum in diverſis locis & temporibus, pro varia in iis rerum æſtimatione. Pretium legitimum conſiſtit in indiviſibili, ita ut non liceat venditori illud augere, nec emptori minuere, niſi venditor ſponte velit minùs exigere. Quia publica poteſtas, pro vi quam habet obligandi ſuos ſubditos in ordine ad bonum commune, reſtringit pretium ad aliquid determinatum, ideóque indiviſibile. Vulgare verò habet quamdam latitudinem, intra quam licet pluris vel minoris vendere aut emere. Ratio eſt, quia legitimum conſtituitur ab uno, vel à pluribus in idem conſentientibus: vulgare autem pendet à multis non idem omnino judicantibus. Quod enim quidam æſtimant novem, hoc alii decem, alii verò undecim æſtimant. Quare ex communi ſententia, triplex eſt vulgare pretium, nempe infimum, medium ſeu mediocre, & ſummum ſeu rigoroſum. Sic juxta communem ſententiam, ſi pretium medium ſit viginti, infimum erit novemdecim circiter, ſummum viginti unum. Item ſi medium ſit centum, infimum erit nonaginta quinque, ſummum verò centum quinque, aut circiter. Et ita cum proportione de aliis ſecundùm æſtimationem prudentem: ſic tamen ut latitudo ſit major, ſi res ſit pretioſior; & minor, ſi res ſit minùs pretioſa, ut patet in exemplis allatis, in quorum primo latitudo eſt trium aureorum, in ſecundo decem. Imò ipſum medium ſuam habet latitudinem, ſimiliter infimum, & ſummum.

Sed quid, ſi res quædam neque lege, neque ex communi æſtimatione hominum pretia habeant, cujuſmodi ſunt gemmæ exquiſita,

tæ, aves raræ, tabellæ, statuæ antiquæ, flores, artefacta quædam rara, & similia, quæ non sunt necessaria?

Resp. Res illæ non possunt vendi pro arbitrio vendentis, sed vendi debent secundùm æstimationem peritorum. *Ita Cajet. Navarr. Rebellus, Lessius, Salas, Delugo, & alii.* Quia justum earum pretium sumendum est, non ex beneplacito domini, sed ex judicio prudenti, spectatis novitate, antiquitate, raritate, utilitate, & aliis circumstantiis ad valorem rei facientibus. Nam non ideo res tanti valet, quia venditori placet tanti vendere, sed quia intelligentium judicio tanti æstimatur. Et nemo prudenter potest judicare rem tanti valere quanti potest vendi: pretium autem justum debet esse prudenter æstimatum. Nec refert quòd nulla vis, aut necessitas inferatur emptori; alioqui possent usuræ retineri, quando mutuum petitur ad usus non necessarios, ut ludum, &c.

Quæst. III. *An licet vendere ultra justum pretium, saltem extraneo, vel emere infra?*

Resp. Neg. *Ita nunc omnes Theologi.* Constat, 1. Ex cap. 1. *de empt.* ibi: *Presbyteri plebes suas admoneant, ut non cariùs vendant transeuntibus, quàm in mercato vendere possint.* 2. Quia in omni contractu æqualitas justitiæ jure naturali servari debet erga omnes: sed non servatur justitiæ æqualitas inter rem & pretium, si res pluris vendatur, vel minoris ematur, quàm valeat. *Emptio & venditio videtur esse introducta pro communi utilitate utriusque ..... Quod autem pro communi utilitate inductum est, non debet esse magis in gravamen unius quàm alterius, & ideo debet secundùm æqualitatem rei inter eos contractus institui...... & ideo cariùs vendere, vel viliùs emere rem, quàm valeat, est secundùm se injustum & illicitum.* S. Thom. 2. 2. quæst. 77. art. 1.

Quare venditor tenetur in conscientia excessum pretii restituere, & emptor supplere pretium justum. Nam illud quod excedit, vel deficit, non censetur liberaliter ac gratis & absolutè donatum; sed pretium datur solùm tanquam debitum ac justum pretium mercis, merx verò tanquam aliquid æquivalens ac debitum pretio oblato: quamvis in foro externo non detur actio, nisi cùm est injustitia, seu læsio ultra medietatem justi pretii, ad vitandam multitudinem litium, quæ passim emergerent, si ex quavis inæqualitate daretur actio.

Cùm autem in pretio vulgari detur aliqua amplitudo, licet vendere pretio summo, & emere infimo, nam utrumque justum est. Non licet tamen ei, qui aliquid pretio infimo vendidit, pretium occulta mercis imminutione reducere ad medium vel summum: nam ageret contra conventionem, & contra jus alterius ex ea acquisitum, sicque teneretur ad restitutionem. Venditio enim est perfecta consensu ementis & vendentis, etiam antequàm tradatur merx.

Obj. L. 16. §. *de minor.* dicitur in pretio emptionis & venditionis naturaliter licere contrahentibus se circumvenire.

Resp. Id intelligendum est intra latitudinem vulgaris ac justi pretii; vel

vel solùm significatur in foro externo non dari actionem, nec pœnam pro læsione infra dimidium. Alioqui lex ista injusta ac nulla esset, & repugnaret isti legi divinæ naturali, 1. ad Thess. 2. *Ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est Dominus de his omnibus.*

Nota. Est injustitia, quoties, dato justo pretio, additur emptori vel venditori onus aliquod pretio æstimabile, quod non compensatur. Nam tunc est inæqualitas: nam emptor ultra pretium justum, vel venditor ultra rem venditam compellitur ad aliquid pretio æstimabile, pro quo nihil rependitur. *Delugo.*

Quæst. V. *An qui fraude vel mendacio induxit alium ad emendum majore pretio, quàm aliàs emisset, quamvis non excedente summum, peccat & tenetur ad restitutionem?*

Resp. Affirm. Quia emptori est illius damni vel lucri cessantis causa per injuriam: nam quisque habet jus ut fraude, vel mendacio, ut vi non inducatur ad aliquod damnum patiendum, vel lucrum amittendum.

Quæst. V. *An sunt aliquæ causæ, ob quas liceat res pluris vendere, vel minoris emere, quàm alioqui valeant?*

Resp. 1. Etsi nunquam liceat rem pluris vendere, vel minoris emere, quàm hic & nunc valeat, omnibus consideratis, cùm aliàs non servaretur æqualitas justitiæ inter mercem & pretium; sunt tamen variæ causæ pluris vendendi, vel minoris emendi rem, quàm alioqui valeat pretio vulgari, eo quòd ob illas pluris, vel minoris æstimetur & valeat, quàm si abessent.

Resp. 2. Ex communi sententia, causæ pluris vendendi hæ sunt. Prima, lucrum cessans, vel damnum emergens, deductis deducendis: ut si merces, quas in aliud tempus servare decreveras, quo plus probabiliter valituræ sunt, vendas in gratiam alterius, ex cap. ult. *de usur.* aut si vendas merces, quas cogeris postea cariùs emere. Nam præter pretium rei currens exigi potest compensatio jacturæ lucri sperati, & damni, quæ ex alienatione rei sequuntur, ut dixi de mutuo: venditor enim non tenetur ex justitia cum suo damno vendere. Sed tunc cùm venduntur merces anticipata pretii majoris taxatione, deduci debent impensæ, quas venditor facturus erat ad servandas merces usque ad statutum tempus, & computari æstimatio diminutionis, deteriorationis, & periculi harum mercium in id tempus servandarum. Alioqui non servaretur æqualitas, & venditor exigeret ultra suam indemnitatem, ideóque plus quàm sibi deberetur. Exigeret enim totum lucrum cessans, non compensando damnum ac periculum quod subiret, merces suas servando, & quo immunis est eas vendendo. Item vendenti ante tempus quo statuerat vendere, licet convenire cum emptore, ut solvatur pretium sive majus, sive minus quod res valebit eo tempore quo venditor decreverat vendere, sed deductis mox dictis.

Secunda causa est affectus rationabilis domini erga rem, quæ venditor in gratiam alterius, ut quia est antiqua,

qua, quia à principe vel à majoribus accepta, &c. Atque etiam oblectatio: nam molestia subeunda ex carentia rei specialiter amatæ, & privatio oblectationis in gratiam alterius sunt pretio æstimabiles, tanquam incommoditas quædam, perinde ac privatio utilitatis. Sed illud pretium debet esse moderatum judicio prudentum: affectus enim immoderatus intra terminos rationis & moderationis reduci debet, nec pretio enormi redimi.

Nota. Cùm ob prædictas causas plus exigitur, emptor de hoc monendus est; alioqui ei fieret injuria. Nam ipso ignorante ideóque non consentiente, acciperetur pretii excessus pro aliquo merci extrinseco, cùm tamen ipse solùm consentiret in pretium mercis secundùm se spectatæ; & fortè rem non emeret, sed aliunde sibi provideret, si sciret pretium propositum esse majus, quàm res secundùm se valeat. Præterea deciperetur circa valorem rei absolutum, & alios postea decipere posset.

Tertia est copia emptorum vel pecuniarum, & penuria mercium, ut fit, v. gr. in adventu subito principis, exercitus, &c. Id enim pluris æstimatur, quod à pluribus quæritur, quodque difficiliùs vel minore copia invenitur.

Quarta, pericula, impensæ, labores in rebus istis conquirendis, conservandis, &c. communiter occurrentia: nam hæc sunt pretio æstimabilia: nisi tamen merces illæ jam suum habeant pretium, quo passim vendantur: nam tunc in pretio æstimando jam habita est ratio laborum & impensarum, quæ communiter fieri solent. Dico, *communiter.* Nam si quis plures impensas fecerit, & plus laboris, vel periculi aut damni subierit, quàm alii communiter, non potest ideo pretium augere, sicut non tenetur minuere, si ordinarias impensas non fecerit. Quia infortunium, vel difficultas, sicut felicitas vel industria unius venditoris non mutat communem æstimationem, quæ sumitur à communiter accidentibus: res quippe tanti valet, quanti æstimatur communiter, non quanti per infortunium, vel imprudentiam aliquibus constat.

Quinta, modus vendendi, ut cùm res venditur in parva quantitate & minutatim, tunc enim propter labores, impensas, operas & curas quæ ad id exiguntur, potest pluris vendi, quàm si venderetur simul in magna quantitate.

Resp. 3. Ex communi sententia, sunt quoque variæ causæ ob quas licet minoris rem emere, quàm aliàs valeret.

1. Si res emptori parum sit utilis, nec eam emat nisi in gratiam venditoris. Res enim vilescit tùm ex eo, quòd emptores non inveniantur, tum ex eo quod res ementi parum sit utilis. Item si res ultrò offerantur, & emptores quærantur aut rogentur, juxta illud effatum, *Merces ultroneæ vilescunt:* quia hoc indicat paucitatem emptorum; nisi tamen aliud caritas exigat: neque enim licet vilius emere res pauperum, quas ipsi necessitate compulsi venales proponunt, eo solo prætextu quòd offeruntur venales. Imò ob

ob necessitatem præcisè, qua proximus rem suam vendere cogitur, pretium imminuere injustum est, perinde ac illud augere ob necessitatem, vel utilitatem emptoris: quia sicut emptoris necessitas non auget valorem rei, sic venditoris necessitas eundem absque alio titulo non minuit.

2. Ob emptorum paucitatem. Quia id minoris æstimatur, quod minus quæritur.

3. Ob mercium copiam supervenientem. Tunc enim vulgare pretium minuitur; quia minoris id æstimatur, cujus major est copia.

4. Cùm merces in magna quantitate simul emuntur, tunc minoris emi possunt quàm si minutatim & per partes emerentur. Quia hoc vendendi modo mercator liberatur multis curis ac impensis & operis, quas circa illas subisset, & fit expeditior ad novas merces comparandas: quod magis ipsi quæstuosum est, quàm si eas pretio ordinatio sensim vendidisset.

5. Cùm venduntur auctione publica, seu sub hasta, tunc possunt minoris emi, & interdum pluris vendi, quàm ferat pretium mercatorum. Quia ibi res fortuito ac incerto pretio subjiciuntur: ita ut seclusa vi, fraude & subornatione possint justè minoris emi ob licitantium paucitatem ac frigus, & pluris vendi ob offerentium multitudinem ac fervorem. Quare juxta multos justum illius fori pretium est illud, quod absque vi, fraude, & subornatione offertur & acceptatur ab intelligentibus, ut passim fert eruditorum ac piorum sensus & usus, in quem publica potestas tacitè consentire videtur.

Dixi, *absque fraude &c.* Nam si per fraudem, vel subornationem extrahatur res extra pretium mercatorum, tunc erit injustitia, & obligatio restituendi: ut si venditor inducat fictum licitatorem, ut augeat pretium; vel si emptor impediat alios, ne pretium liberè augeant, vel per vim, aut fraudem avertat alios ab emendo. Nam quisque jus habet ne fraude, aut vi impediatur ejus commodum.

Quæst. VI. *An licet pluris vendere rem eo quòd sit emptori valde grata, vel utilis, aut necessaria?*

Resp. Neg. *Est communis sententia.* Quia hæc utilitas, affectio, necessitas non est aliquid vendentis; sed est ex conditione ementis: at injustum est vendere rem cariùs propter aliquid, quod suum non est. S. Thom. 2. 2. quæst. 77. art. 1. ubi ait: *Si aliquis multùm juvetur ex re alterius, quam accepit, ille verò qui vendit, non damnificatur carendo re illa; non debet eam supervendere: quia utilitas quæ alteri accrescit, non est ex venditione, sed ex conditione ementis. Nullus autem debet vendere alteri quod non est suum, licèt possit ei vendere damnum quod patitur.* Hinc injustè mihi cariùs vendis domum tuam meæ contiguam, quia mihi perutilis est.

Quæst. VII. *An privatim sciens pretium mercis brevi auctum, vel imminutum iri, potest justè eam pretio currente vendere, vel emere, non monito altero contrahente.*

Resp. Affirm. modò absit fraus omnis. Ita S. Thom. quæst. 77. art. 3. ad 4. & alii communiter. Quia pretium currens,

rens, sive sit lege, sive communi æstimatione constitutum, est justum, & nondum immutatum. Nam scientia privata vendentis, vel ementis non mutat decretum magistratus, nec communem æstimationem, unde petitur justum rei cujusque pretium. Sic Joseph, *Gen. 41.* sciens privatim fore magnam frumenti caritatem, frumentum Ægypti pretio currente emit, quod postea cariùs vendidit: eadem autem est in eo casu, quantùm ad justitiam, venditoris ac emptoris conditio. Idem dic de pecunia, cujus valor præsens justus est, donec per edictum principis mutetur.

Sed observa, 1. potest interdum in hoc peccari contra charitatem, ut si pauperi magnam copiam rerum brevi minuendarum vendas. Ita *Rebellus, Reginaldus, & alii.* Quia charitas vetat ne proximum in gravem necessitatem conjicias, ut lucreris; sicut jubet ei subvenire etiam cum aliqua bonorum tuorum jactura. Quare si peccas contra charitatem non subveniendo proximo in gravi necessitate constituto, cùm potes sine tuo gravi incommodo, à fortiori peccabis si eum in talem necessitatem conjicias ut lucreris.

2. Esset contra justitiam vendere pretio currente res quarum pretium minuendum est ob ipsius rei vitium: nam eo ipso res illa jam censetur esse tunc vitiosa, ac proinde jam nunc minùs valet. *Ita communiter.* Hinc qui occultè scit suum debitorem non esse solvendo, non potest hoc debitum pretio ordinario vendere: quia hoc debitum jam vitiosum est in se: cùm debiti seu obligationis valor multum pendeat à solutionis certitudine. *Ita Lessius.*

3. Si interrogatus an pretium minuendum sit, neges, & ideo alter inducatur ad emendum, ex communi sententia peccas contra justitiam, & teneris restituere. Quia mendacio, ideóque via injusta inducis proximum ad contrahendum cum suo damno; & injustum est proximi bonum fraude, mendacio, vel dolo impedire aut minuere.

4. Magistratus peccant contra justitiam, & tenentur ad restitutionem, si pretia rerum mutent ob privatam suam utilitatem; vel si edicti justi promulgationem differant eo solùm fine, ut priùs merces vendant, aut emant, vel pecunia distrahant; aut si alicui legem brevi promulgandam significent, qua notitia ille utatur cum aliorum detrimento. *Ita Rebellus, Delugo, & alii multi.* Quia ex suo officio tenentur impedire damna aliorum, & curare ne ex suis decretis damnum aliquibus præ aliis eveniat. Enim verò eorum officium in communem utilitatem institutum est: ergo non possunt eo uti in damnum aliquorum, ob utilitatem propriam, vel privatam alterius.

Quæst. VIII. *An excusatur vendens ultra pretium justum, eo quòd emptor tale pretium offerat?*

Resp. Neg. *Est communis sententia.* Quia emptor non vult liberaliter donare excessum pretii justi, sed emere & solvere dumtaxat justum pretium. Unde excessum non offert: nisi ex errore tollente voluntarium, vel ex

necessitate aut affectu erga rem illam, quæ non augent pretium mercis respectu venditoris, cùm sint ex conditione emptoris. Si tamen constaret excessum illum liberaliter donari, ut faciunt aliquando principes, posset retineri: donatio enim liberalis est justus titulus, ob quem etiam emptor posset minoris emere. Sed hoc numquam præsumi debet, nisi absint ignorantia justi pretii, necessitas, fraus ac coactio, & adsit aliqua causa ut consanguinitas, affinitas, amicitia, vel liberalitas.

Quæst. IX. *Si venditor ignoret valorem mercis suæ, ad quid tenetur emptor?*

Resp. Ex communi sententia, tenetur illum aperire, si rogetur, alioqui injustè deciperet. Si non rogetur, tenetur pretio justo saltem infimo emere, quamvis minus ex ignorantia petatur. Nam non servaretur æqualitas; & injustum est rem emere, vel vendere minori pretio quàm communi æstimatione valeat, cùm hoc pretium sit injustum. Neque enim venditor intendit donare id quod deest justo pretio, sed rem uti est vendere justo pretio. Et manente ignorantia, quævis ejus condonatio non est voluntaria, nec proinde valida.

Quæst. X. *An qui scit in agro alieno latere thesaurum, licitè emit agrum pretio communi, ut fiat dominus totius thesauri?*

Resp. Affirmant quidam Doctores. Quia 1. Christus, Matth. 13. innuit hoc licere, 2. Thesaurus non est pars fundi, nec ejus fructus, cùm ibi non natus sed positus fuerit; nec pertinet ad dominum agri donec eum invenerit, cùm thesaurus in nullius bonis sit, instit. *de rer. divis.* 3. Justum pretium rei petitur ex communi æstimatione, non ex utilitate soli emptori nota, quæ est per accidens & extrinseca rei. Nec emptor tenetur indicare, cùm cuilibet liceat uti propria scientia ad acquirendam rem, quæ nullius est: verùm alii negant.

Aliud est de venis metallicis, vel alio minerali, quæ latent in agro: nam sunt partes fundi, qui non consistit in sola superficie, sed in tota profunditate usque ad centrum terræ; aut saltem sunt fructus agri. Ergo sunt domini agri, & in emptione fundi debet haberi eorum ratio, cùm vere simul emantur. Sunt tamen qui docent, si emens id nesciverit, & bona fide emerit, non teneri hoc compensare: quia quæ à nemine cognoscuntur, non æstimantur pretio, sed se habent in æstimatione hominum tanquam si ibi non essent.

Quæst. XI. *An licet justo pluris vendere ob dilatam solutionem pretii, vel minoris emere ob anticipatam?*

Resp. Neutrum licet, nisi adsit alius titulus justus, ut lucrum cessans, vel damnum emergens. *Est communis sententia*, & constat, 1. ex cap. 6. & cap. 10. *de usur.* 2. Quia res non venderetur aut emeretur pretio justo: nam pretium justum est illud, quod aut lege, aut communi æstimatione constitutum currit. Neque pretium debet æstimari ex anticipatione, vel dilatione solutionis: nam perinde justum est, si illud nunc detur, aut solùm post annum. Sola quippe ratio temporis

poris per se nihil confert ad pretium; alioqui usura esset licita, & pecunia numerata esset pretiosior numeranda, quod damnavit Innocentius XI. Unde solutio futura per se æqualis est æstimationis cum præsenti. 3. In dilata, vel anticipata solutione est mutuum implicitum & virtuale; nam cùm creditor concedit dilationem solutionis, perinde facit ac si acceptam à debitore pecuniam eidem usque ad tempus mutuaret. Similiter qui solutionem pretii anticipat, idem præstat ac si nunc mutuam daret pecuniam usque ad tempus mercis accipiendæ. Ratione autem mutui aliquid ultra valorem rei exigere injustum ac usurarium est. Ita S. Thom. quæst. 78. art. 2. ad 7. ubi ait: *Si aliquis cariùs velit vendere res suas, quàm sit justum pretium, ut de pecunia solvenda emptorem expectet, manifestè usura committitur: quia hujusmodi expectatio pretii solvendi habet rationem mutui. Unde quidquid ultra justum pretium pro hujusmodi expectatione exigitur, est quasi pretium mutui, quod pertinet ad rationem usuræ. Similiter etiam si quis emptor velit rem emere viliùs, quàm sit justum pretium, eo quòd pecuniam ante solvit quàm possit ei res tradi, est peccatum usuræ, quia etiam ista anticipatio solutionis pecuniæ habet mutui rationem, cujus quoddam pretium est, quod diminuitur de justo pretio rei emptæ.*

Ex communi tamen sententia, licet numerata pecunia vendere pretio infimo, non numerata summo, quia utrumque justum est. Hinc injustum est nunc emere pretio currente triticum tradendum eo tempore, quo speratur plus valiturum. Licet tamen merces emere minore pretio quam valeant cùm emuntur, & datur pretium, si verisimiliter putentur minùs valituræ tempore, quo tradentur: nam aliàs emptor damnum pateretur.

Nota. Mercatoribus, qui credito vendunt merces, non licet plerumque aliquid supra justum pretium exigere ob lucrum cessans. Quia raròlucrum eis ideo cessat, imò ordinariè augetur: nam sic vendendo, plures emptores habent, & plures merces vendunt, quàm si exigerent solutionem præsentem, & liberi sunt à periculo, & labore conservandi merces.

Quæst. XII. *An licet credita, chirographa, & census minoris emere, quàm contineant; v. g. an jus ad centum nummos solvendos intrà annum emi potest numeratis tantùm nonaginta?*

Resp. 1. Si hæc sint litigiosa, vel si eorum solutio sit incerta, aut cum difficultate ac molestiis exigenda, licitè emuntur minoris quàm contineant: nam tunc in æstimatione communi minùs valent. Hinc ex l. *Minus* §. de reg. jur. *Minus est actionem habere, quàm rem*, quæ scilicet certò & sine molestiis ac sumptibus haberi nequit. Idem dic si ex tali emptione lucrum cesset, vel damnum oriatur ementi. Non licet tamen ipsis debitoribus ea debita minoris emere, cùm sint causa eorum minoris æstimabilitatis, & teneantur ad integram solutionem. Quæstores verò publici, & ii quibus incumbit aliorum debita solvere, si cum creditoribus durè ac molestè agant, ut ad creditum ipsis vel eorum amicis

vendendum adigant, tenentur ad restitutionem; cùm sint causa injusta difficultatis solutionis, & damni.

Resp. 2. Secluso lucro cessante, vel damno emergente, non licet credita & chirographa liquida ac secura minoris emere quàm contineant. *Est communis sententia, teste Delugo.* Prob. Quia non servaretur æqualitas pretii cum re empta, nam minoris emeretur creditum quàm valet. Jus enim ad debitum liquidum mille aureorum exigendum, & certò recipiendum sive difficultas ac molestia valet mille aureos: nam si debitum illud quod emitur, non esset exigendum post annum, sed nunc, idque sine ulla difficultate, molestia ac damno, non potest dici non valere mille aureos: sed ob solam dilationem temporis non potest minui ejus valor, alioqui usura esset licita. Præterea mille aurei certò in futurum solvendi tanti valent, quanti mille præsentes, ut constat ex propos. 41. ab Innoçentio XI. damnata.

Ob eamdem rationem non licet census jam constitutos nulli periculo expositos emere infra pretium lege vigente taxatum. Alioqui emerentur viliùs justo, cùm pretium legitimum sit indivisibile, & census jam constitutus nulli periculo ac difficultati expositus tanti valeat, quanti novus. Quòd si lex sit abrogata per consuetudinem legitimè præscriptam, vel revocata ex consensu saltem tacito principis, ita ut census constitutus habeat pretium vulgare, (ut varii dicunt ex consuetudine habere) potest emi infimo pretio census, qui summo venditus fuit, cùm utrumque justum sit. Non tamen potest redimi à vendente nisi eo quo emptus est pretio: quia ad justam venditionem cum pacto retrovendendi requiritur ut venditor idem pretium ab emptore datum reddat, cùm hoc pactum sit simile pacto rescindendi contractum.

Quæst. XIII. *Ad quid tenetur, qui falsam monetam pro vera ignoranter tradidit?*

Resp. Tenetur ubi id novit, veram tradere, vel si non potest, rescindere contractum. Quia rem dedit intrinsecè ac substantialiter vitiosam, & se obligavit ad dandam veram monetam. Item fuit error circa substantiam monetæ, quæ est materia contractus; & alioqui esset inæqualitas, quæ ubi innotescit, reduci debet ad æqualitatem, ne fiat injuria.

Quæst. XIV. *An licet vendere res defectuosas, vel mixtas?*

Resp. Ex communi doctorum sententia, peccat contra justitiam, & tenetur ad restitutionem, 1. Qui scienter vendit rem vitiosam sive in substantia, tunc enim contractus est etiam nullus, ob defectum consensus substantialis; sive in qualitate seu pondere, numero, vel mensura, ex Deut. 25. *Non habebis diversa pondera majus & minus: nec erit in domo tua modius major & minor. Pondus habebis justum & verum, & modius æqualis & verus erit tibi...... Abominatur enim Dominus Deus tuus eum qui facit hæc, & aversatur omnem injustitiam.* Sive in qualitate, non minuto pretio, etiamsi vitium non sit noxium. Nam in his casibus violatur æqualitas quam justitia exigit: non enim

enim ſervatur æqualitas inter rem & pretium; nam res defectuoſa, ſeu vitioſa in quantitate, vel qualitate minùs valet quàm integra & bona. Ergo non poteſt juſtè vendi, niſi pretio minore pro ratione defectus. Quòd ſi qualitas rei ſit noxia, venditor tenetur emptori de damno, cùm fuerit ejus cauſa injuſta.

2. Qui vendit rem mixtam alia viliori, v. gr. vinum aqua mixtum, vel farinam frumenti mixtam hordeacea, ſi mixtio noxia ſit, vel reddat rem inutilem aut deteriorem. Quia injuſtè decipit emptorem, qui res puras non mixtas putat & vult emere, eique injuſte infertur damnum contra bonam fidem contractus.

Imò etiamſi res mixta non fiat deterior, nec inutilis, non licet eam vendere eodem pretio ac ſi eſſet pura. Quia minoris valet, eſtque injuſtum eodem pretio rem vilem quo pretioſiorem, v. gr. aquam pretio vini, panem hordeaceum pretio tritici vendere ſecundùm aliquam quantitatem. In ejuſmodi autem rebus mixtus eſt aliqua quantitas rei vilis. *Ita S. Antoninus*, 2. p. tit. 1. cap. 17. *Rebellus, Tamburinus, & alii multi.* Nec refert quòd vinum ſic mixtum æque vel fortaſſe melius emptori ſapiat, quàm ſi eſſet purum: hoc enim per accidens eſt, aſt emptor admiſcere aquam poterit. Vinum autem mixtum eſt minoris æſtimabilitatis ac valoris ſecundùm ſe quàm purum, eſtque in ſe deterius, & citiùs aceſcit, & ad plures effectus minùs utile eſt. Igitur tunc minui debet pretium pro ratione mixtionis.

3. Qui utitur aliquo artificio, ut mercis bonitas magis appareat, & ideo vendit ſupra ſummum. Non enim ideo pluris valet, cùm bonitas non inde augeatur. Item qui aliquo artificio auget pondus vel extenſionem mercis, v. gr. avenam aqua perfundit, lanam ponit in locis humidis ut fiat ponderoſior. Nam emptor decipitur in pondere, menſura; & res verè ac in ſe minorem habet quantitatem.

Quæſt. XV. *An venditor tenetur aperire vitium ac defectum rei venalis?*

Reſp. 1. Si emptor quærat an res careat vitio, venditor tenetur ex juſtitia aperire rei vitia, præſertim occulta. *Eſt communis ſententia Doctorum, inquit Leſſius.* Quia alioqui emptorem injuſtè deciperet; nam emptor habet jus cognoſcendi rem, quam vult emere, & ut ei ſecundùm veritatem reſpondeatur, idque bona fides contractus poſtulat. Quare ſi venditor aſſerat vitio carere rem, quæ occultum habet, & ideo illiciat emptorem ad eam emendam, aliàs non empturum, tenetur ad reſcindendum contractum, ſi emptor velit: quia dolus illi cauſam dedit. Si verò eam emiſſet quidem, ſed minoris, venditor tenetur ei reſtituere ex pretio quanti minoris juſtè emiſſet; nam eatenus eum decepit, eique fecit injuriam, l. 13. §. *de actione empt.* Quòd ſi venditor putaret manifeſta vitia non deprehendi ab emptore, teneretur etiam illa aperire, inquit Leſſius, quia generatim rogat de omnibus.

Reſp.

Resp. 2. Si res putetur noxia, vel inutilis ad usum ad quem petitur, venditor etiam non rogatus tenetur ejus vitium aperire, alioqui tenebitur ad restitutionem pretii dati, & damnorum inde secutorum, ut si vendat, etsi pretio modico, corium fragile, vel pannum adustum pro durabili, equum segnem pro generoso, animal infirmum pro sano, domum ruinosam pro firma, semina corrupta pro recentibus, carnes infectas, ovem morbidam ex qua grex morbum contrahat, tigna vitiosa unde ædes corruant, &c. *Est communis sententia*, & constat. 1. Ex, l. 13. §. *de act. empt.* &aliis. 2. Quia eo casu censetur emptor involuntarius, & quasi dolo ad emendum inductus, cum putat mercem bonam & sibi utilem offerri, talemque solùm emere velit; & tamen noxia aut inutilis offertur. 3. *Venditor ex hoc ipso dat emptori damni, vel periculi occasionem, quòd rem vitiosam ei offert, si ex ejus vitio damnum vel periculum incurrere possit,* ait S. Thomas, quæst. 77. art. 3. Sed *qui occasionem damni dat, damnum dedisse videtur,* cap. ult. *de injur.* Idem dic, si rem vitiosam vendas emptori revendituro, quia eris causa periculi, vel damni aliis emptoribus obventuri ex ignorantia vitii.

Imò si res sit notabiliter minùs utilis, quàm rationabiliter exoptet emptor, tunc venditor tenetur ei defectum rei detegere. Quia tenetur cum emptore secundùm voluntatem ejus rationabilem contrahere, id enim exigit bona fides in contractibus servanda. Sic merces, quæ diu servari nequeunt, non licet vendere quærenti res diu servandas.

Porrò venditor ignarus vitii occulti suæ mercis, tenetur eo cognito vel rescindere contractum, vel resarcire inæqualitatem, restituendo excessum pretii. Nam injustum est retinere pretium majus quàm res valeat. Non tenetur tamen compensare alia damna inde secuta, modò absit culpa lata & levis. Quia non est causa injusta illorum, cum ignorantia invincibilis eum excuset, sed se habet ut possessor bonæ fidei; & aliunde tenetur ex contractu de sola culpa lata & levi.

Nota. Quamvis dum vitium rei est manifestum, censeatur notum emptori, si tamen venditor sciat emptorem illud non advertere, & esse periculosum, tenetur ei declarare etsi non rogatus. *Ita communiter, teste Rebello.* Nam tunc respectu emptoris est occultum, & error dat causam contractui. Præterea bona fides in contractibus debita id exigit. Idem docet Valentia cum aliis, si vitium adversetur intentioni, quam actu habet emptor in emendo, quamvis ex incuria illud non advertat: quia emptoris incuria nullum dat jus venditori, & nihilominus verum est, quòd emptor non vult nec intendit emere rem cum tali vitio.

Resp. 3. Si vitium non reddat rem noxiam, nec periculosam, nec notabiliter minùs utilem, quàm emptor rationabiliter exoptet, nec venditor interrogetur de vitio; ex communi sententia, is non tenetur aperire vitium etiam occultum, modò minuat pre-

pretium pro ratione vitii. Quia tunc nulla fit emptori injuria, nec damnum; & aliàs non possent conservari commercia in rep. Nam si defectus omnes non notabiles in se, nec relatè ad usum emptoris detegerentur, multi ab emendo deterrerentur in magnum venditorum detrimentum, vel multùm de pretio justo detraherent.

Si tamén venditor probabiliter judicet emptorem rem eam esse revenditurum tanto pretio, quanto si careret defectu, seu vitio, tenetur ei aperire defectum saltem post contractum. Quia hoc ipso quòd rem suam exponit venalem cum occulto vitio, tenetur ex officii sui lege cavere ex parte sua, ne quis inde aliquod damnum patiatur; & aliàs daret occasionem damni aliis inferendi. Imò si emptor non aliter consentit in contractum, nisi posita conditione, quòd res careat tali vitio licèt non noxio, & venditor expresè id cognoscit aut ex verbis emptoris, aut verisimiliter ex aliis signis aut conjecturis, quocumque pretio res vendatur, fit injustitia emptori, accipiendo pretium non detecto vitio. Quia tunc contractus est nullus, cùm consensus emptoris fuerit conditionalis, & desit conditio cui alligatus erat.

Quæst. XVI. *Cuinam res vendita perit, vel deterior fit?*

Resp. 1. Si res vendita pereat post traditionem, fide de pretio data, perit emptori, etiamsi pretium nondum solverit. Quia emptor est illius dominus; cùm per traditionem supposito titulo dominium rei acquiratur; res autem perit domino suo.

Resp. 2. Si res pereat ante traditionem, sitque res certa ac determinata, ut hic equus, hic grex, &c. perit emptori, ex variis legibus, & ex instit. *de empt. & vendit.* Ratio est legum dispositio, quæ etsi impediant dominium ante rei traditionem, tamen statuunt, ut effectus ex eo profluentes, & omnia rei commoda ac incommoda post perfectam venditionem pertineant ad emptorem, perinde ac si jam translatum esset dominium rei, ex l. 1. *Cod. de peric. comm. rei vendit.* & l. 12. *Cod. de act. empt.* Emptio autem & venditio perficitur solo consensu mutuo contrahentium; seu simul atque de merce tradenda & solvendo pretio determinato convenerint, dum sine scriptura res agitur, *ex instit. sup.*

Si tamen mora vel culpa levi venditoris, qui tenetur rem custodire donec tradiderit, res fiat deterior, vel pereat, vel si ita conventum sit, ipse tenebitur de damno. Item si venditio fiat sub conditione, & res pereat ante conditionis eventum, perit venditori: quia venditio sub conditione non est perfecta ante conditionis eventum, l. 7. §. *de contrah. empt. &c.* ibi: *Conditionales venditiones tunc perficiuntur, cùm impleta fuerit conditio.* Ideóque ante illius eventum periculum & detrimentum rei pertinet ad venditorem, l. 10. §. *de jure dotium.*

Resp. 3. Si res sit indeterminata quoad individuum, ut si emantur sex modii tritici ex granario, sex oves ex grege; vel si res sit determinata quoad mensuram tantùm aut numerum, verbi gratia, totum acervum tritici uno

aureo in ſingulas menſuras, vel hunc gregem taxato pretio in ſingula capita, &c. tunc ante traditionem, aut menſurationem, vel numerationem res perit venditori, qui proinde tenetur reſtituere pretium, ſi erat ſolutum. Quia ejusmodi venditio cenſetur fieri ſub tacita conditione, ſi venditor tradiderit tot oves, menſus fuerit tot modios tritici, &c. Ita l. 35. §. *de contrah. empt. &c.* Si tamen conſtitutus fuerit terminus, in quo res numeranda, vel menſuranda eſſet, & emptor monitus in mora ſit, periculum rei deinceps emptoris erit: unde pereunte toto grege, vel acervo, emptor pretium amittet. L. 5. §. *de peric. & commod. rei vend.* & lib. 2. *Cod. eod. titul.*

Reſp. 4. Cùm ex duabus rebus una disjunctivè venditur, verbi gratia, ex duobus equis unus, non determinando utram, ſi ambæ pereant poſt venditionem abſolutè factam, emptor tenetur ſolvere pretium promiſſum, licèt nihil receperit. Si verò alterutra dumtaxat pereat, perit venditori, qui tenetur alteram tradere, lib. 34. §. *de contrah. empt. & vend.*

Quæſt. XVII. *An venditor poteſt fructus & utilitates rei venditæ percipere donec ſolvatur pretium?*

Reſp. Secluſo titulo lucri ceſſantis vel damni emergentis non poteſt, ſi rem emptori tradiderit pretio promiſſo. *Eſt communis ſententia.* Quia tunc rei dominium translatum eſt abſolutè in emptorem, ex l. 19. §. *de contrah. emp.* Res autem domino fructificat, nec licet quidquam exigere præcisè ob dilationem ſolutionis. Quod verum eſt etiamſi emptor ſit in mora culpabili ſolvendi pretii; quia non deſinit idcirco eſſe dominus rei, ac proinde etiam fructuum. Sed tunc tenetur compenſare intereſſe, quod ex dilatione pretii venditor patitur. Hinc quando venditio abſoluta diſſolvitur ex mutuo conſenſu, fructus ſunt emptoris; nam tempore intermedio fuit dominus rei.

Imò non poteſt venditor accepta ſolùm de pretio fide, fructus rei venditæ percipere, etiamſi res emptori non fuerit tradita, nec perſolutum pretium. Quia perfecta venditione, ſicut rei emptæ periculum & incommodum ſpectant ad emptorem, ita & fructus & commoda ad eum pertinere debent: alioqui inæqualis eſſet contrahentium conditio, ideóque injuſtitia. Et ita ſtatuitur *inſtit. de empt. & vend.* ubi hæc ratio additur: *Nam & commodum ejus eſſe debet, cujus periculum eſt.*

Sed num venditor poteſt ſingulis annis quinque pro centum exigere ab emptore, dum pretium rei emptæ ſolverit?

Reſp. Licitè poteſt, modò adſit titulus damni emergentis vel lucri ceſſantis, ut ſi ex hoc pretio, ſeu ſumma tantumdem percepturus eſſet ex contractu cenſus vel ſocietatis, aut negotiatione, &c. Quia annuus ille pecuniæ reditus non exigitur ratione dilationis ſolutionis, quod eſſet uſurarium, ſed ob compenſationem jacturæ lucri aliunde juſtè percipiendi; & interea emptor fruitur re empta & ejus pretium retinet.

Quæſt. XVIII. *An licet vendere cum*

pacto

pacto retrovenditionis, & emere cum pacto redemptionis?

Resp. 1. Peccat contra justitiam, qui credita, seu non numerata pecunia vendit alicui merces summo vel medio pretio, ea lege, ut sibi retrovendantur pretio infimo numerata pecunia. Quia 1. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Contractus Mohatra licitus est, etiamsi respectu ejusdem personæ, & cum contractu retrovenditionis præviè inito cum intentione lucri.* 2. In pacto ut res retrovendatur venditori infimo pretio, est inæqualitas, ideóque injustitia; nam ultra pretium justum imponitur onus pretio æstimabile retrovendendi pretio infimo; & sic tollitur facultas retinendi, vel vendendi pretio summo aut medio. Imò hoc pactum reddit contractum usurarium, & facit ut sit jam mutuum virtuale, in quo aliquid ultra sortem exigitur; nam perinde se habet ac si venditor minorem pecuniæ summam mutuaret, ut reciperet majorem.

An autem secluso tali pacto & onere, idem venditor licitè emere possit ab emptore pretio infimo easdem merces? Negant S. Antoninus, Toletus, & alii. Affirmant plures, seclusa tamen lege positiva, qua id in multis locis prohibitum est. Quia venditor easdem merces justo pretio vendidit, & postea emit: nam quilibet alius justè potest merces alteri venditas emere infimo pretio; cur id non liceret etiam venditori, qui relinquit emptori libertatem eas sibi retinendi, vel alteri tradendi? Neque eum gravat, sed potiùs liberat onere quærendi alios emptores.

Resp. 2. Venditio cum pacto retrovendendi, & emptio cum pacto redimendi, non est licita, nisi positis his conditionibus. 1. Ut nihil fiat in fraudem usurariam, & adsit intentio vera emendi & vendendi. Alioqui jam esset mutuum implicitum, ideóque lucrum inde proveniens esset usura. 2. Ut onus impositum compensetur. Nam omne onus contractui extrinsecum, & pretio æstimabile compensari debet; aliàs non servaretur æqualitas, & justitia; ac proinde minui debet pretium, si emptor teneatur emptam rem revendere venditori: nam talis obligatio est onus pretio æstimabile, cùm privet emptorem facultate eam retinendi aut aliter alienandi: augeri verò debet, si venditor teneatur rem venditam redimere, si emptor velit, cùm hoc onus sit pretio æstimabile, & extrinsecum venditioni. 3. Ut res non redimatur majore pretio quo priùs vendita fuit, nisi melior industria vel opera emptoris effecta sit. Nam vis pacti retrovendendi in eo est, ut emptor restituat rem, restituto pretio pro ea dato: perinde est enim cum eo pacto contrahere, ac cum pacto ut liceat post aliquod tempus contractum dissolvere. 4. Ut emptor fiat verè dominus rei emptæ, ejusque periculum subeat, & fructus & commoda percipiat; nam hoc exigit natura contractus.

Cum his conditionibus pactum illud ex communi sententia licitum est, cùm non repugnet substantia contractus, & aliunde compensetur onus impositum. Emptio tamen rei frugiferæ facta ea lege, ut venditor teneatur

postea rem suam recipere, totum pretium pro ea acceptum reddere emptori retinenti sibi fructus, est saltem in praxi usuræ palliandæ obnoxia. Et reipsa est mutuum virtuale cum lucro respectu ejus, qui nolens mutuare alteri pecuniam quærenti, emit ab eo, v. g. vineam ea lege, ut post duos aut tres annos redimatur eodem pretio, quo empta fuit retentis fructibus ex ea perceptis: nam talis non habet intentionem sinceram emendi, sed intendit solùm dare pecuniam præsentem ea lege, ut totam postea recipiat cum lucro; quod est usurarium.

Quæst. XIX. *An qui rem nomine alterius vendit ultra pretium sibi designatum, sed justum, potest excessum sibi retinere?*

Resp. Neg. Quia 1. dominus præscribens rei suæ pretium, intendit solùm ut non minoris vendatur, non autem ne pluris, si justè possit. 2. Totum rei pretium justum, cùm succedat loco ipsius rei, pertinet ad dominum rei venditæ. Nihil ergo ex eo retinere licet sine ejus consensu.

Nec dic hunc excessum esse fructum industriæ vendentis. Nam ipsam industriam vel gratis præstitit, & tunc non potest eam sibi compensare, cùm eam donaverit: vel pretio locavit, & tunc nihil ei debetur ultra mercedem pactam; vel si est famulus, tunc ad eam tenetur ex suo officio absque nova mercede. Si tamen famulus vel alter rem illam pretio à domino designato sibi emat, & postea suo nomine divendat pretio justo paulo majore, potest sibi retinere hoc lucrum; quia rem illam justo pretio sibi comparavit, & postea justo pretio suo nomine vendidit; nisi dominus ei mandasset ut venderet, quanti intrà latitudinem justi pretii vendi posset, quo casu tenetur illam diligentiam præstare. *Ita Lessius.*

Similiter qui alterius nomine rem emit infra pretium sibi præfinitum, non potest residuum pretium sibi retinere. Quia præscribens pretium non intendit excessum donare, sed solùm vult ut res non pluris ematur. Hinc sartores peccant retinendo excessum pretii dati ad emendum pannum; vel si faciliores sint in licitando, eo quòd à mercatore aliquid obtineant; nam tenentur aliorum negotium à se susceptum utiliter gerere perinde ac suum. Et hoc ipso quòd quis mandatum alterius suscipit, se obligat ad ejus commoda procuranda, nec aliter res gerenda alteri committitur. Neque possunt operam impensam occultè compensare: nam sufficienter compensatur per hoc, quòd iis præ aliis vestis facienda committatur, & communi pretio persolvatur. Præterea qui negotium alterius suscipit nihil petendo, censetur velle suam operam gratis præstare, ex l. 1. §. *Mandat. &c.*

Quæst. XX. *Cuinam res debetur, dum fuit duobus successivè vendita?*

Resp. Ex communi sententia, si res neutri tradita sit, debetur priori emptori. Quia res illa non poterat vendi alteri sine injuria prioris emptoris, qui jus ad illam priùs habet, lib. 26. §. *locat.* Si verò res tradita sit secundo emptori, hujus est; quia per traditionem acquisivit ejus dominium, lib.

15.

15. Codic. *de rei vindict.* priori autem competit solùm actio in venditorem, ut vel rescisso secundo contractu rem sibi tradat, vel compenset interesse: nam secundùm leges solo contractu sine traditione non acquiritur dominium.

Excipe nisi res vendita, vel donata sit civitatibus aut Ecclesiis, vel piis causis; nam per solam emptionem, aut donationem ante traditionem acquirunt dominium. Potest tamen prior emptor rem evincere à posteriore, si hic emit mala fide, hoc est, sciens rem jam esse alteri venditam. Imò hic posterior tenetur sponte rem priori tradere, recepto pretio, si impulerit venditorem ad sibi iterum vendendum, sciens rem jam esse alteri venditam. Quia violat jus prioris emptoris, & est causa injusta venditionis & damni inde secuti; unde tenetur injuriam à se illatam tollere & resarcire.

Nota. Hoc idem procedit in aliis contractibus, v. gr. in locatione: nam si secundo conductori res locata tradita fuerit, is præfertur priori: quia habet tunc rei detentionem, à qua expelli non debet.

Quæst. XXI. *An Monopolia licita sunt?*

Nota. Monopolium proprium est, cùm unus vel pauci efficiunt ut merces certas vendant, emantve soli; vel etiam plures inter se conveniunt, ut merces aut operas non vendant, nisi certo pretio. Non agitur hìc de monopolio latè sumpto, seu facto authoritate publica, cùm scilicet unus vel pauci facultatem à principe obtinent, ut ipsi soli certas merces vendant, nam patet hoc esse licitum, si fiat ob justam causam, & justo pretio: quia hoc interdum postulat bonum commune, ne scilicet deseratur rerum aliquarum negotiatio, vel artificium: sunt enim aliquæ merces, quæ sine magnis sumptibus comparari nequeunt, quos sumptus ob damni periculum nemo vellet in se suscipere citra privilegium, ut solus venderet, ut liquet in librorum impressione. Præterea id potest princeps cùm ipsi necessaria est pecunia ob bonum commune: sed tunc moderatè taxari debet pretium illatum mercium, præsertim si sint communiter necessariæ ad commodè civiliterque vivendum: nam aliàs daretur occasio privatis alios pro arbitrio gravandi, magnoque damno afficiendi.

Resp. Quælibet monopolia authoritate privata facta, sunt prohibita non solùm lege humana, Cod. *de monopol.* sed etiam divina naturali: nam sunt, 1. Contra charitatem, vetantem ne quis impediat commodum aliorum, & efficiat ut proximus rem cariùs emat, quàm esset empturus; nemo enim vellet id sibi fieri. 2. Contra bonum commune, cùm multis noceant. 3. Contra justitiam commutativam, ideóque obligant ad restitutionem: nam populus habet jus, ut non augeantur privata authoritate & ob bonum privatum, pretia rerum; vel caritas variis machinationibus inducatur.

Quatuor modis & quidem contra justitiam fiunt, 1. Cùm pauci vel plures inter se conveniunt ut merces, aut operas non vendant nisi certo pretio, licèt non excedente summum vigens ante

ante conventionem, vel non emant nisi infimo. Nam hi violant jus quod singuli habent emendi pretio medio vel infimo, & vendendi summo aut medio; impediendo privata authoritate ne sic jam emere, vel vendere possint, & restringendo pretium ad summum vel infimum. *Ita multi* contra alios fatentes tamen esse contra charitatem, imò etiam contra justitiam, si summum pretium excedant. 2. Cùm quis vi, metu vel fraude impedit ne merces aliunde advehantur: nam cives habent jus ne impediatur eorum commodum, præsertim injusta via. *Ita communiter.* 3. Cùm unus vel pauci emendo omnes ferè merces certi generis, v. gr. frumentum, inducunt caritatem. *Ita communiter.* Nam inducere caritatem est contra jus populi & dare illi causam damni: unde hos in raptorum numero recenset Catechismus Romanus. Vel nolunt postea vendere, nisi summo pretio: nam impediunt privata authoritate ne jam alii possint emere medio aut infimo pretio, contra proprium jus. 4. Cùm mercatores supprimunt merces suas, ut inde earum pretium crescat: quia efficiunt ut augeatur earum pretium perinde ac si raræ essent, cùm tamen raræ non sint. Deinde resp. habet jus emendi res venales eo pretio, quod spectata earum copia justum censetur. Secùs, si quis suas res nondum venditioni expositas servet usque ad tempus, quo cariùs venduntur, modò hac suppressione non inducatur caritas; tunc enim nemini fit injuria, nec occasio damni datur.

Porrò ad hanc injustitiam pertinet, si apponatur fictus licitator, ut alter emptor augeat pretium. Item si artifices conspirent ad non docendam artem suam, nisi certo pretio injusto; vel ut opus ab uno inchoatum alter non perficiat; quod prohibetur, l. 2. Cod. *de monopol.* nam hæc conventio cedit in damnum aliorum.

Quæst. XXII. *Quænam vendere non licet?*

Resp. Ex communi omnium sententia, non licet vendere nec emere, 1. Res spirituales, vel spiritualibus annexas, quia simonia est. 2. Ea, quæ justa lege prohibentur: nam leges justæ obligant in conscientia. 3. Ea, quibus emptor non potest uti sine peccato, vel quæ moraliter non nisi ad nocendum inserviunt, vel quibus prævidetur emptor usurus ad peccandum, vel ea quibus homines communiter malè utuntur, & quæ sunt occasio emptoribus peccandi, nisi constet hunc emptorem bene usurum. Quia esset cooperari peccato alterius, vel eum exponere periculo peccandi, imò ei instrumentum & materiam peccandi præbere.

Hinc peccat mortaliter, qui vendit obscœnas imagines, vel librum contra religionem aut bonos mores, aut famam proximi, sed qui ejusmodi res habet, tenetur eas destruere. Quòd si inde damnum patiatur, id sibi imputet: nam tales libros non debuit sibi comparare; nec ideo magis excusatur, quàm qui falsam monetam ignoranter ab alio accepit, quam tamen aliis tradere non potest.

Sed an peccat mortaliter qui vendit sal, aut alias merces sola lege civili probi-

probibitas, etiamsi lex illa supponatur merè pœnalis?

Resp. Affirm. Quia se exponit morali periculo vitam, aut libertatem, & bona omnia amittendi cum exitio familiæ. Est autem mortale saltem contra charitatem tali periculo se exponere ob aliquod commodum temporale longè inferius damno cui se exponit. Quare nec licet aliis ista emere, quia dant occasionem peccato vendentium.

Quæst. XXIII. *Quænam sunt obligationes emptoris, & venditoris?*

Resp. Præter hactenus dictas tenetur ex justitia constituto tempore emptor solvere pretium promissum, & venditor tradere mercem: nam ex contractu oritur jus strictum, & obligatio justitiæ.

Quæst. XXIV. *An peccat, qui cogit vendere etiam justo pretio?*

Resp. Is mortalis violentiæ reus est. Constat, 1. Ex historia regis Achab, qui Nabuthem cogere voluit ut vineam suam venderet etiam justo pretio, & à nolente eam accepit, 3. Reg. c. 21. Quocirca S. Chrysostom. hom. 87. in Matth. sic ait: *Hoc Achab regem perdidit: nam quamvis pretium dederit, verumtamen quia à nolente accepit, pœnas luit. Emptor enim non cogere, sed persuadere debet. Quod si verò æquum pretium persolvens tanto supplicio affectus est; qui nullo pretio aliena rapit, quam punitionem non meretur?* 2. Quia gravis fit injuria domino rei, qui jus habet eam sibi retinendi.

Quæst. XXV. *Quid dicendum de Retractu gentilitio?*

Resp. 1. Est jus concessum proximo consanguineo venditoris ad rescindendam intra certum tempus, & ad se revocandam venditionem rei immobilis, eodem oblato pretio, quo res illa ab extraneo, vel à remotiore consanguineo empta fuit. Quod jus concessum est ad bona immobilia intra consanguineos conservanda: quare non potest extraneo vendi, nec dari.

Resp. 2. Peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem, 1. Consanguineus, qui rem venditam retrahit animo eam alteri suo nomine comparandi: quia lex non dat jus retrahendi, nisi ut sibi retineat. Imò sæpe juramento affirmare cogitur velle sibi retinere. 2. Extraneus qui nomine consanguinei ab emptore rem emptam vindicat: nam facit emptori injuriam: lex enim non dat jus retrahendi, nisi consanguineo proximo, ut rem venditam ab alio sibi retineat. 3. Qui fraudibus, vel minis impedit consanguineum ne rem sibi retrahat, vel qui ab eo majus pretium exigit, quàm dederit: nam illius jus violat.

CAPUT VI.

De Locatione & Conductione.

Quæst. I. *Quid sunt?*

Resp. Locatio est contractus, quo rei usus vel fructus, vel personæ opera

ra pro certo pretio conceditur ad tempus. Conductio est contractus, quo rei usus vel fructus, aut personæ opera pretio accipitur. Unde sunt unus idemque realiter contractus mutuus, qui ex parte dantis est locatio, & ex parte accipientis est conductio. Si res locata ante traditionem pereat, contractus dissolvitur, & conductor liberatur.

Porrò, *locatio & conductio proxima est emptioni & venditioni, iisdemque regulis juris consistit*, instit. lib. 3. tit. 25. Nam sunt emptio & venditio usus aut fructus rei, vel operæ personæ. Hinc numquam licet locare pretio justo majore, nec conducere justo minore.

Quæst. II. *Quænam sunt obligationes locatoris & conductoris ad se invicem?*

Resp. 1. Ex communi sententia, locator tenetur, 1. Aperire conductori vitia rei locandæ, ut dixi de re vendenda: nam locatio & conductio iisdem regulis consistunt. Alioqui tenebitur conductori de damno, etiamsi illud vitium locator ignoret, sed culpabiliter, ex l. 19. §. *locat.* ibi: *si quis dolia vitiosa ignarus locaverit, deinde vinum effluxerit, tenebitur in id quod interest, nec ignorantia ejus erit excusata.* Quia locator tenetur expendere diligenter num res quam locat, sit apta usui ad quem datur, nec noxia; idque postulat æquitas, & natura locationis, quæ instituta est in commodum utriusque contrahentis.

2. Tenetur ad impensas necessarias tum ad reparationem rei locatæ, tum ad convenientem usum ad quem locatur. Nam debet reddere rem aptam ad usum conductoris, & si hanc aptitudinem amiserit, eamdem reddere, cùm pretium propter usum accipiat, l. 15. §. *locat.* Quòd si à conductore aliquid in hunc finem fuerit necessariò impensum, v. gr. in curationem equi, restaurationem domus, &c. tenetur locator id rependere, ex l. 55. §. *locat.* Nam si talis obligatio oritur ex commodato, quod gratis fit; à fortiori exurgit ex locato, in quo merces accipitur. Item tenetur ad onera publica ad eam pertinentia, nisi aliter conventum sit, servata æqualitate.

3. Tenetur remittere pretium locationis pro eo toto tempore, quo conductor non potuit uti re vel opera locata, si impedimentum proveniat ex parte locatoris vel rei locatæ, ex l. 27. & 33. §. *locat.* Nam conductor non censetur promittere pretium, nisi quatenus re locata uti aut frui poterit, quantùm est ex parte locatoris, & rei locatæ; & tunc nihil esset, quod pretium mereretur. Agrorum autem locator tenetur pensionem totam remittere colono, si hic sine sua culpa, sed ob sterilitatem vel grandinem nihil recipiat, vel si vi tempestatis, hostium depopulatione, aut incendio absque coloni culpa segetes pereant etiam collectæ in manipulos, l. 15. ff. *locat.* Quòd si colonus aliquid receperit, sed sterilitas vel jactura fuerit magna, tunc locator tenetur imminuere pensionem pro rata, *nisi cum ubertate præcedentis vel subsequentis anni valeat sterilitas compensari*, cap. 3. *de locat.* Quæ intellige, nisi colonus

con-

convenerit ab initio, ut quovis eventu solvere teneatur integram pensionem, quæ ob hoc onus minor sit, ex l. 9. *locat.* nam tunc conductor cedit jure suo; quod compensatur.

4. Si rem locatam dominus vendat, debet ea lege divendere, ut conductor eadem conditione apud emptorem maneat: à quo si domo vel fundo pellatur, tenetur venditor conductori de damno, l. 25. §. *locat.*

5. Tenetur ad non privandum conductorem re locata ante terminum constitutum, alioqui tenebitur ad interesse: quia conductor per contractum acquisivit jus utendi, vel fruendi re usque ad illud tempus. Excipiuntur, cap. 3. *de locat.* & l. 3. Cod. *de locat.* quatuor casus, in quibus conductor ante terminum amoveri potest. 1. Si casus improvisus accidat, ob quem res locata sit necessaria domino, ut incendii, matrimonii, &c. 2. Si res locata, v. gr. domus egeat refectione, seu instauratione, sed remitti debet pensio pro residuo tempore. 3. Si conductor pensionem per biennium non solverit. 4. Si re locata ad malos usus vel ad damnum inferendum utatur, aut rem destruat.

Denique locator tenetur rem non locare ei, qui ea malè usurus est: quia hoc esset ei dare occasionem seu commoditatem peccandi, ejusque peccatis cooperari, perinde ac si daret ensem ei, quem sciret uti velle ad duellum.

Resp. 2. Ex communi sententia conductor tenetur, 1. Uti re locata juxta boni viri arbitrium, & non ad alios usus præter concessos. Nam qui usurpat usum aliquem rei alienæ sine consensu domini, peccat contra justitiam.

2. Tenetur pro illius conservatione eam curam adhibere, quam diligentiores ac prudentiores in re sua simili impendere solent. Quare si ex ejus culpa lata vel levi, res pereat, aut deterior fiat, tenetur ad restitutionem: nam contractus cedit in utriusque utilitatem. Imò tenetur etiam de culpa famulorum, operariorum, & eorum quos admittit; si ex negligentia non impedivit, vel si idoneos non conduxit, vel malos homines admisit, l. 11. & l. 25. §. *locat.* Item curare debet ut nullum detrimentum dominus patiatur, sive quoad jus rei, sive quoad ejus substantiam, & tenetur de casu fortuito eveniente ex eo quòd aliquid egerit contra pactum, l. 11. §. *locat.*

3. Tenetur ad impensas modicas, & quotidianas necessarias ad conservationem rei conductæ, v. gr. ad equi alimenta.

4. Tenetur pensionem stato tempore solvere, nam hæc tunc ex justitia debetur: unde si sit in mora culpabili, tenetur locatori de interesse, l. 17. Codic. *de locat.* Quòd si re conducta uti, vel frui non potuerit ob causam non provenientem ex parte sua, v. gr. ob bellum, vel si domus ex parte corruat, si equus morbo afficiatur, non tenetur solvere pensionem pro eo tempore, ex l. 27. & 33. §. *locat.* ob rationem supradictam. At si non possit ea re uti aut frui, ob causam ex parte sua licèt sine culpa sua provenientem, tenetur totam pensionem solvere,

etiam pro toto tempore, quo non poteſt uti. Nam æquitas poſtulat, ut locator damnum non patiatur ob cauſam ſupervenientem ex parte conductoris. Et ſicut conductor non tenetur ſolvere penſionem, quando non poteſt uti re conducta ob cauſam provenientem ex parte locatoris aut rei locatæ; ita par eſt, ut locator non percipiat penſionem quando conductor non potuit uti re conducta ob cauſam ex parte ſua provenientem.

5. Tenetur rem conductam non dimittere ante terminum conſtitutum: alióqui tenetur ſolvere integram penſionem, perinde ac ſi ea re uſus eſſet, niſi ejus uſus impediatur ob cauſam non provenientem ex parte ſua: qua tenetur ſervare contractum, l. 53. §. *locat.* Porrò niſi aliter conventum ſit, conductori licet rem ſibi locatam locare alteri, æque idoneo, qui primo conductori tenebitur penſionem ſolvere, & hic primo locatori, l. 6. Cod. *de locat.*

6. Rem locatam completo locationis tempore reſtituere locatori: nam non habet jus eam diutiùs detinendi; alias tenetur de damno.

Nota. Licèt rei locatæ periculum maneat penes dominum, tamen ex l. 23. §. *de reg. jur.* poteſt apponi pactum, ut conductor præſtet caſus fortuitos, & in ſe ſuſcipiat periculum omne rei locatæ. Sed hoc onus imminutione pretii compenſari debet: alioqui eſſet inæqualitas, ideóque injuſtitia.

Quæſt. III. *Quænam ſunt obſervanda circa locationem operariorum & famulorum?*

Reſp. Ex communi ſententia doctorum, iſta 1. Juſtum ſtipendium locationis operæ famulorum, ancillarum, & operariorum cenſetur illud, quod illis communiter in illis locis dari ſolet. Nam petitur à communi æſtimatione: pretium quippe operarum, & obſequiorum perinde ac rerum venalium poteſt habere latitudinem ſummi, medii, & infimi, quando non eſt lege taxatum. Quare ſi quis exigat ſtipendium majus ſummo, vel ſolvat minus infimo, peccat contra juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem, perinde ac vendens ſupra ſummum vel emens infra infimum: nam tunc tollitur juſtitia inter pretium & operam. Item ſtipendium cenſetur juſtum, quando multi alii reperiuntur, qui libenter talem operam, tale munus, tale obſequium pro tali ſtipendio ſunt præſtituri: nam illud pretium communi æſtimatione juſtum cenſetur, quod non ſolet tanquam inſufficiens recuſari, aut quod uno recuſante ſtatim admittitur ab alio.

2. Si nulla facta ſit pactio, & pretium relictum ſit arbitrio conductoris, hic tenetur dare infimum ſaltem mercedis juſtæ pretium. Nam talis conductio eſt quædam emptio obſequiorum, quæ ſemper exigit pretium juſtum. Et quamvis alter nullum pretium determinarit, non intendit tamen totum obſequium vel ejus partem gratis præſtare; ſed mens ejus eſt, ut ſolvat conductor quod juſtum eſſe judicaverit ſecundùm communem æſtimationem.

3. Si famulus vel operarius ſe ultrò obtulerit domino, & hic illius opera

non

non egeat, ſed ſolùm ex charitate ad preces ejus eum conducat; tunc tenetur ei dare alimenta: & ſi ejus opera conductori afferat utilitatem, quæ pluris ei valeat quàm alimenta, tenetur præter alimenta dare pretium æquale valori utilitatis inde perceptæ. Nam alter non intendit operam ſuam donare, ſed vendere juſto pretio, non ex mera voluntate, ſed ex æquitate conſtituendo; & jure naturali *dignus eſt operarius mercede ſua*, Luc. 10. Quare cum opera pluris valeat conductori quàm alimenta, compenſari debet ex juſtitia juxta hunc valorem. In tali autem caſu opera æſtimari debet ex utilitate quam conductor ex ea percepit, nam in talibus circumſtantiis ſecundùm communem æſtimationem non plus valet.

4. Si operarius vel artifex convenerit de pretio minore quam valeat ejus opera, vel opus, falsò putans opus, v. gr. ædificium minore tempore, & labore vel ſumptu egere; tenetur conductor ſupplere defectum juſti pretii, etiamſi læſio fuerit infra dimidium juſti pretii. Quia alioqui eſſet inæqualitas inter pretium & operam, vel opus, ideóque injuſtitia. Neque enim ſponte ac ſcienter, ſed ex ignorantia conſenſit in pretium juſto minus, nec ſponte donat id quod deeſt. Præterea qui emit aliquid pretio propoſito, ſed inæquali, tenetur complere pretium ſaltem infimum, ut tollatur inæqualitas.

5. Si conductor non poſſit opera alterius conducta uti, ob impedimentum, quod non proveniat ex parte operarii, tenetur totam mercedem pactam ei ſolvere, perinde ac ſi operas ſuas impendiſſet, l. 38. §. *locat.* ibi: *Qui operas ſuas locavit, totius temporis mercedem accipere debet, ſi per eum non ſtetit quominùs operas præſtaret.* Nam fidem contractus impleri æquum eſt; & locator habet jus, ut non patiatur damnum, ob cauſam non provenientem ex parte ſua. Sed ſi operarius ex opera ſua alibi impenſa aliquid lucratus fuerit, conductor poteſt tantumdem detrahere de pretio conductionis, vel nihil dare ſi tantumdem lucratus fuerit, ex l. 19. §. *locat.* Quia locator nullum damnum ſuſtinuit, & opera illa ratione conductionis erat conductori debita. Si verò locator operam conductam non præſtet, ob impedimentum ex ſua parte proveniens, licet ſine ſua culpa, non debetur illi merces, & accepta reſtitui debet, ex l. 38. cit. Nam conductor non ſe obligavit ad dandum pretium pro opera quæ præſtari nequeat ob cauſam provenientem ex parte locatoris. Imò ipſe tenebitur ad intereſſe conductoris, ſi operam toto tempore ex ſua culpa non impenderit: quia eſt cauſa injuſta damni, cùm hoc oriatur ex non ſervato culpabiliter contractu, qui ex juſtitia impleri debebat.

6. Bene laborantibus juſtum ſtipendium ſtatim ſolvi debet; nam habent jus ſtatim accipiendi poſt operam præſtitam. *Quicumque tibi aliquid operatus fuerit, ſtatim ei mercedem reſtitue*, Tob. 4. *Ecce merces operariorum, quæ fraudata eſt à vobis, clamat: & clamor eorum in aures Domini ſabaoth introivit*, Jac. 5. Si verò non benè labora-

verint, peccant contra justitiam, nec debetur illis stipendium nisi pro æstimatione laboris. Quare si integrum receperint, tenentur vel supplere defectum laboris, vel restituere excessum stipendii, cum ad eum jus non habeant, imò & compensari conductori damnum, & lucrum cessans: nam fuerunt causa illius injusta, cùm tenerentur ex conventione diligenter laborare.

CAPUT VII.

De Censu, Emphyteusi, & Feudo.

Quæst. I. QUid & quotuplex est census?

Responsio. Census alius est reservativus, & alius consignativus. Census reservativus sumptus pro contractu, est ille, quo quis in alterum transfert rei suæ dominium directum & utile, reservato sibi jure pensionis annuæ super eadem re. Hunc licitum esse patet: nam sicut quis potest rem suam tradere, vel non tradere, ita & tradere reservato sibi jure pensionis.

Census consignativus sumptus pro contractu, est contractus, quo emitur & venditur jus percipiendi pensionem annuam ex re, vel persona alterius, vel utraque. Sæpe sumitur pro tali jure. Hic census dividitur, 1. in realem, qui fundatur super re aliqua, ut prædio, domo, &c. Ita ut ex ea re pensio debeatur, ad quemcumque res illa transeat, donec census redimatur; in personalem, qui constituitur immediatè super persona alterius, eam obligando immediatè, bona verò ejus mediatè tantùm; & in mixtum, qui fundatur super utrisque, ita ut re pereunte adhuc persona maneat obligata. 2. In vitalitium, qui extenditur solùm ad vitam unius vel plurium, estque virtualis sponsio nixa eventu fortuito, & in perpetuum, seu donec redimatur.

Censum realem esse licitum declararunt Martinus V. & Calixtus III. Sed re super qua fundatur destructa, perit: nam corruente fundamento perit res in eo fundata: ut si domus vel molendinum corruant, perit census super his fundatus, ita ut jam nihil liceat exigere à venditore. Hujus census licitus perit: nam nihil est nisi emptio & venditio rei pretio æstimabilis.

Quæst. II. *An jure naturæ licitus est census consignativus personalis, vel mixtus?*

Resp. Communis sententia affirmat, modò ematur justo pretio, id est, lege vel consuetudine constituto, & venditor census possit sua opera vel industria lucrari, aut habeat bona in re vel in spe certa, ex quibus pensio duci possit, nec obligetur ad censum redimendum, licèt semper pro libito eum redimere possit eodem quo vendidit pretio.

Resp. 1. Ex communi praxi piorum & eruditorum in Gallia, Belgio, &c. 2. Quia pretio æstimabile est, adeóque potest emi & vendi jus ad pensionem non solùm ex re frugifera, sed etiam ex persona alterius, quæ potest lucrum facere ex labore, industria,

ſtria, vel ex bonis ſuis ſaltem per alios, & quæ proinde poteſt obligari immediatè ad penſionem ſolvendam; cùm quis poſſit in alterum transferre jus percipiendi aliquid à ſe acquiſitum, ergo & vendere. Nec refert quòd decurſu temporis penſiones recipiendæ ſummam pretio dato majorem efficiant, nam non emuntur illæ penſiones, ſed jus ad illas percipiendas. At jus ad penſiones per partes & tot intervalla annorum recipiendas non pluris æſtimatur, quàm ſumma ſimul habita, licèt minor illis penſionibus collectivè ſumptis. Quia illa ſumma diviſa per multas partes multaque ac longa temporum intervalla, cum incertitudine recipienda & variis incommodis expoſita, minoris valet ſecundùm prudentum æſtimationem, quàm iſtarum partium collectio ſimul habita, quæ opportunior ac utilior eſt ad quodlibet lucrum ac negotiationem, & nullis incommodis obnoxia. Et verò in emptionem agri pretium commune cenſetur juſtum, licèt diuturnitate temporis fructus ſuperent pretium agri. 3. Teſte Toleto, Nicolaus Papa ann. 1450. approbavit hunc contractum ad petitionem Alphonſi regis Aragoniæ.

Object. 1. Contractus cenſualis perſonalis videtur eſſe mutuum virtuale.

Reſp. Neg. Nam ille cenſus eſt emptio, non penſionis, ſed juris ad penſionem, pro pretio ab emptore irrevocabiliter dato: unde nec in eo emitur pecunia, ſed jus ad pecuniam, nec pecunia data poteſt unquam repeti. At in mutuo datur pecunia præſens pro pecunia futura æquali tota ſimul ſolvenda, quæ poteſt à mutuante poſt certum tempus exigi.

Obj. 2. S. Pius V. in Bulla *Cum onus*, ſtatuit *cenſum conſtitui nullo modo poſſe, niſi in re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, de ſua natura frugifera.*

Reſp. In hoc non explicat jus naturale nec divinum, ſed ſolùm ſancit jus humanum, quod in Gallia & in multis aliis locis non viget.

Nota. Non licet penſiones debitas conjungere ſorti, & per illas eam augere & poſtea exigere majorem penſionem. Nam id prohibetur jure Cæſareo, & Gallico, & à Pio V. Porrò quando redimitur cenſus, non poteſt cogi emptor ad recipiendum pretium per partes, ſed totum ſimul reddi debet, niſi aliter juſtè conventum ſit: nam in eo onus & damnum ſentiret.

Quæſt. III. *An licitus eſt cenſus utrimque redimibilis?*

Reſp. Neg. Quia cenſus præſertim perſonalis utrimque redimibilis, ſeu factus cum conditione ut venditor teneatur illum redimere, ſicut poteſt cogere emptorem ad illum redimendum, videtur mutuum implicitum ac virtuale, ex quo aliquid ultra ſortem exigitur: in eo enim emptor dat pecuniam ea lege ut totam ad certum tempus recipiat cum lucro, quod eſt mutuare ad uſuram ſub emptionis larva. Et verò ſi talis contractus liceret, uſura ſaltem cum mercatoribus poſſet per illum excuſari, modò mi-

nus lucrum exigatur, quàm ſit penſio annua cenſus irredimibilis ad nutum emptoris. Quare Toletus, l. 5. cap. 47. docet in cenſu perſonali non poſſe venditorem cogi ad redimendum cenſum, *quia tunc videtur mutuum virtuale.*

Quæſt. IV. *Quid ſunt Emphyteuſis & Feudum, & ad quid obligant?*

Reſp. Emphyteuſis eſt contractus, quo res immobilis conceditur quoad dominium utile, ſub onere annuæ penſionis ſolvendæ proprietario retinenti dominium directum, idque, vel in perpetuum, vel ad unius aut plurium vitam, vel ad certum tempus, quod decennio non ſit minus. Differt à locatione, quòd emphyteuſis conſtitui ſolùm poſſit in re immobili, & ad tempus non minus decennio, & quòd per eam transferatur dominium utile.

Emphyteuta tenetur, 1. Certam penſionem, vel in pecunia, vel in fructibus domino directo ſolvere ſtatis temporibus: alioqui amittit rem emphyteuticam cum omnibus impenſis in ejus meliorationem factis, ſi non ſolverit per biennium pro eccleſiaſtica, per triennium pro ſæculari. 2. Rem conceſſam fructuoſiorem facere, aut ſaltem non deteriorem; nam ad hunc finem præcipue conceditur.

Reſp. 2. Feudum pro contractu eſt conceſſio rei immobilis, vel æquipollentis, quoad dominium utile, ſub onere fidelitatis, & obſequii perſonalis domino directo præſtandi. Differt ab emphyteuſi præſertim quòd in puro feudo non debeatur penſio, ſed ſolùm obſequium perſonale, ad quod datur.

Feudatarius tenetur, 1. Præſtare juramentum fidelitatis. 2. Suo tempore requiſitus obſequia debita præſtare. 3. Non debet diſponere de feudo ſine conſenſu infeudatoris. Amittit autem feudum neglectu obſequiorum, & ob crimen feloniæ, id eſt, belli contra dominum directum geſti.

CAPUT VIII.

De Contractu ſocietatis.

Quæſt. I. *Quid eſt contractus ſocietatis?*

Reſp. 1. Eſt duorum vel plurium conventio contribuendi aliquid ad communem quæſtum vel uſum. Sunt qui addunt, & ſuſtinendi commune damnum. Eſſe licitum conſtat, 1. Ex jure civili, §. & Codic. *Pro ſocio*, & jure canonico, cap. 7. *de donat. inter vir. &c.* Ubi mandatur dotem uxoris ad lucrum dari mercatori, nimirum in ſocietatem. 2. Quia licet convenire ad lucrum ex pecunia & induſtria captandum, ſervata æqualitate: quamvis enim pecunia de ſe ſterilis ſit, non eſt tamen ſterilis ut ſubeſt induſtriæ tanquam inſtrumentum negotiationis quæſtuoſæ. Et hæc ſocietas valde differt à mutuo: nam in ea qui confert pecuniam, retinet illius dominium, & ſubit ejus periculum ac damnum, quod non fit in mutuo. Unde ultra ſortem, poteſt accipere aliquid tanquam fructum ſuæ pecuniæ negotiationi, & periculo expoſitæ, vel animalium de ſe fructuoſorum.

Quæſt.

Quæst. II. *Quænam ad justitiam societatis requiruntur?*

Resp. Ex communi sententia, sequentia. 1. Ut negotiatio sit licita, alioqui societas esset mala, & nulla, l. 57. §. *Pro socio.* 2. Ut singuli socii aliquid aptum ad lucrum faciendum conferant in commune, sive pecuniam, sive operam ac industriam, sive animalia, vel instrumenta, ut navem, equos, &c. Qui enim in ea nihil confert utile, non habet jus ex ea emolumentum percipiendi. 3. Ut lucrum dividatur inter socios pro rata portione eorum, quæ quisque contulit, l. 26. §. *Pro socio*, alioqui non servaretur æqualitas. 4. Ut impensæ, damnum, ac periculum sint communia, l. 67. §. *Pro socio*, ibi: *Cùm societas contrahitur, tam lucri quàm damni communio initur.* Et verò societas est quædam fraternitas, ex l. *Verum.* §. *Pro socio.* Jus autem fraternitatis exigit, ut lucra & damna sint communia. Præterea æquitas postulat, ut qui sentit commodum, sentiat & onus, juxta regul. jur. 5. ut si res vel pecunia collata pereat citra culpam latam & levem socii, pereat ei qui contulit, quia hic retinet illius dominium: res autem domino suo perit. Quòd si pereat ex culpa lata & levi socii, hic tenetur eam restituere domino, l. 72. §. *Pro socio.* Nam qui rem alterius accipit, tenetur ex culpa lata & levi, quando contractus cedit in utilitatem utriusque. Tamen juxta Doujat. in Gallia socii non tenentur, nisi de culpa lata & dolo. 6. Ut ad certum tempus ineatur societas, ante quod repetere non liceat, quod in eam collatum est: nam hoc exigit finis societatis.

Ex his patet finita societate sortem reddi debere domino, & lucrum quod ea dempta superest, dividi inter socios pro rata contributionis ad societatem. Nam alter remanet dominus pecuniæ collatæ, nisi tamen pecunia communicata fuerit socio, aut aliter justè conventum sit. Ita declaravit Sixtus V. constitut. *Detestabilis.*

Quæst. III. *An licitus est contractus societatis triplex?*

Nota. 1. Contractus triplex est ille, quo pecuniam in societatem conferens paciscitur cum altero socio, ut quidquid contigerit, sibi sua sors integra reddatur cum certo lucro, sed minore eo quod probabiliter sperare potuisset. Dicitur triplex, quia in eo tres contractus sive formaliter, sive virtualiter contineri dicuntur. Primus & principalis est contractus societatis, quo confers pecuniam in societatem. Secundus est contractus assecurationis sortis, pro qua cedis socio magnam partem lucri sperati, v. gr. si sit spes ex centum aureis lucrandi triginta, quorum media pars ad te pertineret, ex iis cedis quinque pro assecuratione sortis, retentis tibi decem. Tertius est venditio lucri majoris sperati incerti pro certo sed minori: v. gr. hanc spem decem aureorum vendis pro quinque certò solvendis. Unde conferens in societatem centum aureos, per alios contractus hanc summam servas indemnem, & certum ex ea lucrum facis, scilicet quinque aureorum.

Nota

Nota 2. Consentiunt omnes non licere hos contractus celebrare cum eo, qui non putetur ex ea negotiaturus, v. gr. cum paupere qui indiget illa pecunia ad suam sustentationem, vel ad solvenda debita. Quia tunc non esset nisi ficta societas, quæ usuram velaret, nec verus esset titulus aliquid supra sortem exigendi.

Resp. Contractus triplex videtur jure naturali illicitus. Ita S. Antonin. S. Bernardin. Panormit. Azor, Rebell. &c.

Prob. Quia 1. in illis aliquid exigitur ultra sortem absque titulo, quod est injustum. Nam si quis est titulus, maximè societas: sed hæc destruitur per assecurationem sortis; societas enim essentialiter exigit, ut damnum ac periculum sicut lucrum sit inter socios commune: nam *cùm societas contrahitur, tam lucri quàm damni communio initur.* l. 67. §. *Pro socio.* 2. Totum jus lucrandi in societate per solam pecuniam sine opera & labore fundatur in periculo, cui quis pecuniam suam committit in negotiatione. Nam pecunia otiosi domini non potest ei esse instrumentum quæstosum, nisi quatenus ejus periculo negotiationi subjicitur, ex S. Thom. 2.2. quæst. 78. artic. 2. ad 5. ibi: *Ille qui committit pecuniam suam, vel mercatori, vel artifici per modum societatis cujusdam, non transfert dominium pecuniæ suæ in illum; sed remanet ejus: ita quòd cum periculo ipsius mercator de ea negotiatur, vel artifex operatur. Et ideo sic licitè potest partem lucri inde provenientis expetere tamquam de re sua.* Enimverò pecunia de se sterilis est, nec alia ratione fructuosa, nisi vel per industriam utentis, vel per hoc quòd periculo exponatur in negotiatione. Sed posita assecuratione solùm conceditur usus pecuniæ ut pecuniæ nulli periculo expositæ, ideóque prorsus sterilis, & quæ nullum domino fructum parere potest. 3. Violatur æqualitas in societate servanda, si qui nihil confert nisi quod est de se sterile, participet de lucro, & nihil de damno, nec periculo, sitque certus de sorte & lucro; alter verò non sit certus de ullo lucro, & subeat omne periculum operæ propriæ ac pecuniæ alienæ. Hinc, l. 51. §. *Pro socio* dicitur: *Sicuti lucrum, ita damnum quoque commune esse oportet, quod non culpa socii contingit.* 4. Sixtus V. tres contractus in Bulla *Detestabilis* damnavit ut per se illicitos, his verbis: *Irrepsit enim versutè & callidè antiquus humani generis hostis per varios dolos & fallacias & incautos homines .... ut seipsos in usurarum voraginem Deo hominibusque odiosam, sacris canonibus damnatam, & christianæ charitati contrariam, fœdè immergant; & dum vanas & terrenas divitias quærunt, veras ac cœlestes amittant, sicuti nuper cum magno dolore audivimus hoc malum quasdam provincias pervasisse .... Proinde nos.... ut gregem dominicum .... ab offensione, & vitæ æternæ discrimine tutum in viam salutis dirigere nitamur, hujusmodi morbi contagionem, antequàm in communem fidelium perniciem latiùs serpat .... tollere cupientes .... Damnamus & reprobamus omnes, & quoscumque contractus, conventiones & pactiones posthac ineundos seu ineundas, per quos seu quas cavebitur personis pecunias, animalia, aut quaslibet alias res societatis nomine tradentibus*

bus, ut etiamſi fortuito caſu quamlibet jacturam, damnum, aut amiſſionem ſequi contingat, ſors ipſa ſeu capitale ſemper ſalvum ſit, & integrum à ſocio recipiente reſtituatur, ſive ut de certa quantitate, vel ſummæ in ſingulos annos aut menſes, durante ſocietate reſpondeatur. Statuimusque ejusmodi contractus, conventiones, & pactiones uſurarios ac illicitos poſthac cenſeri debere . . . . . ac ne de cætero ſocietates ineantur ſub hujusmodi pactis & conditionibus, quæ uſurariam pravitatem ſapiunt, diſtrictè interdicimus & prohibemus. Porrò ideo dicit hos contractus uſurarios ac illicitos *poſthac* cenſeri debere, non quòd antea tales non fuerint in ſe, ſed quia ante ejus conſtitutionem ignorantia invincibilis quæ poterat eſſe in multis, illos excuſabat ab uſura formali, ſeu imputabili.

Nec obſtat, cap. 7. *de donat.* Quia Innocentius III. ibi ſolùm permittit uxoris dotem dari mercatori, ut de parte honeſti lucri vir onera matrimonii poſſit ſuſtinere, nulla facta mentione aſſecurationis. Nec refert quòd aliàs exponeretur dos periculo; quia dos erat ſecurior apud mercatorem, quàm apud ejus maritum dilapidatorem nec cautionem dare valentem.

Obj. 1. Licèt ſit de natura ſocietatis puræ, ut commune ſit periculum ac damnum inter ſocios, perinde ac lucrum; poteſt tamen vi alterius pacti redimi hoc periculum per compenſationem, Nec magis per aſſecurationem deſtruitur ſocietas, quàm contractus depoſiti, & commodati, vel locati: nam etſi periculum rei depoſitæ, commodatæ, locatæ ſuapte natura pertineat ad rei dominum; paciſci tamen ſub juſta mercede licet, ut alter totum periculum ſubeat. 2. L. 29. §. *Pro ſocio* dicitur: *Ita coiri ſocietatem poſſe, ut nullius partem damni alter ſentiat, lucrum verò commune ſit, Caſſius putat, &c.* 3. Securitas & lucrum certum non præſtantur ex vi contractus ſocietatis, ſed ob remiſſionem majoris lucri ſperati, & vi alterius contractus. 4. Ad æqualitatem contractus ſatis eſt, quòd commoda æquivaleant incommodis: periculum autem ſortis, quod ſubit ſocius, ſatis compenſatur per majus lucrum ſperatum, & ſic non eſt ſocietas leonina, qua totum periculum rejicitur in ſocium, nec id onus aliunde compenſatur. 5. Tres contractus ſeorſim & cum diverſis perſonis liciti ſunt, ergo & ſimul cum ſocio: nam quæ facta cum diverſis & ſeorſim juſta ſunt, etiam ſimul cum eodem facta juſta ſunt; juſtitia enim conſiſtit in æqualitate rei ad rem, non verò in habitudine ad diverſas perſonas & tempora. 6. In triplici contractu non intervenit mutuum, quia non transfertur dominium pecuniæ in ſocium. Nam hic non poteſt de pecunia ſibi in ſocietatem data diſponere pro libito, etiamſi eam aſſecuraverit, ſed hanc tenetur vi contractus ſocietatis in negotiationem ad lucrum impendere; aliàs faceret injuriam conferenti, qui ideò poſſet contractum reſcindere, cùm hæc pecunia ſolùm data ſit ad negotiationem. Quare ſi pecunia illa ſurrepta fuiſſet, hanc poſſet collator vindicare actione in rem.

Reſp. Ad 1. periculi & damni ac lucri com-

communicationem esse essentialem societati, ideóque ab ea inseparabilem per aliud pactum, sicut obligatio servandi rem depositam est essentialis deposito. Unde, l. *Verum* §. *Pro socio*, societas dicitur *jus quodam modo fraternitatis in se habere*; quod jus exigit lucri & damni communionem. Aliud est de deposito & aliis, in quibus assecuratio est præter, sed non contra naturam illorum: nam natura depositi est ut res deposita servetur, natura commodati ut usus rei gratis concedatur, &c. At natura societatis est ut sit communio contributionis, & lucri ac damni, ex l. 52. & l. 67. citat. *Ad* 2. Legem intelligendam esse ratione socii dumtaxat, qui operas ponit, ita ut si ejus opera ac industria tanti valeat, quanti pecunia ab alio socio collata, non debeat ille pecuniæ alterius sibi communicatæ periculum ac damnum subire: nam aliàs plus de damno quàm de lucro participaret, & sic inter illos non esset æqualitas: subiret enim damnum propriæ industriæ, & partis pecuniæ communicatæ. *Ad* 3. & 4. Lucrum majus speratum fundari in societate, quæ destruitur per assecurationem sortis, ideóque tunc nihil posse ob remissionem lucri majoris sperati exigi. *Ad* 5. Disparitas est, quia alia pacta cum alio facta non impediunt quominùs stet vera societas cum mercatore, qui in eo statu constituitur quem postulat societas: per accidens enim respectu illius est quòd alii pecuniam collatam assecurent. At pacta illa cum socio inita evertunt societatem & æqualitatem, cùm hic totum periculum ac damnum subire debeat, ille verò solùm lucrum certum ultra sortem recipiat. *Ad* 6. pactum illud est injustum: nam eo ipso quòd mercator tenetur sortem in omni eventu restituere, ea potest uti sive in negotiatione, sive extra pro libito. Quid enim ad dantem attinet quos in usus alios impendat, modò sors ipsi cum lucro certo restituatur? Unde obligatio imposita socio pecuniam datam non impendendi nisi in negotiationem, est majus onus additum, quod ad nihil aliud sibi quàm pro pallio usurario prodest.

CAPUT IX.

De Cambio.

Quæst. I. QUid & quotuplex est? — *Responsio.* Cambium est permutatio pecuniæ pro pecunia cum lucro. Hinc differt, 1. A quavis alia permutatione, qua non pecunia, sed aliæ res permutantur. 2. A mutuo, quod non est permutatio, quodque perficitur sola rei mutuatæ traditione, & essentialiter exigit, ut res alia similis non reddatur nisi post lapsum temporis. At cambium non perficitur nisi pecunia sit ex utraque parte data & accepta, saltem æquivalenter: permutatio enim omnis utrimque donationem requirit.

Cambium duplex distinguitur, scilicet reale, & siccum. Reale seu verum

verum est vera pecuniarum permutatio, æqualitate inter datum & acceptum servata. Siccum est cambium fictum, & verum mutuum specioso nomine cambii velatum, ut cùm habetur sola ratio temporis ad lucrum exigendum, aut quando fingitur solutio alibi facienda, & fit in eodem loco cum lucro. Dicitur siccum, quia caret humore, seu justo titulo ad lucrum pariendum. Unde à Pio V. Bulla. *In eam*, omne cambium siccum declaratur usurarium. Hinc patet lucrum ex eo perceptum, esse injustum & restituendum.

Cambium reale dividitur in manuale, & locale. Manuale seu minutum, est permutatio monetæ diversæ speciei & rationis, ut aureæ cum argentea, minoris cùm majore, patriæ cum externa, &c. & vicissim. Locale seu per litteras est permutatio pecuniæ præsentis cum absente, ut si des hìc Titio pecuniam, & Titius tradat tibi litteras cambii, quarum ope eamdem summam recipias Romæ.

Quæst. II. *An in cambio reali licitum est lucrum?*

Resp. Affirm. Modò sit moderatum, & secundùm leges aut consuetudinem locorum, vel communem peritorum æstimationem. Nam tale lucrum in cambio manuali percipitur non solùm ratione lucri cessantis, aut damni emergentis ex cambio, sed etiam ratione laboris & operæ in conquirendis, coacervandis, custodiendis variis speciebus monetarum, & in numeranda pecunia, &c. In cambio verò locali ratione trajectionis realis vel virtualis pecuniæ de loco in locum, cui trajectioni faciendæ campsor operam suam locat, suscepto in se omni labore & periculo: quæ quidem opera, labor & periculum in gratiam alterius suscepta, sunt pretio æstimabilia.

Nec obstat quòd interdum campsor id faciat sine labore & incommodo, imò cum suo commodo. Nam hoc est per accidens, & provenit ex ejus cura, industria, & officio, pro quo sustinendo multæ aliunde impensæ & operæ præstandæ sunt; cùm reipsa suscipiat obligationem ex se laboriosam, & periculosam.

Quæst. III. *An licitum est cambium ad terminum solutionis, seu, ut ajunt, ad nundinas? Sic fit, campsor vel mercator dat hic pecuniam ea lege, ut illam cum lucro recipiat Francofurti, vel alibi ad proximas nundinas: ita ut plus vel minùs exigatur pro cambio, quàm magis vel minus remotæ sunt nundinæ?*

Resp. Secluso alio titulo justo excusante ab usura, cambium hoc est usurarium. Nam est verum mutuum, ratione cujus lucrum exigitur: nihil enim aliud est quàm contractus, quo traditur pecunia ut reddatur cum lucro intra terminum, seu in quo exigitur aliquid ob dilatam solutionem.

CAPUT X.

De Transactione, Assecuratione, Fidejussione, Pignore, & Hypotheca.

Quæst. I. *Quid est Transactio?*

Responsio. Est pactio utrimque onerosa de re dubia, & lite incerta sive mota sive movenda. Hinc ad ejus justitiam tria requiruntur. 1. Ut res super qua transigitur, sit dubia saltem probabili existimatione utriusque partis: alioqui fieret injuria parti clarè habenti jus, quæ non componere transigendo, sed vexationem injustam redimere censeretur. 2. Ut conventio sit cum aliquo onere utriusque partis: alioqui donatio esset, non transactio. 3. Ut per eam lis componatur vel dirimatur: nam ad hoc instituta est.

Quæst. II. *Quid est assecuratio?*

Resp. Est contractus, quo quis rei alienæ periculum in se suscipit, obligando se vel gratis, vel certo pretio ad solvendum ejus pretium, si perierit. Quando hæc obligatio pretio suscipitur, est contractus similis venditioni: nam venditur obligatio præstandi domino rem indemnem, quæ est pretio æstimabilis.

Ex communi sententia, ad ejus justitiam requiritur, 1. Ut periculum subsit saltem probabiliter, vel ab utroque judicetur subesse, ita ut rei eventus sit utrique incertus. Si enim ante contractum constaret assecuranti res, vel merces alterius esse extra omnem aleam positas, v. gr. jam pervenisse ad portum, peccaret & teneretur restituere pretium acceptum. Nam nullus est titulus accipiendi pretii, cùm assecuratio non sit in hoc casu digna pretio. Præterea assecurans sua deceptione dedisset causam contractui. Idem dic de eo qui sciens rem suam periisse, pacisceretur cum altero de illius assecuratione: quia impossibilis est rei, quæ periit, assecuratio; hæc enim potest esse dumtaxat de re, cujus periculum caveri potest: ergo tunc nullus est contractus, cùm deficiat ejus materia. Deinde tunc dolus daret causam contractui. 2. Requiritur ut pretium sit proportionatum periculo, spectata æstimabilitate rei, quæ assecuratur, alioqui non servaretur æqualitas.

Quæst. III. *Quid est Fidejussio?*

Resp. Est contractus, quo quis alienam obligationem suscipit implendam, si debitor principalis eam non impleverit. Circa quod observa.

1. Si obligatio debitoris principalis sit invalida, aut extinguatur, cessat etiam obligatio fidejussoria defectu materiæ: quia hæc semper supponit obligationem principalem, estque illius accessoria.

2. *Fidejussores ita obligare non possunt, ut plus debeant, quàm debet is pro quo obligantur: nam eorum obligatio accessio est principalis obligationis: nec plus in accessione debet esse, quàm in principali re*, instit. de fidejussor.

3. Fidejussor non potest conveniri ad solvendum, nisi priùs à principali debitore repetitum fuerit debitum, & constiterit eum non esse solvendo. Hæc enim est veluti conditio hujus contractus, nisi aliter conventum sit.

4. Fide-

4. Fidejussoris obligatio transit ad hæredes.

5. Peccat graviter qui certus de sua impotentia ad solvendum pro alio, ejus fidejussorem constituit, putans fieri posse ut debitor non sit solvendo. Nam creditorem injustè decipit, falsam rei securitatem offerendo, & dat ei occasionem periculi ac damni.

6. Principalis debitor tenetur non solùm rependere quæ fidejussor pro eo solvit, sed etiam resarcire omnia damna orta ex eo, quòd ipse tempore debito non solverit: nam vi contractus tenetur fidejussorem indemnem servare, ea quippe lege is fidejubet.

Sed an licet pro fidejussione exigere pretium à debitore?

Resp. Multi affirmant licere de eo pacisci, pro ratione quantitatis debiti & periculi. Quia obligatio civilis solvendi debitum alterius est onus justitiæ pretio æstimabile, nec fidejussor tenetur eam gratis suscipere. Neque id exigitur pro solutione pecuniæ alterius loco datæ vel dandæ, nam hoc esset usurarium; sed pro subeunda obligatione solvendi debitum alterius. Neque est mutuum virtuale: nam fidejussio non consistit in traditione rei sicut mutuum, sed præcisè in susceptione obligationis alienæ. Si tamen fidejussor sciat nullum subesse periculum, nec molestiam, alii, quibus assentior, docent eum nihil posse exigere: quia tunc obligatio quam suscipit, nullum affert onus pretio compensabile?

Quæst. VI. *Quid est Pignus, & Hypotheca?*

Resp. Pignus est contractus, quo debitor rem aliquam mobilem tradit creditori ad securitatem debiti, pro quo sic obligata est, ut possit ex ea solutio peti, si debitor non solverit.

Hypotheca verò est contractus, quo res immobilis obligatur creditori ad securitatem debiti, ita ut jus habeat ex ea solutionem petendi. Differunt inter se, 1. Quòd in pignore res tradatur creditori, in hypotheca verò res sola conventione obligetur sine traditione. Interdum tamen mobilia bona sine traditione hypothecantur. 2. Quòd pignus sit rei mobilis, hypotheca verò rei immobilis. Hæc tamen nomina passim in jure idem sonant, & sumuntur etiam pro ipsa re alteri obligata ad securitatem debiti, & pro jure petendi solutionem ex re sic obligata.

Hypotheca alia est conventionalis seu expressa, quæ mutuo consensu expresso constituitur: Alia tacita seu legalis, quam lex vel consuetudo, attribuit, etiamsi de hac nulla facta sit in contractu mentio. Sic bona tutoris & curatoris sunt hypothecata pupillo & minori pro administratione bonorum, bona mariti pro dote uxoris, &c. Item alia est universalis, per quam omnia bona tum præsentia tum futura obligantur: alia particularis, id est, unius vel plurium rerum in specie, & hæc semper afficit rem ad quemcumque perveniat, donec debitum solvatur.

Quæst. V. *Quænam sunt obligationes dantis, & accipientis pignus & hypothecam?*

Resp. 1. Ex parte dantis seu debitoris hæ sunt. 1. Non licet eandem rem dare pluribus in pignus seu hypothecam,

cam, nisi sit sufficiens pro omnibus debitis. Nam ideò res subjicitur hypothecæ, ut creditor ex ea solutionem capiat, si debitor non solvat. Sed plures creditores non possunt solutionem accipere ex re insufficiente pro pluribus debitis. Excipe nisi posteriores creditores moneantur de priori hypotheca; nam tunc his non fiet injuria, cùm scienti & volenti non fiat. 2. Debitor tenetur creditori impensas factas in pignoris conservationem & ne deterius fiat, restituere, l. 25. §. *de pignorat. act.* nec potest pignus repetere donec debitum integrè solverit, l. 6. Cod. *de distract. pign.* 3. Ei non licet vendere rem hypothecatam, nisi emptore monito de hypotheca, quia illum deciperet. Nam emptor putaret rem ab omni onere liberam, cùm tamen tenetur ex ea debita solvere, res enim transit ad emptorem cum suo onere reali; nec emptor plus juris acquirere potest, quàm haberet venditor: hic autem non habebat ejus dominium liberum à debitis, cùm res sit ad debita obligata.

Resp. 2. Ex communi sententia, creditor tenetur. 1. Diligenter servare pignus, & curare ne pereat, aut deterius fiat: alioqui tenebitur de damno secuto ex culpa lata & levi, l. 13. §. *de pignor. act.* non tamen levissima, quia contractus cedit in utriusque partis utilitatem. Potest autem pignus acceptum, vel hypothecam alteri obligari, sed non pro majore summa, l. 1. Cod. *Si pignus*, &c. 2. Non potest uti re oppignorata sine consensu debitoris: alioquin furti actione tenetur, l. 56. §. *de furtis*, nisi utatur in gratiam debitoris, ne scilicet alioqui deterior fieret. Quia est res aliena ad securitatem tantùm, non ad usum concessa. Sed injustum est uti re aliena sine consensu domini. Quòd si debitor concedat illius usum, valor talis usus debet in sortem computari: alioqui committeretur usura; nam ob concessam dilationem solutionis, acciperetur aliquid ultra sortem, cùm usus pignoris sit quid pretio æstimabile, & veluti ejus fructus ad dominum pertinens. 3. Tenetur fructus ex pignore vel hypotheca perceptos & consumptos in sortem computare, deductis sumptibus suis ac laboribus, & extantes restituere vel deducere: quia res illa est debitoris, ad quem proinde pertinent fructus ex ea nati, res enim domino suo fructificat. 4. Non potest vendere pignus, nisi debitore tempore debito non solvente, & eo priùs monito. Quòd si pluris vendat, quàm sit debitum, tenetur excessum restituere debitori, cùm nullo justo titulo possit eum retinere. 5. Non potest pacisci cum debitore, ut si non solvat statuto tempore, pignus sit creditoris; sed hic semper tenetur pignus totum restituere, cùm ei postea debitum solutum fuerit: nam talis conventio utroque jure prohibetur, l. ult. Cod. *de pact. pignor.* & cap. 7. *de pignor.* 6. Tenetur soluto integrè debito statim restituere pignus, nam tunc cessat titulus & jus illud retinendi, l. 6 §. *Quibus modis pignus*, &c.

CAPUT

CAPUT XI.

De Ludo & Sponsionibus.

Quæst. I. *Quid est ludus, & quænam requiruntur ut sit licitus?*

Resp. 1. Ludus generatim est jucundum aliquod dictum vel factum ad animi relaxationem ordinatum. Ejus finis proximus est, ut animus oblectatione relaxetur, fiatque aptior ad applicationem ac intentionem necessariam, eo modo quo vires corporis per somnum reficiuntur: quies enim animæ est delectatio, inquit S. Thom. 2. 2. quæst. 168. art. 2. Hinc ludus tam potest esse honestus quàm dormitio, si cum debitis circumstantiis ob finem honestum exerceatur, pertinetque ad virtutem quam Aristoteles & S. Thomas Eutrapeliam vocant, quæ est species temperantiæ, per quam homo dirigitur ac inclinatur ad modum in ludo tenendum.

Ut autem ludus sit licitus, hæc ex communi sententia requiruntur. 1. Ut ludi genus nullo jure sit prohibitum. 2. Ut non sit occasio peccandi, nec scandalum aut damnum ullum cuiquam pariat. 3. Ut modus debitus, decorum, & omnes circumstantiæ debitæ serventur, ita ut congruat personæ, tempori, & loco, &c. nam bonum ex integra causa, malum ex quovis defectu. Hinc Conc. Senonense prohibet clericis ne in publico ludant pila, aut aliis ludis, maximè cum laicis, ob indecentiam. 4. Ut nec sæpiùs nec diutiùs ludatur quàm exigit necessitas reficiendi vires animi, & eum expeditiorem reddendi ad debita officia. Necessitas enim est mensura ludi sicut cibi & potus. *Parum* autem *de delectatione sufficit ad vitam quasi pro condimento, sicut parum de sale sufficit in cibo*, ait Aristoteles à S. Thoma, quæst. cit. art. 4. relatus. His adde, ut ludus necessarius referatur ad finem honestum; nam homo semper propter finem honestum agere tenetur.

Resp. 2. Ludus pro contractu sumptus, est contractus, quo ludentes inter se paciscuntur ut victori cedat id quod exposuerunt. Jure naturæ licitus est, servatis debitis conditionibus: sicut enim licet rem suam alteri absolutè donare, ita & dare sub conditione licita, puta si victor ludendo extiterit.

Conditiones autem requisitæ in contractu ludi sunt, 1. Ut omnes conditiones ad ludum honestum necessariæ, modò dictæ serventur: nam hic contractus continet ac supponit ludum, cui est accessorius. 2. Ut summa, quæ ludo exponitur, sit modica secundùm cujusque facultatem ac conditionem, & non major quàm opus sit ad excitandum cum oblectatione animum, & impediendum ne ludus langueat. 3. Ut ludentes habeant dominium ac liberam dispositionem eorum quæ exponunt, & aliunde habeant unde familiam alant, debita solvant, eleemosynas erogent, & cæteris officiis planè satisfaciant: 4. Ut non ludatur principaliter ob lucrum:

lucrum: nam finis proximus ludi eſt animi levamen, & oblectatio, ut animus ſit vegetior & aptior ad exercitia debita propter Deum rectè obeunda. Deinde lucrum non poteſt eſſe finis honeſtus. 5. Ut abſit omnis fraus & injuria. 6. Ut ſit æqualitas moralis quoad omnes in ſpe lucrandi & periculo perdendi. Nam hæc requiritur ad juſtitiam hujus contractus; qui eſt utrimque oneroſus: in eo quippe emitur ſpes lucrandi periculo perdendi.

Quæſt. II. *Quinam ludi ſunt prohibiti?*

Reſp. Jure divino naturali prohibiti ſunt ludi ex ſe mali ac turpes, indecori, & ad luxuriam provocantes; vel qui ſunt occaſio proxima peccati, aut aliis ſcandalum. Jure autem humano tam civili, quàm canonico prohibitus eſt omnibus etiam laicis ludus ſaltem frequens aleæ, l. 1. &. 2. Codic. *de aleator*, &c. *Epiſcopus*, diſt. 35. ex canon. Apoſtolorum, ibi: *Epiſcopus aut Presbyter, aut Diaconus aleæ atque ebrietati deſerviens, aut deſinat, aut certè damnetur. Subdiaconus aut lector, aut cantor ſimilia faciens, aut deſinat, aut communione privetur. Similiter etiam laicus.* Ratio prohibitionis eſt periculum & occaſio multorum peccatorum, & malorum, ut iræ, rixarum, litium, blasphemiæ, perjurii, jacturæ temporis, neglectus officiorum debitorum, everſionis fortunarum, &c. Ludus autem aleæ eſt ille, cujus ſucceſſus unicè vel magis ex fortuna ſeu caſu quam ex induſtria pendet, ut ludus taxillorum & chartarum. Nomine autem fortunæ ac caſus intelligi debet diſpoſitio providentiæ divinæ præter certam aliquam ſpem & opinionem humanam à ſola DEI voluntate pendens.

Hinc, ut patet ex pœna gravi appoſita, peccat mortaliter qui aleæ deſervit, hoc eſt, qui tali ludo crebro & per longum tempus lucri cauſa ludit. *Ludus aleæ eſt peccatum mortale ſecundùm Raymundum, quod credo verum quando ex cupiditate quis ludit, ſcilicet principaliter motus, non ob recreationem, ſed ad acquirendum quid notabile per ludum; nam ludere quid modicum, ut pueri faciunt, vel ob recreationem & moderatè, non videtur mortale*, ait S. Antonin. 2. part. tit. 1. cap. 22. §. 8.

Imò ſecluſo jure poſitivo ſæpè eſt mortalis aleæ ludus ratione multarum circumſtantiarum, ut docet Toletus, poſt S. Chryſoſt. qui homil. 15. ad popul. ait: *Aleas tractare non videtur multis peccatum eſſe manifeſtum, ſed infinita vitæ mala ſolet inferre.... Circa aleas ſtudium, blaſphemias, jacturas, iras, convicia, infinitaque alia hic graviora ſæpe produxit.*

Hinc etiam graviter peccant, qui aleatoribus domum ſuam ad ludendum commodant: quia occaſionem & commoditatem graviter peccandi aliis præbent; idque jure Cæſareo & Francico prohibetur. His ergo deneganda eſt abſolutio, niſi reſipuerint, ut monet S. Carolus.

Quæſt. III. *Quandonam committitur peccatum mortale in ludo?*

Reſp. Ex communi ſententia, his caſibus. 1. Si ludus ſit per ſe graviter illicitus ac turpis, vel ſolo jure poſitivo graviter vetitus. 2. Si ludenti

vel

vel aliis sit occasio proxima peccati mortalis, ut blasphemiæ, perjurii, fraudum, rixæ, libidinis, &c. 3. Si idcirco negligantur officia sui status, vel muneris; aut omittantur opera graviter præcepta. 4. Si immodica summa ludo exponatur, ita ut reliqua bona non sufficiant ad sustentandam familiam, alendos filios, ad dotandas filias decenter secundùm suum statum, ad solvenda debita, ad dandas eleemosynas, &c. 5. Si injuria vel damnum grave alteri inferatur fraudibus, violentiis, attractionibus ad ludum, &c. 6. Affectu ad ludum graviter immoderato. *Nam potest esse peccatum mortale propter vehementiam affectus ad ludum, cujus delectationem præponit aliquis dilectioni Dei, ita quod contra præceptum Dei vel Ecclesiæ, talibus ludis uti non refugiat*, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 168. art. 9. Denique si quis ludat cum eo qui non potest alienare: nam vult sine titulo justo alienum obtinere, quod est injustum, & cooperatur injustitiæ alterius.

Quæst. IV. *Quibus casibus lusor ante omnem sententiam tenetur ad restitutionem?*

Resp. Ex communi sententia, victor restituere tenetur. 1. Si victus non habeat rei dominium, & liberam dispositionem. 2. Si victor vi, minis, dolo, conviciis, vel simulatione imperitiæ induxit alterum ad ludendum. Nam fecit ei injuriam, eique occasionem damni injustè dedit. Si tamen coactus lucretur, non tenetur restituere lucrum: quia ludus ex parte ipsius est justus, & omnem inæqualitatem circa spem lucri sustulit injuria coactionis, & victus sponte in hoc periculum se conjecit. 3. Si fraude aliqua contra ludi leges usus sit, v. gr. si chartas signo aliquo notaverit, aut per nutus circumstantium, vel ex industria agnoscat, vel artificiosè ita componat, ut meliores sibi obveniant, &c. Et tunc tenetur restituere tum id quod lucratus est, cùm illud acquisierit per injuriam: tum etiam id quod alter justè lucratus fuisset: nam hæc spes lucri erat pretio æstimabilis, & ei per injuriam sublata fuit. Ludi autem leges sunt quæ vel communi ludentium consensu constitutæ sunt, vel loci consuetudine receptæ. Quædam tamen fraudes seu potiùs astutiæ, quæ ex communi consuetudine adhibentur, & noscunt adhiberi, non censentur contra ludi leges, nec injustè, ut si quis sciens se meliores chartas habere, timorem simulet, quo alter ad augendam sponsionem impellatur. 4. Si victor ante ludum habuerit animum non solvendi, vel si non possit alienare rem ludo expositam aut quidquam amittere, vel si arte ludendi sit notabiliter alteri superior, ita ut moraliter certus sit de victoria. Quia tunc error dedit causam contractui: alter enim non voluit ludere, nisi quia contrarium putavit. Præterea hæc sunt contra justitiam ludi exigentem, ut inter ludentes sit æqualitas moralis in spe lucrandi, & in periculo perdendi: nam hic contractus est utrimque onerosus, non donatio, nec ad remunerandum digniorem & peritiorem institutus; sed in eo emitur spes lucrandi periculo perdendi: ideoque requirit æqualita-

tem inter ſpem & periculum. Idque verum eſt, etiamſi exceſſus peritiæ ſit notus alteri; niſi prudenter ex circumſtantia cenſeatur donatio ſpontanea lucri ex parte minùs periti. Nam ſicut non ſufficit ad juſtitiam venditionis, ſi emptor vitium rei norit, & rei cupiditate ſolvat pretium juſto majus, quia aliter eam habere nequit, nec donare exceſſum cenſetur; ita in ludo, &c. niſi inæqualitas peritiæ aliunde compenſetur. Quamdiu tamen uterque ignoret exceſſum notabilem peritiæ alterius, lucrum eſt juſtum etiam in peritiore: quia uterque tunc ſe exponit periculo perdendi; & ſicut lucranti occurrit imperitior, ita poterat occurrere peritior, & ſic contractus fuit fortunæ, & ex utraque parte æqualis. Præterea ludentes hoc animo ludunt, ut lucrum retineri poſſit, dum neutri conſtat de notabili exceſſu. 5. Juxta varios, ſi victor luſerit ex animo repetendi ſolutum: quia non habebat jus lucrandi, & decepit alterum, qui non voluit ludere niſi ſuppoſita ſpe lucrandi. Qui tamen luſit animo ſolvendi, poteſt mutare animum peracto ludo, & ſolutum repetere in judicio.

Quæſt. V. *An qui ludo vetito, ſeu alea aliquid lucratus eſt, tenetur lucrum reſtituere, vel qui perdidit ſolvere?*

Nota. Agitur hìc de magna ſumma: nam qui modicum perdidit, tenetur ſolvere. Quia contractus ludi fuit juſtus, obligatque naturaliter; nec leges, quæ vigent, prohibent modicum quid ludo per ſe licito exponere, ac proinde lucrum modicum ſolutum retineri poteſt, nec conceditur jus illud repetendi.

Reſp. 1. Juxta communem ſententiam, ſecluſa lege ſpeciali loci irritante contractum ludi, magna pecuniæ ſumma jam acquiſita ludo vetito, ſeu alea, ſervata aliunde juſtitia, poteſt retineri in conſcientia, donec per ſententiam judicis exigatur reſtitutio. Quia contractus ludi jure naturæ habet vim transferendi dominii ex libero conſenſu ludentium; & jure poſitivo communi, vel ſaltem ex conſuetudine, non eſt ipſo facto irritus; nec ludentes redduntur inhabiles ad transferendum dominium, neque obligantur ad reſtitutionem niſi poſt ſententiam judicis. Ex eo autem quòd contractus ſit prohibitus, non ideò hoc ipſo eſt irritus, *quia multa fieri prohibentur, quæ ſi facta fuerint, obtinent roboris firmitatem*, cap. 16. *de regular.* ut patet in matrimonio poſt votum ſimplex caſtitatis contracto, in negotiatione clericis interdicta, &c.

Reſp. 2. Qui alea luſit, & notabilem pecuniæ ſummam perdidit, ſiſtendo in jure naturali, tenetur ſolvere. Quia contractus fuit validus, ac proinde ex illo victor comparavit jus ad id quod lucratus eſt. Præterea qui perdidit, debuit ludendo conſentire in ſolutionem ſi perderet: alioqui mala fide luſiſſet, ideóque lucrari non potuiſſet.

Sed controvertitur an jure civili communi ſeu Cæſareo, luſor teneatur in conſcientia ſolvere debita ludo contracta? Alii negant, quia, l. 1. Cod. *de aleator.* conceditur victo & ejus hæredibus jus repetendi in judicio quod

ſolvit. Ergo victus poteſt jure retinere id quod ſolutum repetere ſtatim poſſet: cui enim lex dat actionem repetendi, etiam dat exceptionem ut non ſolvat, juxta reg. jur. 71. in 6. *Qui ad agendum admittitur, eſt ad excipiendum multò magis admittendus.* Et l. 198. §. de *regul. jur.* Præterea leges Cæſareæ ſtatuunt, ut victus non cogatur ſolvere. Unde cùm retinere meam rem, & datam recipere æquivaleant, injuſtum non eſt commodiorem modum absque inutili circulo eligere. Hinc, lib. 3. §. *de compenſat.* dicitur: *Intereſt noſtra potiùs non ſolvere, quàm ſolutum repetere.*

Alii verò contendunt debitorem teneri ſolvere, niſi judicem requirat pro debiti ſui abſolutione Quia 1. qui luſit, validè luſit. Ergo contraxit obligationem ſtandi contractui valido, donec irritetur; & ſic victor habet jus ad ſolutionem donec eo privetur per judicem. 2. Sicut qui validè luſit & perdidit, non poteſt ante ſententiam judicis ſolutum repetere, aut occultè recipere, ita nec poteſt ante ſententiam non ſolvere. 3. Leges non concedunt jus repetendi ſolutum niſi in judicio, ergo jus non ſolvendi acquiritur ſolùm per ſententiam judicis, & cùm dicunt, victus non cogatur ſolvere, ſubintelligitur *à judice:* unde ſignificant ſolùm actionem victori non dari ad repetendum debitum. Porrò certum eſt victum teneri ſolvere, ſi juraverit ſe ſoluturum: quia juramentum de re licita præſtanda ſervari debet ex religione & reverentia erga Deum.

Dixi *jure communi.* Nam poteſt eſſe alia conſuetudo patriæ, vel lex ſpecialis annullans obligationem naturalem ſolvendi debita ludo contracta, prout eſt in Gallia ex edicto Ludovici XIII. quoad hoc recepto. Sed videtur in his rebus ſtandum eſſe conſuetudini receptæ, nec lege abrogatæ.

Quæſt. VI. *Quid eſt ſponſio, & quid ad ejus juſtitiam requiritur?*

Reſp. Sponſio eſt contractus, quo duo vel plures de veritate aut eventu rei alicujus contendentes, ſibi invicem aliquid ſpondent, ut id ſit ejus, qui veritatem fuerit aſſecutus.

Ut hic contractus ſit juſtus, neceſſe eſt, 1. Ut res de qua agitur, in eodem ſenſu ab utroque accipiatur: nam alioqui nullus eſſet contractus ſponſionis, ſiquidem ſpondentes non conſentirent in idem, ſi diverſimodè rem intelligerent. 2. Ut res de qua contenditur, ſit incerta utrique contrahenti. Alioqui jam non eſſet æqualitas in ſpe & periculo, quæ ad juſtitiam ſponſionis requiritur: nam ſponſio eſt contractus onoroſus, quo emitur ſpes lucrandi periculo perdendi.

Hinc ſi quis certus de rei veritate, vel eventu, aliquid ſponſione lucratus eſt, tenetur id reſtituere, etiamſi de ſua certitudine alterum monuiſſet, qui nihilominus vellet contendere. Quia hic non vult donare, aut ſe punire, ſed ſpondere, eo quòd putet rem eſſe ſemper incertam & falli ab alio: & ideò diligenter poſtea veritatem inquirit. Cùm autem in ſponſione ematur, & vendatur ſpes lucri periculo amittendi, veluti merx pretio; ſi nullum ſit periculum perdendi, nihil emitur, nec venditur; ac proinde invali-

validus est contractus, ſicuti invalida eſt emptio gemmæ falſæ pro vera, etiamſi emens monitus fuiſſet falſam eſſe, ſed credere noluiſſet. *Delugo.*

CAPUT XII.

De Ultimis voluntatibus.

Quæſt. I. QUid *eſt Teſtamentum?*

Reſp. Eſt legitima diſpoſitio de iis, quæ quis vult fieri poſt mortem cum inſtitutione hæredis, vel legatarii univerſalis. Quod addo, quia in Gallia ad teſtamentum non requiritur hæredis inſtitutio: imò ſi fieret, dicitur teſtamentum à judicibus declarandum eſſe irritum: quia lex conſuetudinaria permittit ſolùm inſtitutionem legatarii univerſalis, quando non inſtituitur hæres is, qui ab inteſtato foret.

Dividitur in ſolemne, in quo ſervantur omnes ſolemnitates à jure præſcriptæ, & in privilegiatum, quod valet etiamſi non omnes illæ ſolemnitates ſerventur: tale eſt teſtamentum militare. Solemne ſubdividitur in ſcriptum, ſeu clauſum, quod fit ſcripto coram teſtibus requiſitis; & in nuncupativum ſeu apertum, quod fit viva voce coram teſtibus requiſitis, licèt poſtea poſſit ſcripto mandari.

Circa ſolemnitates à jure in teſtamentis requiſitas conſuli debent leges ac locorum conſuetudines.

Jure autem Cæſareo ad teſtamentum ſcriptum hæc requiruntur. 1. Ut hæres claris & expreſſis verbis inſtituatur, illiusque nomen propria manu teſtatoris ſcribatur, vel ſi aliena, ipſe teſtator ſcribat, & ſubſcriptum ac involutum oſtendat teſtibus, dicatque in eo ſuam ultimam voluntatem contineri, 2. Ut adhibeantur ſeptem teſtes rogati, maſculi, puberes, idonei, hoc eſt, qui non excludantur à jure, quales ſunt hæres, filiusfamilias, furioſi, damnati ob crimen, &c. 3. Ut omnes & ſinguli teſtes nomen ſuum ſubſcribant propria manu, & annulo ſeu ſigillo obſignent. 4. Demum ut id totum in uno eodemque loco & tempore, unoque contextu peragatur, l. 21. Codic. *de teſtam.*

Ad nuncupativum requiritur ſolùm, ut teſtator ſuam ultimam voluntatem tam circa hæredis inſtitutionem, quàm circa legata coram ſeptem teſtibus, maſculis, liberis, puberibus, & ad id vocatis declaret diſtincta voce ut poſſit audiri.

Quæſt. II. *An teſtamentum deſtitutum ſolemnitate requiſita à jure civili, validum eſt in conſcientia?*

Reſp. Circa hoc multiplex eſt ſententia. Prima docet tale teſtamentum eſſe invalidum in utroque foro, ita ut hæres per illud inſtitutus, & legatarius teneatur ante ſententiam judicis reſtituere hæredibus ab inteſtato. Secunda aſſerit valere in conſcientia, ita ut hæredes ab inteſtato non poſſint licitè repetere hæreditatem vel legatum; & ſi adjudicetur ipſis à judice, teneri ad reſtitutionem,

nem, si ipsi constet de voluntate testatoris. Tertia inter has media docet illud nullam parere obligationem civilem, sed solùm naturalem, & quidem infirmam, quæ per judicem tolli possit, atque ita non esse omnino invalidum in foro conscientiæ; sed valere ad hoc ut hæreditas vel legatum possit retineri in conscientia, donec à judice adjudicetur hæredibus ab inteſtato: neque etiam omnino firmum, quia post sententiam judicis relicta per illud restitui debent hæredibus ab inteſtato. *Ita Sanchez, Layman, & alii,* qui sic putant conciliari posse leges in speciem contrarias. Unde leges, quæ dicunt testamentum destitutum solemnitate pro infecto habendum, nullum esse, scilicet, inquiunt, per sententiam judicis, qui ob defectum solemnitatis efficaciam ejus elidit.

Ego assentior iis, qui docent, hac in re consulendam esse locorum consuetudinem, & praxim judiciorum, atque servandum id quod æquus judex perspecta penitus veritate judicaret. Nam idem in utroque foro servandum est, ubi forum externum non nititur falsa præsumptione, nec damnat in pœnam, quæ judicis sententiam requirit. Quare si judex quamvis certò norit voluntatem testatoris, rescindat testamentum ob defectum solemnitatis, & hæreditatem ac legata prophana adjudicet hæredi ab inteſtato: ea ipsi debentur in conscientia ante sententiam. Quia sicut privati possunt apponere contractibus suis certas conditiones, quibus omissis nolunt valere contractum; ita principes, vel respubl. cui subditorum personæ ac bona subjiciuntur in ordine ad bonum commune, potuit propter fraudis periculum, & majorem dispositionis cautionem facere, ut consensus contrahentium ac disponentium sine certa solemnitate esset de facto irritus: fecisse autem constat ex verbis legis, vel consuetudine & praxi judiciorum, quæ est legum interpres.

Nota. Testator tenetur hæredes instituere in portione legitima descendentes, & his deficientibus ascendentes, nisi justam exhæredandi causam habeat: unde hi dicuntur hæredes necessarii.

Quæst. III. *Quinam testari non possunt?*

Resp. 1. Qui carent usu rationis, ut infantes, & perpetuò amentes. 2. Filiusfamilias. Si tamen pubes sit, potest testari de bonis castrensibus & quasi castrensibus ad quaslibet causas, & de adventitiis ad pias causas, sed cum patris consensu, ex cap. 4. *de sepultur.* in 6. 3. Servus. 4. Religiosi solemniter professi. 5. Prodigi post interdictam administrationem. 6. Qui commiserunt aliquod crimen, cui jure annexa est talis pœna, & morte damnati. 7. Clerici de bonis ecclesiasticis, cap. 9. *de testament.* in multis tamen locis consuetudo est contraria; sed semper tenentur de iis in pias causas disponere: nam juxta communem sententiam tenentur jure divino naturali ea bona toto

vitæ tempore ſic impendere. Quare nulla conſuetudo, nec poteſtas humana poteſt eos excuſare vel diſpenſare.

Quæſt. IV. *Quid eſt Codicillus?*

Reſp. Eſt ſcriptura continens ultimæ voluntatis diſpoſitionem circa ea, quæ quis vult fieri poſt mortem citra hæredis, ſeu legatarii univerſalis inſtitutionem. Adhibetur ad legata ac fideicommiſſa relinquenda, vel ad aliquid explicandum, aut mutandum circa teſtamentum. Ad ejus valorem ſufficiunt quinque teſtes licèt non rogati, nec requiritur, ut teſtator manu propria ſubſcribat.

Quæſt. V. *Quænam notanda ſunt circa legata?*

Reſp. Sequentia. 1. Legatum eſt ultima voluntatis diſpoſitio, qua teſtator particulare donum ab hæreditate ſelectum directis verbis alicui relinquit. Sumitur etiam pro ipſo dono ſic relicto.

2. Legata ſolvi debent ex juſtitia ſtatim poſt aditam hæreditatem, & ex hoc legatarius acquirit eorum dominium. Quare ſi executor teſtamenti negligat ea ſolvere, tenetur de damno inde ſecuto: nam peccat contra proprium officium in damnum alterius; executor enim conſtituitur ad præſtandum id omne quod teſtator fieri voluit: qui autem peccat contra proprium officium ad alterius commodum ſpectans, peccat contra juſtitiam. Si nullus ſit conſtitutus executor, tenetur hæres: nam hæreditatem acceptando, ſe obligavit implicitè ad præſtanda onera ei annexa.

3. Legatum transmittitur ad hæredes legatarii.

4. Legatum ſub modo factum obligat ad modum illum obſervandum, ſi modus ſit in utilitatem tertii, vel legantis. Quia tunc teſtator præſumitur voluiſſe ad eum obligare: ſecùs dicunt, ſi modus ſit in ſolam utilitatem legatarii, quia non præſumitur obligatio inducta, niſi aliunde colligatur, ſed ſolùm teſtator explicuiſſe motivum legandi. Quando autem teſtator obligat ad modum implendum, aliquando obligare vult, non ita tamen, ut ſi non impleatur, legatum revocetur & reſtitui debeat, ſed ut peccet legatarius contra juſtitiam, ſi non obſervet. Aliquando vult, ut modo non obſervato res legata reſtituatur, vel cum fructibus perceptis, vel ſine illis. Quæ omnia pendent ex intentione teſtatoris, quæ arbitrio prudentis ex ejus verbis & aliis conjecturis ac circumſtantiis colligenda eſt. Quando legatum relictum eſt Eccleſiæ, vel piæ cauſæ ſub modo obligante, niſi aliud teſtator expreſſerit, non cenſetur voluiſſe quòd revocetur legatum, ſi modus non ſervetur, cap. *Verum*, de condition. appoſ.

5. Si legatum ad certam piam cauſam factum, nequeat ei applicari, debet ab hærede dari in alteram piam cauſam impendendum judicio Epiſcopi. Nam defunctus cenſetur in tali caſu voluiſſe, ut alteri piæ cauſæ applicaretur, cùm id æque ſit

gra-

gratum Deo, & utile ejus animæ. Epiſcopus verò ut interpres voluntatis defuncti, tunc habet jus legata pia ad alium pium uſum deſtinandi, ex cap. 3. & 17. *de teſtam.* Legatum verò relictum ad cauſam prophanam, ſi impleri nequit, redit ad hæredem.

6. Quamvis teſtamentum ad cauſam non piam defectu ſolemnitatis eſſet invalidum in utroque foro; tamen legata pia in eo contenta valida ſunt, & ea ſtatim ſolvere tenetur hæres ab inteſtato, ſi conſtet quoad illa de voluntate defuncti, ex cap. 11. *de teſtament.* Tum quia ipſa pia legata ſunt remedia vulgò ad teſtatoris ſalutem neceſſaria, & ſemper utilia, imò ſæpe reſtitutiones ex juſtitia debitæ, & à confeſſario præſcripta. Tum quia juxta leges Cæſareas legata etiam prophana relicta ſine ſolemnitate requiſita ſolvi debent, ſi conſtet de voluntate defuncti, ex inſtitut. *De fidecommiſſ.* & ex cap. 4. *de teſtam.* in Gallia verò jure conſuetudinario ſecundùm communem Doctorum Gallorum ſententiam hæres tenetur in conſcientia ſolvere legata ad pias cauſas, quamvis in iis, vel in teſtamento præſcriptæ ſolemnitates omiſſæ fuerint: ſecùs, ſi ſint ad cauſas prophanas. Hinc quando hæredi conſtat voluntatem teſtatoris eſſe, ut aliquid in cauſam piam diſtribuatur, licèt id in foro externo probari nequeat, tenetur in conſcientia ſolvere. Tunc enim probatione opus non eſt, dum de veritate conſtat.

Quæſt. VI. *Quid eſt Fideicommiſſum?*

Reſp. Eſt ultimæ voluntatis diſpoſitio, qua teſtator fidei hæredis committit aliquid alteri tradendum. Duplex eſt, aliud univerſale, in quo tota hæreditas committitur danda alteri. Sed jus Cæſareum concedit fideicommiſſario quartam partem hæreditatis, quæ Trebellianica dicitur à jure conſulto Trebelliano, ne inutiliter hæreditatem adierit.

Aliud particulare, in quo tantùm pars hæreditatis committitur danda alteri.

Quæſt. VII. *An valeat in foro conſcientiæ fideicommiſſum in favorem ejus, qui per leges non poteſt hæres vel legatarius inſtitui?*

Reſp. 1. Teſtator peccat mortaliter ita diſponendo, & etiam is qui talis diſpoſitionis executionem promittit: quia violat legem juſtam, quæ id graviter prohibet. Hinc S. Hieron. epiſt. ad Nepotian. ait: *Per fideicommiſſa legibus illudimus.*

Reſp. 2. Is qui per fideicommiſſum etiam occultum, hæreditatem aut legatum accepit tradendum perſonæ, quæ per leges excluditur ab hæreditate, vel legato ſeu dono, putà filio ſpurio vel uxori defuncti, ita ut non acceperit niſi ſub hac conditione ſibi ſignificata: non poteſt licitè tale fideicommiſſum exequi, ſed tenetur accepta reſtituere legitimis hæredibus ab inteſtato. Quia 1. alioqui ageret contra intentionem & finem legis, & ipſam legem prohibentem ne hæreditas vel legatum & donum talibus perſonis tradatur ſimpliciter, ideóque ſive directè, ſive indirectè. Nam *certum eſt quòd is committit in legem, qui le-*

gis

gis verba complectens, contra legis nititur voluntatem, regul. 88. jur. in 6. *Et cùm quid una via prohibetur alicui, ad id alia non debet admitti*, regul. 84. jur. in 6. Jam verò *quæ contra jus fiunt, debent pro infectis haberi*, regul. 64. jur. in 6. & leges justæ obligant in conscientia. 2. Tale fideicommissum est in fraudem legis ejusque efficaciam prorsus elideret, si liceret aut valeret. *At fraus & dolus alicui patrocinari non debent*: ait Concil. general. Lateranens. IV. cap. 46. Item persona quæ per legem excluditur ab hæreditate, vel legato, reipsa bona acciperet à principali testatore per alium tamquam instrumentum: at lex id vetat, hoc ipso quòd illam excludit à bonis defuncti. *Ita Covarruv. Azor asserens esse communem sententiam.*

Igitur tale fideicommissum debet censeri tamquam si factum non fuisset, ac proinde bona defuncti per illud accepta pertinent ad hæredes legitimos ab intestato. Nam qui accepit aliquid tradendum alteri, non ei donatum fuit: neque potest tradere illis, qui per leges sunt incapaces illud accipiendi. Hinc Covarr. & Azor, ex communi (ut ipse ait) sententia, docent filium spurium qui accepisset bona patris per fideicommissum, vel alio modo, teneri ante omnem sententiam ea restituere legitimis hæredibus ab intestato venientibus, vel testamento institutis, cùm justa lege eorum bonorum capax non sit.

Porrò in Gallia id omnino certum est: nam ibi, & fortè etiam in multis aliis locis, quodvis fideicommissum jure saltem consuetudinario vim legis habente & obligante in conscientia, reprobatum est, nullumque jus tribuit.

TRA-

TRACTATUS DE SACRAMENTIS IN GENERE.

CAPUT I.

De natura Sacramentorum novæ Legis.

Quæſt. I. *Quid & quotuplex eſt Sacramentum?*

Reſp. Sacramentum genericè ſumptum, eſt ſignum ſenſibile gratiæ ſanctificantis, permanenter à Deo inſtitutum. Sacramentum verò novæ Legis eſt ſignum ſenſibile, permanenter à Chriſto inſtitutum, ad ſignificandam & producendam gratiam ſanctificantem ex opere operato. Unde in eo maximè differt à Sacramentis antiquæ Legis, quòd hæc non cauſarent gratiam ex opere operato, ſed tantùm illam ſignificarent nobis dandum per Paſſionem Chriſti, ut docet Concilium Florentinum.

Sacramenta novæ Legis ſunt ſeptem, non plura nec pauciora, videlicèt Baptismus, Confirmatio, Euchariſtia, Pœnitentia, Extrema unctio, Ordo, & Matrimonium. *Conc. Trid. ſeſſ.* 7. *can.* 1.

Quæſt. II. *Quibusnam Sacramenta eſſentialiter perficiuntur?*

Reſponſio. Omnia Sacramenta tribus perficiuntur, videlicet rebus tanquam materia, verbis tanquam forma, & perſona Miniſtri conferentis Sacramentum cum intentione faciendi quod facit Eccleſia: quorum ſi aliquid deſit, non perficitur Sacramentum. Concil. Florentin. in decreto de Sacrament. & conſtat etiam ex Traditione & perpetua praxi Eccleſiæ.

Porrò materia Sacramenti dicitur id, quod in Sacramento minùs perfectè ſignificat ejus effectum: unde debet determinari per aliud ad eum perfectè ſignificandum. Duplex eſt materia, nempe remota, & proxima. Materia remota eſt res, quæ adhibetur, ut Aqua in Baptiſmo. Proxima eſt uſus ſeu applicatio talis rei, ut Ablutio. Forma verò eſt aliquid ſenſibile, quod clariùs effectum Sacramenti indicat & determinat, ac perficit ſignificationem materiæ obſcuram, nec ſatis determinatam. Verba autem ſtrictè ſumpta, ſeu vocalia, ſunt forma eſſentialis in omnibus Sacramentis, ſal-

ſaltem præter Matrimonium, quod juxta communem ſententiam poteſt perfici ſine benedictione Sacerdotis, ſed ſola ſcriptura, vel nutu exprimente mutuum conſenſum quæ ſunt verba virtualia, in quantum ſunt expreſſiva conſenſus, & ſufficiunt in contractibus: quia, cùm hoc Sacramentum conſiſtat adæquatè in contractu matrimoniali, quem Chriſtus evexit ad eſſe Sacramenti, nihil ad ejus valorem requiritur, niſi quod ad legitimum contractum neceſſarium eſt. Unde in decreto citato dicitur Matrimonium effici mutuo contrahentium conſenſu *regulariter* per verba de præſenti expreſſo. Aliud eſt de ſex aliis, ut conſtat ex Traditione, & praxi Eccleſiæ.

Quæſt. III. *Qualis unio inter materiam, & formam requiritur ad valorem Sacramenti?*

Reſp. Requiritur utriusque coexiſtentia, ſeu ſimultas moralis, quæ ſecundùm ſignificationem verborum formæ, & qualitatem actionis, per quam Sacramentum fit, ſufficiat tum ad veritatem formæ, tum ut verba cenſeantur cadere ſuper talem materiam, & cum illa unum totale ſignum conſtituere. Sic in Baptiſmo requiritur talis conjunctio, ut dum miniſter verba profert, cenſeatur moraliter etiam lavare. Hæc autem unio moralis ſufficit, quia Sacramentum eſt compoſitum quoddam morale, conficiendum ab hominibus, ideóque more humano; & major non eſt ſæpe poſſibilis moraliter: unde ſi exigeretur, Sacramenta ſæpe irrita forent.

Porrò hæc unio diverſa eſt pro diverſitate Sacramentorum: nam requiritur major in Baptismo, ob formam exprimentem ablutionem actualem, & major in confectione Euchariſtiæ, cùm forma ſit demonſtrativa Corporis Chriſti ſub accidentibus panis & vini, quorum ſubſtantiam deſtruit.

Sacramentum verò Pœnitentiæ non exigit tam ſtrictam unionem; quia inſtitutum eſt per modum judicii, in quo ſententia non ſemper ſtatim ſequitur cauſæ examen. In Matrimonio unius conſenſus poteſt alterius conſenſum tamdiu ſequi, quamdiu hic moraliter perſeverare cenſetur, ſicut in aliis contractibus; quia fundatur in natura contractus. Tamen quoad praxim materia & forma, quantum fieri poteſt, ſimul ſunt conjungendæ.

Quæſt. IV. *Quænam mutatio materiæ, vel formæ, irritat Sacramentum?*

Reſp. Quævis mutatio ſubſtantialis in materia vel forma invalidat Sacramentum; quia tollit materiam, vel formam, quam Chriſtus inſtituit. Accidentalis verò non irritat, quia cum tali mutatione manent materia & forma, quales Chriſtus inſtituit. Sed circa hoc obſervanda ſunt ſequentia.

1. Mutatio materiæ eſt ſubſtantialis, quando materia nomine & re, ſecundùm communem æſtimationem, & uſum differt ab ea, quam Chriſtus inſtituit, & Eccleſia uſurpat; ita ut in ordine ad uſus humanos, & prout ſub tali nomine uſurpatur, ſit notabilis varietas: ut ſi in Baptiſmo adhibeatur vinum loco aquæ. Mutatio eſt accidentalis, quando materia eſt eadem re, & nomine cum ea

ea quam Christus instituit: sed non adhibetur eodem modo quo Ecclesia adhibet, ut si in Baptismo adhibeatur sine necessitate aqua cœnosa, vel non benedicta.

2. Mutatio formæ est substantialis, quando vel non adhibentur verba vocalia, ubi essentialiter requiruntur, ut reipsa requiruntur in omnibus, excepto Matrimonio; vel si verba vocalia sic mutentur, ut non maneat sensus à Christo institutus, ac determinatus tanquam necessarius. Quævis verò formæ mutatio, qua non destruitur sensus à Christo institutus, est accidentalis.

Quænam autem materia, vel quæ verba requirantur ad essentiam Sacramenti, cognoscimus ex usu & doctrina Ecclesiæ, quæ cùm sit *columna ac firmamentum veritatis*, non potest errare in iis, quæ ad fidem, bonos mores, ad Sacramenta, & generalem disciplinam ac Dei cultum pertinent.

3. Sensus verborum in æquivocatione ab intentione proferentis pendet. Hinc hæc forma: *Ego te baptizo in nomine parentis, &c.* habet bonum sensum, si proferens per tò *parentis*, patrem intelligat, malum si matrem. Sed extra æquivocationem sensus verborum non pendet ab intentione proferentis. Hinc valebat baptismus Arianorum quamvis circa formam malè sentirent, quia illam rectè pronuntiabant. Econtra ille non baptizaret validè, qui uteretur verbis nihil significantibus, vel aliquid aliud, etsi per illa intenderet verum sensum; quia in actione publica, qualis est Baptismus, verba significant secundùm communem & usitatam acceptionem.

4. Mutatio verborum sex modis fieri potest, nimirum per additionem, vel detractionem alicujus vocis; positionem unius vocis loco alterius; corruptionem alicujus vocis, detrahendo, vel mutando aliquam syllabam; transpositionem, & interruptionem, pronuntiando scilicèt unam partem formæ, ac deinde quiescendo per aliquod tempus, vel loquendo aliquid aliud, & demùm perficiendo formæ prolationem. Quoties igitur aliquo ex modis illis ita mutantur verba, ut pereat sensus à Christo intentus, mutatur substantialiter vera forma: secùs, si hic sensus maneat. Hinc verba corruptè pronuntiata ex imperitia, balbutie, linguæ præcipitantia, aliove simili vitio, non tollunt sensum substantialem, si adhuc sic proferantur, ut omnibus spectatis eundem sensum animis audientium ingenerent, quem rectè prolata: secùs, si fiat contrarium. Sic hæc corruptio verborum ex sola ignorantia linguæ prolatorum, *Baptizo te in nomine Patria, & Filia, & Spiritu Sancta*, non destruit verum sensum: unde Zacharias Papa, cap. 86. de consecr. dist. 4. declaravit Baptismum sic collatum sine animo introducendi errorem, valuisse; alioqui enim censeretur non intendisse facere id, quod facit vera Ecclesia. Quisque tamen tenetur diligentiam magnam adhibere, ut formam Sacramentorum rectè, integrè, & distinctè pronuntiet, tum ob reverentiam Sacramento debitam, tum etiam ob periculum corruptionis.

5. Interruptio destruit verum sensum, ideóque substantiam formæ, quoties tollit unitatem moralem formæ, ut si quis dicat: *Ego te baptizo*, nec nisi recitato uno Psalmo prosequatur, *In nomine Patris, & Filii & Spiritus Sancti.* Secùs, si non tollat. Hinc verborum interruptio, quæ tam brevis est, ut morali judicio verba adhuc faciant unam orationem, non adimit sensum formæ, ut si baptizans, postquam dixit, *Ego te baptizo*, tussiat, vel aliis dicat, *silete*, ac deinde addat, *In nomine Patris, &c.* Qualis autem & quanta interruptio tollat unitatem moralem orationis, hoc debet æstimari secundùm judicium prudens, ex circumstantiis, modo, ac duratione interruptionis: nam res moralis, qualis est ita, ex prudenti æstimatione pendet. Illicita tamen est quævis interruptio facta sine necessitate, cùm sit contra usum Ecclesiæ & reverentiam Sacramento debitam.

Quæst. V. *Quale est peccatum mutare materiam vel formam?*

Resp. 1. Mutare alterutram substantialiter est peccatum mortale. 1. Contra religionem: nam est gravis irreverentia in Christum authorem Sacramentorum, agendo contra ejus institutionem in re gravi, eamque pervertendo, nec ponendo omnia quæ voluit poni ad gratiam efficiendam; estque ipso facto irrisio quædam rei maximè sacræ. 2. Contra charitatem, voluntariè privando proximum gravi bono spirituali. 3. Contra justitiam: nam hoc ipso quòd quis ministrare vult, tacitè promittit & se obligat ad ministrandum sicuti res exigit, & in utilitatem suscipientis.

Resp. 2. Est etiam mortale alterutram mutare accidentaliter, si mutatio sit notabilis & absque necessitate, ex Conc. Trident. sess. 7. can. 13. Quia fieret contra præceptum Ecclesiæ, & usum ejus vim legis habentem, in re gravi ad religionem pertinente. Unde Missale Romanum, *de defect.* ait eum gravissimè peccaturum, qui aliquid formæ Eucharistiæ adderet, quod tamen significationem non mutaret. Imò quamvis mutatio sit in se levis, si fiat ex contemptu, vel ex animo inducendi usum contrarium ritui Ecclesiæ, aut ex simili intentione schismatica; nam tunc contemnitur Ecclesia, & Spiritus Sanctus quo regitur, & cujus instinctu res illas instituit. Item si fiat cum scandalo, aut periculo errandi circa substantialia. Ita passim Doctores, qui addunt mutationem accidentalem, hic seclusis, posse esse venialem ob levitatem materiæ.

Quæst. VI. *An licet aliquando uti materia aut forma dubia, vel probabili tantùm in Sacramentis?*

Resp. 1. Extra necessitatem proximi tenemur semper sub morali in iis, quæ pertinent ad efficaciam, vel valorem Sacramenti, sequi in praxi sententiam tutiorem probabilem, relicta opposita etiam probabiliore. Ita Suarez, & alii. Quia alioqui exponeretur sine necessitate Sacramentum periculo nullitatis: nam valor & efficacia Sacramenti pendet à sola institutione Christi, & nullatenus ab opinione hominum quantumvis probabili, quæ immutare & supplere non potest id

quod Christus voluit esse necessarium ad valorem & effectum Sacramenti. Nec ignorantia invincibilis, licèt excuset à culpa, potest defectum rei ad valorem actus requisitæ suplere. Ergo si opinio etsi probabilior, falsa sit, ut potest esse, & ni reipsa ponantur & adsint omnia quæ Christus instituit ac exigit, Sacramentum erit invalidum & sine effectu.

Quare qui utitur materia, vel forma non certa quando potest certam adhibere, peccat mortaliter, 1. Contra religionem, sine necessitate exponendo Sacramentum periculo nullitatis, & inefficaciæ: quod gravis est irreverentia in Christum ejus authorem, ejus nomine exercendo actionem eo modo, quod probabile est non posse habere effectum, nec rationem Sacramentalem, ideóque esse inanem. Estque per se quidam contemptus, seu irrisio rerum divinarum. 2. Contra charitatem: nam sine justa causa exponit proximum jacturæ maximi boni, quod percipitur ex Sacramento valido, cùm possit illi talem fructum certò conferre. 3. Contra justitiam, præsertim si sit Pastor: nam proximus habet jus, ut Sacramentum sibi modo, quantùm fieri potest, certo & infallibili administretur, eo ipso quòd se ad illud suscipiendum submittit; & Sacerdos hoc ipso, quòd ministrare vult, se obligat tacitè ad dandum quod petitur, Sacramentum scilicèt certò validum, alioquin alius quæreretur.

Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Non est illicitum in Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore, nisi id vetet lex, conventio, vel periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabili tantùm utendum non est in collatione Baptismi, Ordinis sacerdotalis aut Episcopalis.*

Resp. 2. Tenetur sub mortali suscipiens sequi in praxi sententiam tutiorem probabilem, relicta opposita, etsi verè probabili, in iis quæ ex parte ipsius requiruntur ad valorem, vel effectum Sacramenti. Quia aliàs exponeret Sacramentum periculo nullitatis, vel inefficaciæ, ob rationem allatam, quod est grave sacrilegium; nam sicut reddere Sacramentum nullum, aut illud effectu suo privare est gravis irreverentia in Christum: cùm Sacramentum sit moraliter actio Christi; ita & se exponere periculo id faciendi, & utrumque eodem præcepto religionis prohibetur.

Resp. 3. Tenemur in necessitate extrema proximi, illi administrare Sacramentum cum materia, vel dispositione probabili tantùm, vel etiam dubia: dum certa haberi non potest. Nam lex charitatis præcipit, ut in extrema necessitate proximi illi opitulemur meliori modo quo possumus: sed medium probabile, vel dubium melius est nullo. Nec tunc fit irreverentia Christo, vel Sacramento; quia cùm Christus illud instituerit pro hominum salute, vult ut magis provideamus securitati salutis proximi, quàm Sacramenti, dum utriusque periculum vitari nequit. Quare in tali necessitate vult, ut succurramus proximo, etiam cum periculo nulli-

nullitatis Sacramenti, adhibendo tamen probabiliorem tutioremque materiam, quæ adhiberi potest. Et verò lex charitatis prævalet religioni.

Porrò hoc locum habet dumtaxat in Sacramentis, quæ sunt de necessitate medii, nempe Baptismo & Pœnitentia. Quia non licet Sacramentum ullum exponere periculo nullitatis, nisi cùm alioqui homo exponeretur damnationis æternæ periculo. Hinc nunquam licet adhibere materiam dubiam in Eucharistia, Ordine, &c.

Quæst. VII. *An licet supra eandem materiam repetere formam?*

Resp. Non licet, nisi sit dubium rationabile de validitate formæ jam prolatæ, vel de ejus prolatione. Quia tunc frustra adhibetur altera formæ prolatio cum irreverentia Sacramenti. Quòd si tale dubium adsit, debet forma iterari sub conditione, ne Sacramentum maneat irritum, cum illius irreverentia ac damno proximi. Dubium autem imprudens, quale solet esse in scrupulosis, non sufficit, sed contemnendum est. Mortale quippe est ex se formam Sacramenti sine necessitate super eadem materia repetere; quia hæc secunda forma est inutilis, nec sine virtuali & interpretativa irrisione sic frustra proferri potest.

CAPUT II.

De Ministro Sacramentorum.

HOc nomine intelligitur idoneus effector Sacramenti. Constat solos homines ratione utentes esse ministros Sacramentorum ordinarios: nam eos solos Christus ad hoc munus designavit. Non omnes tamen homines possunt esse omnium ministri; nam laici non possunt validè efficere nisi Baptismum & Matrimonium, ut constat ex perpetua Traditione & praxi Ecclesiæ.

Quæst. I. *An requiritur intentio faciendi Sacramentum?*

Nota. Consentiunt omnes Catholici, 1. Non requiri intentionem explicitam conferendi gratiam: quia Sacramentum agit ut causa necessaria, quæ indiget sola applicatione, non autem ut applicans cogitet de effectu. Et alioqui nullus esset Baptismus collatus ab hæretico negante gratiam per illum conferri.

2. Non sufficere intentionem ponendi ritum externum Sacramenti quomodocumque, etiam jocosè & irrisoriè: nam hic error Lutheri à Leone X. & à Concil. Trident. damnatus est.

3. Certum esse teneri ministrum sub mortali habere internam volitionem verè faciendi Sacramentum, seu id quod facit Ecclesia, vel id quod instituit Christus, saltem confusam & implicitam: quia illicitum est in Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti reli-

relicta tutiore probabile. Sed sententia asserens talem intentionem requiri ad valorem est tutior, imò sola tuta, & saltem probabilior, aut tam probabilis quàm negans, quæ non est tuta: nam cùm possit esse falsa, eam sequens committit se periculo faciendi Sacramentum nullum.

4. Ad valorem Sacramenti non requiri intentionem faciendi, quod facit Ecclesia Romana, quamvis sola sit vera Ecclesia Christi; sed sufficere intentionem faciendi, quod facit vera Ecclesia, quæcumque illa sit, imò faciendi quod facit Ecclesia aliqua particularis, v. gr. Lutherana, modò putetur vera, quamvis reipsa sit falsa. Quia tunc est intentio implicita ac virtualis faciendi, quod facit vera Ecclesia; neque error speculativus circa veram Ecclesiam, ut nec circa efficaciam & effectum aut institutionem Sacramenti, impedit hujus valorem ex parte ministri: nam hæreticus verè baptizat, & tamen non credit Ecclesiam Romanam esse veram Christi Ecclesiam.

Resp. Ad valorem Sacramenti requiritur intentio verè & seriò faciendi Sacramentum, saltem implicita & generalis, qua minister intendat facere id quod Ecclesia moraliter facit per ritum externum, vel quod Christus instituit; nec sufficit intentio ponendi exteriùs dumtaxat ritum externum, ut aliqui dicunt.

Prob. 1. Ex Concilio Florentino, in decreto pro Armenis, ubi dicitur: *Hæc omnia Sacramenta* (novæ legis) *tribus perficiuntur, videlicèt rebus tanquam materia, verbis tanquam forma, & persona ministri conferentis Sacramentum cum intentione faciendi quod facit Ecclesia. Quorum si aliquid desit, non perficitur Sacramentum.* Ergo ex Concil. ad efficiendum Sacramentum requiritur intentio faciendi quod facit Ecclesia, materiam scilicet & formam adhibendo per suos ministros. Sed id quod Ecclesia facit, materiam & formam adhibendo per suos ministros, est Sacramentum. Ergo ex Concilio ad efficiendum Sacramentum requiritur intentio illius faciendi. Quod etiam patet ex §. sequenti, ubi dicit, quemlibet etiam paganum & hæreticum validè baptizare, *dummodò formam servet Ecclesiæ, & facere intendat quod facit Ecclesia*, immediatè scilicèt. Quibus verbis præter voluntatem ponendi ritum externum requirit etiam intentionem faciendi, quod facit Ecclesia, & hæc duo inter se distinguit. Ergo intendere facere quod facit Ecclesia, non est præcisè velle ponere ritum externum; sed est velle illum ponere ut religiosum & Sacramentalem; seu ut signum institutum ad significandam & efficiendam gratiam.

Prob. 2. Ex Concil. Trident. sess. 7. can. 11. *Si quis dixerit in ministris, dum Sacramenta conficiunt & conferunt, non requiri intentionem saltem faciendi quod facit Ecclesia, anathema sit.*

Sed Ecclesia per suos ministros facit Sacramentum, & non tantùm ponit ritum externum. Ergo requiritur intentio faciendi Sacramentum, seu actionem Sacramentalem.

Item Concil. Trident. per intentionem faciendi quod facit Ecclesia intelligit, quod facit Ecclesia immediatè

diatè nomine & authoritate Christi: ideóque intelligit quod facit Ecclesia per potestatem ministerialem acceptam à Christo. Sed Ecclesia per potestatem ministerialem acceptam à Christo facit significationem & efficaciam Sacramentalem, sicut per potentiam naturalem facit ritum externum. Ergo cùm Trident. Conc. definit requiri intentionem faciendi quod facit Ecclesia, intelligit requiri intentionem faciendi significationem & efficaciam Sacramentalem, seu ritum externum ut Sacramentum, intentionem, inquam saltem generalem & confusam.

Præterea Conc. Trident. sess. 14. cap. 6. declarat pœnitentem non esse verè & coram Deo absolutum, *si sacerdoti animus seriò agendi, & verè absolvendi desit.* Ergo ad validam absolutionem, præter intentionem seriò ponendi ritum externum, seu proferendi verba absolutionis, requirit intentionem verè absolvendi; nam hæc duo manifestè distinguit. Intentio autem verè absolvendi est intentio verè conferendi Sacramentum Pœnitentiæ. At eadem est ratio de omnibus aliis Sacramentis. Ergo in omnibus Sacramentis requiritur intentio faciendi Sacramentum. Quare Suarez tom. 3. in 3. p. S. Thomæ quæst. 64. disp. 13. sect. 2. sic ait: *Existimo contrariam sententiam non posse jam* (post definitionem Trident. Conc.) *tutò defendi, nec sine errore.*

Prob. 3. Authoritate Summi Pontificis Alexandri VII. qui damnavit hanc propositionem: *Valet Baptismus collatus a ministro, qui omnem ritum externum, formamque baptizandi observat, intùs verò in corde suo apud se resolvit: Non intendo facere, quod facit Ecclesia.* Ergo sine nullitate Sacramenti non potest excludi intentio interna faciendi, quod facit Ecclesia, quamvis ponatur omnis ritus externus. At si ad valorem Sacramenti, præter positionem omnis ritus externi, non requiritur intentio interna faciendi quod facit Ecclesia, hæc intentio potest positivè excludi sine nullitate Sacramenti; nam exclusio ejus quod non requiritur ad valorem Sacramenti, non potest illud irritare: cùm valeat Sacramentum sine positione & cum exclusione eorum, quæ ad ejus valorem non requiruntur. Ergo ad valorem Sacramenti Baptismi, ideóque aliorum omnium, præter positionem omnis ritus externi, requiritur intentio faciendi quod facit Ecclesia. Atqui per intentionem faciendi quod facit Ecclesia, intelligitur intentio interna faciendi Sacramentum: nam non intelligitur intentio ponendi ritum externum, cùm in propositione damnata jam supponatur hæc intentio; siquidem agitur de ministro, *qui omnem ritum externum, formamque Baptismi observat*, liberè scilicèt & voluntariè, proindeque habet voluntatem observandi omnem ritum externum.

Prob. 4. Ratione. Quia Christus Sacramentorum ministros instituit, non ut meros nuncios deferentes voluntatem Domini, sed ut veros ministros, qui liberè utantur potestate ministeriali sibi data. *Sic nos exstimet homo ut ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei*, ait Paulus, 1. Cor. 4.

Atqui

Atqui minister non utitur liberè potestate ministeriali, nisi velit ea uti, & non vult ea uti, nisi cum vult per illam producere effectum sibi proprium, nempe Sacramentum, quod est sanè effectus proprius potestatis ministerialis circa Sacramenta: sicut nemo vult uti potestate naturali, nisi cùm vult per illam producere effectum ipsi proprium. Ergo.

Præterea confectio Sacramenti est actio moralis Sacramentalis: nam Christus sic instituit Sacramenta, ut procedant ex potestate data ministris tamquam actiones eorum morales, ita ut dicantur vere remittere peccata, absolvere, consecrare, &c. ut, Joann. cap. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* Et, Luc. cap. 22. *Hoc facite in meam commemorationem, &c.* At actio moralis Sacramentalis debet esse intenta ut talis. Ergo.

Quæst. II. *Qualis debet esse intentio Ministri?*

Nota. Intentio est actus voluntatis deliberatus, quo quis aliquid intendit seu vult assequi. Sive est volitio alicujus finis. Hic per intentionem intelligitur volitio faciendi Sacramentum, ex quocumque motivo procedat. Dividitur, 1. In explicitam, seu expressam, qua aliquid in se distinctè cognitum volumus; & in implicitam, seu confusam, qua aliquid solùm confusè cognitum volumus, volendo scilicèt aliquid sub quo, vel in quo continetur. 2. In actualem, virtualem, habitualem, & interpretativam.

Intentio actualis est ea, qua quis dum conficit Sacramentum, actu cogitat de Sacramento faciendo, & simul vult illud conficere.

Intentio virtualis est voluntas formalis faciendi Sacramentum, præterita vi cujus fit Sacramentum mediante una, vel multiplici actione ad illud ordinata, manante à tali intentione, licèt tunc mens de Sacramento non cogitet. Dicitur virtualis, quia ex virtute illius licèt præteritæ fit Sacramentum. Talis est intentio in sacerdote, qui ex voluntate actuali consecrandi induit se vestibus sacris, Missam inchoat, sed paulò post distrahitur, prosequitur tamen Missam, & consecrat cum distractione.

Intentio merè habitualis est intentio merè præterita, non retractata, quæ jam neque in se, neque in sua virtute, vel aliquo effectu à se relicto existit. Vel juxta aliquos est habitus ex pluribus confectionibus Sacramentorum acquisitus, tribuens voluntati facilitatem & propensionem ad similes actus in posterum exercendos: sive est inclinatio ac facilitas orta ex tali habitu.

Interpretativa est illa, quæ nec est nec fuit, sed esset, si ejus objectum proponeretur voluntati: unde est tantùm dispositio voluntatis ad intentionem eliciendam, si ei proponeretur.

Resp. 1. Ad valorem Sacramenti non requiritur expressa & distincta intentio faciendi Sacramentum, sed sufficit confusa & implicita, qua quis intendat facere id, quod facit Ecclesia Christi, aut quod Christus instituit, aut

aut quod vidit per parochum fieri, aut quod Christiani faciunt. Constat ex praxi Ecclesiæ, quæ non rebaptizat eos, qui baptizati fuere ab imperitis & rudibus, aut paganis cum debita materia ac forma, licèt illi non noverint distinctè, quid sit Baptismus, aut Sacramentum. Præterea tunc est intentio faciendi, quod facit Ecclesia, quam solam requirunt Concil. Florent. & Trident.

Resp. 2. Ad valorem Sacramenti non sufficit intentio merè habitualis. Quia 1. Talis intentio non influit in actionem Sacramentalem, nec hæc vi illius ponitur: ac proinde talis intentio se habet ad effectionem Sacramenti perinde ac si non esset. At requiritur intentio libera in se, quæ sit principium actionis Sacramentalis, & qua potestas ministerialis ad usum applicetur: nam secundùm institutionem Christi ad Sacramenti effectionem requiritur, ut actio Sacramentalis sit actio humana, & humano modo exerceatur potestas ministerialis. Et verò alioqui Sacramentum confici posset ab amente, dormiente, vel ebrio.

Resp. 3. Neque etiam sufficit interpretativa. Quia hæc non est propriè intentio, sed solùm intentionis præsumptio: sivè non est intentio quæ sit, sed quæ esset, si res proponeretur. At intentio quæ non est, nihil efficit, nec potest esse principium actionis moralis ac humanæ, quale est Sacramentum.

Resp. 4. Quamvis minister curare debeat, ut semper habeat intentionem actualem, ob reverentiam debitam Sacramento; tamen illa non est necessaria ad valorem Sacramenti, sed ad eum sufficit intentio virtualis. *Prob.* 1. Ex sensu & praxi Ecclesiæ, quæ ut vera approbat Sacramenta sic collata. 2. Si intentio actualis requireretur, Sacramenta sæpissimè forent irrita propter instabilitatem imaginationis, & frequentes animi evagationes, & quidem plerumque naturaliter inevitabiles. At non est credibile Christum sic instituisse Sacramenta, ut sæpissimè exponeretur nullitati, & ad illa exegisse id quod sæpe non est in potestate hominis. 3. Intentio virtualis sufficit ad faciendum validè actum moralem & humanum, ut patet in contractibus, aliisque similibus.

Quæst. III. *An ad valorem Sacramenti requiritur intentio directa, absoluta & determinata?*

Nota. Intentio directa est ea, qua aliquid immediatè & secundùm se volumus. Talis est intentio illius, qui vult præcisè baptizare. Indirecta est, qua volumus aliquid non in se, & secundùm se immediatè, sed in ejus causa, vel in alio cum eo connexo, vel ex quo sequi prævidetur. Talis est intentio illius qui prævidens se in ebrietate baptizaturum, vult se inebriare. Absoluta est ea, qua aliquid absolutè & independenter ab ulla conditione volumus. Conditionata est, qua aliquid volumus tantùm sub aliqua conditione, & dependenter ab illa.

Resp. 1. Requiritur intentio directa. Quia actio Sacramentalis debet esse actio moralis ac libera in se, & debet humano modo poni: non ponitur au-

tem humano modo, niſi ponatur vi intentionis liberæ & directæ. Hinc non valet Baptismus collatus ab ebrio, vel dormiente, quamvis antea prævi- derit conferendum in tali ſtatu.

Reſp. 2. Intentio faciendi Sacramentum ſub conditione non ſufficit, niſi conditio poſita ſit priusquam forma applicetur materiæ, ita ut jam tranſierit in abſolutam, vel illi æquivaleat. Quia ſola intentio abſoluta eſt efficax pro præſenti; voluntas enim conditionata, quamdiu talis eſt, ſuſpenſa manet, & nihil efficit. Unde ſi dum materiæ forma applicatur, intentio miniſtri non ſit abſoluta, aut æquivaleat abſolutæ poſita jam conditione, non efficit Sacramentum. Neque etiam poſtea efficiet; quia poſtea non erit ampliùs forma Sacramenti, neque materia: non poteſt autem fieri Sacramentum, niſi utraque adſit.

Hinc conditio de præſenti, vel præterito appoſita intentioni, irritat Sacramentum, ſi non ſit impleta, quia deſtruit intentionem: nam voluntas ſub conditione, non poſita conditione, nulla eſt, cùm non ſit niſi dependenter ab illa. Non irritat ſi conditio jam ſit poſita: nam tunc voluntas ſit abſoluta, ſive æquivalet abſolutæ, cùm verè extet, nec ſuſpenſa maneat. Conditio verò de futuro, ſemper irritat Sacramentum; quia ſuſpendit præſentem intentionem, facitque ut miniſter non habeat abſolutè hìc & nunc voluntatem faciendi Sacramentum: unde hìc & nunc non facit. Sed nec poſtea faciet, cùm implebitur conditio; quia tunc deerunt materia & forma. Neque enim miniſter poteſt usque ad futurum eventum ſuſpendere ſignificationem materiæ & formæ, nec proinde efficaciam Sacramenti; cùm utraque à ſola Chriſti inſtitutione pendeat. Excipe Matrimonium, quod valet ſub conditione de futuro, cùm ipſa ponetur, ſicut alii contractus; quia eſt verus contractus ad naturam Sacramenti à Chriſto evectus.

Nota. Non licet, niſi in neceſſitate, conferre Sacramentum ſub quavis conditione etiam de præſenti & præterito etſi poſita: quia hoc eſt contra uſum Eccleſiæ, & contra reverentiam Sacramento debitam, nam eſt quædam nugatio. At licet in dubio prudenti de valore Baptismi, ex cap. 2. *de Bapt.*

Reſp. 3. Intentio miniſtri debet eſſe determinata ad certam materiam & perſonam: nam ejus intentio debet eſſe efficax & effectrix Sacramenti. At operationes ſunt circa ſingularia, quæ ſunt determinata.

Valet tamen Sacramentum, excepto Matrimonio, ſi error ſit ſolùm ſpeculativus circa perſonam, verbi gratia, ſi abſolvas Petrum putans eſſe Paulum; quia ordinariè eſt & ſemper eſſe debet intentio conferendi Sacramentum perſonæ præſenti: quam proinde intentionem ſervare quisque cenſetur, niſi eam expreſsè excludat. Et ſic tunc practicè miniſter intentionem applicat determinatè ei qui præſens adeſt. Si verò intendas præciſè abſolvere Paulum excludendo alias perſonas, abſolutio non valet, quia circa aliam perſonam non exercetur poteſtas miniſterialis: cùm ejus exercitium pendeat ab intentione miniſtri, qui illam

jam non exercet, nisi circa personam circa quam vult illam exercere.

Excipe Matrimonium, quia ejus valori obstat error circa personam, eò quòd obstet valori contractus, in quo Sacramentum fundatur.

Quæst. IV. *An valet Sacramentum, quando minister habet duas intentiones contrarias, quarum una repugnat ejus valori?*

Resp. Validum est, si debita intentio prævaleat intentioni quæ repugnat valori Sacramenti: quia tunc sola intentio prævalens est efficax, & altera est inefficax ac mera displicentia. Secùs, si intentio contraria prævaleat, ob eandem rationem. Quòd si utraque sit æqualis, minister nihil efficit: quia æqualiter vult facere & non facere Sacramentum; ideóque non vult efficaciter illud facere. Porrò illa intentio prævalet alteri, quæ est magis absoluta, & aliam expelleret si rem intentam impediret.

Quæst. V. *An ad valorem Sacramenti requiritur fides & sanctitas in ministro?*

Resp. Neg. Fide constat, 1. Ex Traditione, & consuetudine perpetua Ecclesiæ, præsertim Romanæ à tempore Apostolorum, quæ neminem unquam ritè ab hæretico, adeóque fictè & sanctitate destituto baptizatum rebaptizavit. Hancque praxim ab Apostolis manasse constat: cùm neque alicujus Romani Pontificis decreto, neque generalis alicujus Concilii canone instituta aliquando fuerit, sed ab initio viguerit in tota Ecclesia. 2. Ex Concil. Trident. sess. 7. can. 4. de Baptismo. 3. Quia virtus Sacramenti est & agit ex meritis solius Christi, qui per ministrum tanquam instrumentum, illud conficit; & potestas conficiendi Sacramenta est gratia gratis data quæ compossibilis est cum peccato. 4. Alioqui cùm fides, vel probitas sæpe in multis desit, sæpe Sacramenta exponerentur nullitati cum ingenti animarum damno: & sic Christus parùm Ecclesiæ suæ providisset.

Hinc error ministri circa sensum formæ non expressus in forma, verbi gratia, quòd Filius non sit æqualis Patri, non impedit valorem Baptismi ab Ariano collati. Quia non mutatur formæ significatio, quæ non ex privato cujusque arbitrio, sed ex communi usu in Ecclesia recepto petitur. Præterea ex Concil. Florent. tria solùm requiruntur ad valorem Sacramenti ex parte ministri, nimirùm ut adhibeat materiam & formam debitas, & habeat intentionem faciendi, quod Christus instituit, vel Ecclesia facit.

Quæst. VI. *An minister tenetur esse in statu gratiæ dum Sacramentum conficit vel ministrat?*

Nota. Aliud est conficere, aliud administrare Eucharistiam. Sed in aliis Sacramentis ipsa confectio est simul ministratio.

Resp. 1. Qui Sacramentum in peccato mortali conficit, vel ministrat tanquam minister ad id consecratus, vel specialiter ab Ecclesia deputatus, per se loquendo peccat mortaliter. *Ita omnes.* Quia 1. Ex Tit. 1. dispensator Dei debet esse sine crimine. 2. Ex Patribus. Pro omnibus sufficiat S. Augustinus, lib. 2. contra Parmen. cap. 10. *Omnia Sacramenta, cum obsint indignè tractantibus, prosunt tamen per eos dignè sumentibus.* 3. Ex c. ult. 15. quæst. 8. ubi Nico-

Nicolaus I. ait: *Mali bona administrando, se tantummodo lædunt.* Et ex cap. ult. de cohab. cleric. ubi Gregorius IX. declarat, *constare quemlibet pro mortali peccato quoad seipsum esse suspensum.* 4. Ex Rituali Romano *impurè & indignè Sacramenta ministrantes in æternæ mortis reatum incurrunt. Sacerdos ergo si fuerit peccati mortalis sibi conscius (quod absit) ad Sacramentorum administrationem non audeat accedere, nisi prius corde pœniteat. Sed si habeat copiam confessarii, & temporis locique ratio ferat, convenit confiteri.* 5. Quia talis gravem irreverentiam irrogat Christo, cujus ut ministri principalis personam gerit; & sancta indignè tractat in re gravi: ergo grave sacrilegium admittit. Item per se gravissima est indecentia ac irreverentia actionem sanctissimam, quæ est moraliter actio Christi, & collativa gratiæ sanctificantis qua homo consors naturæ divinæ & filius Dei adoptivus efficitur, exercere in immunditia peccati & inimicitia Dei. Adde quòd sacerdos sit publicus Ecclesiæ minister à Christo institutus, & gratia ordinationis donatus, ut Sacramenta fidelibus dignè ministret: ergo ratione status & ordinis sui, ideóque ex proprio officio tenetur dignè ministrare.

Idem dicunt Vasquez, Delugo, & alii contra multos de Ministro non consecrato, v. gr. laico baptizante in necessitate. Tum quia textus allati, & Patres generatim omnes ministrantes comprehendunt, nec distinguunt inter ordinatum, & non ordinatum, solemniter & non solemniter ministrantem: tum quia est gravis irreverentia in Christum, quòd hostis ejus & mancipium diaboli agat in nomine & persona Christi, ejusque merita applicet: tum quia jure naturali & divino sancta sanctè à quolibet tractanda sunt, & quidem sub gravi in re gravi. Sacramentum autem, quod laicus in necessitate ministrat, est res eximiè sancta & speciali modo consecrata, & ad gratiam sanctificantem efficiendam instituta, estque moraliter actio Christi ut ministri principalis. Ergo tractari debet specialiter sanctè. At non tractat sanctè, sed indignè ac irreverenter, qui illud ministrat in peccato mortali.

Hinc confessor, quamvis confessiones continenter audiat, tot peccata mortalia admittit, quot homines absolvit; nam tot Sacramenta numero distincta ministrat, & absolutio singulorum est actio externa per se sufficienter consummata. Multi tamen censent talem tunc unicum mortale admittere, sed eò gravius, quo plures absolvit.

Dixi, *per se loquendo.* Quia minister per accidens excusari potest à mortali, ob repentinam & inopinatam necessitatem ita urgentem, ut non relinquat spacium eliciendæ contritionis, ut si sit periculum ne quis moriatur sine baptismo, vel sine absolutione, dum sacerdos occuparetur in eliciendo actu contritionis.

Resp. 2. Sacerdos vel Diaconus distribuens Corpus Christi in peccato mortali, peccat mortaliter. *Ita communiter.* Prob. 1. Ex textibus supra citatis. 2. Hæc dispensatio est sacrum & gravissimum ministerium, ad

quod sanctè administrandum minister est specialiter consecratus, & specialem gratiam accipit. 3. Talis gravem irreverentiam admittit in Christum, sanctissimum ejus corpus dispensando, & merita communicando in statu, in quo scit se esse Christi hostem & diaboli mancipium. Igitur *mundamini qui fertis vasa Domini*, Isa. 52. imò ipsum Dominum.

Hinc talis tot mortalia committit, quot hominibus etiam continuatè Eucharistiam distribuit; quia tot sunt objecta totalia, & tot sunt indignæ distributiones completæ & numero distinctæ. Multi tamen docent hunc unius mortalis peccati reum esse, sed eò gravioris, quò pluribus Eucharistiam distribuit. Item triplicis malitiæ mortalis in confessione aperiendæ reus est Sacerdos, qui in mortali celebrat, & seipsum communicat: scilicèt indignæ confectionis, malæ ministrationis, & indignæ susceptionis, non minùs quàm si alteri indignè ministraret, & ab altero indignè suscipere, ut notat Suarez.

Quæst. VII. *An Diaconus & Subdiaconus peccant mortaliter, dum in peccato mortali propria ordinis ministeria obeunt, verbi gratia, canendo solemniter Evangelium, vel Epistolam.*

Resp. Affirmant Sylvester, Cajetanus, Toletus, & alii. *Probant* 1. Ex cap. ult. *de temp. ordin.* ubi Gregorius IX. ait, sacerdotes & alios clericos criminosos occultos, *si non pœnituerint monendos esse, & sub interminatione divini judicii obtestandos, ut in testimonium suæ damnationis, in susceptis etiam ordinibus non ministrent.* 2. Ex S. Thom. in 4. dist. 24. quæst. 1. art. 3. quæst. 5. ibi: *Lex* (naturalis) *præcipit ut homo justè ea quæ sunt justa exequatur: & ideo quicumque homo quod sibi competit ex ordine, facit indignè, quod justum est, injustè exequitur, contra præceptum legis* (naturalis) *facit, ac per hoc mortaliter peccat. Quicumque autem cum peccato mortali aliquod sacrum officium pertractat, non est dubium quin illud indignè faciat. Unde patet quod mortaliter peccat.* 3. Quia eorum ministerium proximè accedit ad SS. Eucharistiam conficiendam, & ad illud specialiter deputati ac consecrati sunt. Alii tamen plures docent esse dumtaxat veniale, quia censent materiam non esse adeò gravem, ut sit grave sacrilegium; cùm illa ministeria nec sanctitatem ex opere operato conferant, nec sint moraliter actiones Christi, nec ejus nomine fiant. Irreverentia autem est major vel minor pro majore, vel minore sanctitate actionis sacræ, quæ exercetur in peccato. Ad cap. cit. respondent Gregorium nihil in specie determinasse, quàm grave peccatum sit singulos ordines exercere in mortali; ideóque ex materia subjecta æstimandum id esse, & velle solùm quòd sit peccatum grave ex genere suo, vel loqui non de singulis functionibus, sed de exercitio suorum ordinum toto & integro, quod totum sine mortali esse non poterat, quia juxta antiquos canones qui nunc etiam aliquando observantur, ministri altaris communicabant in Missa solemni de manu celebrantis.

Suarez verò docet, quòd si quis haberet animum hos ordines sæpe exercendi in malo statu, aut hanc haberet con-

consuetudinem, non esset excusandus à mortali. Quia illud propositum, vel consuetudo videretur oriri ex quodam contemptu formali vel virtuali, & quia illud objectum ita sumptum videtur satis grave.

Sed quid de exercente in malo statu functiones minorum ordinum, acolythi, lectoris, ostiarii, &c.

Resp. Ex communi sententia, non peccat mortaliter. Quia illæ functiones sunt remotæ à proprio actu sacrificandi, & censentur officia imperfecta respectu sacri ministerii, & nunc sæpissimè à laicis exercentur. Peccat tamen venialiter, dum in solemni ac publico ritu eas exercet, quia propriè est actus ordinis, ad quem est consecratus.

Quæst. VIII. *An peccat mortaliter minister conficiendo in peccato mortali Sacramentalia?*

Resp. Episcopus peccat mortaliter conficiendo in tali statu chrisma & oleum infirmorum. Quia istæ consecrationes, seu benedictiones fiunt à ministro ad id consecrato, & sunt gravis momenti: nam per illas fit materia Confirmationis & Extremæunctionis, in quibus gratia confertur partialiter intuitu materiæ sic consecratæ, cum chrisma & oleum non sint materia Sacramenti, nisi ut benedicta seu consecrata. Item in illis actionibus se Christi ministrum exhibet, ejusque personam immediatè sustinet: ideóque gravem injuriam infert Christo, illas actiones exercendo in statu peccati: nam ejus dignitatem ac sanctitatem graviter lædit. Conficiendo verò in mortali reliqua Sacramentalia, qualia sunt consecratio templi, benedictio Abbatis, vestium sacerdotalium, aquæ lustralis, cinerum, &c. peccat saltem venialiter, quia est aliqua indecentia ac irreverentia, si absque sanctitate obeat illa munia, quæ ordinem sacrum specialiter requirunt. Non est tamen juxta multos mortale, quia hæ actiones non conferunt immediatè & ex opere operato sanctitatem animæ, nec sunt moraliter actiones Christi, sicut Sacramenta.

Quæst. IX. *An tenetur minister ritus accidentales in Ecclesia usitatos in Sacramentis diligenter servare?*

Resp. Affirm. *Prob.* 1. Ex Concil. Trident. sess. 7. can. 13. *Si quis dixerit receptos & approbatos Ecclesiæ Catholicæ ritus, in solemni Sacramentorum administratione adhiberi consuetos, aut contemni, aut sine peccato à ministris pro libito omitti, aut in novos alios per quemcumque Ecclesiarum pastorem mutari posse, anathema sit.* 2. Ob Ecclesiæ præceptum, & consuetudinem vim legis habentem: nam Ecclesia præscribens modum administrandi Sacramenta, illum servari jubet: aliàs nihil esset firmum & stabile in cultu divino. Et hæc obligatio ex genere suo gravis est, utpote de re ad virtutem religionis pertinente: nam illi ritus sunt actiones religiosæ ad decentem Sacramentorum administrationem, ad devotionem excitandam, ad sacram significationem ab Ecclesia institutæ. Unde si sine necessitate urgente aliquid omittitur, est mortale in re gravi, & veniale in levi. Est tamen semper mortale vel minimam cæremoniam omit-

omittere ex contemptu, judicando illam esse vel inanem, vel inemptam, aut aliquid simile, quia gravis fit injuria Ecclesiæ, & Spiritui sancto à quo regitur.

Quæst. X. *An grave sacrilegium committit, qui tentat conficere Sacramentum, cujus conficiendi potestate caret?*

Resp. Affirm. Quia 1. gravem irreverentiam Christo infert, volendo gerere ejus personam, & ejus nomine aliquid valdè sacrum agere, cùm non sit ab eo deputatus. 2. Facto suo falsam doctrinam profitetur. 3. Proximum in re gravi decipit.

Quæst. XI. *An licet aliquando simulare Sacramentum?*

Resp. 1. Numquam licet sub mortali simulare administrationem Sacramenti. *Prob.* 1. Ex cap. 7. *de celebrat. Miss.* ubi dicitur gravius peccare qui simulat celebrationem Missæ, quàm si in statu peccati celebraret, quamvis peccaret. 2. Quia Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Urgens metus gravis est justa causa Sacramentorum administrationem simulandi.* 3. Gravis est irreverentia in Christum, ita abuti verbis ac rebus sacris ab eo institutis ad verum Sacramentum, & reipsa est illudere Christo, cujus personam simulator se agere exterius fingit. 4. Est reale mendacium in re gravissima; exercitè enim & suo facto talis dicit se nomine & persona Christi, verbi gratia, absolvere, baptizare, cùm sciat hoc non fieri.

Resp. 2. Item semper est mortale simulare susceptionem Sacramenti. Quia defectus intentionis veræ illud suscipiendi impedit effectum cujusvis Sacramenti, etiam Eucharistiæ, imò valorem sex aliorum, quæ consistunt in actione transeunte: nam ad horum valorem & Eucharistiæ effectum requiritur in adulto suscipiente vera intentio saltem habitualis suscipiendi. At est grave sacrilegium reddere irritum, vel inutile Sacramentum; est enim gravis irreverentia in Christum ejus authorem.

Hinc ad vitandum quodvis malum non licet sub mortali scienter ministrare etiam consentienti, vel recipere hostiam non consecratam pro consecrata. Quia per se malum est scienter proponere alteri puram creaturam adorandam cultu divino, & ponere per se causam idololatriæ etiam materialis. Tunc autem hostia non consecrata exponetur adorationi tum adstantium, qui committent idololatriam materialem: tum illius, qui cum externa reverentia illam hostiam suscipiet, sicque scienter admittet idololatriam externam; quod est intrinsece malum, sicuti est adolere thus coram idolo, quamvis interiùs tantùm intendas te pascere ejus odore: quia nempe tunc exhibetur illi cultus externus.

Quæst. XII. *An licet conferre Sacramentum indigno, seu non ritè disposito ad ejus effectum?*

Resp. Qui tali scienter, vel imprudenter confert, per se loquendo peccat mortaliter. Quia 1. quilibet dispensator tenetur fideliter & prudenter dispensare juxta voluntatem domini sui, ex 1. Cor. 4. *Hic jam quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur.*

niantur. Ergo peccat graviter qui in re gravi dispensat infideliter & contra voluntatem domini sui: at ministrans Sacramentum indigno, aliquid gravissimum dispensat infideliter & contra voluntatem Christi id vetantis, Matth. 7. *Nolite dare Sanctum canibus*. 2. Sacramentum indignè, irreverenter & contra ejus exigentiam tractat, qui scienter illud ministrat indigno, nisi in casu speciali infrà excipiendo, in quo Christus voluit dari. Sacramenta enim exigunt non defraudari suo effectu, ideóque non suscipi ab iis, qui non possunt consequi gratiam. 3. Talis minister cooperatur receptioni sacrilegæ suscipientis: nam nulla potest esse major cooperatio ad recipiendum, quàm ipsa datio voluntaria & sine obligatione facta. Unde & agit contra obligationem proprii officii in re gravi, & juvat alium ad peccandum. Quod etiam verum est de ministro non consecrato, ut laico baptizante, quamvis minister consecratus majorem obligationem habeat. Nam qui dispensat, eo ipso tenetur fideliter ac prudenter dispensare, & aliàs cooperatur peccato alterius.

Hinc 1. tenetur minister providere, ut suscipiens habeat dispositiones ad Sacramentum licitè & utiliter suscipiendum. Neque sufficit quòd non scias esse indignum; sed debes posse prudenter saltem præsumere, quòd sit dignus; alioqui non es prudens & fidelis dispensator, & committeres te periculo ministrandi indigno, & privandi Sacramentum ejus effectu saltem primario, nempe gratia sanctificante. In illa autem diligentia & cautione adhibenda attendi debet natura cujusque Sacramenti, praxis Ecclesiæ, commune judicium proborum ac prudentum. Sic in Sacramento Pœnitentiæ requiritur accuratior notitia dispositionis; quia confessor est judex in causa Dei, qui debet examinare conscientiam pœnitentis, & ejus dignitatem, vel indignitatem, ut possit debitè ferre sententiam; & quia dispositio pœnitentis requiritur ad valorem Sacramenti. Item Sacramenta, quæ statum constituunt pluribus obligationibus obnoxium, ut Baptismus, Ordo, Matrimonium, exigunt majorem probationem dispositionis.

Hinc 2. non licet dare Eucharistiam neque peccatori publico sive occultè, sive publicè petenti, nisi sufficientia dederit veræ conversionis signa, & scandalum publicum sustulerit: nam sine nova ejus infamia potest consuli reverentiæ Sacramenti. Neque peccatori occulto, sed petenti occultè, vel solùm coram iis qui ejus indignitatem norunt, cùm possit sine scandalo & ejus infamia denegari, ex Rituali Rom. idque juxta varios, etiamsi ejus indignitas ex sola confessione nota sit, modò nullus alius adsit, quia tunc nulla fit revelatio confessionis, nec ullum ei infertur gravamen, sicut si denegares ensem ei à quo scis ex confessione esse te perimendum. Sed multi id negant, quia tunc esset quædam virtualis exprobratio & commemoratio peccati: quod jure divino graviter est illicitum.

Dixi, *per se loquendo*. Nam peccatori occulto publicè petenti Eucharistia dari debet, ex praxi Ecclesiæ, & Christi, qui Judæ eam dedit. Nam Christus vult ut in tali casu detur, ne infametur proximus; & quia alioqui sequerentur gravia scandala, & incommoda ac perturbationes. Unde tunc minister non cooperatur moraliter peccato alterius, quia dispensat ex obligatione, nec exterior receptio Sacramenti, ad quam cooperatur ministrans, est per se mala, sed solùm habet adjunctam malitiam per accidens, ex prava dispositione suscipientis, & posset esse bona, si recipiens vellet.

Porrò crimen censetur publicum, quando quis de eo juridicè convictus est; vel cùm admissum est in loco publico, ita ut nulla tergiversatione celari possit, vel cùm ejus fama ex sufficientibus indiciis orta jam pervenit ad multos, brevi ad alios perventura.

Quæst. XIII. *An licet petere, vel recipere Sacramentum ab indigno ministro?*

Nota. Minister indignus alius est toleratus, qui licèt peccator sit, tamen neque nominatim per sententiam declaratus est excommunicatus, vel suspensus, neque est notorius clerici percussor. Alius non toleratus, qui scilicet nominatim denuntiatus est excommunicatus, aut suspensus, vel est notorius clerici percussor.

Resp. 1. Non licet petere, aut accipere Sacramentum à ministro non tolerato, præter Baptismum, & juxta multos, Pœnitentiam in articulo mortis. Quia 1. Ecclesia prohibet communicationem cum non tolerato, præsertim in sacris. 2. Non licet petere ab alio id quod ipse sine peccato præstare nequit; nam hoc esset eum inducere ad peccatum. At minister non toleratus, non potest sine peccato Sacramenta ministrare, saltem extra necessitatem proximi, cùm id ei graviter Ecclesia vetet. Neque etiam licet ab alio accipere id quod non potest sine peccato dare: nam aliàs cooperareris ejus peccato; quænam enim major potest esse cooperatio dationi illicitæ, quàm acceptio, sine qua datio executione caret?

Excepi Baptismum in articulo mortis, quia minister non toleratus potest tunc illum licitè ministrare in defectum aliorum, si nempe conteratur & faciat quod in se est, ut à censuris absolvatur: & sic tunc potest ab eo licitè per se accipi, ut docet S. Augustin. l. 6. de Bapt. c. 5.

Resp. 2. Jure divino naturali non licet petere, nec accipere Sacramentum à ministro malo tolerato, quem moraliter constat peccaturum ministrando, si adsit alius probus. Quia 1. ex lege charitatis in Deum & proximum, quisque tenetur impedire peccatum proximi, quantum potest saltem sine gravi suo incommodo, seu damno. Ergo nisi adsit aliqua necessitas, tenetur non recipere Sacramentum ab eo qui peccaturus est conferendo. 2. Petens, vel accipiens Sacramentum à malo ministro in tali casu, dat ei sine justa causa occasionem peccandi, & moraliter cooperatur ejus peccato, cùm hoc facilè impedire posset. Et quamvis ille paratus esset ministrare, tamen hìc

&

& nunc non peccaret, seu hanc malam voluntatem non exequeretur, nec hoc numero sacrilegium admitteret, te non petente, vel non accipiente.

Resp. 3. Per se loquendo licet petere & accipere Sacramentum à ministro tolerato, si alius probus desit, & adsit justa & gravis causa, seu aliqua necessitas, ut si instet præceptum confitendi, aut sumendi Euchariſtiam quindena Paschali; si quis sit in statu peccati mortalis; nec possit, aut saltem sine gravi incommodo adiri alius minister. *Prob.* 1. Ex can. ult. 15. quæst. 8. & cap. *Vestram*, de cohab. cler. 2. Ex constit. Martini V. *Ad evitandum*, in Concil. Constantiensi edita, ibi: *Indulgemus quod nemo deinceps à communione alicujus in Sacramentorum administratione, vel receptione, aut aliis quibuscumque divinis vel extra, prætextu cujuscumque sententiæ, aut censuræ Ecclesiasticæ, à jure, vel ab homine generaliter promulgatæ teneatur abstinere, vel aliquem vitare.* 3. Quia res honesta licite peti & accipi potest ab eo qui potest hic & nunc eam dignè præstare, licèt prævideatur peccaturus, modò adsit justa causa non impediendi ejus peccatum, ut patet in petente mutuum ab usurario ob necessitatem. Minister autem toleratus requisitus potest conteri & obtinere absolutionem à censura. Qui si faciat quod in se est ut eam obtineat, nec tamen obtinere possit; tunc juxta multos non peccabit, si requisitus & contritus ministret Sacramentum habenti jus illud petendi, quia tunc tenetur illud administrare, vel ex justitia, si sit pastor, vel ex charitate si petens sit in necessitate saltem gravi. Si verò malè ministret, id ejus malitiæ, non petitioni imputandum est, nec charitas obligat ad impediendum cum gravi suo damno peccatum proximi, quod ipsemet potest facilè vitare.

Dixi, *per se loquendo*. Nam extra casum extremæ, aut saltem gravissimæ necessitatis non licet petere nec accipere Sacramentum à ministro tolerato, apertè errorem aliquem ab Ecclesia damnatum profitente, vel judicio Ecclesiæ in materia fidei renitente. Nam alioqui crearetur scandalum ac periculum perversionis fidelium, & conciliaretur authoritas errori.

CAPUT III.

De dispositione necessaria in recipiente Sacramentum.

Quæst. I. *QUænam dispositio requiritur in subjecto ad valorem Sacramenti?*

Nota 1. Subjectum Sacramenti est is, qui illud recipit, & est capax ejus effectus recipiendi. Agitur hic de solis adultis; nam in infantibus & perpetuo amentibus nihil requiritur, ut patet ex perpetua Traditione, & praxi Ecclesiæ, secundùm quam baptizantur infantes. Et verò si necessarius esset aliquis actus propriæ voluntatis, non possent salvari.

Nota 2. Certum est, Baptismum susceptum requiri ad valorem aliorum Sacramentorum: tum quia est *fundamentum & janua reliquorum*, cap. 2. *de cognat. spirit. in* 6. & ex Concil. Florentino:

Vitæ spiritualis janua est, per ipsum membra Christi ac de corpore efficimur Ecclesiæ. Tum quia Concilium Nicænum I. cap. 19. statuit ut clerici invalidè baptizati rebaptizentur, & iterum ordinentur. Idem habetur, cap. 1. *de Presbyt. non bapt.*

Resp. 1. In adulto recipiente Sacramentum ad ejus valorem necesse est, ut non habeat voluntatem contrariam ejus receptioni, excepta Eucharistia, quæ consistit in re permanente, & subsistit extra usum. Constat tum ex sensu & praxi Ecclesiæ, tum ex cap. *Majores*, de Bapt. ubi Innocentius III. ait: *Ille verò qui numquam consentit, sed penitùs contradicit, nec rem, nec characterem suscipit Sacramenti.* Imò requiritur positiva aliqua voluntas recipiendi Sacramentum. *Ita communiter.* Prob. 1. Ex c. 77. *de consecr.* dist. 4. Et ex Concil. Carthag. IV. c. 76. & Arausí. I. c. 12. quæ ad Baptismum conferendum ægrotis voluntatem suam significare non valentibus, exigunt testimonium aliorum, quo constet eos priùs voluisse baptizari. 2. Ex praxi Ecclesiæ. 3. Ex Rituali Rom. exigente ad Baptismum adulti desiderium Baptismi. Quod etiam à fortiori requiritur in aliis Sacramentis, quæ non sunt tam necessaria quàm Baptismus. Ratio est institutio Christi, qui convenienter voluit, ut nullus adultus qui rationis usum habuit, sanctitatem, vel ejus augmentum acciperet, nisi ipse consentiat in suam sanctificationem; ac proinde noluit ut Sacramenta, quæ ad sanctitatem dandam, vel augendam instituit, adulto sine suo consensu valerent. Nam ex Concil. Trident. sess. 6. cap. 7. Justificatio est *sanctificatio & renovatio interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiæ & donorum.* Hinc S. Thom. 3. part. quæst. 68. art. 7. ait: *Si in adulto deesset intentio suscipiendi Sacramentum, esset baptizandus.*

Resp. 2. In recipiente Sacramentum ad ejus valorem sufficit intentio habitualis, seu voluntas illud recipiendi præterita, non retractata, exceptis duobus. *Prob.* 1. Ex Conciliis & Rituali supra dictis, præcipientibus ut baptizetur moribundus sensibus & ratione destitutus, modò constet de præterita ejus voluntate. 2. Ex perpetua praxi Ecclesiæ, quæ non reiterat Baptismum & Ordines iis, qui illa susceperunt in mortali & in hæresi, sed cum sola voluntate recipiendi, etsi præterita.

Excipe Pœnitentiam, quia actus pœnitentis sunt ejus materia; & Matrimonium, quia ad valorem contractus requiritur consensus saltem virtualis.

Quæst. II. *Quænam dispositio requiritur ad effectum Sacramenti?*

Nota. Effectus communis omnibus Sacramentis duplex est. Primus est gratia sanctificans, seu habitualis, major, vel minor pro dispositione subjecti; & confertur eo instanti, quo Sacramantum sumitur. Secundus sunt gratiæ actuales, quæ intuitu Sacramenti suscepti opportuno tempore conferuntur ad obtinendum finem proprium cujusque Sacramenti; nisi suscipiens illis se postea indignum

reddat

reddat peccatis suis, vel obicem ponat: unde vocantur Gratiæ Sacramentales. Præter hos effectus, tria, scilicet Baptismus, Confirmatio, & Ordo characterem imprimunt, ideóque iterari nequeunt.

Resp. 2. Ad characterem recipiendum sufficit voluntas habitualis recipiendi Sacramentum. Nam hæc sufficit ad valorem Sacramenti respectu recipientis; & dispositio quæ sufficit ad valorem Sacramenti, sufficit quoque ad impressionem characteris.

Resp. 2. Ad gratiam sanctificantem recipiendam in quinque Sacramentis vivorum, præter intentionem habitualem requiritur status gratiæ: non autem in aliis duobus, quæ mortuorum dicuntur, nempe Baptismo & Pœnitentia, in quibus aliæ dispositiones requiruntur. Quia priora instituta sunt ad conferendum augmentum gratiæ sanctificantis, alia verò ad eam dandam: ac proinde priora per se & ex institutione sua, saltem primaria, supponunt & exigunt gratiam jam acceptam ut illam augeant, nam augetur id quod jam adest; alia verò non.

Hinc qui sibi conscius est peccati mortalis, graviter tenetur sibi gratiæ statum comparare antequam recipiat Sacramentum vivorum. Nam est grave sacrilegium ponere obicem gratiæ: cùm enim Christus instituerit Sacramenta ut essent efficacia gratiæ signa, qui illa recipit ponendo obicem gratiæ, quantùm in se est, inanem & falsam reddit eorum significationem, & abutitur institutione Christi, cui facto suo illudit.

Sed an talis tenetur confiteri, quantumvis sibi perfectè contritus videatur?

Resp. Id certùm est de Eucharistia: de aliis aliqui etiam affirmant, sed longè plures de jure communi negant. Quia 1. Concil. Trident. sess. 13. cap. 7. docet solùm ob Eucharistiæ perceptionem præcipi confessionem, nulla facta mentione aliorum. Et sess. 24. c. 1. solùm hortatur sponsos ut ante matrimonium confiteantur. 2. Ex Pontificali Romano: *Adulti deberent priùs peccata confiteri, & posteà confirmari; vel saltem peccata quæ admiserunt doleant.* Non est autem major obligatio in aliis. 3. Rituale Romanum dicit solùm de Sacerdote mortalis culpæ sibi conscio: *Ad Sacramentorum administrationem non audeat accedere, nisi priùs corde pœniteat: sed si habeat copiam confessarii, & temporis locique ratio ferat, convenit confiteri.* 4. Quia non reperitur tale præceptum divinum, vel humanum saltem commune, in ordine ad alia Sacramenta suscipienda. Tamen confessio videtur ex institutione Christi præponi debere Extremæunctioni, cùm hæc sit Pœnitentiæ complementum.

Cæterùm cùm Sacramentum Pœnitentiæ majorem certitudinem gratiæ, & meliorem dispositionem conferat, sufficiens est causa semper confessionis præmittendæ; hæcque est communis fidelium praxis. *Cùm Sacramenta administramus, aut percipimus, toties confessio prætermittenda non est,* ait Catechis. Roman. p. 2. ch. 5. n. 59.

Resp. 3. Ad gratias actuales Sacramentales, quas nempe Deus singulis

Sacramentis ad finem cujusque proprium assequendum innexuit, recipiendas, duo requiruntur. 1. Ut eo tempore, quo homo ea auxilia recepturus est, sit in statu gratiæ: nam hic effectus non datur, nisi ut conjunctus gratiæ sanctificanti; & qui est in peccato redditur indignus supernaturalibus donis: unde in illo statu nullum habet jus ad talia auxilia. 2. Ut iis non ponatur obex per dispositionem actualem ipsis repugnantem.

Resp. 4. Præter voluntatem recipiendi Sacramentum, & statum gratiæ, reverentia Sacramento debita exigit devotionem actualem: quæ quantò major erit, tantò uberior fructus percipietur; nam Sacramenta gratiam conferunt secundùm propriam cujusque dispositionem, ex Concil. Trident. 6. cap. 7.

TRACTATUS DE BAPTISMO.

Baptismus est Sacramentum ad spiritualem regenerationem à Christo institutum, consistens in ablutione per aquam naturalem, & prolatione horum verborum, aut æquivalentium: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.*

Quæst. I. *Quænam est materia Baptismi?*

Resp. 1. Materia remota est aqua vera naturalis, seu elementaris. Id constat, 1. Ex Joann. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, &c.* 2. Ex perpetua Traditione & praxi Ecclesiæ. 3. Ex Concil. Later. Florent. & Trident. sess. 7. can. 2.

Sed observa, 1. Sufficit aqua elementaris propriè dicta, quamvis rebus aliis sit tantulùm permixta, modò usu communem & æstimationem aquæ retineat. Hinc valet Baptismus in aqua fontana, pluviali, marina, sive frigida, sive calida, quamvis sit turbida, lutulenta, sulphurata, ferruginea, modò non sit corrupta. Item in aqua resoluta ex nive, grandine, aut glacie, vel ex panno madido, aut luto expressa: quia hæc sunt aqua naturalis: Imò juxta S. Thom. in lixivio. At non valet in vino lymphato, saliva, sputo, lacrymis, sudore, aliove simili humore: in cerevisia, ptisana, jusculo, in liquore ex vitibus defluente, aut ex herbis floribusve

busve expresso, vel in aqua roseacea, ex S. Thoma 3. part. quæst. 66. art. 4. ad 5. Nam ista non sunt aqua propriè dicta & elementaris. Neque valet in glacie, nive, pruina, & similibus nondum resolutis: nam in hoc statu non sunt aqua naturalis & usualis, quæ scilicèt etiamnum retineat aquæ usum, & possit proximè abluere corpus: alioqui non verificaretur forma: *Ego te baptizo*, hoc est, abluo. Idem dic de aquâ, cujus tanta sit permixtio, ut potiùs censeatur corpus mixtum, quàm aqua.

2. In articulo mortis, quando haberi non potest materia certa, debet adhiberi qualiscumque dubia, sub hac conditione, *Si hæc materia sit sufficiens*, & ad hoc sufficit etiam tenuis probabilitas; quia in necessitate subveniendum est saluti proximi omni modo meliori quo potest. Hinc in extrema necessitate, juxta multos, baptizare teneris in aqua ex sale resoluto, in cervisia admodum tenui, &c. ita tamen ut si sic baptizatus supervixerit, rebaptizari debeat sub hac conditione, *Si non es baptizatus*.

3. Extra necessitatem non licet sub mortali baptizare nisi in aqua benedicta, quæ in fonte baptismali servatur, propter præceptum & usum Ecclesiæ, & reverentiam Sacramento debitam.

Resp. 2. Materia proxima est ablutio, seu applicatio aquæ immediate & successivè ad corpus baptizandi. Constat 1. ex Ephes. 5. *Mundans lavacro aquæ in verbo vitæ*. 2. Ex perpetua praxi Ecclesiæ, & verbis formæ.

Nota. Ablutio non idem est, ac expurgatio, seu emundatio; nam hæc est effectus ablutionis, & potest esse sine illa.

Quæst. II. *Quæ & qualis ablutio requiritur ad valorem Baptismi?*

Resp. 1. Sufficit quælibet ablutio, sive fiat per infusionem, sive per aspersionem, sive per immersionem: nam quælibet est vera ablutio. In praxi tamen servari debet modus in unaquaque Ecclesia usitatus.

Resp. 2. Necesse est illam corporis partem ablui, & tantam aquæ quantitatem adhiberi, ut ideo corpus dicatur propriè & simpliciter ablutum. Ad quod sufficit ut caput sit ablutum, ut constat ex praxi Ecclesiæ Latinæ; quia caput est præcipua corporis pars, & sensuum sedes, in qua proinde manifestatur principium vitæ animalis.

An etiam sufficiat ablutio alterius partis notabilis, ut brachii, pectoris, &c. controvertitur; & licèt communiùs affirment, tamen hoc non est certum. Quare graviter peccaret, qui extra casum necessitatis non ablueret caput; nam exponeret Sacramentum periculo nullitatis. Hinc Rituale Roman. præscribit, ut si infans in necessitate baptizetur in alio membro, postea rebaptizetur sub conditione, *Si non es baptizatus*. Multò minùs certum est sufficere quantulamcumque partem corporis ablui, quod tamen non pauci tenent: unde extra necessitatem hoc non licet, & baptismus sic in necessitate collatus iterari debet sub conditione.

Resp.

Resp. 3. Necesse est ut aqua immediatè tangat corpus baptizandi; quia ad veram ablutionem requiritur contactus physicus, & immediata aquæ applicatio ad id, quod abluitur. Hinc non sufficit aquam applicari panniculis, nec utero materno, in quo adhuc detinetur infans, nec secundinæ, quæ est pellicula, qua subinde involuti nascuntur infantes: nam non est pars corporis, sed ejus involucrum. Imò juxta multos nullus est Baptismus, si soli capilli abluantur; quia non sunt strictè pars corporis, & illorum ablutio non videtur sufficere, ut propter eam dici possit corpus ablutum. Igitur in praxi sub gravi curandum est, ut aqua ad cutem perveniat, & ea aquæ copia adhibenda, ut qui baptizatur, meritò & secundùm communem hominum æstimationem censeatur ablutus.

Item ad veram ablutionem requiritur, ut partes aquæ applicentur motu successivo partibus corporis: nam aqua contenta in vase, quamvis illud tangat, non dicitur illud abluere.

Porrò *si mater prægnans mortua fuerit, fœtus quamprimum cautè extrahatur, ac si vivus fuerit, baptizetur.* Rituale Romanum.

Quæst. III. *An ad valorem Baptismi requiritur trina infusio vel immersio?*

Resp. Unica sufficit. Constat, 1. Ex c. *De trina*, de consecr. dist. 4. Et ex praxi Ecclesiæ, quæ sæpe unicam adhibuit. 2. Quia unica sufficit ad veram ablutionem. Cæterum in praxi minister tenetur servare suæ Ecclesiæ consuetudinem, & curare ut singulæ ablutiones singularum SS. Trinitatis personarum invocationi respondeant, ut Ritualia præscribunt; item ne forma totaliter perficiatur antequam perfecta sit ablutio totalis, ne scilicèt aliqua pars illius ablutionis reddatur inutilis.

Quæst. IV. *An dum Baptismus fit per immersionem, requiritur emersio ad ejus valorem?*

Resp. Non pauci affirmant: sed plures alii negant. Quia ad veram ablutionem requiritur solùm immediata & successiva aquæ ad corpus applicatio, orta ex motu locali, vel aquæ supra corpus, ut fit in effusione & aspersione; vel corporis super aquam, ut fit in immersione; sive posteà fiat emersio, sive non. Hinc inferunt validum esse Baptismum infantis, quem qui in flumen aut puteum projicit animo eum baptizandi, & simul submergendi; modò formam debitam proferat antequam infans aquis suffocetur: quia tunc adsunt materia, forma, & intentio requisitæ ad valorem Baptismi.

Porrò certum est non licere infantem sic projicere, etiamsi aliter baptizari nequeat, & timeatur statim moriturus: quia hoc esset directè occidere innocentem: nam hæc immersio per se ac directè est occisiva infantis: ad ablutionem autem per accidens ex sola intentione mergentis dirigitur.

Nota. Idem qui profert formam, debet abluere: alioqui forma esset falsa, ideóque Baptismus nullus.

Quæst. V. *Quænam est forma Baptismi?*

Resp.

Resp. 1. Hæc eſt: *Ego te Baptizo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti.* Ita Conc. Florent. & Rituale Romanum addens, hæc verba uno & eodem tempore quo fit ablutio, eſſe pronuntianda.

Resp. 2. Ad valorem Baptiſmi exprimi debent ablutio actualis, ſeu ablutio ut actu exercita, & perſona baptizandi, ita ut hæ voces *Baptizo te*, vel æquivalentes, ſint de eſſentia formæ. Conſtat, 1. Ex perpetua Traditione, & praxi Eccleſiæ ita interpretantis verba Chriſti: *Baptizantes eos.* 2. Ex cap. 1. *de Baptiſmo*, ubi Alexander III. ait: *Si quis puerum ter in aqua immiſerit in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, amen. Et non dixerit: ego te baptizo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, amen, non eſt puer baptizatus.* 3. Ex Concil. Florent. in Decreto pro Armenis. Hinc Alexander VIII. damnavit hanc propoſitionem: *Valuit aliquando Baptiſmus ſub hac forma collatus, In nomine Patris, &c. prætermiſſis illis, Ego te baptizo.*

Resp. 3. Neceſſariæ quoque ſunt hæ voces, *In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.* Conſtat, 1. Ex Matth. cap. ult. *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.* Quæ verba ex ſenſu Eccleſiæ continent formam Baptiſmi. 2. Ex Patribus apud Bell. & alios. 3. Ex c. *Si revera*, de conſecr. diſt. 4. Ubi Pelagius Papa jubet hæreticos ſolummodò in nomine Chriſti baptizatos, iterùm baptizari in nomine Trinitatis. Et, c. *In Synodo*, ead. ubi Zacharias Papa aſſerit eum, qui ſine invocatione Trinitatis baptizatus eſt, Sacramentum regenerationis non habere. Per Trinitatem intelligitur tres perſonæ diſtinctè invocatæ, ſecundùm uſum Eccleſiæ & præceptum Chriſti, ut etiam ibidem explicatur. 4. Ex Concil. Nicæno I. can. 19. jubente Pauliniſtas rebaptizari, quia ſcilicet non baptizabantur in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, ut docet Innocentius I. epiſt. 22. & ex Concil. Lateran. IV. c. 1. ubi Sacramentum Baptiſmi ſic explicat, nempe, *quod ad Dei invocationem & individuæ Trinitatis, videlicet Patris, & Filii, & Spiritus Sancti conſecratur in aqua.* Item ex Concil. Florent. 5. Quia cùm Baptiſmus ſit *fidei Sacramentum*, cap. 4. *de Bapt.* debet in eo conferendo fieri expreſſa mentio Trinitatis, quæ eſt primarium objectum fidei & fundamentum ſalutis.

Hinc non valet Baptiſmus, 1. Si dicatur *In nomine Trinitatis*, *In nomine Dei unius & trini*, vel, *In nomine trium perſonarum Trinitatis.* Quia requiritur diſtincta expreſſio ſingularum perſonarum, & quidem ſecundùm eas rationes quibus conſtituuntur, & inter ſe diſtinguuntur, nempe ſecundùm proprietates Perſonales, ſeu relationes Paternitatis, Filiationis, & Spirationis paſſivæ. 2. Si dicatur *In nominibus*, quia non exprimitur eſſentiæ unitas, cujus expreſſio eſt eſſentialis formæ, ut ſemper intellexit Eccleſia. Et verò tam neceſſaria eſt ad ſalutem profeſſio unitatis Dei, quam Trinitatis perſonarum, quæ neceſſariò exprimenda ſunt.

Dubiæ autem ſunt hæ formæ, *In virtute*, vel *authoritate*, vel *ſub invocatione Patris*, *&c.* Item *In nomine Patris*, *in*

in nomine Filii, & in nomine Spiritus Sancti; & In nomine Genitoris, & Geniti, & Procedentis ab utroque. Imò S. Thom. 3. part. quæst. 66. art. 5. ad 7. docet in aliis nominibus quàm Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, non perfici Sacramentum.

Resp. 4. Non est de essentia formæ, ut exprimatur minister saltem expressè. Nam Concil. Flor. approbat hanc Græcorum formam. *Baptizatur talis servus Christi in nomine Patris, &c. vel baptizatur manibus meis talis in nomine Patris, &c.*

Quæst. VI. *An Baptismus iterari potest?*

Resp. 1. Est de fide Baptismum validè susceptum numquam posse iterari. 1. Ex Eph. 4. *Unus Dominus, una Fides, unum Baptisma.* 2. Ex Traditione & praxi Ecclesiæ. 3. Ex Symbolo, *Confiteor unum Baptisma.* 4. Ex Concil. Florent. & ex Concil. Trident. sess. 7. can. 11. Unde Baptismi iteratio est grave sacrilegium, tam ex parte dantis, quàm recipientis scienter, ex cap. 108. & 118. de consecr. dist. 4. Quia fit contra institutionem Christi, applicando Sacramentum subjecto incapaci; & per hoc significatur Christum esse denuò morti ac sepulturæ obnoxium, ex Hebr. 6. cum per Baptismum commoriamur & consepeliamur Christo. Rom. 6.

Resp. 2. Iterari debet Baptismus sub conditione, dum post diligentem inquisitionem dubitatur an Baptismus sit datus. Constat ex S. Leone, in c. 112. & 113. de consecr. dist. 4. & aliis canonibus, & ex cap. 2. *de Bapt.* ubi Alexander III. ait: *De quibus dubium est an baptizati fuerint, baptizentur his verbis præmissis: Si baptizatus es, non te baptizo: Sed si nondum baptizatus es, Ego te baptizo, &c.* idque sive dubium sit positivum, quia scilicet sunt rationes in utramque partem probabiles: sive sit negativum, quia scilicet nulla sunt indicia ad judicandum hominem esse baptizatum, cap. *Parvulos*, de consecr. dist. 4. Ratio est, quia aliàs homo probabili periculo damnationis exponeretur, ob carentiam Baptismi; & aliunde talis necessitas impedit omnem irreverentiam in Sacramentum, quod propter salutem hominum institutum est.

Idem dic si sit probabile dubium an Baptismus datus sit cum sufficienti materia, vel forma, vel intentione. Nam tunc æquè periclitatur salus hominis; & canones qui expressè loquuntur de dubio facti, intelligendi etiam sunt de dubio juris, quod est hìc æquivalenter dubium facti: qui enim dubitat an Baptismus sit datus cum legitima materia, vel forma, vel intentione, æquivalenter dubitat an sit verè datus. Unde S. Gregorius lib. 12. epist. 31. ait: *Ne talis dubitatio ruina fidelibus fiat, quoniam non monstratur iteratum, quod non certis indiciis ostenditur ritè peractum.*

Hinc sic rebaptizandi sunt infantes expositi, si non habeant schedulam, aut aliam notam collati Baptismi testem. Imò juxta multos, & varia Concilia, & Rituale Tullense, etiamsi habeant, si re diligenter investigata, nihil certi aliunde reperiatur. Quia illa schedula, aliave nota ab ignoto, ideoque incertæ fidei authore apposita

non

non sufficit ad certitudinem moralem, quam tamen requirunt canones ad non rebaptizandum. Hinc Concil. Carthag. V. c. *Placuit.* dist. 4. de consecr. ait: *Placuit de infantibus quoties non inveniuntur certissimi testes, qui eos baptizatos esse sine dubitatione testentur, absque ullo scrupulo eos esse baptizandos.* Et verò charitas obligat ad suppeditandum proximo medium salutis necessarium, nisi constet jam adhibitum fuisse; alioqui ejus salus æterna morali periculo committeretur.

Dixi, *sub conditione*, ut vitetur periculum irreverentiæ, & reiterationis Baptismi verè suscepti.

Quæst. VII. *An & quomodo Baptismus est necessarius?*

Responsio 1. Baptismus in re, vel in voto necessarius est omnibus necessitate medii ad salutem, ex Joann. 3. *Nisi quis renatus fuerit, &c.* ex Traditione, ex Concil. Trident. sess. 6. cap. 4. & sess. 7. can. 5. Infantibus verò extra martyrium necessarius est in re, cùm sint incapaces voti: seu desiderii Baptismi in actu charitatis perfectæ contenti.

Porrò illud est necessarium in re, quod secundùm se necessariò & absolutè adhiberi debet, ita ut nihil sit, quod ejus vicem suppleat. Illud est necessarium saltem in voto, quod necessariò debet adhiberi vel secundùm se, vel in ejus defectum, secundùm aliquid ejus vicem tenens propter suam eminentiam, & ejus votum vel explicitum, vel implicitum continens.

Resp. 2. Adulti sufficienter instructi tenentur jure divino suscipere Baptismum, statim atque moraliter possunt cum debitis dispositionibus; ita ut non diu differant. Tum quia quisque tenetur ex charitate adhibere media ad salutem necessaria; tum quia quisque tenetur ex præcepto Christi ingredi Ecclesiam per Baptismum, qui est ejus janua, & fidem suam profiteri. Quæ præcepta per se obligant ad non diu differendam eorum observationem.

Resp. 3. Parentes tenentur graviter Baptismum liberis suis procurare brevi post eorum nativitatem tempore: ita ut mortaliter peccent si diutiùs id differant. Quia consuetudo universalis Ecclesiæ baptizandi parvulos brevi post eorum nativitatem tempore habet vim legis graviter obligantis ob materiæ gravitatem. Et ex decretis particularium Ecclesiarum ad id tenentur intra triduum, vel quatriduum, prout ab Ecclesia propria præscribitur. Et verò in teneris infantibus semper est aliquod subitæ mortis periculum.

Quæst. VIII. *Quinam est minister idoneus Baptismi?*

Responsio 1. Quilibet homo viator ratione utens potest in quovis casu validè baptizare. Constat ex Concil. gener. Later. IV. cap. *Firmiter*, definiente *Baptismum tam parvulis quàm adultis in forma Ecclesiæ à quocumque ritè collatum proficere ad salutem.* Et ex Traditione & praxi Ecclesiæ, numquam rebaptizantis à quovis ritè baptizatum. Nemo tamen potest se ipsum baptizare, cap. 4. *de Bapt.* Nam requiritur distinctio inter generantem & genitum spiritualiter; & Christus mini-

ministrum & subjectum Baptismi apertè distinguit his verbis, Matth. ult. *Docete omnes gentes baptizantes eos, &c.*

Resp. 2. Solus Sacerdos sive sit Episcopus, sive Presbyter, est ordinarius Baptismi minister: Diaconus verò tantùm extraordinarius. *Prob.* ex Conc. Flor. in Decreto de Sacram. ibi: *Minister hujus Sacramenti est Sacerdos, cui ex officio competit baptizare. In casu autem necessitatis non solùm Sacerdos, vel Diaconus, sed etiam laicus, vel mulier, imò etiam paganus, & hæreticus baptizare potest, dummodò formam servet Ecclesiæ, & facere intendat quod facit Ecclesia.*

Quare extra necessitatem sub mortali baptizare non licet, nisi soli Sacerdoti; & quidem juxta omnes, pastori, vel ejus delegato; quia potestas & jus admittendi ad Ecclesiam pertinent ad pastorem, qui præest illi Ecclesiæ particulari, cui baptizatus aggregatur. Homo autem per Baptismum recipitur in Ecclesiam, & fit ejus membrum. At mortale est, jus alienum propria authoritate usurpare in re gravi, præsertim contra debitam gubernationem, ordinem, & usum Ecclesiæ.

Resp. 3. In casu necessitatis quilibet tenetur baptizare: nam quisque tenetur lege charitatis subvenire proximo necessitatem patienti, nisi alius adsit qui possit & velit subvenire. Tunc tamen si plures adsint, præferri debet Diacono Sacerdos, ille Subdiacono, hic inferioribus clericis, clericus laico, vir feminæ, fidelis infideli, non excommunicatus excommunicato: nam reverentia Sacramento debita exigit ut digniores præferantur, per se loquendo. Quare, mortale est, si sine causa justa non præferatur Sacerdos non Sacerdoti, fidelis non baptizato, non excommunicatus excommunicato, Diaconus non Diacono: nam tunc fit gravis irreverentia in Sacramentum. Inversio autem ordinis quoad alios, juxta multos est solùm venialis; quia irreverentia non censetur gravis.

Dixi, *per se loquendo:* quia per accidens potest hic ordo inverti: nam ex Rituali Romano mulier præferri debet viro, vel ratione majoris peritiæ ad baptizandum, vel ratione honestatis ac pudoris, ut si infans ob periculum vitæ imminens sit baptizandus, antequàm totaliter ex utero prodierit. *Quapropter curare debet parochus ut fideles præsertim obstetrices, rectum baptizandi ritum probè teneant & servent*, ait Rituale Rom. & hæ ad id graviter tenentur ex charitate & officio, ideóque ex justitia propter pericula sæpè contingentia in Partu. Porrò pater & mater prohibentur propriam prolem baptizare, nisi in articulo mortis, & deficiente alio.

Nota. Mortale est extra necessitatem baptizare sine solemnitate & extra Ecclesiam, præter filium regis aut principis. *Clement. de Bapt.* Quia Ecclesia ob honorem sacramenti, solemnitates graviter præcipit.

Quæst. IX. *An unus minister potest simul plures baptizare?*

Resp.

Resp. In casu urgentis necessitatis potest, nam hoc non repugnat institutioni Christi, neque per hoc mutatur substantialiter forma Ecclesiæ, dicendo scilicet: *Ego vos baptizo, &c.* quia plurale non est nisi singulare geminatum.

Quæst. X. *An idem potest à pluribus baptizari?*

Resp. Neg. Nam hoc est contra usum Ecclesiæ, imò & contra institutionem Christi, qui sicut unus est, ita voluit unum esse in unoquoque baptizando ministrum. Unde non valeret baptismus, si plures dicerent: *Nos te baptizamus in nomine Patris, &c.* Ita S. Th. 3. part. quæst. 67. art. 6.

Quæst. XI. *Quid dicendum de Patrinis?*

Resp. 1. Ex perpetua Ecclesiæ consuetudine vim legis habente, & manante ex Apostolica Traditione, debet sub mortali adhiberi in Baptismo solemni susceptor, seu patrinus, vel susceptrix, seu matrina. Unus autem tantùm sive vir, sive mulier, vel ad summum unus & una adhibeantur, ex decreto Conc. Trid. sess. 24. cap. 2.

Resp. 2. Patrini officium est, 1. Offerre baptizandum baptizanti. 2. Respondere pro baptizando, si is per se nequeat. 3. Tenere illum dum baptizatur. 4. Levare de fonte. 5. Eum suscipere de manu baptizantis. 6. Tenetur sub mortali tum ob solemnem suam sponsionem in suscipiendo hoc officio, tum ex præcepto Ecclesiæ curare, ut baptizatus in rebus fidei, & Doctrina Christiana rectè erudiatur, & christianè vivat, si alii id non præstent, ex cap. *Vos ante*, de consecr. dist. 4. Ex variis Conciliis, & Catechismo & Rituali Romano. Et ab hac cura paterna, quam debet illius gerere, dicitur patrinus, quia censetur quasi spiritualis pater suscepti. Et ideo inducta est cognatio spiritualis. Hinc S. Thom. 3. part. quæst. 67. art. 8. ait: *Unusquisque obligatur ad exequendum officium, quod accepit. Dictum est autem quòd ille qui suscipit aliquem de sacro fonte, assumit sibi officium pædagogi; & ideò obligatur ad habendam curam de ipso, si necessitas immineret; sicut eo tempore & loco in quo baptizati inter infideles nutriuntur. Sed ubi nutriuntur inter catholicos christianos, satis possunt ab hac cura excusari, præsumendo quòd à suis parentibus diligenter instruantur. Si tamen ex quocumque modo sentirent contrarium, tenerentur secundum modum, saluti spiritualium filiorum curam impendere?*

Resp. 3. Ab officio patrini excluduntur carentes rationis usu, non baptizati, hæretici, publicè criminosi aut infames, vel excommunicati, & ignorantes fidei rudimenta. Quia hi non sunt idonei ad curam gerendam baptizati circa fidem ac mores. Item monachi & abbates, cap. 103. *de consecrat.* dist. 4. & generatim religiosi omnes, & sanctimoniales, ex Rituali Romano.

Graviter etiam prohibentur parentes propriam prolem suscipere, nisi in necessitate, c. 1. & 4. caus. 30. q. 1. Nam alius debet esse pater carnalis, alius spiritualis. Et quia baptizans contrahit spiritualem cognationem cum parentibus baptizati, quæ usum

matrimonii impediret. Quæ tamen non contrahitur, si id fiat in casu necessitatis.

Quæst. XII. *An potest baptizari infans nondum natus, vel monstrum?*

Resp. 1. Infans in utero materno ita conclusus, ut aqua immediatè perfundi nequeat, non est capax Baptismi, quia non potest verè ablui. Nec sufficit, si corpus matris abluatur; quia infans est persona distincta à matre, ac proinde ex abluta non potest censeri verè ablutus. Quòd si per fistulam, aut alio artificio possit aqua ad illum pertingere; juxta varios validè baptizari potest; quia talis infans est homo viator, cui debitè applicari potest materia & forma; tamen Rituale Rom. dicit generatim: *Nemo in utero matris clausus baptizari debet.*

Resp. 2. Si infans nondum perfectè natus caput emiserit, & periculum mortis immineat, baptizetur in capite; nec postea si vivus evaserit, erit rebaptizandus. At si aliud membrum emiserit, quod vitalem indicet motum, in illo, si periculum impendat, baptizetur; & tunc si natus vixerit, erit sub conditione baptizandus: *Si non es baptizatus, Ego te baptizo, in nomine Patris, &c.* Ita Rituale Romanum.

Resp. 3. Si monstrum habeat plura capita, & plura pectora, tunc totidem sunt animæ, & homines distincti: unde singuli seorsum sunt baptizandi. Si non est certum in monstro esse duas personas, ut quia duo capita, & duo pectora non habet benè distincta, tunc debet primùm unus absolutè baptizari, & posteà alter sub hac conditione: *Si non es baptizatus, Ego te baptizo, &c.* Si verò dubium sit an homo sit, an brutum, baptizetur sub conditione: *Si tu es homo, Ego te, &c.* Monstrum autem, quod humanam speciem nullatenus præsefert, non debet baptizari. Rituale Romanum.

Quæst. XIII. *An infidelium filii baptizari possunt, invitis parentibus?*

Resp. 1. Validè baptizari posse constat, cùm independenter à consensu parentum adesse possint omnia ad valorem baptismi requisita, nimirùm materia, forma, & debita intentio ministri. Non enim scriptum est: *Nisi quis renatus fuerit ex parentum voluntate; sed, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto*, ait S. August. epist. 23.

Resp. 2. Filii hæreticorum & apostatarum possunt licitè baptizari invitis parentibus. Quia parentes per Baptismum fiunt Ecclesiæ subditi, ideoque cogi possunt ad servandas ejus leges, inter quas est lex deferendi in Ecclesiam liberos baptizandos. Ergo iis possunt subtrahi, ut baptizentur; & rebus fidei, cum adoleverint, instruantur. Non essent tamen subtrahendi, si ideò religio periclitaretur, dum parentes subjecti sunt principibus infidelibus; nam debet permitti minus malum, ut vitetur majus.

Resp. 3. Infantes mancipiorum possunt & debent ipsis invitis baptizari, si eorum domini christiani sint. Quia tales infantes sunt illorum, sicut ipsi parentes: unde domini habent jus illos subtrahendi parentibus, & de iis tamquam de suis pro arbitrio dispo-

diſponendi; ac proinde poſſunt curare eos baptizari, & in fide erudiri ac educari, adque ad id ſaltem ex charitate tenentur.

Reſp. 4. Extra certum mortis periculum, non licet baptizare infantes infidelium invitis parentibus, qui principibus infidelibus ſubjecti ſunt. Quia vel infans ſubtrahetur parentibus; & tunc fieret illis injuria, cùm parentes habeant jus naturale retinendi apud ſe, & educandi liberos nondum rationis compotes, nec propriam voluntatem habentes. Vel illis relinquetur, & tunc Baptiſmus manifeſto periculo prophanationis, & baptizatus periculo apoſtaſiæ exponetur: cùm conſtat eum in infidelitate educandum.

Si tamen vel ſola mater eſſet chriſtiana, infans invito patre infideli ſubjecto principi chriſtiano licitè baptizaretur, ex Conc. Tolet. IV. c. 63. Nam ipſa habet jus inſtituendæ prolis; & præferenda eſt voluntas juſta injuſtæ in favorem prolis.

Idem quod ſuprà dicunt Theologi cum S. Thoma contra Scotiſtas, etiamſi parentes infideles ſubjecti ſint civiliter chriſtiano principi. Quia 1. ratio allata hìc etiam valet: nam hæc ſubjectio non adimit parentibus jus educandi & retinendi apud ſe liberos ſuos. 2. Poteſtas ſæcularis non ſe extendit ad ſupernaturalia, qualis eſt ſuſceptio Baptiſmi. Eccleſia verò nullam habet jurisdictionem in non baptizatos. Quare non poteſt principibus ullam poteſtatem concedere in non baptizatos, ſicut poteſt concedere in baptizatos. 3. Ex uſu conſtanti Eccleſiæ, quæ numquam egit apud Principes etiam religioſiſſimos ut cogerent infideles ſibi ſubjectos ad Baptismum ſuſcipiendum, aut curarent omnes infantes ſubditos baptizari, ut notat S. Thomas.

Dixi *infantes*: Nam baptizandi ſunt pueri rationis compotes, qui hoc petunt, cùm ſint ſui juris in negotio ſalutis. Sed tunc debent egredi è domo paterna, ſi aliter chriſtianè vivere nequeant.

Reſp. 5. In evidenti periculo mortis, infantes infidelium baptizari debent, etiam invitis parentibus. Quia tunc nec auferuntur parentibus, nec Baptismus prophanationi exponitur, cùm infans paulò poſt ſit moriturus, & aliunde urget præceptum charitatis. Sed id fiat, ſi poteſt, inſciis parentibus: ad vitandam perturbationem. Idem extendit Layman ad filios infidelium perpetuò amentes, ob eamdem rationem.

Sed quid ſi infans reipſa baptizatus ſit invitis, vel inſciis parentibus, & poſtea adoleſcat?

Reſp. Secluſo periculo religionis chriſtianæ & ſcandali, abſtrahendus eſt à parentibus, ut erudiatur in fide chriſtiana. Quia per Baptiſmum Eccleſia acquiſivit jurisdictionem in eum, ac jus ad eum chriſtianè inſtituendum; & ipſe contraxit

xit obligationem addiſcendæ & ſervandæ legis chriſtianæ, quod præſtare nequit apud parentes.

Dixi, *ſecluſo, &c.* Quia bonum religionis, & multorum præferri debet bono privato.

Quæſt. XIV. *Quinam ſunt effectus Baptiſmi?*

Reſponſio. Hi. 1. Tollit omnem culpam & pœnam, ſi non adſit obex. 2. Confert ex opere operato gratiam ſanctificantem, & virtutes infuſas. Ejus intuitu conferuntur ſuo tempore gratiæ actuales fini ſuo accommodatæ, nimirùm ad ſanctè & chriſtianè vivendum, ut decet filios DEI adoptivos, DEI hæredes, & cohæredes Chriſti. 4. Imprimit characterem indelebilem. 5. Conſtituit membrum Eccleſiæ, ejusque poteſtati ſubjicit. 6. Tribuit capacitatem recipiendi alia Sacramenta, & jus ad illa, cæteraque Eccleſiæ bona communia. 7. Inducit obligationem ſervandi mandata DEI & Eccleſiæ, atque vitam chriſtianam, ſeu conſentaneam doctrinæ & exemplo Chriſti traducendi.

Quæſt. XV. *Quænam diſpoſitiones requiruntur in adultis ad recipiendam gratiam Baptiſmi?*

Reſp. 1. Si adultus præter peccatum originale, habeat alia actualia mortalia; ad ejus juſtificationem per Baptiſmum, ex Concil. Trident. ſeſſ. 6. cap. 6. requiruntur hi actus. 1. Fides, qua explicitè credat exiſtentiam unius DEI remuneratoris, myſteria Trinitatis & Incarnationis, & generatim vera eſſe quæ divinitus revelata & promiſſa ſunt, & imprimis à DEO juſtificari impium per merita Chriſti: nam horum fides explicita eſt neceſſaria neceſſitate medii. 2. Spes juſtificationis & vitæ æternæ. 3. Dilectio, qua Deum tanquam omnis juſtitiæ fontem diligere incipiat. 4. Propoſitum efficax ſervandi omnia mandata, & chriſtianè vivendi. Nam adultus non poteſt admitti ad DEI amicitiam, niſi in eam conſentiat; nec poteſt in illam ſincerè conſentire, niſi velit omnia facere quæ ad iſtam amicitiam ſervandam, & mutuum amorem ſignificandum neceſſaria ſunt. 6. Voluntas recipiendi Baptiſmum. 7. Pœnitentia, ſeu dolor de peccatis commiſſis, cum propoſito non peccandi de cætero, ex Actor. 2. *Agite pœnitentiam, & baptizetur unusquisque veſtrum.* Et verò æquum eſt, ut qui voluntate propria Deum offendit, in ejus amicitiam non recipiatur ſine peccatorum retractatione & dolore: Hæc autem pœnitentia debet eſſe ſupernaturalis, abſoluta, univerſalis, efficax, incompoſſibilis cum ullo affectu ad mortale, & appretiativè ſumma. Non tamen requiritur perfecta contritio: nam cùm Baptiſmus ſit inſtitutus ad remittendum peccatum originale, & alia actualia ante ipſum commiſſa,

non

non prærequirit diſpoſitionem, quæ hunc effectum pariat: alioqui ſemper præſupponeret ac præexigeret effectum, ad quem conferendum inſtitutus eſt.

Reſp. 2. Ad juſtificationem adulti habentis ſolùm originale peccatum (ſi hoc eſſe poteſt) iidem actus requiruntur, excepta contritione, quæ ſolùm poteſt eſſe de peccatis perſonalibus, voluntate ſcilicet phyſicè propria commiſſis.

Reſp. 3. Si adultus jam juſtificatus ſit per contritionem, ſeu charitatem perfectam, ut recipiat augmentum gratiæ in Baptiſmo, requiritur voluntas Baptiſmum recipiendi ex motivo aliquo ſupernaturali; nam ad gratiam recipiendam, requiritur conſenſus illi accommodatus. Sed hæc voluntas ſufficit, cum jam præceſſerint fides, ſpes, contritio & charitas.

Nota. Qui ſine debitis diſpoſitionibus, ſed cum voluntate Baptismi ſuſcipiendi baptizatur, non recipit gratiam: ſed tamen Baptiſmus eſt validus, & poſtea reviviſcit, ſeu efficit gratiam, ſublato per contritionem perfectam, vel per Pœnitentiæ Sacramentum obice.

TRACTATUS
DE
CONFIRMATIONE.

I. Confirmatio eſt Sacramentum à Chriſto inſtitutum, quo baptizati corroborantur ad fidem firmiter tenendam, & fortiter profitendam.

II. Ejus materia remota *eſt Chriſma confectum ex oleo & balſamo per Epiſcopum benedicto.* Concil. Florentin. in decret. de Sacrament. Materia proxima eſt unctio chriſmatis in fronte per manum Epiſcopi facta in formam crucis; quæ chriſmatis unctio eſt vera manus impoſitio. Forma autem, ex Concil. Florentin. eſt hæc. *Signo te ſigno Crucis, & confirmo te chriſmate ſalutis, in nomine*

mine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.

III. Minister ordinarius est solus Episcopus, ex Concil. Tridentin. sess. 3. canon. 3. & Florentin. hæc addente: *Legitur tamen aliquando per Apostolicæ Sedis dispensationem, ex rationabili & urgente admodum causa simplicem sacerdotem chrismate per Episcopum confecto hoc administrasse Confirmationis Sacramentum.* Quare simplex Sacerdos ex commissione Papæ, potest validè ac licitè confirmare.

IV. Hujus effectus sunt. 1. Augmentum gratiæ sanctificantis, & virtutum ei annexarum. 2. Auxilia quædam specialia ad fidem fortiter profitendam cum quovis periculo, & ad superandas tentationes contra illam. 3. Caracter.

V. Confirmationis capaces sunt omnes & soli baptizati, etiam infantes, quibus primis Ecclesiæ sæculis conferebatur. Nunc tamen in Ecclesia Latina differtur usque ad usum rationis, ad majorem reverentiam hujus Sacramenti, & majorem utilitatem suscipientis ob actualem devotionem. Expedit autem pueros tempestivè confirmari antequam innocentia baptismali excidant, modò suscepti Sacramenti non iterandi meminisse possint, ejusque excellentiam & utilitatem agnoscant.

VI. Patrinus adhiberi debet ex lege, seu consuetudine Ecclesiæ, quæ in variis canonibus exprimitur. Et quidem unus tantùm, sive vir, sive mulier, cap. *Non plures*, de consecrat. dist. 4. circa quod nihil innovavit Concil. Tridentin. debetque esse confirmatus, seu confirmata, c. *In baptismate*, eod. titul.

Quæst. I. *An quilibet adultus tenetur Confirmationem recipere data opportunitate?*

Resp. Multi negant; sed Toletus & alii affirmant & probant, 1. Ex cura & sollicitudine Apostolorum, actor. 8. ut baptizatis conferretur. 2. Ex cap. *Omnes*, de consecrat. dist. 5. *Omnes fideles per manus impositionem Episcoporum Spiritum Sanctum post Baptismum accipere debent, ut pleni christiani inveniantur.* Et ex S. Cyprian. epistol. 72. *Ungi quoque necesse est eum, qui baptizatus sit, ut accepto chrismate, id est unctione, esse unctus Dei, & habere in se Christi gratiam possit.* 3. Ex Concil. Laodicen. canon. 48. *Quòd oporteat eos, qui baptizantur, chrisma Ecclesiæ accipere.* Ex Concil. Mediolan. IV. sub S. Carolo. *Si quis neglexerit* (ejus susceptionem) *Canonicis subjaceat disciplinis.* At negligit qui data opportunitate non suscipit, ut per se & ex contextu patet. Et ex Concil. Remensi ann. 1583. *Moneant parochi Sacramentum Confirmationis non debere negligi, vel prætermitti à verè Christianis.* 4. Et canonibus pœnitentialibus, qui trium annorum pœnitentiam imponunt parentibus, quorum negligentia filius sine Confirmatione decesserit. 5. Quia hoc Sacramentum institutum est, ut medium per se certum & ordinarium ad dandum robur, & perfectionem vitæ christianæ, & non solùm ad fidem coram tyrannis fortiter profitendam, sed etiam ad vincendas tentationes contra fidem, à quibus

nemo

nemo adultus immunis eſt. Ergo Chriſtus voluit ut ab omnibus ſuſciperetur ; & qui illud cùm poteſt, non ſuſcipit, non ſatis conſulit ſaluti ſuæ, ſed illam ac auxilium divinum negligere meritò cenſetur: ergo peccat.

Certè apud omnes conſtat eſſe ſaltem culpam venialem hoc Sacramentum tunc omittere ; cùm talis omiſſio ſit irrationabilis quædam prodigalitas ſpiritualis. Mortale verò ſi omittatur ſive ex contemptu, ut ſi quis illud, aut ejus effectum parvi faciat, vel vile, aut puerile exiſtimet ſe illi ſubjicere : ſive cum ſcandalo, ut ſi quis ita ſe publicè gerat, ut aliis exhibeat ſpeciem contemptus.

Item conſtat Epiſcopum teneri ſub mortali illud non raró adminiſtrare: nam cùm ſit paſtor animarum, tenetur illis ex officio per ſe ſubminiſtrare media, quæ Chriſtus inſtituit ad earum ſalutem, vel perfectionem, ac ſpiritalem utilitatem, per ipſum ſuppeditanda.

TRACTATUS DE EUCHARISTIA.

EUchariſtia eſt Sacramentum Corporis & Sanguinis Chriſti ſub ſpeciebus panis & vini, ad ſpiritualem animæ refectionem à Chriſto inſtitutum.

CAPUT I.

De Materia & Forma Euchariſtiæ.

Quæſt. I. *QUænam eſt materia neceſſaria, ex qua conficitur Euchariſtia?*

Reſp. 1. Eſt panis triticeus, & vinum de vite. *Prob.* 1. Ex perpetua Eccleſiæ Traditione & praxi. 2. Ex Conciliis præſertim Lateran. IV. cap. *Firmiter.* Tridentin. ſeſſ. 13. cap. 4. & canon. 2. & Florentino, ibi : *Tertium eſt Euchariſtiæ Sacramentum, cujus materia eſt panis triticeus, & vinum de vite, cui ante conſecrationem aqua modiciſſima admiſceri debet.* 3. Quia Chriſtus inſtituens Euchariſtiam, non aliam materiam adhibuit, Matth. 26. eamque ut neceſſariam præcepit his verbis, *Hoc facite, &c.* Luc. 22. & 1.

Corinth. 11. Præterea panis triticeus solus est, qui dicatur simpliciter panis, alii non vocantur panes nisi cum addito, nec adhibentur nisi in ejus defectum. Item vinum simpliciter est vinum de vite usuale. At ex Scriptura & Conciliis materia Eucharistiæ est panis & vinum simpliciter.

Hinc 1. non potest validè consecrari panis confectus ex oriza, avena, hordeo, milio, &c. vel ex leguminibus, radicibus herbarum, aut fructibus arborum: item ex tritico non puro, sed mixto, v.gr. hordeo, vel avena, si quantitas tritici non sit notabiliter major: nam aliàs panis non esset simpliciter triticeus. Quare Missale Roman. *de defectibus*, ait: *Si panis non sit triticeus, vel si triticeus admixtus sit granis alterius generis in tanta quantitate, ut non maneat panis triticeus, vel sit alioqui corruptus, non conficitur Sacramentum.* Secùs si farina alterius materiæ sit in tam parva quantitate, ut panis morali æstimatione censeatur adhuc triticeus. Reverentia tamen Sacramento debita exigit, ut panis sit ex puro tritico, & valdè albus.

Licitè verò consecrari non potest panis confectus ex grano, de quo dubitatur an *sit* verum triticum. Nam in Sacramentis, quæ non sunt de necessitate medii, numquam licet adhibere materiam non certam; alioqui sine necessitate urgente exponerentur nullitati. Species autem grani, de quibus præsertim aliqui dubitant an sint triticum, sunt siligo, seu secale & spelta. Nam quamvis S. Thomas senserit siliginem esse triticum, quia quandoque ex tritico in malis terris generatur, multi tamen id negant: quia quandoque etiam ex tritico nascitur avena: potestque res unius speciei propter diversas dispositiones & causas degenerare in rem alterius speciei.

Hinc 2. Non potest validè consecrari. 1. Liquor expressus ex pomis, piris, cerasis, &c. 2. Omphacium, *du verjus*, quia necdum habet naturam vini. 3. Acetum, quia non est amplius vinum, & fit ex corruptione substantiali vini. 4. Succus intra uvas maturas adhuc contentus, aut vinum in pane, vel alia simili materia contentum; quia in tali statu non habet rationem vini usualis. 5. Vinum aromatibus ita conditum, ut morali æstimatione speciem vini amiserit. Secùs, si alteratio sit exigua, quamvis illicitè consecrantur.

Econtra validè consecratur. 1. Mustum, seu vinum ex uvis maturis recens expressum, cùm jam habeat naturam vini, quamvis hoc sit prohibitum, quia est impurum ob admixtas fæces, ac proinde indecens. In necessitate tamen, juxta S. Thom. 3. part. quæst. 74. art. 5. ad 3. licitè consecratur. 2. Vinum congelatum, sed postea resolutum, modò per gelu non fuerit corruptum. Vinum autem actu congelatum, & non resolutum est materia incerta: quare si fortè in hieme vinum in Calice congeletur, debet per ignem resolvi priusquam consecretur; sed ejus congelatio, quantùm potest impediri debet.

Resp. 2. Ad valorem Sacramenti requiritur, ut panis sit confectus ex farina triticea aqua naturali diluta, & igne

igne cocta. Nam ſic conficitur panis ſimpliciter dictus, & uſualis, aliorumque ciborum comes, qualem Chriſtus inſtituit.

Hinc non poſſunt validè conſecrari. 1. Liba, placentæ, & ſimilia confecta ex farina triticea mixta lacte, butyro, ovis, melle, ſaccharo, aliiſque liquoribus ab aqua naturali ſpecie differentibus; niſi fortè liquores iſti admixti aquæ naturali, eſſent in exigua quantitate, ita ut aqua plurimùm prædominaretur. Illicitum tamen eſt conſecrare panem triticeum mixtum quacumque re, grano, vel liquore, etſi in parva quantitate: quia eſt contra uſum Eccleſiæ, & reverentiam Sacramenti poſtulantis materiam omnino puram. 2. Maſſa cruda, ſeu paſta; quia non eſt panis uſualis, nec cibus hominum. Si autem farina ſit diluta aqua roſacea, dubium eſt an ſit valida materia, ut habet Miſſale Romanum.

Porrò ex præcepto & uſu Eccleſiæ panis conſecrandus apud latinos debet eſſe figura orbiculari & integra.

Nota. Nulla videtur poſſe occurrere cauſa moraliter ſufficiens ad conficiendam Euchariſtiam, niſi in materia certa, inquit Suarez, quia huic Sacramento ſumma reverentia debetur; & aliunde non eſt neceſſarium neceſſitate medii in re ad ſalutem.

Quæſt. II. *An panis tam azymus quàm fermentatus eſt materia valida?*

Reſp. Affirmat. Ex Concil. Florentin. in decreto unius: ibi: *Definimus in azymo, ſive fermentato pane triticeo Corpus Chriſti veraciter confici: ſacerdoteſque in altero ipſum Domini Corpus conficere debere, unumquemque ſcilicet juxta ſuæ Eccleſiæ ſive Occidentalis, ſive Orientalis conſuetudinem.* Ratio eſt, quia uterque eſt panis verus, & ſimpliciter dictus, & ſic in Scriptura vocatur; nam uterque fit ex farina triticea, aqua naturali ſubacta; ac puro igne coquitur, habetque proprium uſum panis.

Latini tamen tenentur ſub mortali conſecrare azymum, Græci verò fermentatum, ſinguli juxta Eccleſiæ ſuæ ritum: nam ita præcepit Concil. Florent. citat. & utriuſque Eccleſiæ conſuetudo antiquiſſima obtinet vim legis graviter obligantis utpote de re gravi. Hinc, cap. ultim. *de celebrat.* ſacerdos quidam Latinus jubetur privari in perpetuum officio & beneficio, quod in fermentato conſecraſſet in defectum azymi. Quare in hoc nulla diſpenſat neceſſitas, ne Viatici quidem pro infirmo conſecrandi: nam ad tanti Myſterii majorem reverentiam intereſt modo ac ritu convenienti ſemper confici. Præceptum quippe divinum circa Viaticum non obligat, niſi quando id fieri poteſt modo convenienti & cum debitis circumſtantiis.

Nota. Quamvis multi dicant ſacerdotem Latinum iter agentem per Græciam licitè uti fermentato, & Græcum azymo in Occidente, in iis ſcilicet locis ubi non ſunt Eccleſiæ ſui ritus; quia ex S. Auguſtin. epiſtol. ad Januar. licet cuique facere quod in ea Eccleſia, in quam venit, invenerit, modò non adverſetur divino mandato; ſi tamen inter Latinos ſint aliquæ

Eccleſiæ Græcorum, & inter Græcos aliquæ Latinorum, in his tenetur unusquisque ſuæ Eccleſiæ ritum ſervare; quia hoc ipſo quòd ibi templum habent, perinde eſt quoad ſacrificium, ac ſi eſſent in ſua patria. Nec licet Latino in Eccleſia Græcorum inter Latinos ſita celebrare in fermentato; quia hoc eſt ſpeciale privilegium Græcis in Eccleſia conceſſum.

Quæſt. III. *An & quanta aqua admiſceri debet?*

Reſp. 1. Ex præcepto Eccleſiæ aqua elementaris ante conſecrationem vino admiſceri debet. Conſtat ex Concil. Florentin. ſupra citat. & Tridentin. ſeſſ. 22. cap. 7. ibi: *Monet S. Synodus præceptum eſſe ab Eccleſia Sacerdotibus, ut aquam vino in calice offerendo miſcerent, tum quod Chriſtum Dominum ita feciſſe credatur; tum etiam quia è latere ejus aqua ſimul cum ſanguine exierit, quod Sacramentum hac mixtione recolitur: & cùm aquæ in Apocalypſi Beati Joannis populi dicantur; ipſius populi fidelis cum capite Chriſto, unio repræſentatur.* Hoc præceptum ſub mortali obligat, quia licèt materia ſit in ſe levis, eſt tamen gravis ratione finis & ſignificationis; nam apponitur aqua ad repræſentandam unionem populi fidelis cum ſuo capite Chriſto, atque etiam unionem humanitatis cum Verbo. Hæc tamen admixtio aquæ non eſt de neceſſitate Sacramenti: ita Miſſale Roman. & Concil. Trident. ſolùm dicit hanc eſſe præceptam ab Eccleſia.

Reſp. 2. Aqua vino miſcenda debet eſſe modiciſſima. Quia 1. ita Concil. Florentinum ſtatuit, & fert uſus Eccleſiæ. 2. Ut ait Concil. Tribur. Can. 19. ſic melius ſignificatur majeſtas Chriſti per vinum deſignata, & populi fragilitas per aquam repræſentata. 3. Hoc eſt tutius: nam (ut ait S. Thomas) vinum aliquando ita debile eſt, ut per aquam in magna quantitate, licèt minore, facilè corrumpatur. Sufficit autem una aquæ gutta ſenſibilis; cùm ad ſignum ſenſibile, & ſignificationem convenientem ſufficiat. Ad validam verò conſecrationem neceſſe eſt ut major ſit quantitas vini quàm aquæ, quia materia calicis eſt ſolùm vinum uſuale. At tale non eſſet, ſi vinum aquæ non prædominaretur; & res mixta non eſſet potiùs vinum quàm aqua. Quare cap. 13. *de celebrat. Miſſ.* dicitur pernicioſus abuſus, quòd plus aquæ quàm vini in calicem infundatur.

Reſp. 3. Hæc mixtio neceſſariò fieri debet, 1. Tempore Miſſæ, & in ipſo ſacro calice: nam alioqui non eſſet cæremonia ſacra, nec ſacram ſignificationem haberet, 2. Ante calicis oblationem, ob Eccleſiæ uſum; unde graviter peccaret qui eam tunc omitteret. Quòd ſi illa mixtio ante calicis oblationem facta non fuiſſet, fieri debet ante calicis conſecrationem, nam usque ad illam ſubſiſtit ratio & tempus præcepti ac ſignificationis, non poſt, quia tunc prohibetur, & ceſſat tempus, ex Miſſal. Roman. tit. de defectib. ibi: *Si celebrans ante conſecrationem calicis advertat non fuiſſe appoſitam aquam, ſtatim ponat eam ..... ſi id advertat poſt conſecrationem calicis, nullo modo apponat, quia non eſt de neceſſitate Sacramenti.*

Quæſt.

Quæſt. IV. *An ut utraque hæc materia validè conſecretur, debeat eſſe moraliter præſens conſecranti.*

Reſp. Affirm. Quia 1. ita Traditio & praxis Eccleſiæ in facto Chriſti fundata; Chriſtus enim conſecravit materiam præſentem, & non dedit poteſtatem Apoſtolis faciendi, niſi quod ipſe fecerat. 2. Id exigit veritas formæ, quæ continet pronomen demonſtrativum: *Hoc*, *hic*: nihil enim demonſtrari poteſt ad ſenſum niſi ſit moraliter præſens. 3. Alioqui Sacerdos poſſet totum panem, qui nunc in hac urbe, vel tota regione exiſtit, conſecrare.

At ſufficit moralis præſentia; nam hæc ſufficit ad veritatem formæ. Ad moralem autem præſentiam materiæ, ex communi hæc requiruntur. 1. Ut conſecrans ſciat materiam ibi eſſe. 2. Ut materia ſenſu aliquo percipi poſſit, non tamen neceſſe eſt, ut in ſe videatur, vel tangatur à Sacerdote; ſed ſufficit ut in eo loco ſita ſit, in quo à conſecrante poſſit ſenſu percipi, ſive in ſe, ſive in alio, ut in ſuo toto, vel proximo continente, aut vaſe ad illam continendam deſtinato. Sic hoſtiæ quæ latent ſub aliis multis in cumulo cenſentur Sacerdoti præſentes: nam id cenſetur moraliter præſens, quod poteſt demonſtrari humano modo ad ſenſum, per pronomen, *Hic*, *hoc*, independenter ab omni alio ſigno. 3. Ut ſit propinqua, qualis debet eſſe res, quæ velut in uſum humanum aſſumenda, demonſtrari poteſt pronomine, *hic* vel *hoc*: alioqui non eſſet præſens more humano. Sed cùm definiri nequeat quænam abſolutè requiratur propinquitas, in re incerta ſervari debet praxis Eccleſiæ non conſecrantis niſi materiam valdè propinquam. Item materia debet eſſe coram Sacerdote, alioqui non poſſet demonſtrari per ly *hoc*, ſtrictè ſumptum, per quod debet ſignificari res præſens independenter à circumſtantiis, & ab omni alio nutu & ſigno. *Requiritur ut materia conſecranda, in actu conſecrationis ſit coram ſacerdote*, ait Miſſale Roman. de defect.

Hinc non poteſt validè conſecrari materia licèt vicina, ſi ſit à tergo, vel ſub mappa vel poſt parietem, aut aliud corpus opacum, quod non habet rationem thecæ, ſeu vaſis proxime illam continentis; nam tunc non eſt moraliter præſens conſecranti, nec ullo ſenſu demonſtrabilis. Econtra hoſtiæ in pyxide, ſeu ciborio clauſo contentæ conſecrantur, ſi ad eas dirigatur intentio; quia ad moralem præſentiam rei ſufficit, quòd proximum ejus continens ad illam continendam deſtinatum, ſit præſens: quemadmodum vinum in lagena clauſa cenſetur moraliter præſens & demonſtrabile ei, cui lagena eſt præſens; quia ratione continentis proximi contentum præſens eſt, & demonſtratur.

Quædam circa hoc dubia ſic reſolvit recentior Theologus. 1. Si hoſtiæ non ſint in ipſo altari, ſed alicubi prope illud, v. gr. ſi in credentia ex oblivione ſint relictæ; probabiliter non conſecrantur, quamvis Sacerdos antè habuerit intentionem eas conſecrandi. Tum quia non videntur connaturaliter deſignari per ly *hoc*: tum quia præſu-

præsumi non debet Sacerdos voluisse intentionem suam extendere ad eas contra praxim & præceptum Ecclesiæ consecrandas in eo loco, in quo non possunt sine gravi culpa consecrari.

2. Si sint positæ quidem in altari, sed alicubi extra corporale ad latus, res est dubia, & maximè pendet ab intentione Sacerdotis. At si positæ sint, non quidem supra corporale, sed prope illud v. gr. à parte Evangelii inter librum & corporale, videntur consecratæ, quamvis Rubricæ præscribant ut ponantur supra corporale, sicut verè consecrantur in ciborio clauso super corporali posito, licèt Rubrica præcipiat tunc aperiri in ipsa consecratione, sicut in prima oblatione: nam possunt sufficienter demonstrari per ly *hoc*.

3. Guttæ vini, quæ calici separatim à toto adhærent extrinsecùs; non consecrantur: cùm enim consecrari licitè non possint, præsumi non debet Sacerdos intendere earum consecrationem. De iis verò quæ intrà cuppam sunt separatæ à toto, variant sententiæ: unde pro praxi expedit ut Sacerdos semel pro semper intendat non consecrare nisi id quod est præcisè continuum.

4. Sacerdos de vera hostiarum consecratione rationabiliter incertus, vel dubius, debet eas sumere post Sanguinem: vel si nimis multæ sint, rogare alium Sacerdotem, ut in suo sacro dum unam aut alteram hostiam absolutè consecrat, simul eas intendat consecrare sub conditione, si non sint consecratæ; vel id ipse die sequenti in suo sacro faciat. Quòd si dubium sit de valore consecrationis alterutrius materiæ pro sacrificio constitutæ, debent iterum verba consecrationis super illam materiam proferri sub conditione: & si dubium sit de valore materiæ, verbi gratia, quia præsumitur vinum esse acetum, vel aqua plurimo vino mixta, debet certam aliam consecrare, ne sacrificium imperfectum relinquat, & post communionem sumere materiam dubiam.

Quæst. V. *An ad validam consecrationem necesse est, ut materia consecranda determinetur in particulari per intentionem Sacerdotis?*

Resp. Affirm. Quia 1. Missale Roman. de defectibus sic habet: *Si quis habeat coram se undecim hostias, & intendat consecrare solùm decem, non determinans quas decem intendit, non consecrat, quia requiritur intentio. Secùs, si putans quidem esse decem, tamen omnes voluit consecrare, quas coram se habebat: nam tunc omnes erunt consecratæ: atque ideo quilibet Sacerdos talem intentionem habere debet, scilicet consecrandi eas omnes, quas ante se ad consecrandum positas habet.* 2. Quia actiones sunt circa singularia determinata: ergo intentio Ministri, quæ est causa practica consecrationis, ferri debet circa materiam determinatam. 3. Cùm forma Eucharistiæ sit demonstrativa, exigit determinationem rei demonstrandæ; res enim indeterminata demonstrari nequit. Non est tamen necesse singulas hostias designari quoad numerum, sed sufficit eas designari in toto objecto quod proponitur v. gr. ut Sacerdos intendat consecrare omnes hostias præsentes,

tes, etſi ignoret illarum numerum, vel circa illum erret, ut patet ex Rubrica citat. Imò ſi plures hoſtias habeat quàm ſumere ſtatuerat, omnes conſecrantur; quia omnes ſunt ei moraliter præſentes, & intendit conſecrare id quod præſens eſt. Nec error ſpeculativus tollit intentionem abſolutam conſecrandi materiam præſentem, quam ut debitam cenſetur habere implicitè, niſi eam expreſsè excludat. Hinc *ſi putans ſe tenere unam hoſtiam, poſt conſecrationem invenerit fuiſſe duas ſimul junctas, in ſumptione ſumat ſimul utramque.* Miſſale Roman.

Quæſt. VI. *An quævis minutiſſima materia poteſt validè conſecrari?*

Reſp. Affirm. modò ſit ſenſu perceptibilis: nam talis materia poteſt eſſe ſignum ſenſibile, & per verba conſecrationis ad ſenſum demonſtrari. At ſi particulæ panis, vel vini ita ſint exiguæ, ut nequeant naturaliter ſenſu percipi, non poſſunt validè conſecrari. Quia non poſſunt demonſtrari præſentes in ordine ad ſenſus, prout exigunt voces *hic* & *hoc*; & quia Sacramentum debet eſſe ſignum ſenſibile. Non poteſt autem fieri conſecratio, quin conficiatur Sacramentum.

Quæſt. VII. *An poteſt validè conſecrari materia in maxima quantitate?*

Reſp. Affirm. modò ſit ſecundùm ſe totam moraliter præſens conſecranti. *Ita communiter.* Quia 1. Chriſtus nullam certam quantitatem definivit, & abſolutè dedit Sacerdotibus poteſtatem conſecrandi panem & vinum abſque limitatione ad certam aliquam quantitatem. 2. Quantacunque ſit materiæ quantitas præſens, deſignari poteſt per pronomen *hoc*, & verificatur forma. Non licet tamen majorem quantitatem conſecrare, quàm tempore opportuno poſſit abſumi; quia periculum eſſet ne ſpecies putreſcerent. Quòd ſi conſecretur nimis magna quantitas cum injuria Sacramenti, erit abuſus poteſtatis à Chriſto conceſſæ, qui non impedit ſubſtantiam Sacramenti.

Quæſt. VIII. *An panis ſine vino, vel vinum ſine pane conſecrari poteſt?*

Reſp. 1. Non poteſt licitè. Quia. 1. Chriſtus præcepit ut utraque materia conſecraretur, per hæc verba: *Hoc facite in meam commemorationem*, 1. Cor. 11. Sic enim Conc. Trid. ſeſſ. 22. cap. 1. interpretatur. 2. Euchariſtiæ inſtitutio exigit utriusque conſecrationem. Nam Euchariſtia ut eſt Sacramentum, inſtituta eſt ad modum & ſignum integri convivii, quod cibo & potu perficitur; & ut eſt Sacrificium, eſt incruenta ac myſtica immolatio Chriſti, conſtituti modo quodam mortuo ſub ſpeciebus per conſecrationem, & expreſſa repræſentatio Sacrificii cruenti, quod per realem ſeparationem ſanguinis à corpore in cruce peractum eſt. Sed ad hoc neceſſe eſt, ut ambæ materiæ conſecrentur, & ſub illarum ſpeciebus Corpus & Sanguis myſticè ſeparentur, & expreſſe repræſententur ut ſeparata fuerunt in Cruce: unde ex inſtitutione divina conſecratio utriusque ſpeciei eſt de Sacrificii ſubſtantia & integritate. Hoc autem Sacramentum non conficitur niſi in Sacrificio. Igitur inſtitutio Euchari-

stiæ, quæ est juris divini, ac proinde jus divinum, exigit utriusque materiæ consecrationem. 2. Ecclesia id prohibet, ut patet ex ejus usu, & Missali Romano de defect.

Resp. 2. Validè tamen una materia sine alia consecratur. Quia 1. Christus priùs tempore per verba de præsenti consecravit unam materiam, quam alteram: sic etiam Sacerdos consecrat, & hostiam adorandam populo proponit ante vini consecrationem. Quare si Sacerdos per impotentiam, vel malitiam non consecraret vinum; non ideò efficeret, ut species panis consecrata non esset verè consecrata. 2. Veritas & consecratio formæ, per quam consecratur una species, est absoluta, & independens ab altera forma consecratoria alterius speciei: ac proinde exigit, ut Christus sit statim sub tali specie consecrata independenter ab altera; alioqui forma esset falsa.

Quæst. IX. *Quænam est forma Eucharistiæ?*

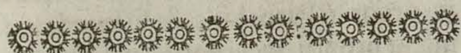
Resp. 1. Quisque graviter tenetur proferre totam formam quæ in canone legitur, ob usum & præceptum Ecclesiæ in re tam gravi. Forma pro consecratione panis, hæc est: *Hoc est enim corpus meum;* pro vini, ista: *Hic est enim Calix Sanguinis mei, novi & æterni Testamenti, Mysterium fidei, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Verba autem essentialia formæ debent proferri assertivè, seu cum intentione affirmandi id quod significant: nam ex Patribus & Conc. Florent. Sacerdos ea profert ex persona Christi, seu ut gerens personam Christi; & debet per illa intendere consecrare ac efficere quod significant.

Resp. 2. Ad validam consecrationem certum est requiri hæc verba: *Hoc est Corpus meum; Hic est Calix Sanguinis mei:* aut illis æquivalentia, quæ significent clarè ac distinctè conversionem panis in corpus Christi, & vini in Sanguinem: verba enim non efficiunt nisi id quod significant. Horum autem sensus est: Hoc contentum sub his speciebus, est corpus meum, & Sanguis meus.

Hinc invalida est consecratio, 1. Si pro ly *hoc*, diceretur *illud*, quia ly *illud* non demonstrat rem præsentem. 2. Si dicatur ibi vel hìc adverbialiter, quia voces illæ significant tantùm Corpus esse in pane, vel Sanguinem in vino, non autem veram conversionem panis in corpus, aut vini in Sanguinem. 3. Si pro ly *Corpus* dicatur *Caro*, quia corpus plus significat quàm caro: corpus enim est totum integrale constans non solùm ex carne, sed etiam ex ossibus, nervis, &c. 4. Si dicatur, *Hoc Corpus est meum:* nam transpositio illa mutat sensum verborum Christi: 5. Si dicatur, *Hoc est Corpus Christi:* quia hic modus loquendi longè diversus est, & hæc verba non proferuntur ex Christi persona.

Resp. 3. Hæc verba, *Hoc est Corpus meum, Hic est Calix Sanguinis mei*, aut illis æquivalentia, ad validam consecrationem secundùm communem Doctorum sententiam sufficiunt; & probant, 1. Ex Patribus, qui nulla alia verba pro forma assignant. 2. Quia ista verba perfectè significant præsentiam Corporis & Sanguinis Christi sub speciebus panis &

& vini : verba autem formæ, utpote practica, efficiunt id, quod perfectè ſignificant.

CAPUT II.

De Præcepto Euchariſtiæ, ejus effectu, & diſpoſitione.

Quæſt. I. *AN extet præceptum ſumendi Euchariſtiam?*

Reſp. 1. Extat præceptum divinum aliquando eam ſumendi. Patet ex Joann. 6. *Niſi manducaveritis carnem Filii hominis &c. non habebitis vitam in vobis.* Et ex Conc. Trid. ſeſſ. 13. cap. 2. *Sumi autem voluit Sacramentum hoc, tanquam ſpiritualem animarum cibum, &c.* quod ad omnes ſpectat. Hoc præceptum ex communi ſententia adultos obligat, 1. Pluries in vita: nam ex Conc. Trid. loco cit. Euchariſtia inſtituta eſt per modum cibi ſpiritualis, quo anima nutriatur & confortetur, & neceſſaria ex præcepto ut cibus: ergo non rarò ex præcepto ſumenda eſt. Chriſtus tamen non determinavit frequentiam ſumptionum, ſed reliquit determinandam ab Eccleſia, quando fidelium neceſſitas id exigeret. 2. Obligat in quovis probabili mortis periculo, ut in gravi morbo, inſtante conflictu, difficili partu, periculoſa navigatione, inciſione, &c. Conſtat tum ex conſuetudine totius Eccleſiæ miniſtrandi Euchariſtiam omnibus in periculo mortis verſantibus, & eam in hunc finem ſollicitè aſſervandi, ſemper & ubique obſervata, quæ oſtendit id ex Traditione Apoſtolorum à Chriſto edoctorum manaſſe. Tum quia nunquam poteſt eſſe magis neceſſitas hujus cibi inſtituti ad conſervandam & roborandam vitam ſpiritualem contra tentationes ac difficultates, quàm in periculo mortis in quo ſolent eſſe graviores, & ex qua pendet ultimò æternitas, & imminet ultima lucta cum hoſte ad decidendum de ſalute æterna.

Pluries autem in eodem morbo viaticum dari poteſt, modò dies decem ab altera viatici ſumptione interceſſerint. Ita Rituale Pariſienſe.

Reſp. 2. Omnes & ſinguli fideles utriusque ſexus, cùm ad annos diſcretionis pervenerint, tenentur ſingulis annis, ſaltem in Paſchate, ad communicandum, juxta præceptum ſanctæ Matris Eccleſiæ. Ita Conc. Trid. ſeſſ. 14. can. 9. ubi hoc negantes anathematizat. Et ex Conc. gener. Later. IV. cap. *Omnis*, de pœnit. & rem. ibi: *Omnis utriusque ſexus fidelis, poſtquàm ad annos diſcretionis pervenerit, omnia ſua peccata ſaltem ſemel in anno fideliter confiteatur proprio Sacerdoti; & injunctam ſibi pœnitentiam propriis viribus ſtudeat adimplere, ſuſcipiens reverenter ad minus in Paſcha Euchariſtiæ Sacramentum: niſi fortè de proprii Sacerdotis conſilio ob aliquam rationabilem cauſam ad tempus ab hujusmodi perceptione duxerit abſtinendum: alioquin & vivens ab ingreſſu Eccleſiæ arceatur, & moriens chriſtiana careat ſepultura.* Circa quod obſervanda ſunt ſequentia.

1. Pueri tenentur ad communionem, quando habent ſufficientem uſum rationis ad diſcernendum Corpus Chriſti ab aliis cibis, & ad illud reverenter ac devotè ſumendum ſunt idonei; quod aliis citiùs, nempe circa annum 10. vel 12. aliis ſeriùs ſcilicet circa 14. contingit; licèt pueri priùs cenſeantur obligari ad confeſſionem, quia ad communionem plus requiritur diſcretionis & devotionis ac reverentiæ. Nam ita Eccleſiæ conſuetudo interpretatur præcepta confeſſionis, & communionis pro materia ſubjecta; & Euchariſtiæ dignitas ſingularis exigit maturiorem ætatem, & majorem diſcretionem, ut poſſit convenienti devotione ac reverentia ſumi. Quare ætas, qua urget obligatio communionis, eſt intra annum 10. vel 12. & 14. ita ut nemo ultra differat, ſi ſit ſufficienter inſtructus, & rectè diſpoſitus: quia ſaltem communiter neque ante 10. incipit, neque ultra 14. differtur plenior uſus rationis requiſitus. In periculo tamen mortis, puero capaci confeſſionis, & ſufficienter inſtructo, dandum eſt Euchariſtiæ viaticum: nam in eo periculo verſatur, in quo non expectat tempus commodius ad Euchariſtiam cum meliori diſpoſitione recipiendam, ut præcepto divino ſatisfaciat; & aliunde poteſt reverenter ſumere, & probare ſe ſufficienter per confeſſionem, ne indignè ſumat.

2. Per Paſcha, ex Eugenio IV. Bulla *Fide digna*, & uſu Eccleſiæ, intelligitur tota quindena à dominica Palmarum ad dominicam in Albis incluſivè. Tamen in variis locis ſive ex conſuetudine, ſive ex privilegio, ſive ex neceſſitate, plus temporis conceditur.

3. Communio Paſchalis fieri debet in propria Parochia, & ſumenda de manu proprii Sacerdotis, vel ejus delegati. Conſtat ex Ritualibus & variis Synodis, & ex conſuetudine vim legis habente, & ita interpretante canonem Concilii Lateranenſis. Unde ſacra Congregatio Cardinal. declaravit ann. 1682. ſæculares non ſatisfacere præcepto Eccleſiaſtico per communionem factam in Eccleſiis regularium, Sacerdotes tamen ſæculares ex conſuetudine ſatisfaciunt celebrando in Eccleſia, cui addicti ſunt per ſuas functiones.

4. Vagabundi tenentur Euchariſtiam ſuſcipere in ea parochia in qua eo tempore verſantur, nam ibi ſunt verè ſubditi, & non habent alium certum parochum, vel paſtorem, unde ibi cenſetur habere domicilium eo modo quo illius ſunt capaces. Ita Suarez, l. 9. inſtit. Soc. c. 3. ubi idem ut verius cenſet de peregrinis: quia reputantur tanquam incolæ illius loci, in quo tempore paſchali inveniuntur, ut declaravit Eugenius IV. & Parochus illius loci eſt proprius eorum Sacerdos; niſi tamen ipſius parochi interveniat licentia ſaltem tacita, quæ ex conſuetudine innoteſcit.

5. Confeſſor poteſt ex juſta cauſa communionem Paſchalem pœnitentis ultra quindenam differre, ex Conc. Later. c. *Omnis* cit. imò tenetur, ſi judicet differendam eſſe abſolutionem: enim verò cùm communio pendeat ab abſolutione, qui poteſt ac debet

hanc

hanc differre, potest quoque ac debet illam.

6. Huic præcepto communicandi non satisfit per communionem sacrilegam. Nam 1. Innocentius XI. oppositum damnavit. 2. Ecclesia expressit in præcepto modum excludentem communionem sacrilegam: nam, cap. *Omnis*, præcipit ut omnes suscipiant *reverenter*, ideoque non sacrilegè. Præceptum autem non servatur, nisi servetur modus præcepti in ipso præcepto expressus, cùm ipse præcipiatur. 3. Præceptum Ecclesiæ est determinatio præcepti divini de sumptione Eucharistiæ pia ac fructuosa, qua anima alatur & ejus vita confortetur ac augeatur, ex 1. Corinth. 11. *Probet autem seipsum homo; & sic de pane illo edat.* Et ex Conc. Trid. sess. 13. cap. 2. *Sumi voluit Sacramentum hoc, tanquam spiritualem animarum cibum, quo alantur & confortentur viventes vita illius, qui dixit; Qui manducat me, & ipse vivet propter me, &c.*

7. Qui ante quindenam in sua parochia Eucharistiam sumpsit, tenetur iterum sub mortali eam ibi sumere intra quindenam. Nam quando per præceptum determinatur tempus, non impletur saltem integrè, nisi eo tempore: sicut qui die Sabbati audivit Missam, non est immunis ab obligatione eam audiendi die sequenti. Præterea non satisfecit præcepto Eucharistiam *in Paschate* suscipiendi. *Hic ægrotis parochialibus, etiamsi communionem extra præscriptos Paschales dies sumpserint, in Paschalibus diebus illam deferet, ac ministrabit* (parochus) ait Rituale Rom.

8. Qui intra quindenam non communicavit, tenetur adhuc posteà intra eumdem annum quamprimùm communicare. Quia hoc præceptum non est sicut præceptum jejunandi, vel audiendi Missam tali die, sed continet virtualiter duo præcepta, alterum communicandi semel saltem in anno, alterum in Paschate: ita ut Communio annua primariò propter se præcipiatur ad implendum præceptum divinum sæpè in vita communicandi, nec alligetur Paschæ sicut Sacri auditio affixa est diei festo. Quod satis indicant hæc verba legis Conc. Later. *Ad minus in Pascha*, & ista Conc. Trid. *Singulis annis saltem in Paschate.* Et verò Ecclesia debuit, exigente fidelium negligentia, determinare tempus observandi præceptum divinum communicandi pluries in vita, ideoque & obligare ad communionem post Pascha eos qui in Paschate omisissent. Ergo cùm adhuc servari possit præceptum Ecclesiæ quantùm ad id quod est magis principale, durat obligatio toto anno, donec impleatur.

Imò juxta Suarez, Azor, Reginald. & alios, est obligatio continua communicandi quamprimùm moraliter fieri potest, post Pascha, ita ut semper nova culpa admittatur, quoties data opportunitate non impletur. Quia tempus Paschæ non est tantùm determinatum propter solemnitatem, & majorem congruentiam hujus temporis, sed etiam ne diutiùs differatur communio; unde præceptum est affirmativum, quatenus præcipit communionem; & simul implicitè negativum, quatenus prohibet ejus dilatio-

nem ultra Paſcha: & probant etiam ex uſu Eccleſiæ; nam qui communionem omiſit, cenſuris & minis compellitur, ut quamprimum communicet. Aliud eſt de auditione Sacri, quæ præcipuè præcipitur ob diem ſacrum & in illius honorem, tanquam onus affixum diei, ſic ut eo transacto non obliget, ut conſtat ex ſenſu & praxi Eccleſiæ. Sicut ergo cùm tributum exigitur in certum diem, eo transacto ſtatim ſemper ſolvi debet, ita, &c. Hinc qui toto anno non communicavit, tenetur in confeſſione dicere quoties id per annum omiſit, cùm poſſet commodè communicare, nam toties peccavit.

Sed Delugo docet tunc remanere obligationem communicandi, non quidem ſtatim poſt Paſcha, ſed ſolùm ante finem anni: quia, inquit, cùm præceptum communicandi in Paſchate nequeat jam obſervari, nec proinde obliget; ſolùm manet obligatio alterius præcepti communicandi ſaltem ſemel in anno; hoc autem non obligat ad communicandum hoc menſe potiùs quàm illo, ſed ad communicandum ſemel hoc anno. Addit, cenſuram infligi ſolùm propter transgreſſionem præteritam præcepti, quod obligabat ſub cenſura infligenda à prælato, qui non vult eam exequi, niſi in eos qui ſtatim non communicaverint.

9. Qui prævidet ſe non habiturum opportunitatem communicandi in Paſchate, nec poſtea hoc anno, tenetur prævenire. Quia tenetur ſingulis annis communicare: obligatio autem quæ cadit in totum tempus impleri debet initio, ſi in decurſu, vel in fine impleri nequeat; nam urget in ea temporis parte qua poteſt impleri; ut patet in præcepto audiendi Miſſam, quam tenetur primo mane audire, qui poſtea non poterit, quia præceptum obligat pro illo die, prout impleri potuerit. Qui verò tempus prævenit, tenetur denuò communicare, ſi poſtea poſſit, in Paſchate; quia non ſatisfecit huic alteri obligationi communicandi in ipſo Paſchate, & jam poteſt ei ſatisfacere.

10. Ad veram communionem neceſſe eſt, ut Euchariſtia per os in ſtomachum trajiciatur, & in eo recipiatur: nam hoc requiritur ad veram manducationem & ſumptionem alimenti. Unde ſi quis tamdiu teneret hoſtiam in ore, ut in eo diſſolverentur ſpecies, aut ſi moreretur antequam in ſtomachum deſcendiſſet, reipſa non communicaſſet, nec reciperet gratiam.

Nota. Non licet plusquam ſemel eodem die communicare, ut conſtat ex omnium conſenſu, ex conſuetudine vim legis habente, & ex cap. 3. de celebr. & cap. *Sufficit*, de conſecr. diſt. 1. Qui canones licèt loquantur de ſolo Sacerdote, tamen ab omnibus extenduntur ad laicalem communionem, & meritò: nam faciliùs Sacerdoti ob utilitatem totius Eccleſiæ permitti poteſt bis celebrare. Ratio prohibitionis eſt reverentia tanto Sacramento debita, & ut aptiùs repræſentaretur unica Chriſti mors, quæ ſemel contigit. Hinc ſi quis eo die quo communicavit, incidat in periculum imminens mortis, juxta Doctores

omnes,

omnes, aut ferè omnes, inquit Delugo, non ei licet iterum eadem die communicare: quia nunquam licet bis communicare eadem die extra Miſſam, niſi quando propter reverentiam Euchariſtiæ neceſſe eſt ut ab aliquo conſumatur. Neque tunc eſt neceſſitas ſecundæ communionis: talis enim jam ſatisfecit præcepto divino communicandi in fine vitæ; nam communicavit tempore proximo mortis, ac proinde mortaliter cenſetur communicaſſe in periculo mortis, licèt id ignoraret. Rituale tamen Metenſe contrarium docet.

Quæſt. II. *Quinam ſunt Euchariſtiæ effectus?*

Reſp. Hi. Primus & principalis eſt nutritio & confortatio animæ, ac augmentatio in vita ſpirituali, nimirum gratia ſanctificante & charitate, ex Joann. 6. *Caro mea verè eſt cibus, &c.* Ex Conc. Florent. in decreto de Sacram. ibi: *Hujus Sacramenti effectus, quem in anima operatur dignè ſumentis, eſt adunatio hominis ad Chriſtum. Et quia per gratiam homo Chriſto incorporatur, & membris ejus unitur, conſequens eſt quòd per hoc Sacramentum in ſumentibus dignè gratia augeatur, omnemque effectum, quem materialis cibus & potus, quoad vitam agunt corporalem, ſuſtentando, augendo, reparando, & delectando; Sacramentum hoc quoad vitam operetur ſpiritualem: in quo gratam Salvatoris noſtri recenſemus memoriam, à malo retrahimur, confortamur in bono, & ad virtutum & gratiarum proficimus incrementum.* Et ex Conc. Trid. ſeſſ. 13. cap. 2. *Sumi autem voluit* (Chriſtus) *Sacramentum hoc tanquam ſpiritualem animarum cibum, quo alantur & confortentur viventes vita illius qui dixit: qui manducat me & ipſe vivet propter me; & tanquam antidotum, quo liberemur à culpis quotidianis & à peccatis mortalibus præſervemur.*

Hæc autem nutritio & confortatio ſpiritualis conſiſtit partim in augmento gratiæ habitualis, partim in gratiis actualibus uberioribus, quæ ſuo tempore intuitu Euchariſtiæ perceptæ dantur, ad charitatem conſervandam & augendam per opera meritoria; niſi tamen gratiis illis per peccata etiam venialia deliberatè vel frequenter commiſſa obex poſtea apponatur.

Secundus liberat à peccatis venialibus. Conc. Trid.

Tertius præſervat à mortalibus. Concil. Trid. c. 2. cit. per gratias ſcilicet actuales, quæ illius intuitu dantur ad ſuperandas tentationes & ſervanda mandata cùm urgent; & mediante illa præſervatione operatur perſeverantiam in gratia, & per eam gloriæ conſecutionem, juxta Joann. 6. *Qui manducat hunc panem vivet in æternum;* ſi tamen homo gratiis illis non reſiſtat.

Quartus eſt delectatio ſpiritualis, ex Conc. Flor. ſupr. cit. & ex Conc. Vienn. Clement. *de reliquiis*, &c. ibi; *In quo habetur omne delectamentum, & omnis ſaporis ſuavitas, ipſaque dulcedo Domini deguſtatur.* Sed hæc delectatio ſpiritualis ſæpè non eſt ſenſibilis, & impeditur per negligentiam, teporem, diſtractionem communicantis, vel affectum ad delectationes terrenas.

Quin-

Quintus imminuit concupiſcentiæ fomitem, tum augendo charitatem, nam ex S. Auguſtino augmentum charitatis eſt diminutio cupiditatis; tum per gratias actuales, quibus excitantur pii motus contrarii motibus concupiſcentiæ.

Denique Euchariſtia influit in glorioſam reſurrectionem corporum, in quantùm Deus ad vivificanda iſta corpora movetur per conjunctionem, quam habuerunt cum vivificatrice Chriſti carne, ex Joann. 6. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam; & ego reſuſcitabo eum in noviſſimo die.*

Ex quibus patet quàm utilis & expetenda ſit frequens Euchariſtiæ ſumptio, modò fiat cum debitis diſpoſitionibus.

Quæſt. III. *Quænam diſpoſitiones ex parte animæ requiruntur ad Euchariſtiam?*

Reſp. 1. Sub mortali requiritur ſtatus gratiæ. *Prob.* 1. Ex 1. Corinth. 11. *Quicumque manducaverit indignè, reus erit Corporis & Sanguinis Domini.... Judicium ſibi manducat, non dijudicans Corpus Domini.* Sed qui eſt in peccato mortali, manducat indignè. Ergo. 2. Ex Conc. Trid. ſeſſ. 13. cap. 7. ibi: *Si non decet ad ſacras ullas functiones quempiam accedere, niſi ſanctè; certè, quò magis ſanctitas & divinitas cœleſtis hujus Sacramenti viro chriſtiano comperta eſt, eò diligentiùs cavere ille debet, ne absque magna reverentia & ſanctitate ad id participandum accedat, præſertim cùm illa plena formidinis verba apud Apoſtolum legamus: qui manducat & bibit indignè, judicium ſibi manducat, &c.* 3. Quia peccator gravem injuriam ac irreverentiam admittit in Chriſtum, eum ſuſcipiendo in ſtatu inimicitiæ, & peccati, quod ei infinitè diſplicet: & quantùm in ſe eſt, falſam reddendo ſignificationem tanti Sacramenti, illudque effectu ſuo privando: nam cùm ſit inſtitutum per modum cibi & potus, ad augendam, roborandam & conſervandam ſpiritualem vitam animæ, quæ eſt gratia ſanctificans & charitas illam præſupponit; nec enim cibus datur, aut prodeſt mortuo. Quod ſacrilegium graviſſimum eſt: nam eo gravius eſt ſacrilegium, quo perſona, vel res ſacra, quæ indignè tractatur, ſanctior eſt.

Porrò S. Franciſcus Saleſius, in ſua introduct. tum immunitatem ab omni peccato mortali & ab omni affectu ad quodvis veniale, tum magnum deſiderium communicandi exigit ad communicandum octavo quoque die.

Reſp. 2. Qui ſibi conſcius eſt peccati mortalis, per ſe loquendo ante communionem tenetur jure divino confiteri. Conſtat ex Conc. Trid. ſeſſ. 13. c. 7. in hunc ſenſum explicante hæc verba Apoſt. 1. Corinth. 11. *Probet ſeipſum homo.* Et can. 11. ubi ait: *Declarat Sancta Synodus illis quos conſcientia peccati mortalis gravat, quantumcumque, etiam ſe contritos exiſtiment, habita copia confeſſoris, neceſſariò præmittendam eſſe confeſſionem Sacramentalem.*

Dixi *per ſe loquendo*: nam ſi urgeat neceſſitas communicandi, & deſit copia confeſſoris, ſufficit & requiritur con-

contritio perfecta, ex eodem cap. 7. & praxi fidelium. Quia cùm finis intentus, nempe ſtatus gratiæ requiſitus ad Euchariſtiam, poſſit etiam absque confeſſione obtineri per contritionem perfectam, non debuit præceptum tunc confitendi ita ſtrictè obligare, ut nulla prorſus neceſſitas excuſaret. Hæc neceſſitas urgere, ex communi ſententia cenſetur, 1. Quando morituro viaticum dare debet, & deeſt hoſtia conſecrata. 2. Si Sacrificium, vel communio ſine gravi infamia aut ſcandalo omitti nequit, ex Miſſali Romano de defectib. 3. Cùm poſt conſecrationem Sacerdos meminit peccati mortalis, ex Miſſali Romano. 4. Juxta multos quando parochus die feſto debet celebrare, nec poteſt alium ſubſtituere.

Porrò Sacerdos qui in tali neceſſitate celebravit non confeſſus, tenetur poſtea quamprimùm confiteri. Ita præcipit Concil. Trid. cap. 7. ſic: *Quod ſi neceſſitate urgente Sacerdos absque prævia confeſſione celebraverit, quamprimùm confiteatur.* Id eſt, ut explicat Miſſale Romanum. *Cùm primùm poterit, debet confiteri.* Circa quod Alexander VII. damnavit has duas Propoſitiones 38. *Mandatum Concil. Tridentini Sacerdoti Sacrificanti ex neceſſitate cum peccato mortali, confitendi quamprimùm, eſt conſilium, non præceptum.* 39. *Illa particula (quamprimùm) intelligitur, cùm Sacerdos ſuo tempore confitebitur.* Quare confiteri tenetur ſtatim atque habuerit copiam confeſſoris, etiam ipſo die celebrationis, ſi ſine magno incommodo poſſit. Dilatio autem licèt parva quoad tempus, eſt magna relatè ad finem præcepti, proindeque mortalis, ob periculum celebrandi iterùm ſine confeſſione. Copia autem confeſſoris cenſetur deeſſe, cùm absque gravi incommodo, ſeu damno adiri nequit.

Nota. Qui jam confeſſus eſt, ſed inculpatè omiſit mortale, tenetur illud confiteri ante communionem, ſi absque gravi ſcandalo & infamiæ periculo poſſit (quale dicitur eſſe plerumque, ſi jam ſacræ menſæ aſtaret) & hæc eſt praxis fidelium; nam eſt præceptum divinum confitendi ante communionem omnia mortalia, quæ quis recordatur ex Concil. Trident. ſeſſ. 13. cap. 7. & canon. 11. unde oppoſitum fuit expunctum in S. Fidei Tribunali Hiſpano.

Reſp. 3. Requiritur, ut cum magna devotione & reverentia ſumatur Euchariſtia. Ita S. Thom. 3. part. quæſt. 80. art. 10. & per ſe patet: nam id ſumma Chriſti majeſtas tanto cum amore ſe totum creaturæ communicantis omnino exigit. Præterea devotio actualis requiritur ad aliquos effectus ſecundarios recipiendos: quamvis enim, ſecundùm S. Thomam & communem ſententiam, ad recipiendum augmentum gratiæ ſanctificantis ſufficiat ſtatus gratiæ, eo quòd ſolùm peccatum mortale ſit obex gratiæ ſanctificantis, quippe quæ cum veniali conſiſtere poteſt, & Sacramenta ex opere operato gratiam conferant non ponenti obicem; tamen devotio actualis neceſſaria eſt ad recipiendum dulcedinem ſpiritualem, fervorem, & majus augmentum gratiæ habitualis, multasque gratias actuales ſpe-

ſpeciales : nam Sacramenta ad modum cauſæ neceſſariæ efficiunt plus aut minùs pro perfectiore aut imperfectiore diſpoſitione ſubjecti, ex Concil. Trid. ſeſſ. 6. cap. 7. unde ſolus defectus devotionis actualis, ſecluſo contemptu & ſcandalo, eſt grave veniale. Item ad remiſſionem venialium prærequiritur diſpoſitio omnis affectus ad illa, & diſplicentia aliqua ſaltem virtualis illorum. Hinc Filiucius hæc ait : Qui ex conſuetudine multa venialia committit, & ſentit ſe gravatum eorum conſcientia; & hic ſi ſine dolore eorum accedat, videtur peccare venialiter: quia ponit obicem aliquibus effectibus, ut eorum remiſſioni & fervori charitatis: & quia eſt aliqua irreverentia.

Reſp. 4. Devotio actualis, quam exigit Euchariſtia, poſtulat ut cum fide viva, ſpe firma, charitate ardenti, & magna humilitate ſuſcipiatur; atque etiam ut conjuges ab actu conjugali ſe abſtineant ſaltem die communionis : quia hic actus propter delectationem carnalem mentem deprimit, diſtrahit, & à ſpiritualibus avocat; & raro ob corruptionem naturæ ſine culpa veniali exercetur, præſertim ab exigente. Si tamen actus ille fiat ſolùm prolis gignendæ vel reddendi debiti cauſa, non impedit communionem, ex S. Gregor. in cap. *Vir* 33. quæſt. 4. Nam licèt in copula intercedat voluptas & corporalis immunditia, tamen cùm hæc accidant ob bonum finem, nec voluptas intenta ſit, honeſtas finis hanc indecentiam compenſat, & impedit ne mens tantùm deprimatur ac diſtrahatur. Qui verò ob voluptatem copulam exigit, regulariter venialem culpam admittit contra religionem, ſi eo die communicet, quia voluptas in eo actu quæſita mentem abſorbet, & multum deprimit ac diſtrahit, ineptamque orationi reddit, & ſic impedit devotionem actualem. Ita communiter, ut conſtat ex Sanchez.

Dixi, *regulariter*. Quia poſſunt ſubeſſe aliquæ juſtæ cauſæ, ob quas communio tunc licita ſit poſt elicitam de culpa contritionem, ut Jubilæus, ſcandalum vitandum &c.

A fortiori qui pollutionem voluntariam, vel aliud grave peccatum admiſit, non debet ſtatim, etſi contritus & abſolutus, Euchariſtiam ſumere niſi urgeat aliqua neceſſitas, & aliud confeſſario videatur, ut ait Miſſale Roman. tum ob indecentiam; tum quia talis non poteſt ſtatim devotionem actualem debitam habere, propter diſtractionem, cogitationem turpium, recordationem delectationis obſcœnæ, & infirmitatem ex peccato relictam. Imò ex quadam decentia ab Euchariſtia abſtinendum eſt ob pollutionem nocturnam involuntariam, dum mentem perturbat ac diſtrahit, niſi videatur à dæmone ad communionem impediendam, procurata, vel niſi adſit aliqua neceſſitas, vel ſingularis utilitas, aut ſcandalum ex omiſſione timeatur. S. Thom. 3. p. quæſt. 80. art. 7.

Nota. Devotio, reverentia, & gratitudo Chriſto debitæ, exigunt aliquod tempus poni poſt communionem in gratiarum actione, pia occupatione animæ cum Chriſto, per actus fidei, ſpei, charitatis, &c. & teſte S. Thereſia

ſia

ſia illud tempus eſt pretioſiſſimum ac ſaluberrimum, proinde non ita contrahendum. Non licet autem ſtatim poſt communionem exſpuere, ob periculum & irreverentiam. Præterea S. Carolus, Act. p. 4. in inſtruct. Euchar. monet eos qui Euchariſtiam ſuſceperunt, *ut animi cogitationes, ſenſus omnes, & linguam cohibeant; abſtineantque præcipuè eo die à verbis otioſis, cogitationibus inanibus; ſed in ſanctis meditationibus, precibus, divinorum officiorum frequentia, Eccleſiis etiam frequentandis, aliisque pietatis officiis atque operibus verſentur ..... & curent à ſui intima cuſtodia non alienari.*

Quæſt. IV. *Quænam ex parte corporis neceſſaria eſt diſpoſitio?*

Reſp. 1. Jure naturali requiritur exterior habitus, & corporis compoſitio, quæ internam animi reverentiam & devotionem exhibeat: nam debetur huic Sacramento non ſolùm interna, ſed etiam externa veneratio ſumma, & adoratio, cùm Chriſtus mediis ſpeciebus ſenſibili quodam modo in eo exiſtat, & tractetur. Non licet autem communicare, ſi ſit periculum evomendi, ob gravem irreverentiam.

Porrò quoad ſordes corporeas, id docet Delugo, etſi ſecundùm ſe non impediant à communione ſaltem in occulto, cùm Euchariſtia ſit ſolùm cibus animæ, cujus mundities exigitur: decentia tamen & reverentia tanto Sacramento debita exigit, ut ſi ſordes ejuſmodi facilè poſſint auferri, auferantur. Item ſi brevi ceſſabunt, & poteſt commodè differri communio, aliquando ſemel aut iterum differatur. Quando tamen longiùs durant vel merè occultæ ſunt, ut contingit in menſtruo, non eſt cur aliquis alimonia cœleſti privetur.

Reſp. 2. Ex lege Eccleſiaſtica & conſuetudine conſtanti vim legis habente, requiritur ſub mortali jejunium naturale, conſiſtens in eo quòd nihil omninò per modum cibi vel potus vel medicinæ, à media nocte præcedente, ab ore in ſtomachum trajiciatur. Conſtat. 1. Ex ſenſu & praxi Eccleſiæ. 2. Ex S. Auguſtino, epiſt. 118. *Placuit Spiritui Sancto ut in honorem tanti Sacramenti in os Chriſtiani priùs dominicum Corpus intraret, quàm exteri cibi. Nam ideò per univerſum orbem mos iſte ſervatur.* Hancque conſuetudinem docet ab Apoſtolis manaſſe. Enimverò ſemper ſervata fuit, nec ab ullo Concilio, vel Papa inſtituta fuit: at (ut ait S. Auguſt. ibid.) *Si quid tota per orbem frequentat Eccleſia, quin ita faciendum ſit, diſputare inſolentiſſimæ inſaniæ eſt.* 3. Ex c. 5. de celebr. & ex Conc. Carthag. III. canon. 29. Tolet. VII. canon. 2. & Conſtantienſi, ſeſſ. 13. ibi. *Sacrorum canonum authoritas, & Eccleſiæ approbata conſuetudo ſervavit & ſervat, quòd hujuſmodi Sacramentum non debet confici poſt cœnam, neque à fidelibus recipi non jejunis: niſi in caſu infirmitatis, aut alterius neceſſitatis, à jure, vel Eccleſia conceſſo, vel admiſſo.*

In hôc non datur levitas materiæ, ut conſtat ex Eccleſiæ ſenſu, & conſuetudine, quæ eſt optima legum interpres, & ex Concil. Tolet. VII. c. 2. & Miſſali Romano, de defect. ubi ait:

Si quis non jejunus poſt mediam noctem, etiam poſt ſumptionem ſolius aquæ, vel alterius potus aut cibi, per modum etiam medicinæ, & quantuncumque parva quantitate, non poteſt communicare, nec celebrare. Idque tum ob reverentiam & honorem Euchariſtiæ, ut cœleſtis ille cibus præponatur cuilibet cibo & potui terreno, & ut fideles aſſueſcant diſcernere inter hunc divinum cibum, & alios communes, tum ob ſpiritualem ſignificationem, quòd Chriſtus debeat eſſe primus ac primarius eorum cibus, & in cordibus primò fundari. Et verò quælibet ſumptio eſt contra principale prohibitum: nam prohibetur communio poſt ſumptionem cujuslibet rei per modum cibi, vel potus, vel medicinæ.

Obſerva 1. Cùm hoc præceptum ſit merè poſitivum, non obligat his caſibus ab Eccleſia expreſsè vel tacitè exceptis, in quibus, vel neceſſitas hominis, vel reverentia Sacramenti aliud exigit. 1. Cùm in probabili articulo mortis viaticum ſumendum eſt ei, qui jejunus ſine gravi incommodo communicare nequit. Nec tunc differendum eſt poſt mediam noctem, ut ſtatim æger illud jejunus recipiat; nam id non fert uſus Eccleſiæ ob nimiam difficultatem, & ob Sacramenti reverentiam; eo quippe tempore non poteſt ſæpè cum debito decore, comitatu, & ſecuritate deferri. Non licet tamen Sacerdoti non jejuno celebrare ad dandum viaticum moribundo, ſicut nec conſecrare in fermentato, vel ſine veſtibus ſacris, aut omiſſo ritu ſacrificii: nam conſuetudo Eccleſiæ ita interpretatur præceptum divinum viatici ſumendi, ſcilicet ut non debeat dari niſi quando dari poteſt ſecundùm ritum & ordinem ab Eccleſia præſcriptum in Euchariſtia conficienda & miniſtranda, & modo convenienti ac in debitis circumſtantiis. Et verò cùm Euchariſtia non ſit abſolutè neceſſaria ad ſalutem, major habenda eſt ratio reverentiæ ei debitæ, & uniformitatis ſervandæ in ritu ſacrificii, quàm utilitatis privatæ proximi: nam communi neceſſitati Eccleſia ſatis providit præcipiendo Euchariſtiam in ſacrario aſſervari ad viaticum. Ob caſum autem rarum lex generalis, & uniformitas in ritu omitti non debet. 2. Quando perficiendum eſt ſacrificium, ut cùm Sacerdote poſt conſecrationem deficiente non adeſt niſi Sacerdos non jejunus, qui illud abſolvat. Item cùm Sacerdos advertit in calice non fuiſſe niſi aquam, cujus jam partem ſumpſit; tunc enim debet conſecrare vinum, & conſecratum ſumere; vel cùm poſt conſecrationem recordatur ſe non eſſe jejunum: nam lex divina faciendi ſacrificium perfectum ac integrum prævalet legi Eccleſiaſticæ de jejunio. Quòd ſi Sacerdos ante conſecrationem advertat ſe non eſſe jejunum, tenetur recedere, ſi poteſt ſine gravi ſcandalo. 3. Quando poſt ablutionem relictæ ſunt reliquiæ aliquæ in hac Miſſa conſecratæ, etſi magnæ ſint, dum facilè recondi nequeunt in pyxide & ſacrario: nam ad idem ſacrificium ſpectant, & ſumuntur per modum unius refectionis. Non licet tamen tunc ſumere particulas alterius ſacrificii, quæ ſunt in ciborio ad illud expurgandum.

4. Si

4. Si periculum sit, ne alioqui Eucharistia ab infidelibus prophanetur: nam lex divina obligat ad impedienda sacrilegia, cùm impediri possunt; & quod in reverentiam Eucharistiæ statutum est, non debet obligare ad non impediendam ejus prophanationem & irreverentiam.

Observa 2. Jejunio naturali, ideóque communioni, numquam obstant ea, qua per modum salivæ, vel respirationis in stomachum decidunt: ut reliquiæ minimæ vini aut aquæ, quibus os abluitur, mixtæ copiosiori salivæ; & reliquiæ ciborum dentibus adhærentes, ac postea casu trajectæ. *Si reliquiæ cibi remanentes in ore transglutiantur, non impediunt communionem, cùm non transglutiantur per modum cibi, sed per modum salivæ. Idem dicendum, si lavando os, deglutiatur stilla aquæ præter intentionem*, ait Missale Rom. Item sanguis vel humor è capite defluens, & juxta varios culex, aut floccus nivis per respirationem attractus, non obstant jejunio naturali, nec proinde communioni: nam ista aut non sumuntur ab extrinseco, aut non sumuntur per modum cibi, vel potus, vel medicinæ. Secùs, si saccharum, glycirriza, vel quid simile, quod sensim in ore liquescit simul cum saliva in stomachum decidat, licèt ante mediam noctem sumptum fuerit: quia quod sic liquescit non deglutitur per modum salivæ, sed censetur esse id quod principaliùs trajicitur. Et tunc est continuata comestio cibi, quæ fit per continuam liquefactionem & trajectionem. Idem dic de reliquiis cibi, quæ data opera trajiciuntur, nam tunc non possunt dici per modum salivæ deglutiri, sed verè comeduntur. S. Th. 3. part. q. 80. art. 8. ad 4. S. Antonin. ex Paludan. Ita etiam Vasquez, Delugo, &c. & Suarez dicit ut securiorem eligendam.

An autem quæ à stomacho nec alterari nec digeri possunt secundùm ullam sui partem, ut lapillus, globulus plumbeus, frustum ligni, &c. impediant communionem, si deglutiantur? alii affirmant; quia sumptio cujuslibet rei prohibetur, ut fideles intelligant cuilibet rei creatæ hunc cibum esse præponendum. Alii probabiliùs negant: eo quòd non habent rationem cibi, vel potus, vel medicinæ. *De his verò quæ sumuntur per modum gustationis sicut coci faciunt, qui cibum & potum supra linguam ponunt solùm ad probandum, & statim projiciunt, videtur quod non impediant* (communionem;) *sicut si quis velit probare num sit aqua, vel vinum album, quod sibi ministratur. Quia non est cibus nec potus, ex quo non deglutitur*, ait S. Antonin. 3. part. tit. 13. c. 6. §. 8. Addite neque impediri si aliquæ horum particulæ mixtæ salivæ præter intentionem descenderent, ut dictum est de reliquiis aquæ, cùm os abluitur.

Observa 3. Post cibum paulò ante mediam noctem sumptum non requiritur somnus, aut cibi digestio ad communicandum. Missale Roman.

Quæst. V. *Quinam licitè possunt Eucharistiam dispensare?*

Resp. 1. Soli Sacerdoti competit potestas ordinaria dispensandi Eucharistiam, ex Concil. Trident. sess. 13.

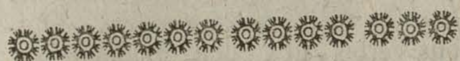
cap. 8. Nam hæc commiſſa eſt iis ſolis, qui poſſunt illam conficere, & ad quos ſpectant illa Chriſti verba: *Hoc facite in meam commemorationem.* Tamen ex ejus commiſſione poteſt diaconus illam miniſtrare, ut conſtat ex praxi veteris Eccleſiæ; non autem ſubdiaconus, ut conſtat ex communi doctorum conſenſu, & univerſali conſuetudine Eccleſiæ. Et verò diaconus habet ex ſua ordinatione in ordine ad hanc functionem aliquid plùs quàm alii clerici inferiores; non quòd habeat ex ſua ordinatione poteſtatem diſtribuendi; ſed quia conſecratur peculiariter in miniſtrum immediatum Sacerdotis, & ſupremum inter miniſtros, atque adeo ad miniſtrandum & ſerviendum Sacerdoti in rebus ſuperioribus & dignioribus, quarum præcipua eſt diſtributio Euchariſtiæ. Verùm ex uſu præſenti diaconi id non poſſunt ſine licentia Epiſcopi ob juſtam cauſam, niſi in neceſſitate dandi viaticum.

Reſp. 2. Sacerdoti non licet Euchariſtiam miniſtrare ſine jurisdictione ordinaria, vel delegata, aut privilegio, quia paſtorum munus proprium eſt paſcere, quod fit per Sacramenta. Unde mortale eſt id facere ſine jurisdictione vel facultate ſaltem generali & interpretativa; nam eſt propria authoritate uſurpare jus alienum in re gravi contra debitam gubernationem, & ordinem Eccleſiæ. Idem dic de aliis Sacramentis. Si tamen paſtor abſit, vel præſens non poſſit dare viaticum ægro, tunc quilibet Sacerdos, & eo deficiente diaconus poteſt ac debet miniſtrare. Nam tunc præſumitur voluntas Epiſcopi, vel Papæ, cùm Euchariſtia ſit tunc jure divino præcepta, & maximè utilis ſit, imò aliquo modo neceſſaria ad vires ſpirituales in illo periculoſo agone comparandas; neque enim jurisdictio requiritur ad miniſtrandam Euchariſtiam, tanquam aliquid pertinens ad ſubſtantiam miniſtrationis, ſicut pertinet ad ſubſtantiam miniſtrationis Pœnitentiæ, ſed ſolùm ad debitum ordinem, & modum ſervandum in gubernatione populi chriſtiani. Unde ad illud, non ad hoc ſufficit voluntas præſumpta. Nunc ex conſuetudine & conſenſu tacito Epiſcoporum quivis Sacerdos etiam ſæcularis ſine ulla parochi expreſſa licentia, quibusvis petentibus Euchariſtiam extra tempus paſchale in Eccleſiis adminiſtrat.

Nota. Eſt mortale Euchariſtiam ſub utraque ſpecie panis & vini dare, ex Concil. Conſtantienſi, & ex recepta conſuetudine vim legis habente, & approbata à Conc. Trid. ſeſſ. 21. c. 2. Item eam diſtribuere ſine ſtola, ſuperpelliceo, vel alba, quia eſt contra reverentiam ei debitam, & præceptum Eccleſiæ.

Porrò à ſacra communione *arcendi ſunt publicè indigni, quales ſunt excommunicati, interdicti, manifeſtéque infames, ut meretrices, concubinarii, fœneratores, magi, ſortilegi, blaſphemi, & alii ejus generis publici peccatores: niſi de eorum pœnitentia & emendatione conſtet, & publico ſcandalo priùs ſatisfecerint. Occultos verò peccatores, ſi occultè petant, & non eos emendatos agnoverit, repellat: non autem*

tem si publicè petant, & sine scandalo ipsos prœterire nequeat. Ita Rituale Romanum.

CAPUT III.

De Missæ Sacrificio.

Quæst. I. AN *Eucharistia est verum sacrificium?*

Resp. Affirm. Est de fide, ex Conc. Trid. sess. 22. can. 1. 2. & 3. Ratio est, quia sacrificium propriè dictum est oblatio externa substantiæ sensibilis, per ejus realem immutationem facta Deo, in testificationem supremi dominii Dei in omnes creaturas, & harum ad eum subjectionis. At hæc omnia conveniunt Eucharistiæ: nam per eam offertur Deo Corpus & Sanguis Christi, quæ sunt sufficienter sensibilia per species consecratas; & per actionem sacrificantis immutantur, quatenus per eam ponuntur Corpus & Sanguis sub speciebus corruptibilibus in statu realiter diverso, & inepto ad usus naturales ac humanos corporis & sanguinis, atque tendente ad destructionem seu desitionem, quatenus speciebus corruptis necessariò ibi desinunt esse Corpus & Sanguis Christi. Quæ quidem mutatio realis est destructio quædam moralis sufficiens ad rationem sacrificii, & æquivalens physicæ destructioni. Atque hæc oblatio fit ex institutione Christi ad agnitionem supremi Dei in res omnes dominii, quòd nempe sit ipse author supremus rerum omnium, dominus vitæ & necis, ad cujus gloriam omnia referri debeant. Et verò cùm sacrificium sit actus religionis perfectissimus, quo Deo cultus ipsi soli proprius ac debitus exhibetur, non debuit eo carere vera ac perfectissima religio.

Nota. Sacrificium Missæ est simul, 1. Latreuticum seu honorarium, in quantum offertur Deo in agnitionem supremi ejus dominii. 2. Eucharisticum, in quantum fit in gratiarum actionem pro acceptis beneficiis. 3. Propitiatorium, quatenus offertur, & valet ad remissionem peccatorum, & pœnæ eis debitæ. 4. Impetratorium, quatenus fit & valet ad impetranda à Deo beneficia.

Quæst. II. *Quinam sunt sacrificii Missæ effectus?*

Resp. 1. Ut propitiatorium, confert iis pro quibus offertur, remissionem peccatorum mortalium & venialium quoad culpam, & pœnam temporalem peccatis condonatis debitam, ex Concil. Trident. sess. 22. cap. 2. docente, *Sacrificium istud esse verè propitiatorium .... Hujus quippe oblatione placatus Dominus gratiam & donum pœnitentiæ concedens, crimina & peccata etiam ingentia dimittit.* Et, can. 3. *Si quis dixerit Missæ sacrificium soli prodesse sumenti: neque pro vivis, & defunctis, pro peccatis, pœnis, satisfactionibus, & aliis necessitatibus offerri debere, anathema sit.* Producit autem immediatè remissionem pœnæ temporalis peccatis, quoad culpam remissis debitæ, idque plus aut minùs pro voluntate Dei, & devotione subjecti. Remissionem verò pec-

peccatorum quoad culpam producit ſolùm mediatè, quatenus ejus intuitu conferuntur gratiæ actuales, quibus peccator, pro quo oblatum eſt, excitatur & perducitur ad pœnitentiam ſufficientem cum Sacramento in re vel in voto ſuſcepto ad juſtificationem. Quia tamen ſæpe homo iis gratiis reſiſtit, ideo non ſemper hic effectus obtinetur.

Reſp. 2. Ut impetratorium eſt, habet vim impetrandi omnia genera beneficiorum etiam temporalium, quatenus ad ſalutem conducunt, ſed ſecundùm diſpoſitionem divinæ providentiæ: nam hoc ſacrificium continet Chriſtum, & ejus merita hanc vim habentia.

Obſerva 1. Hos effectus parit ſacrificium Miſſæ ex opere operato: quia non conferuntur ex opere operantis; & quia Chriſtus eſt non ſolùm victima, ſed etiam offerens principalis. 2. Ut Miſſa ſpecialiter proſit uni potiùs quàm alteri, requiritur applicatio a Sacerdote facta. Sufficit; ſi ante Miſſam adfuerit intentio eam applicandi tali, nec fuerit retractata. Ut autem is, pro quo offertur, accipiat gratias actuales, ſufficit ſi non habeat voluntatem contrariam. At ut recipiat remiſſionem pœnæ temporalis, requiritur ſtatus gratiæ, & ut peccata quorum pœna remittitur, ſint ante remiſſa quoad culpam. 3. Ex communi ſententia offerri poteſt pro converſione infidelium & hæreticorum, & excommunicatorum, modò non nominentur in orationibus.

Quæſt. III. *An Sacerdotes teneantur aliquando celebrare?*

Reſp. Omnes tenentur jure divino ſub mortali. *Prob.* 1. Ex Luc. 22. *Hoc facite in meam commemorationem.* Quibus verbis, ut Concil. Trid. ſeſſ. 22. c. 1. teſtatur, Chriſtus Apoſtolis eorumque in ſacerdotio ſucceſſoribus, ut offerrent, præcepit. 2. Quia Sacerdotes omnes in ſua ordinatione accipiunt non ſolùm poteſtatem, ſed etiam munus & officium ſacrificandi per ſe illi annexum, ex illo, Hebr. 5. *Omnis namque pontifex ex hominibus aſſumptus pro hominibus conſtituitur in iis, quæ ſunt ad Deum, ut offerat ſacrificia.* At quisque munus ſuſceptum exequi tenetur graviter in re gravi, ut in hac; & uti poteſtate ſibi conceſſa in honorem Dei & utilitatem proximi: ut patet ex damnatione ſervi inutilis ob talentum abſconditum. Matth. 25. Quare S. Thom. 3. part. quæſt. 82. art. 10. ait, quod Sacerdos etiamſi curam animarum non habeat, *celebrare teneatur in præcipuis feſtis.*

Tenetur etiam jure Eccleſiaſtico: nam Conc. Later. IV. c. *Dolentes*, de celebrat. inter peccata Sacerdotum recenſet, quòd vix quater in anno celebrent, & addit: *Hæc igitur & ſimilia ſub pœna ſuſpenſionis inhibemus.* Et Conc. Trid. ſeſſ. 23. cap. 14. ſic ſtatuit circa quoslibet Sacerdotes: *Curet Epiſcopus, ut ii ſaltem diebus dominicis, & feſtis ſolemnibus: ſi autem curam habuerint animarum, tam frequenter, ut ſuo muneri ſatisfaciant, Miſſas celebrent.* Ita Eccleſiis verò Cathedralibus, Collegialibus & Conventualibus quotidie celebrari Miſſa debet ſub mortali, ſaltem ab aliquo,

præ-

præſertim ex uſu Eccleſiæ vim legis habente, vel etiam ex fundatione.

Quæſt. IV. *Quando, quoties, ubi, & qua hora celebrare licet?*

Reſp. 1. Quolibet die celebrare licet, excepta feria ſexta majoris hebdomadæ; feria verò quinta & ſabbato ejusdem Miſſa privata vulgò dici non poteſt: ſed unica publica ſeu ſolemnis in ſingulis Eccleſiis. Ita praxis Eccleſiæ decretis Pontificum firmata. In Diœceſi tamen Tullenſi plures celebrantur Miſſæ privatæ feria quinta, ut populus ſatisfaciat obligationi audiendi Sacrum eo die impoſitæ.

Reſp. 2. Non licet nunc plures Miſſas eodem die dicere, præter quàm in Natali Domini, & in caſu neceſſitatis cum licentia Epiſcopi, dum idem Sacerdos duas habet Parochias, ex cap. 3. *de celebrat.* & ex conſuetudine vim legis habente.

Reſp. 3. Secluſo privilegio non licet ſub mortali, ob materiæ gravitatem, celebrare niſi in loco conſecrato, vel authoritate Epiſcopi benedicto, vel in oratorio ad divinum tantùm cultum dedicato, & per Epiſcopum deſignato. Ex Concil. Trident. ſeſſ. 22. & c. 12. de conſecrat. diſt. 1. Idque confert ad reverentiam tanto myſterio debitam, & ad fidelium devotionem augendam. Excipitur caſus neceſſitatis publicæ, dum Eccleſia eſt diruta, ne populus Sacro careat; vel deeſt, ut in caſtris, & in littore maris, c. 30. ead. imò nunc in mari celebratur ex licentia Papæ.

Reſp. 4. Jure communi, Miſſa non debet ante auroram abſolvi, nec poſt meridiem inchoari, ex Miſſali Romano, & conſuetudine generali. Excipitur. 1. Miſſa Nativitatis Domini. 2. Caſus neceſſitatis conficiendi Euchariſtiam pro Viatico. 3. Ex conſuetudine, vel tacita licentia in pluribus locis hora antevertitur, vel differtur; & in hieme in gratiam opificum vel ſimilium pluribus horis ante ſolis ortum celebratur. Porrò per auroram intelligitur prima lucis irradiatio, quæ excepto tempore utriusque æquinoctii durat per horam cum dimidia, & aliquando per duas horas pro diverſis menſibus. Unde una hora & dimidia ante ſolis ortum ſacrificare licet. Dicunt multi licere uno & altero quadrante poſt meridiem inchoare Miſſam, ex cauſa rationabili, verbi grat. ob ſupplicationem, vel concionem publicam protractam ultra meridiem.

Quæſt. V. *Quænam requiruntur ad celebrandum?*

Reſp. Sub mortali requiruntur, 1. Lapideum altare ab Epiſcopo conſecratum, fixum, aut portatile, tam amplum ut hoſtiam & majorem partem calicis capiat, ut docet Miſſale Rom. Portatile amittit ſuam conſecrationem, cùm nulla pars contracti lapidis calicem cum patena capere poteſt. Fixum ſuam perdit, tum per fractionem illam notabilem, tum etiam per ſeparationem è loco ſuo ſive baſi, cap. 3. *de conſecrat.* Diſputant an reliquiæ ſanctorum ſint neceſſariæ ad conſecrationem altaris, & an ſi loculus, ſeu ſigillum continens reliquias

frangatur, aut auferantur reliquiæ, altare conſecrationem amittat.

2. In altari tres mappæ, ab Epiſcopo, vel alio habente poteſtatem benedictæ; ſuperiori ſaltem oblonga, quæ usque ad terram pertingat, duabus aliis brevioribus, vel una duplicata, quæ pro duabus habetur, ex Rubric. Miſſal. & ex c. 27. diſt. 2. de conſecr.

3. Calix & patena conſecrata ab Epiſcopo, vel alio ex privilegio Papæ, debent eſſe ex auro, aut argento, vel cogente paupertate ex ſtanno, c. 44. & 45. de conſecrat. diſt. 1. & Miſſale Romanum ait: *Debet eſſe vel aureus, vel argenteus, aut ſaltem habere cuppam argenteam intus inauratam, & ſimul cum patena itidem inaurata.* Calix amittit ſuam conſecrationem, ideóque non licet eo uti, 1. Dum cuppa calicis fixi ſeparatur à pede per fractionem; quia conſecratio cadit in totum calicem per modum unius indiviſibiliter: ſecùs, ſi pes ſit tornatilis: nam tunc conſecratio cadit in ſolam cuppam. 2. Si interior cuppæ ſuperficies denuò inauretur; quia aliam habet ſuperficiem non conſecratam, quæ tamen debet eſſe conſecrata ob contactum immediatum Euchariſtiæ: idem dic de patena. Neutrum tamen amittit conſecrationem, etſi perdat paulatim aurum quo inauratum eſt, quia id quod remanet erat conſecratum: neque ſi quis ea ſacrilegè adhibuiſſet in uſus prophanos; vel ſi ab aurifice reſarciatur, modò nulla fiat fractio notabilis, aut mutatio ſuperficiei interioris cuppæ, vel patenæ: nam id nullibi jus ſtatuit.

4. Corporale lineum mundum, benedictum ab Epiſcopo, vel alio poteſtatem habente, ſufficiens ad commodè continendum calicem & hoſtiam, cap. 46. *de conſecrat.* diſt. 1. Item palla ſimiliter benedicta & linea, ſaltem qua parte calicem tangit; & purificatorium lineum.

5. Lumen, ex cap. ult. *de celebrat.* Ex Miſſali Romano, & conſuetudine requiruntur duo luminaria cerea: tamen in caſu neceſſitatis unum, imò juxta aliquos aliud lumen ex alia materia.

6. Crucifixus exſculptus, niſi expoſitum ſit SS. Sacramentum.

7. Miſſale, nam eſt inſtrumentum neceſſarium; memoria enim labilis eſt, & non licet in actione tam ſacra ſe exponere periculo errandi, vel omittendi aliquid.

8. Veſtes benedictæ ab Epiſcopo, vel alio habente hoc privilegium, nempe amictus, alba, cingulum, manipulus, ſtola, & caſula: ita ut ſi quid horum deſit, omittenda ſit Miſſa: quia actio, quæ debito modo fieri nequit, potiùs omittenda eſt quàm indecenter exercenda. Iſta amittunt ſuam benedictionem per lacerationem ſeu fractionem, & imminutionem notabilem, per quam deſinunt eſſe apta ad uſum ſuum: ut ſi albæ manica ſeparetur, ſi cingulum ita rumpatur, ut nulla pars ad cingendum ſufficiat, nam hæc manet benedicta ob retentam aptitudinem ad uſum proprium. Item totum cingulum manet benedictum & aptum, ſi antequam frangatur, remedium adhibeatur connexione fortiori partium, etiamſi per nodum. Secundùm

dùm S. Antoninum & alios licet uti stola pro manipulo vel cingulo, & manipulo pro stola, si sit satis longus, quando aliter fieri nequit; quia hæc omnia sunt benedicta, & apta ad talem usum. Si priusquam figura vestis destruatur, ad eam reficiendam assuantur paulatim aliqua, etsi ea non sint benedicta, eadem vestis moraliter benedictá manet: nam accessorium non tollit principale, sed ejus naturam sequitur; nisi tanta huic accessio fiat, ut possit penè novum censeri.

9. Minister, isque masculus, non femina, ex Missali Rom. & cap. 1. de cohab. cler. ibi: *Nulla femina ad altare præsumat accedere, aut presbytero ministrare.*

Hæc autem omnia requiruntur sub mortali, ob Ecclesiæ præceptum, & universalem consuetudinem vim legis habentem in re gravi, utpote pertinente ad reverentiam Eucharistiæ, & debitum modum sacrificandi, saltem si haberi possunt.

Quæst. VI. *Quænam circa Missæ celebrationem observanda sunt?*

Resp. Sequentia 1. Nihil licet addere vel detrahere iis, quæ in Missali præscripta sunt, ut vetat Concil. Trident. sess. 22. & Pius V. in virtute sanctæ obedientiæ præcipit, ut Missa juxta ritum, modum ac normam Missalis Romani legatur, & ne quis in celebratione Missæ alias ceræmonias, vel preces, quàm quæ hoc Missali continentur, addere vel recitare præsumat. Quod intellige, *salvis Ecclesiarum usibus:* nam quædam diœceses habent Missale proprium, & in aliquibus diversum à Romano. Item Urbanus VIII. mandavit in omnibus & per omnia servari ab omnibus ubique rubricas Missalis Romani, ut videre est initio ejusdem Missalis. Quæ obligatio ex genere suo gravis est, cùm sit imposita in virtute sanctæ obedientiæ, & de re ad cultum divinum pertinente. Unde illam violare est mortale, vel veniale, pro quantitate, vel qualitate rei aut actionis omissæ vel mutatæ; gravis verò in canone. Sic mortalis est omissio elevationis hostiæ consecratæ, immissionis particulæ hostiæ in calicem, oblationis panis vel vini, Epistolæ vel Evangelii, &c. In additione verò levitas materiæ rarò locum habere potest, ob injuriam quæ infertur Ecclesiæ usurpando potestatem ei propriam statuendi ea quæ ad ritum celebrandi pertinent, qui in Ecclesia uniformis esse debet; & ob periculum superstitionis ac erroris. Imò quæ de se venialia essent, ut v. gr. ex negligentia omittere *Gloria in Excelsis*, vel *Credo*, vel unum aut alterum sanctum in canone, vel aliquam cervicis inclinationem aut genuflexionem. &c. Hæc, inquam, & similia evadunt mortalia, si adsit contemptus, vel inde grave scandalum sequatur; vel si fiant ex consuetudine aut habituali ac voluntaria indevotione seu negligentia; nam tunc adest contemptus saltem interpretativus. Item mortale est aliquid vel leve omittere aut mutare ex intentione errorem vel novum ritum introducendi, ut faciunt hujus ætatis novatores, Missæ secreta alta voce proferentes, & hoc suo facto damnantes Ecclesiæ Romanæ Ritum, contra Concil. Trident. sess. 22. can. 9. ubi ait: Si

Si quis dixerit, Eccleſiæ Romanæ ritum, quo ſummiſſa voce pars canonis, & verba conſecrationis proferuntur, damnandum eſſe; anathema ſit. Sacerdos verò qui tanta celeritate Miſſam celebrat, præſertim ex conſuetudine, ut vix integrum horæ quadrantem in ejus celebratione impendat, num mortaliter peccet tum propter gravem irreverentiam tanto Sacrificio illatam, tum propter populi ſcandalum, tum etiam propter contemptum ſaltem interpretativum, quaſi eſſet actio leviſſimi momenti, à qua ad alias graviores properandum ſit?

Hæc autem omnia ut diligenter vitentur meminerit Sacerdos horum Concil. Trid. verborum, ſeſſ. 22. in Decr. de obſerv. & evit. in celebr. Miſſæ: *Quanta cura adhibenda ſit, ut Sacro Sanctum Miſſæ Sacrificium omni religionis cultu ac veneratione celebretur; quivis exiſtimare poterit, qui cogitarit maledictum in ſacris litteris eum vocari, qui facit opus Dei negligenter. Quod ſi neceſſariò fatemur, nullum aliud opus adeò ſanctum ac divinum à Chriſti fidelibus tractari poſſe, quàm hoc ipſum tremendum myſterium, quo vivifica illa hoſtia, qua Deo Patri reconciliati ſumus, in altari per Sacerdotes quotidie immolatur; ſatis etiam apparet omnem operam & diligentiam in eo ponendam eſſe, ut quanta maxima fieri poteſt interiori cordis munditia & puritate, atque exteriori devotionis ac pietatis ſpecie peragatur... Edicto & pœnis propoſitis caveant* (Epiſcopi) *ne Sacerdotes aliis quàm debitis horis celebrent, ne vel ritus alios, aut alias cæremonias & preces in Miſſarum celebratione adhibeant, præter eas, quæ ab Eccleſia probatæ ac frequenti & laudabili uſu receptæ fuerint.*

2. Preces pro ſingulis veſtibus in Miſſali præſcriptæ nequeunt ſine peccato omitti, ex communi ſenſu & praxi piorum; eamque omiſſionem eſſe culpam venialem docet communis ſententia. Secùs de precibus, quæ dicuntur *Præparatio ad Miſſam*: nam in Miſſali proponuntur pro opportunitate Sacerdotis recitandæ, quod præceptum non ſonat.

3. Non licet celebrare tecto capite, c. 57. *de conſecrat.* diſt. 1. vel cum pileolo ſine licentia, eaque Papæ, ex Decreto Urbani VIII. in Miſſali; item ſine veſte talari & calceis, ex Miſſali Rom.

4. Tenetur Sacerdos perfectè ac integrè tantum miniſterium exequi; proinde diligenter præcavere omnes defectus etiam accidentales. Si tamen aliquid omiſſum eſt non ita grave, ordinariè non eſt ſupplendum iterando aliquid, vel præpoſtero ordine dicendo aut faciendo. Quia id ordinariè perturbationem & ſcandalum populi affert, & iſta accidentalia ad decorem & reverentiam non juvant, dum non fiunt ſuo loco ac tempore, debitoque ordine. Si verò aliquis defectus ſubſtantialis circa materiam, vel formam, vel integritatem Sacrificii commiſſum ſit, debet ſuppleri; quia facere Sacrificium mutilum & imperfectum eſt contra præceptum Chriſti. *Quod ſi valde probabiliter dubitat ſe aliquid eſſentiale formæ omiſiſſe, iteret formam, ſaltem ſub tacita conditione.* Miſſale Rom.

5. Nun-

5. Nunquam licet directè intendere mutilationem Sacrificii, ita ut non liceat ob metum mortis intentatæ conſecrare ſolum panem ad communicandum infirmum, prævidendo vinum defecturum: quia talis intentio, cùm repugnet præcepto divino negativo, eſt intrinſecè mala. At excuſant Sacerdotem qui poſt conſecratam hoſtiam, ob evidens ac inopinatum & urgens mortis periculum eam conſumeret, & conſecratione calicis omiſſa fugeret: quia tunc non intendit, ſed ſolùm permittit imperfectionem ſacrificii ob extremam neceſſitatem. Si tamen inde ſcandalum, vel contemptus religionis ſequeretur, teneretur ſacrificium perficere cum quovis periculo.

6. Miſſam inchoatam abrumpere non licet ſine juſta cauſa, qualis eſt adminiſtratio Baptismi vel Pœnitentiæ in neceſſitate, concio vel promulgatio edictorum Eccleſiæ ante oblationem, &c. ut fert uſus. Qui autem Miſſam inchoavit, tenetur ſub mortali illam abſolvere, c. *Nihil*, 7. quæſt. 1. & c. 57. *de conſecr.* diſt. 1. niſi excuſetur ob impotentiam ſubito evenientem ex mentis deliquio, gravi infirmitate, &c. Sed tunc ſi redire & proſequi nequeat, & conſecratio facta ſit, alius Sacerdos debet Sacrum perficere, cap. *Illud*, 7. quæſt. 1. nam ſacrificium non debet relinqui imperfectum. Imò tenetur Sacerdos ceſſare, ſi ante conſecrationem ſe culpæ mortalis reum, vel cenſura ligatum, vel non jejunum eſſe recordetur, & nullum timeatur ſcandalum. Quod ſi absque gravi ſcandalo ceſſare nequeat, elicita perfecta contritione Sacrum perficiat. Item ceſſare tenetur, ſi ante cœptum canonem Eccleſia violetur, vel excommunicatus non toleratus ex ea egredi nolit. *Quòd ſi timeatur incurſus hoſtium, vel alluvionis, vel ruina loci ubi celebratur, ante conſecrationem dimittatur Miſſa: poſt conſecrationem verò Sacerdos accelerare poterit ſumptionem Sacramenti, omiſſis omnibus aliis.* Miſſale Rom. de defect.

7. In Requiſitis ad Sacrificium, indecentia & immunditties notabilis eſt mortalis ob gravem irreverentiam contra præceptum tum naturale & divinum, quo res ſacræ decenter ac reverenter tractari debent; tum Eccleſiaſticum, cap. ult. *de cuſtod. Euchar.* ex Concil. gener. Later. IV. ibi: *Præcipimus ut oratoria, vaſa, corporalia, & veſtimenta munda & nitida conſerventur. Nimis enim videtur abſurdum in Sacris ſordes negligere, quæ dedecerent etiam in prophanis.* Unde ex Miſſali Romano veſtimenta ſacra *non debent eſſe lacera, aut ſciſſa, ſed integra, & decenter munda ac pulchra.* Contra quod graviter peccant ii quibus incumbit horum cuſtodia, vel obligatio ea ſuppeditandi; & ſuperiores qui iſta non curant.

8. Linteamina & veſtimenta ſacra & vela detrita, & jam ad proprium uſum inepta, debent igne conſumi, & eorum cineres in piſcinam projici; nec licet ea in uſus prophanos convertere, vel vendere, c. *Altari*, de conſecr. diſt. 1. Sicut nec ligna & lapides Eccleſiæ dirutæ vel altaris; nam lex generalis eſt: *Semel Deo dicatum, non eſt ad uſus humanos ulteriùs transferendum.* Reg. 51. jur. in 6. Vaſa tamen ſacra igne transmutata poſ-

poſſunt ob neceſſitatem pauperum vendi, & ſic uſibus prophanis deſervire. Quæ verò uſibus prophanis deſervierunt, poſſunt in uſus ſacros, forma eorum mutata, converti: ſic paganorum delubra in templa converſa ſunt.

9. Vas in quo Euchariſtia aſſervatur, debet eſſe conſecratum, ex Miſſali Rom. præſcribente ut hoſtiæ conſecrandæ ponantur vel ſupra corporale, vel in vaſe aliquo benedicto: & ideo extat ejus benedictio ſpecialis in Rit. Rom. cum aliis. Nam (ut ait S. Thom. 3. p. quæſt. 83. art. 3.) reverentiam hujus Sacramenti à nulla re contingitur niſi conſecrata. Idem dic de lunula, quæ debet eſſe ex auro, aut argento.

10. Sacra vaſa etſi vacua, quæ Corpus & Sanguinem Chriſti contingunt, vel Chriſmate uncta ſunt, tangere non licet laicis, nec feminis etiam religioſis, ſed ſolis miniſtris ſacratis, c. 41. *de conſecr.* diſt. 1. & c. *Sacratas*, diſt. 23. Quòd ſi tangat ſine contemptu, ex communi ſententia erit ſolùm culpa venialis; imò nulla, ſi ſubeſt aliqua neceſſitas, vel cauſa honeſta. Quandiu verò vaſa continent Corpus, vel Sanguinem Chriſti, nemo ſine mortali, præter Sacerdotem & Diaconum, poteſt ea contingere, ſine abſoluta neceſſitate, ex c. 26. diſt. 23. quia res eſt graviſſima. Iisdem non licet corporalia & purificatoria tangere, antequam à Sacerdote, vel Diacono laventur. ex c. 40. *de conſecr.* diſt. 1. quia Corpus, vel Sanguinem Chriſti contingunt. Omnibus autem laicis licet alias veſtes & pallas benedictas tangere cum debita reverentia; quia Euchariſtiam immediatè non contingunt, nec ſacro Chriſmate unctæ ſunt.

Quæſt. VII. *Quænam obſervanda ſunt circa ſtipendium Miſſarum?*

Reſp. Sequentia I. Licet ſtipendium juſtum pro Miſſa accipere, non quidem ut pretium, quod eſſet ſimoniacum, ſed in ſuſtentationem: nam æquum eſt, ut qui in commodum alterius occupatus eſt, ab eo ſuſtentetur, habita ratione temporis quo ſic occupatur, & ſtatus occupati. Stipendium autem juſtum eſt illud, quod lege, vel conſuetudine approbata conſtitutum eſt: nam licèt ſtipendium illud non ſit verè pretium, tamen ſervat proportionem pretii, quatenus in eo ſervanda eſt ratio juſtitiæ. Sicut ergo illud eſt juſtum pretium quod eſt lege taxatum, vel communiter conſuetudine receptum; ita etiam ſtipendium. Quare qui ampliùs exigit, vel accipit, tenetur reſtituere; cùm ille exceſſus non ſit debitus, nec ſponte ac liberaliter dari cenſeatur. Hinc ſi quis ampliùs ultrò offerat ex ignorantia juſti ſtipendii, monendus eſt: ſi verò taxationem noverit, cenſetur exceſſum liberaliter dare.

II. Cùm datur ſtipendium ut celebrentur Miſſæ in tali numero, in tali loco, vel tempore, pro tali cauſa, &c. Hæc omnia ex juſtitia ſervari debent: nam dans non vult transferre dominium ſtipendii, niſi ſub hac conditione: & alter recipiens, hoc ipſo ſe obligat ad id omne quod petitur. Hinc peccat graviter Sacerdos ſi diu differat: nam interea

magno spirituali fructu injustè privat eos, quorum debitor est. Imò tenetur ad restitutionem, si ideo Missa non profuerit ad specialem intentionem ejus qui stipem dedit, v. g. ad aliquem successum, cujus occasio ante celebrationem perierit, nam defraudavit intentionem ob quam stipendium datum est. Idcirco non ei licet plura stipendia accipere pro totidem Missis, quas prævidet non posse celebrari, nisi post longum tempus, si offerens expresè in id non consentiat. Nam alioqui sæpè contingeret illas non posse ampliùs dici propter causam ab offerente intentam, v. g. pro infirmo, qui ante morietur, pro vincenda tentatione, pro felici exitu negotii, pro aliquo alio beneficio, quod postea obtineri non poterit.

III. Non licet anticipatè dicere Missam pro iis, qui sibi primum offerent stipendium. Nam 1. id est contra usum Ecclesiæ & prohibitum à S. Congregatione Cardinalium authoritate Pauli V. 2. Dans stipendium intendit, ut post datum Missa sibi applicetur : tum quia sæpè alias non potest obtineri finis intentus, ut cùm petitur in remissionem peccatorum postea commissorum : tum ut meliùs se disponat ad effectum sacrificii accipiendum. 3. Deus sicut neque punit neque remunerat anticipatè ex his quæ prævidet futura; ita nec confert anticipatè effectum Sacramenti, aut Sacrificii.

IV. Qui stipendium majus solito pro Missis accepit, tenetur integrum dare iis, quibus Missas celebrandas committit, nec potest partem sibi retinere. Nam. 1. Sine justo titulo partem illam retineret; nam non ei gratis ac liberaliter donata est, sed intentio dantis est, ut celebrans totum stipendium recipiat; cui proinde totum debetur. Nec accipiens comparavit illius stipendii dominium, nisi cum obligatione, ut vel ipsemet sacrificet, vel altari sacrificaturo pro sustentationis stipendium dante largiatur. 2. Hoc sapit turpe lucrum. 3. Urbanus VIII. id expresè vetuit decreto *Cùm sæpè*: & Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Post decretum Urbani potest Sacerdos, cui Missæ celebrandæ traduntur, per alium satisfacere, collato illi minori stipendio: alia parte stipendii sibi retenta.*

V. Non licet pro una Missa accipere plura stipendia, nec pluribus acceptis licet una Missa satisfacere: nam qui dant stipendia, intendunt tot pro se fieri & specialiter sibi applicari sacrificia, & solum sub hac tacita conditione dant. Ideo Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Non est contra justitiam pro pluribus sacrificiis stipendium accipere, & sacrificium unum offerre, neque etiam contra fidelitatem, etiamsi promittam, promissione etiam juramento firmata danti stipendium, quòd pro nullo alio offeram.* Quamvis enim unius Missæ valor sit infinitus secundùm rem quam continet, nempe Christum & ejus merita, est tamen limitatus secundùm applicationem. Christi enim merita quamvis infinita, non applicantur secundùm sui infinitatem, sed finito modo, quem Deus definivit.

Imò qui stipendia diversa singula justo

juſto minora, ſive ab uno, ſive à pluribus accepit pro pluribus Miſſis, non poteſt illa ad juſtum pretium reducere, & per pauciora ſacra ſatisfacere: nam hoc ipſo quod acceptat ſtipendia minora, cenſetur juri ſuo cedere, & reliquum condonare; tacitéque promittit ſe totidem Sacra dicturum. Sed gravis eſt obligatio ſervandi pacta: aliàs rueret fides in ſocietate humana. Unde S. Congregatio authoritate Urbani VIII. ſibi ſpecialiter attributa præcepit Sacerdotibus; ut tot Miſſas pro pluribus ſtipendiis incongruis celebrent, quot pro illis præſcriptæ ſunt, *ita ut alioquin ſuæ obligationi non ſatisfaciant, quin imò graviter peccent, & ad reſtitutionem teneantur*, in Bullario, tom. IV. pag. 88. quia nempe ſtipendium ſub hac conditione ac onere datum & acceptum eſt.

VI. Qui ab aliquo ſtipendium accepit, non ei licet ab altero quidquam accipere, ut ei applicet in eadem Miſſa eam fructus partem, quæ ipſi Sacerdoti contingit. Nam 1. Hoc repugnat praxi Eccleſiæ, & ſenſui ac intentioni fidelium. 2. Hoc ipſo quòd Sacri applicatio alteri debita eſt ex juſtitia, ei debiti ſunt omnes fructus, quorum eſt capax. 3. Fructus ille nequit alteri applicari. 4. Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem. *Duplicatum ſtipendium poteſt Sacerdos pro eadem Miſſa licitè accipere, applicando petenti partem etiam ſpecialiſſimam fructus ipſimet celebranti correſpondentem: idque poſt decretum* Urbani VIII.

VII. S. Congregatio confirmante Urbano VIII. declaravit, *Sacerdotes, quibus diebus tenentur Miſſas celebrare, ratione beneficii, ſeu capellæ, legati, aut ſalarii, ſi eleemoſynas pro aliis etiam Miſſis celebrandis ſuſceperint, non poſſe eadem Miſſa utrique obligationi ſatisfacere*, in Bullario, tom. IV. part. 91. Et verò aliàs acciperetur duplicatum ſtipendium pro una & eadem Miſſa: nam fructus beneficii habent rationem ſtipendii. Hinc Canonici & Capellanii tenentur applicare fundatori ſoli Miſſas, quas ex fundatione tenentur celebrare, talis quippe fuit intentio fundatoris, etiamſi eam non expreſſerit. Nam hæc eſt praxis communis, quæ eſt optima fundationum ſicut legum interpres; & ubi aliud non conſtat, præſumptio eſt pro fundatore: in dubio enim quisque præſumitur ſibi optimè conſulere voluiſſe.

VIII. Sac. Congregatio apud Fagnanum declaravit eum, qui accepit ſtipendium ad celebrandam Miſſam pro mortuo, & aliud ſtipendium ad celebrandum pro alio, v. gr. infirmo, non ſatisfacere unica Miſſa utrique obligationi, applicando fructum ſatisfactorium mortuo, & impetratorium infirmo. Et verò cùm Miſſa pro aliquo celebrari debet, ei totus fructus, cujus eſt capax, applicari debet. Fructus autem impetratorius prodeſt mortuis: nam pœnæ peccatis debitæ remitti poſſunt, non ſolùm per modum, ſeu viam ſatisfactionis, ſed etiam per modum impetrationis.

IX. Obli-

IX. Obligatus ad celebrandum in tali Ecclesia, vel Altari, peccat mortaliter, si sine justa & gravi causa alibi celebret: quia in re gravi defraudat fundatorem, vel dantem stipendium. *Necesse est ut defuncti dispositio modis omnibus conservetur*, ait S. Gregor. epist. 20. l. 9. Quòd si Capellanus impediatur à celebrando per paucos dies, juxta multos non tenetur supplere per alium, vel compensare: quia non præsumitur hanc fuisse mentem fundatoris, cùm nequidem famulis ob eam causam stipendium minui soleat. Secùs, si pluribus diebus sit impeditus.

X. Beneficiarius non potest propria authoritate imminuere numerum Missarum olim constitutum, etiamsi ob imminutionem redituum, vel valoris pecuniæ non accipiatur stipendium sufficiens. Sed recurrendum est ad Episcopum, ex Concil. Trident. sess. 25. c. 4. imo ad Papam, ex decreto Urbani VIII. ubi illud viget.

Quæst. VIII. *Quænam observanda circa Ecclesiæ pollutionem, reconciliationem & exsecrationem?*

Resp. 1. Est mortale celebrare Missam, vel officia divina, vel mortuum sepelire in Ecclesia polluta nec reconciliata, vel interdicta, vel exsecrata: quia est contra prohibitionem Ecclesiæ in re gravi ad religionem pertinente. Nulla tamen ideò contrahitur censura, vel irregularitas, cùm nulla sit in jure expressa. Hinc si sacerdote celebrante Ecclesia notoriè polluatur, tenetur intermittere Missam, si nondum canonem inchoavit: nam hoc inchoato debet perfici Missa. Ita Missale Rom. Jam enim posita est proxima præparatio ad consecrationem.

Resp. 2. Ecclesia polluitur, seu violatur, ita ut indigeat reconciliatione, 1. Per injuriosam humani sanguinis effusionem, quæ vox copiam sanguinis indicat, cap. ult. *de consecrat. Eccles.* & cap. un. eod. tit. in 6.

2. Per homicidium voluntarium & injuriosum, licèt factum sine effuso sanguine, ut per venenum, strangulationem, &c. cap. 4. *de consecrat.* & can. 19. de consecrat. dist. 1. Unde non polluitur Ecclesia ob inculpabilem occisionem, ut si fiat ab homine mente capto. Requiritur autem ut vulnus sit receptum in Ecclesia: unde si quis extra percussus, ad eam confugiat, ibique moriatur, vel sanguinem plurimum effundat, non polluitur. At polluitur si vulnere ibi accepto, saucius foras exeat, & extra Ecclesiam moriatur, vel sanguinem effundat, vel si vulneretur in Ecclesia ab existente extra eam jactu lapidis, vel explosione catapultæ.

3. Per qualemcumque humani seminis effusionem voluntariam, cap. ult. *de consecrat. Eccles.* & cap. 20. *de consecr.* dist. 1. Etiam secundùm omnes per actum conjugalem: nam verba legis generalia sunt; & *ubi*

lex non distinguit, nec nos distinguere debemus.

4. Per sepulturam excommunicati non tolerati, cap. 7. *de consecr. Eccles.* Secundùm multos non polluitur ob sepulturam hæretici notorii, in locis scilicet ubi hæretici Catholicis permixti tolerantur, si non sit nominatim denuntiatus, quamvis illicita sit, ex c. 2. *de hæret.* in 6.

5. Per sepulturam infidelis non baptizati, cap. 27. & 28. *de consecrat.* dist. 1. & proinde infantis non baptizati, contra aliquos hoc de infante negantes: quamvis omnes fateantur esse mortale illos ibi sepelire, & inde cadavera illa si possint, extrahenda esse: nam est vere infidelis non baptizatus.

Observa. 1. Nomine Ecclesiæ quoad hunc effectum non intelliguntur oratoria in domibus privatis etsi ab Episcopo designata ad celebrandum: nam jura loquuntur solùm de Ecclesiis. At secundùm varios intelliguntur loca publica, ut eremitoria aliqua, hospitalia, & similia, quæ nec consecrata nec benedicta sunt, sed deputata ab Episcopo ad hoc ut in iis publicè celebretur, in quibus nequeunt corpora infidelium sepeliri: quia hæc loca comprehenduntur nomine Ecclesiæ, cùm ita communiter appellentur. At quælibet Ecclesia, etsi nec consecrata nec benedicta, secundùm illos polluitur, ex cap. ult. *de consecr. Eccles.* & c. 10. *de immunit. &c.*

2. Cœmeterium benedictum polluitur iisdem modis, quibus Ecclesia, ita ut mortale sit in eo sepelire; & eodem modo reconciliatur.

3. Uterque locus non indiget reconciliatione, quæ est actus publicus, nisi factum publicè constet, & notorium sit; ita ut nulla tergiversatione celari possit: nec sufficit quòd per duos, vel tres testes probari queat.

4. Etsi isti actus sint occulti, sunt tamen vera sacrilegia, utpote ab Ecclesia prohibiti ob reverentiam loco sacro debitam. Et verò si illi actus postea fiant notorii, Ecclesia eget reconciliatione: ergo ante notorietatem jam erant sacrilegi & contra prohibitionem Ecclesiæ; non enim tales incipiunt esse, dum publici fiunt. *Ita communiter.*

5. Ecclesia non censetur polluta, si aliquid ex dictis contigerit supra Ecclesiæ fornicem vel tectum, vel in cameris adhærentibus, in turri, vel subterraneo specu, qui non sit ad sepulturam, vel secundùm multos in sacristia. Quia hæc non pertinent ad Ecclesiæ corpus, nec cultui divino deputantur: ac proinde tunc non committitur sacrilegium. Secùs de capellis, quia sunt partes Ecclesiæ, & ad sacrificium destinatæ sunt.

6. Polluta Ecclesia polluuntur simul altaria, imò & cœmeterium, si sit ei contiguum. Quia accessorium sequitur conditionem principalis, ex reg. 42. jur. in 6. Secùs, si ab ea remotum fuerit. At polluto cœmeterio, non ideo polluitur Ecclesia: nam minus non trahit ad se majus, nec acces-

ceſſorium principale, c. un. *de conſecr. Eccleſ. vel alt. in 6.*

Reſp. 3. Eccleſiæ pollutio tollitur ejusdem reconciliatione. Si fuerit tantùm benedicta, poteſt reconciliari cum aqua benedicta communi per ſimplicem ſacerdotem ex licentia Epiſcopi. Si conſecrata ſit, reconciliari poteſt à ſolo Epiſcopo, cap. 9. *de conſecr. Eccl.* idque ritu in Pontificali præſcripto.

Porrò non reconciliatur præcisè per celebrationem Miſſæ, etiam bona fide factam: *ita Delugo*, *Azor*, *Layman*, & *alii.* Tum quia per illam Eccleſia non conſecratur. Tum quia conſecratio & benedictio & reconciliatio, cùm ſint jure canonico inſtitutæ, debent fieri per ritus à canonibus præſcriptos: at nullus canon iſta per celebrationem Miſſæ perfici ſtatuit.

Reſp. 4. Eccleſia exſecratur, ſeu amittit ſuam conſecrationem, ita ut denuò conſecrari debeat, ſi parietes Eccleſiæ ſecundùm majorem partem deſtruantur, aut corruant; vel omnis eorum cruſta, aut major ſaltem pars ſimul auferatur, ex can. 20. *de conſecrat.* diſt. 1. juncto cap. *Ligneis*, de conſecrat. Secùs, ſi parietes paulatim & ſucceſſivè deſtruantur ac reficiantur; quia ſemper manere cenſetur idem numero templum: modò tamen pars, quæ additur, non ſit major, quia id quod majus eſt, cenſetur ad ſe trahere quod minus eſt. Neque ſi tectum ſolùm corruat, quia conſecratio eſt potiſſimum in parietibus, & exterioribus cruſtis, ubi linitio & cruces fiunt, ex cit. *juribus.* Porrò exſecrata Eccleſia, non ideo exſecrantur altaria, nec viciſſim.

TRACTATUS DE POENITENTIÆ SACRAMENTO.

Pœnitentia ſumitur vel pro virtute, vel pro Sacramento. Sumpta pro virtute eſt virtus inclinans peccatorem ad dolorem ac deteſtationem de peccato commiſſo, quatenus eſt offenſa Dei, & ad efficax propoſitum vitandi peccatum, & ſatisfaciendi juſtitiæ divinæ. Eſt aliqua juſtitiæ commutativæ ſpecies: nam qui per ſuum peccatum injuriam Deo intulit, debet eam per ſatisfactionem compenſare, ſi non ad æqualitatem, cujus eſt incapax, ſaltem quantum poteſt & Deus exigit. Actus virtutis Pœnitentiæ ſunt contritio & ſatisfactio, de quibus infrà.

Pœnitentia ſumpta pro Sacramento, ut hic ſumitur, eſt Sacramentum à Chriſto inſtitutum ad peccata poſt Baptismum commiſſa remittenda per actus pœnitentis, & abſolutionem Sacerdotis. Eſſe neceſſariam neceſſitate medii in re vel in voto, conſtat ex Joann. 20. *Quorum remiſeritis peccata, &c.* & ex Conc. Trid. ſeſſ. 14. cap. 2. ibi: *Eſt autem hoc Sacramentum Pœnitentiæ lapſis poſt Baptiſmum ad ſalutem neceſſarium, ut nondum regeneratis ipſe baptiſmus.*

CAPUT I.

De Materia Sacramenti Pœnitentiæ.

Duplex eſt, remota & proxima. Materia remota & circa quam deſtruendam verſatur, ſunt omnia peccata poſt Baptismum admiſſa. Materia proxima & ex qua componitur, ſunt actus pœnitentis, nempe contritio perfecta, vel imperfecta, confeſſio, & ſatisfactio: quæ partes materiales dicuntur, ex Conc. Trident. ſeſſ. 14. can. 4. *Si quis negaverit ad integram & perfectam peccatorum remiſſionem requiri tres actus in pœnitente, quaſi materiam Sacramenti Pœnitentiæ, videlicet contritionem, confeſſionem, & ſatisfactionem, quæ tres Pœnitentiæ partes dicuntur, anathema ſit.* Differt tamen ſatisfactio actualis ab aliis, quòd ſit tantùm pars integralis. Nam datur abſolutio, & hoc Sacramentum conficitur & confert gratiam juſtificantem ante ſatisfactionem impletam: at nulla res poteſt eſſe ſine tota ſua eſſentia. Contritio verò & confeſſio ſunt

partes essentiales. Satisfaciendi tamen propositum necessariò requiritur in contritione.

ARTICULUS I.

De Contritione.

Quæst. I. QUid est Contritio, & quotuplex?

Resp. 1. Contritio genericè sumpta est animi dolor ac detestatio de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cætero. Concil. Trid. sess. 14. cap. 4. Ut autem valeat ad remissionem mortalium, sive intra, sive extra Sacramentum necessariò debet esse interna, supernaturalis, universalis, efficax, & appretiativè summa.

Resp. 2. Dividitur in perfectam, & imperfectam. Contritio perfecta est ea quæ concipitur ex actu, seu motivo charitatis perfectæ: unde est dolor ac detestatio de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cætero, propter Deum super omnia dilectum propter se, hoc est, propter infinitam amabilitatem suam. Imperfecta, quæ attritio dicitur, est ea quæ ex alio motivo supernaturali quàm charitatis concipitur, ut ex peccati turpitudine, vel ex gehennæ & pœnarum metu. Conc. Trid. *suprà.* Quare differunt specie, cùm habeant diversa motiva. Differunt etiam ex parte effectus: nam perfecta Deo reconciliat extra Sacramentum cum ejus voto, non imperfecta: quoad cætera conveniunt.

Quæst. II. *An Contritio perfecta semper justificat extra Sacramentum, per modum scilicet dispositionis ultimæ, licèt non sine voto Sacramenti?*

Resp. Affirm. *Prob.* 1. Ex Ezech. 18. *Si impius egerit pœnitentiam, &c. Vita vivet.* 2. Ex Concil. Trid. sess. 14. cap. 4. *Docet etsi contritionem hanc aliquando charitate perfectam esse contingat, hominemque Deo reconciliare priùs quàm hoc Sacramentum actu suscipiatur: ipsam nihilominùs reconciliationem ipsi contritioni, sine Sacramenti voto quod in illa includitur, non esse adscribendam.* 3. Quia S. Pius V. & Gregorius XIII. damnavit hanc Baji propositionem: *Per contritionem etiam cum charitate perfecta, & cum vero voto percipiendi Sacramentum, non remittitur crimen extra casum necessitatis aut martyrii, sine actuali susceptione Sacramenti.*

Imò quilibet actus charitatis perfectæ, quem contritio perfecta includit, & qui dicitur contritio virtualis, absolutè sufficit extra Sacramentum ad justificationem, sine dolore & proposito formali, ut constat 1. Ex Script. Prov. 8. *Ego diligentes me diligo.* Joann. 14. *Qui diligit me, diligetur à Patre meo; & ego diligam eum, &c.*

2. Ex Patribus id passim asserentibus.

3. Quia damnatæ sunt hæ Baji propositiones. 32. *Charitas illa, quæ est plenitudo legis, non est semper conjuncta cum remissione peccatorum.* 70. *Homo existens in peccato mortali, potest habere veram charitatem.*

4. Quia perfecta Dei dilectio est perfecta conversio ad Deum. Tamen actus charitatis perfectæ non reconciliat hominem Deo sine voto contritionis & Sacramenti, quod in illo

virtualiter & implicitè includitur, nec ſine obligatione eliciendi poſtea contritionem formalem de iisdem mortalibus jam remiſſis, & eadem confitendi.

Quæſt. III. *An Contritio eſt neceſſaria?*

Reſp. 1. Contritio formalis, vel virtualis ſufficiens ad remiſſionem peccati mortalis eſt neceſſaria neceſſitate medii ad ſalutem. *Prob.* 1. Ex Luc. 13. *Niſi pœnitentiam habueritis, omnes ſimiliter peribitis.* Et, Act. 3. *Pœnitemini & convertimini, ut deleantur peccata veſtra.* 2. Ex Conc. Trid. ſeſſ. 14. cap. 1. & cap. 4. Ratio eſt, quia ſine illa, etiam inculpatè omiſſa, obtineri nequit remiſſio peccati mortalis, nec proinde ſalus. Contritio autem ſufficiens ad remiſſionem mortalium eſt contritio perfecta, vel attritio ex amore Dei inchoato, ſeu imperfecto cum Sacramento, ut infrà dicam.

Dixi, *vel virtualis.* Quia actus charitatis perfectæ ſufficit ad juſtificationem, etiam ſine dolore formali, & eſſe poteſt in eo qui non cogitat de peccatis; eſtque pœnitentia virtualis, quia efficaciter ad contritionem movet eum, qui de peccatis cogitat, & habet vim reconciliandi cum Deo extra Sacramenta.

Reſp. 2. Contritio formalis eſt etiam neceſſaria neceſſitate præcepti. Nam 1. extat præceptum ſpeciale divinum eliciendi contritionem formalem; ut conſtat ex Matth. 4. & act. 2. *Pœnitentiam agite.* 2. Omnia media ad ſalutem neceſſaria, directè & ratione ſui à Deo præcipiuntur: ſed contritio formalis eſt medium à Deo conſtitutum ut neceſſarium ad reconciliationem cum eo, ut docet Conc. Trid. ſeſſ. 14. cap. 4. *Fuit quovis tempore ad impetrandam veniam peccatorum hic contritionis motus neceſſarius.* 3. Ratione ſui præcepta eſt lege cujusdam juſtitiæ ad Deum, ex qua tenemur, quantum in nobis eſt, reſarcire injuriam Deo illatam, modo ex natura rei convenienti, & à Deo inſtituto, qualis eſt dolor & propoſitum efficax. Hinc peccator, qui elicuit actum charitatis perfectæ, tenetur adhuc contritionem formalem elicere; & omiſſio contritionis præceptæ eſt ſpeciale peccatum contra virtutem Pœnitentiæ.

Obſerva. Contritio, quæ neceſſaria eſt neceſſitate tum medii, tum præcepti, debet reconciliare peccatorem cum Deo: ac proinde eſt Contritio perfecta extra Sacramentum, & ſaltem attritio conjuncta cum amore Dei imperfecto ſeu amore ſpei, & Sacramento. Nam contritio non exigitur niſi ad placandum Deum, ad divinam injuriam, quantum fieri poteſt, compenſandam, & ad reconciliandum hominem cum Deo.

Quæſt. IV. *Quandonam præceptum contritionis obligat?*

Reſp. Tenemur jure divino & naturali ad non differendam ſaltem notabiliter contritionem ſufficientem ad juſtificationem poſt mortale admiſſum, ita ut notabilis ejus dilatio ſit novum peccatum mortale. *Prob.* 1. Ex Eccli. 5. *Non tardes converti ad Dominum, & ne differas de die in diem; ſubitò enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ diſperdet te.* Item Chriſtus, Matth. 24. & 25. Marc.

Marc. 13. Luc. 12. jubet nos ſemper vigilare & paratos eſſe ad mortem. Sed hoc præceptum violat qui notabili tempore manet in ſtatu peccati; nam non vigilat, nec paratus eſt. 2. Ex Patribus, qui paſſim longam Pœnitentiæ dilationem graviter increpant. 3. Notabilis dilatio contritionis, quæ à Deo ſtatuta eſt ad ſatisfaciendum ejus offenſæ, ejusque amicitiam recipiendam, eſt graviter injurioſa Deo: nam eſt violatio juris divini exigentis reparationem injuriæ, Deo illatæ ſine notabili mora. Idem quippe jus obligans ad compenſationem injuriæ ſimul obligat ad illam non differendam ſaltem notabiliter, ut patet in injuriis humanis. Præterea tempore notabili non curare de reconciliatione cum Deo ineunda, & permanere voluntariè in inimicitia Dei, dum ab eo ſollicitaris ad redeundum in gratiam, eſt ſecundùm æſtimationem prudentum virtualiter amicitiam divinam contemnere. 4. Gravis eſt inordinatio voluntariè notabili tempore ſejungi, & habitualiter averti à fine ultimo, ut rem magis ex morali quodam judicio quam ex ſubtili disquiſitione expendenti facilè patebit. 5. Per talem dilationem peccator exponit ſe periculo labendi in novum peccatum: nam ex communi Patrum & Doctorum doctrina, homo non poteſt diu in peccato mortali verſari, quin iterum in novum mortale incidat. *Peccatum quod Pœnitentia non diluit, ipſo ſuo pondere mox ad aliud trahit*, ait S. Gregorius, l. 25. mor. c. 9. Hinc illud, Eccli. 3. *Peccator adjiciet ad peccandum.* Et verò (ut ait Delugo) hæc eſt voluntatis natura, ut quisque operetur juxta id quod amat & intendit, nec diu eligere poſſit media difficilia ad finem alium, quem minùs amat.

Quare notabilis dilatio contritionis eſt peccatum mortale contra virtutem Pœnitentiæ, & contra charitatem, vetantem contemptum quemlibet divinæ amicitiæ. Quænam autem dilatio hìc notabilis cenſeatur, ut ſufficiat ad mortale, ex morali judicio æſtimandum eſt, opportunitate, periculis, tentationibus, & aliis circumſtantiis ſpectatis.

Cæterum ſecundùm omnes contritionis præceptum obligat per ſe in quovis probabili periculo mortis; quia cùm poſt mortem obſervari nequeat, homo ſe committeret periculo illud non obſervandi. Per accidens verò obligat quoties quis Sacramentum aliquod vult miniſtrare, vel ſuſcipere, quia ex virtute religionis tenetur ſancta ſanctè tractare, & proinde ſibi comparare ſtatum gratiæ. Item quando neceſſaria judicatur ad ſuperandam tentationem, vel avertendam calamitatem publicam.

Reſp. 2. Quisque tenetur lege naturali divina elicere contritionem perfectam in articulo mortis. Ita communiùs. Quia recta ratio dictat in negotio ſalutis æternæ, eo tempore quo exacto defectus fit irreparabilis, adhibendam eſſe viam tutiorem, & omnem ſecuritatem moraliter poſſibilem, qualis eſt omni adulto contritio perfecta. Nam nemo certò ſcit ſe immunem eſſe ab omni mortali, nec ſe liberandum eſſe per contritionem imper-

imperfectam cum Sacramento; quia potest tibi deesse baptismus, sine quo nemo est capax alterius Sacramenti; posset confessarius non esse ritè ordinatus, caruisse intentione necessaria, &c. Nec satis est elicere amorem Dei perfectum dum occurrunt animo peccata; nam tunc ex præcepto elici debet contritio formalis, ut dixi.

Quæst. V. *An ad remissionem venialium, etiam in justo, requiratur aliqua pœnitentia seu displicentia, ac retractatio vel formalis, vel saltem virtualis?*

Responsio. Affirm. Ita communiter cum S. Thom. 3. p. quæst. 86. art. 1. *Prob. 1.* ex Script. quæ asserit indistinctè & generaliter contritionem esse necessariam ad remissionem peccatorum. 2. Ex S. August. epist. 48. *Nec quemquam putes à quocumque seu magno seu parvo peccato ad correctionem sine pœnitentia posse transire.* Et, serm. 1. in Psalm 58. *Iniquitas omnis parva magnave sit, puniatur necesse est aut ab ipso homine pœnitente, aut à Deo vindicante: nam & quem pœnitet, punit seipsum...... Non potest impunitum relinqui peccatum.* 3. Sapientiæ & justitiæ divinæ planè convenit, ut omnis Dei offensa propria voluntate admissa, sine retractatione ac displicentia saltem virtuali non remittatur. Ergo rectè creditur Deus, qui connaturalem rerum exigentiam ac convenientiam semper servat, statuisse ut peccata etiam venialia non condonarentur sine aliqua eorum Pœnitentia saltem virtuali; quæ consistit in actu supernaturali virtutis alicujus, vi cujus displiceret illud peccatum, si memoriæ occurreret.

Quæst. VI. *Quænam contritio requiritur & sufficit ad justificationem in Sacramento Pœnitentiæ?*

Resp. 1. Ad valorem & effectum Sacramenti requiritur contritio formalis, interna, supernaturalis, universalis respectu mortalium, efficax, & appretiativè summa. Itaque debet esse, 1. Formalis, qualis generatim descripta est, nempe quæ sit animi dolor ac detestatio formalis de peccatis commissis, cum proposito non peccandi de cætero, ex Concil. Trident. sess. 14. cap. 4. Nam contritio est pars necessaria Sacramenti, ex can. 4. Item saltem in praxi requiritur, præter dolorem, etiam propositum formale & expressum; nam non est certum sufficere virtuale: imò Concil. Florentinum explicando contritionem requisitam, expresè commemorat dolorem & propositum, & illa tanquam duo requirit. Et à Concilio Tridentino contritio definitur, *Animi dolor ac detestatio de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cætero.* At definitur per partes essentiales, alioqui dolor & detestatio non essent etiam partes essentiales: nam Concil. tam requirit simpliciter propositum, & particula *cum* significat conjunctionem &. Hinc non sufficit perfecta dilectio, quia non est contritio formalis, sed solùm virtualis.

2. Interna, ex Joel. 2. *Scindite corda vestra:* nam est animi dolor; alioqui non esset contritio, sed merum simulacrum contritionis, quo Deus, qui intuetur cor, decipi non potest.

At

At non necesse est, ut contritio sit sensibilis: nam ex Conc. Trid. est animi dolor. Animus autem mentem & voluntatem, non appetitum sensitivum significat. Sæpè tamen sensibilis est, quia sæpè ex ea oritur motus appetitus sensitivi.

3. Supernaturalis, hoc est, facta ex motivo supernaturali per auxilium gratiæ. Ex Concil. Trident. sess. 6. can. 3. *Si quis dixerit sine præveniente Spiritus Sancti inspiratione, atque ejus adjutorio, hominem credere, sperare, diligere, aut pœnitere posse sicut oportet, ut ei justificationis gratia conferatur, anathema sit.* Et verò dispositio debet esse proportionata formæ, & ejusdem ordinis cum illa: forma autem, nempe gratia sanctificans, est supernaturalis; ergo contritio, quæ est dispositio ad illam, debet quoque esse supernaturalis. Quare peccator humilibus ac crebris precibus contritionis gratiam à Deo per Christi merita petat his verbis, Jerem. 31. *Converte me & convertar: quia tu Dominus Deus meus.*

4. Universalis, ita ut dolor se extendat ad omnia mortalia admissa, & adsit propositum omnia omnino mortalia in posterum vitandi, propter motivum omnibus etiam oblitis commune, ex Ezech. 18. *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, & custodierit omnia præcepta mea, vita vivet.* Nam unum mortale non potest remitti sine omnibus aliis, cùm per quodlibet avertamur à Deo, & nullum remittatur sine infusione gratiæ sanctificantis, quæ est incompossibilis cum omni mortali. Ergo ut contritio valeat ad remissionem mortalium, debet valere ad remissionem omnium. Non potest autem valere ad remissionem omnium mortalium, nisi virtualiter saltem & implicitè ad omnia se extendat, per rationem omnibus communem, ut patet. Hinc Conc. gener. Later. II. c. 22. ait: *Falsam pœnitentiam esse constat, cùm spretis pluribus, de uno solo pœnitentia agitur, aut cùm sic agitur de uno ut non discedatur ab alio. Unde scriptum est, (Qui totam legem observaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus) scilicet quantum ad vitam æternam; sicut enim si peccatis esset omnibus involutus, ita si in uno tantùm maneat, æternæ vitæ januam non intrabit, &c.*

5. Efficax & absoluta, ita ut excludat omnem affectum ad quodvis mortale, & contineat propositum firmum servandi omnia mandata, & adhibendi omnia media ad fugam peccati, & mandatorum observationem necessaria, cujusmodi sunt destructio causarum peccati; fuga occasionis proximæ, cupiditatum ac sensuum mortificatio, oratio crebra, &c. Nam Conc. Trid. sess. 12. cap. 4. requirit propositum non peccandi de cætero, hoc est, nunquam peccandi, ideóque semper servandi omnia mandata saltem graviter obligantia. Præterea vera Pœnitentia, seu contritio est vera conversio cordis ad Deum, quæ non potest esse sine odio efficaci peccati, & amore efficaci justitiæ, ex Conc. Trid. sess. 14. cap. 4. *Declarat S. Synodus hanc contritionem* (necessariam quovis tempore ad impetrandum veniam peccatorum) *non solùm cessationem à*

peccato, & vitæ novæ propositum, & inchoationem, sed veteris etiam odium continere, juxta illud, Ezech. 18. *Projicite à vobis omnes iniquitates vestras, in quibus prævaricati estis; & facite vobis cor novum & spiritum novum.* Certè contritio, quæ cor novum & spiritum novum facere debet, est maximè efficax.

Ad efficaciam contritionis pertinet etiam voluntas faciendi quidquid Deus requirit ad destructionem peccati, nempe confitendi, satisfaciendi, &c.

6. Appretiativè summa, ita ut homo oderit ac detestetur peccatum supra omnia alia mala, sitque paratus omni bono carere, & quodvis malum pati, potiùs quàm peccare mortaliter, & Dei amicitiam rebus omnibus præferat. Nam contritio necessaria ad justificationem, est conversio ad Deum ex toto corde, totalitate appretiationis, juxta illud, Joel. 2. *Convertimini ad me in toto corde vestro.* Et, Deut. 4. *Cùm quæsieris Dominum Deum tuum, invenies eum: si tamen toto corde quæsieris, & tota tribulatione animæ.* Enim verò sicut Deus est summum bonum, ideóque supra omnia diligendus: ita peccatum, quod est Dei offensa, & ejus amicitia ac possessione privat hominem, est summum malum, ideóque summè detestandum ac vitandum.

7. Ut sit cum spe veniæ conjuncta. *Vide* Concil. Trident.

Porrò contritio debet esse talis reipsa & non solùm opinione. Nam, ex Conc. Trid. sess. 14. cap. 3. & can. 4. est pars Sacramenti Pœnitentiæ. Sed pars Sacramenti, realis & veri, debet esse vera & realis, & non tantùm existimata; nostra enim existimatio nihil ponit in re. Cùm ergo res esse nequeat sine omnibus suis partibus essentialibus veris, nec etiam Pœnitentiæ Sacramentum potest esse sine aliqua contritione vera, qualis à Deo requiritur.

Resp. 2. Ad justificationem in Sacramento Pœnitentiæ obtinendam requiritur insuper, ut talis contritio includat aliquem Dei amorem, non tamen qui extra Sacramentum justificet.

Prob. 1. Ex Conc. Trid. sess. 6. cap. 6. ubi agens de dispositionibus ad justificationem in Baptismo requisitis, sic ait: *Illumque tanquam omnis justitiæ fontem diligere incipiunt; ac propterea moventur adversùs peccata per odium aliquod & detestationem, hoc est, per eam pœnitentiam, quam ante baptismum agi oportet.* Quantò magis talis amor requiritur in Sacramento Pœnitentiæ, quæ ex Conc. Trid. est laboriosus Baptismus? 2. Authoritate Cleri Gallicani, ann. 1700. ita docentis: *Et quidem de dilectione Dei, sicut ad Sacramentum Baptismi in adultis, ita ad Sacramentum Pœnitentiæ, quæ est laboriosus baptismus, requisita, ne necessariam doctrinam omittamus, hæc duo imprimis ex S. Synodo Tridentina, monendà & docenda esse duximus: Primum, ne quis putet in utroque Sacramento requiri ut præviam contritionem eam, quæ sit charitate perfecta, & quæ cum voto Sacramenti, antequam actu suscipiatur, hominem Deo reconciliet. Alterum, ne quis putet, in utroque Sacramento securum se esse, si præter fidei & spei actus, non incipiat diligere Deum tanquam omnis justitiæ fontem. Neque verò satis adimpleri potest utrique Sacramento necessa-*

necessarium vitæ novæ inchoandæ ac servandi mandata divina propositum, si pœnitens primi & maximi mandati, quo Deus toto corde diligitur, nullam curam gerat; nec sit saltem animo ita præparato, ut ad illud exequendum, divina opitulante gratia, sese excitet ac provocet. 3. Quia ex Script. Patribus, & Conc. Trid. ad justificationem omnem adulti requiritur vera conversio ad Deum: vera autem conversio ad Deum includit aliquem Dei amorem. 4. Homo per peccatum mortale avertitur à Deo & convertitur ad creaturam, ponendo in ea suam beatitudinem seu suum finem ultimum. Ergo ut se ad Deum verè convertat, & peccati remissionem obtineat, debet non solùm averti à creatura, sed etiam converti ad Deum, ipsum super omnia amando, saltem ut suum summum bonum, & suam beatitudinem. Præterea homo non potest esse ita dispositus, ut nullum bonum appetat & amet, in quo ultimò conquiescat & suam beatitudinem ponat. Ergo si jam non amat, nec expetit bonum creatum, in quo ultimò conquiescat & beatitudinem suam ponat, ut exigit vera conversio secundùm omnes, necesse est ut in Deo tanquam fine ultimo suam beatitudinem ponat, ideóque Deum ut suum summum bonum super omnia amet. 5. Dispositio ad reconciliationem in Sacramento requisita, debet esse medium huic obtinendæ accommodatum, quod non præsupponat necessariò effectum Sacramenti. Sed talis est attritio cum aliquo Dei amore appretiativè summo, qui non sit charitas perfecta, cùm hæc sola reconciliet extra Sacramentum. 6. Ubi agitur de valore Sacramenti, non licet sequi opinionem probabilem tantùm, relicta tutiore. At sententia asserens necessitatem amoris Dei non per se justificativi, est saltem tutior, ut patet; & negans non est certa, ut constat tum ex dictis, tum quia Alexander VII. æquè vetuit utramque censura notari; impugnaturque à multis. Ergo in praxi non licet opinionem negantem sequi.

Porrò amor ille spei, seu concupiscentiæ necessitate quadam naturali conjunctus est, cum aliquo benevolentiæ affectu & amore erga Deum propter se, quamvis non appretiativè summo ex motivo charitatis: nam Deus amari super omnia non potest ut summum nostrum bonum, seu ut nobis summè bonus, quin etiam aliquatenus ametur propter se, seu ut est in se bonus, licèt non super omnia ex hoc motivo, sed præcisè ex motivo spei, seu concupiscentiæ.

Resp. 3. Contritio necessariò debet elici ante absolutionem: alioqui absolutio, quæ est forma, non applicaretur materiæ essentiali, quæ sunt contritio & confessio; & sic Sacramentum nullum esset, & absolutio inanis: nam sine pœnitentia non remittuntur peccata. Imò monendi sunt pœnitentes, ut contritionem confessioni semper præmittant: tum quia alioqui periculum esset ne ante absolutionem non eliceretur: tum quia secundùm aliquos confessio manare debet ex contritione, ut sit accusatio dolorosa, aliàs futura mera peccatorum historica narratio; & ut reddat contritio-

nem ſenſibilem. Unde monent pœnitentem qui ſine contritione confeſſus fuiſſet, debere poſt contritionem elicitam dicere: Ego me accuſo de peccatis declaratis; vel confeſſario quærenti an non ſe iterum accuſet de peccatis illis, reſpondere: Ita. Nam ubi agitur de Sacramentorum valore, tenemur ſequi partem tutiorem, quamvis eſſet minùs probabilis. Ob hanc rationem in praxi elici debet contritio ex intentione confeſſionis, vel abſolutionis; & qui nihil cogitans de confeſſione contritionem elicuit, debet aliam denuò elicere. Quia hoc eſt tutius; & probabile eſt id requiri, ut aliqui docent: tum quia pars debet referri ad compartem, & illi moraliter uniri, ut totum cum illa conſtituat: tum quia contritio ſine relatione ad Sacramentum non eſſet actio Sacramentalis. Et quamvis fortè contrarium, quod docet Delugo, eſſet probabilius, tamen non eſt omnino certum.

Nota. In praxi requiritur nova contritio, quoties datur nova abſolutio: quia oppoſitum non eſt omnino certum, & nova forma exigit novam materiam proximam. Quare ſi quis ſtatim poſt abſolutionem recordans mortale, illud addat, debet ante novam abſolutionem renovare contritionem.

Reſp. 4. Attritio concepta ex metu gehennæ includens amorem Dei appretiativè ſummum, etſi non perfectum, cum ſpe veniæ, ſufficit abſolutè ad juſtificationem in Sacramento impetrandam, ſi habeat alias conditiones ſupra requiſitas.

Prob. Quia non requiritur contritio charitate perfecta, quæ ſemper juſtificat extra Sacramentum: nam ſi requireretur, Sacramentum Pœnitentiæ in re ſuſceptum, nunquam peccatores reconciliaret; imò nec reconciliare poſſet, ſed ſemper reconciliatos exigeret; cùm contritio perfecta ſemper reconciliet. At abſurdum eſt, quòd Sacramentum in re *pro fidelibus Deo reconciliandis à Chriſto inſtitutum*, qualis eſt Pœnitentia, ex Conc. Trid. ſeſſ. 14. can. 1. nunquam reconciliare poſſit, ſed ſemper exigat & ſupponat jam reconciliatos. Nam abſurdum eſt inſtituere medium ad aliquem finem obtinendum, quod ſemper neceſſariò præſupponat jam conſecutionem finis. Præterea Sacramentum Pœnitentiæ non eſſet Sacramentum niſi vivorum.

Cæterum quoad praxin, pœnitentes ſemper adducendi ſunt ad eliciendam contritionem perfectam: tum quia eſt actus Deo gratior & pœnitenti utilior, & qui ſupplebit defectus qui poſſent eſſe ex parte miniſtri, vel ſui, ut ſi non eſſet verè baptizatus: tum quia actus charitatis ſæpiſſimè in vita ex præcepto eliciendus eſt.

Quæſt. VII. *An eſt mortale confiteri ſola venialia ſine contritione formali & efficaci ſaltem de aliquo?*

Reſp. Affirm. *Ita communiter.* Quia tunc redditur forma nulla, & Sacramentum nullum ac ſine effectu, defectu materiæ eſſentialis. Contritio enim vera & efficax eſt pars materialis & eſſentialis Sacramenti. Eſt autem grave ſacrilegium reddere voluntariè Sacramentum nullum & ſine

effectu; & gravis irreverentia facere ut verba Christi ab eo instituta & ejus nomine debitè prolata, qualia sunt verba formæ, applicentur frustra & quasi irrisoriè. Non est tamen mortale non habere contritionem de omnibus venialibus, quæ in confessione dicuntur, modò habeatur de aliquo: quia id non est necesse ad valorem & effectum Sacramenti, cùm unum veniale possit remitti sine alio, & gratia sanctificans possit subsistere cum venialibus. Nec tunc gravis irreverentia infertur Sacramento, cùm aliunde ponatur materia valida; quamvis sit aliqua irreverentia & mendacium confiteri aliquod veniale, de quo non doleas: nam, ut ait Suarez, confitens peccatum, hoc ipso exercitè dicit se dolere de eo, & velle ab eo absolvi.

ARTICULUS II.

De Confessione.

NOta. Confessio Sacramentalis est propriorum peccatorum accusatio, facta Sacerdoti legitimo judici, ad eorum remissionem virtute clavium Ecclesiæ obtinendam. Ejus dotes sexdecim recensentur his versibus.

Sit simplex, humilis Confessio, pura, fidelis,
Atque frequens, nuda & discreta, lubens, verecunda,
Integra, secreta, & lacrymabilis, accelerata,
Fortis, & accusans, & sit parere parata.

Quæst. I. *An jure divino præcepta sit confessio Sacramentalis omnium & singulorum mortalium post baptismum commissorum?*

Resp. Affirm. Fide constat, 1. Ex Joann. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt.* Quibus verbis Christus confert Apostolis, & eorum in Sacerdotio successoribus judiciariam potestatem remittendi peccata, & illa retinendi, exercendam rectè & prudenter. At hæc potestas non potest rectè & prudenter exerceri, nisi audita priùs causa per confessionem; nec possent peccata retineri absolutè, si fideles non tenerentur comparere in eorum judicio. Unde præceptum divinum confessionis includitur in ipsa Sacramenti institutione. 2. Ex perpetua traditione. 3. Ex Conc. Trident. sess. 14. cap. 5. *Universa Ecclesia semper intellexit institutam etiam esse à Domino integram peccatorum confessionem, & omnibus post baptismum lapsis jure divino necessariam existere, &c.* Immo confessio illa est necessaria necessitate medii in re vel in voto, quatenus est pars Sacramenti sic necessarii.

Quæst. II. *Quandonam hoc præceptum obligat?*

Resp. Obligat per se, 1. In quovis mortis periculo, ut gravi morbo, difficili partu, navigatione periculosa, instante conflictu, &c. Concil. Mediol. V. sub S. Carolo. Nam alioqui homo se committeret periculo nunquam servandi tale præceptum. Præterea in mortis periculo adhiberi debent media omnia ad salutem necessaria, qualis est confessio post lapsum in mortalem cul-

culpam. 2. Etiam ſæpè per vitam extra mortis periculum: tum quia peccator per ſe & independenter à mortis periculo tenetur ad Pœnitentiam ſecundùm leges à Deo inſtitutas: tum quia Sacramentum Pœnitentiæ à Deo inſtitutum eſt non ſolùm ad remittendum peccata commiſſa, ſed etiam ad præcavenda & impedienda futura. Ergo Chriſtus voluit ut peccatores illud ſæpiùs in vita reciperent. Præterea qui præcipit aliquid, nec determinat tempus, vult illud non differri nimis diu, nec expectari tempus extremum.

Obligat verò per accidens, ſeu ratione alterius præcepti, 1. Quoties Euchariſtia ſumenda eſt. 2. Quando eſt medium neceſſarium moraliter ad ſuperandam tentationem aliquam, vel ad vitanda nova peccata.

Sed an obligat ſtatim poſt mortale admiſſum, data videlicet prima opportunitate?

Reſp. Plurimi negant, quia Eccleſia, quæ determinavit præceptum divinum confitendi, obligat tantùm ad confeſſionem annuam; & aliàs obligando tantùm ad ſemel per annum confitendum, dediſſet occaſionem transgrediendi præceptum divinum. Quare volunt poſſe expectari tempus communionis paſchalis. *Differre confeſſionem usque ad hoc tempus* (Paſchæ) *per ſe loquendo licitum eſt: ſed per accidens poteſt fieri illicitum, putà ſi immineat aliquis articulus, in quò confeſſio requiratur*, ait S. Thom. quodlib. 1. art. 11. & Sylvius id confirmat: quia, inquit, catechumeni non tenentur ad ſtatim ſuscipiendum baptiſmum. Imò Eccleſia olim vetuit ne unquam adulti extra caſum neceſſitatis urgentis baptizarentur, niſi in vigilia Paſchæ, vel Pentecoſtes.

Alii cum S. Bonaventura in 4. diſt. 17. quæſt. 2. art. 2. docent hoc præceptum obligare quando opportunè poteſt impleri moraliter loquendo, & major opportunitas temporis, loci, & Sacerdotis ad confitendum expectari prudenter non poteſt. 1. Quia præcepta affirmativa, quæ per ſe ſæpè obligant in vita, obligant ſaltem pro temporibus ex prudenti judicio determinandis. At obligatio præcepti confitendi determinatur prudenter ad tempus, quo opportunè impleri poteſt, & major opportunitas expectari nequit. 2. Pœnitentiæ Sacramentum eſt remedium ad peccata tollenda & præcavenda à Chriſto inſtitutum ac præceptum. Prudentia autem dictat remedia, quæ aliquando neceſſaria ſunt, adhibenda eſſe tum cùm adhiberi opportuniùs nequeunt. Dicunt autem Eccleſiam non intendiſſe determinare adæquatè omne tempus, quò præceptum divinum obligat per ſe, nec dare licentiam differendi, ſed ſolùm prohibere negligentiam & dilationem ultra annum, & ideò addidiſſe in ſuo præcepto, *ſaltem* ſemel in anno: ſicut etiam cùm prohibet ne quis ultra annum in excommunicatione maneat, non dat licentiam in illa toto anno permanendi.

Quæſt. III. *An ex præcepto divino teneamur confiteri mortalium numerum, ſpecies, & circumſtantias?*

Nota. Circumſtantia moralis eſt affectio, ſeu conditio actus humani, ad ejus bonitatem vel malitiam conducens. Circumſtantiæ ſeptem recenſentur hoc verſu:

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Aliæ mutant ſpeciem, hoc eſt, dant actui novam ſpeciem peccati: ut ſi percutiatur clericus, circumſtantia perſonæ addit injuſtitiæ peccato malitiam ſacrilegii, ob oppoſitionem cum religione. Huc etiam pertinent circumſtantiæ, quæ efficiunt peccatum mortale, quod alioqui fieret veniale, ut circumſtantia patris in contumelia, quæ in alium illata cenſeretur levis culpa; item quantitas materiæ. Nam mortale & veniale ſunt diverſæ ſpeciei Theologicæ, etiamſi ſint ejuſdem ſpeciei moralis, ut grave & leve furtum. Aliæ verò non mutant ſpeciem, ſed peccatum intra eandem ſpeciem notabiliter aggravant, vel minuunt, ut major, vel minor quantitas mortalis, duratio, intentio, &c. Aliæ demum multiplicant peccatum intra eandem ſpeciem, ut numerus perſonarum quas læſeris, &c.

Porrò circumſtantia mutat ſpeciem, cùm propter illam actus habet diſconvenientiam cum natura rationali & lege divina notabiliter diverſam, vel oppoſitionem cum diverſis ſpecie præceptis, aut virtutibus, vel modum oppoſitionis cum eadem virtute notabiliter diverſam.

Reſp. 1. Pœnitens jure divino tenetur confiteri diſtinctè omnia & ſingula mortalia, quoad numerum, ſpecies, & circumſtantias peccati ſpeciem mutantes, prout ſunt in conſcientia. Fide conſtat, ex Concil. Trid. ſeſſ. 14. cap. 7. *Si quis dixerit in Sacramento Pœnitentiæ ad remiſſionem peccatorum neceſſarium non eſſe jure divino confiteri omnia & ſingula peccata mortalia, quorum memoria cum debita & diligenti præmeditatitione habeatur, etiam occulta, & circumſtantias, quæ peccati ſpeciem mutant .... anathema ſit.*

Dixi *ſpecies.* Nam ex loco cit. omnia & ſingula mortalia exprimi debent. Tò *omnia* indicat ſpecies, & tò *ſingula* numerum. Item circumſtantiæ ſpeciem mutantes declarandæ ſunt; ergo à fortiori ipſæ ſpecies propter quas illæ declarari debent. Ratio eſt, quia peccatum aperiendum eſt ob malitiam; ergo diſtinctæ ſpecie malitiæ, etiam diſtinctè declarari debent.

Nota. Qui non poteſt determinare præcisè numerum ſuorum peccatorum, tenetur exprimere eorum numerum cum aliqua latitudine veriſimiliore, dicendo, v. gr. Commiſi hoc peccatum decies, plus, minùs. Quòd ſi propter lapſuum multitudinem nequidem poſſit ſic numerum exprimere, interrogandus eſt ex quo tempore talem conſuetudinem habuerit, & quoties circiter per diem, vel hebdomadam, vel menſem conſueverit talem culpam admittere; ut ſic, quantùm fieri poteſt, numerus peccatorum confeſſario innoteſcat: an non etiam aliquo tempore frequentiùs, alio rariùs illam commiſerit. Qui verò aliquandiu in aliqua mala voluntate, v. gr. hominem occidendi remanſit,

mansit, tenetur exprimere quantùm moraliter fieri potest, numerum actuum intra illud tempus iteratorum; nec satisfacit dicendo: habitualiter perseveravi per mensem in voluntate occidendi, fornicandi. Quare confessor ab eo quærere debet, an & quoties singulis diebus, hebdomadis, malam illam voluntatem iterarit, & quæsierit modum illam exequendi.

Resp. 2. Numerus personarum, quæ sunt objectum peccati, & quantitas materiæ, debent in confessione exprimi. Quia sunt aliquid se tenens ex parte objecti peccati, & ad illud pertinens, & constituens actum in suo esse individuali: ideóque aperiri debet ut cognoscatur substantia actus individua: nec peccatum potest sufficienter exprimi, non expresso toto objecto. Imò numerus personarum multiplicat numerum peccatorum. Hinc declarandus est numerus personarum, quas uno actu oderis, uno actu læseris, aut occideris, vel quibus uno facto, aut dicto scandalum præbueris, vel de quibus, aut coram quibus uno sermone detraxeris, &c.

Resp. 3. Pœnitens tenetur etiam declarare circumstantias, quæ intra eandem speciem aggravant notabiliter peccatum, seu malitiam mortalem illi addunt. Suarez, Sanchez, & alii communiùs. *Prob.* 1. Ex c. *Consideret*, de pœnit. dist. 1. & ex Catechismo Romano, & ex S. Carolo, in Instruct. Confess. 2. Ex praxi Ecclesiæ, quæ aliquando reservat peccata propter circumstantiam aggravantem, ut constat ex multis Pœnitentialibus, Ritualibus tum antiquis, tum recentioribus. Non reservantur autem, nisi ea quæ sunt de necessitate confessionis. 3. Quia rationes, quas affert Concil. Trid. sess. 14. cap. 5. pro obligatione confitendi circumstantias speciem mutantes, nimirum *quòd sine illis peccata ipsa, neque à pœnitentibus integrè exponantur, nec judicibus innotescant; & fieri nequeat, ut de gravitate criminum rectè censere possint, & pœnam quam oportet pro illis, pœnitentibus imponere*: valent etiam pro circumstantiis aggravantibus; unde Concil. Tridentin. implicitè & virtualiter docet illas aperiri debere. Nam sine his neque peccatum integrè exponitur, nec innotescit Sacerdoti, cùm supprimatur malitia mortalis, quam illæ addunt, & per quam peccatum fit virtualiter ac æquivalenter duplex numero, vel triplex. Neque etiam Sacerdos potest sine illis rectè censere de peccatorum gravitate, nec pœnam proportionatam imponere, cùm non cognoscat gravitatem malitiæ mortalem, quam peccatum habet ex circumstantia, ob quam est multò majori pœna dignum; & quæ notabiliter variat judicium confessoris. Igitur rectitudo & æquitas judicii illius à Christo requisita, circumstantiæ aggravantis confessionem exigit. 4. Ex Concil. Trident. can. 7. omnia & singula mortalia etiam intra eamdem speciem declaranda sunt. At circumstantiæ mortaliter aggravantes sunt multa peccata virtualiter & æquivalenter, sive actus cum sua circumstantia mortaliter aggravante est multiplex virtualiter peccatum intra eamdem speciem: nam circumstantia mortaliter aggravans, addit actui gradum

dum malitiæ mortalis. In moribus autem multiplicitas virtualis & phyſica perinde ſe habent.

Ratio autem horum à priori eſt voluntas Chriſti inſtituentis hoc peccatorum remedium per modum judicii primariò reconciliativi ac ſanativi, & ſecundariò punitivi, cujus rectum exercitium ejusmodi confeſſionem exigit.

Dices. Si hoc ita eſſet, Concil. Trident. id definiiſſet expreſsè. *Reſp.* Neg. Quia Concilium voluit ſolùm damnare expreſsè errores hæreticorum, contra quos ejus doctrina eſt accurata. Sed in illorum damnatione multa docuit, ex quibus colligitur quid ſit ſentiendum circa quæſtiones inter catholicos controverſas, licèt eas expreſsè definire noluerit.

Nota. Pœnitens debet etiam declarare circumſtantias neceſſarias ad cognoſcendum ſuum ſtatum, ſuam diſpoſitionem & neceſſitatem ſpiritualem, ut ſi ſit implicatus conſuetudine peccandi, vel in occaſione peccati verſetur. Nam hæc cognitio neceſſaria eſt confeſſario, medico ejus ſpirituali, ut remedia apta ſuggerat.

Reſp. 4. Pœnitens tenetur etiam declarare circumſtantias notabiliter minuentes gravitatem peccati, ſive efficiant ne peccatum ſit mortale, ſive ne mortale habeat novam malitiam mortalem: quia alioqui confeſſor deciperetur in re gravi, & non poſſet rectè judicare de gravitate peccati, & pœnæ imponendæ.

Nota. Peccata debent ſic aperiri, ut confeſſor ea intelligat: nam ex Concil. Trident. Deus jubet peccata declarari eo modo, quo Sacerdos poſſit de iis rectè judicare, & ſatisfactionem convenientem, ac remedia opportuna præſcribere. Et ſic præcipitur confeſſio, quæ à Sacerdote diſtinctè intelligatur: aliàs inanis eſſet. Quare ſi intelligas confeſſorem ob diſtractionem, vel ſurditatem, vel quamlibet aliam cauſam, non percepiſſe aliqua peccata prout illa noſti, teneris illa repetere. Quòd ſi neſcias quænam ſint illa, debes confeſſionem totam repetere, cùm de ſingulis prudenter poſſis dubitare.

Quæſt. IV. *An actus externus exprimi debeat?*

Reſp. Affirm. *Prob.* 1. Ex communi ſenſu Doctorum, & praxi fidelium. 2. Actus externus facit moraliter cum actu interno unum actum completum, & unum peccatum totale, & reipſâ prohibetur per legem. Chriſtus autem voluit explicari totum peccatum, completum in genere moris. 3. Sine confeſſione actus externi, non ſatis declaratur actus externi efficacia, intentio, extenſio, duratio, nec proinde tota ejus gravitas innoteſcit. 4. Niſi declaretur actus externus, Sacerdos non poteſt, ut par eſt, fungi officio ſuo. Nam non ſatis cognoſceret ſtatum pœnitentis, quæ remedia danda, quæ ſatisfactiones, vel obligationes imponendæ eſſent: actus enim externus obnoxius eſt cenſuris, irregularitati, & variis obligationibus, quibus immunis eſt actus merè internus. 5. Actus externus ſcandalum parit, non internus. 6. Alexander VII. damnavit hanc propoſi-

poſitionem: *Qui habuit copulam cum ſoluta, ſatisfacit confeſſionis præcepto, dicens: Commiſi cum ſoluta grave peccatum contra caſtitatem, non explicando copulam.*

Quæſt. V. *An exprimi debeat effectus malus, qui ex actu externo ſecutus eſt?*

Reſp. Affirm. Quia talis effectus ſequitur ex actu externo liberè poſito, & meritò imputatur ad culpam ei, qui cauſam liberè poſuit, & in qua fuit prævíſus, vel prævideri potuit. Præterea pertinet quodammodo ad objectum peccati, eſtque liber & malus à libertate & malitia voluntati à qua procedit. Adde quod ejus declaratio ſæpe neceſſaria eſt, ut confeſſor cognoſcat ſtatum pœnitentis, & an contraxerit aliquam cenſuram, vel irregularitatem, vel obligationem reſtituendi, &c. Hinc qui propinavit alteri venenum, ex quo mors ſecuta eſt, tenetur declarare mortem inde ſecutam eſſe.

Quæſt. VI. *An pœnitens aliquando tenetur detegere in confeſſione complicem?*

Nota. Conſtat id non licere, ſi pœnitens poſſit aliter peccatum ſuum ſufficienter exprimere; vel ſine gravi incommodo poſſit adire confeſſarium cui complex ſit ignotus; vel peccatum aliàs ſit ritè confeſſus; & tunc faciat confeſſionem generalem: quia in his caſibus ſine juſta cauſa proximum infamaret, quod nunquam licet. Quare confeſſor tenetur prohibere pœnitentem, quem animadvertit ad id paratum eſſe, & arguere cùm revelat peccatum alterius ſine juſta cauſa. Item pœnitens debet per aliquod tempus, ſi commodè poteſt, differre confeſſionem, ut habeat alium confeſſarium, cui complex ſit ignotus, niſi urgeat præceptum confitendi, vel communicandi. Non tamen tenetur differre per longum tempus, præſertim ſi ſit in peccato mortali, vel ſi omiſſio cum aliqua nota foret, vel interruptio communionis ei gravis eſſet: quæ dilatio ex prudenti judicio definienda eſt.

Reſp. Pœnitens tenetur manifeſtare complicem, ſeu ſocium criminis, dum aliter non poteſt peccati proprii ſpeciem, vel gravitatem mortalem aperire, nec poteſt differre commodè confeſſionem, nec adire confeſſarium cui complex ignotus ſit. Ita S. Bernard. de forma honeſtæ vitæ, SS. Thom. Bonav. & Antonin. Suarez, Vaſquez, & alii. Quia 1. Ex Concil. Trident. ſeſſ. 14. cap. 1. Chriſtus integram peccatorum confeſſionem ſecundùm ſuas ſpecies, & totam ſuam gravitatem mortalem univerſaliter præcepit. Ergo ad eam tenetur pœnitens, non obſtante infamia ſive propria, ſive alterius, quæ per ſe apud eundem confeſſorem ſequitur ex confeſſione neceſſaria: nam qui vult aliquid, illud vult etiam non obſtante incommodo, quod per ſe ex eo ſequitur, vel ei conjunctum eſt. Et verò pœnitens ad integritatem illam tenetur cum propria infamia: ergo & cum infamia alterius, cùm ejus peccati declaratio neceſſaria eſt ad integrè proprium confitendum; nam ex natura rei plus requiritur ad obligandum aliquem ut ſeipſum infamet, quam ad obligandum ut alterius crimen aperiat; aliquando enim poſſum patefacere crimen alienum ad vitandum ali-

quod

quod malum meum temporale injustum, licèt ideò non obliger ad crimen meum detegendum. 2. Ratio propter quam ex Concil. Trident. cit. Christus præcepit integram peccatorum confessionem, scilicet ut Sacerdos possit prudenter judicare, punire, curare, &c. non minùs probat integritatem confessionis fieri debere cum notitia complicis ad hos fines necessaria, quàm cum propria infamia pœnitentis. Præterea inter christianos complex suo facto tacitè renunciat juri quod habet ad servandam famam, sciens necessitatem confitendi peccata.

Hinc pœnitens qui cum unica sorore sua nota confessario commisit incestum, tenetur confiteri incestum in tali gradu.

In eadem hypothesi pœnitens tenetur detegere personam, quæ fuit objectum peccati, licèt inculpabiliter, ex quo tamen in illam redundat aliqua infamia apud confessarium, ut si quis sorori quamvis omnino invitæ & reluctanti stuprum intulisset. Nam hìc eadem ratio valet; præceptum enim integritatis confessionis obligat pœnitentem ad detegendum defectum aliquem occultum proprium infamem, licèt inculpabilem, si id necessarium sit ad exprimendum sufficienter suum peccatum, ut si occultò illegitimus sit, & sine dispensatione susceperit Ordines.

Observa. Licet etiam patefacere complicem, quando hoc necesse est, ut media idonea suggerantur pœnitenti, quibus à proxima occasione peccati liberetur, vel ut pœnitens doceatur, qua ratione satisfacere possit obligationi justitiæ, aut charitatis, qua tenetur avertere grave malum imminens communitati, vel complici, vel alicui tertio. Quia tunc subest rationabilis causa detegendi; & quia alteri aperire peccatum occultum proximi extra confessionem notum, non est malum, nisi dum sit sine justa ac rationabili causa, vel ex intentione illum infamandi.

Quæst. VII. *An peccata dubia debeant aperiri in confessione?*

Resp. Affirm. Si dubium sit cum fundamento, sive dubites an mortaliter peccaveris, sive an confessus fueris peccatum, quod certò scis esse mortale. Ita Suarez, Sanchez, Delugo, Valent. &c. Et videtur communis sententia. *Prob*. 1. Ex sensu & praxi fidelium, cujus initium dignosci nequit: quare ab ipsis Apostolis à Christo, vel Spiritu Sancto edoctis manavit. 2. Ex ipsa natura Sacramenti per modum Tribunalis instituti, in quo cùm Christus constituerit Sacerdotes tanquam vicarios Dei pro remissione peccatorum obtinenda, voluit ut ea omnia peccata ad eos deferrentur, pro quibus præcepta erat contritio perfecta, qualia sunt non solùm mortalia certa, sed etiam dubia. 3. Non confitendo illa, exponis te periculo non confitendi omnia mortalia, contra præceptum divinum. 4. Possessio stat pro lege confitendi, à qua Concil. Trident. sola venialia excipit. 5. Ex Concil. Tridentin. peccata, quæ sunt in conscientia debent declarari: at dubia ut dubia sunt in conscientia, & re-

mitti debent ſaltem ut dubia, & proinde cognoſci ut talia. Confirmatur ex S. Thom. quæſt. 6. ſupplementi art. 4. ad 3. ubi ait: *Quando aliquis dubitat de aliquo peccato, an ſit mortale, tenetur illud confiteri dubitatione manente. Quia qui aliquid committit, vel omittit, in quo dubitat eſſe peccatum mortale, peccat mortaliter, diſcrimini ſe committens. Et ſimiliter periculo ſe committit, qui de hoc quod dubitat eſſe mortale, negligit confiteri: non tamen debet aſſerere illud mortale eſſe, ſed dubitativè loqui, & judicium Sacerdotis expectare, cujus eſt diſcernere inter lepram & lepram.*

Porrò lex confeſſionis non eſt odioſa, ſed favorabilis, cùm ſit à Chriſto inſtituta ad ſalutem animarum, & ad peccata commiſſa delenda, ac futura præcavenda.

Hinc 1. Qui certò judicat ſe peccaſſe mortaliter, ſed dubitat an peccatum illud confeſſus fuerit, tenetur illud confiteri: quia non poteſt prudenter judicare ſe certæ obligationi confitendi integrè ſatisfeciſſe.

Hinc 2. Qui ſcit ſe commiſiſſe peccatum aliquod, ſed dubitat ſitne mortale an veniale, tenetur hoc peccatum confiteri. Nam non poteſt prudenter judicare, ſe non peccaſſe mortaliter: ac proinde omittens confeſſionem illius peccati, exponeret ſe periculo non faciendi confeſſionem integram.

Hinc 3. Qui poſt diligens examen dubitat an aliquod peccatum, quod ſcit eſſe mortale, admiſerit, tenetur illud confiteri. Nam is non poteſt judicare prudenter ſe non admiſiſſe tale peccatum; ac proinde ſi illud non confiteatur, exponit ſe imprudenter periculo non faciendi confeſſionem integram. Item is non vult ſufficienter & quantùm eſt in ſe, ſatisfacere obligationi confitendi omnia mortalia.

Obſerva. 1. Peccata dubia declaranda ſunt ut dubia, ſicut certa ut certa. 2. Qui mortale ut dubium confeſſus eſt, ſi poſtea certò norit illud à ſe commiſſum eſſe, tenetur iterum illud confiteri ut certum; quia ex inſtitutione Chriſti pœnitens tenetur omnia mortalia confiteri prout ſunt: in ejus conſcientia, & eo modo quod Sacerdos rectè cenſere poſſit de eorum gravitate, & pœna convenienti imponenda. E contra qui peccatum ut dubium confeſſus eſt, quod poſtea cognoſcit ſe non commiſiſſe, non tenetur in ſequenti confeſſione id aperire; quia carentia peccati non eſt materia confeſſionis. 3. Qui non habet peccata niſi dubia, tenetur confiteri peccatum aliquod certum, ſaltem veniale, licèt anteà remiſſum, ne exponatur Sacramentum periculo nullitatis.

Quæſt. VIII. *An peccata mortalia ex oblivione, vel ob juſtam aliam cauſam omiſſa, debeant declarari in ſequenti confeſſione?*

Reſp. Affirm. Quia 1. ita eſt generalis fidelium perſuaſio, & praxis. 2. Eſt Concil. Trident. ſeſſ. 14. canon. 7. neceſſarium eſt jure divino confiteri omnia & ſingula mortalia poſt baptiſmum commiſſa, quorum memoria habeatur. 3. Ex S. Thom. in 4. diſt. 21. quæſt. 2. artic. 2. ad 1. quodlibet mor-

mortale debet ſubjici ſententiæ Sacerdotis, ut pro eo imponat ſatisfactionem convenientem. 4. Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Peccata in confeſſione omiſſa, ſeu oblita ob inſtans vitæ periculum, aut ob aliam cauſam, non tenemur in ſequenti confeſſione exprimere.*

Item qui tantùm confusè, & genericè mortalia peccata confeſſus eſt, eo quòd diſtinctum eorum numerum & ſpeciem non recordaretur, tenetur poſtea in ſequenti confeſſione, ſi recordetur, eorum numerum diſtinctum & ſpeciem confiteri. Quia eſt præceptum divinum confitendi diſtinctè omnia & ſingula mortalia quoad numerum & ſpeciem, quod is nondum obſervavit.

Quæſt. IX. *An qui aliquam circumſtantiam in confeſſione aperiendam oblitus eſt, teneatur poſtea confiteri iterum peccatum, ad quod illa circumſtantia pertinet?*

Reſp. Affirm. Si tota malitia hujus circumſtantiæ nequeat exprimi ſine declaratione peccati; quia tunc hujus declaratio per ſe neceſſaria eſt ad circumſtantiam aperiendam.

Quæſt. X. *Quænam integritas ad valorem & effectum Sacramenti requiratur?*

Nota. Duplex diſtinguitur confeſſionis integritas, materialis, & formalis. Confeſſio materialiter integra, eſt accuſatio omnium omnino mortalium commiſſorum quoad numerum, ſpecies, & circumſtantias declarandas. Confeſſio formaliter integra eſt accuſatio eorum dumtaxat mortalium, quæ pœnitens poteſt & debet declarare in iis circumſtantiis in quibus verſatur.

Reſp. 1. Per ſe loquendo integritas confeſſionis ad valorem Sacramenti requiſita exigit, ut quantùm moraliter fieri poteſt, declarentur. 1. Omnia peccata mortalia tam occulta & interna, quàm externa & publica, etiamſi aliunde eſſent nota confeſſario; neque enim notitia confeſſarii, ſed confeſſio pœnitentis eſt pars Sacramenti. 2. Eorum numerus. 3. Omnes ſpecies morales. 4. Omnes circumſtantiæ, tum quæ ſpeciem mutant, tum quæ ſolùm addunt malitiam mortalem ejusdem ſpeciei. 5. Ipſi actus externi, & effectus mali ac damna inde ſecuta. 6. Peccatum complicis, & perſona quæ fuit objectum peccati, dum aliter proprium peccatum ſufficienter exponi nequit. 7. Omnia mortalia dubia. *Prob.* Quia, ut probavit, horum omnium declaratio præcepta eſt à Chriſto, qui inſtituit Sacramentum Pœnitentiæ per modum judicii reconciliativi & punitivi, in quod videlicet non ſolùm reus abſolvatur, ſed etiam convenienter puniatur, & contra relapſum præmuniatur. Talis autem judicii rectitudo & æquitas exigit cognitionem adæquatam cauſæ, quantùm moraliter haberi poteſt.

Hinc qui ſine juſta cauſa aliquod mortale, vel circumſtantiam neceſſariam ſcienter cælat, facit confeſſionem nullam & ſacrilegam, ex Concil. Tridentin. cap. 5. ibi: *Qui ſcienter aliqua retinent, nihil divinæ bonitati per Sacerdotem remittendum proponunt.* Quare non ſolùm illud mortale ſacrilegium, ſed etiam omnia alia mortalia quæ

confeſſus eſt, tenetur iterum ſigillatim confiteri: nam ex præcepto Chriſti, omnia peccata ſubjici debent validæ abſolutioni.

Reſp. 2. Integritas materialis non requiritur abſolutè, quia ſæpè eſt impoſſibilis cognitio omnium omnino mortalium, etiam poſt diligens examen. At ex Conc. Trid. cap. 5. *impium eſt confeſſionem, quæ præcipitur, impoſſibilem dicere, aut carnificinam conſcientiarum appellare.*

Reſp. 3. Abſolutè ſufficit integritas formalis. Quia confeſſio formaliter tantùm integra, eſt ea in qua ex gravi juſta cauſa, vel oblivione inculpabili omittuntur aliqua peccata. At talis confeſſio ſufficit; nam ſecundùm Doctores omnes, variæ ſunt cauſæ excuſantes à confeſſione omnium mortalium, quæ generatim ad impotentiam phyſicam & moralem revocantur: quia Chriſtus noluit, ut Sacramentum Pœnitentiæ inſtitutum in gratiam fidelium lapſorum, & ut medium ad juſtificationem neceſſarium, foret illis non ſolùm abſolutè, ſed etiam mortaliter impoſſibile, ob damnum aliquod valde grave confeſſioni extrinſecum.

Hinc à confeſſione integra materialiter excuſantur, 1. Qui ex oblivione inculpabili, vel ignorantia invincibili aliquod mortale omittunt. 2. Muti, ſi per geſtus, ſcripturam, vel alia ſigna nequeant omnia declarare. 3. Qui verſantur in periculo moriendi ante abſolutionem, niſi mox detur, tunc enim auditis aliquot, abſolvendi ſunt. 4. Cùm in naufragii periculo imminenti, vel inſtante pugna, nequeunt omnes integrè confiteri; tunc ſufficit confeſſio confuſa, quia omnes ſimul ſignificant ſe peccaſſe, dolere de peccatis, & velle abſolvi. Imò tunc poterunt ſimul abſolvi, ſi neceſſe ſit, per hanc formulam: *Ego vos abſolvo ab omnibus cenſuris & peccatis.* Si tamen unuſquiſque poteſt ſaltem aliquod peccatum in particulari confiteri privatim, ad id tenetur. 5. Ii, quorum idioma non niſi ex parte intelligi poteſt à confeſſario, ſi nequeant alteri confiteri, ſitque neceſſitas confitendi, vel juxta aliquos urgeat præceptum annuæ confeſſionis. 6. Sacerdos, dum peccatum ſuum confiteri nequit abſque fractione ſigilli confeſſionis. 7. Quicumque confiteri nequit aliquod peccatum ſine gravi damno confeſſioni extrinſeco, temporali, vel ſpirituali, ſive proprio, ſive etiam alieno: nam lex charitatis obligat ad diligendum proximum ſicut nos ipſos, & proinde ad vitandum ejus damnum; ut ſi prudenter timeas ne confeſſarius, qui ſolus haberi poteſt, frangat ſigillum, vel ex tua confeſſione ſumat occaſionem peccandi, vel graviter nocendi proximo. Sed tunc requiritur juſta cauſa confitendi hìc & nunc tali confeſſario, ut præceptum confitendi, vel neceſſitas celebrandi ad vitandum grave ſcandalum, aut infamiam; alioqui adeundus eſt alius confeſſor, vel differenda confeſſio, ſi commodè differri queat. Item ſi infirmi vires periclitentur in accuratiori peccatorum declaratione; vel ſi integra confeſſio laborantis morbo valdè contagioſo à longè audiri nequit, nec prope ſine periculo maximo mortis confeſſo-

fessoris, tunc audito uno, aut altero peccato potest absolvi. At magnus populi concursus, die indulgentiæ, vel festivitatis magnæ ut Paschatis, per se præcisè non excusat ab integritate confessionis: quia tunc non adest sufficiens necessitas dimidiandæ confessionis; & maximi inde abusus ac magna incommoda orirentur. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Licet sacramentaliter absolvere dimidiatè confessos, ratione magni concursus pœnitentium, qualis, v. gr. potest contingere in die alicujus magnæ festivitatis, aut indulgentiæ.*

Porrò semper remanet obligatio confitendi peccata omissa, sublato impedimento.

Dixi, *Confessioni extrinseco.* Nam incommodum confessioni velut intrinsecum, seu natum sequi ex ipsa confessione, ut confusio pœnitentis, vel jactura bonæ opinionis apud confessarium, non excusat: aliàs nullum esset præceptum confessionis, nec per se obligaret.

Resp. 4. Ad valorem Sacramenti requiritur confessionis integritas respectu ejusdem Sacerdotis & ejusdem absolutionis: ita ut omnia mortalia, quæ sunt in conscientia, necessariò declaranda sint eidem Sacerdoti, & in ordine ad eamdem absolutionem. Est de fide, & constat. *Prob.* 1. Ex perpetua Ecclesiæ praxi, quæ nunc cernitur, & cujus initium cùm ignoretur, nec ostendi possit, ab ipsius Christi præcepto repetendum est. 2. Ex Concil. Later. IV. c. *omnis.* 3. Et Conc. Florent. in Decreto docentibus omnia peccata eidem Sacerdoti declaranda esse; & in hoc jus divinum dumtaxat explicant. 3. Ex Concil. Tridentin. sess. 14. c. 5. declarante confessionem in qua pœnitens aliquod peccatum Sacerdoti reticet, esse nullam: *qui scienter*, inquit, *aliqua retinent nihil divinæ bonitati per Sacerdotem remittendum proponunt.* Non dicit Sacerdotes. Ratio est voluntas Christi, qui omnia peccata subjecit judiciali sententiæ Sacerdotis. Sententiæ autem æquitas ac rectitudo exigit cognitionem adæquatam causæ, in quam fertur. Unde cùm sententia absolutionis feratur in omnia peccata mortalia (nam unum sine alio remitti nequit) prærequirit, quantùm fieri potest, cognitionem omnium mortalium.

Quæst. XI. *An pœnitens tenetur diligens examen præmittere confessioni?*

Resp. Affirm. *Prob.* 1. Ex Concil. Tridentin. sess. 14. cap. 5. dicente præcipi confessionem omnium mortalium, *Quorum post diligentem sui discussionem conscientiam habent ..... & a pœnitentibus exigi, ut postquam quisque diligentiùs se excusserit, & conscientiæ suæ sinus omnes, & latebras exploraverit, ea peccata confiteatur, quibus se Dominum mortaliter offendisse meminerit.* 2. Qui præcipit actum, simul præcipit etiam media ad illum necessaria. At diligens examen est necessarium ad confitenda omnia peccata. Ea autem diligentia adhiberi debet, *quam in rebus gravissimis ponere solemus*, ait Catechism. Roman. & quæ moraliter sufficiat ad cognoscenda peccata commissa, consideratis capacitate, & memoria pœnitentis, diuturnitate temporis ab ultima valida confessione transacti, multitu-

dine

dine & qualitate negotiorum, obligationum, occaſionum, & conſuetudine peccandi, aliiſque circumſtantiis. Quare non æquale in omnibus requiritur examen, ſed in aliis brevius, in aliis longius.

Quæſt. XII. *Quandonam iterari debeat Confeſſio?*

Reſp. Quoties fuit nulla, ſive culpabiliter, ſive inculpabiliter; ſive ex parte pœnitentis defectu doloris, vel propoſiti ſufficientis & integritatis formalis, vel ob notabilem negligentiam in excutienda conſcientia, niſi confeſſor eam ſuppleverit: ſive ex parte confeſſarii defectu poteſtatis aut intentionis requiſitæ. Quia in his caſibus Sacramentum fuit nullum, & ſic peccata non fuerunt per illud remiſſa. Omnia autem peccata mortalia debent ſubjici poteſtati clavium, & remitti per Sacramentum Pœnitentiæ, ideóque per confeſſionem, & contritionem debitam, & abſolutionem validam. Idem dic, ſi dubium ſit an confeſſio irrita fuerit; nam præcepto certo non ſatisfit per dubiam executionem, & in dubio pars tutior eligi debet.

Sed an is qui fecit confeſſionem aliquam invalidam, tenetur cum illa omnes ſubſequentes iterare?

Reſp. Tenetur, ſi eas fecit cum conſcientia confeſſionis invalidæ, quia revera ſunt omnes invalidæ, ob defectum eſſentialem. At ſi poſt unam confeſſionem invalidam, poſtea fecit alias cum debita diſpoſitione, & bona fide procedens, præcedentis defectus nullam habens memoriam; non tenetur, inquit Sylvius, has repetere, ſed ſolùm illam, vel illas, quas fecit cum conſcientia defectus: quia illæ aliæ fuerunt validæ, cùm habuerint omnia neceſſaria ad bonam confeſſionem.

Quæſt. XIII. *An eſt mortale mentiri in confeſſione?*

Reſp. 1. Mortale ſacrilegium eſt omne mendacium in materia confeſſionis neceſſaria, ut ſi pœnitens falsò neget ſe commiſiſſe mortale nondum legitimè confeſſum, vel circumſtantiam neceſſariam: vel ſi neget aliquid aliud grave, quod interrogatus à confeſſario tenetur aperire, qualis eſt peccandi conſuetudo, diſpoſitio præſens, &c. Nam tunc in re gravi ad Sacramentum, vel ejus rectam adminiſtrationem pertinente, decipit judicem ſuum, & medicum à Chriſto inſtitutum, ut ſecundùm cognitionem per confeſſionem partam, & pœnas peccatis proportionatas imponat, & remedia opportuna præſcribat. Idem dic, ſi contra conſcientiam falsò aſſerat ſe commiſiſſe mortale: quia judicem ſuum in re gravi ad judicium Sacramentale pertinente & neceſſaria decipit, & per illam additionem in re gravi ejus judicium pervertit. Secùs, ſi verum putat.

Item mortaliter peccat, qui in confeſſione generali falsò aſſerit ſe jam peccata aliqua mortalia confeſſum fuiſſe. Quia in re gravi & neceſſaria decipit confeſſarium, qui putat mortalia illa jam declarata & remiſſa fuiſſe, nec jam eſſe materiam neceſſariam Sacramenti; unde non poteſt prudenter pœnam convenientem pro illis ſtatuere: nam non eadem pœna pro

pecca-

peccatis mortalibus nondum sacramentaliter remissis, quæ pro peccatis sic jam remissis imponi debet.

Resp. 2. Mendacium in materia non necessaria, hoc est, quæ non sit sub mortali declaranda, ut sunt peccata venialia, vel mortalia jam legitimè confessa & remissa, quorum cognitio non est necessaria ad rectè administrandum Sacramentum, est ex communi sententia solùm veniale. Quia tunc non decipitur graviter judex in ordine ad debitum judicium, cùm materia non sit necessaria, nec spectet ad substantiam judicii necessarii. Est tamen veniale gravius ob irreverentiam Sacramenti. Esset autem mortale, si aliunde non daretur materia valida Sacramenti; nam tunc irrita redderetur absolutio.

Quæst. XIV. *An peccata venialia sunt materia sufficiens confessionis, licèt non necessaria?*

Resp. Affirm. Ita Concil. Trident. sess. 14. cap. 5. *Venialia quamquam rectè & utiliter, citraque omnem præsumptionem in confessione dicantur, quod piorum hominum usus demonstrat, taceri tamen citra culpam, multisque aliis remediis expiari possunt.* Nam Christus dedit sacerdotibus potestatem remittendi generatim omnia peccata, quæ remitti possunt Joann. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* Porrò extra casum necessitatis non sunt confitenda venialia tantùm in genere, sed debet aliquod addi in specie, v. gr. aliquod mendacium, tum quia est contra praxim fidelium: tum quia accusatio & judicium per se loquendo fieri debent circa materiam in specie determinatam. Ita Suarez, & alii communiùs.

Quæst. XV. *An quævis peccata jam remissa per absolutionem, sunt semper materia sufficiens novæ confessionis?*

Resp. Affirm. *Communis & certa sententia est*, inquit Suarez. *Prob.* 1. Ex extravag. Benedicti XI. de privil. 1. Ubi ait eadem peccata iteratò confiteri salubre esse. 2. Quia peccata jam remissa possunt esse materia contritionis & confessionis, atque possunt adhuc remitti remissione priorem confirmante per novam gratiam: & Christus remittendi potestatem non restrinxit ad unum actum remissionis, propter majorem utilitatem animarum. 3. Ex piorum ac doctorum hominum usu Ecclesiæ noto, nec reprehenso; quæ probatio valet: nam hanc adhibet Concil. Tridentin. supr. cit. ad probandum valorem confessionis venialium.

Nota. Confessor dubitans an ea quæ pœnitens confitetur, sint peccata etiam venialia, non potest eum absolvere. Quia non licet applicare formam materiæ dubiæ; alioqui exponeretur Sacramentum periculo nullitatis: sola autem peccata sunt materia remota pœnitentiæ. Quare ut detur materia certa, curare debet ut pœnitens confiteatur peccatum certum jam aliàs remissum; & illud in contritione includat.

Quæst. XVI. *An Confessio necessariò fieri debeat voce?*

Resp. 1. Id non est de essentia Sacramenti, sed confessio potest validè

fieri nutibus, geſtibus, vel ſcripto, ſi deſit facultas loquendi. Conſtat, 1. Ex praxi Eccleſiæ, quæ mutos, & moribundos vocis uſu deſtitutos, per nutus vel alia ſigna confitentes abſolvit. Et ex Rituali Romano docente moribundum vocis uſu deſtitutum abſolvendum eſſe. 2. Quia Chriſtus ſolùm præcepit confeſſionem, qua peccata declarentur Sacerdoti ut judici; quod ſufficienter fieri poteſt per nutus, vel ſcripturam.

Reſp. 2. Non licet abſque neceſſitate aliter quàm voce confiteri. Conſtat, 1. Ex communi Theologorum conſenſu. 2. Ex conſuetudine Eccleſiæ vim legis obtinente, & obligante graviter, utpote de re ſpectante ad convenientem modum perficiendi Sacramentum: nam verba ſunt aliis ſignis longè aptiora ad ſignificandum, & ex S. Auguſtino tenent in ſignificando principatum. 3. Ex Conc. Florentino, requirente confeſſionem oris; & ex Benedicto XI. in Extrav. *Inter cunctas.* de privileg. ibi: *Niſi articulus neceſſitatis occurrat, Sacerdoti facienda oris confeſſio exigitur.* Et verò alia ſigna non ſunt inducta, niſi in ſupplementum verborum vocalium. *Ex inſtitutione Eccleſiæ tenetur homo qui poteſt, ut verbo confiteatur; non ſolùm propter hoc, ut ore confitens magis erubeſcat, & qui ore peccavit, ore purgetur; ſed etiam quia ſemper in omnibus Sacramentis accipitur id cujus eſt communior uſus. Unde & in manifeſtatione peccatorum convenit uti verbis, quibus homines communiùs & expreſſiùs ſuos conceptus ſignificare conſueverunt.* Ita S. Thomas, quodlibet, 1. quæſt. 6. art. 1.

Reſp. 3. Qui voce non poteſt, tenetur aliis ſignis, etiam ſcripto confiteri, etiam extra mortis periculum. Quia præceptum confitendi obligat ſaltem, cùm ſine gravi damno confeſſioni extrinſeco obſervari poteſt. Sed hic modus confitendi nullum damnum, ſaltem grave affert. Neque ſcriptura eſt per ſe inſtrumentum publicationi obnoxium, & poteſt ſtatim comburi, vel lacerari.

Quæſt. XVII. *An excuſetur à confeſſione, qui confiteri nequit niſi per interpretem?*

Nota. Ex Concil. Trident. ſeſſ. 14. cap. 5. neque eſt neceſſarium jure divino, ut confeſſio publicè fiat, ſed valet confeſſio ſecreta & auricularis: neque à Chriſto prohibitus modus publicè confitendi. Unde ex communi ſententia valet confeſſio ſive ſecretò, ſive publicè fiat, nam ad valorem Sacramenti ſolùm requiritur accuſatio peccatorum facta Sacerdoti ut judici: hæc autem poteſt eſſe utroque hoc modo.

Reſp. Multi docent neminem ex vi præcepti confeſſionis obligari ad confitendum per interpretem, licèt rectè poſſit, eo quòd Chriſtus nos non obligarit ad declaranda peccata, niſi ſoli Sacerdoti abſolutionis miniſtro; nec ex Conc. Trident. ſeſſ. 14. cap. 5. Chriſtus præcepit ut peccata declararentur publicè, id eſt, coram aliis. Præterea Concil. Lateran. IV. præcipit ſolùm, ut pœnitens omnia ſua ſolus peccata confiteatur Sacerdoti.

Tamen S. Thom. in 4. diſt. 17. quæſt. 3. art. 4. quæſt. 3. poſtquam dixit: *In eo qui uſum linguæ non habet, ſicut mutus,* vel

vel qui est alterius linguæ, sufficit quod per scriptum, aut nutum, aut interpretem confiteatur, quia non exigitur ab homine plus quàm possit; ait generatim; *Quando non possumus uno modo, debemus secundùm quod possumus confiteri.* Certè ad id tenemur saltem ex præcepto charitatis propriæ, si alioqui diu abstinendum esset à confessione. Quia tunc periculum esset diu permanendi in peccato, cùm difficile sit, nec ita frequens habere contritionem perfectam; hæcque obligatio maximè urget in periculo mortis, ubi tenemur omnia media tutiora adhibere ad salutem consequendam, non pauci autem dicunt sufficere tunc confiteri per interpretem aliquod dumtaxat peccatum, accusando se de cæteris in generali: nam integra peccatorum confessio præcepta est, dum moraliter fieri potest soli sacerdoti. Sed Delugo docet præceptum divinum obligare ad confitendum in articulo mortis omnia mortalia per interpretem, eo quòd manifestatio peccati apud duos sigillo obstrictos non sit detrimentum ita grave, ut propter illud præceptum divinum confitendi omnia mortalia prorsus omittatur, & non tantùm differatur. Neque talis confessio potest censeri publica, sicut neque est publica confessio, qua idem peccatum reservatum manifestatur superiori & inferiori. Additque ob eandem rationem nos teneri in articulo mortis confiteri omnia mortalia, etiamsi sciremus sacerdotem aliquod revelaturum alteri, si nullum aliud malum timeatur, nisi mera notitia peccati manens in uno alio, qui tali notitia in nullius præjudicium possit uti. Et hoc puro servandum in praxi.

Quæst. XVIII. *An confessio sacerdoti præsenti necessariò fieri debeat?*

Resp. Affirm. *Prob.* 1. Ex usu totius Ecclesiæ. 2. Ex Concil. Tridentino, sess. 14. cap. 2. Christus eos, qui se post baptismum crimine aliquo contaminarunt, *ante hoc tribunal* (Sacramenti Pœnitentiæ) *tanquam reos sisti voluit.* Ergo ex institutione Christi ad validam absolutionem requiritur, ut pœnitens coram sacerdote judice sistatur, & personaliter compareat. 3. Ex decreto Clementis VIII. dato ann. 1602. quo hanc propositionem, scilicet, *licere per litteras, seu internuntium confessario absenti peccata sacramentaliter confiteri, & ab eodem absente absolutionem obtinere, ad minùs uti falsam, temerariam, & scandalosam damnavit, ac prohibuit.* Quod intelligendum est non solùm conjunctim, nempe quoad confessionem & absolutionem simul, sed etiam divisim, nempe quoad alterutram, ut postea declaravit ipse Clemens, & Paulus V. 4. Quia debita hujus Sacramenti administratio per se loquendo id exigit. Nam ut Sacerdos pœnitentem absolvat per se loquendo, debet habere moralem certitudinem de integritate confessionis, & debita dispositione ac contritione pœnitentis. Hanc autem certitudinem habere moraliter non potest, nisi pœnitentem confitentem audiat. Dico, per se loquendo, quia per accidens, nempe in articulo mortis, confessio facta sacerdoti absenti est licita & valida, quando aliter fieri non potest. Nam sacerdos potest & debet absol-

vere moribundum ſenſibus deſtitutum, qui ipſo abſente abſolutionem petiit.

Quæſt. XIX. *Quænam obſervanda ſint circa præceptum Eccleſiaſticum confeſſionis?*

Reſp. Sequentia. 1. Hoc præceptum obligat omnes fideles adultos ad confitendum ſaltem ſemel in anno, ex Concil. gener. Lateran. IV. cap. 21. ibi: *Omnis utriusque ſexus fidelis poſtquam ad annos diſcretionis pervenerit, omnia ſua ſolus peccata ſaltem ſemel in anno fideliter confiteatur proprio Sacerdoti.* Idque ſub mortali, ut patet tum ex gravitate materiæ, tum ex pœna adjuncta: *Alioquin & vivens ab ingreſſu Eccleſiæ arceatur, & moriens chriſtiana careat ſepultura.* Nomine proprii ſacerdotis intelligitur quidem Parochus, ſed ſine excluſione Epiſcoporum, & ſacerdotum ab iis delegatorum. Nam Epiſcopi eandem & longè majorem juriſdictionem habent in parochianos; ſuntque paſtores ipſorum parochorum. Quare hic canon intelligitur ſalvo jure Epiſcoporum.

2. Præcipitur confeſſio valida, Sacramentalis, & apta ad reconciliationem cum Deo, ideóque per abſolutionem validam terminata. Nam ex Concil. Tridentin. cap. 5. Eccleſia id præcepit, ut præceptum divinum confeſſionis ſaltem ſemel in anno impleretur; ac proinde non aliam confeſſionem præcipit, quàm Deus; at Deus præcipit confeſſionem validam, ac doloroſam, quam ſequatur abſolutio. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Qui facit confeſſionem voluntariè nullam, ſatisfacit præcepto Eccleſiæ.*

3. Qui toto anno confeſſionem omiſit, tenetur confiteri prima die anni ſequentis, ſi poteſt, aut prima data opportunitate, & continuè, donec impleverit: alioqui peccat deinceps, & toties quidem quoties poteſt commodè confiteri, & omittit. Nam Eccleſia abſolutè præcipit confeſſionem annuam primariò propter ſe, prohibetque ejus dilationem ultra annum: ita ut annus deſignetur non ad finiendam, ſed ad ſollicitandam obligationem jure divino impoſitam, & ut terminus ultra quem non differatur confeſſio, & ultra quem remaneat obligatio; ut patet ex his verbis Concil. Trid. *Saltem ſemel in anno*: lex enim Eccleſiæ lata fuit, ut fideles non nimiùm differrent obſervationem præcepti divini. Ergo qui elapſo anno ſtatim non confitetur, violat præceptum, & continuò tenetur confiteri, perinde ac qui non ſolvit cenſum annuum, ſolvere continuè tenetur tranſacto anno.

Item ex vi hujus præcepti tenentur fideles anticipare confeſſionem in quavis parte anni, ſi prævideant fore ut omiſſa illa occaſione nequeant poſtea toto illo anno confiteri, v. gr. ex longa navigatione, vel peregrinatione per terras infidelium. Quia hoc præceptum non terminatur ad finem anni, ſed obligat ad confitendum ſaltem ſemel in anno: quæ obligatio currit toto anno, ideóque in illo complenda. At ſi homo poſitus in illa occaſione non confiteatur ſtatim, non implebit præceptum in anno, ſeu obligationem annuam.

4. Quamvis hoc præcepto certum anni tempus confitendi non statuatur, tamen consuetudo invaluit confitendi intra Quadragesimam, vel quindenam paschalem, approbata à Conc. Trid. Quare juxta multos annus pro servando hoc præcepto computatur ab una quindena Paschali ad aliam; & ita fert fidelium praxis; & reipsa solùm eo tempore pastores confessionem à fidelibus exigere solent.

5. Pœna interdicti à Concil. Lateran. statuta in omittente annuam confessionem, vel paschalem communionem, est solùm sententiæ ferendæ, uti verba indicant. Quare ad eam imponendam requiritur authoritas Ordinarii, cùm parochi careant jurisdictione in foro externo.

Sed an tenentur hoc præcepto, qui solius culpæ venialis sibi conscii sunt?

Resp. Multi negant: quia 1. Conc. Later. & Tridentin. præcipiunt confessionem omnium peccatorum: ergo non loquuntur de venialibus. 2. Ex Concil. Trident. sess. 14. cap. 5. Ecclesia solùm statuit, ut divinum præceptum confessionis saltem semel in anno ab omnibus observaretur: at præceptum divinum non obligat ad confitendum venialia, ex eod. cap.

Affirmant Richard. Alensis, S. Bonaventura, Sylvest. Fagnan. & aliqui recentiores: quia alioqui minæ interdicti per canonem intentatæ inutiles forent; nam fideles causarentur se sibi non esse conscios mortalium: unde ut præceptum divinum ab omnibus religiosè servaretur, Ecclesia præcepit, ut omnes & singuli, licèt sibi solorum venialium conscii, semel in anno confiterentur.

S. Thomas hanc opinionem ita amplectitur, ut oppositam non rejiciat: nam, in 4. dist. 17. quæst. 3. art. 1. quæst. 3. ad 3. Sic ait: *Dicendum quòd ex vi Sacramenti non tenetur aliquis venialia confiteri, sed ex institutione Ecclesiæ, quando non habet alia quæ confiteatur. Vel potest dici secundùm quosdam, quòd ex decretali prædicta non obligantur nisi illi qui habent peccata mortalia; quod patet ex hoc quod dicit, quia debet omnia peccata confiteri; quod de venialibus intelligi non potest .... & hoc etiam ille, qui non habet mortalia, non tenetur ad confessionem venialium; sed sufficit ad præceptum Ecclesiæ implendum, ut se Sacerdoti repræsentet, & se ostendat absque conscientia mortalis esse, & hoc ei pro confessione reputatur.*

ARTICULUS III.

De Satisfactione.

Quæst. I. *AN & qualem satisfactionem imponere tenetur Confessarius?*

Nota 1. Satisfactio hìc sumitur pro voluntaria sui ipsius punitione, ad compensandam injuriam Deo per peccatum illatam. Duplex est, nempe sacramentalis, de qua hìc agitur; & non Sacramentalis, quæ fit non solùm piis ac laboriosis operibus sponte susceptis, sed etiam malis ac ærumnis hujus vitæ à Deo inflictis, & patienter toleratis, ut docet. Concil. Trident. sess. 14. can. 9.

Nota 2. Satisfactio Sacramentalis est pœnitentia, seu actio una, vel multiplex bona & pœnalis, à sacerdote judice legitimo imposita ad puniendam ac reparandam injuriam Deo illatam, vel etiam ad præcavendam futuram. Cùm autem homini carnali & ad malum propenso opus quodlibet bonum sit pœnale, utpote ejus naturæ corruptæ contrarium; ideò omnis actus virtutis etiam merè internus, in satisfactionem imponi potest. Satisfactio Sacramentalis alia est vindicativa, quæ datur præcisè ad præterita peccata vindicanda; & alia medicinalis, quæ datur præcipuè ad præcavenda futura in posterum. Sæpè autem eadem actio utrumque præstare potest.

Porrò cùm satisfactio à confessario imposita, sit pars integralis Sacramenti, & in ea operetur vis clavium, *ampliùs valet ad expiandum peccatum, quàm si proprio arbitrio homo faceret idem opus.* S. Thom. quodlib. 3. quæst. 13. ob uberiorem meritorum Christi applicationem. Item plus, aut minus pœnæ temporalis ex opere operato remittit, prout gravior, vel levior est, & majore, vel minore devotione peragitur.

Resp. 1. Confessarius tenetur satisfactionem imponere pœnitenti valenti illam exequi. Constat, 1. Ex Conc. Trid. seff. 14. cap. 8. & ex Traditione ac perpetua praxi Ecclesiæ. 2. Quia satisfactio est pars integralis Sacramenti, ex Conc. Trid. can. 4. At minister quantùm potest, tenetur procurare integritatem Sacramenti. 3. Ut judex: æquitatem servare debet: unde cùm judicet inter Deum & hominem, sicut debet absolvere hominem rectè dispositum, ita curare debet, ut homo satisfaciat Deo; & ut medicus tenetur curare vulnera pœnitentis. Quare gravis est obligatio satisfactionem aliquam imponendi pro mortali; imò eiam juxta multos pro solis venialibus, aut mortalibus, jam aliàs confessis; quia gravis videtur irreverentia Sacramentum voluntariè privare sua integritate, seu parte integrali.

Dixi *valenti, &c.* Nam absolutio sine impositione pœnitentiæ danda est moribundo, qui inter confitendum sensuum usu & cognitione privatur, ut constat ex praxi Ecclesiæ.

Resp. 2. Confessarius tenetur imponere satisfactiones convenientes & salutares, tum vindicativas, tum medicinales, proportionatas numero ac gravitati peccatorum, & pœnitentis facultati ac dispositioni. Constat ex Patribus & multis Conciliis, & præsertim ex Concil. Tridentin. seff. 14. cap. 8. ibi: *Debent sacerdotes quantùm spiritus & prudentia suggesserit, pro qualitate criminum, & pœnitentium facultate, salutares & convenientes satisfactiones injungere; ne si fortè peccatis conniveant, & indulgentiùs cum pœnitentibus agant, levissima quædam opera pro gravissimis delictis injungendo, alienorum peccatorum participes efficiantur. Habeant autem præ oculis, ut satisfactio quam imponunt, non sit tantùm ad novæ vitæ custodiam, & infirmitatis medicamentum, seu etiam ad præteritorum peccatorum vindictam & castigationem: nam claves sacerdotum non ad solvendum dumtaxat, sed & ad ligandum concessas, etiam* anti-

antiqui Patres & credunt & docent. Ratio eſt quia confeſſarius à Chriſto inſtitutus eſt, tum ut judex non ſolùm ſolvens, ſed etiam ligans ſeu vindicans ſervata æquitate, ut ibi docet Conc. Trident. ac proinde debet ſervare æquitatem in pœnis præſcribendis: tum ut medicus, qui pœnitentis morbos ac vulnera curet, & morborum cauſas tollat, ut conſtat ex Patribus, Conciliis variis, ac præſertim ex Conc. gener. Later. IV. c. *Omnis*, ubi ait: *Sacerdos ſit diſcretus & cautus ut more periti medici ſuperinfundat vinum & oleum vulneribus ſauciati; diligenter inquirens peccatoris circumſtantias & peccati, quibus prudenter intelligat, quale illi debeat præbere conſilium, & cujusmodi remedium adhibere, diverſis experimentis utendo ad ſanandum ægrotum.* Hinc patet hanc obligationem eſſe ex genere ſuo gravem, cùm ad integritatem Sacramenti, officium confeſſarii, & pœnitentis emendationem ac profectum, ad divinæ offenſæ reparationem pertineat.

Obſerva 1. Salutares & convenientes ſatisfactiones, quas juſtitia divina exigit, generatim ſunt, ex Concil. Tridentin. ſeſſ. 14. cap. 8. illæ, quæ *magnopere à peccato revocant, & quaſi fræno quodam coercent, cautioresque ac vigilantiores in futurum pœnitentes efficiunt: medentur quoque peccatorum reliquiis, & vitioſos habitus malè vivendo comparatos, contrariis virtutum actionibus tollunt . . . & quibus, Chriſto JEſu, qui pro peccatis noſtris ſatisfecit, conformes efficimur, certiſſimam inde arrham habentes, quòd ſi compatimur, & conglorificabimur.*

2. Satisfactiones medicinales convenientes ſunt eæ, quæ peccatorum cauſas ac radices reſecant, malos habitus tollunt, pravas cupiditates coercent, occaſiones peccandi removent, vitia curant, & pœnitentis emendationem ac profectum pariunt. Tales ſunt actus virtutum interni, & externi vitiis pœnitentis oppoſiti: contraria enim contrariis curantur. Quare Rituale Rom. ait: *Contrarias peccatis pœnitentias injungat, velut avaris eleemoſynas, libidinoſis jejunia vel alias carnis afflictationes, ſuperbis humilitatis officia, deſidioſis devotionis ſtudia, &c.* Item crebra oratio, ſed præſertim matutina & ſerotina quotidiana; examen quotidianum conſcientiæ, auditio quotidiana Miſſæ, meditationes, præſertim Paſſionis Chriſti & extremorum; lectiones librorum ſpiritualium, auditio concionum; frequens confeſſio, cura ſingularis vitium capitale emendandi; fuga otii, occaſionum peccandi, voluptatum, & delectationum inutilium; utilis collocatio temporis ſuo ſtatui congruens, & ordo actionum cujusque diei ſuis obligationibus accommodatus; ſenſuum & cupiditatum mortificatio: crebri actus fidei, ſpei, charitatis, contritionis, & aliarum virtutum vitiis & pravis cupiditatibus contrariarum, cogitatio præſentiæ Dei omnia ubique & ſemper inſpicientis, devotio ſingularis erga B. Virginem, quæ conſiſtat tum in ejus invocatione, tum in imitatione mirabilium ejus virtutum; confeſſio generalis annua, ſeceſſus per aliquot dies ad vacandum exercitiis ſpiritualibus ſecundùm rationem à S. Ignatio traditam, &c. Menſura autem ſatisfa-

tisfa-

tisfactionum medicinalium est necessitas & infirmitas pœnitentis; nec unquam imminui debent, cùm satisfactiones illæ sint remedia ad peccatorum fugam, pœnitentis emendationem ac profectum necessaria: unde in his integritatem & severitatem adhibere debet confessarius, ait Suarez. Quare confessarius naturam & causam, seu radicem ac motivum peccatorum pœnitentis priùs investiget & inquirat, ut remedia eorum emendationi apta apponat.

3. Satisfactiones vindicativæ seu pœnales, ut sint salutares & convenientes, debent esse proportionatæ non solùm multitudini & gravitati peccatorum, sed etiam facultati, conditioni & dispositionibus pœnitentis; ita ut in iis imponendis habeatur ratio ejus infirmitatis, valetudinis, laboris, status, officiorum, paupertatis, & prout prudentia & charitas suggerent. Neque enim salutares sunt pœnitentiæ tam graves ac diuturnæ, ut spectata pœnitentis fragilitate, periculum sit ne eas omittat; nam tunc in ejus exitium verterentur: in hoc autem Sacramento magis intenditur emendatio & salus pœnitenti, quàm satisfactio pro pœna. Si ergo expediat ad bonum spirituale pœnitentis, potest imponi levior pœna quàm mereatur, idque tandem cedit in majorem Dei gloriam, qui vult præcipuè curationem pœnitentis. Quare S. Antonin. 3. p. tit. 16. c. 21. ait: *Debet confessarius dare talem pœnitentiam, quam credat verisimiliter illum implere : ne ipsam violando, deterius ei contingat.* Et S. Carolus, in instruct. confess. monet non debere imponi tam gravem ac diuturnam satisfactionem, ut pœnitens ei obsequi recuset, aut acceptatam integrè non impleat; nec ordinariè injungenda esse jejunia iis, qui vitæ subsidia labore manuum parant. Confessarius igitur pœnitentem *interroget, an possit pœnitentiam sibi injunctam peragere: alioquin eam pro sua prudentia immutet, aut minuat,* ait Rituale Parisiense. Tunc autem monendus est leviorem pœnitentiam imponi quàm mereantur ejus peccata, ut ipse moveatur vel ad majorem petendam, vel ad alias ultrò sumendas, cùm melius dispositus erit.

Porrò mensuram pœnæ ex judicio Ecclesiæ peccatis debitæ indicant canones pœnitentiales, quos proinde scire debet sacerdos. Nam licèt pœnæ per illos statutæ, spectata facultate & infirmitate pœnitentis, minuendæ sint, tamen sæpè pœnitentibus proponendæ sunt, quo magis criminum gravitatem cognoscant, indeque fiant ad pœnitentiam acceptandam promptiores. Ita S. Carolus, in instruct. confess.

4. Satisfactio ante absolutionem imponenda est, tum ut exploretur debita pœnitentis dispositio, & voluntas faciendi fructus dignos pœnitentiæ: tum quia ordo judicii & justitiæ vindicativæ postulat, ut priùs pœnitens satisfactionem spondeat & acceptet, quàm absolvatur. Si tamen fortè sacerdos absolutionem præmisisset, tenetur eam postea injungere.

Sed

Sed an confessarius debet habere distinctam singulorum peccatorum memoriam, dum imponit satisfactionem?

Respondet Sylvius satis esse sic audire, & intelligere omnia quando dicuntur, ut in satisfactione injungenda sufficienter meminerit status poenitentis, ad eam competenter injungendam. Et verò sæpè impossibile est saltem moraliter, ut confessarius distinctè singula tunc meminerit.

Quæst. II. *Quænam opera in pœnitentiam imponenda sunt?*

Resp. Ex Patribus, ex Conc. Florent. & Trid. sess. 6. cap. 14. tria sunt præcipua ad quæ cætera revocantur, nempe jejunia, eleemosynæ, orationes: nam hæc sunt satisfactiones poenales simul & medicinales. Per jejunium intelligitur omnis corporis afflictatio, & voluptatum sensuum etiam licitarum privatio, nam species ibi ponitur pro genere; per eleemosynam omne opus misericordiæ tum spiritualis, tum temporalis; per orationem omnis actus religionis, & pietatis in Deum, ut Dei laudes, piæ meditationes ac lectiones, auditio missæ & concionum, susceptio Sacramentorum, examen conscientiæ, oblatio actionum suarum Deo facta ad ejus gloriam, actus fidei, spei, charitatis, contritionis, &c.

Quæst. III. *An imponi possunt opera aliunde præcepta?*

Resp. Non possunt sola licitè imponi, si poenitens possit alia præstare. *Prob.* ex Conc. Trid. sess. 14. cap. 8. *Satisfactio quam imponunt, non sit tantùm ad novæ vitæ custodiam, & infirmitatis medicamentum, sed etiam ad præteritorum peccatorum vindictam & castigationem.* At opera jam aliunde præcepta nequeunt esse ad vindictam & castigationem peccatorum præteritorum: nam etiamsi nulla peccata commisisset poenitens, teneretur illa præstare, nec illis iterum impositis puniri censetur. Idcirco restitutio injuriæ, & damni compensatio, fuga occasiones peccandi, non sunt satisfactiones vindicativæ.

Porrò confessarius censendus est imposuisse opus non aliunde præceptum, nisi aliud exprimat, vel ex circumstantiis colligi queat; nam hæc est rationabilis ejus intentio. Quare si simpliciter imponat jejunium, poenitens non satisfacit jejunando uno die, quo ex præcepto Ecclesiæ vel ex voto tenetur.

Quæst. IV. *An imponi debet pœnitentia publica?*

Resp. 1. *Pro peccatis occultis quantumvis gravibus manifestam pœnitentiam non imponant*, ait Rituale Rom. Nam esset improportionata, & contra usum Ecclesiæ, & quodammodo infamativa poenitentis.

Resp. 2. Imponenda est poenitentia publica pro peccatis publicis. Ita Concil. Tridentin. sess. 24. cap. 8. *Apostolus monet publicè peccantes palam esse corripiendos. Quando igitur ab aliquo publicè & in multorum conspectu crimen commissum fuerit, unde alios scandalo offensos, commotosque fuisse non dubitandum: huic condignam pro modo culpæ pœnitentiam publicè injungi oportet, ut quos exemplo suo ad malos mores provocavit, suæ emendationis testimonio ad rectam revocet vitam.* Episco-

Episcopus tamen publicæ hoc pœnitentiæ genus in aliud secretum poterit commutare, quando ita magis judicaverit expedire. Nec tunc (inquit S. Thom.) confessarius, sed pœnitens ipse satisfactionem implendo, manifestat suum peccatum jam aliàs notum, & inducitur tantùm ad id quod ex se facere debet ad scandalum tollendum.

Sine tamen Episcopi consilio & authoritate imponi non debet pœnitentia publica cum certa solemnitate peragenda, ut standi ad fores Ecclesiæ cum cereo accenso, &c. Sed quivis confessarius potest & debet injungere satisfactiones quæ sine solemnitate peragantur coram iis, qui scandalum passi sunt, dum aliter tolli nequit, & jubere ut retractent sermones contra fidem, bonos mores, religionem, vel calumnias coram iis qui audierunt, &c. Nam scandalum necessariò tolli debet.

Quæst. V. *An confessarius potest in pœnitentiam medicinalem imponere pœnitenti aliquid, ex quo oriatur suspicio vel etiam notitia peccati pœnitentis?*

Respondet Suarez, disp. 33. sect. 7. si medium illud sit necessarium ad vitandum relapsum, posse sacerdotem illud præcipere pœnitenti, v. gr. ut dimittat tale officium, vel hanc domum, aut aliquid simile; & ipsum pœnitentem teneri obedire: quòd si noluerit, dimittendum sine absolutione. Quo in casu nulla est sigilli fractio; quia si aliquid fit, totum est ex consensu & voluntate pœnitentis. Neque est gravamen aut onus contra sigillum, quòd ille consensus per præceptum vel per comminationem negandi absolutionem extorqueatur, quia supposita vera necessitate, illud præceptum non tam imponitur à confessario, quàm declaratur pœnitenti obligatio, quam in seipso habet; & ideo comminatio illa justa est, imò & necessaria, quia non potest aliter confessarius debito modo fungi suo munere. Ita Suarez. Neque tunc est est revelatio confessionis; sed ipsemet pœnitens, ut suæ obligationi satisfaciat, seipsum voluntariè prodit.

Quæst. VI. *An potest injungi satisfactio applicanda aliis, v. gr. defunctis?*

Resp. Affirm. Quia tunc non applicatur aliis satisfactio secundùm valorem quem habet ex opere operato, sed secundùm eum quem habet ex opere operantis. Præterea actus ipse charitatis, quo quis applicat aliis satisfactionem sui operis, habet vim satisfactivam: hanc enim habet omne opus meritorium.

Quæst. VII. *An pœnitens tenetur acceptare & implere pœnitentiam rationabilem injunctam?*

Resp. Affirm. 1. Quia sacerdos habet potestatem judicialem non solùm solvendi, sed etiam ligandi seu obligandi per impositionem pœnitentiæ, ex Conc. Trid. cap. 8. cit. Imò habet obligationem imponendi convenientem satisfactionem, ut ostendi. At talis potestas & obligatio non potest esse in sacerdote sine obligatione in reo talem satisfactionem injunctam acceptandi & exequendi: hæc enim sunt correlativa, & alioqui sacerdotis potestas vindicativa esset inefficax. 2. Ex Conc. Later. cap. *Omnis*, ibi: *Omnia sua peccata confiteatur fideliter & injun-*

injunctam sibi pœnitentiam studeat pro viribus adimplere. 3. Quilibet subditus tenetur obedire judici & superiori justam sententiam ferenti. At Sacerdos, cui pœnitens per confessionem se subjecit, imponit pœnitentiam, ut superior & judex; & tunc fungitur vice Christi, ejusque nomine ac authoritate ligat, sicut absolvit. 4. Ex Concil. Trident. sess. 14. canon. 4. satisfactio est pars Sacramenti, nempe integralis, & à Deo requiritur ad plenam ac perfectam peccatorum remissionem. Pœnitens autem tenetur servare integritatem Sacramenti, præsertim cùm ad illud concurrat. Quare hæc obligatio ex genere suo gravis est, cùm ejus materia pertineat ad religionem & justitiam divinam.

Nec excusatur pœnitens eo quòd velit alium adire: nam non licet pœnitenti sine justa causa Sacramentum inchoatum relinquere, & effugere sacerdotis justum judicium, cui se jam subjecit. Pœnitens quidem ante confessionem poterat alteri confiteri, sed facta confessione tali Sacerdoti, hic jam fungitur vice Christi, ejusque authoritate ligat: *Nam claves sacerdotum non ad solvendum dumtaxat, sed & ad ligandum concessas, etiam antiqui Patres & credunt, & docent*, ait Concil. Trident. sess. 14. cap. 8.

Hinc mortaliter peccat, qui pœnitentiam pro mortali impositam, vel notabilem ejus partem culpabiliter omittit: nam qui tenetur aliquid præstare, ad id obligatur per se sub mortali, si res gravis sit. Quòd si sit levis, & imposita pro solis venialibus, vel mortalibus jam aliàs confessis, secundùm multos est dumtaxat veniale illam omittere secluso contemptu & scandalo: quia completio integralis partis per materiam levem non obligat nisi leviter pro ratione materiæ. Aliqui tamen putant esse mortale: quia gravis irreverentia Sacramento infertur, illud privando tota sua integritate & complemento non accidentali. Et quamvis hæc materia secundùm se sit levis, tamen gravis censetur respectu Sacramenti, cùm sit ejus tota pars integralis. Delugo fatetur esse mortale omittere satisfactionem pro solis venialibus imposita, si hæc gravis sit, verbi gratia, jejunium quia obligatio eam implendi oritur à potestate judicis, & res præcepta est gravis, & capax præcepti gravis.

Imò si confessarius leviorem pœnitentiam imposuisset, pœnitens tenetur supplere: nam lege divina tenemur satisfacere Deo in hac vita etiam pro pœna temporali peccatis quoad culpam remissis debita, ut constat, 1. Ex Joel, 2. *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, & in fletu, & in planctu.* Per jejunium intelligitur omne opus pœnale. Item, ex Matth. 3. *Pœnitentiam agite.* Et, Luc. 3. *Facite fructus dignos pœnitentiæ.* Quæ duo ex Concil. Tridentin. sess. 6. cap. 14. non solùm contritionem & vitæ emendationem significant, sed etiam, *satisfactionem per jejunia, eleemosynas, orationes, alia pia spiritualis vitæ exercitia, pro pœna temporali, quæ non tota semper, ut in Baptismo dimittitur.* 2. Ex Patribus. Pro omnibus sit S. Hieronymus, in

cap. 2. Jerem. *Peccata gravia gravioribus tormentis indigent.* 3. Ex præcepto naturali & divino virtutis pœnitentiæ tenemur, quantum possumus, Deo plenè satisfacere in hac vita pro injuriis ipsi illatis. Nam ipsa ratio dictat, Deo non minùs quàm hominibus plenè satisfaciendum esse, quàm primùm fieri potest moraliter. Hæcque obligatio gravis est pro mortalibus.

Porrò ex Concil. Tridentin. sess. 14. cap. 9. satisfacimus Deo non solùm piis ac laboriosis operibus à sacerdote injunctis, vel spontè susceptis, sed etiam malis ac ærumnis hujus vitæ patienter propter Deum toleratis.

Dixi *rationabilem.* Nam si clavis erret, ut ajunt, hoc est, si imponatur satisfactio irrationabilis ob nimiam gravitatem & diuturnitatem, potest pœnitens illam recusare, & alium confessarium adire.

Quæst. VIII. *Quandonam pœnitens tenetur implere pœnitentiam?*

Resp. Tenetur tempore à confessario præscripto: nam circumstantia temporis in præcepto includitur. Dilatio tamen satisfactionis ad paucos dies, etsi sine necessitate, potest esse tantùm venialis, nisi ad finem injunctæ pœnitentiæ magni referat illam impletam esse tempore præfinito, v. gr. ad superandas tentationes urgentes. Quòd si confessarius nullum tempus determinavit, tenetur pœnitens satisfactionem implere quàm primùm commodè potest; ita ut peccet mortaliter, si illam ex gravi negligentia diu differat. Nam integritas Sacramenti, & ratio debiti, justæ satisfactionis, ac medicinæ, & rationabilis intentio confessarii executionem celerem exigunt.

Qui autem pœnitentiam quocumque modo distulit, tenetur eam postea quàm primùm potest persolvere. Nam dilatio solutionis debiti ultra terminum; non liberat debitorem onere illud solvendi; & intentio confessarii est, ut satisfactio absolutè fiat; tempus verò præfinitur solùm ad non differendam solutionem.

Quæst. IX. *Quomodo, & in quo statu impleri debet satisfactio?*

Resp. 1. Satisfactio impleri debet ex motivo pio ac supernaturali, & sine affectu ad mortale. Quia satisfactio Sacramentalis est pars integralis Sacramenti, & actus virtutis pœnitentiæ præceptus ad compensationem quamdam injuriæ divinæ: ergo debet esse actio moraliter bona, supernaturalis, elicita saltem ex motivo placandi Deum, ejusque injuriam compensandi. Quæ voluntas est incompossibilis cum affectu ad mortale.

Resp. 2. Qui pœnitentiam in peccato mortali exequitur, peccat saltem venialiter. Quia Sacramenti partem indignè suscipit; & ponit obicem effectui, nempe remissioni pœnæ temporalis, quæ est effectus secundarius, pendens à primario, nempe gratia sanctificante. Tamen ex communiori sententia talis non tenetur postea satisfactionem repetere, eo quòd substantiam præcepti impleverit; & quia in Ecclesia veteri sæpe exigebatur saltem magna ex parte executio satisfactionis ante absolutionem,

nem, ac proinde ante remissionem peccatorum saltem ordinariè: nam perfecta contritio satis est infrequens. Imò juxta multos, sicut pœnitentiæ ante absolutionem implendæ jussu confessarii, reatum pœnæ temporalis tollunt, cum peccatum postea per absolutionem remissum fuerit; ita pœnæ post absolutionem peragendæ, etiamsi in peccato postea superveniente impletæ fuerint, tamen sublato per justificationem obice suum effectum assequentur.

Quæst. X. *An pœnitentia à confessore imposita potest in aliam mutari?*

Resp. 1. Non potest à pœnitente propria authoritate mutari, etiam in aliud opus melius: tum quia nulla satisfactio potest esse Sacramentalis, nisi imponatur à ministro Sacramenti: tum quia reus non potest mutare sententiam judicis, nec subditus opus præscriptum à superiore. Item ab alio sacerdote mutari nequit, si fuerit conveniens nec nimis acerba: cùm imposita sit, clave non errante, per actum potestatis ligandi.

Resp. 2. Ob justam causam mutari potest in aliam convenientem, 1. Ab ipso confessario, qui illam imposuit: nam hoc sæpe potest expedire ad bonum animarum, ad quod hoc judicium ordinatur; & tunc non erit necesse repetere priorem confessionem si tempus à quo facta est, sit adeo breve, ut moraliter censeatur idem judicium, & sacerdos adhuc recordetur statum pœnitentis, sed hoc fieri debet in alia confessione: quia est actus judicialis, & usus clavium, qui non nisi in Sacramento exercetur. Quòd si confessarius non recordetur ampliùs peccatorum, pro quibus priorem pœnitentiam imposuit, requiritur nova eorum confessio: quia impositio alterius pœnitentiæ est actus jurisdictionis, qui fit à judice ut Judex est: ergo debet procedere cum notitia causæ.

2. Id etiam potest quivis alius confessarius, si satisfactiones impositæ sint irrationabiles, & contra prudentiæ regulas, & minimè convenientes. Quia sacerdos non habet potestatem tales injungendi, nec proinde ad eas obligandi pœnitentem: ideóque mutari possunt ab alio, qui in eodem tribunali idem potest ac prior judex cui succedit. Sed tunc necesse est, ut apud ipsum fiat nova confessio peccatorum, pro quibus imposita est pœnitentia: quia pœnitentiæ commutatio est impositio pœnitentiæ loco prioris, ideóque actus judicii Sacramentalis; alioqui pœnitentia mutata non esset Sacramentalis. At ex Concil. Tridentin. sess. 14. cap. 5. tale judicium non potest nisi causa distinctè cognita, & in sacro tribunali rectè exerceri: neque enim sacerdos habet potestatem ligandi, seu imponendi satisfactionem Sacramentalem, nisi prout exercet judicium & potestatem clavium, præcedente legitima accusatione sibi facta. Hinc confessarius pœnitentiam ab alio impositam commutare nequit sine nova peccatorum absolutione: nam non potest exercere judicium Sacramentale, quin totum Sacramentum conficiat: unde etiam ex parte pœnitentis requiritur

nova contritio. Cæterum ne prius Sacramentum sua integritate privetur, relinquendum est aliquid ex priore pœnitentia præstandum.

Quæst. XI. *An pœnitentia potest per alium persolvi?*

Resp. Neg. Quia 1. Satisfactio imponitur pœnitenti per ipsum, non per alium persolvenda. Nam ipsemet reus debet pœnam debitam subire; & cùm culpa sit personalis, personalis quoque debetur pro ea satisfactio. 2. Ex Concil. Tridentin. materia & partes sacramenti sunt tres actus pœnitentis, nempe contritio, confessio, & satisfactio: ergo satisfactio, quæ est pars materialis sacramenti, debet esse actus ipsius pœnitentis, non alterius; sicut nec contritio, vel confessio alterius potest esse materia in hoc sacramento. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Pœnitens propria authoritate substituere sibi alium potest, qui loco ipsius pœnitentiam adimpleat.*

Quæst. XII. *An necesse est ex præcepto seu institutione Christi, ut satisfactio ante absolutionem semper impleatur?*

Resp. Neg. *Prob.* 2. Ex usu nunc in Ecclesia à pluribus sæculis recepto, Ecclesia autem præsens, non minùs quàm antiqua à Spiritu Sancto regitur; nec unquam errare potest in rebus ad fidem, mores, disciplinam generalem, & administrationem sacramentorum pertinentibus, juxta illud, Matth. 28. *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.* Ex usu antiquæ Ecclesiæ, in qua pœnitentes ante pœnitentiam impletam absolvebantur, ut quando imminebat persecutio, aut aliud mortis periculum. 3. Ex Sixto IV. qui, ut falsam & erroneam damnavit hanc Petri de Osma propositionem: *Non peracta pœnitentia confitentes absolvi non debere.* Et ex Alexandro VIII. qui tres has propositiones damnavit. 16. *Ordinem præmittendi satisfactionem absolutioni induxit non politia, aut institutio Ecclesiæ, sed ipsa Christi lex & præscriptio, natura rei id quodammodo dictante.* 17. *Per illam praxim mox absolvendi ordo pœnitentiæ est inversus.* 18. *Consuetudo moderna quoad administrationem sacramenti Pœnitentiæ, etiamsi eam plurimorum hominum sustentet authoritas, & multi temporis diuturnitas confirmet, nihilominùs ab Ecclesia non habetur pro usu, sed abusu.* Ratio est, quia satisfactio est tantùm pars integralis & complementum sacramenti Poenitentiæ. Pars autem integralis non debet necessariò præmitti essentiali ejusdem rei; & sine illa stat tota essentia compositi, ut patet in physicis, sic dentes non nascuntur infantibus, nisi aliquot post ortum mensibus, à fortiori in rebus moralibus.

Sed num aliquando potest confessor obligare pœnitentem ad implendam pœnitentiam sive ex parte, sive ex toto ante absolutionem?

Resp.

Resp. Affirmat. Nam nec Christus, nec Ecclesia id prohibuerunt, quando prudentia dictat id expedire. Imò ad id obligari debet pœnitens, quando est periculum ne absolutione accepta pœnitentiam omittat; vel si hoc necessarium sit, aut valde expediat curationi pœnitentis, vel si sacerdos nequeat aliter judicare de dispositione pœnitentis. Ita Suarez, & Delugo, qui disput. 14. sect. 10. sic ait: *Ex communi doctrina Theologorum potest aliquando obligare pœnitentem ad implendam pœnitentiam ante absolutionem, per modum medicinæ, quando judicat id necessarium, vel utile pœnitenti, ex eo quòd soleat facilè promittere pœnitentias, vel ut confessarius certus sit de pœnitentia impleta, vel ob alios fines.*

APPENDIX.

Referuntur præcipui Canones Pœnitentiales secundùm ordinem Decalogi, ex variis Conciliis, & libris pœnitentiariis collecti in instruct. Sancti Caroli.

Circa I. Decalogi Præceptum.

QUi à fide desciverit, pœnitentiam aget annis decem.

Qui auguriis & divinationibus servierit, quive cantationes diabolicas fecerit, pœnitens erit annis septem.

Respiciens furta in astrolabio, pœnitens erit annis duobus.

Si quis ligaturas, aut fascinationes fecerit, pœnitens erit duos annos.

Qui magos consuluerit, in pœnitentia erit annis quinque.

Circa II. Præceptum.

Quicumque sciens perjuravit, 40. dies in pane & aqua, & septem sequentes annos pœniteat, & numquam sit sine pœnitentia; & numquam in testimonium recipiatur, & post hæc communionem percipiat.

Qui perjurium in Ecclesia fecerit, pœnitentiam aget annos decem.

Si quis Deum vel B. Virginem, vel aliquem Sanctum publicè blasphemaverit, præ foribus Ecclesiæ diebus Dominicis septem, in manifesto, dum missarum solemnia aguntur, stet; ultimoque ex illis die, sine pallio & calceamentis, ligatus corrigia circa collum; septemque præcedentibus feriis sextis in pane & aqua jejunet, Ecclesiam nullo modo tunc ingressurus. Singulis item illis septem diebus Dominicis tres aut duos, aut unum pauperem pascat, si potest: alioquin alia pœnitentia afficiatur. Recusans Ecclesiæ ingressu interdicatur, in obitu Ecclesiastica careat sepultura.

Qui votum simplex violaverit, pœniteat tribus annnis.

Circa III. Præceptum.

Qui opus aliquod servile die dominico, festove fecerit, pœnitentiam aget tres dies in pane & aqua.

Si quis jejunia à sancta Ecclesia indicta violaverit, pœnitentiam aget dies viginti in pane & aqua.

Qui in Quadragesima jejunium violaverit

verit pro uno die pœnitentiam aget dies septem.

In Quadragesima carne sine inevitabili necessitate vescens, in pascha non communicet, ac præterea à carne abstineat.

Circa IV. Præceptum.

Qui parentibus maledixerit, 40. dies pœnitens sit in pane & aqua.

Qui parentes injuria affecerit tres annos.

Qui percusserit annos septem.

Si quis contra episcopum, pastorem, & patrem suum insurrexerit, in Monasterio omnibus diebus vitæ suæ pœnitentiam aget.

Si quis episcopi, aut ministrorum ejus, vel parochi sui præcepta contempserit, vel irriserit, pœnitentiam aget dies 40. in pane & aqua.

Circa V. Præceptum.

Qui presbyterum occiderit, pœniteat 12. annis.

Si quis patrem, aut matrem, fratrem, aut sororem occiderit; toto vitæ suæ tempore non suscipiat Corpus Domini, nisi in obitu: abstineat à carne & vino, dum vixerit: jejunet secunda, & quarta, & sexta feria.

Si quis hominem occiderit, ad januam Ecclesiæ semper erit, & in obitu communionem recipiet.

Qui homicidii author fuit, ob consilium quod dedit, pœnitentiam aget 40. dies in pane & aqua, cum septem sequentibus annis.

Si qua mulier sponte abortum fecerit, pœnitentiam aget annos tres; si nolens quadragesimas tres.

Qui nolens filium oppresserit, pœnitentiam aget dies 40. in pane & aqua, oleribus ac leguminibus: abstinebit ab uxore dies totidem. Deinde pœnitens erit tres annos per legitimas ferias: tres præterea quadragesimas in anno observabit.

Qui sceleris occultandi causa filium necarit, pœnitentiam aget annos decem.

Si quis per iram subitam, aut per rixam hominem necarit, pœnitentiam aget annos tres.

Si quis aliquem vulneraverit, vel ei aliquod membrum præciderit, pœnitentiam aget uno anno per legitimas ferias.

Si quis ictum proximo dederit nec nocuerit: tridui pœnitentiam aget in pane & aqua.

Circa VI. Præceptum.

Si laicus solutus cum fœmina soluta concubuerit, pœnitens erit tres annos.

Qui turpiloquio, aspectuque polluitur negligens, pœnitentiam aget 20. dies.

Qui cum uxore sua turpiter concubuerit pœnitens erit 40. dies.

Qui cum duabus sororibus fornicatus fuerit, aut filiam spiritualem violaverit, perpetuam pœnitentiam aget.

Qui incestum fecerit (non ita enormem) *poenitens erit 12. annis.*

Qui monialem violaverit, poenitens sit annis decem.

Si quæ mulier cerusa, aliove pigmento se oblinit, ut aliis viris placeat, poenitentiam aget annos tres.

Si presbyter cognovit filiam suam spiritualem, quam scilicet baptizavit, vel quæ sibi confessa fuit, debet poenitentiam agere duodecim annis. Et si crimen sit manifestum, debet deponi, & per-

peregrinando 12. annis poeniteat, & postea monasterium intret, tota vita sua moraturus ibidem.

Pro adulterio septennii & decennii pœnitentia imponitur. Pro osculo, seu amplexu impudico triginta dierum pœnitentia statuitur.

Circa VII. Præceptum.

Si quis furtum de re minori fecerit, poenitentiam aget annum unum.

Qui furatus est aliquid de Ecclesiæ suppellectili, vel thesauro, vel pecuniam Ecclesiasticam, oblationesve Ecclesiæ factas, poenitens erit annos septem.

Qui decimam sibi retinuerit, aut dare neglexerit, quadruplum restituet, & poenitentiam aget dies 20. in pane & aqua.

Qui usuras accipit, rapinam facit, poenitentiam aget annis tribus, uno in pane & aqua.

Circa VIII. Præceptum.

Qui falso testimonio consenserit, poenitens erit annos quinque.

Falsarius in pane & aqua poenitentiam agat, quandiu vivit.

Si quis de proximo detraxerit, poenitens erit dies septem in pane & aqua.

Circa IX. & X. Præceptum.

Rem alienam nefariè concupiscens, avarusque, poenitens erit tribus annis.

Si quis concupiscit fornicari, si episcopus, poenitens erit annos septem: si presbyter quinque: si diaconus vel monachus tres: si clericus aut laicus, annos duos.

CAPUT II.

De forma Sacramenti Poenitentiæ, seu Absolutione.

I. Circa modum absolvendi sic habet Rituale Romanum authoritate Pauli V. editum: *Cùm poenitentem absolvere voluerit, injunctâ ei priùs & ab eo accepta poenitentia salutari, primò dicit.*

Misereatur tui omnipotens Deus; & dimissis peccatis tuis perducat te ad vitam æternam. Amen.

Deinde dextera versùs poenitentem elevata dicit.

Indulgentiam, absolutionem, & remissionem peccatorum tuorum tribuat tibi omnipotens & misericors Dominus. Amen.

Dominus noster JEsus Christus te absolvat: & ego authoritate ipsius te absolvo ab omni vinculo excommunicationis, suspensionis, & interdicti, in quantùm possum, & tu indiges. Deinde, Ego te absolvo à peccatis tuis, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Amen.

Passio Domini nostri JEsu Christi, merita Beatæ Mariæ Virginis, omnium Sanctorum, & quidquid boni feceris, & mali sustinueris, sit tibi in remissionem peccatorum, augmentum gratiæ, & præmium vitæ æternæ. Amen.

Monet omittendam esse vocem, *suspensionis*, si pœnitens sit laicus, & addit in confessionibus frequentioribus & brevioribus, omitti posse *Misereatur*, &c. & satis esse dice-

dicere, *Dominus noster JEsus Christus, &c.* ut suprà usque ad illud *Passio Domini &c.* Urgente verò gravi aliqua necessitate in periculo mortis, breviter dici posse, *Ego te absolvo ab omnibus censuris & peccatis in nomine Patris, &c.*

II. Forma absolutionis consistit in his verbis: *Ego te absolvo à peccatis tuis, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Amen.*

Quare preces & verba quæ hanc formam antecedunt & subsequuntur, non sunt de illius essentia, ut constat ex Concil. Trident. sess. 14. cap. 3. Item quamvis omnia verba ista ex præcepto exprimi debeant, tamen aliqua non sunt de essentia formæ, ut ista, *Ego, tuis, Amen*, Sed circa alia dissentiunt Theologi: nam alii ad totam essentiam assignant hæc duo, *Absolvo te*, quæ saltem secundùm omnes requiruntur: quia necessaria sunt ad significandum effectum primarium sacramenti, nempe absolutionem. Absolutio autem est sententia judicialis, quæ necessario ad reum dirigitur; & sic pronomen *te* exprimi debet. Alii insuper exigunt voces, *à peccatis.* Imò aliqui, pauci illi quidem, addunt etiam. *In nomine Patris, & Filii & Spiritus Sancti*, sed falso principio nixi, nempe quia putant formam Sacramenti esse deprecativam.

III. Absolutio data sub conditione de præsenti, vel de præterito, valet si illa sit præsens, vel impleta: quia tunc Sacramentum, & effectus non suspenditur. Sed sic collata sine necessitate, graviter est illicita; est enim contra reverentiā sacramenti, & usum Ecclesiæ. Item illicitè apponitur conditio, quæ necessariò præsupponi debet, ut si dicas: *Ego te absolvo, si habeas veram contritionem*, vel *voluntatem restituendi, si habeo potestatem absolvendi, &c.* Quia conditio, quæ semper necessaria est, & ex natura sacramenti præsupponi debet, inutiliter ac otiosè, ideóque contra reverentiam sacramento debitam apponitur. Si autem dubitetur utrùm pœnitens adhuc vivat, vel an sacerdos verba absolutionis protulerit, secundùm multos danda est absolutio sub hac conditione: *Si tu es capax*, vel *si non es absolutus, Ego te absolvo, &c.* ut fit in Baptismo.

Absolutio autem data sub conditione de futuro, est nulla. Quia tunc intentio absolvendi, & absolutio non existit absolutè, sed suspenditur: ac proinde nihil efficit: nam non est in potestate sacerdotis suspendere Sacramentum & ejus effectum, cùm sacramenta producant id quod significant, & significant gratiam præsentem dari. Hinc non valet absolutio sic data; *Si restitueris: si poenitentiam impleveris, Absolvo te.*

IV. Invalida est absolutio data absenti; ut constat, 1. Ex praxi Ecclesiæ, in qua numquam moribundis absentibus datur, etsi sine ea morituris. 2. Ex forma absolutionis, quæ subjectum per ly *te*, designat præsens, ideóque falsa esset, si foret absens, & quæ forma necessariò verbis vocalibus constat: nemo autem ad absentem utitur verbis vocalibus.

V. Mor-

V. Mortale eſt abſolvere aliquem à peccatis, antequam ſit abſolutus ab excommunicatione contracta: nam Eccleſia graviter prohibet ne excommunicatus ullum ſacramentum recipiat. Quare is non eſt verè abſolutus ob carentiam contritionis & ſacrilegium mortale, quod admittit recipiendo ſacramentum contra prohibitionem Eccleſiæ.

VI. Ad repetendam abſolutionem requiritur nova confeſſio: nam ſuper eadem confeſſione non poteſt absque ſacrilegio repeti abſolutio: quia caderet ſuper materiam nullam, ideóque irrita eſſet. Poteſt tamen repeti ſuper diverſa confeſſione etiam eorumdem peccatorum: quia confeſſio eſt materia proxima; peccata autem remota: unde abſolutio cadet ſuper novam materiam proximam.

CAPUT III.

De Miniſtro Sacramenti Pœnitentiæ.

ARTICULUS I.

De Poteſtate requiſita in Miniſtro Poenitentiæ.

Quæſt. I. A*N requiritur jurisdictio ad abſolvendum?*

Nota 1. Jurisdictio generatim eſt poteſtas regendi, ſeu ferendi ſententiam in ſubditos. Duplex eſt, nempe in foro interno & externo. Jurisdictio in foro interno ſeu pœnitentiæ, de qua hic agitur, eſt poteſtas abſolvendi, ligandi & obligandi ſubditos confeſſos in tribunali pœnitentiæ ſacramentalis. Jurisdictio in foro externo eſt poteſtas ferendi leges ac cenſuras, imponendi pœnas Eccleſiaſticas etiam publicas, vel ab iis diſpenſandi ac liberandi, & regendi ſubditos per hæc omnia, & quoad politiam externam. Utraque jurisdictio ſubdividitur in ordinariam & delegatam. Jurisdictio in foro interno ordinaria eſt ea, quæ alicui competit ratione officii habentis annexam curam animarum, qualem habet Papa in omnes fideles, epiſcopi in ſuos diœceſanos, parochi in ſuos parochianos, ſuperiores religioſorum in ſuos ſubditos.

Delegata eſt ea, quæ committitur ſacerdoti ab eo qui habet ordinariam. Et acquiritur per expreſſam, vel tacitam conceſſionem: nam delegatio eſt unus ex actibus jurisdictionis ordinariæ. Ad conſenſum autem tacitum requiritur ſcientia ejus quod agitur: unde non eſt tacita conceſſio ſine notitia prælati.

Nota 2. Jurisdictio delegata non expirat per delegantis mortem, aut demiſſionem, ſi ſine ulla temporis limitatione ab illo data fuit, nec revocata ab eo, vel illius ſucceſſore aut ſuperiore. Nam delegatio eſt gratia facta confeſſario, cui ſtatim acquiritur: at gratia facta non expirat per mor-

mortem concedentis; nam gratia, ſeu beneficium ſuperioris debet eſſe manſurum. *Reg. jur. 16. in 6.*

Nota 3. Qui habet poteſtatem delegatam, non poteſt eam ſubdelegare, niſi hoc ei ſpecialiter conceſſum ſit: quo caſu, non ſuo, ſed delegantis nomine cenſetur ſubdelegare. Quia delegatus eam ſolam poteſtatem habet, quæ ei conceditur: at conceditur ei ſolùm quoad ſuam perſonam poteſtas exercendi jurisdictionem, non item alteri committendi, niſi aliud exprimatur; nam hæ duæ facultates diverſæ ſunt & diſtinctæ.

Reſp. Ad abſolvendum, præter poteſtatem ſacerdotalem, requiritur jurisdictio. Conſtat ex Concil. Trident. ſeſſ. 14. cap. 7. *Quoniam igitur natura & ratio judicii illud expoſcit, ut ſententia in ſubditos duntaxat feratur, perſuaſum ſemper in Eccleſia Dei fuit, & veriſſimum eſſe ſynodus hæc confirmat, nullius momenti abſolutionem eam eſſe debere, quam ſacerdos in eum profert, in quem ordinariam aut ſubdelegatam non habet jurisdictionem.* Ratio eſt, quia abſolutio eſt ſententia judiciaria, ad cujus valorem requiritur jurisdictio in eo qui judicat, & ſubjectio in eo qui judicatur.

Quæſt. II. *An aliquando Eccleſia ſupplet defectum jurisdictionis in ſacerdote?*

Reſp. Affirm. modò hæc duo ſimul adſint. 1. Titulus coloratus, hoc eſt, titulus habens ſpeciem veri tituli, cùm tamen reipſa nullus ſit: qualis eſt collatio beneficii parochialis, ſed invalida propter occultum aliquem defectum, v. gr. propter occultam ſimoniam. 2. Error communis, ita ut communiter ac publicè quis exiſtimetur verum habere titulum & jurisdictionem: ſi enim ex errore unius aut alterius tantum putaretur ſacerdos habere jurisdictionem, quam non habet, invalida eſſet abſolutio: quia tunc non eſt ſufficiens ratio, ob quam Eccleſia cenſeatur conferre jurisdictionem; cùm hoc non ſit neceſſarium ob bonum commune, quod non exigit, ut Eccleſia proſpiciat quibusvis caſibus privatæ ſingulorum ignorantiæ.

Eccleſia autem ſuplet illum occultum defectum, concedendo extraordinariè ſacerdoti jurisdictionem transeunter pro ſingulis actibus: eo quod bonum commune id exigat ad impedienda multa gravia damna ac ſcandala, quæ ex invaliditate actuum orirentur. Argumento ex L. *Barbarius*, §. *de offic. prætor.* Talis tamen miniſter peccat graviter, quia uſurpat jurisdictionem, quam ſcit ſe antecedenter non habere, & hoc eſt ei graviter prohibitum.

Quæſt. III. *An præter poteſtatem ordinis & jurisdictionis requiritur approbatio in confeſſario tam regulari quàm ſæculari non habente beneficium, cui animarum cura ſit annexa?*

Reſp. Affirm. Nam ita ſtatuit Conc. Trid. ſeſſ. 23. cap. 15. *Quamvis presbyteri in ſua ordinatione à peccatis abſolvendi poteſtatem accipiant; decernit tamen S. Synodus nullum etiam regularem poſſe confeſſiones ſæcularium, etiam ſacerdotum audire, nec ad id idoneum reputari, niſi aut parochiale beneficium, aut ab epiſcopis per examen, ſi illis videbitur eſſe neceſſarium, aut aliàs idoneus judicetur, & approbationem quæ gratis detur, obtineat: privilegio*

& consuetudine quacumque etiam immemorabili non obstantibus.

Circa quod decretum observanda sunt sequentia.

1. Approbatio est consensus & facultas episcopi, ut confessarii munus exerceat is, quem ad id idoneum judicat. Sensus autem decreti Conc. Trid. est, quòd sine illa approbatione nullus possit non solum licitè, sed etiam validè audire confessiones, ut expressè declaravit S. Congregatio Cardinalium, & constat ex sensu ac praxi Ecclesiæ, atque ex scopo Concilii, & ex his ejus verbis: *Nullum posse confessiones audire, nec ad id idoneum reputari.* Nam *τό posse* simpliciter & absolutè ibi dictum intelligitur tum validè tum licitè: & qui non reputatur idoneus simpliciter ad administrandum Sacramentum, is sanè non potest illud validè administrare. Porrò Ecclesia id potuit statuere: quia cùm jurisdictio ad valorem absolutionis necessaria tribuatur ab Ecclesia, potuit illa hanc conditionem apponere ut necessariam ad jurisdictionem accipiendam, & validè exercendam: ita ut sine approbatione sacerdos non curatus sit incapax jurisdictionis recipiendæ vel exercendæ, adeóque absolvendi validè.

2. Hoc habet vim etiam in Gallia: nam hoc statutum in Gallia receptum & promulgatum fuit, ut constat ex multis Conciliis particularibus, & ex comitiis generalibus Cleri Gallicani ann. 1625. 1635. 1645. Præterea hæc propositio: *Concilium Tridentinum non obligat Regulares in Gallia ad obtinendas approbationes ab Episcopis, ut sæcularium confessiones audire possint, neque ex illius Concilii authoritate privilegia regularium restringi possunt, cùm id in Gallia receptum non sit, præter quàm in decisionibus fidei:* ab Alexandro VII. anno 1659. damnata fuit ut falsa, temeraria, scandalosa, in hæresim & schisma inducens, Conc. Trid. & Sedi Apostolicæ injuriosa. Idem declaravit Clemens X. constit. *Superna.*

3. Non sufficit approbatio petita, & injustè denegata: quia Concil. Trid. requirit ut obtineatur; & injusta recusatio approbationis non est approbatio. Nec jam ampliùs valent privilegia in contrarium allegata, cùm Concil. Trident. & Summi Pontifices derogaverint privilegiis quibuscumque huic decreto contrariis. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Satisfacit præcepto confessionis annuæ, qui confitetur regulari episcopo præsentato, sed ab eo injustè reprobato.* Et istam. *Qui beneficium curatum habent, possunt sibi eligere confessarium simplicem sacerdotem non approbatum ab ordinario.*

4. Decretum Concil. Tridentini restringitur ad Confessiones sæcularium, etiam sacerdotum, non religiosorum. Quare ad audiendas confessiones religiosorum non requiritur episcopi approbatio; sed illi possunt confiteri iisdem; quibus ante Concil. Trid. per sua statuta, vel jus commune poterant; cùm Conc. circa illos nihil innovet. Nunc tamen ad audiendas confessiones monialium, etiam regularibus subjectarum, requiritur episcopi diœcesani approbatio, ex constit. Gregor. XV. *Inscrutabili*, & constit. 7. Clement. X.

Porrò religiosi unius ordinis non possunt audire confessiones religiosorum alterius ordinis sine facultate superiorum ipsius pœnitentis; quia Papa concessione sua generali jurisdictionis in omnes fideles non intendit derogare statutis religionum, ex quibus varii religiosi non possunt confiteri, nisi confessariis à suis superioribus designatis. Quare religiosi à domo sua absentes intelligant ex superioribus suis, vel ex statutis religionis suæ, vel ex recepta consuetudine, quibusnam confiteri possint. Quòd si circa hoc nec superior, nec religio aliquid statuerit, censetur permittere ut confiteantur cuilibet sacerdoti approbato, si non habeant socium sui ordinis sacerdotem.

5. Requiritur approbatio episcopi loci, in quo audiuntur confessiones, ita ut approbatus in una diœcesi, non possit in alia audire confessiones sine approbatione episcopi diœcesani. Constat ex Ecclesiæ praxi, quæ est optima legum interpres; ex numero plurali quo utitur Concil. Tridentin. ut significet in diversis diœcesibus diversas requiri episcoporum approbationes, ex Clemente X. constitut. *Superna*, & ex Alexandro VII. qui oppositum damnavit anno 1659. Enimverò approbatio est actus authoritatis & jurisdictionis: at actus anthoritatis & jurisdictionis non excedit sphæram authoritatis & jurisdictionis, nec proinde limites diœcesis.

6. Hoc decretum non spectat habentes beneficium annexam habens curam animarum: nam censentur approbari hoc ipso quòd tale beneficium eis confertur. Sed parochus resignato suo beneficio jam neminem validè absolvere potest sine approbatione: quia jam non habet parochialē beneficium.

Quæst. IV. *An sufficit jurisdictio, vel approbatio sub ratihabitione futura, vel præsumpta, seu interpretativa, cum nempe judicatur concedenda si peteretur?*

Resp. Neg. Quia ex Concil. Trident. ad valorem absolutionis requiritur jurisdictio & approbatio actu & absolutè existens & jam obtenta, ad quam requiritur consensus actualis signo aliquo externo declaratus. Et verò jurisdictio & approbatio requiruntur ad substantiam ac valorem absolutionis: at nulla res existit, nisi actu existant omnia quæ ad ejus substantiam pertinent. Neque hìc valet ista regula juris, in 6. *Ratihabitionem retrotrahi, & mandato non est dubium comparari.* Nam hæc regula solùm habet locum in actibus, quorum valor in futurum suspendi potest: at valor absolutionis præsentis suspendi nequit; valor enim sacramentorum pendere nequit ab actione de futuro.

Quæst. V. *An sufficit jurisdictio & approbatio probabilis tantum?*

Resp. Non sufficit ad licitè absolvendum, sed requiritur certa. Quia extra casum necessitatis non licet administrare sacramentum cum opinione tantùm probabili eorum, quæ ad ejus valorem requiruntur: alioqui sacramentum periculo nullitatis sine necessitate exponeretur, quod est grave sacrilegium. Imò

neque

neque ſufficit ad validè abſolvendum, ſi jurisdictio, vel approbatio reipſa non exiſtat: nam tunc deeſt aliquid ad valorem abſolutionis requiſitum. Nec tunc Eccleſia ſupplet hunc defectum, ſed ſolùm dum titulus eſt coloratus, & error communis.

Quæſt. VII. *An Confeſſor regularis approbatus in una diœceſi, poteſt abſolvere in ea ſubditos alterius diœceſis, pro qua non eſt approbatus?*

Reſp. Poteſt, etiam à caſibus ibi reſervatis, ſed non reſervatis in diœceſi in qua eſt approbatus, niſi eos noverit in fraudem reſervationis ad alienam diœceſim migraſſe. Ita declaravit Clemens X. conſtitut. *Superna*, his verbis. *Poſſe autem regularem confeſſorem in ea diœceſi in qua eſt approbatus, confluente ex alia dioeceſi à peccatis in ipſa reſervatis, non autem illa, ubi ibidem confeſſor eſt approbatus abſolvere, niſi eodem poenitentes noverit in fraudem reſervationis ad alienam dioeceſim pro abſolutione obtinenda migraſſe.* Idem dicunt de Sacerdote ſæculari approbato ob tacitum epiſcoporum conſenſum communi conſuetudine confirmatum.

Hinc mercatores, litigantes, milites, peregrinantes, &c. poſſunt abſolvi à confeſſariis loci ubi confitentur: nam hi jure communi, vel ex conſuetudine tacitè à ſuperioribus approbata, ſunt veluti ſubditi epiſcopi loci in quo verſantur quantùm ad ſacramenta, excepto ordine. Quòd ſi caſus non ſit reſervatus in diœceſi pœnitentis, ſed ſolùm in diœceſi confeſſarii, hic non poteſt illum abſolvere: nam per reſervationem ei ſublata eſt poteſtas abſolvendi à tali peccato. Præterea reus debet judicari ſecundùm leges & conſuetudines loci in quo judicatur. Idque totum conſtat etiam ex recepta conſuetudine.

Quæſt. VII. *An parochus poteſt ſubditos audire, & abſolvere in aliqua dioeceſi, in qua non eſt approbatus?*

Reſp. Ex communi ſententia, poteſt etiam licitè, modò id fiat absque ſcandalo. Quia habet ordinariam in proprium ſubditum jurisdictionem, ab approbatione non pendentem: jurisdictio autem in foro pœnitentiæ, cùm ſit voluntaria, non contentioſa, nec requirat ſtrepitum fori, exerceri poteſt extra proprium territorium.

Quæſt. VIII. *An ſæcularis vel regularis approbatus generaliter in una dioeceſi, poteſt validè abſolvere in alia dioeceſi ſubditum dioeceſis, in qua eſt approbatus?*

Reſp. Neg. Ita Clemens X. conſtitut. *Superna*, ubi decernit, *Religioſos ab Epiſcopo ad confeſſiones ſæcularium in ſua dioeceſi audiendas approbatos, non poſſe in alia dioeceſi eas absque epiſcopi dioeceſani approbatione audire, quamvis poenitentes ſubditi ſint ejus epiſcopi; à quo ipſi religioſi jam fuerant approbati.* Nam jurisdictio delegata pendet in ſui exercitio ab approbatione epiſcopi loci in quo audiuntur confeſſiones.

Quæſt. IX. *An parochus extra parochiam ſuam poteſt validè abſolvere ſubditos alterius parochiæ, cum facultate proprii talium parochi?*

Reſp. Non poteſt ſine licentia epiſcopi expreſſa, vel tacita. Nam parochus unius parœciæ non ſit parochus

ſub-

ſubditorum alterius paroeciæ per delegationem proprii illorum parochi; & parochorum jurisdictio pendet ab epiſcopo, qui poteſt iis auferre poteſtatem delegandi eos, quos judicat minùs aptos audiendis quorumlibet confeſſionibus. Licentia autem expreſſa eſt, cùm ſcripto, vel verbis conceditur: tacita verò, cùm epiſcopus non contradicit conſuetudini, quam ſcit vigere circa auditionem ejusmodi confeſſionum.

Quæſt. X. *An generaliter approbatus ad audiendas confeſſiones ſæcularium, cenſetur approbatus pro audiendis confeſſionibus monialium, ſive ordinario, ſive regularibus ſubjectarum, ſi non fuerint nominatim exceptæ?*

Reſp. Neg. Nam ita fert uſus, & ita declaravit Clemens X. conſtit. *Superna*, his verbis: *Et generaliter approbatos ab Epiſcopo ad audiendas perſonarum ſæcularium confeſſiones nequaquam cenſeri approbatos ad audiendas confeſſiones monialium ſibi ſubjectarum, ſed egere quoad hoc ſpeciali epiſcopi approbatione: atque approbatos pro audiendis confeſſionibus monialium unius monaſterii, minimè audire poſſe confeſſiones monialium alterius monaſterii. Itidem confeſſores extraordinarios ſemel deputatos atque approbatos ab epiſcopo ad monialium confeſſiones pro una vice audiendas, haud poſſe expleta deputatione in vim approbationis hujusmodi illarum confeſſiones audire, ſed toties ab epiſcopo eſſe approbandos, quoties caſus deputationis contigerit.*

Quæſt. XI. *An regulares egent approbatione ordinarii ad audiendas confeſſiones ſuorum famulorum ſæcularium?*

Reſp. Clemens X. conſtit. cit. declaravit: *In monaſteriis ac etiam collegiis, ubi juxta inſtituta regularia vivitur, poſſe tam prælatos regulares, quam confeſſores regularium eorumdem monaſteriorum ſeu collegiorum, audire confeſſiones illorum ſæcularium, qui inibi ſunt de familia, & continui commenſales; non autem illorum, qui tantùm ipſis deſerviunt.*

Quæſt. XII. *An epiſcopus poteſt validè limitare approbationem quoad tempus, locum, & perſonas?*

Reſp. Affirm. Conſtat, 1. Ex praxi quotidiana. 2. Alexander VII. ann. 1659. in cauſa Andegavenſis epiſcopi & regularium, ut falſam & erroneam damnavit hanc propoſitionem: *Non poſſunt epiſcopi limitare ſeu reſtringere approbationes quas regularibus concedunt ad confeſſiones audiendas, neque ulla ex parte revocare.* 3. Quia habens approbationem etſi injuſtè reſtrictam ad tempus, locum, vel perſonas, revera caret approbatione pro alio tempore, loco, & pro aliis perſonis: unde non poteſt valide abſolvere in tali loco, tempore, & tales perſonas, pro quibus non eſt approbatus. At ſine approbatione actu exiſtente invalida eſt abſolutio.

Quando autem ad tempus limitatum data fuit approbatio, ceſſat ſtatim per ſe exacto termino: nam approbatio durare nequit ultra tempus præſcriptum ab eo, à cujus voluntate pendet. Hinc nova opus eſt.

Nota. Clerus Gallicanus ann. 1700. damnavit hanc propoſitionem: *In miniſterio pœnitentiæ requiritur etiam approbatio ordinarii quæ poteſt limitari, ſed non revocari ſine cauſa.*

Quæſt. XIII. *An ſacerdos non approbatus poteſt abſolvere à venialibus?*

Reſp.

Resp. Non poteſt ſaltem licitè, ex decreto Innocentii XI. edito anno 1679. *Non permittant* (Epiſcopi) *ut venialium confeſſio fiat ſimplici ſacerdoti non approbato ab epiſcopo, aut ordinario. Si confeſſarii etiam regulares, aut quicumque alii ſecus egerint, ſciant Deo Opt. Max. rationem reddituros eſſe, neque defuturam Epiſcoporum & ordinariorum juſtam & rigoroſam animadverſionem in contra facientes, etiam regulares, etiam Societatis Jeſu.* Imò neque etiam validè poſſe videtur, quia ſacerdos vi ordinationis non habet juriſdictionem, neque ſubditos etiam ſolorum venialium reos. Nemo autem poteſt abſolvere à peccatis ſine juriſdictione ordinaria, vel delegata, ex Concil. Trident. ſeſſ. 14. cap. 7. cùm abſolutio ſit actus judicialis, qui non poteſt exerceri niſi in ſubditos; & juriſdictio delegata validè exerceri nequit ſine approbatione.

ARTICULUS II.

De Caſibus reſervatis.

CAſuum ſeu peccatorum reſervatio, eſt ſubtractio poteſtatis abſolvendi à certis peccatis, ſalva poteſtate abſolvendi ab aliis. Ex Concil. Trident. ſeſſ. 14. cap. 7. Et can. 11. conſtat à Papa pro tota Eccleſia, & ab epiſcopis pro ſua diœceſi reſervari poſſe peccata, à quibus alii non poſſint validè abſolvere ſine poteſtate ab illis delegata. Ratio eſt, quia ad validè abſolvendum requiritur juriſdictio, quæ cùm ſit penes diſpoſitionem Eccleſiæ, poteſt ab ea reſtringi, negari, & ſubtrahi.

Quæſt. I. *Quænam requiruntur, ut peccatum cenſeatur reſervatum?*

Reſp. Ex praxi Eccleſiæ tria requiruntur. 1. Ut ſit mortale, nam venialia non reſervantur, cùm non ſint materia confeſſionis. 2. Ut ſi externum: nam licèt peccata merè interna poſſint abſolutè reſervari, cùm ad ea remittenda requiratur juriſdictio, quæ poteſt à Prælatis Eccleſiæ reſtringi & denegari; tamen reipſa ſola externa communiter reſervantur: quia hæc reſervatio ordinariè ſufficit ad bonum regimen animarum. Ut autem peccatum externum cenſeatur reſervatum, non ſufficit quòd habeat mortalem malitiam ex actu interno; ſed inſuper requiritur ut ipſa actio externa habeat malitiæ gravitatem. Nam reſervatio præcipuè cadit in actum externum malum, ac proinde requirit actum externum mortaliter malum ex objecto. Et ſicut ſola voluntas interna non reſervatur: ita nec quando non procedit in actum externum habentem ex ſe gravem malitiam. Hinc ſi furtum in loco ſacro eſſet reſervatum, & aliquis aliquid leve haud ſufficiens ad mortale ſurripuiſſet, ex voluntate aliquid notabile ſurripiendi ſi occurriſſet, tale furtum etſi mortale, reſervatum non eſſet. 3. Ut peccatum ſit conſummatum, niſi aliud in ſtatuto exprimatur. Quia reſervatio, cùm ſit quid odioſum ſeu oneroſum, eſt ſtrictæ interpretationis. Hinc reſervata fornicatione, vel homicidio, non reſervatur voluntas interna fornicandi, etiam adhibito externo conatu, niſi fuerit copula carnalis; nec percuſſio gravis ex animo occidendi, niſi ſequatur mors. Dixi, niſi

nisi aliud exprimatur. Nam aliquando reſervantur etiam actus non conſummati, ſic ſola provocatio ad duellum, & ejusdem acceptatio expreſsè reſervantur, etiamſi non ſequatur conflictus.

Sunt qui docent peccata impuberum non eſſe reſervata, niſi exprimantur: quia in ipſis non reperitur neceſſitas epiſcopalis correctionis. Hoc tamen pendet ab epiſcoporum arbitrio: quare eorum intentio ab ipſis exquirenda eſt: nam cùm impuberes poſſint eſſe ſubjecti cenſuris, quidni & reſervationi. Porrò contrahitur reſervatio etiam invincibiliter ignorata; nam non eſt propriè pœna, nec contumaciam requirit, ut cenſura.

Quæſt. II. *An peccata dubia cenſentur reſervata:*

Reſp. Negant plurimi in dubio facti. Quia reſervatio cùm ſit odioſa, debet reſtringi ad caſus certos; non extendit ad dubios. Ideoque reſervata ebrietate, intelligi debet ebrietas certa, quæ ſola eſt ebrietas ſimpliciter & abſolutè. Hinc qui admiſit peccatum ex ſuo genere reſervatum, ſed dubitat an cum advertentia vel conſenſu ſufficienti ad mortale, non incurrit in reſervationem.

At in dubio juris, cùm nempè dubitatur an peccatum mortale pœnitentis ſit reſervatum, confeſſarius non poteſt ab eo abſolvere, niſi ſuperior expreſſerit ſe nolle in tali dubio reſervare. Nam hoc ipſo quòd conſtat peccatum eſſe materiam reſervationis, ſed dubitatur an ſuperior illud reſervarit, tunc dubium eſt de poteſtate ab eo abſolvendi: non licet autem abſolvere cum poteſtate dubia. Adde quod Clemens VIII. prohibuerit omnibus confeſſariis etiam privilegiatis in Italia degentibus, *ne quis eorum ſub prætextu privilegiorum, ab ullo ex caſibus clarè vel dubiè in Bulla* In cœna Domini *legi ſolita contentis, vel aliàs quomodocumque Sedi Apoſtolicæ reſervatis vel reſervandis abſolvat?*

Quæſt. III. *Quinam abſolvere poſſunt à reſervatis?*

Reſp. 1. Ipſe reſervans, vel ejus ſucceſſor, aut ſuperior in hoc foro erga eosdem ſubditos, & quivis alius, qui ab illis hanc facultatem obtinuit. Nam reſervans reſervando retinuit pro ſe jurisdictionem, & ſucceſſor habet eandem cum illo poteſtatem: ſuperior verò poteſt id omne, quod poteſt inferior.

Reſp. 2. Ex Concil. Trid. ſeſſ. 24. cap. 6. Epiſcopi poſſunt ſuos ſubditos in foro conſcientiæ abſolvere ab omnibus peccatis Papæ reſervatis, occultis, nec ad forum contentioſum deductis. Poſſunt etiam ab aliis quando ſubditi propter legitimum impedimentum non poſſunt Papam adire, ex cap. 6. de *ſentent. excom.* ne videlicet ex dilatione abſolutionis periculum immineat animarum.

Reſponſio 3. Quilibet ſacerdos, etiam non approbatus, & excommunicatus ſaltem toleratus, poteſt quoslibet in articulo mortis abſolvere à quibusvis peccatis & cenſuris, in defectum ſacerdotis approbati. Conſtat ex praxi Eccleſiæ, & ex Rituali Romano, quod ſic habet: *Si periculum mortis immineat, approbatusque deſit confeſſarius, quilibet ſacerdos poteſt à quibuscumque cenſuris & peccatis*

catis abſolvere. Nam tunc Eccleſia hanc poteſtatem omnibus ſacerdotibus, ſaltem toleratis cenſetur concedere, & revera concedit, ne pereant animæ, defectu abſolutionis validæ tunc præſertim adeò neceſſariæ.

Dixi, in defectum, &c. Nam ſi facilè haberi poſſit ſacerdos approbatus, alter non poterit abſolvere, ut docet S.Carolus,in inſtruct. confeſſ.quia hæc poteſtas conceſſa eſt ob neceſſitatem moribundi; nec eſt periculum, dum facile abſolvi poteſt à ſacerdote approbato, & habente juriſdictionem expeditam. Quare Rituale Romanum præter periculum mortis ad hoc requirit defectum ſacerdotis approbati.

Porrò omnes ſacerdotes approbati tunc æquè poſſunt de omnibus mortalibus abſolvere, & ſic per ſe loquendo quoad valorem abſolutionis nullus eſt inter illos ordo ſervandus; quia in articulo mortis nulla eſt reſervatio, ut docet Concil. Trid. ſeſſ. 14. cap. 7. his verbis: *Piè admodum ne hac ipſa occaſione aliquis pereat, in Eccleſia Dei cuſtoditum ſemper fuit, ut nulla ſit reſervatio in articulo mortis: atque ideò omnes ſacerdotes quoslibet pœnitentes à quibusvis peccatis & cenſuris abſolvere poſſunt.*

Circa hoc obſervanda ſunt ſequentia :

1. Multi docent poſſe tunc moribundum abſolvi à ſacerdote excommunicato non tolerato, & hæretico, in defectum alterius: quia Concil. Trident. dicit *omnes ſacerdotes poſſe.* Sed hæc negant alii cum Fagnano,qui, in cap. *Non eſt vobis*, de ſponſal. teſtatur S. Congregationem Cardinalium Concilii Trident. interpretum, inter quos caput fuit Cardin. Moronus, qui paulò ante fuerat Legatus Apoſtolicus in Concilio, cujus proinde mentem probè notat, declaraſſe verba Concilii reſtringi ad ſacerdotes in unitate Eccleſiæ viventes, & habiles ac capaces juriſdictionis exercendæ,quales non ſunt excommunicati non tolerati, & hæretici ac ſchismatici notorii. Et verò,inquit, in Eccleſia Dei non fuit ſemper cuſtoditum, ut præciſi ab unitate Eccleſiæ poſſint abſolvere in caſu neceſſitatis; cùm imò potiùs certum ſit, ex communi ſententia eorum,qui ante Concilium ſcripſerunt, non potuiſſe. Toletus docet hæreticos & ſchismaticos, ſupple notorios, id non poſſe ſecundùm communem ſententiam, quia Eccleſia noluit eis dare juriſdictionem ob periculum perverſionis fidelium, ſed putat alios poſſe.

2. Per articulum mortis hìc intelligitur grave ac morale mortis periculum. Nam iſta ex uſu Eccleſiæ in hac materia pro eodem uſurpantur,ut conſtat ex Rit.Rom. Quia pia mater Eccleſia non cenſetur velle quemquam exponi periculo probabili damnationis. Et in articulo ſtricto mortis quando jam vita deſperata eſt, ſæpè, imò ferè ſemper fieri nequit confeſſio.

3. Abſolutus à peccatis reſervatis non tenetur poſtea, ſi convaluerit, adire ſuperiorem, vel ejus delegatum. Quia, cùm in illo articulo nulla ſit reſervatio, quivis ſacerdos habet tunc poteſtatem à quibuslibet peccatis etiam alioqui reſervatis abſolvendi directè, & ſine onere illa confitendi ſuperiori. Secùs de cenſuris.

Quæst. IV. *An regulares privilegiati habentes potestatem absolvendi à casibus Papæ reservatis, possunt ideo absolvere à casibus Episcopo reservatis, sine facultate Episcopi?*

Resp. Neg. Ita expresè declaravit Clemens X. constit. *Superna.* Et Alexander VII. oppositum damnavit.

Quæst. V. *An sacerdos approbatus carens potestate absolvendi à reservatis, potest aliquando directè absolvere à non reservatis, & indirectè à reservatis?*

Resp. Circa hoc duplex est sententia. Prima quæ est communis, docet id posse in duobus casibus. 1. Si pœnitens inculpatè oblitus est aliquod reservatum, vel si bona fide illud confiteatur sacerdoti non advertenti esse reservatum. Quia alioqui si illud in perpetuum oblivisceretur, vel semper uteretur eodem confessario, nunquam accepturus esset absolutionem extra articulum mortis; & sic posset perire occasione reservationis, cùm multi moriantur sine absolutione accepta in articulo mortis. Unde meritò censetur Ecclesia tunc dare potestatem absolvendi directè à non reservatis, & indirectè à reservatis, cum onere postea reservata confitendi sacerdoti habenti potestatem in illa. Quam sententiam S. Carolus tenendam proponit in sua diœcesi, in qua proinde dat hanc potestatem. Volunt autem alios Episcopos censeri eandem potestatem concedere hoc ipso quòd non contradicunt sententiæ communi id asserenti, quam ignorare nequeunt. 2. Si sacerdos habens reservata, nequeat omittere celebrationem Sacri sine gravi scandalo, nec adsit confessor habens potestatem in reservata. Quia cùm quilibet sibi peccati mortalis conscius teneatur confessionem præmittere communioni, credibile non est Ecclesiam sic instituisse reservationem, ut tunc à peccatis absolvi nequeat, directè quidem à non reservatis, & indirectè à reservatis, malleque eum cum incerta contritione non confessum celebrare, quàm confessionem communioni præmittere. Tunc autem docent necessariam esse confessionem peccatorum omnium etiam reservatorum: quia scilicet sine illa status pœnitentis nequit sufficienter innotescere confessario, ut satisfactionem debitam imponat, & opportuna remedia suggerat. Item remanere obligationem peccata reservata iterum confitendi alteri confessario habenti potestatem in illa.

Secunda sententia negat in ullo casu extra mortis periculum posse. Quia peccata non reservata remitti nequeunt sine reservato: nam unum mortale sine alio remitti non potest. At in nullo casu extra mortis articulum peccatum reservatum potest per confessarium carentem potestate in reservata remitti etiam indirectè. Quia 1. Conc. Trid. sess. 14. c. 7. ait, sacerdotes extra articulum mortis nihil posse in casibus reservatis. 2. Si confessor carens potestate in reservata posset in aliquo casu extra articulum mortis indirectè ab illis absolvere, potest à fortiori in articulo mortis; & ita absque ratione Conc. Trident. declarat nullam esse reservationem in articulo

mortis, ne quis occaſione illius pereat: manente enim reſervatione etiam pro articulo mortis, poterit adhuc pœnitens abſolvi ab omnibus peccatis à quovis ſacerdote, directè quidem à non reſervatis, & indirectè à reſervatis; atque ita reſervatio nulli poterit eſſe occaſio pereundi. Unde ulteriùs ſatius erit reſervationem manere, quàm tolli pro articulo mortis; ſic enim meliùs proſpicitur vigori diſciplinæ ſine periculo ſalutis animarum. 3. Cùm adeſt peccatum reſervatum, tota cauſa ad ſuperiorem judicem devolvitur: ergo nihil in ea poteſt inferior.

Jam verò fatentur pœnitentem, qui reſervatum aliquod peccatum in perpetuum oblitus eſt, numquam accepturum abſolutionem peccatorum à ſacerdote carente poteſtate in reſervata; poſſe tamen in articulo mortis à quocumque abſolvi; quia tunc ceſſat omnis reſervatio. Non ideò tamen timendum eſſe ejus ſaluti, quia ſi bona fide faciat quod in ſe eſt cum auxilio gratiæ, benignitas divina ei proſpiciet, aut procurando ei confeſſarium habentem poteſtatem in reſervata, aut ei impertiendo gratiam contritionis & charitatis perfectæ. Dicunt autem ſacerdotem, qui in neceſſitate celebrandi nequit confiteri, niſi carenti poteſtate circa reſervata, cenſeri non habere copiam confeſſoris; ideóque teneri tunc elicere ſolùm contritionem perfectam, & poſtea confiteri habenti poteſtatem abſolvendi à reſervatis.

Porrò conſentiunt omnes inferiorem non poſſe licitè, ſine neceſſitate cogente, abſolvere à non reſervatis, remittendo pœnitentem ad ſuperiorem pro reſervatis. Quia integritas eſt de jure divino, & non debet prætermitti ſine cogente neceſſitate.

Quæſt. VI. *An ſi quis confeſſus habenti poteſtatem circa reſervata, omiſerit ex oblivione inculpabili peccatum aliquod reſervatum, hoc ipſo ſublata ſit reſervatio peccati illius, ita ut poſſit poſtea directè ab eo abſolvi, per quemvis confeſſarium approbatum?*

Reſp. Cum non ſit certum tunc reſervationem tolli, in praxi debet pœnitens peccatum reſervatum oblivione omiſſum confiteri habenti poteſtatem in reſervata, ut ab eo directè ſeu ſecundùm ſe abſolvatur. Idque videtur exigere finis reſervationis, qui eſt, ut conveniens medicina, & ſatisfactio à ſuperiore vel ejus delegato pro tali peccato imponatur. Excipe ſi tempore Jubilæi omnia præſtitiſſet, quæ illud ad conſequendum præſcribuntur: nam tunc Papa Jubilæi gratia tollit omnem reſervationem reſpectu illorum, qui volunt illud lucrari, & verè contriti ac validè confeſſi ſunt.

Quæſt. VII. *An ſi quis reſervata cum aliis integrè confeſſus habenti poteſtatem in illa ab eo abſolvatur, licèt invalidè quoad remiſſionem peccatorum ob ſuam indiſpoſitionem, tamen liberatus à reſervatione, ita ut abſolvi poſſit à quovis approbato?*

Reſp. Neg. etiamſi confiteatur ſuperiori ordinario. Quia ſuperior intra ſacramentum non intendit abſolvere à reſervatis, niſi per abſolutionem ſacramentalem, quæ cùm ſit nulla, nihil efficit. Quòd ſi confiteatur habenti poteſtatem tantùm delegatam, adhuc certius eſt tunc non tolli reſervationem.

Quia delegatus non poteſt reſervationem tollere, niſi intra ſacramentum, ac proinde per ſolam abſolutionem ſacramentalem validam, non enim poteſt illam tollere dando pœnitenti facultatem confitendi reſervata ſacerdoti carenti poteſtate circa illa: quia hoc faciendo ſubdelegaret: at delegatus nequit ſubdelegare.

Quæſt. VIII. *An ſuperior poteſt audire ſola reſervata, & abſolvere ab illis poenitentem, eùm remittendo ad alium ne abſolvatur à non reſervatis.*

Reſp. Neg. Quia confeſſio omnium mortalium, quæ pœnitens poteſt hic & nunc confiteri, eſt præcepta jure divino ad abſolutionem, ex Concil. Tridentin. ſeſſ. 14. cap. 5. Ergo non eſt in poteſtate ſuperioris ut dimidietur. Quòd ſi ei non vacat omnia audire, poteſt auditis ſolis reſervatis remittere pœnitentem ad inferiorem de omnibus ab eo abſolvendum, & taxare ſi velit pro iis pœnitentiam, & præſcribere remedia adhibenda. Quo caſu non abſolvit propriè, ſed tollit reſervationem. Valeret tamen talis abſolutio à ſolis reſervatis, ſi pœnitens ſit rectè diſpoſitus & in bona fide. Quia tunc adſunt materia & forma ſacramenti, & aliunde defectus integritatis confeſſionis non eſt culpabilis ex parte pœnitentis, ut ſuppono. Ergo tunc nihil deeſt ad veritatem & effectum ſacramenti.

ARTICULUS III.

De obligationibus Confeſſarii.

EJus dotes comprehenduntur his verſibus:

Sit probus, & fortis confeſſor, ſitque peritus,
Diſcretus, patiens, mitis, pius, atque fidelis.

De quibus conſule libros de officiis confeſſarii, & præſertim S. Carolum, de inſtruct. confeſſarii, Loart. Fornarium, &c.

Quæſt. I. *Quænam ſcientia requiritur in confeſſario?*

Nota. Agitur hìc de ſcientia requiſita ex parte confeſſarii ad licitam abſolutionem. Ad validam autem requiritur ſecundùm omnes, teſte Suarez, ut ſciat abſolutionem proferre, & cognoſcere regulariter moralem actum, ſaltem ſub communi ratione peccati mortalis aut venialis, ſecundùm generalem eorum rationem ac diſtinctionem. Quia ſine tali ſcientia homo non poteſt humano modo exercere hoc judicium. Sed addit Suarez ignorantiam horum rariſſimam eſſe, & ferè impoſſibilem in eo qui ratione utitur, & in Eccleſia verſatur, vultque confeſſiones audire.

Reſp. 1. Generatim, cùm triplex ſit confeſſoris munus, judicis, medici, & doctoris animarum, tenetur ſub mortali ſcire ea quæ ad hæc munera rectè obeunda requiruntur. Nam qui tenetur graviter ad finem, tenetur etiam graviter ad media neceſſaria. Confeſſor autem tenetur graviter munus ſuum, utpotè graviſſimum, & in quo agitur de offenſa Dei vindicanda, de reconciliandis Deo peccatoribus, de juſtificatione ac ſalute hominum procuranda, de curandis animæ morbis, & vitiis emendandis, rectè exequi. Ergo tenetur etiam ſub

gravi

gravi ſcientiam ad id neceſſariam habere. *Imprimis* (inquit Rituale Roman.) *meminerit confeſſarius ſe judicis, pariter & medici perſonam ſuſtinere, ac divinæ juſtitiæ ſimul & miſericordiæ miniſtrum à Deo conſtitutum eſſe, ut tanquam arbiter inter Deum & homines, honori divino, & animarum ſaluti conſulat.*

Quare juxta omnes mortaliter peccat qui ſine debita ſcientia munus audiendi confeſſiones, etiam ex ſola charitate, vel obedientia ſuſcipit. Nam jure divino naturali quisque tenetur habere ſcientiam muneris, quod ſuſcipit exercendum, præſertim erga alios.

Præterea talis ſe exponit periculo evidenti malè fungendi tanto munere, cum injuria Sacramenti, & damno proximi ac detrimento animarum. *Si quis autem ignorat, ignorabitur*, 1. Cor. 14. Neque enim obedientia, aut epiſcopi approbatio etſi bona fide per examen facta, excuſat: quia non dat ſcientiam ex natura rei debitam, nec ſupplet ejus defectum. Neque ignorantia eum excuſare poteſt: quia nemo debet ſuſcipere & exercere officium, cujus nequit omnia munia rectè obire: aliàs ſe exponit periculo errandi, & malè obeundi cum damno aliorum. *Væ vobis, duces cæci*, Matth. 23. *Nulla ars doceri præſumitur, niſi intenta priùs meditatione diſcatur. Ab imperitis ergo magiſterium paſtorale ſuſcipitur in magna temeritate; quoniam ars eſt artium regimen animarum*, ait S. Greg. paſtor. cur. p. 1. c. 1.

Hinc etiam qui ignarum confeſſarium ſcienter eligit, peccat mortaliter, cùm cooperetur ejus peccato, & malæ adminiſtrationi ſacramenti; ideóque ejus confeſſio eſt invalida. *Cæcus ſi cæco ducatum præſtet, ambo in foveam cadunt*, Matth. 5.

Reſp. 2. Confeſſor, ut apud omnes & ex dictis conſtat, tenetur ſcire, 1. Ea omnia quæ ad valorem, ſubſtantiam, integritatem & effectum hujus ſacramenti, ejusque licitam adminiſtrationem, tam ex parte ſui, quàm ex parte pœnitentis requiruntur. 2. Præcepta Dei & Eccleſiæ, obligationes communes, & proprias ſtatuum, varias peccatorum ſpecies, multiplicationem numericam, circumſtantias, quæ mutant ſpeciem, vel notabiliter aggravant, & principia diſcernendi inter mortalia & venialia: imò quænam ſunt peccata mortalia, & venialia in ſingulis præceptis, ſaltem communi & ordinario modo. Item quinam ſunt actus invalidi, & ſolùm illiciti: *Oportet enim ut ſciat cognoſcere quidquid debet judicari: judiciaria enim poteſtas hoc poſtulat, ut quod debet judicare, diſcernat*, c. 1. diſt. 6. *de pœnit.* Alioqui non poſſet eſſe debita judicii æquitas. 3. Caſus reſervatos, cenſuras & excommunicationes quæ vigent, impedimenta matrimonii, conditiones contractuum, cauſas reſtitutionis, radices & occaſiones peccatorum, remedia peccatis vitandis & vitiis emendandis apta, & ſatisfactiones ſalutares ac convenientes. 4. *Nulli ſacerdotum liceat canones ignorare, nec quicquam facere, quod Patrum poſſit regulis obviare*, ait Cœleſt. Papa, c. *Nulli* diſt. 38. Non tamen tenetur tam perfectam iſtorum omnium notitiam habere, ut poſſit ſemper ex tempore & per ſeipſum omnes occurrentes dubitationes ſolvere;

vere; ſed ſufficit ut id poſſit in communiter accidentibus, & ſciat communia, & de difficilioribus ſciat ſaltem dubitare; intelligatque principia deciſionum generalia, & legendo, aut peritiores conſulendo inveſtigare poſſit quid facto opus ſit. Neque etiam tenetur de ſingulis peccatis, quæ declarantur, poſitivè judicare eſſe mortalia vel non; hoc enim in multis difficile eſt, & controverſum: ſed ſufficit ut ſingula audiat prout geſta ſunt, & de illis judicet ſecundùm principia communia certa, & remedium idoneum apponat, ne iterentur peccata quæ dubitat eſſe mortalia. Uno verbo confeſſor debet habere ſcientiam Theologiæ moralis, ſaltem mediocrem & competentem.

Porrò major ſcientia requiritur pro uno loco, quàm pro alio, pro urbe mercatoria, aulica, &c. quàm pro pago; major pro audiendis viris, judicibus, hominibus forenſibus, aliisque habentibus caſus magis implicatos, quàm pro feminis, pueris, &c. Hinc confeſſarii, qui quoslibet pœnitentes audire ſunt parati, majore quàm alii ſcientia pollere debent.

Ex dictis rectè colligit Filliucius, peccare mortaliter non ſolùm confeſſarium qui prædicta ſcientia caret, ſed etiam ſuperiorem qui ei tribuit facultatem confeſſiones audiendi, atque etiam ipſum pœnitentem qui ſcienter eligit confeſſorem ignorantem reſpectu ipſius, cùm conſentiant & cooperentur peccato confeſſarii: ideoque talem pœnitentem eſſe indiſpoſitum, & teneri confeſſiones iterare. Confeſſio tamen bona fide facta Sacerdoti ignaro, eſt valida; quia ex parte pœnitentis intervenit integra confeſſio & debita diſpoſitio, & ex parte ſacerdotis intervenit aliqua cognitio & perceptio illius quæ licèt non ſit accurata, tamen ſufficit, ut cognoſcat illam eſſe ſufficientem materiam hujus ſacramenti. Ita Suarez.

Quæſt. II. *An & quomodo tenetur confeſſor poenitentem examinare?*

Reſp. Tenetur examinare de ſpecie, numero, circumſtantiis peccatorum, eorumque cauſis, habitu & occaſionibus proximis, quoties rationabiliter præſumit iſta non ſufficienter declarari, vel de hoc dubitat. Idem debet interrogare an ſciat res fidei, præcepta Dei & Eccleſiæ, & ſtatus ſui obligationes, quoties dubitat an pœnitens iſta calleat: demùm ſcrutari diſpoſitiones & conſcientiam pœnitentis, *quaſi medicus vulnus, & judex cauſas*, ait S. Thom. in 4. diſt. 19. *Prob.* 1. Ex Conc. Later. gen. IV. cap. 21. *Sacerdos autem ſit diſcretus & cautus; diligenter inquirens & peccatoris circumſtantias & peccati.* 2. Ut miniſter ſacramenti tenetur curare, ut integritas materiæ ſacramenti à Chriſto requiſita ponatur, quantùm moraliter poteſt; & ut judex ac medicus, tenetur ſibi comparare cognitionem neceſſariam ad ferendum rectum ac integrum judicium de peccatis & ſtatu pœnitentis, ad illum cum Deo reconciliandum, ad imponendam ſatisfactionem peccatis & ejus facultati congruentem, & ad præſcribenda remedia curationi ac emendationi pœnitenti apta. Et verò judex non poteſt licitè proferre ſententiam, niſi

prius

prius plenè cognoscat totum statum causæ, & personæ quam debet absolvere. Hæc autem inquisitio debet esse discreta & moderata, ne sit vana, curiosa, periculosa, reddatque sacramentum nimis grave & odiosum. Pro quo.

Observa 1. Non omnes eodem modo interrogandi sunt, sed modo cuique accommodato. Sic cæteris paribus magis examinandi sunt minùs periti, quam periti ac timorati; item qui rarò confitentur, quàm qui frequentiùs.

2. Sæpe necesse est interrogare pœnitentes de statu, officio, tempore ultimæ confessionis, de omissione obligationum iis propriarum, de consuetudine, occasione, & causis ac motivis peccatorum, de impletione pœnitentiæ injunctæ. Non sunt autem interrogandi, nisi de peccatis quæ potuerunt verisimiliter ab illis committi: ideo priùs intelligat confessor ætatem, sexum, conditionem, statum, munus pœnitentis, & prudenter ac moderatè eum interroget de peccatis, quæ à personis talis ætatis, sexus, conditionis, status, professionis admitti solent. De nomine non percontetur, nec inutilia quærat umquam, nec sibi narrari patiatur.

3. Debet curare ut pœnitens in confessione generali exprimat quænam mortalia necdum confessus sit: nam aliàs nec posset discernere materiam necessariam ab alia, nec imponere, ut tenetur, satisfactionem proportionatam ac debitam pro illis, pro quibus nondum imposita est; sed daret justo leviorem, falsò putans jam pro illis debitam injunctam fuisse.

4. Cautio magna adhiberi debet in inquisitione de peccatis luxuriæ, ne scandalizetur pœnitens; & mala quæ ignorat doceatur cum periculo ea deinde patrandi. Quare quærendum est generaliter num menti irrepserit turpis aliqua cogitatio, num opere vel voluntate aliquid contra castitatem admiserit, num circa aliquid conscientia ipsum exstimulet? Si affirmet, ulteriùs interrogetur, à generalibus gradatim descendendo ad particularia: secùs, si neget.

5. Confessarius confitentem non objurget, nisi finita confessione; neque interpellet, nisi opus fuerit aliquid melius intelligere. Ita Rituale Roman. addens: *Audita confessione, perpendens peccatorum magnitudinem ac multitudinem, pro eorum gravitate ac pœnitentis conditione, opportunas correptiones ac monitiones, prout opus esse viderit, paterna charitate adhibebit, & ad dolorem & contritionem efficacibus verbis adducere conabitur, atque ad vitam emendandam, ac meliùs instituendam inducet, remediaque peccatorum tradet. Postremò salutarem & convenientem satisfactionem, quantùm spiritus & prudentia suggesserit, injungat, habita ratione status, conditionis, sexus, & ætatis, & item dispositionis pœnitentium; videatque ne pro peccatis gravibus levissimas pœnitentias imponat, &c.*

Quare confessarius debet habere in promptu varia motiva ex Scriptura præsertim, & Patribus deprompta, ad excitandum in pœnitentibus peccatorum dolorem ac odium efficax, vitæ christianæ propositum, & amo-

amorem Dei, ſecundùm varias pœnitentium diſpoſitiones, propoſita peccati fœditate, gravitate pœnarum æternarum & præſertim Dei bonitate, magnitudine, ac amabilitate infinita, &c. & pœnitentes ad perfectam contritionem eliciendam verbis efficacibus adducat.

Sed an pœnitens confeſſario interroganti tenetur aperire pravam conſuetudinem, malos habitus, cupiditates, tentationes, occaſiones peccati, diſpoſitiones, obligationes proprias, ſtatum, conditionem, munus?

Reſp. Affirm. Ita communiter. Quia confeſſarius, cùm ſit judex & medicus, habet jus cognoſcendi, & inquirendi ea omnia, quorum notitia neceſſaria eſt ad rectè judicandum de peccatis, ſtatu, morbis, neceſſitate, ac diſpoſitione pœnitentis, & ad præſcribenda remedia ejus emendationi ac curationi apta, qualis eſt prædictorum & ſimilium notitia. Ac proinde pœnitens tenetur ad iſta ſincerè & clarè reſpondere; nullum enim eſſet jus in confeſſario interrogandi, ſi non eſſet in pœnitente obligatio ad interrogata reſpondendi. Et verò confeſſarius eſt judex proferens ſententiam non ſolùm circa illa peccata quæ audit, ſed etiam circa perſonam, quam dum ſacramentaliter abſolvit, judicat illam debere reconciliari cum Deo, & quantùm ex ſe eſt, reconciliat: ad hoc autem oportet ut cognoſcat plenè totum ſtatum conſcientiæ pœnitentis, ad videndum an ſit aliquid quod obſtet ejusmodi reconciliationi. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Non tenemur confeſſario interroganti fateri peccati alicujus conſuetudinem.*

Quæſt. III. *An confeſſarius tenetur admonere pœnitentem de ejus erroribus, & eum docere?*

Reſp. 1. Si error ſeu ignorantia ſit vincibilis & culpabilis, tenetur confeſſarius eum docere id quod culpabiliter ignorat. Quia quamdiu talis ignorantia perſeverat, pœnitens eſt indiſpoſitus; cùm ipſa ſit peccatum & cauſa peccati. Confeſſor autem ut doctor tenetur erudire pœnitentem, & ut medicus tollere cauſam & occaſionem peccandi, veritatem docendo. Idque etiamſi tunc non ſperetur fructus; quia ea admonitio proderit, ut pœnitens edoctus cognoſcat malum ſtatum in quo eſt, & fortè aliquando reſipiſcet, & exſtimulabit conſcientia. Item tenetur corrigere errorem, qui eſt pœnitenti pernicioſus, & cauſa peccandi, putà ſi putet eſſe illicitum, quod ei reipſa licitum eſt.

Reſp. 2. Si error vel ignorantia ſit inculpabilis ac invincibilis, docendus eſt pœnitens, 1. Si ex eo ſequatur aliquod grave malum vel ſcandalum publicum, etiamſi inde timeatur malum pœnitentis: nam malum privatum permitti debet, ut vitetur publicum. 2. Si error vergat in damnum injuſtum proximi. Quòd ſi pœnitens reſtituere, aut abſtinere à contractu aut opere injuſto nolit, non debet abſolvi: quia eſt indiſpoſitus, cùm nolit obligationem ſibi notam exequi, vel nolit intelligere ut bene agat. 3. Si pœnitens dubitet de ſuo errore, vel interrogat confeſſarium: nam tunc taciturnitas eſſet ta-

cita erroris approbatio & confirmaret pœnitentem in errore. 4. Si ex errore ſequatur malùm occultum inculpatè ignotum, ut ſi putat matrimonium ſuum eſſe validum, & tale publicè habeatur, quod tamen invalidum eſt ob impedimentum occultum notum ipſi confeſſario; modò monitio profutura videatur, nec ex ea ſcandalum timeatur. Quia confeſſor eſt Dei miniſter, & judex, doctor, ac medicus pœnitentis. Ergo tenetur curare ut leges ſerventur, inſtruere pœnitentem, & impedire peccatum etiam materiale, dum nullum majus malum timetur: nam error per ſe quoddam malum eſt, & plerumque alia mala invehit. Si tamen probabile periculum ſit, ne ex admonitione ſequatur peccatum formale pœnitentis, vel grave ſcandalum, & damnum innocentibus, putà liberis; differenda eſt monitio, donec hoc periculum ſit ſublatum, & petenda diſpenſatio, ex cap. 6. *de conſang. & affinit.* ubi Innocentius III. conſultus de matrimonio invalido contracto, reſpondet: *Diſſimulare poteris, ut remaneat in copula ſic contracta, cùm ex ſeparatione, ſicut aſſeris, grave videas ſcandalum imminere.* Nam cùm Dei offenſio per ignorantiam invincibilem vitetur, illud materiale malum rectè permittitur ad impedienda graviora mala.

Quæſt. IV. *An confeſſor poteſt ſe conformare ſententiæ pœnitentis minùs probabili, & minùs tutæ, contra propriam probabiliorem & tutiorem?*

Reſp. Neg. Quia confeſſarius in tribunali pœnitentiæ eſt ſuperior, doctor & judex; pœnitens verò inferior & reus. Ac proinde confeſſarius debet judicare ſecundùm propriam ſententiam prudentem, & conſcientiam, non ad arbitrium rei, quem tunc docere debet. Præterea non licet ſequi opinionem minùs probabilem & minùs tutam. Quare pœnitens volens eam in praxi ſequi, eſt indiſpoſitus. Poteſt tamen abſolvi pœnitens eruditus volens ſequi opinionem ſuam, quam bona fide poſt diligentem veritatis inquiſitionem putat eſſe multò probabiliorem, ſi confeſſarius ſciat multis aliis talem videri, nec ſit evidens eſſe minùs probabilem. Quia pœnitenti licet agere ſecundùm conſcientiam prudenter formatam; ideóque tunc cenſetur bene diſpoſitus.

Quæſt. V. *An & quibus Confeſſor tenetur denegare, vel differre abſolutionem?*

Reſp. 1. Tenetur denegare iis omnibus, quos cognoſcit carere contritione ac diſpoſitione debita; alioqui grave ſacrilegium admitteret: nam ex communi ſententia faceret ſacramentum nullum, dando abſolutionem invalidam & inutilem defectu materiæ debitæ. Et ſecundùm Scotiſtas, faceret ſacramentum inutile: utpote deſtitutum effectu ſuo, ob defectum diſpoſitionis neceſſariò requiſitæ ad illum. Quare Rituale Roman. ait: *Videat diligenter ſacerdos, quando & quibus conferenda, vel neganda, vel differenda ſit abſolutio: ne abſolvat eos, qui talis beneficii ſunt incapaces: quales ſunt, qui nulla dant ſigna doloris, qui odia & inimicitias deponere, aut aliena, ſi poſſunt, reſtituere, aut proximam peccandi occaſionem deſerere, aut alio modo peccata derelinquere,*

quere, & vitam in melius emendare nolunt, aut qui publicum scandalum dederunt, nisi publicè satisfaciant, & scandalum tollant, &c. Igitur secundùm hoc principium certum, & doctrinam Patrum, Canonum, & S. Caroli, in instruct. confessar. absolutio negari debet.

1. Iis qui nolunt rem alienam restituere, debita solvere, vel honorem aut famam læsam, aut quodlibet aliud damnum illatum resarcire, cùm possunt, aut dare operam ut facultatem ista præstandi, si non habeant, comparent.

2. Qui non curant tollere habitum peccandi, ut si non adhibeant remedia necessaria à confessario aliàs præscripta, vel aliunde cognita. Nam carent proposito efficaci emendationis, quod exigit destructionem caussarum peccati: nulla autem propior est habitu.

3. Qui uti renuunt remediis, quæ à confessario judicantur necessaria ad emendationem, vel impositas pœnas meritas, & eorum facultati accommodatas persolvere nolunt.

4. Qui retinet voluntatem duellum data occasione offerendi vel acceptandi, aut aliud peccatum mortale admittendi.

5. Qui inimicitias & odia deponere, injuriam acceptam condonare, vel reconciliari nolunt, offensorem sincerè propter Deum non amant, nec parati sunt pro illo orare, ei benevolentiæ signa communia exhibere, & in necessitate subvenire. *Falsa fit pœnitentia, si odium in corde gestetur, aut si offensio cuilibet non satisfaciat, aut si offendenti offensus non indulgeat*, ait Conc. gen. Later. II. can. 22.

6. Qui nolunt corrigere luxum & sumptus superfluos in cibo, potu, vestitu, ornatu, conviviis, famulatû, &c. qui ad mortale pertingant: ut si propter illos contrahantur debita, quæ solvi nequeant, si stipendia famulorum aut operariorum, vel alia debita non solvantur, si eleemosynæ debitæ omittantur, &c. vel si inde scandalum oriatur.

7. Qui occasionem proximam peccandi deserere nolunt. Unde Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Potest aliquando absolvi, qui in proxima occasione peccandi versatur, quam potest & non vult omittere, quinimò directè & ex proposito quærit, aut ei se ingerit.* Hinc S. Carolus, in instruct. cit. monet non esse absolvendos eos, qui vitam in otio agunt, vel malorum consortium aut cauponam frequentant, vel choreas (vulgò, *Bals*,) adeunt, nisi habeant firmum propositum ab his deinceps abstinendi. Idem dic de comœdiis amatoriis, & aliis spectaculis periculosis.

8. Ii qui occasionem peccandi aliis præbent, nisi efficaciter desistere statuerint, quales sunt qui componunt, imprimunt, dant, vel vendunt libros amatorios, vel contra fidem, aut bonos mores; qui domum aleatoribus præbent; qui comœdias periculosas exhibent; item feminæ, quæ pectus nudum gestant: nec excusantur ob consuetudinem: nam (ut ait S. Antoninus) *Valde turpis & impudicus est talis usus; & ideo non servan-*

van-

vandus. Non ſequeris turbam ad faciendum malum, Exod. 23. &c. Item qui comœdias periculoſas exhibent, *de Theatricis, placuit eos, quamdiu agunt, à communione ſeparari*, ait Concil. Arelatenſe II. ann. 452. can. 20. Ergo tamdiu abſolvi non debent &c.

9. Qui nolunt abſtinere ab uſura, ſuperſtitionibus, artibus, commerciis aut contractibus illicitis, aut à quovis alio opere malo. Ratio horum omnium eſt, quia ejusmodi homines carent propoſito efficaci ſervandi omnia mandata, & vitandi peccatum mortale, ejusque occaſiones proximas, ideóque contritióne.

10. Qui ignorant res neceſſarias ad ſalutem neceſſitate medii, ut myſteria SS. Trinitatis & incarnationis, beatitudinem æternam juſtis perſeverantibus rependendam, pœnas æternas peccatoribus paratas. Nam ſine horum fide explicita nemo adultus juſtificari poteſt. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Abſolutionis capax eſt homo, quamtumvis laboret ignorantia myſteriorum fidei; etiamſi per ignorantiam culpabilem neſciat myſterium SS. Trinitatis, & Incarnationis Domini.* Hinc nequeunt validè abſolvi, niſi priùs iſta didicerint. Idem dic de actu contritionis, cùm ſit de neceſſitate Sacramenti.

Qui autem ignorant ea, quæ ſunt ſolùm neceſſaria neceſſitate præcepti, ut aliqua alia fidei dogmata, vel mandata aliqua Dei aut Eccleſiæ, vel obligationes ſui ſtatus ac conditionis proprias, debent hæc doceri ante abſolutionem, ſi pauca horum ignorent, quæ brevi tempore diſcere queant: ſin minùs, differenda eſt abſolutio, donec ea omnia didicerint ſi jam moniti neglexerunt diſcere; quia ſunt in habitu negligentiæ culpabilis; cùm teneantur graviter iſta ſcire; & tamdiu actu peccant, quamdiu ea non ediſcunt, cùm poſſunt. Nec confeſſarius poteſt prudenter credere eos hanc obligationem poſtea impleturos, eo quòd id promittant, cùm jam fidem datam fefellerint. Quòd ſi nondum fuerint moniti, poterunt, ſi nihil aliud impediat, abſolvi, præmiſſa inſtructione de his ſaltem rebus quæ ſunt de neceſſitate medii & ſacramenti; & impoſita obligatione aliàs quamprimùm ediſcendi. Ita S. Carolus, in inſtruct. confeſſar. addens neque abſolvi debere patres & matres familias, qui liberos ſuos aut domeſticos horum notitia imbuere per ſe vel per alios non curant; vel non invigilant, ut iidem Dei & Eccleſiæ præcepta obſervent, aut (quod pejus eſt) eorum obſervationem impediunt; vel retinent domeſticos, qui ſunt aliis ſcandalo, nec ſe emendant. Si tamen ſpondeant iſta ſe præſtituros, & nondum de iis moniti fuerint, poterunt abſolvi: ſecùs, ſi jam moniti omiſerunt, donec emendationem operibus probaverint.

Reſp. 2. Extra articulum mortis, confeſſarius tenetur generatim differre abſolutionem iis, quorum dubia ei apparet contritio ac diſpoſitio debita, & quos non poteſt prudenter judicare habere debitum dolorem, ac propoſitum efficax ac univerſale non

peccandi, donec adſint ſufficientia converſionis veræ ac contritionis debitæ ſigna. Nam alioqui ſine neceſſitate & temere exponeret ſacramentum periculo nullitatis, & privationis effectus, applicando formam materiæ dubiæ nec moraliter certæ, & ſubjecto dubiè diſpoſito; & ſic committeret grave ſacrilegium. Nam vera contritio ex communi ſententia, eſt materia proxima & per ſe eſſentialis ſacramenti; & ex Scotiſtis eſt ſaltem diſpoſitio neceſſaria ad ejus effectum. *Confeſſor* (inquit Suarez, diſp. 32. ſect. 2.) *tenetur juſtitiam & religionem in ejus adminiſtratione ſervare; quia & judicium & actionem ſacram exercet. Cui muneri ut ſatisfaciat, unum ex præcipuis eſt, ut diſpoſitionem conſcientiæ pœnitentis ſufficienter agnoſcat. Eſt enim præcipuum hujus materiæ fundamentum, non poſſe confeſſorem licitè pœnitentem abſolvere, niſi ille ſit bene diſpoſitus ad abſolutionem ſuſcipiendam. Primò, quia non poteſt ipſe abſolvere, niſi quem Chriſtus etiam abſolvit; gerit enim vices Chriſti, & quæ ipſe ſolvit in terris debent ſoluta manere & in cœlis: aliàs clavis errabit, & miniſter illa abutetur, & peccabit. Secundò, quia tenentur miniſtri ſacramentorum non dare illa indignis. Tertiò, quia eſt judex, & tenetur juſtum judicium facere. Ex quo fit, priusquam abſolvat, neceſſe eſt, ut prudenter judicet pœnitentem eſſe diſpoſitum: quia aliàs ſe exponeret periculo errandi, & ſine ſufficienti cognitione operaretur.* Præterea confeſſarius debet eſſe diſpenſator fidelis ac prudens applicationis meritorum Chriſti, & ſacramentum gratiæ collativum prudenter & ſanctè adminiſtrare. Ergo citra neceſſitatem ſeu articulum mortis, non ei licet adminiſtrare hoc ſacramentum cum materia vel diſpoſitione, quæ prudenter judicari nequeat vera, ac ſufficiens ad valorem & effectum ſacramenti. Contritio autem dubia, aut quæ non eſt probabiliùs vera quàm falſa, non poteſt prudenter judicari vera ac ſufficiens. Et quamvis pœnitenti credi debeat in iis de quibus ſe accuſat, cùm confeſſarius nequeat ejus peccata niſi ex ipſo cognoſcere; non ſufficit tamen teſtimonium pœnitentis aſſerentis ſe eſſe contritum, dum aliunde adeſt ratio dubitandi de veritate ejus contritionis; & debitæ diſpoſitionis; nam ipſe & ſeipſum & confeſſarium decipere poteſt, ut notat S. Gregorius paſtor. cur. 1. p. c. 9. ibi: *Sæpe ſibi de ſe mens ipſa mentitur, & fingit ſe de bono opere amare quod non amat, de mundi autem gloria non amare quod amat.* Et, in 1. Reg. c. 6. ait: *In fructu, non in foliis aut ramis pœnitentia cognoſcenda eſt. Quaſi arbor bona: voluntas bona: confeſſionis ergo verba, quid ſunt aliud niſi folia?* Quare S. Carolus, in inſtruct. confeſſar. quas Clerus Gallicanus præcipit ut ab omnibus ſacerdotibus accuratè ſervarentur, ait: *Abſolutio, donec emendatio perſpiciatur, differri debet his, qui licèt ſe peccatum dimiſſuros polliceantur, ab illo tamen non ſperandos confeſſarius probabiliter judicabit.*

Reſp. 3. Extra periculum mortis, juxta principia tradita, & doctrinam S. Caroli, in inſtruct. Confeſſar. tenetur confeſſarius ſpeciatim differre abſolutionem, præſertim.

I. Im-

I. Implicatis conſuetudine peccandi mortaliter, qui nondum efficaciter conati ſunt eam emendare, licèt emendationem promittant; donec vitioſum habitum ſic vicerint, ut periculum proximum ſeu probabile peccandi ſublatum ſit. Quia 1. vera converſio conſuetudinarii eſt valde rara ac perdifficilis, nec brevi tempore fieri ſolet, ut conſtat ex Patribus & experientia: ergo priùs operibus probari debet ut poſſit prudenter credi. 2. Prava conſuetudo eſt occaſio proxima peccandi, & eo pejor quòd interna eſt. 3. Dilatio abſolutionis eſt medium moraliter neceſſarium ad pravi habitus emendationem, cùm experientia conſtet eum ſine dilatione illa communiter non emendari. Confeſſarius autem ut medicus ſpiritualis tenetur adhibere remedia ad pœnitentis emendationem apta & moraliter neceſſaria. 4. Gratia ſacramentalis exponeretur morali periculo proximæ deſtructionis, cum graviori damno pœnitentis: nam dum durat malus habitus, homo eſt in periculo proximo ſtatim & ſæpe peccandi, cùm habitus ille propenſionem maximam, & neceſſitatem moralem peccandi pariat. Confeſſarius autem ut miniſter ſacramenti, citra neceſſitatem non debet conferre gratiam, quam prudenter judicat brevi amittendam, niſi eam differat; & ut medicus debet curare ut ſanitas quam offert, non tam citò amittatur, ſed ſit moraliter ſaltem ſtabilis: imprudenter enim ageret medicus, qui ſtatim daret remedium, quod prudenter judicaret allatùrum ſanitatem, brevi cum majore damno amittendam ſi ſtatim detur, cùm moraliter ſtabilem afferre, & morbum curare poſſit, ſi differatur. *Quod facile ſanatur, non multùm cavetur: ex difficultate autem ſanationum erit diligentior cuſtodia receptæ ſanitatis*, ait S. Auguſt. in Pſal. 6. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Pœnitenti habenti conſuetudinem peccandi contra legem Dei, naturæ, aut Eccleſiæ, etſi emendationis ſpes nulla appareat, nec eſt neganda nec differenda abſolutio, dummodo ore proferat ſe dolere, & proponere emendationem.*

II. Recidivis, ſeu iis qui poſt plures confeſſiones pluries relapſi ſunt in eadem peccata. Tum quia qui pluries fidem datam fefellerunt, non poſſunt niſi ex operibus prudenter judicari habere verum & efficax propoſitum: tum quia recidivorum pœnitentiæ ſemper à Patribus exiſtimatæ ſunt ſaltem valdè ſuſpectæ & dubiæ. Quare S. Iſidorus, in cap. 11. *de pœnit.* diſt. 3. ait: *Irriſor eſt, non poenitens, qui adhuc agit, quod poenitet.* At (ut docet Delugo, diſp. 14. ſect. 10.) *certum eſt, quando dilatio neceſſaria eſt ad explorandum firmum propoſitum poenitentis, de quo non ſatis conſtat, debere differri abſolutionem.* Præterea recidivi ſine abſolutionis dilatione emendari non ſolent, ideóque dilatio eſt remedium ipſis moraliter neceſſarium. *Non eſſet tanta facilitas peccandi, ſi non eſſet tanta facilitas abſolvendi*, ait Bellarmin. ſerm. 8. de adventu. Rituale Tullenſe excipit eos, qui relapſi ſunt raró, & ſolùm ex vi tentationis, vel occaſionis urgentis non quæſitæ nec prævisæ.

III. Iis,

III. Iis, qui aliena retinent, vel injuriam in fama, honore, vel aliis bonis intulere, donec ſatisfecerint ſi poſſunt, quamvis promittant ſe ſtatim ſatisfacturos, ſi jam ſemel admoniti id omiſerunt. Ita S. Carolus, in inſtruct. confeſſar. & Conc. Mediol. I. Item, iis, qui commercia illicita, vel artes prohibitas, aut occaſionem peccandi voluntariam non dimiſere, donec deſeruerint: & generatim iis qui obligationem aliquam gravem & urgentem non impleverunt ex negligentia, donec impleverint, ſi jam ſemel aut bis moniti fuerint, vel id promiſerint. Quia propoſitum quod nunc faciunt, non poteſt prudenter judicari magis efficax eſſe quàm priùs factum. Et aliàs relinquerentur in probabili periculo peccandi ut antea; cujus probabilitatem facit fidei priùs datæ violatio, & difficultas iſta præſtandi. Imò ſi res reſtituenda graviſſimi ſit momenti, non debet ordinariè abſolvi pœnitens donec reſtituerit, ſi poteſt, quamvis antea monitus non fuerit: nam alioqui relinqueretur in gravi periculo non reſtituendi: ob difficultatem talis reſtitutionis, & propenſionem magnam differendi.

IV. Qui inveteratas inimicitias exercent cum proximo, donec ſe ei reconciliaverint; vel etiamſi inveteratæ non ſint, contra fidem datam nondum redierunt cum eo in gratiam, nec publica dederunt ſigna reconciliationis, ad tollendum publicæ inimicitiæ ſcandalum; vel qui primi proximum offenderunt, & nolunt primi eum adire, & ei ſatisfacere, ut tenentur.

V. Qui publicum ſcandalum dederunt, donec illud ſuſtulerint, ut docet Rituale Rom. Quare is cujus peccata publica fuerunt, non eſt abſolvendus antequam publicè appareat emendatus: aliàs abſolutio eſſet ſcandaloſa.

VI. Adoleſcentibus, qui vitam otioſam agunt, vel ſtudia notabiliter negligere ſolent, donec emendati appareant. Idem dic de omnibus qui munus ſuum graviter negligere conſueverunt.

VII. Qui in examinanda conſcientia graviter negligentes fuerint, donec meliùs examinarint, & ſe ad contritionem meliùs excitarint. S. Carolus. Nam talis negligentia indicat defectum debitæ contritionis, ad quam obtinendam indigent tempore aliquo, precibus, & aliis mediis. Si tamen diligentiam bona fide adhibuerint, ſed non ſufficientem, charitas poſtulat ut confeſſarius interrogando hunc defectum ſuppleat, & pœnitentem adjuvet ac diſponat ad veram contritionem, præſertim ſi ſint ruſtici & rudes, qui imprimis adjuvandi ſunt; nam de iis præſumitur, licèt millies ſe examinent, non fore magis paratos, quàm ſi ab ipſo confeſſario breviter examinentur.

VIII. Verſantibus in peccati occaſione proxima, ut infrà dicam.

Nota 1. Pœnitens non debet ordinariè remitti ultra 15. dies. Nam æger non debet à medico diu derelinqui, ſed ſæpiùs adjuvari; & aliàs periculum eſſet, ne pœnitens animo cadat, ac deſperet. Quòd ſi poſt tale tempus nondum ſufficienter diſpoſitus inveniatur,

adhuc

adhuc remittetur cum ſolatio, hortatione, & ſuggeſtione mediorum magis efficacium, donec talis judicetur.

Nota 2. Conſuetudinariis & recidivis præſcribenda ſunt remedia ſuæ emendationi apta: qualia ſunt oratio quotidiana matutina ac ſerotina, crebra opera miſericordiæ, auditio Miſſæ, opera virtutum vitiis ac propenſionibus pravis contrariarum, ſui demiſſio ac diffidentia, fiducia in Deum, frequens confeſſio apud eumdem confeſſarium pium & prudentem, meditatio motivorum vitandi peccatum, lectio piorum librorum, celeris repulſio pravæ cogitationis, aut motionis; aliqua punitio quoties tale peccatum committitur, ut jejunium, largitio eleemoſynæ, aliqua oratio, &c. examen conſcientiæ quotidianum, & præſertim particulare, hoc modo: Manè eliciatur propoſitum vitandi tale peccatum, & Deo offeratur cum petitione gratiæ. Quoties commiſſum fuerit illud peccatum, ſtatim eliciatur contritio cum aliqua punitione; & ſaltem ſerò examinetur conſcientia de illo. Quòd ſi fuerit commiſſum, eliciatur contritio, fiatque aliqua ſatisfactio: ſin minùs Deo gratiæ agantur.

Quæſt. VI. *Quomodo confeſſarius ſe gerere debet erga eos qui verſantur in occaſione proxima peccati?*

Nota. 1. Occaſio peccati eſt id omne, quod ad peccatum allicit, ſive ex natura ſua, ſive ex parte pœnitentis fragilis. Dividitur in proximam & remotam. Proxima eſt ea quæ affert morale, ſeu probabile periculum peccandi, ſive eſt ea in qua quis veriſimiliter eſt peccaturus. Remota, quæ non affert tale periculum. Remotam non tenemur fugere, alioqui deberemus omnes de mundo exire, ex 1. Cor. 5. *Quoniam creaturæ Dei in odium factæ ſunt, & in tentationem animabus hominum, & in muſcipulam pedibus inſipientium*, Sap. 14.

Nota 2. Occaſio proxima peccati duplex eſt, nempe per ſe, & per accidens. Occaſio proxima per ſe eſt ea, quæ per ſe ſic eſt apta inducere homines in peccatum mortale, ut ſpectata communi hominum fragilitate ac corruptione multi in ea veriſimiliter peccaturi ſint; ut quia in ea multi ſæpè peccant: cujuſmodi ſunt cum ea perſona habitare, cum qua ſoleas peccare; familiaritas inter adoleſcentes & puellas, aſpectus minùs pudici; &c. Occaſio proxima per accidens, eſt quæ non habet vim inducendi communiter homines in peccatum, ſed tantùm aliquos ratione ſpeciali illorum fragilitatis & diſpoſitionis, ita ut prudenter timeatur ne in ea peccent.

Nota 3. Utraque occaſio proxima peccati ſubdividitur in voluntariam, & involuntariam. Voluntaria eſt ea, quæ deſeri poteſt etiam ſine graviſſimo incommodo. Involuntaria ſeu neceſſaria, eſt ea quæ vel phyſicè, vel moraliter deſeri non poteſt. Et ſic alia eſt involuntaria ſeu neceſſaria phyſicè, quæ nullo modo pendet à voluntate, ut deſeratur; ut ſi quis in carcere aut triremi vinctus ſit cum flagitioſo; & alia involuntaria, ſeu neceſſaria moraliter, quæ deſeri nequit, ſine

ne peccato, vel damno temporali graviſſimo; ut militia reſpectu militis in ea frequenter peccantis, cui abeundi facultas recuſatur; non enim poteſt deſerere militiam invito duce, cui ex juſtitia obſtrictus eſt; vel munus ſeu officium, quod quidem ſine peccato dimitti poteſt, ſed non ſine damno graviſſimo, v. g. jactura ſui ſtatus, vel bonorum, vel famæ.

Reſp. 1. Confeſſarius non poteſt licitè nec validè abſolvere pœnitentem, qui non vult ſtatim removere & fugere occaſionem proximam etiam per accidens, ſi poſſit licitè & ſine gravi ſuo damno. Ita omnes cum S. Carolo. Quia talis caret propoſito efficaci non ampliùs peccandi, & ſervandi mandata omnia: nam hoc propoſitum includit voluntatem deſtruendi & fugiendi cauſas ac pericula peccati. Imò talis actu peccat mortaliter: nam ſecundùm omnes quisque tenetur ſub mortali removere & vitare occaſionem proximam, ſeu probabile periculum peccandi mortaliter cùm poteſt. Quia 1. *Eccli.* 3. *Qui amat periculum, in illo peribit.* Sed qui non removet nec fugit probabile periculum peccandi cùm poteſt, illud amat ſeu eligit. 2. Qui non removet nec fugit probabile periculum peccandi, cùm poteſt moraliter, is vult ſaltem virtualiter, implicitè & interpretativè ipſum peccatum. 3. Præceptum prohibens peccatum, ſimul vetat velle id, quod proximè ac moraliter conjunctum eſt cum peccato, & id ex quo veriſimiliter judicatur ſecuturum peccatum; nam præceptum debet eſſe efficax per ſe. Ergo qui non vitat, cùm poteſt, probabile periculum peccati, peccat contra præceptum prohibens illud peccatum. Quare, ut ait *Delugo*, in moralibus ſe exponere periculo peccandi, & peccare, ſunt idem. 4. Dei amicitiam, & animæ ſalutem contemnit, qui ejus perdendæ periculum probabile non vitat cùm poteſt, ſed voluntariè ſubit. 5. Innocentius XI. damnavit has propoſitiones. 62. *Proxima occaſio peccati non eſt fugienda, quando cauſa aliqua utilis aut honeſta non fugiendi occurrit.* 63. *Licitum eſt quærere directè cauſam proximam peccandi pro bono ſpirituali vel temporali noſtro vel proximi.* Et Alexander VII. damnavit iſtam: *Non eſt obligandus concubinarius ad ejiciendam concubinam, ſi hæc nimis utilis eſſet ad delectamentum concubinarii, vulgò regalo, dum deficiente illo nimis ægrè ageret vitam, & aliæ epulæ tædio magno concubinarium afficerent, & alia famula nimis difficilè inveniretur.* 6. Ex S. Gregor. homil. 24. in Evang. *Quæ ad peccatum implicant, ad hæc neceſſe eſt ut poſt converſionem animus non recurrat.*

Porrò ut quis teneatur vitare occaſionem peccandi, non neceſſe eſt ut in ea frequenter peccaverit; ſed ſufficit ut veriſimiliter in ea ſit peccaturus. Nam peccat qui ſe probabili ſeu veriſimili periculo peccandi exponit. Unde S. Carolus, in inſtruct. confeſſar. occaſiones vitandas dicit *eſſe ea facta, quæ etiamſi per ſe licent, tamen probabiliter timetur ne is qui confitetur, in eadem ipſa quæ olim admiſit, peccata relapſurus ſit, ſi in iis remaneat.* Et Tolet. l. 3. c. 18. ait: *Probabiles occaſiones peccandi ſunt omnino extirpandæ.* Enimverò ut effectus malus cenſeatur indirectè & inter-

terpretativè voluntarius in causa, necesse non est ut ex ea frequenter sequatur; sed satis est, quòd cognoscatur vel cognosci possit & debeat secuturus verisimiliter, ut constat ex cap. ult. *de injur.* ubi Gregorius IX. docet imputari damnum ei, qui fecit aliquid ex quo probabiliter illud sequi posse scire potuit ac debuit. *Nec ignorantia*, inquit, *te excusat, si scire debuisti ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere, vel jacturam.*

Resp. 2. Si pœnitens promittit se quamprimùm relicturum talem occasionem, ei differri debet absolutio extra periculum mortis, donec eam deseruerit, si jam monitus non dimiserit, vel si diu in ea permanserit & peccaverit, vel si occasio illa urgens sit, & multùm ad peccatum alliciat; nisi confessarius prudenter judicet se posse fidem adhibere pœnitenti. Nam pœnitentis infirmitas & instabilitas adjuvanda est absolutionis dilatione, qua sæpe pœnitentes magis moventur, quàm aliis motivis; & aliàs relinqueretur in periculo eam non deserendi. Ita S. Carolus, in instruct. confessar. ibi: *Pœnitentem in aliqua ex his occasionibus aut similibus, si urgens sit illa occasio, ut qui concubinam, v. gr. aleret, non debet sine dubio confessarius absolvere, nisi hanc occasionem antea sustulerit. Pro aliis verò occasionibus, quales sunt aleæ vacatio, aspectus minùs pudici, colloquia, &c. non absolvatur, nisi eas dimittere pœnitens polliceatur. Quòd si jam aliàs id pollicitus sit, nec emendatus fuerit, absolutio tamdiu differatur, donec emendationem agnoverit.* Deinde sic monet confessarium: *Oportet eum severiorem esse rigidioremque circa eas actiones & exercitia, quæ reipsa inutilia sunt, dant tamen propensionem ad malum, & sæpe ac facilè pertrahunt ad diversa peccata. Hujusmodi sunt choreis interesse, cum blasphemis versari sæpiùs, aut rixæ deditis, popinas frequentare, indulgere otio, & id genus alia, quæ consuetudinem afferunt peccandi mortaliter. Nam absolutionem non debet impertiri, quin his omnibus renuntiet pœnitens, spondeatque ab iis abstinere diligenter. Si tamen confessarius prudenter judicet se posse fidem adhibere pœnitenti promittenti eorum fugam, semel iterumque poterit absolutionem indulgere, ea tamen semper lege, ut si in iis diutiùs immoretur, eam postea differat, donec certis & evidentibus indiciis constet illum ab his occasionibus esse segregatum.*

Resp. 3. Si pœnitens versetur in occasione proxima, quam non potest omnino, aut saltem sine peccato dimittere, quamvis appareat contritus, ei ordinariè differenda est absolutio, donec sublatum sit periculum proximum seu probabile in ea peccandi, atque ita occasio ex proxima facta sit remota. Nam sine absolutionis dilatione pœnitentes in tali occasione à relapsu efficaciter averti non solent; & aliàs exponerentur periculo amittendi brevi gratiam sacramentalem. Interea autem præscribenda sunt media contra relapsum idonea, quæ tollant proximitatem occasionis seu periculi peccandi, vel detrahendo objecto vim proximam alliciendi ad peccatum, vel apponendo impedimentum casualitatis ejus. Ut si famulus, v.gr. qui non potest ab hero facultatem

abeundi obtinere, peccaret ſæpe cum ancilla; debet ei præſcribi, ut quantùm fieri poteſt, numquam ſolus cum illa verſetur, colloquatur, nec in eam oculos figat, nulla ei amicitiæ ſigna det; ut ſe bonis cogitationibus armet, oret, &c.

Reſp. 4. Si pœnitens verſetur in occaſione proxima etiam per accidens, quæ deſeri nequeat ſine graviſſimo damno temporali; ei ordinariè differenda eſt abſolutio, præſcriptis mediis contra relapſum aptis, donec emendatus appareat, & occaſio illa deſierit eſſe reſpectu illius periculum proximum peccandi, ſi remediis adhibitis putetur non peccaturus. Priùs itaque tentanda eſt emendatio abſolutionis dilatione, qua pœnitentes efficaciter moveri ſolent ad præſcripta remedia diligenter adhibenda. Ita S. Carolus in inſtruct. confeſſ. addens: *Si verò abſolutionem differre non poſſit, quin pœnitentem exponat gravi infamiæ periculo; tum ſi contritum certis quibusdam notis videat, aut ita mente affectum, ut ad omnia remedia paratus ſit, quæ ad illius emendationem neceſſaria judicaverit prudens ſacerdos; tunc aptiora præſcribet & utiliora: puta ut ſolus cum ſola numquam conveniat; imponet & preces, & corporis macerationem aliquam, & in primis frequentem confeſſionis uſum, ſimiliaque exercitia, quæ ſi in ſe recipiat, tunc debebit eum confeſſarius abſolvere.*

Quòd ſi mediis ad emendationem adhibitis, adhuc peccet, ut antea, tunc per negationem abſolutionis cogendus erit pœnitens ad deſerendam illam occaſionem cum quantocumque damno temporali. Ita S. Carolus, ibid. Nam tunc ipſe pœnitens tenetur ſub mortali eam dimittere, etiam cum bonorum, famæ, & ſtatus jactura, juxta illud Chriſti præceptum tunc urgens: *Si oculus tuus dexter ſcandalizat te, erue eum, & projice abs te: expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam. Et ſi dextera manus tua ſcandalizat te, abſcinde eam, & projice ab te, &c.* Id eſt, res chariſſimæ & utiliſſimæ dimittendæ ſunt ad vitandam occaſionem proximam peccati. Et verò peccatorem tam fragilem, & remedia adverſus relapſum præſcripta ſæpiùs fruſtra expertum, velle adhuc permanere in tali occaſione, eſt moraliter illum velle peccare: qui enim vult aliquid cum peccato moraliter conjunctum, etſi ſolùm reſpectivè ad ſe ipſum, cenſetur velle ipſum peccatum. Unde Concil. general. Lateran. II. can. 22. *Falſa etiam ſit pœnitentia, cùm pœnitens ab officio vel curiali, vel negotiali non recedit, quod ſine peccato agi nulla ratione prævalet.* Igitur tunc dimitti debet officium, munus, ars, mercatura, &c. ſi perſeveret eſſe occaſio peccandi.

Quæſt. VII. *An confeſſarius tenetur abſolvere eum quem prudenter judicat eſſe contritum, & rectè diſpoſitum?*

Reſp. Tenetur, niſi aliunde ſit juſta cauſa differendi abſolutionem. Nam niſi adſit aliunde talis cauſa, pœnitens verè contritus & integrè confeſſus habet jus ad abſolutionem. Idque exigit ratio judicii juſti reconciliativi, & æquitas, ac pactum implicitum inter confeſſorem & pœniten-

tem;

tem; debet enim judex audita causa judicare, & absolvere reum absolutione dignum, nisi adsit justa causa differendi. Præterea sine justa causa exponeretur pœnitens periculo remanendi in statu peccati mortalis, cùm incertum sit an elicuerit perfectam contritionem; & sic subiret periculum jacturæ operum meritoriorum.

Dixi, *Nisi sit aliunde justa causa, &c.* Nam si confessarius ex speciali pœnitentis infirmitate, & circumstantiis occasionum quas vitare nequit, vel aliunde prudenter timeat, ne brevi relabatur, vel ne non satisfaciat alicui obligationi urgenti, nisi dilatione absolutionis efficaciùs à relapsu avertatur, exciteturque ad citiùs satisfaciendum suis obligationibus, potest & debet differre absolutionem. Confessarius quippe ut minister sacramenti, debet non solùm validè illud administrare, sed etiam providere ut gratia per illud collata conservetur, nec statim amittatur; & ut medicus tenetur adhibere media ad sanitatem stabilem procurandam ac conservandam apta. Nec pœnitens est tunc rationabiliter invitus, cùm id cedat in ejus bonum, & absolutio ei statim non expediat. Ita *Delugo*, disp. 14. sect. 10. ubi docet veram & communem sententiam esse, quòd possit esse causa rationabilis aliquando differendi absolutionem absque consensu pœnitentis; licèt ipse aliunde credatur probabiliter esse nunc dispositum: nam *licèt*, inquit, *pœnitens legitimè dispositus, confessione facta, habeat jus ab absolutionem, non tamen habet jus ad hoc, ut statim proferatur sententia: potest enim judex arbitrari quomodo & quando debeat utiliùs proferri sententia .... Ergo quando meritò timet pœnitentem nunc absolutum facilè relapsurum statim in eadem crimina, nisi ipsa difficultate & dilatione absolutionis meliùs agnoscat gravitatem peccati & necessitatem emendationis: poterit differre absolutionem, ut pœnitens admonitus non maneat in tanto periculo reincidentiæ, quantùm aliàs subiret ..... Ratio à priori est, quia confessarius est non solùm judex, sed etiam medicus. Unde sicut in pœnitentia imponenda ita exercet officium judicis punientis, ut debeat simul exercere officium medici curantis, atque adeo procurare quòd impositio pœnitentiæ sit in utilitatem & medicinam pœnitentis, quo reddatur magis cautus, & fortis contra tentationes: sic in proferenda absolutione, licèt principaliter exerceat munus judicis absolventis pœnitentem dispositum, debet tamen simul procurare ut medicus, in ipsa absolutione curationem pœnitentis, eo videlicet modo absolvendo, qui magis cedat in utilitatem & remedium ægroti: ad utrumque enim habet jus confessarius, nec potest prohiberi à pœnitente, ne in ipsa absolutione utrumque exerceat.* Et addit sententiæ huic communi adstipulari experientiam multorum pœnitentium qui hoc remedio brevi tempore solent curari.

Non tamen diu differri debet absolutio contrito. Nam hoc esset contra finem sacramenti, quippe quod institutum est non solùm ad remissionem peccatorum commissorum, sed etiam ad futurorum vitationem per gratias actuales, quæ intuitu sacramenti suscepti dantur in hunc finem.

Quæſt. VIII. *Quomodo confeſſarius debet ſe gerere erga moribundos?*

Reſp. 1. Si moribundus uſu rationis & ſenſuum præditus ſit, debet ſacerdos curare, ut integrè, quantùm poteſt moraliter, confiteatur, & verè conteratur; ut eliciat actus fidei, ſpei & charitatis perfectè, qui tunc obligant; ut ſatisfaciat ſuis omnibus obligationibus, præſertim juſtitiæ & charitatis erga proximum, &c. & ad hæc omnia excitare atque adjuvare. Item debet dare illi pœnitentiam, quam tunc implere facilè poſſit, ut actus patientiæ; & indicere aliam peccatis proportionatam, quam implere teneatur ſi convaluerit, ut docet Rituale Romanum.

Reſp. 2. Quivis moribundus, qui abſente ſacerdote abſolutionem petiit, vel ſigna doloris aut voluntatis confitendi dedit, & poſtea adveniente ſacerdote omni ſenſuum uſu deſtituitur, debet abſolvi. Conſtat, 1. ex praxi Eccleſiæ. 2. Ex Concilio Carthagin. IV. canon. 76. & Arauſ. I. canon. 12. & ex Rituali Romano authoritate Pauli V. edito, & ab eo toti Eccleſiæ propoſito, tamquam continente *ſinceros Eccleſiæ Catholicæ ritus*, quod ſic habet: *Si inter confitendum, vel etiam antequam incipiat confiteri, vox & loquela ægrum deficiat, nutibus & ſignis conetur ſacerdos, quoad ejus fieri poterit, peccata pœnitentis cognoſcere, quibus utcumque, vel in genere, vel in ſpecie cognitis, vel etiam ſi confitendi deſiderium ſive per ſe, ſive per alios oſtenderit, abſolvendus eſt.* 3. Quia voluntas confitendi exteriùs ſignificata, eſt confeſſio, ſeu accuſatio ſui generica & ſenſibilis, quæ in extrema neceſſitate ſufficit. Nam qui ſignificat ſe velle confiteri, vel petit confeſſarium, hoc ipſo exteriùs confitetur ſe eſſe peccatorem, & velle abſolvi, ideóque etiam præſumitur eſſe contritus. Signum autem doloris, quod in periculo mortis editur, cenſeri debet ad ſacramentalem abſolutionem directum, cùm in tali ſtatu fideles optimum animæ ſuæ remedium exoptare ſoleant; ideóque etiam voluntatem confitendi implicitè ſignificat. Ratio eſt voluntas Chriſti, qui noluit hoc ſacramentum ad ſalutem neceſſarium, ſæpè impoſſibile eſſe tum, cùm eſt maximè neceſſarium, ſcilicet in articulo mortis.

Sed pro praxi ſacerdos à tali moribundo conetur elicere aliquod peccatum in ſpecie, & ſignum doloris. Quòd ſi id fieri nequit, curet ut in moribundi præſentia aliquis teſtetur eum dediſſe ſigna doloris, vel deſiderii confitendi. Quòd ſi neque hoc fieri poſſit, tenetur illum abſolvere, ſi ab aliquo ante adventum ſuum audierit eum dediſſe ſignum doloris, aut petiiſſe confeſſorem; nam dum non agitur de damno tertii, creditur uni teſti. Nec obſtant Concilia & Rituale Roman. utentia numero plurali, quia intelligi debent in ſenſu diſtributivo, non collectivo: ſic cùm dicunt animam defuncti poſſe juvari aliorum fidelium ſuffragiis, ſenſus eſt diſtributivus, quòd ſingulorum ſuffragiis poſſit juvari.

Idem dic ſi teſtis hoc tantùm ſcierit ex relatione alterius. Nam notitia mediata notitia eſt, & ſufficit ad alios effectus, in quibus major certitudo requi-

quiritur, v. g. in Baptiſmo. Item quamvis ſigna illa moribundi dubia ſint, ut ſi viſus ſit tundere pectus, oculos ad cœlum tollere, aliquam imaginem devotè reſpicere, abſolvendus eſt; nam iſta cenſeri debent relata ad abſolutionem ſacramentalem, cùm quilibet in articulo mortis cenſeatur optimum animæ ſuæ remedium optare. Præterea in extrema neceſſitate proximi tenemur ei ſubvenire meliori modo quo fieri poteſt. Et cùm ſacramentum ſit ad ſalutem hominum inſtitutum, ſatius eſt illud exponere periculo nullitatis, quàm hominem periculo æternæ damnationis; nec hoc eſt contra ejus reverentiam, ſed ſecundùm ejus finem, ſi prout poteſt, conferatur in extremo periculo ſalutis.

Reſp. 3. Magna controverſia eſt, an abſolvi poſſit moribundus omni ſenſuum & rationis uſu deſtitutus, qui nulla ſigna externa doloris, vel deſiderii confitendi dedit coram aliquo.

Plurimi docent eum non poſſe validè abſolvi, nec proinde etiam licitè, quamvis conſtet ipſum chriſtianè vixiſſe. Quia 1. S. Leo, Concilia Carthag. & Arauſ. citat. & Rituale Roman. dum ſtatuunt moribundum abſolvendum eſſe, expreſsè addunt hanc conditionem: Si aliqua ſigna pœnitentiæ dederit. Ergo eo ipſo ſignificant non eſſe abſolvendum deficiente tali ſigno. 2. Nullum eſt ſacramentum Pœnitentiæ ſine confeſſione ſacramentali, cùm hæc confeſſio ſit ejus pars eſſentialis: ſed in hac hypotheſi nulla eſt confeſſio ſacramentalis: Ergo. *Probant. min.* Confeſſio ſacramentalis eſt ſenſibilis accuſatio peccati admiſſi, ordinata ad abſolutionem ſacerdotis. Nam hoc ſacramentum eſt judicium ſenſibile, quod proinde includere debet accuſationem externam ac ſenſibilem, quæ reddat ſenſibilem dolorem internum; & materia ſacramenti debet eſſe ſenſibilis, cùm ſacramentum ſit quoddam totum ſenſibile. At in hac hypotheſi deeſt accuſatio ſenſibilis & ordinata ad abſolutionem: neque enim vita priùs chriſtianè transacta, eſt moribundo hic & nunc accuſatio ſui ad abſolutionem ordinata poſt peccatum commiſſum. Requiritur autem ex parte pœnitentis poſt peccatum commiſſum aliqua voluntas ſenſibiliter manifeſtata, qua ſe accuſet vel certè imploret officium judicis: alioqui proferretur ſententia ſine ullo proceſſu. Dico, *Poſt peccatum.* Nam ridiculum eſſet, quòd quis hodie ſe vellet accuſare de peccato cras committendo, ut cras ab eo abſolvatur vi hujus accuſationis.

Alii verò non pauci, & tota Facultas Lovanienſis, teſte Havermanno, contendunt talem moribundum abſolvi poſſe ſub conditione, ideóque debere, modò chriſtianè vixerit, vel poſt peccatum pœnitentiæ agendæ tempus habuerit: ſi enim in ipſo actu criminis, v. gr. in ebrietate, vel duello ſenſuum uſu privetur, facilè concedunt non eſſe abſolvendum, cùm conſtet eſſe indiſpoſitum. *Probant*, 1. ex S. Auguſtino, l. 1. de adulter. conjug. cap. 28. ubi ait: *Ego non ſolùm alios catechumenos, verùm etiam ipſos qui viventium conjugiis copulati retinent adulterina conſortia, cùm ſalvos corpore in his permanentes non admittamus ad Baptiſmum; tamen ſi deſperati, & intrà ſe*

pœni-

pœnitentes jacuerint, nec pro se respondere potuerint, baptizandos puto, ut etiam hoc peccatum cum cæteris lavacro regenerationis abluatur. Quis enim novit utrùm fortaſſis adulterinæ carnis illecebra usque ad baptismum ſtatuerant detineri? ..... Quæ autem baptismatis, eadem reconciliationis eſt cauſa, ſi fortè pœnitentem finiendæ vitæ periculum præoccupaverit. Nec ipſos enim ex hac vita ſine arrha ſuæ pacis exire velle debet Mater Eccleſia. Sed priores reſpondent S. Doctorem ſupponere moribundum petiiſſe priùs pœnitentiam, ſicut catechumenos baptismum, unde eum vocat pœnitentem; & catechumenos dediſſe aliquod doloris ſignum, v. gr. nutu, percuſſione pectoris, &c. Alioqui fruſtra dixiſſet: *Si intra ſe pœnitentes jacuerint*; nam ſi nullum pœnitentiæ ſignum præbuerint; unde intrà ſe pœnitentes eſſe noſcemus? 2. *Probant* ex Sacerdotali Romano Venetiis, anno 1560. excuſo, ubi dicitur talem moribundum eſſe abſolvendum, *ſi bene vivebat, & frequentabat confeſſionem & communionem.* Item ex ſtatutis ſynodalibus Eccleſiæ Lemovicenſis, & ex memoriali confeſſorum edito Bononiæ juſſu Archiepiſcopi Bononienſis, qui poſtea factus Summus Pontifex Gregorius XV. opinionem non mutavit, ſed eam in ſuo quondam Archiepiſcopatu in praxim redigi permiſit. *Probant* 3. Quia quoties eſt materia dubia, vel probabiliter præſumpta in moribundo ſenſibus deſtituto, hic poteſt abſolvi ſaltem ſub conditione: nam tunc nulla irrogatur irreverentia Sacramento, ob neceſſitatem proximi. At in tali moribundo reperitur talis materia, nempe contritio & confeſſio generica ac confuſa: probabiliter ex aliquo ſigno externo præſumpta, vel dubia. Nam vita chriſtianè acta, eſt ſignum externum probabile, vel ſaltem dubium doloris & voluntatis confitendi ſaltem paulò ante privationem uſus ſenſuum elicitæ, & ad abſolutionem ſufficienter directum in tali neceſsitate; cùm enim fidelis quisque ideò chriſtianè vivat, ut piè ac chriſtianè moriatur, implicitè ſaltem vitam ſuam chriſtianam dirigit ad ſuſcipienda in mortis articulo ſacramenta. Item vita chriſtianè transacta eſt ratio præſumendi iſtum moribundum revera dediſſe in hoc morbo aliquod ſignum externum doloris in ordine ad abſolutionem v. gr. pectus tutudiſſe, oculos in cœlum ſuſtuliſſe, Deum oraſſe, &c. imò etiamnum internam contritionem ac voluntatem confitendi elicere, & conari manifeſtare omnibus quibus poteſt ſignis externis, omnibus videlicet motibus corporis ſui, aut certè contrarium non conſtat. Unde inferunt tunc haberi ſignum externum contritionis, & voluntatis confitendi ſaltem probabiliter præſumptum, aut dubium, ideóque ſufficiens ad abſolutionem conditionatam in tali neceſſitate.

Jam verò ſi talis poteſt abſolvi, eum abſolvere tenetur ſacerdos. Nam quisque ex lege charitatis tenetur proximo in extremo periculo ſubvenire meliori modo quo poteſt, afferendo ſaltem opem dubiam, quæ melior eſt nulla, ſi certam afferre nequit.

Ad id quod objicitur nempe duo Concilia ſuprà citata, & Rituale Romanum

manum exigere ſignum aliquod pœnitentiæ, reſpondent ea loqui de eo quod certum erat, & haberi debet quantum fieri poteſt. Præterea in hoc caſu præſumitur ſignum externum pœnitentiæ.

Circa hoc; Rituale Tullenſe hæc ait: Donec Eccleſia de hac difficultate deciderit, poterunt confeſſarii ſequi in praxi id quod favorabilius eſt ſaluti ejusmodi moribundorum, & eos abſolvere, ſi ſemper chriſtianè vixerint.

Quæſt. IX. *Ad quid tenetur confeſſarius propter defectum in Sacramentum admiſſum?*

Reſp. Si invalidè abſolvit pœnitentem à cenſuris vel peccatis reſervatis, tenetur ſaltem ſi commodè poteſt, illum monere, ut ſibi quærat remedium ab alio; vel obtenta à ſuperiore facultate illum abſolvendi, pœnitentem præſentem poſt iteratam contritionem abſolvere. Si verò pœnitentem induxit in aliquem errorem, ex quo ſequitur violatio præcepti alicujus, dicendo non extare tale præceptum, tenetur monere pœnitentem: alioqui eſſet cauſa cur is præceptum violaret; & quisque tenetur tollere cauſam mali quam poſuit etiam inculpate. Item ſi ex omiſsione monitionis, & ſilentio confeſſarii, moveatur pœnitens ad credendum licitum id quod eſt illicitum, tenetur confeſſarius poſtea eum monere: quia quisque tenetur curare ne alii ex ſua actione, vel etiam ex ſua omiſsione ſcandalum accipiant, & ne moveantur ad violandum etiam materialiter præcepta. *Delugo.* Et quia reparari debet omiſsio periculoſa rei ex officio debitæ. Non poteſt autem confeſſarius pœnitentem monere extra tribunal pœnitentiæ ſine ejus facultate expreſſa.

Quæſt. X. *Ad quid tenetur confeſſarius propter defectum circa reſtitutionem?*

Reſp. 1. Si ſine tua culpa deobligaſti pœnitentem à reſtitutione ad quam non tenebatur, teneris ex juſtitia errorem deducere. Nam quisque tenetur ex juſtitia impedire, ne ſua actione etiam inculpabili pariat alteri damnum: alioqui cognito errore tenetur de damno: proximus enim jus habet ne damnum à quoquam quovis modo patiatur.

Reſp. 2. Si ex malitia, vel ignorantia vincibili, aut gravi negligentia conſiderandi; dixiſti pœnitenti eum non teneri ad reſtitutionem, ad quam reipſa tenetur, teneris errorem dedocere. Quòd ſi non dedoces, vel ſi pœnitens interea factus eſt impotens ad reſtituendum, qui alioqui reſtituiſſet, teneris ipſe reſtituere illi tertio. Nam violaſti jus quod ille habebat ne impedires reſtitutionem ei debitam, & conſilio tuo es cauſa efficax ejus damni. Si verò pœnitens poſsit adhuc reſtituere, ſufficit quòd eum moneas de ejus obligatione: nam tua monitione ſufficienter tollis cauſam damni inferendi quam poſueras: unde ſi pœnitens non reſtituat ex malitia, id tibi imputari nequit, cùm jam non ſis cauſa damni.

Reſp. 3. Si ex ignorantia vel negligentia culpabili omiſiſti ſolùm admonere pœnitentem de obligatione reſtituendi, teneris eum poſtea admo-

nere. Sed juxta multos non teneris ipſe reſtituere, ſi pœnitens ſit interea factus impotens ad reſtituendum; imò etiamſi non moneas eum de reſtitutione facienda, ſaltem niſi ex officio habeas curam animarum. Quia confeſſarius præcisè ut confeſſarius, non tenetur ex juſtitia impedire damnum ejus cui debetur reſtitutio; ac proinde omittendo monitionem non peccat contra jus creditoris, ſed tantùm contra bonum ſpirituale pœnitentis: confeſſarius enim nullam juſtitiæ obligationem, nec officium habet in ordine ad creditorem, ſed tantùm in ordine ad pœnitentem; nec tenetur ex officio procurare bonum temporale aliorum; ſed ſolùm ſpirituale bonum pœnitentis; nec eſt hujus caput politicum, ſicut prælatus reſpectu ſuorum ſubditorum. Omittens autem, aut tacens non tenetur de damno non impedito, niſi ei cujus damnum tenetur ex juſtitia impedire. Itaque hac in re non eſt pars ratio confeſſarii, & judicis prophani: nam hic tenetur ex officio bonum aliorum ſpectante ſervare jus omnium tamquam perſona publica conſtituta ad procurandum bonum temporale, & jus aliorum; confeſſarius autem obligatur ſoli pœnitenti in foro pœnitentiæ: quia hoc forum ac judicium privatum eſt, & inſtitutum in bonum pœnitentis.

Dixi, ſaltem niſi ex officio habeas curam animarum, ut ſunt Epiſcopi & Parochi, quos teneri tunc ad reſtitutionem valde probabile eſſe cenſet Leſſius. Quia cùm iſti ſint ſuperiores, ex officio tenentur regere ſubditos, & pro modo ſuæ gubernationis impedire ne aliis damnum inferant, ac proinde tenentur curare, ſi commodè poſſint, ut reſtitutionem faciant. Ejusdem enim rationis eſt damnum inferre, & illatum nolle reſarcire.

Reſp. 4. Si pœnitentem culpabiliter, hoc eſt, ex malitia, vel ex ignorantia vincibili, vel gravi negligentia conſiderandi, obligaſti ad reſtitutionem ad quam non tenebatur; teneris ex juſtitia errorem retractare. Quòd ſi jam reſtituit, teneris damnum illud ipſi reſarcire. Nam illius fuiſti cauſa efficax & injuſta tuo falſo conſilio, ex cap. ultim. *de injur.* Item teneris pœnitenti de damno, ſi tua omiſſione culpabili fuiſti cauſa cur ipſe reſtitueret id ad quod non tenebatur: nam tale damnum oritur ex omiſſione monitionis ei ex officio erga eum, ideóque ex juſtitia debitæ.

Quæſt. XI. *An ſacerdotes non habentes curam animarum tenentur audire confeſſiones, ſi ſint idonei & approbati?*

Reſp. 1. Tenentur ex charitate ſub mortali, etiam cum periculo vitæ, audire confeſſiones cujuslibet exiſtentis in extrema neceſſitate ſalutis, qui ſcilicet ſalvari nequeat ſine opera confeſſoris. Nam quisque tenetur ex charitate ſalutem æternam proximi præferre vitæ ſuæ corporali; tenetur enim vitæ ſuæ corporali præferre ſalutem propriam, ergo ſalutem proximi, quem ſicut ſeipſum diligere tenetur.

Reſp. 2. Tenentur etiam ex charitate ſub mortali audire confeſſiones hominum in gravi neceſſitate ſpirituali exiſtentium, ut in periculo mortis, ſi alius deſit,

& id

& id possint saltem sine gravi damno & vitæ periculo. Nam charitas obligat ad succurrendum proximo in gravi necessitate, cùm id fieri potest saltem sine gravi incommodo & damno. Imò *Suarez*, hic, disp. 32. sect. 1. docet quemlibet sacerdotem teneri ex charitate audire confessiones etiam cum periculo propriæ vitæ corporalis, si vita spiritualis, seu salus proximi periclitetur, & non sit alius qui subveniat: nam licèt in rigore possit proximus per contritionem perfectam solvari, tamen magno morali periculo exponitur, quando sine alio medio relinquitur.

Certè secundùm communem sententiam, in necessitate gravi spirituali communitatis, ut si peste grassante ob carentiam sacerdotis morerentur communiter absque confessione, sacerdos privatus tenetur sub mortali, etiam cum periculo vitæ, audire confessiones, si alii non subveniant. Quia gravis necessitas spiritualis communitatis, licèt non extrema, est per se gravissimum malum, cui meritò succurri debet cum jactura vitæ privati; & quia vix fieri potest ut talis necessitas non sit conjuncta cum necessitate extrema aliquorum. *De-lugo.*

Resp. 3. Extra necessitatem gravem tenentur, quando facilè possunt, & utilitas proximi magna id exigit. Ex 1. Petr. 4. *Unusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei.* Nam sine culpa non possunt ex negligentia inutilem reddere potestatem absolvendi, in utilitatem proximi acceptam.

CAPUT IV.

De Sigillo Confessionis.

Sigillum illud est religiosa obligatio servandi in quovis casu secretum circa ea, quæ ex confessione sacramentali cognita sunt.

Quæst. I. *Quæ & quanta est obligatio Sigilli Confessionis?*

Resp. 1. Secretum confessionis obligat, 1. Jure naturali, quo generatim tenemur non revelare secretum commissum, & promissum etiam implicitè, præsertim cum damno aut infamia alterius. In confessione autem intercedit tacita pactio inter confessorem & pœnitentem: nam hic peccata sua declarat sub conditione tacita secreti, quod confessarius tacitè spondet hoc ipso quod audit confessionem. 2. Lege divina speciali positiva, imò & naturali, supposita institutione confessionis sacramentalis, quam ex natura rei consequitur, ne scilicet revelatione secreti confessio reddatur onerosa & odiosa, & sic ab illa homines avertantur. 3. Lege Ecclesiastica vetante revelationem sigilli sub gravissimis pœnis, lata in Concil. general. Lateran. IV. cap. 21. ibi: *Caveat omninò ne verbo vel signo vel alio quovis modo prodat aliquatenus peccatorem; sed si prudentiori consilio indiguerit, illud absque ulla expressione personæ cautè requirat: quoniam qui peccatum in pœnitentiali judicio sibi*

detectum præsumpserit revelare, non solùm à sacerdotali officio deponendum decernimus, verùm etiam ad agendam perpetuam pœnitentiam in arctum monasterium detrudendum.

Hinc in violatione sigilli reperitur malitia injustitiæ erga pœnitentem, & sacrilegii ob irreverentiam in sacramentum; quæ malitia sacrilegii semper est ex se mortalis, nec potest esse venialis ex levitate materiæ: ita ut sit mortale vel unum veniale in particulari revelare. Nam minima infractio sigilli graviter injuriosa est sacramento, cùm illud reddat odiosum, & avertat à confessione; & revelatio venialis culpæ confessione venialium deterreret.

Resp. 2. Hæc obligatio tanta est, ut nullo prorsus casu, vel ad tormenta quælibet & mortem vitandum liceat secretum confessionis revelare, sine expresso consensu pœnitentis, ut constat ex sensu & praxi Ecclesiæ. Quia Christus dum hoc sacramentum instituit, & pœnitentes obligavit ad confitendum omnia mortalia, simul obligavit confessarium ad confessionis secretum numquàm violandum quavis de causa. Nam si liceret aliquo casu detegere cognita ex confessione; confessio fieret odiosa, & ab ea homines averterentur: quod est maximum malum commune, gravius damno vitæ, cùm confessio sit medium salutis non solùm utilissimum, sed etiam necessarium. Semper enim pœnitens timeret, ne occurreret ille casus, vel ne confessarius eam necessitatem apprehenderet, & revelaret ejus peccatum, præsertim cum multi hac licentia ex imprudentia facilè abuti possent. Hinc, cap. *de pœnit.* dist. 6. dicitur nefas esse aliquid revelare etiam pro aliquo scandalo vitando. Quare obligatio servandi secretum confessionis longè major est & arctior, quàm obligatio secreti naturalis, quod aliquando aperiri debet, dum ejus revelatio necessaria est ad impediendum malum innocentis, vel reipublicæ.

Dixi, 1. *Sine consensu pœnitentis.* Nam eo spontè dato, licet justa de causa uti notitia in confessione acquisita. Quia cùm obligatio sigilli sit in favorem pœnitentis, potest is juri suo cedere, & dare facultatem revelandi aliquid in confessione declaratum: potestque per alium facere quod potest per se ipsum. Et aliquando ad id tenetur, v. g. ad avertendum damnum reipub. vel tertii; ac proinde si eam deneget, non debet absolvi, cùm sit indispositus.

Dixi, 2. *Expresso.* Nam non sufficit consensus præsumptus, vel interpretativus, ut cùm confessarius judicat pœnitentem facultatem concessurum, si peteretur. Quia si non requireretur expressus consensus, confessio redderetur valde odiosa & onerosa: sæpe enim multi confessarii ex imprudentia putarent ejusmodi revelationem esse gratam pœnitenti, cùm tamen valde displiceret; sicque meritò timerent pœnitentes ne aliquo casu ex simili præsumptione peccata sua proderentur. Unde graviter peccat confessarius contra sigillum, si plura peccata aut pluribus aperiat, quàm pœnitens expresse consensit;

vel si facultatem illam injuria aut fraude ab eo extorqueat, falsò ei persuadendo illum teneri hanc concedere, aut quid simile. Item non sufficit quod teneatur concedere, si reipsa non concedat; nam nihilominus redderetur confessio odiosa.

Quæst. II. *Quænam sigilli secreto continentur?*

Resp. Ea omnia, quæ per confessionem deteguntur, scilicet omnia peccata tum mortalia tum venialia, tum interna & occulta quàm externa & publica, eorumque circumstantiæ: item tentationes, vitia, cupiditates, indispositio, imperfectiones, defectus naturales etiam inculpabiles, scrupulositas, & ignorantia pœnitentis; defectus natalium, peccatum complicis, materia ac objectum peccati; persona quæ est objectum, causa, circumstantia, vel occasio peccati, aut aliter; item quæcumque à pœnitente dicta sunt ad pleniorem peccatorum, conscientiæ ac dispositionis suæ manifestationem, sive reipsa, sive ex falsa ejus opinione ad eam manifestationem pertineant, vel utilia sint, etiamsi ad alios spectent; & alia quælibet quæ pœnitens non vult ut detegantur. Ratio est, quia revelatio quorumvis istorum redderet confessionem odiosam, cùm molestiam, vel infamiam vel dedecus inferre nata sit pœnitenti; præsertim cum multi nesciant discernere quæ possunt ac debeant dici, aut omitti in confessione. Imò juxta Conink & alios, pœnitentis defectus, quos confessarius ex ipso modo confitendi colligere potest, cadunt sub sigillum, ita ut illud violet, si dicat pœnitentem esse scrupulosum, impertinentiis & næniis tempus conterere, esse morosum, & his similia. Nam hoc aptum est reddere confessionem odiosam; ideóque in praxi vitandum.

Quæst. III. *Quomodo violatur sigillum Confessionis?*

Resp. Dupliciter. 1. Directè, revelando expressè aliquid ex sola confessione cognitum. 2. Indirectè aliquid dicendo aut faciendo, ex quo quis cognoscere vel suspicari possit peccatum vel defectum pœnitentis aut aliorum, aut quævis per confessionem cognita, ex quibus pœnitenti aut aliis pudor, molestia, dedecus, damnum, vel quodlibet gravamen sequi posset; etiamsi audiens id aliundè sciat. Quæ omnia reddunt confessionem odiosam.

Hinc secretum confessionis violat. 1. Qui dicit de aliquo etiam mortuo, quòd commiserit aliquod mortale, vel plura venialia, vel tale veniale in particulari, v. gr. mendacium. Non tamen qui dicit præcisè, Petrum sibi confessum esse aliquod veniale indeterminatè; nam hoc ex ipso actu confessionis patet: qui enim confitetur, hoc ipso attestatur se aliquod saltem veniale admisisse. Sed ne hoc quidem dicendum est, ob periculum scandali. Dixi, *Etiam mortuo.* Nam revelatio cognitorum ex confessione, etiam post mortem pœnitentis redderet confessionem valde onerosam ac odiosam; cùm homines sint valde solliciti, ne etiam post mortem infamentur.

2. Qui unum, præ aliis quos audivit, laudans dicit eum sola venialia admisisse: nam inde alii facilè in suspicionem culpæ mortalis adducuntur.

3. Qui dicto vel facto peccatum pœnitentis aliis etſi jam aliunde ſcientibus manifeſtat.

4. Qui dicit aliquod grave peccatum committi in tali Monaſterio, vel capitulo. Nam hoc parit infamiam communitati, redditque confeſſionem odioſam. Item qui dicit in loco illo, præſertim anguſto, ubi confeſſiones audivit, eſſe multos fures, adulteros, luxurioſos, aut injuſtos, &c. vel in tali loco talia & talia committi ſolere, præſertim ſi hoc aliunde non conſtet, nec ſit publicum. Nam hoc infamiam loci, ſeu communitatis parit, quæ in ſingulos redundat.

5. Qui auditis paucorum confeſſionibus, dicit ſe tale peccatum audiviſſe, non nominata perſona. Jam enim ſinguli ex illa relatione aliquid ſuſpicionis contra ſe patiuntur, vel qui peccata per confeſſionem cognita ita narrant, ut audientes poſſint aliquo modo conjicere vel ſuſpicari quinam ea commiſerint.

6. Qui dicit ſe non abſolviſſe talem, remiſiſſe ad tale tempus, vel ei dediſſe talem pœnitentiam, ex qua colligatur peccatum mortale ſaltem in genere; vel qui de Titio fure notorio dicit eum ſua furta contritione magna ſibi confeſſum eſſe.

7. Duo confeſſarii, qui inter ſe colloquuntur de peccatis pœnitentis, etiamſi is utrique eadem peccata confeſſus fuerit.

8. Qui alta voce, vel alio modo à circumſtantibus intelligibili, arguit pœnitentem: nam hoc ipſo indicat gravitatem materiæ quam audit.

9. Utendo notitia per confeſſionem parta ſine licentia, & cum gravamine pœnitentis, vel cum ejus licentia, ſed extorta nec ſponte data. Porrò poteſt violari ſigillum non ſolùm verbis, ſed etiam factis & aliis ſignis, ut conſtat ex Conc. Later. citato.

Nota 1. Quamvis non violet ſigillum, qui præcisè refert peccata in confeſſione audita, perſonam & locum nullo modo deſignando, ſic ut audientes, ne leviter quidem ſuſpicari poſſint quinam ea commiſerint: tamen rectè monent non eſſe dicendum. *Hæc peccata audivi in confeſſione.* Quia audientes, præſertim laici, facilè ſcandalizantur, ſuſpicantes violari ſigillum; & quandoque periculum eſt, ne ex imprudentia lædatur ſigillum, & deveniatur in ſuſpicionem perſonæ. Imò hoc prohibitum eſſe à Conc. Later. c. *Omnis*, niſi in neceſſitate petendi conſilii, docet Fagnanus. Quia Concilium ſolùm permittit de peccato audito, absque ulla expreſſione perſonæ, & cautè conſulere ſub hac conditione, *Si prudentiori conſilio indiguerit*: ergo extra hanc indigentiam id non licet.

Nota 2. Quamvis liceat confeſſario loqui de rebus quas aliunde novit, quia nihil cadit ſub ſigillum, niſi quod cognitum eſt ex ſacramentali confeſſione, & ut ex ea cognitum ſive immediatè, ſive mediatè; violat tamen ſigillum, ſi aliquid ampliùs vel certiùs affirmet quàm extra confeſſionem novit.

Nota 3. In conſilio captando omittendæ ſunt circumſtantiæ loci, temporis & aliæ inutiles, ne facilè innoteſcat pœnitens. Quòd ſine periculo reve-

revelationis consilium peti nequeat; tunc non licet illud petere sine venia expressa pœnitentis.

Quæst. IV. *An licet confessario loqui cum ipso pœnitente de auditis in confessione?*

Resp. Non licet extra confessionem absque ejus expressa licentia, quam pœnitens tenetur dare, cùm id necesse est ad supplendum aliquem defectum, vel errorem dedocendum. Ita S. Carolus, in instruct. confessar. Quia aliàs hoc molestam & odiosam redderet confessionem: nam pudorem injicit, & exprobrationem quamdam continere solet. At id omne quod confessionem odiosam ac molestam reddere potest, est graviter à Christo prohibitum.

Hanc licentiam censeri dari à pœnitente docet Delugo, quando ipse interrogat, vel loquitur cum confessario, de aliquo quod dixit in confessione. Imò si statim post impositam satisfactionem ac datam absolutionem confessarius judicet aliquid addendum circa dicta in confessione, potest id facere quandiu pœnitens est in confessionario. Quia id spectat ad complementum judicii sacramentalis, quod adhuc censetur durare, & cujus actus sunt absolvere, punire, consulere, monere, corrigere, ligare, & similia; & quia moraliter non censetur extra confessionem quod in continenti dicitur in confessionario. Item potest sequentibus confessionibus pœnitentem admonere de defectu aliquo in prioribus admisso, de negligentia se emendandi, de frequentia relapsuum, &c. & uti notitia per priores confessiones parta ad specialia monita ac fortiora remedia suggerenda. Quia loquitur in eodem foro sacramentali, in quo sacerdos ad bene curandum pœnitentem debet considerare etiam peccata præterita; quæ indicant passionem vehementem, vel consuetudinem, vel aliquid aliud consideratione dignum, ad meliùs cognoscendum statum pœnitentis: idque pertinet ad officium judicis ac medici, quod tunc exercet. Et tunc agit ut Dei vicarius, ac proinde potest uti notitia, quam ut talis habet.

Quòd si pœnitens extra tribunal facultatem loquendi de re necessaria ad confessionem pertinente deneget confessario, juxta multos non licet eum monere. Nam tunc confessarius revera loqueretur extra confessionem, cùm judicium jam moraliter finitum sit. At est regula generalis, quòd confessarius de confessione sine licentia pœnitentis loqui non potest extra confessionem. Et verò si sigillum non obligaret ad non loquendum cum pœnitente in eo casu, non esset necessitas petendi licentiam: nam licentia pœnitentis non requiritur nisi propter sigillum, quam tamen necessitatem petitionis nemo negat. Quare licentia negata tacere debet confessarius, & jam satisfecit suo muneri.

Quæst. V. *An licet extra confessionem uti notitia per confessionem acquisita?*

Resp. 1. Licet uti cum licentia expressa pœnitentis sponte ab ipso in ipsius vel alterius utilitatem data. Quia ratio sigilli est ne confessio red-

datur

datur odiosa: at tunc non potest inde confessio reddi odiosa, cùm quisque sciat suam sibi relinqui libertatem concedendi, vel negandi licentiam, & eam pro arbitrio limitandi. Et tunc pœnitens ponit conditionem, qua posita præceptum divinum non obligat: nam solùm erat præceptum divinum non revelandi, nec utendi notitia illa sine licentia expressa pœnitentis. Tenetur autem pœnitens permittere usum istius notitiæ quoties necessarius est ad bonum commune, ad tollendam occasionem peccati, ad avertendum grave damnum spirituale vel temporale alicujus privati, & ad alia, quæ justitia vel charitas exigit: alioqui absolutione indignus est.

Resp. 2. Numquam licet sine expressa licentia uti tali notitia cum quavis directa aut indirecta revelatione cognitorum in confessione, & ex qua oriri possit suspicio usus talis notitiæ. Quia quælibet revelatio etiam indirecta sine expressa venia pœnitentis est violatio secreti confessionis, & reddit confessionem odiosam, & onerosam.

Resp. 3. Neque licet, sine expressa licentia, uti tali notitia, cum qualicumque pœnitentis gravamine etiam temporali, etsi aliunde non injusto, & seclusa quacumque revelatione; quamvis multò majus gravamen ejusdem pœnitentis ex non usu sequeretur. *Prob.* 1. Ex decreto à Sacr. Congregatione generalis Inquisitionis authoritate Innocentii XI. edito, & Romæ affixo, ann. 1682. quo prohibetur hæc propositio, & ejus praxis: *Scientia ex confessione acquisita uti licet; modo fiat sine directa, aut indirecta revelatione, & gravamine pœnitentis, nisi aliud multò gravius ex non usu sequatur, in cujus comparatione prius meritò contemnatur. Addita deinde explicatione sive limitatione, quòd sit intelligenda de usu scientiæ ex confessione acquisitæ cum gravamine pœnitentis, seclusa quacumque revelatione, atque in casu, quo multò gravius gravamen ejusdem pœnitentis ex non usu sequeretur. Hanc dictam propositionem, quatenus admittit usum dictæ scientiæ cùm gravamine pœnitentis, etiam cum dicta explicatione sive limitatione, præsenti decreto prohibent, &c.* 2. Clemens VIII. & Urban. VIII. prohibuerunt regularibus, ne hac notitia utantur ad exteriorem gubernationem. 3. Quia ille omnis usus notitiæ per confessionem partæ illicitus est: qui si cognosceretur à pœnitente esse licitus, redderet illi confessionem odiosam: nam talis usus à Sacramento avertit, & Christus vetuit ne unquam redderetur odiosum. At si pœnitens sciret licere confessario, ipsis non advertentibus, uti notitia confessionis ad aliquid ipsis grave ac molestum, redderetur illis confessio odiosa, & semper id timerent. Et verò si non licet uti notitia cum gravamine aliquo pœnitentis advertentis talem usum; nec etiam licet, quamvis id non advertat: si enim antecedenter poenitens sciret posse confessorem uti occultè illa notitia contra poenitentem, hic avocaretur non minùs, sed potiùs magis, à confessione peccati, quàm si sciret eum posse tale quid facere advertente ipso poenitente. Nam magis lædunt illa quorum

cau-

causam ignoramus, quàm illa quorum causas scimus, quibus faciliùs possumus adhibere remedium per causam contrariam, ut notat Delugo.

Nec obstat quòd tum nulla esset revelatio confessionis. Quia sigillum obligat confessorem non solùm ad non revelandum peccatum pœnitentis, sed etiam ad vitandum id omne extra confessionem, quod eam redderet odiosam & difficilem pœnitentibus, & ad continendam taliter notitiam illam, ut numquam possit adhiberi contra ipsum pœnitentem expresse non consentientem. Sic peccat contra sigillum, qui cum poenitente loquitur de peccato ejus, licèt nihil prorsus revelet. Ratio enim & obligatio sigilli est, ne confessio difficilior, gravior ac molestior reddatur, & sic odiosa fiat, & homines ab ea deterreantur. Unde scientia ex confessione parta perinde se habet ac si non esset, in ordine ad omnem usum, qui confessionem difficiliorem, seu molestiorem redderet.

Hinc non licet confessario poenitentem secretò punire, male habere, &c. Item Rituale Tullense monet, ne parochus deneget testimonium bonæ vitæ, & probitatis ei cujus vita exteriùs est rectè instituta, sed quem confessione scit esse improbum; vel benedictionem nuptialem iis quos ex sola confessione scit contraxisse impedimentum dirimens ob crimen; ne moneat parentes ut diligenter invigilent filiæ, cujus libidinem ex sola confessione novit; ne amoveat vicarium, ludimagistrum, &c. à suo munere ob crimina ex sola confessione nota.

Resp. 4. Ex communi sententia, licitus est usus notitiæ ex confessione acquisitæ, qui sit sine ullo poenitentis gravamine, & sine qualicumque revelatione tum directa tum indirecta cognitorum in confessione, nec potest reddere confessionem difficiliorem & odiosam. Quia Christus illum solum usum prohibuit, qui redderet confessionem magis onerosam ac difficilem poenitenti, & ab illa fideles averteret, cùm obligatio sigilli à Christo imposita sit, ne confessio redderetur magis gravis ac molestia poenitentibus, quàm per se sit.

Hinc licet confessario sæpius orare pro poenitente, consulere libros, imò & doctores super peccatis in confessione auditis, emendare suam negligentiam, vel nimiam severitatem, quam ex confessione intelligit aliis nocere, &c. modò non detur occasio suspicandi poenitentem, vel alios. Item licet fugere locum, ubi insidias sibi parari, & abstinere à sacrificio in quo necandum se veneno didicit ex confessione, modò præter poenitentem nemo advertere possit id fieri ex usu notitiæ per confessionem partæ. Quia hoc non potest ullum gravamen afferre poenitenti, nec reddere sacramentum odiosum, nec revelare confessionem. Secùs, si alter inde colligat poenitentem ista declarasse, ac ideo ei succenseat, & noceat.

Resp. 5. Confessarius cum licentia expressa poenitentis debet uti notitia peccati complicis vel alterius, ex sola confessione parta, quando necesse est ad impediendum grave damnum spirituale, vel etiam temporale injustum

pœnitentis vel ipſius complicis, vel aliorum, ita ut nequeat impediri, niſi confeſſarius moneat prudenter ipſum reum, vel ſuperiorem tamquam patrem. Nam tunc nec violatur ſigillum, nec fit injuria complici, & tenemur ex charitate impedire malum proximi, cùm ſine peccato & gravi incommodo poſſumus. Sed tunc confeſſarius hortetur pœnitentem, ut extra confeſſionem alienum peccatum ei aperiat, ut tantò liberiùs peccati notitia uti poſſit, & dicere correpto ſe illud extra ſacramentum accepiſſe, ne illud ei odioſum fiat.

Porrò ne confeſſarius facilè pœnitenti alios accuſanti, præſertim fœminæ credat, nec onus monendi in ſe ſuſcipiat ſine neceſſitate. Nam ſæpe vel ex malitia, vel ex errore innocentes accuſantur.

Quæſt. VI. *Quid reſpondere debet confeſſarius, dum interrogatur de cognitis in confeſſione?*

Reſp. 1. Confeſſarius de his interrogatus etiam à judice, debet ſecundùm aliquos dicere quæſtionem eſſe injuſtam & ſacrilegam, ad quam nefas ſit reſpondere. Sed quia id plerumque non ſufficit ad tollendam omnem ſuſpicionem, alii docent eum debere ſimpliciter affirmare, etiam cum juramento ſi opus ſit, ſe neſcire pœnitentem tale ſcelus commiſiſſe. Nec tunc utitur æquivocatione, aut reſtrictione, nec mentitur; quia reſpondet in ſenſu interrogationis, inquit Delugo: interrogatio enim eſt, aut debet eſſe, an ſciat peccatum ea ſcientia quæ humani convictus legibus ſubjiciatur, & deſervire poſſit ad illud dicendum, de qua ſcientia interrogant homines, & de illa intelligi poteſt reſponſio. *Homo* (inquit S. Thom. in 4. diſt. 21. q. 3. art. 1. ad 3.) *non adducitur in teſtimonium niſi ut homo: & ideo absque læſione conſcientiæ poteſt jurare ſe neſcire quod ſit tantùm ut Deus*; id eſt, ut Dei vices ſpecialiter agens. Et S. Antonin. 3. part. tit. 17. c. 22. ait: *Si non poteſt alio modo declinare iniquum judicium, poteſt reſpondere. Nihil inde ſcio, quia ſubintelligitur, ut homo: & nihil ſcio etiam per confeſſionem, quod intelligitur tibi revelandum.* Alii dicunt iſtam reſponſionem, *Neſcio*, in talibus circumſtantiis apud prudentes nihil aliud ſignificare, quam me nihil ſcire quod ſubjiciatur humani convictus legibus. Nam notitia rerum ea confeſſione ſacramentali hauſta, non eſt ſcientia naturalis ordinis, quam quis habeat ut homo, & quæ pertineat ad uſum humani convictus ac ſocietatis, quæ inter homines per mutuum ſermonem fovetur; quare humanæ ſocietatis legibus nullatenus ſubjicitur. Malitia autem propria mendacii in eo potiſſimum poſita eſt, quòd per illud peccetur contra leges humanæ, ſeu rationalis ſocietatis.

Si autem judex quærat num confeſſionem Petri audieris; reſpondere debes te audiviſſe. At ſi quærat num tale peccatum confeſſus fuerit, reſpondere debes, ſecundùm aliquos, iſtam interrogationem eſſe injuſtam, impiam; & reſponſo indignam: ſecundùm alios te nihil tale audiviſſe, ſcilicet auditione eorum quæ liceat revelare, velut hominem.

Reſp. 2. Confeſſarius interrogatus an poenitentem abſolverit, reſpondere debet ſe officio functum eſſe; non autem abſolviſſe: alioqui enim id affirmans

mans de uno & non de altero, indicaret denegatam absolutionem; & sic indirectè revelaret pœnitentis indispositionem, aut peccatum reservatum: Quare eadem debet esse responsio pro omnibus pœnitentibus quos absolvit & quos non absolvit. Hinc dum danda sunt testimonia confessionis auditæ, debet Confessarius testari solùm se audivisse confessionem talis.

Porrò etsi regulariter ita respondendum sit, non potest tamen damnari confessarius, qui dicit se aliquem absolvisse, quando nullum est periculum pro aliis, quia hoc nullo modo est contra sigillum, nec potest reddere confessionem odiosam. Quòd si sacerdos vocetur in jus à pœnitente, ut rationem reddat denegatæ absolutionis, testari debet se nullum in hac exigenda ratione superiorem agnoscere præter Deum.

Quæst. VII. *Ex qua confessione contrahitur obligatio sigilli?*

Resp. Contrahitur ex omni & sola confessione sacramentali. Confessio autem censetur sacramentalis in ordine ad inducendam obligationem sigilli, quæ ex intentione se accusandi secundùm institutionem Christi, in ordine ad absolutionem aliquando obtinendam fit ei, qui bona fide creditur judex legitimus, etiamsi non sequatur vera absolutio quavis de causa. Hoc enim necessarium est ad securitatem Sacramenti.

Hinc sigillum obligat, 1. Etiamsi confessio facta sit laico, vel sacerdoti non approbato, quem pœnitens bona fide putat esse sacerdotem & legitimum judicem. Nam defectus hujus obligationis cederet in detrimentum confessionis validæ, quæ inde minùs secura redderetur, propter periculum ne quis malitiosè fingat se sacerdotem approbatum aut se esse putet, cùm non sit. 2. Etiamsi sacerdos non habeat intentionem conficiendi Sacramentum & absolvendi. Alioqui pœnitentes possent facilè decipi, & metus hujus deceptionis multos deterreret à confessione, obessetque securitati Sacramenti. 3. Etiamsi pœnitens confiteatur sine contritione & voluntate recipiendi absolutionem; sed tamen cum intentione se sacerdoti tamquam Dei ministro subjiciendi, & accusandi, vel ut ab eo aliquo modo adjuvetur, & dirigatur in ordine ad id quod deesse judicat, ut possit absolutionem aliquando obtinere. Nam ex communi sententia, talis confessio quoad effectum inducendi sigillum, est sacramentalis, licèt non sufficiat ad valorem Sacramenti.

Econtra non contrahitur obligatio sigilli ex confessione, quæ fit solùm ex intentione irridendi, decipiendi, vel inducendi confessarium in peccatum; aut si extra tribunal quis dicat se, id quod narraturus est, committere sigillo confessionis. Quia obligatio sigilli est annexa soli confessioni institutæ à Christo vel ei, cujus revelatio in confessionis à Christo institutæ detrimentum cederet.

Hinc oritur solùm obligatio secreti naturalis ex eo quòd aliquis committens secretum sacerdoti, dicat se illud ei committere sub secreto confessionis, & sacerdos sic admittat. Ita

S. Thom. in 4. dist. 21. quæst. 3. art. 1. quæst. 3. ad 2. Nam secretum confessionis religiosum, soli confessioni proprium est. Addit Sylvius, hanc admissionem non carere irreverentia Sacramenti: cùm nullum arcanum possit secreto confessionis æquiparari.

Quæst. VIII. *Quinam contrahunt obligationem sigilli?*

Resp. Ii omnes, qui immediatè, vel mediatè, licitè vel illicitè, habent ex confessione sacramentali notitiam rei cadentis sub sigillum. Nam ii omnes tenentur secreta servare ea, quorum revelatio redderet confessionem onerosam ac odiosam, & ab ea homines deterreret. At si homines scirent aliquos tales posse aliqua ex confessione cognita revelare, aversarentur confessionem, & ab ea averterentur. Præterea *cùm quid prohibetur, prohibentur omnia quæ sequuntur ex illo.* reg. jur. 39. in 6. & res cum onere suo transit ad quoscumque pervenit. Igitur securitas ac reverentia Sacramento debita exigit, ut quævis notitia per confessionem solam quovis modo parta numquam possit communicari sine expressa licentia pœnitentis, ne sacramentum reddatur difficilius & odiosum.

Hinc obligatione sigilli tenentur, 1. Ipse confessarius etiam fictus, sed per errorem legitimus existimatus: nam confessio tunc ex intentione pœnitentis est sacramentalis. 2. Ii omnes, qui peccatum pœnitentis, dum confitetur, audierunt, sive culpabiliter, propiùs accedendo animo audiendi (quod est mortale ob injuriam gravem illatam Sacramento & pœnitenti,) sive inculpatè & præter voluntatem. 3. Superior, à quo extra sacramentum petitur facultas absolvendi à casu reservato. 4. Interpres, ut organum medium, per quod facta est confessio. 5. Qui per examen disponit alium ad confessionem & qui consulitur, an & quomodo hoc vel illud teneatur confiteri, quamvis alteri fiat confessio. 6. Is qui consulitur à confessario, etiam cum licentia pœnitentis: alioqui valde odiosum & grave esset pœnitentibus concedere facultatem consulendi alium, (ut sæpe necessarium est ad bonum pœnitentis, & rectam Sacramenti administrationem,) si ille alius non obligaretur sigillo. Item is, cui confessarius pœnitentem manifestavit ex consensu pœnitentis. 7. Ii omnes, qui aliquid didicerunt etiam mediatè ab ipso confessario, aut quovis alio ad sigillum obligato. 8. Qui peccata pœnitentis in charta descripta legit, dum poenitens ex scripto confitetur: is enim se habet, ut ille qui furtim audit confitentem. Qui autem ante, vel post & extra confessionem chartam peccata continentem reperit, peccat graviter si legat, & secundùm multos obligatur sigillo: quia peccata in charta scripta ordinantur ad confessionem sacramentalem ritè perficiendam; idque ut favorabilius Sacramento tenendum est.

Quæst. IX. *An pœnitens etiam obligatur sigillo respectu confessarii?*

Resp. Neg. Quia obligatio sigilli est solùm in favorem poenitentis, ut securè ac confidenter peccata sua & conscientiam aperiat, sicut tenetur secundùm

cundùm institutionem Christi: non autem in favorem confessarii, qui non tenetur ex institutione Christi peccata sua pœnitenti aperire; & sic non eget obligatione sigilli circa ea, quæ debet dicere pœnitenti.

Pœnitens tamen habet obligationem secreti naturalis circa ea quæ revelare nequit sine injusto damno confessarii, aut contra rationabilem ejus voluntatem; *propter quod peccant*, inquit Gerson. in Regul. moral. regul. 134. *Si non excusat eos ignorantia, illi qui pœnitentias suas, & ea quæ sacerdos eis dixit, passim dicunt, & qui etiam super hoc inquirunt, quoniam talia per indirectum causant aliquando irrisionem sacerdotis, aut confessi culpam.* At si confessarius aliquid dixerit, vel fecerit, quod vergat in damnum commune, vel privatum, ut si hæresim doceat, si sollicitet ad turpia, vel si existat aliud grave periculum ruinæ spiritualis, sive confessarii sive alterius; pœnitens tenetur ex lege charitatis ista denuntiare Prælato, si aliter malum certò impedire nequit. Imò Gregorius XV. Bulla 34. præcepit poenitentibus ut denuntient Inquisitoribus, vel locorum Ordinariis confessarios, qui personas quascumque, *ad inhonesta, sive inter se, sive cum aliis quomodolibet perpetranda, in actu sacramentalis confessionis, sive antea, vel post immediatè, seu occasione, vel prætextu confessionis hujusmodi, etiam ipsa confessione non secuta, sive extra occasionem confessionis in confessionario, aut in loco quocumque ubi confessiones sacramentales audiantur, seu ad confessionem audiendam electo, simulantes ibidem confessiones audire sollicitare, vel provocare tentaverint, aut cum eis illicitos & inhonestos sermones, sive tractus habuerint.* Mandatque omnibus confessariis, ut poenitentes, quos noverint fuisse ab aliis modo supra dicto solicitatos, moneant de obligatione eos denuntiandi. Unde ad hoc tenentur omnes ubi hoc decretum viget; imò & alii, si aliàs isti nefarii confessariis prævideantur non emendandi; nam tunc lex charitatis ergo illos & alios seducendos obligat ad tale crimen impediendum hac denuntiatione, si non adsit alia via efficax.

APPENDIX.

De Indulgentiis.

Quæst. I. *Quid & quotuplex est Indulgentia?*

Resp. 1. Indulgentia est remissio pœnæ temporalis peccatis quoad culpam remissis debitæ, facta extra sacramenta & sacrificium per applicationem satisfactionum Christi & Sanctorum. Fide constat, ex Concil. Trid. sess. 25. indulgentiarum usum fidelibus maximè salutarem esse, easque concedendi potestatem in Ecclesia extare.

Resp. 2. Indulgentia alia est totalis seu plenaria, qua tota pœna temporalis remittitur; & alia partialis seu non plenaria, qua pars tantùm pœnæ remittitur. Hæc dicitur aliquando Indulgentia unius anni, vel plurium, vel 40. dierum; per quam scilicet tantum de pœnis remittitur, quantùm remitteret pœnitentia austera unius anni vel plurium, aut 40. dierum, secundùm antiquos canones facta.

Quæst. II. *Quinam habent potestatem concedendi Indulgentias?*

Resp. Papa poteſt jure divino indulgentias qualeſcumque in tota Eccleſia concedere; cùm ſupremus ſit vicarius Chriſti, & ſupremum caput viſibile Eccleſiæ. Supremo autem Principi competit poteſtas diſpenſandi theſaurum communem ſine limitatione. Epiſcopi verò in ſua diœceſi, & Archiepiſcopi in tota ſua provincia poſſunt jure communi concedere tantùm indulgentias unius anni in dedicatione Eccleſiæ, & in anniverſario dedicationis, vel alia ex cauſa, dierum dumtaxat 40. ex Conc. gen. Later. IV. cap.62. Cardinales etiam non Epiſcopi dicuntur concedere indulgentias 100. dierum, ex conceſſione Papæ, ſaltem tacita.

Nota. Hæc poteſtas eſt jurisdictionis, non ordinis. Hinc 1. poteſt competere, & delegari clerico non ſacerdoti. 2. Indulgentiæ non poſſunt concedi, niſi ſubditis, cap. 4. *de pœnit. & remiſſ.* ubi ratio datur, quia ſicuti à judice non ſuo ligari nemo poteſt, ita neque abſolvi. Poſſunt tamen exempti lucrari indulgentias epiſcopales, cum in ea re favorabili poſſint ſe ſubjicere jurisdictioni ordinarii, ne quod in gratiam conceſſum eſt privilegium, in eorumdem diſpendium cedat, ex reg. 61. jur. in 6. ibi: *Quod ob gratiam alicujus conceditur, non eſt in ejus diſpendium retorquendum.*

Quæſt. III. *Quænam requiruntur ad lucrandam indulgentiam?*

Reſp. Sequentia I. Status gratiæ, ſaltem cùm ultimum opus completur. Quia tunc applicatur indulgentia, quæ illum exigit: nam inimico Dei, quamdiu in peccato exiſtit, nulla fit remiſſio etiam quoad pœnam temporalem. Inimicus enim Dei, & reus pœnæ æternæ non eſt ſubjectum aptum, cui remittatur aliqua pœna; & nulla eſt promiſſio niſi pro juſto. Unde indulgentia numquam conceditur, niſi contritis & confeſſis, aut verè pœnitentibus. Imò aliqui putant neceſſe eſſe ut omnia opera in bulla injuncta perficiantur in ſtatu gratiæ. Sed alii communius docent ſufficere, quòd bene fiant animo verè pœnitenti & ſine affectu ad mortale: quia Pontifex in conceſſione non exigit ut omnia opera præſcripta fiant in ſtatu gratiæ: & ſine illo poſſunt eſſe utilia ad finem indulgentiæ. Requiritur tamen ſtatus gratiæ eo inſtanti, quo ultimum ex operibus per bullam injunctorum perficitur. Nam requiritur ſtatus gratiæ eo inſtanti, quo indulgentia applicatur. At indulgentia applicatur eo inſtanti quo ultima conditio ponitur, ſeu inſtanti conſummationis operum. Ergo eo inſtanti requiritur ſtatus gratiæ.

II. Omnia opera injuncta impleri debent integrè, in loco, & tempore, & ordine præſcriptis, & propter finem præſcriptum. Quia indulgentia non conceditur, niſi ſub hac conditione: qua proinde non impleta ſimpliciter nihil obtinetur. Et Indulgentia ſolùm operatur, ſecundùm intentionem concedentis expreſſam per verba conceſſionis. Hinc qui opus aliquod injunctum, vel partem ejus notabilem omittit, quamvis ex ignorantia aut oblivione invincibili, vel impotentia, nihil conſequitur: quia ſimpliciter non implet conditionem, cui adſtricta eſt indulgentia.

III. Ad

III. Ad consequendam indulgentiam plenariam omnium peccatorum, etiam venialium, requiritur detestatio omnium illorum, & depositio affectus ad quodlibet. Nam pœna peccato debita non remittitur sine culpa: nullum autem peccatum etiam veniale remittitur quoad culpam, sine detestatione seu displicentia saltem virtuali; & depositione affectus ad illud. Quàm pauci ergo indulgentiam plenariam integrè consequuntur.

Præter supradicta, Cajetanus, Navarrus, Reginaldus & alii docent ad indulgentiam integrè consequendam requiri propositum, & sollicitudinem satisfaciendi Deo per satisfactiones congruas, & peccatis ac facultati pœnitentis proportionatas; ita ut proportione hujus solicitudinis tamquam dispositionis ad indulgentiæ effectum necessariæ, percipiatur major vel minor indulgentiæ fructus. *Probant*: Quia 1. Extat divinum præceptum faciendi dignos fructus pœnitentiæ, à quo præcepto Ecclesiæ dispensare nequit, & Conc. Trid. sess. 6. cap. 14. docet generaliter pœnitentiam christiani lapsi, necessariò præter contritionem & confessionem, continere satisfactionem per jejunia, eleemosynas, orationes, &c. At, inquiunt, valde enervaretur, & ferè tolleretur satisfactio illa congrua, si indulgentia plenaria plurimorum peccatorum obtineretur præcisè per opera aliqua pauca non valde gravia, ut per visitationem Ecclesiæ, triduum jejunii, aliquam eleemosynam; & confessionem ac communionem. 2. Thesaurus indulgentiarum à Christo concessus est, non ad tollenda opera satisfactoria, cùm ea præceperit; aut ad fovendam negligentiam ac torporem fidelium; sed ad supplendam eorum impotentiam ac infirmitatem: aliàs, inquit, indulgentia redundaret non in ædificationem, sed in destructionem, fovendo negligentiam ac torporem in satisfaciendo pro peccatis, & minueret horrorem peccati. 3. Ex Gregorio VII. qui Lincolniensi Episcopo indulgentiam petenti concessit ea lege, ut pro viribus satisfaceret: *Absolutionem præterea peccatorum tuorum*, inquit, *sicut rogasti, authoritate Principum Apostolorum Petri & Pauli fulti, tibi mittere dignum duximus, si tamen bonis operibus inhærendo, commissos excessus plangendo, quantum valueris, corporis tui habitaculum Deo mundum templum exhibueris.* Ut appareat, inquit Baronius hæc referens ad ann. 1073. *Sedis Apostolicæ indulgentiam illis communicari, qui, quantùm suppetunt vires, bene operari non prætermittunt; non autem ignavis, otiosis ac negligentia torpescentibus.* De his qui ita sentiunt, sic loquitur S. Antoninus, 1. p. tit. 10. cap. 3. §. 3. *Nec credunt quòd propter has indulgentias generales minùs teneatur agere pœnitentiam in hac vita; & horum dictum satis videtur concordare æquitati, ut notat Innocentius.*

Quæst. IV. *Quænam notanda sunt circa opera præscribi solita?*

Resp. Sequentia. 1. Dum in Bulla conceditur indulgentia *contritis & confessis*, ad eam lucrandam secundùm multos confessio non est necessaria habenti sola venialia: quia putant eam designari tantùm ut medium ad gratiam & remissionem culpæ. Sed

alii multi diſſentiunt, quia tunc confeſſio requiritur tamquam unum ex operibus præſcriptis. Quare tutius eſt confiteri, idque conſentaneum eſt praxi fidelium, præſertim tempore Jubilæi.

2. Oratio fidei debet per aliquod tempus in loco, tempore, & ex intentione deſignatis. Locus eſt ordinariè ubi eſt indulgentia. Tempus eſt inter utrasque veſperas. Intentio eſt pax inter principes chriſtianos, converſio infidelium, extirpatio hæreſûm, exaltatio S. Matris Eccleſiæ, bonum ſpirituale Papæ, niſi alia addantur. Secundùm multos debet eſſe vocalis, nec valet ſi fiat cum diſtractione voluntaria: nam talis oratio non eſt religioſa, nec apta ad impetrandum id quod Papa intendit.

3. Modus ſervandi jejunium eſt ille, quem ſingulæ provinciæ ſervant tali tempore in aliis jejuniis.

4. Eleemoſyna, ſi non determinetur per bullam, fieri debet juxta regulas prudentiæ, & dictamen internum: ita ut non detur quid minimum, ſpectata facultate dantis, nam minima non ſunt in conſideratione.

5. Non ſatisfit per communionem ſacrilegam: nam communio præſcribitur ut opus bonum, vivum & operativum gratiæ.

Quæſt. V. *Quænam requiruntur ut Indulgentiæ proſint defunctis?*

Reſp. Neceſſe eſt, 1. Ut pro illis in bulla ſpecialiter concedantur. Nam indulgentiæ non proſunt pluribus, nec aliis, quantum prima concesſio; & tantum valent quantùm ſonant. Nomine autem fidelium ſimpliciter in bullis intelliguntur ſoli viventes, ut patet ex uſu; quare quoties indulgentiæ ad mortuos extenduntur, expreſsè additur: *Fidelibus vivis & defunctis.* 2. Ut fidelis vivens omnia opera injuncta ritè perficiat ex intentione lucrandi indulgentiam pro mortuo, ſitque in ſtatu gratiæ, ſaltem cùm ultimum opus impletur, atque indulgentiam applicet defuncto.

TRA-

TRACTATUS
DE
EXTREMA - UNCTIONE.

EXtrema - Unctio est Sacramentum à Christo institutum ad conferendum ægroto de vita periclitanti gratiam ad resistendum tentationibus, ferendum patienter dolores, & peccati reliquias abstergendas, atque etiam ad corporis sanitatem, si expediat, restituendam, per Unctionem olei benedicti, & orationem sacerdotis.

Quæst. I. *Quænam est materia & forma hujus Sacramenti?*

Resp. 1. Materia remota est oleum olivarum ab Episcopo benedictum. Concil. Tridentin. sess. 14. cap. 1. Renovari debet singulis annis, veteri exusto. Quòd si periculum sit ne intra annum deficiat, neque possit haberi aliud benedictum, benedicto admisceatur non benedictum in minori quantitate. *Ita Rituale Romanum.* Materia verò proxima est Unctio. Hæc ex usu Ecclesiæ & præcepto Ritualium, debet fieri in forma crucis: quod tamen non est essentiale, sicut neque ut fiat immediatè pollice sacerdotis; nam pestis tempore unctio fieri potest bacillo.

Resp. 2. Forma est hæc deprecativa; *Per istam sanctam Unctionem, & suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quidquid per visum deliquisti. Amen.* Et sic de aliis sensibus. Ex Concil. Florent. & Trid. & Rit. Rom. Sunt qui putant hæc sola verba, *Per istam Unctionem indulgeat tibi Deus*, esse essentialia; eo quod effectus sacramenti sufficienter exprimant, quamvis cætera ex præcepto sint addenda.

Quæst. II. *An essentiales sunt Unctiones quinque sensuum?*

Nota 1. Multi cum S. Thoma affirmant, & in Ecclesia Latina servantur: ac proinde in praxi adhiberi debent, quantùm fieri potest; præsertim cùm constet ea requiri ex præcepto. Non pauci tamen contendunt ad valorem Sacramenti sufficere unicam in quacumque corporis parte; & Rituale Mechliniense à facultate Lovaniensi approbatum præscribit. *In morbis contagiosis, & peste grassante, ut periculum vitetur, sufficere inungi sensus organum magis ad unctionem expositum, aut detectum, dicendo: Per istam sanctam Unctionem, & suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti per visum, auditum, odoratum, gustum, tactum & gressum.* Rituale verò

verò Parisiense sic habet: *Si non possit super infirmum fieri nisi unica unctio, ungatur oculus, vel aliud sensuum organum, & cæteris precibus prætermissis dicatur: Per istam sacri olei Unctionem & suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Deus quidquid peccasti per sensus.* Sed ut ut sit, certum est id non licere extra necessitatem.

Porrò non est absolutè necessarium, ut utrumque organum ejusdem sensus specificè sumpti, v. g. uterque oculus ungatur (quamvis ob receptam consuetudinem id fieri debeat:) quia Unctio dicitur applicata alicui sensui, puta visui, cùm facta fuerit in parte corporis, in quo sensus ille residet.

Pro praxi observa. 1. Ex præcepto saltem quinque corporis partes inungi debent, quæ sunt sensuum organa, nempe oculi, aures, nares, os, & manus, quibus secundùm usum communem & Rituale Romanum, adduntur pedes; licèt pedum unctio non sit essentialis; unde in quibusdam locis omittitur. *Renum* verò *unctio in mulieribus, honestatis gratia semper omittitur, atque etiam in viris, quando infirmus commodè moveri non potest. Sed sive in mulieribus, sive in viris, alia corporis pars pro renibus ungi non debet.* Ita Rituale Rom.

2. Si quis careat aliqua parte corporis ex iis, quæ inungi debent, *pars loco illi proxima inungatur eadem verborum forma.* Rituale Romanum. Ut si manibus careret, ungenda esset pars brachii proxima. Quòd si omnino careret sensu aliquo, puta visu, debet tamen inungi secundùm sensum illum, cum forma ei respondente; quia potuit appetere actus malos, qui per sensum illum perficiuntur.

4. *Dum oculos, aures, & alia corporis membra, quæ paria sunt, sacerdos ungit; caveat ne altero ipsorum inungendo, sacramenti formam priùs absolvat, quàm ambo hujusmodi paria membra perunxerit.* Rit. Rom.

4. *Si dum inungitur infirmus decedat, Presbyter ultrà non procedat. Quòd si dubitet an vivat adhuc, unctionem prosequatur sub conditione pronuntiando formam dicens: Si vivis, per istam sanctam unctionem, &c.* Rit. Rom.

5. *In pestiferis uti licebit virga oblonga, oleo uncta, quæ deinde comburatur, aut servanda purgetur,* ait Manuale Cameracense.

Quæst. III. *Quis potest & debet ministrare hoc sacramentum?*

Resp. 1. Fide constat solùm sacerdotem esse illius ministrum, ex Concil. Tridentin. sess. 14. canon. 4. Validè autem conferri potest à quolibet sacerdote. Quia in tali ministerio jurisdictio non est essentialis sacramento, nec illud principium; sed est solùm conditio necessaria, ut licitè fiat. At licitè ministratur à solo pastore proprio, vel alio de ejus licentia: nam administratio sacramenti est officium pastoris, quod usurpare propria authoritate in materia gravi gravis culpa est; cùm id ei injuriosum sit, & repugnet recto regimini ac debito ordini. In casu tamen necessitatis, quo aliquis infirmus sine hoc sacramento moriturus esset, quilibet sacerdos potest & debet ex charitate illud ministrare; nam tunc Ecclesia hanc facultatem concedere censetur.

Ne-

Neque in Clement. 1. *de privileg.* ubi excommunicantur religiosi, qui sine licentia parochi illud sæcularibus conferunt, hic casus necessitatis comprehenditur; alioqui esset in destructionem.

Resp. 2. Parochus, item superior regularium tenetur ex justitia sub mortali Extremam-unctionem administrare per se vel per alium subditis suis. Quia tenetur ex officio fidelibus suæ curæ commissis ordinaria media salutis à Christo instituta, & in communi usu Ecclesiæ posita subministrare. Idque etiam cum vitæ periculo, si subditus pœnitentiam non receperit, nec possit recipere; quia fieri potest ut Extrema-Unctio ei tunc ad salutem necessaria sit, si nimirum habeat tantùm attritionem cum imperfecto Dei amore. *Qui autem peste affectus non est confessus, nec potest confiteri, pastor teneatur illi Extremam-unctionem, etiam cum periculo vitæ dare*, ait Synodus Namurcensis, anno 1639. tit. 14. cap. 10.

Quæst. IV. *Quinam sunt effectus hujus Sacramenti?*

Resp. Ex Jac. 5. & Concil. Tridentin. sess. 14. c. 2. multiplex est. Primus ac præcipuus est gratia sanctificans, ut connotans gratias actuales ad alleviandum seu confortandum animam contra morbi molestias, & tentationes diaboli.

Secundus est abstersio reliquiarum peccati; quæ sunt non solùm pœnæ peccatis debitæ: sed etiam anxietates, infirmitates, torpor seu languor ad bonum, angor, & timor, quæ ex peccatis commissis contrahuntur. Plus autem aut minus abstergit pro dispositione recipientis.

Tertius est peccatorum tum mortalium, tum venialium remissio. Nam si quæ supersint remittenda, remittit etiam quoad culpam: venialia quidem primario & per se, mortalia verò secundariò & per accidens in certis casibus. *Prob.* 1. Ex Jac. 5. *Et si in peccatis sit, remittentur ei.* 2. Ex Concil. Trident. sess. 14. cap. 2. *Res etenim hæc gratia est Spiritus Sancti, cujus unctio delicta, si quæ sint adhuc expianda, ac peccati reliquias abstergit.* Ubi delicta distinguuntur à reliquiis peccati, & supponuntur non semper adesse in infirmo. 3. Ex forma ipsa, *Indulgeat tibi Deus quidquid deliquisti*, quæ importat remissionem peccatorum, etiam quoad culpam.

Non tamen ideo Extrema-unctio est sacramentum mortuorum, nisi secundariò, secundùm quid, & cum addito restringente ad certos casus, in quibus solis remittit mortalia, nempe quando vel peccata non fuerint remissa per sacramentum Pœnitentiæ propter occultum aliquem defectum; vel post confessionem commissa sunt, sed memoria exciderunt, vel homo propter privationem usus rationis & sensuum, factus est incapax confessionis, nec antea habuit contritionem perfectam, sed tantùm attritionem cum Dei amore imperfecto. Enimverò ex institutione Christi ad remissionem mortalium Pœnitentiæ sacramentum præmitti debet Extremæ-unctioni, si possit: quòd si non possit, elicienda est contritio perfecta: Sed quia hæc difficilis est, & non raro abest,

utriusque defectum supplet Extrema-unctio; modò adsit attritio cum aliquo Dei amore, qualis requiritur in sacramento Pœnitentiæ. Ex quo patet quanti sit momenti Extremam-unctionem recipere, cum illius ope salvari possit, qui alioqui fuisset damnatus, ut docet S. Carolus, in instruct. de hoc sacramento.

4. Sanitatem corporis interdum, ubi saluti animæ expedierit, confert. Conc. Trid. loco cit. quod etiam intellige secundùm divinam providentiam, secundùm quam non semper expedit turbari naturalem rerum ordinem, & causarum naturalium exigentiam frustrari. Quare hunc effectum impediunt qui hoc Sacramentum non percipiunt, nisi cùm morbus ita invaluit, ut jam sine miraculo sanari nequeat.

Quæst. V. *Quænam ad recipiendum validè & cum fructu hoc sacramentum requiruntur?*

Resp. Sufficit in homine justo generalis illa voluntas recipiendi, qua unusquisque pœnitens, & bene dispositus vult frui omnibus remediis ad salutem suam necessariis vel utilibus à Christo institutis, quamdiu scilicet non est retractata. Constat ex Rituali Rom. & praxi Ecclesiæ illud conferentis improviso aliquo morbo oppressis, & sensuum ac rationis usu destitutis. Hanc autem voluntatem habere omnes Christiani præsumuntur. Ut tamen omnium venialium remissionem obtineat, requiritur saltem depositio affectus ad illa. Sed quia nemo scit an sit in statu gratiæ, & multa peccata occulta ex ignorantia aut inadvertentia culpabili committuntur, elicienda est ab omnibus contritio quam potest perfectissima.

Adde quòd ab homine rationis compote recipi debeat magna cum fide, fiducia, humilitate, conformitate cum voluntate divina, reverentia.

Homo verò sibi mortalis culpæ conscius, præter voluntatem recipiendi sacramentum saltem illam generalem & habitualem, præmittere debet confessionem, si potest; vel si non potest, contritionem perfectam. *In quod illud in primis ex generali Ecclesiæ consuetudine observandum est, ut si tempus, & infirmi conditio permittat, ante Extremam-unctionem, Pœnitentiæ & Eucharistiæ sacramenta infirmis præbeantur*, ait Rit. Rom.

Quæst. VI. *Quibusnam potest & debet conferri Extrema-Unctio?*

Resp. Iis solis, qui versantur in mortis periculo orto ex aliqua corporis infirmitate. Ex Jac. 5. *Infirmatur quis, &c.* Ex Concil. Florent. & Trid. sess. 14. cap. 3. Item iis solis, qui habuerunt aliquando usum rationis, ita ut dari non possit nec debeat infantibus, & perpetuò amentibus, ut constat ex praxi Ecclesiæ. Quia in illis locum habere non potest forma hujus sacramenti: *Indulgeat tibi Deus quidquid deliquisti*; cùm fuerint incapaces peccati personalis. Et quia cùm hoc sacramentum sit consummativum pœnitentiæ supponit eum cui confertur, esse capacem pœnitentiæ, tentationum & peccatorum actualium: in remedium enim horum institutum est. Hinc Rituale Rom. ait: *Debet hoc sacramentum infirmis præberi, qui cùm ad usum rationis pervenerint, tam graviter laborant, ut mortis periculum immi-*

nere videatur, & iis qui præ senio deficiunt, & in diem videntur morituri, etiam sine alia infirmitate (cùm hæc sit gravis infirmitas) .... *impœnitentibus verò, & qui in manifesto peccato mortali moriuntur, & excommunicatis, & nondum baptizatis penitùs denegetur. Non ministretur etiam prælium ituris, aut navigationem, aut peregrinationem, aut alia pericula subituris, aut reis ultimo supplicio mox afficiendis, aut pueris rationis usum non habentibus.* At dari debet vulneratis lethaliter, aut iis qui potarunt venenum: nam hi habent intra se causam proximam mortis, & sunt infirmi revera, undecumque infirmitas orta sit.

Observa 1. Non est expectandum donec infirmus sit morti proximus: sed dari debet Extrema-unctio dum adhuc ratione utitur, ut majore cum reverentia & utilitate recipiatur. Unde Catechism. Roman. dicit parochos peccare mortaliter, dum eam differunt donec infirmus privetur usu sensuum & rationis, quamvis supposita dilatione teneantur dare infirmis usu rationis destitutis.

2. Debet dari infirmis petere non valentibus ob privationem usus sensuum vel rationis. Quia sufficit habitualis voluntas generalis recipiendi media salutis à Christo instituta, quam habent christiani, dum alia sacramenta suscipiunt, vel actus amoris aut spei eliciunt. Nam talis voluntas est voluntas implicita recipiendi hoc sacramentum; & tunc præsumendi sunt contriti, vel saltem attriti, nisi oppositum constet.

3. Extrema-unctio, cùm non imprimat characterem, iterari potest & debet in diversis morbis periculosis, non tamen in eodem, nisi infirmus convaluerit, & postea in novum periculum mortis relabatur. Concil. Tridentin. cap. citato, & Rituale Romanum.

Quæst. VII. *An est obligatio recipiendi hoc Sacramentum?*

Resp. Constat esse grave peccatum, si omittatur cum scandalo aliorum, vel ex contemptu. *Nec verò tanti sacramenti contemptus absque ingenti scelere, & ipsius Spiritus Sancti injuria esse posset.* Conc. Trid. sess. 14. cap. 3. Sed controversia est de præcepto, præsertim divino, illud recipiendi. Hoc multi negant: at non pauci cum Toleto affirmant, & probant 1. Ex Jac. 5. *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, &c.* Quæ vox videtur præceptum sonare, & Concil. Trident. sess. 14. cap. 3. ex iis verbis infert hanc unctionem mandatum Dei & promissionem gratiæ habere. 2. Ex Concil. Cabilon. II. cap. 48. *Secundùm beati Apostoli Jacobi documentum, cui etiam documenta Patrum consonant, infirmi oleo, quod ab episcopis benedicitur à presbyteris ungi debent.* Vox *debent* non exprimit merum consilium. Et ex Concil. Coloniens. anno 1536. *Est autem Unctio impendenda cum expositione mandati apostolici.* 3. Ex praxi Ecclesiæ, quæ summa sollicitudine semper curavit & curat ut ab omnibus infirmis suscipiatur. Item ex fidelium consuetudine & sensu: nam magnum scandalum paterentur, si viderent aliquem hoc sacramentum recusare; quod certè non fieret, si nullam obligationem illius recipiendi agnoscerent. 4. Quia est contra curam debitam salutis propriæ omittere sine justa causa medium per se certum & ordi-

ordinarium, & *præsidium firmissimum* (ut aît Concil. Trident.) à Christo institutum ad roborandum contra diaboli tentationes, quæ graviores sunt sub finem vitæ, ut idem docet, & ad liberandam animam æternæ damnationis periculo, in quo tunc maximè versatur.

TRACTATUS DE ORDINE.

ORdo sumitur dupliciter. 1. Pro speciali quadam potestate stabili exercendi aliquod officium relatè ad conficiendam Eucharistiam, certo ritu sacro solemni collata. Et hoc sensu est quid permanens. 2. Pro ipsa Ordinatione seu ritu sacro, quo potestas illa confertur. Et hoc sensu est quid transiens, & sacramentum; definiturque Sacramentum novæ legis, quo stabiliter confertur potestas ad consecrandam Eucharistiam, & ad alia ecclesiastica ministeria, ad eam aliquo modo spectantia, ritè obeunda.

Quæst. I. *Quot sunt Ordines?*

Resp. Septem, scilicet Sacerdotium, Diaconatus, Subdiaconatus, Acolythatus, Exorcistatus, Lectoratus, Ostiariatus. Ex Concil. Florent. & Trident. sess. 23. cap. 2. Tres priores dicuntur majores & sacri, tum ob votum solemne castitatis annexum, tum quia propiùs pertinent ad Eucharistiam. Primus Ordo seu Sacerdotium subdividitur in duos Ordines tamquam in duas species, nempe in Sacerdotium minus, seu presbyteratum.

Prima Tonsura non est strictè Ordo, sed prima dispositio ad Ordines: nam per eam non traditur potestas ad ullum ministerium pertinens ad Missæ sacrificium; sed solùm confertur aliqua dignitas, qua homo constituitur in statu clericali, fitque capax recipiendi beneficia ecclesiastica, & Ordines. Unde cùm, cap. 11. *de ætate præfic.* dicitur per eam conferri Ordinem clericalem, Ordo ibi sumitur latè pro statu clericali, seu nota per quam quis ex statu laicorum evehitur ad statum clericalem.

Quæst. II. *Suntne singuli Ordines Sacramentum?*

Resp. Est de fide quòd Ordo generatim sumptus, sive Ordinatio aliqua, sit verè & propriè Sacramentum. Ex Concil. Tridentin. sess.

23. can. 3. Secundùm omnes catholicos Presbyteratus est verum Sacramentum. Idem nunc sentiunt plerique de Episcopatu ut distincto à Presbyteratu. Certum etiam multis videtur Diaconatum esse verum Sacramentum. Idem multi paucis exceptis docent de Subdiaconatu. Sed non pauci id negant de Minoribus.

Quæst. III. *Quænam est materia & forma Ordinum?*

Resp. Certum est illorum formam esse verba prolata ab Episcopo illorum ministro, dum materiam essentialem applicat. Sed Theologi dissentiunt circa essentiam materiæ Presbyteratus, & Diaconatus. In praxi diligenter observanda sunt ea omnia, quæ in Pontificali Romano præscribuntur: tum quia id tutius est ad valorem; tum quia ritus integer necessarius est saltem ex præcepto. Hinc si quid fortè omissum fuerit, illud cautè supplendum est, ex cap. 1. & ult. *de sacram. non iterandis.*

Quæst. IV. *An ad validam ordinationem requiritur contractus physicus instrumentorum?*

Resp. Quamvis multi putent sufficere contactum moralem patenæ, quo quis calicem tangens censetur & patenam superpositam tangere; tamen quia hoc non est omnino certum, in praxi curandum est ut semper immediatè ac physicè tangantur & calix, & patena cum hostia. Idem dic de aliis: nam circa Sacramentorum valorem tenemur sequi in praxi partem tutiorem, relicta incerta licèt probabiliore.

Quæst. V. *Quisnam est Minister Ordinis?*

Resp. Solus Episcopus est minister ordinarius omnium Ordinum, ex Concil. Floren. & Tridentin. sess. 23. cap. 4. & can. 7. Ex commissione tamen Papæ simplex sacerdos conferre potest, 1. Tonsuram & Minores Ordines, ex Concil. Tridentin. cap. 10. id apertè supponente, & ex praxi recepta. Nam Cardinales in propriis Ecclesiis, & Abbates eos de facto conferunt. 2. Subdiaconatum, ut fatentur omnes, & de facto hoc privilegium Abbatibus pluribus concessum est. De Diaconatu negant multi.

Episcopatum verò & Sacerdotium numquam conferri nisi ab Episcopo constat ex Traditione, & perpetua praxi Ecclesiæ, in qua numquam ab alio collata sunt.

Quæst. VI. *Quosnam Episcopus potest licitè ordinare?*

Resp. Solos suos subditos, vel habentes dimissorias, vel speciale ad id privilegium, ex Concil. Trident. sess. 23. cap. 8. ubi ordinans subditum alienum sine concessu & testimonio proprii Ordinarii de probitate & moribus ordinandi, suspenditur ad annum à collatione Ordinum: ordinatus verò ab executione Ordinis suscepti, quamdiu videbitur proprio Ordinario. Item non licet Episcopo ordinare etiam suos in diœcesi alterius sine hujus consensu.

Porrò

Porrò ex triplici capite quis censetur subditus alicujus Episcopi, ut possit ab eo ordinari, 1. Ratione originis, quia nempe in ejus diœcesi natus est: *Dummodo tamen ibi natus non fuerit ex accidenti, occasione nimirum itineris, officii, legationis, mercaturæ, vel cujusvis alterius temporalis moræ, seu permanentiæ ejus patris in illo loco; quo casu nullatenus ejusmodi fortuita nativitas, sed vera tantùm & naturalis patris origo erit attendenda.* Ita Innocentius XII. constit. *Speculatores.* 2. Ratione domicilii, quia in ejus diœcesi habitat animo ibi perpetuò manendi. 3. Ratione beneficii, quod in ejus diœcesi possidet, ex cap. 3. *de tempor. ordin.* in 6. In Gallia tamen haberi solet ratio solius originis.

Nota. Omnis & solus mas baptizatus potest validè ordinari, non tamen invitus.

Quæst. VII. *An servanda sunt interstitia?*

Resp. Concil. Tridentin. sess. 23. cap. 11. statuit, ut Minores Ordines per temporum interstitia conferantur, *nisi aliud Episcopo expedire magis videretur.* Inter ultimum autem Ordinem minorem usque ad sacros Ordines annus interjiciatur: *Nisi necessitas, aut Ecclesiæ utilitas judicio Episcopi aliud exposcat*, ibid. A Subdiaconatu ad Diaconatum, & ab hoc ad sacerdotium similiter annus interjici debet, ex cap. 13. & 14. Circa quæ interstitia Episcopus dispensare potest ob Ecclesiæ necessitatem, vel utilitatem. Sed non potest sine dispensatione Papæ duos Majores Ordines una die conferre, ex cap. 13. cit. & cap. *Litteras* de tempor. Ordin.

Porrò Minores Ordines conferri possunt Dominicis & aliis festivis diebus. Sacri verò solùm Quatuor temporibus, aut Sabbato Sancto, vel Sabbato de Passione, cap. 3. *de tempor. Ordin.* Tonsura autem clericalis quocumque die & hora.

Quæst. VIII. *Quænam requiruntur, ut quis licitè ordinetur?*

Resp. Sequentia 1. Confirmatio, & Tonsura, quæ ex Concil. Trident. sess. 13. cap. 4. non debet conferri nisi iis, qui fidei rudimenta callent, & sciunt legere ac scribere, & de quibus probabilis conjectura sit, eos clericatum elegisse ut Deo fidele cultum præstent.

2. Certa ætas. Pro Minoribus nulla à jure definitur; sed Concil. Trident. statuit solùm ut non conferantur, nisi iis qui saltem linguam latinam calleant, cap. 11. Pro Subdiaconatu requiruntur anni 22. pro Diaconatu 23. pro Presbyteratu 25. ex Conc. Trident. cap. 12. sufficit ex usu recepto, ut hi anni sint inchoati. Pro Episcopatu requiruntur anni 30. completi, cap. 7. *de elect.* In Gallia sufficit annus 27. inchoatus, ex Concordat.

3. Immunitas ab omni censura & irregularitate.

4. Status gratiæ, morum probitas, bona fama, vocatio divina, intentio gloriæ Dei promovendæ, serviendo Ecclesiæ.

5. Certa scientia. Concil. Trident. requirit ut suscepturi Subdiaconatum & Diaconatum sint litteris

&

& eis quæ ad Ordinem exercendum pertinet instructi, ut suscepturi Sacerdotium possint populum docere necessaria ad salutem, & sciant necessaria ad sacramenta ritè administranda, sess. 33. cap. 13. & 14. Item ex Patribus & Conciliis debent Scripturas sacras & Canones ediscere & scire.

6. Sæcularis non potest licitè ordinari, nisi titulum sustentationis habeat ex beneficio, vel patrimonio, vel pensione sufficienti ad victum honestum; ita ut si quis fingat titulum, aut pactum ineat de restituendo, vel non exigendo eo quod datur illi in titulum, peccet mortaliter, & suspensus sit, ex Concil. Trident. sess. 21. cap. 2. ubi antiquorum canonum pœnas super his innovat; & ex Urbano VIII. Constit. *Secretis.* Idque teste Fagnano declaravit S. Congregatio Cardinalium. Nec obstat cap. *Cùm secundùm* de præbend. Nam ibi agitur solùm de iis, qui nullo requisito titulo ordinati sunt, non autem de eis qui titulum finxerunt, quibus fraus sua patrocinari non debet. Nec ordinato licet sine licentia Episcopi resignare, aut alienare titulum ad quem promotus est, nisi aliunde habeat unde commodè vivat, ex Concil. Tridentin. cap. 2. cit. Quòd si quem Episcopus absque titulo ordinaret, tenetur ei necessaria ad sustentationem suppeditate, cap. 4. & 16. *de præbend.*

Nota. Qui ordinatur per saltum, hoc est, qui suscepit Ordinem superiorem inferiore priùs non recepto, peccat mortaliter, & manet suspensus ab usu Ordinis sic suscepti, cap. un. *de clerico per saltum promoto.* Si tamen non ministraverit, potest Episcopus ex legitima causa cum eo dispensare, Concil. Trident. sess. 23. cap. 14.

TRACTATUS DE MATRIMONIO.

CAPUT I.

De sponsalibus, quæ sunt præparatio ad illud.

Quæst. I. **Q**Uid *sunt sponsalia?*

Resp. Sponsalia sunt promissio mutua & legitima Matrimonii, *l.* 1. *ff. de sponsal.*

Quæst. II. *Quænam requiruntur ut Sponsalia sint valida?*

Resp. Sequentia. 1. Verus consensus datus cum animo se obligandi, & per verba vel alia signa externa declaratus, & acceptatus. Nam hæc ad veram promissionem obligantem requiruntur.

2. Deliberatio sufficiens ad mortale: nam Sponsalia obligant sub mortali ad contrahendum Matrimonium.

3. Mutua promissio, ut constat ex definitione. Quia hic contractus est onerosus, & una pars non censetur velle se obligare, nisi altera vicissim repromittat: unde promissio unius includit hanc conditionem, *Si tu repromiseris*; & ideo dicuntur Sponsalia, & *l.* 1. §. *de sponsal.* repromissio, hoc est reciproca promissio. Hinc si Titius Matrimonium promittat Bertæ, & hæc promissionem acceptet, sed non repromittat, non sunt Sponsalia.

4. Habilitas utriusque ad contrahendum Matrimonium validè & licitè: nam promissio de re impossibili, vel illicita nulla est. Hinc habentis votum simplex castitatis perpetuæ, vel ingrediendi Religionem, vel suscipiendi Ordinis sacri invalida sunt sponsalia, licèt jurata, cap. 6. *Quæ clerici*, &c. Idem dic de sponsalibus personæ catholicæ cum hæretica sine dispensatione factis: nam sunt promissio rei illicitæ.

5. Jure canonico septennium completum, cap. 4. & 5. *de desponsat. impuber.* Tamen juxta multos valent si malitia suppleat ætatem, id est, si ante septennium apertè constet sponsos habere sufficientem usum rationis ad talem contractum. Controvertitur an inita ex metu gravi injustè incusso à parte contrahente valeant. Sed constat ea posse à metum passo rescindi: quia habet jus ut restituatur in priorem suam libertatem.

Sed

Sed quid si sponsalia contracta sint ab impeditis, v. gr. consanguineis, sub conditione, si Papa dispenset?

Resp. Non valent, si sciverint Papam non solere dispensare in tale impedimento: quia tunc conditio censetur impossibilis. Quòd si dispensare soleat, sed absit justa causa dispensationis, debere dissolvi; cùm tunc illicitum sit dispensationem petere & dare. Si verò Papa soleat in tali casu dispensare & adsit justa causa, juxta multos valent sponsalia, & posita dispensatione fiunt absoluta: quia sunt sub conditione possibili, honesta & relata ad tempus quo personæ erunt habiles.

Nota. Sponsalia filiorum familias inconsultis parentibus contracta, sunt illicita, utpote contra præceptum honorandi parentes. Imò servari non debent, si inde grave scandalum timeatur. Idem dicunt aliqui, si parentes justa de causa contradicant, cùm Matrimonia invitis rationabiliter parentibus sint illicita: secùs, si postea consentiant.

Quæst. III. *Quomodo contrahuntur Sponsalia?*

Resp. Multipliciter. 1. Expresè, dicendo, *Accipiam te in conjugem. Promitto tibi Matrimonium*: vel tacitè, ut si parentes promittant pro liberis præsentibus, nec contradicentibus post pubertatem, cap. unico *de desponsat. impub. in 6.* Nam hæc liberorum taciturnitas censetur tacitus consensus. 2. Inter præsentes, vel inter absentes per procuratorem, aut litteras, &c. 3. Absolutè, vel conditionatè. Sed conditionatè contracta non pariunt obligationem nec impedimentum, nisi conditione impleta, cujus eventum expectare tenentur promittentem, ex cap. un. *de sponsal. in 6.* at hac posita fiunt absoluta. 4. Publicè, vel clandestinè: nam ad illa jure communi non requiritur præsentia parochi & testium, ut teste Fagnano declaravit S. Congregatio Cardin. quia Concil. Trident. nihil statuit, nec immutavit circa sponsalia, quæ ante illud clandestinè contracta valebant, cùm ante illud ipsa Matrimonia clandestina essent valida, ideóque & sponsalia, quæ sunt quid accessorium & præparatio ad Matrimonium. A jure autem veteri non est discedendum, nisi per novum exprimatur, ex l. 32. cod. *de appellat.* Jure tamen particulari multarum diœceseon, præsertim Galliæ & Belgii, sponsalia celebrari debent coram parocho & testibus. In quibus diœcesibus, si coram parocho non fuerint contracta, sunt nihilominus rata & obligatoria, inducuntque impedimentum publicæ honestatis, juxta Rituale Cameracense & Synod. Mechliniensem, cùm à Concil. Tridentin. sint relicta intacta, atque ita relicta in terminis & dispositione juris communis.

Quæst. IV. *Quos effectus habent Sponsalia?*

Resp. Tres 1. Est gravis obligatio contrahendi Matrimonii tempore præfini-

finito; aut si nullum tempus per sponsos vel per consuetudinem constitutum sit, parte una opportunè id exigente, nisi altera justam habeat causam differendi. Nam omnis contractus onerosus obligat ex justitia, ideóque sub mortali in re gravi. *Hi qui de Matrimonio contrahendo purè & sine omni conditione fidem dederunt, commonendi sunt, & modis omnibus inducendi, ut præstitam fidem observent*, ait Innocentius III. cap. 2. *de sponsal.* Hinc qui culpabiliter resilit à sponsalibus, perdit suas arrhas, & tenetur reddere alteri parti suas, imò & ei restituere impensas factas, & damna, seu quanti ejus intererat talem contractum impleri: quia in hoc injuriam fecit.

2. Est jus inchoatum ad rem in corpora mutua, quo fit ut quamvis usus sit sponsis illicitus, tamen si sponsus fornicetur cum alia, vel sponsa cum alio, peccet contra castitatem simul & justitiam. Nam abusus rei ex justitia alteri debitæ est contra justitiam. Ergo cùm corpus sponsorum sit ipsis sponsis ex justitia debitum licèt nondum traditum, abusus ejus alteri concessus est contra justitiam. Quæ injustitia, utpote in re gravi mortalis est, ideóque explicanda in confessione. Sed in sponsa longè gravior est, cùm ipsa per fornicationem longè vilior ac deterior fiat.

3. Est impedimentum justitiæ publicæ honestatis.

Quæst. V. *Quibus ex causis dissolvuntur Sponsalia?*

Resp. Dissolvuntur, 1. Mutuo sponsi & sponsæ consensu, cap. 2. *de sponsal.* sicut alii contractus. Nam singuli possunt cedere juri suo; & *Omnis res per quascumque causas nascitur, per easdem dissolvitur*, cap. 1. *de reg. jur.* idque etsi fuerint juramento firmata: quia in omni juramento promissorio subintelligitur conditio: *Nisi promissarius remittat.* Modò tamen ambo sint puberes; nam impuberes ante pubertatem resilire non possunt, cap. 7. *de sponsal. impuber.* Quòd statutum est ne ob inconstantiam ac levitatem sæpius nova contrahant sponsalia, & rursus dissolvant. Sed impubes, cùm pervenerit ad pubertatem, potest pro libito illa dissolvere, nisi intervenerit copula, cap. 8. eod. tit. vel nisi fuerint jurata, cap. 10. *de sponsal.*

2. Per Matrimonium validè contractum cum alia persona, quamvis fuerint jurata, ex cap. 22. & 31. *de sponsal.* Quia res tradita per contractum indissolubilem, non potest ampliùs tradi priori promissario. Sed pars, quæ sic contraxit, altera rationabiliter invita, peccat mortaliter violando contra justitiam fidem datam: unde, in cit. cap. dicitur quòd ei est de violatione fidei pœnitentia injungenda. Nec secundùm multos sponsalia postea revivíscunt, cùm per illud Matrimonium extincta sint. Obligatio autem semel extincta non reviviscit, ex lib. 98. *de solut.* Non tamen dissolvuntur per secunda sponsalia etiam jurata: quia hæc nulla sunt, cùm sint promissio de re illicita præstanda.

3. Per superveniens impedimentum matrimonii dirimens, v.gr. affinitatem

inter ſponſos contractam, ex unius fornicatione cum perſona conſanguinea alterius in primo & ſecundo gradu, cap. 2. *de eo qui cognovit, &c.* Nam tunc res promiſſa fit illicita, & jure impoſſibilis.

4. Per diſceſſum unius in regionem longinquam ſine conſenſu alterius, cap. 5. *de ſponſ.* nam cenſetur juri ſuo cedere.

5. Secundùm multos, per notabilem moram culpabilem ſponſi vel ſponſæ in contrahendo Matrimonio intra tempus conſtitutum. Quia qui eſt in tali mora, cenſetur alteri obligationem remittere; quamvis ipſe ex parte ſua adhuc teneatur, ſi alter velit Matrimonium inire: nam culpa non liberat eum ab obligatione contracta: aliàs commodum ex culpa reportaret.

6. Per fornicationem ſponſi, vel ſponſæ cum tertia perſona poſt ſponſalia etſi juramenta, cap. 25. *de jurejur.* Quia in ſponſalibus intelligitur hæc conditio, *Niſi contra legem ſponſalium feceris.* Et quia fornicans frangit fidem, & ſuſpectus alteri redditur de fide in futurum ſervanda. Præterea tunc eſt notabilis mutatio. Item dicunt multi ſi ſponſa permiſerit ſe ab alio impudicè tangi: quia per hoc fit notabiliter vilior, & ingerit metum ne fidem marito non ſervet. Quod etiam extenditur ad ſponſum, ſi exercuerit actus turpes circa aliam valde frequentes. Sola tamen pars innocens libera eſt, nec privatur jure ſuo ob alterius culpam. Sponſus verò, qui cognito ſuo jure reſiliendi cognovit carnaliter ſponſam, tenetur illam ducere; nam per hoc cenſetur ſuo juri renuntiaſſe, & ſponſalia renovaſſe.

7. Per profeſſionem unius in religione approbata, aut per ſuſceptionem Ordinis ſacri: nam utraque Matrimonii incapacitatem parit. Tamen ſecundùm multos non licet ſponſo ſacros Ordines ſuſcipére, quia frangeret fidem alteri datam in materia gravi juſtitiæ. At licet ingredi religionem: quia vel ex natura rei, vel ſaltem ex diſpoſitione Eccleſiæ hæc conditio in ſponſalibus includitur, *Niſi voluero ingredi religionem.* Cùm autem una pars ingreditur religionem, altera juxta multos poteſt ante ejus profeſſionem reſilire; quia ingrediens religionem hoc ipſo cenſetur renuntiare ſponſalibus, vel ſaltem dare alteri cauſam juſtam reſiliendi, ob incommodum quod pari deberet, expectando per annum ut ei nubat. Sed ſi egrediatur, tenetur Matrimonium contrahere cum parte id exigente: nam quamvis jura ingreſſum religionis ſponſis permittant, nuſquam tamen eos liberant ſimpliciter ab obligatione ſponſalium; & quamvis ingrediens cedat juri ſuo, manens in ſæculo non cedit. Imò ex communi ſententia votum religionis poſt ſponſalia etiam jurata factum obligat ad ingreſſum religionis, & ſic ipſa ſponſalia diſſolvit, quia directe tendit ad altiorem perfectionis ſtatum, quem impedire non debent ſponſalia de futuro. Enimverò Matrimonium nondum conſummatum non impedit vim & obligationem hujus voti etſi poſt illud emiſſi.

8. Ob quamlibet mutationem notabilem in altero ſupervenientem

ſponſalibus, quæ ſi priùs extitiſſet, à ſponſalibus meritò abſterruiſſet, & ob quam conſenſus datus non cenſeatur ſecundùm prudens judicium extendi ad talem caſum: ut ſi ſuperveniat notabilis deformitas, aut infirmitas, morbus contagioſus, mutilatio, ex cap.25. *de jurejur.* Item infamia, graves inimicitiæ inter utramque familiam vel inter ipſos ſponſos ortæ, paupertas, ſponſæ corruptio etſi per vim, defectus dotis promiſſæ, magna mutatio morum in pejus, hæreſis ob periculum ſubverſionis in ſe vel in prole, &c. Quia hæc eſt intentio virtualis ſpondentium, qui non cenſetur voluiſſe ſe obligare ad ſtandum promiſſis in his caſibus, & superveniente notabili mutatione, qua prævisâ judicio prudentum promiſſio non eſſet facta. Promiſſio autem non obligat ultra intentionem promittentis, niſi ratione deceptionis aut alterius injuſtitiæ.

Porrò diverſa eſt ratio in ſponſalibus ac in aliis contractibus. Nam ipſa majorem libertatem poſtulant, cùm ad mutuum amorem, & ad contrahendum vinculum indiſſolubile Matrimonii ordinentur. Idque etiam ſi jurata eſſent: quia juramentum intelligitur rebus in eodem ſtatu permanentibus, & includit omnes conditiones contractus cui adjicitur.

Idem dic, ſi quid iſtorum vel ſimile antea latens detegatur poſt ſponſalia: ut ſi quæ putabatur legitima, vel nobilis, vel dives, vel virgo, talis non ſit, ex l. 5. cod. *de ſponſal.* ubi reſiliens ex ſponſalibus ob cauſam præcedentem ignoratam, non amittit ſuas arrhas, quas amitteret ſi injuſtè reſiliret. Ratio eſt, quia reſpectu ignorantis res ſunt notabiliter mutatæ, ſpectata priore ejus voluntate, cùm denuò inveniat defectum notabilem priùs ignoratum: & in jure res cùm primùm innoteſcit, idem præſtat ac ſi tum fieret, ex cap. 4. *de except.* Secùs eſſet, ſi aliquid iſtorum ante ſponſalia non latuerit, cùm eo non obſtante ſciens ac volens promiſerit, excepta hæreſi. Non poſſunt tamen diſſolvi ſponſalia ob hæreditatem alterutri obvenientem: quia alter per hoc non eſt factus deterioris conditionis.

9. Si ex Matrimonio mali exitus timeantur ex cap. 17. *de ſponſal.* vel grave ſcandalum, perturbatio, &c. Nam tunc executio eſt illicita. Nec fuit intentio ſpondentium ſe in tali caſu obligare.

Porrò pœna in ſponſalibus primo reſilienti appoſita non obligat juſtè reſilientem: quia pœna juſta ſupponit culpam, & innocenti injuſtè infligeretur. At obligat in conſcientia injuſtè reſilientem, quia infert injuriam propter quam debet ex pacto pœnam promiſſam ſubire.

Sed an ſponſalia diſſolvuntur per ſubſequens votum ſimplex perpetuæ caſtitatis in ſæculo ſervandæ?

Reſp. Alii aſſerunt, quia putant ſponſalia fieri ſub hac tacita conditione, *Niſi me Deus ad ſanctiorem vitæ rationem vocaverit.* Alii cum S. Antonino negant, tum quia id neque ex natura rei, neque ullo jure probari poteſt; nec fiunt ſub conditione prædicta, ſed ſolùm niſi ſtatus religioſus eligatur. Nam nullo jure nec traditione oſtenditur ineſſe ſponſalibus hanc tacitam conditio-

tionem: tum quia ex cap. 5. *Qui clerici, &c.* feminæ, quæ Matrimonium promisit, pœnitentia imponitur de fide mentita, quamvis post sponsalia votum castitatis emiserit: tum quia Deus non acceptat promissionem rei priùs promissæ & debitæ alteri, tamquam factam in damnum & contra jus illius. Sic obligatio dandi domum promissam Petro diviti, non solvitur per votum dandi illam hospitali. Igitur, inquiunt, qui post sponsalia vovit castitatem, nec potest ab altera parte obtinere remissionem sponsalium, tenetur Matrimonium inire, & debitum petenti reddere; sed ei petere non licet, quia valet votum in his omnibus quæ injuriosa non sunt: unde sponsalibus, vel Matrimonio dissolutis tenetur servare continentiam.

Porrò ex communi sententia votum simplex castitatis vel religionis sponsalia præcedens, facit illa irrita, ex cap. 6. *Qui cleric. vel voventes.* Quia tunc sunt promissio rei illicitæ faciendæ, nempe ineundi Matrimonium, & executio est peccatum.

Nota. Ad dissolvenda sponsalia requiritur authoritas judicis ecclesiastici in his casibus 1. Si moraliter non constet de sufficientia vel veritate causæ dissolvendi: aliàs enim dissolvens se committeret probabili injustitiæ periculo; imò est injustitia in dubio privare alterum jure per illa acquisito. 2. Si sponsalia sint publica, causa autem dissolvendi occulta, ex c. 7. *de desponsal.* nam debitus ordo, & evitatio scandali id exigunt.

CAPUT II.

De natura & proprietatibus Matrimonii.

Quæst. I. **Q**Uid est Matrimonium? *Resp.* Matrimonium dupliciter accipitur, nempe pro contractu & pro vinculo per talem contractum inducto. Matrimonium pro contractu acceptum rectè definitur: Contractus legitimus, quo vir & femina sibi mutuò tradunt & acceptant potestatem corporum in ordine ad actum generationis, & se obligant ad se mutuò juvandum & perpetuò cohabitandum. Matrimonium verò pro vinculo acceptum, communiter definitur: Maris & feminæ conjunctio maritalis ac legitima, individuam vitæ consuetudinem retinens, ex cap. 11. de præsumpt. Sumptum autem pro Sacramento est contractus modò dictus gratiæ significativus & collativus.

Matrimonium pro vinculo sumptum dividitur in legitimum, ratum, & consummatum. Legitimum est illud, quod legitimo consensu inter personas non impeditas contractum est: quale etiam nunc est inter non baptizatos. Unde ut tale non est Sacramentum, aut saltem præscindit à ratione Sacramenti.

Ratum dicitur, quod est & legitimum & Sacramentum, sed necdum copula carnali consummatum: tale est inter solos baptizatos.

Consummatum est illud, quod accedente copula carnali extrinsecè completur.

Quæst.

Quæst. II. *Quænam est materia, & forma, & minister hujus Sacramenti?*

Resp. Circa hoc dissentiunt Theologi. Aliqui docent materiam esse consensum contrahentium exteriùs expressum: formam verò verba quæ profert sacerdos, qui proinde ejus minister est.

Alii longè communiùs contendunt ipsos contrahentes ponere materiam & formam, ideóque esse ejus ministros: sed in assignanda illa materia & forma inter se diffident. Secundùm multos materia est mutua corporum traditio: forma verò mutua corporum acceptatio, facta signo sensibili consensum internum exprimente. Secundùm alios, materia est consensus internus contrahentium, forma sunt signa externa consensum illum exprimentia. Demum secundùm alios materia sunt corpora habilia, forma est mutuus conjugum consensus.

Quæst. III. *An & qualis requiritur consensus ad valorem Matrimonii?*

Resp. Requiritur verus consensus internus, mutuus, de præsenti per verba & alia signa sensibilia expressus, planè deliberatus, in se liber, & immunis à metu gravi injusto, ex Conc. Florentino. Itaque

1. Requiritur verus consensus internus & mutuus: nam *Matrimonium in veritate contrahitur per legitimum viri & mulieris consensum*, cap. 25. *de sponsal.* Consistit enim in contractu legitimo, qui est essentialiter duorum consensus. Hinc si consensus sit ex alterutra parte fictus, nullum est Matrimonium, cap. 26. *de sponsal.* Qui tamen fictè consensit, peccavit graviter, tum contra reverentiam Sacramenti, falsò & sine intentione adhibendo ejus signa; tum contra justitiam, quia in contractu oneroso, si unus bona fide ponat partem suam, habet jus ut etiam alter adjiciat suam, & sic ponatur æqualitas. Unde tenetur injuriam resarcire, & damna compensare, imò & tollere deceptionem, verè consentiendo & contrahendo; nisi aliqua causa gravis obstet, qualis est magna conditionis inæqualitas, vel si gravia mala, capitales inimicitiæ, dissidia, scandalum grave ex tali Matrimonio meritò timeantur: quo casu sufficiet pecuniaria compensatio. Excipiuntur etiam hi casus, nempe si tanta fuerit evidentia fictionis, ut mulier censeatur voluntariè decepta fuisse, quia volenti non fit injuria: vel si mulier decepta ipsum etiam deceperit simulando se esse virginem, cùm non esset.

2. Consensus debet esse de præsenti, ex cap. 31. *de sponsal.* Quia per sola verba de præsenti, fit traditio in qua consistit Matrimonium, quo traditur mutua corporum potestas; nam per verba de futuro fit solùm promissio. Ideóque debet esse mutuo acceptatus, ex cap. 3. *de sponsal. duorum:* nam traditio non est completa, nec dat jus sine acceptatione. Porrò iisdem omnino verbis, quibus conjuges proprium consensum exprimunt, significant etiam se acceptare obligationem & consensum ab altero expressum; nam hæc verba, *accipio te in meum, vel in meam*, aut æquivalentia utrumque significant, nempe & obli-

gatio-

gationem propriam, & acceptationem obligationis alterius conjugis; nec possunt unum sine altero velle & exprimere: cùm enim sit contractus constans essentialiter ex utriusque obligatione, non potest vir, v. gr. dicere, *Volo esse tuus vir*, quin eo ipso dicat virtualiter & implicitè: *Volo te habere in uxorem*, & consequenter volo te habere mihi obligatam, sine qua obligatione non esset uxor, nec vir ejus maritus. Item non potest vir velle accipere mulierem in legitimam uxorem, quin simul velit esse ejus maritus, ideóque se ei ut uxori obligare; cùm nequeat habere illam uxorem, nisi ipse velit esse ejus maritus, & se ei obligare. Idem est de uxore.

3. Debet esse plenè deliberatus, hoc est, factus cum advertentia de re sufficienti ad mortale. Nemo enim potest obligationem gravem sibi liberam contrahere, nisi plenè consentiat. Item debet esse in se liber; nam omnis contractus humanus exigit esse in se liber, & non in causa tantùm. Unde non valet, si datus sit in ebrietate voluntaria, in qua fuerit prævisus: nec debet esse extortus ex metu gravi injusto, nam consensus sic extortus invalidat Matrimonium, ut dicetur infrà.

4. Utriusque consensus debet esse simul moraliter; ita ut unius partis consensus perseveret moraliter nec revocatus sit, dum exprimitur consensus alterius: alioqui non esset mutuus duorum in idem consensus. Sufficit tamen si consensui unius physicè præterito non revocato, accedat consensus alterius, licèt interposito intervallo; nam id omni contractui sufficit; & aliàs non posset iniri Matrimonium per litteras, vel procuratorem.

5. Ille consensus debet signo aliquo externo exprimi: quia est contractus humanus, ideóque non nisi modo sensibili perficiendus; & quia mutua requiritur consensus acceptatio. At non potest acceptari nisi cognoscatur, nec cognosci nisi per aliquod signum externum declaretur. Quamvis autem ad ejus valorem sufficiat quodvis signum sufficienter eum manifestans, ex Catech. Rom. & ex Conc. Florent. quod non requirit verba absolutè, sed cum addito *regulariter*: tamen verbis propriè dictis exprimi debet, dum potest; quia verba vocalia meliùs ac clariùs quàm alia signa consensum exprimunt; proinde usurpari debent in contractu tanti momenti, dum possunt.

Quæst. IV. *An ad Matrimonii valorem requiritur, ut intendatur copula?*

Resp. Neg. Sed sufficit quòd intendatur saltem implicitè & confusè translatio dominii corporum in ordine ad actum conjugalem, seu jus ad copulam. Quia 1. Matrimonium nihil est aliud essentialiter quàm mutua traditio & acceptatio potestatis corporum, in ordine ad copulam, dando & recipiendo jus ad copulam. Unde copula supponit jam Matrimonium constitutum. Item essentia Matrimonii consistit in conjunctione animorum, per mutuam traditionem potestatis corporum ad finem Matrimonii saltem confusè cognitum. 2. B. Virgo & S. Joseph, ex communi sensu Ecclesiæ, verum contraxerunt Matri-

monium, licèt non intenderint copulam, imò se per votum obligarint ad se abstinendum ab ea. 3. Validè initur Matrimonium cum voluntate ingrediendi religionem ante illius consummationem.

Quæst. V. *An sufficit consensus conditionatus?*

Resp. 1. Valet matrimonium, si conditio sit de præsenti, & extet; vel de præterito & extiterit: quia posita conditione consensus transit in absolutum, cùm sit aut fuerit id, ad quod ut præsens aut præteritum consensus alligatus est. Secùs, si conditio non subsistat, nam tunc abest consensus: quippe contrahentes ab initio consentire nolunt, nisi stato tempore impleatur conditio. Si autem conditio honesta & possibilis sit de futuro contingenti, non perficitur Matrimonium, donec impleatur conditio, ex cap. 5. *de condit.* quia non perficitur nisi consensu, quo contrahentes sibi mutuò tradunt actu potestatem suorum corporum, in ordine ad actum generationis: at non tradunt nisi consensu absoluto, aut in absolutum transeunte, ut patet ex aliis contractibus; nam voluntas non vult tradere nisi posita conditione. Itaque valor matrimonii suspenditur usque ad conditionis eventum, quem tenentur contrahentes expectare, & eum non impedire, si conditio non sit turpis.

Hinc qui sub conditione de futuro unam duxit, si ante impletam conditionem aliam absolutè ducat, valebit hoc ultimum Matrimonium, licèt sit illicitum. Si autem duxerit duas sub tali conditione, valebit cum illa cum qua conditio priùs implebitur. Si verò conditio non impleatur, nullus est contractus, cap. 3. *de condit.*

Porrò quamvis secundùm multos, adveniente conditione Matrimonium perficiatur sine novo consensu, modò prior consensus non fuerit revocatus, quia cæteri contractus conditionati posita conditione fiunt absoluti: tamen in praxi curandum est, ut sic contrahentes impleta conditione consensum renovent, & quidem coram parocho & testibus; ne fortè ab alterutra parte revocatus fuerit; & quia multi alii novum consensum absolutè exigunt. Item contrahentes debent coram parocho & testibus affirmare conditionem esse impletam, nisi hi ejus impletioni interfuerint, quia Concil. Trident. exigit ut intelligant Matrimonium verè contractum esse.

Resp. 2. Si conditio apposita repugnet naturæ, indissolubilitati, vel fini Matrimonii, aut ejus bono ac fidei, irritum est Matrimonium, ex cap. ult. *de condit.* ibi: *Si conditiones contra substantiam conjugii inserantur; putà si alter dicat alteri, Contraho tecum, si generationem prolis evites, vel donec inveniam aliam ditiorem, aut si pro quæstu adulterandam te tradas; matrimonialis contractus quantumcumque sit favorabilis, caret effectu.* Ratio est, quia nihil potest sine sua substantia subsistere: at substantia Matrimonii ex institutione divina consistit in consensu & obligatione ad perpetuam societatem, & ad fidem conjugalem sibi servandam, & ad prolem non impediendam, sed suscipiendam & educandam.

Si conditio non adversetur substantiæ & fini Matrimonii, non illud irritat in foro externò, licèt sit turpis; ut si quis dicat: Contraho tecum ea conditione, ut victum furto quæras; vel etiam sit absolutè impossibilis, ex cap. cit. ibi: *Licet aliæ conditiones appositæ in Matrimonio, si turpes aut impossibiles fuerint, debeant propter ejus favorem pro non adjectis haberi.* Quæ constitutio, ex Delugo, valet etiam in foro interno, quando aliunde non constat de carentia consensus. Quamvis enim Ecclesia non possit supplere consensum matrimonii si desit, (cum nulla potestas humana possit dare potestatem tui corporis ad usum conjugii sine tuo consensu;) tamen cùm præsumantur contrahentes (nisi aliud constet) voluisse contrahere Matrimonium secundùm leges, & sensum quo verba in jure intelliguntur, rectè censetur implicitè voluisse, non obstante conditione impossibili aut turpi, contractum valere. Cæterum in foro conscientiæ standum est dicto contrahentis, an habuerit verè intentionem contrahendi, non obstante tali conditione: quam si non habuerit, nullum est Matrimonium ob defectum consensus; nam consensus sub conditione non est actu nisi posita conditione: si ergo conditio non potest poni, nunquam erit consensus.

Quæst. VI. *An ad valorem matrimonii requiritur consensus parentum?*

Resp. Neg. Ex Concil. Trident. sess. 24. cap. 1. ubi *eos anathemate damnat, qui falsò affirmant matrimonia à filiisfamilias sine consensu parentum contracta, irrita esse, & parentes ea rata vel irrita facere posse.* Sed addit ea semper fuisse ab Ecclesia prohibita. Sunt etiam contra præceptum divinum honorandi parentes, nisi ipsi suum consensum rogati, sine justa causa denegent, ita ut non sint rationabiliter inviti. Ratio autem cur ejusmodi Matrimonium sit validum, est quia omnis homo sufficienti ratione & legitima ætate præditus, plenum atque integrum habet dominium in corpus suum, independenter à parentibus.

Porrò in Gallia matrimonia sine consensu parentum contracta, non censentur invalidè contracta, nisi quoad aliquos effectus civiles, ut declaravit Ludovicus XIII. & habetur in actis Cleri Gallicani, tom. 3. Imò valent etiam quoad illos, si filiifamilias excedant annos 30. & filiæ 25. modò scriptis requisierint consilium parentum, ex edicto Henrici II.

Quæst. VII. *An Matrimonium validè contrahitur per procuratorem, & inter absentes?*

Resp. Affirm. Quia 1. Ecclesia sic contrahi permittit, ut patet ex praxi præsertim inter Principes. 2. Alii contractus validè fieri possunt inter absentes per procuratorem, vel per litteras: ergo & Matrimonium; nam Christus evehendo contractum Matrimonii ad rationem Sacramenti, nihil immutavit de natura contractus. 3. Sic validè contrahebatur ante Concil. Trident. ut patet ex cap. ult. *de procurat. in 6.* ubi Bonifac. VIII. id expresśè declarat. Conc. autem Trident. non irritavit, nisi matrimonia clandestina: at ea, quæ per procuratores fiunt co-

ram parocho & testibus, non sunt clandestina.

Sed ex eod. cap. ult. *de procurat. in 6.* ad tale matrimonium tria requiruntur. 1. Ut procurator ad hoc habeat mandatum speciale. 2. Ut procurator alium sibi non substituat, nisi hoc ei sit specialiter commissum. 3. Ut procurator antequam contraxerit, non fuerit à domino revocatus: alioqui matrimonium nullum est, etiamsi tam ipse quàm pars quacum contrahit, revocationem ignoret: quia tunc deest consensus illius, cujus nomine procurator contrahit: qui consensus suppleri non potest à jure in matrimonio, sicut potest suppleri in aliis contractibus: nam alii contractus per procuratores facti valent etiam revocato mandantis consensu, modò revocatio neque procuratori neque parti innotuerit, l. 15. §. *Mandati.* Post Concil. Tridentin. autem requiritur etiam præsentia parochi & duorum testium.

Dices. Si hoc ita sit, quare ergo sponsi postea præsentes in facie Ecclesiæ conjunguntur? *Resp.* Hoc fit, non quòd Matrimonium reputetur invalidum, sed vel ad supplendas solemnitates omissas, vel ad confirmandum contractum, vel ad majorem securitatem, ne fortè alteruter consensum, antequam procurator contraxerit, revocaverit.

Item valet Matrimonium per litteras contractum, modò coram parocho & testibus legantur litteræ significantes utriusque consensum de præsenti, de quarum veritate satis illis constet, nam contractus sic facti valent. Hic tamen contrahendi modus non est usurpandus sine gravi necessitate, quæ rarissimè potest contingere. Qui autem sic contraxerunt, postea coram positi contractum ratum habeant, ne fortè consensus ab alterutro fuerit revocatus.

Quæst. VIII. *An Matrimonium est indissolubile quoad vinculum, seu translationem dominii?*

Resp. 1. Quodvis Matrimonium absolutè contractum, est & semper fuit, sine speciali licentia Dei, insolubile, ex cap. un. *de voto 6.* Conc. Trid. sess. 24. idque tum jure divino naturali; nam solubilitas vinculi repugnat finibus Matrimonii, qui sunt prolis conveniens generatio, ejusdem recta educatio, & arctissima inter conjuges animorum conjunctio: Et licèt non sit consummatum, ordinatur tamen ex se ut consummetur & proles procreetur. Tum jure divino positivo, ex Matth. 19. ubi Christus Matrimonium ad suam primævam institutionem revocans, sic ait: *Qui fecit hominem ab initio, masculum, & fœminam fecit eos, & dixit: Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet.*

Deus tamen quodlibet Matrimonium, etsi consummatum, potest etiam quoad vinculum dissolvere tamquam supremus creaturarum omnium & jurium illarum dominus, auferendo utrique conjugi dominium in corpus alterius, & suâ providentia impediendo incommoda inde sequi nata.

Resp. 2. Matrimonium consummatum bapti-

baptizatorum nullo casu dissolvi potest ab hominibus. *Prob.* 1. ex Matth. 19. *Quod Deus conjunxit, homo non separet.* & Luc. 16. *Omnis qui dimittit uxorem suam, & alteram ducit, mœchatur*, & 1. Cor. 7. *Iis qui Matrimonium juncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus uxorem à viro non discedere: quòd si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat, &c.* 2. Ex perpetua praxi Ecclesiæ, quæ id nunquam permisit. 3. Ex Conc. Florent. decreto de Sacrament. *Quamvis ex causâ fornicationis liceat thori separationem facere, non tamen aliud Matrimonium contrahere fas est, cùm Matrimonii vinculum legitimè contracti perpetuum sit.* Et ex Conc. Trident. sess. 24. can. 5. & 7. Ratio est, quia hoc Matrimonium est signum perfectum conjunctionis Christi cum Ecclesia per Incarnationem, ex cap. 5. *de bigam.* quæ conjunctio est indissolubilis; Verbum enim nunquam humanitatem assumptam dimittet.

Porrò absoluta illa insolubilitatis est ex præcepto Christi addito juri naturali.

Nec obstat illud, Matth. 19. *Quicumque dimiserit uxorem suam nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur.* Nam sensus est: Quicumque dimiserit uxorem, videlicet quoad thorum & cohabitationem absolutè ac in perpetuum, nisi ob ejus fornicationem, mœchatur, hoc est, reus est mœchiæ alienæ, seu *facit eam mœchari*, ut habetur, Matth. 5. & qui aliam duxerit quacumque ex causa, mœchatur mœchia scilicet propria. Unde Christus duo ibi docet, nempe & propter solum adulterium dimissionem absolutè & in perpetuum quoad thorum & cohabitationem fieri posse per se & vi contractus Matrimonii; & facta tali dimissione non posse novum iniri Matrimonium vivente conjuge. Nam Christus ipse ea quæ hìc obscurè dixerat, ad vitandas interrogantium calumnias; alibi discipulis clarè exponit, nempe, Matth. 5. *Qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari*, & Marc. 10. *Quicumque dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit super eam. Et si uxor*, &c.

Nihilominus Christus satisfecit interrogationi factæ de dimissione quoad vinculum. Nam cùm dimissio quoad vinculum includat potestatem dimittendi unam, & ducendi alteram, Christus has duas dimissiones sejungens, priorem concessit posteriore negata, prioremque dimissionem absolutam ac perpetuam & vi contractus Matrimonii factam, quoad thorum scilicet & habitationem restrinxit ad solam fornicationem, seu adulterium.

Resp. 3. Matrimonium infidelium non dissolvitur hoc ipso quòd unus conjugum ad fidem convertitur, altero remanente in infidelitate, cùm fuerit validum, etiamsi contractum sit in gradu ab Ecclesia prohibito: quia infideles non subjiciuntur legibus Ecclesiæ. At ex Dei dispensatione in favorem religionis Christianæ concessa, conjux fidelis habet jus dissolvendi illud etsi consummatum, & contrahendi aliud, si infidelis nolit ei cohabitare, vel si velit quidem cohabitare, sed non sine creatoris injuria, Chri-

ſtum blasphemando, religionem chriſtianam contemnendo, vel ſi non patiatur fidelem chriſtianè vivere, aut ad infidelitatem aliudve peccatum inducat. Patet ex cap. *Quanto, de divort.* & ex 1. Cor. 7. *Quòd ſi infidelis diſcedit, diſcedat; non enim ſervituti ſubjectus eſt frater aut ſoror in bujusmodi.* Diſſolvitur autem per aliud Matrimonium converſi ad fidem. Quòd ſi converſus non ineat aliud Matrimonium, non poteſt infidelis aliud contrahere: quia diſſolubilitas eſt ſolùm conceſſa in gratiam fidei.

Imò multi docent Matrimonium infidelis ad fidem converſi diſſolvi poſſe ſi alter converti nolit, quamvis velit cohabitare pacificè, ex cap. *Judæi*, & can. *Sæpè*. 28. q. 1. Si verò uterque infidelis conjugatus baptizetur, eorum Matrimonium fit ratum per baptismum; nam hoc ipſo quòd tales communi conſenſu baptizantur, dant ſignum externum, quòd conſentiant in Matrimonium præcedens, ut juxta Chriſti inſtitutionem ſit inſolubile; & ſi conſummetur poſt baptismum, fit abſolutè indiſſolubile.

Reſp.4. Matrimonium baptizatorum ratum, ſed non conſummatum, diſſolvitur in duobus caſibus. 1. Per profeſſionem ſolemnem in religione approbata: ex cap. *Verum*, & c. *Ex publico de converſ. conjug.* & ex Concil. Trident. ſeſſ. 24. can. 6. Quia hæc conditio (Niſi religionem profitear ante conſummationem) jure ſaltem eccleſiaſtico appoſita eſt contractui Matrimonii, in favorem boni communis, cui perſona privata cedere nequit. Dum autem unus conjugum religionem ingreſſus eſt, alter non poteſt cum altero contrahere, niſi poſt profeſſionem prioris, cùm per hanc ſolam diſſolvatur Matrimonium.

Nota. Conjugibus ante conſummationem conceduntur duo menſes ad deliberandum de religione ſuſcipienda, ex cap. *Ex publico* cit. intra quod tempus conjux cogitans de religione non tenetur conſummare, nec poteſt ſine injuria ad id cogi. Sed hoc exacto tenetur reddere debitum, ſi exigatur ab altero. Tamen quamdiu Matrimonium non eſt conſummatum, tamdiu liberum eſt conjugibus religionem ingredi; & uno profitente poteſt alter ad alias nuptias tranſire, ex c. *Verum* cit. Secùs, ſi Matrimonium conſummetur, etiam per vim & primo menſe.

2. Ex Canoniſtis & Theologis plurimis diſſolvitur per auctoritatem Papæ, qui tanquam ſupremus Vicarius Dei poteſt, ob cauſam valde gravem, ſolvere tale Matrimonium.

Prob. 1. Ex facto plurium Pontificum, qui in hoc diſpenſarunt, ut Martini V. & Eugenii IV. teſte S. Antonin. 3. p. tit. 1. c. 21. §. 3. Pii II. & Pii IV. teſte Navarro. Greg. XIII. teſte Præpoſito; & Clementis VIII. & Urbani VIII. teſte Conrado, &c. 2. Quia cùm poſſit Papa diſpenſare in profeſſione religioſa, per quam dirimitur Matrimonium ratum, cur non poſſet in Matrimonio ipſo rato? Nam profeſſio religionis eſt fortius vinculum, quàm ſit vinculum Matrimonii rati, cùm profeſſio religionis hoc vinculum diſſolvat, juxta illud juris axioma: Si vinco vincentem te, à fortiori vincam te.

3. Ta-

3. Talis poteſtas expedit bono Eccleſiæ & ſaluti animarum. At Chriſtus dedit ſuo Vicario omnem poteſtatem, quæ bono Eccleſiæ & ſaluti animarum expediret.

Nec obſtat illud Chriſti, *Quod Deus conjunxit, homo non ſeparet.* Matth. 19. Quia hæc verba ſpectant Matrimonium conſummatum, quo ſolo conjuges fiunt una caro, ut docet Alexander III. cap. *Ex publico.* Unde Matrimonium eſt quidem inſolubile, ſed ab ipſis contrahentibus & poteſtate merè humana, qualis non eſt hæc poteſtas Papæ, qui non diſſolvit illud ut homo, ſed ut Vicarius Chriſti, & ejus diſpenſator. Cùm autem matrimonium ratum ſit dumtaxat ſignum unionis Chriſti cum Eccleſia per charitatem, quæ in multis juſtis diſſolvitur, non debet eſſe ita inſolubile ſicut conſummatum, quod eſt ſignum unionis Chriſti cum Eccleſia per carnis aſſumptionem, quæ nunquam diſſolvetur, cap. *Debitum*, de bigam.

Nec inde ſequitur Matrimonium conſummatum poſſe etiam diſſolvi authoritate Papæ: nam hoc eſt omnino indiſſolubile ob perfectam ſignificationem unionis Chriſti cum Eccleſia per aſſumptionem humanitatis. Et hoc Matrimonium à rato differt integraliter, ſicut perfectum ab imperfecto ſeu minus perfecto in ratione ſigni. Nam Matrimonium ratum caret integrali perfectione, quæ complet conſummatum in ſua perfecta ſignificatione unionis Chriſti cum Eccleſia per aſſumptam carnem: quam quidem perfectionem habet Matrimonium conſummatum.

Nec obſtat, quòd Matrimonium ratum ſit Sacramentum. Nam licèt ſit Sacramentum, pendet tamen à contractu humano tamquam fundamento, ſuper quo contractu poteſtatem habet Eccleſia; quamvis Eccleſia nil poſſit circa Sacramenta à contractu humano independentia.

Quæſt. IX. *An & quando licitum eſt divortium, ſeu ſeparatio conjugum, quoad thorum dumtaxat & habitationem, manente vinculo conjugali?*

Reſp. Ob varias cauſas licitè fieri poteſt, ex Concil. Trident. ſeſſ. 24. can. 8. & ex jure canonico, tit. *de divortiis.*

1. Quidem licitè fit in perpetuum ob alterius conjugis fornicationem, per quam intelligitur non ſolùm adulterium, ſed etiam omnis illicitus concubitus cum alio ſuppoſito, ut inceſtus, ſodomia, beſtialitas; his enim criminibus frangitur fides conjugalis, ex Matth. 5. & cap. 5. & 8. *de divort.* Imò tenetur divortium facere, niſi uxor reſipiſcat, ex Prov. 8. *Qui tenet adulteram, ſtultus eſt, & impius*, & ex cap. 3. *de adult.* Nam alioqui fieret particeps ejus peccatorum, tegumentum ei præbendo; & *ne peccato ejus conſentire videatur, dum correctionem debitam non apponit*, ait S. Thom. Aliud eſt de uxore, niſi ipſa certò ſciat virum adulterum ex divortio emendandum; quia uxor cùm non ſit ſuperior, non tenetur illum punire, nec cenſetur ejus adulterio connivere.

Porrò eſt æquale jus divortii in utroque conjuge ob adulterium. Nam quoad thorum, fidem ac debitum conjugale, pares ſunt vir & uxor,

ex

ex 1. Cor. 7. & nemo tenetur debitum promiſſum præſtare ei, qui pactum primus violavit.

Divortium tamen non eſt licitum in his caſibus. 1. Si adulterium condonatum ſit etiam tacitè, exercendo actum conjugalem, poſtquam cognitum eſt: nam ex c. *Si illic.* 23. quæſt. 4. injuria condonata non poteſt poſtea puniri. 2. Si vir ipſe uxorem proſtituerit, ex cap. 6. *de eo qui cognovit, &c.* aut ſi fornicandi cauſam dederit, v. gr. denegando ei injuſtè debitum; nam par non eſt, ut qui cauſam crimini injuſtè dedit, ex eo commodum percipiat. 3. Si adulterium non fuit culpabile, ut ſi uxor bona fide alteri nupſerit, putans virum ſuum eſſe mortuum: nam privatio debiti eſt pœna, ideóque ſupponit culpam. 4. Si uterque conjux adulterium patravit, cap. 4. & 5. *de divort.* ita ut pars quæ poſt compartis adulterium fornicata eſt, teneatur ad hanc redire, eique debitum reddere; *cùm Matrimonii jus in utroque læſum conſiſtat & paria delicta mutua compenſatione tollantur*, cap. 6. *de adulter.*

Nota. Conjux innocens poteſt privata authoritate ſe ſeparare quoad thorum, modò ei conſtet de alterius adulterio; cùm debitum negari poſſit ſine ſcandalo, & jus negandi habeat ob violatam ſibi fidem contractus Matrimonii. At ſeparatio quoad habitationem (quod eſt propriè divortium) cùm ſit publica, requirit authoritatem judicis eccleſiaſtici, ex cap. 3. &. 6. *de divort.* alioqui ſcandalum & perturbatio orire-tur. Poſſet tamen authoritate privata fieri ad tempus ob grave periculum animæ, vel corporis imminens, quod aliter declinari nequeat. Parti autem ob adulterium dimiſſæ non licet ingredi religionem, vel ſuſcipere ſacros Ordines ſine conſenſu partis innocentis, quæ habet ſemper jus revocandi alteram.

2. Licitum eſt divortium ſupradictum ob compartis hæreſim ſupervenientem, cap. 6. *de div.* vel ob ſævitiam, vel ob alia crimina, ex quibus imminet animæ corporiſve periculum. Nam Matrimonium non tollit jus naturale vitandi proprium periculum animæ & corporis. Non tamen licitum eſt ob alia crimina, quæ neutrum periculum ſecum afferunt, cap. 2. *de divort.* Porrò poſt ſententiam divortii non perpetui, ſed ad tempus, v. gr. donec nocens mores emendarit, innocens non poteſt mutare ſtatum per profeſſionem religioſam, vel ſacrum Ordinem ſuſcipere: quia nocens ſaltem emendatus poteſt authoritate judicis repetere conjugem. Imò ceſſante periculo omni, & conjuge emendato, uxor ad virum redire debet: nam *ceſſante neceſſitate illud quoque ceſſat, quod pro neceſſitate factum eſt*, cap. *Ordinationes* 9. quæſt. 1.

3. Fieri poteſt ex mutuo conſenſu, ſtudio vitæ perfectioris in religione, ex Matth. 19. *Omnis qui reliquerit domum...... aut uxorem propter nomen meum, centuplum accipiet, &c.* Quòd ſi unus poſt conſummatum Matrimonium religionem ingredi velit, debet & compars ingredi, cap. 4. *de converſ.*

conjugat. nisi in sæculo manens castitatem voveat, nec sit de incontinentia suspecta, c. 8. eod. tit. Ut autem vir sacros Ordines suscipiat, sufficit si uxor castitatem in sæculo voveat, cap. 5. eod. tit.

Quæst. X. *An Polygamia seu pluralitas uxorum simultanea est licita?*

Resp. Est illicita & irrita post Evangelium promulgatum. *Prob.* 1. Ex Luc. 16. *Omnis qui dimittit uxorem suam, & alteram ducit, mœchatur.* Ergo à fortiori mœchatur, qui priore retenta alteram adjungit. Et, Matth. 19. *Qui fecit hominem ab initio, masculum & fœminam fecit eos*, (unicum cum unica conjungens:) *propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una, &c.* Ubi Christus licentiam antiquis Patriarchis & Israelitis factam revocat, & Matrimonium ad primævam institutionem reducit. Et *non dixit: Tres vel plures, sed duo; nec dixit: Adhærebit uxoribus, sed uxori*, ait Innocentius III. cap. 8. *de divort.* 2. Ex perpetua Ecclesiæ Traditione & praxi. 3. Ex Conc. Trid. sess. 24. can. 2. *Si dixerit licere christianis plures simul habere uxores, & hoc nulla lege divina esse prohibitum, anathema sit.* Esse etiam irritam polygamiam suprà docet his verbis: *Hoc autem vinculo duos tantummodo copulari & conjungi Christus Dominus apertiùs docuit, &c.*

Imò polygamia, sine licentia Dei, adversatur legi naturali. Quia 1. impedit saltem communiter bonam prolis educationem, & pacem domesticam ad eam necessariam. Nam vix fieri potest, ut non sit aliqua prædilectio & distinctio, vel neglectus aliquarum uxorum; nec invidia, jurgia, rixæ inter illas uxores, aliaque mala inde nascantur, idque ex natura rei, spectato feminarum nativo ingenio. Quare uxorum pluralitas adversatur pacificæ cohabitationi conjugum, ac gubernationi domesticæ: qui est secundarius Matrimonii finis, ut docet Aristoteles. Uxor quippe non subditur viro ut famula, sed ut socia & comprincipium, & in domestica gubernatione cum viro & sub viro principatum tenens. 2. Æqualitas contractus Matrimonii, ideóque ejus justitia exigit, ut sicut uxor tradit totaliter dominium sui corporis, sic suum totaliter tradat vir uxori: ita ut uterque eo æqualiter uti possit, nec alteri tradere sine injuria alterius. Unde Innocentius III. cap. 8. *de divort.* ait: *Nec ulli unquam licuit simul plures uxores habere, nisi cui fuit divina revelatione concessum.* Et S. Hieron. in cap. 19. Matth. ait Christum *adducere in testimonium sacram scripturam & naturalem legem*, ut unitatem uxoris statuat.

Hinc infideles non possunt ad baptismum admitti, nisi unam tantùm uxorem primo loco acceptam retineant, cæteris ut illegitimis dimissis, cap. 8. *de divort.* Si tamen aliam fidem susciperet, præferenda esset: nam potest conversus, omnibus uxoribus infidelibus dimissis, aliam fidelem ducere.

Deus tamen polygamiam Patriarchis licitam reddidit, ad multiplicandum populum Dei, dividendo in plures uxores jus quod ex natura contractus una habebat totaliter in corpus mariti, & suppeditando media, ne inde bona educatio & pax fami-

familiarum impediretur, & alia mala ſequerentur.

Nunquam autem conjunctio ejusdem fœminæ cum pluribus viris permiſſa fuit: Quia hæc adverſatur fini etiam primario Matrimonii, nempe generationi prolis, quæ ut plurimum plurium commixtione virorum impeditur, ita ut vel nunquam, vel ſaltem rariſſimè ſequatur, ut patet in meretricibus. Et quando non impeditur, incertum reddit patrem prolis, quod prolis educationi adverſatur. Finis autem primarius Matrimonii eſt tum generatio prolis, tum ejus educatio.

CAPUT III.

De Impedimentis Matrimonii.

IMpedimenta Matrimonii alia ſunt impedientia tantùm, quæ reddunt illud ſolummodo illicitum. Alia dirimentia, quæ inſuper efficiunt invalidum, ſi fuerit attentatum, unde ſic vocantur, non quòd Matrimonium ſemel validè contractum dirimant, cùm Matrimonium ſemel validum ſit inſolubile, ſed quia faciunt ne validè contrahi poſſit. Porrò ſemper dirimunt non obſtante ignorantia invincibili, ſive juris, ſive facti circa illa. Quia non ſunt pœnæ, quæ culpam ſupponant, ſed inhabilitates morales ad Matrimonium ob bonum commune ſtatutæ, quæ non requirunt cognitionem ſui ut contrahantur, cùm bonum commune poſtulet, ut etiam ab ignorantibus contrahantur. Infideles tamen, cùm non ſint ſubjecti legibus Eccleſiæ, non aſtringuntur impedimentis ſolius juris eccleſiaſtici: unde ob illa ſeparari non debent, ſi convertantur.

Quæſt. I. *Quot ſunt impedimenta impedientia tantùm?*

Reſp. Sunt quatuor, quæ nunc certò vigent, & ſub mortali obligant, cùm materia præcepti ſit gravis. Hoc verſu continentur:

Eccleſiæ vetitum, tempus, ſponſalia, votum.

Primum itaque eſt Eccleſiæ vetitum, id eſt, prohibitio ad Epiſcopo vel parocho facta de non contrahendo, ob dubium impedimenti alicujus, donec veritas innoteſcat, cap. 2. *de matrim. contract. &c.* & cap. ult. *de clandeſt. deſponſat.* Item prohibitio à Conc. Later. IV. & Trident. facta, ne contrahantur ſine præviis denuntiationibus, vel earum diſpenſatione.

Secundum eſt tempus, quo nuptiæ ſunt interdictæ, quod jure novo Conc. Trident. ſeſſ.24. cap. 10. eſt ab Adventu usque ad diem Epiphaniæ excluſivè, & à die Cinerum usque in octavam Paſchæ incluſivè. Sed quia ibi loquitur de ſolemnibus nuptiis, jure communi ſecundùm multos ſolùm prohibetur hoc tempore ſub mortali ſolemnitas nuptiarum, nempe benedictio ſponſi & ſponſæ, traductio ſponſæ ad ædes ſponſi, choreæ, & convivia nuptialia. Unde Rituale Rom. dicit ſolùm hoc tempore *ſolemnitates nuptiarum prohibitas eſſe; ut nuptias benedicere, ſponſam traducere, nuptialia celebrare convivia: Matrimonium autem omni te*n-

tempore contrahi potest. Matrimonii tamen consummationem tunc prohiberi declaravit S. Congregatio, teste Fagnano, eo quod hæc non conveniat tempori devotioni & pœnitentiæ dicato. Imò ex consuetudine, vel jure particulari multarum diœcesum, Matrimonii celebratio dicitur etiam tunc non permitti absque speciali causa, & licentia Episcopi.

Tertium, sponsalia priùs cum alia contracta & nondum dissoluta. Quia tunc violaretur in re gravi fides alteri data, & promissio onerosa ei facta & ab eo acceptata, quæ obligat ex justitia graviter in re gravi, ex c. *Atho* 27. q. 2.

Quartum est votum simplex castitatis in sæculo servandæ, vel ingrediendi religionem, vel suscipiendi Ordinem sacrum, vel nunquam nubendi, cap. 6. *Qui clerici, &c.* Nam votum jure divino naturali obligat ad sui observationem, ne fides Deo data violetur. Validum tamen esset Matrimonium, ex cap. cit. Nam ex natura rei res alicui promissa potest alteri validè licèt illicitè dari. At votum simplex non corporis traditionem, sed solam promissionem complectitur. *Post votum simplex adhuc remanet homo dominus corporis sui, & ideo potest ipsum dare alteri; scilicet uxori*, S. Thom. in 4. dist. 38. quæst. 1. art. 2. quæst. 2.

Quæst. II. *Quænam observanda sunt circa Banna, seu denuntiationes futuri Matrimonii?*

Resp. Sequentia. 1. Licèt ad valorem Matrimonii non requirantur, cùm nullo jure ob earum defectum irritetur; tamen graviter præcipiuntur à Concil. Later. IV. & Trident. sess. 24. cap. 1. Quare qui sine illis, vel legitima dispensatione Episcopi contrahunt, & parochus assistens, peccant mortaliter. Quia violant præceptum Ecclesiæ in re gravi, ubi agitur de gravissimis malis impediendis: nisi tamen excusaret urgentissima necessitas, qualis reperitur in articulo mortis; ut si concubinarius brevi moriturus velit & debeat contrahere Matrimonium cum concubina, tunc si nequeat adiri Episcopus vel ejus vicarius, parochus per epichiam poterit interpretari legem illam in tali casu non obligare.

2. Ex præcepto fieri debent tribus diebus festivis continuis, non tamen immediatis, ab utriusque contrahentis parocho, vel parochis in ecclesia inter missarum solemnia, nisi ex causa justa ordinarius dispenset, ex Concil. Later. IV. cap. 51. & Trid. sess. 24. cap. 1. Quare si contrahentes sint diversarum parochiarum, debent fieri denuntiationes in utriusque parochia: & tunc unus parochus non potest Matrimonio assistere, nisi habeat testimonium alterius parochi de illis factis. Quòd si alteruter sponsus non ita pridem in aliqua parochia commoretur, denuntiationes fieri debent eò in loco ubi diutiùs manserit, ut faciliùs impedimenta, si quæ fuerint, detegantur. Quoad vagos verò parochus nihil debet agere sine licentia ordinarii, ut jubet Conc. Tridentinum.

3. Inter singulas proclamationes, item inter ultimam & ipsam Matrimonii celebrationem intercedere debet aliquod intervallum, juxta cujusque diœcesis statuta.

4. Est mortale si una è tribus omittatur, nisi probabilis adsit suspicio Matrimonium posse malitiosè impediri; tunc enim Concil. Trident. permittit unicam denuntiationem præmitti, aut etiam nullam de licentia ordinarii, si hoc putetur necessarium ad amovendum periculum.

5. Si intra duos menses post factas denuntiationes Matrimonium non contrahatur, illæ repetantur, ni aliter Episcopo videatur. Ita *Rituale Rom.* quia interea possent sponsi contraxisse aliquod impedimentum.

6. Qui extra confessionem novit aliquod impedimentum, etiam occultum, inter nupturientes, tenetur sub mortali illud detegere, tum ex præcepto Ecclesiæ, tum jure naturali. Nam tunc agitur de bono communi, salute proximi, & valore Sacramenti; & quisque graviter tenetur, præsertim jubente superiore, impedire grave damnum proximi, qualis est nullitas Matrimonii, ex qua plura peccata & incommoda oriuntur, ut concubinatus, illegitimitas filiorum. Unde Conc. Camerac. ann. 1565. jubet excommunicari eum, qui verum impedimentum sciens reticuerit, sicut qui falsum finxerit.

Nec obstat quod nequeas probare impedimentum: nam unus testis fide dignus Matrimonium impedit, ex cap. 27. *de sponsal.* donec oppositum probetur. Quòd si inde oriretur infamia denuntiato, teneris privatim admonere, ut à Matrimonio desistat: quòd si nolit, teneris monere parochum. Item quisque tenetur declarare si alteruter habeat impedimentum prohibens, ob præceptum Ecclesiæ; & quia quisque tenetur impedire peccatum proximi & peccati executionem, cùm potest saltem sine suo gravi damno.

7. Parochus cognito impedimento, tenetur prohibere Matrimonium, nec ei assistere, sed remittere ad Episcopum vel ejus officialem.

Quæst. III. *Quot sunt impedimenta dirimentia?*

Resp. Post Conc. Trid. sunt quindecim his versibus comprehensa:

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
Ætas, affinis, si clandestinus & impos,
Si mulier sit rapta, loco nec reddita tuto.
Hæc socianda vetant connubia, facta retractant.

Porrò est peccatum mortale contrahere cum aliquo ex hisce impedimentis: nam fit contra prohibitionem Ecclesiæ in re gravi, & attentatur Sacramentum, quod non potest effici. Hinc ne quidem metus gravis excusaret à peccato: nam vel cum aliquo ex his scienter contrahens ex metu gravi intenderet contrahere, & tunc tentaret Sacramentum, quod non potest efficere; vel solùm fingeret se intendere, & tunc fingeret se ministrare Sacramentum quod non vult ministrare, quod utrumque est graviter injuriosum Sacramento.

I. *Error.* Si sit circa substantiam personæ, jure etiam naturali Matrimonium irritat. Quia impedit consensum in substantiam contractus, nempe in personam qua cum contrahitur: nam persona est substantiale ac primarium objectum Matrimonii, cùm sit

sit res ipsa circa quam contractus Matrimonii primariò versatur. At nullus est contractus sine consensu circa substantiale objectum illius. Idque etiamsi error sit solùm concomitans, quia adhuc deest consensus actualis positivus essentialiter requisitus ad hunc contractum: nam quod incognitum est, non potest esse actu volitum. Unde Lia pro Rachele obstrusa Jacobo, *Gen.* 29. non fuit verè ejus uxor, nisi postquàm ipse detecta fraude Liam acceptavit in uxorem.

Si verò error sit solùm circa qualitatem, seu accidentia personæ, ut nobilitatem, divitias, virtutem, virginitatem, indolem, &c. non dirimit Matrimonium, etiamsi alterius contrahentis dolus ei causam dedisset. Quia nihilominus adest consensus absolutus in personam cum qua contrahitur, quæ est objectum directum ac substantiale hujus contractus: nam defectus accidentium non tollit substantiam rei, nec consensum absolutum in rem ipsam, causa 29. q. 1.

Excipe 1. Nisi error qualitatis redundet in errorem personæ, ut cùm qualitas personam determinat, distinguitque à quavis alia: ut si intendas contrahere cum primogenita, quam aliter non novisti, & ejus loco detur secundogenita; nam error circa talem qualitatem impedit consensum circa objectum substantiale per illam determinatum. 2. Nisi consensus datus sit solùm sub conditione talis qualitatis, circa quam erratur, ut si dicas: *Accipio te in uxorem si es dives:* vel *nobilis, &c. Secùs, non te accipio.* Tunc enim qualitate ista non subsistente Matrimonium nullum est, propter defectum consensus in personam alligati tali qualitati: nam consensus conditionatus non subsistit, non subsistente conditione, cui alligatur. Sed tunc requiritur ut contrahens habeat actu voluntatem non aliter contrahendi, vel antea habuerit nec revocarit. Verùm si conditio exteriùs non exprimatur, contractus in foro externo censetur absolutus: unde si quis interiùs consensisset tantùm sub conditione si sit dives, nobilis, &c. cogeretur illam ducere, & consensum absolutum dare.

II. *Conditio.* Conditio servilis ignorata, dum persona libera contrahit cum persona serva putans esse liberam, ex c. *Si quis ingenuus* 29. q. 2. & ex cap. 2. & 4. *de conjugio servorum.* Ratio hujus impedimenti est, ut tollatur magna contractus inæqualitas, & ut impediatur gravis injuria personæ liberæ ignoranti illata. Valet tamen Matrimonium, si persona libera cognoscebat alterius servitutem, ex cap. cit. nam tunc consentit in illam inæqualitatem; vel si persona serva ducat aliam servam, putans esse liberam; quia par est utriusque conditio, *ibid.* Nomine personæ servæ hìc intelligitur mancipium, in quod dominus habet plenum jus vendendi, donandi, & quibuslibet operibus servilibus occupandi.

III. *Votum.* Scilicet votum solemne castitatis per professionem factam in religione approbata, vel per susceptionem Ordinis sacri, ex Conc. gen. Later. I. c. 21. & Later. II. c. 7. ex cap. un. de voto in 6. & ex Concil. Trident. sess. 24. can. 9. ibi: *Si quis*

dixerit, clericos in sacris Ordinibus constitutos, vel regulares castitatem solemniter professos, posse Matrimonium contrahere, contractumque validum esse, non obstante lege ecclesiastica, vel voto...... anathema sit. Item votum simplex castitatis in Societate JEsu post biennium novitiatus emissum, ex Bulla Gregor. XIII. *Ascendente Domino* Religiosi autem, moniales, clerici in Sacris constituti, & laici in gradibus prohibitis tentantes inire Matrimonium, excommunicantur ipso facto, ex *Clement.* de consang.

IV. *Cognatio.* Triplex est cognatio dirimens Matrimonium. Prima dicitur legalis, & est vinculum, seu propinquitas personarum orta ex adoptione perfecta, per quam persona extranea assumitur in filium vel filiam, ac hæredem necessarium, & transit in patriam potestatem adoptantis. Hæc Matrimonium dirimit in perpetuum inter adoptantem & adoptatum, adoptatique posteros usque ad quartum gradum inclusivè; inter adoptatum & uxorem adoptantis; inter adoptantem & uxorem adoptati; item inter adoptatum seu adoptatam, & filios aut filias adoptantis, sed solùm usquedùm liberi sint à potestate patria per mortem adoptantis, vel per emancipationem, cap. *unico de cognat. legali.*

Secunda est cognatio spiritualis, quæ est vinculum, seu propinquitas personarum jure ecclesiastico inducta, ratione Baptismi & Confirmationis. Irritat Matrimonium inter baptizantem & baptizatum, baptizatique patrem & matrem, nec non inter patrinos seu susceptores, & baptizatum baptizatique patrem & matrem; item inter confirmantem & confirmatum, confirmatique patrem & matrem. Inter hos & non plures contrahitur, ex Conc. Trid. sess. 24. cap. 2.

Porrò non contrahitur à procuratore, sed à solo mandante, ut testo Fagnano resolvit S. Congregatio. Nam hic solus à parentibus baptizandi designatur, & patrinus reputatur, & ut causa principalis suscipit ac tangit per procuratorem tanquam per instrumentum, qui non agit nomine suo sed mandantis. Contrahitur tamen etiam à laico baptizante in casu necessitatis; qui proinde non potest ducere puellam à se baptizatam, vel ejus matrem.

Tertia est cognatio naturalis, quæ dicitur consanguinitas, & est propinquitas seu conjunctio sanguinis inter personas, vel ab eodem stipite propinquo descendentes, ut sunt fratres & cognati, vel quarum una descendit ab altera, ut sunt pater & filia, avus, neptis, &c. Hæc distinguitur per lineas & gradus.

Linea est ordinata series personarum sanguine junctarum, constans certis gradibus; & duplex est, nempe recta, & transversa seu collateralis.

Linea recta est ordinata series ascendentium & descendentium, ab eodem stipite directè procedentium, quorum scilicet unus ab altero descendit, ut patris, filii, nepotis, pronepotis, &c. In hac linea juxta jus canonicum non computatur persona quæ est communis stipes, id est, ex qua aliæ ducunt originem.

Colla-

Collateralis seu transversa est ea, quæ continet personas descendentes quidem ab uno communi stipite, sed quarum nulla descendit ab altera: unde dicuntur collaterales, ut sunt frater & soror, consobrinus & consobrina, &c. Per gradum hìc intelligitur distantia personarum consanguinearum inter se à communi stipite.

Ad cognoscendos gradus hæ sunt regulæ. 1. In linea recta tot sunt gradus, quot generationes seu personæ dempto stipite: sive tot gradibus una persona distat ab alia, quot generationibus seu personis inferior à stipite descendit. Sic filius vel filia distat à patre & matre uno gradu; nepos vel neptis & ab avo avia duobus gradibus; & sic deinceps. 2. In linea collaterali si personæ æqualiter à communi stipite distent, eo gradu inter se distant, quo distant ab eodem stipite; sive tot gradibus inter se distant, quot generationibus descendunt à communi stipite. Sic frater & soror sunt in primo gradu, consobrini seu liberi fratrum in secundo, horum filii in tertio, & ita deinceps, c. *ad sedem* 35. quæst. 5. Nam cùm adæquata horum conjunctionis ratio sit unio cum stipite, non possunt magis, aut minùs inter se distare quàm à stipite.

Si verò personæ inæqualiter distent à communi stipite, in eo gradu se contingunt, quo remotior distat à stipite. Nam personæ collaterales non debent magis, aut minùs inter se distare, quàm una distet à stipite, qui est horum propinquitatis ratio. Unde filia & frater patris sunt consanguinei in secundo gradu; & si una sit in quinto, altera in quarto, censetur esse inter se in quinto, sicque inter illas non est impedimentum, c. *Vir.* de consanguin.

Consanguinitas in quolibet gradu lineæ rectè irritat Matrimonium saltem jure humano, ex resp. Nicolai I. ad consulta Bulgar. c. 39. Ibi: *Inter eas personas, quæ parentum liberorumve locum inter se obtinent, nuptiæ contrahi non possunt, veluti inter patrem & filiam, vel avum & neptem, vel matrem & filium, vel aviam & nepotem, & usque ad infinitum.* Imò juxta multos etiam jure naturali, saltem seclusa necessitate extrema conservandi speciem humanam: tum quia concubitum inter ascendentem & descendentem refugit ipsa natura, ut valde indecentem; & gentes omnes ratione naturali duce eum nefandum habuere, ut patet ex l. ult. 9. de ritu nuptiarum, ubi dicitur: *Jure gentium incestum committit, qui ex gradu ascendentium vel descendentium uxorem duxerit.* Tum quia est contra reverentiam debitam progenitoribus: nam per conjugium fit æqualitas, seu mutua subjectio quoad debitum, & per actum conjugalem turpitudo quædam alterius revelatur, ex cap. 18. *Levit.* Quod repugnet reverentiæ quam descendentes debent ascendentibus: omnes quippe ascendentes habent rationem principii & superioris; descendentes verò loco liberorum habentur, cùm causa causæ sit etiam causa causati. Deus autem ut naturæ author & Matrimonii institutor, non censetur concessisse potestatem contrahendi Matrimonium per se habens indecentiam ac repugnantiam cum natura rationali; & nemo habet

potesta-

poteſtatem tradendi dominium corporis ſui, niſi dependenter à Deo qui eſt ſupremus rerum ac jurium omnium dominus. Certè omnes fatentur nullum eſſe jure naturæ Matrimonium in primo gradu, ut inter patrem & filiam, aut matrem & filium, quia id exigit reverentia ſpecialis ſuo principio immediato debita.

Conſanguinitas in linea collaterali hoc irritat Matrimonium duntaxat usque ad quartum gradum incluſivè, cap. *Non debet*, de conſanguin. ex Conc. gen. Later. IV. cùm antea usque ad ſeptimum dirimeret; & quidem juxta multos jure naturali in primo gradu, ut inter fratrem & ſororem, extra neceſſitatem conſervandi, vel propagandi genus humanum. Quia conjugium fratris cum ſorore continet gravem indecentiam, ut patet ex communi ſenſu hominum etiam ethnicorum, qui has nuptias ſemper exhorruere: unde Abraham, *Gen. 12.* judicavit Ægyptiis perſuaſum iri Saram non eſſe uxorem ſuam, ſi putarent eam eſſe ejus ſororem. In aliis verò ſolo jure humano, cùm in ſecundo gradu poſſit Papa diſpenſare, ex Concil. Trident. ſeſſ. 24. cap. 5. & infidelium Matrimonia in eo gradu valida ſint, ex cap. 8. *de divort.* Ratio autem impedimenti conſanguinitatis & affinitatis eſt. 1. Ob reverentiam quam ipſi conſanguinei ſibi mutuò debent, propter originem ob eodem ſtipite tractam, & ſanguinis communionem. 2. Ad removendum periculum fornicationis, ſeu inceſtus, à quo valdè arcet impotentia Matrimonii ſecum ineundi: nam alioqui cùm conſanguinei, & affines, aut in eadem domo commorentur, aut paſſim ſe inviſant, & familiari conſuetudine utantur, magnus fornicationi pateret aditus. 3. Ad amicitiæ vincula protendenda cum extraneis

Nota 1. Conſanguinitas inter duas perſonas, poteſt eſſe duplex ex duplici capite. 1. Quia ſunt duo ſtipites: ut ſi duo fratres contrahant cum duabus fœminis inter ſe conſobrinis, liberi ex his duobus conjugiis nati erunt in ſecundo gradu ex parte patrum, & in tertio ex parte matrum; & tunc dicuntur eſſe in ſecundo & tertio ex duobus ſtipitibus. 2. Quia licèt ſit unus ſtipes, ab eo deſcendentes inter ſe Matrimonia contraxerunt, ex quibus nati liberi ſunt dupliciter conſanguinei. Cùm autem eſt duplex conſanguinitas, tunc eſt quoque duplex impedimentum, quod exprimi debet in petitione diſpenſationis.

Nota 2. Graviter peccaret, qui etiam propter mortis periculum ſine diſpenſatione abſolutè contraheret cum perſona conſanguinea, vel affini in gradu prohibito, & copulam exerceret. Nam tunc cum Matrimonium ſit nullum, copula eſſet fornicatio, imo inceſtus lege naturali prohibitus. *Azor.*

Nota 3. Spuriorum duorum liberi ac nepotes contrahunt eadem impedimenta Matrimonii inter ſe, & cum legitimis parentum filiis ac nepotibus. Quia hæc fundantur in communione ſanguinis ejuſdem, qui perinde ſpuriis ac legitimis communicatur.

V. *Crimen.* Duo crimina præter raptum irritant Matrimonium. Pri-

mum est homicidium, quo duo ex prævia conspiratione, etsi absque prævio adulterio, conjugem alterutrius occidunt, sive per se, sive per alium physicè, vel moraliter, consilio, suasione, imperio, ex intentione postea Matrimonium inter se ineundi, cap. 1. *de conversat. infidel.* vel quo post admissum adulterium interficitur, etsi sine prævia conspiratione, conjux unius ab alterutro adultero, ex intentione contrahendi Matrimonium cum superstite conjuge, licèt mortem illam nolente, & ignorante, cap. 3. *de eo qui duxit*, &c. Nec refert an vir, an uxor occidatur.

Homicidium verò patratum sine intentione ineundi Matrimonii, vel sine prævia conspiratione & adulterio, non dirimit Matrimonium, quia jura hoc non exprimunt. Idem dic de tentata sed non perfecta cæde, quia requiritur mortis machinatio efficax & perfecta; cùm leges illæ sint pœnales, ideóque strictæ interpretationis.

Secundum est adulterium sic commissum, ut adulteri ante, vel post adulterium, quantum est de se, Matrimonium ineant viva comparte, vel saltem promittant se inituros illa mortua, cap. ultim. *de eo qui duxit*, &c. Ad hoc autem necesse est. 1. Ut adulterium sit consummatum, & quidem scienter ut tale ab utroque commissum. 2. Ut promissio facta sit tempore Matrimonii sive ante sive post adulterium, & ab altero acceptata, non tamen ut sit mutua, nec juxta multos ut sit sincera. Ratio hujus impedimenti est, ne spe Matrimonii futuri sumatur ansa machinandi mortem conjugis. At valet Matrimonium inter adulteros post mortem conjugis, nisi alteruter ejus necem machinatus fuerit, vel dum viveret Matrimonium promiserit, cap. 6. *de eo qui duxit*, &c.

VI. *Disparitas cultus seu religionis.* Hæc irritat Matrimonium inter personam baptizatam, & non baptizatam. Idque solò jure ecclesiastico per universalem & antiquissimam consuetudinem vim legis habentem, non tamen ante sextum sæculum inducto. Unde sancta Monica, teste S. Augustino, l. 9. Confess. cap. 9. nupsit viro infideli, & sancta Clotildis Clodovæo Regi nondum baptizato.

At valet Matrimonium personæ catholicæ cum hæretica, vel cum apostata baptizato, cum nullo jure irritetur, licèt sit prohibitum jure ecclesiastico, imò & naturali, si sit morale periculum subversionis. Secluso tamen hoc periculo, & positis certis conditionibus, secundùm communem sententiam, licitum est ex dispensatione Papæ: & reipsa hanc Urbanus VIII. ob communem religionis utilitatem concessit Henricæ Borboniæ, ut nuberet Carolo Anglorum Regi Hæretico.

VII. *Vis*, si injustè inferatur, pœnis, vexationibus, minis, quæ metum gravem incutiant ad consensum extorquendum. Nam metus gravis injustè à quovis etiam alio tertio incussus ad extorquendum consensum, irritat Matrimonium. Cap. 14. 15. & 28. *de sponsal.* sufficit metus mali gravis probabiliter imminentis, sive illud

ſit grave abſolutè, & in ſe, ſive tantùm reſpectivè ad timentem; æque enim notabiliter tollit injuſtè voluntarium perfectum. Ratio impedimenti eſt, quia ſi eſſet validum, cùm natura ſua ſit indiſſolubile, injuria numquam poſſet tolli, nec pars innocens in priorem ſtatum reſtitui; & inde graviſſima incommoda ſequerentur. Nam Matrimonia coacta infelices habere ſolent exitus, cùm non fundentur in mutuo amore. Præterea fidelium Matrimonium ſignificat conjunctionem Chriſti cum Eccleſia, quæ fundatur in amore libero ac voluntario, non in coactione.

Dixi 1. *Metus gravis*: nam levis metus, etſi injuſtus, non irritat ex cap. 6. *de ſponſal.* quia non notabiliter minuit libertatem, & facilè contemni potuit. 2. *Injuſtè*: nam ſi metus ſit juſtè incuſſus ab homine, valet Matrimonium, ex cap. 10. *de ſponſal.* & cap. 2. *de adulter.* quia fuit ſufficienter voluntarium in ſuo principio, & nulla intervenit injuria. Sic valet ex metu juſtæ excommunicationis, vel pœnæ à judice intentatæ contractum. Unde qui contraxit ſponſalia, compelli poteſt metu cenſuræ ad Matrimonium, cap. citat. Imò valet etiamſi metus juſtè incutiatur à privato homine, ut ſi ſtupratori filiæ ſuæ minans pater intentet ſe eum apud judicem delaturum, niſi eam ducat. Nam qui juſtè procedit, non dicitur vim inferre: ſecùs, ſi minetur ſe eum occiſurum. 3. *Ad extorquendum conſenſum*: nam ſi metus injuſtè incutiatur ob alium finem, v. gr. vindictam, ut ſi quis ad placandum inimicum necem minantem ducat ejus filiam, vel ſi injuſtè detentus in carcere ob aliam cauſam, ut eo ſe liberet, ducat filiam judicis, vel cuſtodis, valet Matrimonium. Quia ille metus, ut ſupponitur, non eſt per ſe ac directè cauſa Matrimonii, ſed tantùm occaſio; nam ille ſponte tale medium evadendi eligit. 4. *A quovis alio, &c.* Nam ſi metus ortus ſit à cauſa naturali, vel ſpontè ſuſceptus, v. gr. ex metu naufragii, ſeu mortis inſtantis, valet Matrimonium: quia tunc ſine alterius injuria, & à nullo alio niſi à ſe ipſo compellitur ad contrahendum. *Vide dicta de metu in Contract.*

VIII. *Ordo ſacer*, nempe Subdiaconatus, Diaconatus & Sacerdotium, ob annexum votum ſolemne caſtitatis, & legem eccleſiaſticam, cap. 1. *de cleric conjug.* & ex Concil. general. Lateran. I. cap. 21. & Lateran. II. cap. 7. & Tridentin. ſeſſ. 24. canon. 9.

IX. *Ligamen*, eſt vinculum prioris conjugii ſive rati tantùm ſive conſummati, quo durante ſecundum jure divino eſt invalidum: nam in lege nova polygamia nec licita nec valida eſt. Hinc conjux non poteſt aliud Matrimonium inire, niſi habeat certitudinem moralem de morte compartis, cap. 2. *de ſecund. nupt.* ibi: *Nullus ad ſecundas nuptias migrare præſumat, donec ei conſtet quod ab hac vita migravit conjux ejus.* Alioqui enim exponeret ſe periculo mœchandi.

Quòd

Quòd si post contractas bona fide secundas nuptias dubitet de morte prioris conjugis, tenetur quàm primùm diligenter inquirere veritatem, & interim abstinere à petendo debito, non tamen à reddendo, nam petendo exponeret se periculo fornicandi; & negando inferret injuriam possessori bonæ fidei. Si verò de prioris conjugis vita constiterit, tenetur posteriorem statim relinquere, & ad priorem reverti, ex eod. cap. nam subsistit prius Matrimonium, & posterius invalidum est.

Si verò uterque mala seu dubia fide processit, neutri licet petere & reddere debitum: quia neutri est possessio juris pro petendo debito; nam possessio juris inchoari nequit cum mala vel dubia fide. Si autem unus tantùm cum dubio contraxit, hic non potest petere debitum, etsi debeat reddere: nam contraxit mala fide, & sine judicio prudenti de morte conjugis.

Porrò sola absentia multorum annorum, nec sola fama fundat certitudinem moralem sufficientem. Sed requiritur testimonium authenticum mortis conjugis, approbatum ab ordinario, sine cujus licentia parochi non debent tunc agere. Quòd si desit testimonium authenticum conjugis jam diu absentis, necesse est ut hanc testentur homines fide digni.

X. *Honestas*, seu justitia publicæ honestatis, est quædam affinitas, seu propinquitas personarum jure civili & canonico inducta, proveniens vel ex sponsalibus validis & absolutis, vel ex Matrimonio rato non consummato, ob publicam morum honestatem. Si ex sponsalibus oriatur, Matrimonium irritat solùm inter sponsum & consanguineam sponsæ in primo gradu, & vicissim, ex Concil. Tridentin. sess. 24. cap. 3. Idque etiamsi sponsalia postea fuerint justè dissoluta, cap. *Si quis*. 27. quæst. 2. etiam mutuo consensu ex c. 5. *de desponsat. impub.* Nam hoc impedimentum non à contrahentium voluntate pendet, sed ab Ecclesiæ, quæ illud constituit, instituto, & quæ voluit illud esse perpetuum; eo quod non deceat Matrimonium contrahi inter personas, quæ sibi factæ sunt propinquæ per sponsalia. Si ex matrimonio rato oriatur, irritat usque ad quartum gradum consanguinitatis inclusivè, ut declaravit Pius V. in Bulla 62. asserens Concil. Tridentin. circa hoc nihil innovasse.

XI. *Ætas*, nempe impuberum; nam horum Matrimonium illicitum & irritum est jure canonico, c. 10. *de despon-sat. impub.* Valet tamen Matrimonium inter pubertati proximos, qui jam habent sufficientem ad id discretionem rationis & potentiam generandi, ex cap. 9. eod. tit.

XII. *Affinitas* est conjunctio seu propinquitas personarum orta ex copula carnali completa, seu per se sufficiente ad generationem prolis, sive licita, sive illicita. Oritur inter consanguineos viri & solam mulierem, item inter consanguineas mulieris & solum virum. Ratio est, quia vir & mulier per copulam carnalem fiunt una caro; ac proinde consanguinitas unius fit consanguinitas alterius, & vicissim, cap. *Porrò* 35. quæst. 5. Affinitas quæ oritur ex licita, seu

conjugali copula, irritat Matrimonium usque ad quartum gradum inclusivè in linea collaterali, perinde ac consanguinitas, c. 8. *de consang.* quod in hac parte non fuit correptum. Quæ oritur ex illicita copula, solùm irritat usque ad secundum inclusivè ex jure novo Concil. Tridentin. sess. 24. cap. 4. ita ut jam in ulterioribus gradibus Matrimonium sit validum, imò & licitum, ut declaravit Pius V. bulla 62.

Nota 1. In affinitate lineæ & gradus eodem modo computantur, quo suprà in consanguinitate: unde quo gradu aliquis consanguineus est uni conjugum vel copulatorum, eodem gradu affinis est alteri. Sic consanguinea uxoris in primo & secundo gradu, & vicissim consanguineus mariti in primo & secundo gradu, affinis est uxori in iisdem gradibus.

Nota 2. Hoc impedimentum est solùm juris humani. Excipiunt multi gradum primum lineæ rectæ, ut inter privignum & novercam, vitricum & privignam: quia omnes gentes bene institutæ talia connubia ob indecentiam abhorruerunt, ex 1. ad Cor. 5. & ex l. 4. *Codic. de nupt.* Enim verò cùm vitricus & noverca per copulam conjugalem facti sint una caro, privigna vitrico eamdem ferè reverentiam debet quam deberet matri. Quare Matrimonium inter tales dedecet naturam rationalem; ideoque Deus illud validè contrahendi potestatem non dedit.

Nota 3. Copula incestuosa cum consanguineis conjugis non dirimit Matrimonium validè contractum, cùm sit insolubile: seu privat nocentem jure petendi debitum, non tamen facultate reddendi, ne pars innocens privetur suo jure ob alterius delictum, cap. 4. & 10. *de eo qui cognovit &c.*

Nota 4. Consanguinei conjugum vel copulatorum non fiunt affines inter se. Sic consanguinei uxoris non sunt affines consanguineis viri, nec hi illis, cap. 5. *de consang.* Hinc duo fratres validè contrahunt cum duabus sororibus, & filius mariti ex alio conjugio cum filia uxoris ex alio pariter conjugio suscepta.

XIII. *Clandestinitas.* Matrimonium clandestinum est illud, quod non contrahitur coram parocho proprio, vel alio sacerdote de ipsius parochi vel ordinarii licentia, & duobus saltem testibus. Est invalidum in omnibus locis, ubi Concil. Tridentin. decretum de hoc promulgatum vel receptum est, ut patet ex his verbis decreti, sess. 24. cap. 1. *Qui aliter quàm præsente parocho, vel alio sacerdote de ipsius parochi, seu ordinarii licentia, & duobus, vel tribus testibus Matrimonium contrahere attentabunt; eos S. Synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit, & hujusmodi contractus irritos, & nullos esse decernit, prout eos præsenti decreto irritos facit & annullat.* Quamvis autem ante Concil. Tridentin. ejusmodi Matrimonia fuerint valida, semper tamen fuerunt & sunt ubique illicita: nam *Ecclesia justissimis causis illa semper detestata est, atque prohibuit.* Concil. Tridentin. ibid. Circa hoc,

Nota 1. Requiritur parochus domicilii, aut saltem quasi domicilii, sive

viri, sive mulieris. Nam Concil. requirit præsentiam *parochi* non *parochorum*; neque exprimit an viri, an mulieris: unde censetur liberam relinquere electionem, & ita sacra Congregatio declaravit, ut testatur Fagnanus ad cap. *Quòd nobis*, de cland. desponſ. Ad domicilium autem alicubi acquirendum requiritur habitatio cum voluntate ibi semper habitandi. Ad quasi domicilium sufficit habitatio cum voluntate ibi manendi longo tempore, vel majore anni parte. Juxta multos sufficit parochus quasi domicilii; ita ut studiosi in academiis, milites in præsidiis, opifices, famuli, & qui majore anni parte alicubi habitant, vel habitaturi venerunt, possint coram parocho loci contrahere. Quia contrahunt ibi domicilium parochiale in ordine ad confessionem & alia sacramenta, excepto Ordine. Is autem est proprius parochus ad assistendum Matrimonio, qui, in cap. *Omnis*, de pœnitent. &c. appellatur proprius sacerdos. Idem declaravit pluries Sacr. Congregatio, teste Fagnano, in cap. *Significavit.*

Nota 2. Episcopus per se ipsum, vel sacerdotem à se deputatum, validè assistit; cùm sit supremus parochus in tota diœcesi. Idem est de vicario generali Episcopi; nam unam & eandem suo modo potestatem jurisdictionis habet cum Episcopo.

Nota 3. Parochus domicilii & testes debent esse simul præsentes, etiam moraliter, ita ut intelligant quid agatur: quia requiritur talis præsentia ut possint testari veritatem Matrimonii. Quare non sufficit, si contrahentes consensum explicent modò coram solo parocho & postea coram solis testibus absque parocho, nam Concil. Tridentin. copulativè exigit præsentiam parochi & testium. Nec etiam sufficit simultas moralis, sed requiritur physica; quia hìc exigitur præsentia parochi & testium, ut plenè constare possit Ecclesiæ de Matrimonio: ad quod requiritur simultas physica parochi & testium; alioqui essent solùm testes singulares. *Ita Sanchez.* At non obest valori Matrimonii, si repugnent: quia Concil. eorum præsentiam non consensum requirit, & sine hoc obtinetur finis decreti, qui est, ut tale Matrimonium Ecclesiæ constare possit. *Sacra Congregatio* (inquit Fagnan. in cap. *Quoniam*, l. de constitut.) *declaravit validum esse Matrimonium contractum coram parocho etiam invito, & per vim adhibito, qui sibi aures obturaverat. Item coram parocho tam viri quàm mulieris etiam in aliena parochia, etiamsi Episcopus illi Matrimonium interdixerit. Item coram parocho etiam minoribus tantùm ordinibus initiato*, qui non potest tamen legare nisi sacerdotem. Imò valet contractum coram parocho suspenso, excommunicato, vel irregulari, ut declaravit Sacr. Congregatio Cardinal. teste eodem Fagnano. Graviter tamen peccant, qui coram parocho invito contrahunt: quia gravem admittunt irreverentiam in Ecclesiam, cujus ille personam sustinet, nisi irrationabiliter contradiceret, nec posset adiri superior.

Nota 4. Secundùm multos, ad valorem sufficiunt quilibet testes ratione utentes. Nam nulli excipiuntur à Concilio; & concurrunt cum alio fide digno, nempe parocho, cujus habilitas supplet.

Nota 5. Vagi, & qui nullibi certas sedes habent, debent contrahere coram parocho loci, in quo versantur dum contrahunt. Quia nullus alius est proprius eorum parochus, & ex Concil. sess. 24. cap. 7. ubi *Parochis præcipit, ne illorum matrimoniis intersint, nisi priùs diligentem inquisitionem fecerint,* num scilicet liberi ac idonei sint ad contrahendum; *& re ad ordinarium delata, ab eo licentiam id faciendi obtinuerint?*

Nota 6. In locis hæreticorum, ubi Conc. Tridentinum promulgatum fuit, ut in Hollandia, ex dispensatione Ecclesiæ valet Matrimonium catholicorum sine præsentia parochi contractum, si ibi nullus sit parochus catholicus, nec ejus vices supplens, vel si nequeat sine gravi periculo adiri aut advocari, modò adhibeantur saltem duo testes, ut declaravit S. Congregatio, teste Bellarmino, in epist. ad Octavium Tricar. Episcop. Nam decretum Conc. Tridentini non se extendit ad ea loca, ubi nulli sunt parochi, nec vicarii, nec Episcopi.

Nota 7. Ex dispensatione tacita Papæ & usu Ecclesiæ validum est Matrimonium hæreticorum in locis ubi publicè exercent suam religionem, modò contractum sit secundùm ritum & leges loci, licèt ibi Trid. Conc. promulgatum fuerit, ut in Hollandia. Nam Ecclesia non permittit, ut hæretici illi ad fidem catholicam conversi alias nuptias contrahant, & eorum liberos habet ut legitimos. Ita Pœnitentiaria Romana respondit ad Episcop. Castoriens.

Nota 8. Habens domicilium in loco ubi decretum Conc. promulgatum non est, invalidè contrahit clandestinè in alio loco ubi receptum est. Quia contractus fieri debent secundùm leges loci in quo celebrantur: nam contrahentes sortiuntur forum loci in quo contrahunt. Imò incola loci ubi Conc. receptum est, invalidè contrahit sine parocho & testibus in loco ubi non est receptum, si eò se conferat in fraudem decreti, hoc est, ut clandestinè contrahat, ut S. Congregatio declaravit.

Nota 9. Matrimonium clandestinum non resolvi in sponsalia, declaravit S. Congregatio, apud Fagn. ad cap. *Ad audientiam.*

Nota 10. Non licet parocho, qui etsi solus extra confessionem novit occultum impedimentum, tali matrimonio assistere. Quia tunc officium testis obit: nemo autem testimonium præstare potest de actu, quem scit esse irritum. Si sit impedimentum non dirimens, v. gr. votum castitatis, tenetur privatim monere; & si nihil proficiat, rem ad Ordinarium deferre; nam ex officio pastoris tenetur maximè impedire peccatum subditi. *Layman.*

XIV. *Impotentia*, seu inhabilitas ad coitum naturalem & prolificum, oritur, vel ex maleficio, vel ex causa naturali, & quidem in fœmina ex arctitudine vasis: in viro autem vel ex nimia frigiditate naturæ, vel ex testiculorum carentia aut attritione,

ne, vel complexionis debilitate: unde fit ut non poſſit ſemen prolificum intra vas mulieri effundere.

Impotentia alia eſt abſoluta, qua quis eſt impotens reſpectu omnium; alia reſpectiva, qua quis eſt impotens reſpectu alicujus tantùm. Et utraque ſubdividitur in perpetuam, & temporalem. Perpetua eſt ea, quæ tolli nequit ſine miraculo, vel ſine peccato, vel ſine vitæ periculo: temporalis, quæ tolli poteſt ſine peccato, vitæ periculo, & miraculo, ſed mediis licitis & ordinariis, ſive naturalibus, ſive ſupernaturalibus, ut precibus, exorciſmis contra maleficia.

Porrò ſterilitas non eſt impotentia: nam ea non obſtante poteſt eſſe copula per ſe apta generationi, licèt hæc per accidens non ſequatur, defectu ſcilicet morbi vel alicujus accidentalis qualitatis ſeminis, vel aliunde.

Dico 1. Impotentia perpetua antecedens matrimonium, quamvis ſe teneat ex parte unius, illud irritat tum jure canonico, ut patet ex titulo *de frigidis,&c.* tum jure naturali: quia matrimonium conſiſtit in mutua traditione poteſtatis corporis ad copulam aptam generationi. At impotentia perpetua ex natura rei, ideóque jure naturali impedit talem traditionem; nemo enim poteſt tradere poteſtatem actus, quem nullo modo habet in ſua poteſtate; nam nemo poteſt dare quod non habet. Nec quis poteſt ſe obligare ad id, quod dare vel facere nequit, *cùm impoſſibilium nulla obligatio ſit*, l. 145. §. *de reg. jur.*

Quare impotentia perpetua abſoluta dirimit Matrimonium reſpectu omnium: reſpectiva ſolùm reſpectu illius perſonæ ad quam eſt. Nam eatenus impotentia irritat, quatenus impedit ne contrahens poſſit dare dominium & uſum ſui corporis ad copulam generationi aptam.

Hinc eunuchi utroque teſticulo privati nunquam poſſunt validè contrahere, ob defectum ſeminis prolifici, ut declaravit Sixtus V. in bulla 59. Idem eſt de illis, quibus attritus eſt uterque teſticulus; vel qui integris licèt partibus ſemen prolificum emittere nequeunt, ob naturalem frigiditatem, vel perpetuam complexionis debilitatem. Secùs dicunt de viro carente uno tantùm teſticulo, qui poteſt prolificum ſemen emittere; item de viro ægrotante: quia in hoc verè extat potentia habitualis, quæ eſt ſolùm ligata per accidens.

Dico 2. Impotentia temporalis nullo jure irritat matrimonium, cap. 6. *de frigid.* Quia cùm poſſit tolli, adeſt materia ſufficiens contractui, ſive quia non eſt impotentia ſimpliciter, ſed ſecundùm quid tantùm; nam eſt vera potentia quamvis impedita ad tempus, vel adminiculo aliquo indigens.

Si dubium ſit an impotentia Matrimonium præcedens, perpetua an temporalis ſit, non licet Matrimonium inire: quia exponeretur ſine neceſſitate Sacramentum periculo nullitatis. Quòd ſi jam contractum eſt, tunc à jure conjugibus conceditur triennium experientiæ, ut adhibitis mediis poſſibilibus ac licitis conentur tollere impotentiam, quo completo ſi duret impotentia, nullum eſt Matrimonium, cap. 5. *de frigid.* ubi ſi bona fide con-

traxerunt, iis permittitur ut ſimul permaneant ut frater & ſoror. Quod intellige, modò conſtet abeſſe omne incontinentiæ periculum, quod raró abeſt. Nam, ut notat Sanchez, hæc confœderatio eſt periculoſiſſima, quare non eſt facilè concedenda; talibus enim nihil licet eorum, quæ ſolutis interdicuntur, ut tactus, &c. cum revera conjuges minimè ſint. Igitur ſeparari debent ſi alteruter id petat, vel morale ſit periculum incontinentiæ. Quòd ſi ſeparatione facta vir ex poſt facto deprehendatur potens, prius Matrimonium reſtauretur, etſi mulier alteri nupſerit, quia verè erat validum, cùm impotentia fuerit tantùm temporalis.

Porrò conjux laborans impotentia ſolùm reſpectiva poteſt aliam ducere: ſecùs, ſi ea ſit abſoluta ac perpetua. Vir autem ſolutus morti proximus poteſt validè contrahere cum concubina: quia habet veram potentiam ad copulam generationi aptam, quamvis tunc morbo impeditam & probabiliter numquam poſtea in actum reducendam.

Dico 3. Impotentia quælibet ſuperveniens Matrimonio rato licèt nondum conſummato, illud non diſſolvit. Quia fuit validum, nec diſſolvi poteſt, niſi per profeſſionem religioſam, vel diſpenſationem Papæ. Tunc autem conjux impotens exigente comparte tenetur adhibere media ad impotentiam expellendam apta, modò periculum mortis non afferant, quia tenetur ex juſtitia debitum reddere, ideóque actus conjugalis capacem ſe reddere.

Nota. Hermaphroditi, hoc eſt, utrumque ſexum habentes, per ſe loquendo non ſunt impotentes. Quare per ſe loquendo contrahere poſſunt ſecundùm ſexum qui in ipſis prævalet: quia ad uſum Matrimonii idonei ſunt ſecundùm ſexum illum: Si uterque ſexus ſit in iis æqualis, alterutrum eligere debent, & ſecundum illum contrahere. Sed facta ſemel electione, aliud Matrimonium ſecundùm alium ſexum contrahere prohibentur, quamvis eſſet validum.

XV. *Raptus*. Nullum poteſt conſiſtere Matrimonium inter raptorem & raptam etiam poſt raptum conſentientem, quamdiu manet in poteſtate raptoris. Si rapta à raptore ſeparata, & in loco tuto ac libero conſtituta conſentiat, valebit Matrimonium. Ita decernit Conc. Trid. ſeſſ. 24. cap. 6. ubi ipſo facto excommunicationem & alias pœnas ſtatuit in raptorem, & omnes ei conſilium, auxilium & favorem præbentes. Circa quod,

Nota 1. Raptus hic eſt violenta abductio fœminæ de loco in locum, Matrimonii ineundi vel libidinis exercendæ cauſa. Duplex eſt raptus ſpecies, una, qua perſona invita per vim abducitur: altera, qua abducitur perſona conſentiens, ſed invitis parentibus, vel curatoribus, ſub quorum eſt poteſtate. Secundùm multos ſolus raptus quo abducitur fœmina invita eſt impedimentum dirimens: non autem ſi ipſa volens, ſed invitis parentibus abducatur. Quia Trid. Conc. voluit illud ceſſare, ſi rapta eſſet à raptore ſeparata, & in loco tuto ac libero

ro constituta; nec ad hoc exigit, ut restituatur parentibus. Et quia intendit tantùm consulere libertati perfectæ Matrimonii, quæ non læditur dum fœmina consentiens abducitur invitis licèt parentibus. Dicitur tamen in Galliis raptus seductionis haberi à plerisque pro impedimento dirimente.

Nota 2. Non refert an quis per se, vel per alium rapiat: nam ex reg. jur. 72. in 6. *Qui facit per alium, est perinde ac si faciat per se ipsum.*

Nota 3. Non sufficit, si fœmina virum rapiat. Quia Concil. Tridentin. loquitur de solo raptore, & leges præsertim pœnales non comprehendunt ea, quæ rarissimè fiunt, qualis est hic casus, nisi clarè exprimant, l. 5. §. *de legib.*

Quæst. IV. *Quis potest dispensare in impedimentis dirimentibus?*

Resp. 1. Ne Papa quidem dispensare potest in impedimentis jure naturali dirimentibus, qualia sunt error, amentia, consanguinitas in quolibet gradu lineæ rectæ, & in primo transversæ, ligamen, impotentia, & secundùm multos affinitas in primo gradu lineæ rectæ. Nam Christus talem potestatem Ecclesiæ non concessit, ut patet ex praxi.

Resp. 2. In aliis impedimentis, quæ solo jure ecclesiastico dirimunt, solus Papa ut caput Ecclesiæ dispensare potest, saltem ordinariè loquendo. Nam nemo potest dispensare in lege superioris, nisi hoc ei concedatur. Impedimenta autem illa sunt à Papa, vel à Conciliis generalibus, vel consuetudine universali statuta; nec facultas in iis dispensandi Episcopis concessa est, ut constat ex consuetudine generali recurrendi ad Papam. Quare Concil. Turon. ann. 1583. ait: *In quarto gradu consanguinitatis & affinitatis, necnon cognationis spiritualis prohibitis gradibus, Episcopis dispensare non licere declaramus.* Aliud est de legibus jejunii, abstinendi à servilibus, & aliis: nam in legibus, quarum materia est in frequenti usu, Episcopi possunt dispensare, vel ex consuetudine legitimè præscripta, vel ex consensu tacito Papæ, ob necessitatem sæpiùs occurrentem.

Dixi, *Saltem ordinariè loquendo.* Nam ex communi sententia, Episcopus potest dispensare in impedimentis occultis post Matrimonium contractum & consummatum, si ista concurrant. 1. Si Matrimonium contractum sit publicè, seu in facie Ecclesiæ, præmissis denuntiationibus, & bona saltem unius fide. 2. Si sit consummatum, & sine scandalo separari nequeant, vel juxta multos sine gravissimo damno. 3. Si nequeat recurri ad Papam, ob paupertatem, vel aliam causam, vel ob probabile periculum peccandi contrahentibus imminens ex tanta dilatione. Ratio est consuetudo ob bonum animarum & Ecclesiæ inducta, Papa saltem tacitè consentiente.

Porrò commissio dispensandi in impedimentis Matrimonii non expirat morte concedentis: quia respectu petentis jam gratia est facta, & solùm requiritur executio. In hujusmodi quippe commissionibus non relinquitur voluntati Ordinarii, aut confessarii con-

concedere, vel negare dispensationem, sed ipsis præcipitur, ut dispensent inventa veritate precum.

Resp. 3. Ex consuetudine Episcopus dispensare potest in impedimentis impedientibus tantùm, præter vota castitatis perpetuæ, & ingrediendi religionem, utpote Papæ reservata. Adde sponsalia; obligant enim ex justitia jure naturæ. Porrò si contrahentes sint ex diversis diœcesibus, requiritur dispensatio amborum Episcoporum: quia unus non potest dispensare nisi cum proprio subdito.

Quæst. V. *Quid requiritur ad valorem dispensationis?*

Resp. Requiritur tum ut causa finalis sit vera, & subsistat dum conceditur; tum ut in petitione nihil omittatur eorum, quæ jus & stylus curiæ exigunt, nihilque reticeatur veri, ratione cujus dispensatio aut nullo modo, aut non nisi cum certa conditione vel limitatione daretur, ex c. *Super, de rescript.* alioqui dispensatio esset obreptitia, vel subreptitia, ideóque nulla, ob defectum consensus in dispensante. *Vide dicta de Legibus, cap. 6. quæst. 5.*

Hinc si inter consanguineos aut affines præcesserit copula, vel inter illos attentatum sit Matrimonium, vel copula incestuosa habita sit spe dispensationis faciliùs impetrandæ; vel si cum notitia impedimenti, vel sine illa, præmissis tribus denuntiationibus, vel iis omissis, contractum sit Matrimonium; hæc omnia exprimi debent in supplicatoriis. Item si plura sint impedimenta etiam ejusdem rationis, debent omnia exponi: nam cùm singula obstent Matrimonio, necessaria est dispensatio omnium, & sublato uno manet adhuc alterum. Item gradus cognationis & affinitatis explicandus est; & si sit inæqualitas in gradibus, quæ oriatur ex eo, quòd fœmina sit propinquior stipiti, ut si sit amita, debet exprimi.

Quæst. VI. *Quomodo convalidandum est Matrimonium invalidum?*

Resp. 1. Si nullitas Matrimonii in facie Ecclesiæ, hoc est, coram parocho & duobus saltem testibus initi, sit occulta ob defectum occultum, de quo non sit periculum ut aliquando innotescat; tunc ut Matrimonium fiat validum, secundùm multos sufficit quòd sublato impedimento, occultè mutuo consentiant sine parocho & testibus, ut teste Navarro declaravit S. Pius V. quia Decretum Concil. Tridentin. hunc casum non comprehendit, cùm ejus ratio ad eum se non extendat, & jam obtineatur ejus finis. Nam ratio finalis decreti est, ut publicè constet, ideóque probari possit validitas matrimonii, & sic vitentur gravia mala ex clandestinis nuptiis manantia, maximè concubinatus, & adulterium, dum qui clam cum una contraxerunt, illa relicta aliud Matrimonium publicè ineunt. At cùm defectus Matrimonii coram parocho & testibus initi est occultus, potest tunc publicè ab iis probari validitas, & sic impediri aliud Matrimonium. In praxi tamen parochi & testium assistentia adhibenda est, si inde nullum grave incommodum, aut scandalum timeatur; quia tutius est.

Si verò nullitas sit notoria, vel periculum sit ne innotescat, sublato impedimento, novus consensus præbendus est iterum coram parocho & testibus.

Quia

Quia tunc urget ratio decreti Concil. Tridentin. nam aliàs non posset publicè constare, nec probari validitas Matrimonii. Imò si impedimentum possit probari à duobus testibus omni exceptione majoribus, censet Sanchez, tunc opus esse nova præsentia Parochi & testium; quia lex Concil. Trid. adhuc locum habet: nam alter conjux, probato impedimento, non posset impediri ne cum alia contraheret, si convalidatio esset occulta.

Resp. 2. Si Matrimonium fuerit nullum ex defectu consensus veri in utroque, ut fiat validum, debet uterque novum consensum elicere, cùm prior fuerit nullus, & utriusque consensus sit essentialis contractui Matrimonii, debetque mutuus ille consensus exteriùs exprimi; quia signum prioris consensus non sufficit, cùm sit tantùm signum ficti consensus: unde opus est novo signo, quo verus consensus exprimatur humano modo, ad quod potest sufficere copula affectu maritali facta, ex cap. 2. *de conjug. servor.*

Quòd si Matrimonium fuerit nullum ob defectum consensus ex parte unius tantùm, qui fictè, vel ex gravi metu injusto consensit; secundùm multos, ut fiat validum, satis est si ille verum consensum eliciat, eúmque aliquo modo exteriùs exprimat, ut exercendo copulam affectu conjugali; nec in comparte requiritur novus consensus, nec proinde notitia defectus, si priorem consensum non retractaverit. Quia in hoc casu ambo contrahentes sunt personæ legitimæ ac habiles ad contrahendum, & consensus unius partis fuit verus, supponiturque permanere habitualiter, utpote non retractatus, & moraliter, nam putat valere Matrimonium, & compartem habet ut conjugem, petens ac reddens conjugale debitum. Atqui ad valorem contractus sufficit sit contrahentium consensus sint simul moraliter.

Nec obstat, quòd pars quæ consensit, fortè non perseveret in consensu, adeoque nollet in eo perseverare, si sciret alteram non consensisse. Quia hoc non obstante remanet consensus: nam dissensus sub conditione ponendus non revocat priorem consensum absolutum; & aliud est *Nolo*, aliud *Nollem*. In praxi tamen tutius est quòd uterque consensum renovet, si non timeatur scandalum, vel grave periculum, aut incommodum.

Resp. 3. Si Matrimonium fuerit nullum ob quodvis aliud impedimentum dirimens; ut fiat validum necesse est, 1. Ut obtineatur dispensatio, vel per se cesset. 2. Ut interim pars nullitatis conscia non reddat debitum petenti, alioquin scienter fornicaretur. 3. Ut uterque conjux novum consensum præstet, & exteriùs prodat; quia utriusque prior consensus fuit nullus, cùm fuerit inter inhabiles, & ceciderit in materiam illegitimam. Ergo alius legitimus non minùs requiritur, quàm si nullus præcessisset: nam *non firmatur tractu temporis, quod de jure ab initio non subsistit.* reg. jur. 18. in 6.

Quare obtenta dispensatione, si nullum sit periculum gravis incommodi, nullitas detegi comparti debet confusè & genericè, dicendo, v.gr. se anxietatem pati propter consensum in ipsa Matrimonii celebritate datum, & confessa-

rium judicasse novum utrique elici debere. Nam sine hac manifestatione pars ignara nullitatis, si de novo consentiat, consentit ex errore; imò non ponit propriè novum consensum, sed præcise renovat priorem invalidum, nec intendit novum denuò Matrimonium contrahere, cùm credat jam legitimè contractum esse: sed intendit tantùm ratificare prius Matrimonium, illudque confirmare, dum petit vel reddit debitum vi prioris consensus; cùm tamen prioris consensus utpote invalidi confirmatio vel iteratio non sufficiat. Unde in litteris dispensationis additur. *Ut dicto conjuge de nullitate prioris consensus certiorato, sed ita cautè, ut latoris delictum nusquam detegatur, dispenses.*

Sed gravis difficultas est, cùm per istam manifestationem timetur grave incommodum, vel periculum, aut scandalum, ut non raro accidit. Multi doctores hanc viam proponunt, nempe ut pars impedimenti conscia compartem illius ignaram blanditiis deliniat, & bene dispositam sic alloquatur: *Ita te amo, ut si non esset inter nos Matrimonium, te in conjugem acciperem, & nunc ita te accipio: tu ne idem ex parte tua facis?* Si respondeat, *Facio*, aut simili verbo consensum novum declaret; tunc, inquiunt, valebit Matrimonium, quia tunc pars ignara impedimenti novum Matrimonium vult inire, si prius non fuerit validum, non sufficit autem si dicat, *Vellem, facerem*, quia non esset consensus de præsenti absolutus. Ad clausulam dispensationis respondent eam appositam esse cum hac restrictione subintellecta, *si fieri possit.*

Quòd si neque hoc sine gravi periculo vel scandalo fieri queat, quia scilicet si compars sit sagax, posset ex hac insueta agendi ratione conjicere aliquid tale subesse; censent non pauci partem consciam impedimenti posse sequi opinionem eorum, qui dicunt tunc sufficere quòd consensum renovet interiùs, & petenti conjugi debitum reddat affectu conjugali, non monita comparte de nullitate Matrimonii. Quia, inquit Sanchez, licèt ignorans impedimentum, non intendat formaliter novum inire Matrimonium, intendit tamen virtualiter. Nam in eo actu quo vult hanc ut conjugem, vel ut talem cognoscit, virtualiter continetur consensus, quo hìc & nunc & semper tacitè & exercitè consentit in ipsam ut uxorem.

Verùm cùm hæc difficilia & dubia sint, confessarius ex confessione deprehendens pœnitentes contraxisse cum impedimento dirimente, quod invincibiliter ignorant, non debet eos de eo admonere, quin priùs sciat id posse fieri sine periculo gravis incommodi, scandali, vel peccati respectu illorum, ex cap. 6. *de consanguin.* In his autem & aliis gravibus difficultatibus consulendi sunt viri docti, sed præsertim Episcopus loci.

Porrò eadem est ratio convalidandi professionem nullam quæ Matrimonium.

TRA-

TRACTATUS
DE
CENSURIS ET IRREGULARITATIBUS.

CAPUT I.

De Cenſuris in genere.

Quæſt. I. **Q***uid eſt Cenſura?*

Reſp. Eſt pœna eccleſiaſtica medicinalis, privans primariò bonis quibusdam ſpiritualibus diſpenſationi Eccleſiæ commiſſis.

Dicitur 1. *Pœna:* Quia ſemper ſupponit culpam: nam *rem quæ culpa caret, in damnum vocari non convenit*, cap. 2. *de conſtit.*

2. *Eccleſiaſtica.* Quia ferri poteſt à ſola poteſtate eccleſiaſtica, cùm ſit privatio bonorum ſpiritualium, quæ laici non habent in ſua poteſtate: nec proinde auferre poſſunt.

3. *Medicinalis*, ex cap. 1. *de ſentent. excomm. in* 6. Quia fertur ad avertendum, & revocandum hominem à peccato. Quare Cenſura ex intentione Eccleſiæ non eſt perpetua, ut depoſitio & degradatio, quæ ſunt pœnæ merè vindicativæ; ſed tolli debet à ſuperiore, cùm reus ſe emendavit & ſatisfecit.

4. *Privans bonis, &c.* ut ſunt publica Eccleſiæ ſuffragia, jurisdictio ſpiritualis, & ejus uſus, beneficia, ſacrificia, ſacramenta: non item habitus virtutum infuſi, gratia ſanctificans, character, poteſtas ordinis.

5. *Primariò.* Nam ſecundariò privat bonis quibusdam temporalibus, putà fructibus beneficii, & ſocietate fidelium etiam in civilibus: ſed per ordinem ad bonum ſpirituale, ut ſic faciliùs & promptiùs reſipiſcant, & ad debitam obedientiam efficaciùs revocentur.

Quæſt. II. *Quotuplex eſt Cenſura?*

Reſp. Cenſura 1. dividitur in excommunicationem, ſuſpenſionem, & interdictum, cap. 20. *de verbor. ſignific.*

2. Alia eſt à jure, alia ab homine. Cenſura à jure eſt ea, quæ per legem vel ſtatutum perpetuum lata eſt: unde in canonibus, decretis Pontificum, vel ſtatutis Epiſcoporum continetur. Cenſura ab homine eſt ea, quæ fertur ab aliquo ſingulari ſuperiore, per præceptum tranſitorium, vel ſententiam judiciariam; eſtque vel generalis,

quæ generatim & indeterminatè fertur in aliquos, v. gr. in clericos; vel particularis, quæ fertur in certam ac determinatam personam.

Censura à jure non cessat morte legislatoris. At censura ab homine expirat morte superioris, aut ejus amotione, si eveniat antequam contrahatur; sed jam contracta, manet post ejus mortem, donec tollatur per absolutionem.

3. Alia est latæ sententiæ, alia ferendæ. Prior est, quæ contrahitur ipso facto, seu sola culpæ admissione, absque ulla judicis sententia. Posterior est ea, quæ non contrahitur nisi accedente sententia judicis, & vocatur comminatoria. Pro quibus dignoscendis consideranda sunt verba quibus fertur Censura.

Censura est latæ sententiæ, si adhibeantur hæ voces, *Ipso facto, ipso jure, ex tunc, ex nunc, statim, illicò, continuo, confestim, mox, protinùs, latæ sententiæ, &c.* Vel si verba sint præsentis temporis indicativi modi, v. gr. *Excommunicamus, suspenduntur, interdicuntur.* Vel præteriti temporis, *v. gr. Excommunicatus est; volumus esse excommunicatum, suspensum; noverit se excommunicatum, suspensum.* Item si verba sint imperativi modi, nec dirigantur ad judicem, nec ejus actionem exigant, ut *Subjaceat excommunicationi, incidat in excommunicationem; maneat suspensus, interdictus; habeatur pro excommunicato; sit excommunicatus, suspensus, &c.*

Censura est ferendæ sententiæ, si feratur per verba, quæ judicis actionem exigant, vel significent, ut *Excommunicetur, suspendatur, ab Ecclesiæ ingressu arceatur, decernimus excommunicandum, suspendendum, &c.* Item si verba sint futuri temporis, v. gr. *Excommunicabitur, suspendetur,* vel minatoria, ut *Sub pœna excommunicationis, suspensionis, sub interminatione anathematis, &c.* nisi ex adjunctis aliud colligatur, vel ex aliquibus verbis additis, ut si dicatur, *Sub pœna excommunicationis statim incurrendæ,* vel *Cui statim, confestim, omnino subjaceat.* In dubio an censura sit latæ, vel ferendæ sententiæ, censenda est ferendæ, quia *in pœnis benignior est interpretatio facienda,* regul. jur. 49. in 6.

Quæst. III. *Quænam culpa requiritur ad contrahendam Censuram?*

Resp. Ex communi sententia, non contrahitur saltem Censura totalis, nisi ob culpam mortalem, externam, contumaciter admissam contra præceptum ecclesiasticum. Itaque ad hoc requiritur.

1. Culpa mortalis, ex cap. *Nemo,* cap. *Nullus* 11. quæst. 3. Quia Censura est gravis pœna, cùm privet magnis bonis spiritualibus. Pœna autem debet esse commensurata culpæ; aliàs esset injusta, ex cap. 5. *de pœnis in* 6. ubi jubetur ut judex pœnam metiatur ex culpa. At peccatum veniale est culpa levis in suo ordine, seu in ordine ac linea peccati.

Dixi, *totalis.* Nam secundùm multos Censura partialis, aut suspensio ab aliquo actu officii ad breve tempus, item excommunicatio minor, non necessariò gravem culpam supponit.

2. Ut sit externa, & quidem mortalis secundùm opus externum. Quia

nulla

nulla cenſura fertur propter ſolam internam pravam operantis voluntatem: nam hoc non requiritur ad rectum regimen Eccleſiæ ſaltem ordinarium; & Eccleſia non fert cenſuram niſi de iis de quibus judicare poteſt. Eccleſia autem non judicat de merè internis in foro externo, cap. 33. *de ſimon.*

Item actus peccati debet eſſe completus ac perfectus in ſua ſpecie morali, & habere eam malitiam, quæ ſub cenſura prohibetur. Quia lex humana non obligat nec operatur ultra intentionem ſuperioris verbis expreſſam, cùm non aliter proponatur ſubditis; & in odioſis ſtricta debet eſſe interpretatio. Ob eandem rationem requiritur effectus completus, quem legislator intendit ſub cenſura prohibere, niſi aliud in lege exprimatur. Hinc qui animo occidendi alterum graviter vulneravit, non incurrit excommunicationem contra homicidas latam, niſi mors ſequatur; quia ſuperior tunc non vult punire peccatum, niſi poſita tali conditione effectus ſecuti. Unde quis à peccato præterito, v. gr. vulneratione juſtificatus per contritionem, vel ſacramentum pœnitentiæ, poteſt contrahere excommunicationem, in ſtatu gratiæ: nam licèt juſtificatus ſit, dignus eſt pœna ob culpam ſub cenſura prohibitam debita.

Dixi, *Niſi aliud, &c.* Nam. c. 1. *de homicid. in* 6. mandans aliquem occidi per aſſaſſinos excommunicatur, quamvis mors non ſequatur.

Item in cenſura lata contra facientes, non comprehenduntur conſulens, mandans, approbans, niſi exprimantur, quia lex pœnalis, utpote odioſa non extenditur ultra proprietatem verborum.

3. Ut ſit contra præceptum eccleſiaſticum; & cum aliqua contumacia. Nam cenſura eſt pœna merè eccleſiaſtica conſtituta in eos qui ſunt contumaces contra ſuperiorem eccleſiaſticum, ut coerceantur & corrigantur: quæ pœna inobedientiam aliquam Eccleſiæ requirit, juxta illud, Matth. 18. *Si Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut ethnicus.* Ad hanc autem inobedientiam, ſeu contumaciam ſufficit contemptus virtualis & interpretativus authoritatis Eccleſiæ ſub pœna præcipientis: qualem habere cenſetur, qui ſciens præceptum Eccleſiæ annexam habens cenſuram, tamen illud violat.

Hinc ex communi ſententia ob peccatum merè præteritum non poteſt ferri Cenſura, niſi aliquo modo pendeat in futurum, vel quia reus in eo perſeveret, vel ut cogatur ſcandalum tollere, vel injuriam reſarcire per debitam ſatisfactionem. Alioqui cenſura non eſſet medicina, ſed mera vindicta.

Porrò licèt culpa aliena ſufficiat ad ſuſpenſionem, & interdictum, requiritur tamen propria ad excommunicationem ſubeundam, ex cap. 5. *de ſent. excomm. in* 6. cùm excommunicatio ſit graviſſima pœna.

Quæſt. IV. *Quænam excuſant à cenſura gravi?*

Reſp. Excuſat 1. Id omne quod excuſat ſive à peccato mortali, ut defectus advertentiæ ſufficientes, levitas materiæ; ſive ab obſervatione

præ-

præcepti ecclesiastici, ut impotentia moralis, cùm scilicet non potest servari sine gravi damno, quocum ordinariè præcepta Ecclesiæ non obligant. Quia censura non fertur nisi ob transgressionem culpabilem præcepti ecclesiastici, contumaciter admissam. Excipe, nisi metus gravis directè incuteretur in contemptum religionis aut ecclesiasticæ potestatis: nam tunc etiam cum periculo mortis tenetur quis servare talem legem. Ita communiter.

2. Ignorantia invincibilis etiam solius legis ecclesiasticæ, sive ea sit facti, sive juris excusat. Quia hæc excusat à culpabili transgressione legis Ecclesiasticæ, & impedit contumaciam ac voluntarium circa id quod ignoratur. At non excusat ignorantia invincibilis, etiam non affectata, si sit crassa vel supina, hoc est, orta ex eo quod quis nullam adhibuerit diligentiam ad sciendum id quod scire poterat & debebat, ex cap. 2. *de constitut. in 6.* ubi Bonifacius VIII. ait: *Ut animarum periculis obvietur, sententiis per statuta quorumcumque ordinariorum prolatis, ligari nolumus ignorantes: dum tamen eorum ignorantia crassa non fuerit, aut supina.* Nam ex tali ignorantia peccans, virtualiter, ideoque sufficienter contumax est; quia negligit culpabiliter scire legem aliàs publicam, & quæ semper ex se admonet.

Si tamen censura lata sit contra scienter, consultò, temerario ausu facientem aliquid, vel præsumentem facere; tunc ab ea excusat omnis ignorantia, etiam vincibilis, non affectata. Nam non dicitur scienter, ausu temerario legem violare, qui eam ignorat ignorantia non affectata; & hæc verba in rebus odiosis sunt strictè accipienda; & alioqui essent inutilia. Secùs, si ignorantia sit affectata: nam hæc æquiparatur certæ scientiæ, & auget culpam, quia includit majorem affectum peccandi, contemptum legis, magnam temeritatem, præsumptionem, scientiam periculi directè voliti, contumaciam, & intentionem saltem implicitam ac virtualem faciendi id quod lege prohibetur. Item si quis suspicans aut dubitans de censura vel facto, non inquirat, & si faciat contra legem contrahit censuram; quia tunc talis habet satis contumaciæ & præsumptionis ad talem censuram, censeturque legem ac censuram contemnere.

3 *Sed an probabilis, seu invincibilis ignorantia solius censuræ excusat ab ea contrahenda?*

Resp. 1. Covarruvias & alii doctores contra alios multos docent nullam ignorantiam etiam invincibilem solius censuræ per legem papalem, aut canonem universalem latæ excusare ab ea contrahenda; ita ut ad censuram contrahendam sufficiat, quòd quis sciat, vel scire possit ac debeat actionem, vel omissionem, cui censura annexa est, esse ab Ecclesia graviter præceptam vel prohibitam.

Probant 1. Quia hoc ipso quòd quis scit vel scire potest & debet actionem aliquam esse graviter ab Ecclesia præceptam vel prohibitam, & tamen liberè ponit talem actionem vel omissionem, sufficienter contumax est Ecclesiæ, ut meritò ab illa puniatur per cen-

censuram illi annexam. Nam talis culpabiliter violat legem ecclesiasticam quam scit, aut scire potest & debet graviter obligare. Ergo peccat mortaliter contra illam legem, quam virtualiter contemnit & contumaciter violat; ac proinde meretur & contrahit pœnam per talem legem impositam. Contumacia quippe ad censuram requisita nihil aliud est quàm culpabilis inobedientia Ecclesiæ, & virtualis contemptus authoritatis Ecclesiasticæ, juxta illud Matth. 17. *Si Ecclesiam non audierit*, hoc est, si Ecclesiæ non paruerit, *sit tibi sicut ethnicus*. Quælibet autem graviter culpabilis violatio legis ecclesiasticæ, cujus reus est quicumque agit, vel omittit aliquid contra legem ecclesiasticam quam cognoscit, vel cognoscere potuit, vera est inobedientia Ecclesiæ, & virtualis contemptus ejus authoritatis, cùm sit mortalis culpa contra legem, & authoritatem Ecclesiæ.

Paulò aliter. Ad censuram contrahendam sufficit cognitio possibilis & debita legis ecclesiasticæ aliquid graviter præcipientis aut vetantis. Nam illa posita, qui liberè ponit talem actionem vel omissionem, sufficienter contumax seu inobediens est Ecclesiæ, ut meritò ab illa puniatur per censuram illi annexam: liberè enim violat grave præceptum Ecclesiæ, & mortaliter peccat contra illud, cùm ignorantia vincibilis non excuset à mortali culpa: & consequenter talis sufficienter contumax & inobediens est Ecclesiæ, ut ab illa puniatur.

2. Ex cap. *Ut animarum* 2. de constitut. in 6. ubi Bonifacius VIII. statuendo, sententiis seu pœnis per statuta quorumcumque ordinariorum prolatis non ligari ignorantes, tacitè excipit sententias, seu pœnas prolatas per leges papales & canones universales, ut notat Glossa v. *Statuta*, dicens: *De generalibus ergo statutis canonum vel legum non loquitur, quæ ab omnibus sciri & custodiri debent*. Et hoc statuit Pontifex utriusque juris peritissimus, ad imitationem legis civilis ult. §. *de decret. ab ordine fac.* ubi habes quod municipali statuto non ligatur ignorans sed sciens tantùm, ut habet alia Glossa, ibid. v. *Sententiis*. Ratio est, quia ignorantia juris communis & universalis, cæteris paribus, minùs probabilis, minúsque excusabilis est, quàm ignorantia juris particularis; quia quilibet magis debet & faciliùs potest addiscere & scire leges, quæ sunt omnibus fidelibus communes, & ab omnibus observari debent, quàm quæ sunt certis locis speciales. Ergo etsi ignorantia non crassa nec supina censuræ statuto particulari latæ excuset ab illa contrahenda, non continuò excusare debet similis ignorantia paris Censuræ per leges universales statutæ.

Hinc qui duellum committit, sciens quidem hoc esse graviter ab Ecclesia prohibitum, vel si culpabiliter ignoret hanc Ecclesiæ prohibitionem, tametsi nesciat eamdem esse sub pœna excommunicationis, ut plerique rudes ignorant, tamen verè excommunicationem contrahit.

Si dicas censuram ex natura rei requirere peculiarem modum contu-

maciæ & inobedientiæ, quæ opponatur speciali & rigoroso modo præcipiendi vel prohibendi sub comminatione Censuræ; *Respondent* hanc esse meram petitionem principii, supponentem id quod in quæstione est, & quod est probandum, quodque negatur. Præterea ex eo quòd quis scit aut scire potest & debet, aliquid esse ab Ecclesia graviter præceptum, aut prohibitum cognoscit confusè & virtualiter specialem illum præcipiendi modum; & contra faciem virtualiter contemnit authoritatem Ecclesiæ sub quacumque pœna præcipientis: ad contumaciam autem sufficit virtualis & interpretativus contemptus authoritatis Ecclesiæ, qui reperitur in omni violatione graviter culpabili legis ecclesiasticæ.

Nec obstat, inquiunt, quòd censura sit pœna medicinalis, ordinata per se primò ad avertendum, vel ad emendandum delictum. Nam 1. Etsi contrahatur ab ignorante, tamen per se semper medicinalis est; per se enim semper apta est ad hoc utrumque præstandum. Quòd si non semper medeatur, hoc est per accidens. Et quando ignorans sciet postea se Censura ligatum, tum per illam adducetur ad emendandum delictum. 2. Hoc nimium probat, ideóque nihil probat: probaret enim ignorantiam etsi vincibilem à censura excusare; nam quælibet ignorantia, saltem non affectata, tollit rei ignoratæ notitiam. At certè ignorantia crassa, aut supina, etiam secundùm adversarios, non excusat à censura, ut patet ex cap. 2. *de constitut. in 6.* ubi postquam Pontifex dixit: *Sententiis per statuta quorumcumque ordinariorum prolatis ligari nolumus ignorantes;* hanc exceptionem addit: *Dum tamen eorum ignorantia crassa non fuerit, aut supina.* Quod generatim dictum comprehendit etiam censuras, ut consentiunt omnes; imò de illis præcipuè intelligi debet juxta Glossam v. *Sententiis:* & hoc ostendit ratio allata: *ut animarum periculis obvietur.* Quòd si de Censuris agitur in regula generali, ergo & in exceptione; & hæc est etiam communis expositio, inquit Suarez. Ex qua à fortiori sequitur (addit idem Doctor) etiam in legibus pontificiis ignorantiam crassam à Censura non excusare, quia ex genere suo plus obligant pontificiæ leges, quàm statuta ordinariorum. Unde concludit Suarez, negandum esse in actu ex ignorantia facto deesse contumaciam & inobedientiam sufficientem ad contrahendam Censuram. Nam licèt non tam expressè & directè, virtute tamen & indirectè idem genus inobedientiæ est, ita negligere legem aliàs satis publicam & omnibus notam, ut tam crassa illius ignorantia habeatur. Ac propterea satis etiam est, quòd lex, quantùm est ex se, illum admoneat: quamvis admonitio ad ejus aures non perveniat ex supina ejus negligentia. Hæc Suarez, de censur. disp. 4.

Resp. 2. Quævis ignorantia, modò non sit crassa & supina, excusat à censura per statutum particulare lata. Habetur cap. 2. de constit. in 6. ibi: *Ut animarum periculis obvietur, sententiis per statuta quorumcumque ordinariorum prola-*

prolatis ligari nolumus ignorantes, dum tamen eorum ignorantia craſſa non fuerit, aut ſupina. Hæc autem decretalis eſt conſtitutiva juris novi, non merè declaratoria, ut rectè colligit Suarez ex verbo, *Nolumus.* Ratio diſcriminis inter has Cenſuras & alias jure communi latas, eſt quòd cenſuræ per ſacros canones & conſtitutiones univerſales rariùs & majori cum maturitate ferantur, quàm per ſtatuta particularia, ex quibus proinde majora animarum pericula orirentur, niſi illis obviaretur, reſtringendo has pœnas ad ſolos ſcientes & craſsè ignorantes.

Porrò ignorantia craſſa & ſupina hìc eſt ea, qua quis ignorat id quod ſcire debet, & quod omnes ejuſdem ſtatus & conditionis communiter ſciunt.

Quæſt. V. *Quandonam Cenſura eſt invalida?*

Nota. Non contrahi Cenſuram, quando invalida eſt, per ſe patet, cùm nulla ſit.

Reſp. Cenſura nulla eſt, 1. Defectu jurisdictionis, cùm ſcilicet ferens Cenſuram caret jurisdictione, vel eam habet legitimè impeditam per aliquam cenſuram, aut ſuſpenſam per legitimam appellationem, cùm nempe ante ſententiam abſolutè latam reus appellavit ad ſuperiorem, ex cap. 40. *de appellat.* Si verò appellatio fiat poſt latam ſententiam, vel poſt contractam Cenſuram à jure, valet Cenſura & ſervari debet, cap. 20. *de ſent. excomm. in 6.* quia cenſura lata executionem ſecum trahit, ex cap. 53. *de appellat.*

2. Defectu ordinis ſubſtantialis judicii, ut ſi aliqua monitio non præceſſit: nam ut cenſura ab homine per ſententiam particularem infligenda feratur validè, præcedere debet una ſaltem monitio, cap. 48. *de ſentent. excomm.* & cap. 9. eod. tit. in 6. Quia non eſt contumax contra Eccleſiam, niſi qui præcedente monitione & comminatione cenſuræ obedire renuit. Ut autem validè feratur & contrahatur Cenſura à jure, vel ab homine per ſententiam generalem contra actum futurum, non requiritur alia monitio quàm promulgatio ipſius legis vel ſententiæ: lex enim & ſtatutum, cùm ſint publica & permaneant, ſemper ſatis per ſe monent, ex cap. 26. *de appellat.* Idem eſt de ſententia non illativa Cenſuræ, ſed declaratoria tantùm; nam abſque alia monitione declarari poteſt cenſura contracta; modò priùs citata parte de crimine juridicè conſtet: aliàs nulla eſſet declaratio, quia contra partem inauditam nihil poteſt in judicio definiri, cap. 1. *de cauſa poſſ.*

3. Defectu culpæ mortalis. Quia gravis pœna non poteſt irrogari ab homine ob levem culpam: nam pœna improportionata & major culpa eſt evidenter injuſta, cùm deſit æqualitas. Actio autem evidenter injuſta quoad ſubſtantiam non habet vim per ſe obligandi. Quòd ſi cenſura lata ſit ob crimen falſum, ſed in judicio legitimè probatum, hanc obligare in conſcientia docent Richardus, Palud. S. Antoninus, 3. part. tit. 24. p. 73. & alii. Econtra Suarez, Layman, & alii multi contendunt eam reipſa non contrahi in foro conſcientiæ & coram Deo; quia ſicut cauſa eſt tantùm

apparens, ita & Censura; nec potest, nec vult Ecclesia punire innocentes. Addunt tamen damnatum teneri se gerere exteriùs coram aliis tamquam censura affectum: quia sententiæ judicis legitimæ, licet quoad rem injustæ, parere tenetur quantum necessarium est ad amovendum scandalum & tuendam authoritatem Superioris. Quare, inquiunt, si actum ordinis sui publicè exerceret, peccaret; quia cum scandalo resisteret potestati publicæ; sed non contraheret irregularitatem: quia censura est tantùm apparens, & sic non violat veram censuram. Non peccaret autem, si actum sui ordinis exerceret privatim & coram iis solis, quibus innocentia ejus perfecta est.

Mihi verò videtur non privari quidem participatione communium suffragiorum & orationum; neque etiam privari apertè affirmat ullus author, ut notat Suarez: quia non est verisimile Deum dedisse Ecclesiæ potestatem ea privandi innocentem, cùm hæc potestas non possit esse in ædificationem, sed solùm in destructionem; neque etiam Ecclesia id intendit, cùm nec ad bonum commune, nec ad bonum illius qui condemnatur, utile sit. Sed tamen talis revera privatur receptione & administratione Sacramentorum, executione ordinis, & communione externa cum fidelibus. Quia hæc omnia ei per sententiam legitimam & justam ex parte actionis seu judicii prohibentur, cui sententiæ legitimæ parere tenetur in foro conscientiæ, & debet hoc incommodum pati propter bonum commune postulans executionem ordinis ac sententiæ legitimæ, & obedientiam superiori justè ac legitimè præcipienti. Et hæc prohibitio non habet tunc rationem pœnæ propriè dictæ, quæ semper supponit culpam; sed pœnæ impropriè dictæ, quæ est incommodum propter bonum commune inflictum: unde etiam tunc non erit censura strictè dicta, sed latè sumpta pro prohibitione legitima & obligante. Quod confirmo authoritate S. Thomæ, qui in 4. dist. 18. quæst. 2. artic. 1. quæst. 4. ait excommunicationem latam per sententiam, quæ nulla non est, habere effectum suum, & debere excommunicatum humiliter obedire. Sententia autem, de qua agitur, non est nulla, cùm in suo foro justa & legitima sit. Unde inferiùs S. Doctor de hac specie loquens vocat eam censuram ex debita causa ex parte censuræ, non verò ex parte ejus cui imponitur. *Sicut*, inquit, *cùm aliquis pro falso crimine in judicio probato excommunicatur: & tunc si humiliter sustinet, humilitatis meritum recompensat excommunicationis damnum.* Et in solutione objectionum ait non esse inconveniens, ut innocens & invitus aliquando, privetur per modum pœnæ auxiliis externis, quibus per Ecclesiam juvari potest ad salutem. Quare si violaretur ista Censura, videtur quòd contraheretur irregularitas, quia non est censura apparens tantùm, sed est vera & justa prohibitio Superioris, cujus violatio meritò punitur irregularitate.

Cæterùm in dubio justitiæ Censuræ constat hanc servari debere etiam in foro conscientiæ, donec à superiore

decla-

declaretur irrita, vel tollatur. Quia in dubio favendum & obediendum est superiori habenti jus ferendi Censuras. Et in dubio tutior pars eligi debet.

¶ *Sed an omnis Censura injusta est etiam nulla?*

Resp. Neg. Nam injusta est Censura, quæ non fertur ex amore justitiæ, sed ex odio, invidia vel vindicta privata; vel quæ ab homine fertur, accidentario juris ordine sine necessitate prætermisso, v. gr. sine trina monitione, sine scriptura, vel expressione causæ; & tamen valida est ac ligat etiam in conscientia, si post unam monitionem à legitimo superiore ob crimen verum feratur. Nam tunc nihil essentiale deest ad ejus valorem; & accidentium defectus non tollit substantiam rei, nec proinde ejus effectum primarium. Imò rata est censura quoad prohibitionem, & servanda, etiamsi feratur ob crimen falsum, sed in judicio legitimè probatum, ut dixi, & opus est absolutione. Quare utraque Censura licèt injusta, timenda est. *Sententia Pastoris sive justa, sive injusta sit, timenda est*, ait S. Gregor. hom. 6. in Evang.

Nota. Ut Censura ab homine per sententiam particularem licitè feratur, necesse est, 1. Ut fiat trina monitio cum suis intervallis, ita ut una præcedat aliam duorum saltem dierum spatio, cap. 9. *de sentent. excommunicat. in 6.* Tamen ex urgenti causa sufficit una pro tribus cum intervallis, antequam excommunicetur reus; vel etiam sine intervallis si necessitas exigat, v. gr. Moneo te semel pro tribus vicibus, ibid. 2. Ut fiat in scriptis, & causa Censuræ exprimatur, tradaturque reo petenti exemplum hujusmodi scripturæ infra mensem, cap. 1. eodem tit.

Ad Censuram verò à jure sufficit ut lex, seu statutum sufficienter promulgatum sit. Si tamen sit ferendæ sententiæ, ut hæc feratur, requiritur citatio rei & condemnatio juridica; nec debet infligi reo etiam convicto & manifesto, nisi prævia monitione, & quidem per se loquendo trina, ex c. 26. *de appellation.* Quòd si sit *latæ sententiæ*, ut declaretur contracta, requiritur, ut citata parte de crimine juridicè constet.

Nota. Dubitans utrùm Censuram aliquam contraxerit, tenetur se gerere tanquam si censura affectus esset, donec dubium prudenter deposuerit, aut ab ea absolutus fuerit. Quia in dubio pars tutior eligenda est, & alioqui talis se exponeret periculo peccandi violando Censuram actu per eam prohibitio.

Quæst. VI. *Quinam possunt ligari Censura?*

Resp. Ut quis ligetur Censura, ex communi sententia necesse est, 1. Ut sit viator, quia hic solus est capax emendationis, subjectionis & contumaciæ; quod requiritur ad subeundam Censuram. Cùm autem hæretici mortui dicuntur posse anathematizari, tum anathema sumitur pro declaratione aliquem alienum ab Ecclesiæ communione decessisse. Potest etiam mortuus excommunicari indirectè, quatenus Ecclesia potest ad aliorum terrorem præcipere vivis, ut illum sacra se-

pultura, publicis precibus & sacrificiis privent. Dicitur verò absolvi, dum Ecclesia concedit facultatem eum sepeliendi, & offerendi pro eo suffragia publica.

2. Ut sit baptizatus: quia nemo sit subditus Ecclesiæ nisi per Baptismum, ex Conc. Trid. sess. 14. c. 2 ibi: *Cùm Ecclesia in neminem judicium exerceat, qui non priùs in ipsam per Baptismi januam fuerit ingressus. Quid enim mihi, inquit Apostolus, de iis qui foris sunt, judicare?*

3. Ut sit rationis usu præditus; aliàs non esset culpæ & emendationis capax. Impuberes autem adulti possunt ligari censura, & reipsa incurrunt excommunicationem ob ingressum in Monasteria Monialium, ex Conc. Trident. sess. 25. cap. 5. & ob percussionem Clerici, *cap. ult. de sentent. excomm.* Item interdictum in totum populum. Ergo etiam aliàs incurrunt, exceptis censuris ab homine latis. Ebrius verò afficitur censura ob delictum in ebrietate commissum, & antea sufficienter prævisum.

4. Ut sit subditus ligantis, ex cap. 21. *de sent. excomm.* Quia potestas ferendi censuras pertinet ad jurisdictionem coercitivam, quæ non potest exerceri nisi in subditos: subjectio enim & jurisdictio sunt correlativæ. Peregrinus autem delinquens in alieno territorio, incurrit Censuras sibi latas per modum statuti, ex cap. 14. *de foro competent.* Quia, ut aliàs dixi, peregrini subjiciuntur legibus territorii in quo versantur, ratione suæ præsentiæ in illo. Si verò censura lata sit per modum sententiæ, non obligat nisi personas quas directè respicit. Econtra subditus non incurrit Censuram latam per modum statuti, si contra illud agat extra Diœcesim ligantis, cap. 2. *de constit. in 6.* Nam statutum afficit solum territorium, pro cujus recta gubernatione fertur, nec extra illud obligat. Secùs, si censura lata sit per sententiam vel præceptum transitorium: nam ligat subditos extra territorium delinquentes, quia personas directè ac secundùm se spectat, ideóque illas afficit ubicumque existant: In quo differt à statuto, quod spectat territorium, seu personas existentes in territorio. Hinc si Episcopus Clerico peregrinaturo ludum alearum prohibeat sub pœna suspensionis, hic eam incurrit extra Diœcesim ludens; quia nempe sententia & præceptum immediate afficit personam, eique cohæret, ubicumque sit. *Ita Suarez, Sayr. Layman, Bonac. & alii communiùs.*

Quæst. VII. *Quinam possunt ferre Censuras?*

Resp. Omnis & solus Superior Ecclesiasticus, habens in foro externo jurisdictionem ordinariam, vel delegatam. Ex Matth. 16. *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cœlis;* &, Matth. 18. *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cœlo, &c.* Ubi prælatis Ecclesiæ Apostolorum successoribus datur potestas omnis expediens ad bonum animarum & rectum Ecclesiæ regimen, ad quod pertinet potestas non solùm ferendi leges, sed etiam coercendi, corrigendi & puniendi rebelles ac contumaces, eosque privandi bonis communibus.

Ordi-

Ordinariam potestatem ferendi Censuras habet Papa, & Concilium generale in omnes baptizatos, Episcopus in suos Diœcesanos, Concilium Provinciale in suam Provinciam. A Papa habent Superiores Ordinum saltem generales & provinciales, vel etiam Superiores locales secundùm cujusque constitutiones; non item Parochi. Delegatam habent omnes & soli Clerici, quibus fuit legitimè concessa ab habente ordinariam. Fœmina autem saltem jure ecclesiastico est incapax jurisdictionis spiritualis, ideóque Censuræ ferendæ.

Quæst. VIII. *Quinam possunt absolvere à Censuris?*

Resp. 1. Censura *ab homine*, vel quævis alia reservata non potest tolli, nisi ab eo qui eam tollit, vel ab ejus Superiore, aut Successore vel delegato: quia ejus est absolvere, cujus est ligare. Archiepiscopus autem non potest à Suffraganeorum Censuris absolvere, nisi in casu appellationis aut visitationis.

Ab excommunicatione non reservata, nec ad forum contentiosum deducta potest absolvere quilibet Sacerdos habens potestatem absolvendi à peccatis mortalibus, ex consuetudine recepta, & ex cap. *Nuper*, de sentent. excomm. ibi: *Quia conditor canonis ejus absolutionem sibi specialiter non retinuit, ex ipso concessisse videtur facultatem aliis relaxandi.* Excommunicatio autem à jure non est reservata, nisi reservatio exprimatur in canone vel statuto. Suspensio verò & interdictum saltem locale & generale personale, ex communi sententia censentur reservata Superiori, ita ut nullus Sacerdos possit ab eis absolvere sine potestate à Superiore accepta. Sunt tamen qui dicunt Confessarium posse ex concessione Ecclesiæ absolvere à suspensione, & interdicto particulari, cujus non est conscius pœnitens, & ad hoc valere formulam usitatam.

Resp. 2. Ex Conc. Trident. sess. 24. cap. 6. Episcopi possunt absolvere subditos suos ab omnibus Censuris etiam Papæ reservatis, contractis ob delictum occultum, nec deductis ad forum contentiosum, excepto homicidio voluntario. Possunt etiam absolvere ab omnibus aliis subditos, quibus non est possibilis moraliter recursus ad Papam, ut sunt mulieres, pueri, senes, infirmi, & alii, quorum est legitimum impedimentum, cap. 13. & cap. 58. *de sent. excomm.* Si tamen impedimentum non sit perpetuum, juramentum ab absolvendis exigatur quòd cessante impedimento ad Papam aut ejus Legatum recurrant, ibid. Quòd si non recurrant, recidunt in similem Censuram, cap. 22. *de sent. excomm. in 6.* Sed aliqui dicunt hanc obligationem abrogatam esse in Gallia, & aliis locis à Roma valdè remotis.

Resp. 3. In Jubilæis solet ampla potestas circa Censuras, & casus reservatos concedi. Circa quod observanda sunt sequentia.

1. Quando conceditur facultas generalis absolvendi à Censuris Papæ reservatis, etiam in Jubilæo, non ideo datur potestas absolvendi à Censuris contentis in Bulla Cœnæ, ubi illa viget, nisi specialiter exprimatur: quia hæ sunt specialiter reservatæ. Specialia

cialia autem non continentur in concessione generali, nisi exprimantur.

2. Qui habet potestatem absolvendi à casibus Papæ reservatis, habet etiam potestatem absolvendi, à Censuris eidem reservatis: quia casus non sunt reservati Papæ, nisi ob Censuram annexam, qui autem potestatem obtinuit circa casus Episcopo reservatos, non potest idcirco à Censuris Episcopo reservatis absolvere; quia cùm soleant Episcopi aliquos sibi casus reservare nulli Censuræ annexos, inde fit ut casus reservati, & Censuræ Episcopales sint duæ res distinctæ, nec unum in alio includatur.

3. Absolutio in Jubilæo data rectè disposito habenti intentionem illud lucrandi, & implendi conditiones, etsi postea sua negligentia, vel ob aliud impedimentum non lucretur, tollit Censuram, & reservationem. Quia absolutio fuit absoluta, non conditionata, ut constat tum ex verbis & intentione absolventis; tum ex potestate absolvendi à Censuris & casibus reservatis, quæ non pendet à conditione quòd pœnitens reipsa lucrabitur Jubilæum; sed datur simpliciter & absolutè pro tempore Jubilæi respectu pœnitentium volentium illud lucrari. Secùs, si confessus sit sine intentione supradicta. Quia hæc potestas datur solùm in ordine ad Jubilæum: nam Pontifex non intendit dare potestatem absolvendi à reservatis nisi respectu eorum qui volunt sincerè Jubilæum consequi, ideóque opera præscripta implere. Unde debet postea à Censuris, & peccatis reservatis absolvi ab eo, qui potest extra Jubilæum.

Dixi, *rectè disposito.* Nam hæc gratia non conceditur nisi verè contritis.

Resp. 4. In articulo moris *omnes Sacerdotes quoslibet pœnitentes à quibusvis peccatis, & Censuris absolvere possunt.* Ita Conc. Tridentin. sess. 14. cap. 7. Multi tamen putant hoc esse restringendum ad Censuras, quæ obstant susceptioni Sacramentorum, & sepulturæ ecclesiasticæ, ut excommunicatio & interdictum, non autem suspensio: quia hæc facultas conceditur *ne hac occasione aliquis pereat*, ibid. Ergo, inquiunt, Ecclesia non intendit dare omnibus potestatem absolvendi ab iis, quarum occasione non impediretur consecutio gratiæ, qualis est suspensio ab ordine, officio, vel beneficio.

Porrò Sacerdos debet priùs reum obligare ad restitutionem debitam, vel si non possit tunc restituere, ad ea onerandos hæredes suos actu publico; aut si neutrum possit, ad jurandum se satisfacturum, cùm primùm poterit.

Item Sacerdos qui extra articulum mortis non habet potestatem absolvendi à Censuris, monere debet moribundum, ut, si convalescat, se sistat & submittat Superiori, sub pœna reincidentiæ, hoc est incurrendi in similem Censuram, cap. 22. *de sentent. excommun. in 6.* & hoc onus sistendi se Superiori debet ei sub juramento imponi, ex cap. 58. *de sentent. excommun.* Quod exigitur à pœnitente, non ut iterum absolvatur, cum validè fuerit absolutus; sed ut superior correctionem ac remedia idonea adhibeat, & satisfactionem imponat, prout judicaverit. Nomine Superioris hìc intelligitur

gitur

gitur quivis habens potestatem ordinariam aut delegatam absolvendi à Censuris extra articulum mortis.

Quæst. IX. *Quænam notanda sunt circa absolutionem à Censuris?*

Resp. Sequentia. 1. Quamvis cessante contumacia, & reo converso Superior debeat absolvere à Censura, cùm sit pœna medicinalis; tamen Censura reipsa non tollitur nisi per absolutionem, ex Matth. 18. *Quæcumque ligaveritis super terram, erunt ligata & in cœlo*, scilicet donec solveritis. Et, ex cap. 28. & aliis *de sentent. excommunicat.* Nam non potest Censura dissolvi, nisi ea authoritate, qua contracta est. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Quoad forum conscientiæ, reo correcto ejusque contumacia cessante, cessant Censuræ.* Nam etsi contumacia sit causa Censuræ, non est tamen causa durationis ejus: sicut culpa est causa pœnæ, & tamen hæc durat sublata culpa.

2. Absolutio à Censuris ex natura rei non requirit certa verba, cùm non sit sacramentalis; sed potest dari validè per quælibet signa illius sufficienter expressiva. In foro tamen externo servanda est forma in Ritualibus præscripta. In foro conscientiæ adhibetur hæc formula pro excommunicato: *Dominus noster Jesus Christus te absolvat; & ego authoritate ipsius absolvo te à vinculo excommunicationis, quam incurristi propter tale factum, v. g. hæresim & restituo te communioni & unitati Fidelium, & Sanctis Sacramentis Ecclesiæ, In nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*, Pro suspenso: *Ego absolvo te à vinculo suspensionis, quam propter tale factum incurristi, & restituo te executioni Ordinum & officiorum tuorum, vel beneficiorum, In nomine Patris, &c.* Pro interdicto dicitur: *A vinculo interdicti, quod, &c.*

3. In dubio Censuræ contractæ dari debet absolutio ad cautelam, sic: *Absolvo te à censura excommunicationis, si eam incurristi ob tale factum.* Imò etsi nulla sit suspicio Censuræ contractæ, datur absolutè absolutio à Censuris ante absolutionem à peccatis, ad vitandam irreverentiam, si fortè pœnitens occulta Censura affectus sit, hoc modo: *Dominus noster Jesus Christus te absolvat; & ego authoritate ipsius te absolvo ab omni vinculo excommunicationis, suspensionis & interdicti, in quantum possum, & tu indiges. Deinde ego te absolvo à peccatis tuis, In nomine Patris, &c.* Rituale Rom.

4. Valida est, licèt illicita, absolutio ab habente potestatem ordinariam data absenti, vel invito & malè disposito. Quia censura est solùm pœna, quæ potest à Superiore ad libitum validè auferri.

5. Qui pluribus Censuris est astrictus, potest absolvi ab una, remanentibus aliis etiam similibus, cap. 27. *de sentent. excomm.* Nam inter eas non est necessaria connexio. Potest autem quis subjici multis Censuris etiam ejusdem speciei ob plura crimina, ex eod. cap. vel ob idem pluries commissum: nam plura delicta possunt pluribus pœnis ejusdem rationis puniri. Sic qui excommunicatus est ob percussionem Clerici, plures alias excommunicationes incurrit, si pluries eumdem Clericum vel alium percutiat.

6. Potest dari à Superiore absolutio ad reincidentiam, hoc est, sub certo onere, quo non impleto intra tempus præfinitum Censura reviviscat, seu delinquens similem Censuram contrahat. Item potest dari pro certo tantùm actu & tempore, quo transacto Censura habet omnem suum effectum; vel sub conditione de futuro libero, cùm sit actus jurisdictionis externæ, qui pendet à voluntate Superioris, quamvis hoc ordinariè non expediat, nec fieri debeat, cùm non sit in Ecclesia usu receptum.

7. Dum aliquis est excommunicatus ob injustitiam aut scandalum, in neutro foro licet eum absolvere, nisi priùs satisfecerit parti, & scandalum sustulerit: aut si non possit, debet priùs dare idoneam cautionem, quòd satisfaciat quàm primùm. Quòd si postea non satisfaciat, cùm primùm commodè poterit, excommunicationem denuò contrahet, cap. 22. *de sent. excomm. in 6.*

8. Si is, qui Sacerdoti potestatem absolvendi à Censuris habenti bona fide confitetur, obliviscatur peccatum, cui Censura annexa est; secundùm multos tollitur Censura, modò Censurarum absolutio sit terminis generalibus data. Nam tunc Confessor utitur generaliter facultate absolvendi ab omnibus Censuris quam habet, vultque omnes auferre quantùm potest.

9. Qui absolutus est tantùm in foro conscientiæ à Censura notoria, ita se gerere debet exteriùs ac si non esset absolutus; potestque conveniri coram Judice, & ab eo cogi ad subeundam omnem pœnam Censuræ annexam. Quia absolutio data tantùm pro foro conscientiæ non habet effectum nisi coram Deo.

10. Invalida est absolutio per vim, vel metum injustum extorta, etiam à tertio, imò extorquens contrahit excommunicationem, cap. unico, *de iis quæ vi, &c. in 6.* ex Conc. gener. Lugdun. Item nulla est, si extorta sit per dolum versantem circa causam finalem: quia Superior non vult absolvere nisi ob causam sibi propositam; quæ tunc non subsistit, nec proinde subest voluntas absolvendi: nam sublato motivo seu objecto formali volitionis, non est volitio.

CAPUT II.

De Excommunicatione.

Quæst. I. QUid & quotuplex est?

Resp. Excommunicatio est Censura, per quam baptizatus privatur communione Ecclesiæ, seu bonis quæ sunt communia inter fideles, quæque pendent à potestate & dispensatione Ecclesiæ, uti sunt Sacramentorum receptio & administratio, Ecclesiæ suffragia, divina officia, &c. Duplex est, major & minor.

Excommunicatio major, (quæ sola venit nomine excommunicationis simpliciter, c. 59. *de sent. excomm.*) est Censura, qua quis privatur omnibus bonis communibus Ecclesiæ, & ejus dispensationi subjectis, & abscinditur à corpore Ecclesiæ, juxta illud Matth. 18. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus.*

Unde

Unde est pœna gravissima, *qua pœna in Ecclesia nulla major est*, ait S. August. l. de corr. & grat. c. 15.

Excommunicatio minor est ea, quæ privat ex parte, sed aliquibus tantùm bonis communibus Ecclesiæ, nempe receptione & administratione licita Sacramentorum, & passiva electione ad dignitates ac beneficia. Hæc contrahitur solùm ob communicationem culpabilem, etiam in civilibus, cum excommunicato non tolerato, cap. 3. *de sentent. excomm. in 6.* ex Concil. gen. Lugdun. Et Sanchez dicit omnes sentire eam ob peccatum veniale contrahi. Qui tamen cum eo communicavit in crimine criminoso, id est, ob quod contracta est Censura, consilium, auxilium, vel favorem impendendo, incurrit excommunicationem majorem, *cùm facientem & consentientem par pœna constringat*, c. 29. *de sentent. excommun.* A minore excommunicatione absolvere potest quicumque potest à mortali culpa, cùm non sit reservata, ex eod. cap.

Quæst. II. *Quinam sunt excommunicati vitandi?*

Resp. Olim omnes erant vitandi. Sed jam ex Constitutione Martini V. *Ad evitanda* à Conc. Constantiensi, teste S. Antonino approbata, & jam pridem ubique observata, atque ex usu præsenti Ecclesiæ, ii solùm sunt vitandi, qui per sententiam Judicis ecclesiastici nominatim declarati sunt excommunicati, & publicè denuntiati; item notorii percussores Clericorum, hoc est, ii quorum percussio publica nulla potest tergiversatione celari, nec ullo juris suffragio excusari, licèt non sint denuntiati. Equidem juxta Concil. Basileense, sess. 20. & Bullam Leonis X. de concordatis approbatam à Concil. Later. V. vitandi sunt etiam omnes, quos notoriè in excommunicationis sententiam constiterit incidisse. Sed ex consuetudine prævalet Bulla Martini V. quæ quidem non extat in actis Conc. Constantiensis, sed refertur à S. Antonino. 3. p. tit. 25. cap. 3. Unde excommunicati alii sunt tolerati, quos scilicet fideles non tenentur vitare, & alii non tolerati, quos tenentur vitare, nempe nominatim & publicè denuntiati, vel notorii percussores Clericorum. Varii Doctores Galli dicunt publicum Clerici percussorem in Gallia vitari non debere, nisi accesserit sententia qua declaretur injustus Clerici percussor: quia secundùm legem vel consuetudinem regni, ad notorietatem facti criminosi requiritur declaratoria judicis sententia.

Quæst. III. *Quinam sunt effectus excommunicationis majoris?*

Resp. 1. Cùm excommunicatus abscindatur à corpore Ecclesiæ, ut docent Patres, & ipse Christus his verbis, *Sit tibi sicut ethnicus*: ita ut non jam ut membrum Ecclesiæ, sed tanquam ethnicus tractandus sit, privatur omni jure, quod ei competebat tanquam membro Ecclesiæ, omnibusque, quæ fidelibus ut membris Ecclesiæ competunt.

Resp. 2. Excommunicationis majoris septem sunt effectus, nam excommunicatus etiam toleratus & contritus, 1. Privatur communibus Ecclesiæ suffragiis, scilicet sacrificiis, oratio-

nibus, indulgentiis: ita ut non liceat Sacerdoti tamquam Ecclesiæ Ministro, & nomine Ecclesiæ pro illo sacrificium, nec preces in sacrificio, nec horas canonicas offerre: quæ si pro illo fiant, non ei prosunt, ex cap. *Sacris de sentent. excomm.* & c. *Audi*, & c. *Omnis* 11. quæst. 3. Nam Ecclesia, hoc ipso quòd privat aliquem communibus suffragiis, prohibet ne pro illo applicentur.

Porrò per communia illa suffragia intelliguntur spiritualia quædam subsidia, quibus Ecclesia suffragatur suis membris, sive in ordine ad satisfactionem pro pœna temporali, sive in ordine ad impetranda aliqua bona, præsertim spiritualia, vel quæ ad illa juvent. Revocanturque ad sacrificium Missæ, orationes, & Indulgentias. Potest tamen quivis privatus preces & sacrificium, & alia opera nomine privato seu tanquam persona privata pro eo offerre; quia hæc sunt suffragia privata. Item secundùm multos licet Sacerdoti tanquam personæ privatæ, in *Memento* pro eo mentaliter orare; sed non per orationes, quæ Ecclesiæ nomine pro ejus membris dicuntur, nec ut Minister Christi; nemini enim licet Ecclesiæ suffragia etiam pro tolerato offerre; alioqui tolleretur præcipua pœna & ratio excommunicationis; & quia Constitutio Martini V. nullum favorem tolleratis concedit: Ergo ii, nunc ut antea, excluduntur à suffragiis Ecclesiæ.

2. Privatur receptione & administratione Sacramentorum, ita ut mortaliter peccet, si aliquod recipiat, vel sine necessitate & non requisitus administret. Quia ageret contra prohibitionem Ecclesiæ in re gravi ad religionem pertinente, ex cap. 59. *de sent. excomm.* & cap. 4. & 6. *de Clerico excommun.* Unde non potest absolvi à peccatis, nisi priùs fuerit ab excommunicatione absolutus.

Item ei non licet sub mortali interesse Sacro, aut divino officio, cap. *Alma de sent. excommunic. in 6.* Quòd si facilè possit absolutionem à Censura sibi comparare, & non conetur, omissio Sacramentorum Pœnitentiæ & Eucharistiæ, imò & Missæ, dum urget præceptum, ei ad culpam mortalem imputabitur; quamvis in tali statu teneatur ab illis abstinere. Quia lex præcipiens aliquid, præcipit etiam media ad illud necessaria, saltem non valde difficilia, qualis est Censuræ remotio, ad quam aliunde tenetur. Potest tamen concionem audire, cap. 43. *de sentent. excommun.* sed finita concione tenetur recedere, ne cum aliis communicet.

Si autem sit obligatus ad horas canonicas, tenetur eas solus recitare, non quidem ut persona publica & ab Ecclesia legata, cùm sit ab ejus corpore abscissus, saltem jure si sit toleratus; sed ut persona privata: par enim non est, ut quis commodum ex suo delicto percipiat. Præterea excommunicatio, cùm sit pœna, non debet obligationem & onus auferre, & immunitatem conferre. Sed ei non licet adhibere socium: nam omnis communicatio cum alio est ei prohibita, præsertim in orationibus; nec ei licet dicere:

Domi-

Dominus vobiscum; quia hæc verba significant publicæ personæ sacram cum populo communicationem, quæ ei interdicta est, quare ejus loco debet dicere: *Domine, exaudi orationem meam, &c.*

3. Est inhabilis ad dignitates & beneficia accipienda, ita ut resignatio, electio, præsentatio, collatio, permutatio, & quælibet alia beneficii provisio facta in favorem excommunicati etiam tolerati, & acceptatio, sit nulla, cap. 7. *de Cleric. excomm.* Item est inhabilis ad pensionem clericalem, nam communione Ecclesiæ privatus, est incapax recipiendi bona Ecclesiæ dispensationi commissa. Idque constat ex usu & stylo Curiæ: nam in litteris Pontificiis apponitur absolutio ab excommunicatione, ad hunc effectum. Quare qui in excommunicatione obtinuit beneficium aut pensionem clericalem, non potest percipere fructus; & si perceperit, tenetur eos restituere; nec potest tale beneficium permutare, aut resignare in favorem. Quia nullum jus ad beneficium, pensionem & fructus habet, cùm ejusmodi collatio sit nulla. Idque licèt ignoretur excommunicatio; quia ignorantia invincibilis, licèt excuset à culpa, non tamen facit actum validum, qui erat aliàs invalidus: nam actus non potest esse validus sine omnibus requisitis ad ejus valorem.

Imò excommunicatus quamvis beneficio ante obtento non privetur, & ideo ad horas obligetur ratione illius, potest tamen eo privari; & non facit fructus suos durante excommunicatione, ideóque eos omnes ac distributiones restituere tenetur ante omnem sententiam. Ita Covarr. Suarez, Toletus, & alii multi, ex cap. 53. *de appellat.* ibi: *illi proventus ecclesiastici meritò subtrahuntur, cui Ecclesiæ communio denegatur.* Hanc autem privationem ipso facto latam esse, docet valde communis sententia: tum, quia vox *subtrahuntur*, significat factum ex vi Censuræ, non præceptum de imponenda illa pœna: tum quia hæc privatio fructuum æquiparatur ibi privationi communionis Ecclesiæ; nec suspenditur per appellationem ab excommunicatione, ibid. *Ita Suarez.*

4. Privatur omnis spiritualis jurisdictionis usu, ita ut peccet mortaliter, si ordinet, Censuras vel leges ferat, dispenset, conferat beneficia, ad ea eligat, instituat, præsentet, &c. cap. 24. *de sent. & re judic.* Tamen actus jurisdictionis, si toleratus sit, sunt validi ob bonum commune, ex constit. Martini V. cit. ubi dicitur posse ab excommunicatis toleratis recipi sacramenta.

5. Excommunicato etiam tolerato interdicitur omnis communicatio cum fidelibus, c. 18. 29. & 59. *de sent. excomm.* & c. *Alma*, hoc tit. in 6. & cap 2. *de except.*

Primò quidem in rebus sacris, ut in Missæ sacrificio, & aliis divinis officiis, quo nomine comprehenduntur horæ canonicæ, omnis oratio publica, processio, benedictio, aliæque similes actiones sacræ, quæ solemniter fiunt ex institutione Christi vel Ecclesiæ, aut propriæ sunt alicujus ordinis clericalis.

Quòd si excommunicatus in Ecclesia divinis officiis intersit, si toleratus sit, non debent intermitti officia; quia non est vitandus. Si verò sit nominatim denunciatus, monendus est à celebrante ut exeat. Quòd si non pareat, incurrit novam excommunicationem Papæ reservatam, sicut & alii qui prohibent ne exeat, *Clement. 2. de sent. excomm.* & tunc si commodè fieri potest, vi expellendus est. Si nequeat expelli, adstantes exire tenentur, ne cum illo communicent; & ipse sacerdos tenetur Missam inchoatam abrumpere, si nondum incœpit canonem: si incœpit, debet solo ministro manente pergere usque ad communionem inclusivè, & reliqua perficere in sacristia. Sacerdos autem scienter celebrans coram excommunicato vitando, peccat mortaliter, & ligatur interdicto ab ingressu Ecclesiæ, cap. 8. *de privil. in 6.*

Secundò, in actionibus forensibus, ita ut excommunicatus nequeat esse judex, procurator, actor, tabellio, testis, &c. nec ei liceat tales actiones exercere, cap. 8. *de sent. excommun. in 6.* Ejus tamen acta valent si sit toleratus & non repellatur: secùs, si non sit toleratus.

Tertiò in actionibus civilibus, juxta hunc versum:

Os, orare, vale, communio, mensa negatur.

Os significat colloquium, allocutiones sive nutibus, sive verbo aut scripto, & quævis amicitiæ signa, ut oscula, amplexus, &c. *Orare*, id est, communicatio in orationibus & divinis officiis. *Vale* significat salutationes urbanas verbo, nutu, aut alio signo. *Communio*, id est, omnis societas, quæ habetur in communi habitatione, in contractibus, negotiis, & aliis actionibus: ita ut non liceat cum eo contrahere, laborare, iter facere, aut quodvis opus præstare. *Mensa* denotat omnem convictum, & convivia. Ecclesia autem utpote communitas perfecta, habet potestatem, non minùs quam quælibet alia subditos sibi non obsequentes à reliquorum consortio segregandi; & ea utitur, tum ne rebelles criminis contagione alios inficiant, tum ut ipsi tanto magis pudefacti citiùs resipiscant, tum ad exemplum & terrorem aliorum.

Licet tamen extra divina officia communicare cum non tolerato, in his casibus in jure exceptis, ut, c. *Quoniam* 11. q. 3. & hoc versu contentis:

Utile, lex, humile, res ignorata, necesse.

Prima itaque causa excusans est *utilitas* spiritualis etiam ipsius excommunicati, cùm scilicet id expedit ad ejus salutem, ut ad meliorem frugem reducatur, cap. 43. *de sent. excomm.* Item alterius utilitas temporalis notabilis, v. gr. ad petendum consilium, subsidium, vel solutionem debiti; non tamen ad denuò contrahendum, *ex cap. 34. eod. tit.* Secunda est *Lex*, nempe connubii, quæ jubet ut conjuges mutua sibi officia præstent. Tertia *humile.* Sunt officia filiorum erga parentes, & famulorum erga dominos si serviebant ante excommunicationem; iter inferiorum erga superiores, quoad ea quæ spectant ad communicationem necessariam iis qui habitant in eadem fami-

familia, &c. Quarta est *ignorantia* juris vel facti. Quinta est *casus necessitatis* animæ vel corporis alterius, v. gr. ad comparanda victui necessaria, &c. Item necessitas auxilii, consilii, vel refugii.

6. Sextus excommunicationis majoris effectus est irritatio gratiarum apostolicarum, cap. 1. *de rescript. in 6.* Quare Papa, in suis rescriptis præmittere solet absolutionem ab omnibus Censuris dumtaxat ad effectum gratiæ ab ipso concessæ. Quæ si omitteretur in rescripto, irrita esset gratia concessa excommunicato. Non ideo tamen legitimè possidetur beneficium per resignationem simoniacam in Curia Romana obtentum ab illa absolutione ad effectum; quia talis provisio est nulla, cùm sit obreptitia, & contra intentionem Papæ obtenta, & irrita independenter à Censura.

Nota. Hæc omnia jura & pœnæ etiamnum vigent: ita ut quivis excommunicatus, etiam toleratus & occultus, peccet, dum communicat cum fidelibus in actionibus sacris vel prophanis, aut actum quemlibet supradictum exercet. Nam Leo X. in bulla cit. à Concil. Later. V. sess. 11. approbata, expresse declarat, se per suum decretum *non intendere excommunicatos, suspensos & interdictos in aliquo relevare, nec eis quomodolibet suffragari.* Quod jam declaraverat Concil. Basil. sess. 20. & antea Martinus V. ut passim testantur doctores, quamvis hoc non legatur apud S. Antoninum. Potest tamen excommunicatus excusari ob impotentiam moralem, ut si non possit abstinere ab hac communione sine scandalo vel gravi damno, aut infamia gravi quando crimen est occultum; quia præcepta Ecclesiæ ordinariè non obligant cum gravi damno. Fideles autem non peccant communicando cum excommunicatis toleratis; secùs, si non sint tolerati, ex ead. constit.

7. Excommunicatus non toleratus privatur ecclesiastica sepultura, ita ut non liceat in loco sacro eum sepelire; & si sepeliatur, debeat exhumari, si ab aliorum corporibus discerni queat, cap. 12. *de sepult.* ibid. *Sacris est canonibus institutum, ut quibus non communicavimus vivis, non communicemus defunctis; & ut careant ecclesiastica sepultura, qui priùs erant ab ecclesiastica unitate præcisi, nec in articulo mortis Ecclesiæ reconciliati fuerint.*

Sed quid, si excommunicatus resipuerit, & per contritionem perfectam justificatus fuerit

Resp. Semper manet obnoxius his pœnis, donec absolutus sit, cap. *Sacris de sent. excomm.* Quia Censura, quamdiu manet, habet effectus suos. Tamdiu autem manet, quamdiu non tollitur per absolutionem; & alioqui non esset opus absolutione.

Quæst. IV. *An est mortale communicare cum excommunicato non tolerato?*

Resp. Ex S. Thoma, & ex communi sententia est mortale communicare in rebus sacris, aut officiis divinis, cap. 29. causa 11. quæst. 3. Nam materia gravis est, & valdè repugnat tum authoritati & fini Censuræ, tum etiam dignitati rerum sacrarum. Sed solùm veniale est in aliis, nisi in crimine

ob

ob quod alter excommunicatus est, vel nisi sit contra speciale præceptum superioris, vel cum scandalo aut contemptu legis, ut si communicatio esset frequens; quia, inquiunt, communicatio in rebus civilibus non censetur hìc materia gravis, nam non repugnat graviter fini excommunicationis, nisi sit frequens.

Communicans autem cum excommunicato in crimine criminoso, hoc est, cooperans culpæ vel contumaciæ ob quam lata est excommunicatio, v. g. præbendo consilium, auxilium vel favorem, semper peccat mortaliter, & eamdem incurrit excommunicationem, cap. 29. & 55. *de sent. excomm.* quia faciens & consentiens pari pœna puniri debent.

Quæst. V. *Quinam sunt effectus excommunicationis minoris?*

Resp. Tres sunt. 1. Privatio seu prohibitio receptionis Sacramentorum, cap. 59. *de sent. excomm.*

2. Privatio passivæ electionis ad dignitates & beneficia. Quare illa ligatus peccat graviter, si scienter recipiat sacramentum vel beneficium: quia violat præceptum Ecclesiæ in re gravi. Non fit tamen irregularis; nec electio aut provisio est irrita, sed solùm irritanda, cap. ult. de *cleric. excomm.*

3. Privatio administrationis licitæ Sacramentorum, ex eod. cap. ubi dicitur, *peccare conferendo ecclesiastica Sacramenta.*

Quæst. VI. *Quænam sunt excommunicationes reservatæ Papæ, & Episcopis?*

Resp. Circa hoc consuli debet propriæ diœcesis Rituale. Hìc tamen operæ pretium est explicare excommunicationem contra percussores clericorum à Conc. gener. Later. II. can. 15. latam, his verbis; *Placuit ut si quis suadente diabolo hujus sacrilegii reatum incurrerit, quòd in clericum vel monachum violentas manus injecerit, anathematis vinculo subjaceat: & nullus Episcoporum illum præsumat absolvere, nisi mortis urgente periculo, donec Apostolico conspectui præsentetur, & ejus mandatum suscipiat.*

I. Nemo cujusvis ordinis, dignitatis, sexus, status ab ea eximitur, ne impubes quidem rationis compos. Imò hanc incurrunt mandantes, consentientes, & consulentes, effectu secuto; item non impedientes, si ex officio ad hoc teneantur, vel si potuerint impedire sine damno periculove suo, & dolosè permiserint, cap. 47. *de sent. excomm.* Item ratam habentes percussionem suo nomine factam, etiamsi non consuluerint nec mandaverint, cap. 23. *de sent. excomm. in 6.* Item clericus seipsum vulnerans ex malitia seu passione: secus, si ex devotione.

II. Per clericum intelligitur quilibet prima saltem tonsura initiatus, modò habitum gestet clericalem; etiam conjugatus modò cum unica virgine, cap. un. *de cleric. conjug. in 6.* Per Monachum intelliguntur omnes utriusque sexus religiosi, cap. 33. *de sent. excomm.* Etiam laici conversi, ibid. & cap. 5. *de sent. excomm.* & novitii, cap. 21. eod. tit. in 6. Item Eremita subjectus alicui regulæ & superiori

periori ecclesiastico, & habitans in oratorio authoritate Episcopi.

III. Instigante diabolo, hoc est, illicitè & injustè.

IV. Per has voces, *Manus violentas injecerit*, intelligitur quævis actio corporalis, de se violenta, injuriosa ac contumeliosa circa clericum vel religiosum; aut res ei adhærentes, per se sufficiens ad gravem injuriam contra hominem & reverentiam debitam tali personæ, sive fiat manu, sive baculo, gladio, lapidibus, &c.

Hinc ipso facto excommunicatus est, 1. Qui talem percutit, vulnerat, conspuit, evellit crines, lacerat vestem, & ita ut actio sit graviter injuriosa. Idque etiamsi clericus consentiat. Quia actio non ideo desinit esse injuriosa ordini clericali, in cujus favorem lata est excommunicatio, cap. 36. *de sent. excomm.* 2. Qui concludit aut violenter detinet in carcere, vel loco unde sine dedecore exire nequit. 3. Qui persequitur, ut in flumen vel fossam incidat, equo decidat, &c. 4. Qui manus violentas injicit in equum cui is insidet, occidendo, vulnerando, lædendo, sistendo per frænum, quæ actio est gravis in ratione contumeliæ, &c.

V. Hæc excommunicatio non contrahitur, 1. Quando actio non est de se violenta, licèt sit injusta, ut cùm fur clam abscindit crumenam. Item si fiat sine violenta manuum injectione, ut cùm verbis contumeliosis afficitur. 2. Si percussio sit jocosa, cap. 1. *de sent. excommun.* aut casualis, ut cùm janitor vel apparitor arcens turbam, fortuito casu percutit clericum in turba versantem, cap. 3. *de sent. excomm.* 3. Si nescias esse clericum. 4. Si prælatus, pater, magister subditum in minoribus constitutum correctionis causa moderatè percutiat, habita ratione culpæ quamvis ira accedat, cap. 1. *de sentent. excommun.* Item qui alios è familia sua vel propinquos in minoribus constitutos leviter percusserit, ut cohibeantur à suis violentiis, & scientia bonisque moribus imbuantur, cap. 54. *de sent. excomm.* Imò prælatus, & præceptor ecclesiasticus potest in majoribus constitutum correctionis & disciplinæ causa castigare, cap. 10. eod. tit. modò per se, vel per alium, si necessitas urgeat, castiget; non tamen per laicum, alioqui contrahitur excommunicatio, cap. 24. eod. tit. 5. Si clericus etsi culpabiliter percutiatur eo instanti, quo deprehenditur turpiter agens, hoc est, actum quemvis impudicum exercens cum matre, uxore, filia, vel sorore percutiens: secùs, si cum alia. Item si quis clericum percutiat, ad defendendam vitam aut bona sua, cum debita moderatione, cap. 3. *de sentent. excomm.* 6. Si percutiatur clericus, quia à privilegio canonis excidit, v. gr. bigamus, vel qui ter monitus non gestat habitum clericalem. 7. Si clerici impuberes se invicem percusserint, aut unus alterum percusserit. Secùs si scholastici clerici puberes ex odio seu gravi ire se percusserint, cap. 1. *de sent. excomm. in 6.*

VI. Duplex distinguitur clerici percussio etiam mortalis. Alia dicitur enormis ac gravis, & talis censetur vel ratione valde magnæ gravitatis ipsius percussionis, qualis est occisio, mutilatio, notabilis effusio sanguinis ex vulnere, carnis laceratio, dentium vel multorum capillorum evulsio: vel ratione eminentiæ personæ percussæ, ut si sit Episcopus vel Prælatus, etiam si alapa tantùm percutiatur.

Altera dicitur levis seu mediocris, scilicet comparatè ad enormem; & est ea, quæ nullam maculam, lacerationem carnis, mutilationem, copiosi sanguinis effusionem, nec dentium aut multorum capillorum evulsionem intulit, nec est contra Episcopum, Cardinalem, vel Prælatum, nec magnum scandalum parit.

Prima est reservata Papæ, secunda Episcopis, cap. 17. *de sentent. excommun.* Prælati verò religiosorum possunt absolvere suos se invicem percutientes, modò percussio non sit enormis, cap. 32. eod. tit. Quòd si religiosus percussus non subjaceat eidem Superiori, percutiens debet à suo & percussi Prælato absolvi, cap. 32. eod. tit. Si religiosus clericum sæcularem percusserit, non potest absolvi nisi ab Episcopo, cap. 21. *de sentent. excommun. in* 6. vel à Papa si percussio sit enormis.

CAPUT III.

De Interdicto.

Quæst. I. QUid & quotuplex est interdictum?

Resp. Interdictum est censura, qua prohibentur officiorum divinorum celebratio publica & auditio, quædam Sacramenta, & ecclesiastica sepultura.

Dividitur in locale, personale, & mixtum. Interdictum locale est, quod directè fertur in locum, prohibendo ne supradicta in eo exerceantur. Personale est, quod immediatè fertur in personam: ei prohibendo istorum exercitium & participationem, ubicumque existat. Mixtum est, quod & personam & locum immediatè afficit.

Duo priora subdividuntur in generale, & particulare. Interdictum locale generale est illud, quo interdicitur locus aliquis communis, ut regnum, provincia, civitas, &c. Particulare est, quo interdicitur aliquis locus particularis, v.gr. una Ecclesia, vel aliquæ ex iis quæ sunt in civitate. Personale generale, est illud, quo interdicitur aliqua hominum communitas, prout constituit unum corpus, ut omnes personæ regni vel civitatis. Particulare est illud, quo interdicitur una persona, vel plures personæ ut particulares.

Est etiam quædam partialis interdicti species, qua prohibetur ingressus in Ecclesiam; & si quis in tali interdicto sine pœnitentia moriatur, non debet in loco sacro sepeliri, cap. 20. *de sent. excomm. in* 6.

Sed circa hæc interdicta notanda sunt sequentia, 1. Interdictum in urbem latum afficit etiam suburbia, & ædificia continentia, quamvis sint sub jurisdictione seu temporali seu spirituali alterius, cap. 17. *de sentent. excomm. in 6.* ne contemnatur interdictum, si populus in suburbiis posset divinis officiis interesse. Item interdictum alicujus Ecclesiæ ad cœmeterium & sacella ei contigua extenditur, *ibid.* At interdicto cœmeterio non interdicitur Ecclesia ei contigua: nam accessorium sequitur principale, non vicissim.

2. Interdictum ab Episcopo in civitatem latum debet etiam ab exemptis servari. Conc. Trid. sess. 25. c. 12.

3. Interdicto generali locali non comprehenduntur personæ: unde incolæ civitatis interdictæ possunt interesse Sacro & Officiis divinis in aliis locis. Et vicissim interdicto personali non comprehenditur locus, nisi exprimatur. Hinc interdictis clericis alicujus Ecclesiæ, non censetur ipsa Ecclesia interdicta, & exteri possunt in ea celebrare. Interdictum tamen locale est etiam personale respectu eorum, qui sua culpa fuerunt illius causa, ideóque non possunt etiam extra locum interdictum interesse divinis.

4. Interdicta aliqua communitate interdicuntur singulæ ejus personæ etiam innocentes, sed hi solùm quatenus sunt pars communitatis. Quare si desinant esse membra illius, desinunt esse interdicti: non item nocentes, c. 16. *de sentent. excomm. in 6.*

5. Interdicto populo non interdicitur clerus, nec extranei qui ibi sunt negotiorum causa, & vicissim interdicto clero non interdicitur populus, ex cap. cit. nec religiosi, nisi qui ratione officii pastoralis censentur esse de corpore cleri sæcularis.

6. Ad interdictum speciale personale requiritur culpa mortalis propria, cùm hoc sit gravis pœna, utpote privans magnis bonis spiritualibus. Ad locale autem, vel personale generale requiritur peccatum grave contumaciter admissum à capite, vel à præcipuis membris, licèt reliqui culpa vacent, ex eod. cap. Quia hæc pœna redundat in communitatem, quam privat cultu divino publico.

7. Per privilegium absolvendi ab omnibus censuris non intelligitur potestas tollendi interdictum locale, aut personale generale; & neutrum potest tolli, nisi ab habente jurisdictionem in foro externo in locum vel communitatem interdictam.

Quæst. II. *Quot sunt effectus interdicti?*

Resp. Tres sunt. 1. Est prohibitio celebrationis & auditionis divinorum officiorum, per quæ intelliguntur Missa, horæ canonicæ, vel aliæ preces solemniter recitatæ, supplicationes, benedictiones nuptiarum, aquæ, &c. demum omnis actio ab Ecclesia ordinata ad cultum Dei, ut exercenda ejus nomine ab ejus ministris.

Licita tamen est concio. Et tenentur clerici interdicti horas canonicas privatim recitare. Imò ex cap. *Alma, de sent. in 6.* clerici & religiosi non interdicti possunt & debent uti antea quotidie in suis Ecclesiis Missas & divina officia celebrare, sed submissa

voce, januis clausis, exclusis excommunicatis ac interdictis, & non pulsatis campanis. Item permittitur ut in festivitatibus Natalis Domini, Paschæ, Pentecostes, & Assumptionis Beatæ Virginis, campanæ pulsentur, & januis apertis alta voce divina officia solemniter celebrentur, exclusis excommunicatis, sed admissis interdictis; modò qui causam interdicto dederunt, ad altare nullatenus appropinquent. Hoc privilegium extendit Martinus V. ad festum Corporis Christi, & ejus octavam.

2. Est prohibitio receptionis & administrationis quorumdam Sacramentorum, exceptis Baptismo, Confirmatione & Pœnitentia, quæ conferri possunt etiam sanis quoties libuerit; non tamen excommunicatis, & iis qui causam interdicto dedere, vel qui ad perpetrandum delictum ob quod interdictum latum est, præbuerunt auxilium, consilium, vel favorem; nisi priùs satisfecerint ob delictum, vel de satisfactione cautionem dederint, c. *Alma*, cit. Potest etiam personaliter interdicto deferri modo solito Eucharistia, si sit in probabili mortis articulo, cap. 11. *de pœnit.* Quare tempore interdicti prohibetur duntaxat Eucharistia danda laicis sanis, Ordinatio, Extrema-Unctio, quæ tamen secundùm varios conferri potest infirmis, qui nequeunt alia Sacramenta suscipere, quia tunc est necessaria; & benedictio nuptialis. Quoad Sacramentum Matrimonii, juxta multos licitè & validè contrahitur in omnibus interdictis.

3. Est prohibitio ecclesiasticæ sepulturæ, quæ in interdicto locali extenditur ad infantes & amentes. Si tamen interdictus jam sit humatus in loco sacro, quamvis illicitè, non est exhumandus. Clerici autem, qui non sunt specialiter interdicti, nec interdictum violarunt, possunt sed sine cantu & campanarum pulsu sepeliri in loco sacro interdicto, sed non specialiter, cap. 11. *de pœnit.* Laici verò, qui non sunt personaliter interdicti, nec causam culpabilem interdicto dederunt, sepeliri possunt in loco sacro non interdicto.

Porrò qui ob interdictum humatus est in loco profano, eo finito transferendus est in locum sacrum; modò non fuerit specialiter interdictus, nec causam interdicto dederit.

Quæst. III. *Quænam sunt pœnæ violantium Interdictum?*

Resp. 1. Peccant mortaliter, nam præceptum Ecclesiæ violant in re gravi. 2. Qui illud violat exercendo actum proprium ordinis, fit irregularis, cap. 18. & 20. *de sent. excomm. in 6.* 3. Excommunicationem Papæ reservatam incurrunt Domini temporales, compellentes clericos ad celebranda publicè officia in loco interdicto, vel impedientes ne publicè excommunicati aut interdicti exeant tempore officiorum. Item ipsi interdicti post monitionem non exeuntes, *Clement. 2. de sentent. excomm.* 4. Qui interdictos extra casus concessos scienter sepeliunt in loco sacro, contrahunt excommunicationem Episcopo reservatam, *Clement. 1. de sepult.* 5. Excommunicantur religiosi etiam exempti,

empti, qui non servant interdictum generale locale à Papa, vel Ordinario latum, quando servatur à matrice Ecclesia, vel à parochiali loci in quo habitant, *Clement. 1. de sent. excomm.*

Quæst. IV. *Quid est cessatio à divinis?*

Resp. Est ecclesiastica prohibitio, qua clerici sub mortali cessare debent à celebratione officiorum divinorum, & administratione sacramentorum, nisi quatenus necessitas postulat. Fit in signum gravis doloris ab Ecclesia concepti, ob gravem aliquam injuriam sibi, vel honori divino illatam, & per modum justæ defensionis. Eosdem ferme effectus habet quos interdictum. Non est tamen censura, cùm non sit pœna medicinalis: unde ejus violatio, licèt sit mortalis, non inducit irregularitatem, cap. 18. *de sentent. excomm. in 6.* Religiosi eam violantes incurrunt excommunicationem, *Clement. 1. de sent. excomm.*

CAPUT IV.

De Suspensione.

Quæst. I. QUid & quotuplex est? *Resp.* Suspensio est censura ecclesiastica, qua clerico prohibetur usus ecclesiastici officii, vel beneficii, vel utriusque: sive qua clericus privatur exercitio potestatis, quæ ei competit ratione officii clericalis, vel beneficii, vel utriusque.

Resp. 2. Multiplex est suspensio. Nam alia est ab officio, per quod intelligitur potestas ordinis & jurisdictionis: unde est suspensio ab exercitio ordinis & jurisdictionis; alia à beneficio; & alia demum ab officio simul & beneficio.

Item alia est ab ordine tantùm, qua clericus privatur solùm usu suorum ordinum, ita ut ei non liceat Missam celebrare, Sacramenta ministrare, fungi munere diaconi, vel subdiaconi; alia à jurisdictione tantùm, qua clericus privatur solùm usu jurisdictionis, ita ut non possit licitè censuras ferre, instituere, delegare ad munia sacerdotalia, &c. Et alia à beneficio tantùm, quæ privat solùm fructibus beneficii. Hæ tres suspensiones possunt esse vel in totum, vel in partem: nam suspensio potest esse tantùm à parte officii seu aliqua tantùm functione sive ordinis, sive jurisdictionis.

Denique suspensio alia fertur ad certum tempus, vel sub conditione; alia absolutè & sine determinatione temporis; alia ob culpam merè præteritam, vel in perpetuum, vel ad certum tempus, quo transacto per seipsam expirat.

Observanda sunt sequentia.

1. Ut cognoscatur qualis & quanta sit suspensio, consideranda sunt verba quibus fertur, & quæ in hac materia utpote odiosa debent strictè accipi.

2. Suspensus ab officio simpliciter, non censetur suspensus à beneficio, nec contra, ex cap. 10. *de purgat. canon.* & cap. 14. *de vita & honest.* quia sunt pœnæ diversæ, & à se invicem separabiles. Unde ex communi sententia, is licitè percipit fructus beneficii, modò per alium suppleat beneficii munera, quæ non potest exercere, ad quod tenetur, cùm retineat titulum & onera beneficii, alioqui non potest eos percipere: quia non conferuntur nisi propter officium. Distributiones autem non potest percipere nec retinere: quia non conferuntur nisi iis qui per se ministrant.

3. Quando in suspensione exprimitur pars officii, non est suspensus ab altera. Si autem dicatur suspensus ab officio simpliciter, hoc est, sine addito, privatus est ab omni exercitio tam ordinis quàm jurisdictionis, ut constat ex jure, usu ac sensu communi: nam ad officium clericale pertinent ea, quæ sunt ordinis & jurisdictionis. Dico, *simpliciter*: nam suspensio interdum fertur ab aliquo determinatè officio, cum addito, ut ab officio pontificali vel parochiali, vel sacerdotali. Et tunc suspenso non prohibetur exercitium alterius officii, quod non includitur in officio prohibito.

4. Suspensus ab ordine simpliciter, non ideò à jurisdictione suspenditur, nec econtra: quia ordo est quid distinctum à jurisdictione, neque est illi necessariò annexus. Hinc suspensus ab ordine simpliciter, potest exercere omnes actus jurisdictionis ad ordinem non pertinentes, v. gr. Episcopus si suspensus potest alteri delegare potestatem absolvendi à peccatis, quamvis ipse non possit absolvere. Item suspensus à jurisdictione simpliciter, non est suspensus ab actibus ordinis, qui jurisdictionem non requirunt: unde potest facere Sacrum, sed non absolvere.

5. Suspensus ab ordine superiore, non est suspensus ab inferiore, verbi gratia, suspensus præcisè à sacerdotio, non est suspensus à diaconatu, & aliis inferioribus: nam qui prohibet majus, non censetur prohibere minus. Econtra suspensus à minore ordine, suspensus quoque est à majore, quia cui non licet, quod minus est, non licet quod majus est.

6. Suspensus à beneficio simpliciter censetur suspensus ab omnibus beneficiis, nisi sensus expresse restringatur. Suspensus verò simpliciter, intelligitur ab officio & beneficio simul: nam locutio indefinita æquivalet universali.

Quæst. II. *Quinam sunt effectus Suspensionis?*

Resp. 1. Suspensus ab officio etiam occultus, 1. Peccat mortaliter, si exerceat actum sive Ordinis sive jurisdictionis. Quia violat prohibitionem Ecclesiæ in re gravi: idque ubicumque exerceat: nam censura contradicta sequitur reum ubicumque sit. Ita communiter, etiamsi suspensio lata sit à proprio Episcopo, quia est præceptum personale, immediatè respi-

respiciens personas. easque obligans extra territorium. Actus tamen Ordinis à jurisdictione non pendentes sunt validi: quia Ecclesia non potest tollere potestatem Ordinis, sed solùm ejus exercitium prohibere. Actus verò jurisdictionis sunt invalidi, si suspensus sit nominatim denuntiatus; quia privatur actuali jurisdictione: sed validi sunt, si non sit denuntiatus, ex Constitut. Martini V. *Ad evitandum.*

2. Illicitè beneficium novum reciperet, & ei conferretur, quæ collatio est saltem irritanda, ex cap. 8. *de consuet.* quia qui privatus est aliquo actu vel munere, est etiam privatus susceptione eorum, quæ ad talem actum vel munus ordinantur. Sive, quod idem est, cui prohibetur actus vel munus aliquod, ei quoque prohibentur ea quæ ad talem actum vel munus ordinantur, ex cap. ult. *de clerico excomm.*

3. Suspensus fit irregularis, si exerceat functiones ordinis proprias, quæ competunt clericis, cap. 1. *de sentent. & re judic. in 6.* ex Conc. gener. Lugdun. Secùs, si exerceat tantùm ea quæ sunt jurisdictionis, vel quæ laici possunt præstare, ut si canat epistolam sine manipulo.

Resp. 2. Suspensus à beneficio licèt occultus privatur omnibus suorum beneficiorum fructibus, quibus continentur distributiones quotidianæ, utpote pars fructuum, ita ut non possit eos licitè percipere, & receptos teneatur restituere ante omnem sententiam: nam censura impedit eorum acquisitionem, unde ad eum non pertinent. Nemo autem retinere potest, quod suum non est. Tenetur nihilominus horas recitare, & alia onera beneficii præstare, quia hæc obligatio annexa est beneficio quod retinet; nec ea liberantur ob privationem fructuum, quæ ei in pœnam culpæ justè imponitur, remanente onere: censura enim non tollit onus in detrimentum Ecclesiæ & fundatorum.

Non videtur tamen privari jure eligendi, præsentandi, conferendi beneficium, &c. sibi competente ratione beneficii à quo suspensus est. Quia electio, activa præsentatio, collatio non sunt propriè loquendo fructus beneficii, sed actus officii tali beneficio annexi: in materia autem pœnali verba sumi debent in sensu proprio & stricto.

Quæst. III. *A quo, & quomodo tolli potest Suspensio?*

Resp. 1. A suspensionibus, etiamsi in jure reservatæ non sunt, non posse parochos, neque alios vulgares confessarios absolvere, nisi speciale privilegium, vel delegatam potestatem acceperint à Papa, vel ab Episcopo, si non sint specialiter reservatæ, docent *Suarez, Navarr. Layman, &c.* tamen alii censent quemlibet sacerdotem legitimè approbatum posse absolvere ab omnibus censuris, etiam suspensione, à jure latis non reservatis.

Resp. 2. Si suspensio absolutè & sine determinatione temporis inflicta sit ob contumaciam, tollitur per solam abso-

absolutionem. Si autem lata fuerit ad certum tempus, v. gr. triennium, vel sub conditione, transacto tempore vel conditione impleta, suspensio cessat per se ipsam sine alia absolutione. Si verò imposita sit in perpetuum, ob culpam præteritam, tanquam mera pœna, tollitur solùm per dispensationem seu relaxationem prælati, vel ejus delegati; quia non est censura.

Quæst. IV. *Quibus casibus usitatioribus incurritur suspensio ipso jure?*

Resp. Sequentibus. 1. Qui ordines sacros recipiunt, vel ab alieno Episcopo sine dimissoriis, vel à proprio in aliena diœcesi, vel conficto titulo, vel per saltum, vel in censura, vel extra tempora à jure statuta, vel sine legitima ætate aut facultate, vel post matrimonium contractum licèt non consummatum: item qui furtivè ordinatur, hoc est, qui non approbati inter ordinandos irrepserunt, aut alium in sui locum substituunt examini; hi omnes suspensi sunt ab executione Ordinum; & si Ordinem aliquem exerceant, fiunt irregulares.

2. Qui eodem die duos sacros ordines recipit.

3. Ordinans & ordinatus simoniacè est suspensus ab ordinibus.

4. Ex Conc. Trident. sess. 24. cap. 1. parochus, vel alius sacerdos jungens sponsos alterius parochiæ, sine illorum parochi licentia.

5. Occupantes bona, vel census Ecclesiæ, beneficii, vel alterius pii loci.

6. Simoniaci, Sodomiam exercentes. provocantes ad duellum, vel acceptantes, &c.

7. Apostata à religioso ordinis, præsertim si in apostasia recipiat Ordines.

Nota. Episcopi ex privilegio non incurrunt suspensionem, nec interdictum lata à jure, nisi eorum fiat expressa mentio. Ita statuit Innocentius IV. in Concil. gener. Lugdun. & refertur cap. 4. *de sentent. excommun. in 6.*

Quæst. V. *Quomodo Depositio & Degradatio differunt à Suspensione?*

Resp. Depositio est pœna, per quam clericus privatur omni officio & beneficio ecclesiastico in perpetuum, sine spe recuperationis, retento solo privilegio canonis & fori; ita ut neque ab ullo percuti, nec trahi possit ad tribunal sæculare. Degradatio verò est pœna, per quam quis solemniter privatur in perpetuum non solùm omni officio & beneficio ecclesiastico, sed etiam privilegio clericali.

Hæ pœnæ differunt à suspensione, 1. Quia non sunt censuræ, cùm non sint pœnæ medicinales, sed merè vindicativæ, utpote inflictæ in perpetuum. Quia privant ipsa potestate seu ipso officio & beneficio: suspensio verò privat tantùm usu officii, & fructibus beneficii. Depositus tamen & Degradatus non privantur potestate ordinis, quem semper possunt validè, licèt illicitè exercere, si non requirat jurisdictionem.

CAPUT

CAPUT V.

De Irregularitate.

Quæſt. I. QUid eſt *Irregularitas*? *Reſp.* Eſt impedimentum canonicum, quo prohibetur ſuſceptio Ordinum, & eorum exercitium. Sive eſt inhabilitas jure canonico inducta, impediens ſuſceptionem Ordinum, & ſuſceptorum exercitium. Differt à cenſura, quòd hæc ſit pœna medicinalis ob culpam inflicta, & ad emendationem delinquentis ordinata: irregularitas verò immediatè & primariò ſtatuta ſit, non ad punitionem emendationemve delinquentis, ſed ob honorem ſacri miniſterii; qui poſtulat ut qui ad altaris miniſterium aſſumuntur ſint & integri corpore, & animo puri: unde non neceſſariò ſupponit culpam, ut cenſura. Fertur tamen aliquando per modum pœnæ vindicativæ, ſed ſecundariò, quatenus ob delicti maculam aliquis cenſetur indignus ſacro miniſterio, ob cujus reverentiam primariò infligitur.

Porrò nomine Ordinum hìc intelligitur etiam prima tonſura, ut conſtat ex praxi Eccleſiæ, & communi doctorum ſenſu: quia nempe eſt diſpoſitio ad Ordines.

Circa irregularitatem notanda ſunt ſequentia.

1. Nulla irregularitas eſt ab homine, ſed omnis eſt à jure univerſali ac papali, ex cap. 18. *de ſentent. excommun. in 6.* ubi Bonifacius VIII. declarat per celebrationem in Eccleſia polluta non fuiſſe contractam irregularitatem, *cum id*, inquit, *non ſit expreſſum in jure*, ſcilicet communi. Quia cùm irregularitas ſit lata primariò per modum impedimenti canonici ob decentiam ac reverentiam ſacro altaris miniſterio debitam, hæc impedimenta debent eſſe eadem in tota Eccleſia, ſicuti debita altaris miniſterio reverentia ac honor communis eſt toti Eccleſiæ.

2. Irregularitas contrahitur ante omnem ſententiam, etiam ob defectum vel crimen occultum, & non tollitur per abſolutionem, ſed per diſpenſationem in hunc modum: *Diſpenſo tecum ſuper irregularitate, quam incurriſti ob talem cauſam; & habilem reddo, & reſtituo te executioni Ordinum & officiorum tuorum, In nomine Patris, ✠ Filii, & Spiritus Sancti, Amen.* Ita Rituale Romanum.

3. Poteſt quis pluribus irregularitatibus etiam ejuſdem ſpeciei detineri ob idem factum pluries commiſſum. Quare obtinens diſpenſationem irregularitatis cum expreſſione alicujus cauſæ, non cenſetur diſpenſatus in omnibus aliis irregularitatibus contractis ex alia cauſa non expreſſa, niſi ſuperior intendat generaliter diſpenſare: nam una irregularitas poteſt ſine alia auferri, ſicut poteſt ſine illa induci.

4. Clericus irregularis licitè obire poteſt omnia munera ſacra, quæ laico competere poſſunt, ut in Eccleſia canere, celebranti miniſtrare, Sacramenta recipere, excepta ordinatione.

5. Ignorantia invincibilis ſolius irregularitatis, etiam ex delicto, juxta communem ſententiam, non excuſat ab illa. Quia irregularitas non eſt

pœna medicinalis requirens contumaciam; sed est quædam macula seu inhabilitas annexa à jure non ad emendationem, sed ob reverentiam sacris mysteriis debitam.

Quæst. II. *Quinam sunt effectus irregularitatis?*

Resp. Duo. 1. Graviter illicita reddit susceptionem Ordinum, etiam primæ tonsuræ, & eorum usum, non tamen invalida. Unde peccat mortaliter, qui in irregularitate recipit vel exercet Ordinem: quia violat præceptum Ecclesiæ in re gravi ad religionem pertinente. Idem dic, si recipiat primam tonsuram, quia est res gravis: nam constituit hominem in statu clericali, & reddit capacem beneficii ac Ordinis, ex cap. ult. *de temp. &c. in 6.* Nullam tamen aliam pœnam ipso facto latam incurrit: quia nulla talis in jure contra irregularitatis violatores decernitur.

Porrò non prohibetur usus jurisdictionis, quæ exerceri potest sine actu ordinis. Hinc parochus irregularis potest delegare ad Sacramenta suis parochianis ministranda, quamvis ei non liceat illa ministrare. Validè tamen absolveret, cùm non privetur potestate Ordinis nec jurisdictionis.

2. Inhabilem reddit ad beneficium recipiendum, si sit totalis, ita ut collatio facta irregulari, saltem qui non potest omnia ejus munia obire, sit nulla, ex cap. 2. *de cleric. pugnant.* & cap. 18. *de sent. excomm. in 6.* ubi dicitur *esse ineligibilis.* Quia beneficium datur propter officium, & ad hoc ex se ordinatur. Cùm ergo irregularis sit inhabilis ad officia exercenda, est etiam inhabilis ad beneficia recipienda. Quare qui in irregularitate beneficium recepit, non potest illud retinere sine nova collatione, nec fructus ejus percipere. Idem dic de dignitate & prælatura regularium, ex cap. 12. *de pœnis.* Clericus autem per irregularitatem non privatur beneficio ante obtento, nec ejus fructibus, modò recitet horas, & alia munia per alium exerceri curet, ex cap. 5. *Ne clerici vel mon.* Debet tamen beneficio privari, ex cap. 10. *de excess. prælat.* Imò sponte illud resignare, si dispensatio brevi tempore impetranda non sit; quia beneficium retinere non debet, qui per se ipsum non potest officium ullum, vel præcipuum præstare.

Quæst. III. *Quotuplex est Irregularitas?*

Resp. Dividitur, 1. In eam quæ est ex defectu, scilicet inculpabili; & in eam quæ est ex delicto. 2. In totalem, quæ omnium Ordinum susceptionem & usum impedit; & in partialem, quæ tantùm aliquem actum Ordinis impedit.

Quæst. IV. *Quænam sunt Irregularitates ex defectu?*

Resp. Sequentes. Prima est ex defectu animi, sive rationis, scientiæ, & fidei obfirmatæ, propter quem irregulares sunt, 1. pueri, amentes, furiosi, energumeni, lunatici. 2. Illiterati, seu

non

non habentes doctrinam necessariam, cap. 1. dist. 36. 3. Neophyti, seu adulti ad fidem recens conversi à paganismo aut Judaismo, cap. 1. dist. 48.

Secunda est ex defectu corporis, ex quo irregularis est, quicumque talem habet corporis defectum, deformitatem aut morbum ut vel non possit absolutè, vel non nisi cum magna indecentia, vel periculo, vel spectantium horrore aut offensione exercere actus Ordinum, ex tit. *de corpore vitiatis*, & tit. *de clerico ægrot.* & *ex dist.* 55. In dubio autem num deformitas vel indecentia sit sufficiens, Episcopi est judicare, cap. 2. *de corpore vit.*

Hinc irregulares sunt, 1. Cœcus, surdus, & enormiter claudus, ut si nequeat sine baculo, vel pede ligneo ire ad altare. 2. Carens naso, manu, pollice vel indice. 3. Carens uno oculo cum notabili deformitate; secùs si habens duos oculos, dextro non videat, vel etiam juxta multos sinistro, modò canonem Missæ sine indecenti faciei conversione legere possit. 4. Leprosus, deformiter gibbosus, aut facie maculatus. 5. Morbo caduco laborans, qui tamen si ordinatus sit, & intra annum eo morbo non laboravit, potest susceptos Ordines exercere. Si verò rarò & sine clamore ac spuma laboret, potest celebrare cum sacerdote jejuno, qui deficiente ipso suppleat sacrificium.

Cæterùm corporis vitium occultum non inducit irregularitatem, nisi in tribus casibus. 1. Si quis membrum, vel partem membri absque justa causa sibi amputarit, c. 2. dist. 33. 2. Irregularis est, qui eunuchus propria culpa factus est. Secùs, si à natura, vel sine sua culpa, cap. 3. *de corpore vit.* 3. Hermaphroditus etiam occultus, quia est monstruosus. Imò si magis aut æque participet fœmineum sexum, est jure divino incapax Ordinis & characteris, quia est magis, aut tam fœmina quàm vir: fœmina autem non est capax characteris Ordinis. Est etiam arcendus à professione religionis, ob periculum libidinis & scandali.

Nota. Habens corporis defectum impedientem susceptionem sacerdotii, est irregularis ad reliquos Ordines inferiores & sacros, quia hi ad illud ordinantur. Sed si id accidat post susceptum sacerdotium, fit tantùm irregularis quoad functiones ad quas est inhabilis, non ad alias. Sic sacerdos qui amisit pollicem vel indicem, vel oculos, fit irregularis quoad celebrationem Missæ, non quoad auditionem confessionum.

Tertia est ex defectu libertatis, ob quem excluduntur ab Ordinibus, 1. Mancipia, nisi priùs à dominis libertate donati fuerint. 2. Curiales, hoc est, qui ex officio negotiis sæcularibus implicantur, ut procuratores, advocati, notarii, milites, quamdiu tale officium habent, c. 4. *De Clericis vel mon.* 3. Qui obligantur ad ratiocinia reddenda, non debent ordinari nisi post deposita onera, & reddita ratiocinia, ex cap. un. *de obligat. ad rat.*

Quarta est ex defectu natalium, ob quem irregulares sunt omnes illegitimi, etiam occulti, sive spurii, sive naturales, cap. 1. *de filiis presb. & in 6. eod. tit.* Idque ob indecentiam moraliter in prole resultantem, ob ignominiam quamdam, qua secundùm vulgarem opinionem videntur aspergi, & ob periculum incontinentiæ ex imitatione paterna. Excipe, nisi filii naturales legitimati sint per subsequens matrimonium. cap. 6. *Qui filii sint legit.* aut nisi habeantur in jure pro legitimis, ut qui nati sunt ex matrimonio invalido illo quidem, sed in facie Ecclesiæ bona fide saltem ex parte unius contrahentis inito, quamvis postea impedimentum aliquod dirimens detegatur ; nam legitimi habentur, cap. 14. eod. titul.

Per solemnem religionis professionem deletur hæc irregularitas quoad Ordines suscipiendos, non tamen quoad prælaturam, cap. 1. *de filiis presb.* Porrò filii naturales sunt ii, qui nati sunt ex personis solutis, inter quas tempore conceptionis vel nativitatis nullum erat impedimentum dirimens. Spurii sunt ii, qui nati sunt ex personis inter quas tempore conceptionis vel nativitatis erat impedimentum dirimens.

Quinta ex defectu Sacramenti, seu significationis Sacramenti, est bigamia seu matrimonii multiplicatio, etiam ante baptismum contracta ex cap. 1. 2. & 3. *de bigam.* Eucharistia quippe est Sacramentum unionis Christi cum Ecclesia unica sponsa sua, quæ conjunctio una est, unus est enim sponsus & una sponsa. At bigamus non repræsentat perfectè hanc unionem, cùm carnem suam in plures uxores diviserit. Hujus irregularitatis rationes sunt, 1. Ob Sacramenti defectum, cap. 5. *de bigam.* Nam cùm ordinati creentur Sacramentorum ministri, decet ordinandos nullum circa Sacramenti significationem defectum pati. 2. Quia nimis propensus ad luxuriam præsumitur, qui pluries contraxit. 3. Quia bigamus non potest facilè cæteros hortari ad continentiam, quam de eo difficilè præsumunt, cap. 4. dist. 26.

Est autem triplex bigamia, quæ inducit irregularitatem, scilicet vera, interpretativa, & similitudinaria : Bigamia vera est ea, qua quis duas uxores legitimè & successivè duxit, & cum iis matrimonium consummavit. Interpretativa est ea, qua aliquis ex juris interpretatione habetur bigamus, quamvis cum duabus contraxerit. Hac bigamia laborat, qui viduam duxit, aut mulierem ab altero corruptam, & cum ea jam facta uxore sua matrimonium consummavit, cap. 9. dist. 34. Item qui virginem quidem duxit, sed eam uxorem factam cognoscit post commissum ab ea adulterium : nam talis censetur ex juris interpretatione carnem suam in plures divisisse ; sicut uxor, cum qua efficitur una caro, in plures divisit. Quare hoc matrimonium deficit à significatione conjunctionis Christi cum Ecclesia, quæ est unius cum una

una intacta. Non est tamen bigamus, nec irregularis, qui priùs à se corruptam ducit, neque qui ante vel post matrimonium, vel in ipso fornicatus est aut adulteratus, quia in nullo jure id expressum est. Bigamia similitudinaria est ea, qua quis post solemnem religionis professionem, vel post sacrum Ordinem susceptum attentavit matrimonium, etiam cum virgine, & copulam habuit, cap. 4. *de bigam.* & ex can. *Quotquot*. 27. q. 1. Ratio est, quia qui voto solemni astrictus est, censetur spirituali quodam matrimonio conjunctus cum Christo. Unde si conjungatur alteri per matrimonium attentatum, censetur, quantum in se est, celebrare duo matrimonia, non quidem vera, sed similitudinaria.

Sexta ex defectu lenitatis, ex quo irregularitatem contrahit quilibet baptizatus, qui voluntariè & proximè, licèt justè, concurrit ad hominis necem aut mutilationem, aut etiam accelerationem mortis effectu secuto. Censetur autem hic proximè concurrere, qui ex lege, officio, vel ex intentione, vel per actum de se ordinatum ad necem, aut mutilationem concurrit, sive in judicio, sive in bello offensivo. Quod ideo statuit Ecclesia, quia sacerdos qui personam Christi in sacro altari gerit, ejus mansuetudinem imitari debet. Christus autem mitissimus fuit, & neminem unquam læsit, sed mortem pro omnium salute subiit; suosque ministros misit sicut oves in medium luporum, sua patientia & mansuetudine convertendorum in agnos: & quia sacerdos est minister Sacramenti pacis, unionis & vivificationis.

Hinc 1. Irregulares sunt judex ferens sententiam mortis, vel mutilationis; ejus assessores, & omnes ministri justitiæ, ad eam authoritate publica concurrentes, ut notarius, scriba, recipiens & signans testimonium testium, vel sententiam judicis, accusator, testis, advocatus, & procurator regius vel accusatoris, (non rei,) satellites, executores sententiæ, ut tortor ejusque famulus actu concurrens; & fabricantes furcam ad aliquem in particulari suspendendum.

Sed non sunt irregulares, qui remotè tantùm ad sententiam sanguinis, vel ejus executionem concurrunt, ut 1. Princeps condendo leges capitales, constituendo judices vel alios ministros justitiæ, aut etiam præcipiendo ut super facto aliquo particulari inquisitio & justitia fiat. 2. Episcopus degradatum tradens brachio sæculari; sed debet juxta canones pro eo intercedere, ut citra sanguinem puniatur. 3. Confessarius hortans reum ad fatendam veritatem, & ad obsequendum sententiæ justæ; vel generatim dicens puniendos esse malefactores. Censeretur tamen causa proxima mortis, ideóque irregularis, si quid faceret aut diceret, ex quo mors alicujus in particulari sequeretur, aut acceleraretur, v. gr. si diceret hunc reum esse morte plectendum. Possunt tamen interdum aliqui proximè cooperantes excusari ab irregularitate

propter indeliberationem, aut semiplenam advertentiam. Quia tunc cooperatio non est sufficienter voluntaria ad actum humanum, ut si confessor indeliberatè dicat: Properemus; vel instiget jumentum quo reus vehitur. Nam ad irregularitatem hanc contrahendam requiritur actus simpliciter humanus ac plenè deliberatus, *ex Clement. de homicid.* ibi: *Si furiosus, aut infans, seu dormiens hominem mutilet, vel occidat, nullam ex hoc irregularitatem incurrit.*

4. Irregulares non sunt, qui infirmum vertendo, erigendo, jusculum ei præbendo, in alium locum transferendo, &c. mortem ejus præter intentionem accelerant, si id prævidere non poterant; in hoc enim nullus est defectus lenitatis.

5. In Galliæ regno testis à judice compulsus ferre testimonium in causa criminali non censetur irregularis; nam causa proxima mortis reorum non habetur, sed remota dumtaxat, ut docent Doctores Galli, qui idem dicunt de notariis. Secùs in aliis Ecclesiis.

Hinc 2. fit irregularis, qui in bello offensivo licèt justo, quempiam manu propria occidit vel mutilat. Secùs, si tantùm cooperetur, v.gr. custodiendo sarcinas, hortando in genere ad fortiter pugnandum, &c. Quòd si bellum sit injustum, irregulares sunt etiam ii, qui alios sua præsentia audaciores efficiunt. Item in bello merè defensivo, justo, & necessario ad defensionem reip. juxta multos irregularitas contrahitur, ex cap. 24. *de homic.* sed eam non incurrit, qui injustum invasorem pro defensione vitæ suæ occidit aut mutilat, cum moderamine inculpatæ tutelæ, *Clement. de homic.* Item nec clericus accusans alium de injuria sibi in se vel in suis rebus illata, fit irregularis, licèt reus morte plectendus sit, modò expresse protestetur, se nullam capitis aut mutilationis pœnam intendere, cap. *de homic. in 6.* Alioquin, ut ibi dicitur, *Si clericus de suis malefactoribus taliter conqueri non auderet, daretur plerisque materia trucidandi eosdem, & ipsorum bona liberè deprædandi.* Secùs, si occidat vel mutilet in defensionem vitæ alterius innocentis, etiam patris, cum debita moderatione. Nam quamvis non peccet, incurrit irregularitatem ex defectu lenitatis: quia quoad hoc Clemens V. juri antiquo non derogavit: nam eum solùm eximit ab irregularitate, qui mortem aliter vitare non valens, suum occidit vel mutilat invasorem. Stat autem regula generalis pro iis quæ non excipiuntur.

Septima est ex defectu bonæ famæ, seu ex infamia: infames enim sunt irregulares, c. *infames 6.* quæst. 1.

Duplex autem est infamia, juris scilicet & facti. Infamia juris est ea, quæ imponitur jure seu canonico, seu civili, ex cit. can. Infamia facti est publica notitia, seu opinio commissi criminis, per quod fama hominis spectatis personæ qualitate & statu apud prudentes graviter læditur, quamvis crimen illud per leges non notetur infamia: sic infames sunt clerici ebriosi.

In-

Infamia juris iterum duplex est, alia quæ per legem ipso facto inducitur; alia quæ oritur ex sententia, qua judex damnavit ad pœnam infamantem valde gravem, ut virgis cædi, ignominiosè traduci, ad triremes vel exilium damnari.

Porrò irregularitas ex infamia facti tollitur absque dispensatione per publicam & constantem vitæ emendationem, quæ prioris vitæ maculas non solùm coram Deo, sed etiam in opinione hominum absterserit, ex cap. 54. *de testib.* Irregularitas verò ex infamia ipso jure vel per judicis sententiam contracta ob crimen notorium, non tollitur nisi per dispensationem.

Quæst. V. *Quænam sunt Irregularitates ex delicto?*

Resp. Sequentes. Prima est ex iteratione baptismi, ob quam sunt irregulares scienter rebaptizatus, rebaptizans, qui rebaptizanti ministrat; item qui extra necessitatem permittit se ab hæretico baptizari.

Secunda, vel illicita susceptione, vel usu Ordinis, quam incurrunt, 1. Qui furtivè suscipit Ordines, hoc est, qui non examinatus, vel non admissus, vel alio pro se ad subeundum examen submisso, dolose se ingerit inter ordinandos, ex tit. *de eo qui furt.* 2. Qui post contractum matrimonium licèt non consummatum ordinatur invita uxore, extrav. *Antiquæ, de vot.* 3. Qui in excommunicatione majore suscipit Ordinem sacrum, cap. 23. *de sent. excomm.* 4. Qui exercet actum proprium Ordinis quem non habet, ex cap. 1. & 2. *de cler. non ordin.* ut si Clericus in minoribus constitutus canat epistolam cum manipulo, secùs, si sine manipulo; quia sic interdum canitur à laicis. 5. Qui ligatus excommunicatione majore etiam occulta, aut suspensione, aut interdicto exercet actum proprium Ordinis sacri, quem habet, ex cap. 1. & cap. 20. *de sent. excomm. in 6.* Idem de exercitio ordinum minorum docet Navarrus, dicens esse communem, & Fagnanus id probat in cap. *Si quis presbyter.* 6. Qui celebrat in loco interdicto, cap. 18. *de sent. excomm. in 6.*

Tertia est ex homicidio & mutilatione culpabiliter & injustè commissis, sive physicè, sive moraliter, aut mandato, consilio, precibus, vel auxilio, favore, &c. sive etiam negativa cooperatione, non impediendo cùm ex justitia quis tenetur impedire, ex *dist.* 50. & ex tit. *de homicid.* & *de sent. excomm.*

Hæc contrahitur, 1. Ob homicidium voluntarium in sensu canonum, quod scilicet est in se directè volitum, vel in causa ita propinqua, ut moraliter impossibile sit eam velle & non velle homicidium. Quòd si plures communi consilio invadant, omnes sunt irregulares, quamvis unicus percusserit.

2. Ob homicidium casuale culpabile, quod contingit, cùm quis nec necem nec mutilationem intendit, nec secuturam prævidit, sed vel prævidere potuit, vel debitam

dili-

diligentiam non adhibuit ne accideret, vel dedit operam rei illicitæ & periculosæ, ex qua mors præter intentionem secuta est, quantamcumque diligentiam aliunde adhibuerit, ex tit. *de homicid. volunt. vel casual.*

Secundùm varios non contrahitur ob homicidium secutum ex re illicita, sed nullatenus periculosa, modò debita diligentia adhibita sit; eo quòd tunc illud nullo modo sit voluntarium nequidem in causa, utpote nullum ejus periculum probabile deferente. Alii tamen censent contrahi ob mortem alterius ex qualibet actione illicita secutam, probantque ex variis canonibus. Quare tutius est petere dispensationem.

Porrò constat nullam contrahi irregularitatem, si homicidium sit omninò & absolutè casuale, quando nempe casu præter intentionem sequitur ex actione licita; modò debita diligentia, ne eveniret, adhibita sit. Quia ubi nulla in homicidio casuali præcessit culpa, nulla sequitur irregularitas, ex cap. 9. *de homicid.* & aliis. Secùs, si debita diligentia adhibita non fuerit, cap. 12. eod. tit.

3. Idem est de mutilatione voluntaria & casuali ac de homicidio, cui in jure æquiparatur, ex cap. 4. *de raptor.* & cap. ult. *de homicid. in 6.* & *Clement.* eod. tit. Est autem mutilatio abscissio membri vivi. Membrum verò ex communi sententia est pars corporis, quæ proprium habet officium distinctum ab aliis partibus; ut manus habet officium palpandi, oculus videndi, pes gradiendi, &c. non autem dentes, capilli, &c. Unde multi docent digiti alieni abscissione non contrahi irregularitatem.

4. Ex apostasia à fide vel hæresi extrema etsi occulta, ut docent Navarrus, Suarez, Sanchez, Bonacina, & alii communiter apud illos. Quia irregularitas crimini ipsi hæreseos & non solùm infamiæ inflicta est. Nec jura distinguunt inter hæresim publicam & occultam, ut cap. 2. *de hæret. in 6.* & cap. *Saluberrimum* 1. quæst. 7. Dicuntur tamen hæretici, eorumque filii ad fidem conversi non haberi irregulares in Gallia, nec in Germania ubi hæretici tolerantur.

5. Ex gravibus criminibus notoriis, quæ à jure annexam habent infamiam: qualia sunt simoniæ, crimen læsæ Majestatis, adulterium, incestus, sodomia, concubinatus, perjurium in judicio, maleficium, &c. Item ex Conc. Trident. raptus mulieris, vel illius favor, nec non duellum.

Sed hæc irregularitas non contrahitur si crimen sit occultum, ex cap. 4. & ult. *de temp. ordin.* nam est immediatè ex infamia, radicaliter verò ex delicto. Et quamdiu crimen est occultum, deliquens non est infamis, cùm integram famam retineat apud homines: infamia enim est publica opinio prava de vita & moribus alicujus.

Nota. Ad contrahendam irregularitatem ex delicto requiritur culpa mortalis, & exteriùs consummata. Quia irregularitas est pœna gravissima, de se perpetua, & difficilè solubilis, ideóque non contrahitur nisi propter culpam gravem ac mortálem:

lem: alioqui non esset delicto commensurata.

Quæst. VI. *An in dubio aliquis debet se gerere pro irregulari?*

Resp. 1. In dubio juris, quando scilicet lex est ita obscura, ut de ejus sensu peritiores inter se diffideant, vel quando dubitatur an hic casus contineatur sub lege inducente irregularitatem, docent canonistæ neminem censendum esse irregularem, ex cap. 18. *de senten. excommun. in 6.* ubi ad irregularitatem contrahendam requiritur, ut id in jure expressum sit. At cùm jus dubium est, tunc irregularitas non est satis expressa in jure.

Resp. 2. In quolibet probabili dubio facti, cùm nempe quis dubitat, num posuerit actum cui irregularitas est certò annexa, tenetur se gerere pro irregulari, ex cap. 12. *de homicid.* ubi statuitur dubitantem de homicidio à se perpetrato teneri abstinere ab usu Ordinis, *cùm in dubiis semitam debeamus eligere tutiorem.* Quæ ratio universalis est, & æque valet pro dubio facti in qualibet materia. Ita Abbas, Vasquez, Azor, Valent. Reginald. &c. Et verò alioqui se exponeret periculo faciendi actum prohibitum.

Hinc qui fecit aliquid illicitum ex quo dubitat an mors alterius secuta sit, censendus est irregularis, nam est dubium facti.

Quæst. VII. *Quinam dispensare possunt in irregularitate?*

Resp. Episcopus potest cum suis subditis dispensare in omni irregularitate & suspensione proveniente ex delicto occulto, nec ad forum contentiosum deducto, excepta ea, quæ oritur ex homicidio voluntario. Concil. Tridentin. sess. 24. cap. 6. Item cum illegitimo ad Ordines minores & beneficium simplex, non requirens majorem Ordinem, cap. 1. *de fil. presb. in 6.* & in bigamia similitudinaria, cap. 4. *de cleric. conjug.*

In aliis omnibus solus Papa dispensare potest, vel is qui ab eo privilegium accepit.

Nostræ Societatis Præposito Generali, & aliis Superioribus respectivè concessum est à Paulo III. privilegium dispensandi cum nostris in quavis irregularitate, præterquàm homicidii voluntarii, & mutilationis membrorum & bigamiæ.

Confessarius autem si facultatem dispensandi super irregularitate obtinuerit, post datam absolutionem à peccatis, hac forma utetur: *Et eadem authoritate dispenso tecum super irregularitate*, vel *irregularitatibus*, si plures sint, *in quam*, vel *in quas ob talem causam* vel *tales causas incurristi*, *& habilem reddo, & restituo te executioni ordinum, & officiorum tuorum. In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, Amen.* Si pœnitens Ordine sacro careat, dicendum est: *Habilem reddo te ad omnes Ordines suscipiendos.* Ita Rituale Roman.

Porrò hoc ipso quòd conceditur facultas absolvendi à Censuris reservatis, non censetur etiam concedi pro irregularitate, cùm irregularitas non

sit censura, & difficilior sit irregularitatum quàm censurarum relaxatio. Et secuudùm Romanæ Curiæ stylum nunquam censetur concessa facultas dispensandi in irregularitate, nisi fiat illius expressa mentio. *S. Carolus in Instruct.*

Nota. Communis sententia docet quemlibet sacerdotem approbatum seclusa prohibitione posse absolvere à peccatis irregularitatem annexam habentibus, si illa non sint reservata. Nam irregularitas adjuncta non impedit effectum absolutionis, cùm non pugnet cum statu gratiæ: neque arcet à perceptione Sacramentorum, excepto Ordine; cùm sit mera inhabilitas, solùm impediens ordinum susceptionem, aut eorum exercitium. Unde potest quis absolvi à peccatis remanente irregularitate eis annexa; & reipsa in jubilæis hæc non relaxatur iis, qui virtute illorum, à peccatis & censuris absolvuntur.

FINIS.

INDEX.

INDEX.

TRACTATUS

De Legibus.

Quæst.

TRACTATUS.

De Peccatis.

Quæſt.

TRACTATUS

De Virtutibus Theologicis.

TRACTATUS

De Virtute Religionis.

TRACTATUS.

De Beneficiis Ecclesiasticis.

TRACTATUS

De Virtutibus Moralibus, & vitiis eis oppositis.

TRACTATUS

De Obligationibus specialibus certorum statuum, & officiorum.

Quæst.

TRACTATUS
De Justitia & Jure, Injuriis, & Restitutione.

Quæst. III.

TRACTATUS
De Contractibus.

Qu. V.

TRACTATUS

De Sacramentis in genere.

Quæst. VIII.

TRACTATUS

De Baptismo.

TRACTATUS.

De Confirmatione.

TRACTATUS

De Eucharistia.

TRA-

TRACTATUS

De Pœnitentiæ Sacramento.

Quæst.

TRACTATUS

De Extrema-Unctione.

TRA-

TRACTATUS

De Ordine.

TRACTATUS

De Matrimonio.

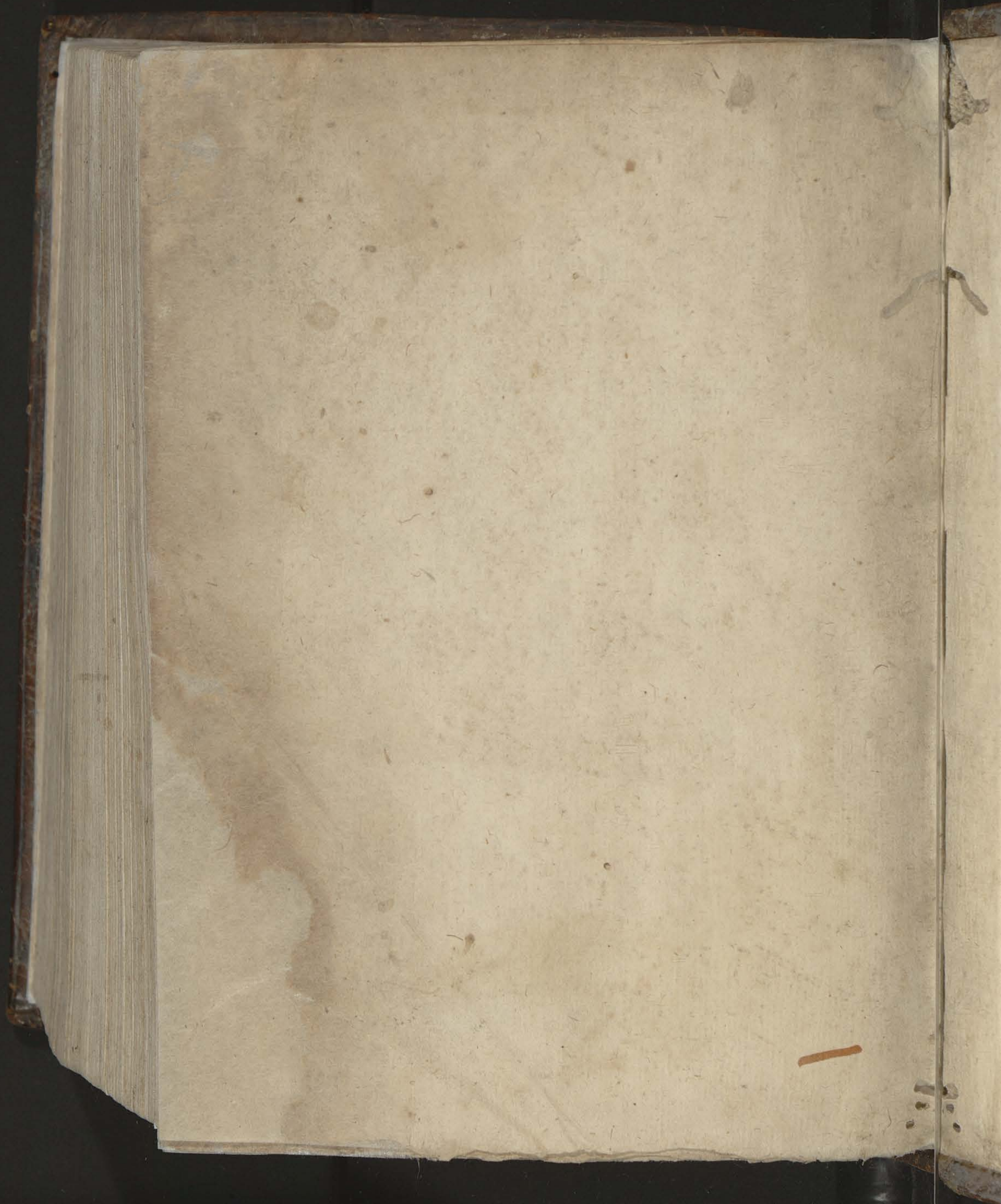
TRACTATUS

De Censuris & Irregularitatibus.

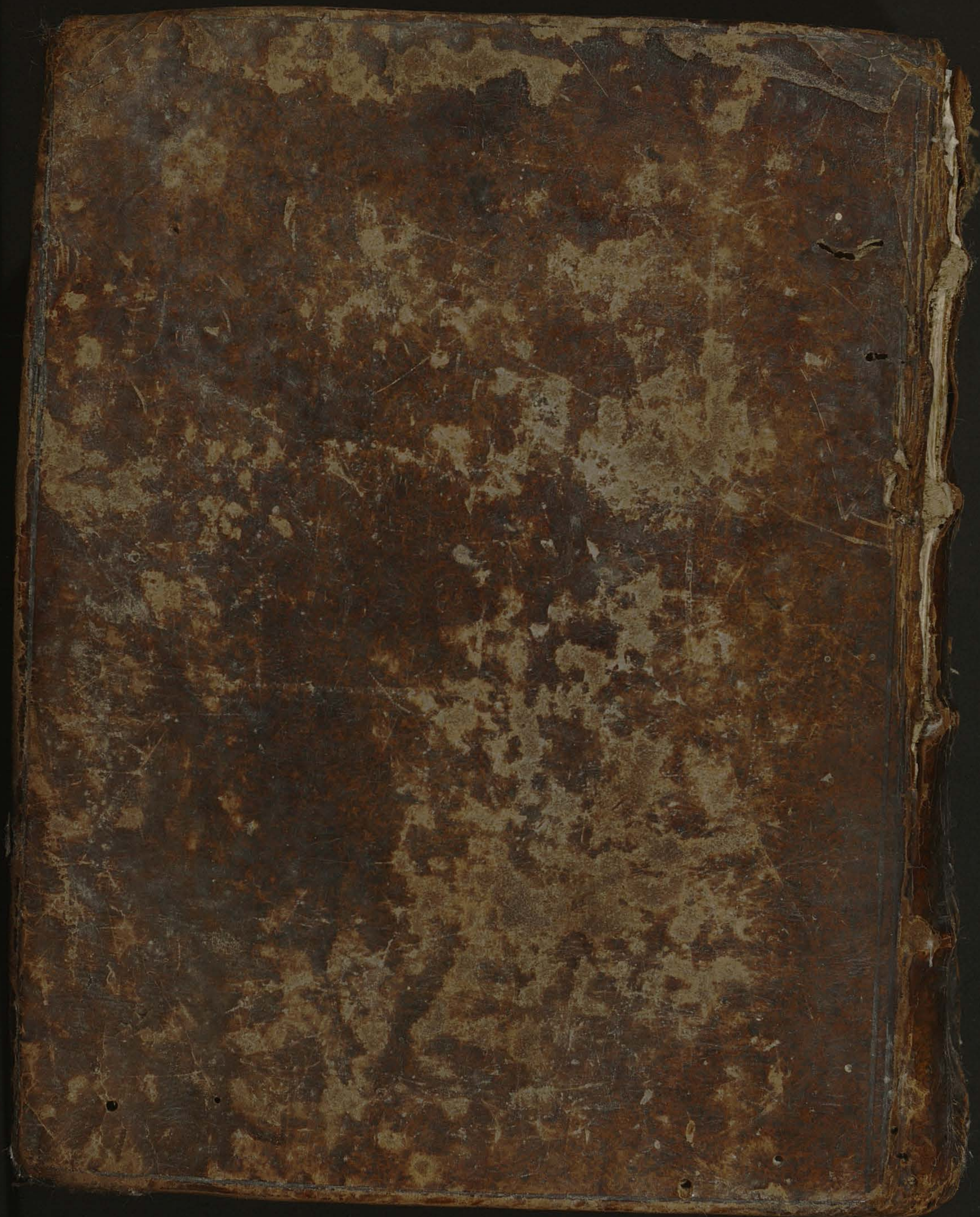
FINIS.

Biblioteka Jagiellońska
stdr0029339

Antoine Gabriel Paulus. P. S.J.

Theologia Moralis
Universa
Complectens omnia morum
praecepta et Principia Decisionis
omnium Conscientiae casuum.
ad usum Parochorum et confess.
partes II.

Cracoviae
Sumpt. Christ. Bartl.
1747

12° - I p. 4 K.n. + str. 996 - A - A_3 - K_5 K - $K_5 K_2$ + K.n. 17.
II p. " 512 - A - A_3 - T 7 f. + K.n. 3
opr. skr. wspólna.

Antoine Gabriel Paulus S.J.

Theologia Moralis Universa.

Complectens omnia morum praecepta et principia decisionis omnium conscientiae casuum ad usum Parochorum et confess.

partes II.

Cracoviae

Sumpt. Christ. Bartl.

1747

12°. I p. 4 K. n. + str. 996 - A - A_3 - K_5 K - K_5 K_2 + K. n. [illegible]
II " 512 - A - A_3 - Ttt4 K. n. 3. [illegible]
opr. okr. wspólna